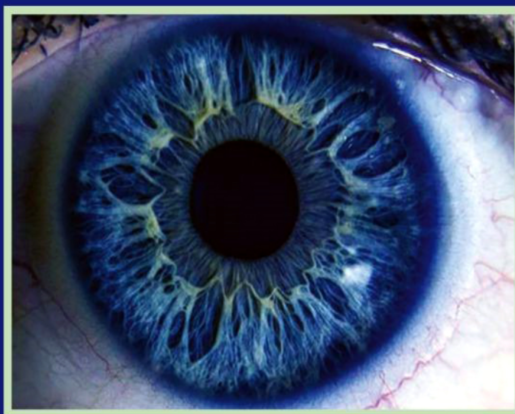
Ecaterina Țarălungă ● Jurnal de prezență

OAMENI ŞI LOCURI

Ecaterina Țarălungă

Jurnal de prezență

Editura AGIR

Ecaterina Țarălungă

JURNAL DE PREZENȚĂ
(1968-1998)

Coperta 1: ochiul ca fractal în jurul unei găuri negre.
Coperta 4: autoarea la Paris, 1999 (foto Jean Pierre Lazar, director de imagine, Premiul Oscar, 2000).

Lucrare publicată în regia autorului

Ecaterina Țarălungă

JURNAL DE PREZENȚĂ

(1968-1998)

Editura AGIR
Seria OAMENI ȘI LOCURI
București, 2021

ASOCIAȚIA GENERALĂ A INGINERILOR DIN ROMÂNIA

Editura AGIR este recunoscută de CNCSIS

Editura AGIR

Calea Victoriei, nr. 118, sector 1,
010093 București,
tel: 4021-316 89 92, 4021-316 89 93
4021- 319 49 45 (difuzare); fax 4021-312 55 31
e-mail: editura@agir.ro; www.agir.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ȚARALUNGĂ, ECATERINA
JURNAL DE PREZENȚĂ / Ecaterina Țarălungă – București: Editura A.G.I.R.,
2021 Conține album fotografic
ISBN 978-973-720-859-0
621.3(498):929

Îngrijire editorială: ing. **Dan Bogdan**
Copertă: ing. **Ion Marin**

Bun de tipar: 30.10.2021 ISBN
978-973-720-859-0

Moto:

Aicea stau și nu pot altfel...

Martin Luther – *Theses*, 1517

Cuvânt înainte

Experiența mi se pare lucrul cel mai de preț pentru existența unui om. Pentru că, altfel, lui, ca ființă, nu-i e dat să fie parte la ceea ce exista înainte de a se fi născut. Dar poate lăsa un semn de traversare, de impact asupra lui al acestui întreg context care-l precede în timp sau îi este contemporan. Felul cum ceilalți, o comunitate în întregul ei înțelege să facă din semnul lui parte a drumului propriu (fie prin asimilare, fie prin respingere) atestă puterea ei de a străbate timpul în acord, în primul rând, cu propria sa identitate, modelată în chiar ființa apartenenților ei, ajunsă în prezent și permanent confruntaă cu rigorile și opțiunile altor identități, cooperante ori nu, definitorii ori nu pentru partea de lume în care viețuiește.

Aceasta a fost motivația notelor de mai jos. O parte a motivației. Altă parte a venit din nevoia de a așeza toată această experiență personală într-o arie de cunoștințe – culturale mai ales – mai largi, pe un fond unde ea chiar s-a constituit și a fost funcțională, a definit concluzii și opțiuni personale, dar nu numai.

În fine, motivul poate cel mai important care m-a făcut să mă aplec atât de atent asupra trecutului (mai apropiat ori mai depărtat) a fost rapida trecere a contextului nostru de viață prin etape care ating în profunzime omul ca individ și viața lui printre și alături de ceilalți. Merită să te întrebi ce se întâmplă, încotro mergi, ce se va alege de lumea pe care o știai, de tine ca om? Trecutul ne-a mai lăsat mărturia unor astfel de falii profunde? Ce-au făcut cei de dinaintea noastră pentru a le acoperi? Ce-au reușit și ce nu?

Cum oare am putea păstra continuumul unei societăți, unei țări, unel lumi, unei ființe omenești? Poate că *Jurnalul de prezență* doar pune întrebările, nu le și răspunde. Dar asta nu înseamnăoare că încercăsă conștientizeze locul și complexul în care suntem cu toții implicați?

Ecaterina Țarălungă
București, august 2021

Cuprins

JURNAL DE PREZENȚĂ

1968

12 aprilie

De la 8 dimineaţa la Institutul de Lingvistică[1]. Am stat până seara la 9 la Facultatea de Drept (unde va începe mâine Congresul Internațional de Limbi Romanice) şi am aranjat casetele cu numele participanţilor împreună cu Mihai Zamfir (care a fost în Franța anul trecut, o lună, la Tours și Paris. A absolvit franceza anul ăsta. Tot așa Zincenko, și el alături de noi, de fel din Râmnicu Sărat, îl știu din liceu) şi Costin Bratu.

13 aprilie.

Azi am fost la Recepția Congresului Internațional de Lingvistică, la primirea delegaților. Stau între Viorel Vişan, care se ocupă de Japonia – RFG şi Kovakš Vasile, care înregistrează participanții din România, literele G-P. Din ce am eu, sunt mai importanţi Mioara şi Andrei Avram, Boris Cazacu, Matilda Caragiu. La plecare am uitat să semnez de prezenţă. Pixul lui Dan Sluşanski a rămas însă la mine. Am luat două invitaţii pentru spectacolul de gală de la Sala Palatului de la Anca Belchiţă (îmi place, e şi drăguţă şi serioasă, a făcut liceul la Sf. Sava). Mâine voi fi în tura de dimineaţă.

16 aprilie

Anca Belchiţă[2] a urcat la mine în cameră să-mi dea o invitaţie pentru excursia la Braşov. Am refuzat, eu nu ieşisem la tragera la sorţi pentru excursie. Probabil vrea să renunţe la invitaţia ei.

19 aprilie

Mâine se termină Congresul şi mă duc la petrecerea finală de la Hotel Nord. Azi am ascultat comunicarea lui Christian Rohler (RFG) bazată pe contrazicerea lui Otero (EUA) amănunţită până la indicarea paginilor din nu ştiu ce tratat. Apoi pe Marcel Cohen, un bătrânel micuţ, care a vorbit despre stilul fragmentar şi şi-a adus soţia în România (de unde e ea originară) ca să-i citească citatele pe românește. În sfârşit, comunicarea lui Kojevnokov (URSS).

---

[1]Eram în anul al treilea la Facultatea de Filologie a Universității din București.
[2]Era cercetător la Institutul de Lingvistică al Academiei Române, în grupul coordonat de Mioara Avram.

20 aprilie

Am fost la recepţia de adio în cadru restrâns. Un salonaş şi o terasă. Erau Ladislau Gáldi, Tagliavini, nişte liungvişti catolici (din ordinele religioase de la Vatican), Iorgu Iordan, Al. Rosetti, doamna Mihăilescu ş.a. Pe când mă culcam tocmai sunau clopotele de Înviere.

21 aprilie, duminică

Ar merita să scriu o schiţă despre cum a murit în noi poezia pe măsură ce s-a dezvoltat spiritul de prevedere...

22 aprilie

Am rămas în urmă cu două seminarii de italiană, unul de gramatică istorică, unul de literatură română contemporană, unul de limba română contemporană, unul de lingvistică română şi trei cursuri de LRC, unul de economie politică.

24 aprilie

Am făcut rost de *Chrestomaţia românească* a lui Moses Gaster (pentru seminarul de lingvistică românească).

25 aprilie

Am făcut rost de cursurile de Limba Română Contemporană (LRC). Am primit bibliografia pentru examenul de literatură universală: Stendhal – *Roşu şi Negru; Moş Goriot; Doamna Bovary*; Dickens – *Oliver Twist*; Dostoievski – *Crimă şi pedeapsă*; Tolstoi – *Război şi pace*; Zola – *Germinal*; Cehov – *Livada cu vişini*; Ibsen – *Teatru*; Walt Whitman – *Poeme*; E. A. Poe – *Poeme*; Baudelaire – *Poezii*; Verlaine – *Poezii*; Rimbaud – *Poezii*. M-am întâlnit cu dl. Diaconescu (e conferențiar la LRC). Mi-a oferit să fac meditaţie cu nişte eleve de liceu pentru admiterea la Filologie. L-am refuzat din cauză că, probabil, vor fi favoritele lui la admitere, nu ştiu însă cum...

18 mai

Am fost protocol zero la întâlnirea lui Charles de Gaulle[3] cu studenţii şi profesorii în Aula Facultăţii de Drept. Am fost a treia persoană cu care a dat mâna la intrare. E foarte înalt și foarte protocolar.

23 mai

Azi la Biblioteca de literatură a facultăţii am fost martoră la o scenă penibilă pe care i-a făcut-o bibliotecara lui Ion Alexandru[4] (e mai mare ca noi, e în utimul an și scrie

---

[3] Vizita lui Charles de Gaulle în România s-a sfârșit brusc, deoarece la Paris începuseră mișcări studențești de protest și a trebuit să plece.

[4] Viitorul poet Ioan Alexandru.

versuri). Striga la el pentru nişte cărţi pe care întârziase să le returneze, el era roşu ca un rac, se uita pierdut pe la fetele din jur și nu zicea nimic...

12 iulie

E vacanță, mă duc în tabără la Izvorul Mureșului.

Am ajuns cu greu, trenul se schimbă la Brașov, unde se așteaptă mult. Pe urmă, la Tușnad, iar trebuie să schimbi. Am fost cazată în Vila 21 și am aflat că sunt studenți din toate centrele universitare, de la diferite facultăți. Nu avem în comun decât faptul că aceasta nu e doar o tabără de odihnă, ci și una de instructaj. O pepinieră de genii, ce mai… Fiecare dintre noi a avut fie bursă republicană, fie o bursă Gheorghiu Dej, adică de merit. Eu am absolvit anul al III-lea cu media 10. Am avut bursă republicană și urmează să am anul viitor bursa Gheorgiu Dej, care e de 500 de lei (cu o sută mai mult decât cealaltă; oricum, vine în plus peste bursa de 430 de lei, pe care o luăm aproape toți).

În tabără se gătește bine, dar în stil cam unguresc, adică dulce și foarte gras. Dar există și o cedare în fața stilului românesc (de fapt nici nu știu dacă e chiar românesc), fiindcă baza desertului e grișul cu lapte și cu dulceață de mure pe deaupra. Cum nu mănânc nici supa și nici - de obicei mazărea care plutește în două degete de untură topită și are câteva bucăți de slănină prăjită alături, desertul e preferatul meu. Pot să cer oricâte porții, nu există restricție. Așa că cer până nu mai pot decât să adun dulceața de pe deasupra. Mai toți de pe la mese râd de mine, dar eu sunt disperată. M-am hotărât să mă duc la magazinul din sat și să cumpăr ceva fructe, ceva compot, în fine, ceva care mi se pare mai în regulă. M-am dus cu o colegă de cameră, Roxana (de fapt Ruxandra) Rășcanu[5], studentă la Psihologie la București și am cerut vânzătoarei niște mere, pe care i le-am și arătat cu degetul. „Nem tudom!” ne-a răspuns ea îmbufnată și a refuzat să ne vândă orice i-am fi arătat. Ne-am uitat una la alta și, pe drumul de întoarcere în tabără, ne-am sfătuit să ne ducem pe munte mâine înainte de prânz să culegem zmeură.

„Știi, mi-a spus Roxi în drum spre tabără, în Cehoslovacia nu e bine deloc cu socialismul, cred că ceea ce se întâmplă aici e un fel de reflex”… M-am uitat lung la ea. Auzisem că tatăl ei e implicat într-o muncă de răspundere la partid și n-am exclus că aflase ceva. Dar cum?! Ce era?!

Roxi e mult mai comunicativă ca mine, și-a făcut o mulțime de amici. Așa că, a doua zi, spre ora 11, când am ieșit echipate să urcăm, ne așteptau: Aurel, un tip lung de aproape doi metri, nu părea solid, dar trebuie că era. Venea de la Constanța, unde trecuse în anul al treilea la Academia Navală și, după cum am aflat, făcea și mult antrenament fizic. Tot timpul părea extrem de calm, doar privirea lui se rotea, de sus, asupra ambientului; Simi(on) și Vali erau studenți la Cluj, primul la Politehnică și al

---

[5] Ruxandra Rășcanu a devenit profesor la Facultatea de Psihologie a Universității din București și a publicat numeroase lucrări de specialitate. Era din familia generalului Rășcanu.

doilea la Chimie. Se știau, veniseră împreună, nu știu al câtelea an terminaseră. Mai erau doi băieți care se numeau Nicu, li se zicea Nicu 1 și Nicu 2. Ambii erau olteni, studenți la Craiova, unul la Medicină și altul la Universitate. Unul din ei, Nicu 2, mi-a spus că el a găsit soluția pentru mâncare: cumpără floricele de la o femeie care le vinde chiar la poarta taberei. Ștefan era student la Agronomie la București, dar n-am înțeles de ce alesese asta, cânta la pian (inclusiv la seratele dansante din tabără), fusese la Liceul Lazăr... El mi-a spus că s-a dus la agronomie fiindcă vrea să se specializeze în genetică, un domeniu nou și în plin avânt. În fine... Mai erau încă niște fete : Meri, de la Târgu Mureș, fata unui director de fabrică de hârtie din câte îmi amintesc, era studentă la Cluj la Arte Plastice, venise cu acuarelele la ea, tot timpul picta, mi-a dat și mie două peisaje de pădure. Geta era medicinistă la Cluj, destul de înaltă, acolo și atunci s-a împrietenit cu Simi și pe urmă s-au și căsătorit.

Nu prea sunt multe altele de povestit. Doar întâmplarea legată de culesul zmeurei. Ne împrăștiaserăm toți pe pantă, după ce fusesem să vedem lacul Sfânta Ana (aproape rotund, cel mai probabil vulcanic) și mâncam zmeura pe loc, pe măsură ce-o culegeam. La un moment dat văd că trece în fugă pe lângă mine, alergând în jos, Meri pictorița. N-am apucat să mă ridic de lângă tufiș și să înteb ce-a pățit, că apare, tot în fugă, Aurel (Marinarul) care mă înhață la subraț ca pe un pai și aleargă cu mine pe pantă în jos. De surpriză nici n-am apucat să dau din picioare. Ajunși la baza muntelui, Aurel m-a pus cu precauție jos și mi-a arătat, râzînd, tufișurile pe unde fusesem. Atunci am văzut un urs uriaș, pesemne era ursoaică și un pui, care mâncau tot zmeură. Nu se știe cine pe cine deranjase mai mult...

*

* *

Spre final de august m-am dus în tabăra studențească de la Costinești. La venire am fost repartizată într-o căsuță cu două camere, împreună cu o fată de la Iași, tot de la Filologie. Serile, după ce ne ungeam cu Nivea una pe alta, povesteam despre cum se predau la ei sau la noi diverse materii. Era fată de popă de țară de prin Moldova, avea un limbaj colorat și, în general, era foarte plăcută. La cantina taberei se mânca în două serii, eram foarte mulți. Mesele erau rotunde, fiecare de patru persoane. Așa că ne pregăteam de la coadă să fim patru câte patru. Eu și ieșeanca stăteam de obicei cu Mircea Diaconu și Diana Lupescu, amândoi erau studenți la actorie[6], ea tot de prin Moldova. Umblau tot timpul împreună, erau amici, îi vedeam de obicei pe stabilopozi cum se sărutau.

27 septembrie

În vara asta am citit:

Hegel – *Prelegeri de estetică* (ce greu text!); Vianu – *Estetica; Studii de stilistică*; Wellek – *Teoria literaturii*; Paul van Tieghem – *Literatura comparată*; Ion Vitner – *A.*

---

[6] S-au căsătorit și au făcut cariere actoricești notorii. După 1989 Mircea Diaconu a făcut și o fulminantă carieră politică, fiind, o legislatură, deputat european independent.

Camus şi tragicul exilului; Romul Munteanu – *Noul roman francez*; Wőlfflin – *Principii fundamentale ale istoriei artei*; Ion Biberi – *Poezia – mod de existenţă*; P. Surer – *Teatrul francez contemporan*; O. Gheorghiu – *Istoria teatrului universal*; Mihai Ralea – *Portrete, cărţi, idei*; Elena Vianu – *Oameni şi idei*; Al. Dima – *Conceptul de literatură universală şi comparată*; G. Nicolaeva – *Bătălie în marş*; Dostoievski – *Fraţii Karamazov*; Gorki – *Trilogia (Copilăria, Universităţile mele, La stăpân)*; Tolstoi (celălalt) – *Învierea*; Dolguşin – *Generatorul de minuni*; Pirandello – *Teatru*; Vitaliano Brancatti – *Anii pierduţi*; Pater Chesterton Eliot – *Eseuri literare*; A E Bakonsky – *Meridiane*; H. Taine – *Pagini de critică*; A. Thibaudet – *Fiziologia criticii*; Dumitru Ghişe – *Existenţialismul francez şi problemele eticii*; *** – *Muzică şi literatură* (eseuri, diverşi); George Bălan – *Dincolo de muzică*; W, G. Berger – *Muzica simfonică-barocă-clasică*; R.I. Gruber – *Istoria muzicii universale*; *** – *Ghid de concert*; Ed. Roditi – *Propos sur l'art* (Chagall, Miró, Max Ernst); Lionello Venturi – *De la Manet la Lautrec*; Max Frisch – *Teatru*; Strindberg – *Întâmplări din arhipelag*; Hans Erich Nossak – *Interviu cu moartea*; J. Steinbeck – *Iarna vrajbei noastre* şi *Eu şi Charlie descoperim America*; L. Feuchtwanger – *Ducesa slută*; S. Lewis – *Babitt*; Wells – *Opere alese*; S. Butler – *Erewhon* (ce frumos!); Julien Green – *Leviathan*; Dickens – *Documentele postume ale Clubului Pickwick*; Michel Butor – *Renunţarea*; Marcel Proust – *În căutarea timpului pierdut* (primele două volume); Stendhal – *Mănăstirea din Parma*; Balzac – *Strălucirea şi suferinţele curtezanelor*; *** – *Anthologie des ecrivains français du XIX-e siècle. Poésie*; Al. Dumas – *Contele de Monte Cristo* (în franceză); Romain Rolland – *Inimă vrăjită*; Elsa Trolet – *Sufletul*.

25 octombrie, vineri

Luni va fi şedinţă de UTC pe an. Trebuie aprobate listele delegaţilor la şedinţa pe facultate cu datele: numele, facultatea, anul de studii, sexul, naţionalitatea, data naşterii, apartenenţa politică, originea socială, media anului trecut, sarcini obşteşti, adresa din Bucureşti, telefonul, nr. carnetului de student, dacă e decorat.

A plecat de la zi la cursurile fără frecvență colegul nostru Paul Goma[7], mai mare ca vârstă (basarabean prin naștere, scrie proză cred, a mai început în trecut Facultatea de Filologie – în situația asta e și Doina Sălăjan, fosta iubită a lui Nicolae Labiș, are niște ochi verzi senzaționali și e veșnic tristă). Ambii au fost arestați și au făcut închisoare - în urma și din cauza aderenței – verbale probabil, că altfel nu văd cum – la mini-revoluția anti-sovietică de la Budapesta. Acum Goma s-a căsătorit însă cu o fată de ilegalist, Ana Maria Năvodaru. Goma și Doina Sălăjan s-au mutat la fără frecvnță în același timp, dar Ana Maria a rămas la zi.

---

[7] Arestat și deținut pentru protestele sale (ca student) legate de evenimentele din Ungaria. Reînscris ca student la Filologie, secția Fără Frecvență, a trecut la zi în anul nostru (în 1965), dar a fost obligat să se întoarcă la Fără Frecvență (1968). A debutat ca prozator în „România literară", înainte de a absolvi facultatea, cu ajutorul lui George Ivașcu, șeful publicației.

1969

N-am ținut nici un jurnal în acest an. Am început să scriu la lucrarea pentru examenul de diplomă și asta mi-a înghițit o mulțime de timp. Dar am, în schimb, un caiet cu proză și versuri. Un fel de încercare a aripilor. Aleg câteva texte și le transcriu aici, pentru „temperatura momentului”.

Chiar dacă

Chiar dacă știi dinainte/ Că orele tale cad în abis,/ Grăbește, clipa n-așteaptă/ Zăbava faptei în vis./ Vremea prin oameni/ Mereu își rotește/ Arcul în față deschis./

Curtea de păsări

Aveam două găinușe cărora nu le plăcea deloc să stea închise în curtea de păsări. Zburau peste gard și le vedeam ciugulind harnic printre frunzele de viță de vie și porumbii înalți. Dar seara veneau acasă. Când au început să iasă în câmp deschis, mama le-a legat cu o sfoară de stinghia gardului. Le-a pus apă și mîncare și o frunză mare de brustre capentru umbră. Dar găinușele nu voiau să mănânce. Țineau capul sub aripă de parcă erau bolnave și dormeau. Uneori tresăreau și se zbăteau încercînd să zboare. Poate se visau libere. A doua zi, una dintre ele am găsit-o agățată în gard. Încercase să fugă. Murise în zori. Cealaltă a mai fost bolnavă o vreme, apoi, puțin câte puțin, a început să mănânce. Mama i-a luat sfoara, dar gănușa n-a mai încercat să zboare. Lumea e acum pentru ea curtea de păsări.

Portret de bătrână

Avea niște papuci lucrați în casă, cu vârfurile din pânză roșie cu picățele albe și călcâile din stofă cafenie. Niște sfori de cânepă, destrămate la capete, făceau să se încrețească la glezne ciorapii lăbărțați. Picioarele ieșeau din ei subțiri, uscate și negre și înaintau până la tivul fustei din care curgeau ici, colo ațe odată albastre. Lângă fusta decolorată se vedea un băț noduros, lustruit de atâta purtat. O jachetă de doc, odată albă, largă și plină de pete de ulei, lăsa să iasă din mânecă o mână osoasă, cu unghii negre, strânsă ca o gheară pe capătul bățului. În cealaltă mână ținea un coș de piață galben, din plastic, cu două verze, un ilic cenușiu zdrențuit și, deasupra de tot, doi pantofi negri, prăfuiți și scâlciați, pe care probabil îi încălțase la oraș. Avea o basma de culoarea vârfurilor de la papuci. Fața era foarte neagră în comparație cu părul, care-și ivise pe frunte smocul transpirat. Avea buzele supte înăuntru din cauza dinților lipsă și un ochi aproape închis spre soare, în timp ce, cu celălalt clipea șiret către mine.

<u>*Ana lui Manole*</u>

Iar mă cutreieră umbra cea veche/ A Anei trecînd prin ploaie și vânt,/ Cerîndu-mi s-o culc în zidul cetății/ Pe care-o ridic și care sînt.

Am tradus un fragment destul de lung din Jean Paul Weber – *Neo-critică și paleo-critică* (despre critica tematică).

1970

Nici în acest an, când termin facultatea și am atâtea pe cap, n-am ţinut un jurnal. Am făcut însă o rememorare a timpului trecut, pe care o transcru în continuare. Transcriu și trei articole scrise toate în 1970 pentru că indică standardul meu din acel moment.

*

*   *

Am terminat facultatea în anul de graţie 1970. Eram a patra pe ţară, din 750 de absolvenţi, repartizaţi la grămadă, într-o zi caniculară de iunie. Toți clujenii erau în fața noastră, cu medii mai mari. Dinu Flămând[8] îmi amintesc că era printre ei. Mi se spusese să mă prezint la Editura Univers, unde fusesem repartizată. Deci, pe 1 august, ajunsă cu greu pe o stradă al cărei nume nu mi-l mai amintesc, am intrat într-o curte de fostă casă boierească şi apoi, străbătând o cărare pietruită, am ajuns la o clădire de fapt obişnuită, nu prea mare, chiar scundă. La intrare era un hol întunecos şi totuşi nu mi-a fost greu să ajung la director, pe atunci era istoricul literar Vladimir Streinu, căruia m-am prezentat. În birou se mai afla o femeie în vârstă, am aflat că era redactor şef şi se numea Ilca Melinescu. Am văzut imediat că amândoi aveau ceva refractar în privire, nu se prea bucurau de sosirea „noului val". Despre Vladimir Streinu ştiam de la şcoală, scrisese, împreună cu Șerban Cioculescu, profesorul meu, o *Istorie a literaturii române*. Am avut un fel de elan de bucurie, dar s-a dovedit a fi zadarnic. M-a întrebat ce limbi străine ştiu, dar redactorul şef a intervenit şi mi-a spus că editura tocmai se reorganizează, îşi restrânge personalul şi deci...

Am ieşit năucă, se chema că am în buzunar o repartiţie guvernamentală şi am aşteptat să văd ce i se întâmplă Gabrielei Negreanu[9] (fostă Vasilache), colega şi prietena mea, repartizată tot la Univers. Au respins-o şi pe ea. Ne-am hotărât să ne ducem la Ministerul Culturii, al cărui antet figura pe repartiţia noastră şi unde ministru adjunct era fostul nostru profesor, Dodu Bălan. Era o căldură caniculară, nu ştiam unde e Casa Scânteii care adăpostea ministerul, noi două fiind provinciale, eu de la Râmnicu Sărat şi ea de la Călăraşi. Am coborât deci mai departe cu o staţie, iar Gabi mi-a propus s-o luăm „pe scurtătură", ca să ajungem mai repede. Am intrat prin nişte tufişuri prăfuite şi pline de ţepi, norişori înecăcioşi de praf se ridicau sub paşii noştri şi, ajunse astfel în spatele Casei Scânteii, am dat ocol multă vreme, tot

---

[8] Poetul Dinu Flămând a plecat din țară la puțină vreme după absolvirea Facultății de Filologie a Universității din Cluj și a devenit redactor la Radio France International, Paris.

[9] Poetă. S-a sinucis în 1995, pe când mă aflam la Belgrad, la o conferință dedicată colaborării țărilor dunărene.

întrebând care este intrarea în minister. Am găsit-o în cele din urmă şi ne-am proptit la uşa fostului nostru profesor, scuturându-ne de praf pe cât se putea. Înăuntru am dat de o secretară, era aer condiţionat şi răcoare, aveam gâtlejurile uscate de atâta drum „pe scurtătură" şi ochisem două fotolii joase, vişinii. Dar n-a fost să fie. Secretara ne-a spus că ministrul e în delegaţie la Moscova şi lipseşte o săptămână, dar problema noastră trebuie rezolvată la Centrala Editorială. A fost amabilă, a dat telefon acolo să ne primească un tovarăş de la Cadre, cred că-l chema Marin.

Gabi avea un fel de luciu ciudat în privire, tatăl ei era director la o fabrică de hârtie, nu muncitor ca al meu, Gabi mai ştia câte ceva despre Cadre. Ne-am dus. Am intrat separat. Am văzut un ins slab, gălbejit, care zăcea transpirat pe un scaun de lemn gălbui şi incomod, iar pe birou erau maldăre de hârtii gălbejite ca şi el, după cum mi s-a părut, şi care miroseau îngrozitor. Fereastra avea gratii groase, din beton. Omul acela mi-a spus că, în ce priveşte repartiţia, asta e, ce nu se poate, nu se poate, dar el mă poate aranja la Editura Minerva, chiar e mai bine să nimeresc printre oameni drăguţi, decât să se uite chiorâş la mine nişte acrituri. Limbajul ăsta liber despre cineva ca Vladimir Streinu m-a lăsat fără grai, ceea ce omul a observat, interpretînd însă cu totul altfel privirea mea. A scos dintr-un sertar aflat în spatele biroului un fel de carnet, aveam să aflu că era o carte de muncă şi mi-a arătat-o. Pe ea scria Aurel Martin şi omul a pus o unghie îngălbenită de tutun pe un rând şi m-a îndemnat să-l citesc. Acolo scria: „arestat în anul…; eliberat în anul…; va colabora cu organele abilitate…". Iar mai jos: „numit director la Editura Minerva". Cum ar veni, pe el îl aveau la mână Cadrele, aşa că n-avea de ales... Edificată astfel de către un personaj care nu m-aş fi aşteptat să fie atât de deschis cu mine, intram în viaţa de om al muncii pe o cărare care se dovedea complicată dintru începuturi. Pe Gabi a trimis-o la Editura Albatros.

A doua zi, singură de astă dată, m-am prezentat la Editura Minerva, aflată pe Bulevardul Ana Ipătescu (azi Lascăr Catargiu), colţ cu strada Orlando. Asta era cu adevărat o fostă casă boierească, unii ziceau că fusese sediul Editurii Fundaţiilor Regale, alţii că fusese casa amantei lui Brătianu (care din ei, care amantă?). Holul era întunecat, foarte înalt. O scară frumoasă, din lemn de stejar lustruit ducea la etaj, unde se afla biroul directorului. Am ciocănit şi am intrat. Înăuntru era directorul, cu părul cenuşiu şi gras ondulat mărunt, cu o faţă congestionată. Şedea la un birou impresionant, negru şi sculptat. Toată încăperea era tapisată cu mătase vişinie cu trandafiraşi lucioşi, de aceeaşi culoare, în ţesătură. Scaunul directorului era şi el impresionant, era înalt, sculptat, cu brațe, dar tot ambientul suferea grav din pricina unei biblioteci de placaj băiţuit şi dat cu lac maro şi a unui aparat de radio alb (cam îngălbenit de vechime), din plastic. Pe un scaun cam la fel cu al tipului de la Cadre şedea un om slab, între două vârste, chel, îmbrăcat cu grijă, care-şi potrivea mereu dunga de la pantaloni şi se uita la mine atât de sfredelitor, încât aveam impresia că are două tirbuşoane în loc de ochi. Am aflat că era secretarul de partid

şi se numea domnul Nicolae Teică. Domnul, nu tovarăşul. La editură nu se vorbea cu „tovarăşul”. Mi-au repetat povestea (o ştiau!) cu „e bine să fii primit de oameni drăguţi”) şi domnul Teică mi-a spus că aş fi bună la colecţia Biblioteca Pentru Toţi, deoarece ştiu limbi străine. Zis şi făcut. S-a dus să strângă redacţia (de prin grădină, cum aveam să aflu). Rămasă numai cu directorul, îl văd că se ridică, se duce la bibliotecă (îmi arată vreo carte de-a editurii, m-am gândit) şi scoate din dosul unui raft de cărţi o sticlă de palincă, pe jumătate goală. Iar din sertarul biroului aduce două păhărele şi, aşezându-se lângă mine, toarnă în amândouă. Era o tăcută şi insolită urare de bun venit, nu mă aşteptam, aşa că pe chipul meu s-a aşternut un zâmbet indecis. Dar directorul a zâmbit moale şi puţin trist, părea un om definitiv înfrânt de vânturi contrare, a dat păhărelul pe gât, a luat sticla şi a ascuns-o la loc du grijă. Era un fel de „bun venit în groapa cu lei”, cel puţin aşa am interpretat eu gestul după cele ce aflasem despre el. Am înghiţit şi eu palinca şi am simţit pe dată un cuţit de foc traversându-mi esofagul. Apoi directorul s-a ridicat şi m-a condus la uşă, arătându-mi cu degetul cum s-o iau pe scări în jos, până la demisol, unde se afla redacţia Biblioteca Pentru Toţi. Scara spre demisol era un fel de fostă scară a servitorilor, tot din lemn, dar mai modestă şi scârţâia îngrozitor. Uşa pe care am deschis-o scârţâia şi ea. O odaie largă, dar joasă, adăpostea vreo patru-cinci birouri. Înăuntru erau trei oameni: unul chel ca bila şi cu ochii veseli, unul foarte lung, foarte slab şi foarte gălbejit şi unul grăsuliu, genul „fost domn bine”, cam la vreo cinzeci de ani. Veselul a scos un răcnet şi a strigat: „Mă, Teică, mă, vino de-ţi ia fata!” Aveam să aflu că se numea Cornel Popescu şi era şeful redacţiei Literatură Română Contemporană. Gălbejitul, care se uita la mine deferent-pofticios, era redactor, Grigore Pătraşcu, iar celălalt, tot redactor, Haralambie Grămescu, îl traducea pe Balzac în română. Am intrat la BPT, la redactori. Înăuntru erau doi oameni, un bărbat şi o femeie. Bărbatul avea părul alb, trăsături puternice, era şeful redacţiei şi se numea Tiberiu Avramescu. Femeia era secretara, avea părul vopsit roşu violent, o umbră de mustaţă deasupra buzelor date cu ruj roşu strident şi o rochie de mătase albastră despre care numai de zi nu se putea spune că este. O chema Lili Meleacă, bărbatul ei era şef de Cadre la Institutul de Documentare Tehnică (IDT). Domnul Avramescu mi-a arătat biroul meu, toată încăperea era aproape în întuneric din pricina ferestrelor mici de la nivelul solului, iar eu mai şedeam şi la perete, în dreptul unei biblioteci imense şi aproape descleiate, despre care am aflat că fusese a Editurii Fundaţiilor Regale.

*

* *

Prin urmare, pentru asta trăsesem eu cinci ani la facultate! Aveam mobilul cel mai puternic ca să mă înscriu la doctorat. După două luni de la sosirea în editură am şi făcut-o. Era singurul loc scos la concurs pentru George Macovescu, profesor la Teorie literară şi, pe atunci, ministru adjunct la Externe. Cei de la editură încă nu

aveau motive să nu fie de acord, iar domnul Cenuşă (de la partid, de la Primăria Capitalei, de acordul căreia aveam nevoie), n-avea nici el motive să spună nu. Aceste acorduri odată obţinute, m-am înscris pe locul acela şi, cu pregătirea pentru examene mi-am găsit, în sfârşit, o ocupaţie care să mă scoată din rutina zilnică. De altfel, primul meu an la BPT avea să fie condimentat şi cu un proces de răsunet: pe Lili Meleacă, secretara de redacție, au prins-o că fura bani falsificînd semnăturile tuturor, de la redactori până la director. Pe-a mea nu apucase s-o afle, eu încă nu semnasem ca redactor. Au arestat-o, au găsit-o vinovată și au trimis-o la stuf în Deltă, în ciuda amiciției cu Nicolae Teică, secretarul de partid. Bărbatul ei, șef de cadre la IDT (Institutul de Documentare Tehnică), a divorţat şi, după cinci ani, când s-a întors, tunsă foarte scurt şi aproape albită, am auzit că s-a angajat secretară de redacție la Televiziune. Dar, între timp, nici unul din copiii ei nu reuşise la facultate.

În continuare, câteva semne (articole, nu cred să le fi publicat) despre standardele mele din acel an, fiindcă un jurnal tot n-am ținut…

Obsesia cercului în dramele lui Camil Petrescu

Motto

Eu sunt dintre acei
Cu ochi halucinaţi
Și mistuit lăuntric,
Cu sufletul mărit,
Căci am văzut idei
Camil Petrescu – *Ideea*

Vizionar al lucidităţii, Camil Petrescu este, cu fiecare lucru scris, preocupat de cunoaştere. De la percepţia psihică a timpului şi lumii urcă verticala intuiţiei sensibile structurată de raţiune şi se comunică apoi în categorii de semnificaţie pure. Acolo, în câmpul transcendental, singura imanenţă posibilă este cogito-ul, el însuşi obiect eidetic. Timpul devine durată, iar lumea este obiect intenţional. Verticala devine cerc şi, în plan conştienţial, omul îl urmează radial sau pe lungimea cercului, fără a găsi vreodată soluţia relaţiei dintre ceea ce i se comunică de la exterior şi ceea ce şi-a constituit el ca semnificaţii proprii. Ştefan Gheorghidiu, Andrei Pietraru, Gelu Ruscanu însumează o dramă lucidă a zborului frânt la hotarul transcendenţei. Teatrul lui Camil Petrescu se structurează astfel în jurul ideii de cerc, incluzînd perspective şi raporturi diverse, cu intersecţii şi asimilări multiple. Lumina scăzută şi gravă a fiecărei piese se solidifică în sensuri de obicei binare: Andrei Pietraru – Matei Boiu-Dorcani, Gelu Ruscanu – Şerban Saru-Sineşti; Radu – Mioara; Pietro Gralla – Cellino; Mihai – Ana. Sensul pentru Andrei, Gelu, Radu, Pietro, Robespierre sau Mihai este un cerc al absolutului din care nici unul nu poate coborî. Moartea pentru Andrei Pietraru şi Gelu Ruscanu, nebunia pentru Mihai sunt semnele drumului fără

întoarcere. Dragostea şi adevărul lor sunt geometrii precise, zidite pe orizontala câmpului transcendental. Legătura cu rosturile vieţii s-a pierdut. Pietro Gralla singur are forţa interioară a refacerii întregului sistem de esenţe şi i-o mărturiseşte Altei într-un târziu: „Vedeam în tine, în mod uimitor, esenţa femeii însăşi (...). Te alesesem, uimit de darurile făpturii tale fără seamăn, atributul valorilor în viaţa mea (...). Acum trebuie să trag toate consecinţele acestei greşeli. Să mă supun la toate verificările necesare.” Boiu, Sineşti, Cellino, Ana constituie cercul nivelului prim al perceperii lumii şi timpului. Raţiunea a structurat datele care i-au fost comunicate pentru nişte scopuri practice ale trăirii imediate. Pentru Matei Boiu-Dorcani cercul acesta defineşte o renunţare lucidă. Transcendenţa lui se numeşte Ioana. Fiecăruia dintre cele două cercuri lumina celuilalt îi produce fisuri. § dacă centrul va rămâne intact, razele vor deveni variabile, interferenţele posibile: Andrei – Elena – o întâlnire între două cercuri de nivel diferit, va elimina posibilitatea întâlnirii unor cercuri din câmpul aceleiaşi voinţe de absolut: Andrei – Ioana, eliminare care se va repercuta dramatic în reacţia lui Boiu-Dorcani, dar şi a lui Culai. Căutînd drumul spre profunzime, Andrei şi-a negat propriul său centru şi a răsturnat mai multe universuri. Negaţia lui Gelu Ruscanu însă devine, pentru universurile din jur, posibilitate de structurare şi limpezire. Maria, un absolut fragil al iubirii, se regăseşte în gestul de renunţare al lui Gelu. Dar acum orice posibilitate de comunicare între ei s-a întrerupt. Centrele lor se află la nivele diferite pe axa existenţei. Sau Sineşti şi Praida interferă în cercul nivelului prim al perceperii lumii. Adevărurile lor nu sunt pure în sens fenomenologic, ci sunt adevăruri pentru ceva, pentru cineva. Între Radu şi Mioara comunicarea devine posibilă doar pentru că Mioara, naivă şi tandră, are totuşi valenţe ascunse de zbor prin care poate ajunge până la Radu. Dar nu are niciodată forţa să rămână sus şi pendulează indecis între două centre de lumină. Cu Act veneţian *geometria cercurilor îşi complică raporturile. Există un cerc mai „şters”, dar aflat la acelaşi nivel cu al lui Pietro: Nicola. Drama lui este a imposibilităţii refacerii unui nou univers după ce femeia iubită i l-a desfăcut pe cel existent. Între Pietro Gralla şi Cellino Mariani interferenţa se produce doar când primul caută drumul spre esenţă, iar al doilea crede că poate comunica, prin sângele strămoşilor săi, direct cu transcendentul care era Pietro. Între ei se află Alta, care combină elementele (în sensul lui Empedocle) pământ şi aer deopotrivă. Precum Mioara, pendulează între cele două cercuri în nehotărârea alegerii unui centru. La fel Ana Zadu, durere a neajungerii la absolut, nostalgie a dragostei de fiecare zi. Singura femeie intrată în zona spiritualităţii pure este Ioana Boiu. Doar pentru ea dragostea înseamnă o modalitate a esenţei. Poate şi pentru Maria Sineşti. Dar personajele sunt divergente prin mândrie şi sensibilitate. La fel de acută, drama de a nu putea urca spre transcendent sau de a nu putea coborî spre esenţă, este o dramă a semnificaţiilor mereu necomunicabile. Izolarea fiecărei existenţe între propriile ei hotare, ca şi refuzul jocului înşelător al aparenţelor, apropie teatrul lui*

Camil Petrescu de sensul filosofiei unui Husserl ori Sartre printr-o cheie egală: fenomenologia.

15 iunie 1970

Valéry-Tzara sau despre polaritatea structurantă a spiritului

Indiferent de zona de care se preocupă, spiritul tinde să epuizeze obiectul, să personalizeze datele care-i vin, dintr-o nevoie misterioasă de găsire de sine pe toate coordonatele posibile. Personalitatea, ca echivalent al spiritului pe care-l întruchipează, înseamnă o structură alcătuită din coordonate exterioare fiinţei şi cărora le conferă doar o „linie" anumită, ţinînd de însăşi constituirea sa (inconştientul). Structura umană îşi are în spirit două centre de coagulare: nevoia de găsire totală şi recunoaşterea eşecului total, centre aflate unul faţă de celălalt în raport de derivare. Cu un nume generic, primul va fi Valéry, al doilea Tzara. Zona care-i interesează în special – poezia – nu e înţeleasă de nici unul ca posibilitate de comunicare ori negare a emoţiei, ci metafizic şi teoretic. Poetica deci este o coordonată majoră a fiinţei spirituale, un mijloc de comunicare între structuri individuale în zona abia bănuită a unui sistem general uman ori a unui haos cosmic. Poezia face să intre în joc sensiblitatea, putere motrice a inteligenţei şi opusă ei (Valéry – Própos sur l'intelligence), termenul-opoziţie necesar definirii spirituale. Noţiunea „pur" se impune pentru Valéry şi Tzara deopotrivă. Puritatea ultimă, poezia absolută, este pentru Valéry rigurozitatea structurantă matematică a spiritului (Avant propos à la connaissance de la déesse). Tzara se întruchipează în arta absolută: ordine=dezordine; eu=non-eu, afirmaţie=negaţie. „Este absolutul în puritatea haosului cosmic şi ordonat" (cf. Manifeste DADA, 1918). Poezia pură fiind matematica sau haosul, Valéry şi Tzara nu pot nega faptul că limbajul este unicul mijloc de comunicare. O scurtă definire e necesară: pentru Valéry comunicare=înţelegere, adică „substituirea unui sistem de sonorităţi, durate şi semne prin orice altceva care e o reorganizare interioară a persoanei de care se vorbeşte" (Poésie et pensée abstraite). Limbajul logic pentru o structură anumită, devine pentru altă structură limbaj cu altă logică. În câmpul spiritualităţii general-umane fiecare Eu posedă un limbaj propriu în măsura în care este efectul unei anumite „linii" ţinînd de coordonate anterioare lui şi un limbaj comun celorlalte euri în măsura în care semnele (formele vide) coincid. Comunicarea nu era pentru Valéry identificare, ci reorganizare, îmbinare a limbajului comun mai multor euri (forma vidă) cu acela al logicii personale (semantica proprie fiecărui individ). Poemul fiind indisolubilitatea sunet-sens, adică general-individual, ceea ce contează nu mai sunt ideile, ci cuvintele (Mallarmé: „poezia se face din cuvinte"). În tradiţia structuralistă cuvântul ca semn implică, relaţia simbolică semnificant-semnificat (Rolland Barthes – Essais critiques), dar ea nu transcrie raportul, izvorît

*dintr-o necesitate de comunicare, între limbajul comun şi limbajul fiecăruia, ci, aşa cum susţine Hjelmslev (*Prolegomene la o teorie a limbii*), forma expresiei (la Barthes semnificantul), solidară cu forma conţinutului (semnificatul). Ele sunt deopotrivă individuale, corespunzînd în sistemul lui Valéry limbajului individual. Relaţia paradigmatică a lui Barthes este pentru Valéry „forma", limbajul unei colectivităţi umane, rezerva ideală a N reorganizări, iar relaţia sintagmatică, născută în planul asociaţiei cuvintelor unui limbaj, este, pentru epistemologia valéryană, imposibilă. Spiritul nu se defineşte în context, ci prin opoziţie, conccentrîndu-se în jurul unui centru (*Léonard et les philosophes*) care este numai al său. Se pot bănui date ancestrale, care constituie pentru spiritualitatea umană în genere un fundal, ca şi fapte exterioare şi comune tuturor eurilor, dar aceste contexte nu sprijină autodefinirea, ci o condiţionează. La nivelul cuvântului relaţia sunet-sens este pentru Valéry ceea ce este pentru lingvistică, dar poemul alcătuit din cuvinte nu este realitatea ultimă a analizei ca pentru formaliştii ruşi (Tzvetan Todorov –* La Théorie de la littérature*, articolul lui Eikenbaum), ci intermediarul unei structurări spirituale. Ceea ce-l apropie de formalişti este ideea ritmului ca fundament constructiv al poeziei, dar fără negarea corelaţiei formă-fond, negare ce-i apropie pe formalişti (mărturisit explicit) de suprarealism, care căuta să se folosească de cuvinte fără referinţă la sensul lor. La Valéry puritatea este o serie infinită de operaţii executate asupra limbajului, de reorganizare a mijloacelor de expresie (*Système de Baudelaire*) după vatra necunoscută a fiecărei inteligenţe (*Léonard et les philosophes*). Relaţia Valéry-Lacan devine posibilă doar în cadrul foarte larg al intuirii limbajului ca singur termen posibil de cunoaştere a unui „autre" (celălalt). Dar, pentru Valéry acest „autre" este nu sistemul spiritual al unui individ anumit, ci doar un spirit posibil, o „voce" fragmentară precum Monsieur Teste... „A încerca să reconstitui un autor înseamnă a încerca să reconstitui o capacitate a operelor în întregime altele decât ale sale, dar pe care numai el însuşi le-ar fi putut produce." (*La Méthode de Léonard de Vinci*). Pentru Lacan „autre" corespunde cuvântului vid, în care subiectul nu se angajează în degajarea esenţei sale, a punctelor de sprijin şi sfârşeşte prin a crede că eul este o operă imaginară, un eu însumi (moi) care nu poate deveni eul general (je) fiindcă alienarea îl face pe subiect să se construiască precum un altul şi-l deposedează de celălalt (*Ecrits – Fonction et champ de la parole et du language en psychanalyse*). Cuvântul plin ca produs al hipnozei este materialul cuvântului vid în care subiectul se aneantizează, iar inconştientul (Valéry spune „vatra necunoscută a inteligenţei", cu un sens puţin schimbat), parte a discursului concret, este trans-individual şi dă continuitate discursului conştient (vid). Lacan stabileşte un instrument de reperare a cuvântului plin în cel vid, pentru Valéry cuvântul este vid doar atâta timp cât cineva nu l-a folosit. Limbajul cuiva este alcătuit din cuvinte pline. Neantul se află dincolo de hotarele unui spirit care „se spune", şi nu între ele. Puritatea valéryană nu*

*înseamnă deci neant, ci reorganizare a limbajului pentru reconstituirea unui implex. La Tristan Tzara poezia ca manifestare a haosului pur nu poate fi o structură, pentru că limbajul nu reprezintă o structură umană, ci o trădare a ei. De aceea textul dadaiştilor se deschide în toate părţile. Eul care-l percepe nu poate reorganiza ceea ce nu există. Ordinea se află la acelaşi nivel cu dezordinea, orice poezie care limitează anumite forme sonore la anumite sensuri este impură. Puritate=libertate absolută: „oarbe sunt cuvintele care nu ştiu să-şi regăsească decât locul lor de la naştere, rangul lor gramatical în universala securitate" (L'Homme approximatif). Ceea ce era la Valéry încercare de comunicare printr-o structură, devine la Tzara comunicare pur şi simplu a haosului, libertatea absolută este o paradoxală revoltă a neputinţei de a se comunica structurat. Nevoia spiritului de a se structura integral căutându-se pe coordonate exterioare lui întâlneşte un obstacol în a se exprima: limbajul. Structurarea lui nu-i niciodată, pentru Valéry chiar, copie fidelă a unei personalităţi, ci doar tinde să stabilească un sistem complet de raporturi reciproce între ideile şi imaginile noastre pe de o parte şi mijloacele noastre de expresie pe de alta (Poésie pure). Recunoaşterea eşecului ajungerii la absolut pe această cale a făcut să se nască ipoteza unei alte posibilităţi: structura e un accident, haosul e singurul lucru pur care există. Individul, întruchipare a acestui accident, se poate revolta şi revolta lui va întâlni în a se exprima acelaşi obstacol: limbajul. Dezorganizarea lui totală – în viziune dadaistă – este semnul dublu al revoltei şi eşecului. La cei doi poli pe care i-am numit Valéry şi Tzara, dar le puteam spune şi Descartes şi Kafka, se poate recunoaşte, într-o diacronie literară, o mutaţie spirituală. Literatura de înfrigurată căutare a definirii umane, de transcendentalizare a valenţelor sale este înlocuită din ce în ce mai mult cu una de recunoaştere a eeşecului acestei căutări (Alain Robbe-Grillet, Sartre, Eugène Ionesco). Cunoaşterea ca pretext pentru autocunoaştere şi autocomunicare – din nevoia depăşirii solitudinii umane – este, pentru Valéry şi Tzara deopotrivă, în centrul discuţiei. Problema poeticii derivă din cea a cunoaşterii şi o implică pe cea a criticii. Ca modalitate de raportare a unui spirit la altul, critica are semnificaţie diferită pentru fiecare din cei doi poeţi. O doctrină a căutării esenţei nu poate decât să recunoască drept iluzorie pentru critică relaţia producător-operă-consumator (Valéry – Première leçon du cours de poétique). Opera, loc comun a două esenţe, va fi produsul uneia dintre ele şi cauza reorganizării celeilalte. Nu se poate trece prin identificare dintr-un univers în altul (după credinţa lui Georges Poulet – despre chiar Valéry!) În ceea ce-l priveşte pe Tzara, din moment ce o operă de artă nu-i niciodată frumoasă prin decret, în chip obiectiv, critica este inutilă, este o problemă de subiectivitate (Manifeste DADA, 1918). Opera dadaistă, născută dintr-o neadaptare la comunitate este în totalitatea ei şi, pentru oricine, „semn" al acestei nevoi. Ceea ce rămâne strict subiectiv, „semn" individual, este felul cum se naşte gândirea în gura fiecăruia (*DADA - Manifeste sur l'amour faible et

l'amour amer*), modalitatea de citire a textului. Ambele poziţii au fost fecunde pentru critica literară. Valéry, prin Pincheiro dos Santos, a fundamentat epistemologia lui Gaston Bachélard şi aceasta a inovat critica tematică. Forma goală, precedentă unui conţinut organizat după esenţa fiecărui spirit, devine la Dos Santos mijloc de ritmanaliză, posibilitate a spiritului de a domina durata. Bachélard preia coordonata spirituală supusă dialecticii temporale şi poezia va fi pentru el (în opoziţie cu Valéry!) un loc intermediar între imaginaţie şi critică, adică între durata derivată din reverie şi cea derivată din realitatea obiectuală, între durata producătorului şi cea a consumatorului (incluzând poezia, forţa motrice a imaginaţiei, ca factor al devenirii umane şi obiect al criticii). Pentru Jean Pierre Richard perspectiva este a criticului şi nu a epistemologului. El citeşte opera şi găseşte în ea semnele unei aventuri personale, care conduc la epistemologie. Valéry, sub aspectul purităţii ca rigurozitate structurantă maximă a fost preluat de direcţia care se autointitulează „critica pură". În această viziune fiinţele şi operele sunt esenţe, dar nu precum la Valéry, sistem în jurul unei vetre necunoscute a inteligenţei, „formă" opusă unui conţinut variabil şi care poate umple un conţinut, ci „formă" în sensul lui Hjelmslev, opusă „substanţei". Gerard Genette, îmbogăţit cu experienţa structuralistă, consideră sensul însuşi o formă imprimată în continuitatea realului după un contur care este sistemul limbii. Opoziţia Paul Valéry/Gerard Genette, dincolo de voinţa ajungerii la esenţă, este opoziţia structurat/structuralist, opoziţia între esenţa individualităţii umane (fie şi generalizată până la „on", sinele abstract, general) şi o esenţă formală, care este relaţia semnificant – semnificat (din ea rezultă un sistem de forme prin care limbajul exprimă realul şi include sensul însuşi). Drumuri inverse şi deopotrivă dramatice: Valéry, supus hotarelor temporale ale umanului, aspiră cu toată puterea fiinţei să iasă din ele, să ajungă în spaţiul „pur", al esenţei; structuralismul, plecând de la forme şi concepte nesupuse acestor hotare, încearcă să se apropie de ele. Maurice Blanchot rămâne discipolul cel mai direct al lui Valéry şi Mallarmé prin ideea anonimităţii geniului, esenţă impersonală a subiectului. Legătura lui cu structuralismul (chiar cel de filieră Lacan) este superficială, zona de contact care conferă această aparenţă fiind limbajul. Ceea ce am numit „polul Tristan Tzara" nu putea crea, din moment ce n-are o doctrină a „ceva", ci una a neantului, nu poate fi o direcţie în critica literară, afară doar de cazul în care considerăm impresionismul o direcţie. Dar sugestiile sale („gândirea se făureşte în gură", deci prin vorbire, limbaj), capabile să fie afiliate aproape instantaneu psihanalizei, vor deschide drum criticii psihanalitice (M. Bonaparte, Ch. Baudouin) şi psihocriticii (Ch. Mauron). Ceea ce numeam la început polii structuranţi ai spiritului, trebuie să conchidem că sunt, în fapt, două constante majore ale esenţei umane, constante în jurul cărora variabilele filosofiei, ştiinţei şi artei îşi desenează contururi în plasma personalității umane şi-şi definesc limitele în exteriorul ei.*

26 septembrie 1970

De ce *Nombres*, romanul lui Sollers, conotează şi relatează, nu conotează sau relatează

Fiecare personalitate înseamnă o structură, adică o mulţime variabilă şi virtual infinită de relaţii valabile pentru un sistem unic, care este individul respectiv. Orice act de cultură – şi citirea unei cărţi – se încadrează aici, înseamnă o posibilitate de creştere numerică a relaţiilor individului, adică o îmbogăţire a propriului său sistem, de adâncire a personalităţii. Nombres, *materializare a unui sistem personal de relate, nu se poate transpune în relatele altui sistem pentru că personalităţile se definesc prin ceea ce le opune, nu prin asemănări. În clipa în care admitem accepţia pe care Valéry o dă comunicării (reorganizare), cartea lui Sollers încetează să mai existe. Singura ei posibilitate de fiinţare, dincolo de textul scris, care nu înseamnă existenţa operei, rămâne conotaţia, adică o serie teoretic infinită de reorganizări după N siteme de relaţii (cititorii săi). Perenitatea actului literar este o problemă de conotaţie, nu de relaţie. Mai există o posibilitate de confuzie, între ideea că poţi stabili, citind o carte, relaţii cu alte lucruri ştiute şi ideea că o carte înseamnă o posibilitate de relaţie cu propriul tău sistem de coordonate. De fapt confuzia este doar parţială, pentru că lucrurile ştiute sunt intrate în relaţie cu tine însuţi, deci înglobate propriului tău sistem. Şi, dacă a=c, b=c, atunci a=b.*

14 octombrie 1970.

1971

4 ianuarie 1971

Azi a fost chef la BPT cu ce-am adus de acasă. Şi tot azi a nins în Bucureşti pentru prima oară în iarna asta.

5 ianuarie

Am citit din Ch. Lalo – *Eléments d'une esthéthique musicale scientifique*; am văzut albumul *Mantegna.*

7 ianuarie

Am citit ca „bun de difuzare” *Moromeţii*, vol. I. Am luat leafa pe două săptămâni: 568 de lei, din care am plătit 30 lei pentru cărţi cumpărate, 15 lei pentru flori gazdei, 13 lei diverse, am pus la păstrare 200 lei, am plătit masa de prânz la fondul literar 130 lei.

8 ianuarie

Am împrumutat (de la Savin Bratu) Henri Brémond[10] - *La Poésie pure*. Am început un curs de engleză. Am văzut albumul *Velasquez*. M-am dus să vad ce-i cu apartamentul pe care mi l-am comandat la OCLPP. Mi-au spus ca n-a mai înaintat lucrul, încă nu li s-au alocat fonduri.

9 ianuarie

Mi-am cumpărat un disc şi am ascultat Ceaikovski, *Concertul nr. 1*, interpretat de Richter, cu Orchestra din Viena condusă de A. von Karajan. Continui să citesc *La Poésie pure* a lui Brémond. Am dus înapoi la Biblioteca Academiei E. Lovinescu – *Istoria civilizaţiei române moderne* şi am împrumutat Hegel – *Ştiinţa logicii* şi *Estetica*. Am scos bibliografia pentru Emile Faguet şi Jules Lemâitre – *Les Contemporaines*.

10 ianuarie, duminică

Am primit de la Gabi Omăt, fosta mea colegă de facultate și acum și colegă de editură, *Arta fugii* a lui Bach şi un concert pentru trompetă de Henri Purcell. Aş începe să scriu un articol despre E. Lovinescu (concepţia lui despre poezie) în comparaţie cu poetica de azi (poetica matematică). Am ascultat la radio *Mica serenadă* de Mozart şi *Serenada pentru orchestră de coarde* a lui Ceaikovski cu

---

[10] Născut în Occitania (sudul Franței).

Orchestra Filarmonicii Române dirijată de Mircea Cristescu. Am citit în continuare Brémond. Trebuie să mă apuc de citit şi Sainte Beuve.

De rezolvat săptămâna viitoare:

- redactarea le Georges Simenon – *Motanul*;
- de terminat lectura la Brémond;
- de dat lui Romul Munteanu[11] la Editura Univers oferta lui Savin Bratu pentru critica modernă;
- de vorbit cu Theodor Vârgolici la editua noastră (Minerva) ca să publicăm în BPT pe Taine, Brunetière, Faguet, Lemaître;
- de recapitulat cursul de engleză;
- de cerut lui Romul Munteanu cu împrumut *Les métamorphoses du cercle*;
- de terminat lectura lui *Titu Maiorescu* de Lovinescu;
- vizită la Gabi Negreanu pentru împrumutat Herbert Read;
- de vizitat Aura Matei pentru luat *Structuralismul* lui Lévi Strauss.

11 ianuarie

Am cumpărat discul Rahmaninov – *Rapsodia pentru pian şi orchestră pe o temă de Paganini* cu Orchestra Concertelor de la Colonna (Kőln) dirijată de Ionel Perlea şi *Capriccio* de Paganini interpretat de Rugiero Ricci. Pentru BPT am redactat în continuare Simenon. Am dus la Biblioteca Academiei Lovinescu – *Critice* şi *Titu Maiorescu şi contemporanii lui*. Încă citesc din Brémond.

12 ianuarie

Redactez Simenon – *O cameră în Manhattan*. Citesc Lovinescu şi Brémond. Am ascultat *Sonata nr. 1* de Bach. Aura Matei nu mi-a răspuns la telefon. Ce-o fi cu Moldoveanu, colegul meu de editură şi fost coleg de an la facultate? Stă cu capul pe masă şi doarme aproape tot timpul... Mariana Şora şi Sanda Şora (simpatică) au venit la redacţie şi ne-au făcut cinste pentru apariţia traducerii lor (în germană) *Teatru* de Eugen Lovinescu. Am ascultat la radio Cimarosa – *Concert pentru oboi şi orchestră de coade* şi *Concertul pentru două flaute şi orchestră*.

13 ianuarie

Am avut curs de engleză (o oră) şi apoi am făcut o recapitulare pe cont propriu. Citesc *Critice* de Lovinescu, vol. VIII şi constat că se repetă pe el însuşi... În continuare îmi fac planuri pentru casă. Am primit de la tata o scrisoare alarmată. Încă n-a putut începe lucrul. Trebuie să le trimit 600 de lei. Am făcut socoteala şi se

[11] Profesor de literatură universală la Facultatea de Filologie a Universității din București, cu facultatea absolvită la Universitatea din Cluj și doctoratul susținut în RDG, secretarul de partid al cadrelor didactice din facultate și director al Editurii Univers, după reorganizare (după Vladimir Streinu).

poate. Aş traduce o antologie a structuraliştilor: Piaget (120 pp), Goldmann (structuralismul în general, 16 pp), Barthes (din *Essais critiques*), Todorov (dar din ce?), în total cam 200 pp. Să vorbesc cu Avramescu, Sincu, Savin Bratu (penibilă afacere din cauza lui Bachelard, subiectul tezei mele de diplomă (subiect pe care l-am schimbat cu unul de literatură română). Am vrut să fac o ofertă de traducere la BPT şi ei n-au fost de acord, probalil se gândesc la altcineva.

14 ianuarie

Am ascultat la radio: A. Copland – *Primăvara apalaşă* (lucrare diatonică în 7 părţi organizate pe triade, fiecare plecînd de la alt sunet al gamei – un fel de „arta fugii"), Ed. Lalo – *Simfonia spaniolă concertantă* (adică fără variaţiuni) pentru vioară şi orchestră şi Camille Saint Saëns – *Simfonia a III-a* (două părţi: *Adagio – Dies irae* şi *Poco adagio*).

15 ianuarie

Tot n-am vorbit cu Avramescu. Dar am vorbit cu Sincu[12]. S-a bucurat de ideea de a face o antologie a structuralismului. Romul Munteanu tot recalcitrant la împrumutat cărţi. Le ţine numai pentru el, deși sunt trimise pe un termen scurt de editurile străine care vor să aibă cărți traduse în românește! Iar el nu le mai înapoiază. Mi-a spus că are acasă o pivniţă plină... Fac cursul de engleză în continuare. Încă mai citesc *Titu Maiorescu* al lui Lovinescu. Am văzut un album *Rembrandt*. Am ascultat la radio Schőnberg, Varèse. L-am întrebat pe Aurel Martin, directorul Minervei, care sunt condiţiile ca să faci o traducere la editură. M-a trimis la Avramescu. I-am dat lui Raţă cartea pentru Savin Bratu. Şedinţă la Centrala Editorială. Mi s-a făcut observaţie pentru că ascultam muzică la căşti (Bach – *Suita în re minor*). Vorbea Deciu. Simt că vor să facă din mine o tâmpită... Seara am ascultat Battista Viotti – *Concert în la minor pentru vioară şi orchestră*.

16 ianuarie

Am cumpărat Elie Faure – *Istoria artei*. Reproducerile sunt oribile! Redactez tot Georges Simenon. Citesc Sainte Beuve. N-am vorbit cu Avramescu, doar l-am tatonat. Teică mi-a pus întrebări despre Carmen Dumitrescu. M-am facut că nu pricep, fata asta mi-a fost colegă de an, face tratament de schizofrenie din facultate. Vai de ea! Miralena, nevasta defunctului poet suprarealist N.I. Copoiu (grupul de la Politehnică) vrea să facă un cenaclu. Mi-a dat *Memoriile* soțului şi le fac acum o copie de mână (1935-1939). Am cunoscut-o prin gazda mea din cartierul Titan, olteancă. Am ascultat muzică: Enescu – *Simfonia a III-a*, Stravinski – *Ritualul primăverii* (suită de concert) şi Varèse – *Arcana* (de prin 1926. Deşi

[12] Alexandru Sincu - asistent la Catedra de Teorie Literară a Facultății de Filologie. Ulterior a plecat în RF Germania, unde se afla tatăl său, fost regizor de film.

e născut în 1895, e considerat un precursor al structuralismului). Citesc *Critice* vol. VIII de Lovinescu.

17 ianuarie, duminică

Fac sinteza lecturii la E. Lovinescu. Citesc Sainte Beuve şi ascult multă muzică: Liszt – *Simfonia ungară*; Manuel de Falla – *Nopţi în grădinile Spaniei* (impresionism – a fost perioada de sfârşit al lui Debussy), Stravinski, Schubert – *Simfonia a III-a în re major* (din 1815, romantică) şi Gaspar Cassado – *Sonata în stil antic*.

Pentru săptămâna viitoare:

- de citit în continuare Brémond;
- de continuat sinteza la Lovinescu;
- de vorbit cu Dodu Bălan;
- de continuat redactarea la Simenon şi cursul de engleză;
- de vizitat Aura Matei Săvulescu (joi) şi Gabi Negreanu (miercuri), ambele foste colege de an.

18 ianuarie

Am vorbit cu Silvian Iosifescu[13], de faţă cu Avramescu (fără vreo reacţie din partea lui), despre o colaborare cu Sincu la traducerea unei antologii a structuralismului în BPT şi despre doctoratul meu. I-am telefonat Aurei Matei Săvulescu. A născut un băiat (Cristian Săvulescu, are 5 săptămâni. Azi a fost ziua lui Grămescu şi a lui Cornel Popescu. Au făcut cinste colegilor...

Seara am ascultat Vivaldi – *Concertul nr. 1 opus 8 în mi major* şi *Concertul nr. 2 în sol minor*; Schumann – ciclul de lieduri *Dragoste şi viaţă de femeie*; Berlioz – *Recviem opus 5* (romantic!).

19 ianuarie

Avramescu mi-a dat foaia de ieri din calendar, pe dosul căreia se afla un text unde a subliniat unele cuvinte şi a scris deasupra Tov. Ţarălungă

„O organizare judicioasă a timpului liber, o desfăşurare sistematică, *treptată şi timpurie a lecturii*, timpul necesar lecturii în faza următoare a şcolarizării. Unele lucrări recomandate în bibliografia şcolară trebuie citite în vacanţe, *fără excese*, căci o dată efectuate ele vor debloca o parte din timpul ulterior care va putea fi afectat altor lecturi.” Deduc că ar urmări și interpreta ceea ce (şi cum) citesc... Atenția asta supradimensionată nu doar pentru ceea ce fac, ci și pentru tipul de reacție, mie-mi pare că ar depăși condiția lui de șef... În fine...

Continui redactarea lui Simenon (confruntare de traducere). Am terminat *Prière et poésie*. Am spălat rufe. Am ascultat Victoria de Los Angeles, arii din opere.

---

[13] Atunci șeful Catedrei de Teorie Literară.

20 ianuarie

Am terminat de redactat Simenon. Am terminat de citit Sainte Beuve, vol. 1. Am dus la Biblioteca Academiei *Critice,* vol. VIII de Lovinescu. Am terminat sumarul pentru antologia structuralismului. Am lipsit de la cursul de engleză.

21 ianuarie

Am terminat de citit Poulet – *Etude sur le temps humain*. Avramescu a acceptat oferta antologiei structuralismului, ba chiar a spus că e nevoie de ea! Dar n-aș prea crede ca, în final, situația să rămână la fel de roz.

22 ianuarie

Dodu Bălan[14] mi-a făcut o observaţie amicală că am răcit relaţiile. M-a invitat să-i fac o vizită acasă. Romul Munteanu nu vrea să-mi împrumute cartea sub pretext că nu i s-a acceptat oferta la BPT pentru o carte a lui despre critica modernă europeană. Am aflat că sunt singura înscrisă la doctorat pe singurul loc scos de George Macovescu. Deci mă prezint. Examenul de admitere e marţi, 26 ianuarie, la 18,30, la Catedra de Literatură Universală şi Comparată. I-am dat lui Sincu la referat propunerea de antologie a strucuturalismului pentru BPT. L-am făcut fericit. A zis că marţi îmi dă referatul. Gigi Chivu[15] a rămas perplex când i-am spus că m-am înscris la doctorat. Sunt prima din promoţia noastră.

23 ianuarie

Azi am aflat de la doamna Bratu cine face parte din comisia mea de doctorat: Macovescu, Iosifescu, Vera Călin. Am citit în continuare din Georges Poulet şi am răsfoit Starobinski, Weber. Am făcut o sinteză pentru critica tematică. Am ascultat la radio Ceaikovski – *Francesca da Rimini* şi Schumann – *Simfonia a III-a în mi bemol major Renana*.

24 ianuarie, duminică

Am citit pentru examenul de admitere la doctorat.

25 ianuarie

Am citit pentru doctorat.

---

[14] Profesor de Literatură Română Contemporană și ministru adjunct al Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Ultimul rector socialist al Universității București.

[15] Gheorghe Chivu – cercetător laInstitutul de Lingvistică al Academieei, devenit profesor de Lingvistică la Facultatea de Filologie, membru corespondent al Academiei Române.

26 ianuarie

Am fost admisă la doctorat cu 10. Sincu dobitoc. Mi-a spus să-l duc la Intercontinental şi să-i dau de băut...

Am fost la Savin Bratu, care mă consideră studenta lui. A căzut cu capul pe umărul meu... Vrea să modifice sumarul la antologia cu structuralismul. Ei, ași...

27 ianuarie

Chef cu felicitări la editură pentru admiterea la doctorat. Haralambie Grămescu foarte emoţionat. Mi-a dat cu dedicație traducerea lui din Balzac, *Fata cu ochii de aur*. Teică mi-a spus în șoaptă să fiu blândă cu el, a făcut ceva pușcarie. Grămescu și Teică sunt olteni, amici. Grămescu e de la Plenița, Teică nu știu de unde, știu doar că a fost crescut (înfiat) de un unchi de mic. Dar de ce?! Oricum, nu mă așteptam la un ton atât de prietenos din partea colegilor de redacție apropo de intrarea la doctorat. Am dormit mult...

28 ianuarie

Am luat de la Biblioteca Academiei Bergson şi Plotin. La BPT am citit în „bun de difuzare” *Comitele Belizarie*. I-am telefonat lui Savin Bratu să ne vedem sâmbără la ora 15 la el.

29 ianuarie

Raţă[16] mi-a dat adresa și telefonul lui Macovescu. Am citit din Sainte Beuve. Sunt mici vâtejuri – semnificative – de după admiterea la doctorat. Am primit pachet de-acasă. Ai mei nu ştiau nimic de doctorat. Am ascultat Mendelssohn Bartoldi – *Visul unei nopţi de vară*.

30 ianuarie

A venit Sincu pe la redacţie şi mi-a spus că luni aduce referatul la structuralism. Am fost la Savin Bratu. Era acolo și Paul Culianu (mâncase la Bratu), am stat de vorbă. E un tip interesant, foarte citit, din familia junimistului Culianu de la Iași (francmason). M-am întâlnit cu Mariana Ionescu şi m-a felicitat pentru doctorat. I-am cerut lui Grămescu o bibliografie pentru poezia română contemporană. A fost încântat. I-am telefonat Gabrielei Negreanu la spital (stă să nască).

31 ianuarie, duminică

Citesc *Estetica* lui Hegel. Foarte grea. M-a vizitat Miralena şi mi-a povestit despre cercul literar de la „Vraja”, al lui N.I. Copoiu. Am ascultat Brahms – *Simfonia a II-a în re major* şi Gabriel Fauré – *Nocturna nr. 2.*

---

[16] Ion Rață, lector la Catedra de Teorie Literară.

Plan pentru săptămâna viitoare:
- de înapoiat Read (Gabrielei Negreanu);
- de luat referatul despre structuralism de la Sincu;
- de vorbit cu Crohmălniceanu despre Bachelard (o eventuală antologie); la fel cu Nae Manolescu.
- de vizitat Aura Matei cu un dar pentru puştiul ei abia născut. De recenzat pentru editură cartea lui Achiţei;
- de telefonat lui George Macovescu şi Miralenei.

1 februarie

Sincu a fost la mine la editură. Și el, ca şi Savin Bratu, vor să se amestece în sumarul antologiei structuralismului destul de mult. Avramescu mi-a propus o discuţie ca să vadă dacă mai vreau să rămân la BPT. În caz că nu vreau, a spus că face el tot ce poate (dar nu poate!) ca să mă mut la Universitate.

2 februarie

După amiază la Biblioteca Academiei, unde e şi Cornel Simionescu de la redacţia de Ediţii critice a Minervei. N-am puut vorbi cu Avramescu. Am primit scrisoare de acasă. Ai mei topiţi de fericire. Ce oameni minunaţi!

3 februarie

M-am ciondănit cu Sincu la bibliotecă. A schimbat tot sumarul antologiei. Până la urmă a cedat.

4 februarie

Nu prea mă bazez pe Avramescu. Oricum, important e doar să am suficient timp să citesc...

5 februarie

Am discutat cu profesorul Dim. Păcurariu[17], care mi-a spus că e o trădare să fiu în siajul lui Savin Bratu şi că nu mă poate lua la Catedra lui. Zice să-mi iau doctoratul mai întâi şi până atunci se va face un Laborator de sociologie a literaturii. Avramescu nu mi-a dat nimic de citit pentru editură. Sincu mi-a adus un referat pozitiv pentru antologie, dar a reţinut sumarul.

6 februarie

Azi Avramescu mi-a dat să lipesc Delavrancea pentru reeditare. N-a mai adus vorba de universitate. Am vorbit cu Crohmălniceanu şi o să ne vedem joi (se aude

[17] Profesor, decan al Facultății de Filologie.

că se însoară!). Am vorbit cu Aura şi ne vedem săptămâna viitoare. Am fost la Institutul de Lingvistică şi m-am consultat cu Sanda Golopenţia, vecina mea de cartier, cu privire la structuralism. Am spălat rufe. Am ascultat Bach – *Suita franceză*.

7 februarie, duminică

Citesc Hegel – *Estetica,* alternativ cu Mircea Eliade – *Le Sacré et le profane.* S-a ars siguranţa. În seara asta nu pot citi şi nu pot asculta muzică. Pfff...

Am reparat-o!! Ce bine că mi-a plăcut fizica în liceu!

Pentru săptămâna viitoare:

- de văzut cu Crohmălniceanu
- de văzut cu Aura Matei.
- de început studiul la Cabinetul de lectură al Institutului de Teorie literară.

8 februarie

Şedinţă de plan la BPT.

9 februarie

Citesc Plotin. Avramescu mi-a spus că a vorbit cu Silvian Iosifescu, dar n-a reuşit nimic. I-am dat referatul lui Sincu şi sumarul antologiei structuralismului în sfârşit convenit şi cu Savin Bratu.

10 februarie

Ofertele lui Romul Munteanu, Savin Bratu şi Ioana Creţulescu sunt la mine.

11 februarie

Am discutat cu Crohmălniceanu şi a fost binevoitor ca totdeauna. Savin Bratu vrea să obţină de la mine referatul la oferta Ioanei Creţulescu. N-o să se întâmple.

12 februarie

Citesc din Plotin. Pentru BPT redactez Anton Holban. Îmi place! Am trimis un pachet acasă.

13 februarie

Avramescu a înaintat oferta mea referitoare la structuralism (!) Gabi Omăt e destul de şifonată, de parcă i-aş fi luat ei ceva... Mi-a venit abonamentul la „Critique”.

14 februarie, duminică

Citesc Mircea Eliade – *Le sacré et le profane* şi ascult Beethoven – *Concertul nr. 5 în mi bemol major* şi Brahms – *Serenada opus 11 în re major.*

15 februarie

Soacra lui Avramescu a făcut cancer. Nu mi-a dat de lucru pentru acasă.

16 februarie

Am terminat Plotin. Citesc Roger Caillois – *L'Homme et le sacré*.

17 februarie

Trebuie să mă apuc de scris pentru teză.

18 februarie

Am luat de la Savin Bratu referatele pentru oferta lui Romul Munteanu la Bachelard şi pentru cea a Ioanei Creţulescu. Mi-a dat o recomandare pentru Sami Damian la „România literară”. Iat-o:

Dragă Sami,

Văd că îmi merge... deşi Lungu e un pisălog şi am cedat presiunii lui. Nu-mi pare rău să fie ajutat, dar nu la el ţin tare mult. Şi, dacă într-adevăr ţii la părerile şi recomandările mele, îţi trimit de data asta pe cineva pe care îl preţuiesc (o preţuiesc) realmente din tot sufletul. Este o persoană excepţională şi ştie carte cum puţini ştiu. Aş vrea s-o văd afirmată şi dacă tu o poţi sprijini, ţi-aş fi recunoscător. Deci, am reluat legăturile!

S. Bratu”

Am ascultat Bruckner – *Simfonia în mi major*.

19 februarie

Redactez Alfred de Musset. Citesc Eugen Simion despre Lovinescu. Am vorbit cu Dim. Păcurariu.

20 februarie

Citesc în continuare din Musset pentru BPT şi din Eug. Simion pentru mine. Am vorbit cu Gellu Ionescu despre ediția lui, Tudor Vianu.

21 februarie, duminică

Citesc în continuare *Lovinescu* de Eugen Simion. Am scris un articol intitulat *Contradicţia lui Manolescu*, apropo de cartea lui *Contradicţia lui Maiorescu*. Am vorbit cu S. Damian să i-l dau lui.

22 februarie

Citesc Musset pentru BPT.

23 februarie

Citesc Musset pentru BPT şi Ivasiuc pentru mine.

24 februarie

Cunosc la Biblioteca Academiei un X. Se uită după mine tot timpul. Dar şi eu după el. Am fost la „România literară” şi S. Damian s-a fâstâcit. M-a prezentat şefului de la departamentul critică literară, al cărui nume nu l-am înţeles. Am predat articolul despre Nicolae Manolescu.

25 februarie

X m-a condus de la bibliotecă la staţia de autobuz. Inginer, face o teză cu multă matematică, e anul al III-lea la doctorat.

26 februarie

Şedeam de vorbă cu Sincu la bibliotecă şi a venit X. Când ne-a văzut, m-am făcut nu roşie, ci vişinie... La el o să mi se înfunde... Iar Mircea Martin, care a văzut scena, a zis: „Ce înseamnă interesul!”

27 februarie

M-am încăierat cu Cornel Simionescu[18] (el crede că-mi poartă de grijă!) şi am plecat la 13,30 de la editură. Mama venise la mine de la Râmnic şi spălase rufe. Am fost împreună în oraş. L-am căutat pe X la telefon să mă explic, dar nu era. Păcat. E un om foarte sobru.

28 februarie, duminică

Mama a plecat cu rapidul până la Buzău, după ce a pierdut acceleratul de Râmnic. Am mai citit din Ivasiuc.

1 martie

Mărţişor de la Avramescu. La Bibliotecă, X neliniştit şi febril. Am stat de vorbă în grădină 3 ore şi jumătate. A venit şi Mircea Martin, care a încercat să preia iniţiativa discuţiei, dar după vreo jumătate de oră s-a lămurit şi a abandonat.

2 martie

Sunt de gardă în redacţie. Am predat referatele lui Savin Bratu pentru Romul Munteanu şi Ioana Creţulescu şi cel semnat de Sincu (dar scris de mine) pentru Bachelard. Am început să redactez *Antologia de poezie persană*. Am fost la

---

[18] Coleg de redacție. Născut la Iași, provenea dintr-o familie friulană la origini, din nordul Italiei.

„România literară” şi nu mi-au acceptat articolul despre Nicolae Manolescu. Mi-au spus să scriu un articol de 3-5 pagini, o comparaţie între doi autori.

3 martie

M-am întâlnit cu Savin Bratu[19] la facultate şi i-am dat un număr din „Critique” şi cărţile împrumutate de la Silvian Iosifescu. M-a rugat să aflu de la S. Damian cine o înjură la „România literară” pe Ioana Creţulescu. N-am de gând să mă bag. Citesc pentru mine Nicolae Breban. M-am dus la optician cu reţeta să-mi fac ochelari noi.

4 martie

Am citit din Breban şi m-am dus la miliţie să vizez buletinul.

5 martie

Am redactat poezia persană. Am fost la bibliotecă. Ninge.

6 martie

Azi Avramescu a trebuit să ne despartă pe Cornel Simionescu şi pe mine. Nu m-a lăsat să mă duc vizavi să citesc. E o clădire foarte frumoasă (pe str. Orlando), se zice că a unei iubite a lui Brătianu. E cvasi-abandonată, toată cu lambriuri de stejar. Imi place locul... Citesc în continuare din Breban şi am început Henriette Yvonne Stahl.

7 martie, duminică

Am terminat Henriette Yvonne Stahl – *Între zi şi noapte* şi am început Laurenţiu Fulga – *Concert pentru două viori* şi *Doamna străină*. Am ascultat concertul final al Festivalului de muzică uşoară de la Braşov.

8 martie

Avramescu mi-a spus că speră să scoată redactor din mine... Savin Bratu mi-a dat o carte de Jean Rousset să traduc pentru antologia cu structuraliştii şi cartea lui despre Gide cu dedicaţie. Am început să traduc şi am *ascultat Concertul în la major pentru violoncel şi orchestră* de Ph. Em. Bach.

9 martie

Tot traduc din Rousset. Am fost la „România literară” şi mi-au acceptat articolul. Sâmbătă văd corectura şi joia viitoare debutez. Avramescu m-a rugat să mă ocup de oferta lui Marius Robescu (din cercul „României literare”) legată de J. P. Sartre, de oferta lui Romul Munteanu (Gaston Bachelard, care a fost şi tema lucrării mele de

---

[19] Conferențiar la Catedra de Teorie Literară.

diplomă) şi a Ioanei Creţulescu (un Jean Pierre Richard), ca şi de structuralism. M-am întâlnit cu X la bibliotecă, era destul de retractil.

10 martie

Am citit pentru BPT poeţi persani. Mi-e somn tot timpul... Am tradus din Rousset. Cornel Simionescu e bolnav.

11 martie

Am tradus din Rousset. Romul Munteanu nu era la editură. Îl aud vorbind la Radio despre Thomas Mann. Îl văd la bibliotecă pe Paul Culianu şi îmi spune, foarte agitat şi fericit, are în faţă un incunabul format cam A3, scris pe piele groasă, că a „descoperit” ceva despre care Mircea Eliade doar bănuia că există... Dar nu-mi spune ce, e complet transportat... Cum poate fi el cufundat atât de mult în trecut şi eu atât de mult în cotidian?

12 martie

Mă ocup în continuare de antologia structuralismului. M-am întâlnit pe stradă cu X şi m-a condus o bucată de drum. Am fost la optician cu o reţetă a vărului meu Angheluţă, el e cel mai miop dintre noi toţi... Citesc în continuare poeţi persani. Am vorbit la telefon cu Savin Bratu şi m-a invitat marţi pe la el. M-am întâlnit cu Silvian Iosifescu şi m-a invitat să vorbim despre doctorat. Cred că pricep cum merg lucrurile. Șeful Catedrei de Teorie Literară e Macovescu, iar toți ceilalți fac parte din Catedră. Mi-a sosit confirmarea intrării la doctorat cu începere din 15 martie. Trebuie să dau lucrările scrise (două) și două examene orale până în 15 martie 1973... Apoi să scriu teza.

13 martie

Am fost la România literară” şi am făcut corectura. A venit în redacţie Ben Corlaciu, zicea că e foarte bolnav de plămâni, a înjurat vreo câţiva scriitori şi spunea ce carte vrea el să scrie. Avea nişte bocanci mari, plini de noroi, cum se desenau în gravurile sămănătoriste. M-am apucat de citit pentru mine Mihail Dragomirescu.

14 martie

A venit vărul meu Anghel, student la Iași, pentru ochelari şi l-am plimbat prin oraş. L-am dus la Teatru (*Cui i-e frică de Virginia Woolf?*)

16 martie

Am fost de gardă la redacţie. A fost ziua lui Avramescu (a făcut 38 de ani). Nu m-am dus la Savin Bratu, eram terminată, dar i-am telefonat ca să ne vedem în altă zi. Am discutat politică în redacție cu Nicolae Teică. Se vede că e oltean. Bine orientat, dacă sub orientare e un adevăr, bravo lui...

17 martie

I-am refuzat lui Avramescu o invitaţie la nu ştiu ce spectacol. Cred că s-a cam şifonat... Am vorbit cam 40 de minute la telefon cu unchiul Marin şi m-a convins să iau Gaston Bachelard şi la doctorat. Savin Bratu mi-a spus că nu are cărţile lui, deşi eu cred că le are. Iar Romul Munteanu mi-a spus că le are, dart nu mi le dă. Ce măgar! Biblioteca Academiei nu le are, doar biblioteca Facultăţii de Franceză. Acolo o să mă duc. Savin Bratu mi-a dat întâlnire mâine la Catedră.

18 martie

Savin Bratu a întârziat mult şi intra într-o şedinţă. Am amânat discuţia. M-am întâlnit cu doamna Darie (metodista de la Pedagogie) şi cu Miralena. Am început să citesc Husserl (e foarte greu), am luat acasă Nicolae Ţic şi mai am încă din Mihail Dragomirescu. Am ascultat Paganini – *Solo de vioară* cu Ion Voicu. I-am dat lui Sincu sumarul *Structuralismului* la definitivat.

19 martie

Am citit din Mihail Dragomirescu, Nicolae Ţic şi poezia persană.

20 martie

Romul Munteanu mi-a dat sumarul antologiei *Noua critică*.
Am vorbit cu Savin Bratu despre parţialele de la doctorat. E un fel de îndrumător fără voie... Am fost la „România literară” şi Valeriu Cristea mi-a spus că articolul meu apare în nr. 15 (pe 8 aprilie). Şi asta e cu recomandare... Am spălat rufe.

21 martie, duminică

Am făcut fişe la Bachelard. Am citit din Mihail Dragomirescu.

22 martie

Aiureli. Timp pierdut.

23 martie

Mă gândesc să continui cu critica tematică într-un fel. N-aș face-o în principal, fiindcă vreau să devin critic și istoric literar pentru literatura română. Cât despre teorie, la noi nici nu prea se face. Mi-ar fi plăcut să-l urmez pe Basil Munteanu...

Am vorbit cu Matei Călinescu[20] şi m-a îndemnat să-i scriu lui Adrian Marino şi să-i cer adresa lui Starobinski, deoarece cărţile lui nu sunt la noi pe nicăieri. El însuşi

---

[20] Asistentul profesorului Alexandru Dima, a plecat în SUA și a devenit profesor la Indiana University Bloomington, ca și Sanda Golopenția (fiica lui Anton și Ștefania, la început vecina mea de cartier și colegă cu Anca Belchiță la Institutul de Lingvistică). Tot acolo a ajuns și matematiianul

are adresele lui Georges Poulet şi Jean Pierre Richard și mi le dă. Mircea Martin corespondează cu Marcel Raymond. Am fixat cu Silvian Iosifescu examenele: unul de filosofie şi unul de critică literară românească. Eu mai trebuie să fixez termene pentru referate şi să mai am o discuţie cu Savin Bratu. In sfârşit, mi-am cumpărat un dicţionar italian-român. Cornel Simionescu mă enervează în continuare. M-am trezit cu el acasă, la gazda mea, seara. Am rămas tablou! Nu ştiu de unde ştia unde stau...

24 martie

Avramescu foarte amabil cu mine. Suspect de amabil. Mi-a dat trei zile liber, deşi n-am prea făcut corectura la Delavrancea, am mers pe ce era în lipitură. Am citit versuri de Modest Morariu. Acceptabil. Am fost la „România literară" şi i-am dus lui Valeriu Cristea un articol. Mi-e simpatic! Imi propun să scriu despre volume de versuri. Avramescu a înaintat la Centrala Editorială pentru aprobare sumarul antologiei structuralismului.

25 martie

Citesc poezie şi ascult Mozart – *Missa încoronării în do major*. Am pierdut trei ore la şedinţă.

26 martie

Am fost la Catedră (la Teorie Literară) şi l-am ascultat pe Laurenţiu Ulici[21] susţinîndu-şi referatul de doctorat. Au vorbit despre el Sincu, Mircea Martin[22] şi Silvian Iosifescu. După partea oficială, la o gustare, Ulici mi-a spus că el n-are de gând să termine doctoratul ăsta! Nu pricep de ce s-o fi înscris... De ce dă examenele... Am definitivat cu George Macovescu datele examenelor parţiale, care sunt: 15 decembrie 1971 – *Orientări în critica literară europeană contemporană*; 15 decembrie 1972 - *Fenomenologie şi marxism*. Iar referatele: februarie 1972 – *Noua critică şi tematismul*; ianuarie 1973 – *Contribuţia criticii literare române contemporane la cea universală*. Am citit din *Estetica* lui Hegel şi un volum de versuri de Anghel Dumbrăveanu. Am fost la OCLPP să văd ce-i cu opţiunile pentru apartamente. Voi putea alege în mai. Acum şi în iunie se fac opţiuni la disponibilităţi. M-am întâlnit la OCLPP cu Mihai Istrăţescu (a terminat Filologia cu un an înaintea mea, ne ştim de pe la UTC) şi s-a lăudat că face el şi drege, fiindcă nu ştiu pe cine cunoaşte şi pot obţine mai repede un apartament... Aiurea! Încearcă să mă curteze...

Ciprian Foiaș. L-am revăzut pe Matei Călinescu în 1995, la Târgul de Carte de la București, unde venise aflând că Editura Minerva și colecția Biblioteca pentru Toți vor fi serbate.

[21] Născut la Buzău. După 1989 a devenit președinte al Uniunii Scriitorilor și membru important al Partidului Liberal.

[22] Atunci asistent la Catedra de Teorie Literară, devenit profesor și șeful Catedrei după 1989.

27 martie

Tot Hegel – *Estetica*, volume de versuri pentru recenzat la „România literară” (mi le dă Valeriu Cristea). Am spălat rufe.

28 martie, duminică

Avramescu - foc şi pară. A „descoperit” că n-am făcut corectura la Delavrancea. A zis că, dacă se mai întâmplă, mă trimite 6 luni la corectură. Am fost la teatru la *Heidelbergul de altădată*. Citesc poezie română contemporană şi „bun de difuzare” pentru BPT: Alexandre Dumas.

30 martie

M-am întâlnit cu X la bibliotecă. Am fost la „România literară” cu un articol despre poezie. Valeriu Cristea[23] zice că merge. Am fost la Savin Bratu şi am luat o antologie de critică italiană. Mi-o lasă până vineri (460 de pp!)

31 martie

Citesc antologia de critică literară italiană.

1 aprilie

Citesc tot din antologia de critică literară italiană. Am scos pantofii de la reparat.

Am ascultat Brahms – *Concertul nr. 1 în re minor pentru pian şi orchestră* (scris la moartea lui Schumann), dirijat de M. Şostakovici, solistă Maria Fotino (Doamne!).

2 aprilie

Avramescu a prins-o pe Lili Meleacă (secretara de redacţie, amica lui Teică, măritată cu şeful de cadre de la IDT) cu 47.000 lei furaţi din martie ’70 pînă acum. Mi-a spus chiar el, altefel aș fi dedus. Procedee: înregistrări de operaţii neefectuate (inclusiv pentru cărţi nepredate); semnături false. O idioată... I-a imitat semnătura inclusiv soţului unei colege, pentru o traducere pe care el n-o făcuse încă.

3 aprilie

M-a sunat Mihai Istrăţescu şi m-a invitat să mergem mâine la film. O să mă duc.

4 aprilie, duminică

Am citit versuri de Ion Alexandru. Am ascultat Haendel – *Passacaglia*. Am fost cu Istrăţescu la *Lockis*. E un tip sensibil și timid, dar cu valenţe intelectuale medii.

---

[23] Critic literar și redactor al revistei, azi uitat. Și-a păstrat o poziție de stânga și după 1989, până la sfârșitul vieții (1936-1999).

5 aprilie

Hărmălaie la BPT. A venit miliţia, ne-au pus să dăm semnături în poziţia aşezat şi în picioare, s-au făcut controale la dosarele de carte. Eu încă nu eram angajată, semnătura mea nu figurează printre cele imitate de Lili. Oricum, ghicesc două tabere: a lui Avramescu și a lui Teică, urmărindu-se permanent una pe alta. Încep să cred că la asta s-a gândit directorul editurii, Aurel Martin, atunci când mi-a urat bun venit... Citesc în continuare din Hegel.

6 aprilie

Am început să citesc A. Gramsci. X n-a venit la bibliotecă. Cam trebuie să-şi scrie teza. El e doctorand bursier, nu ca mine. Plouă, nu m-am dus la facultate să vorbesc cu Matei Călinescu. Am ascultat Brahms – *Simfonia I în do minor*.

7 aprilie

Am fost la Biblioteca Academiei, dar la Sala 1, nu la 2. Aşa că X, amărât, mi-a ţinut de urât la fişier. Valeriu Cristea şi S. Damian mi-au explicat că articolul meu nu mai poate să apară din cauza polemicii Breban-Barbu. Habar n-am de polemici, se pare că sunt tabere nu doar la editură, ci și în viața literară propriu-zisă. N-am priceput nimic. Am împrumutat de la bibliotecă Mallarmé. Am dus la Serviciul Doctorate lista cu examenele parţiale şi referatele (adică planul de lucru).

8 aprilie

Am citit din Gramsci la Biblioteca Academiei la Sala 2. X bucuros. Pentru BPT fac o corectură la Fănuş Neagu. Am vorbit cu Şerban Cioculescu, fostul meu profesor, care e acum director la Biblioteca Academiei. Vrea o listă exactă ca să poată comanda cărţile de care am nevoie pentru Biblioteca Academiei. Mă simopatizează de pe când i-am fost studentă în anul I și văd că n-a uitat.

9 aprilie

Am căutat bibliografie şi la Editura Univers şi la Biblioteca Centrală de Stat (am acolo două foste colege de an: Mioara Toma şi Sanda Chirilovici). Am clasat bibliografia pe ţări. Citesc din Hegel.

10 aprilie

A venit mama de la Râmnic. N-am citit nimic. M-a sunat Mihai Istrăţescu şi i-am spus că am bilet la teatru.

11 apilie, duminică

Mama a plecat cu acceleratul de ora 15. Deci nu numai că n-am citit, dar nu m-am mai dus nici la teatru (un Strindberg). Oricum, m-aș fi dus singură, poate e mai

bine că am pierdut biletul. Am citit din Hegel, am scris pentru „România literară” şi m-am gândit la X.

12 aprilie

Avramescu mi-a reamintit că la prima greşeală mă dă afară. Am scris articolul *De la real la imaginar*. Am fost la OCLPP să văd ce-i cu casa. Încă nimic. Am vorbit cu Savin Bratu pentru nişte cărţi. Amabil.

13 aprilie

Am fost de gardă la redacţie. Avramescu a vrut să-mi dea un „bun de difuzare” să-l citesc în timpul meu liber şi l-am refuzat. N-am timp liber. Am vorbit cu Matei Călinescu, Romul Munteanu, Silvian Iosifescu pentru cărţi. Romul Munteanu tot măgar. Asta fiindcă el e din altă tabără decât cei de la teorie literară. Pesemne e și cam antisemit. Sau poate că aşa i-e felul. Trebuie să dau de Mircea Martin. Am fost la „România literară” să duc *De la real la imaginar* şi Valeriu Cristea, bucuros, mi-a spus că a intrat articolul despre polifonia personajului. L-am rugat să mi-l trimită pe Marius Robescu ca să discutăm cine să-i prefaţeze traducerea din Sartre. Cred că e asistent la Facultatea de Franceză. Am vorbit cu unchiul Marin despre Dumitru Ghişe (fostul lui coleg de an la facultate şi amic, eu mi-l amintesc de la Sibiu, dintr-o vacanţă de elevă, venise în vizită la unchiul meu), acum prim vicepreședinte la CCES. Unchiul Marin își face și el doctoratul în filosofie. Îl are conducător științific pe D. D. Roșca. L-am cunoscut și eu pe D. D. Roșca, stă mult la București, la fiica lui, Marina, în Cotroceni, în aceași vilă unde a stat Minulescu. Marina stă la etajul 1, iar Minulescu a stat la 2. Asta fiindcă ea e măritată cu un arhitect celebru, Abraham, designer, el a lucrat pentru Athenée Palace. Era și el acolo. E un tip destul de înalt și slab, pare bronzat, e foarte sigur pe el. D. D. Roșca a fost foarte curtenitor, a vorbit cu mine franțuzește ca să vadă ce știu. El l-a tradus pe Hegel din germană în franceză, fiind la Paris.

Ghișe m-a trimis la un tovarăş Costea de la sociologie.

Am vorbit la telefon cu Savin Bratu.

14 aprilie

Avramescu e rece cu mine. Am fost la Univers şi am luat 3 cărţi. Şi Romul Munteanu tot rece. Angela Cismaş destul de răutăcioasă, deşi nu ne cunoaştem. Comşa, care a venit la BPT de la Univers, a fost uluit de reacţia ei. A venit să-mi ceară scuze pentru ea şi era jenat. În continuare la BPT e anchetă.

15 aprilie

Mi-a apărut într-adevăr articolul. Avramescu s-a făcut că nu ştie. Cornel Popescu m-a felicitat. Singurul care a avut un gest simpatic a fost Z. Ornea, șeful redacției de

Critică, el însuși istoric literar. Am citit din Mallarmé. Am ascultat Ravel – *Tziganes* şi *Concertul nr. 4 în re major pentru vioară* de Mozart. L-a compus la 19 ani...

16 aprilie

Am citit din Mallarmé. Am ascultat Bach – *Cantata de vânătoare*. Am fost la biserică şi am ascultat *Prohodul*. Am pierdut sensul misterului. M-a dezamăgit. Citesc pentru BPT *Speranţa* lui Malraux tradusă de Ion Mihăileanu de la „Contemporanul”. Aud că are un fiu grozav, Radu Mihăileanu.

17 aprilie

Am vorbit la telefon cu Matei Călinescu. Vine marţi cu lista de cărţi. Am fost la Univers. S-au încuiat în redacţie pe dinăuntru! Probabil îi ard un chef. Am fost la Biblioteca Academiei. X bucuros, ceva mai sigur pe el, tot fără conversaţie, m-a condus când am plecat. Am fost la OCLPP. Era închis. Nu s-au afișat încă planurile locuințelor pe cartiere. Am citit din Malraux şi din Dufrenne – *La Poétique*. Am terminat ciorna la Starobinski.

18 aprilie, duminică

Azi e Paştele. Am citit Dufrenne.

19 aprilie

Doamne! Vârgolici zice că, stînd în editură, n-ai timp să lucrezi. Matei Călinescu (e lector, lucrează cu profesorul Al. Dima) zice c-aş fi eminentă, Mihai Şora se uită la mine uluit, Avramescu mă laudă pentru minte şi mă dă afară pentru munca de redactor. Dar cam la asta se rezumă totul. Una peste alta, n-o să am o viaţă uşoară niciodată și nicăieri.

Nu pot să nu consemnez aici visul ciudat, dar semnificativ, pe care l-am avut înaintea repartiţiei absolvenţilor (în vara lui 1970 repartiţia s-a făcut pe ţară.Eu am fost a treia pe ţară în promoţia mea, din 750 de absolvenți). Se făcea că eram singură, într-un deşert plin de nisip auriu. Soarele mă ardea în creştet şi la tălpi. Mergeam către un munte verde şi care părea răcoros. În faţa mea, pe nisip, se vedeau, cam pe o lungime de trei metri, urme de paşi. Știam că sunt tot ai mei și îi urmam. Vedeam – nu ştiu cum – şi urmele de paşi după care mergeam, dar mă vedeam şi pe mine, fiinţă firavă şi totuşi dreaptă, înaintînd către răcoarea muntelui[24].

[24] Peste ani (în 1999), la Metz, vorbind cu Petru Dumitriu, m-a rugat să-i spun dacă am avut vreun vis semnificativ și care era. I l-am povestit pe cel de mai sus și mi-a spus, foarte sigur pe el, că sunt extrem de rare cazurile când o ființă se poate vedea din trei perspective. De obicei se vede din două. Apoi mi-a spus (mi-a poruncit!) să mă așez pe un scaun cu fața la răsărit. Iar el însuși s-a așezat, la o distanță cam de trei metri, pe alt scaun, cu fața la mine. Ne-am privit preț de mai puțin de un minut. Eu eram nedumerită, dar, ca musafiră care-l vedea

20 aprilie

Am stat la editură şi am lipit foi pentru o reeditare. M-am întâlnit cu Mircea Martin pentru prefaţa la Huysmans, cu Matei Călinescu şi cu Romul Munteanu (tot arţăgos, am aflat și că trage mult la măsea). Seara l-am vazut în fugă pe Valeriu Cristea, care pregătea numărul de 1 Mai.

21 aprilie

Am stat toată ziua la bibliotecă. Dimineaţa a fost şi X. Mi-am cumpărat sandale.

22 aprilie

Am fost de gardă la BPT şi am citit Malraux – *Speranţa*. Am fost pe la Savin Bratu (la invitaţia lui) şi avea musafiri. I-am lăsat totuşi lista de cărţi. M-am întâlnit cu profesorul Al. Dima, care continuă să mă iubesacă, deşi am refuzat oferta lui de a rămâne la Institut tocmai din acest motiv. S-a invitat să-mi facă o vizită acasă. Evident, am fost de acord. L-am cunoscut pe Baciu de la „Secolul XX”. Ochelarist, ceva mai în vârstă, rezervat.

23 aprilie

Savin Bratu vrea, de fapt, să conducă el din umbră paşii mei – cel puţin în ce priveşte antologia structuralismului. Dar asta n-o să se întâmple. Am ascultat Vivaldi – *Anotimpurile*.

24 aprilie

Citesc în continuare Malraux. Am vorbit cu Marius Robescu (e asistent la Franceză) despre antologia lui din Sartre.

25 aprilie, duminică

Citesc în continuare *La Poétique* de Mikel Dufrenne. Am început să citesc versurile lui Marin Sorescu şi Nichita Stănescu.

---

pentru prima oară pe marele scriitor, n-am făcut nici un gest. Apoi s-a ridicat și mi-a spus: „uite, ăsta e biroul unde lucrez de obicei".... Și, pe urmă: „să știi că ești mai bună ca Henriette (Yvonne Stahl) și încă nu ți-ai dat măsura. Osă mai scrii"... Pot să spun că profeția lui s-a împlint. Am mai scris și după ce a început mileniul al III-lea. M-a întrebat și care fusese prima mea impersie despre el, atunci când îl văzusem în holul hotelului unde locuiam. I-am spus că văzusem, de la distanță și cam de deasupra, un om singur, alergînd pe o câmpie nesfârșită, cu iarba rară, de la apus la răsărit. După asta, mi-a pus în brațe toate manuscrisele lui și, vreme de o săptămână, le-am citit și le-am arajat pe subiete la hotel. Acolo și atunci am lucrat la proiectul ediției de *Opere*, 3 volume (6000 de pagini) care a apărut la Univers Enciclopedic sub egida Fundației Naționale pentru Știință și Artă.

26 aprilie

M-am dus la Fondul literar după banii de colaborare la „România literară”. Am nimerit mai întâi la Căminul Ambasadei Sovietice, unde aveau şi o casierie, numai că femeia de la ghişeu vorbea ruseşte. Am avut un şoc! În fine. Am luat 295 de lei. Mi-a telefonat Mircea Martin. Nu vrea să facă prefaţa la Huysmans (pricep de ce, e un autor mai special), vrea la Vasile Voiculescu! Am fost la OCLPP. Nimic nou. Mi-a telefonat tata. Vrea să vină la Bucureşti într-o zi de lucru, să vadă şi el oraşul activ.

27 aprilie

X mi-a împrumutat pentru trei săptămâni *Naive set theory* a lui Halmos (teoria mulțimilor). Pe lângă dificultăţile metematice, cred că o să am şi unele de engleză. Am luat de la Mircea Martin cartea lui Tagliabue – *Esthétique contemporaine*. Este excelentă. Trebuie s-o înapoez lui Silvian Iosifescu, e a lui. Am citit şi din Jean Starobinski – *L'Invention de la liberté*. I-am dat lui Şerban Cioculescu (mă ţine minte de studentă, mă aprecia şi era simpatic), director la Biblioteca Academiei, lista de cărţi de care am nevoie pentru teză ca să le comande pentru bibliotecă. S-a bucurat. „Sunt și femei deștepte!”, mi-a zis. Și părea că-mi face cu ochiul...

28 aprilie

Am citit de la 5 dimineaţa din *L'Esthétique*. M-am întâlnit cu Al. Dima. M-a invitat Sincu la Intercontinental şi mi-a oferit scotch pentru banii pe care i-a luat pe referate. Se revanșează după ce a vrut să bea pe banii mei fiindcă intrasem la doctorat. Mi-a spus că structuralismul e o metaforă pentru estetică şi pentru matematică. Mie mi se pare pe dos...

Valeriu Cristea şi S. Damian au luat premiul criticii la Uniunea Scriitorilor. Am început *Naive set theory*. E grea. *L'Esthétique* e mult mai plăcută.

29 aprilie

Citesc tot *L'Esthétique* şi *Naive set theory*. Am fost la editură pentru o şedinţă. Avramescu mi-a cerut copia la Sartre, crezînd că e la mine. Dar a uitat, o are, i-am şi dat-o. Cornel Simionescu mi-a spus că îmi face nu ştiu ce relaţie cu Mihai Şora, care pleacă luni la Paris, să-mi aducă el cărţile. Am semnat acceptarea traducerii din Virginia Woolf – *Spre far*.

30 aprilie

Am plecat mai devreme de la editură şi m-am dus la OCLPP, unde nu era nimic nou. Am făcut cumpărături şi am citit din *L'Esthétique.*

1-2 mai

Am citit din *L'Esthétique* şi din *Naive set theory.*

3 mai

M-am plâns lui Teică de lipsa de cărţi pentru teză şi de faptul că risc să n-o pot da. Mi-a spus că are o cumnată secretar general la Serviciul Doctorate la universitate şi că o să încerce să mă ajute.

4 mai

Am fost la Dima la Institut şi am împrumutat nişte cărţi.

5-6 mai

M-am certat cu X (pe numele său Vladimir Răsvan) la bibliotecă. O prostie... Citesc din *L'Esthétique*.

A venit tata. Urmează să mă interesez eu, prin anunţurile din „România liberă”, de o casă de vânzare. Nu mai au răbdare să stăm separaţi. Mi-am făcut norma pentru BPT.

7 mai

Femeile au plecat mai devreme de la serviciu din cauza aniversării de mâine (ziua fondării PCR e liberă). M-a sunat Mihai Istrăţescu pentru o întâlnire. Ar trebui să mă hotărăsc şi s-o termin. Am început să citesc Tudor Vianu. Am terminat *L'Esthétique*.

8 mai

Am citit Althusser – *Pour Marx*. Am rescris (a câta oară?) bibliografia pentru doctorat. Citesc Vianu în continuare. La fel *Naive set theory*. Am ascultat Enescu.

9 mai, duminică

Tot *Pour Marx* şi tot reorganizarea bibliografiei.

10 mai

Vianu în continuare, *Naive set theory* în continuare. Am ascultat Vivaldi – *Concerto grosso în la major – Ecouri*.

11 mai

M-am dus iar la OCLPP şi am cerut lămuriri în legătură cu casa. X a adus-o la bibliotecă pe sora lui. Mi-a explicat că o ajută la lucrarea de diplomă (termină chimia) şi e foarte tracasat. Se vedea.

12 mai

M-am văzut cu X la bibliotecă. Nu-i tatăl lui profesor la Medicină cum nu sunt eu catarg de corabie... Am obţinut viza Consiliului Juridic al Capitalei (tov. Cenuşă) pentru susţinerea doctoratului ca angajat.

13 mai

Am vorbit la telefon cu unchiul Marin apropo de doctorat şi el m-a încurajat. Am făcut anemie. Am căutat în „România liberă” adrese de case da vânzare. Am fost la cadastru să aleg zonele mai bune. Citesc din Vianu. Am citit *Cursul de estetică* al lui Ion Ianoşi, împrumutat de la Carmen Dumitrescu.

14 mai

Azi Avramescu a zis: „Ştiţi că, în 1965, Lili Meleacă a învăţat să fure de la cineva?” Eram în birou eu şi Bianca. Cred că „cineva” e Teodora Popa, aflată acum la Editura Eminescu, după cum mi-a spus în şoaptă Bianca.

X m-a întâlnit pe Calea Victoriei şi m-a dus la editură.

I-am dat înapoi cartea lui Silvian Iosifescu. L-am întrebat de cărţile lui Bachelard. A făcut ca Pilat din Pont şi mi-a zis: „Ia-le de la Savin Bratu. Sau nu ţi le dă?” Şi s-a înroşit. El, nu eu! Citesc Vianu – *Dualismul artei.*

N-am găsit nici o casă convenabilă.

15 mai

Am fost să văd două case. Avramescu a zis azi că Lili Meleacă a spus „cuiva” la telefon că a învăţat să fure de la Teodora Popa. Cred că văd ce e: Teodora Popa, ca şi Lili Meleacă, sunt amice cu Teică, secretarul de partid. Asta nu înseamnă însă că n-ar fi furat pe cont propriu...

16 mai

Citesc Vianu. E foarte serios în tot ce face. Din ce-am citit eu până acum. Prin Tertulian (soţul Georgetei Horodincă) l-am cunoscut pe Ion Ianoşi.

17 mai

Teică a început şi el să tatoneze ce părere avem despre situaţia din BPT.

18 mai

Am umblat după o casă. Am fost la bibliotecă şi m-am văzut cu X. Am fost la „România literară” şi am făcut corectura la articolul *De la real la imaginar*.

19 mai

Văd că Teică e foarte atent la tot ce se discută în redacție.

20 mai

Am umblat după case şi, una din învăţătoarele de la Râmnic, mutată la fiica ei la Bucureşti după pensionare, doamna Dumitrecu, a promis să mă ajute.

21 mai

L-am văzut pe X la bibliotecă şi am aflat că ieri a fost ziua lui. E născut pe 20 mai 1945. M-am întâlnit cu Mircea Martin. Am mai vorbit cu doamna Dumitrescu.

22 mai

Am fost la BCS şi la Biblioteca de Filosofie a Universităţii pentru bibliografie. I-am telefonat lui George Macovescu. Mă văd cu el miercuri la Ministerul de Externe. Am spălat şi am călcat.

23 mai, duminică

Citesc Hegel, *Estetica*, vol. II.

24 mai

Avramescu e foarte nervos. Zigu a provocat un accident de maşină la Câmpina. Cornel Simionescu mi-a adus din Ţara Oaşului, de la Sâmbra Oilor, o farfurie. Tata mi-a telefonat că vine joi. Citesc din Hegel.

26 mai

Am fost la bibliotecă. X lipsea. Am fost la Macovescu la Externe. Foarte amabil, dar e pe dinafara esteticii. E însă un bun diplomat şi are idei de direcţionare a generaţiilor. Un tip solid şi plăcut. Aud că e de fel de la Pogoanele, nu departe de Râmnic. Da' ce mică-i lumea! Am văzut acolo doi ochi ambiţioşi pe care i-am lăsat făcând anticameră. Citesc E. Souriau.

27 mai

A venit tata. Cred că se va aranja cu doamna Dumitrescu. Citesc Huysmans pentru BPT. M-am gândit la situaţia Avramescu versus Teică.

28 mai

Citesc tot Huysmans. Am primit răspuns de la Jean Starobinski. O să-mi trimită cărţile lui. Teică mi-a spus că Avramescu vrea să mă dea afară fiindcă am lipsit trei zile fără bon. Numai că aveam bon, exagerează el, pricep cu ce temei.

29 mai

Citesc Hegel, ascult Schubert – *Dansuri germane*.

30 mai, duminică

Citesc Hegel şi ascult Ottorino Respighi – *Sărbătorile romane*.

31 mai

Felicia de la contabilitate m-a întrebat ce cred despre Moldoveanu, fostul meu coleg de an şi actualul meu coleg de editură. Adevărul e că s-a însurat cu o doctoriță foarte exigentă nopțile și recuperează efortul dormind ziua.

Mi-am făcut ordine prin hârtii. Citesc tot din Hegel. Ascult Ottorino Respighi – *Sărbători romane* şi citesc Hegel. Trebuie să mă obişnuiesc să fac formele de plată pentru lucrări şi să le urmăresc pe firul semnăturilor, ca să nu păţesc la fel ca Avramescu. Ancheta a găsit că m-a semnat Bianca (cum credea ea că semnez!) pentru dactilograma la Virginia Woolf. Ori mie nici nu mi-a parvenit originalul dactilogramei, doar o copie. Ancheta a găsit că la Musset erau plătite în plus 150 de pp. Or pe vremea aia eu nu făceam nici un fel de hârtii, eram prea nouă la redacţie şi, în plus, nimeni nu-mi cunoştea semnătura. O, Doamne!

1 iunie

Am fost la bibliotecă şi m-am văzut cu X. Gabi Negreanu mi-a spus, apropo de faptul că n-o acopăr pe Bianca, să mă potolesc, că nu sunt înţeleaptă. In cadrul anchetei legate de falsurile făcute de Lili Meleacă, s-a descoperit că, deşi eu am redactat Virginia Woolf – *Spre far*, exista o semnătură (probabil falsă) a Biancăi Schechter pentru plata dactilografierii. Dactilograma în original nici n-a ajuns la mine. Doar copia. Ce chestie! Nici nu-mi mai dau seama ce se ascunde în dosul acestor acuzaţii încrucişate.

2 iunie

M-am văzut cu X la bibliotecă şi am citit Jean Rousset. Ne-au chemat la o şedinţă la OCLPP. Savin Bratu a fost pe la editură şi a vorbit cu Gabi Negreanu despre mine.

3 iunie

Citesc din Rousset tot la bibliotecă. Acolo cunosc un amic al lui X, grăsuliu, specialist în nu ştiu ce. Îl cheamă Florin Constantinescu și e cadru didactic la Electrotehnică. Mă văd cu Al. Şerban de la Catedră. Seara ascult Liszt – *Faust*.

4 iunie

Avramescu l-a făcut pe Cornel Simionescu „turnător" de faţă cu mine (adică ce? Unde? De ce?). Teică era foarte atent. Eu n-am avut nici o reacţie. Am primit echipament pentru Apărarea Patriotică şi se pare că vom face şi instruire.

5 iunie

Dan Grigorescu (nota bene, ca formație adept al lui Tudor Vianu) şi-a trimis căţile proprii cumpărate în SUA (unde conduce Biblioteca Românească din New York) pe numele BPT, ca să-l coste mai ieftin (pentru cazul când dăruieşti cărţi unei biblioteci româneşti). Tiberiu mi le-a arătat şi m-a invitat să le împrumut pe rând, până la vară, când vine proprietarul să le recupereze. La fel i-a spus şi Biancăi Schechter (măritată Zamfirescu), fiindcă traduce din engleză. Apropo de venirea unei noi secretare ne-a spus, poate glumind, că şi Cornel Popescu (şeful Redacţiei de literatură română contemporană la Editura Minerva) e securist... Cornel Simionescu a zis, uitându-se fix la mine, că el e bun, dar neînţeles de cei dragi. Aflu că e un om hotărât în ce privește parcursul lui, s-a înscris la 19 ani în PSDR.

Citesc din Huysmans.

6 iunie, duminică

Citesc Rousset şi *Estetica* lui Vianu. Ascult la radio Schubert – *Simfonia a VIII-a în do major* şi Beethoven – *Cantata pentru orchestră, cor şi solişti opus 103 – Clipa glorioasă*.

7 iunie

Silvian Iosifescu a fost pe la BPT. Mi-a dat indicaţii când să dau examen şi m-a întrebat, cu o privire foarte pătrunzătoare, cum m-am obişnuit cu munca de editor. Avramescu era în birou. La fel Bianca şi Comşa. Nuşa Murgu şi Teică au ieşit. Semnificativ, nu?

8 iunie

M-am văzut cu X la bibliotecă. Am fost pe la „România literară”, dar nu mi-au dat o dată pentru apariţia articolului. Am terminat Souriau şi citesc în continuare Huysmans.

Am avut şedinţă de partid.

9 iunie

X mi-a arătat „Studii și Cercetări de Energetică”, unde avea un articol (din teza lui de doctorat). Echivalează cu o recomandare. Mi-a atras atenţia că n-am terminat *Naive set theory*. Ei, eu mă lupt cu Heidegger.

10 iunie

M-am văzut cu X la biliotecă.

E vorba să fie un seminar de estetică la Catedra de Teorie Literară, dar nu e fixată data. Citesc în continuare la Heidegger şi Huysmans. Am văzut un album Tizian (venețian!) foarte frumos.

11 iunie

Avramescu m-a întrebat dacă se mănâncă bine la Uniunea Scriitorilor (unde mă duc la prânz), fiindcă el şi Lidia (nevastă-sa) ar vrea să se aboneze şi ei acolo. Până acum mânca pe ziar, dar se pare că maică-sa dă în primire şi nu-i mai poate face pachete. M-a sunat unchiul Marin la redacţie. Am citit în curtea editurii, unde a venit şi Cornel Simiuonescu. Ne-a sosit noua secretară, Elena Pavel. Soţul ei e la Internele Externelor (la Sinteze, cum se zice). Citesc Huysmans pentru BPT şi Vianu pentru mine.

12 iunie

Cornel Simionescu mi-a spus că aş putea colabora şi la Radio, cu Budescu. La fel ar putea și Gabi Omăt. S-a oprit când a intrat cineva în redacţie. Mi-a dat telefonul lui de acasă. Am făcut prozeliţi pentru cantina Uniunii Scriitorilor. Din 15 vor mânca acolo Avramescu şi soţia, Simionescu, Mohanu şi Argetoianu. Vrea să mănânce şi noua secretară. Ce garnitură! Ce de ochi unii peste alții... Oricum, când am venit prima oară la slujbă am văzut că toţi mâncau pe sub mese, printre manuscrise... Citesc Vianu şi seara ascult la radio *Simfonia nr. 6 în si minor – Patetica* de Ceaikovski.

13 iunie

Am spălat şi am călcat.

14 iunie

Mi s-a telefonat de la sectorul de partid că duminică sunt de gardă. Am fost la bibliotecă şi la „România literară”.

L-am văzut la bibliotecă pe X. Mă uit pe „România literară”, colecţia pe 1970. Citesc Heidegger.

16 iunie

M-am văzut la bibliotecă cu X (Vladimir Răsvan) şi am mâncat la cantina de la Uniunea Scriitorilor cu Avrameştii şi Cornel Simionescu.

17 iunie

Am ars gazul prin redacţie. A venit Lucia Vaida, care povestea ce a făcut ea 3 săptămâni la Paris. Citesc Vianu. Cornel Simionescu mi l-a prezentat pe redactorul şef de la revista „Cadran” (o fiţuică, dar în perioada interbelică a fost foarte de stânga şi asta pe fondul creşterii legionarismului) şi a rămas că voi avea o rubrică a mea. Mâine e şedinţă pe editură. Ne-a anunţat Andrei Rusu, şeful redacţiei de Ediţii critice.

18 iunie

Am citit din Heidegger. Am fost la doctorul Vancea pentru un control la ochi şi mi-a recomandat un tratament cu faimosul lui Extract total de ochi. Și ochelari, evident. Concluzia şedinţei de la Sectorul de partid a fost „să fim vigilenţi”. Da, dar la ce? Faţă de cine? În ce sens?

19 iunie

Mi-a telefonat Geo Bogza (pe care nu-l cunosc decât din cartea de citire). Pesemne e ceva via Laurențiu Fulga, despre care am scris în „România literară”, i-a plăcut foarte mult, a venit să mă cunoască și mi-a dăruit o carte a lui. Poate să fi fost și via Macovescu. Se cunosc. Sau chiar profesorul Al. Dima, care conduce Institutul de Teorie Literară. M-a întrebat dacă nu mi-ar place la Institut. Drace! Mi-a făcut o poezie care începe așa: „Țarălungă, Țarălungă,/ Să porți pantaloni cu dungă!/ Nici un rău să nu te-ajungă!” Ideea poeziei e să nu mă las copleșită de imperativele cotidianului... Oricum nu m-aș lăsa... Dar nu știu dacă mă țin curelele...

20 iunie, duminică

Am citit din Heidegger şi Sartre – *Greaţa*, stînd de gardă la Sectorul de partid.

21 iunie

Nimic deosebit. Cornel Simionescu tot pisălog.

22 iunie

Citesc Vianu. Am avut şedinţă de redacţie şi mi-am dat şi eu cu părerea. Ne-a vizitat Crohmălniceanu şi a fost cordial cu mine.

23 iunie

În drumul spre editură, în autobuz, Cornel Simionescu a fost din nou pisălog. Am coborât cu un pretext pe drum şi am luat altă maşină. Avramescu m-a sfătuit să-mi diversific scrisul. Mi-a prezentat un colaborator nou, traducător, un domn în vârstă, pe nume Joil. Seara am ascultat Telemann – *Cantata pentru bariton şi continuo*.

24 iunie

Ne-au dus la Poligonul de la Ploieşti, echipaţi cu hainele de Gărzi Patriotice pe care le-am primit mai demult, să ne înveţe să tragem cu arma. Dar mie mi-au dat (fiind mioapă) o mitralieră de lemn (un fel de morișcă) şi m-au plasat în nişte buruieni înalte. Era exerciţiu de noapte şi am adormit. M-au trezit cei din redacţie care au observat, pe drumul de întoarcere spre Bucureşti, că lipsesc din autobuz.

S-au întors după mine şi m-au căutat prin tufișuri. Am primit de la Paris un buletin de critică literară complet idiot. Numai experimente.

25 iunie

Citesc în continuare Heidegger şi Sartre. Apropo de Sartre. Are dreptate. Oamenii fără complexe nu sunt creatori.

26 iunie

S. Damian a venit pe la BPT şi m-a rugat să scriu pentru „România literară” ceva polemic. Păi când am scris polemic despre Nicolae Manolescu, n-au publicat articolul... Ei vor ceva polemic-cuminte și orientat spre cei cu care nu se înțelege gruparea lor literară... Am vorbit la telefon cu Valeriu Cristea. O să mă duc marţi pe la el să mai vorbim. Mi-e simpatic.

27 iunie, duminică

Citesc Heidegger. Ascult Mozart – *Concertul nr. 3 în sol major pentru vioară şi orchestră*. Cred că am descoperit o formulă de dicţionar literar...

28 iunie

Avramescu mi-a dat o ofertă făcută de Pădureleanu pentru Gide, ca să i-o dau la referat lui Savin Bratu. I-am telefonat şi mă văd cu el miercuri. Silvian Iosifescu a trecut pe la BPT şi m-a întrebat: „Ce fac Bachelard şi structuralismul?”

29 iunie

L-am văzut la bibliotecă pe X. Citesc Anatole France – *Insula pinguinilor*.

30 iunie

Am fost la Savin Bratu. Şi-a cerut scuze că relaţiile noastre s-au mai răcit. Am fost la bibliotecă şi, în sfârşit, am terminat Heidegger.

1 iulie

Am fost la BPT, apoi la bibliotecă. N-am mai luat cartelă la cantina scriitorilor, fiindcă au intrat în vacanţă, funcţionează doar ca restaurant.

2 iulie

Azi a venit un regulament intern conform căruia referatele se dau cu raportul de necesitate al redactorului contrasemnat de director. Asta e urmarea anchetei şi probabil şi mâna lui Teică.

3 iulie

Am spălat rufe.

4 iulie, duminică

Am scris la dicţionarul meu de literatură.

5 iulie

A venit tata cu verişoara mea Rodica. Urmează să se logodească şi face achiziţii pentru toaleta de mireasă. A luat de la magazinul Eva niște pantofi albi, foarte frumoși. Am scris pentru „Cadran” (noaptea!)

6 iulie

Am dat articolul despre Valéry la „Cadran”. M-am văzut cu X la Biblioteca Academiei. Cella Serghi a venit la editură şi ne-a făcut cinste pentru apariţia *Pânzei de păianjen*. E vioaie, s-a îngrășat față de pozele de tinerețe, dar, dincolo de asta, e obișnuită.

7 iulie

Unchiul Marin a publicat un articol în „Scânteia”. M-am dus cu X la biblioteca Institutului Francez.

8 iulie

Mi-a apărut în „România literară” de azi *De la real la imaginar*. S-a întors Teică din concediu. Am ascultat Haydn – *Simfonia 88*.

9 iulie

Nu mai pot de oboseală. Zac.

10 iulie

Am vorbit la telefon cu unchiul Marin. Era în Bucureşti, unde a avut o consfătuire la CC al PCR. Trebuie că e ceva legat de apariția unei Universități la Sibiu. De fapt, un institut de învățământ superior. Era la gară, pleca spre Sibiu (acasă). Am început să citesc Şt. Aug. Doinaş, Eugen Barbu şi Bujor Nedelcovici.

11 iulie

Am început un articol pentru „România literară”.

12 iulie

Am continuat să scriu la articol.

13 iulie

Am stat de vorbă cu X în grădina editurii.

14 iulie

Am făcut norma pentru editură.

15 iulie

Am început, la bibliotecă, să citesc Husserl. Dur de tot... No să-l pot termina. În pauze fac norma pentru editură.

16 iulie

Tot Husserl, tot norma.

17 iulie

Şedinţă de redacţie. Încep să citesc *Istoria Literaturii Române* de George Călinescu. Din biblioteca editurii. Cu ea o să plec la Râmnic în concediu.

29 august, duminică

M-am întors la Bucureşti.

30 august

Am fost să ascult comunicări la Congresul de logică. C. Joja e foarte slab. Stoikov (Bulgaria) e pe deasupra. Soţul Adrianei Andrei Diaconescu (fostă colegă de an) a avut o comunicare de care nu ştiam. De la el am aflat că mi-a apărut articolul din „Cadran". Adică revista asta confidenţială se citeşte în anumite cercuri... Încă n-am terminat bibliografia pentru examenul parţial de doctorat. Pe X nu l-am mai văzut de o lună.[25]

6 septembrie

Azi s-a întors Răsvan (X) la bibliotecă şi am pălăvrăgit în grădina bibliotecii. Am primit de acasă 6000 de lei (subvenţie)! În total se fac 29 de mii daţi de tata în completarea salariului (de 1190 de lei), dar de luna asta de 1400 de lei. Să nu uit, fiindcă banii ăştia trebuie daţi înapoi.

17 septembrie

Azi lui Răsvan i s-a atras atenţia că vorbeşte în sala de lectură a bibliotecii. Vorbea cu mine. S-a supărat...

---

[25] Mi-a apărut în „Cadran" (revistă scoasă de Ştefan Popescu, fost lider al PSDR interbelic, prietenul lui Cornel Simionescu, editată acum de Casa de cultură a sect. 5), numărul pe august, *Centenarul naşterii lui Paul Valéry*. Îi datorez Gabrielei Negreanu apropierea mea de Valéry.

30 septembrie

Azi am primit de la Serviciul Doctorate al universităţii, în plic, înştiinţarea că mi s-a respins planul de doctorat. Trebuie să fac altul, în cel mai scurt timp. Ei, acum o să fiu cu adevărat pe cont propriu. Apropo de temă şi de bibliografie... Totuşi Bachelard, tema lucrării mele de diplomă, s-a publicat în volumul al II-lea al „Buletinului Cercurilor ştiinţifice studenţeşti”.

4 octombrie

Mi s-a cerut la Cadre, la Centrala Editorială, o autobiografie. La persoane care mă recomandă am trecut pe Ana Altinovici, învăţătoarea mea, d-na Fănică Crişana, profesoara de română, dl. Mihăilescu, Nistor (şeful Cenaclului municipal, profesor de latină), Stolojanu (profesorul de matematică), Matincă Mangolea, toţi de la Râmnic, apoi Diaconescu şi Poalelungi de la facultate, care m-au recomandat la intrarea în partid în anul al III-lea, Silvian Iosifescu, Savin Bratu, Alexandru Dima, Ion Dodu Bălan, Dim. Păcurariu, toţi foşti profesori ai mei şi, în sfârșit, colegele de facultate Mariana Ionescu, Adriana Andrei Diaconescu, iar de la BPT Nicolae Teică, Elena (Nuşa) Murgu şi Cornel Simionescu.

22 octombrie.

Am rupt-o cu X. Definitiv. E ceva ce ascunde. Dar nu ştiu ce.

16 noiembrie

Am fixat data primului examen parţial la doctorat în intervalul 22 noiembrie – 1 decembrie.

25 noiembrie

Am dat nas în nas cu X în curtea bibliotecii, a schiţat un fel de salut, dar n-am răspuns.

3 decembrie.

Am dat examenul parţial. Din comisie au făcut parte G. Macovescu (conducător ştiinţific), Ion Dodu Bălan şi Silvian Iosifescu. Am luat 10, subiectul a fost istoria literaturii române, iar tema de doctorat este *Relaţia tip-istorie în literatura română din intervalul 1900-1944*.

29 decembrie

După amiază plec la Râmnic pentru sărbători.

1972

21 martie 1972

Savin Bratu mi-a găsit (la rugămintea mea) pseudonimul Alexandra Filipescu (deschizând la întâmplare *Dicţionarul literaturii române contemporane,* ediţia 1883). S-a petrecut la telefon. Filipescu e de la Mitiţă Filipescu. I-am dat telefon de la Biblioteca Academiei. Am dus la „România literară articolul *O „mutaţie" în roman?* Semnat cu pseudonimuil ăsta. N-o să-l mai folosesc apoi. Am vrut doar să marchez încheierea unei etape în formarea şi cariera mea. Din numărul ianuarie-martie al revistei „Cadran" am deschis rubrica *Formule*, cu un articol despre Ion Barbu. Am publicat în „Tomis" din 25 august comunicarea susţinută la Congresul Ovidianum de la Constanţa: *Structura Universului în* <u>*Metamorfozele*</u> *lui Ovidiu.*

1973

16 februarie

N-am mai ţinut de mult o evidenţă „a mea” (adică „despre mine însămi”, fiinţa interioară). Între timp a murit mare parte din candoarea inițială. Va trebui să inventez alta ca să pot trăi cu ceea ce mi se pare lucrul cel mai de preţ: independenţa ca posibilitate de a te exprima chiar pe tine, fără intruziuni.

Acum pregătesc o comunicare pentru comemorarea lui Sadoveanu. M-a invitat Profira Sadoveanu, o să mergem la Suceava. Vine şi Cornel Simionescu, dar vin şi multe persoane necunoscute mie (Mihai Minculescu de la „Români literară”, Lili Teodoreanu cu nepoată-sa, surorile lui Cezar Petrescu, D. I. Suchianu).

Cu X au avut loc multe limpeziri, dar nu toate. Merge greu. În sfârşit, părinţii mei şi cu mine ne-am mutat (de cinci luni) în Drumul Taberei, într-un apartament de 4 camere. Casa de la Râmnic a fost vândută și cu banii am plătit acest apartament.

17 februarie

Am obţinut o caracterizare cu „foarte bine” la editură. Am început să învăţ limba germană.

18 februarie.

Gramatica limbii germane şi un articol pentru „România literară”.

19 februarie

Citesc Henry Troyat – *Tolstoi*. E frumos...

20 februarie

Sunt de gardă la editură. Am bătut la maşină articolul pentru „România literară”.

21 februarie

L-am sărutat pe tata la culcare. Asta fiindcă l-am certat ieri pentru un dezacord gramatical. I-am telefonat lui Silvian Iosifescu şi o să ne vedem luni.

22 februarie

O să duc articolul la revistă marţi. Am tradus pentru lecția de germană. Am făcut norma pentru editură şi planuri de mobilare a casei. Dar cu ce bani?

23 februarie

Mă pregătesc de o excursie cu editura la Bușteni. Am citit la Institutul de Studii Sud-Est Europene.

24 februarie

Mergem spre Buşteni. Apoi la Gura Diham, Poiana Izvoarelor. I-am mulţumit lui Cornel Simionescu fiindcă mi-a dat nişte sandale de-ale lui să le încalţ peste ghetele mele. Altfel n-aş fi putut urca din cauza gheţii. Am aflat că are și el o fată, Cornelia. Va trebui să învăţ să mă echipez pentru munte. Am stat la masă cu Zigu Ornea şi a trăncănit numai despre cărţi.

25 februarie

Înapoi, de la Poiana Izvoarelor la Diham şi de acolo spre Pârâul Rece. Cornel Simionescu cel bine echipat şi-a fracturat piciorul la gleznă şi a fost dus de salvamontiști pe schiuri, ca într-o sanie. Se înnoptase. La gară Avramescu şi Ornea ne-au spus că a ajuns la spitalul din Braşov. Acasă am găsit totul bine.

26 februarie

Am citit la Biblioteca Academiei Guy Michaud – *Le Symbolisme,* vol. al III-lea şi încerc cu Klaus Heitmann – *Die Rumänische Phänomen*. Am făcut norma pentru editură.

27 martie

Între timp s-a încheiat ciclul discuţiilor asupra introducerii tezei. Toţi – Al. Duţu, Silvian Iosifescu, Savin Bratu au spus s-o definitivez. Lucrez la un sumar amănunţit, cât mai simplu, după care să pot scrie toată teza. Bratu mi-a propus să colaborez cu el la un *Ghid terminologic de teorie literară*. Asta ar fi partea roz. Partea gri e că ar însemna să-l scriu eu pe tot și să-l semnăm amândoi, eu a doua.

Săracul Tiberiu Avramescu are un fel de sadism, de complex al nerealizării. Şi mi-l arată mie, poate involuntar... Înjură în stânga și-n drepta, pe toată lumea. Cu Teică nu se înţelege deloc, dar nici Teică nu-i acordă vreo şansă. Acasă merge bine. Cu părinţii mă înţeleg mai bine decât speram. Visez să ţin un jurnal la zi, dar nu prea am timp. Şi să scriu un roman al acestor ani de formare.

1 aprilie, duminică

Sunt aproape gata să mă confund cu imaginea mea de azi. Doamne, fă să nu se întâmple asta niciodată. Am început să scriu la teză. Şi aş vrea s-o fac serios. Am trac. Au fost verişoarele mele, Lia (la ASE) şi Doina (la Medicină), la mine. Mă surprinde ce lipsă de intuiţie a situaţiilor au (credeam că fetele sunt mai telepate).

7 aprilie

Nu simt nimic mai acut decât spaima de ratare şi nimic mai puternic decât nevoia de a mă remarca singură, prin puterea minţii mele.

14 mai

Am terminat aproape un capitol din teză. Merge. Aș vrea să fie bine făcută, astfel încât, pe urmă, să fac din ea o carte pe care s-o public.

29 mai

De dimineaţă i-am telefonat acasă la Macovescu pentru aniversarea de aseară (a împlinit 60 de ani) şi i-am spus „La mulţi ani și felicitări!". Nu era prea bucuros de trecerea timpului. E și el poet, în felul lui... I-am spus că o să-i duc primul capitol din teză şi a acceptat. Mi-a scris Vladimir (adică X).

9 iunie

Aş vrea să plec de la BPT. Nu e decât rutină...

18 august

Am fost la Macovescu, la Externe. Politicos şi reţinut. De fapt nu prea ştii ce gândeşte. Sunt aproape gata cu teza și mă pregătesc s-o predau. În numărul pe iulie al revistei „Cadran" am publicat *Ce este formula?* (apropo de titlul rubricii mele: *Formule*).

23 august

Mă plimbam cu V. prin Herăstrău şi am dat de Macovescu şi nevastă-sa. Şedeau pe o bancă. Blondă, ştearsă, nu părea deşteaptă. Au o fată care face araba. V. mi-a spus că asta e a doua soţie. Prima, Teri, ilegalistă, foarte frumoasă, a murit în anii războiului. Ştie de la tatăl lui, şi el ilegalist. Se cunosc. Oricum, m-am făcut roşie când am salutat. Asta e sigur...

27 septembrie

Am început să lucrez la versiunea definitivă a tezei.

16 octombrie

Am scris 65 de pagini din teză şi aş vrea să lucrez fără întrerupere (adică să am continuitate), aşa ca să termin în ianuarie. V. parcă s-a mai deschis puţin. Cu Mac am relaţii bune, iar cu restul Catedrei calme. Dar la BPT invidia e la ordinea zilei, cu înţepăturile ei cu tot.

19 octombrie

Sigur că lucrez bine la teză, dar la editură am sărit nişte pagini la revizia finală, care mi se vor imputa din salariu (900 de lei). Nu e de mine slujba asta ! Acasă calm.

20 octombrie

Am fost iar în vizită la filosoful D.D. Roşca, conducăorul de doctorat și prietenul unchiului Marin (care-și face doctoratul în filosofie). D.D. era cu doamna Niga, cuscră-sa. Familia Abraham (a fiică-si) era la Braşov, dar Ioana, fetiţa lor şi nepoata lui D.D. era acolo, mi-a arătat toate păpuşile ei. D.D. Roşca are gută, şedea cu un picior întins pe un scaun. Dar era perfect lucid, pe lângă discuția despre democraţie şi social-democraţie mi-a pus întrebări foarte pertinente apropo de lecturile mele filosofice. Evident, mi l-a recomandat pe Hegel, de care nu sunt complet străină. L–a tradus pe Hegel din germană în franceză, la Paris. Găsea că Dumitru Ghişe a avut dreptate asemănîndu-l pe el cu Albert Camus. N-am priceput de ce. Poate pentru că era algerian și a scris în franceză. Casa mi-a plăcut mult. Holul de la intrare era în întregime lambrisat cu lemn de nuc, iar salonul avea o masă rotundă în mijloc, era mult spaţiu liber şi multe vase splendide, chinezești, pe podea și nu numai. Domnul Abraham e designer, el a executat designul de la Athenée Palace, iar apartamentul se aflădsub cel în care a locuit Ion Minulescu.

24 octombrie

Teza merge, dar nu aşa uşor pe cât credeam. Vladimir e Vladi... Îmi sună mai bine...

1 noiembrie

Azi am auzit în redacţie acest dialog:
„Tiberiu Avramescu
- Ai făcut contractele la...
Nicolae Teică
– Dar mie mi-ai făcut contract? (traduce din latină)
T.A.
– Da, dar nu-i dau drumul până nu-mi dai contractele.
N.T.
- Dacă mă gândesc bine, chiar acum le fac. Hai că vin la biroul tău.” Ăştia doi sunt şeful BPT şi secretarul de partid al Editurii Minerva...

1974

Rememorez, fiindcă n-am ținut un jurnal.

Mi-am terminat doctoratul în doi ani şi ceva, iar profesorul Alexandru Dima, care era şeful Comisiei de diplome, mi-a dat destul de repede diploma, fiindcă mă ştia prea bine, voise să mă oprească la Institutul George Călinescu, unde era director, dar mi se păruse că se uită la mine cam libidinos, era un munte de slănină cu mustaţă à la Hitler, aşa că-l refuzasem. Mai târziu, peste ani, avea să mă şi viziteze acasă, în Drumul Taberei, eram vecini de cartier. Era un om singur, probabil că chiar ţinea la mine, fiindcă, într-o bună zi, la mai mult de un an după vizita aceea, fără să mă anunţe, a venit la Ministerul Culturii, unde ajunsesem să lucrez şi m-a luat cu maşina. Avea dreptul la maşină ca membru al Academiei. A fost o plimbare tăcută prin oraș. Era foarte palid, mi-a spus că se duce la Craiova să se opereze, avea acolo un amic chirurg. La Craiova a şi murit. Aceea fusese întâlnirea de adio, probabil ştia că are cancer. N-a fost un teoretician rău. După un doctorat în teorie literară, pot să spun asta. Azi e uitat, ca mulţi alţii.

M-am măritat aproape imediat ce mi-am susţinut teza de doctorat. Nunta a fost în 11 ianuarie 1975, iar soțul meu era inginer doctor, specialitatea automatică și lucra ca cercetător ştiinţific gradul trei la Institutul de Cercetare şi Proiectare Echipament Energetic al Academiei. Ne-am căsătorit la Primăria din Piaţa Amzei, pentru el era zi de leafă, au venit colegii să i-o aducă, eu eram între două chenzine. Nunta a fost apoi la Athenée Palace, pe vremea când nu se interzisese încă programul de noapte în localuri, aşa că am chefuit până dimineaţa. Naşii noştri sibieni (fratele cel mai mic al mamei, unchiul Marin și soția lui, Milica), ne-au dus apoi la Păltiniş pentru luna de miere. Verișoara mea Adriana avea pe aunci cam 9-10 ani.

Tot ce-mi amintesc este că staţiunea era cu desăvârşire pustie, era la jumătatea lui ianuarie 1975, zăpada care cădea noaptea se topea ziua, iar copacii erau plini de muguri care stăteau să pocnească.

Adevărata călătorie de nuntă a fost însă în vara anului următor, când ne-am hotărât să ne ducem în concediu în URSS. Soţul meu râdea (numai pe jumătate): mergem în hagialâc, zicea. Am ales excursia cu ruta cea mai lungă, pentru ca să apucăm să înţelegem măcar câte ceva din lumea pe care o vedeam. Pe măsură ce experienţa mea în legătură cu relaţia dintre aparenţă şi esenţă a crescut, am găsit mereu mai multe învăţăminte în acea primă călătorie.

1975

În primăvara lui 1975 ne-am hotărât să călătorim în străinătate cât de mult se va putea, nu doar ca să cunoaştem lumea, ci şi să putem compara lumea noastră cu alte lumi... Din păcate nu puteam pleca decât în ţările lagărului socialist, pentru că eram oameni obişnuiţi, care nu aveau acces la avizele de partid... Ne-am înscris deci la excursia cea mai obişnuită, dar şi cea mai lungă care se putea face: prin ONT, 3 săptămâni, în URSS, asta însemnînd Ucraina, Rusia, Georgia şi Azerbadjan... Am plecat cu trenul, eram un grup adunat din toată ţara, dar cel mai bine mi-l amintesc pe un doctor din Craiova şi o să vedeţi de ce...

Înainte de prima oprire mare, Kievul, trenul nostru a trebuit, ca toate trenurile, să schimbe terasamentul, adică să fie mutate toate vagoanele şi locomotiva, la trecerea graniţei spre URSS (adică la granița cu Moldova), pe boghie mai largi. Fiindcă în tot URSS-ul distanţa între şinele de cale ferată e mai mare decât în restul lumii. Această diferenţă de standard mi s-a părut de atunci – și era în fond – o măsură strategică... Am încercat să mă uit foarte bine pe geam, să zăresc ceva din Basarabia, apoi din Bucovina de Nord, fiindcă mergeam către Cernăuţi. Transbordarea, ca şi faptul că uşile vagoanelor fuseseră sigilate, îmi dăduseră de gândit. Ei bine, în lungul căii ferate, tot drumul, nu se putea vedea nimic... Întregul peisaj, ca şi localităţile prin care am fi trecut, erau ascunse de perdele de copaci... Doar prin gări zăream lumea pestriţă şi îmbrăcată modest. Dacă era vreo oprire mai lungă, de o jumătate de oră, însemna că e gândită dinandins, pentru ca să poată mânca cei din tren. Nu, ei nu coborau, dar vedeau înşirate pe peron mese cu de-ale gurii, de obicei mâncare gătită, aburind. Şi-şi foloseau gura şi plămânii strigînd şi degetele arătînd câte porţii voiau... Banii trebuiau pregătiţi, fiindcă dacă nu-i dădeai, nu primeai farfuria... Mă gândeam că o fi o ţară de navetişti, dar judecam după măsurile noastre mici. Acolo distanţele fiind foarte mari, de zile bune uneori, iar rezervele de hrană cu care puteai pleca limitate, asta era o soluţie optimă...

În gara Cernăuţi am deschis geamul, pauza era lungă, mă gândeam să trag cu urechea să văd dacă aud vorbindu-se româneşte. Doar acolo făcuse liceul Mihai Eminescu, fusese elevul lui Aron Pumnul... Gara era aproape pustie, doar un puşti pistruiat, căţărat într-un corcoduş, se întindea după fructele abia pârguite. Şi, la un moment dat, cineva din tren a strigat cu foc: „Arde-le măăă!” Parcă tot trenul nostru sigilat a început să râdă, puştiul din pom râdea şi el şi a strigat înapoi, icnit şi cu năduf, în lungul căii ferate şi vagoanelor de tren: „D-apoi că le ard!” S-a ivit imediat o echipă de feroviari pentru verificarea roților şi noi, preventiv, ne-am tras înăuntru şi am închis geamurile...

Kievul era un oraş frumos, aşa cum sunt frumoase localităţile de început de veac XX, mă gândesc la arhitectură, dar fără nimic personal în el. Nu avea o identitate

ucraineană, dar nici identitatea sovietică nu era foarte pregnantă. Arhitectura era germano-franceză ori, mai nou, cubistă, şi am căutat mult amprenta locului, prin parcuri – la un moment dat am găsit statuia unui leu de pe vremea sciţilor, o copie, evident – ori pe străzi. La capătul unui scuar se afla un pod mic, arcuit, din bare de fier nituite, care nu servea la nimic. Lăstari tineri îl acopereau pe jumătate şi, apropiindu-ne, am citit că fusese lucrarea de diplomă a inginetului Paton tatăl, unul dintre primii în lume care introdusese procedura de nituire la poduri... Un personaj, după cum aveam să-mi dau seama când am ajuns în sfârşit pe malul Niprului, un fluviu impresionant prin lăţimea lui, peste care era aruncat un pod la fel de impresionant, barele groase de fier erau prinse tot în nituri, constructorul era, evident, tot Paton (tatăl). Se însera, vremea era blândă, vedeam insulele din mijlocul fluviului cu plaje argintii, din nisip fin şi căsuţe parcă de jucărie, cu acoperişuri roşii... Erau casele de vacanţă (dača)ale celor „de la partid”, după cum ne-a sugerat, în particular şi în şoaptă, chiar Savia (Elisaveta) noastră, însoţitoarea grupului pentru Ucraina, basarabeancă de pe la Bălţi, şcolită întru turism şi care se ferea să vorbească româneşte, cel puţin în prezenţa celuilalt ghid, un rus tânăr, blond şi simpatic, care avea să ne însoţească toată excursia... Ţărmul era vegheat de o statuie impresionantă, mi se părea că seamănă cu Iisus plutind deasupra Buenos Airesului, dar nu era Iisus, ci cneazul Vladimir al Kievului, cel care creştinase Rusia Kievleană (făcută de tribul viking Ros), care dăduse chiar numele Rusiei... Nu-mi amintesc să fi vizitat ceva notabil în Kiev, am văzut doar pe dinafară Opera şi n-am văzut nici un muzeu... Am întrebat-o pe Savia de ce nu ne ducem nicăieri, dar mi-a spus că „Ucraina e aproape Rusia”, că mai bine vedem la Moscova ce e de văzut...

Trenul nostru „de plăcere” ne-a şi îmbarcat pentru Moscova, iar pe Savia am lăsat-o în urmă, în gara din Kiev, plângându-se că au ros-o pantofii, avea bandaje la ambele călcâie şi, când m-am uitat, pantofii ei parcă erau din carton. S-a uitat şi ea, cu jind, la pantofii mei şi a zis: Adevărat ce se spune, că Bucureştiul e aproape Paris”... Mi-a venit să râd, n-o credeam...

*

* *

Moscova era un colos care respira forță. Nu văzusem niciodată un oraş atât de mare şi în care atâția oameni să trăiască împreună. Fusesem cazaţi într-un hotel de pe lângă turnul de televiziune, ceea ce însemna că, luând metroul către centru, aveai timp să mănânci o pâine... Staţiile de metrou erau foarte adânci şi abrupte, scările se aflau dispuse sub un unghi de 40^0 pe o verticală de cam 100 -200 de metri, era un furnicar de oameni, iar eu nu mai văzusem niciodată un metrou. Ceea ce m-a surprins a fost faptul că se putea citi în aceste condiţii. Erau tipi, bărbaţi şi femei de toate vârstele, care coborau pe scara rulantă cu o carte în mână, făceau paşi către peroane duși de fluxul mulțimii, fără să ridice nasul din carte decât când trebuiau să cotească, aruncînd o scurtă ocheadă de jur împrejur. Ceilalţi îi fereau,

nu erau busculade. Şi în vagonul de metrou citeau, agăţaţi de câte-o bară. Staţiile erau cu atât mai impresionante cu cât te apropiai de centru. Erau bogat decorate, cu malachit verde şi statui de marmură cu striații, cu stucaturi baroce poleite cu aur, în genul barocului care-mi amintea de templele budiste şi de India, nu după legile barocului european, înflorit şi căutând să evidenţieze amănuntul... Doar că statuile nu înfăţişau personaje abstracte, fauni ori vechi zeităţi, ci muncitori şi ţărani... Am aflat că metroul era o realizare a epocii staliniste. Stalin era originar din Georgia, foarte rafinată cultural, spaţiu de filtrare a culturilor Orientului îndepărtat, dar el însuși fusese format de revoluţie... Evadase din Siberia, unde-l trimisese țarul, de patru ori. Mi se părea că noua doctrină acoperă, „globalizează" şi nu evidenţiază identitatea cu adevărat rusească a locului. Abia în centru aveam să descopăr câte ceva din ea. Ne-am plimbat pe strada Arbat, din vecinătatea Kremlinului, o stradă îngheţată în timp, ilustrînd o Moscovă de secol XVIII. Erau căsuţe mici, din bârne de lemn şi cu ochiuri de geam şi mai mici, cât o carte deschisă, un fel de jucării cu rame de lemn vopsit în alb sau verde. Înăuntru erau magazine unde se vindeau tot felul de minunăţii, de la litografii color cu vechi biserici şi cavaleri în zale, până la şaluri ruseşti uriaşe, triunghiulare, din angora cu firul foarte subţire, pufoase, albe ori cenuşii... Am cumpărat o gravură color, pe lemn, chiar a Arbatului.

Primul obiectiv a fost, evident, mausoleul lui Lenin din Piața Roșie. Grupurile organizate aveau prioritate în faţa turiştilor veniţi pe cont propriu, iar grupurile din ţările socialiste aveau prioritate în faţa celor din Occident. Aşa că n-am stat la coada care şerpuia prin întreaga Piaţă Roşie, ci am urmat grupul dinaintea noastră, venit din RDG... Ininterior era rece, temperatură controlată, Lenin era perfect conservat, ca o statuie de ceară, un om mărunţel, culcat pe un pat alb dublu (pe Stalin îl scoseseră de acolo) şi înconjurat de o cutie de sticlă. Cu toţii ne-am rotit în tăcere, fantomatic, în jurul catafalcului scund, după care am ieşit afară. Nu mi-au venit în minte decât mumiile faraonilor egipteni, pe care nu le văzusem nici măcar în poze, dar ştiam că existaseră metode foarte bune de conservare a corpului. De ce să fi făcut asta cineva din lumea modernă? Doar păstrarea memoriei cuiva e mai vie prin urmările acţiunilor lui decât orice corp făcut din carne şi sânge... Şi dacă asta era ceea ce se întâmplase cu adevărat în 1917, după Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, atunci acest mod de a „plusa" cu amintirea cuiva mi se părea că ascunde nevoia de a păstra şi a gestiona puterea. Într-un spaţiu atât de mare – şi includ aici lagărul socialist – era percepută, de cei aflaţi la vârf, ca o nevoie de a asigura „imaginea" de referinţă, unificatore, a tot ceea ce trebuia să vadă lumea. Şi citiţi cuvântul lagăr cu toate sensurile lui, mai ales acela care separă pe cei aflaţi înăuntru de cei aflaţi în afară. Această impresie mi-a fost întărită aflînd că în zidul Kremlinului, de jur împrejurul mausoleului, erau îngropate o mulţime de personalităţi istorice (pentru mişcarea muncitorească orientată către comunism). Henri Barbusse de pildă era acolo, îmi amintesc de plăcuţa lui funerară.

Bine, dar identitatea acestui loc anume unde era, unde trebuia căutată? Fiindcă era de presupus că oamenii în profunzimea lor funcţionau în virtutea ei şi, până la urmă, lumea exista dincolo de orice comandamente ori imperative ale clipei. Ea avea să răsară ca aburul deasupra apelor care fierb în adânc.

Au fost trei sau patru locuri unde cred că am văzut cu adevărat Rusia şi sufletul rus. În afară de Arbat, au fost Galeriile Tretiakov. După atâta vreme îmi amintesc de doi pictori: Vodkin şi Şişkin. Primul picta cai roşii, de un roşu strălucitor, pe un fond verde. Caii se aflau parcă în zbor, în poziţii oarecum nefireşti, ca, mai târziu, personajele lui Marc Chagall. Unul din tablouri era *Calul roşu la scăldat* şi altul *Fantezie*. M-am gândit că Asia sciților fusese locul unde se născuse civilizația calului, sub cortina căreia ne aflăm până azi... Al doilea picta doar păduri, mai ales mesteceni cu siluete subţiri şi luminoase, ierburi mărunte prin luminişuri pline de soare. Pădurea trăia prin ea însăşi, dacă alăturai în minte toate tablourile lui Şişkin vedeai deodată un mod de a percepe natura şi, de fapt, un mod de viaţă. Tot ce ştiam din basmele lui Bajov căpăta contur şi puteam să înţeleg ce erau ei, slavii dinspre nord (sciții mari), faţă de noi (sciții mici, adică sarmații, cum zicea Heodot). Nu conta amănuntul în relaţiile dintre indivizi – dacă te izbeai pe stradă de cineva, ori cineva de tine, nimeni nu-şi cerea scuze şi lucrul ăsta nu conta deloc, nu avea semnificaţie – dar toţi indivizii contau şi deveneau uniţi prin raportarea la acel ambient, se apărau cumva unii pe alţii prin natura înconjurătoare, îşi stabileaau idenitatea diferită faţă de ea, dar şi căile de apărare și de comunicare cu marele tot[26]...

Pe urmă ne-am dus să târguim la GUM şi la ŢUM, ambele sunt prescurtări pentru cele mai mari magazine universale din Moscova. Nu mai văzusem aşa ceva şi n-am mai văzut aşa ceva până astăzi, deşi am fost în peste 30 de ţări. GUM-ul avea în interiorul lui străzi cu fântâni arteziene şi bănci unde te puteai odihni. Boxele cu marfă, atât de la parter, cât şi de la etaje, erau deschise către aceste străzi interioare unde, de obicei, lumea mânca îngheţată. Nu erau puse în vreo ordine, mărfuri de tot felul ţi se perindau prin faţa ochilor, colorate şi ameţitor de multe, un fel de peşteră a Şeherezadei. Un zumzet ca de stup, rareori întrerupt de muzică, plutea prin aerul cald şi mirosuri de mirodenii, de friptură, de bomboane ruseşti, sticloase şi fără umplutură, de portocale, se amestecau cu foşnetul uniform al fântânilor. Nici nu ştiai ce să cumperi. Vânzătoarele erau grăbite şi repezite, nici una nu zâmbea şi aveai tot timpul senzaţia că vor să te ia la zor, că mai sunt şi alţii la rând... Acolo era

---

[26] Faptul că intuiam bine mi s-a confirmat târziu de tot, în 2006, când a venit la Bucureşti regizorul Nikita Mihalkov şi l-am întrebat cum se vede la ei problema minorităţilor... A avut o sclipire în ochi şi mi-a spus: „M-am dus odată pe Volga, într-un sat tătar. Şi mi-au arătat o moschee pusă într-un peisaj absolut rusesc. - De când e aici? am întrebat. - Aa, e nouă, doar cinzeci de ani, mi-au răspuns. - Dar satul? Ei, satul are 800 de ani"... „Şi”, a încheiat Mihalkov, „mi-am dat seama că peisajul îl defineşte pe om, cu toţii ne identificăm prin legătura cu el. Tătarii erau acolo probabil dinaintea noastră, dar eram, cu toţii, ai acelui loc: şi noi, cu pădurea şi ei, cu satul...”

mai mult decât Rusia, era URSS-ul, mărfuri din ţările componente, din Asia profundă, dinspre Caspica, dinspre Siberia, se învecinau fără ca cineva să se mire. Lagărul socialist în întregul lui era prezent, am văzut pantofi şi mănuşi de piele de la noi, dar Savia, ghida noastră basarabeancă, trebuie că nu ajusese până aici niciodată.... Îmi amintesc că mâncarea era foarte ieftină, de ordinul copeicilor puteai lua ceva să te saturi. Iarraportul între rublă şi leu era de 1 la 10, ca şi între dolar şi leu, iar situaţia asta a fost stabilă cam toată perioada socialistă. ŢUM-ul era mai mic, cam o cincime din GUM, mi s-a părut. Aici puteai găsi cosmetice şi desuuri. Aveam să rămân perplexă în faţa tăriei parfumurilor ruseşti, făcute fiecare parcă dintr-o singură substanţă, mirosuri pure şi ameţitoare, mai ales de flori. Nu era nimic sofisticat, percepeai totul la suprafaţa conştiinţei şi imediat. Nici desuurile nu erau făcute pentru rafinamentele celuilalt sex, erau făcute doar ca să acopere goliciunea... Aşa mi-am explicat de ce fata care făcea curat la hotel rămăsese cu ohii la halatul meu bleu, transparent şi plin de volănaşe, cu un decolteu adânc, altminteri nu cine ştie ce, fiindcă era sintetic. A vrut să mi-l cumpere şi mi-a spus că sinteticul era la mare preţ pe-acolo... Abia apăruse...

În sfârşit, am fost la Kremlin. Nu se putea vedea tot ce era de văzut în tipul de excursie pe care-o plătisem noi.[27] Dar în acea primă călătorie „iniţiatică”, după cum pretindea soţul meu, am văzut, dincolo de zidurile crenelate, doar salba de biserici, una mai frumoasă decât alta, cu turle aurite, fie un șir de turle mici care acopereau suprafaţa unui pătrat (necanonice după regulile ortodoxiei), ca la vechile monumente malaeziene, fie o turlă mare în centru şi altele mici, dispuse la colţuri, sub formă de cruce (așezare de tip bizantin). Erau ca şi la Vasili Blajenîi, aflată în Piaţa Roşie: toate turlele aveau formă de ceapă, ori mai degrabă de glob de Crăciun cu vârful ascuţit. Doar că Vasili Blajenîi avea turle pictate, nu aurite. Ortodoxia rusă mi-a apărut dintr-odată diferită de aceea grecească, a noastră, unde turlele erau fie una, centrală, la bisericile mici, fie dispuse în formă de cruce, dar totul amintea de Bizanț. Totul era făcut „după omul care se ruga lui Dumnezeu”, nu „după slava lui Dumnezeu care tebuia impusă omului” (ca la catolici)... Ceva din istoria plină de cruzimi semnificative a Kremlinului a ţâşnit către mine în clipa când ghidul nostru moscovit ne-a spus, arătîndu-ne treptele albe ale unei biserici: „Şi aici, pe treptele astea, şi-a ucis Ivan cel Groaznic fiul, tot Ivan şi el, înt-o clipă de furie cumplită şi pe care avea s-o regrete toată viaţa... Dar ce folos...” Acel Ivan fiul fusese căsătorit cu o fiică a lui Ștefan cel Mare.

Neamul sciţilor, cu toată civilizaţia calului care domină şi astăzi planeta, mi se înfăţişa astfel cu forţa şi nestăpânirea ei, care măturase Asia şi o bună parte a Europei... Nu ţara era strategică, aşa cum crezusem, ci oamenii erau alţii, esenţa lor

---

[27] Diademele ţarilor şi toate bijuteriile coroanei aveam să le văd mult mai târziu, în 1988, când am fost trimisă de Academia Română şi primită de Academia de Ştiinţe a URSS ca să cercetez poziţia documentelor lui Dimitrie Cantemir în arhivele ruseşti.

pământeană făcuse ţara după măsura lor, care pendula înte basmul luminişurilor de pădure şi furia lui Ivan cel Groaznic.

*

* *

Înainte de a părăsi Rusia, ne-am dus la Soci, pe malul Mării Negre, în Crimeea. Era o staţiune de elită cu o climă sudică, hotelurile se înşirau între munte şi apă, erau leandri înfloriţi pe toate dealurile, magnolii înflorite pe toate străzile şi desişuri de bambus... Cândva hotelurile fuseseră cu adevărat elegante, în stilul Secession mai ales, înconjurate de parcuri frumoase. Acum hotelurile – care aparţineau clasei muncitoare – erau mai părăginite, dar parcurile nu. Unul din ele, plin de bananieri, avea, ca decoraţie, personaje din basmele ruseşti făcute din rădăcini contorsionate... În altul am văzut un palmier înflorit. Nu mai ştiu ce specie era, dar, cam de la 20 de m înălţime se arcuiau până la sol numeroase lujere lungi şi groase cât braţul, fiecare înconjurat de inflorescenţe aurii şi parfumate... Prin parcuri se învârteau turiştii sovietici, de obicei fete îmbrăcate modest şi fără poşete, însoţite de băieţi veseli. Cu toţii se ţineau cu mâinile pe la spate şi cântau în cor, pe două voci, melodii melancolice, foarte frumoase. Nu se sărutau în public, ca pe la noi, în Cişmigiu... Am încercat să fac plajă în faţa frumosului hotel Jemşciujina (Perla), unde şedem şi am fost sfătuită să închiriez un fund de lemn pe care să stau. Nu era nisip deloc, erau bolovani mari, cenuşii, lustruiți de apă, care izbea într-un perete de bazalt. Și am înțeles dintr-odată că Marea Meagră se mișca precum într-o copaie uriașă, mărginită la răsărit de munți și la apus de câmpie. În ziua următoare ne-am dus, pe cont propriu, să vedem staţiunea şi am nimerit în partea locuită a oraşului. Blocurile arătau jalnic, unul din ele mi s-a părut că e înclinat, iar altul avea, pe la etajul 3-4, o gaură în peretele lateral, acoperită cu folie de plastic. M-am întros deprimată şi n-am mai povestit nimănui ce văzusem.

De acolo aveam să plecăm către Georgia şi Azerbaidjan, ambele spaţii diferite de cel rusesc, primul care aparţinea leagănului popoarelor indo-europene, țara originară a lui Stalin, al doilea un spaţiu islamic, dantela zdrenţuită a Imperiului Persan încă îi mângâia marginile, după cum cea mai nouă mare religie a lumii, Islamul, unde Iisus era doar unul din profeţii lui Mahomed, amintea de triburile mongolice, venite şi ele spre Europa cam tot odată cu civilizaţia calului... Fireşte, am perspectiva de astăzi asupra excursiei de atunci şi a tuturor drumurilor mele pe pământ... Dar aşa şi trebuie. Fiecare om judecă trecutul prin prisma prezentului şi face evaluări pentru viitor... Asta este, cred, o condiţie generală a speciei...

*

* *

Am plecat de la Soci spre Tbilisi cu avionul. Era un avion de linie, obişnuit pentru călătoriile din interiorul URSS, tipul AN. Plasticul de la ramele ferestrelor, odată alb, se făcuse galben-cenuşiu de vechime. Tot spaţiul interior era însă destul de larg, am

rămas cu impresia asta poate fiindcă era primul avion în care mă urcasem vreodată. În partea din faţă, în stânga, era un loc rezervat pentru mame şi copii. Nu existau stewardese şi nu ne-a dat nimeni de mâncare. Dar traversam Marea Neagră şi n-aveam de gând să pierd spectacolul. Dacă-mi amintesc bine, înălţimea de croazieră era de 2500 de metri, dar nu mai știu viteza. Nu-mi mai amintesc nimic despre aeroportul din Soci. Ştiu că lăsasem aproape tot bagajul la hotelul moscovit şi plecasem cu haine foarte uşoare, fiindcă ni se spusese că va fi extrem de cald. Aveam o bluză cenuşie tricotată, cu găurele, din fir de bumbac... Şi tenişi albi... O colegă de editură, Chirata o chema – lucram pe atunci la Editura Minerva, la colecţia Biblioteca Pentru Toţi, îmi dăduse adresa unei basarabence măritată în Georgia, chiar la Tbilisi şi care-şi făcea doctoratul la Iaşi. Nu mai ştiu cum se cunoscuseră, dar presupun că respectiva, pe care-o chema Fanny Djindjihashvili, venise să-şi publice teza despre Antim Ivireanul la editura noastră, în colecţia Universitas, specială pentru teze de doctorat... Djindjihashvili era și un șahist celebru, dar nu, ea era măritată cu un tip care lucra la Ministerul georgian al Culturii... Mă gândeam, văzând valurile albastre ale mării, fiecare mai mic decât palma mea, dese cât toată suprafaţa apei, că o s-o sun imediat ce ajungem la hotel. Aşa se face că nu-mi mai amintesc mai nimic din aeroportul din Tbilisi. În schimb ţin minte foarte bine strada pe care era hotelul, ca şi intrarea în hotel. Era o stradă umbrită de platani groşi, cu trotuare late şi clădiri relativ scunde. O arhitectură puţin cubistă, dar plăcută ochiului, cu un aer aşezat şi chiar un lux puţin desuet. Şi hotelul arăta tot aşa, lumina din hol era puţină şi filtrată de abajururi uriaşe, se auzea o muzică în surdină. De acolo, din hol, am şi sunat-o pe Fanny. Aveam să-i dau corectura cărţii... A şi venit, în mai puţin de o oră. N-o cunoşteam. Era o femeie măruntă, plăcută, cu părul blond-cenuşiu, coafat permanent cu creţuri mici, genul rusesc, cu ochii căprui, cu tenul uşor măsliniu, bucălată, făcea gropiţe în obraji. Să fi avut aproape 40 de ani... Mirosea a parfum rusesc, vorbea românește... I-am dat corectura şi m-a tras de mână afară din hol, pe trotuar. „Vino pe la noi, mi-a zis repede şi şoptit. Am un apartament de trei camere, uite adresa! Şi mi-a vârât în mână un bileţel. Tocmai ce-am pus spre balcon perdelele luate de la Bucureşti. O să-ţi placă... Nu vreau să vorbim în hotel, se trage cu urechea...” „Mai bine, i-am zis, aş vrea să ştiu unde găsesc un magazin de electrice. Am auzit că aici sunt maşini de cusut foarte bune.” Mi-a arătat cu mâna colţul străzii, în faţă şi la stânga... Apoi ne-am despărţit. N-am mai sunat-o şi nu m-am dus în vizită... Dacă era aşa de speriată, m-am gândit că ştie ea de ce...

În seara aceea m-am dus într-adevăr la magazin şi am luat maşina de cusut. A costat 67 de ruble, o mai am şi acum şi e în perfectă stare de funcţionare. Fusese fabricată în Lituania. Am intrat încă în două magazine, normale ca mărime, după standardele mele de bucureşteancă. Primul era de ţesături – şi am văzut, între valurile de pânzeturi, cum vânzătoarea ţinea portretul lui Stalin. Am şi întrebat-o:

„De ce? Cultul lui Stalin a fost abolit...” Ce credeţi că mi-a spus? „A fost georgianul care a omorât cei mai mulţi ruşi...” Era în anul de grație 1975… Al doilea era un magazin de bijuterii... La Bucureşti nu se găseau deloc bijuterii din aur, dar la Moscova şi la Tbilisi erau o mulțime de magazine. Am ales un inel cu piatră verde, cu o montură foarte ciudată, îl mai am şi acum, a costat 32 de ruble... Vânzătoarea a fost de-a dreptul amabilă, avea ea însăşi mâinile pline de bijuterii superbe. De altfel, a doua zi dimineaţa, când a venit ghida noastră pentru Georgia, am văzut că şi ea era plină de bijuterii. Era o fată tânără, studentă, care făcea asta în vacanţă. Avea o fustă din material de blugi, ceea ce nu mai văzusem niciodată şi o bluză simplă, albă, dar din mătase naturală. Era drăguţă, o idee cam plinuţă, cu părul absolut negru, împletit într-o coadă groasă şi totul ar fi fost cum ar fi fost, de n-ar fi avut o pereche de mustăţi fine, negre, care se mişcau agile în ritmul vorbirii, de mă făceau să pierd şirul explicaţiilor turistice...

În prima dimineaţă am făcut turul oraşului şi ne-am dus la Mţheta, vechea capitală a Georgiei. Nu se putea spune că georgienii nu erau conştienţi de identitatea lor şi mândri de ea. Autobuzul a mers în lungul Kamei, care avea două maluri diferite: pe unde mergeam noi era un mal jos şi în lungul lui şerpuia şoseaua, celălalt era o faleză înaltă şi abruptă, un perete de stâncă de vreo zece metri cel puţin, deasupra căruia, până în buza părapastiei, se aflau case ghemuite una în alta, mici, colorate şi parcă aplecate în faţă, fascinate de apa care curgea pe sub ele. Am trecut pe lângă un parc mic, în mijlocul căruia se afla statuia lui Vahtang I-ul, regele Ivirieişi fondatorul Tiflisului, adică Tbilisi. Trebuie să ştiţi că Iviria,numele vechi al Georgiei, era, în antichitate, Iberia Mare. De acolo a şi pornit migraţia care a dat numele Peninsulei Iberice. În limbile vechi, greaca şi slavona, exista confuzia între B şi V pentru că B se scrie și se pronunță în greacă V, ca în rusă. IarAntim Ivireanul, care fusese prizonier la Constantinopol de copil, păstra numele locului din care venise, prenumele lui de la părinți, iar numele nu se mai ştie... A fost adus în țară, de la Constantinopol, de Cantacuzini și știa românește de la venire, fiindcă a tipărit aproape imediat cărți în română. Eu bănuesc că apaținea unei minorități etnice din Georgia, hemshin, migrată din zona Vidinului în veacul al V-lea, pe când Balcanii se numeau Munții Hemus. Ei păstrează încă amintirea originilor, folosesc cuvinte românești și au tricolorul drept drapel, deși cu o cruce în mijloc. Trăiesc în Alpii Pontici și sunt ciobani. S-au apropiat de georgieni și de armeni pentru a putea rămâne creștini, dar sunt, în general, șateni spre blond.

La Tbilisi statuia lui Stalin fusese scoasă de peste tot, dar, pe arcada podului de peste Kama, numele lui era scris cu litere roşii, uriaşe... Şi ni s-a arătat Seminarul Teologic unde studiase în tinereţe. Am aflat că învățase rusește începînd de pe la opt ani. Am fost (singură) la Biblioteca Naţională din Tbilisi, o clădire din secolul al XVIII-lea, a cărei uşă dublă, foarte înaltă şi masivă, aflată dincolo de un pridvor plin de coloane de piatră, era foarte înaltă, din lemn de tek sculptat cu motive florale.

Lemnul de tek este extrem de dens, se sculptează foarte greu. Holul era superb. Am înţeles ce stil aplicase Stalin la metroul moscovit şi ce fel de arhitectură adusese la Moscova, ba chiar în toate capitalele ţărilor socialiste, care aveau, fiecare, câte o Casa Scânteii decorată cu motive florale ca aici. Ei bine, tot holul era și el pictat în frescă, lujeri florali se ridicau fragili, dar siguri în linia lor, de la înălţimea unui cap de om până în vârful cupolei, pe care o învăluiau ca pe o catedrală păgână. Georgienii aveau alfabet propriu, de dinaintea alfabetelor noastre şi manuscrise foarte vechi. Acolo, ni s-a spus, fusese găsită, scrisă cu alfabetul acela, o poezie căreia multă vreme nu i-au înţeles cuvintele. Şi aflaseră mai de curând că era vorba de un tipograf trimis de Vasile Lupu să înveţe meşteşugul tiparitului şi el scrisese pe româneşte o poezie de dor de-acasă, dar cu alfabet georgian...

Ce vedeam eu din faptul că Fanny îşi făcea doctoratul la Iaşi, că nouă, ghida georgiană ne arăta relaţii culturale atât de vechi şi de directe? Vedeam tentativa de a stabili o punte între două entităţi personalizate şi ocolind centrul de putere al lagărului socialist de la Moscova... O vedeam, nu era o iluzie... Am văzut-o şi la Mţheta, fosta capitală a Georgiei eterne, aflată la confluenţa Kamei cu Arakvi, descrisă de Lermontov, fost ofiţer pe aceste locuri, în poemul *Mţâri*. Totul era cum citisem, în acea zonă deluroasă care anunţă Poarta de Fier a Asiei, poarta de trecere a tuturor marilor migraţii, locul unde renaşterea venise odată cu lupta contra perşilor, neam iranic şi care aducea cultul lui Mithra şi al focului şi culminase în veacul al XI-lea, când începuse deşteptarea naţională a georgienilor. Pe vârful dealului, în vechea Mţheta, era o biserică podită cu morminte de Bagrationi... O dinastie ale cărei începuturi se pierd în veacul al XI-lea... Acolo se afla falia între două mari religii: Georgia rămăsese creştină, ca şi Armenia, erau printre primele state creştine ale lumii (din veacul al IV-lea d.H.), iar dincolo, în Azerbaidjan, aveam să întâlnim Islamul, înstăpânit de turcii oguzani asupra perşilor, care fuseseră mithraici. Biserica din Mţheta mai era funcţională, dar nu ca biserică, fiindcă de după coloanele ei au ieşit şase pioniere, era vorba de o grupă de gimnastică artistică şi, după ce au călcat în pas de dans pe plăcile mormintelor, au ieşit pe iarba din faţa bisercicii şi au dat un spectacol cu cercuri şi panglici lungi de câte doi metri, frumos colorate.

În aceeaşi după amiază ne-am dus la telecabina din Tbilisi – e un oraş colinar, ca şi Roma, spuneau ei! – şi am urcat cu telecabina pe platou, unde era un parc uriaş, cu tot felul de chioşcuri şi se deschidea o perspectivă splendidă asupra capitalei. Acolo am văzut pentru prima oară cedri. Erau foarte înalţi şi foarte drepţi, cu ace ca de brad, dar mai rare. Încolo, parcul n-avea nimic deosebit, cu excepţia unei statui care-l înfăţişa pe Lenin cu braţul arcuit nefiresc şi parcă nehotărât pe orizontală. Ni s-a explicat că lângă el fusese Stalin, pe care-l scoseseră, iar Lenin, care-l ţinea de după umăr, rămăsese aşa, într-un gest pe care nu ţi-l puteai explica...

La întoarcerea în oraş se însera, am preferat să mergem pe jos. Era cald bine, lume puţină pe străzi şi am văzut la un moment dat, abandonaţi probabil de vânzător, vreo 8-10 pepeni uriaşi, trebuie că aveau cam 10-12 kg fiecare, cu dungi gălbui şi verzi. Mi-a venit să iau unul, dar m-am abţinut... Seara însă, la masa festivă, pe care ne-o dădeau la un restaurant de lux, la un hotel cu 12 etaje, aveam să primesc în dar un astfel de pepene... În primul rând mie restaurantul nu mi s-a părut de lux, fiindca era o încăpere mare, dreptunghiulară, o cantină fără nici un fel de decoraţii, ba chiar cu nişte stâlpi pătraţi ici colo, care nu te lăsau să vezi întregul. Eram aşezaţi câte patru la masă, noi nimerisem cu doctorul din Craiova şi nevastă-sa... Ni s-a servit carne de porc cu mirodenii pe care nu le cunoştem şi, dintr-odată, pe masa noastră a poposit un pepene ca aceia văzuţi pe stradă şi o sticlă de şampanie legată cu fundă roşie. Chelneriţa mi-a spus că mi le trimite în dar tânărul de la masa de colo... şi-mi arăta cu degetul ceva în dosul unei coloane. M-am ridicat, era o masă cu patru bărbaţi tineri, nu ştiu cum de mă ochise omul tocmai pe mine. Ghida noastră mi-a spus că mă plăcuse şi că, după tradiţia locului, ăsta era semnul. Iar eu, ca mulţumire, ar fi trebuit să-i fac tot un dar, numai că, fiind turistă, nu trebuia să-i dau un obiect, ci să mă înclin către el în semn de mulţumire. Ceea ce am şi făcut, roşie la faţă şi ridicând în aer sticla de şampanie cu fundă roşie ca şi când aş fi dat noroc... Au aplaudat mai mulţi, de la mai multe mese... Bărbatul care mă plăcuse s-a ridicat şi s-a înclinat. Am văzut atunci că purta un veşmânt cărămiziu, un fel de scurtă pe talie, din piele întoarsă, iar în dreptul buzunarelor de sus avea o bandă continuă, îngustă, un fel de buzunare mici, în care erau înfipte gloanţe. La brâu avea o centură lată, de care atârna un fel de paloş. Purta pantaloni bufanţi, negri şi cisme înalte, cu pinteni, bine lustruite. Avea mustăţi, evident, gen Stalin... Mi se părea cam de operetă... Dar dacă aşa era tradiţia când dai de o fată care -ţi place...

A doua zi aveam să fiu confruntată din nou şi pentru ultima oară cu tradiţia. În vreme ce olteanul, echipat pe căldura cea mare din Tbilisi, în costum naţional cu bundiţă de miel, cu nevasta tot în costum naţional, mi-a spus că se duce să caute un târg unde să vândă cele două costume ca să cumpere bijuterii din aur (pe care să le valorifice la Craiova), eu şi cu soţul meu ne-am dus să colindăm pe străzi şi prin parcuri... Am ajuns într-un parc cu o fântână foarte interesantă, o esplanadă de trepte ample, pe care alunecau valuri transparente de apă. Ne-am aşezat pe o bancă, la umbră, în spatele nostru era un desiş, ca să privim şi să mâncăm îngheţată. Şi am auzit, cu surpriză, din desiş, un „psst, psst!” insistent. Când ne-am întors, către noi se iţea dintre frunze ţeava unui nagan. Am înlemnit şi ne-am uitat, palizi, unul la altul. Un cap cu păr negru şi inelat s-a ivit dintre frunze, doi ochi veseli ne-au asigurat (pe rusește) că nu trebuie să ne speriem chiar aşa. Tipul voia să ne vândă naganul antebelic cu 40 de ruble. Protestele noastre l-au pus pe o pistă greşită, fiindcă a insistat zicând că ne dă şi muniţia, 40 de gloanţe... Că arma, deşi era de la începutul

veacului al XIX-lea, funcţiona... I-am spus dintr-o suflare că noi suntem străini şi nu putem trece peste graniţă cu aşa ceva. A fost dezamăgit, dar nu trist... În sfârşit, s-au ivit olteanul şi nevasta lui, vânduseră costumele naționale şi se umpluseră de aur, un săculeţ pe care l-au ascuns nu ştiu unde, fiindcă i l-au găsit la vama românească, au trebuit să-l predea şi să plătească şi-o amendă. A strigat apoi până la Bucureşti că nu e drept, că el a fost şi la Paris cu o valiză de roşii pe care le-a vândut foarte bine şi a venit tot cu aur, dar nu i l-a confiscat nimeni...

*

*   *

Drumul de la Tbilisi la Baku l-am făcut cu trenul. Era un tren cu bănci de lemn, ca acelea de la noi de prin parcuri, pe care trebuia de fapt să şi dormim o noapte... Cum nu aveam haine groase şi nici bagaj prea mult, ne-a intrat os prin os şi n-am prea dormit Abia aşteptam să se facă ziuă... Iar când a răsărit soarele şi era lumină multă şi netedă, ca în deşert, m-am uitat pe geam. Trenul nu prea avea viteză, terasamentul era foarte jos, de parcă am fi mers cu automobilul. Vedeam pământul roşcat-cenuşiu, ca ieşit din adâncurile unor vulcani, cu pete albe, strălucitoare, de sare, apoi de sare amestecată cu petrol brut. Traversam o parte din Drumul Mătăsii, pe unde călătoriseră, cu mult înainte de Marco Polo, nabateenii spre China şi chinezii spre Mediterana şi Africa. Aveam fiorul unui început de lume. Pe aici se umblase încă de la sfârșitul Paleoliticului, pe aici fusese drumul acela care fundamentase toate neamurile noastre şi desenase pentru totdeauna căile de comunicare dintre ele. Şi după ce am traversat acest peisaj, al începuturilor civilizației planetare, am ajuns la gară. Vântul era foarte puternic şi fierbinte, erau 42^0. Autobuzul în care ne-am urcat n-avea climatizare, nici nu cred că se inventase aşa ceva. Bulevardul pe care mergeam era larg, avea clădiri relativ joase, cel mult de trei etaje, trotuare late, mărginite de măslini. Vedeam frunzele subţiri și parcă uscate, cu peri mărunţi, argintii, fluturând în vânt şi descoperind măslinele verzi şi mici. Hotelul Azerbaidjan însă era un bloc foarte înalt, noi am primit o cameră la etajul al XIV-lea, care s-a legănat în timpul nopţii sub vânt, probabil hotelul avea 20 de etaje. M-am dus la ultimul etaj imediat după ce am ajuns, ca să fotografiez perspectiva oraşului, dar era interzis. Ne aflam într-o zonă strategică din cauza exploatărilor petrolifere şi probabil nu numai de asta.

După atâţia ani îmi amintesc bine de patru momente ale acelei călătorii la Baku. Primul a fost că ne-am dus, pe jos, să vedem oraşul. Şi, în afara oraşului nou, cu bulevarde largi şi drepte, care vădeau bogăţia adusă de petrol, am văzut oraşul vechi, plin de străzi înguste şi urât mirositoare[28], cu resturi de mâncare şi gunoaie aruncate pe la colţurile clădirilor, putrezind sub soarele violent. Trecătorii erau rari,

---

[28] Mai târziu aveam să dau de așa ceva și la Cairo, cel mai mare oraș al Africii, tot majoritar musulman.

cvasi-inexistenţi, căldura ucigătoare, aerul sărat... Vedeam case precum cele de pe la noi, genul turcesc, cu geamlâcuri de lemn care închideau mici balcoane. Am cules cu mâna mea din pomi măsline mici şi amare în drumul către port. Esplanada de nave care se deschidea în faţa ochilor noştri era impresionantă. Erau nave de tonaj mare, maritime, care transportau mărfuri numai pe marea aceea închisă, care era Caspica. În principal erau petroliere. Noi am fost îndrumaţi către portul turistic, cu iole lângă ţărm şi cu promontorii artificiale înaintînd spre larg, până aproape de limita platformelor petrolifere plutitoare. Erau promenade bune pentru plimbările nocturne, foarte bine luminate seara, când se făcea linişte şi puteai auzi valurile sărate izbindu-se de parapeţi.

Seara, evident, am fost duşi tot la un restaurant de lux, la fel de impersonal ca şi cel din Tbilisi. Dar masa n-a fost deloc impersonală. Am mâncat şaşlâki, nişte frigărui din carne de oaie cu mirodenii orientale, nici până azi nu ştiu ce erau, deşi, la strigătele mele de uimire, un chelner mi-a făcut cadou o legătură de ierburi, pe care am păstrat-o şi am folosit-o la friptura de porc două revelioane la rând. Dar parfumul de şaşlâki şi vinul roşu (gruzin, adică georgian) pluteau prin toată sala restaurantului – mai degrabă sală de mese decât de restaurant, fiindcă şedeam câte 8 la masă, iar mesele erau aşezate una după alta ca soldaţii la cazarmă – la fel cum plutea şi muzica plină de melancolie, azi aş spune ca de manele, dar nu chiar de manele, erau sunete prelungi, pe o singură notă, fără modulaţie, îmi părea gamă pentatonică, precum la muzica buddhistă, după care vocea cădea ori urca un ton şi iar o ţinea aşa, o vreme, fără nici o modulaţie. Nici instrumentele, un fel de guzle mici, cu gâtul foarte lung, cu arcuşe şi ele foarte lungi, nu ştiu ce erau. Am observat doar că locul în care se punea arcuşul pe coarde era chiar acela unde cutia de rezonanţă putea fi făcută să amplifice sunetul. Erau muzici ascuţite, nepământeşti, pure, ca nişte chemări ale străbunilor, dar nu pricepeam ce voia să ne spună neamul care cânta astfel pe la petreceri. A doua zi mi s-a părut că încep să înţeleg. Am vizitat un Templu al Focului şi Turnul Fecioarei.

Ghidul pentru Baku era un azer tânăr, slab, cu tenul smead, cu ochii negri şi părul negru. Umbla cu tenişi puşi direct pe piciorul gol şi pantalonii erau cam scurţi, aşa că i se vedeau gleznele fine, ca de cal arab. Iar mâinile subţiri nu erau lipsite de muşchi, însă toate venele se aflau parcă la suprafaţă, direct sub pielea subţire şi pergamentoasă. Avea părul mare, cârlionţi mari şi ei, care-i cădeau mereu peste ochi şi-l sileau să-şi scuture nervos capul tot timpul. Era, în felul lui, un pur-sânge al rasei. Dar care rasă? Părea să fie ceva extrem, extrem de vechi. Ne-a indicat-o chiar el atunci când am ajuns la Templul Focului. A ridicat mâna, ca şi când ar fi dat deoparte o draperie şi ne-a arătat o incintă pătrată, de fapt erau trei trepte în jurul unui perimetru pătrat, sprijinind, pe patru stâlpi simpli, un acoperiş pătrat. Totul era cioplit în piatră, iar în mijlocul podelei ardea o flacără, alimentată probabil de gaz metan. „Acesta, ne-a spus omul cu mândrie, este tempul vechii religii a azerilor.

Pentru că metanul izbucnea din sol şi lua foc, ei credeau că un zeu al focului li se arată astfel. Acela fusese, la origini, Mithra, zeul Focului. Era o religie aspră, credincioşii trebuiau să-şi arate supunerea mergând în genunchi de la un templu la altul, cu mâinile ridicate spre cer şi prinse în lanţuri.” Așa se mai întîmpla încă și la noi, în creștinism, cu unii eremiți. Ştiam că religia asta era foarte veche, nu aparţinea pur şi simplu triburilor iranice, deşi fusese răspândită de perşi până în Asia Mică. Era mult mai veche, chaldeenii înfăţişaseră focul cu aripi în desenele lor, dar şi roata, care fusese un vechi simbol indian. Credeam că religia venea din străfundurile Asiei şi Indiei şi dominase inclusiv spaţiul indo-european al Caucazului. Agatârşii, care au foast triburi iranice şi veniseră înaintea geţilor şi tracilor în interiorul lanţului carpatic, triburi de cioplitori în piatră şi căutători de aur, avusesetă această religie a focului şi le-o transmiseseră dacilor, care slobozeau săgeţi către cer, invocînd astfel ploaia eternă spre a stinge focul etern. Şi la noi, în Dacia, fusese odinioară o falie a religiilor. Căciula dacică fusese o căciulă mithraică.

Am urcat cele trei trepte şi m-am rotit în jurul flăcării veșnice. Azerii nu erau deci neamuri turcice, erau iranici convertiţi la Islam. Fuseseră probabil un filtru de trecere a marilor migraţii dinspre sudul spre nordul continentului, dar și dinspre răsăritul spre apusul lui. Cam aici fusese Bactriana, la nord-vest de Himalaia, al cărei nume, în arabă, a fost Balckh. La noi Balckh a dat Balica, Balcic, Bălcescu, Balcani... Erau de dinainte de perşi, un amestec de oameni iuţi, de munte[29], coborâţi de pe platoul Himalaiei. Aşa credeam, uitându-mă la ghidul nostru, ca şi la trecătorii de pe străzile oraşului contemporan, Baku.

În după amiaza aceleiaşi zile am văzut, nu departe de port, Turnul Fecioarei. Nu ştiu dacă era atât de vechi pe cât pretindea ghidul, deşi unul din basoreliefurile din interiorul lui – fiindcă am urcat scara în spirală până la platforma de sus – înfăţişa un personaj care amintea de monoliţii de pe nesfârşitele câmpii ale Mongoliei, aşa cum văzusem în enciclopedia mea de acasă. Oricum, legenda spunea că, atunci când un cuceritor turc a vrut s-o ia prizonieră şi s-o ducă la harem pe frumoasa fiică a hanului, ea a preferat să urce în acest turn şi să se arunce în mare... Turnul făcea parte din fortificaţiile oraşului, indica o concentrare de energii care-i făcuse pe locuitori să se unească, să se înconjoare de ziduri şi să se apere de o primejdie foarte mare. Fie că fuseseră perşii, fie triburile turcice care aveau să cucerească Imperiul Bizantin, aici, sub măslini, nu fusese linişte. Şi nu era nici acum, când omul acesta tânăr şi slab, cu tenişii lui modeşti, ne vorbea despre lucruri atât

---

[29] Altfel nu înțelegeam de ce să i se fi spus Muntenia Țării Românești, care acoperea, în fapt, Câmpia Română. Mi-am amintit de Dimitrie Cantemir, care-şi lăsase oasele nu departe de aceste locuri, după ce-şi pierduse manuscrisele într-o furtună pe Caspica, în timp ce cartografia pentru Petru I, în stil Mercator şi scriind latineşte, chiar zona Baku şi Derbentul. Tocmai el, care scrisese despre chaldeeni, despre lupta perşilor în Asia Mică și Grecia şi despre faptul că rușii lui Petru cel Mare aveau să preia controlul acestei Porţi continentale: Poarta de Fier a Asiei.

de vechi ca despre originile lui imediate. Ce oare ţinea în echilibru fragil lumile dintre Caspica şi Caucaz? Dintre georgieni şi azeri? Şi cât timp încă? Acolo şi atunci am văzut puntea subţire pe care şedeam, iar sub ea falia adâncă şi de neşters, pe care trecutul o săpase între noi, pământeni cu toţii, dar mereu mai diferiţi unii de alţii, pe măsură ce valurile timpului lăsau în urmă punctul originar al luminii dinspre care venisem...

Am plecat de pe aeroportul din Baku în dimineaţa următoare. Aeroportul era o clădire modernă, chiar luxoasă după normele URSS-ului din 1975, foarte luminoasă. Şi am văzut trecând prin hol, în vreme ce aşteptam avionul, un tip înalt, brunet, aproape negru, cu o cămaşă scurtă peste pantaloni, prinsă cu brâu, ca a ţăranilor noştri – iar pe cap avea o căciulă albă, rotundă şi miţoasă, parcă făcută din două oi, care-i desena un cap uriaş, îi ascundea aproape ochii. Nu ştiu cum de nu murea de căldură... Genul ăsta de căciuli se poartă și la noi, pe Valea Timocului. Am auzit că omul venea de la Aşhabad, din Turkmenistan... Când am ajuns la Moscova erau doar 7^0 şi muream de frig pe aeroport. Restul, recuperarea bagajelor şi întoarcerea acasă, nu mai conteză. Nu fac parte din experienţa propriu-zisă a acestei prime călătorii, pe care soţul meu o numise „iniţiatică” şi nici nu ştiam cât de adevărat avea să se dovedească în timp acest lucru....

*

* *

După vacanță a trebuit să mă duc la editură. Ciudat, dar lumea nu m-a descusut să vadă pe unde am umblat şi ce impresii aveam. De altfel, mulţi erau încă în concediu, iar ceilalţi lucrau pe-acasă şi veneau doar lunea, să predea ceea ce făcuseră şi să mai ia ceva la redactat. Până la sfârşitul anului s-au mai întâmplat doar două evenimente memorabile: am redactat prima carte, era un volum de Sadoveanu, iar la corectura a doua n-am observat că lipsea o coală întreagă. Cel puţin aşa mi-au spus. Cartea aşa a şi apărut, dar nu puteam verifica ce se întâmplase de fapt în tipografie. Aș fi jurat – şi azi aş jura – că predasem totul și nu lipsise nimic. Fapt e că iscăleam ca redactor şi trebuia să plătesc daune pentru refacerea tirajului. Cât despre Tiberiu Avramescu, șeful meu, care mă verificase și iscălise, nu pățea nimic… Mi s-a propus să scriu o prefaţă la un alt volum, iar cu banii aceia să plătesc dauna. Mă tem că danuna fusese un subterfugiu ca să mă facă să debutez în scris la BPT. Numai că Tiberiu Avramescu, şeful meu, nu ştia două lucruri: că nu mă gândeam să intru în acest fel întâmplător în literatura română, să debutez editorial din cauza unei greşeli şi nici să devin dependentă de mila cuiva care „mă ajutase”. Chiar faima de aiurită care vedeam că mă învăluie îmi displăcea, asta era ceva de cursă extrem de lungă, dar n-aveam prea multe de făcut. Am refuzat deci şi am plătit toată dauna, care era în valoare totală de un salariu şi jumătate. A trebuit să-i declar fapta soţului meu, dar nu le-am spus şi părinţilor mei, care se mutaseră la Bucureşti şi şedeau pe-atunci încă împreună cu noi.

Am avut tot timpul să-mi evoc călătoria în Uniune. Mă tot întrebam ce era diferit între ei şi noi. Un fel de delăsare cotidiană, de neîngrijire a lucrurilor care fuseseră odată frumoase, casele mai ales, chiar blocurile. Dacă era adevărat ce spunea tata despre sacrificiile lui pentru casa unde mă născusem, muncind cu spinarea la cărat piatră şi cărămizi, atunci desconsiderarea casei era nefirească, nu ţinea de structura umană. Trebuie că se acţionase dur ca să se ajungă la aşa ceva. Dincolo de asta, mai erau încă două lucruri care-mi dădeau de gândit mereu mai mult, pe măsură ce trecea timpul. Unul ţinea de faptul că, atât în Georgia, cât şi în Azerbaidjan observasem tendinţa netă de detaşare de „linia sovietică” de conduită. În republici oamenii voiau să-şi afirme specificul. Cu măsură, dar voiau. Asta era clar. Încotro avea să ducă asta barca lor comună? De fapt, cât de comună? Uniunea era mai mult decât o federaţie de state, era o „uniune” cu un singur şef.

Tendinţa de independenţă devenea mereu mai vizibilă şi la noi. La noi era chiar mai mult: ne consideram altfel, aveam modelul culturii franceze, al latinităţii, al civilizaţiei româneşti interbelice... Iar lumea îi înjura încă pe ruși, în principal din cauza datoriilor de război pe care le plăteam, dar și fiindcă ăsta era un fenomen indus, mie-mi părea că dinspre Europa occidentală, via foștii stăpâni ai acestui loc, acum ajunși în emigrație (începea să se spună diaspora)…

5 septembrie

Ideea acestor însemnări zilnice (scrise de mine, dar şi de Vladi – o să pun în cursive textele lui) este o continuare a acelor *Jurnale* pe care le ţineam înainte de căsătorie şi pe care Vladi le ironizează cu blândeţe, plăcîndu-i totuşi să le răsfoiască. În rezumat, iată câteva întâmplări anterioare:

- ne-am căsătorit pe 11 februarie 1975, după o cunoaştere al cărui prim act a fost 23 februarie 1971 şi locuim la mine, cu părinţii mei;

- am petrecut imediat după nuntă o săptămână la Păltiniş, iar în prima vacanţă, de trei săptămâni, am făcut o excursie în URSS, pe ruta Kiev-Moscova-Tbilisi-Baku-Moscova;

- a apărut prima carte a lui Vladi – *Stabilitatea absolută a sistemelor automate cu întârziere*, în august 1975;

- mi-am schimbat slijba de la Editura Minerva la Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, la Direcţia publicaţiilor (în februarie 1975) şi am predat Editurii Eminescu (în iunie, director Valeriu Râpeanu) un manuscris propriu, cu titlul *Secvențe critice*, bazat pe teza de doctorat (*Relația tip/istorie în critica literară românească – 1918-1944*) și următorul cuprins: *Partea întâi : 1. – Câteva procedee sintetice; 2. Aria europeană a problemei. Partea a doua : Argumente pentru metoda relațională; 2. Concluzii provizorii.* Astăzi, în afară de faptul că am hotărât deschiderea acestor însemnări, nu s-a întâmplat nimic deosebit.

6 septembrie

Părinții lui Vladi au plecat în croazieră pe Marea Neagră şi i-am dus la gară (trebuie să ajungă la Constanţa).

Un jurnal de familie e un jurnal scris de cel puţin doi oameni, deci sunt două caractere, două stiluri şi chiar două formaţii. La noi asta e chiar mai evident, date fiind profesiile complet opuse. Jurnalul scris la două mâini e ca un fel de dialog sau „ciondăneală" în scris (nu totdeauna). Oricum, dintre noi doi, eu n-am mai ţinut un jurnal niciodată. I-am spus asta demult şi Θ-ei (încă în vremea idilei) şi am explicat-o printr-un fel de „spirit critic" al meu. După un număr de zile găseam caraghioase cele notate mai înainte. Să vedem ce va fi acum. Îţi dorec o seară bună!

8 septembrie

Vladi şi-a dus stofa de pardesiu la croitor şi s-a hotărât să-şi cumpere o căciulă de blană. Va trebui să-şi scoată şi ochelarii noi. Va fi un domn elegant. În privinţa acestui jurnal: aş vrea să fie unul de fapte şi nu unul de „temperamente". Dintr-un fel de sfială de a dezvălui totul, până la rădăcină, ca şi din teama că e aproape imposibil de păstrat înălţimea înţeleaptă faţă de fapte şi de oameni, amândoi avem trac. Homo sum, dar cine ştie cum va fi acest jurnal până la urmă şi ce va izbucni din noi la suprafaţă. În altă ordine de idei: constat, tot mai mult, că valul de „întoarcere spre trecut" al culturii române de azi (şi, din păcate, nu doar al culturii române) poate avea urmări incalculabil de nefaste. Inevitabil, acest val a început să mă influenţeze.

9 septembrie

În zori, între vis şi trezie, Vladi a spus: „Mi-e dor de tine. Dar degeaba-ţi spun. Habar n-ai". Nu m-am mişcat. Dar toată ziua a fost sub semnul acestor cuvinte. Şi-a luat căciula de blană şi ochelarii. „Eşti un adevărat burjui", a zis tata. De anul ăsta nu mai e la UTC. Îmbătrânim... Nici eu nu mai sunt. Vladi a luat lichidarea pe carte, dar cartea mea n-a înaintat. Angelescu, şeful redacţiei de la Editura Eminescu, mi-a spus că va fi în 1977. De parcă n-aş şti eu, din certurile dintre Avramescu şi Teică, în ce fel se fac contractele editoriale!

10 septembrie

Nimic deosebit. Aş vrea să-l ajut pe Vladi să-şi schimbe slujba, dar nu prea ştiu cum. Cred că amândoi trăim un sentiment al limitei. Păcat. Fără asta ar fi foarte frumos. Dar şi aşa e.

De fapt e vorba de nerăbdare. Pe Θ o doare aşteptarea între dpunerea manuscrisului şi apariţie. Asta se explică prin faptul că n-a publicat decât lucruri care se puteau tipări în 2-3 săptămâni. Eu am aşteptat cu primul articol din decembrie

1967 până în iunie 1969. În general termenul de 8 luni – 1 an mi se pare scurt (adică normal). Cu mine e însă altceva: e problema cărţii a doua, care e mai grea chiar decât prima. Acum vreo trei zile scria despre asta în ziar Al. Pirtu, un tip pe care nu pot să-l sufăr, atât ca om, cât şi din motive politice. El relua de fapt ce ştiam eu de la Lev Anninski din „Novîi Mir”. Dar Anninski vorbea despre a doua carte ca despre „a doua trecătoare”. Şi oferte editoriale am... Adevărat, nu mai sunt la UTC. Şi nici UTC-ul nu mai e cel din tinereţea mea. Poate voi fi ca Svetlov: „Nu, încă nu suntem bătrâni/ Dar totuşi hoinăreşte/ Pe bulevardele cunoscute/ O altă generaţie”. Pe lângă copacii de sequoia poţi iubi şi un fir de iarbă presată. Am citit că s-a descoperit mono-polul (mai exact uni-polul) magnetic. Faptele revoluţionează teoria. Şi mai e, încă negăsită şi necitită, cartea lui Kozîrev despre Timp. Entropia, principiile variaţionale universale, stabilitatea, unitatea teoretică a lumii. Câtă vreme le mai simţi, e bine. Nu există limite pentru asta. Iar cariere, ducă-se! Einstein a fost şi referent de brevete. O pâine mai găsim, iar restul nu contează. Păcat că nu avem în viaţă atâta curaj ca pe hârtia jurnalului intim. Dar bătăliile ce ne sunt destinate spre a le câştiga, sigur vor veni.

11 septembrie

S-au împlint opt luni de când ne-am căsătorit. I-am chemat pe toți din familie şi am desfăcut o sticlă de şampanie. Vladi a fost la Politehnică şi a venit bine dispus. La mine totul a fost normal... normal... normal...

12 septembrie

Am fost cu Vladi şi mi-am comandat o blană. Din banii lui de pe carte. Am scris nişte versuri pe care le transcriu fără să le fi revăzut. Le-am scris la slujbă, privind de la fereastră Herăstrăul: *Septembrie*

Aerul devine uşor printre gratii,/ Cerul înalt./ Umbre de păsări rarefiază/ tăcerea zidurilor/ între care ard…/ Departe lacul, o barcă la mal./ Copacii, verde şi roşu,/ Soarele toamnei, călduţ,/ Dintre norii tuturor trecerilor/ În ape căzînd, vertical...

13 septembrie

A fost zi scurtă. Vladi trage de o comunicare la un simpozion. În seara asta a terminat-o de scris. A fost o discuţie despre cum aş putea publica un articol mai lung (o „contribuţie”) şi unde. M-am uitat cum s-ar putea face despre Vianu o carte cam de 7-8 coli editoriale. Aș fi gata să mă apuc de muncă, mai ales că e vorba de un autor care n-a prea avut parte de analize. În plus, pe când trăia, a fost o contrapondere la George Călinescu, exact și el și serios, dar cu un „nu știu ce” care te avertizează permanent că nu spune tocmai ceea ce gândește și nu are un fond perceptiv care să înglobeze și aria universală a problemelor. Vianu le are.

14 septembrie, duminică

Vladi a bătut la maşină toată ziua, iar eu am tradus din franţuzeşte diverse texte pentru examenul de sâmbăta viitoare. Seara am văzut filmul de la televizor. Ne-am culcat târziu.

15 septembrie

Am vorbit cu Valeriu Râpeanu despre manuscrisul meu. A fost cooperant, a chemat-o pe Mariana Ionescu (fosta mea colegă de an) şi i-a spus să-l dea la un referat extern. A rămas să i-l dea lui Florin Mihăilescu. E asistent, îl știu din auzite, a terminat cam cu trei ani înaintea mea. I-am citit o carte despre Lovinescu şi nu era rea. Vladi mi-a spus că are de gând să se ocupe în continuare de problema sistemelor cu întârziere şi intenţionează să mai scrie o carte. Părinții lui ne-au adus din croazieră o veioză în formă de rachetă în momentul aprinderii motoarelor şi un fier de călcat cu termostat (ăsta fusese al lor), care poate fi folosit și ca reșou. Vladi a făcut prima probă la pardesiu.

16 septembrie

O să-mi apară cronicuţa despre Ion Lotreanu[30] în „România literară”. Cred că la sugestia lui Al. Simion, colegul meu de birou, care coordonează „România literară”, Ion Horea mi-a cerut un articol pentru dezbaterea asupra criticii de la Uniunea Scriitorilor. Vladi are de gând să-şi schimbe slujba. Era şi timpul!) şi face tatonări.

Îmicultiv relaţiile. M-am văzut cu Edmond Nicolau în legătură cu o recenzie pentru „Kibernetes”. Eu am conceput-o la modul sobru, dar – se pare – e de preferat să mă exprim în mod deşănţatMi-a dat un număr de revistă ca model. Zice că lucrarea mea foloseşteanaliza (a sesizat bine!) şică nu ar fi bine să mă vâr la metode topologice. Altă posibilitate de a o lua de la început. Cedînd insistenţelor Editurii Academiei, continuarea firească a primei cărţi (deja îi spun <u>prima</u>) ar fi sistemele cu parametri distribuiţi. Despre ele ştiu prea puţin.În ecuaţiile cu derivate parţiale, mai mult ca oriunde, se folosesc tot analiză, topologie, algebră. Şi eu nu ştiu nimic. Mâine încep documentarea prealabilă. Ceva se conturează. Deşi se putea rămâne şi aici, la analiză, dar la alt nivel. Aş fi preferat să mai aştept, dar aşa îmi pot întări poziţia la Editura Academiei. Sper că se va putea aranja o eventuală decalare de termen. Mâine va fi o zi grea.

17 septembrie

Am citit în continuare *Les Thibault*. Am făcut fişa lui Anton Bacalbaşa pentru dicţionarul Janei Balacciu (Editura Enciclopedică). Am citit revistele cu dezbateri

---

[30] Poet, fost ofițer, lucra ca redactor la revista „Săptămâna", condusă de Eugen Barbu.

despre critică. Se poate scrie ceva cu folos. Vladi mi-a arătat o bibliografie Poincaré. Ca să facem o traducere selectivă. N-ar fi rău.

Am început documentarea pentru sisteme cu parametri distribuiţicu un articol-bibliografie din 1968. Materialul de sisteme (nu de matematică pură) începe din 1960. Domeniul e destul de virgin. Vom mai vedea. Cu lucrarea de plan e tot prost. Poate voi găsi ceva la Biblioteca Politehnicii. Dimineaţa am fost în tatonare la INCREST. Nimic semnificativ. Mulţi mă sfătuiesc să-i las pe ultimul loc (mulţi din cercul celor „iniţiaţi", fireşte). După amiaza – tot la bibliotecă. Traducerea din Poncaré e ispititoare şi cred că ar interesa pe mulţi, fiind ceva inedit pentru toate specialităţile. Dar ideologic stătea prost. Deci e nevoie de o prefaţă cu amendamente. Seara am văzut amândoi la televizor Inspectorul de poliţie, piesa lui Priestley şi ne-am culcat frânţi.

18 septembrie

Dimineaţa am mai citit pentru lucrarea de plan, am pregătit lista pentru expedierea cărţii şi am sistematizat bibliografia pentru parametri distribuiţi (cea găsită). În autobuz citesc Şklovski. După masă am dormit, apoi am vorbit cu Racoveanu[31]. Ne vedem mâine. Poate iese vreun articol. Depinde de el, restul se poate aranja (de fapt ar merge şi fără el, dar parcă nu-mi vine). Apoi am plecat cu Θ în oraş să-şi comande un deux pièces la Casa de Mode. A mers bine (după o oră de aşteptare). Mâine am şi şedinţă. Θ a făcut rost de Galaxia Guttenberg de Marshall McLuhan. I-a apărut o cronică în „România literară". Ne regăsim ritmul.

Am luat de la bibliotecă un *Kandinsky* frumos (al lui Grochmann, apărut la Skira), pentru care m-a invidiat Vasile Nicolescu, poetul-director, vorba lui Vladi. E un tip volubil, nu ascultă ce spun alţii, vorbeşte într-una şi are umor. Scrie versuri frumoase şi se ocupă de artă. Ceilalţi din birou – Al. Simion, prozator; Petre Anghel – poet; Ladislau Hegëdüs – cel mai tânăr dintre ei, se ocupă de minorităţi, cel mai des vorbeşte ungureşte; Mircea Herivan – jurnalist – sunt băieţi simpatici (pentru că nu interferăm). Va trebui să mă ocup serios de Vianu. Am fost invitată la editură de redactorul şef. Abia aştept să treacă examenul de mâine de franceză (pentru certificat de traducător). Citesc în continuare *Les Thibault*. Scriu o intervenţie (discuţiile asupra criticii literare) pentru „România literară". Mă gândesc serios la nişte ore de germană.

19 septembrie

Am avut o zi plină. Dimineaţa am lucrat relativ normal (plan şi documentare pentru viitoarea carte), apoi am definitivat lista de expediere a cărţii în străinătate.

---

[31] Nicolae Racoveanu, profesor de automatică la Politehnică, a încercat să-l aducă pe soțul meu asistent la Aeronave.

Am avut o şedinţă de partid, iar la şapte seara m-am văzut cu Nicolae Racoveanu. Ideea unei colaborări îi surâde. Am vrea-o realizată cât mai rapid. Mi-a sugerat câteva posibilităţi de intervenţie. Se pare că sunt pe deplin realizabile. Apoi l-am sunat pe Halanay. Cartea i-a dat-o lui Hale, care conduce un doctorat la Bruxelles şi mi-au fost preluate şi continuate nişte idei. E un spaniol, iar cartea mea îi va prinde bine. Cu Halanay mă văd miercuri. Am nişte idei (de la Iakubovici citire). Nici eu nu-s chiar străin de problemă. S-ar putea face ceva. De-ar fi timp...

20 septembrie

Azi am citit şpaltul revistei „Amfiteatru” pe septembrie. Tatulici e un iezuit. Nu l-am văzut până acum niciodată, dar nu-mi place caracterul. Vasile Nicolescu şi Franz Storch m-au complimentat pentru părere. Încet-încet se va ajunge la un cor (apropo de „marele şef al politicii româneşti”) precum cel antic, care cântă răsăritul Soarelui. Scârbos şi, mai ales, fals. Oricum, superficial pentru ceea ce sunt eu ca fire. Am terminat *Les Thibault*, vol. I. Am dat examenul de traducător la franceză. Vladi are mâine două probe. În ciuda aerului de „nimic nu s-a întâmplat”, a rămas ceva de aseară. Mă gândesc serios la o monografie Vianu. Mâine am de scris un articol pentru „România literară”.

I-am dat lui Apetrei cartea cu dedicaţie. A fost foarte drăguţ şi mi-a pomenit ceva despre cei care nu ne văd cu ochi buni (în general) şicare se înfurie şi mai şi când ne văd (publicați)... cu lucruri care rămân. Nici nu era nevoie să-mi spună. Apoi am participat la un fel de seminar pe problemele simpozionului de fizică şi celui de cibernetică. De fapt s-a pălăvrăgit, dar ai senzaţia că, în ciuda interdicţiei porcului de Popovici (directorul Institutului)mai poţi gândi puţin.Oamenii cu care am vorbit ştiu ceva, dar foarte vag şisuperficial. Eu sunt mai citit şimai profund decât ei. Nu e deloc un merit. Trebuiegăsit alt cerc față de care să mă pot compara eu de jos şiei de sus, altfel voi stagna. La prânz am tras ceva sfori „cu mămica şi tăticu’ " pentru o mutare la Politehnică. Poate că acolo nu voi găsi ce caut, dar voi avea ceva timp în plus. Seara, program de sâmbătă. Mâine am două probe de traducător autorizat. Prost e că mă scol tot cu ceasul şică am de căutat dicţionare. Am definitivat şi lista pentru trimiterea cărţii în străinătate: 60 de bucăţi.

21 septembrie, duminică

Vladi a dat probele de engleză (traducere şi retroversiune). Spune că n-a fost greu. Se interesează intens de povestea cu Politehnica. Se pare că sunt ceva speranţe. Eu am scris articolul pentru „România literară”.

A fost o zi plicticoasă şi fără sens. Dimineaţa a fost piedută cu probele de traducere. M-am înţeles cu profesorul Belea (fostul meu conducător de doctorat) să-i dau mâine cartea cu dedicaţie. Poate îmi pune vreo pilă pentru Politehnică. După

masă somn, televizor (i s-a înţepenit claviatura şi se desincronizează), vizită la ai mei. Cu asta, gata şi duminica. Săptămâna viitoare o să fie cu alergătură.

22 septembrie

Liniştit. Am scos bibliografia Vianu de la biblioteca CCES. Nu e mare lucru. Numai apariţii de după război. Academia în schimb are tot ce trebuie. Mai e de căutat şi la biblioteca Editurii Minerva (care moşteneşte ESPLA, iar ESPLA moştenea Editura Fundaţiilor Regale). Are deci un fond de carte veche. A fost ziua Chiratei Dumitru. Nu ştiam, aşa că nu m-am dus cu flori. M-a invitat direct la Minerva, la petrecere.

Am plecat devreme de la serviciu şi m-am întâlnit cu Belea. A fost amabil şi mi-a spus că, în povestea cu Politehnica, mă pot referi la el. Cam atât. Poate merge, dar mai sigur nu. Tot acolo m-am văzut cu profesorul Constantin Corduneanu, întors de curând de la Berlin. A povestit nişte chestii amuzante. Seara am ratat serialul Les Thibault, fiindcă televizorul nostru a cedat complet.

23 septembrie

Am lucrat puţin pentru plan, apoi am şters-o cu Haifler şi Cioacă să reparăm televizorul. Cu un mic oscilator de mână am găsit tot buclucul: un scurt circuit în antenă. L-am remediat și e în ordine. Tubul catodic e foarte prost, e îmbătrânit încă din magazin. Cât o rezista, bine... Când ne mai eliberăm din angarale o să luăm unul nou. După masă am fost la bibliotecă. Cu Θ. Am citit pentru lucrarea de plan (în general palavre, nimic concret şi util) şi ceva pentru sistemele cu parametri distribuiţi (ştiu cam care e bibliografia până în 1968). Am mai frunzărit Operele lui Poincaré (prezentarea lui Gaston Darboux din volumul al II-lea), Tita zice să-l traducem împreună. Lucrările de interes general sunt, se pare, în ultimele volume. Noi am examinat până acum şase. Sunt de văzut şi cele în limba rusă (sunt Opere alese, cu o prefaţă de Bogoliubov).

Azi am citit *Arta prozatorilor români* a lui Vianu. Am vorbit cu Avramescu pentru o bio-bibliografie Vianu la BPT. M-a trimis la Marcea. A fost surprinzător de amabil. La bibliotecă am citit din *Fragmente moderne* (tot Vianu) şi m-am uitat cu Vladi pe Poincaré. Nu prea văd să se facă lumină. Matematică şi iar matematică. Am aflat că Ben Corlaciu a rămas la Paris. Îmi amintesc ce-a mi-a povestit chiar el la BPT (mie şi doamnei Pavel, noua secretară, care e acum cu soţul la Ambasada noastră din Stockholm, iar pe fiul lor mi l-au lăsat să-l pregătesc pentru intrarea la liceu) după prima întoarcere de la Paris. Că e foarte bolnav, că are cancer, că s-a dus să se trateze. Şi-mi arăta un coş mare sub nas. „De la boala mea”, zicea. Semăna cu exteriorizarea pe piele a unei indigestii... Doamna Pavel se prefăcea că-l compătimeşte. L-am văzut şi pe Ierunca, zicea. Eram curios să ştiu cum am evoluat eu faţă de ei (care „au rămas în urmă”). Povestea avea în ea ceva fals. Cred că de

fapt l-au infiltrat... Totuşi şi-a lăsat aici soţia şi copilul. Al. Simion spunea că, înainte de plecare, s-a dus la biroul de partid al Uniunii Scriitorilor şi a cerut să fie discutat peste rând, că el pleacă şi ar avea nişte propuneri de făcut. Un lucru e clar: nu l-au crezut. Dar s-au temut s-o spună tare, să-şi ia răspunderea. Virgil Teodorescu ar fi fost cel care trebuia să vorbească. De fapt, plecarea lui n-a afectat slujba nimănui şi asta a fost esenţial.

24 septembrie

La biblioteca Minervei sunt o mulţime din ediţiile princeps care mă interesează. I-am telefonat lui Marcea. Rămâne să mă văd cu el mâine, la 10, pentru carte (la facultate). Am primit, printr-un mesager, de la Laurenţiu Fulga, *Straniul Paradis*. Surpriză plăcută. Ţinea minte că acum trei sau patru ani am scris despre el şi m-a tot căutat. Dedicaţia sună astfel: *„Dacă Domnia-voastră sunteţi doamna–domnişoara Ecaterina Ţarălungă, înseamnă că fragilul nostru destin vă este îndatorat de foarte multă vreme, dar abia acum descoperindu-vă, iată de ce îndrăznesc să vă laud şi să vă cinstesc. Laurenţiu Fulga, sept. 1975*.” Cum o fi arătând autorul şi în ce moment l-o fi găsit articolul meu încât l-a ţinut minte? Vladi a avut zi de gărzi patriotice. Timp pierdut. Şi-a luat la el *Ghepardul*.

Dimineaţa am fost la sesiunea Secţiei de Ştiinţe Tehnice a Academiei Române, cu tematică de electrotehnică şi electronică. De fapt, diverşii membri titulari şi corespondenţi şi-au adus oameni care să facă niscaiva comunicări. După un discurs de deschidere al lui Elie Carafoli (cam out of question) a vorbit Cartianu, reluînd o problemă abordată de el la Congresul de cibernetică. Pe măsură ce se ramoleşte, Cartianu se închipuie specialist tot mai mare în nişte probleme de care a auzit vag. Acum, de exemplu, îi generaliza pe Bendixon şi Poincaré în dimensiune 3. Păi aici e o dificultate esenţială, surprinsă de teorema lui Jordan de care el habar n-are. Dar, chiar dacă ştie asta, măcar intuiţia ar fi putut să-i spună că nu e el (sau altul ca el) ăla care să poată face ce n-a putut Poincaré. E cam la fel cu Edmond Nicolau şi Stanomir, care au prezentat (cu girul lui „Don Edmondo” şi ideea lui Stanomir) o generalizare a lui Paley şi Wiener. Creadă cine-o vrea (vorba lui Svejk)! Apoi a trebuit să plec la institut pentru gărzi. Timp pierdut de la 11 la 20 (nici măcar lectură n-am putut face). Am venit acasă seara şi am văzut un episod din Les Thibault. Se anunţă un serial lung. Mâine am zi liberă.

25 septembrie

Am pus în ordine hârtiile pentru expedierea cărţii şi am trimis-o la primele 6 adrese: Mawhin, Rouche (şeful lui Mawhin, altfel nu se putea), M. Thoma (RFG – are un cuvânt de spus la bursele Humboldt), Mâşkis, Popov şi Jan Willems. Am umblat apoi prin oraş şi am cumpărat Procese aleatoare de Rozanov. Pe urmă m-am dus la fosta mea şcoală, Liceul Sf. Sava, să-i dau directoarei cartea, cu speranţa secretă că

mă poate ajuta în chestiunea cu Politehnica. Chiar dacă n-ar fi fost speranţa asta, tot aş fi făcut gestul, pentru că, dintre toţi profesorii mei, a fost singura care m-a sprijinit şi m-a apreciat, apărându-mă de cei care îmi făceau mizerii. A fost surprinsă de dimensiunile cărţii, de faptul că n-am co-autor şi de cuvintele lui Halanay din prefaţă şi mi-a spus că asta e o adevărată consacrare. De-ar fi aşa... Pentru Politehnică mi-a făgăduit tot sprijinul, în sensul că va vorbi la minister ca propunerea să poată ajunge la Radu Bogdan. În plus, îi va arăta cartea şi soţului ei, care e comandantul aviaţiei strategice. Mi-a spus s-o sun sâmbătă la ora 11.

Am terminat de citit *Fragmente moderne* şi citesc în continuare *Arta prozatorilor* a lui Vianu. După amiază am mers cu Vladi la probă la pardesiu. Le-am invitat pe Stampa (Mariana Ionescu) şi pe Jana (Balacciu) sâmbătă la noi. Stampa m-a rugat pentru nişte pile pe la reviste că n-are activitate ştiinţifică (e doctorandă). Gigi cu Mariana lui nu pot veni. Mariana lui e la Braşov (de fapt la Codlea) cu ambii copii şi pleacă şi el. Mariana e nepoata prorectorului universităţii, Ciucu. Prevăd pentru Gigi o carieră academică. Am luat de la Pompiliu Marcea cartea lui Avramescu, împrumutată acum trei ani. Zalis scrisese pe ea următoarea dedicaţie: „Lui Tiberiu Avramescu, cu speranţa că istoricul literar şi cărturarul amic nu vor găsi fără merite această cercetare. 5 septembie 1967”. La care Marcea a adăugat: „Varianta a II-a: Consilierului Tiberiu Avramescu cu speranţa că istoricul literar şi cărturarul amic nu va găsi fără merite retrocedarea cărţii, obicei rar în Balcani, dar nu şi în Oltenia, de unde este Pompiliu Marcea. 25 septembrie 1975”. I-am telefonat lui Avramescu. Vasăzică – zicea – peste doi ani, când mi-o cere-o cineva, îl trimit la tine. O să i-o dau în câteva luni.

26 septembrie

Am citit în continuare *Arta prozatorilor români*. Am avut două discuţii cu Al. Simion: una despre fiul lui şi cum îi îndrumează lectura. Se interesa ce-mi plăcea mie când eram copil. Şi ce i-aş recomanda acum pentru băiat. Poate nu discuţia în sine mi-a rămas, ci tonul. Fără distanţă, fără superioritate. Pe o planetă aşa de crâncenă cum e viaţa literară de la noi, asta e nu o raritate, ci o excepţie. A doua discuţie a fost despre el. Mi-a spus: când am ajuns la CC (al PCR) nu-mi plăcea. Credeam că e ceva provizoriu. Nu-mi plac lucrurile incerte. Sunt făcut pentru linii drepte şi pentru ceertitudini. Şi aşa, din eroare, am făcut 17 ani: 13 la CC şi 4 la CCES. Scriu. Asta îmi dă putere să trăiesc. Sper să fi fost la înălţime şi să fi primit cum trebuie aceste deschideri. M-a întrebat şi despre Vladi. Dacă lui îi place ce face. „De dânsul e facultatea, zicea. Şi de dumneata.” Mde... Asta ştim şi noi. Mai apoi venit Herivan, s-a aruncat pe scaun în faţa mea şi a spus ca un copil alintat: „Mă doare burta. Dă-mi voie să stau aici!” Pe urmă s-a dus să se culce la Biroul Organizaţiei de bază. M-am dus după el să aflu numărul de telefon de la BOB în caz de nevoie. A ţâşnit în sus şi a început să-şi strângă cureaua. Nu era jenat. La 5

m-am văzut cu Vladi şi am făcut târguieli (a fost ziua lui de leafă). Era furios. „Iar se duc banii, zicea. La voi e o religie a mâncării...” Pe urmă a moţăit în autobuz pe drumul spre casă. A fost pe la mine Carmen Dumitrescu. Ar vrea să facem - noi - o traducere (o retroversiune) din Eminescu. Ar fi ceva foarte greu. Nu i-am spus de manuscrisul meu, pentru că nu vreau să facă publică – mai ales cum e ea invidioasă – o afacere încă incertă. I-am dat telefonul de acasă, deşi n-am hotărât nimic. Am observat la Vladi, şi în seara asta, ce am văzut în mai multe rânduri: a cedat greu la ideea că va trebui să merg la bibliotecă. Şi nici nu-i place să mă vadă citind acasă. Pur şi simplu e gelos!! Spune că sunt prea calculată. Că el nu se programează aşa. Nu crede că-i o chestiune de stil. Nici nu e. E de esenţă. Lectura e pentru mine aproape singura satisfacţie adevărată. El pe acest fond a venit şi mi-a deschis orizonturi noi. Aşa că nu-mi dau seama ce substitut poate propune. Asta e şi aşa trebuie să fie. Pentru mine sferele nu se exclud, se completează. Am scris poemul:
„Ce stranie,/ în trunchiul meu de fum,/ o cumpănă de dragoste şi ură./ De departe privesc,/ fără căldură,/ zbaterea ei de hotar:/ pe-un talger trecutul,/ în straturi de scrum;/ pe altul o floare,/ palid cleştar/ de-un flutur de lumină/ învăluită-arar.../ Ce stranie,/ în trunchiul meu,/ o cumpănă de fum...”

27 septembrie – 2 octombrie

E un un jurnal care tinde să devină personal. Ce contează dacă priveşti prin prisma lui doi oameni sau mai mulţi. Zilele astea n-au adus nimic nou. A început munca de documentare şi la mine şi la Vladi. În plus el se agită cu expedierea cărţii şi cu Politehnica. Amândoi ne agităm şi cu probele la croitor pentru sezonul de toamnă. Şi, în plus, vrem să facem împreună o traducere din Poincaré şi fiecare în parte câte o comunicare: el pentru Viena, eu pentru Darmstadt, pentru Congresul de Estetică de anul viitor.

Am senzaţia că alergăm după prea multe lucruri. Fiecare în parte e foarte ispititor şi toate sunt pe deplin realizabile, dar în timp, bineînţeles. Trebuie să ai răbdare. Cel puţin în ce mă priveşte, sunt învăţat să aştept. La mine lucrurile nu se reduc la lectură intensă, dimpotrivă: la un moment dat trebuie să laşi lectura şi să lucrezi singur, urmărindu-ţi o anumită idee. Halanay mi-a spus două lucruri importante: 1. La Berlin, Hale a întrebat de mine în mod special, tematica mea e urmată de oamenii lui, iar prin carte mi-am asigurat o prioritate. Problema din carte (cap. V şi VIII) poate fi dezvoltată binişor şi vârâtă în noua carte. Cu asta se rezolvă ecuaţiile hiperbolice. Ecuaţiile parabolice se pot rezolva cu reactori de difuzie ş.a. Şanse, o repet, sunt. Iar gândul că Hale mă ţine minte pentru o lucrare de început e încurajator; 2. CNŞT-ul a dat nişte bani şi Institutul de matematică se reface, chiar dacă sub alte forme. Iar dovada am avut-o azi, 2 octombrie, când am fost la biblioteca lui, care funcţiona. Pot şi eu să împrumut câte ceva de aici (ceea ce am şi

făcut). Institutul ăsta e atât de dădător de speranţe! Curând va reîncepe seminarul lui Halanay de la Facultatea de matematică. Mâine după amiază ne mai documentăm cu privire la Poincaré. Amândoi, la Biblioteca Academiei.

3 octombrie

Azi a fost o zi plină. Dimineaţa am început-o cu lucrul la comunicarea pentru Viena. Am terminat de citit şi am redactat primul paragraf. Merge. Pe la ora 10 m-a vizitat Bilegan, colaboratorul meu de la ICEMENERG, pentru problemele lucrării de plan. Speră să facă rost de ceva date. S-ar putea să iasă lucrarea. Apoi am citit un articol despre sisteme cu parametri distribuiţi. Apă de ploaie, dar m-a edificat o dată în plus că în ţară la noi nu s-a făcut aproape nimic în problema asta. Apoi, în ultima oră de serviciu, am făcut o traducere din rusă, pentru lucrarea de plan: timp pierdut, dar a cerut-o şeful. I-am expediat lui Popov o scrisoare cu rugămintea de a-mi recenza cartea. I-am scris şi lui Corduneanu, poate mă ajută pentru Academic Press. După masă am fost cu Θ la Bilioteca Academiei pentru selecţia la Poincaré (traducere din franceză). Mi se pare că e un tip contradictoriu şi interesant. A fost precursorul unei epoci de mare fierbere în ştiinţă, în special în fizică. El e un critic al etapei clasice (ca filosof) şi un deschizător de drum pentru noua etapă (dar ca om de ştiinţă; limitele lui de filosof l-au împiedicat să-şi dea seama de ceea ce a făcut şi să avanseze mai rapid. El credea că a ales calea cea mai comodă, dar, de fapt, era ghidat de prefacerile realităţii. Limitele lui erau totuşi ale lui Poincaré.) Dacă ne reuşeşte antologia, va fi un act de cultură. Acum suntem acasă, rupţi de oboseală. Ce bine că mâine e sâmbătă.

Am citit în continuare din Vianu. Duminică dimineaţa o să scriu un plan de bătaie şi o ofertă. La revistele „Arta” şi „Viaţa românească” o să trebuiască reorientată ideologia cu vreo câteva grade. În ce-l priveşte pe Poincaré, cred că trebuie mers pe linia umanistă şi de filosofie a ştiinţelor (matematica, fizica, astronomia şi relaţiile dintre ele). Gnoseologie. De altfel, despre o filosofie generală nici nu se poate vorbi la el. O antologie de 3-4 sute de pagini poate să iasă. Am găsit în *Arta şi frumosul* a lui Vianu sugestii pentru comunicarea de la Congresul de Estetică de la Darmstadt. De care nu m-am apucat şi care trebuie făcută fără întârziere.

4 octombrie

Am terminat *Arta şi frumosul*, Cervantes şi Dostoievski. Încep să am speranţe că treaba merge. Altceva, nimic deosebit.

6 octombrie

Cum poate fi învăţată oare, dacă nu te-ai născut cu ea, acea umilinţă fundamentală faţă de oamenii din jur? Care-i arta de a renunţa la orgoliu păstrînd

totuşi identitatea cu tine însuţi? Ieri am fost la mami. Zi calmă. Am făcut în continuare planul monografiei despre Vianu. Am fost la concertul de muzică de cameră dat de un cvartet lituanian.

7 octombrie

Am dat la tipografie corectura articolului din „România literară”. Am publicat în nr. 38 recenzia la Ion Lotreanu – *Analogia suverană*, iar în nr. 41 *Critică şi publicistică*. Am discutat iarăşi cu Vladimir Colin. Am terminat de recitit *Dualismul artei*. Vladi a lipsit toată ziua. Poimâine pleacă, pentru două zile, în provincie. În casă e frig şi n-am chef de nimic.

A fost o zi agitată. M-am documentat, am scris la comunicarea pentru Viena, am mai vorbit pentru Politehnică, am avut şedinţă de grăzi patriotice, un seminar la Politehnică. M-am văzut cu Barbălat, care mi-a arătat recenzia lui la cartea mea. E foarte frumoasă.

8 octombrie

Am mai scris la comunicarea pentru Viena şi m-am documentat pe două direcţii: sisteme distribuite şi fundamente pentru termodinamică. Mâine plec la Târgu Jiu. Am luat bilet de tren. Voi fi aşteptat la gară. Cu lucrarea de plan e tot prost. Am primit din Belgia o scrisoare de la Rouche. Nu mă cunoaşte. Îmi scrie că îi place felul în care introduc ecuaţiile integro-diferenţiale Volterra şi că ei au un seminar săptămânal pe teme din astea. Rouche nu e Hale, dar e ceva şi în ce spune el.

9 octombrie

Vladi n-a mai plecat la Târgu Jiu. Mâine au adunare generală de partid şi nu li s-a dat voie. O să plece mâine noapte, şi-a schimbat biletul de tren. Am citit în continuare din Vianu (*Opere* vol.I, ediţia lui Gellu Ionescu şi Nicolae Gană), am avut două şedinţe şi mâine o să am de lucru pentru un material de sinteză la CCES. L-am felicitat pe Al. Dima pentru a 70-a aniversare. Mi-a mulţumit şi mi-a spus: „Am văzut că scrii prin gazete. Ai crescut...” „Sunt la început”, am spus. Tot nu mi-a iertat faptul că nu m-am dus la Institutul lui, de Istorie și Teorie Literară. Azi mi-a apărut în „România literară” articolul *Despre claritate în critică*.

11 octombrie

Mare lucru n-am făcut. Vladi a plecat ieri noaptea, nervos şi obosit. N-am putut dormi din pricina ţânţarilor, nu s-a dat drumul la încălzire. O vreme mizerabilă. E o ploaie de toamnă nesfârşită. Am dormit patru ore după amiază. Vladi încă nu mi-a dat nici un telefon. Azi se împlinesc nouă luni de la căsătorie.

12 octombrie, duminică

Vladi a venit acasă şi m-a găsit la televizor. Mama i-a făcut o cremă specială. Mami (adică maică-sa) l-a felicitat pentru însurătoare! Dar n-am mai băut şampanie. Afară e tot foarte urât şi plouă. Am mai cusut câte ceva, am spălat, am mai citit. Vladi a răsfoit o carte, acum se uită la televizor. După amiază probabil o să dormim.

La Târgu Jiu a fost obositor. Am plecat noaptea cu clasa a II-a (abia la întoarcere am aflat că aş fi avut dreptul la clasa I) şi am ajuns la 4 dimineaţa, pe ploaie. Nu mă aştepta nimeni, am nimerit la hotelul cel mai bun de acolo şi am reuşit să dorm vreo două ore în camera elegantă, dar neîncălzită. Consfătuirea a fost un vax. N-am întâlnit pe nimeni de la Craiova, cum speram. Când am văzut cum stau lucrurile, am făcut repede nota la hotel, am luat bilet de întoarcere, am dus bagajul la gară şi m-am plimbat. Am văzut Complexul Brâncuşi. Cadrul în care e plasat nu e deloc adecvat: Poarta şi Masa Tăcerii sunt într-o grădină unde cântă fanfara, se bea bere şi se mănâncă mititei, iar Coloana Infinitului e pe un câmp nu departe de o fabrică. Când mergi spre Complex îţi apare, singuratică, stingheră şi tristă, de parcă i-ar fi ruşine că se află acolo. M-am întors pe ploaie, iar duminica am stat în casă. M-am odihnit şi asta e bine, pentru că luni noaptea sunt de serviciu, iar marţi nu-mi pot lua recuperare fiindcă începe învăţământul politic (de fapt aş putea lua recuperare, dar nu vreau să vin la institut special pentru învăţământul politic). În plus, avem de rezolvat ceva treburi pentru noi (la croitor) în prima parte a săptămânii, aşa că o să iau atunci recuperarea... Dacă rezist până marţi seara, e bine.

15 octombrie

Am rezistat. Luni a fost zi normală de lucru. După masă am dormit (în Calea Victoriei, la părinţi), după care mi-am scos pardesiul de la croitor. A ieşit foarte bine. Serviciul de noapte a fost un bâlci: am ajuns să vânez hoţi imaginari, în fapt nişte beţivi. Nici nu pot să fac scandal, să-i dau de gol pe cei care au băut noaptea în institut. Dimineaţa am rămas la lucru în continuare şi, culmea, am mai şi lucrat. Am mai avut putere şi să iau cuvântul la învăţământul politic. Pe o ploaie mizerabilă m-am întors cu Θ acasă, după o întâlnire ratată în vederea probei la deux pièce-ul ei. La opt şi ceva dormeam. Azi am lucrat normal, cu sporul obişnuit: zero. Nu există material, nu s-a lucrat aproape nimic în profilul ăsta. Contractarea lucrării a fost o gravă eroare. Era o problemă din care se putea lua leafă ani de zile plutind în ceaţă, iar şeful a contractat-o cu termen de un an şi cu o formulare foarte concretă. Ei, concretul ăsta ne dă gata. Cine ştie cum o vom aranja! La IFA biblioteca de publicaţii e încă închisă. Am mai expediat trei exemplare din carte în străinătate (inclusiv lui Iakubovici la Leningrad).

Ieri am terminat de citit *Opere* vol. I de Vianu. După amiaza am mers la probă. Seara n-am mai făcut nimic. Am cumpărat câteva cărţi: Remy de Gourmont – *Eseuri*;

Hervé Basin – *Ţipăt de cucuvea*; *Neojunimismul* lui Ornea; *Opiniile unui clovn* de Heinrich Böll ş.a. Azi am citit din *Goethe* de Vianu şi am început *Ion Barbu*, tot a lui. Apoi m-a învârtit prin magazine. Nu găsesc nicăieri o catifea frumoasă, pe suport de mătase, pentru o rochie de seară. Și vine centenarul Ateneului Român.

16 octombrie

Am terminat *Ion Barbu*. M-am văzut cu Silvian Iosifescu şi mi-a reproşat că am „dispărut” atâta timp. Am citit şpalturile la „Amfiteatru” şi „Vatra”. Vladi e la teatru, la matineu, vede *Omul cu arma* (Teatrul Vahtang din Tbilisi) la Naţional. În toamna asta e sărăcie lucie, stăm foarte prost cu aprovizionarea.

17 octombrie

Am citit în continuare din „Amfiteatru” şi „Vatra”. Vladi s-a dus la institutul lui şi, de acolo, direct la seminarul lui Halanay de la Facultatea de Matematică. A venit seara.

18 octombrie

Vladi refuză să mai scrie în jurnal. Zice că el scrie când are chef şi nu obligat. Eu însă cred că trebuie să existe o disciplină a notaţiei şi asta contribuie, în mare măsură, la vizualizarea conformă cu noi înşine. Pentru că, altfel, multe lucruri importante (inclusiv din ambient) se pierd definitiv.

În altă ordine de idei, am vorbit azi cu Gabi Negreanu. Mi-a părut foarte dezechilibrată. Trece printr-o criză acută. A descoperit, în sfârşit, că se ratează. Azi am citit şi am discutat reviste. Mâine va trebui să scriu articolul pentru „Transilvania” şi să văd ce material am acasă pentru fişele Janei Balacciu (partea de dicționar de literatură română) de la Editura Enciclopedică, strânse în România pentru fişele *Enciclopediei Britannica*. De săptămâna viitoare întrerup Vianu şi scriu comunicarea pentru Congresul de estetică (deşi e clar că la Darmstadt n-o să ajung, dar o s-o trimit şi se va publica în Actele Congresului ca participare). Vladi mi-a spus azi că a descoperit într-o revistă americană o recenzie la un articol al lui „din tinereţe” (adică de când nu se însurase!) L-am văzut în autobuz pe Mihai Murgu (de la Radio, soţul Nuşei Murgu de la BPT, e absolvent și traducător de franceză, iar Nușa de italiană). Mi-a spus că a fost în Mexic şi la Tokio. Ne-a invitat să le facem o vizită.

19 octombrie, duminică

Am răsfoit repertoriul cărţilor străine intrate în bibliotecile noastre în 1972. Unele mă interesează (ştiinţifice sau literare, chiar şi gazetărie). Materialul pentru sistemele distribuite se strânge. S-a scris mult, dar numai în reviste. Şi totuşi sunt convins că e destulă apă de ploaie, iar rigoarea e şi ea lăsată deoparte. Ceea ce

deosebeşte pe un realist de un umanist (termenii savant şi literat sunt pretenţioşi) este obiectul de studiu. Când faci teorie ai nevoie de un obiect ca să o aplici. Umaniştii studiază omul şi cel mai bun model (în sensul de cel pe care-l cunoşti cel mai bine şi e mai apropiat) e în acest caz propria persoană. Când studiezi lumea reală, sau un aspect al ei, modelul îl iei de acolo. De interiorul tău te preocupi mai puţin. Mult mai târziu, după o experienţă mai bogată, începi să reflectezi la cum ai răspuns tu sarcinilor asumate şi cum te-ai schimbat pentru asta. Lucrul e valabil destul de rar, fiindcă majoritatea analiştilor realului nu au timp pentru autoanaliză şi nu-şi dezvoltă capacităţile în această direcţie. Realul e prea complex şi îi absoarbe cu totul. Mie mi se pare că dictonul „să scrii doar când nu poţi să nu scrii" e valabil pentru toţi. Eu încerc să-l aplic şi în ceea ce fac. Dacă, la un moment dat, am scris destul de mult, cred că pot explica asta prin faptul că, la un moment dat, am găsit un filon pe care l-am exploatat. Lumea reală e prea fascinantă ca să mă pot simţi atras de analiza „interiorului". Iar scopul va fi mereu acelaşi pentru tot mai mulţi oameni: să prinzi descrierea realităţii în formule matematice, să creezi matematica realităţii. Printre picături, o să încep să lucrez efectiv pentru a obţine nişte rezultate noi la sistemele distribuite. Ele continuă firesc capitolele V si VIII din carte, despre care Halanay afirmă că sunt lucrul cel mai bun pe care l-am făcut.

Am scris articolul pentru „Transilvania". Mâine îl dactilografiez. Înrest, nimic deosebit. Am fost la teatru (Teatrul Vahtang e încă aici) şi am văzut Carlo Gozzi – *Prinţesa Turandot*.

21 octombrie

Ieri am citit „Amfiteatru" şi azi „Familia". Un ritm cam dur. Nu mai am timp de nimic altceva. Azi am dormit frântă.

24 octombrie

Zilele astea i-am trimis articolul lui Mircea Tomuş. Am avut de lucru la serviciu. Mi-a venit la citit şi „Viaţa românească", probabil iar o să fie ceva pus dinadins ca să fie scos. Dar de azi mă apuc iar de fişele pentru *Enciclopedia Britannica* (referitoare la literatura română) pe care mi le-a cerut Jana Balacciu.

M-am înţeles să iau lecţii de germană cu Mariana Stoenescu, recomandată de Răducanu, redactor la Editura Eminescu. Marţi va fi prima lecţie. Şi Vladi ia lecţii.

Se pare că el va avea succes cu Politehnica. Azi a discutat cu decanul, care îi este binevoitor. Acum s-a dus la Seminarul de teoria calitativă a ecuaţiilor diferenţiale de la Facultatea de matematcă, pe care l-a iniţiat şi-l conduce Aristide Halanay. Aflu că şi el e născut la Râmnicu Sărat!! Eu mă căznesc – ăsta-i cuvântul – să găsesc punctele de plecare pentru o comunicare elegantă şi originală de trimis la Congresul de Estetică de la Darmstadt. Şi când le-am trimis titlul pentru înscriere, o credeam mai mult decât realizabilă! De săptămâna viitoare am de gând să reiau Vianu.

26 octombrie

Ieri am lucrat tot la fişele Janei. Câştig intelectual puţin, ca la orice dicţionar... Seara am fost la sora lui Vladi în vizită. Suntem cam vecini, stăm pe aceeaşi stradă din Drumul Taberei. Aveau în vizită un ceh, fotograf de artă de meserie, care vernisează la Bucureşti o expoziţie personală, la Sala Palatului. Vladi e dus după bilete de flim pentru diseară.

5 noiembrie

Am început lecţiile de germană. Ieri a fost a doua lecţie.

Vladi e foarte ocupat cu Politehnica, apoi comunicarea pentru Viena, a primit şi o bursă Humboldt pentru care se agită să obţină aprobări de plecare. Dar o să fie foarte greu, nu avem pile la partid şi, mai ales, la Securitate... Eu mă ocup tot de Vianu, tot de Darmstadt, am mai scris un articol pentru „Transilvania" (nr. 11), am terminat şi fişele Janei.

Duminică (pe 2 noiembrie) am fost la munte. Am făcut traseul Gârbova-Susai-Cioplea-Predeal. Traseu foarte uşor, mult drum prin pădure, Vladi nu ţine ritmul, se pierde în gânduri şi încetineşte. M-am ales cu un guturai care a ţinut până astăzi. A fost şi o perioadă foarte agitată din cauza revistelor lunare. Au venit la citit „Amfiteatru" (număr dublu din cauza Congresului UASCR şi UTC), „Familia" (număr dublu aniversar), „Viaţa românească" (dedicată comemorării lui Lucreţiu Pătrăşcanu), „Vatra" de la Târgu Mureş şi „Ramuri" de la Craiova, „Revista muzeelor și monumentelor", toate de citit într-o săptămână. Plus două şedinţe, redactări de note şi planuri.

13 noiembrie

Tot felul de întâmplări în răstimp. Am vorbit cu Marcea şi cu Bratu pentru cercuri ştiinţifice la facultate. Aş vrea să văd care e „aerul", ce cred şi ei. În plus, pe Marcea l-am rugat să mă invoce faţă de Florin Mihăilescu să dea referatul pentru cartea mea mai repede. Citesc Vianu, citesc pentru comunicarea de la Darmstadt şi pentru articolul din „Cahiers roumaines". Am fost citată acolo, în nr. 3/1975. Vladi şi-a terminat comunicarea pentru Viena. Lucrează zi şi noapte pentru planul de la Institutul de Energetică unde, cu onor, e cercetător după ce s-a desfiinţat Institutul de Automatică al Academiei, post obținut prin repartiție. Speranţele să se mute la Politehnică, la Catedra de Aviaţie, sunt mari. Dosarul lui e la şeful de Catedră cu recomandarea decanului. Eu însă, care ştiu ce ştiu din experienţa mea proprie cu pile şi contra-pile, stau mai în rezervă. La fel cu bursa Humboldt primtă de el din RFG. Luna asta va fi discutat, în acest scop, la institut. Eu m-am dus cu el la Externe, la Macovescu, dar – se pare – nici lui nu-i merge prea bine acolo, deşi e ministru adjunct. Am mers împreună la o Seară cubaneză la Uniunea Scriitorilor. Au vorbit

Virgil Teodorescu şi Darie Novăceanu[32]. Erau de faţă ambasadorul Cubei și Eugen Jebeleanu. Publicul era format cam din 30 de persoane (de la „Secolul XX" şi „Viaţa românească", fiindcă au redacţiile acolo, câţiva elevi, câţiva moşi şi cei de la Consiliu luaţi cu japca. Au recitat versuri din poeţi cubanezi trei actori de la Teatrul Giuleşti, iar Maria Ramolla (altistă cubaneză) a cântat lieduri de compozitori cubanezi. Ea lua foarte greu acutele, dar era plină de temperament. Sala e foarte frumoasă: mahon cu intarsii aurii (lambriurile şi tavanul), oglinzi mari din cristal cu rame foarte late din bronz, bogat ornamentate, tapiţerie din mătase vişinie cu trandafiri mari, roz cu alb, draperii bogate, bej cu imense flori aurii, puse pe galerii bogat sculptate, din mahon cu încrustaţii de aur, mobilă albă, delicată, cu tapiţerie vernil cu flori auriu cu alb. Translatoarea şi însoţitorul de la Externe sunt cei pe care-i cunosc din „întrevederea" diplomatică de la minister cu un ziarist mexican (de la oficiosul Partidului Comunist Mexican). Am fost apoi în vizită la Edi Rădăceanu, amicul lui Vladi, care lucrează la CEPECA, la calculatorul mare. Au un băiat de 10 luni, Valentin, foarte precoce. A urlat fiindcă au vrut să-l culce. L-au pus într-un scaun înalt la masa noastră, a fost foarte atent la discuție, numai ochii şi-i mişca de la unul la altul. Soţia lui Edi e profesoară de liceu. Azi aş vrea să luăm cupe de cristal de Bohemia pentru şampanie, în aşteptarea petrecerii aniversare a unui an de la căsătorie. Poate mergem tot la Păltiniş şi renunţăm la mare. Mama lui Vladi ne-a luat bilete pentru sâmbătă la concertul lui Leonid Kogan, apoi trecem o fugă pe la părinții lui. În „Transilvania" nr. 11 mi-a apărut *Probleme ale criticii*.

8 decembrie

Prima scrisoare din ciclul celor cinci s-a scris zilele astea. Azi noapte am visat pui de lebădă pitică, mici cât un ou, aurii. Era vară, se auzea zumzet de albine, în faţa mea era o mare pajişte verde, frunzişul depărtat al copacilor era întunecat. Era frumos şi eram singură.

22 decembrie

E o vreme mizerabilă, cu o zloată care te lovește pieziş, în duşmănie. Am traversat dinspre magazinul Eva pe verde, asigurându-mă din faţă, dar nu şi din spate. De după colţ a venit o Dacie murdară, roşie, noroc că n-avea viteză, care m-a lovit oblic. M-am întins pe jos, am auzit zgomotul oaselor care pârâiau, nu m-a durut

---

[32] Darie Novăceanu a fost poet și traducător din spaniolă. După 1989 a preluat conducerea ziarului „Adevărul" (fosta „Scânteia"), a organizat sălile de la fosta Fabrică de Chibrituri și apoi a fost ambasadorul nostru în Spania, de unde nu s-a mai întors. Am rămas însă în bune relații tot timpul și mi-a trimis în continuare cărțile lui cu dedicație. Venea prin țară și după ce devenise „spaniol". Ne-am întâlnit la un concert la Ateneul Român, unde era singur, foarte elegent și cu un baston argintiu, cu măciulia învelită în blană de capră alb cu maro. Nu-i părea rău că optase pentru Spania, se aștepta ca în România să fie mari căderi în registrul culturii.

nimic în prima clipă, apoi durerea a fost ceva general, un şoc al întregului organism. Era ca atunci când a căzut peste tine o greutate şi te opinteşti s-o arunci, dar nu poţi. Şoferul coborâse şi se agita în jurul meu. Se strânseseră ceva gură cască. Dintr-o tutungerie de pe trotuar a ieşit vânzătorul. M-au luat cu precauţie şi m-au dus înăuntru. Eram ameţită, începusem să văd la propriu steluţe electrice, verzui, probabil mă îngălbenisem, fiindcă şoferul, după ce s-a lămurit că nu mi-am pierdut totuşi cunoştinţa, ochelarii nu mi se spărseseră, maşina nu se turtise, m-a încărcat în Dacia lui şi m-a dus la Spitalul de Urgenţă. Era cam două după amiază, cumpărasem ceva daruri pentru Crăciun, mi-era foame, nu ştiam cum să-i anunţ pe ai mei. Mi-au luat hainele, mi-au pus o pijama, mi-au făcut o radiografie şi s-au lămurit că e vorba de fisuri - nu chiar de fracturi - de col de femur. Nu mă putem ţine deci pe picioare, dar n-aveau să rămână sechele. Pe urmă m-au uitat vreme de trei ceasuri pe un coridor unde era destul de curent, fiindcă se ciocniseră în Ferentari un tramvai cu un camion şi veneau răniţi grav, în serii de câte trei-patru. Au fost vreo douăzeci, unora le-au venit doar bagajele de mână, pe ei i-au trimis direct la morgă. Spre ora şase eram în salon, un salon mic şi cald, în care se mai afla o fată din accidentul cu tramvaiul şi o băbuţă dintr-un sat de pe lângă Bucureşti, care căzuse pe gheaţă lângă fântână şi avea un picior rupt. Pe fată au trimis-o la ecografie la Spitalul Nr. 9 şi am rămas doar cu băbuţa. Se înserase demult când au apărut ai mei, maică-mea cu nişte ochi îngroziţi şi fără căciulă, în decembrie, ea, care umbla cu un fes chiar şi în casă. Taică-meu m-a sărutat, îi venea să plângă, iar Vlăducu mă privea uluit. Vorbise cu taică-său, care e profesor la Medicină şi se cunoştea cu directorul Spitalului de Urgenţă, profesorul Troianescu. De altfel, a venit chiar Troianescu, dar, cât era el de director, n-a putut face să fiu trecută în porţie din seara aceea, aşa că Vladi s-a dus şi a cumpărat covrigi, foarte uscaţi şi săraţi, nici nu m-am putut atinge de ei. Soacră-mea ţinea să mă dezvelească să vadă dacă n-am nimic la picioare, abia au oprit-o. În sfârşit, de Crăciun m-au trimis acasă, zona nu se putea pune în ghips, trebuia să stau întinsă pe o scândură şi să fac absolut toate mişcările pe care le putem face, ca să nu se formeze ciocuri de calciu care ar fi imobilizat articulaţia. Mama a sacrificat planşeta pe care întindea foile de plăcintă, s-a schimbat locul televizorului şi aşa am făcut primul meu Crăciun de femeie măritată. Povestea a durat cinci luni şi jumătate cu recuperare cu tot, în care timp am citit tot materialul pentru teză şi am brodat o faţă de masă din lasetă. O mai am şi acum. Vladi a fost de Revelion la soră-sa, şedea pe-atunci aproape de noi, în Drumul Taberei, eu am stat la televizor cu ai mei, în sfârşit, se putea şi mai rău.

1976

3 ianuarie

Pe 22 decembrie am avut un accident de maşină care ne-a dat peste cap toate planurile de Revelion. Accidentul n-o să lase urme, sunt 3 fisuri de col de femur pe partea stangă. S-a intâmplat la traversarea de la magazinul Eva, ieşeam cu târguieli şi a venit de după colţ, din bulevard, o maşină. Orgoliul meu (cred că şi al lui Vladi) s-a muiat simţitor. Se apropie 11 ianuarie, data căsătoriei şi am apucat să cumpărăm cele 12 cupe de cristal pentru şampanie.

14 ianuarie

În intervalul de când n-am mai luat creionul în mână pentru jurnal s-au întâmplat destule. Pe lângă invitaţia în RFG, care – aşa cum mă aşteptam – se va pierde (a avut grijă onorabila conducere ICPET de asta) se anunţă în perspectivă altă invitaţie, în Franţa (o lună) şi Halanay vrea să mă recomande unor americani pentru o invitaţie de un an. Dacă până atunci schimb serviciul, cine ştie... .. La Politehnică lucrurile merg încet. S-ar părea că vineri va fi semnat (în sfârşit!) acordul de angajare a şefului de Catedră (acord de principiu, n-are altă putere). Pe urmă, e treaba decanului, care mi-a promis sprijinul. De Anul Nou mi-a scris Popov din SUA. Cartea i-a plăcut şi reiese că mă consideră urmaşul lui de aici în domeniu. Am obligaţia de a continua. El e gata să pună o vorbă bună pentru traducerea cărţii şi mi-a dat adresa lui J. A. Nohel (cel cu lucrările despre reactoarele nucleare), căruia e bine să-i trimit cartea. Am trimis-o repede şi degrabă.

Azi am început un program cu Halanay. E bazat pe ultima lui slăbiciune, perturbaţii singulare, dar permite actualizarea unor poveşti pe care le ţineam de mult la naftalină. Se dovedeşte că articolul din 1970, pe care-l consideram cel mai prost lucru făcut de mine, are în germene programul de acum. Dacă Halanay mă asculta în 1971, azi eram departe. Dar şi acum se pot face destule în acest câmp, deoarece în cinci ani s-a înaintat prea puţin. În bibliografia pe care am găsit-o (o port în cap de cinci ani) sunt idei care, utilizate atunci, ar fi dus departe. Acum o parte din lucruri sunt făcute de alţii. Pe 19 (luni) Θ va merge la control radiologic. Simptomele sunt încurajatoare, după cum spune doctorul Troianescu, directorul Spitalului de Urgenţă. S-ar putea ca în februarie să plecăm pe undeva. Bine-ar fi. Am început să am multe de făcut în fiecare zi.

9 martie

Seara, de obicei Vladi mă întreabă: Azi te-ai gândit la biciclistul tău?” (adică ochelarist, ochelarii sunt ca o bicicletă...) De obicei m-am gândit... Dar, ca într-o

clepsidră, nisipul acestor gânduri se scurge în adînc, iar eu îmi recâştig, încet dar sigur, independenţa de gîndire... Noi doi nu suntem o familie, ci doi parteneri care vor străbate alături un drum. Nu ştiu dacă e înţelept să intervin în acest parcurs. Poate că nu. Două minţi care se pun în valoare fac – poate – cât un copil care te face să te pierzi în el... Mi-a apărut în „România literară” nr. 9 articolul *O modalitate a eseului.*

În primăvara lui 1976, de 1 Mai, ne-am hotărât să ne ducem la Sinaia. Sus, pe platou, era încă zăpadă multă, ne-am urcat de la Cota 2000 la Vârful cu Dor şi, în general, ne-am învârtit vreo săptămână pe la munte, scriind cam trei-patru ore pe zi la teză, ceea ce era foarte bine. Era soare, îmi amintesc că pe platou am rămas doar în tricou şi ne-am dat drumul la vale aşezaţi pe hanorace ca pe nişte sănii. Stropi apoşi de zăpadă zburau în toate părţile, noi chiuiam, cerul albastru intens se rotea deasupra noastră, vedeam parcă şi Crucea de pe Omul alunecînd, iar jos, departe, vedeam casele mici şi albe, ca nişte jucării. Continui să scriu în acelaşi ritm şi astfel am putut s-o ţin şi după ce ne-am întors acasă.

Vladi era atunci cercetător la Institutul de Energetică al Academiei, venea acasă mirosind a funingine și cărbuni, cu gulerele cămășilor înnegrite. Făceau teste de termoficare ori cam aşa ceva. Începuse să publice articole, publicam şi eu, debutasem la „România literară”, la o rubrică numită *Paşi pe nisip*, după titlul unui volum de Lovinescu. Rubrica o coordona Mircea Grigorescu, fusese secretarul general al „Revistei Fundaţiilor Regale”, se știa cu George Macovescu dinainte de război, dar de descoperit mă descoperise S. Damian, secretarul „României literare”, în vreme ce director era Nicolae Breban.

Scrisesem un articol despre Laurenţiu Fulga, îmi plăcea proza lui. Iar Fulga însuși m-a căutat la redacţie şi mi-a trimis cu dedicaţie un volum de-al lui de versuri. Apoi l-am și cunoscut. Era un tip mărunţel, bine închegat ca fiinţă, cu o suavitate greu de bănuit dincolo de ochelarii cu lentile maronii. Am rămas cu el în bune relaţii până aproape de anul când s-a prăpădit. Orbise deja şi mă recunoştea după voce. Trebuie că era destul de singur, fiindcă mânca la restaurantul Uniunii Scriitorilor de pe Calea Victoriei. Exceptîndu-i pe colaboratorii editurii, pe care-i cunoşteam fără să fiu legată de ei altfel decât prin relaţii de serviciu, Fulga a fost prima mea cunoştinţă literară faţă de care simţeam afecţiune.

Şi, ciudat, simţeam afecţiune şi faţă de George Macovescu. Ajunsese ministru la Externe, era conducătorul meu ştiinţific la doctorat. Mac, cum i se zicea, era foarte rezervat, nu dăduse nimănui titlul de doctor, dar eu eram hotărâtă să-l obţin. Trebuie că l-am cam hărţuit. Aveam numărul lui de telefon de-acasă şi-l sunam de obicei la şapte şi jumătate dimineaţa, pe când se rădea (după spusele nevesti-si, fosta lui secretară, o toantă, vorba soacră-mi, fiindcă aşa ceva nu se spune la telefon). Dar, completa ea totdeauna, asta, secretara, era a doua nevastă, prima fusese o femeie şi jumătate - şi frumoasă şi deşteaptă. Murise. Iar Vladi, care trata

cu maliţiozitate cunoştinţele părinţilor lui - socrul meu fusese medicul pediatru al Comitetului Central - îmi şoptea la ureche: „Se cunoşteau din ilegalitate”. Şi ne venea să râdem, fiindcă asta era poanta unui banc care, de fapt, nici măcar nu era banc. Aflasem că Nicolae Moraru, fost mare activist de partid, buşit după epurările făcute la venirea lui Ceauşescu și ajuns un biet redactor şef la nişte reviste de propagandă pentru străinătate – câtă propagandă se mai făcea atuni, în socialism, – primind vizita de control a cuiva de la Sectorul de partid, s-a apucat să-i povestească din trecuta lui viaţă de activist ca să-i arate că, deşi nu mai era aproape nimeni, fusese totuşi cineva. A povestit deci cum juca popice la Sinaia încă dinainte de război cu Gheorghe Maurer, iar acesta era semnul suprem al faptului că „se cunoşteau încă din ilegalitate”. Activistul care ascultase povestirea era tânăr şi nu pricepuse mare lucru. Îl chema Prună. Se întorsese la Sector şi povestise toată istoria la primul instructaj. Era vorba de Sectorul 1 al Capitalei, unde se duceau la instruire şi institutele de cercetări şi astfel aflase soţul meu povestea, chiar de la Prună, care se dădea pe el exemplu, zicând: „Şi dacă Prună, care nu e tâmpit, n-a priceput nimic, ce să mai priceapă omul de rând despre astfel de tovarăşi!?” E limpede că istoria cu ilegaliştii se fanase, nu-i mai interesa nici măcar pe activişti. De altfel, nu mult după asta, s-a şi pus problema renunţării la pensiile FIAP-iştilor, deoarece prea puţini mai ştiau ce e FIAP-ul. Partidul se schimba, devenea un fel de partid comunist limitat la terenul naţional. Cam la fel cu Biserica… De altfel, excluderea a și fost soarta tuturor „indezirabililor” cu gura prea mare. Evident, dacă nu plecau singuri.

Mac însă traversase cu nonşalanţă toată perioada de la ilegalişti la naţionalişti, originile lui erau țărănești, avea o fibră tare. Dar, nu mult după ce mi-a dat titlul de doctor (singurul pe care l-a dat, de altfel), avea să i se înfunde. „Noul val” al PCR-ului l-a ras şi pe el. Fusese prieten bun cu Zaharia Stancu, preţuia multe valori antebelice, fusese chiar primul nostru ambasador în SUA după război, în 1946, nu era de tolerat de către „noii lei” ai partidului, de genul Dumitru Popescu, umbra de la Propagandă a lui Nicolae Ceauşescu. Nu contase nici chiar faptul că, la Congresul al XII-lea al partidului, când se ridicase Pârvulescu, „ilegalistul” din generația lui Mac, să ceară alegerea altcuiva decât Ceauşescu sau fiul lui în fruntea partidului, Macovescu, preşedintele Prezidiului, îl aşezase jos şi făcuse linişte. Pesemne Mac avusese în cap ideea disciplinei de partid, nu supremaţia lui Ceauşescu. Dar Ceauşescu nu voia să fie dator nimănui cu nimic. Deci, când se îmbolnăvise Zaharia Stancu, la doar câteva luni după Congresul cu incidentul Pârvulescu, Mac a fost debarcat de la Externe şi numit preşedinte al Uniunii Scriitorilor. Zic bine numit şi nu ales, pentru că a fost interimar până la alegerile de după moartea lui Zaharia Stancu, amicul lui de jurnalism din tinerețe. Anticipez cu această istorie. Ea s-a întâmplat în 1979. Vreau să spun însă că evenimentul Pârvulescu n-a fost unul de luptă cu dictatura, ci unul de luptă între vechii şi noii activişti, pentru controlul puterii în partid. Lupta între cei care credeau în internaţionalismul comunismului şi

cei care credeau în naţionalismul lui. Mac sesizase ceva, a crezut că se mai poate ţine pe creasta valului, dar n-a putut. Când a plecat de la Uniune, înlocuit fiind de D.R.Popescu, a trimis felicitări tuturor membrilor Consiliului Uniunii, dorindu-le (în scris!) „viaţă lungă în această veselă puşcărie.” Am văzut o astfel de felicitare… Mi-a arătat-o Constantin Țoiu… Mi se pare că, în sfârşit, pe-atunci rămăsese din el numai omul. Am continuat să corespondez cu el, oricum eu avusesem în vedere omul, nu activistul. Îmi amintesc că după revoluţia din 1989 m-am întâlnit cu Mac în autobuzul 331. Era slab, bine conservat, cred că-l lăsa ficatul, avea mâinile pline de pete maronii. Mi-a spus că fata lui (făcută cu secretara, după cum zicea socru-meu), fata lui deci, a terminat araba şi noroc că s-a măritat cu un fotbalist faimos, cred că-l chema Belodedici, fiindcă aşa trăieşte bine toată familia. Mai târziu fotbalistul s-a dus în Spania cu fiică-sa cu tot. Ultima oară când am vorbit, era prin 1992, mi-a spus că vrea să-mi dea un volum de versuri în manuscris, dar n-a mai apucat. În orice caz, mi-a spus să nu mă pierd cu firea, pentru că lucrurile „se vor aşeza”. Așa credea el…

*
* *

În vacanţa de vară, în 1976, ne-am dus mai întâi la Neptun, era cam prin iunie, ca să consolidez calciul din oasele rupte în iarnă. Se nimerise un an foarte călduros, se instalase vară deplină. Gazonul era ars, în ciuda faptului că-l udau zilnic. Nu puteai sta mai mult de două ceasuri la soare, mai ales că apa era încă rece – vreo 18 grade – din cauza curenţilor veniţi dinspre larg. Hotelul era neîngrijit, ca acela din Moscova unde stătusem în excursie, dar cantina lui (nu putem zice restaurant, fiindcă se mânca pe bonuri şi eram arondaţi doar într-un singur loc) funcţiona fără greş. Nu vedeai cafea dimineaţa decât dacă cereai şi plăteai separat. Era în floare ceaiul (cred că din cozi de zmeură) şi tot restul despre care ştiam de prin taberele din copilărie: gem cu unt, două felii de pâine, o bucată de salam, una de caşcaval şi două ouă (din ele se fura, pentru că nu veneau ochiuri, ci scrob, adică erau nemăsurabile). De altfel, sunt convinsă că se fura tot ce se putea, deși nu prea mai rămăsese mare lucru de furat. Toţi eram cam tot pe-acolo cu posibilităţile. Începuse marea nivelare socialistă a salariilor, care avea să ne aducă în final, prin 1986, la raportul de 1 la 6 pe economie. Adică cel mai mare salariu pe economie era de şase ori mai mare decât cel mai mic. Nu conta ce făceai. Toţi munceam, toţi eram egali în drepturi. Astfel ne pregăteam să intrăm în comunism, adică să devenim întreţinuţi ai statului. Statul era cuvântul magic şi rezolvarea a orice. Tocmai când l-au împuşcat pe Ceauşescu, atinsesem treapta finală a socialismului, dincolo de care nu mai venea decât egalitatea comunismului, aşa cum ameninţase Huxley în romanul *Minunata lume nouă.* Mie mi-era clar că „partidul interior” exista deja la nivelul anului 1976, când se desfăşoară această poveste. Iar cu ideea că statul trebuie să rezolve totul, încă urma să ne mai luptăm...

Ne-am abătut vreo câteva zile pe la Brăila, unde se află fratele mai mare al tatei, cu toată familia lui, trei băieţi însuraţi, ca şi sora tatei, cu cele două fete ale ei, încă nemăritate. Unchiu-meu şedea într-o casă bătrânească făcută chiar de el, era o fire aspră şi un om corect în toate. Corectitudinea era o chestiune de educaţie, ca şi la tata. Verii mei erau unul pictor, unul medic veterinar şi unul muncitor la Progresul. Nici unul nu părea împăcat cu meseria lui, dar pictorul găsise o soluţie: îşi luase o barcă şi se plimba până în Deltă, a vrut să ne ducă şi pe noi, însă gândul că ne-am lăsa pişcaţi de ţânţari atâta drum mă speria. Ne-am plimbat însă pe Dunăre, cu diverşi nepoţi, nici nu-i mai ţin minte pe toţi, se umpluse barca. Mătuşa mea gătea peşte în fiecare zi, m-a uimit risipa de peşte pe care-o făcea, numai la borş punea câte patru-cinci feluri de peşte, pe care apoi, odată fiert, îl da la pui. Iar ea mânca doar creierul din capetele peștilor fierți… Avea o dexteritate uimitoare la supt conținutul… Aveau o mică livadă cu pomi fructiferi, o grădină de zarzavat şi păsări, câine şi pisică, după cum şade bine oricărui gospodar. Vladi, care crescuse la bloc, nu se putea obişnui. Eu însă aveam viu în faţă modelul copilăriei.

*
*   *

După ce ne-am întors la Bucureşti, fiindcă nu ni se terminase concediul, ne-am gândit să ne ducem o săptămână la mânăstirile din Bucovina, despre care auzisem atâtea. Ne-am dus cu trenul la Suceava şi, cum nu ştiam nici un hotel, ba chiar ne temeam să nu fie prea scump, mi-a venit ideea să mă duc la primărie şi să mă interesez ce alte posibilităţi de cazare sunt. Nu-mi amintesc dacă am vorbit chiar cu primarul ori cu altcineva, mai mic în rang, dar am fost trimişi la o şcoală care avea internat şi, verile, închiria camere unora ca noi. Eram chiar singuri în tot internatul, erau paturi la alegere, aşternuturi curate, dar la baie curgea numai apă rece. Noroc că era vară, mergea şi aşa. A fost aproape pe gratis, 4 lei de persoană pe noapte, cât două pâini. La mânăstiri mergeam făcând semne maşinilor care eventual ne-ar fi putut duce, ori, pe distanţe mai mici, mergînd pe jos.

Îmi amintesc că de la Neamţ am venit pe o basculantă de mare tonaj, foarte înaltă, care ne-a lăsat la marginea Sucevei, fiindcă nici n-avea voie să intre în oraş. Iar la Suceviţa ne-am dus cu nişte italieni, o familie de tineri căsătoriţi, ea mai solidă şi mai înaltă ca el, el mic şi ochelarist, sâsâia puţin, ea era doctoriţă şi el inginer. Îşi cumpăraseră un microbuz vechi şi-l amenajaseră cu bucătărie şi pat de dormit, au şi oprit pe marginea drumului şi ne-au dat un espresso tare, după moda italienească. Mă gândeam că noi nu ne-am fi putut permite să ne cumpărăm, la banii noştri, o astfel de maşină. În schimb, după cum am aflat, ei nu-şi puteau permite să-şi cumpere o casă, ceea ce la noi nu era o problemă, cu stilul de credite care exista. Cred că am şi corespondat o vreme cu italienii, până la vacanţa următoare, când s-au dus pe nu mai ştiu ce insulă din Atlantic, demers care nouă ni s-a părut nu doar trăsnit, ci şi de neimaginat pentru ceea ce-am fi putut face noi, ca locuitori ai

României. Aici era clar că drumurile noastre se despărţeau. Ei aparţineau Europei, care le oferea lumea dacă voiau s-o vadă şi dacă-şi permiteau financiar, noi aparţineam unei zone despre care degeaba credeam că este Europa, fiindcă era doar un lagăr. De fapt restul Europei ne sancţiona prin izolare, nu-mi fac nici o iluzie. De aceea se şi construise o doctrină de reflex, menită să acopere acest fapt pentru marile mulţimi şi să facă din această îngrăditură o posibilă victorie. Numai că, imediat ce ajungea în Vest, privilegiatul aproape oricărei ţări din Est dădea bir cu fugiţii. Ceea ce exprima clar starea de fapt.

Mânăstirile pe care le-am văzut atunci au fost: Agapia – nouă şi veche, Văratec, Neamţ, Secu, Humor, Voroneţ, Arbore, Suceviţa, Moldovița, Putna. De atunci ştiu că, în principal, perioada de înflorire a vieţii monastice din nordul Moldovei, care a dus la zidirea tuturor mânăstirilor, a fost sub două dinastii: a Muşatinilor şi a Movileştilor, adică din secolul al XIV-lea până într-al al XVII-lea. Căderea Bizanțului. Toate aparţin acelui interval. Din câte am observat însă, am putut proiecta – pentru mine însămi – imaginea şi sensul vieţii trecute. Poate ea n-a fost chiar aşa, dar pentru mine a fost, cu siguranţă, baza unor construcţii sufleteşti viitoare. Cititorul va să judece prin urmare cele ce urmează să spun.

*

*   *

Agapia este un sat ca oricare altul. Sunt câteva uliţe, case mici, văruite în alb sau albastru (cu sineală, cum se zice pe acolo), cu garduri de lemn. Numai că, de cele mai multe ori, acelea sunt chiar casele maicilor. Cu foarte multe flori la ferestre şi prin curţi. E un sat fără bărbaţi. De obicei se călugăresc fete sărace, deşi nu mai ştiu ce însemna sărac în socialism, unde eram cu toţii săraci după normele tradiţionale. Mai curând cred că existau familii unde părinţii se gândeau să-şi pună odraslele la adăpost de neajunsuri şi să le rostuiască pe această cale. E-adevărat că aveau să spună rugăciuni toată viaţa, dar ce conta! N-avea să le lipsească nimic din cele necesare traiului. Credinţa reală era o chestiune cu totul secundară pentru judecata bine înfiptă în pământ şi trecută prin stomac a ţăranului. Am văzut, la o răscruce a satului, o călugăriţă tânără – de fapt era încă ucenică – de-o frumuseţe năucitoare. Avea tenul neted, uşor măsliniu, cam palid, doi ochi ca prunele verzi, uriaşi, prin pupile parcă-i alergau luminiţe strălucitoare, le zăream printre genele ei nefiresc de lungi, negre. Era subţire şi înaltă, să fi fost de vreun un metru optzeci şi ducea pe cap o găleată cu afine. M-am dus la ea şi am întrebat-o câţi ani are. Avea nouăsprezece. Taică-său o trimesese la călugărie ca să n-o mărite cu cine ar fi vrut ea şi să piardă astfel vaca din ogradă, pe care ar fi trebuit să i-o dea de zestre. O poveste obişnuită. O viaţă schimbată. Fata aia avea să păcătuiască în curând cu vreun popă, ori cine ştie cu cine. După ochi, nu se trăgea la călugărie. După cele ce spunea, era o revoltată. Ţin minte povestea asta, ţin minte că Agapia e pictată de

Nicolae Grigorescu, un Grigorescu tânăr, de jumătate de veac nouăsprezece şi influenţat de şcoala Renaşterii italiene. Se vedea că fusese elevul lui Anton Chladek[33]. Dar restaurări ulterioare, mai ales de mobilier, nenorociseră totul, fiindcă lemnul vechi fusese dat cu vopsea albă, iar arabescurile uşilor împărăteşti şi ale amvonului fuseseră vopsite cu bronz auriu, aşa că icoanele se pierdeau în penumbra zidurilor afumate. În plus, în locul dantelelor brodate de vechi domniţe, era nişte mătăsică de Săvineşti cu floricele, de ţi se făcea rău. Un asemenea amestec de canon bizantin şi mişcare renascentistă ca în acele icoane de Grigorescu n-am mai văzut. Era altceva. Merita privit, dar, din această cauză, n-am mai înregistrat nimic despre ctitoria şi vechimea mânăstirii.

*

* *

Cred că de aceea m-am şi dus la Agapia veche, să aflu mai multe despre trecut. M-am dus pe jos, prin pădure. Erau cam trei kilometri. Am văzut într-o poiană, sub o râpă, două călugăriţe aplecate, culegînd ceva. Credeam că sunt afine. Dar nu. Ele culegeau nişte ierburi necunoscute, mi-au spus numele lor şi le-am uitat. Nu mai știu decât de măcriș. Ţin minte că voiau să-l pună în borş. Ne-au invitat la trapeza mânăstirii, la masa pe care-o pregăteau. Era un borş de post. A fost delicios. Şedeam la masă cu măicuţele. Soţul meu fusese îngăduit, dar din această pricină nici una nu mai ridica nasul din farfurie. Şedeam pe nişte bănci de lemn puse în formă de careu, masa era tot din scândură de brad negeluită, frecată bine cu leşie. Borşul l-am mâncat în străchini de lut cu linguri de lemn, cu mămăligă fierbinte. M-am gândit la *Scrisoarea a III-a* a lui Eminescu. Apoi am mâncat iahnie de fasole cu usturoi şi nelipsitele afine. Nu era rău nici în zilele de post! Ţăranii din împrejurimi aveau dreptate să-şi trimită fetele la călugărie. Peste tot erau flori, mai ales trandafiri, vegetaţie multă şi plină de seve, broscuţe nenumărate, dacă nu erai atent le călcai. Îmi amintesc că am văzut un evangheliar ferecat, dăruit mânăstirii de hatmanul Gavril, pe vremea lui Vasile Lupu. Dar mânăstirea trebuie că e mult mai veche. Şi fiindcă veni vorba de Vasile Lupu, nu pot să nu-mi aduc aminte că era epirot la origine, naturalizat boier moldovean (de fapt îl chema Coci, adică Roșcovanul pe aromânește) şi că, după toate figurile pe care a cutezat să le facă otomanilor – inclusiv schimbarea unui sultan – l-au prins şi l-au dus la Constantinopol, cum s-ar zice chezaş pentru domnia fiului său, Ştefăniţă, în fapt spre a-l ucide în 1661 (la Ediculé, ca și pe Brâncoveanu mai târziu), an în care şi fiul lui şi-a pierdut tronul.

Am pornit-o spre Văratec, dar ne era somn după tot ce mâncasem, aşa că ne-am tras la umbra unui nuc – era plin de nuci bătrâni prin zonă – şi ne-am culcat pe hanorace. În iarbă zumzăiau cosaşi, iar fluturi mici, albaştri, se legănau pe firele mai

[33] Anton Chladek (1794, Voivodina – 1882, București) – pictor, dar – mai ales – gravor. Studiase pictura și litografia la Milano și Viena. Prieten cu Szatmary, a venit la București în 1835, adus de valul revoluționar. Francmason.

înalte de iarbă. Când şi când cădea câte o nucă şi împrăştia un miros amărui şi uleios. Înţeleg atmosfera din poeziile lui Eminescu. Retrăiam nunta mirelui flutur cu nuntaşii în caleaşca din coji de nucă. Nasul meu de la nivelul firului de iarbă îmi spunea că asta i se întâmplase şi lui. Am adormit uşor, ne-a trezit o maşină care se opintea să urce panta. Ne-am spălat la un izvor aflat mai în jos de nuc şi ne-am văzut de drum.

*

* *

Despre Văratec îmi amintesc mult mai multe detalii cărturăreşti. A fost ctitorită de Ştefan cel Mare, cel mai de seamă domn din dinastia descălecătoare a Muşatinilor, adică în veacul al XV-lea. E interesant de amintit că Muşatinii se trag dintr-o femeie, Muşata, fiica ori nepoata lui Bogdan I, de fel Basarabi din Țara Românească. La sud de Dunăre Mușata înseamnă Frumoasa. Asta atestă ceva: o anume preţuire pentru femeie, care putea fi „bărbată”, adică putea egala un bărbat, ca la sciți. Muşatinii au dat 25 de domnitori, majoritatea au domnit câte un an, cel mult doi, dar au domnit de la 1359 până la 1595. S-au experimentat formule de conducere pe care ştiinţa politicii le-a redescoperit abia odată cu introducerea „conducerii colective” şi a „rotirii cadrelor”. Aşa, de pildă, Iliaş, fiul lui Alexandru cel Bun, a domnit nu numai singur, ci şi asociindu-şi la domnie, pe rând, toţi fraţii pe care i-a avut şi cărora, la un moment dat, pentru scurte perioade, chiar le-a cedat de tot domnia. Asta semăna și cu dualismul (un Augustus și un Caesar) ori tetrarhia din Imperiul Roman, metodă de conducere implantată, de altfel, de împărați cu origini daco-tracice. Dar în sens local, asta spune ceva definitoriu și despre strânsele relaţii de familie, ca şi despre presiunile pe care le suporta Moldova, în principal din cauza extinderii Imperiului Otoman, ca şi a polonezilor (dualismul lituaniano-polon) – prin asta înţeleg mai ales presiunea catolicismului, care voia să-şi asigure o zonă de protecţie în faţa Islamului. În privinţa asta, nimic nou sub soare. Adesea ţările balcanice au fost zone tampon pentru alţii: Iugoslavia pentru Viena, ţările române pentru poloni, apoi pentru otomani, ruşi. Se fereau de otomani, de Occident, nu conta. Împărţirea mai târzie a Moldovei în Basarabia (azi Republica Moldova) şi Moldova (rămasă la noi) a fost urmarea unei astfel de politici. Austriecii le-au cedat rușilor ceva ce nu aveau: partea de răsărit a Moldovei, după un război ruso-otoman în care Moldova nu fusese parte, obiect sau subiect de dispută. Prin urmare politica locală a tragerii de timp şi a tragerii pe sfoară prin rotirea fraţilor la domnie, precum şi mita şi darurile amânau deznodămintele nedorite, timpul trecea şi nimeni nu se putea înstăpâni definitiv pe acest teritoriu. Asta a ţinut veacuri la rând şi a indus credinţa cea mai puternică a politicienilor români - până astăzi - că în aceste principii stă secretul politicii. Despre dedesubturile ei nici nu s-a pus problema. Modelul rotirii s-a folosit şi în Ţara Românească, ceea ce atestă conştiinţa unităţii identitare a românilor. Așa a fost posibil gestul fulgurant al lui

Mihai Viteazul. Mentalitatea balcanică, sud-est europeană îşi are rădăcinile aici, ba chiar mai departe, în practica bizantină. Ea le-a asigurat de fapt românilor supravieţuirea ca naţie, cu tot ceea ce are specific. Toate mânăstirile Bucovinei mărturisesc apartenența la condiția bizantină a nației. Asta fiindcă nația însăși, de la originile ei, îi produsese chiar pe bizantini. Mi-a rămas înfiptă în minte o frescă din interior, așezată pe un perete: imaginea Pantocratorului (Dumnezeu), cu barbă și mustăți alburii, dacice. El face gestul binecuvântării precum Sabazios, zeul tutelar al tuturor neamurilor de traci. Dar am ajuns prea departe.

Revenind la Ştefan cel Mare, el a fost singurul Muşatin care a domnit o jumătate de veac (în care interval de timp a căzut Bizanțul, iar el a luat-o de nevastă pe Maria de Mangop, din dinastia Gavras, ultima rezistență bizantină de pe pământul Tauridei tracice, înainte de absorbția otomană). Ștefan a ales calea atacurilor surpriză, adică a luptei. Şi cum, după fiecare război cu turcii ori cu polonii – a avut peste patruzeci – a construit câte o biserică, ele s-au adunat, nu glumă. Toate mânăstirile acelei perioade sunt contemporane, în timp, cu Renașterea Bizantină (a refugiaților din Bizanț), fundamentul Marii Renașteri a Italiei și a Europei. Și la noi, Cantacuzinii, Paleologii[34] și mulți alții se refugiaseră tot din Bizanț. Evident, asta a creat un stil aparte, o tehnică mai rapidă, tipare de construcţie, pentru că trebuia să termini până la următorul război. La Văratec sunt îmbinate cupola, dreptunghiul, trapezul (ca și la Sfânta Sofia din Bizanț), arcele în consolă, cilindrii, pandantivii. Totul se asociază ingenios şi crează un stil care nu mai există nicăieri altundeva. Icoanele amintesc deopotrivă de cele bizantine, ruseşti şi bulgăreşti. O mişcare continuă a zugravilor – mulți armeni - între Bizanț și noi indică ce traversate şi receptive erau aceste zone. Fresca exterioară este însă ceea ce alcătuieşte în principal noutatea bisericilor bucovinene. Ea este destul de asemănătoare ca teme cu mozaicurile de tip bizantin din nordul Italiei, nu doar prin tentativa de uniformizare identitară în numele Bizanțului (care a avut 21 de împărați cu origini tracice), ci și în numele fondului valah aal bizantinismului și latinității deopotrivă. Din păcate Văratecul e prea aproape de Agapia, aşa că şi a fost „modernizată” în interior în acelaşi stil.

Dincolo de asta însă, înflorirea artelor era, în perioada aceea atât de frământată de războaie, chiar mai semnificativă decât a credinţei. Deoarece credinţa nu era pur și simplu credință, ea vehicula în timp, prin artă, modele și ansambluri identitare. Era o armă de luptă antiotomană ori antipolonă, de păstrare a diferenţei specifice, de supraviețuire. De această armă s-a servit însă spiritul şi a creat cu adevărat un stil care a rămas. Şi azi se aud voci care pun religia alături de armată în tot ceea ce

---

[34] Sofia Palaiologhina (la naștere Zoe) s-a refugiat cu familia (foști împărați bizantini care, după căderea imperiului, au condus Moreea) chiar în Italia, unde a trecut la catolicism (botezată Sofia). Prin mijlocirea refugiaților bizantini din Italia a devenit soția lui Ivan al III-lea al Rusiei (și bunica lui Ivan cel Groaznic), revenind la ortodoxie. În 1929 mormântul ei a fost vandalizat de noua putere. Fiul lui Ivan cel Groaznic a fost ginerele lui Ștefan cel Mare.

se cheamă că ar trebui să fie preţuirea mulţimilor, dacă ea n-ar fi indusă de politicieni ori de mass media, care pare independentă, dar deserveşte tot politica. Mai exact puterea (cea existentă sau cea aspirantă).

*

*   *

Văratecul a fost făcut cam odată cu Voroneţul, pe care mi-l aduc aminte mult mai bine. Îmi amintesc de tabloul votiv de la intrare, cu Ştefan cel Mare ţinînd în mână macheta mânăstirii, aplecat, dar nu îngenuncheat în faţa lui Dumnezeu. Jilţul de lemn sculptat al lui Ştefan, de la 1488, e încă acolo. Un sfânt zugrăvit în frescă poartă un veşmânt roşu profund, cu multe falduri, care umanizează poziţia lui hieratică. Exteriorul însă mi-l aduc aminte cel mai bine. Forma bisericii nu este de dreptunghi, deoarece laturile sunt semicercuri adâncite spre interior, ca să mărească suprafeţele exterioare, în întregime acoperite cu frescă. Un perete întreg înfăţişează Raiul şi Iadul. Ca și la Bologna, unde imaginea se află în interiorul catedralei. Un râu de foc roșu străbate Iadul, cete de draci negri şi scheletici (de parcă ar fi spiritele filiforme pictate în crevasele munților din Australia, despre care boshimanii cred că erau strămoșii lor).

În vreme ce mă minunez de măiestria zugravului necunoscut, aud lângă mine pe cineva vorbind despre Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Îmi fusese profesoară, preda literatura universală, o am şi acum în memorie, enunţînd, cu vocea ei groasă, principiile greceşti ale civilizaţiei romane, vorbind cu patos despre Renaştere ori recitînd cu ochii pe jumătate închişi sonete de Shakespeare. Mă întorc deci cu grăbire şi văd două măicuţe cuvioase, care pleacă ochii de cum le atingi cu privirea. Dar nu mă las şi întreb: „Doamna Buşulenga? A fost profesoara mea, ştiţi cumva să fi scris şi despre Voroneţ?” Ele mijesc un zâmbet şi îmi spun că doamna e chiar aici, la dânsele în casă, vine în fiecare vară cu domnul, stă şi zgârie hârtia, dar ele nu ştiu ce scrie. Vreau şi eu să fiu dusă acolo, măicuţele încuviinţează, după ce se uită iscoditor la soţul meu. O pornim printre garduri pline de iederă şi trandafiri şi ajungem la o casă ţărănească, spoită cu alb, foarte îngrijită, vegheată de un câine bătrân, negru şi înţelept, care dă din coadă. Din păcate doamna nu-i acasă, e doar domnul Buşulenga, aşa că n-o mai lungim cu vizita ci, după dulceţile de mure pe care le înghiţim cu nesaţ, ne interesăm cum să facem să ajungem la Arbore şi la Secu. Rezultă că metoda cea mai bună ar fi o ocazie, eventual o căruţă, dar nu mai e vreme să închiriem aşa ceva, e târziu, după amiaza, aşa că ne hotărâm să dăm o fugă până la Humor, apoi să ne întoarcem la Suceava şi să lăsăm Arbore pe ziua următoare.

*

*   *

Nu-mi amintesc cum am ajuns la Arbore, probabil cu o cursă locală, acolo e şi un sat. Mânăstirea este ctitoria Portarului Sucevei (șef al armatei), Luca Arbore, dintr-o bogată familie de boieri, care a cutezat a se împotrivi domnului Ştefăniţă, fiind

scurtat de cap la începutul veacului al XVI-lea. Suceava a funcționat ca un fel de a doua capitală a Moldovei, după Iași. Pe atunci era viu încă modelul marilor imperii ale trecutului (persan, macedonean) care avuseseră două capitale. Ca orice ctitorie boierească biserica nu are turle, e un fel de casă mai mare acoperită cu şiţă. Așa au fost și cele mai vechi biserici din Epir, dar si din Italia, mai ales dacă fuseseră ridicate pe fundația unor temple păgâne.

Arbore e cu totul neîngrijită, pur şi simplu pictura exterioară se jupoaie în fâşii care îţi fac milă. Reuşesc totuşi să disting că fondul picturilor era verdele, un verde sticlos, pur, care bătea pe alocuri în albastru. Înăuntru nu se vizitează, au bătut în cruce nişte scânduri pe uşă, văd printre ele firicele de praf dansând în lumină. Dezolant. Şi cruntă răzbunare a posterităţii. Luca Arbore, apărătorul Sucevei, e îngropat chiar aici.

*

*　　*

Nu mai știu, după atâta vreme, prea multe despre Humor. Dar ţin minte până astăzi ce frumoasă era pictura exterioară a Humorului. Era acolo o *Fugă din Egipt* văzută ca ieşirea dintr-o cetate medievală europeană, cu creneluri. Roşul şi albastrul erau proaspete de parcă fuseseră puse ieri. Fuga era surprinsă prin mişcarea avântată a personajelor, căciulile pe care le purtau fugarii erau căciuli boiereşti (frigiene, de tarabostes, în sens larg, tracice) de pe la noi. Pictorul închipuise Egiptul în tradiţia medievală europeană şi pesemne că se gândise să exprime doar ideea generală a fugii dintr-o îngrăditură. Mi s-a părut deci interesant cum o văzuse el ca pe o fugă dintr-o cetate spre câmpul liber al satului.

Humorul a fost construit de un dregător al lui Alexandru cel Bun la jumătatea veacului al XV-lea (veacul Micii Renașteri de tip bizantin, de după căderea Bizanțului de la 1453). Pictorii erau pe atunci în legătură directă cu arta europeană bisericească, firul nu se rupsese încă din veacul al IX-lea, când trecuseră pe aici frații Chiril şi Metodiu din Salonic, în drumul lor spre Bohemia, în tentativa identitară, deși sub cupolă religioasă, de a-i uni pe toţi valahii într-o singură biserică: aceea ortodoxă. In fapt însă, influenţa picturii atestă mai curând contactul cu papistaşii poloni, care încercau să facă din catolicism, în ţările române, o barieră în fața rușilor și a otomanilor.

*

*　　*

De la Humor ne-am dus la Secu. Cel mai bine îmi amintesc de expoziţia de covoare ţesute din lână vopsită cu ierburi diferite. Acelea erau culori nepeiritoare. Predominau bejurile, maroul, verdele, galbenul şi - ici colo - câte o scânteie de roşu ca sângele închegat. Măicuţa care ne povestea ştia bine franţuzeşte, din când în când simţea nevoia să exprime în franceză denumirea modelului, ceea ce îmi da o

impresie de straniu, dar şi de lume rafinată și unitară la originile ei, pe care n-ai fi bănuit-o după veşmintele negre şi modeste ale călugăriţelor noastre.

Ieşim cât mai la drumul mare şi ne punem pe aşteptat. Dar spre Suceava, venind din nord, sunt destul de puţine maşini, şoferii se grăbesc, aşa că nu prea avem noroc. In disperare ce cauză, acceptăm oferta unui tip care opreşte în dreptul nostru o macara. Cred că nu mai circulasem niciodată cu aşa ceva. Literalmente sunt împinsă de Vladi şi trasă de şofer ca să pot atinge treapta cea mai de jos a cabinei. Pe drum, în dulcele grai moldovenesc, şoferul – un om foarte tânăr – ne povesteşte ce bine e că a găsit de lucru la şantier, la Suceava, că nevasta i-a născut de curând un băiat, la gospodăria colectivă nu se ajungeau cu banii, de fapt bani nici nu se dădeau, doar produse. În sfârşit, cu ce mai furau nopţile, foame nu făceau. Ne lasă la marginea Sucevei, un astfel de utilaj n-are voie să intre pe străzile oraşului. Cum noi nu cunoaştem Suceava, ne descurcăm întrebând din om în om unde e căminul şcolii de meserii la care dormeam. E demult întuneric când ajungem, mâncăm un pepene mare, roşu, lăsat în chiuvetă de dimineaţă, la răcit, apoi ne culcăm.

*

*   *

Înainte de a adormi îi povestesc lui Vladi prima mea excursie. Aveam opt ani şi învăţătoarea - care ştia că e important pentru copii să cunoască lumea - ne-a dus la Buşteni. Numai că, după o zi de umblet, când să ajungem la căminul şcolii unde urma să dormim, am aflat că fusese dat, deoarece, în ziua aceea, administratorul ne aşteptase de dimineaţă şi, văzând că nu venim, închiriase altora internatul. Cum nu mai aveam unde ne duce, ne-a dat din depozit nişte saltele şi le-am întins pe jos în bucătăria şcolii. Nu mai văzusem o sobă atât de mare, era din cărămidă, caldă încă. Dar când s-a stins lumina, au început să foşgăie nişte gândaci lungi de peste un centimetru şi urletele noastre trebuie că vor fi trezit mulţi localnici de prin împrejurimi. Amintirea plăcută a excursiei devenea coşmar, învăţătoarea a aprins lumina şi aşa am stat până dimineaţa. Numai că eu nu putem dormi cu lumina aprinsă, a fost o noapte de semi-trezie, a doua zi mulţi dintre noi nu mai erau buni de nimic şi nici măcar n-am putut să mâncăm ouăle ochiuri pe care ni le-a adus administratorul ca diferenţă de preţ la cazare. N-am mai călcat niciodată pe la Buşteni. Lasă, mi-a spus Vladi înainte de a adormi, gândeşte-te la ceva plăcut. Am dormit ca un lemn. Dimineaţa, noroc de apa rece care ne-a trezit, încă nu exista noţiunea de cafea, astea erau subtilităţi destul de străine acelei faze a socialismului.

*

*   *

Ieşim la drumul mare şi luăm o ocazie până la Suceviţa. Ocazia se prezintă sub forma unei familii tinere de italieni (din nord!) care călătoresc în microbuzul lor amenajat cu bucătărie și pat. Bem un espresso tare la mrginea drumului și ne înțelegem să vedem împreună Sucevița și Moldovița.

La Sucevița, surpriză! Mănăstirea, care fusese cetate fortificată, e restaurată, pictura exterioară are cam șapte rânduri de sfinți, probabil tot Pantheonul ortodoxiei, așezați în șiruri, unul sub altul, de jur împrejur. Ultimul rând de sus pare să fie al unor texte slavone, dar nu pot distinge ce scrie. Stilul trebuie că e bizantin, fiindcă tot așa, în șiruri, sunt așezați sfinții și la San Apollinare Nuovo de la Ravenna. Crucile de deasupra (patru, așezate în cruce bizantină) sunt toate domnești, adică repetă, în plan, crucea coptă, care e așezată însă în sferă. La capătul fiecărui braț de cruce mai e un braț mic, închipuind, ca un fractal, motivul central al crucii. Tot așa sunt și crucile de pe San Marc din Veneția. In centrul crucii stau razele Soarelui, simbol moștenit din vremurile pre-creștine și pe care, în creștinismul catolic, îl au dominicanii. Nu mă mir. Movileștii au fost unii ortodocși, iar alții catolici. Admirăm zidul de incintă şi chiliile, cu nişte priciuri de lut pe care dormeau călugării (ca la bisericuțele de cretă din peșterile de la Murfatlar, de la începuturile creștinismului). Incolo, nimic nu e deosebit faţă de ceea ce mai văzusem. Suceviţa e ctitoria Movileştilor, care au dat şi domni, dar şi pe acel Moghilă, mitropolitul Kievului, de la care aştepta Dosoftei, poetul mitropolit , o tipografie. Biserica română șiucraineană l-au canonizat pe acel Petru Movilă.

Fresca exterioară înfățișează, pe brâul de sus, istoria de la Facerea Lumii la trimiterea pe pământ a lui Adam și Evei. Pe rândul următor este istoria lui Iisus și a apariției creștinismului. De pe al treilea rând se vede istoria Bizanțului și a mesajului său creștin adus lumii, răspândirea credinței. Mă uit la arcada de deasupra treptelor intrării. Văd balaurul miologic, roșu, veghind la apa Iordanului, pe care tocmai o sfințesc îngerii în vederea botezului, iar în fața lui trei pesonaje purtând veșminte și coroane ca ale voievozilor noștri. În mijlocul apei, pregătind taina botezului, șade un personaj înveșmântat cu ițari, încins cu brâu roșu peste cămașă, așezînd vasele in care îngerii de deasupra toarnă mirul cel sfânt. Arcada de la intrare, de forma arcelor de la Mogoșoaia, are două chenare roșii, între care zugravul a pus, de jur împrejur, arabescuri presărate cu pietre scumpe. Absolut fiecare scenă are numele personajelor scrise cu alfabet slavon, dar prea mic ca să poți vedea. Fundația este înaltă, din pietre așezate oarecum în felul neolitic, adică potrivite unele lângă altele ca la menhire ori la zidăria dacică de la Samisegetuza.

*

*   *

Mai avem de văzut Moldovița, destul de aproape de Sucevița. Cel mai clar îmi amintesc fresca exterioară referitoare la atacul otoman asupra Constantinoplului (sus stă scris, cu alfabet slavon, Țarigrad), capitala lumii creștine. Chiar așa și este înfățișată bătălia. Pentru că în planul de sus, între turnurile de pază și faimoasele ziduri de apărare numite Hexamilion, stau împăratul și domnițele, înconjurați cu toții de curteni ce ridică în sus, către cer, iconanele făcătoare de minuni, Fecioara Maria cu Pruncul Iisus și Dumnezeu însuși, cărora le încredințează soarta lor, a

cetății, a imperiuui și a creștinismului. Din turnuri, adevărate cule de apărare, trag arcașii către vale, unde se aflǎ tunurile otomane. Pe dinafara zidurilor, de jur împrejur, încolăcit, având coada în valurile lacului tracic numit Marea de Marmara și colții spre Bosforul Cimmeric și Taurida, cenușiu ca un nor de furtună, balaurul lui Okeanos, titanul fondator al Lumii Noi de după Potop, apără incinta ei supremă, pentru ca Bizanțul să nu dispară așa cum se întâmplase cândva cu Troia, unde pierise însuși Achille, nepotul lui Okeanos, adus de mirmidoni și îngropat pe Insula Șerpilor, la gurile Istrosului veșnic și regenerator. Va să zică știau. În Bucovina se știa exact mitologia și istoria neamului.

Italienii care ne-au adus cu maşina lor nu mai isprăvesc minunând-se, fără îndoială din pricina surpizei de a fi găsit pe aceste meleaguri semne de civilizaţie atât de vechi și de asemănătoare cu ale lor. Ei sunt tineri căsătoriţi, caută exotisme, vara viitoare vor să se ducă în Bali, ceea ce nouă ne pare de-a dreptul extravagant.

Ne despărţim de ei spre seară, la marginea Sucevei, dar la altă margine decât în ziua precedentă, aşa că începe din nou căutarea căminului unde va să dormim.

*

* *

Stătea să plouă, dar la Suceava am fost sfătuiţi să urcăm până la Sihăstria, în plină pădure de brad. Însoţeam un preot care venea de la Mitropolia Sucevei să ţină o slujbă. Era tânăr şi înalt, bine făcut, să fi avut vreo doi metri. Era brunet şi bărbos şi urca vajnic prin ploaia deasă şi măruntă. Se auzeau doar foşentul ploii, zgomotele mici şi depărtate ale pădurii. Când am ajuns în poieniţa de sus, ciorchini de broscuţe verzi şedeau lipite de pământ, în vreme ce apa se scurgea cu hărnicie pe pielea lor. Era o fundătură de teren, în dreptul unei râpe. Poarta din scânduri de lemn negeluite şi inegale şedea într-o rână. In curte se desfăşurau activităţi gospodăreşti, acum, că ploaia se mai rărise. Doi călugări foarte tineri, sub priveghierea unuia bătrân, greblau locul pe care fuseseră depozitate paiele. Doi purcei guiţau alintat pe lângă ei. Imi dau seama ce fel de viaţă duceau călugării de la Sihăstria. Când ne-au văzut, au venit în întâmpinarea noastră şi cel în vârstă ne-a luat să ne arate „şcoala” de călugări care fusese, pe vremuri şi şcoală pentru săteni. Bisericuţa adăpostea candele de preţ, din argint vechi, frumos înflorate, ca la Salonic. Bănuiam în ele motive armenești. Erau înşirate în faţa altarului, atârnate de lanţuri subţiri, toate la vedere. Pe aici nu se fura. Am rămas să ascultăm slujba. Preotul venit de la Mitropolie era plin de el însuşi, faptul că ţinea o slujbă la Sihăstria îl privea ca pe o mare victorie a capacităţilor lui şi se lăsa înşelat de smerenia călugărilor bătrâni, unii abia mai mergeau. Eu însă ghiceam dispreţul abia mascat, „cel nou” se înşela, în fapt nu era „primit” printe ei. Ţineao slujbă şi atâta tot. Stirpea călugărilor e în sine complicată, cu un cod precis de acceptări şi respingeri, bine rafinat în timp. Bietul preot de la Mitropolie, păun tânăr, avea prea multe legături cu viaţa civilă spre a fi pătruns aceste taine.

*
*   *

I-am dedicat o zi mânăstirii şi cetăţii Neamţului. Din cetatea apărată câdva de portarul ei, Șendrea, au rămas doar rădăcinile zidului, sus, pe deal. Cetatea avea doi staroşti - denumirea şefilor de oşti preia modelul polon, deci catolic - ceea ce înseamnă că era considerată foarte importantă, ca şi Cetatea Albă. Ambele erau capete de hotar. Neamţul apăra la nord, de catolici, Cetatea Albă la sud, de otomani şi tot felul de alţi necredincioşi, mai cu deosebire tătarii. E vorba de o perioadă timpurie, veacul al XIV-lea, când Petru al Muşatei a edificat primele cetăţi şi şi-a bătut primele monede. Europa era încă destul de unitară, mai cu deosebire sub aspect cultural, dar şi militar şi comercial. Abia începeau să se diferenţieze interesele naţionale. Acolo, între obcini, se năştea spiritul unei civilizaţii la care ne raportăm şi astăzi, ca la o epocă de glorie.

Când am plecat de la Suceava, ne-am dus să-i mulţumim primarului, un om hărţuit de treburi şi de şedinţe, dar cumsecade în dulcele stil moldovenesc. Ne-am oprit pentru ultima oară la apa Moldovei. Pe pod, cu apa în spate, nu ştiu de ce, m-am gândit să spun: „acolo şezum şi plânsem”. N-am spus-o, dar am gândit-o. Au rămas un urma mea pe vecie icoanele cu ramă din ciorchini de struguri, ca nişte lacrimi ale timpului care curge fără oprire peste toţi şi toate.

*
*   *

Am apucat-o către Cheile Bicazului cu un autobuz local, care mai mult scotea fum şi stârnea praful, decât mergea. Din când în când, şoferul oprea, se căţăra pe autobuz şi culegea flori de tei într-o traistă învârstată cu roşu şi negru. Noi mai trăgeam câte o gură de aer, aproape ca înecaţii scoşi pe mal, pentru că în autobuz nu era chip să deschizi vreun geam. Cum îţi apropiai mâna de el, săreau mai mulţi săteni, toţi având cuşme de oaie straşnic înfundate pe frunte şi pulovere de lână până-n gât, strigând: „Corent! E corent! Se face corent!” Era sfârşit de iunie. Peisajul însă era superb. Avea o neclintire şi o mândrie în el, ca la începuturile lumii, când încă nu fusese pângărit de ochii civilizaţiei. Defileul era pe alocuri atât de îngust, încât piscurile păreau că se ating, iar lumina soarelui dispărea în umbra munţilor. Imi venea să plâng.

Undeva, pe aici, copilărisem cam doi ani, când părinţii mei fugiseră de acasă de teama colectivizării. Ţineam minte Lacul Roşu, Muntele Roşu, Bistriţa cea repede curgătoare, poiana de lângă cabana noastră, unde venise într-o după amiază târzie de vară un om, unul singur, şi-l arestase pe tata. Mai ţineam minte şi un alt fugar, căruia tata îi dăruise un ochean marinăresc, nu ştiu cum ajuns în casa noastră. Şi pe urmă îmi răsăreau în minte şoriceii roşii de pădure, cărora le dădeam zahăr cubic pe malul unui izvor, Ionică cel disperat fiindcă îşi pierduse vaca, lucruri disparate, cum ar fi trenuleţul de mină pe care lucrase tata ca mecanic la şantierul Hidrocentralei

de la Bicaz. Nu voiam să-mi amintesc toate astea, dar nici nu puteam să nu mi le amintesc.

Noroc că a venit o razie a miliţiei, la o cotitură de drum. Verificau cine s-a urcat fără bilet. Pe-acolo era trecerea din Moldova în Transilvania. Am constatat cu surpriză că trei sferturi din călători n-aveau bilet. Nici nu le trecuse prin minte să-şi ia. Nu că ar fi fost scump, dar asta era ţara lor, casa lor, nu se făcea să plăteşti de parcă ai fi printre străini. Statul însuşi ca formă de organizare aflat deasupra micilor lor comunităţi, nu era perceput deloc, poate doar prin unele constrângeri. Ei erau ciobanii veșnici. Dintotdeauna munții fuseseră ai lor. Între lumea care trăia acolo şi stadiul statului român socialist era o distanţă astronomică. Ca să nu mai vorbim de distanţa dintre statul român însuşi şi restul lumii civilizate.

*

*   *

În noaptea aceea am dormit la Gheorghieni. Ni se cam terminaseră banii. Noroc că a doua zi luam trenul spre Bucureşti. Cred că am schimbat trenul la Braşov, apoi la Predeal, ca să prindem un rapid în loc de personalul în care ne aflasem. Şi în noaptea aceea, în gara Predeal, mi s-a făcut deodată atât de foame, încât m-am întins pe o bancă de beton şi i-am spus lui Vladi că, dacă nu găseşte ceva de mâncare, mor acolo, aproape de capătul călătoriei. S-a dus prin spate la un restaurant care tocmai închidea, la uşa bucătăriei şi a căpătat un codru de pâine şi o bucată de caşcaval. Nu se aştepta să le mănânc. Dar mi-am înfipt colţii în ele. După două-trei îmbucături m-am dus lângă cişmeaua gării, fiindcă pâinea era foarte cleioasă. Și aşa, mai cu apă, mai cu mestecat intens, mai cu lacrimile care-mi curgeau pe obraz, am dat gata totul. Am ajuns acasă în zori, trezindu-i pe părinţii mei, care dormeau. Şi primele vorbe adresate mamei au fost: „Dă-ne mâncare multă și bună !" Avea o găină fiartă numai pe jumătate, ne aştepta spre prânz. Am scos-o din frigider şi am lichidat-o chiar acolo, pe masa din bucătărie, spre spaima amuzată a celorlalţi şi în vreme ce Vladi povestea aventurile călătoriei.

28 august

Într-o scrisoare de tinereţe, Vianu îi scria prietenului său Ion Barbu: „Dacă nu învingi în viaţă, eşti un ticălos. Aplecarea drapelelor n-are niciodată o scuză. Trebuie să învingi toate tristeţile. Trebuie să te înalţi până la melancolie". Ca să învingă, el a lăsat totul şi a plecat la studii în Germania. Dar nouă, cărora nu ne e dat să ne putem lărgi astfel orizontul, ce ne rămâne de făcut? Cu ce anume putem sparge zidul de invidie, de ură, în cel mai bun caz de indiferenţă? Să scrii, să laşi un mesaj despre ceea ce ai gândit şi ai crezut. Despre o bucată de istorie percepută de un om. Să scrii. Să capeţi înţelepciune înţelegînd oamenii şi scopurile lor. Să scrii, să scrii, să scrii... Apropo... Ca Nicolae Iorga… *O viață de om așa cum a fost*… A trebuit să întrerup cursurile de germană... Doar Vladi le continuă.

14 septembrie

Precedenta mea însemnare a fost pe 14 ianuarie. Au trecut exact opt luni. De atunci s-au întâmplat atâtea, încât le adun cu multă greutate. Oricum, am fost amândoi la Sinaia de două ori (în total 12 zile), ne-am odihnit şi am trăit în afara spaţiul ui şi timpului. Ne-am făcut concediul la mare şi la mânăstirile din nordul Moldovei şi toate astea sunt imortalizate în zeci de diapozitive făcute cu Zenit E-ul nostru. În ce priveşte împlinirile profesionale, lucrurile nu merg chiar ca în visele noastre (Naïve und Sentimentalische Dichtung, poveste scpictată cu acuarele de Ecaterina Ţarălungă în timp ce era imobilizată la pat). Cartea mea nu se va traduce aşa curând (Popov mi-a scris o scrisoare splendidă, dar care îmi cere răbdare), cartea Θ-ei întârzie şi ea (e sabotată de diverşi cu care îi vine greu să se bată, primul e chiar Valeriu Râpeanu), eu nu mă voi muta anul ăsta la Politehnică din motive obscure, ci voi avea doar plata cu ora, iar în Franţa, cu toate eforturile, nu voi putea pleca. Totuși, din discuţia cu Popovici, directorul Institutului, a reieşit că el nu are nimic personal cu mine, face „principial" ce face. Ca urmare, atâta timp cât voi fi la ICPET, ş ansele de a ieşi în Vest sunt minime, dar condiţii de lucru voi avea. Şi nu e puţin. De altfel libertatea de lucru mi-a crescut enorm şi am putut trimite în străinătate pentru publicare trei articole, care apar toate. Încerc să revin la ritmul meu. Şi nici mica mea poetă n-ar trebui să-mi ceară mai mult, dau cât pot da, ar trebui să fim mai apropiaţi. Acum e târziu şi sunt obosit. Ea stă şi -şi transcrie versurile. Ce bine că suntem doi... Şi bucuriile şi amarul sunt mai uşor de dus.

15 septembrie

Să fii tu însuţi: iată idealul. Dincolo de lecturile acumulate, de confruntarea părerilor. Să laşi în urmă, ca pe o fază depăşită, tot trecutul, toate vlalurile de ură. Să poţi gândi liber, după fiinţa ta interioară. Aşa privind lucrurile, trebuie să admit că parcursul de până acum a fost doar o pregătire.

16 septembrie

Primul seminar la Politehnică... M-am dus total nepregătit şi am dat de 5 studenţi cam plictisiţi şi nedorind să fie luaţi „tare" de la început. Cursul e mic (60 de ore de curs şi 30 de laborator în două semestre) şi Racoveanu (titularul cursului) vrea să-l facă ultramodern. N-au să rămână cu mare lucru, iar eu cu seminarul nu-i pot ajuta cu nimic. Azi le-am spus poveşti de calcul variaţional. Trebuie să văd cursul profesorului şi să mă orientez după el. Stilul de cercetător mi-a intrat, cred, în obişnuinţă şi activitatea didactică îmi pare acum, la debut, plicticoasă. În plus, din discuţiile cu studenţii reiese că în Facultatea de Aviaţie e o brambureală nemaipomenită. Programele se schimbă în fiecare an şi diversele grupări trag spuza pe turta lor. De exemplu, seria următoare de la Aparate de Bord nu va mai avea 75

de ore de curs de electronică şi 60 de automatică, ci doar 75 de ore de automatică şi electronică împreună. În schimb, vor face termotehnică şi alte minuni care ţin de Motoare de Avion. Deci, chiar dacă aş fi agreat pentru facultatea asta, de unde să ia ore să-mi dea? Iar ca normă de cercetare, s-avem pardon, dacă o fac la institut câştig mai bine, chiar dacă trebuie să semnez condica. Prin urmare, îmi îndrept principalul efort către lucru.

Azi am citit „Contemporanul”, m-am foit cu „Viaţa românească” şi „Convorbiri literare”, m-am agitat pentru excursia în RDG (câştigată la Loto!!) pentru a căpăta de la Minsterul Turismului un schimb valutar de 1500 de lei de persoană, am fost la Râpeanu să-l întreb de carte şi mi-a spus scurt „vă chem eu”, m-am văzut cu Paul Cornea (şi mi-a spus că i-a plăcut articolul meu despre Lovinescu prin logică şi argumentaţie, deşi nu e de acord cu ideea). Mi-a promis să-l dea la „Studii şi cercetări de teorie literară”. A apărut volumul lucrărilor Congresului Ovidianum din 1972: *Acta Conventus Ovidianum Gentium Ovidianis*, unde s-a publicat şi comunicarea mea, *La Structure de l’Univers dans Les Métamorphoses d’Ovide*, iar în volumul lucrărilor Congresului de Estetică de la Darmstadt, pe care nu l-am primit decât în copie xerox*, Achter Internationaler Kongress fűr Ästhetik*, a apărut și comunicarea mea, *La Dialéctique de l’objet esthetique*. Mi-a apărut, în „Limbă şi literatură”, articolul *Relaţia tip/istorie la G. Ibrăileanu* De asemenea, am publicat anul ăsta în „România literară” nr. 19 recenzia la *Ignat Florian Bociort – Teoria progresului literar-artistic*, în nr. 29 *Actele Congresului Ovidianum*, în nr. 35 *Orientări în cultura contemporană*, în nr. 41 *Critică şi publicistică*, iar în nr. 42 *Tudor Vianu – spirit modern*.

1977

N-a fost o iarnă prea grea. Imi amintesc de asta fiindcă pe patru ianuarie am plecat cu avionul într-o excursie în RDG, adică jumătatea socialistă a Germaniei. Era o excursie câştigată pe librete CEC. Plecam deci singuri, noi doi, fără nici un ghid. Ba chiar ne-am ales ţara, în limita sumei câştigate şi am avut, în plus şi două CEC-uri de călătorie de câte 250 de lei fiecare, echivalenţa fiind de doi lei şi 25 de bani la marcă şi 10 lei la dolar. Alesesem Germania Democrată (RDG) nu întâmplător, ci fiindcă voiam să vedem ce înseamnă granița de vest a socialismului. Ce ajunseseră germanii, foştii duşmani ai URSS-ului din al doilea război mondial. Într-un fel, gustam tentaţia de a cunoaşte Europa, fiindcă - indubitabil - pentru noi ei erau Europa.

Am ajuns la Berlin cu avionul, spre seară şi, după ce ne-am cazat, am făcut o plimbare pe străzi, cu intenţia vădită de a vedea faimosul zid care împărţea în două naţiunea germană, ca şi pe noi toţi, cei din Est, de restul lumiii. Se întunecase când l-am descoperit, la capătul bulevardului Unter den Linden. Strada se termina brusc în dreptul zidului, pentru a continua mai apoi, cu același nume, prin Berlinul de Vest. Zona era destul de prost luminată, dar cei din blocul de alături, de la etajele superioare, e clar că puteau vedea dincolo. Noi zăream doar luminile egale şi puternice ale şoselei care continua. Ostaşi sovietici cam plictisiţi şedeau şi fumau lângă o gheretă. Îi auzeam vorbind ruseşte şi râzînd din când în când. Nu era nimic spectaculos. Deodată am distins cuvinte româneşti. Erau trei inşi cu băşti pe cap, îi observasem din avion, care veniseră şi ei să vadă zidul. Se aflau în delegaţie de serviciu şi e ciudat - dar semnificativ - că toți făcuserăm primul drum prin Berlin exact în aceeaşi direcţie. Exact ca muştele atrase de lumină, fuseserăm atraşi de obstacolul care ne separa de ceea ce credeam noi a fi luminata Europă.

Dimineaţa am făcut primul drum la Ministerul Culturii, fiindcă voiam să obțin, pe baza Cărții de Jurnalist, o aprobare pentru vizitarea gratuită a muzeelor, ceea ce dădea numai ministerul. Auzisem că și în Italia ar fi la fel. Clădirea era nouă, holurile și încăperile fără decorații. Nimic de prisos, cum s-ar zice. Când am ajuns la funcționara care trebuia să ne dea aprobarea, ne-am oprit puțin mai departe, fiindcă vorbea cu cineva. Și Vladi a spus deodată, pe românește, dar cu voce tare: Ia uite! Ăsta e actorul Hans Peter Minetti! L-a jucat pe Ernst Thelmann! M-am uitat, era un tip bine făcut, înalt, între două vârste, chel ca bila. Și el s-a întors, mirat, spre noi. Iar funcționara, care era germană, dar plecată de la noi și știa romăește, i-a spus ce auzise. Omul s-a întors brusc spre noi și a venit să ne strângă mâna. Nu-mi amintesc să fi vorbit despre altceva.   Am obținut pe loc permisul pentru muzee și de acolo ne-am dus direct la gară, ne-am urcat în tren şi am ajuns la Postdam.

Acolo fusese în vara lui 1945 conferinţa care divizase Germania, pierzătoare a războiului, în patru sectoare, după numele învingătorilor aliaţi împotriva ei: american, francez, englez şi sovietic. Asta dusese la împărţirea ţării în două state, după sistemele sociale ale celor ce deţineau controlul asupra ţării: Germania Federală şi Germania Socialistă, unde ne aflam noi acum. Am văzut, fireşte, sala Conferinţei, cu masa verde unde se întâmplase totul. Îmi veneau în minte versurile Mariei Banuş: *La masa verde, faţă-n faţă, / Cer unii moarte, alţii viaţă*.

Dar nu în legătură cu asta mi s-a fixat imaginea cea mai pregnantă despre Postdam. Mi-a rămas în minte parcul uriaş, alb de zăpadă, înceţoşat de umbrele iernii, cu un copac atât de bătrân şi de rămuros, plin de noduri, cum nu mai văzusem. Nu departe de el era statuia lui Friedrich al II-lea, prusacul, cel care edificase armata înainte de războiul de şapte ani, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, făcuse palatele Postdamului şi-l adusese aici pe Voltaire. Degetul lui arăta exact spre sala Conferinţei şi umbra lui voia să spună că spiritul german n-a murit şi că încă veghează. Am intrat în Sans Souci şi în Neue Palais şi am văzut din plin influenţa franceză, dar şi filtrul romantic şi înclinat către dramatizări al sufletului german. Era în el ceva solid, ba chiar greoi, de neclintit din tiparele vechi. Povestea cu înfrângerea Germaniei în al Doilea Război Mondial părea, din perspectiva parcului, a statuii şi a palatelor, doar un episod trecător. Ba chiar, faptul că zărisem pete de igrasie pe pereţii palatelor, uşi ceva mai scorojite, părea să indice că numai până la acest nivel ajunsese noua ordine, noul sistem. Dincolo de mâzga aceasta, numită noua ordine socialistă, ghiceam un fel de unitate fundamentală a Europei, din care Postdamul făcea parte, în virtutea istoriei lui. Noi nu. Noi eram altceva. Altcineva. La noi nu puteai vedea pavilioane din fier forjat cu simbolul Soarelui Răsare, nici pavilioane chinezeşti cu fine coloane aurite, străjuite la bază de doi chinezi cu mustăţile lungi, ca de somn. Moda cultivării Extremului Orient, ca şi a zonei turceşti, era - graţie lui Voltaire, dar nu numai - un arabesc cu numeroase volute culturale, dar nimic mai adânc. La noi Soarele se afla pe toate porțile țărănești, oriunde te-ai fi dus. Era parte a rădăcinii nației. Simboul lui era originar. Îl apărasem luptînd la frontiera otomană. Știam infinit mai bine ce înseamnă Orientul în profunzimea lui, ca mentalitate. Ştiam pentru că fusese parte din noi. Aproape aş putea spune că dinspre pământul românesc Europa se vedea, cel puţin acum, ca o aglomerare de curente culturale, începând cu tentaţia începuturilor creştine ale continentului. Dar ce tentaţie!

*

*   *

Ne-am întors de la Postdam spre seară, cu hotărârea de a ne odihni bine, fiindcă în ziua următoare aveam de înghiţit nu mai puţin de trei muzee. Dar n-avea să fie cum voiam noi. Venind dinspre gară, am luat-o către Alexander Platz, fără îndoială centrul oraşului, după cum ni se părea. Ne-am plimbat apoi pe Unter den Linden şi

am dat de clădirea Operei. Era fireşte ceaţă şi clădirea părea pe jumătate ireală, poate şi din pricina iluminatului cu sodiu, de un galben intens. Lumea tocmai intra la spectacol. Ne-am privit şi, îngheţaţi cum eram, ne-am hotărât într-o clipă. Am găsit bilete doar la galerie, dar nici îmbrăcaţi pentru spectacol nu eram. Din fericire aveam la mine binoclul, care fusese al tatei, un binoclu de câmp, nemţesc, de pe vremea războiului. Se juca *Flautul fermecat* de Mozart.

Nu-mi mai amintesc, după atâta vreme, cine erau interpreţii. Mi-a rămas doar o impresie generală despre scenă şi despre sală. Sala era dreptunghiulară, ca o cantină de cazarmă, cu stucaturi care atenuau vag această impresie. Probabil şi acesta era un exemplu de baroc german. Puteam vedea în fosa orchestrei tencuiala jupuită şi petele de igrasie. Neglijenţă şi nepăsare - amândouă semne ale vremurilor noi, care-l scoseseră pe german de sub impresia că ordinea este un principiu de bază al funcţionării lumii şi-i inducea, zi de zi, ideea că merge şi aşa, deoarece noi toți umblam cu privirea îndreptată extatic către ţelul final: comunismul biruitor. Cât despre spectacol, pot spune că scenografia fusese lucrată cu acul. Decorul abia dacă sugera o atmosferă rarefiată şi pură, jocul de lumini sublinia latura spirituală a personajelor şi alcătuia principalul mod de expresie. În dreptunghiul slab luminat şi cazon al sălii, dreptunghiul mai mic al scenei parcă înălţa spectatorul într-o lume a aspiraţiei. Doar că, sub ea mai era dreptunghiul colcăitor, întunecat şi plin de sunete din fosa orchestrei, unde puteai zări doar feţe transpirate şi roşii, luminate direct de becurile puse deasupra partiturilor. Umbre mişcătoare se încrucişau pe pereţii jupuiţi. Cu impresia asta am ieşit în pauza dintre acte şi am văzut cu stupoare că, în loc să umble de colo-colo, să se strângă grupuri, să râdă şi să vorbească între ei, nemţii mergeau perechi, disciplinaţi şi sobri, în coloană, pe o scară care ducea la etaj. Ne-am încolonat şi noi şi astfel am ajuns la bufetul Operei. Era, fireşte, un vast spaţiu dreptunghiular, cu mese înalte, şi ele dreptunghiulare, fără scaune. În jurul lor şedeau în picioare doamne elegante şi domni cu papion, care înfulecau cu grăbire, din castroane mari, salate cu multă ceapă şi cârnaţi. Efluviile mâncării acopereau parfumurile. Ne-am privit amuzaţi şi n-am ezitat să facem la fel.

Fericiţi şi râgâind, am coborât apoi, cu toţi spectatorii, din nou în sală şi am văzut restul spectacolului. „Ce-a fost asta?” m-a întrebat Vladi năuc, pe când ieşeam. Nu ştiam. Dar mi se părea o tentativă de a profita de lipsurile pe care le înduraseră nemţii după război. *Panem et circensis*, asta mi se părea că văzusem. Şi era Mozart!

Când am ajuns acasă era destul de târziu şi gazda noastră, o doamnă în vârstă, care închiria camere turiştilor în regim de pensiune, ne aştepta în salon, lângă bradul de Crăciun, mare şi frumos împodobit, cu globuri care – pesemne – erau relicve de familie de dinainte de război. Avea o figură întunecată, dar nu îngrijorată. I-am explicat pe scurt şi ajutându-ne cu mâinile ce făcusem în ziua respectivă. N-a spus nimic, nu voia să intre în jocul nostru, n-o interesa decât faptul că depăşisem ora de sosire convenită. M-am dus să fac o baie fierbinte şi, când m-a văzut trecând cu

prosopul, mi-a replicat nervoasă că baia e disponibilă pentru turişti numai până la zece seara. Nu-mi venea să cred! Dacă un român ar fi avut un oaspete, mai ales unul care plătea pentru şedere, chestiunea asta nu s-ar fi pus. Observam un deficit de comunicare din pricina mentalităţilor noastre diferite. Dar, evident, n-aveam ce face. Ea era nemţoaică şi eu eram în casa ei. Am privit cu regret cada uriaşă, cu picături de apă calde încă sclipind pe ea, ne-am splălat pe faţă şi pe dinţi şi, înfriguraţi, ne-am dus să ne culcăm.

*

* *

În ziua următoare am înghiţit nu mai puţin de trei muzee, iar impactul lor asupra mea a fost de-a dreptul năucitor. De dimineaţă ne-am dus la Alte Museum, adică muzeul vechilor maeştri germani, un fel de corespondent al Galeriei Tretiakov din Moscova, dacă nu cumva Tretiakovul era la origine făcut după model german, căci influenţa germană în construirea instituţiilor ruseşti fusese, de-a lungul timpului, cu totul notabilă. Despre Alte Museum mi-a rămas, după atâta vreme, tot o impresie generală: aceea că ciudăţenia - pentru noi - a peisajelor pe care le văzusem pictate, cu o lună mare şi galbenă, cu fantasme care şedeau să iasă de prin păduri, cu flamuri fâlfâinde şi fecioare înfăşurate în lungi văluri albe, nu era, pentru norma locului, o ciudăţenie. Luna la ei chiar aşa se vedea, avusesem prilejul să constat asta din prima seară, când mă dusesem să mă uit la zidul Berlinului. Vântul şuiera printre ramurile copacilor, din vălătucii de ceaţă oamenii ieşeau ca nişte fantome. Pe scurt, locurile făcuseră din nemţi ceea ce se vedea, dar asta nu însemna că pe dinăuntru erau romantici. Frederich al II-lea era o dovadă.

Pictura germană mai nouă din muzeu vădea din plin influenţa franceză. De altfel, triburile francilor, care dăduseră numele Franței, fuseseră germanice. Pe undeva, nemţii acceptau deci că înnoirea spiritului se produce mai întâi la Paris, deși triburile parisiilor, care-l fondaseră, fuseseră de celți. De pildă, casa pictată de Schmidt-Rottluff era exact ca o casă de Cezanne, iar portretul fetei îngândurate de W. Lachnit punea în discuţie formele geometrice ca bază a tuturor formelor existente. Asta îmi amintea, dincolo de Cezanne, de teoria platoniciană după care formele geometrice sunt baza lumii, condiţia de exprimare a spiritului. Cezanne doar redescoperise acest lucru. În sfârşit, mi se părea că văd, în profunzime, un fel de unitate a civilizaţiei omeneşti. Şi la noi se construise după modelul teoriei platoniciene, încă din epoca medievală. La baza Curţii Domneşti din Târgovişte, ca şi la baza stilului brâncovenesc, se regăsea această teorie. Prin urmare, îmi spuneam, atunci, la începuturi, Europa avea o perspectivă unitară asupra a ceea ce înseamnă modelul de exprimare a umanităţii. Diferenţele apăruseră mai târziu. Dar când? De ce? Îmi amintesc că am mai văzut acolo două tablouri care nu făceau deloc corp comun cu restul ansamblului. Unul era portretul lui Bertoldt Brecht de Heller, iar celălalt un laminor de A. von Menzel. Laminorul era - ca subiect şi realizare - un

produs al începuturilor industrializării europene, al entuziasmului german pentru tehnică şi tehnicieni, vădit chiar şi în lumea artei. Stilul avântat şi colţuros îmi amintea de familia Arjoca, familie literară de oţelari a Luciei Demetrius, din teatrul românesc contemporan. Recunoşteam tendinţele de uniformizare produse de acest model asupra naţiilor din lagărul socialist, care erau, din păcate, cu atât mai pregnante, cu cât nu doar impunerea ducea la folosirea lor pe o scară atât de largă, cât izolarea aproape totală de alte modele. Adevărat, fusese iniţial artă germană, adică europeană, dar acum Europa se afla în cu totul alt punct. Mai precis, ar fi trebuit să se afle. Doar noi, Estul, mai eram acolo, în acel moment temporal. Lumea se fragmentase. În mijlocul Europei nu era o graniţă sistemică, era mai mult: o falie care tindea să structureze diferit mentalităţile celor două părţi. Nu-mi făceam iluzii. Pesemne că şi ceilalţi, cei din vest, erau învăţaţi să vadă în noi duşmanul, aşa cum eram şi noi învăţaţi să-l vedem în ei. Cât despre portretul lui Brecht, el oferea un argument în plus pentru ceea ce susţin. Vedeam un om cu ochelari, îmbrăcat într-o salopetă albastră, sprijinit cu mâinile de o bară albastră, având în spate un zid din cărămidă şi deasupra capului trei reflectoare. Expresionism. Totul era schiţat în stilul despre care pomeneam, cu tendinţa vădită de a arăta că Brecht a fost „de-al nostru", un înainte-mergător chiar al stilului de viaţă care ne producea pe noi.

După Alte Musem ne-am dus la Galeria Naţională, unde, alături de capodoperele germane, se aflau şi maeştri ai artei universale. Acolo am văzut pentru prima oară un Cezanne autentic. Era o natură moartă, făcută din tuşe groase, păstoase, în stilul cubist cunoscut. Doar dacă luai distanţă vedeai că e vorba despre un vas şi un măr. Cezanne lucra asupra capacităţilor ochiului omenesc, nu doar asupra teoriilor referitoare la forme. Şi, dacă chestiunea formelor era mult mai largă decât domeniul picturii, aceea a privirii a fost apoi comentată cu argumente diferite de pointilişti şi de fovişti, devenind, cu timpul - şi ea - o chestiune a tuturor artelor vizuale, după cum au dovedit-o în primul rând arhitectura, dar şi designul şi sculptura. Nu puteam decât să măsor distanţa între sculptura lui Shadow din acelaşi muzeu, numită *Prinţesele Luisa şi Frederica*, într-un stil aproape rococo (dar avîndu-şi originea în Praxiteles) şi Henri Moore de pildă, care foloseşte pentru exprimare nu doar plinul, ci şi golurile unei sculpturi. Atunci însă, la Berlin, a fost doar începutul tentativei mele de a înțelege relaţiile şi distanţele dintre fenomenele lumii în care trăiam.

In după amiaza aceleiaşi zile ne-am dus la Pergamon. Acesta era un muzeu a cărui clădire fusese construită special pentru a adăposti semnele vechilor civilizaţii. Deodată am realizat ce făcuseră nemţii pe vremea când Europa aparţinea puterilor colonizatoare europene (iar ei nu prea erau una dintre acestea): savanţii lor bătuseră lumea largă, ca şi savanţii francezi, englezi etc. şi căutaseră ceea ce căutam şi eu acum: legătura dintre fenomene în marele univers al civilizaţiei planetare. Apoi aduseseră la ei acasă tot ce putuseră aduce. Incercaseră, fiecare, să refacă întregul pe cont propriu. În muzeul acela se aflau împreună Babilonul şi Pergamul. De ce

doar Babilonul din toată îndelungata istorie a Mesopotamiei, asta îmi scăpa. Sumerul nu era prin nimic prezent, iar dintre oraşele-cetăţi ale Asiriei, doar Babilonul. De fapt, prin el puteai avea o imagine despre punctul de vârf la care ajunsese civilizaţia dintre Tigru şi Eufrat în cam două mii de ani, începînd cu mileniul al patrulea înainte de Hristos. După Sumer, regatul akkadienilor - arie de intersecţie a drumurilor vechi – fusese disputat şi cucerit de amoriţi, populaţie semitică, aceea care l-a dat pe Hammurabi, marele legiuitor. Stâlpul cu legile lui Hammurabi - o copie scrisă în cuneiforme pe un monolit de bazalt negru - trona chiar acolo, în muzeu. El zidise Babilonul în jurul ideii de lege ca temei al lumii! Prin urmare nu grecii antici inventaseră codurile de legi, nu romanii și nu bizantinii…

Dar soarta locurilor aflate la răscruce de drumuri e să-şi schimbe des numele, stăpânii şi legile. Aşa că pe locul acela au trăit, tot înainte de Hristos, chaldeenii. De la ei păstrăm până astăzi sistemul de numărare cu baza 3: cercul de 360 de grade, anul de 360 de zile, beţişoarele grupate pe duzini, de la care începea aritmetica pe când eram eu copil. Poate se ştie, dar eu nu ştiu ce origine au chaldeenii. Dimitrie Cantemir spunea, în *Sistema religiei muhamedane*, că la chaldeeni îşi au originea mituri foarte vechi, ca şi citirea cerului în sistem zodiacal. Ceva trebuie să fi însemnat acel popor nouă necunoscut, din moment ce a avut înţelepciunea de a se alia cu mezii, triburi venite din Asia peste Poarta de Fier a Asiei, aflată între Caucaz şi Marea Caspică. Mezii aveau să plămădească, împreună cu parţii, poporul persan. Iar împreună cu sarmații, mezii i-au dat pe traci. Totuşi perşii, ca și tracii, au fost mai mult decât atât. Ce vreau să spun este că Nabucodonosor (Nabu-Kudur-Usur – regele e trimisul Cerului), cel mai mare rege babilonian, a cucerit cetatea Ierusalimului şi i-a dus în robie pe semiții vechi, rudele şi urmaşii akkadienilor, inventatorii cuneiformelor, acelea care au stat la baza alfabetului arameic și a celui grec de mai târziu, adică la baza tuturor alfabetelor lumii de azi. Legea răzbunării însă funcţiona de pe atunci. Regula ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte, iată ce a distrus până la urmă civilizaţia babiloniană. Cyrus al II-lea al perşilor, cel Mare, ucis la Pasargades, a avut grijă ca Babilonul să nu se mai ridice. Dar şi de Imperiul Persan a avut grijă Alexandru Macedon, care chiar a murit în Babilon, aducînd după sine căderea definitivă a cetăţii. Babilonul a dispărut apoi cu nume cu tot din cauza Seleucizilor macedoneni, care conduceau Imperiul Macedonean de Răsărit.

Nimic din Muzeul Pergamon nu povestea această istorie. Vedeam doar, îngheţate pe pereţi, capodopere ale artei babiloniene. Teracota, care-şi păstra culorile de parcă ar fi fost acum scoasă din foc, arăta leul şi taurul, cele două animale sacre ale locului. Leul venea din Sumer, taurul probabil din Asia, ori din ţara Melluha (India). Fiecare însemna altceva: forţa şi nobleţea, rezistenţa şi înţelepciunea sunt doar sensurile care au ajuns până la noi. Dar Chaldeea nu pierduse încă ideea unităţii primordiale a lumii. Un anotimp sta sub semnul unei planete, semn stelar, ca şi sub semnul lui pământesc, un mineral. Legătura acestora cu lumea vie o făcea un

animal, parte deopotrivă a umanului, ca şi a Cerului şi a Pământului. Leul era Soarele veșnic, Taurul exprima forța părintelui pământean al omului. Egiptenii exprimau chiar simbolul zeului Ra, Soarele, ca pe un taur. Din familia lui făceau parte Io, vaca nebună, ca și Minotaurul. Grecii însă au fost primul dintre popoarele lumii vechi care au afirmat supremaţia omului pe planeta Pământ, rațiunea și ordinea şi au rupt toate legăturile ei cu alte lumi şi cu alte regnuri. Cu toate simbolurile vechi, venite din India pe filieră dravidiană, noi, cei de azi, urmașii pelasgilor și ai tracilor, continuăm în linie dreaptă tot ceea ce fusese înainte de greci. Avem reminiscenţe pe care chiar grecii le-au asimilat. Titanii și eroii lor (mulți cu origini pelasgice sau tracice) au ucis Minotaurul şi pe Io, adică posibilitatea încrucişării regnului uman cu orice altceva. Pentru greci Cerul a devenit o parte logică a Universului, fiind cognoscibil pe calea raţiunii umane. Stema cu bour a vechii noastre Moldove a fost doar ultimul semn nordic al întinsului mit al taurului şi afirma legăturile profunde şi unitatea în spaţiu a unui strat de civilizaţie al Mediteranei de Est, venit încă de la finalul Paleoliticului. În figura arcaşului babilonian, aşezat în profil, vedeam deopotrivă Extremul Orient, un fel de strămoş al samuraiului după veşmântul lui portocaliu, solar, frumos împodobit, dar şi viitorul profil egiptean. Chaldeenii au fost chiar mai buni artişti. Umerii oşteanului din Babilon erau şi ei desenaţi în profil, nu văzuţi din faţă, ca în desenele Egiptului vechi. Şi mai vedeam, pe arcul porţii zeiţei Ishtar, a fertilităţii, un animal ciudat, unicornul, care-mi evoca licorna de mai târziu din poveştile medievale ale Europei, dar și Inorogul lui Cantemir. Oricum, la tamili fusese animal sacru. Cât despre coloanele pictate pe teracota din sala tronului lui Nabuco-donosor, ele evocau deopotrivă coloanele Egiptului, ca şi pe acelea ionice. Savanta aşezare a bucăţilor de teracotă mă întreb de n-o fi fost - ca tip de artă - strămoaşa mozaicului, venit la începuturi din Asia, unde se lucra cu pietre colorate de dimensiuni mai mari decât în mozaicurile Ravennei. Cât priveşte zeul Soare, şi astăzi simbolul drapelului japonez, îl văzusem doar cu o zi în urmă pe frontispiciul pavilionului chinezesc din parcul de la Postdam. Europa recunoştea deci puterea lui depărtată. Totuși fascinaţia europenilor pentru sud nu trecea de lumea greco-latină. Babilonul era perceput strict ca un ansamblu de muzeu, pe când Pergamul era încă viu în chiar substanţa acestei lumi. Mi-era clar că judecata constructorilor muzeului fusese una de tipul: noi suntem doar urmaşii civilizaţiei greco-latine.

Un „aşa da, aşa nu” părea să fie lecţia ultimă a acestui muzeu. Şi iată de ce: elenismul, apărut după moartea lui Alexandru Macedon şi dispărut odată cu intrarea romanilor în Egipt, a fost sinteza dusă până la perfecţiune a Orientului cu spiritul grec. Mi-era clar ce credeau alcătuitorii muzeului: că spiritul grec învinsese Orientul. De aceea se considerau moştenitorii antichității grco-latine. Dar mie nu mi se părea deloc aşa. Poate, în mare, structura Pergamului, devenit sub romani centrul cultural al Misiei, devenise aceea de cetate grecească, mai ales sub aspect

urbanistic. Dar ionienii n-au fost în întregime greci. Erau parto-greci. Templul lui Zeus, pe care-l vedeam în muzeu, avea, în fiecare din încheieturile lui, ceva negrecesc. Zulufii pletelor lui Zeus, faldurile veşmintelor Herei, inelele coamei leului din Nemeea, trupurile contorsionate ale luptătorilor, aripile ca de serafim creştin (în fond mithraic) ale celor care piereau cu un strigăt mut, sugrumaţi de mari şerpi inelaţi, toate acestea nu erau greceşti. Zvastica de la baza coloanelor ionice nu era grecească. Triburile de greci avuseseră o sobrietate care pierise la atingerea cu Orientul. Această atingere au moştenit-o elenismul, apoi Europa. Barocul şi rococoul nu apăruseră din nimic. Deasupra tuturor celor aflate pe friza altarului din Pergamon erau, e adevărat, coloanele egale, înşirate ca ferestrele unei cazarme prusace. Era logica, era raţiunea. Dar dedesubt colcăiau formele în mişcare. Regatul lui Ashoka cel Mare și Taj Mahalul țâșneau de dedesubt.

Cine eram noi toţi? Noi eram ei, ajunşi mai departe în timp. Împărţiţi. Separaţi. Diferiţi. Lipsiți de cunoașterea originilor identitare. Dar rădăcina noastră era ascunsă acolo, în trecutul îndepărtat. În Pergam se inventase pergamentul, acolo fusese una din marile biblioteci ale lumii vechi. Mă recunoşteam şi eu, privitoare măruntă, la picioarele marelui Zeus, acolo unde începeau nu doar treptele altarului, ci şi treptele civilizației viitoare a Europei. Romanii fuseseră și ei admiratorii spiritului grec. Ei îl împrăştiaseră pretutindeni pe unde-şi întinseseră imperiul.

Puteam privi cu linişte civilizaţia compactă a Germaniei. Eu veneam dintr-un loc care cunoscuse spiritul lumii pre-greceşti cu mult înainte de spiritul antichității greco-romane. Pe pământul meu era îngropat Achille, mirmidonul, fiul nemuritoarei Thetys, din neamul Titanilor și tot pe la noi trecuse Jason, ionianul, în căutarea Lânii de Aur. Apoi buza Istrosului fusese mângâiată de Alexandru Macedon în căutarea propriului său trecut. Acolo, la gurile marelui fluviu trăise gânditorul de la Hamangia, identic cu acela de a Sesklo, din ThessaliaRomanii înşişi au venit către răsărit pe urmele lui Alexandru Macedon şi ghidați de hărţile lui Strabo, cel născut la Amaseia, în fostul regat tracic al Pontului. Pentru romani Dunărea fusese un limes. Pentru noi fusese miezul istoriei. Acolo, la gurile Dunării, căutaseră chiar originile lui Ulise călătorul ca și pe ale tracilor din Lesbos, ajunși cu mult înaintea latinilor pe pământul sfânt al Peninsulei Italice, unde fondaseră Roma și se numiseră etrusci. Totul se rotise în timp pe deasupra locului unde mă născusem.

Împăcată astfel cu mine însămi în ce privește locul meu european şi cultural, m-am dus la gazda noastră berlineză să-mi fac bagajul. Urma să fie ultima noapte la Berlin. Dar acolo, în holul larg și prost încălzit al casei, cu bradul de Crăciun fastuos veghindu-ne pe toți, gazda se agita împreună cu o fată tânără și blondă, care nu știa nemțește, ci se chinuia, în franceză, să spună ce avea de spus. A reieșit că era chiriașa care se afla în camera de lângă noi. Era violonistă, chiar auzisem prin somn, toată noaptea, acorduri de vioară, dar le pusesem pe seama spectacolului văzut la Operă, ca o reminiscență pe jumătate visată *a Flautului fermecat*. Totuși nu, ea

fusese. Era din Praga și venise să dea un mic concert la Conservatorul din Berlin. Am privit cu alți ochi demersul ei temerar. Era tânără de tot, plină de voință, umbla singură pe pământ și avea de gând să-și facă toată viața în acest fel. Ne-a invitat și pe noi la concertul din seara aceea.

Bătrîna berlineză înflorise dintr-odată. A spus că are și ea o fată plecată în America și care i-a trimis lucruri frumoase de îmbrăcat. Le-a și adus, gândindu-se că o echipează pe violonistă cu câte ceva. Dar erau lucruri de duzină, probabil luate de fiica ei de pe la vreun talcioc. Mai mult ca sigur, fiică-sa n-o ducea pe roze. Numai dorul o făcea pe mamă să vadă în lucrurile acelea, cu pene vopsite roșu spre violet, altceva decât erau. Violonista și noi însă vedeam bine ce se întâmpla. Oricum, la concert gazda a mers cu o bluză crem din dantelă și o fustă neagră, erau ale ei, iar eu am mers tot cu ceva negru cu alb. Violonista, al cărei nume nu mi l-am notat, a primit multe flori și felicitări la Conservator, urma să mai facă un an de studii la Berlin. Ne-am întors acasă cu toții, cu un taxi, iar gazda noastră a deschis o șampanie gruzină și am închinat pentru succesul ei în carieră. Pe urmă, deși trecuse de ora zece, gazda noastră, complet îmbunată, ne-a lăsat să facem baie. Pe urmă ne-am luat rămas bun de la ea, fiindcă a doua zi luam de dimineaţă de tot S-Bahnul – un tren de oraș – ca să ne ducem la gară.

Impresia ultimă despre Berlin mi-a lăsat-o S-Bahnul, hala uriaşă a gării lui, înaltă şi afumată, zgomotul de voci şi de fiare scrâşnind, ceaţa rece a dimineţii, care ascundea conturul negru şi colţuros al peroanelor. Părea o lume lipsită de intimitate şi de căldură, prin care oamenii circulau cu desăvârşire străini unii de alţii. Şi totuşi, amintiri cărturăreşti îmi spuneau că acolo se născuse, în veacul al XIX-lea, una dintre cele mai puternice forme ale solidarităţii umane de pe continent.

*

*   *

Am ajuns la Wittenberg în cursul aceleiaşi dimineţi. Aici fusese patria lui Martin Luther, răzvrătitul. De fapt, ce ştiam eu despre Luther înainte de a vedea Wittenbergul? Ştiam că trăise de la jumătatea veacului al XV-lea până aproape de jumătatea celui de-al XVI-lea şi că, datorită lui, apăruse dizidenţa catolicismului numită protestantism. Dizidența germană, deoarece protestantismul înmugurise încă de la războiul lui Jan Hus din Bohemia (1415), avusese o perioadă de strălucie în Elveția, datorată lui Jean Calvin. Trebuie că răbdarea lumii ajunsese la capăt în ce priveşte abuzurile Bisericii și Vaticanului, din moment ce Wycliffe în Anglia şi Jan Hus în Cehia se revoltaseră cu mult înaintea lui Luther. La fel și Gheorghe Doja, secuiul din Transilvania, contra obtuzității nobilimii maghiare. În plus, obtuzitatea clerului (vezi și Umberto Eco – *Numele trandafirului*), care nu băga de seamă că lumea se schimbă, că Evul Mediu dispare în favoarea Renaşterii, era încă o cauză pentru tot ce se întâmpla. Naţiunile îşi descopereau specificul identitar, Europa devenea mereu mai mult o lume „neglobală” şi cămașa prea stâmtă a uniformizării catolice

pocnea pe la cusături. Să nu-ţi poţi folosi limba natală în comunicarea cu Dumnezeu era un impediment chiar în înţelegerea ta de către Dumnezeu. Şi, în plus, să plăteşti Bisericii pentru această neînţelegere… Asta trebuie să fi fost motivaţia lui Luther când a tradus *Biblia*. Dar n-a fost doar Luther. A fost şi Thomas Müntzer, cel ucis pentru provocarea războiului ţărănesc (ca al lui Gheorghe Doja), război de susţinere – de revoltă socială în fond – a mişcării lutherane.

Acum eram deci în patria lui Luther. Urmaşii îl venerau încă, după numeroasele repere pe care le vedeam despre trecerea lui pe pământ. Fusese profesor aici, colegiul îi purta numele. Vedeam statuile lui Luther şi Melanchton (discipolul său folosit și de Jean Calvin pentru definirea doctrinei și nepotul lui Reuchlin) pe la răscrucile oraşului. Exista încă, după atâtea veacuri, stejarul sub care Luther pronunţase celebrul discurs (*Tezele*) de la care spiritul religiei catolice devenise spiritul naţiunilor care-o foloseau, discurs încheiat cu vorbele rămase celebre: "aicea stau şi nu pot altfel". Mânăstirea şi catedrala unde a început traducerea *Bibliei* în germană erau şi ele aici, cu grilajele lor de fier înnegrit de trecerea timpului. Semne identiare în fond, ale spiritului german…

Încolo, din Wittenberg îmi amintesc doar străzile vechi, în pantă, cu multe prăvălii, un turn înclinat – dar care nu era prin nimic celebru, ceaţa umedă, lumea puţină trecînd grăbită spre unghere probabil călduroase şi mai uscate. N-am aprofundat cu nimic ştiinţa mea despre Luther prin ceea ce am văzut. Găsisem un oraş saxon tipic. Era într-o sâmbătă, ne-am dus să mâncăm cârnaţi şi să bem bere, erau nişte cârnaţi diferiţi de ai noştri, deloc pipăraţi, ci cu mirodenii mai moi şi cu mai multă carne. Le spuneau wurst. Îmi amintesc că un astfel de cârnat, cu o sticlă de bere şi două felii de pâine, costau sub o marcă. Apoi ne-am culcat, fiindcă plecam a doua zi. Seara ne-am amintit că saşii de pe la noi din Transilvania erau de fapt saxoni, colonizaţi încă din veacul al XIII-lea, pe când cavalerii treceau către Ierusalim întru apărarea creştinismului, în vreme ce Bizanţul, ajuns la gurile Dunării, lupta să-şi păstreze supremaţia în faţa deselor năvăliri din toate părțile. Sachs a dat saş, după cum schiavi (slavi) a dat Şchei. Acolo începea povestea Braşovului. Toată colonizarea Transilvaniei a fost tentativa Nordului de a păstra integritatea Europei folosind linia de rezistenţă a Carpaţilor în faţa necunoscutului răsăritean. Bizanţul tremura din toate încheieturile la apropierea Otomanilor, care ţinteau şi ei frontiera Dunării. Ciudat cum Dacia, considerată limes pentru atâtea imperii, a fost din această pricină mereu în centrul atenţiei.

De altfel, pe vremea lui Luther venise la Braşov Johannes Honterus, care adusese în Transilvania spiritul protestant al nordului, cu voința lui de a întoarce creștinismul la puritatea simplă a începuturilor și de a exclude astfel supra-instituția catolicismului numită Vatican. Honterus, cu toate că a cartografiat Transilvania în spirit germanic, totuşi l-a chemat la Braşov pe Coresi, l-a ajutat să întemeieze tiparul românesc şi a susţinut biserica ortodoxă, școala valahilor în limba lor proprie, deși

munceau pentru nobilii unguri şi meşteşugarii germani. Un fel inteligent de a spune, avant la lettre, că Europa e unitară prin chiar faptul că este o Europă a Naţiunilor.

Ortodoxia, care are drept pilon de rezistență toleranţa, n-a avut parte, din câte îmi amintesc, decât de o dispută majoră, aceea dintre iconoclaşti şi iconoduli, dar nu de atâtea secte și reforme precum catolicismul. Iar asupra acestui fapt ar fi de meditat serios.

*

* *

În fine, după o noapte agitată de prea multe gânduri, am plecat de dimineaţă către Quedlimburg, unde am stat doar câteva ceasuri, în jurul prânzului. Era o duminică puţin mai luminoasă, oraşul avea case mici, cochete şi colorate, ca într-o ilustrată de Crăciun. Nu era deloc zăpadă, totul era foarte curat, dar nu era nimic deschis, nici măcar restaurantele ori cofetăriile. Am ales totuşi să răbdăm de foame până spre după amiază ca să urcăm să vedem castelul feudal de pe deal, cu turnuri ascuţite ca în gravurile lui Dürer şi, de acolo, să privim oraşul din vale, aşternându-se ca o cochilie deschisă către noi. Îmi amintesc mozaicul cu stema oraşului din piaţa Primăriei, Rathausul vechi, o stemă cu îmbârligatele pene negre ale pajurei germane, care ţinea între gheare tocmai turnurile castelului văzut de noi.

Ne-am dus apoi la Wernigerode şi Halberstadt, alte două orăşele saxone, minunate amândouă, cu aceleaşi case viu colorate şi cu lemnărie multă, cu Rathausul, castelul din deal şi catedrala veche. Aceea mi se părea că este Germania tipică, puţin ori deloc atinsă de aripa dezinteresului pentru ceea ce-ţi aparţine. În Saxonia dragostea pentru ceea ce ai și ceea ce ești nu dispăruse aproape deloc şi, ca urmare, totul era bine îngrijit.

*

* *

De la Halbestadt am luat trenul spre Leipzig. Primul lucru pe care l-am văzut acolo a fost uriaşul monument de forma unui falus dedicat Bătăliei Naţiunilor de la 1813 împotriva lui Napoleon. Era, cu statuile lui uriaşe, de luptători cu săbiile înfipte în pământ, dispuse în cruce, semnul întreg al victoriei alemanilor contra celților, un semn medieval, chiar primitiv, foarte puternic, care exprima victoria rasială, tribală a unora contra altora. Mi s-a părut că până la mitologia pusă în pagină de Wagner nu mai era departe. Numai în astfel de vremuri de cumpănă extremă, când fiinţa identitară însăşi este ameninţată, naţiunile îşi arată adevărata faţă. În ce-i privea pe germani, luptele cu Napoleon au fost – ca tip de reacţie – ceea ce mai târziu a mirat Europa primului şi celui de-al doilea război mondial prin violenţă. Mă gândesc că nici Franţa nu se lăsase mai prejos, graţie lui Napoleon, arătînd Europei fața pe care i-o arătase. Ce-i drept, Napoleon nu fusese tocmai francez. Dar era adoptat pe de-a-ntregul, părea o alternativă viabilă la Revoluţia Franceză. Ingres însuși în pictase cu mantie roșie și coroană de aur, exact ca pe Julius Caesar, zeul. Doar că n-a fost.

Modul cum l-a ejectat mai apoi Republica Franceză este edificator pentru capacitatea acelei naţiuni de a „da pagina” şi de a începe un capitol nou al istoriei în numele păstrării tuturor deschiderilor către viitor.

Şi, în trecere fie spus, pe fondul comun al politicii mondiale pe care-l exprima principiul echilibrului de forţe, Franţa a fost mereu diferită de Germania. Prima a acţionat întotdeauna cu extremă rapiditate, a fost foarte mobilă în decizii şi realizări, orientîndu-se mereu spre ceea ce era nou şi surprinzător. Germania a mizat însă pe soliditate, construia fiecare domeniu ca pe un bloc cu toate conexiunile făcute. Un fel de Minervă ieşea gata încoifată din capul lui Zeus. Fiecare din cele două ţări pierdea pe terenul celeilalte. Dar împreună s-au dovedit, până la un moment dat, tractorul de forţă al Uniunii Europene. Totuși, mi se pare că pluralitatea vocilor face farmecul vieţii, inclusiv pe acest continent. Nu merită să trăim dacă suntem obligaţi să trăim toţi între niște limite înguste și impuse, un fel de mici pușcării unde coordonatoare e doar prostia celui aflat întâmplător în vârf și ajuns acolo grație dezinteresului de masă. Vreau să pot alege continuu un optim care-mi este propriu, care este propriu fiinţei mele de dinainte de momentul alegerii. În sfârşit, să revenim la RDG-ul anului 1977.

De sus, de pe platforma Monumentului Naţiunilor, am văzut spaţiul uriaş al Târgului de la Leipzig. Proporţiile lui impresionante mi-au proiectat diferenţa de rang a Germaniei faţă de România. În teorie, ştiam că există şi mă aşteptam s-o întâlnesc. Dar nu atât de brutal. Am văzut dintr-odată, deşi spaţiul acela era pustiu şi contururile i se pierdeau în ceaţă, diferenţa între o ţară care face comerţ şi una care pretinde că face. Nu ştiu dacă târgul existase şi înainte de război. Dar, oricum, el fusese făcut pentru ca acolo să se producă relaţii şi schimburi comerciale, nu fusese făcut ca o expoziţie de unicate de țară, eventual cu vânzare, cum se întâmpla la Târgul nostru de mărfuri de la Pavilionul de Expoziţii din București.

Seara i-am dat telefon unui poet din Leipzig, Rolland Erb. Aveam numărul lui de telefon de la Franz Storch, pe atunci şef de publicaţie germană din Bucureşti, un om cu totul deosebit, care se predase ruşilor pe vremea războiului ca etnic german în locul surorii lui, spre a fi dus în prizonierat. Venise foarte bolnav, a şi murit de cancer, dar era un om atât de bun, încât nici azi, după atâţia ani, nu-l pot îngloba în categoria germanilor, care – mi se pare mie – sunt mai reci, mai distanţi, mai închişi, nu reacţionează când văd în jur suferinţă, dacă fenomenul nu fisurează viaţa lor proprie. Franz Storch reacţiona. În sfârşit, l-am sunat pe Erb, el terminase franceza, secundar româna, era redactor de editură, lucra pe atunci la colecţia Reklam, o colecţie cam ca BPT-ul nostru. În plus, era un om din generaţia mea, blond şi cu o educaţie tipic socialistă. Fusese şi el pionier şi utecist, recunoşteam asta după semne imperceptibile, care se referau atât la ţinută, cât şi la felul cum stabilea relaţia cu necunoscuţii. Ne-am dus la o cârciumă să mâncăm şi să mai povestim. Il interesa Blaga, voia să-l traducă în germană. I-am trimis pe urmă volumele, nu ştiu ce-o fi

făcut cu ele. I-am povestit despre filosofia lui Blaga, despre faptul că era educat în spiritul filosofiei germane. Mi-a dat nişte volume de versuri de-ale lui, le-am recenzat, cred, în „Suplimentul literar al Scânteii Tineretului”. Erb nu mi-a făcut o impresie deosebită, afară de faptul că-l simţeam „de-al meu”, educat în spiritul culturii franceze. Încolo, toţi eram cam la fel cu toţi.

Dar Erb era cu siguranță mai mult, fiindcă a ţinut să ne arate vechiul Leipzig. Ochii îi străluceau când ne vorbea despre vechiul cântar de mărfuri al oraşului, despre vechea Primărie, despre Bursa de mărfuri, despre gloria trecută a unui mare nod comercial, parte a Ligii Hanseatice. În vară, cam aşa ceva, destul de curând după călătoria noastră, Erb a şi venit la Bucureşti. Nu m-a căutat şi nu ne-am văzut. Am aflat însă din presă că venise, fiindcă i s-au publicat nişte poeme scrise chiar la Bucureşti. Era vremea când lagărul socialist tindea să devină un fel de lac fără graniţe interioare, global – o uniune a estului – şi numai umbrele trecutului au dus la dispariţia acestui flux nivelator, cultural şi economic, pe care generaţiile mai tinere tindeau să-l aducă.

În ziua următoare am văzut Muzeul Gheorghi Dimitrov, muzeu de artă adăpostit de fosta clădire a Tribunalului Reichului. Ca şi Opera din Berlin, era o clădire cenuşie, cu nişte coloane înalte cât două etaje. Nu avea, cum m-aş fi aşteptat, cunoscuta statuie a Justiţiei legată la ochi, ci, deasupra frontonului triunghiular, în stil grecesc, trona statuia unui individ sfrijit care ţinea o făclie în mână. Ori cam aşa ceva. El privea în gol prin ceţurile înaltului şi muritorii de pe trotuar nu-i puteau vedea decât bustul subţiratic, restul fiind acoperit de fronton. Am intrat cu sufletul îndoit în muzeul acela care, după ce că arăta atât de nemţesc, mai şi purta un nume bulgăresc.

Numele însă era, ca de obicei, un fel de reverenţă făcută stilului epocii, care ne înfrăţea pe toţi cu toţi din motive de apartenență ideologică, fie că ne potriveam, fie că nu. Înăuntru trona spiritul germanic pur. Nu era vorba doar de artişti germani, ci de spiritul nordului european în sens mai larg, de victoriile şi nostalgiile lui. Primul care-mi vine în minte este Hans Baldung Grien, pictor de început de veac şaiprezece, format la limita dintre pământul francez şi cel german, dar, hotărât lucru, elev al lui Dürer, cel puţin prin punerea în pagină. *Vârstele vieţii*, cele şapte nuduri feminine grupate sub acest titlu, cu o pasăre cu guşa roşie aşezată între ele, pe pământ, te lasă să vezi mai mult ce n-a vrut pictorul să-ţi arate, decât ce-a vrut. De altfel, acesta mi se şi pare farmecul cel mai mare al vechilor pictori. Grien iubea cărnurile mătăsoase şi fine, culorile pastel. Franţa îi rămăsese în sânge, cu toate subţirimile ei. Dincolo de tema de succes a epocii, puţin biblică şi puţin desuetă, amintind deopotrivă vremurile când bărbaţii plecau în lungi bătălii cu nostalgia femeilor în suflet, ca şi faptul că viaţa trecea repede ca o pasăre sângerînd şi numai la Dumnezeu te puteai gândi să te apere, dincolo de toate astea, ghiceai o fină analiză a sufletului făcută prin prisma trupului. Fiecare femeie, la fiecare vârstă, înfăţişa exact avatarurile prin care trecuse. Erau prezente forţa şi înfrângerea, speranţa şi clipa de cumpănă. Le vedeam nu în ochi, ci în cutele cărnii celor şapte trupuri.

Peisajul deluros, creanga ruginie şi norii înalţi, alburii, vorbeau despre aminitirea Renaşterii trecută printr-un filtru cu multe gradaţii, parcă înceţoşat. N-avea nimic din suculenţa plină, din deschiderea dăruită către lume a sudicilor. Grien era un nordic pur sânge. Era, cum s-ar spune într-un limbaj mai special, amprentat genetic de vânturile nordului. Deşi ajunsese şi până la el magia sudului, aceea care a făcut cea mai îndelungată carieră în nord. Îmi mai amintesc, de altfel, din aceeaşi perioadă, un maestru flamand care înfăţişează un nud feminin, cu un căţeluş mic şi alb la picioare, pândit printr-o uşă întredeschisă de un individ cu tichie ţuguiată. Dar ce este interesant, dincolo de disproporţia părţilor corpului – fata are capul prea mare – e faptul că în jurul ei plutesc tot felul de panglici încolăcite, ca în cel mai pur baroc, pline de inscripţii drăgălaşe. Era tentativa de a mări ponderea mesajului pictat cu aceea a mesajului scris, o interferenţă a artelor care va reapare foarte târziu, la postmoderni, dar şi semnul unui capăt de drum dincolo de care arta devine modă, stilurile sunt frânte şi amestecate, fiindcă lumea în întregul ei se află în pragul unui nou salt de comunicare. Tabloul acela nu era datat, fiindcă altminteri mi-aş fi notat, dar trebuie să fi fost înainte de veacul al XVI-lea, când arta nordului se aşează din nou, după un tipar cu mult mai personal decât în trecut. Între Cranah cel Bătrân, care fusese deopotrivă influenţat de Dürer şi de Luther şi Cranah cel Tânăr, care fusese influenţat de tatăl său, dar şi de vremea lui, vedeam exact asta: diferenţa între influenţa sudică încă neprelucrată bine, încă pe cale de asimilare – toate nimfele şi îngerii şi fundalurile cu chiparoşi strigau după Leonardo da Vinci – în vreme ce fiul făcuse o industrie din arta tatălui, urmată atâta vreme cât a adus venit, dar, când a fost vorba de exprimarea personală, vedeam că portretele înfăţişau cu adevărat oameni ai nordului, cu acea sănătate forţată de vremea aspră şi costumaţi ca nişte vajnici burghezi, adică oameni ai burgului germanic. Doar văzusem ceva din Wittemberg, ţara lui Luther, unde lucraseră amândoi pictorii, tatăl şi fiul.

Dincolo de această aşezare a tiparelor artistice, dacă era să urmezi pista flamandă, ceea ce vedeai, cel puţin în acel muzeu, venea - ca moment temporal - după epoca de aşezare a artei germane, adică începea în veacul ai XVII-lea. Toţi flamanzii aparţineau acelui veac. Majoritatea lucraseră la Haarlem, din câte-mi aminteam eu, oraşul lalelelor. Toţi călătoriseră. Rembrandt fusese în Italia, îi plăcuse Caravaggio, îl avusese elev pe Frans Hals, care, la rândul lui, îl avusese elev pe Adriaen Brouwer. Vedeam pânzele lor în muzeul acesta, înţelegeam că paleta coloristică atât de plină le venea din sud şi de la profesorii lor. Un fel de unitate artistică a Europei izbucnea în lumina conştiinţelor, cunoaşterea şi opţiunile se uniformizau, rămâneau diferite doar particularităţile de ambient, de formare, de sensibilitate. Brouwer avea parcă ceva din Bosch, ceva ce n-ai fi găsit niciodată în sud, poate doar în Spania (dar ea nu fusese un model pentru nord, doar Renaşterea fusese). În schimb, vedeam clar că la un Jan van Goyen, care trăise şi el la Haarlem, călătorise prin Franţa şi Anglia, dar nu cunoscuse niciodată sudul, nici măcar nu-l

învăţase de la maeştrii lui, predominau griurile mătăsoase, nici o culoare nu era vie, adevărată, puternică. O ceaţă fină acoperea totul, ca şi în cazul culorilor lui Baldung Grien. Ei erau nordici pur sânge. Nu percepeau alte lumi, nu simţeau nevoia contopirii cu marele tot european. Voiau să se impună prin ei înşişi, prin chiar esenţa lumii lor. Ghiceam eu două linii deosebite de evoluţie a lucrurilor, ori mi se părea? Una a impunerii artistice prin afirmarea de sine şi una a impunerii prin asimilare în marele tot al continentului?…

Am ieşit indecisă de la Muzeul de Artă Gheorghi Dimitrov. Mai aveam de mers la Thomas Kirche, catedrala unde fusese organist Johann Sebastian Bach şi urma să vedem nu doar mormântul lui, ci şi locul unde, privind către bolţi, se gândise la cele mai multe compoziţii. Pentru Vladi, care era matematician, Bach era de departe cel mai mare dintre toţi muzicienii lumii. Pentru mine nu era cel mai mare prin muzica pe care-o auzeam, ci prin felul cum exploatase, tehnic vorbind, toate posibilităţile combinatorii şi armonice ale sunetelor. A fost contmporanul lui Cantemir, care a lăsat și el un sistem de notație muzicală, cu totul diferit și care amintea de Pythagora și muzica sferelor. Dar amândoi modelaseră până la capăt puterea de semnal și de simbol a sunetului. De aceea poate nu-mi amintesc, din toată catedrala, decât orga, metalul ei lucind stins în semiîntuneric, grilajul care mărginea totul şi placa inscripţionată care vorbea despre Bach. In fapt, el lucrase cu o notaţie muzicală preexistentă, cu un instrument – clavecinul – şi un gen muzical – fuga – sistematizând, pe baza acestor date, teoria tonalităţii, a modurilor, a ritmului, adică legile armoniei. Cantemir făcuse și el un sistem muzical bazat pe un instrument, tamburul, dar se gândise la muzica sferelor, fragmentarea suneului urmărea toate zilele unui an. Sistemul lui a avut 33 de moduri, iar pentru ele a inventat un instrument de măsurare optică a înălțimii sunetelor. Cantemir fusese valah. Un neam extrem de vechi și pentru care Pythagora (cel din Grecia Magna, unde fugiseră pelasgii din Atena) însemnase, identitar vorbind, foarte mult. Bach însă a făcut o matematică a muzicii, oricine putea înțelege sistemul lui. Cu siguranță credea că descoperise perfecţiunea, ignorînd faptul că prisma prin care filtra totul era el însuşi, adică unică. Armonia lui Bach a rămas armonia lui Bach. *Clavecinul bine temperat* şi *Arta fugii* îl indică doar pe el. Dar mai indică ceva: faptul că se acumulase în timp destulă muzică și destulă matematică, spiritul uman simţea nevoia de ordine şi de reguli, trimitea artei europene, odată cu Bach, semnalul că, după explozia sudului şi a Renaşterii, urma vremea judecăţilor lucide. Ce-a fost asta? Prin ce-am trecut? pare să se întrebe toată arta lui Bach.

*
* *

În ziua următoare, era pe 9 ianuarie 1977, am plecat către Eisenach. Ninsese mult, în tren era cald şi bine, simţeam mirosul de mangal care însoţea în Germania,

întotdeauna, senzaţia de căldură. Aveam să intrăm în Thuringia. Mi-amintesc că am coborât astfel încât să vedem castelul Wartburg, făcînd drumul prin pădurea înzăpezită din munţii Hartz. Zăpada era foarte albă şi curată, era destul de cald, gerul se mai muiase, continuau să cadă fulgi uriaşi. Ici-acolo se mai vedea frunzişul gros, era o pădure de foioase, rară şi luminoasă. Nu urcam decât noi doi. Zidul cenuşiu al castelului, parţial acoperit de iederă verde, s-a ivit deodată, cu numeroasele lui ferestre secţionate de coloane subţiri. Pasajele de scări şi arcele romanice îmi completau senzaţia de model sudic, dar era mai mult decât atât. Era chiar amprenta romanităţii, a stăpânirii latine pe aceste locuri. O amprentă rămasă în timp datorită Dreptului roman, care impresionase atât de profund spiritele riguroase ale locului, încât până şi astăzi puteai ghici urmele lui pretutindeni. Arhitectura în stil romanic era doar o reverenţă făcută Dreptului latin. Mie aşa mi se părea. Aşa vedeam latinitatea nordului european. De altfel, înăuntru am dat de nişte tripticuri în basorelief din viaţa lui Iisus care-mi aminteau de Avignon, de primii papi, apoi am dat de alte picturi ale lui Cranach cel Bătrân. În sfârşit, nu mai ştiu de ce ne-am dus de fapt la Wartburg. Dar zăpada pufoasă, curată, ziua luminoasă din pădurea rară mi-au rămas atât de bine întipărite în minte, încât acela pare să fi exprimat pentru mine semnul de echilibru şi de viaţă omeneşte posibilă în aspra lume germanică.

*

*   *

La Eisenach însă ne-am dus să vedem casa lui Wagner. Nu-l simpatizam în mod deosebit, dar nici nu credeam că fusese maestrul spiritual al fascismului, cum ni se spusese la învăţământul politic. Voiam să văd cine fusese de fapt. Era o casă obişnuită, galbenă pe dinafară. Urcai pe o pantă lină, apoi, după câteva trepte, vedeai o galerie mică şi-ţi scuturai picioarele pe un preş, după care pătrundeai înăuntru. Acolo, din câte-mi amintesc, cel mai evidenţiat era episodul iubirii lui pentru Cosima. Şi dacă, după atâţia ani, asta e amintirea cea mai pregnantă, e semnul că aşa era construit muzeul. Era pus accentul pe episodul 1848, Wagner revoluţionarul care fugise în Elveţia, îl cunoscuse pe Liszt şi se îndrăgostise de fiica lui. Toată diferenţa lui specifică de muzician dispărea în faţa acestor întâmplări ale vieţii. Faptul că scriitura lui e diferită de aceea a operei italiene, faptul că ridicase mitologia germanică, nordică, la rang egal cu aceea sudică, nu părea să-i fi interesat pe muzeografii casei memoriale. Sau poate tocmai pentru că era ceva atât de important, fusese ascuns cu grijă. În fond, ce-i reproşau lui Wagner maeştrii marxism-leninismului? De ce era el considerat un părinte spiritual al fascismului? Ce fusese *Inelul Niebelungilor* pentru Marele Reich? Poate nu era momentul să scoţi în prim plan exact diferenţa lui specifică de muzician. Cunoşteam de la mine de-acasă acest mod de păstrare a valorilor în circuitul public, prin luminarea ori lăsarea în umbră uneori a celor mai importante realizări ale lor. Astfel de artişti erau trimişi în viitor precum nişte scurte mesaje puse în sticle aruncate pe mare. Cine găsea sticla,

n-avea decât să facă investigaţii asupra trimiţătorului, ca şi asupra celor relatate în mesaj. Şi să descopere singur care bucată lipseşte pentru a reface apoi întregul.

La Eisenach mai era o casă unde locuise Luther, ne-am dus s-o vedem, dar, comparativ cu Wittenbergul, nu era nimic în plus de afirmat. Mai era şi un monument al lui Bach, din câte-mi amintesc, dar nu asta făcea faima oraşului. Toate îndrumările turistice te trimeteau la hotelul Leul de Aur. Ce fusese în definitiv acolo? Ne-am dus să ne lămurim. Ei bine, acolo fusese în 1869 Congresul de constituire al SPD-ului, adică Partidul Social Democrat. În prima clipă am fost gata să tratez asta ca pe o chestiune propagandistică. Dar pe urmă mi-am amintit că acesta era unul din marile partide care continua să existe și în Germania Federală. Şi nu era deloc de glumit că ţinuse în Europa cumpăna democraţiei vreme de mai bine de un veac, că asigurase organizarea celei mai eficiente clase de oameni medii a acestui continent, într-o însemnată parte a lui. Producţia industrială ai cărei beneficiari suntem cu toţii, n-ar fi arătat aşa cum arată fără germani, germanii n-ar fi arătat aşa cum arată fără muncitorii germani, care organizaseră SPD-ul. Din nefericire, muncitorii noştri socialişti n-aveau organizare sindicală adevărată şi nici măcar organizare adevărată. Era un fel de Ev Mediu prelungit, cu găști de «ajunși», proveniți, vorba mamei, dintre cei mai leneși oameni ai țării și cu „șefi” medievali. Semn clar că lucrurile n-aveau să dureze. Așa nu se putea… Totul fusese luat în calcul dinainte de a te fi născut. Un om nu era tratat ca o fiinţă gânditoare, care poate perfecţiona sistemul însuşi. El era supusul sistemului, mai rău – al șefului sistemului, servitorul lui. Mi se părea orientalism la cub, nu la pătrat. Evident, n-aş fi îndrăznit s-o spun. Sistemul extirpa vorbitorii. Dar SPD-ului cred că-i suntem datori până astăzi pentru formarea conştiinţei de clasă în plin veac al XIX-lea. Poate nu numai lui, dar cu siguranţă şi lui.

*

*   *

Am plecat de la Eisenach după amiaza şi ne-am oprit la Gotha, locul unde fusese primul Congres al SPD-ului, din 1875, dar n-am mai vizitat nimic, casa memorială Chanach era închisă, palate baroce mai văzusem, aşa că, după ce ne-am cazat, ne-am dus la cinema să vedem un film. Pentru mine Gotha avea o rezonanţă medievală, legată mai ales de vechile forme de învăţământ. Nu voiam să-mi schimb impresiile vechi cu altele noi. Aşa că am intrat la întâmplare într-un cinematograf, sala era arhiplină, toţi îşi ţineau paltoanele în braţe, ca şi pe la noi. Vedeam în special perechi de îndrăgostiţi, adolescenţi şi tineri. M-am lămurit şi de ce. Rula *Zorro*! Înăuntru era cald, mirosea a mangal, a aer închis, iar Zorro vorbea nemţeşte. Nemţii dublau filmele, nu le titrau, astfel încât preţioasa limbă germană să nu poată fi contaminată de contactul cu limbile aducătoare de pierzanie ale barbarilor din afara graniţelor. Supremaţia limbii germane, formă de expresie a spiritului german însuşi, era ideea subtextuală care mi se părea că stă la baza acestor proceduri. Fiindcă nu cred să se

fi gândit cineva la prostia spectatorilor, care n-ar fi fost în stare să citească titrajele în ritmul în care auzeau dublajul. Nimeni în sala aceea nu putea deci auzi engleza, spaniola, franceza, rostită de actori aşa cum scrie la carte. Vedeam numai avantaje în faptul că la noi filmele se titrau, astfel încât, dacă voiai, puteai lua lecţii de dicţie folosindu-te de filme. Eu chiar făcusem asta, mai ales pentru engleză. În pus, știai când a fost modificat textul românesc față de mesajul originar al filmului.

*

*   *

În dimineaţa următoare am şi plecat la Erfurt, unde, tot aşa, n-am stat prea mult, deşi, poate, ar fi meritat. Erfurtul avea monumente din veacul al VIII-lea, semn clar al unei civilizaţii timpurii şi care merita să fie intuită. Vedeam străzi destul de înguste, mărginite de case cu două etaje şi lucarne, cu ferestrele înşirate soldăţeşte, fără balcoane. Trotuarele erau înguste şi, din loc în loc, vedeam, cât ţinea etajul unu şi doi, în dreptul câte unei singure ferestre, un ciudat balcon închis, care-mi amintea de amvonul unei catedrale prin forma lui ca o jumătate de hexagon, dar îmi amintea şi de balcoanele turceşti cu geamlâc de pe la noi. Uneori arcade în stil neoclasic, alteori dreptughiuri de porţi care, nu ştiu de ce, se numeau baroce, ascundeau interioarele curţilor, astfel încât, în bună tradiţie germană, nimic nu se lăsa explorat de ochii nepoftiţi de pe stradă. Văzusem asta și la noi, în Transilvania, pe la Săliște și în împrejurimile Sibiului. La sași, adică saxoni. Piaţa centrală din Erfurt, aceea unde se afla primăria veche, Rathaus, era largă, în pantă. Primăria din cărămidă roşie domina prin turla ei înaltă, ca de catedrală, clădirile cu două şi trei caturi despre care pomeneam mai sus. Zăpada din ajun fusese strânsă cu grijă la marginea trotuarelor, banda şoselei era netedă şi umedă, o geană de soare făcea împrejurimile plăcute ochiului, împrospăta culorile pastelate ale zidurilor. Am observat peste tot în Germania apetenţa pentru culoare, fără discuţie o apetenţă de compensare, vizibilă în arhitectură și design, fiindcă natura e mult mai monotonă decât în sud, unde zidurile caselor sunt de obicei albe, iar florile în toate culorile curcubeului. Aici era invers, numai că până şi aceste culori construite aveau carenţe, ori erau de-a dreptul violente şi nepotrvite unele cu altele, ori erau pastelate, ca şi când le-ai fi văzut prin ceaţă. Nemţii visau culorile sudului, dar le reproduceau după sufletul lor. Era o nostalgie, nu o cunoaştere. Nu aveau senzualitatea care să-i ducă la împerecherile profunde ale lumii prin culoare. Simţeau doar că le lipseşte ceva şi transcriau această lipsă aşa cum puteau. Îmi explicam vigoarea deosebită a industriei de vopsele, Farben Industrie, prin tot acest context. Şi, de aici, dezvoltarea unei însemnate ramuri a chimiei germane.

Cel mai bine îmi amintesc însă catedrala din Erfurt. Ea semăna, prin arcul gotic de la intrare, cu numeroase chenare în jur, cu Nôtre Dame din Paris şi catedrala din Praga, din Hrad. Probabil şi fuseseră construite cam tot pe atunci, veacul al XII-lea ori al XIII-lea, fiindcă aceea a fost perioada marii unităţi culturale a Europei, oricât

s-ar vorbi de mult astăzi despre întunecatul Ev Mediu. Între fiecare două chenare era câte o statuie care amintea, prin bustul descoperit şi veşmintele cu falduri atârnînd numai de la mijloc în jos, de vechiul peplum roman. De fapt era unitatea reprezentărilor creştine, catolice, care provenea din chiar ascendentul roman. Mai vedeam şi triunghiul ascuţit ca o săgeată ridicat deasupra arcului gotic al intrării, repetat apoi în săgeata trunghiulară a acoperişului avînd crucea în vârf, vedeam tot acest echilibru de forme redundante. Totul vorbea despre o veche unitate creştină a Europei de Nord, cel puţin la fel de puternică precum aceea a sudului. În sud modelul grec, preluat de cel latin fundamentaseră esenţa umană însăşi în trecerea ei prin timp. Nordul evoluase diferit.

Atracţia şi respingerea celor două Europe ar fi o istorie de scris. Ea continuă şi astăzi, în plină Europă Unită, când osmoza lumilor e mult mai puternică şi mai rapidă decât în trecut. Imi amintesc de domul din Florenţa, de cel din Milano, opere ale Renaşterii, motivate de modelul greco-latin şi unde se pot de asemenea vedea ancadraturile bogate ale uşilor, lucrate însă după un model care n-a existat în lumea greco-latină, ci în aceea bizantină. Sfânta Sofia din Constantinopol fusese construită astfel. De multe ori m-am gândit apoi la feroneriile catedralei din Barcelona ale catalanului Gaudí, cu frunze palmate deasupa ușilor exact ca acestea ale catedralei din Erfurt. Să fi fost, departe, prin timp, filtrul Habsburgic, adică germanic, prezent în ambele locuri ? Fiindcă, dincolo de fiinţa lor profundă, popoarele admit preluarea altor tipare spirituale şi, de fapt, de existenţă. Vor să şi le comunice. Globalizarea ar fi, până la un punct, în firea lucrurilor. Omul e o specie planetară.

Tot la Erfurt s-a ţinut, după cum învăţasem, Congresul SPD-ului, care a adoptat, în 1891, programul partidului. Pentru veacul al XIX-lea era o mişcare politică şi socială demnă de consemnat şi trebuie că diferenţele economice dintre oameni erau extrem de mari, dacă generaseră aşa ceva. Cât am trăit în socialism, am perceput toate astea ca pe nişte lecţii de învăţământ politic vârâte cu de-a sila pe gât. Dar, după 1989, odată cu aderarea noastră la minunata lume liberă (era să zic nouă, vorba lui Huxley, dacă el n-ar fi numit-o nouă pe cea veche), am început să judec altfel lucrurile. Mai ales că la noi lumea nefiind educată cu adevărat în spiritul competiţiei, mulţi s-au dus la fund fără să priceapă măcar că trebuie să lupte pentru propria lor viaţă şi reuşită. Dar pesemne că, după ce suficient de mulţi vor vedea de ce anume este nevoie, cunoscuta sintagmă „lupta de clasă” o să reapară cu adevărat şi în lumea românească. Asta dacă nația vrea să supraviețuiasă, firește.

*

* *

De la Erfurt ne-am dus la Weimar, patria lui Goethe şi a lui Schiller, după cum ştiam dinainte. Era pe 11 ianuarie 1977 şi acolo voiam să serbăm doi ani de la căsătoria noastră. Ne-am aranjat să dormim în pensiune la o doamnă încă tânără şi fără bărbat, dar cu două fete, ambele eleve, diferenţa de vârstă între ele să fi fost

de vreo patru ani. Apartamentul ei avea două camere şi o bucătărie. Trebuie că era în mare lipsă de bani din moment ce una o închiria turiştilor. Cel mai bine îmi aduc aminte că era o cameră perfect neîncălzită, nici nu fusese încălzită vreodată, eram ca afară, iar seara, când trebuia să ne dezbrăcăm ca să intrăm sub plapumă, era pur şi simplu o teroare. În schimb, dormeam sub două pilote de puf, iar femeia făcuse tot ce putuse, la banii ei, pentru ca turiştii să aibă o impresie bună. Astfel, husa de pe pat era dintr-o mătăsică roz lucioasă cu trandafiraşi în ţesătură, cu volănaş bine încreţit la margine, pilotele, cearşafurile şi pernele erau tot roz. Numai la intrarea în casă era pe jos, în loc de covor, o bucată de pătură militară gri închis, pe care ea o tot ştergea obsesiv cu o mătură. Avea obsesia curăţeniei. Bucătăria era mică, dreptunghiulară, foarte ordonată. La drept vorbind singurul loc cald al casei, unde fetele îşi făceau lecţiile, amândouă pe aceeaşi masă, din nefericire aşezată cu spatele la geam. Tot acolo dormeau, cu mama lor cu tot. Seara ne beam şi noi ceaiul împreună cu restul familiei. Fata cea mare era în clasa a şasea, făcuse la şcoală câţiva ani de franceză şi încercam să ne înţelegem. De altfel, vreo doi ani după excursia asta, am şi corespondat cu ea în franțuzește. Era un sufleţel minunat, care se revărsa în afară cu ingenuitate şi vădea o nevoie de comunicare, de prietenie şi de cunoaştere cum numai la începutul adolescenţei este posibil. Mi-a trimis desene cu prietenii ei de la şcoală, tot felul de urări minunate, poezii, mi-a povestit despre sora şi mama ei, despre băiatul care-i plăcea ei, deşi el habar n-avea. Pesemne că nu putea povesti acasă tot ce-mi scria mie, cu greşelile inerente de franceză, dar ce conta! Anke a reuşit să-mi arate aşa cum n-a mai făcut-o nimeni ce e dincolo de educaţia exactă şi fermă a germanilor, ce anume suflete modelau ei în felul acesta impersonal. Şi Roland Erb, poetul, fusese pentru mine un mijloc de descoperire a sufletului naţiei, dar era de presuspus că el nu reprezenta majoritatea, ci un vârf de sensibilitate. Anke însă era aproape un copil, mi se părea că e semnul germanităţii înseşi, în stare pură. Weimarul în totalitatea lui, ca oraş, oferea condiţii de exprimare plenară a acestui suflet mult mai mult decât altele, unde corsetul religiei, al armatei de ocupaţie sovietice ori al administraţiei mi se păreau că-l îngrădesc. În centrul oraşului se afla teatrul unde se reprezentaseră romanticele piese ale lui Schilller, în faţa teatrului erau statuile lui Goethe şi Schilller, în oraş se puteau vedea casele lui Goethe, Schiller, Cranach cel Bătrân şi Herder. Toţi trecuseră prin frumosul parc al oraşului, cu aleile lui liniştite şi copacii atât de bătrâni. În special pentru Goethe aveam o admiraţie cu totul specială. El a avut, la vremea aceea, nu doar intuiţia unui viitor foarte îndepărtat pentru poporul său, ci şi cunoaşterea profundă a căilor viitoare ale nației și istoriei, bazată pe cunoaşterea celor trecute şi, deopotrivă, pe cunoaşterea felului cum funcţionează psihologia omenească.

Am văzut Casa memorială Goethe, cel care traversase aproape un veac, de la jumătatea celui de-al XVIII-lea până la jumătatea celui de-al XIX-lea, se cultivase pe cât se putea - vedeam că, pentru vremea lui, avea o bibliotecă unică, trebuia

să te urci cu scara ca să ajungi la rafturile de sus, cărţile erau aşezate până în tavan – şi se gândise tot timpul la sensurile și traseul lumii aflate dincolo de evenimente. Iubise Grecia antică şi considera că toată cultura europeană purcede de acolo. In această idee Thomas Mann n-a făcut decât să-l urmeze atunci când a scris *Iosif şi fraţii săi.* Europocentrismul abia se înfiripa, luptele cu Imperiul Otoman întăriseră ideea că Europa este entitatea civilizaţională a planetei, că principiul echilibrului de forţe trebuie să conducă politicile externe, că Occidentul se opune Orientului. Cam atunci au apărut și rangurile diplomatice. De altel, când s-a născut Goethe, Voltaire era încă în vogă. El făcuse din preluarea Orientului o chestiune de asimilare culturală în stil franţuzesc, adică folosea elementele cultural spectaculoase ale Orientului – deci terminalele unui proces infinit mai profund – pentru a menaja capacităţile de asimilare ale occidentalilor, de osmoză, de globalizare. Eu aşa și citisem *Candide*: ca pe un subcapitol al *Contractului social*. Cât priveşte Goethe şi el fusese europocentrist, dar altfel: considera antichitatea greacă o barieră europeană în calea Orientului, momentul când Europa s-a definit faţă de Orient (citește Bizanț, dar și Persia, China) prin diferenţa ei specifică. Mediterana de Est era punctul terminus al Orientului şi punctul de început al Europei. Îi dădeam dreptate în întregime. Tot ceea ce urmase în timp şi în spaţiu, adică marca europeană a latinităţii, Goethe o citea ca pe o formulă explicativă a antichităţii greceşti, un fel de adaptare a ei „bună pentru Imperiul Roman, adică pentru lumea Europei”, o formulă care deschisese căi, structurase legi de funcţionare ale civilizaţiei capabile să pună oamenii în acord unii cu alţii, să ajungă la speratul „contract social” propus de Voltaire. Cât despre Orient, Goethe era ferm: acolo a fost vorba despre altceva. Nu vedeam în casa lui, printre statui şi printre cărţi, nimic care să-mi vorbească despre admiterea acestui mare calup spiritual în lumea europeană. Sigur, merita să ştii, din moment ce şi Orientul făcea parte din planeta Pământ, merita să-l înţelegi, dar cu instrumentele europeanului, pentru armonia sufletului european, acela care, fără îndoială, constituia centrul de comandă al civilizaţiei planetare. Așa ceva îmi părea din start o mare eroare… O, și ce urmări nefaste a mai lăsat în timp!

Ce urmări a avut acest mod de gândire în istoria Germaniei cu deosebire – dar mai vârtos în istoria contemporană a Europei. Goethe n-a prevăzut însă astfel de urmări. El a trăit într-un veac când germanii înşişi erau fragmentaţi în tot felul de stătuleţe, ca şi Italia de altfel, urmări medievale toate şi, propunînd o anvergură europeană a înţelegerii şi acceptării civlizaţiei, Goethe viza de fapt unitatea poporului său, o viitoare Europă a Națiunilor pe fondul existenței unei unităţi continentale. Era un demers unic şi integrator. Revolta lui Voltaire se afla conţinută în *Prometeul* lui Goethe, sentimentalismul firii germane în *Suferinţele tânărului Werthe*r, lumea greco-latină în *Ifigenia în Taurida* şi *Elegiile romane,* relaţia cu Orientul în *Divanul occidental-oriental*, dar, dincolo de toate, pe Goethe îl interesa

monada umană, formarea și stabilitatea ei pentru a accepta şi a face să progreseze spiritul european al armoniei. Goethe era Wilhelm Meister însuşi în căutarea Poeziei şi Adevărului. Şi, dincolo de toate, el era chiar Faust, adică omul european care înglobase în sine până şi Evul Mediu. Goethe a văzut tot procesul formării Europei prin prisma omului, a continuat umanismul prin lărgirea ariei lui istorice. Demers absolut temerar şi unic printre spiritele elevate, poate cu excepţia lui Shakesperare, care însă exprimase alte vremuri şi, ca urmare, alte opţiuni. Goethe rămânea unic pentru închegarea mentalităţii europene. Priveam casa lui, simplă pentru ochii mei de om ai veacului douăzeci, fie el şi venit din Est, priveam mai ales locul unde murise, cămăruţa mică şi aproape fără nimic în ea, patul simplu, îngust şi îmi spuneam că Ghoethe se va fi apropiat în anii din urmă de Dumnezeu, el, umanistul, ateu prin chiar acest fapt. Spre bătrâneţe, când toate ideile fuseseră scrise, toate experienţele trăite, toţi prietenii dispăruţi, poate că-l descoperise pe Dumnezeu, deşi păstrase în subconştient ideea că această descoperire nu era decât expresia slăbiciunii lui de om aflat în faţa marelui necunoscut al Lumii de Dincolo. Ori, poate, această ultimă simplitate nu mi-l arăta pe Goethe atârnînd de infinitatatea lui Dumnezeu precum o ultimă lacrimă a vieţii, ci mi-l arăta neînfrânt în sinele său. Mesajul lui Goethe adresat lumii fusese: acesta sunt eu, doar eu, omul, singurul care şi-a făcut viaţa şi singurul care va trece Dincolo, în mine e tot şi tot ce vă las. Vă dăruiesc bunurile lumeşti şi produsele spiritului. Împăcat cu mine, mie însumi scut şi speranţă, pot pleca singur și liniştit. Pe scurt, a fost un Darwin german.

Goethe poate părea astăzi un pisc singular, dar, aşa cum Shakespeare a fost produsul unei epoci, a fost şi Goethe. N-ar trebui să uităm că fusese contemporanul lui Herder, a cărui statuie veghea de asemenea Weimarul, se cunoscuseră, doar cinci ani era diferenţa de vârstă între ei. Herder teoretizase Sturm und Drang-ul, adică avanpremiera romantismului, pe care Goethe o tradusese în literatură prin *Suferinţele tânărului Werther*, eliberîndu-se astfel de propria lui experienţă personală legată de Frederike. În parcul oraşului, pe care eu îl vedeam desfrunzit, cu aleea lui largă mărginită de arbori bătrâni, se plimbaseră discutând despre istoria civilizaţiei omeneşti, pe care Herder o scrisese, iar Goethe o făcuse cale de urmat prin modelul propriei lui literaturi. Legea progresului! Aşa credeau ei că avansează societăţile omeneşti. O săgeată percutînd mereu înainte şi în sus. Şi habar n-au avut unde avea să ducă asta, la ce capete de drum care s-au dovedit a fi fost fundături. Fiindcă o societate ulterioară nu este neapărat superioară uneia precedente, dacă omul este ignorat în favoarea conceptului abstract de om. Binele omenirii nu înseamnă neapărat binele omului. De altfel, în anul de graţie 1977, care tocmai începea, abia dacă începusem să simt acest lucru, pentru că abia terminasem doctoratul, abia scriam prima carte, abia mă măritasem, abia mă mutasem cu slujba la Ministerul Culturii şi mă familiarizam cu felia de existenţă care credeam că-mi fusese dată. Dar, în perspectivă, ştiu ce corset tocmai mi se pusese şi unde ducea

asta. Nu doar pentru mine, ci pentru noi toţi cei din lumea românească. De altfel, la nivelul vremii lor, filosofînd pe aleile parcului din Weimar, lui Herder şi lui Goethe le venise în minte că omul ar putea deveni, cu timpul, doar categoria de om. Aşa că apelaseră la veşnicul bazin înnoitor al personalităţii fiecăruia şi al diferenţei specifice a naţiilor care este folclorul. „Vocile popoarelor în cântece", spusese Herder, apoi se oprise la Ossian ca semn al nordului. Cu spiritul ordonat al germanului, scrisese nu despre istoria umanităţii, ci despre filosofia istoriei umanităţii, nu despre limba unui popor ca formulă de exprimare a identității lui, ci despre originile limbajului însuşi, din vremurile când toți oamenii puteau fi așezați împreună. Pusese deci mintea şi speculaţiile ei deasupra faptelor. Mintea i se părea lui că este supremul factor de progres al unei societăţi. Precum nişte mesaje aruncate într-o sticlă pe oceanul timpului, trimisese deci lumii scrisorile lui, produsul minţii lui despre cum poate progresa umanitatea. Şi era treaba lumii viitoare dacă, descoperind mesajul său, avea să-l urmeze ori nu. Despre Herder sunt aproape sigură că a murit aici, în oraşul acesta, gândindu-se la Dumnezeu. Fiindcă se încredinţase pe el însuşi, cu tot ceea ce făcuse, încă din viaţă, mâinilor lui.

Cât despre Schiller, nu ştiu de ce, dar el nu mi se părea deloc că acoperă o suprafaţă culturală la fel de mare ca și ceilalţi doi. Sigur, fusese dramaturg mai înainte de orice, pusese „în act" Sturm und Drangul şi făcuse traversarea spre romantism, dusese cu el spiritul acestui oraş şi spiritul german în cel mai larg sens, dar le cântase tuturor pe o singură coardă: literatura. Fetiţa gazdei mele din Weimar încă mai suferea, la vârsta ei, de romantismul lui Schiller, adeverind parcă faptul că ontogenia repetă filogenia. Vedeam casa lui formată din patru camere, locul unde trăise şi murise, ca un adevărat romantic, de ftizie, îmi imaginam ce deschidere va fi reprezentat pentru el cunoaşterea lui Goethe, dar nu-l vedeam ca pe egalul lui. Nici pe departe. Herder putea fi un partener de discuţie pentru Goethe, deşi nu şi în plan ştiinţific, dar Schilller era doar un partener de discuţii literare. Îmi imaginez pe cât pot discuţiile lor, Goethe încercând să-i deschidă drumul spre orizonturile spiritului folosind doar argumente literare. Poate mă înşel. Poate, vorba soţului meu, trişez cu istoria punîndu-mă pe mine şi gândurile mele în prim plan. Dar oare, ceea ce scriu, nu eu scriu? Cum m-aş putea ignora? Oare nu sunt acum, când scriu, un complex de date care nu poate separa prezentul de momentul acela când am fost la Weimar? Eu cea de azi scriu despre călătoriile mele. Aceasta nu este în fapt o carte de călătorii. Ci, vorba lui Herder, este o judecată despre formarea şi lumea mea. Un jurnal de prezență a mea printre ceilalți.

Totuşi, marele merit al lui Schiller poate că nu este strict literar. De la el aflăm cele mai multe lucruri despre reacţia germană la trecerea lui Napoleon Bonaparte. Fiindcă toţi au fost contemporanii acestuia, contemporanii lungilor lui campanii de-a lungul Europei. Literatura lui Schiller are motive de inspiraţie şi motivaţii istorice. Toţi trei, Schiller, Herder şi Goethe se născuseră înainte de Napoleon, îl văzuseră

crescînd şi asistaseră la încununarea lui ca împărat, după ce reorganizase Germania, ceea ce nu era tocmai de admis. Dar la nici unul dintre cei trei nu se vede atât de pregnant ca la Schiller dezacordul faţă de Napoleon şi de politica Franţei din vremea lui. De altfel, în treacăt fie spus, fenomenul Napoleon a fost posibil datorită Revoluţiei Franceze de la 1793, care l-a evidenţiat prima oară ca partizan al iacobinilor. De aici până la absolutismul politicii lui de pe vremea imperiului e un drum lung, care ar trebui să ne facă să medităm veşnic asupra firii adevărate a politicienilor care încep în acordul mulţimii republicane, ca și Julius Caesar şi sfârşesc prin a fi împărați urâţi de aceleaşi mulţimi. Asta, deductiv vorbind, înseamnă că mulţimile trebuie să vegheze continuu asupra liderilor lor, pentru că firea omenească, mai ales lipsită de autocontrol din cauza prerogativelor puterii, e capabilă de cele mai mari blestemăţii. Câţi francezi au plătit cu viaţa faptul de a fi crezut la un moment dat în Napoleon? În Rusia au plecat 700.000 și s-au întors 30.000. Ce a adus el pozitiv istoriei Franţei în afară de faptul că a produs o asemenea arsură identitară, încât statul francez s-a lecuit pe vecie de ideea imperială? În fine, poate nu pe vecie… Ce-a făcut Napoleon odată ajuns la putere? A dat năvală asupra Italiei, Germaniei, Spaniei, Angliei, Rusiei, ba chiar şi asupra Egiptului și Coastei Dalmate. Visa să refacă Imperiul Roman sub sceptrul lui. E adevărat că a trebuit să centralizeze totul spre a reuşi să impună francezilor, liberali prin fire, o singură linie de conduită. A făcut deci un singur cod civil, o singură universitate, o singură bancă, un singur institut, o singură legiune de onoare. Toate de dragul de a face din Europa un singur imperiu: al lui. El era Franţa, după vechiul dicton regal absolutist: La France c'est moi. Şi ce contrapuneau cei de la Weimar ofertei demente a lui Napoleon? Umanismul venit pe filiera lui Erasmus şi a Renaşterii italiene, redescoperirea „vocii popoarelor" prin cântecele lor, construirea unei filosofii a istoriei, apelul la suflet ca mod de regenerare a omului. Poate nu era puțin, dar era de durată să ajungă la conștiința marilor mulțimi ca proiect de viață. Dacă avea să ajungă vreodată.

Când am ieşit din casa lui Goethe ningea viscolit. Zăpada cădea oblic, foarte deasă şi-ţi biciuia obrajii. De câte ori clipeai simţeai fierbinţeala pleoapelor care topeau pe retină ace mici de gheaţă. Am văzut apoi casa în care locuise şi murise Lucas Cranach cel Bătrân. Îmi amintesc că era albastră pe dinafară, un albastru intens, care o proiecta pregnant pe albul zăpezii. Iar înăuntru, pe pereţi, se înşirau o mulţime de portrete. Nu era voie nici măcar să fotografiezi, dar ni s-a spus că putem plăti un set de diapozitive pe care urma să le primim în ţară, la două săptămâni după ce am fi ajuns acasă. Mi se părea puţin probabil ca lucrul acesta să fie adevărat, dar Vladi, care credea în cinstea germană, a scos banii şi a plătit. N-am văzut niciodată diapozitivele. Vladi nu luase în calcul faptul că, peste corectitudinea germană, se aşternea hoţia de la granița noastră. Chiar admiţînd că muzeul le-ar fi trimis, ceea ce este posibil, pe urmă intrau în diverse mâini româneşti. Anonime. Adică pregătite pentru furt.

Am rămas doar cu diapozitivele făcute chiar de noi, ori cumpărate pe loc. Foloseam peliculă ORWO, produsă în Germania Democrată, tot lagărul socialist o folosea, inclusiv pentru filmele color – îmi dau seama că economiile tuturor ţărilor erau în bună măsură integrate – şi un aparat de fotografiat Exacta Varex, semiprofesionist. Aşa se face că îmi amintesc destul de vag muzeul de artă de la Stadtpalais. Dar n-am uitat şi n-o să uit că, pe un colţ de perete, într-un hol, pe dreapta, puţin cam la întuneric, am văzut o pânză uriaşă pictată de Vasili Kandinski, în culori întunecate, dar pregnante. Nu ştiam atunci nimic despre acest pictor. Pur şi simplu m-a izbit ceea ce vedeam și m-am uitat la semnătură. Şi pe urmă l-am urmărit pretutindeni. Semnul lui distinctiv era, pentru mine, că voia să pună mierea grea a sufletului lui slav în vasele pătrăţoase şi cazone ale modernismelor occidentale. Chiar din această împreunare era făcută surpriza pe care-o aveai privindu-l.

*

* *

Plecând de la Weimar către Jena, locul unde ajunsese Napoleon însuşi, am vorbit în tren despre Republica de la Weimar, apărută după primul război mondial, regretînd faptul că nu ne-am dus să vedem nimic care să ne fi amintit de ea. Vladi a citat, ca de obicei, o replică din *Viţelul de aur* al lui Ilf și Petrov. Era discuţia „vestelor de pichet”, care anunţa freamătul celui de-al doilea război mondial, evaluările politice ale vechii generaţii de ruşi, cei ce fuseseră tineri încă înainte de soviete şi-şi exprimau speranţa că lucrurile vor lua o turnură bună: „Briand e un cap. Şi Hindenburg e un cap. Beneş e şi el un cap.” Ei bine, Hindenburg condusese Republica de la Weimar până în 1933, când se desfiinţase. Acela era anul când, ce-i drept, nu la Weimar, intrase pe scena politică a Europei Adolf Hitler. Atunci puterea lui Goethe şi a generaţiei lui apusese cu adevărat. Republica de la Weimar fusese ultima expresie a influenţei lor în linie directă şi în oraşul prin care tocmai colindasem.

La Jena am văzut doar obiective contemporane: Institutul Zeiss şi Planetariumul. De fapt, din Planetarium îmi amintesc tot lentilele Zeiss ale telescopului, mai ales faptul că ghidul ne-a spus cum se curăţă pe dinăuntru aceste lentile. Nu le demontau. Nici vorbă. Aruncau în tubul telescopului o pisică vie şi apoi puneau o lanternă pe dinafară, în dreptul lentilei. Atrasă de lumină şi sperînd să scape, biata pisică se freca de sticlă şi astfel, cu blana ei electrizantă, aduna tot praful. Era apoi scoasă punându-i-se lanterna la capătul deschis al tubului. Ingenios! Afară doar dacă pe lentilă nu rămâneau şi fire din blana pisicii, dat fiind faptul că pisica are o blană foarte slabă. Cât despre Institutul Zeiss, cel cu lentile de tot felul (şi pesemne că armata avea comenzile cele mai serioase), el se înfăţişa ca un uriaş cilindru din sticlă în centrul oraşului. Oraşul însemna Zeiss. Însemna, de fapt, sticlă, fiindcă, înainte de industria lentilelor, existase sticla de Iena, care nu se sparge când vine în contact cu

focul. De altfel, în tot lagărul socialist, vasele de Iena, cristalul nemţesc (şi cehoslovac, ce-i drept) cu 24 % plumb şi lentilele de tot felul îi făcuseră pe nemţi arhicunoscuţi. Pe cei din Est, desigur, despre ceilalţi la noi se vorbea mult mai puțin.

*

* *

Pe 14 ianuarie dimineaţa am plecat de la Iena către Dresda, punctul terminus al călătoriei noastre în Germania Democrată. Distanţele între localităţi erau – cel puţin aşa am rămas cu impresia – mult mai mici decât în România. Urma să ne petrecem la Dresda şi în împrejurimi ultimele patru zile ale călătoriei şi să facem ultimele cumpărături.

Când am intrat în oraş mi-a sărit în ochi poarta din parcul Tiergarten, spre Elba (Labe, cu metateză – la origini este vorba de cuvântul alb). Era cu totul ciudată şi numai nemţii o puteau numi poartă. De fapt erau doi stâlpi paralelipipedici din beton, aşezaţi la distanţă suficientă pentru ca printre ei să poată trece o trăsură. Nu erau uniţi prin nimic unul cu celălalt. Dar fiecare avea deasupra un grup statuar format din două personaje în costume de pe vremea lui Frederic al II-lea. În plus, în fiecare paralelipiped era practicată câte o fereastră cu arc romanic, prin care te puteai uita liniştit în cealaltă parte de parc. Asta era „poarta” din Tiergarten, altminteri un parc uriaş şi frumos, absolut pustiu acum, iarna, când petice de zăpadă murdară se zăreau amestecate cu frunzele căzute în toamnă, iar departe, printre ramurile dezgolite, se vedea silueta oraşului. Instinctiv ne-am dus către Elba, să vedem podurile. Erau înşirate unul după altul, cu semicercurile picioarelor reflectate în apă, egale şi parcă fără număr. O simetrie perfectă, desenată în apa limpede şi rece, trecînd printre maluri fără vegetaţie. Şi silueta oraşului depărtată, în fundal, paralelipipede de sticlă, beton şi metal, cărămizi uriaşe proiectate pe cerul alburiu de iarnă. O antenă subţire şi foarte înaltă domina cerul. Ştiam că am intrat într-unul din marile centre culturale ale Germaniei de Est şi voiam să vedem ce găsim. Se lăsa seara, ne era frig, deşi plecasem în Germania echipaţi ca pentru munte, iarna. Umblam după o hartă cu trasee turistice şi nu găseam. Am văzut în după amiaza aceea – dar nimerisem absolut întâmplător – palatul Albertinum, numit aşa probabil în amintirea prinţului Albert, al doilea fiu al ducelui de Saxa-Coburg-Gotha, fiindcă Dresda era capitala Saxoniei, provincia din care veniseră la noi în Transilvania coloniştii saşi. Acel Albert, dacă de el o fi fost vorba, se însurase cu regina Victoria a Marii Britanii şi, cu toate că era al doilea şi nu primul fiu al ducelui, îşi asigurase astfel perenitatea în timp. Castelul era cel puţin ciudat, ca o biserică-cetate, întărită cu un turn foarte înalt, rotund ca un donjon ori ca Turnul Chindiei de la noi de la Târgoviște, cu ziduri groase, cu ferestre puţine şi neregulate, unele în formă de romb, atestînd unghiul de înclinare al scării care se afla în interior, altele erau mici şi pătrate, tocmai bune pentru nişte guri de tun şi, numai deasupra arcadei de la intrare, câteva şiruri de ferestre dreptunghiulare şi egale vorbeau despre alte

utilizări ale încăperilor decât cele de apărare şi de pulberării. Altminteri, un cub masiv este ceea ce desena palatul Albertinum pe pământ, văruit în alb, scorojit pe alocuri, dar impunător prin ciudăţenia lui urâtă.

Am intrat. Minunile se aflau înăuntru. Nu-mi amintesc decât puţine piese existente acolo. După atâta vreme îmi răsare în minte o statuie de Lehmbruck, un personaj care se roagă, dar diferit de *Rugăciunea* lui Lehmbruck de la Muzeul de Artă din Bucureşti despre care se spune că l-ar fi inspirat pe Brâncuşi pentru *Rugăciunea* lui. Personajul nu e îngenuncheat, dar îşi acoperă cu o mână gura, într-un fel de smerenie mută, de parcă şi-ar reţine un strigăt de surpriză ori de spaimă. Şi este interesant de observat că un sculptor de dinaintea modernismului a făcut o astfel de lucrare care exprimă în fond o relaţie între un personaj pe care-l vedem cu unul pe care nu-l vedem. Exprimă – şi mai exact spus – sentimentul unui personaj datorat relaţiei cu altul. Tipologic vorbind, Lehmbruck percepe continuum-ul spaţiu-timp şi alege pentru sculptura lui un fragment edificator. Poziţia acestui nordic nu se mai află în prelungirea artei Renaşterii, ci diferă de ea. Nu frumuseţea trupului omenesc ca măsură a lumii create şi necreate de om este idealul sculpturii lui, ci comunicarea sinelui în spaţiu şi timp. Ceva profund despărţea, pe vremea lui Lehmbruck, continetul european în sud şi nord: era vorba despre felul cum omul percepea ambientul în raport cu sinele. Nordul reuşise să-şi exprime propria sa percepţie, să aducă întregului propriile sale coordonate. Nici nu mai discut despre faptul că Lehmbruck renunţase la amănunte, la personalizarea chipului omenesc, că intuia formele generice, că deschidea astfel drum unuia ca Brâncuşi, că „internaţionaliza” chestiunea artei până la a face din ea o chestiune planetară: a vieţii omului pe pământ, cu toate formele ei (geometrice mă gândesc), indiferent de perioada de timp. Ce se poate şi cum se poate construi pe baza opţiunii omeneşti generice. Era un abstract. Nu era puţin lucru. Abstractă în acest fel fusese și arta Cicladelor, din mileniul al III-lea îen. Dar Lehmbruck n-a fost probabil singurul care redescoperise această „nouă cale” a artei. Pur şi simplu o mare acumulare de cunoaştere provocase intuiţia celor sensibili şi talentaţi, îi făcuse să îndrepte corabia percepţiei omeneşti într-o direcţie nouă. Această senzaţie, de a fi descoperit cu Lehmbruck ceva nou, mi-a fost întărită de tabloul unui maestru necunoscut. Ce văzusem? Pictorul împărţise exact în două, pe orizontală, spaţiul pânzei. Jos era Pământul şi sus era Cerul. Pământul era un fel de peisaj lunar cu dealuri şi o adâncitură ca de crater foarte vechi, netezit de vânturi, cu un ochi oval de apă la mijloc. Iar cerul era fără margini, se ducea nesfârșit spre sânga şi spre dreapta imaginii, ieşea din cadru, norii parcă alergau pe cerul acela în toate direcţiile. Nimic însă nu se mişca pe Pământ, în afară de ochiul frenetic al apei, care – interesant – nu făcea decât să reflecte cerul. Asta înseamna pentru pictorul acela Viaţa: un reflex al Cerului. Asta eram noi, pământenii. Trebuie că măcar una dintre sursele modernismului a fost profund arhaică și mistică, adică venită din profunzimile trecutului.

Albertinumul mai avea însă şi o colecţie de mici bijuterii artistice, baroce cu adevărat, în secțiunea Grünegewölbe, care păreau să contrazică impresia mea că muzeul ilustra originalitatea Nordului germanic în raport cu Sudul Renaşterii.

18 iulie

Ce mult e de când n-am scris nimic! Caietul familiei tinde să devină unul de însemnări „exterioare”... Păcat! Să te temi să spui adevărul până la capăt pe o foaie de hârtie e un semn de criză. Şi ne aflăm, cred, într-un asemenea moment. Visam ca măcar o familie să poată fi bazată pe sinceritate absolută și nu pe aparenţe... Am publicat în revista „Vatra” de la Târgu Mureş”, pe 20 mai, poemele *Libertate* şi *Meşterul Manole*. Dar am publicat critică literară astfel: în România literară” nr. 2 o recenzie la Grigore Smeu – *Relaţia social-autonom în artă*, în nr. 23 *Un roman modern* (despre Francisc Păcurariu), în nr. 40 *Despre situaţia literaturii, cărţii şi scriitorilor,* în nr. 46 *Viaţa şi acţiunea* (grupaj de versuri prelucrate după poetul pachistanez Mohammad Iqbal), în nr. 51 *Fotografii* (sinteză a Colocviului de critică al Uniunii Scriitorilor), apoi în decembrie, în revistele „Ramuri” din Craiova (nr. 12) – Francisc Păcurariu – *Solstiţiu de iarnă* (recenzie la volumul lui de versuri) şi în „Viaţa românească” nr. 12 recenzie la Edgar Papu – *Barocul ca tip de existenţă.*

August

În ultima săptămână din august Vladi m-a luat cu el la Praga, pe post de nevastă. Mergea la Conferința EQUADIFF, iar eu eram liberă să văd orașul după cum voiam. Ne-am cazat la un cămin studențesc al Universității Caroline. Trebuie să spun că erau camere mult mai frumos mobilate, cu mobilă modulară, cu veioză pe fiecare noptieră și cu o baie a camerei, întocmai ca la hotel. Am fost și eu la deschiderea festivă a Conferinței, ca să văd ce program anume le este alocat însoțitorilor.

Pe trotuar, în fața intrării, se agitau Svabik și Milan Tvrdi, care invitau participanții în sală, arătîndu-le cu mâna în ce direcție s-o ia. Românii umblau în general în formațiune compactă, cel puțin bucureștenii, din care încă doi își aduseseră și nevestele. Am dat de Vasile Drăgan cu soția și de Ștefan Mirică (nota bene, originar tot de la Râmnicu Sărat) cu nevasta, de profesorul Halanay de la Facultatea de Matematică a Universității (și el râmnicean sărat prin naștere), singur (dar care avea o listă lungă de târguieli dată de „fetele” de acasă). Apoi erau profesorul Nohel, din SUA, Conti, din Italia, Yamaguchi din Japonia (cu soția, medic, făcuse facultatea la Budapesta), Mawhin, de la Universitatea Catolică din Louvain la Neuve, profesorul Oleinik, din Polonia, Ladâjenskaia din URSS, profesorul Heil din Marea Britanie, un bulgar venit de la Sofia cu o mașină mică, unde se aflau el și încă patru asistenți, cu toții s-au dezdoit anevoie la coborâre. Din Ungaria erau profesorii Fárkas și Hatvany. Dintre cehi erau, în afară de Švabik, colegi de-ai lui de la diverse institute, Vrkoč, Medveď, evident Jarnik, nepotul de frate al marelui romanist Jan

Urban Jarnik (prietenul lui Nicolae Iorga și al primului președinte al Cehoslovaciei, Masaryk), Brunovski de la Brno, cel care avea să găzduiască, la Universitarea lui, ediția de peste patru ani a EQUADIFF-ului. După ce am primit un program, un mic ghid al orașului și un tricou pe care scria mare, cu albastru, EQUADIFF, 1977, Praha, am aflat, la deschiderea festivă, că, pe lângă ceea ce-mi notasem eu de acasă, nu erau în plus decât un tur al orașului și o vizită pe Zlatka Ulička,la Muzeul Armurăriei. Cu prilejul șampaniei de bun venit am cunoscut în mod direct pe unii dintre participanți. Am ciocnit un pahar și am stat alături de japonez. Era căsătorit de curând, gesturile amândurora arătau acest lucru. Dar, dincolo de asta, m-a uimit tipul de relație care exista între soți și, cel mai probabil, venea dintr-o tradiție milenară. Nu Yamaguchi lua paharul de șampanie de pe tavă, ci soția lui, care, după ce-l ștergea ușurel cu un șervețel, ca să nu aibă picături, îl așeza în podul palmei stângi, se înclina abia perceptubil și i-l prezenta soțului, care îl lua în mod firesc, nu spunea nici măcar mulțumesc. El ciocnea cu noi și ne ura ședere plăcută. Apoi și doctorița japoneză lua de pe tavă paharul ei și ciocnea și ea. Pentru o femeie care avea educație europeană, ca și pentru el, un intelectual umblat prin lumea largă, lucrurile îmi păruseră de neconceput și trebuie să mă fi uitat cu uluire nemascată la ceea ce se întâmpla, fiindcă la al doilea pahar n-am mai asistat la astfel de reverențe. Îmi amintesc că profesorul Nohel ne-a invitat, pe câțiva români, americănește, la o berărie (celebră, se numea U Kaliha, fusese folosită literar de celebrul soldat Švejk, personajul lui Jaroslav Hašek, pe vremea primului război mondial), iar Švabik ne-a invitat, pe soțul meu și pe mine, să-i facem o vizită acasă, în a doua seară a lucrărilor.

În dimineața următoare, după ce ne-am dus cu toții (adică toți românii) să mâncăm la cantina Universității, am convins-o pe Victorița Mirică (olteancă!) să vină cu mine pe la muzee. Urma să folosim în principal tramvaiul și picioarele. Am luat-o la drum prin oraș spre Piața Veche (ca la Brașov), cu Primăria Veche, în turla căreia se afla un ceas astronomic uriaș, cu astrolab. Acolo stătuseră cândva Tycho Brache și John Keppler scrutînd cerul nocturn pentru a înțelege cum funcționa Universul. Ceasul acela, de la începuturile veacului al XV-lea, arăta Soarele și Luna (reprezentate pe eliptică), adică orele zilei și ale nopții, apoi lunile anului, fiecare însoțită de ieșirea unei statui mici, Sfântul Apostol al lunii respective, însoțit de un schelet care simboliza Moartea, adică Lumea de Dincolo, unde Timpul continua de asemenea să existe și să se scurgă la infinit. Marele orologiu arăta de semenea zodiile, fiecare cu planeta ei dominantă. În piața mică a Primăriei era o mulțime deasă și pestriță de turiști, toți cu gâturile întinse în sus, scoțînd mici strigăte de plăcere, în vreme ce un ghid destul de elegant striga în engleză explicațiile pentru ceea ce vedeam. Pe urmă, întorcîndu-ne cu spatele la orologiu, am văzut un mic (dar frumos) magazin de ceasuri de perete, toate din lemn. Mă tenta un ceas cu cuc, nu prea mare, tip pendulă, cu o pasăre care ieșea la fiecare oră și striga „Cu-cu!” Pe urmă am mers pe strada care se deschidea chiar din fața

orologiului și am dat de un magazin de cristale de Bohemia, plin cu tot felul de minuni. Am cumpărat, la promoție, seturi complete de pahare din sticlă de Bohemia (la noi li se zicea Bakkara) de țuică, vin și apă, cu chenare filigranate, în intarsie, iar vânzătoarea le-a ambalat cât a putut ea mai bine. Astfel încărcată, nu prea mai puteam umbla, ne-am întors la cămin și am lăsat acolo totul, apoi ne-am gândit să ne ducem pentru masa de prânz tot la cârciuma numită U Kaliha, a bravului soldat Šveik.

Berăria avea grădină. Erau mese lungi, din lemn solid de brad, așa cum se aflau și pe la noi prin stațiunile de munte, cu bănci lungi de lemn de o parte și de alta. Se dădeau bere neagră și carne friptă, cu sau fără cartofi prăjiți, porții prea mari pentru noi, care urma să mâncăm de parcă am fi fost niște halterofili. Acolo erau și mulți dintre participanții la Equadiff. Ușor amețite, am ieșit cu gândul să urcăm până în Hrad. Am luat-o pe jos, clădirile erau superbe toate, orașul extrem de curat, vedeam cum goticul, stilul renascentist și barocul își dădeau mâna aproape pe fiecare fațadă. Era foarte cald, Victorița se oprea pe la răspântii și cerea câte un suc rece. Eu am băut doar apă. Drumul spre Vișehrad urca o pantă lină, iar de sus puteai vedea orașul așternîndu-se la picioarele tale. În vreme ce urcam am văzut locurile de joacă pentru copii, unde părinții care voiau să viziteze liniștit catedrala sau palatul își puteau lăsa copiii să învețe cum se modelează plastilina, cum pot folosi traforajul, fiecare după gust și după puteri. Noi puteam cumpăra figurine minuscule din sticlă de Bohemia, colorate, reprezentînd animale și flori. Cred că atunci am luat prima bufniță, mai mică decât o jumătate de unghie, dar cu ochii negri (două puncte), capul roz, aripile cafenii. În jurul ei am strâns apoi, de pe unde am umblat, mereu alte bufnițe, până am ajuns la colecția de azi.

În lumea veche bufnița era paznicul porții dintre Lumi, pândea și număra, cu ochii ei mari, sufletele. Abia catolicismul a victimizat-o și a făcut din ea o piază rea, pasărea vrăjitoarelor care trebuiau arse pe rug.

În fața palatului acum prezidențial se desfășura festivitatea schimbării gărzii, dar palatul se putea vizita, ceea ce am și făcut. Mobilierul, dispunerea încăperilor, scările din lemn, nu indicau deloc dorința de grandoare, ci doar îmbinau utilul cu plăcutul. Maeștri ai artei cehoslovace, inclusiv marele Mucha (Art Nouveau) vorbeau o dată în plus despre perioada când Masaryk trezise spiritul identitar al locului și făurise statul modern. Palatul însuși era construit în stil baroc, fusese o fortificație cu porți ca de cetate, cu bastioane la colțuri. Între zidurile fostei cetăți se afla și catedrala Vit, care data din veacul al XIV-lea și fusese ridicată deasupra unei biserici în stil rotunda, bizantină, din secolul al X-lea, de pe când frații Chiril și Metodiu veniseră de la Salonic să aducă până la valahii de aici (Valahia Moravă, colonizată cu epiroții de la Adriatica în tot în veacul al X-lea, de împăratul Vasile cel Mare Bulgaroctonul, pentru ca Bizanțul să poată, liniștit astfel dinspre nord, să se bată cu năvălitorii veniți din Asia).

Bătălia dintre catolici și ortodocși începuse din zorii veacului al XIV-lea, când pe-aici intraseră cruciații, iar Jan Hus, profesor la Universitatea Carolină (numită după Carol al IV-lea, edificatorul ei), ridicase lumea la luptă (1415) și pusese chiar temeiul protestantismelor de orice fel, plătind asta cu arderea pe rug (în urma Conciliului de la Constanz). Erau vremurile când cele două creștinisme începeau să se separe.

Am văzut rotunda aflată la fundamentul Sfântului Vit, apoi „noua" construcție, după modelul romanic (bizantin) al Sfintei Sofia (mai ales la îmbinarea arcelor de boltă), preluat și amplificat de arhitectura gotică. Deasupra Porții de Aur am văzut un mozaic pe deplin bizantin, făcut cu pietre mari, al Judecății de pe Urmă. Aureolele sfinților erau și ele pe de-a-ntregul bizantine. Nu știu de ce, mi-am amintit că regatul Bohemiei făcuse parte, alături de al Ungariei, din aceeași uniune personală încă de după domnia lui Matei Corvin. Că cehii erau considerați la origine celți (triburile boiilor, cu care luptaseră dacii de nord, bessii, cei care dăduseră numele Munților Beskizi). Că celții migraseră către Europa din interiorul arcului carpatic. Europa era plină de catedrale gotice al căror model originar fusese același cu al Sf. Vit: la Strasbourg, Viena, în Croația și Slovenia, ceea ce spunea ceva despre vocația de unitate continentală a Evului Mediu timpuriu în jurul catolicismului pe care apoi, protestantisme de tot felul aveau să-l fisureze pretutindeni, chiar în vreme ce el considera că se fortifică.

Tot învârtindu-ne prin Hrad, am ajuns la o poartă din cărămidă, aceea pe unde, în fiecare an, la 6 decembrie, se crede că ar intra în cetate Sf. Nicolae. Sfântul fusese, la origini, frigian și, cu toate că ortodox, stătuse multă vreme la Vatican, înainte de a reveni în Asia Mică. Numele lui venea de la Nike, zeița Victoriei la traci, preluată de grecii antici și care avusese, în reprezentarea de pe insula Samothrace (Samosul Tracic), una din cele mai avântate reprezentări. Statuia din Samothrace se află astăzi la Luvru, deși locul ei fusese pe insula din Marea Trakiei, alături de Sanctuarul Marilor Zei. La cehi, ca și la noi, Sf. Nicolae poate fi atât bun (aduce daruri), cât și rău (pedepsește neascultarea cu nuiaua). La noi, toate bisericile domnești, unde se îngropau voievozii, au avut hramul Sf. Nicolae. E vestită Sf. Nicolae de la Iași, ca și Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului, pe unde intrase Mihai Viteazul la 1600 în Transilvania, hotărât să-i unească pe toți românii între granițele fostei Dacii.

Nu ne-am mai dus pe Zlata Ulička, unde trăise Kafka și unde urma să mergem cu grupul, ci am luat-o încet către ieșirea din Hrad. În drumul de întoarcere am văzut, așezată în partea veche și centrală a orașului, Ambasada României, cu drapelul pus deasupra ușii de la intrare. Am mai văzut câteva ministere, toate în clădiri mult mai mici ca la noi și administrativ funcționale, nu impunătoare și menite să creeze distanță. Ne dureau picioarele de atâta umblat, așa că am ajuns la Universitatea Carolină tocmai bine ca să mergem împreună cu participanții la conferință la un restaurant insolit, aflat la subsolul unei mari clădiri vechi, cu bolți din cărămidă joase și oarecum apăsătoare, aflate în penumbră și probabil cu mai multe săli, fiindcă se

auzea ecoul vocilor celor de pe la mese chiar în vreme ce chelnerii umblau de colo-colo cu fripturi aburinde în mâini și inevitabila bere praghezā. Oricum, era bine, mai răcoare după arșița zilei de august. Victorița m-a anunțat că de acum nu mai merge cu mine, findcă umblu prea mult și ea nu mai rezistă, i s-au umflat tălpile de atâta mers.

În ziua următoare m-am hotărât să mă duc să văd Mala Strana, vechiul cartier aristocratic al orașului, locul unde se află și palatul Wallenstein. Nu de alta, dar printre francmasonii laici care au ajuns în Țările Române în jurul anului 1848 a fost și un pictor, Carol Wallenstein, care a pictat mult la Craiova și a murit, după două decenii, tot pe pământ românesc. Dar acel Wallenstein se numea la origini Vela, se născuse pe lângă Zagreb, era valah (Veleș, Velicu, Velini, Velea fac parte din aceeași arie onomastică) și pictase subiecte istorice, îmi aminteam de *Lupta lui Mihai Viteazu' la Călugăreni*. Voiam să văd ce fel de Wallenstein fusese cel cu palatul. Zona se află pe malul Vltavei, căreia germanii (dar, probabil, înaintea lor vikingii), îi spun Moldau. N-am decât să meditez la Moldova noastră, aflată și ea, cândva, în lungul Drumului Chihlimbarului, de la vikingi la greci. De altfel, în toate perioadele ulterioare, când Europa a avut parte de mari imperii (Habsburgic, Austro-Ungar), cam toată partea centrală (Transleithania și Cisleithania) le aparținea imperiilor și arhitectura mărturisește în cel mai înalt grad această unitate imperială. În Mala Strana, biserica Sf. Nicolae, inițial gotică, a fost reclădită în stil baroc. Toată Mala Strana e barocă. Toate clădirile au acoperișul roșu și, precum la noi în Transilvania, se văd ferestrele mici ale podurilor de forma unor ochi privind către necunoscut. Palatul Wallenstein nu se vizitează.

Trec celebrul pod Carol și văd, la o intersecție de străzi, privind din întâmplare printre barele gardului de fier, celebrul cimitir evreiesc medieval, unde pot număra câte șapte pietre de mormânt puse una peste alta, pentru același loc de veci. Aici, ca și la noi în Maramureș, semiții au migrat din veacul al X-lea, venind dinspre sud, din Levant, în principal. Dar au mai migrat și khazari, al căror regat fusese tampon între Bizanț și perși. Optaseră pentru relgia monoteistă a semiților și fugiseră încă odată cu venirea alanilor (numiți și yazigi), ajungând până la noi. Iazigii au fondat Iașul, khazarii s-au așezat în Maramureș, dar au ajuns, unii dintre ei, până în Lituania. La noi, din cauza Inchiziției, au venit și semiți dinspre Spania. Cartierul evreiesc din Praga, devenit ghetou, e unul din cele mai vechi ale Europei și a fost bine conservat. Am căutat (și am găsit) un magazin alimentar, de unde am cumpărat o șampanie românească, fiindcă diseară ne ducem în vizită la Stefan Švabik.

Se întunecase, era încă destul de cald când am plecat, împreună cu Vladi, către Švabik, care stă, ca și noi, la bloc. Și el și soția lui sunt praghezi tipici: nici prea bruneți, nici prea blonzi, slabi, distinși. Ambii au absolvit matematica, dar ea lucrază la o bancă. Înăuntru e foarte plăcut și remarc imediat bucătăria, unde nu se află un aragaz, ci o sobă uriașă, de cărămidă, văruită în alb, cu o plită din fontă deasupra,

cu ușița cuptorului (dedesubt, dar fără cenușar, deoarece de folosesc gaze). Între sobă și perete e un spațiu de 30-40 de centimetri, exact așa aveam și noi la Râmnic soba, acolo mă ascundeam când eram mică. Are doi copii, cam de 8-10 ani, o fată și un băiat, blonzi și cuminți. Ambii părinți sunt mândri de familia lor, ne-au arătat casa, camerele copiilor (unde am văzut o păturică bleu la băiat și una roz la fetiță, iar paturile lor mici mi-au amintit de RDG, de locul unde stătusem la Weimar). Ni s-a pregătit mâncarea tradițională la cehi, knedliki, care sunt un fel de găluști fierte, făcute din făină, ouă, lapte și puțin zahăr. Se servesc în loc de cartofi prăjiți la bucățele fripte de carne de porc. Evident, berea se cerea băută după aproape fiecare înghițitură, ceea ce chiar am făcut. Pesemne că n-ar fi fost rău nici cu vin roșu. S-au discutat multe și de toate, Švabik ne-a povestit cum își depuseseră carnetele de partid și el și socrul lui (specialist în lingvistică structurală, vicepreședinte al academiei) odată cu invazia trupelor sovietice în Praga. Încă nu le primiseră înapoi. Am vorbit despre Brunovski, care avea să organizeze următorul EQUADIFF, de la Brno, despre alți matematicieni, dar și despre oraș. Am aflat astfel că undeva, pe stradă, se mai află o rotunda din veacul al X-lea, s-a spus numele fraților Chiril și Metodiu, am aflat cum mă pot duce cu metroul în partea nouă a orașului, ba chiar am aflat câte ceva despre perioada când Cehia și Moldova se învecinaseră, pe vremea Imperiului Austro-Ungar. Pricepeam că ei doi erau exact ca și noi doi, destul de liberi și hotărâți în gândirea lor despre lume și viață. Aparțineam generațiilor care traversaseră timpul fără vreun impact major și limitativ (războaie, schimbări de regim). Dar cine știe ce avea să mai urmeze... Se făcuse târziu, amândoi soții insistau să dormim la ei, ne-au spus că au o cameră de oaspeți. Dar eu mă gândeam la excursia de a doua zi de la Zlata Ulička și acum, că aflasem de la ei despre ce e vorba, voiam să mă duc să văd mânăstirea Loreta și, de ce nu, partea nouă a orașului, călătorind cu metroul, în bună parte suspendat printr-un tub care trece pe deasupra Vltavei.

Am plecat cu autobuzul de la cămin pe la nouă dimineața. Mergea și Victorița, am văzut-o și pe japoneză, două poloneze. Se făcea turul orașului (fără coborâri), iar Zlata Ulička era singurul loc unde ne opream ca să vizităm strada lui Kafka și Muzeul Armurăriei. Evident, am trecut și pe la orologiul vechi și am urcat apoi, în spirală, către Hrad, unde e și Mala Strana cu Zalta Ulička.

Strada are case foarte mici, dacă întinzi mâna poți atinge ușor streașina. Toate au fost refăcute și sunt vopsite în culori vii (roșu-cărămziu, galben, verde sticlos). Fiecare adăpostește mici prăvălioare unde se vând amintiri turistice. Am cumpărat câteva gravuri pe lemn, una cu o bufniță (credeam eu, până când, a doua zi, am văzut că avea o coadă dungată și că era pisică), altele cu niște colțișoare absolut superbe din Praga veche. Una dintre gravuri va s-o înrămez și să i-o dau Gabrielei Negreanu, care are acasă un pian fără nici o imagine deasupra.

Armurăria se află într-o căsuță cu etaj, toate încăperile sunt mici și așezate una după alta, stil vagon. Se pot vedea, în principal, armuri grele, de pe vremea

Cruciadelor, tunuri mici, așa cum se așezau în Evul Mediu prin turnurile cetăților fortificate, diverse arme, între care lanțuri cu bile, câteva viziere care amintesc de cele antice din Imperiul Roman. Tot timpul m-a dus gândul la Brașov și cred că nu e deloc întâmplător. Și la Brașov și aici așezările s-au construit pe un fundament majoritar celtic. Bran vine de la Brenner (a fost și un celebru conducător de oști al galilor care purta acest nume), iar Bohemia vine de la numele triburilor de celți Boii, plecați acolo tot din vecinătatea fostei Dacii. Pe acest fundament celtic au venit apoi slavii și, la câteva veacuri distanță, trimiși de împăratul Bizanțului, Vasile Bulgaroctonul, frații Chiril și Meodiu, apoi valahii sud-dunăreni rămași până acum în regiunea Cehiei numită Valahia Moravă. Mi-am amintit de legenda fondatoare a acestor valahi, care au centrul cultural la Vsetin. Legenda spune că lacul montan numit Ochiul Albastru ar avea legături subterane cu Marea Adriatică, de unde și-ar trage puterea apele sale vindecătoare. Legenda seamănă cu aceea a Lacului Roșu se la noi, doar că lacul nostru ar avea astfel de legături subterane cu Marea de Marmara, fostă cândva un lac tracic în Regatul Odrisiei. Ambele sunt legende identitare. Epiroții erau, la origini, iliro-dardani, iar dacii erau, și ei, triburi de traci.

După masa de prânz m-am hotărât să merg singură la mânăstirea Loreta. Cum am aflat citind pisania de la intrare, ea trebuia să amintescă, prin nume în primul rând, de Loreto, oraș italian extrem de vechi, la origini colonie feniciană, aflat pe coasta Mării Adriatice, în dreptul Epirului albanez de acum. Mi se părea că legătura cu Loreto nu era nici ea întâmplătoare, ci transferase în registrul mitologic un sâmbure identitar real. Numele Epirului vine de la Epir, fiul fenicianului Cadmus, fondatorul Thebei și al alfabetului (de 22 de litere), care a murit și el pe pământul dardano-ilir de la țărmul Adriaticii. Legenda cehă spune că acolo, la Loreto, ar fi fost transferat mormântul fecioarei Maria, adus apoi la cehi, la Loreta. Maria e un vechi cuvânt semit, de dinaintea apariției creștinismului, când Mari însemna Luptător. Despre faptul că semiții i-au continuat pe fenicieni, iarăși este convenit pe baza argumentelor arheologice. Pe de altă parte, chiar eu fusesem invitată, la Timișoara, să văd Episcopia Sârbă și acolo, înăuntru, mi se arătase, într-un spațiu separat, sprijinit pe patru stâlpi subțiri, din lemn, ceea ce ei numeau Mormântul lui Iisus. Cu variante, dar cred că astfel era explicată, în ambele situații, aderența la creștinism a slavilor de nord și de sud. În ce privește mânăstirea Loreta, ea era chiar mai mult de-atât: vădea apartenența la ortodoxia primară, de dinainte de apariția catolicismului, a acelui spațiu și a oamenilor de acolo. Nu aveam]ndeajuns cuvinte să povestesc despre crimele și preluarea cu forța de către catolici a unor lumi diferite de a lor. Chiar Vaticanul este așezat pe centrul enegetic al lumii tracilor. Roma (numită de etrusci Rum, ca în rum-ân), a fost capitala Etruriei, cucerită de romani. La fundamentul ei, sub Vatican, există și astăzi statuia cavalerului trac și se aud pompele care țin nemișcat nivelul apelor Tibrului, apa care veghează hotarul dintre lumea aceasta și aceea de dincolo.

Loreto nu este extrem de impunătoare. Clopoțeii de pe streașină îmi amintesc de Casa cu clopoței din București, de la Șosea, a fraților Minovici (aromâni, tatăl lor a fost primar la Râmnicu Sărat). Și cântecul de clopot este parte a mitologiei despre legătura veșnică a Lumilor aflate pe axa (Arborele Vieții) menționată în *Vedanta*, de la Cer la spațiul subpământen (așa cum se vede și pe tăblițele neolitice de la noi, de la Tărtăria). N-aveam pe cine să întreb dacă cehii au, ca și noi, un simbol al Pomului Vieții, adică al acestei axe pre-indo-europene. Am aflat însă că, de Sfânta Maria, pe 15 august, acolo se dădea anual un concert al clopotelor și se organiza un festival, exact cum se întâmpă și la noi, unde e chiar festivalul tunsului oilor, sau la welshi. Altfel, mânăstirea e barocă, are o tentă de Art Nouveau și nu te aștepți să mai găsești înăuntru, dincolo de frumusețe, nimic care să evoce conștiința identitară străveche a nației. În curtea ei se află însă până azi Santa Casa, casa Mariei, loc foarte important de pelerinaj pentru a păstra vie chiar calea spre rădăcinile neamului.

În ziua următoare m-am dus la metrou, care nu are stații spectaculoase arhitectonic și am luat un bilet spre partea nouă doar ca să pot trece pe deasupra Vltavei și să văd imaginea orașului vechi, frumoasa Praga strălucind în soarele care apunea, cu toate turlele ei înalte și cu acoperișurile roșii. Spre seară urma să luăm trenul căre București.

1978

7 mai, duminică

Am umblat să clasez nişte poezii vechi şi noi, am scris o recenzie la o carte a lui Al. Duţu, m-am gândit la ineditele lui Camil Petrescu despre *Doctrina Substanței*, pe care le-am citit la Muzeul Literaturii şi am scris despre Ion Pillat pentru „România literară”...

10 mai

Transcriu scrisoarea pe care i-am trimis-o azi la Iaşi lui Corneliu Sturzu, poet, redactor şef la „Convorbiri literare”:

„Domnule Sturzu,

Primul impuls, după ce v-am citit versurile, a fost să scriu despre ele. Pe urmă însă mi-am luat seama. O recenzie n-ar fi fost, decât superficial, un răspuns. Pentru că poezia e o lume a esenţelor prin care cineva nu spune, ci se spune. E deci o lume unică. Nu-i poţi răspunde afirmînd o părere despre ea, ci dezvăluind, dacă e posibil, propria ta unitate interioară. Or, dacă am înţeles bine, sensul gestului pe care l-aţi făcut a fost acela de deschidere. Volume de versuri mărturisesc că am mai primit şi uneori am scris despre ele. Dar, pentru că acesta e primul care mi se pare că mi-a fost dăruit sub alt semn, nu vă pot mulţumi în chip mai adecvat decât făcînd un gest în acelaşi registru. N-am publicat versuri decât o singură dată şi sper să-mi menţin atâta spirit critic cât e necesar pentru ca lucrul acesta să nu se mai întâmple. Prin urmare, versurile pe care vi le trimit au doar valoarea răspunsului cel mai potrivit...

Cu cele mai bune urări,

Ecaterina Ţarălungă”.

Am publicat în presă anul acesta astfel: în Manuscriptum” nr. 3 un text inedit de Camil Petrescu – *Pagini din Doctrina substanţei*; în “Convorbiri literare” nr. 4 - texte inedite: o scrisoare a lui Nicolae Iorga; nişte caracterizări scrise de Camil Petrescu şi în nr. 9 versuri proprii: *Septembrie*, *Toamnă*; în revista “Ramuri” nr. 4 – *Tudor Vianu ca moment critic*, în nr. 6 recenzia la *Al. Duţu – Cultura română în civilizaţia europeană modernă*, în nr. 11 recenzia la *Pompiliu Marcea – Umanitatea sadoveniană de la A la Z* (despre *Dicţionarul* său de personaje) şi în nr. 12 recenzia la volumul lui *Vasile Nicolescu – Întâlnire în oglindă*; în “Orizont” nr. 28, articolul *Paradigme critice*; în “România literară” nr. 12 recenzia la Ioan Şerb – *Legenda umanităţii. Poeme* şi în “Synthesis”, graţie lui Adrian Marino, *Répères comparatistes chez Dimitrie Popovici et Tudor Vianu*.

În contul acestui an trebuie să fixez şi începutul preocupărilor pentru Dimitrie Cantemir, iar în acest context, al legăturilor cu specialiştii din Republica Moldova. Nicolae Dabija, un om exact din generaţia mea şi despre care nu ştiam mai nimic, mi-a dăruit, în dactilogramă, scrisă cu alfabet latin, într-o română surprinzător de corectă, textele sale legate de călătoria lui la Istanbul şi de cercetările proprii în Rusia pe urmele lui Cantemir. Pe primul nu l-a publicat, dar pe al doilea, da. Le menţionez aici, pentru că vădesc şi o bună cunoaştere a contextului în care s-a mişcat Dimitrie Cantemir în Rusia lui Petru cel Mare ori la Istanbul. Sunt o bază de date de care m-am folosit eu însămi.

Filozof între regi, rege între filozofi...
(**Cantemir în Rusia**)

de Nicolae Dabija
(note de Ecaterina Țarălungă)

După ce însuşi sultanul, umbra lui Allah pe Pământ, hatâr acordat puţinor muritori, îl îmbrăcă pe Dumitraşcu Vodă Cantemir în caftanul cel mare de domn al Ţării Moldovei, iar înaltul vizir îi citi firmanul de domnie – „...către toţi supuşii şi robii mei! Ajungând la Voi atotputernica poruncă a Înlţimii noastre, de care ascultă toată lumea, să ştiţi că în anul 1710, luna noiembrie, în a 14-a zi, mila Noastră cea fără margini a luat în seamă credinţa şi slujba acestui voievod ales (...) De aceea ne-am îndurat a-l orândui Domn în Moldova (...). Aceasta s-o ştiţi.” – iată-l pe fiul bătrânului Constantin Cantemir urcat pentru a doua oară pe tronul Moldovei. Dar în numai cele 240 de zile de domnie, acesta dovedeşte să încheie tratate secrete cu Petru I[35] *şi armatele ruseşti trec apa Nistrului în drept cu cetatea Sorocii, lor alăturîndu-se cete de moldoveni înarmaţi, cei mai mulţi cu ghioage ghintuite şi ţăpoaie, întru a-l susţine pe dârzul voievod...*

Domnitorul Moldovei produce o frumoasă impresie asupra lui Petru I, care, zice Neculce, îl „săruta pe faţă, pe chip şi pe ochi, ca un părinte pre un fiu al său” şi care-şi notează în jurnalul lui de campanie că Dimitrie Cantemir e „un om foarte înţelept şi capabil pentru sfaturi”. Unul dintre ofiţerii ce se aflau în acele zile în preajma ţarului rus, francezul Moro de Brasse, creionează astfel portretul lui Dumitraşcu Vodă: „Acest domnitor era un om mic de statură, cu trupul şlefuit în chip delicat, bărbat frumos, grav, cu o înfăţişare aşa de plăcută, cum n-am văzut niciodată în viaţa mea.” Acolo, la Stănileşti, cu toate că pierderea era evidentă de la primele confruntări – turcii

[35] Originalul Tratatului (numit *Diploma*) se află la Biblioteca Saltîkov Scedrin de la Petersburg. Acolo se precizează în mod expres integritatea teritorială a Moldovei ca urmare a alianţei celor două state, precum şi dreptul Moldovei de a-şi apăra graniţele cu propria sa armată. De altfel, Cantemir însuşi a publicat acest tratat în germană, Leipzig 1714, cu sprijinul Academiei din Berlin, al cărui membru avea să devină.

puseseră, în faţa armatelor de 40 mii de ostaşi ruşi plus câteva detaşamente de moldoveni, o oaste uriaşă, de 200 mii de ieniceri şi spahii – se spune că D. Cantemir insistase în mod deosebit să se continue lupta – el însuşi avântându-se în fruntea avangardei sale cu sabia în mână, când lupta era în toi...” Cerchez Paşa, trimis de marele vizir să încheie pacea la 12 iulie 1711 cu Petru I, cere, ca o primă condiţie a păcii, extrădarea „hainitului” Cantemir. Ţarul a răspuns atunci: „Aş putea da turcilor toată ţara până la Kursk, pentru că îmi rămnâne speranţa de a o reocupa, dar nu pot în nici un chip să calc în picioare buna credinţă şi să extrădez pe un principe care pentru mine şi-a lăsat ţara. Căci e cu neputinţă a repara onoarea odată pierdută...”

Se retrage în Rusia cu 4000 de suflete – o mică Moldovă – aproape un sfert din oaste[36] şi o mulţime de slujitori. În unul din rădvanele ce trec Nistrul pe la Movilău, se află soţia[37] şi copiii săi, între care micul Antioh, ce avea să devină, după expresia lui B. Berlinski, „cel dintâi poet modern al Rusiei”, Maria – fata cea mai mare, dragostea netrecătoare a lui Petru I, Şerban, ce avea să fie, cu numele schimbat în Serghei, ostaş în regimentul de gardă al lui Petru, Smaragda, Matei şi Constantin... Toţi acei moldoveni se aşează în jurul Domnului lor lângă Harkov[38]. Lui Cantemir, ca şi urmaşilor săi, i se acordă titlul de cneaz, prinţ al Imperiului. Din primele zile de aflare la Harkov D. Cantemir se consacră întru totul muncii ştiinţifice. În această ţară savantul moldovean va scrie operele sale cele mai însemnate. Numele lui de cărturar va deveni tot mai cunoscut. Pentru activitatea sa ştiinţifică Academia din Berlin avea să-l aleagă la 14 iulie membru al ei (întâiul reprezentant al Rusiei şi Moldovei ales membru al unei academii străine). Diploma Academiei berlineze, apreciind meritele lui ştiinţifice, îl va numi „filosof între regi şi rege între filosofi”. Când se va discuta candidatura celui ce urma să devină întâiul preşedinte al Academiei de Ştiinţe din Rusia, ce urma creată, Petru I va propune numele principelui moldovean Dimitrie Cantemir[39]. Va colabora activ şi la reformele ţarului, semnătura lui apărând pe multe documente ce conţineau reforme de-ale lui Petru privind modernizarea statului său.

---

36 Șeful oastei (hatman) era cronicarul Ion Neculce, a cărui soție era rudă cu mama lui Dimitrie Cantemir. Acesta a reușit să părăsească, singur, Rusia și să ajungă în Polonia, la Bar, de unde s-a întors mai târziu în Moldova.

37 Casandra, fiica lui Constantin Cantacuzino Stolnicul din Ţara Românească.

38 Adică în Ucraina de azi, unde primesc şi o moşie, cu satele respective, centrate în jurul celui numit Dimitrovka, dar şi un consilier, Zubov, care scria rapoarte către ţar și a lăsat şi un jurnal, în limba rusă, despre şederea lui Cantemir în Mala Rosia.

39 Dimitrie Cantemir a murit în 1723, undeva în câmpia din zona Derbent (avea diabet), iar Academia Rusă s-a înfiinţat în 1724. Dar nu este mai puţin adevărat că, între actele Cabinetului lui Petru I, există scrisoarea lui Leibniz, pe care am văzut-o, care recomandă întemeiera acestei academii în urma corespondenţei avute cu D. Cantemir, membru al Academiei germane. Toate celelalte documente referitoare la calitatea de consilier de taină a lui Cantemir pe lângă Petru I sunt depuse la Arhivele Marinei din Petresburg, după cum am descoperit în misiunea din 1988 ca trimisă a Academiei Române pe lângă Academia de Ştiinţe a URSS. N-am putut ajunge la ele şi n-au fost niciodată cercetate de istorici.

În 1712, când, la consiliul secret al ţarului, se ia hotărârea întru a relua războiul cu turcii în Crimeea, acelaşi Petru cel Mare va propune ca în această bătălie conducerea tuturor oştilor ruseşti să fie încredinţată temerarului domn al Moldovei, pe care-l văzuse luptând la Stănileşti[40].

Toate astea abia urmau să se întâmple. Deocamdată Dimitrie Cantemir cerca să se aclimatizeze cu aerul noii patrii adoptive. Se credea în Rusia aşezat provizoriu, visînd întoarcerea sa pe tronul Țării Moldovei, unde, nu mult după plecarea sa, fusese instaurat, pentru un veac lung ca o moarte, regimul domniilor fanariote...

Despre perioada aflării lui Dimitrie Cantemir în Rusia s-au scris multe şi frumoase lucrări, la noi şi peste hotare. Voi cerca doar să punctez un itinerar, compus din anumite locuri legate de numele cărturarului nostru. La Harkov D. Cantemir trăieşte 17 luni (august 1711-ianuarie 1713). În Rogani, azi suburbie a oraşului, în fosta posesiune a domnitorului Moldovei, se mai păstrează un edificiu de cult, înălţat de acesta în primii ani de aflare în Rusia[41]. În incinta Muzeului de Istorie din Harkov e expusă o hartă a moşiilor Cantemireştilor, efectuată la începutul secolului XIX, pe când le avea drept proprietate Sofia Bogdanova Cantemir, soţia unui strănepot de-al lui D. Cantemir (tot un Dimitrie Cantemir, cel decedat în închisoarea cetăţii de la Revel la 1820)[42]. În ianuarie 1713 Cantemir se mută la Moscova. Ion Neculce scrie despre acel eveniment: „Deci Dumitraşco Vodă, ieşindu-i ucaz, au venit la Harkov, cu multă voie ré, că să depărtează de ţară, s-au ridicat şi s-au dus la Moscu."[43]. Aici i se dau două case a câte opt odăi, una de piatră, ce are semne că se mai păstrează până azi, alta de lemn, care a ars, ambele în cartierul Pokrovka (aproximativ aproape de actualul Teatru Gogol din raionul Bauman). Satele Ciornâie Greazi şi Blatnikovo, cu cătunele acestora din ţinutul Moscovei, satul Golomino din ţinutul Sevsk (azi regiunea Oriol), plasa Komarniţkaia cu o mie de dvoruri în părţile Luganskului. Cele mai multe moşii le are la Ţariţîno, unde se păstrează şi o biserică,

---

40 E o viziune romantică. În realitate, Cantemir, cunoscător al limbii persane (folosită de administraţia otomană), ca şi al limbii turce, a fost însărcinat cu propaganda expediţiei. A făcut o tipografie mobilă cu litere persane din lemn (aflată acum la Oxford, după cum mi-a scris istoricul Grigore Nandriş din Oxford, originar din Basarabia, cel care a şi identificat-o) şi a tipărit fluturaşi, afişe pentru localnici. A cartografiat zona după metoda Mercator (muncă aflată, cu textele aferente, în latină, sub titlul *Collectanea orientalia*, în arhivele Cabinetului lui Petru I).

41 Biserica avea hramul Sf. Dumitru, marele sfânt al Salonicului. A fost proiectată în stil bizantin chiar de Dimitrie Cantemir, iar pentru pictarea frescelor a descoperit și folosit coloranți naturali, din minerale și plante.

42 Istoria spune că a murit cu minţile rătăcite şi se credea Domnul Moldovei.

43 Jurnalul consilierului rus al lui Cantemir, Ivan Ilinski, relatează această deplasare. Pe parcursul ei croitorii i-au făcut haine noi domnului, iar Casandra (n. Cantacuzino) s-a prăpădit pe drum. Istoricii au identificat şi corespondenţa secretă pe care Dimitrie Cantemir a făcut-o, prin intermediul unui medic grec care călătorea din Rusia la Constantinopol şi înapoi, cu ambasadorii Franţei şi Olandei la Constantinopol. Aceştia au mijlocit, prin ambasadele ţărilor lor la Moscova, solicitări exprese de „arătare" a domnului moldovean, pur şi simplu dispărit în spaţiul rus după bătălia de la Stănileşti.

numită şi azi Kantemirovskaia, construită după proiectul lui Cantemir[44]*. În arhitectura ei pot fi depistate anumite motive moldovenești, clopotniţa cu trei niveluri are cerdac, fiind legată printr-o clădire alungită de partea unde este cupola bisericii. În prezent în interior se află un combinat*[45] *de restaurare a munumentelor istorice de la Ţarîţino, aici urmând să fie în viitor inaugurată o expoziţie dedicată istoriei ansamblului de la Ţarîţino ce va include şi date despre Cantemireşti. Alături de acest edificiu se mai văd rămăşiţele unui palat neterminat, început de Cantemir şi clădirea unei biblioteci, pe care voievodul moldovean şi-o dorea cea mai mare din Moscova*[46]*. Luase cu el în Rusia şi câteva care de manuscrise şi cărţi*[47]*, între care manuscriptul lucrării <u>De neamul moldovenilor</u> de Miron Costin, ce se află azi la biblioteca Saltâkov Scedrin din Leningrad, lucrare pe care intenţionase s-o traducă în latină*[48]*. (Pe paginile ei pot fi văzute mai multe note marginale, explicaţii, comentarii care s-au dovedit a fi făcute chiar de Cantemir, unele dintre ele fiind introduse după aceea în <u>Hronicul a vechimei romano-moldo-vlahilor</u> şi în <u>Istoria Imperiului Otoman</u>. Unele note vorbesc despre competenţa autorului. Unde scrie Terchetan de exemplu, Cantemir notează „Zi Terchestan" – ştia cum e corect şi-l corecta pe răposatul autor ca şi cum l-ar fi avut în faţă.) Azi Parcul Ţarîţino e unul de odihnă, lacul are o insulă la mijloc, pe care cresc arbori vechi. Nu prea departe de parc vine, ca o continuare a acestuia, strada ce poartă numele savantului, zisă Kantemirovskaia şi situată paralel cu o luncă verde şi un râuleţ ce închipuie în curgerea lui leneşă câteva heleşteie cu apă ce bate în străveziu. Iernile, Cantemir locuia la Ţarîţino. Verile însă le petrecea la moşiile lui de la ţară. În uezdul Sevac (azi*

---

44 Am primit, cu ajutorul Svetlanei Toma, fotografii ale bisericii făcută după planul arhitectonic al lui Cantemir (acum ea nu mai există).

45 Laborator.

46 La nivelul vieţii lui Cantemir (a murit în 1723), nu exista ideea de bibliotecă publică şi nici structura bisericii nu datează astfel cum ed descrisă în text din vremea lui Cantemir.

47 Tot ce a luat a fost împărţit între fiii săi şi identificat de istorici după testamente. Cea mai importantă colecţie a fost depusă de nepotul său după mamă, Bantâş Kamenski, care lucra la Ministerul Rus de Externe, chiar în arhivele ministerului şi se află astăzi la Arhivele pentru documente şi acte vechi ale Ministerului Rus de Externe (ЏГАДА).

48 E o presupunere. Nu există nici o mărturie asupra acestei intenţii. Dar lucrarea figurează ca sursă a *Hronicului* lui Cantemir. Trebuie precizat că fostul domn al Moldovei avea amintirea exactă a uciderii lui Miron Costin de către tatăl său, Constantin Cantemir, fiind trimis de acesta să asiste la împlinirea poruncii. Avea 19 ani, fusese educat de Cacavelas (grec din Creta, absolvent al Oxforduilui) şi începuse să scrie el însuşi. Nu uitase nimic şi încerca să-şi definească o filiaţie culturlă în interiorul spaţiului moldovenesc, o continuitate aflată dincolo de standardele politice. Cât despre manuscrisul lui Miron Costin, el nu provine din arhiva lui Cantemir aflată la Saltâkov Scedrin, ci din aşa numtele „Arhive polone" ridicate de ruşi de la Bar, arhive opisate la bibliotecă sub acest nume şi unde se află toate documentele Moldovei duse de Dosoftei la Bar odată cu exilul său polonez. Cât despre notele marginale în latină ale lui Cantemir, aceasta era limba de comunicare a tuturor savanţilor vremii. Latina lui Cantemir păstrează însă, ca pe un palimpsest, moştenirea limbii române materne, astfel încât latina lui este relativ uşor de tradus de către români, în comparaţie cu a altor autori ai epocii.

Oriol) Cantemir înfiinţează o „slobodă" populată în temei[49] de moldovenii sosiţi cu el, căreia, orgolios, domnitorul moldovean îi acordă numele lui mic: Dimitrovka. Situată între două cursuri de apă, Nerusse şi Obşceriţa, ea îi va fi adus aminte de apa Moldovei. În actualul orăşel Dimitrovka, regiunea Oriol, o placă memorială prinsă pe zidul unor acareturi menţionază că „aici s-a aflat cândva conacul lui Cantemir". Tot în această localitate se păstrează şi biserica Sf. Dimitrie[50], arhitectul căreia[51] a fost D. Cantemir, ea fiind executată la 1721, după un proiect al savantului. Pe malul înclinat care dă către apa Obşceriţei Dimitrie Cantemir a amenajat un parc cu mulţi arbori sădiţi chiar de mâna cărturarului nostru, unii mai cresc şi astăzi. Mândria vechiului parc erau două alei cu tei şi stejari, a câte 540 m fiecare, aranjate perpendicular una faţă de cealaltă, spaţiul dintre ele fiind completat de o livadă cu pomi fructiferi, în temei meri, gustul cărora în răstimp de două secole şi jumătate s-a cam străpezit[52], merele roşietice având astăzi gust sălbăticit de pădureţe. Cneazul I. M. Dolgoruci[53], vizitându-l către sfârşitul secolului al XVIII-lea, avea să-l descrie astfel: „Livada e mare, neîngrijită, parcul e conceput în stil englez: aleile sunt drept aliniate şi-s foarte înguste, de aceea e şi aproape întuneric pe ele, între acestea, în pătratele libere, cresc pomi fructiferi, parcul e înconjurat de un perete înalt, de piatră, destul de costisitor, fiindcă parcul ocupă 10 deseatine de pământ..." Zidul de piatră fusese înălţat de Cantemir de jur împrejurul palatului său (edificat către 1721) şi al parcului în anul 1723[54]. Din 1729 proprietar al moşiei de la Dimitrovka devine Constantin, fiul său cel mare, apoi, după moartea acestuia, alţi doi fii ai lui Dimitrie: Matei şi Şerban (Serghei). În 1776 Serghei, cel mai linguşitor dintre fii, va scrie Ecaterinei a II-a o scrisoare cu rugămintea ca „după moartea mea toată averea să fie anexată coroanei, ca fiind primită în dar de la aceasta"[55]. Odată cu trecerea localităţii Dimitrovka în proprietatea împărătească, Ecaterina proclamă sătucul, ce

---

49 Mai ales.
50 Vezi nota nr. 38.
51 Al cărei arhitect.
52 „...mai ales meri, al căror gust..." Mărul nu trăieşte, ca stejarul, mai multe veacuri. Nu există indicii că parcul exista şi arăta astfel pe vremea lui Cantemir. Dar stejarii şi teii trăiesc mai multe secole.
53 Contele Dolgoruki.
54 Acesta e anul morţii sale, tot anul a fost practic în campania lui Petru I de la Derbent, Crimeea, pe drumul de întoarcere a şi murit. Lucrul acesta este atestat de documentele sale din *Collectanea orientalia*, aflate în arhiva Cabinetului lui Petru I de la Petersburg. Este interesant de ştiut că Dimitrie Cantemir, bolnav de diabet, a fost condiţionat de pierderea moşiilor din Rusia – ceea ce a doua lui soţie, Anastasia, fiica generalului Trubeţkoi, fost ambasador al Rusiei în Suedia lui Carol al XII-lea, cu care avea o fată, n-ar fi admis – pentru a fi determinat să plece în această campanie.
55 Nu despre linguşire era vorba, ci despre faptul că averea nu putea fi predată în mâinile moştenitorilor din linia Trubeţkoi, consideraţi de Şerban, mort fără urmaşi, vinovaţi pentru moartea timpurie a tatălui său. El a reafirmat astfel relaţia dintre Cantemireşti şi ţarii ruşi şi ne-scăderea ei la nivelul relaţiilor din interiorul nobilimii ruse.

n-avea mai mult de câteva zeci de case, drept „oraş” („uezdnîi gorod Dimitrovka”, cum zice gramota imperială[56]). Tot atunci vor trece în posesia Ecaterinei şi palatele de la Ciornîie Greazi, împărăteasa fiind cea care a schimbat denumirea localităţii în Ţariţîno[57] şi făcând aici din cele câteva case unde locuiau slugile cnezilor Cantemir un „gorod” (oraş). În 1787 alt ţar, Pavel I a dăruit oraşul cancelarului său, A. Bezborodko. Acesta a dărâmat palatele lui Cantemir, construind pe locul lor altele, mai impunătoare, dispărute însă şi ele (pe locul lor e astăzi o şcoală de muzică). Începând cu mijlocul secolului trecut, parcul amenajat de Dimitrie Cantemir a fost considerat parc orăşenesc de odihnă. În Dimitrovka Orlovski, cum i se mai zice localităţii, timpul, dar mai ales mâna omului, a făcut tot posibilul ca multe din urmele lui Dimitrie Cantemir lăsate pe aceste locuri să dispară. Nu există în această parte de lume vânt mai puternic care să nu dărâme, anual, cel puţin unul sau doi din arborii sădiţi de cărturar. În 1981 a fost distrusă intrarea boltită ce da către parc. Iar peste un an şi partea apuseană a zidului de piatră (cu o lungime de peste 150 de metri). La Dimitrovka şi Ţarîţino Cantemir a scris o parte dintre cele mai importante lucrări ale sale. Când îi trimite, de la Țarîţino, un memoriu ţarului, cerând, între altele, să fie folosit de acesta „la vreo treabă potrivită cu scrisul şiu cuvântul”, Petru I îl vizitează imediat, luându-l cu el la Sankt Petersburg, oraşul întemeiat de ţar pe malurile Golfului Finic şi pe o sută şi una de insule din delta Nevei şi proclamat, în al doilea an după sosirea lui Cantemir în Rusia, capitală a imperiului. Petru îl va numi după o vreme pe Dimitrie Konstantinovici Kantemir (cu acest nume nou căuta să se deprindă biv Dumitraşco Vodă de câţiva ani în ţara moschicească) membru al Senatului (post identic cu acela de ministru) şi consilier intim al său. Ţarul îi făcea adesea vizite lui Cantemir în palatul său de la Peterhof. „Venea dimineaţa la el să bea rachiu şi seara să ia ceaiul”, cum notează un contemporan. Locul unde s-a aflat altădată palatul lui Cantemir mai poate fi văzut nu prea departe de Leningrad, la Peterhof. De jur împrejurul acelui loc cresc azi stejari groşi şi bătrâni, sădiţi, se zice, chiar de fostul domn al Moldovei. Pe câteva trunchiuri tăiate poţi număra inelele, numărul cărora[58] e echivalent cu cel al anilor care au trecut de la zilele când

---

[56] Ecaterina a II-a a avut un temei făcând acest lucru: Cantemireştii n-au fost în general favorabili accesului ei la tron. Antioh Cantemir a făcut parte dintr-un complot pentru înlăturarea ei. De aceea a şi fost „exilat” cu postul de ambasador la Paris şi Londra. Iar celorlalţi Cantemireşti li s-au oferit recunoaşteri minime. În fapt, fiii săi continuau să afirme principiul susţinut de Dimitrie Cantemir, conform căruia protestul subteran al fostului Bizanţ contra otomanilor, adică linia grecească a ortodoxiei, se manifesta inclusiv prin ortodoxia rusă (disputa lui Cantemir cu Procopovici), iar Imperiul Rus trebuia să continue demersul creştin al fostului Bizanţ contra valului oriental venit odată cu Imperiul Otoman (lucrarea *Monarchiarum Phisica Examinatio*).

[57] În fapt, prin această denumire Ecaterina a II-a a confirmat intenţia grație căreia Şerban dăduse înapoi ceea ce fusese primit: Ea recunoştea ranguil de „ţar”, şef se stat, al fostului proprietar al locului. Darul fusese între „ţari”.

[58] Al căror număr.

Cantemir se afla în preajma prietenului şi suveranului său Petru I. Ascunsă între ierburi, tot aici îşi susură apa o fântână uitată de lume[59]*, dar licoarea căreia*[60] *are un gust deosebit. Fîntâna e şi ea legată de numele cărturarului nostru. Mihail Ursachiev, un descendent al moldovenilor sosiţi cu D. Cantemir în Rusia, îi povesteşte în preajma acestei fântâni poetului Anatol Codru despre stejarii sădiţi de cneazul Cantemir, despre părinţii săi ce vorbeau moldoveneşte şi care locuiseră, ca şi bunicii şi străbunicii lor, în preajma fostului palat al voievodului moldovean. În 1720 Cantemir se recăsătoreşte (Casandra murise în 1713, „la numai treizeci de ani") cu una dintre cele mai frumoase femei ale timpului său, cu mezina cneazului Ivan Iurievici Trubeţkoi, Anastasia. Camerierul*[61] *ducelui de Berholţ, văzând-o la un bal organizat de Cantemir în palatul său, o descrie astfel: „De cum am intrat în casă am început să privesc la prinţesă, uimit de frumuseţea ei. Fără îndoială, era cea mai frumoasă femeie din Petersburg*[62]*." Atunci Cantemir îşi rade barba, mustăţile, schimbă straiele orientale pe care contemporanii le numesc „moldoveneşti", cu cele făcute după croială apuseană, pune pe cap perucă blondă şi îmbracă, după moda introdusă de Petru I, cămăşi cu horbote la mâneci şi guler, devenind curtean european. Nunta are loc în decembrie 1720, avându-i naşi pe Petru I şi Ecaterina, dar de nuntă fiindu-le, între altele, o „spadă scumpă". Tot în această perioadă, în 1721, D. Cantemir îşi mai edifică un palat (un altul decât cel dăruit de ţar la Peterhof), de astă dată în chiar centrul capitalei, pe cheiul Palatului (Dvorţovaia Neberejnaia), conceput de către unul dintre cei mai de seamă arhitecţi ai Rusiei acelui secol, Bartolomeo Francesco Rastrelli*[63] *(un portret de-al lui de la 1750 poate fi văzut la Ermitaj), care va scrie către anul 1764 următoarele despre întâia sa lucrare efectuată în Rusia la comanda lui D. Cantemir: „... am înălţat la capătul străzii Milioanelor (Millionnaea) din Sankt Petersburg un mare palat pentru luminăţia sa marele voievod al Valahiei, cneazul Moldovei, senator şi cavaler al Ordinului Sf.*

---

[59] Sistemul de fântâni al parcurilor de la Peterhof este unitar, după cum o arată documentele din arhiva Cabinetului lui Petru I, unde iniţierea proiectului este precedată de acumularea de informaţie venită din 8 (opt) limbi, despre grădini importante ale lumii prevăzute cu fântâni arteziene. Documentaţia e însoţită de acuarele color ale modelelor şi de traducerea în rusă din toate limbile originare. La fel există documenataţie pentru aşezarea mobilierului în interioare (deoarece oraşul – fiind aşezat în mlaştină, pe trunchiuri de stejar impregnate cu gudron – acest lucru era necesar, iar arhitectul, Rastrelli, era florentin și avea modelul Veneției, așezată de tracii din Dalmația pe trunchiuri de molid impregnate cu bitum), documentaţie pentru costume militare, arme şi armament etc, necesare formării armatei imperiale.

[60] A cărei licoare.

[61] Cameristul.

[62] Au avut o fată, Anastasia, al cărei portret în ulei se află la Muzeul Naţional de Istorie din Bucureşti.

[63] Născut la Florenţa, educat în spiritul Renaşterii italiene, a fost principalul arhitect al Petersburgului. Peterhoful este tot proiectul lui. Palatul lui Cantemir din Petersburg există şi astăzi. E o clădire impunătoare, nu departe de Muzeul Ermitaj. La un moment dat a fost sediul Ministerului de Externe.

Andrei." Antioh Cantemir, care l-a cunoscut, a scris într-una din satirele sale, apropo de faptul că un palat e mult mai solid ca un caftan: „ Растрелли столь искусно не весть строить домы,/ Как ты - кафтан по вкусу, по времени года...[64]*"*

În 1722 îl însoţeşte pe ţar într-o expediţie la Marea Caspică, întru a redacta şi tipări proclamaţii în limbile populaţiilor locale. În această expediţie naufragiază una dintre corăbiile militare ruseşti, în care se aflau şi cîteva bagaje ale lui Cantemir, cu manuscrise de preţ: varianta moldovenească a Introducerii în studiul muzicii turceşti, Hronicul vechimii...[65] *în latină, o versiune a Istoriei Imperiului Otoman, un catehism compus de el în persană, jurnalul său zilnic... Continuă să noteze cele văzute „pe bucăţi mari de hârtie"*[66]*. Descrie un zid caucazian, localităţi, râuri, desenează creste de munţi*[67]*, face cercetări de orientalistică. E întâiul savant modern ce descrie Derbentul, la cucerirea căruia participă în luptele din august 1722, în regiunea Baku*[68]*. La această expediţie mai participase şi o armată căzăcească de 10 mii de oşteni condusă de moldoveanul Dănilă Apostol, mare hatman al Ucrainei şi pe care Cantemir l-a întâlnit lângă Derbent. Un descendent al acestui Apostol avea să se numească Muraviov-Apostol, unul dintre conducătorii răscoalei decembriştilor*[69]*. În timpul expediţiei însă, în principal din cauza naufragiului, Cantemir se îmbolnăveşte grav. Se retrage la moşia sa de la Dimitrovka, unde va muri, înainte de a împlini 50 de ani. „La 21 august 1723, ora 7 şi 20 de minute, după*

---

64 „Rastrelli nu poate să ridice case,/ Cum poti tu să-ți faci caftanul după gust și după anotimp".

65 Versiunea latină. Cea românească există la ЦГАДА), iar Svetlana Toma şi-a scris lucrarea de doctorat făcînd analiza manuscrisului românesc (cu alfabet slavon), inclusiv a vechimii cernelurilor, ca să constate eventuale adaosuri ulterioare faţă de textul autorului, după cum a constatat şi existenţa unei pagini rupte. Din fericire însă, Scarlat Callimachi, din stirpea domnilor moldoveni, membru al PCR din ilegalitate, devenit director fondator al Muzeului Româno-Rus de la Bucureşti, a obţinut, în 1954, pentru muzeu, un film (pozitiv color) al întregii lucrări. Odată cu vărsarea arhivelor acestui muzeu la Muzeul Literaturii Române, acest film a trecut în arhiva MLR. L-am găsit în 1988, neînregistrat nicăieri, dar păstrat cu sfinţenie, sub cheie, de fotografa muzeului, Cătălina Velculescu, basarabeancă prin origini, care nu ştia ce este, dar considera că este „ceva important". Pagina lipsă din manuscris, dar prezentă pe film, se referă la unitatea poporului şi limbii române în spaţiul vechii Dacii, lucru de altfel cunoscut de corifeii Şcolii Ardelene, care au avurt de la Viena – şi au depus-o la Biblioteca Şcolii din Blaj – o copie integrală a manuscrisului.

66 Aşa le-am găsit în *Collectanea Orientalia*, aflată în arhiva Cabinetului lui Petru I, textele, hărţile, releveul zidului caucazian identificat de el ca fiind al lui Alexandru macedon, comaraţia ăntre textele şiite şi cele sunnite..

67 Pentru prima oară în istoria geografiei, notează geograful George Vâlsan, sunt indicate limita zăpezilor eterne pe munți şi fâşiile cu iarbă nouă toamna (era bătălie de cavalerie desfăşurată toamna), precum şi pasurile prin care se putea trece călare.

68 Petru cel Mare a cucerit atunci acest teritoriu, „al Porţii de Fier Caspice" (Cantemir avea teoria valorii strategice a acestei porţi continentale, asemănată de el cu valoarea strategică a Porţilor de Fier ale Dunării).

69 La aceeaşi expediţie Caspică a participat fiul lui Toma Cantacuzino (refugiat în Rusia după înfrângerea de către otomani a lui Şerban Cantacuzino. Toma fusese hatmanul oastei valahe, era fiul lui Constantin Cantacuzino Stolnicul şi fratele Casandrei, prima soţie a lui Cantemir).

amiază, principele nostru a încetat din viaţă", notează secretarul său rus, Ivan Ilinski. Când a închis ochii, multe dintre manuscrisele sale aveau cerneala foilor încă umedă. Între acestea se afla şi Hronicul a vechimei romano-moldo-vlahilor – un testament lăsat patriei sale, fiind o primă sinteză a istoriei noastre – pe care abia izbutise să-l transpună în română din latină, marele patriot menţionînd: „cu păcat va fi, de lucrurile noastre deciia înainte mai mult străinii, decât ai noştri să ştie." În testament cneazul Dimitrie lasă averea sa aceluia dintre fii care va da dovadă de dragoste mai mare pentru ştiinţe[70], avându-l, desigur, în vedere pe Antioh, care era în această privinţă superior celorlalţi. Viitorul poet nu avea pe atunci decât 13 ani. (Antioh Cantemir cunoştea şi lucrările scrise în limba părinţilor săi de tatăl său, dovadă fiind anumite ecouri din Istoria ieroglifică ce se fac resimţite în satirele sale). În registrul „Moskovskii necropoli", al înmormântărilor moscovite, îl găsim pe D. Cantemir trecut de două ori[71]. Se menţionează că dumnealui „cneazul Dimitrii Konstantinovici Kantemir a fost înmormântat la mănăstirea grecească Sfântul Nicolae, în trapeza bisericii Sfântul Nicolae de Jos (б нижнeй Николбский џеркби)[72], în aceeaşi mănăstire au mai fost înmormântaţi Casandra, prima soţie a lui Cantemir[73], poetul rus Antioh Cantemir (1709-1744), un nepot, Dimitrie Antiohovici Cantemir (d. 1758), Smaragda, fiica lui Dimitrie Cantemir, decedată în floarea vârstei. Dar osemintele Cantemireştilor n-au avut odihnă nici după moarte. În anii '30, când „tătuca Stalin" vedea în orice biserică o mină pusă la fundamentul „societăţii luminoase", pe care o voia fără zei, dar, se pare, şi fără oameni, biserica Sfântul Nicolae a fost, ca şi altele o mie de clădiri de cult din capitala Rusiei noi, condamnată la moarte. Cu câteva clipe înainte de a fi aruncată-n aer, cu concursul revoluţionarului român Ion (Ivan Osipovici) Dicescu, osemintele lui D. Cantemir au fost retrocedate României. Fiul lui I. Dicescu, scriitorul de limbă rusă A. Dic. Dicescu, nu ştia cât de verosimilă e această relatare, povesteşte că D. Cantemir a fost găsit la locul lui de veci decapitat, cu capul desprins de o lovitură de sabie sau de un incident post - mortem de restul corpului. Racla sigilată, cu

---

[70] Proiectul cultural al întregii vieţi a lui Cantemir a fost determinat de păstrarea moştenirii Bizanţului (creştină) în spaţiul vechii Dacii ca linie majoră de rezistenţă contra avansului islamismului reprezentat de Imperiul Otoman. Şi-a educat astfel fiii şi Antioh, care a dus în Occident şi a publicat lucrările şi hărţile tatălui său, a împlinit acest deziderat testamentar. Ca unul dintre poeţii fondatori ai literaturii ruse, el a făcut o conexiune majoră: între spaţiul latinităţii orientale (de altfel satira era o specie a poeziei latine) şi acela al lumii slave. A deschis Rusiei, şi pe căile sale proprii, o comunicare cu lumea europeană. Lupta anti-otomană a fost miezul proiectului cultural ale fiului lui Dimitrie, Antioh.

[71] Dar a doua oară este Dimitrie, fiul lui Antioh, trăitor în Rusia.

[72] „de Jos" însemna probabil la subsol, locul criptelor. Purta hramul Bisericii Domneşti din Iaşi unde se îngropau domnii Moldovei. De altfel, în 1935, la aducerea osemintelor lui Dimitrie Cantemir în ţară la insitenţele lui Nicolae Iorga, osemintele au fost depuse la Trei Ierarhi din Iaşi şi se află alături de ale lui Vasile Lupu, alt luptător neclintit contra otomanilor.

[73] La origini dinastia Cantacuzinilor a fost bizantină. De altfel Casandra e un nume pre-grecesc.

osemintele domnitorului, împreună cu pământul din preajmă şi cu piatra cu inscripţia rusească de deasupra mormântului au fost duse cu trenul până la Odesa, iar de aici cu vaporul Principesa Maria transportate la Constanţa, unde a ajuns la 14 iunie 1935, ora 9 dimineaţa[74]*. La Constanţa, în aceeaşi zi, la ora 12, un sobor de preoţi a oficiat slujba religioasă lângă truditele oseminte ale fostului domnitor al Ţării Moldovei. Racla e adusă de aicci cu trenul la Iaşi, unde la 17 iunie e coborâtă din vagon de patru generali şi aşezată pe un afet de tun. Sunt trase 101 salve de tun. Mulţimea prezentă – între alţii se aflau de faţă Mihail Sadoveanu şi Nicolae Iorga – se îndreaptă cu racla pe afetul de tun către biserica Trei ierarhi, unde aceasta e depusă într-o nişă din dreapta bisericii. Pe perete, lângă raclă, a fost prinsă ceva mai apoi o placă de marmură neagră: „Aici, întors din lungă şi grea pribegie, înfruntată pentru libertatea ţării sale, odihneşte Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei, învăţat cercetător al trecutului românesc.” O candelă nestinsă stă de veghe la locul de odihnă al distinsului cărturar. Odată biserica Sf. Nicolae din Moscova dărâmată – pe locul fostului mormânt al principelui moldav se află astăzi staţia de metrou Sverdlovskaia, au fost amestecate cu ţărâna şi rămăşiţele pământeşti ale unuia din cei mai de seamă poeţi ai Rusiei, Antioh Cantemir, ale Casandrei, mama acestuia, ale celuilalt Dimitrie Cantemir, nepotul celui dintâi, destinul căruia*[75] *a fost să rămână în ţara unde s-a născut, ale frumoasei cneaghine a Imperiului, Smaragda... Acum câţiva ani, în cadrul unei expoziţii intitulate <u>Portretul în epoca lui Petru I</u>, văzusem la Galeria Tretiakov portretul Smaragdei Cantemir, executat în anii ’20 ai secolului al XVIII-lea de un pictor necunoscut. În această achiziţie a Muzeului de Artă rusă a regiunii Moscova, căreia îi aparţine portretul (adus de la Istra, unde se păstrează), fiica lui Dimitrie Cantemir are ochi mari, expresivi, păr negru, seninătate şi cuminţenie în trăsăturile feţei, emanând resemnare, fiind luminată parcă de o lumină din interior. Portretul îi fusese executat, probabil, cu puţin timp înainte de a muri, poate chiar la comanda tatălui ei, de către un bun pictor moscovit. Sunt nu lipsite de interes şi destinele urmaşilor moldovenilor sosiţi cu Dimitrie Cantemir în Rusia. Unii sunt primiţi în rândul „dvorenilor”. Mulţi au îmbrăţişat destinul armelor. Vornicul Ilie Abaza crează o „miliţie”, iar Procopie Caraiman un polc de „husari călări”, alcătuit în temei din ostaşi moldoveni. Cineva atesta aproape de mijlocul secolului al XVIII-lea 42 de nume de ofiţeri moldoveni din rândurile armatei ruse, urmaşi ai acelora care l-au urmat pe D. Cantemir. La Curtea Imperială moldovenii se bucurau de reputaţia că „ştiu să se bată”. Iar, când – în anul 1739 – generalul-*

[74] Nicolae Iorga a participat la festivitatea de repatriere a oseminteolor din portul Constanţa şi a vorbit despre însemnătatea evenimentului. Există fotografii, ca şi documnete cu privire la eveniment. Nu trebuie uitat că regina României se înrudise cu ţarul Nicolae (de aceea au şi fost aduse osemintele cu nava care-i purta numele) şi coroana britanică şi mijloace diplomatice pertinente au fost folosite pentru ca regimul sovietic să cedeze osemintele voievodului moldovean.
[75] Al cărui destin.

brigadier Constantin Cantemir, fiul lui Dimitrie Vodă, participă la războiul ruso-turc de sub zidurile Hotinului, detaşamentul în fruntea căruia se află e alcătuit în bună parte din „oşteni de la Moldova”. Mulţi „volintiri” s-au înscris în armatele lui Suvorov şi Ruminaţev, participând la asediul Ismailului, la luptele de la Râmnicu Sărat sau Focşani. Tot descendenţii moldovenilor din Rusia, cu colaborarea celora care trăiau de secole pe malul stâng al Nistrului, la iniţiativa lui Suvorov, zidesc în 1792 Cetatea de Mijloc (Sredneaia), oraşul Tiraspol de azi. Unii au devenit cunoscuţi oameni din domeniul culturii. Fiul lui Matei Herescu (sosit cu D. Cantemir în Rusia), Mihail Mateevici Herescu (1733-1807), sub numele Mihail Herasov, e cunoscut ca autor de poeme epice inspirate din istoria Rusiei. Iacob Berdaga ajunge naturalist de seamă. Vladimir Buzescul – istoric şi profesor la Universitatea din Harkov. Tot din viţa acelor moldoveni descind istoricii Nicolai Bantâş Kamenski şi fiul acestuia, Dmitri Bantâş-Kamenski[76]. Primul a răscumpărat, la o licitaţie, o parte din manuscrisele lui Cantemir, editându-le. În anexe vorbeşte pe larg şi despre familiile moldovenilor plecaţi odată cu D. Cantemir în Rusia. Din familia Abaza se ridică mai mulţi oameni de seamă, unul din ei fiind Alexandru Abaza (1825-1895), preşedinte al Academiei din Petersburg. Maxim Kovalevski e profesor la Universitatea din Moscova, Vasile Nazarie Karazin întemeiază Universitatea din Harkov ş.a.m.d. – nume cunoscute şi mai puţin cunoscute.

Opera lui Dimitrie Cantemir, savantul şi domnitorul, cu care sosiseră acei moldoveni în Rusia, face o sinteză între cultura Orientului, Occidentului şi intermediarul acestora care era cultura Europei de Est. Cantemir a încheiat medievalitatea românească, tot el începînd epoca modernă a culturii şi literaturii noastre. Cantemir s-a născut în 1673, anul când apăruse Psaltirea în versuri a mitropolitului Dosoftei, fiind deci de-o vârstă cu întâia carte de poezie a Moldovei. Dar el trece de la fraza cronicărească „de la Râm ne tragem” la demonstraţii

---

[76] Mama lui Dimitrie Cantemir se numea, ca fată, Ana Bantaş. Soţia lui Ion Neculce era şi ea o Bantaş după naştere. Familia Bantâş-Kamenski se înrudea cu Dimitrie Cantemir după mamă. Nicolae Bantâş Kamenski a preluat arhiva moştenită de Şerban Cantemir, mort fără urmaşi şi pe care fiul său, consilierul aulic N.N. Bantâş Kamenski, a lăsat-o, fiindcă era funcţionar la Ministerul Rus de Externe, la ЦГАДА. Din ea provine manuscrisul lui Dimitrie Cantemir pe care l-am adus la Biblioteca Academiei Române, în 1994, cu ajutorul nepreţuit al orientalistului rus Lev Mihailovici Diomin, cercetător la Institutul de Orientalistică din Moscova, care voia să scrie o monografie despre Nicolae Milescu Spătarul şi m-a rugat să-l ajut cu documentarea pentru partea vieţii acestuia din Moldova. Iar el m-a ajutat cu Arhivele de Acte Vechi ale Ministerului Rus de Externe, unde eu n-am reuşit să intru în expediţia din 1988. Mi-a trimis o copie fotografică a lucrării *Краткое сказание ω изокрений Бранкованской и Кантакузиныхъъ фамили*, tradusă în româneşte de Emil Lazea cu titlul Dimitrie Cantemir – *Scurtă povestire despre stârpirea familiilor lui Brâncoveanu şi a Cantacuzinilor* şi editată de Paul Cernovodeanu, Editura Minerva, 1995. Tot acolo se mai află genealogia Cantemireştilor, ca şi manuscrisul *Istoriei ieroglifice*, scrisă de Dimitrie Cantemir la 19 ani. Probabil arhiva e mult mai bogată, logic ar fi ca acolo să se afle manuscrisul – versiunea de lucru – şi desenele *Istoriei Imperiului Otoman*, între care un autoportret de tinereţe (la 19 ani).

elocvente, ilustrate de cărţi întregi scrise chiar de el, poate în lipsa unor altor[77] *cărţi de acest fel. Reia aceleaşi teme anunţate de cronicari, aprofundându-le. Numai în secolul al XVIII-lea operele îi sunt traduse în 11 limbi. Divanul său – „această a tinereţelor mele întâia născută roadă” – tălmăcit în arabă (D. Cantemir e întâiul scriitor moldovean tradus în această limbă) de către patriarhul Atanasie Dabbas, devine foarte popular în tot Orientul secolului al XVIII-lea, copii ale cărţii găsindu-se până în Siria şi Liban*[78]*... A fost înalt apreciat de Belinski, care zicea că Dimitrie Cantemir era „foarte iscusit în filosofie şi matematică şi avea cunoştinţe mari în arhitectură”. Dovadă sunt şi biserica şi palatul construite după proiectele sale. Istoricul rus N. Bantâş Kamenski îl considera pe Dimitrie Cantemir „cel mai învăţat bărbat din Rusia timpurilor lui Petru I.” Voltaire, scriind Istoria lui Carol al XII-lea, menţionează că, după bătălia de la Poltava, craiul trecu Nistrul oploşindu-se după puternicele ziduri ale cetăţii de la Bender, în vremile când Moldova era guvernată „de prinţul Cantemir, care întrunea talentul vechilor greci, ştiinţa literelor cu aceea a armelor...” A creat pentru turci muzică, istorie, ca să se ridice cu sabia împotriva lor până la urmă, când a venit vorba de libertatea patriei sale. Azi, în semn de adânc omagiu adus savantului moldovean, pe frontispiciul Bibliotecii Sfintei Geneviève din Paris, alături de numele lui Leibniz şi Newton, poate fi citit, cioplit în piatră, şi numele distinsului nostru cărturar, Dimitrie Cantemir. Pentru că a aparţinut şi secolelor ce au urmat, acestea îi sunt recunoscătoare.*

Harkov-Moscova-Leningrad-Chişinău

Cantemir la Istanbul[79]

Am coborât de pe corabia Abhazia, cu care sosiem de la Odesa, în Istanbulul turcesc, ţinând în mână un singur bagaj: o carte pe care o luasem cu mine: Descrierea Moldovei de Dimitrie Cantemir. Vameşul turc s-a uitat suspect[80] *printre foile ei, dar, nepricepându-i literele, m-a lăsat să trec cu ea, cartea servindu-mi mai apoi drept ghid prin oraşul care a fost, pe rând, capitală a trei mari imperii: Roman de Răsărit, Bizantin, Otoman... La Topkapî, în palatele de odinioară ale sultanului, păşeam plin de emoţie, ca o capuchihaie sosită pentu a fi prezentată măriei sale*

---

77 Unor alte.
78 Unele găsite de Virgil Cândea.
79 Atunci când se afla Cantemir acolo, Sfânta Sofia exista încă în toată splendoarea ei bizantină, deoarece mozaicurile nu fuseseră acoperite. Aşa este descrisă în notele *Istoriei Imperiului Otoman*. De altfel, pe baza acestor note, am fost în 1990 la Sfânta Sofia, am intrat în depozitele ei şi am văzut, păstrate pe verticală, cam prăfuite, dar întregi, mozaicurile originare. Fiecare are câte opt chenare concentrice cu motive florale în jurul icoanei centrale şi fiecare dintre mozaicurile pe care le-am văzut avea cam 3 x 1,5 m.
80 Suspicios.

împăratului... Iată celebra Bab-i-humaiun, Poarta cea mai Inaltă, prin care se intra în palatul împărăţiei. Pe aici pătrundea voievodul Moldovei, ţinut strîns de subţiori de doi capugi başi, la sultan, aceştia făcându-l, de cum va păşi pragul camerei de audienţe, „să-şi plece capul până la pământ şi aceasta se repetă după al treilea pas şi după al şaselea...” Iată Arzoda-sî, odaia unde „noul domnitor” intra pentru ca să-i sărute „mâna vizirului”, care „şedé între două perne, după obicei turcesc” şi la ordinul căruia era îmbrăcat cu caftanul domnesc deasupra „tuturor celorlante haine...”[81] Simţeam bătând în pieptul meu inima lui beizadea Dumitraşcu Cantemir. Sosisem la palatul marelui sultan în loc de tambură cu un carnet pentru însemnări și un pix. Și – întrucât musulmanii nu permit să li se fotografieze marile lor sanctuare, crezînd că frumuseţea se iroseşte dacă e fotografiată excesiv, că astfel s-ar fura sau se pierde câte ceva din sfinţenia acestora (un om pe care l-ai fotografiat pe străzile Istanbulului ar putea să te bată!) –mă străduiam să imprim pe retină, ca pe o peliculă fotografică, toate cele văzute.[82] În fostele palate ale sultanilor e situat astăzi unul din cele mai bogate muzee din această parte a lumii. (Aici se află, între altele, expusă – în sala de arme –o sabie a lui Ştefan cel Mare, având pe mâner gravată o inscripţie în slava veche: Ïо Штефан Воивода, iar pe verso Господрь Земли Молдабской. E una din săbiile cu care acesta a apărat Moldova. Cât a trăit marele Ştefan nu a scăpat-o din mâini ca s-o poată lua turcii pentru viitoarele muzee ale imperiului, ci abia după moartea lui, probabil, ea a fost sustrasă din tezaurul voievodal sau dăruită de vreunul dintre urmaşii epigoni şi slabi[83]. De sus de Topkapî, din aşa-numitele chioşcuri, se vede Bosforul ca-n palmă. Privită de la înălţimea acestui deal, lumea li se părea sultanilor mică şi neîncăpătoare... Oraşul, aşezat pe două continente, cu bolta plină de turlele moscheelor musulmane şi bisericilor ortodoxe, e de o aleasă frumuseţe. Nu zadarnic vechile cronici ruseşti îl numeau Ţarigrad – oraş împărătesc – iar Napoleon zisese: „Constantinopolul valorează singur cât un întreg imperiu”[84]. Cruciaţilor, care-l cuceresc la 1204, spun letopiseţele bizantine, „nu le veneau să creadă că putea fi pe lume un oraş aşa de bogat...”

---

[81] Domnii români aveau rangul de paşă cu două tuiuri şi voievodatele participau la luptele otomanilor cu oşteni proporţional cu acest rang. Dar Dimitrie Cantemir a primit de la Ahmed al III-lea (epoca de aur a culturii otomane: mama sa era din Creta, ca și Cacavelas, profesorul lui Cantemir la Iași) rangul de paşă cu trei tuiuri, fiind mare maestru al muzicii otomane. Din acest motiv armata Moldovei avea o capacitate mai mare, lucru precizat în acordul (Diploma) încheiat cu Petru I (publicat de Cantemir şi pe cont propriu, la Leipzig), unde faptul că Moldova îşi apăra graniţele cu armata proprie este prevăzut expres.

[82] E vorba mai curând de protecţia exponatelor din muzeu de lumina blitzurilor, decât de principiul animist expus de Frazer în *Creanga de aur*, existent și în islamism. În plus, Turcia este singura ţară absolut laică din spaţiul musulman, iar pe stradă se pot face orice fel de fotografii. Modernizarea țării se datorează lui Ataturk, președintele ei după căderea Imperiului Otoman și care era, după mamă, valah din Salonic.

[83] A fost luată de otomani de la Petru Rareş.

[84] În ambele situaţii, valoarea recunoscută este aceea de cetate fondatoare a creştinismului, care purta numele lui Constantin cel Mare (Constantinopol), originar din Dacia Ripensis.

Theophile Gautier, vizitându-l, rămâne surprins de frumuseţea Istanbulului: „Tabloul este atât de neobişnuit, zice el, încât, la un moment dat „începi a te îndoi de realitatea lui”. Nadim, „poetul lalelelor”[85] și contemporanul lui Cantemir, spusese despre vechiul Istanbul: „Cest Istanbul nu are preţ şi-asemănare,/ e între două mări precum un chihlimbar/ ce, dacă-l pui pe un cântar,/ trage mai mult decât un soare...” Aici s-au scris multe file din istoria noastră. Aici s-au rostogolit pe pietre capetele multor domni ai Moldovei, de faptele cărora sunt pline cronicile... De aceea, o întâlnire cu Istanbulul e de fapt o întâlnire cu istoria însăşi. Încă de la farul Kara Burnu, care vesteşte intrarea în Bosfor, simţi, inexplicabil, Istambulul, după mişcările văzduhului, după moliciunea valurilor, apropiindu-se... Zidurile vechii cetăţi bizantine se zăresc de departe[86], răsar una câte una[87] minaretele, turnurile bătrânelor edificii, vilele cocoţate sus pe umerii de piatră ai Bosforului. În anul 1453, după un lung asediu, turcii cuceresc Noua Romă, cum mai era denumit Constantinopolul, capitala Imperiului Bizantin. Catedrala Sfânta Sofia, după ce îi sunt văruite sau răşluite incomparabilele mozaicuri de pe timpul lui Justinian[88], e prefăcută în moschee, populaţia autohtonă e mânată în robie, iar Mohammed îşi mută aici reşedinţa viitorului imperiu... Chiar şi după căderea Constantinopolului (căruia turcii îi zic Istambul), asediul Constantinopolului continuă. El continuă din interior. Marii sultani, odată ajunşi în cetate, vor, din interiorul ei acum, să asedieze lumea cea rămasă în afară, pentru a o face să capituleze. La un moment dat, ameţiţi de victorii, sultanilor Pământul li se pare prea mic pentru cuceriri şi Selim, de exemplu, cum relatează D. Cantemir, conducându-se după izvoare turceşti, îşi imaginează „că ar trebui să supună armelor sale împărăţiile cereşti...” Ştiinţa armelor e unica ce se află la mare cinste, mulţi sultani nu ştiu nici măcar să-şi facă semnătura, numele de „cărturar” fiind timp de mai multe secole o poreclă de dispreţ la otomani şi-n Constantinopolul turcit[89]. Treptat însă, aici renasc artele şi ştiinţele

---

[85] Epoca Lalelei este perioada de aur a culturii otomane din vremea lui Ahmed al III-lea. Constantin Cantacuzino a decorat palatul fiilor săi de dincolo de Târgovişte cu lalele, stucatură alb pe alb, iar bancnotele turceşti au până astăzi pe ele motivul lalelei.

[86] Sunt zidurile de la Ediculé, închisoarea otomană de unde se aruncau în mare trupurile celor decapitaţi. Acolo au pierit Vasile Lupu, familia Brâncoveanu, postelnicul Cantacuzino. Trebuie spus și faptul că, la originea originilor, Bizantionul a fost fondat de șeful de trib dardan (trac) Bizye, apoi cucerit de grecii antici și numit tot Bizantion. Sufixu –on pentru toponime era frecvent folosit de toți tracii. Apul-on se numea viitoarea Alba Iulia, cetate sacră, dedicată lui Apollo (o Apollonia), el însuși un zeu pre-grecesc, al tracilor, mai înainte al hittiților (Aplu).

[87] Unul câte unul.

[88] Justinian era dardan din tribul Taurilor (traci din Taurida, Crimeea de azi). Dardanii au lsat numele lor strâmtorii Dardanele.

[89] In fapt, asta e o exagerare. Turcii otomani, ca şi cei oguzani, veneau – ca origine – dintr-o mare cultură central-asiatică, unde se născuseră imperii uriaşe (perşii, triburile ariene în general, Ahemenizii, Samanizii, Bactriana, Margiana, Imperiul greco-bactrian, ca şi cele mongolice dominaseră Asia şi Europa cu mult înainte, avuseseră relaţii comerciale din China până în Britania, protejaseră celebrul Drum al Mătăsii). Acolo, pe locurile originare ale apariţiei triburilor turcice, au fost iniţiate toate, absolut toate migraţiile planetare care au format şi

vechi, Bizanţul continuându-şi într-un fel rolul civilizator asupra lumii de atunci. Renasc vechile academii, îşi deschid uşile şcolile de zugravi şi copişti...

Când tânărul Dimitrie Cantemir păşeşte între hotarele cetăţii de scaun a Imperiului Otoman, arta şi literatura se aflau într-o perioadă de înflorire aici, astfel încât compatriotul nostru capătă largi posibilităţi de manifestare a talentelor sale. Scriitor, istoric, muzicolog, compozitor, orientalist, poliglot, etnograf, folclorist, geograf, cartograf, biograf, filosof, pedagog – Dimitrie Cantemir e în adevăratul sens al cuvântului un om renascentist, o personalitate enciclopedică, formată la şcolile Bizanţului. Istambulul, la ora aceea oraş turcesc şi grecesc deopotrivă, cu puternice nuanţe etnografice, avea şi mahalale locuite de valahi[90], voievozi maziliţi cu slugile lor sau pretendenţi care aşteptau domnia, beizadele, negustori ş.a. Cantemir Dumitraşcu beizadea, cum îl numeşte Neculce, a trăit la Istanbul, cu mici întreruperi, 22 de ani, între noiembrie 1688, când Constantin Cantemir îşi trimite mezinul ostatic în cuşca leilor, la Istanbul, şi noiembrie 1710, când vine pentru a doua oară domn al Moldovei. În anul sosirii sale în această cetate de scaun nu avea decât 15 ani. Fiind ostatic, capul lui servea drept garanţie faptului că tatăl său, Constantin Vodă, va sluji „cinstit şi cu credinţă" Înalta Poartă. Dimitrie nu-şi precupeţeşte timpul pentru a studia, pentru a afla cât mai multe din marile taine ale cărţilor... Aici Dumitraşcu urmează cursurile Academiei Patriarhiei, unde ceva mai înainte studiase

formează lumea de azi. Mediterana a fascinat toate triburile migratoare, Poarta de Fier a Asiei, cum numea Cantemir locul lor de trecere dintre Caucaz şi Marea Caspică (locul unde şi-a apropiat el însuşi sfârşitul) a fost pentru triburile turcice ultima poartă înainte de aşezarea în Asia Mică, unde n-au procedat ca nişte sălbatici, ci au menajat toate marile vestigii ale trecutului: acolo fusese Imperiul Hittit – Troia era urmaşa lui, mai înainte Babilonul (Bab-ilu însemna Poarta Zeului, aşa cum, în turcă, Bab al humaniun însemna Poarta cea mai Inaltă sau Inalta Poartă), Mesopotamia, cetăţile Ebla şi Mari, care desenau practic drumul celor veniţi dinspre Lemuria spre Golful Persic... Omul de Neanderthal a lăsat vestigii ale locuirii în peşteri care acolo aveau peste 20 de nivele la interior. Toate acestea există, nimic n-a fost distrus. Nu departe de Topkapî există Muzeul Naţional de Arheologie, unde otomanii – primii – au adunat vestigii din Asia şi Europa. Sarcofagul lui Alexandru Macedon se află acolo... Pedeapsa şi răsplata erau codificate după coduri de legi precise, nimic nu era înt\mplător într-un imperiu care avea în propriul său trecut date „imperiale" atât de vechi... Înplus, fără toleranţă nici nu puteau fi stăpânite neamuri atît de vechi. Creştinii aveau la Constantinopol Patriarhia unde a studiat inclusiv Cantemir, cu profesori mai ales italieni, ca şi un sistem de ambasade care-l conectau cu Europa. La români există şi astăzi o vorbă: „binele s-a dus cu turcii..." Cât despre faptul că sultanii nu ştiuau să semneze, acest lucru era obişnuit, Nici Constantin Cantemir, tatăl lui Dimitrie, nu ştia. Dar fiecare sultan avea pe lângă el „magi", consilieri care erau cărturarii ce calculau calendarul, prevesteau cometele, războiaiele, aveau medici şi legiuitori.

[90] Principalul cartier valah al Istanbulului era Fanar, după fânar, numele folosit aici peiorativ, al fânarelor ciobanilor bogați din Balcani și care-și țineau copiii la studii la Istambul. Din Fanar au provenit în principal domnii fanarioți din Țările Române. Dar și istoria cuvântului valah e la fel de fasciantă. Cartierul locuit în principal de tracii din Constantinopol se numea Blakerne. Îngreacă, limba Bizanțului, ceea ce se scria B era pronunțat V. Blahi, adică vlahi, erau tracii din Blakerne. Învreme ce vLhilor aflați în Ucraina de azi li se spunea încă în veacul al XIV-lea, bolohoveni (fiindcă și în alfabetul slav V se scrie B).

şi Nicolae Milescu Spătarul. Academia constantinopolitană era în acele vremuri cea mai înaltă a Orientului. În clasele ei tânărul Dimitrie studiază „enciclopedia filosofiei", apoi învăţăturile clasicilor, greaca şi latina, arta, literatura, dreptul, medicina (şcolile din Europa studiau medicina după manualele Academiei), geografia, gramatica, fizica, teologia ş.a.m.d. Pe vremea lui Cantemir Academia avea pedagogi de seamă: Meletie de Arta, care îi predă ştiinţa geografiei[91] *şi filosofia antică, „bărbat foarte priceput în toate ştiinţele", cum îl numeşte cărturarul nostru pe viitorul mitropolit al Atenei; Alexandru Mavrocordat*[92] *(care şi-l voia de altfel pe Dimitrie ginere pentru fiica sa, Elena), autorul unei Istorii a Imperiului Otoman scrisă în greacă şi pe care Cantemir o cunoştea, ea părându-i-se „cam neobiectivă", numindu-l „maestru în fabricarea minciunilor", iar în Istoria ieroglifică înfăţişându-l sub chipul Camilopardalului. Poate atunci i-a încolţit gândul să-l întreacă pe învăţătorul său, lucru pe care l-a izbutit deplin prin compunerea Creşterii şi Descreşterii Imperiului Otoman, devenită, la două sute de ani după scriere, carte de căpătâi pentru istoricii întregului Occident. (Doar câteva exemple care vorbesc de popularitatea ei: marele Byron o citează, pe Victor Hugo îl inspiră la scrierea ciclului Orientale, iar Voltaire o menţionează în Eseu asupra istoriei universale). Îi mai are profesori pe Marcos Larisseos, „lingvist excelent", pe ierodiaconul Mitrofan, „mare iubitor al artei poetice". Despre ei vorbeşte cu evlavie Cantemir în a sa Istorie a Imperiului Otoman. În Viaţa lui Constantin Cantemir*[93] *zice despre sine că era pe atunci „lacom de a şti şi de a învăţa atât lucruri de obşte, cât şi cele osebite..." Cursurile Academiei le mai frecventa, pe timpul lui Cantemir, un Iacomi*[94]*, „grămătic perfect", de la care, pe când locuiam la Stambul, am învăţat elementele filosofiei" şi Lichinios, care cunoştea filosofia şi medicina din temelii, el a fost primul medic la Curtea noastră..." Toţi aceştia contribuie, într-un fel sau altul, la formarea personalităţii sale. Cantemir e pentru ei om cult, care putea scrie şi întreţine discuţii în latină, greacă, turcă, arabă, slavonă, persană, franceză, moldovenenească (în Rusia la acestea s-a mai adăugat şi rusa şi, posibil, ucraineană, din timpul şederii sale la Harkov*[95]*). Studia limbile cu aviditate, după cum reiese din Istoria Imperiului Otoman, un adevărat document autobiografic al cărturarului nostru: „Când eram tânăr, învăţam limbile orientale şi fără încetare. Timp de 22 de ani, am stat la Poarta Otomană, având convorbiri cu oameni de tot felul de ranguri şi cuvintele lor s-au lipit de mintea mea ca ceara..." Azi fosta clădire a Academiei de lângă Patriarhie se*

---

[91] Veneţian, provenit din Universitatea de la Padova. După sistemul Mercator şi-a lucrat Cantemir hărţile.
[92] Mare Dragoman al Porţii Otomane, adică mare translator. Mavrocordaţii (domni fanarioţi) din ţările române erau urmaşii lui.
[93] *De Vita Constantini Cantemirii*.
[94] Iacomi era profesor de gramatică şi logică şi nu, cum s-ar crede, coleg de studii.
[95] Nu există absolut nici o evidenţă a cunoaşterii limbii ruse sau ucrainene. Interfaţa lui cu lumea Rusiei era secretarul Ivan Ilinski. În mediile cultivate vorbea latina ori greaca.

află în cartierul Fanar, pe malul golfului Cornul de Aur[96]*, unde-şi are reşedinţa „patriarhul Universului”, cum se autodefineşte, după o veche tradiţie, capul Bisericii Ortodoxe din Constantinopol, care „ungea” altădată și domnii Moldovei „cu ulei sfinţit”, confirmând alegerea sultanului turc ca acceptată şi de Dumnezeu... Domnii Moldovei alocau, de altfel, și ei fonduri pentru repararea şi construirea clădirilor Marii Şcoli a Patriarhiei, cât şi pentru plata burselor unor elevi săraci, dar capabili. În acest cartier semne puţine mai vorbesc de strălucirea de altădată a Fanarului, de unde soseau fanarioţii întru a cârmui şi „mulge” Moldova, această „săracă ţară bogată!” Cartierul e plin de câini vagabonzi şi pisici care nu aparţin nimănui, musulmanii considerând păcat grav să loveşti o mâţă sau o potaie, de aceea în fața dughenelor sau lângă pragurile caselor se văd, aşezate pe bucăţi de ziar, rămăşiţe de mâncare pregătite pentru miile de câini şi motani vagabonzi. Fanarul, în orele dimineţii, răsună de strigătele târgoveţilor care-şi vând marfa, purtînd-o în cârcă prin oraş; ici colo se deschide câte o fereastră: un turc de la etajul trei sau patru se târguieşte cu voce tare cu cel ce vinde, apoi coboară legat de o frânghiuţă un coşuleţ în care se află banii, vânzătorul îi ia şi pune în locul acestora sticla cu lapte, legumele, fructele sau doar un ziar proaspăt, cel de deasupra trage coşul pe fereastră în odaie, făcând astfel piaţa fără să mai iasă din casă... În cursul zilei străzile foiesc de limonagii – vânzători de limonadă – care-ţi toarnă din ceainice, împodobite cu clopoţei ce sună cristalin, băutură răcoritoare...*[97] *Totul mi se pare a fi ca pe vremea lui Cantemir... Ca şi atunci, grecii trăiesc cu preponderenţă în această parte a Istambulului. Pot fi recunoscuţi mai mult după port, iar colegul meu de la Academia din Chişinău, găgăuzul Grigore Topuzlu, îi depistează şi după silabele articulate altfel decât cei care aparţin populaţiei turce. Ei toţi sunt urmaşii foştilor fanarioţi. O sărăcie care bate la ochi, clădirile vechi de sute de ani care se ruinează cu încetul, unele adevărate palate, sunt în neconcordanţă cu imaginea pe care ţi-o creezi înainte de a păşi hotarele acestui cartier, atât de bogat altădată: Fanarul... În cartierul Fanar, nu departe de Patriarhie, pe dealul numit Sanghicdar Gicusi (Dealul Stegarului) am fost plăcut surprins descoperind pe un zid de piatră o placă memorială, din marmoră albă, având cioplit un basorelief al chipului marelui cărturar şi o inscripţie cu următorul conţinut: „Pe aceste locuri s-a aflat palatul rezidit şi înfrumuseţat de principele român Dimitrie Cantemir, savant enciclopedist de renume european, autor al unei monumentale Istorii a Imperiului Otoman, care a trăit la Istanbul între anii 1688-1710.”*[98] *Chipul reliefat în bronz e mai degrabă*

---

[96] Cornul de Aur nu e un golf, ci chiar pintenul (sub formă de corn) prin care Istanbulul iese către Bosfor.

[97] Se vând şi bragă, apă cu gheaţă, îngheţată făcută după o reţetă specială, prin fierbere prealabilă, ca şerbetul.

[98] Basorelieful a fost făcut în bronz de Gheorghe Adoc, sculptor şi gravor, soţul sculptoriţei Gabriea Manole Adoc, care mi-a şi dăruit, în 1992, o copie în ghips a respectivului profil cantemirian.

imaginea unui pescăruş care îşi ia zborul. Placa e fixată pe locul unde se afla palatul lui Dimitrie Cantemir, construit după un proiect propriu[99]*. Despre el avea Cantemiroglu, cum i se zicea cărturarului în Turcia*[100]*, să-şi amintească cu melancolie în aceeaşi* <u>*Istorie a Otomanilor*</u>*: „palatul meu edificat într-o suburbie a oraşului (azi în centrul oraşului – n.a.) deasupra Bosforului, în locul cel mai plăcut ce-şi poate cineva imagina.” Definitivase palatul început de socrul său, Şerban Cantacuzino*[101]*: „pot zice că e foarte frumos şi respiră frumuseţe. Situaţia e admirabilă, are o perspectivă de unde poţi vedea toată cetatea şi suburbiile.” Se vedea din palat oraşul ca în palmă, chiar şi interiorul Curţii împărăteşti de la Tersape Serai, de la capătul Cornului de Aur, lucru care îl îndeamnă pe Marele Vizir să interzică un timp construcţia acestuia. Până la urmă Cantemir obţine îngăduinţa de a-l finaliza, devenind unul din cele mai frumoase din Istambul. Din palatul lui Cantemir nu s-au păstrat astăzi decât nişte vaste terase aşternute cu piatră. După plecarea lui D. Cantemir din acest oraş, palatul a trecut din mâini în mâini*[102]*, fiind mistuit către sfârşitul secolului al XVIII-lea de un incendiu. Pe când se afla în Rusia, cărturarul nostru scria cu durere pe una din foile sale: „Precum am auzit, după îndepărtarea mea din Constantinopol, palatul meu, cu toate rarităţile ce strânsesem acolo, au ajuns în mâinile fiicei sultanului Ahmed”*[103]*. De aici se vede că nu era un palat*

---

99 Care era şi Ambasada Moldovei la Înalta Poartă. Clădirea, în principal din lemn, nu era construită după proiectul lui Cantemir. Nici reşedinţa lui particulară nu fusese făcută după un proiect propriu.

100 La data aceea Turcia ca entitate nu exista. Exista Imperiul Otoman.

101 Socrul său a fost Constantin Cantacuzino Stolnicul, tatăl lui Şerban și al Casandrei, prima lui soție. Reşedinţa sa personală, era diferită de palatul Moldovei (ambasada figurată pe *Harta Constantinopolului* de Dimitrie Cantemir).

102 Acolo a trăit, după domnia sa în Moldova, Antioh Cantemir, fratele lui Dimitrie, cu domiciliu forţat, până la moarte.

103 E de presupus că avea obiecte antice – greceşti şi din Asia Mică, precum şi lucrări rare, de la Herodot la Aristotel şi istoricii latini, veneţieni, maghiari, menţionate de el ca bibliografie în lucrările de istorie. Trebuie să fi avut de asemenea dicţionare şi lucrări referitoare la istoria islamismului şi, în sens larg, la istoria filosofiei. Este evident că ştia despre Chaldeea, vechiul Imperiu Persan, China veche şi trebuie să fi avut surse în acest sens. Profesorul Virgil Cândea aflase că biblioteca personlă a lui Dimitrie Cantemir se afla înglobată în Biblioteca de la Kazan (l cărui drapel we și azi un grifon cu o coadă de balaur). Cât despre Ahmed, acesta a fost celebrul Ahmed al III-lea, singurul care a domnit 30 de ani, ca şi Pericle la greci. Mama lui Ahmed al III-lea era din Creta, ca și Cacavelas, dascălul lui Cantemir. Perioada domniei sale este numită epoca de aur a culturii şi civilizaţiei otomane, supranumită „Epoca Lalelei”. Laleaua a fost motiv artistic inclusiv în arhitectură, e folosit şi astăzi pe bancnotele turceşti. Cantemir se cunoştea personal cu Ahmed al III-lea, vorbeau grecește, iar acesta îl invita să-i cânte la tambur compoziţii proprii. I-a permis accesul la Biblioteca Seraiului său, unde se păstra întreaga istorie a imperiului, inclusiv portretele (ceea ce la musulmani e interzis) sultanilor comandate special pictorului palatului, Levni Celebi, pe care Cantemir l-a plătit să-i execute copii în secret şi le-a făcut publice *în Istoria Creşterii şi Descreşterii Curţii Otomane*. Ahmed a fost acela care i-a acordat titlul de mare maestru al muzicii otomane (pentru că a dat primul sistem de notaţie, cu 33 de moduri, fiind, de altfel, contemporan cu Bach) şi, ca urmare, titlul de paşă cu trei tuiuri (toţi domnii ţărilor române erau paşi cu două tuiuri). Deoarece, în

oarecare, dacă sultanul i-l oferă, după plecarea lui Cantemir în Rusia, fiicei sale. Când vorbea de rarităţi, se refera la colecţia de antichităţi, obiecte arheologice pe care le adunase Cantemir, la biblioteca de manuscrise orientale unice: despre un astfel de manuscript – Istoria turcilor de Ali Efendi – zice cu părere de rău „că l-am lăsat la Constantinopol când m-am mutat de acolo...” Plecase în pripă, fără să-şi ridice toate cărţile şi manuscrisele, nebănuind că nu va mai găsi mijloace să revină ca să le ia... Mai era în posesia unei colecţii de portrete ale sultanilor, făcute de pictorrul Levni Celebi după cele păstrate în seraiul împărăţiei de la Topkapî. O parte le avea cu sine în Rusia, fiind reproduse în ediţia engleză a Creşterii şi Descreşterii Imperiului Otoman de la 1734. Tot acolo e inserat planul oraşului Istanbul, pe care-l cunoştea atât de bine, încât îl reconstituie la Moscova din memorie[104]. Planul făcut de cărturar e foarte amănunţit, se disting monumente, parcuri, rîuri, păduri, drumuri, se văd edificiile cele mai însemnate de pe ambele maluri ale Bosforului. O hartă recentă, pe care o procurasem lângă Aya Sofia, semăna mult cu planul oferit de Cantemir, care conţine în legendă 162 denumiri de locuri, monumente, biserici prefăcute în moschei, însoţite de vechile denumiri bizantine, nume de palate, pieţe, Fanarul cu Patriarhia Ortodoxă, principalele porţi din zidurile cetăţii sunt indicate şi ele[105]. Harta, în colţul din dreapta jos, inserează şi o schiţă a palatului lui Dimitrie Cantemir, construit în stil oriental cu mai multe etaje, garduri de piatră, boschete, trepte, porţi boltite, grădină cu terase, cu două corpuri de case având două şi trei caturi. Din desen se mai poate vedea un rîuleţ care se revarsă într-un mic lac artificial. Totul, vorba lui Cantemir, „respiră frumuseţe”. În Istanbul, de fapt, scriitorul nostru mai

---

această calitate, putea comanda un efectiv mai mare de ieniceri şi spahii, a sporit armata Moldovei (infanteria şi cavaleria), astfel încât, în 1711, la bătălia de la Stănileşti, a încheiat un tratat cu Petru I (numit *Diplomă* și publicat de el în 1714 la Leipzig), prin care Moldova îşi păstra, oricare ar fi fost urmările bătăliei, integritatea graniţelor ce urmau să fie apărate de oşteni moldoveni. Originaul, cu pceți de ceară roșie, pe care l-am văzut, se află în la Biblioteca Saltâkov Scedrin (semnatarul actului) din Petersburg.

[104] Nu era o copie, ci o hartă proprie, executată special pentru *Istoria Imperiului Otoman*. Dar harta a fost executată încă la Istanbul. Cea de la Moscova, gravată de Zubov și aflată în depozitele Ermitajului (placa de aramă) are în plus, față de harta de la Istanbul, imaginea palatului său personal din Cornul de Aur. Pe hartă umbrele pomilor cad, simbolic, de la apus la răsărit, sunt figuraţi curenţii marini pe Bosfor, fiecare punct strategic (pulberăriile, seraiul unde sultanul petrecea vara însoţit doar de cadâne şi eunuci etc.). Era o hartă strategică, făcută pentru ca alianţa creştinătăţii s-o poată folosi spre a recuceri Bizanţul. În plus, versiunea rusă a acesatui *Plan al Constantinopolului* cuprinde și tipurile de nave de luptă otomane și ea a fost publicată de fiul său, Antioh, la Londra, în 1734 (ca anexă a ediției engleze a *Istoriei Imperiului Otoman,*). O copie a versiunii ruse, la mărimea 1/1, am depus-o la Biblioteca Academiei Române, împreună cu planul Zidului Caucazian, descoperit de Cantemir în expediția Caspică (1722) și pe care-l identifică drept zidul de apărare ridicat de Alexandru Macedon, la trecerea armatelor sale spre India, pentru a se proteja de atacurile sciților.

[105] Există şi o referinţă strict subiectivă care-l indică pe autorul însuşi: locul unde se afla apă bună de scăldat devreme, primăvara pe ţărmul Bosforului. Acela era locul cel mai apropiat de reşedinţa lui Cantemir.

avusese ceva mai înainte de palatul de la Sangiacdar, încă o locuinţă, la Ortachioi („Catul de mijloc"), pe ţărmul apusean al strâmtorii Bosfor. Era „un palat foarte elegant, înfrumuseţat cu grădini şi apeducte", pe care-l cumpărase de la Iusuf Efendi, fiul inspectorului marinei otomane din acel timp. Acest Iusuf i-l vinde de frica austriecilor, temîndu-se că aceştia ar putea ocupa Constantinopolul. Cantemir zice: „atunci mulţi din ei, sub pretext de hagialâc la Mecca, au trecut în Asia Mică cu toate averile şi lucrurile lor." Era de fapt o vilă pe malurile Bosforului „pe care am lărgit-o şi înfrumuseţat-o", dar e nevoit s-o restituie, fiindcă, după Pacea de la Carloviţ, din 1699, turcul, socotind primejdia trecută, se „răzgândeşte" şi se întoarce la Istanbul. Azi palatul e dispărut sau, cel puţin, neidentificat deocamdată. Ambele case erau vizitate de savanţi, poeţi, artişti, atât turci, cât şi ghiauri."(...)

Istanbul – Chişinău, 1978

(publicat în vol. *Pe urmele lui Orfeu*, 1983)

*

* *

În vară, prin iulie, ne-am înțeles cu Paul Banciu, de la Timișoara, secretarul general al revistei „Orizont", să facem împreună o excursie prin Retezat. Pe de o parte rezervația era mai aproape de Timișoara și el fusese acolo de mai multe ori, putea să fie ghidul nostru, pe de alta o lăudase atât de mult, încât mă făcuse curioasă. În plus, mizam pe intuiția lui ardelenească în materie de istorie profundă. Era strănepotul unui membru fondator al ASTRA din Sibiu, ajuns pe meleaguri bănățene. Transilvania, ca și Banatul, îmi ziceam eu, au păstrat mai vie legătura cu rădăcinile identitare fiindcă au trebuit să le apere mai cu temei de-a lungul istoriei.

Am plecat din București cu trenul până în Țara Hațegului, la Subcetate (care ține de comuna Sântămăria-Orlea), unde ne-a așteptat, în gară, Paul Banciu. O bucată de drum, spre dimineață, am făcut-o în lungul Jiului, care curgea cu repeziciune și avea apa complet neagră, de la zona minieră aflată în aval. Paul ne-a propus să facem un tur al satului, eu aveam îndoieli că merită, dar Paul nu s-a lăsat. Știa el de ce. Am văzut acolo o biserică foarte veche, de secol 11-12, ruinată, cu hramul Sf. Nicolae, pe un deal nu prea înalt. Trebuie să fi fost ea însăși o veche fortificație, seamănă cu o culă oltenească, iar dacă mă gândesc bine, cu fortificația de la Celje (mai apoi Zeta) din Dalmația. Pesemne a avut cam patru nivele, se văd încă ferestrele înguste, pe unde, probabil bine camuflați, arcașii ținteau atacatorii veniți pe Valea Jiului dinspre sud. Pe aici însă mai nimic nu este ceea ce pare. Un localnic care ne-a văzut cu mâinile streașină la ochi privind ruinele, ne-a spus că e „de pe vremea dacilor" și că mai există în sat astfel de ruine. A întins mâna arătând undeva spre marginea satului. L-am întrebat din ochi pe Paul ce-ar putea fi și el a zis Ceatea Hațegului, din care a rămas și mai puțin decât rămăsese în Moldova din Cetatea Sucevei. Iar aici existase un fel de Șendrea numit Cândea, care fortificase cetatea nu cu un zid, ci cu un „val" (ca Valul lui Traian din Câmpia Română) care o înconjura,

lung de 185 de metri și lat de trei metri... „Ca la Timișoara”, i-am spus lui Paul, fiindcă acolo, pe vremea când orașul fusese raia otomană, fusese folosit zidul lat de trei metri, unde veneau ieniceri și se făceau concursuri de măiestrie militară, ca și întreceri de călărie. Evident, zidul fusese o idee mult mai veche, îl construise Iancu de Hunedoara chiar contra otomanilor. Biserica era amplasată aproape de cetate, iar hramul Sf. Nicolae era ca toate bisericile domnești ale spațiului românesc. Nu întâmplător. Sf. Nicolae se născuse în Phrigia, fusese trac, era, cum s-ar zice, „al nostru”. Nicolae, Nikos, vine de la Nike, zeița Victoriei la traci, apoi la greci, aceea a cărei statuie veghease Sanctuarul Marilor Zei din insula Samothrace (Samosul Tracic), iar acum se afla la Muzeul Luvru din Paris. Și mai era acolo, la Subcetate, o cisternă pentru apă, cu diametrul cam de 5 m, produs absolut bizantin ca stil, o vatră de foc și resturi de vase din lut ars, cu linii paralele ori puncte pe ele, ca vasele neolitice din Thessalia sau de la noi, de la Vădastra. Vedeam și atestări ale Culturii Coțofeni, de neolitic. De altfel, în cetatea Hațegului sfârșea și vechea șosea romană care unise acest loc cu Sarmisegetusa Regia, și ea o capitală fortificată ridicată de romani după cucerirea Daciei, alături de vechea Sarmisegetuza dacică, unde fusese biruit și luase otravă Decebal. După cum ședea scris pentru turiști la intrarea în incintă, cetatea și biserica se aflau pe o suprafață hexagonală (vârfurile hexagonului fuseseră, în lumea antică, cele șase capete ale razelor Soarelui, simbolul celui mai puternic zeu (ca și zeul Ra în Egiptul vechi), venit încă din tengriism. Și azi pe porțile țărănești din lemn de brad se poate vedea simbolul solar ca o floare cu șase petale. Trebuie că locul era parte a sistemului de apărare al Daciei. Decebal însuși trebuie că nu era un nume, ci un supranume care reflecta condiția lui de patron militar și religios al dacilor. Pentru că Dece- era ca și la Dece-neu, o rădăcină lingvistică pentru suprem, iar –bal era, ca și Baal, vechiul zeu al Canaanului, o interfață între Cer și pământeni. Țăranul care-i pomenise adineauri pe daci nu se înșela. Fortificația a fost continuu folosită încă în veacul al XIV-lea, când Matei Corvin a dat-o cneazului Cândea, care a refăcut cetatea în stil medieval.

Și în comuna (Sântămăria-Orlea) sub jurisdicția căreia se afla satul Subcetate exista, după cum am aflat din pliantul găsit la cârciuma din sat, o biserică veche, tot Sf. Nicolae, cam din veacul al XIV-lea. Ea semăna bine ca arhitectură cu cea mai veche biserică din Moscopole, Sf. Maria. Acum acest Sf. Nicolae este un lăcaș calvin, protestant, dar mai înainte fusese catolic și, înainte de asta, cu siguranță ortodox, fiindcă straturile succesive de var fuseseră înlăturate pe o bucată de perete și vedeam hieraticii sfinți bizantini. Asta îmi amintea extrem de bine de Corbii de Piatră din Argeș, despre care călugărul care îngrijea vechea biserică bizantină de veac XI, cu două altare și săpată într-o peșteră, cu sfinții în costume naționale românești, spunea că se află într-un centru energetic pe care el îl simte ori de câte ori se roagă. Ambele erau edificii ridicate în plină epocă bizantină. Pe aici, nu departe de Sarmisegetuza, fusese o piatră de hotar a influenței bizantine,

un „lithos”. Mă tem că Litovoi și Lituania se referă ambele la acest lithos și că desemnau pietre de graniță străvechi, care apărau identități asemănătoare: fibra tracică. Lituanienii își spun până azi „dacii de nord”, iar unul din voievodatele lor se numește Trakai. Cândeștii, Iancu de Hunedoara, Matei Corvin și cei de după ei doar au perpetuat acest „lithos de apărare. Densusianu, care era de prin aceste părți, intuise foarte bine cine fusesem, în ciuda tuturor răgetelor istoricilor interbelici. Intrasem, cum s-ar zice, în lumea mitologico-eroică a neamului, care exista de la începuturi, de când pe aici se desenau căldările ghețarilor din Paleolitic, iar în peșteri locuiau uriașii pe care noi îi numim, în povești, căpcăuni, iar istoria îi numește Neanderthalieni. Ba chiar, dacă mă gândesc că aici fusese Marea Sarmatică și trăiau dinozauri, când deriva continentelor nu se încheiase, cred că poveștile despre cucerirea romană care ar fi schimbat limba vorbită de oamenii locului în doar 200 de ani, sunt povești și le puneam pe socoteala tentativelor repetate al Vaticanului (și ale țărilor unde schimbarea paradigmei religioase reușise) de a face și aici, în inima lumii daco-getice, această modificare a paradigmei identitare…. Asta data chiar de la începutul Europei Națiunilor, din veacul al XVIII-lea, iluminist, dacă nu și de mult mai înainte. Din toate, mă miram că Paul Banciu era cuplat la astfel de izvoare străvechi. Nu mi se păruse.

Am apucat-o în lungul Streiului, pârâul care trecea prin sat. Avea un curs foarte repede, apa aluneca peste pietre mari, destul de ascuțite. Am intrat în pădure, iar lui Paul Banciu i s-a desprins talpa de la un bocanc. Am ieșit la mal complet năuci, fiindcă asta ni se întâmpla chiar la începutul călătoriei. Am făcut un foc de vreascuri și am fript niște slănină adusă de Paul, fiindcă noi mai aveam doar ceva pâine și niște pateu de ficat. Iar Paul a scos cu liniște o bucată de sfoară groasă din rucsac și a legat cum s-a priceput talpa de restul bocancului. L-a uscat cumva la foc și ne-a spus că știe la cabana Pietrele, de pe Valea Stânșoarei, unde mergeam, pe cineva care avea să i-o repare așa cum trebuie. Am pornit apoi din nou la drum, vedeam departe vârful Retezat, numit de localnici Uriașul fără Cap și, lângă el, Vârful Bucura. Evident, era vorba despre alt uriaș decât acela din Hațeg, numit de localnici căpcăun. Dar ținea de aceeași mitologie.

*

*   *

Era o după amiază târzie când am ajuns la Pietrele, frânți de oboseală și morți de foame. În fața cabanei era un locșor rotund, în pantă și pietruit. Eram singurii turiști, am găsit locuri. Vedeam un țest uriaș, care dădea căldură de jur împrejur. În țest tocmai se coceau niște pite mari, rotunde și bine crescute, cu o coajă arămie, groasă. Am cumpărat una și o jumătate de kilogram de palincă de afine, din anul trecut, făcută chiar acolo, la cabană, pe care am băut-o din niște căni de tablă. Bucățile de pâine scoteau aburi de grâu copt, deși era vară. Ne-am amețit atât de tare, cel puțin eu, încât m-am târât cu greu, împreună cu rucsacul, până în odaia

unde am zărit, ca prin ceață, patul larg, cu saltea groasă, pe care m-am aruncat de îndată și am adormit buștean.

*

* *

În dimineața următoare, după ce ne-am dus în fața țestului unde făcuseră pâinea, și care era cald încă și am mâncat brânză de oi cu pită și cu un ardei gras, alături de lapte de oi, exrem de gras, dar puțin acru, ne-am pregătit rucsacii să plecăm, fiindcă Paul Banciu avea vise vulturești în ce ne privea. S-a uitat la noi cu hotărâre și ne-a spus că o să plecăm mai întâi spre cascada Lolaia și, de acolo, spre lacul Stânișoara. Nu aveam în cap absolut nici un reper în ce privește drumul, peisajul, flora locului. Cărarea pe care am ieșit de la Cabana Pietrele era îngustă, pădurea de brad năvălea imediat în jurul tău, dar era o zi luminoasă de iulie. Îmi amintesc că am plecat pe marcaj albastru. Am văzut, pe drum, într-un luminiș mic, ceva ce nu credeam că există : un crin roșu de pădure, cu stropi cafenii pe el și stamine aurii. Era înalt doar de vreo 15-20 de cm și se afla la gura unei peșteri mici, un fel de adâncitură neregulată în blocurile de stâncă. Era un fel de „bun venit pe tărâmul nostru”. Cascada am auzit-o înainte de a o vedea. Era un huruit profund, cu ecouri multiple, înăbușite de arbori și care se roteau parcă de jur-împrejurul urechilor tale. Când am trecut de ultima cortină de brazi, am văzut pe peretele opus al stâncii cascada Lolaia prăbușindu-se cu două brațe albe de spumă în adâncitura de jos, unde se desena un lac mic, înainte ca pârâul să-și continue drumul. De acolo, ocolind cascada, am urcat spre lacul Stânișoara. Drumul se făcuse pietros, fără nici un fel de vegetație. Înaintam căre șaua Retezatului, unde se aflau Sânișoara Mare și Stânișoara Mică, ambele lacuri glaciare, nu prea adânci. Era destul de rece, ba chiar un pic frig, trebuia să-ți pui gluga din pricina vântului subțire și tăios care venea de pe culme. Apa era extrem de limpede, pe aici nu prea ajungeau turiști. Ne aflam într-o rezevație naturală. De altfel, nici noi nu ne-am oprit prea mult, fiindcă aveam încă de urcat până pe Retezat. Zăream, în sus, petice de zăpadă așternute ici-colo, pe unde le acoperea umbra blocurilor mari de piatră, cubice aproape toate, târâte cândva de ghețarii care alunecau în jos, topindu-se lent. S-a întâmplat cândva, la hotarul dintre 10 mii – 9 mii de ani înainte de Hristos. Atunci prin aceste peșteri locuia încă omul de Neanderthal, cel care vâna mamuți și abia urma să ajungă, dinspre Africa, măruntelul și iutele Homo Sapiens.

După ce ne-am tras sufletul pe malul lacului, am continuat să mergem pe poteca abia bănuită pe solul pietros. Dacă ajunsesem la Lolaia pe un pod de lemn suspendat și agâțîndu-ne de corzi, acum singura noastră speranță erau chiar corzile. Paul Banciu trebuie că era un muntean adevărat, fiindcă avea la el un colac de sfoară și pioleți, dar nouă ne era pur și simplu frică. Frica sănătoasă a omului de la câmpie… Cum însă nici nu se gândea să ne lase în voia noastră, ne-a legat pe fiecare, pe rând, cu sfoară de mijloc și ne-a tras în vreme ce noi căutam cu disperare câte un colțișor

unde să punem piciorul și altul de care să ne ținem cu mâna. Când am ajuns lângă Paul, pe o mică suprafață pietroasă, unde abia dacă încăpeam tustrei, el ne-a arătat cu mâna undeva puțin mai jos și spre stânga, o scobitură aproape rotundă în piatra muntelui, cu diametrul cam de 8-10 m și ne-a spus că acolo vedem restul ghețarului paleolitic care încă nu se topise complet. De fapt, nu se mai topea. Nu vedeam deloc umezeală în jurul lui. Traversase astfel zece milenii, cu ochiul lui sticlos-cenușiu privind lumea de jos, care se modifica veac după veac. Aveam la mine binocul tatei, un binoclu militar de câmp, pe care-l avusese pe front. Era german, cu lentile Zeiss și puteai distinge cu el amănuntele aflate la mari distanțe. Voiam să văd mai de aproape ghețarul despre care nici nu crezusem că există. Când l-am scos din teacă, mi-a căzut în jos, pe pantă, teaca din piele groasă și neagră, crăpată ici-colo, a binoclului. Se chema că muntele Retezat ne obliga să-i facem un dar pentru ceea ce ne arăta. Nu era de recuperat nimic, m-am împăcat cu gândul aproape imediat. Oricum ședeam absolut lipită de peretele muntelui, încercînd să nu prea mă mișc. Doar Retezat era chiar numele Căpcăunului legendar al locului, căruia un cioban viteaz îi retezase capul, pentru ca să nu mai plătească tot satul tribut de oi și de miei. Dar chiar și așa, chiar și acum, Căpcăunul numit Retezat rămăsese cu obiceiul de a cere tribut…

*

* *

Pe urmă, cu grijă și folosind din nou sfoara ca să coborâm în Șaua Retezatului (o diferență de nivel de cam 300 de m), am luat-o pe o altă potecă, lăsînd în drepta Colții Pelegii și o salbă de lacuri glaciare mai mici. Peleaga fusese, în mitologie, titanesa Thetys, fiica lui Okeanos, dar nevasta regelui Peleu (de pe muntele Pelion), din Thessalia (în Evul Mediu i se zicea Valahia Mare), nu departe de lacul Copais. Pelasgii și tracii se trăgeau direct din Titani, așa cum susține toată mitologia antică a grecilor. Despre Thetys mai știm că îl crescuse, pe insula Lemnos, una dintre insulele sacre ale tracilor din Mare Carpathicum (azi Egee), insula de unde migraseră etruscii spre Pennsula Italică, pe Herakles copil și făcuse din el un erou care avea să păstreze, cu propriile lui puteri omenești, echilibrul pământean al spațiului de locuire. Fiindcă el l-a convins pe centaurul Chiron, cel mai înțelept dintre centauri, să-și dea viața lui pentru a o salva pe a lui Prometeu, cel înlănțuit de Zeus în Trakia, fiindcă dăruise oamenilor focul, furîndu-l de la zei. Iar Chiron însuși îl crescuse pe Achille, fiul lui Thetys (Peleaga) și al lui Peleu și îl învățase tot ce știa. Achille, cel ucis în războiul troian (iar bădița Troian era pomenit și la noi, în diverse cântece haiducești) e îngropat la gurile Istrosului străvechi, pe Insula Șerpilor.

Am coborât mai întâi spre Bucura, cel mai întins lac glaciar din țară. Era în continuare rece, mi-am pus gluga hanoracului pe cap. Locul era pietros de jur împrejurul apei, nu departe se ridicau circular creste ascuțite (colții!), reflectate în oglinda apei. Ne aflam într-o uriașă căldare. Caldera e chiar numele științific folosit

de geologi pentru asfel de locuri săpate de ghețari. Dar la noi se spune, popular, copaie. Din Thessalia până aici se spune tot copaie. Nu ne-am oprit prea mult la Bucura, fiindcă mai aveam un traseu lung de făcut. Paul ținea neapărat să urcăm pe vârful Peleaga, și el de peste 2500 de metri. Am schimbat la un moment dat marcajul albastru cu marcaj roșu. Dar nu știu să spun unde anume, după Șaua Retezatului, s-a întâmplat. Doar că am luat-o către Colții Pelegii și de acolo direct pe cărarea care urcă la Vârful Peleaga. Aveam să urcăm din nou 300 de metri, dar nu mai puteam. M-am predat și ne-am așezat să mâncăm din rucsaci pită de la Pietrele cu slănină de la Paul. Ne-am oprit într-o poiană plină de gențiane albastre, ți-era milă să le calci. Mai erau niște flori galbene, mari, ceva între margarete și floarea soarelui când abia începe să se deschidă. Pe urmă tot felul de clopoței, violeți sau roșu-albăstrui. Am căutat un loc mai pietros ca să așezăm acolo rucsacii, iar Paul, generos, ne-a dat un ceas de odihnă. Trebuie că a stat de pază, fiindcă ne-a scuturat ca să ne trezim. Zicea că am putea răci….

Am început urcușul pe vârful Peleaga cu mintea mai limpede. Peleaga din Retezat era înconjurată de Peleguța și Colții Pelegii, două simboluri ale schimbărilor de înfățișare pe care ea, ca fiică de titan, le-a avut pentru a-l opri pe curajosul Peleu, fiul lui Aeacus, s-o ia de soție. În fine, dacă mă gândesc și că Thessalus, care și-a lăsat numele Thessaliei, țara originară a valahilor, numită de Homer Argosul Pelasgic, a fost fiul lui Jason ionianul, cel plecat în căutarea Lânii de Aur, ar trebui poate să pomenesc și de faptul că toate coloniile pe care noi le numim grecești de la Marea Neagră au fost în fapt colonii ale Miletului, care era o cetate ioniană de pe coasta Asiei Mici. Iar Ionia avea o fibră ariano-grecească, așa cum centaurii din registrul mitologic erau simboluri ale civilizației calului, adică fuseseră, în registrul istoric, scito-sarmați. Cu această încărcătură de gânduri în minte am urcat pe vârful Peleaga și am privit de jur împrejur, lumea care se deschidea la poale până departe, nu în necunoscut, ci mai curând într-un trecut umbrit de prea multe valuri de întâmplări și fărâmițări care cutremuraseră Lumea veche și lumile mai noi.

De acolo am coborât către lacul Galiș, singurul care are un nisip fin și auriu de jur-împrejur. Ne-am prefăcut că facem plajă, fiindcă nisipul acumulase puțină căldură. Altfel însă, era în continuare rece, iar dinspre creste venea un vânt subțire și tăios. Ne-am pus hanoracele și am luat-o la vale, spre cabana Pietrele, unde aveam să mai dormim o noapte, iar de acolo ne și despărțeam. Paul Banciu o lua din nou către Subcetate, iar noi voiam să ieșim spre Petroșani și s-o luăm apoi către București.

1979

În iulie 1979, exact la un an după escapada în Munții Retezat, ne-am dus în Apuseni. Ne planificasem excursia, dar eram doar noi doi, soțul meu și cu mine, de capul nostru. Așa că am mers la Abrud, care era oraș, puteai găsi un loc de dormit și hrană pe la magazine.

Numai că n-a fost să fie chiar așa. În primul rând, în gară sau pe la chioșcurile din jur n-am găsit nici un fel de pliant, măcar o hartă a orașului din care să înțelegem ce-ar merita să fie văzut cu prioritate în cele câteva zile pe care le aveam la dispoziție. Orașul în sine părea destul de mic și de prăpădit. Ne-am hotărât să ne ducem la primărie, poate nu chiar la primar, dar să vorbim cu vreun localnic care pricepea ce va să zică turism. Spre primărie ne putea îndruma oricine.

Acolo l-am găsit chiar pe primar și secretara lui, ambii foarte plictisiți. Când ne-au văzut a fost ca și cum ar fi răsărit soarele și pe strada lor. Am aflat că primarul era de fel din Brăila, unde și tatăl meu avea un frate, deci cunoșteam amândoi orașul. Pe primar îl mutaseră acolo după modelul socialismului românesc numit „rotația cadrelor”. Nici nu-și adusese nevasta și copilul. Ne-a spus că putem să dormim la hotelul Detunata, care acum e al partidului și e absolut gol. Dar ne-a sfătuit să nu cumva să ne alegem o cameră la parter, ci să căutăm una la etaj. Iar de la 9 seara să nu cumva să mai ieșim din cameră, decât, Doamne ferește, în caz de extremă urgență și cu lanterna aprinsă (fiindcă toaleta era la parter). Ne-a spus cum să cotim la stânga și la dreapta ca să găsim clădirea. A rămas să-l sune el pe paznic, ca să știe că venim din partea primarului și să descuie ușa.

Zis și făcut. Cazarea nu era deloc scumpă. Clădirea trebuie să fi fost un mic și chiar elegant locșor în prioada inerbelică, dar în socialism nimeni nu mai avusese grijă de ea. Portarul ne-a așteptat, într-adevăr, dar după ce ne-am ales o cameră a spus că el pleacă, mai are treburi. Ne-a lăsat cheia de la ușa de intrare în hotel și a repetat și el să încuiem noaptea, fiindcă intră bețivi de la cârciuma de-alături. Camera avea un pat dublu, al cărui așternut era acoperit cu o catifea vișinie și plină de praf, un șifonier ale cărui uși nu se închideau și o masă cu două scaune. Am lăsat rucsacii, am luat la noi banii și actele și ne-am dus să căutăm ceva de mâncare. Era începutul după-amiezii. Am dat de o Alimentara, dar înăuntru rafturile erau cu desăvârșire goale, cu excepția unui singur borcan cu boabe de mazăre și a unor sticle (mai multe) de vin roșu și de țuică numită codificat „Două prune”, după ceea ce era desenat pe etichetă, fiindcă, altminteri, nici nu părea făcută din prune. Am luat mazărea și am ieșit. Pâine n-am reușit să găsim. Noroc că la ora 6 ne invitase primarul la o cârciumă, alta decât cea de lângă hotel. Ne-am spălat cât am putut de bine - nu aveam decât apă rece - și ne-am hotărât să facem un tur al orașului până la ora șase, când urma

să ne vedem cu primarul. Erau case cu parter, cel mult cu un etaj și aveau curți bine îngrijite. Majoritatea țineau păsări. N-am văzut decât două blocuri. Ne-am oprit și la cârciuma de lângă hotel, unde se aflau patru-cinci amatori de bătură, cu șepcile îndesate pe ochi. Am cerut și noi câte un coniac mic, de mâncare tot nu se găsea. Pe când băusem cam jumătate și-a făcut curaj un tip mai vârstnic de la masa cealaltă și a venit la noi. Ce plictiseală era prin Abrud… L-am rugat să șadă și, din una în alta, el cu țuica lui și noi cu coniacul nostru, am aflat că Detunaa, cum bănuisem, avusese epoca ei de glorie. „Aici, ne-a spus omul împingîndu-și șapca mai pe ceafă, cine găsea un filon de aur la mină, aduna tot praful într-o pungă de piele și intra călare, cu mâna pe pușcă. Comanda muzica, era o cântăreață blondă, una Mia și dădea de băut la toată lumea, toată noaptea sau până termina aurul. Plătea cu uncia. Știa cârciumarul cum, el avea uncia…” Ne uitam la el prostiți… Omul a continuat să ne uimească : „Bea și calul. Îi aduceau bere cu găleata. Dimineața plecau toți împleticiți… Cine mai putea se ducea la Detunata pentru vreo damă.” Mie mi se părea că asta era ca în filmele americane, dar, cel mai probabil, filmele fuseseră doar modelul îndepărtat. „Ați apucat vremurile alea?” l-am întrebat. „Nuu, a zis omul. Tată-meu le-a apucat”… „Și acum?” nu m-am lăsat eu. „Și acum, mi-a spus omul, au pus pază pe la galeriile părăsite, pe unde mai intra câte unul la furat…” „La furat ? Ce făcea, dădea la târnăcop ?” „Dădea, de ce să nu dea… Dar era orbeasca, nu avea nici un plan, toate s-au pus sub cheie. Și explozibilul s-a pus sub cheie. Cum te apropiai, cum era sabotaj. Rău și rău, venea miliția numaidecât”… A dat țoiul pe gât, și-a tras înapoi șapca pe ochi și ne-a întors spatele la fel de repede cum apăruse. Am dat și noi coniacul pe gât și i-am întrebat, în trecere, pe cei de la masă încotro s-o luăm pentru cârciuma „Apuseni”… Nu era departe, cam cinci minute de mers.

Primarul venise. Fata de la bufet ne-a dus pe amândoi în spatele cârciumei, într-un fel de anexă a bucătăriei, unde fusese pusă o masă cu o față de masă pe ea și un borcănel cu flori de munte la mijloc. Primarul se afla la primul țoi de palincă. Ne-am așezat și ne-a spus că mâncarea e pe sponci la Abrud, că el a vorbit cu secretara, care a adus de la ea o găină și acuma se pregătea mâncarea. I-am spus ce văzuserăm și noi, că la Alimentara era doar băutură. „Păi dacă nici asta nu le-om da…” a zis melancolic primarul. Cât despre un eventual traseu turistic, nici el nu știa prea multe, dar ne-a sfătuit să mergem mai întâi la exploatarea Roșia Montană, unde fusese cândva mina romană, fiindcă directorul ei, inginerul Aurel Sântimbreanu, care e născut chiar aici, știe absolut tot ce se poate ști… Precis o să ne ajute. Cât despre mâncare, să venim chiar aici, la cârciuma Apuseni, dindos, ca acum și el lasă vorbă să ni se dea, contra cost, de mâncare. Se întunecase când am terminat de tăifăsuit cu primarul, ne-a adus chiar el, cu mașina Primăriei, înapoi la Detunata. Acolo ne-am spălat pe dinți, după care ne-am culcat, cu gândul să ne sculăm mai devreme a doua zi și să facem planul traseului din ziua respectivă. Trebuie că era trecut de miezul nopții când am auzit niște bușituri îndesate pe scară, dar, conform

consemnului, n-am descuiat ușa camerei și nici măcar n-am aprins lumina. Era ca și când noi am fi fost acolo, la hotelul partidului, clandestin.

*

*   *

A doua zi dimineața am luat mocănița, un trenuleț mic, pe o linie îngustă, despre care am auzit că fusese înființată din 1911. Era și el mic ca înălțime și cu vagoane mai scurte, gen plaformă, cu o locomotivă și ea mai mică, o pufăitoare pe cărbuni, care se strecucura prin porumbiști și pe malul pârâului Abrud, apoi trenulețul cotea în lungul altuia, numit pârâul Roșia. Oprea prin sate, copii cu bicicletele se luau la întrecere cu trenul, care cred că nu avea mai mult de 20-25 km la oră. Am traversat și luminișuri de pădure, tufe sălbăticite de iasomie se înfoiau în lungul liniei, uneori locomotiva și cele două vagoane despărțeau două case de unde ne priveu curcani sau purcei uluiți. Am ajuns după vreun ceas la Roșia Montană, în gara care nu era chiar la margine, ca la Abrud. Am coborât într-o dispoziție excelentă și am întrebat cum să facem să găsim exploatarea minieră. Drumul urca într-o pantă ușoară și, când am ajuns, am recunoscut locul imediat, nu după vreo gură de mină, ci după curtea împrejmuită cu un gard solid, dincolo de care vedeam tot felul de utilaje și o clădire solidă și ea, părea din beton armat. I-am explicat portarului cine suntem și ce vrem și ne-a spus să ne ducem la director, ca să cerem pemisiunea de a vizita locul, fiindcă el nu se vizita în mod normal, fiind un perimetru de lucru. Așa am și făcut. Când am ajuns, am văzut că ușa directorului era întredeschisă. Era o ușă grea, din oțel, groasă cam de 15 cm, care avea, pe o parte și pe alta, bare groase din fier, cam de 7-8 cm în diametru. Nu era nici de ciocănit, nici de împins. Ne-am strecurat pe ușă în biroul directorului, spre geam era o masă mare de lemn de brad negeluit, plină de hârtii și două dulapuri masive, din fier, pe pertele opus. Unul era o vitrină cu ușile din sticlă, altul era un dulap cu un lacăt zdravăn pe el. Am aflat că directorul care se numea Sîntimbreanu era văr cu scriitorul pentru copii Mircea Sântimbreanu, directorul Editurii Albatros de la București, pe care-l știam. Ambii veri aveau peste 2 m înălțime și erau deopotrivă de masivi, cu nasul mare și părul vâlvoi, creț. Nu aveam unde să luăm loc, i-am spus de-a-mpicioarelea cine suntem și de ce ne aflam aici. A izbucnit într-un râs sănătos și puternic, de om cumsecade și a zis că o să ne însoțească chiar el ca să ne arate ce merită să fie văzut în primul rând. Ne-a arătat mai întâi, în vitrina din biroul lui, cele mai frumoase pepite din aur care se scoseseră de-a lungul vremii de la Roșia Montană. Nu mai văzusem așa ceva. Mi-a spus că ei, de la Roșia Montană, furnizaseră, în perioada interbelică, pepitele de aur pentru Muzeul Aurului de la Viena, capitala fostului Imperiu Astro-Ungar cum ar veni. Dar nici una nu era la fel de mare și de frumoasă ca acestea de aici. M-am uitat plină de respect la vitrină și i-am spus că nu mă mir, pentru că aici se făcea minerit dinainte de venirea romanilor, de pe vremea agatârșilor. A mijit un zâmbet și ne-a spus că o să vedem ce mai e de văzut în continuare. A pus o bară de metal cu grilaj în dreptul

geamului, a încuiat-o cu un lacăt de cam 10 cm ușa și a luat cheia la el. A făcut la fel cu ușa biroului. Apoi, din câțiva pași, am fost în curte. Acolo ne-a arătat un muzeu, făcut de el, al utilajelor miniere mai vechi. În mijloc trona un șteamp adus din America la începutul veacului XX, cu opt came, o raritate tehnologică pe atunci. Găsise, umblînd singur sau cu diverși lucrători din partea locului, bucăți de coloane și frontoane de pe vremea romanilor, care erau toate înșirate sub un șopron larg. Nu li se făcuse vreo expertiză arheologică, dar stilul vorbea de la sine. La capătul de sus al unor coloane nu se vedeau tradiționalele frunze de acant ale stilului corintic, ci erau, în loc, frunze de stejar, arborele sfânt al dacilor, ca și al tracilor în întregul lor, deoarece stejarul veghea întotdeauna la Porțile Lumii de Dincolo. Fusese arborele lui Artemis și al lui Apollo, ambii fiii lui Lethe din neamul Titanilor, născuți pe muntele Sipylus în Phrigia. Ambii erau zei traci, cu origini pelasgo-hittite. Apulum fusese pe vremea dacilor Apulon, cetatea sacră dedicată lui Apollo (o Apollonia!). I-am spus asta lui Aurel Sântimbreanu, a sorbit cuvintele și sunt convinsă că avea să povestească mai departe, rarilor vizitatori, ceea ce aflase. Poate ar mai fi trebuit să-i spun ceva și despre agatârși, care atinseseră Apusenii în perioada neolitică, mult înainte de așezarea dacilor. Fuseseră sarmați de pe Hypanis (astăzi Bug), parte a triburilor uralice care inventaseră chiar mineritul. L-am întrebat pe Aurel Sântimbreanu dacă porțile de intrare în Apuseni, dinspre nord și dinspre sud, sunt departe de acest loc. Nu erau. Rădăcina muntoasă extrem de veche a Apusenilor, ca și a Retezatului, aparținea primului pământ ieșit din apele Mării Sarmatice. Aici se mai găseau scoici pe versanți, ca și în Retezat. I-am povestit însă ceea ce aflasem într-o noapte de revelion petrecută la restaurant alături de o familie de ingineri, originari dinspre Câmpeni. El spunea că, în drumul către Cluj, unde făcuse facultatea, trenul oprea într-o comună, un grup de vreo patru sate, unde se vorbea o limbă secretă, pe care n-o știa nimeni altcineva. În cinci ani, cât durase facultatea, învățase și el câte ceva, mi-a vorbit în limba aceea și, ca filolog, puteam să atest că n-o mai auzisem. Poate să fi fost ceva cuvinte care semănau puțin cu ceea ce se vorbea prin Kazahstan. Dar nici un lingvist nu analizase vreodată acel limbaj secret. De altfel, i-am mai spus directorului, Munții Balcani, fostul Hemus tracic, aveau numeroase astfel de cazuri ale unor grupuri lingvistice mici, necunoscute și necercetate de nimeni. Mi-am rememorat, fără să vreau, un caz lingvistic care mă uluise totdeauna : al verbului a aminti. El provine dintr-un substantiv, minte, iar particula a- pusă în față era folosită cu precădere de aromâni (a-români), care construiau astfel derivate numeroase, familii de cuvinte, de la un termen prmar. Și la noi mai erau a lua aminte, mintos, altmintrelea. Felul cum căpătase flexiune limba română dintr-un strat precedent, probabil pre-indo-european, de limbă cu forme fixe, ar fi trebuit să-i pună în alertă pe toți lingviștii noștri. Dar nu-i pusese. Din aceeași serie stranie mai era și expresia (tot formă fixă) de-a-mpicioarelea....

Ajunsesem la intrarea în mina romană, pregătită pentru vizite turistice chiar de direcorul exploatării, pe lungime de cam un kilometru, cu becuri și explicații. Ne-a deschis ușa grea de fier cu o cheie potrivită, din multele pe care le avea și care atârnau de mijlocul lui ca niște ciorchini de struguri. Galeria era scundă și prăfuită. Dacii fuseseră mult mai mărunți decât noi. În aleveole mici se vedeau pregătite lumânări. Pe atunci mineritul se făcea la lumânare, noroc că în minele de aur nu există grizu, deci nu e pericol de explozie. Atunci când descoperiseră, la daltă, vreun filon, săpaseră în adâncime până la epuizarea lui, așa că vedeam adâncituri neregulate, unde cu greu putea ședea chircit un miner, fie și mărunțel de statură.

La ieșirea de la Alburnus Maior[106], numele dat de latini zonei miniere, directorul a ținut să ne arate o expoziție de fotografie despre istoria mineritului, care se organiza chiar acum. Fotograful însuși, care fusese inginer de mină la Roșia Montană, se afla acolo. Ne-am bucurat să asistăm la un eveniment cultural și istoric în act. Inginerul cu pricina era în vârstă, trebuie că se apropia de 80 de ani, dar părea sănătos și încă voinic, vorbea limpede, deși puțin cam tare. La origini era oltean din Gorj, studiase geologia în Germania și-i plăcuse să lucreze aici toată viața. Primele clișee fotografice pe care le avea fuseseră făcute pe piatră, încă nu se inventase pelicula. Îmi amintesc că am văzut, cu spaimă, pe clișeele mărite mult, cum niște copii care nu aveau mai mult de opt-nouă ani, alunecau pe o scară de sfoară spre adâncimea unui hău imens, aflat în interiorul muntelui, de unde se întorceau cu niște coșuri de scoarță de brad, destul de înalte, care depășeau în lungime capul lor micuț, coșuri pline cu sfărâmături de stâncă în care trebuie să se fi aflat fire de aur. Copiii trebuiau să fie mici, ca să nu atârne ei înșiși la greutate pe scara de frânghie. Și, în compensație, să se poată pune mai multă rocă în coșurile lor. Deși, mă gândeam, trebuie că exista un raport între puterea copiilor și greutatea coșurilor. În

---

[106] Alburnus Maior a avut, ca mai totdeauna în limbile vechi, un corespondent, un Alburnus Minor. Dar acesta n-a fost un toponim, cum erau, de pildă, Scythia Maior și Scythia Minor, ci numele unei sub-specii de pești care trăiau într-un singur râu: Orontes. Acesta izvora din Liban și se vărsa în Mediterana în Asia Mică, mai jos de Munții Tarsus. Mergea aproximativ paralel cu țărmul și traversa un splendid peisaj muntos, aparținînd aceleiași orogeneze cu a Apusenilor. În plus, locurile prin care trecea aparținuseră Asiriei, care dăduse și numele râului: Arantu (râul Leului). Strabo considera că numele inițial fusese pelasgic, Typhon, un titan, fiul Geei (Pământul) și al Hadesului (Lumea Subpământeană). Numele râului e legat de celebra bătălie de la Kadesh, între egipteni și hittiți, de istoria califatelor arabe, de Imperiul Bizantin și de cel Roman de Apus. Cât privește numele peștelui însuși, el este – și lingvistic vorbind – la fel de fabulos. Subspecia aparține climatului paleoarctic ancestral, care cuprinsese nordul și centrul Eurasiei. Grigore Antipa a descoperit un Alburnus Danubius, în bălțile Dunării. Și numele actual al lui Alburnus Maior, Roșia Montană, este legat se semne identitare, fiindă roșu (simbolul sângelui), adică *adm-* pentru dravidieni, a dat Adam, Andaman, iar roșu este cel mai răspândit nume propriu al continentului european (Roșu la noi, Coci la aromâni, Rosetti la italieni, Rot[h] la germani). În plus, există în România Lacul Roșu, care are o legendă identitară asemănătoare cu aceea a lacului Ochiul Albastru din Valahia Moravă, dar legată de Marea de Marmara, cândva un lac tracic, nu de Adriatica.

plus, la vârsta asta sistemul osos încă nu e format, riscau să rămână diformi pe viață. Pesemne așa și era. L-am întrebat pe inginer și mi-a confirmat. Aproape nici unul nu mai ajungea la maturitate, se îmbolnăveau și de plămâni de la praful ieșit din roca străveche. Mi-a spus că scrisese un roman din perioada aceea de dinainte de război, pe când el era acolo tânăr inginer. Și, dacă vreau, mi-l dă să-l citesc. Iar dacă e bun, pot să-l și public, el n-are nici o pretenție. A căutat prin vraful de fotografii, care erau mărite cam la 50 cm o latură și a găsit o dactilogramă pesemne dată la citit multora, fiindcă avea colțurile foilor îndoite. Mi-a spus că el mai are așa ceva, dactilografiase multe exemplare și le dăduse la citit și aici și la Abrud. Am vârât dactilograma în rucsac și i-am mulțumit. L-am întrebat dacă n-ar vrea să dea tot ce are, ca memorie a tinereții lui, la Muzeul Tehnicii din București și mi-a spus că ar vrea. Ceea ce s-a și întâmplat de altfel. Am dat telefon la Muzeul Tehnicii și chiar a fost trimis un om până acolo pentru preluarea originalelor. S-a făcut o arhivă specială. Peste vreo câțiva ani aveau să se împlinească 1750 de ani de la deschiderea minei romane Alburnus Maior la Roșia Montană și probabil peste patru mii de ani de la deschiderea propriu-zisă a exploatării de către agatârși.

Directorul minei plecase, chemat de alte treburi, dar inginerul ne-a sos în drum și ne-a arătat muntele din fața noastră. Ne-a spus că, într-un secol, muntele acela scăzuse în înălțime cu 30 de m, din cauza mineritului. Eu îl vedeam frumos, cu o pajiște largă pe vârf. Ne-a mai spus că mina de la Roșia ține cam 10 km pe deasupra solului, deoarece roca se transportă pe un jgheab acoperit (și păzit), de fapt o bandă rulantă electrică, până la Câmpeni, unde se prelucrează. Am urcat în poiană, erau doar câteva sute de metri, să mâncăm și să privim de sus Roșia Montană. Fluturi mici și rapizi, viu colorați, zburau în jurul unor flori și ele mici, de toate culorile. Pe fondul verde al ierbii aspectul poienii era absolut mirific. Sunt sigură că și aici erau, ca și în masivul Rodnei, specii protejate. Unele dintre ele veneau direct din lumea antică, nu dispăruseră niciodată și indicau un areal originar comun cu acela al vegetației Mediteranei de Est. După cam un ceas ne-am ridicat cu pliantul luat de la Roșia Montană în mână și am luat-o, pe jos, către Scărișoara, peșteră străveche, din Paleolitic, care avea încă în interiorul ei o rădăcină de ghețar.

*

* *

La Scărișoara, care e și numele unui sat, am dat de un fel de centru turistic numit Ghețar, unde am aflat mai multe detalii legate de peșteră. Nu e deloc întâmplător numele Scărișoara. Poți ajunge la peșteră doar mergând pe o scară foarte lungă, între două stânci abrupte, înalte și avînd un gol uriaș dedesubt. Scara e de lemn, funcționează ca un podeț care urcă lin, iar pe margini te poți ține de niște odgoane de cânepă împletită. Totul este extrem de umed, de parcă abia ar fi stat ploaia. Când am ajuns la gura peșterei cred că am priceput ce se întâmpla. Chiar la la intrare începea un ghețar a cărui suprafață lucea de apă care se scurgea undeva, în adânc.

Peștera (și ghețarul) au cam 40 de m lungime. N-am intrat prea mult, nu eram echipați ca pentru iarnă, dar am apucat să vedem că înăuntru erau stalactite și stalagmite din gheață.

După ce am ieșit, am luat-o, pe jos, spre cabana Padiș, unde voiam să mâncăm de seară și să dormim. Drumul era destul de lung, iar noi destul de obosiți după cățăratul pe scara de lemn către peșteră și înapoi. Ce-i drept, pe drum am dat de un camion cu fân care mergea tot la Padiș, iar șoferul ne-a luat. Fânul era uscat, mirosea frumos a ierburi și am adormit aproape imediat, deși se legăna teribil, cu huruieli opintite, urcând spre cabană. Acolo am aflat că, în afară de noi, mai erau cazați cinci inși. Cei cinci erau profesorul Marcian Bleahu de la Facultatea de Geologie din București și patru studenți, pesemne cei mai pasionați de drumeții. Seara, la masă, m-am dus și i-am întrebat ce fac în Apuseni. Am aflat că umblau prin peșteri care nu se aflau în circuitul turistic, de obicei active (am înțeles că asta însemna în care îți curgea apă în cap), sau uscate, dar extrem de vechi din punct de vedere geologic și unde se locuise pe vremea marii glaciațiuni, la finalul Paleoliticului, pe vremea încă a Omului de Neanderthal. L-am întrebat pe profesor dacă nu cumva ne-ar accepta și pe noi doi, fiindcă eram gata să adaug niște marginalii istorice la ansamblul geologic al fenomenului. Profesorul s-a uitat la mine amuzat, la bocancii și la blugii mei și a admis, râzînd, că da, am putea veni a doua zi cu ei la peștera Șura Boghii și la Peștera Urșilor. Plecarea era dimineața, la 8 și jumătate. Șura Boghii era o peșteră activă, cu mai multe încăperi, iar trecerile din una în alta erau extrem de înguste. La gura peșterei am găsit un crin de munte înflorit, roșu stropit cu maro, așa cum găsisem și cu un an în urmă în Retezat. Profesorul Bleahu știa că există pe versanți, în ambele masive, specii care provin din lumea antică și n-au dispărut niciodată, ca și specii mediteraneene, ceea ce era fantastic, având în vedere că ne aflam nu doar la mare înălțime și unde persistau ghețari, ci și mult mai la nord decât Peninsula Balcanică ori cea Grecească. În prima încăpere a peșterei o perdea de apă acoperea pereții în întregime. Nu existau stalactite ori stalagmite, în lumina lanternelor puternice toată încăperea, de jur împrejur, avea o nuanță de verde cu irizări portocalii. Nu mai văzusem ceva atât de frumos, profesorul ne-a spus că erau oxizi metalici care dădeau aceste culori. În a doua încăpere, mai mică, n-am putut intra decât patru din cei șapte câți eram, din cauza fantei foarte înguste, între două stânci de șist cristalin. Incăperea era foarte înaltă, lanternele noastre n-au ajuns până la plafonul ei, era ceva mai puțin umedă decât prima, iar pereții aveau o nuanță de roșu profund, spre violet, cu irizări argintii. În fine, a treia încăpere, în care m-am încăpățânat să intru singură, era și cea mai mică, deși la fel de înaltă, erau blocuri gigantice și colțuroase de piatră, care formau pereții ei neregulați, cenușii și simțeai aproape fizic presiunea uriașă care crăpase muntele pe dinăuntru făcîndu-l să arate așa cum arăta. Asta fusese peștera Șura Boghii.

Următoarea peșteră unde ne-am dus cu profesorul Bleahu a fost una destul de mare și extrem de veche: Peștera Urșilor. Ne-a arătat un tunel lat cam de um metru și jumătate, lung de vreo 15 m, după care peștera cotea la dreapta. Toate luminile lanternelor noastre, puse împreună, ne-au arătat un loc uscat, prăfos, cu bolovani rotunjiți de vreme. Profesorul ne-a spus că aici trăiseră urși de peșteră și Neanderthalieni, se găsideră oseminte. Când ne-am întors în încăperea uriașă, dar cu plafonul destul de jos, de la intrare, ne-a atras atenția asupra a ceea ce eu crezusem că erau stalagmite. Dar nu, după ce ne-am apropiat am văzut că partea de sus a formațiunilor fusese prelucrată manual. De fapt vedeam un grup de falusuri orientate spe cer. Marcian Bleahu ne-a spus că acest fapt exprima voința primilor Sapiens, oamenii care credeau că sunt fondatori și cuceritori ai Lumii. I-am spus că auzisem și eu de o legendă care spunea ceva asemănător, circulase din Asia Mică și până în lanțul alpin, peșterile din Munții Karavanken, în Austria, aveau și ele falusuri ca acestea. Zamolxis însuși era înfățișat cu un astfel de falus uriaș. „Ca să nu mai spunem, a zis profesorul cu o sclipire în ochi, că și numele spune ceva… Karavanken nu e un cuvânt german… Poate vine de la caravană… De la cărvănarii valahi…" L-am privit cu alți ochi… A înțeles asta, fiindcă mi-a spus, la un moment dat, acolo, în peștera unde trăiseră Neanderthalieni, că, după mamă, se trăgea din Cantacuzini[107]… Pesemne, m-am gândit, e adevărat ce se zice: omul întâlnește în viață exact pe aceia pe care trebuie să-i întâlnească…

Ne-am întors la Padiș urmînd valea pârâului Boghii și ne-am hotărât, la sfatul profesorului Bleahu, care încerca atunci să fundamenteze o teorie despre evoluția tectonică unitară a planetei, să ne ducem în ziua următoare să vedem Peștera Meziad, cea mai mare din Apuseni. El cu studenții aveau să plece spre Cetățile Ponorului. Veniseră cu o mașină mai mare, aveau cu ei ceva instrumente pentru măsurători. Am aflat, în avans, că peștera Meziad are cinci nivele, dar se vizitează doar cel de deasupra, și așa uriaș ca suprafață.

*

* *

Meziadul era cu adevărat foarte întins și vizitarea se făcea numai împreună cu un ghid, fiindcă, altfel, te rătăceai de nu mai puteai să ieși. Acolo amplitudinea fenomenului speologic era de neimaginat în comparație cu toate celelalte peșteri.

107 Pe urmă m-am gândit mai bine chiar la numele profesorului Marcian Bleahu (1924-2019), care nu aparținea onomasticii românești obișnuite. Marcian fusese un împărat al Bizanțului cu origini traco-ilire (cel mai probabil dardan) din veacul al V-lea, acela care pregătise intrarea în scenă a lui Justinian (din tribul dardan al aTúrilor), iar Bleahu însemna Vlahu(l), în virtutea faptului că B/V a fost alternanța de pronunție la trecerea de la alfabetul grecesc la cel latin și slav. Existaseră, la 1848, mai mulți francmasoni care veniseră cu acest nume din Europa în Țările Române pentru a sprijini Unirea Principatelor. Cât despre descendență, atât Brâncoveanu, cât și Stolnicul, apoi fiii săi, avuseseră fete. Dinastia, bizantină la origini (de împărați), rezistase și pe această linie. O parte din Cantacuzinii de la noi migraseră în Rusia lui Petru I. De altfel și Bleahu indica o pronunție slavă. Bolohoveni (boloh/voloh/valah) fuseseră valahii de nord (bessii) rămași pe teritoriul Ucrainei de azi.

Se părea că toate acele cavități suprapuse comunicau cu chiar miezul preistoric al muntelui, fiindcă, aruncând o piatră în ceea ce părea să fie o fântână, am așteptat minute întregi să auzim plescăitul ei în apa de dedesubt. Credeam chiar că a nimerit în nămol și n-am auzit-o. Ghidul ne-a arătat cortine ample de stalactite, care păreau să dezvăluie pe jumătate scene rotunde, ca de teatru. Una dintre stalactite îmi amintesc că avea și nume: Limba Boului. Îmi amintea de picturile lui Dali, unde ceasurile curgeau spre pământ ca niște limbi ciudate ale Timpului însuși. O altă formațiune se numea Orga, în primul rând pentru că auzeam, ca pe o muzică, freamătul nenumăratelor picături de apă care o acopereau și o făceau să strălucească la lumina lanternelor, apoi fiindcă stalactitele semănau cu niște tuburi de orgă, de diverse grosimi, lipite unele de altele pe verticală. La un moment dat, fiindcă rămăsesem în urmă, am orientat lanterna în jos ca să nu mă împiedic de ceva. Iar jos, pe podeaua peșterii, erau nenumărate cristale strălucitoare, unele ca de gheață, altele argintiu-cenușii, care sclipeau în cercuri concentrice, după cum, pe locul acela, căzuseră ani și ani picături și se depuseseră minerale. Ghidul mi-a spus că există nenumărate astfel de flori de mină, aici ca și pretutindeni în Apuseni, dar că locul acesta este un sanctuar, e sfânt și nimeni nu ia nimic de nicăieri. El știa cum să umble prin Meziad, văzuse toate cele cinci nivele ale peșterii, fiindcă venea aici de copil. Pe când ieșeam l-am privit cu alți ochi. Purta, deși era în iulie, o bundă de miel și o căciulă neagră de oaie, cu vârful înalt și întors în față, așa cum văzusem pe vasele antice sarmato-getice descoperite în Dobrogea, portretul unor vânători așezați, ca pădurarii noștri, în fața unui foc de vreascuri. Trebuie că n-o purta de frig, ci în semn de respect pentru el însuși și pentru cei pe care-i întâlnea. Ne-a zâmbit la despărțire și ne-a arătat cu mâna încotro s-o luăm ca să ajungem la Cabana Padiș, de unde urma să plecăm a doua zi către casă.

1980

29 iunie

Iată, în curând voi avea 33 de ani, vârsta la care despre Iisus se spune că a fost răstignit. Destinul şi menirea lui erau un fapt împlinit. Despre mine nu se poate spune încă nimic. Am în cap următoarele repere:

- monografia *Tudor Vianu*, care se apropie de sfârşit. Scriu acum capitolul *Esteticianul*. Nu-i o muncă uşoară, dar e frumoasă. Nici măcar piedicile exterioare nu mă mai pot demobiliza;
- o carte (un roman) despre anii de formaţie ai unui tânăr, cu tot ceea ce implică, la nivel social, o întreagă perioadă. O primă formă a cărţii, de vreo 200 de pagini, e scrisă şi stă la dospit;
- câteva traduceri din literatura franceză. N-a fost ideea mea. Constantin Popescu-Ulmu, un traducător mai în vârstă, fost colaborator al meu pe când eram redactor la BPT, a venit şi m-a rugat. Am şi propus Lamartine şi Gaboriau (la asta cred că renunţ), avem în perspectivă *Noua Heloisă* a lui Jean Jacques Rousseau. Să vedem ce iese. Vârgolici pronunţă ca data cea mai apropiată 1983;
- o carte despre influenţa curentelor moderniste în literatura română (Vasile Nicolescu, şeful meu, văzând că l-am comandat pe Baudelaire, mă asasinează cu propriile lui versuri). E o chestiune de perspectivă;
- versuri, deocamdată pentru mine însămi.

1 iulie

Ieri a venit unchiul Marin, fratele mamei de la Sibiu, prorector la universitatea de acolo. Iar e în Comisia Superioară de repartiţii a absolvenţilor. Primeşte tot felul de telefoane. Aseară a sunat Mircea Tomuş pentru fiul lui din prima căsătorie.

Azi la şedinţă (de la 16,30!) Nicolescu ne-a spus că la CC (n-a precizat cine, în ce context) s-a referit la rubrica lui Geo Bogza din „România literară”, numărul în cinstea zilei lui N. Ceauşescu din 26 ianuarie şi la articolul lui Mircea Iorgulescu din numărul omagial Arghezi, tot din „România literară”, despre cuvinte (ce-o fi asta?) Avea aerul să spună că respectiva revistă a intrat în vizor din cauza unei anumite tente... Cred că bătaia asta e foarte lungă... Pe de altă parte, Nicolescu a fost căutat de Ilie Rădulescu, şeful Secţiei de Propagandă şi nu s-a dat găsit pe nicăieri... Ce să fie oare? Concluzia lui a fost că problemele noastre delicate cu Uniunea Scriitorilor trebuie să rămână numai între noi. Să luăm măsuri astfel ca să nu se spună la CC că nu ne-am făcut datoria, dar nici scriitorii să nu ne înjure...

De mâine încep ultima parte a capitolului despre estetica lui Vianu.

4 iulie

Ieri am avut, de dimineaţă, o discuţie interesantă cu Nicolae Ioana, colegul meu de birou. Era vorba despre regimul de promovare a valorilor (de fapt al non-valorilor) la noi. „O societate falimentară”, zicea. Eșuată. „Socialismul rezistă graţie Moscovei. Vestul a observat asta. De aia partidele lor comuniste încearcă s-o cârmească pe drumuri proprii. Ce poţi să mai aştepţi, în condiţiile astea, pentru copiii tăi?” Simptomatică gândire! Involuntar am făcut legătura cu ce spunea deunăzi, la noi în birou, Dorin Tudoran: „Ce dracu’ să înveţe copiii ăştia? Să dea cu bâta ca Eugen Barbu şi să parvină ca Păunescu?” La urma urmei, chiar aşa. De ce avem – are partidul (în fapt, politica României) – nevoie de oameni ca ei? Pentru că, evident, li se cunoaşte prea bine valoarea exactă. Atunci? Care-i dedesubtul? Nicolescu ia o mină enigmatică de câte ori e întrebat şi colecţionează cu furie şpalturile „Săptămânii”. Oare ce va urma? Piesa lui Fănuş Neagu, *Echipa de zgomote*, a fost lăudată în „Scânteia”, deşi – zice Matală, care a văzut-o şi e şi prieten cu Nicolae Dragoş – are tot atâtea „cuie” cât „România literară” cu Geo Bogza şi Mircea Iorgulescu la un loc. Cred că există o tendinţă clară de separare în două a frontului cultural. Dar de ce? Cine, încotro şi de ce împinge astfel? Și cine sunt actanții de fațadă? Cine sunt cei de fond?

Acasă suntem în mari activităţi gospodăreşti. Ieri şi azi am făcut dulceaţă de cireşe amare şi de vişine, scoțînd, împreună cu Vladi, sâmburii cu acul. Azi a sunat un fost coleg de armată (în mai Vladi a fost concentrat și s-a dus la manevre în Dobrogea), Eugen Popovici, şef de lucrări la Politehnică. La o agapă de la Cercul Militar, acum vreo trei săptămâni, dată în cinstea foştilor concentraţi de ei înșiși, am văzut că bea de stingea. Unul din cei prezenţi mi-a spus că, nu de mult, i se prăpădise mama de cancer. Cineva i-a făcut observaţie că bea prea mult şi el a replicat: „Cât ţine, ţine... Pe urmă, trosneşte...” Pe scurt a sunat şi ne-a rugat să mergem în patru, cu o prietenă a lui, la filmul „ABBA”. Mărturisesc că altfel nu m-aş fi dus la filmul ăsta...

5 iulie

Azi a fost înmormântarea lui Marin Preda. M-am dus. Atunci când am reuşit să pătrund prin mulţime şi să trec de cordonul de ordine de la scara Muzeului Literaturii, n-am observat coroanele de flori, nimic. Imediat am văzut încăperea înăbuşitoare în care erau sicriul şi portretul cu banderolă neagră de deasupra lui. Un om devenit cadavru şi vegheat de propriul lui portret... Rudele plângeau potolit în stânga. Erau de gardă Laurenţiu Fulga, Vasile Nicolescu, Paul Anghel, Ana Blandiana, Nina Cassian şi nu-mi mai amintesc cine. Penultima gardă. Din ultima au făcut parte Cristea Chelaru, de la Consiliul Culturii, Ilie Rădulescu, George Macovescu şi nu mai ştiu cine. Au vorbit Macovescu şi Chelaru. Surprinzător, sicriul a fost urcat într-o maşină închisă, în două autobuze au intrat scriitori, iar restul lumii s-a dus pe ce căi

a avut la îndemână până la Cimitirul Bellu. Pe mine m-a dus un coleg, Virgil Poiană, cu maşina lui. Şi acolo era plin de lume. Au descărcat sicriul pe un cărucior cu două roţi şi l-au cărat doi scriitori. Sicriul venea în dreptul genunchilor oamenilor înşiraţi pe marginile aleilor. Mi se părea cumva nedemn. El însuşi scrisese, după moartea mamei lui, o pagină în „România literară”, *Moartea bătânei ţărănci*, unde spunea cum sicriul a fost dus la cimitir pe un car tras de boi. Cred că fusese infinit mai demn... La locul mormântului era o înghesuială de nedescris. A vorbit Cornel Popescu, fostul meu coleg de la Minerva, acum redactor şef la Cartea Românească, acela care-l şi găsise mort, pe pat, la Mogoşoaia. Plângea. Oamenii se urcaseră pe vârful unui monument funerar ca să poată vedea. Ploaia foşnea încet prin frunziş. Am aprins o lumânare la capelă. Marin Preda a fost omul care mi-a publicat prima carte. M-a chemat la el şi mi-a spus că a citit-o şi i-a plăcut. Voia să-i scot de la *Bibliografie* „pe Marian Popa şi alţii ca el”. „Am înţeles natura obiecţiei”, i-am spus. A avut o sclipire de zâmbet foarte inteligent în ochi şi mi-a fost simpatic. N-am scos nimic. Altfel era taciturn şi părea morocănos. Asta a fost într-o joi. Vineri „Săptămâna” a apărut cu o pagină elogioasă semnată de Marian Popa la adresa lui Marin Preda... La discuţie, în birou, fuseseră de faţă Geta Dimisianu, redactorul de carte (care probabil făcuse observaţia asta iniţial), Dumitru M. Ion, Preda şi eu. Fapt e că Barbu îşi respecta şi-şi cultiva adversarul literar. Preda pe Barbu însă nu. *Incognito* a vrut să fie un fel de „egalizare” şi a ieşit un plagiat. *Cel mai iubit dintre pământeni* a vrut să fie o replică la *Incognito* şi a ieşit lălâu. Dar meritul cel mai mare al lui Preda (care se considera elevul lui Petru Dumitriu), zic eu, a fost acela de a fi conştientizat problematica momentului contemporan românesc. Din acest punct de vedere şi cartea lui Dumitru Popescu e un răspuns. Şi Lăncrănjan încearcă un răspuns, dar o duce mai prost cu talentul. *Fiul secetei* e doar mai bolovănoasă şi mai încăpăţânată. Vorba e că s-a ajuns la o exacerbare a Eului scriitorilor. Dar de ce? Este ceva cultivat pentru a distrage atenția de la altceva? De la ce?! Să fie de vină criza energetică şi sentimentul primejdiei unui mare conflict? Să fie pretextul, pentru nişte impostori, de a pune mâna pe putere? Să fie aceşti impostori uneltele unei puteri (era să zic oculte) care profită de slăbiciunea noastră? Să fie jocul, bine ghidat chiar de conducerea noastră, pentru a da iluzia liberului arbitru în preajma întâlnirii de la Madrid? Ori pentru a transcrie în fapt principiul „divide et impera”? Toate teoriile sunt în aer şi circulă. De fapt, nu mai ştii, la nici una dintre taberele existente, cine se apără şi cine atacă. Cât despre cine pierde, mi se pare evident: toți ceilalți. Vorba e, cine câştigă de fapt? Și ce anume?

9 iulie

L-am terminat de citit pe Dumitru Popescu. Nu e totuşi ce speram să fie, nu la talentul, ci la condiţia lui de vizibilitate socială şi politică. E schematic şi fără profunzime. Am început, în schimb, să citesc *La corde et le souris* a lui Malraux. Ce

carte! E urmarea *Antimemoriilor* şi deci partea a doua din *Le Miroir et des Limbes*. Discuţia cu Léopold Sedar Senghor despre umanism e o pagină antologică referitoare la sensul umanităţii, scopul şi aspiraţia ei ultimă. Va trebui, atunci când o să conchid pe marginea umanismului la Vianu, să-l situez în acest context mai larg. Să fie un fel de „Vianu pentru generaţia noastră”, aceea a sfârşitului de mileniu doi. Cine ştie ce va mai fi! Până una, alta, totul se scumpeşte vertiginos... La noi acasă se lucrează la închiderea balconului. E neplăcut. N-am unde să scriu. Azi a dat iar telefon Eugen Popovici, amicul lui Vladi. Ne vedem mâine.

11 iulie

Citesc în continuare Malraux. Am ajuns la o convorbire a lui cu De Gaulle. Generalul i-a relatat o discuţie cu preşedintele Kennedy, avută cu puţin înainte de a fi ucis, despre necesitatea de a da sau nu chinezilor acces la bomba atomică. (Eu ştiu de la colega mea de cameră din anul I de facultate, Tzu I Pin, că chinezii o experimentau din 1966!) E un fel de presupunere, ne-explicită, despre cauzele morţii lui Kennedy. Pentru că mi s-a părut revelator în ce priveşte lărgimea orizontului lui Malraux, menţionez alte două pasaje: fabula care ţine loc de motto al volumului şi referirile la umanism din discuţia cu Senghor. Prima se referă la neiertătorul împărat care l-a pedepsit pe marele pictor să fie spânzurat de urechi până va obosi şi va muri. Dar pictorul s-a lăsat spânzurat doar de o ureche, iar cu cealaltă a desenat pe nisip şoricei. Erau atât de bine făcuţi, încât au prins viaţă, au urcat pe trupul pictorului şi au ros frânghia cu care era legat... Iar marele pictor a intrat într-una din picturile lui și a plecat spre depărtări, luând cu sine şoriceii... Aşadar, salvarea lumii vine prin artă? Fiecare prin el însuși ? Iar Senghor scria: „Numai omul poate visa şi-şi poate exprima visele prin creaţii care-i depăşesc condiţia. Iar în domeniul ăsta negrul e rege. De unde valoarea exemplară a civilizaţiei negro-africane şi nevoia de a o decripta pentru a constitui astfel baza unui nou umanism. Orice umanism seamănă cu ceea ce visezi, cu aspiraţia visătorului”. Iar Malraux continuă: „În ultimii 50 de ani a dispărut cercetarea a ceea ce se numea înţelepciune. Nu e lipsit de importanţă, dacă vrem să pricepem ce-o înlocuieşte. Spre ce aleargă umanitatea după 1945? Scopul civilizaţiei nu este să inventezi frigidere, evident, dar care e? Cucerirea Lumii de către om? Care? Nici politica, nici morala, nici chiar legile impuse de civilizaţia modernă nu sunt fondate pe spiritul ştiinţific de care fac caz... Civilizaţia noastră crede că le continuă pe celelalte pentru că le urmează. Or, ea rupe cu ele printr-un fapt banal şi capital: maşina. În plus, Nehru mi-a spus că Ramses al II-lea ar fi putut vorbi despre guvernarea unui imperiu cu Napoleon, dar nu cu preşedintele Statelor Unite”.

Deci Malraux se întreabă mereu şi mereu: care-i sensul? Spre ce ne îndreptăm cu viteză de bolid? Şi acest film despre ABBA la care ne-a dus Eugeniu Popovici! O adevărată nebunie colectivă! O hipnoză! Toţi oamneii ăştia, milioane, n-au găsit

cumva un substitut pentru acestă întrebare? Altfel nu-mi pot explica succesul muzicii lor... Trebuie să recunosc, mai mult pentru mine însămi, că mă tem mai mult ca de orice, de uscăciune pe dinăuntru. Oare ce fac eu, totul, nu e cumva tot un substitut?

15 iulie

Mâine plec la Iaşi la o şedinţă a „Convorbirilor literare”. Vasile Nicolescu iar mi-a cântat ca o sirenă: să le spun eu la Iaşi că rușii vor să ne ia Basarabia. Asta e o temă nouă în peisaj. Dar cine să fi introdus-o, de fapt? Şi mi-a arătat un referat intern (prin urmare de pe rețeaua cenzurii) la cartea uneia Grecul, apărută la Chişinău în 1972, despre dreptul moldovenilor de a se uni, drept exprimat în 1812. Mie Grecul îmi pare nume românesc... Şi, de fapt, nu ştiu ce e în carte... Un lucru mi-e cert: tentativa de a semăna discordia. Joi se duce Nicolescu însuşi la Cluj să le spună că ungurii să ne ia vor Ardealul. Veşnica problemă, dar înnoită și ea. E ordin de la Securitate, cel mai probabil. Ca să fie vina altora și nu problemele noastre interne în tot ce ni se întâmplă... I-am spus: „Sper că sunteţi destul de lucid ca să ştiţi că eu ştiu cum gândiţi dumneavoastră. Dacă e să discutăm în termenii realităţii, vă rog să plecați de la premisa asta.” A tresărit şi n-a mai întins discuţia. Mi-a dat odată o piesă de teatru a unuia Alexandru Sever despre Hitler ca să-mi dau cu părerea. După confuzia dintre ă şi â din dactilogramă am dedus că autorul e evreu. Ori numele era o invenție antisemită, cine știe… Nicolescu mi-a spus că scrisese şi o piesă despre Dimitrie Cantemir! Dar face din Hitler un nebun mărunţel, o caricatură. Cred însă că nu cucerea Europa numai cu atât şi că lucrurile se plasau într-un peisaj mult mai amplu. Subteran, Hitler a avut acorduri europene. La Churcill anticomunistul mă gândesc în orice caz. Că a derogat de la ele, e altceva. Există însă în prezent, undeva, în adânc, tendința asta de a-l salva pe Hitler de el însuși pe orice cale.

18 iulie

Ieri m-am întors de la Iaşi după o călătorie extenuantă, de nouă ore, cu personalul. M-am gândit pe drum că s-ar putea scrie ceva frumos, cu multă substanţă şi poezie, despre oamenii care s-au perindat printr-un tren. Ceva în genul cărţii lui Michel Butor. Cred că *La Modification* se numea. Starea trenurilor, viteza în primul rând, mi-a amintit de proza lui Alecsandri – *Balta Albă*. În orice caz, ceea ce visez eu este călătoria ca lentilă a vieţii în ce are ea mai suculent, mai specific, miraculos şi plenar.

Tocmai ce-am ajuns acasă şi m-am și trezit cu Veronica de la Iaşi la noi. N-am suflat o vorbă, fiindcă n-am treccut pe la ei. Am dus-o şi pe ea la „ABBA” (rulează încă la Favorit) şi a plecat tot aseară. Azi la slujbă Al. Simion mi-a dat cartea lui Ion Horea, *Bătaia cu aur*, lăsată pentru mine cu dedicaţie. Horea a plecat de azi in concediu şi nu l-am mai prins ca să-i mulţumesc.

Trebuie să vorbesc cu Al. Oprea, directorul de la Muzeul Literaturii, pentru accesul la manuscrisele lui Vianu șin Camil Petrescu.

25 iulie

După două alerte atomice false, din cauza dereglării ordinatoarelor, spaima americanilor şi tensiunea generală au crescut suficient de mult pentru ca RFG-ul să fi căpătat de la americani „feu vert” pentru înarmare. Cu alte cuvinte, a fost abolită reglementarea postbelică prin care RFG-ului i se interzicea să deţină nave de mare tonaj, inclusiv cu echipament nuclear. Ca urmare a conflictului din Afganistan probabil, unde au intrat trupe sovietice. Pe de altă parte, sovieticii au trimis în cosmos şi o navă cu un pilot vietnamez la bord. Îşi întăresc în felul lor poziţiile în Asia. Vor să aibă asigurată linia spre chinezi. Aceştia s-ar părea că înclină, din cauza vecinătăţii cu URSS, spre americani. Dar eu cred că mentalitatea lor orientală îi va duce în poziţia celui de-al treilea, care câştigă atunci când doi se ceartă. Jocul este: cine începe primul; cine pe cine pune să se bată în locul lui; de cât timp e nevoie până la start. Nici o minune cred că nu mai poate anula acest joc şi nu mai poate dărui Pământului pacea. Nici chiar teama de autonimicire totală a speciei. Şi aici, la interior, mi se pare că se recunoaşte apropierea furtunii. Nu e vorba numai de inflaţie şi de uşoara criză alimentară. Văd că s-a recurs la încurajarea particularilor, concepţie ne-socialistă şi, mai ales, ne-comunistă – pentru echilibrarea economică. Dar plata datoriilor şi înarmarea nu ştiu dacă nu vor precumpăni. Stăm mai bine decât polonezii, despre care chiar agenţia lor de ştiri anunţă că nu e bine deloc. E drept, câte ceva a răzbătut şi la noi, în legătură cu minerii din Valea Jiului, deşi nu s-a scris nimic. Iar organizaţiile locale de partid s-au solidarizat cu minerii. Problema este, la o adică, noi „pentru cine votăm”? Ca ţară membră a Pactului de la Varşovia, mergem cu sovieticii. Deşi, mai nou, vrem Basarabia, Cadrilaterul, ne zburlim la Ungaria din caza Transilvaniei şi îl publicăm, fie şi cu circuit închis, pe Sextil Puşcariu cu *Memoriile* lui, în care povesteşte cum, în preajma primului război mondial, pretenţiile româneşti se ridicau la întreg Banatul, până aproape de Belgrad. Despre Ardeal ce să mai vorbim! Sunt foarte curioasă ce va fi în august la Congresul internaţional al istoricilor de la Bucureşti. Spiritul în care sunt pregătite masele mi se pare limpede antisovietic. Nici nu îndrăznesc să zic pro-nazist. Și nu cred că rușii vor lăsa netaxată situația asta. Cred doar că este momentul espectativei. Va trebui să meditām deci, cu seriozitate, la această alegere pe viaţă şi pe moarte. Mda... Liniştea pe care o preţuim fiindcă începe să ne lipsească... Îţi vine să spui: răul e în om ca viermele în măr.

Am mai citit nişte lucrări de stilistică şi poetică pentru ca să am referinţe la Vianu. Aş vrea să mă apuc în august de capitolul de filosofie. Am citit *Les Noyers d’Altenburg* a lui Malraux. E splendidă. Dar, fiind autobiografică, autorul însuși a interzis, prin testament, reeditarea ei. M-am interesat fiindcă aș vrea s-o traduc.

26 iulie

Discutam azi cu Mircea Deac despre „Secolul XX” nr. 11-12/1980, abia apărut. „Nu înţeleg, spunea, ce l-o fi ţinînd pe Hăulică[108]. Sau, mai bine zis, cine. Mai sunt şi alţi oameni deştepţi în ţara asta. Dar uite el cu ce întârziere apare şi uite-te în revista lui: foşti legionari, homosexuali, oameni cu care-şi face el interesele în străinătate. Precis numărul ăsta îl ia cu el când o să plece la Congres (nu mi-a zis ce congres...) şi arată ce libertate e la noi...” „Vine Madridul”, am spus eu. „De ce sunt lăsaţi?” se mira. „Şi Barbu”, am spus. „Altul în locul lui n-ar putea face ca el”. „Ar fi inventat”, zicea Deac. „Vedeţi, i-am spus, nu ştiu decât din citit, dar înainte de al II-lea război mondial tot aşa, au fost lăsate mai multe deschideri.” Eu mă gândeam la faptul că o ţară supravieţuieşte apărîndu-se prin aceste „deschideri”, care prilejuiesc apoi valorilor reale un racord între trecut şi viitor, asigură permanenţa. Nu m-am gândit pe loc, dar, în fapt, putea fi vorba şi de un „divide et impera”. Aşa gândea mai curând Deac, fiindcă a zis: „Capete de pod”. Interesant cum vede el problema. Ca şi când o ţară este în exclusivitate teatrul de joc al unor forţe din exterior. Foarte interesant! Deac are în general o gândire mai greu de descifrat. Aromân. Și încă elevul lui Camil Ressu, tot aromân.

Al. Simion mi-a spus azi dimineaţă (avea în vedere tot „Secolul XX”): „Nu poţi să ştii în ce ape se scaldă omul ăsta. E ba aşa, ba aşa”. Cred că Simion vede în Hăulică un luptător pentru „drepturile omului” şi îi ia apărarea. Dar eu cred că e bine înregimentat pe undeva.

Dumitru Matală e mai şmecher. Amic cu Nicolae Dragoș. Joacă după cântecul fiecăruia, dar înaintează doar în direcţia lui. Ca şi Nicolae Ioana, care nici nu vrea să lase să se bănuiască acest lucru. Doar Virgil Poiană, ardelean căpos, nici nu ştie pe ce lume se află. O să pice la un moment dat ca dintr-un copac...

Al. Oprea m-a invitat să public în „Manuscriptum” două inedite de Vianu şi am acceptat. Plus ofertele „Transilvaniei”. S-ar zice că trebuie să mă apuc să termin articolele până la toamnă, când reîncep să scriu la carte.

30 iulie

Ieri a fost ziua mea de naştere. Vladi mi-a cumpărat un frumos binoclu pentru spectacole şi m-a dus la restaurantul Mărul de Aur, unde am luat morun la grătar şi tort de ciocolată. Am trecut de vârsta canonizării lui Iisus şi urmează vârsta pe care Dante o desemna cu vorbele: *Nel mezzo di camin di nosta vita*... Până atunci o să-l public de Vianu. Ei şi?!

---

[108] Dan Hăulică (1932-2014) – a absolvit Literele la Iași și Istoria Artei la București. În socialism a fost redactorul șef al revistei „Secolul XX", amic cu Vasile Nicolescu. Evreu după mamă. În 1990 a fost numit ambasador permanent al României la UNESCO. A scris foarte puțin, despre arta plastică. Membru corespondent al Academiei Române din 1992.

6 august

E miercuri şi e foarte cald. Am primit o invitaţie la Congresul Ovidianum, al latiniştilor şi aş vrea să mă duc, fiindcă e la Constanţa. Poate scriu şi o comunicare. Trebuie să scriu şi articolul pentru „Transilvania”, să termin de copiat *Les Noyers d’Altenburg*, să copiez ineditele lui Vianu de la MLR şi să citesc *Heidegger – Kant et le problème de la métaphysique;* să fac planul capitolului de filosofie la Vianu; să merg la mare o săptămână, cu care prilej să scap de starea asta de somnolenţă.

7 august

Iar e joi, iar trebuie să mă uit pe şpaltul „Săptămânii”, plin de tot felul de insinuări. Dintre toate, tendinţa cea mai gravă mi se pare aceea de a produce cu orice preţ o falie în frontul literar, de a-l scinda. Acțiunea asta este extrem de bine țintită. Mai nou, văd că această tendinţă se întinde de la fenomenul contemporan la istoria literaturii. Astfel, Duiliu Zamfirescu este opus lui Titu Maiorescu, Lovinescu lui Călinescu. Aş vrea să opresc, dacă şi în ce măsură pot, fenomenul la literatura contemporană. Dacă unii scriitori o fac împişi – ceea ce nu cred, dar exclus nu e – atunci ei pot fi folosiţi de aceia cu adevărat rău intenţionaţi. Şi „cui prodest” să arătăm că suntem o cultură de nimic? Sau, cum s-ar zice, o țară de nimic?

În altă ordine de idei, vorbeam ieri despre dezastrul economiei noastre. Poiană zicea că, orientându-ne după ruşi, care generalizau experienţa blocadei din perioada interbelică (semn că sistemul socialist funcţionează ca şi când ar fi înconjurat de dușmani, se apără, se dezvoltă centrat pe ideea apărării de dușmani), am industrializat şi noi cât am putut, primind însă materia primă din import. Acum dăm valută forte pentru materia primă (în perioadă de „criză”) şi n-avem cui vinde, pentru că nu poţi fi competitiv, în condiţii de neamortizare şi de calitate mai scăzută, cu marile producătoare: oţelul suedez nu e ca al nostru de pildă. Stocuri uriaşe, din care pierdem prin reciclare mai mult de jumătate. Ce înseamnă un cap politic care să nu fi văzut corect şi departe... Nu idealul societăţii închise, pe care o experimentăm noi, ci idealul societății deschise pare menit să câştige teren. Iar ruşii fac asta în Uniunea lor... În condiţiile în care şi Europa face un trust împreună cu SUA, o Piaţă Comună, cum să-i rezişti? Iţi poţi oare permite să faci scandal în CAER? Şi, dacă vrei să fii complet independent economic, iată că pentru asta plăteşte populaţia: inflaţie, criză. Lipsă de produse. Şi independent tot nu eşti. Până şi ţările din Africa se vor trezi curând şi vor cumpăra de la cine-şi poate permite să dea ieftin şi bun... E posibil ca acum, în plină vară, un kilogram de roşii să coste 6 lei? Dar ce-o să mâncăm la iarnă? În Polonia sunt iarăşi greve. Ei importă roşiile de la noi... Aici, în afară de mineri, n-a mişcat nimeni... Oamenii ar fi mulţumiţi şi aşa, numai să fie pace...

9 august

Aseară a sunat iar Eugen Popovici. Dacă e ce cred, băiatul ăsta are nevoie de ajutor.

Probabil voi fi detaşată la Congresul Internaţional de Istorie de la Bucureşti. Timp pierdut şi am de făcut atâtea! Trebuie să scriu comunicarea pentru Ovidianum, a trebuit să mă familiarizez cu scrierile lui Ovidiu și să revin la metrica latină. Am dat cartea lui Malraux la editură pentru referat. Cartea lui Heidegger mi-e într-adevăr foarte utilă. Este un adevărat „joc cu mărgele de sticlă"[109]. De altfel, chiar mă gândesc să dau un motto capitolului referitor la filosofia lui Vianu din Herman Hesse – *Jocul cu mărgele de sticlă*. Şi poate să dau un motto fiecărui capitol, aşa cum n-am reuşit s-o fac la prima carte.

Dacă într-adevăr voi fi detaşată la Congresul istoricilor, atunci poate să am timp să copiez ineditele lui Vianu. Mai rămâne de scris şi articolul teoretic pentru „Transilvania", promis pentru începutul lui septembrie. Ei, în ce-l priveşte pe Vianu, el nu are ceea ce se cheamă un sistem filosofic. E kantian cu măsură, iar fenomenolog numai prin metodologia de lucru. Totuşi chestiunea „sinelui" şi „libertăţii", a tot ceea ce s-ar putea numi raţiunea pură şi practică (şi fundamentul lor metafizic) fără îndoială îl preocupă. Cred că de aici trebuie pornit, trebuie făcute delimitările: ce abordează şi ce nu dintr-un prezumtiv sistem gnoseologic, ontologic etc. şi, în în sfârşit, accentul pe filosofia culturii, care este altceva decât filosofia propriu-zisă. Avea dreptate Bachelard când vorbea despre psihanalizarea muncii ştiinţifice. Uite, nu mai reţin decât un halou al acestui „încă ceva". Era însoţit de un fel de aer de singurătate şi puritate deosebită. Trebuie că ţinea tot de lectură şi de muncă. Aşa că am scris o poezie: *Ochiul ceresc acesta-i, iată-l/ sub valul Timpului adânc culcat./ Închis spre mine geana-şi mişcă/ De febra lumii încrustat./ Ochiul lumesc acesta-i, iată-l/ ce fruntea mi-o a înstelat./ Fiori noptatici îl iubiră/ de rădăcina vieţii aninat./ Şi ochiul, ochiul tot mereu/ oglindă, lac, fântână nesfârşită,/ mă pierde şi mă cheamă fără grai/ în limba clipei veşnic rostuită./ Cuvântul, ochiul, ochiul din cuvânt,/ lumesc mă roagă să-i desferec/ izvoarele fiinţei care sunt...*

15 august

După ce, în sfârşit, am scris comunicarea pentru Ovidianum – *Le mythe de la Génèse dans Les Métamorphoses d'Ovide*, am pierdut-o. Mai exact n-am mai găsit-o la birou. Poate să fie acasă. Oricum, e bine că încă nu i-am spus lui Mihai Nasta ieri şi de comunicare. Azi o să termin cu Heidegger şi cu planul capitolului la Vianu. Săptămâna viitoare o să mă duc la Muzeul Literaturii pentru inedite. Ar mai rămâne articolul de la „Transilvania". Dar cred că va fi după întoarcerea de la mare. Cât stau la mare am de gând să iau cu mine romanul şi să continui.

---

[109] Este titlul romanului simbolic al lui Hermann Hesse. Într-o țară posibilă, numită Castalia, personajul Knecht face o sinteză a tuturor cunoștințelor umane, din diverse domenii, pentru a ajunge la lumea pură a jocului cu mărgele de sticlă. Și când reușește, își dă seama că trăiește într-o lume paralelă cu cea reală.

Impresia generală asupra a ceea ce trăim este că nu e bine. Dar nici ca Buzura, cu *Vocile nopţii*. Să nu-ţi oferi nici o iluzie şi nici o soluţie, înseamnă sfârşitul umanităţii. Mereu se aglomerează semne diferite, de la creşterea crizei mondiale şi înarmării, până la faptul că, iată, cu fiecare generaţie oamenii cresc sensibil mai înalţi, vor atinge curând maxima atinsă de atlanţi şi vor pieri ca ei. Se pare că nu-i uşor de traversat acest sfârşit de mileniu. Dincolo de toate, creşte psihoza. Umanitatea se teme de cifrele rotunde şi de lipsa ei de maturitate în aprecierea Binelui şi Răului. Oricum însă, trebuie să-i recunosc lui Buzura meritul de a fi făcut ceea ce aveam şi eu de gând să fac dacă aş fi scris proză: să mut discuţia (cu revelarea tuturor scăderilor) de la momentul dogmatismului la cel actual, nu mai puţin dogmatic, ba chiar dramatic prin laşităţile de tot felul. Vorba e: ce sau cine-i de vină? Și ce-i de făcut?

19 august

Comunicarea a fost în sfârşit regăsită, e gata pentru Ovidianum. La MLR nu mă pot duce pentru Vianu, fata de la depozitul de manuscrise e în concediu. Planul capitolului despre filosofie l-am făcut, pe Heidegger l-am înapoiat la bibliotecă. Mai rămâne să văd ce-i cu referatul la Malraux şi propunera de traducere la BPT. Mai rămâne de scris articolul pentru „Transilvania”. Ion Horea mi-a cerut o fotografie pentru poeziile pe care le-am dat la „România literară”. Am desfăcut canapeaua de la cea mai mare dintre surorile mamei pentru o tapiţerie nouă. E englezească, din 1904, prima „reparaţie generală”, după cum scrie pe lemnul ei, a suferit-o la Bucureşti în 1915... România abia se pregătea să intre în război…

20 august

E miercuri. Ieri a venit Lenuța Doxănescu să mă invite la ziua ei (probabil a aflat că n-am vrut să dau bani pentru ziua ei, fiindcă face totdeauna o separare netă între „colegii ei” cu care a venit de la cenzură şi noi, cei deveniţi supuşi după ce au mutat cenzura la Consiliul Culturii, tot cu ea şefă). In sfârşit...

L-am terminat de citit pe Heidegger. Ceea ce consideră el a fi centrul şi scopul filosofiei este omul. Pledoaria se îndreaptă către o „antropologie filosofică” înţeleasă ca domeniu-cheie al existenţei. Asta ar fi deosebirea de Kant şi aprecierile care s-au făcut între fenomenologie şi psihologism. Înclin să cred că are dreptate când îl consideră pe om creator de realitate şi nu doar parte a realităţii pre-existente lui. Dar şi aici interpretarea se pretează la amendare: creaţia umană nu pleacă de la zero, cum zice el, ci de la datele realităţii pre-existente (intrate în formația fiecărui om). Nici soluţia lui Vianu, care credea că Spengler face sinteza între idealismul şi materialismul istoric, nu e mai fericită. O linie a echilibrului mi se pare că ar trebui să recunoască realitatea obiectivă ca pe un apriori pentru existenţa umană. Abia de aici încolo începe creaţia. Sper ca din capitolul despre filosofie la Vianu să se vadă acest lucru.

Şi, pentru că tot am intrat în această chestiune foarte spinoasă a esenţei în creaţie, ceea ce presupune o sublimare a fiinţei pe treapta cea mai înaltă a spiritului, aş vrea să menţionez o discuţie pe care am avut-o alatăieri cu Vladi. Nu mai ştiu de la ce a început. Fapt e că, în final, s-a ajuns la Premiile Nobel. Cred, ziceam eu, că spiritele abstracte (mă gîndeam la matematicieni, care, am aflat apoi, nici nu concurează la Nobel, ci la Medalia Filtz) aparţin fie ateilor convinşi, fie celor care ţin de o religie mai abstractă. Ortodoxia, care e o religie exprimată prin lucruri, una a concretului (Raiul, Iadul, sfinţii etc.) nu favorizează dezvoltarea spiritului ştiinţific, ci a celui artistic. Rusia a dat o mare literatură... Vladi însă nu era de acord cu peroraţiile mele. Misticism, spunea, asta numeşti tu concret... Pentru ştiinţă adevărul e altul. Importantă e linia pe care te înscrii. Iar ea s-a impus din cauza cerinţelor realităţii. De pildă, cel care a dezvoltat holografia, a aşteptat 40 de ani ca să ia Premiul Nobel. S-a întâmplat abia după ce s-a descoperit laserul care pune în evidenţă opţiunile holografiei. Pe urmă, s-a luat un Premiu Nobel pentru un tabel al quarkurilor, deoarece, ulterior, quarkuri numai presupuse, au fost evidenţiate conform tabelului. Ca şi în tabelul elementelor al lui Mendeleev. M-am gândit, dar nu i-am mai spus, ce minune a fost folosirea logicii de la anticii greci încoace. Cine ştie de fapt dacă, apucînd-o pe alt drum decât acesta, umanitatea nu s-ar fi construit cu totul altfel, urmînd o altă logică internă decât aceea conformă cu realitatea. Ceea ce mi se pare hazardat în atitudinea oamenilor de ştiinţă este exact investigarea după normativele realităţii lor. Cum să ajungi pe planeta Marte şi s-o abordezi după logica realităţii pământene? Cred că adevăratul salt pe care trebuie să-l facă umanitatea în pragul mileniului trei este exact admiterea multiplicităţii formelor logicii, de fapt a realităţii multi-polare. A multitudinii Lumilor. Cred că, în convorbirea cu Malraux, Senghor intuia acest lucru atunci când se referea la izbucnirea în afară, în acest secol, a ceea ce el numea „la négritude". Pentru că afirmă o altă formă – la scară planetară – decât aceea pe care o urmează civilizaţiile de azi, adică a antichităţii greceşti centrată pe ideea Europei despre logică. Vrea să spună, în măsura în care n-a fost contaminată de europeni (fiindcă americanii sunt tot europeni prin tipul cultural). Ar mai fi chinezii, adică Extremul Orient, care este şi el diferit cultural atât de europeni, cât şi de africani. Apoi indienii, contaminați serios de gândirea britanică. Și slavii, evident... Dar există semne că China se poate racorda la cultura de tip european fără s-o abandoneze pe-a ei. Pe când eram colegă de cameră cu Tzu I-Pin, mi-a arătat gazete chinezeşti scrise atât cu ideograme, cât şi cu alfabet latin. Dar e o iluzie, mi-a spus, ideogramele exprimă chiar blocul de gândire chinezesc, identitatea Chinei: Tzu e numele rădăcinii unei plante, o parte a unui arbore genealogic ş.a. I-Pin e frunza unei plante, e prenume, e un terminal industrial etc. Mi-am amintit brusc de faptul că în URSS se botezau fetele Industrializația, Innovația, iar pe urmă le ziceau Iia... Acum mi se părea că văd și un sens străvechi, pur asiatic, în acest mod de numire, nu doar un stângism extrem,

cum crezusem... Gândirea chinezului e formată nu pe auz, ca la europeni și ca în scriera cu alfabete, ci pe văz. Deşi... Chineza nu are decît trei consoane, iar cele lipsă sunt suplinite de 4 tonuri muzicale şi combinaţiile dintre ele. Dacă n-ai ureche muzicală, nu poţi vorbi şi înţelege... Pe urmă, pronunția e alta în fiecare provincie. Astea ar fi, cum s-ar zice, dialectele. Singurul mod de înțelegere a tuturor chinezilor, unii cu alții, este scrierea. Khmerii se pare sunt şi mai vechi în timp decât chinezii, după cum zice chiar I-Pin, pesemne dravidieni, dar nu ştiu câtă vreme vor mai exista ca o insulă de străveche civilizație izolată în coasta Chinei.

Rezumativ spus, problema existenţei aflate în criză îmi pare o criză de formulă, de capăt de drum, de fundătură, nu o derivație a crizei economice, ci a tipului de structură a civilizaților. Ba chiar, criza energiei mi se pare că exprimă plenar acest fapt și este ea însăși urmarea unei formule, a unui tip de mentalitate care a mers pe secătuirea anumitor resurse naturale planetare, a mers pe un tip de logică umană. Modul de gândire trebuie modificat. Acesta e rolul creator al omului. Dar cum să faci acest salt calitativ spre necunoscutul viitorului, când tu n-ai nici ce mânca? Pentru ţările socialiste polonezii sunt exemplul cel mai grăitor. Ceea ce se întâmplă acolo este o ruptură profundă. Despre celelalte nu ştiu lucruri prea exacte. Oricum, mi se pare că ruptura cu trecutul și pasul de trecere se vor produce acolo unde există o acumulare mai mare de capital. Şi o raţiune mai drept înţeleasă a folosirii lui. Fiindcă logica şi raţiunea sunt lucruri diferite. Rațiunea ca imperativ moral rămâne, categoric, fundamentul fiinţei omeneşti. Fără asta chiar umanitatea ca specie e în mare primejdie. Dacă aș spune asta coram populo, nu mi-ar da nimeni nici un credit, aș fi violent blamată. Nici dacă aș vrea, după ce răul e făcut, să iau parte la remedierea lui, așa cum a făcut, de pildă, Makarenko la ruși, nu mi-ar da nimeni nici un credit. Evident, încă pot să scriu…

3 septembrie

E miercuri şi e destulă vreme de când n-am mai scris un rând. Între timp am fost la Constanţa la Ovidianum (25-30 august). Acum mă aflu la Iaşi, într-o mansardă prăpădită a Hotelului Traian, altminteri elegant. Pentru tot ceea ce s-a întâmplat între timp, trebuie s-o iau pe rând, ca să nu pierd şirul.

Cele câteva zile de dinainte de plecarea la Constanţa au fost agitate din cauza refacerii canapelei. Tata și cu mine am muncit pe rupte s-o refacem, nu era de lăsat pe mâna nimănui. Apoi am stat cu Vladi la nişte cozi infernale şi am luat vinete, roşii şi ardei graşi pentru conservele de iarnă. Am descoperit că unul din borcanele de castraveciori puşi pentru iarnă începe să se strice. Mama a văruit bucătăria şi a întors pe dos holul. Mă pregătesc să-i invit pe Valerică Prepeliţă, de la Politehnică, şi pe nevastă-sa, Marina Preutu, care lucrează la „Scânteia” şi e nepoata pictorului Dumitru Ghiaţă, apoi pe Ştefan Mirică (râmnicean sărat, cadru didactic la Matematică) şi nevastă-sa, pe Eugen Popovici.

*

* *

Un loc important a ocupat interludiul constănțean. Mai întâi, faptul că am locuit la baraca de experimentări a Institutului lui Vladi mi-a dat o dispoziţie foarte bună, era chiar pe malul mării şi mă simţeam ca la ţară. Avea o grădină cu roşii, morcovi, fasole pe araci şi floarea soarelui, o curte cu păsări (am găsit un ou într-un cuibar!), o parcelă cu porumb şi un câine, din păcate legat zdravăn. Erau şi o bucătărie de vară unde curăţam peşte luat direct de la pescari, un şopron, o masă lungă cu bănci puse la umbră. Alături era un răcitor cu gheaţă. Am găsit doi motani, unul negru cu alb şi unul roşu cu alb şi la plecare am lăsat trei motani şi o pisică. Un motan l-a adus Vladi, voiau să-l înece nişte copii în mare, iar pisica am luat-o din parc, era foarte bolnavă, am lecuit-o noi.

În ce priveşte lucrările propriu-zise ale Congresului, cred că impresiile s-au aşezat cam aşa: comunicările propriu-zise, care m-au lăsat să văd că școala românească de latinişti e foarte serioasă; apoi secţiunea mituri, unde, din păcate, reperul e doar Mircea Eliade. Comunicările, per total, n-au depăşit nivelul clasificărilor, deşi unele căutau în scrierile lui Ovidiu urmele vieţii geţilor, alţii sistematizau zone şi sub-zone ale scrierilor lui. O a treia direcţie, unde m-am încadrat şi eu, a fost: de ce ne mai interesează azi Ovidiu? Ce a fecundat el la urmaşi, prin ce mai e „viu”? Mulți interpretau inclusiv miturile în acest sens. Mihai Nasta mi-a lăudat comunicarea foarte mult. Vrea să mă racoleze vicepreședinte în Consiliul de Conducere al Societăţii Ovidianum. Probabil o să accept. Şcoala franceză – mai ales Simone Viarre de la Universitatea din Lille, cu un doctorat la Sorbona (i-am citit teza acum vreo opt ani) se mişcă foarte uşor în toată greco-latinitatea, dar pronunţă îngrozitor latineşte (mă bucur să văd că la ediţia asta a congresului s-a revenit, faţă de acum patru ani, la latina medievală, fiindcă cea clasică, fără v şi ţ, era îngrozitoare). Această şcoală franceză are o anume soliditate ştiinţifică, o rigoare carteziană – de care noi ducem lipsă – îmbinată cu o uşurinţă (uneori neiertat de mare) a trecerii de la o idee la alta în vederea unei sinteze care, iertată fie-mi expresia, se întâmplă să sară peste cal. Cineva a spus despre Ovidiu că a adus ceva fundamental în literatura latină. Cu asta sunt de acord. Dar să susţii că asta a fost din cauză că i-a sintetizat pe Platon, Hesiod, Empedocle, pitagorismul etc. este o minimalizare. Şi încă ar fi ceva şi în asta, dar s-o susţii referindu-te doar la nivelul metaforizării ovidiene, iată ce nu mai înţeleg. Adică să foloseşti ultimele răgete ale formalismului într-o cercetare care are aspecte mult mai profunde, atunci literatura nu era separată de filosofie, asta este, vorba Simonei Viarre, „quelque chose de définitif au sens français”. Un alt filon de cercetare este al şcolii germane, la care trebuie raliată, în primul rând, şcoala poloneză. Şeful revistei „Vox latina”, un german din Vest care vorbea latineşte de parc-ar fi rostit comenzi nemţeşti, avea o precizie milimetrică a expunerii. Dar, dincolo de ea, n-am văzut nici un fel de

creativitate. Poate asta era lipsa mea. Pentru că polonezul, cu care am rămas amică, Jerzy Danielewicz (Iurek), de fapt specialist în greacă, a susţinut – cu argumnente imbatabile – că tot ceea ce se consideră a fi orfism (tracism!) la Ovidiu, e o chestiune de intentivitate metrică, o bază tehnică şi nu o filosoie. Şi Axan, latinistul nostru de la editură, spunea exact contrariul... Au fost şi 23 de italieni, dar s-au prezentat doar două comunicări, din care n-am auzit decât una. Am vorbit însă în particular cu mai mulți, majoritatea sunt din zona Veneto-Friuli (friulana are asemănări mari cu româna veche) şi am văzut că au o tradiţie filologică excelentă. O a doua observație importantă referitoare la Congres e cea privitoare la oameni. Începînd cu impresii nevinovate, cum ar fi apucăturile de fată bătrână şi zgârcită ale Simonei Viarre sau diversele neînţelegeri de culise ale românilor şi până la impresii complexe, privind un om. O să încep cu ultimele, fiindcă nu cuprind decât două exemple: Mihai Nasta şi Jerzy Danielewicz. Pe Nasta nu-mi amintesc să-l fi cunoscut personal până la Congresul ăsta. Ţimminte că l-am rugat pe Mircea Martin să-mi recomande nişte meditatori de română şi latină pentru fata lui Petru Anghel, care vrea să dea la Facultatea de Limbi Clasice. Pentru latină mi-a zis: „Poate ştie Mihai Nasta pe cineva". Şi mi-a dat telefonul lui. Am vorbit, iar fata lui Petru Anghel ia lecţii cu soţia lui Nasta, profesoară de latină la liceu. Invitaţiile la Congres le-a făcut însă pe baza listelor de la congresul trecut. Dar a venit o dată la CCES să mă roage să-l ajut cu numerele de telefoane ale primăriilor, care să dea prin şcoli invitaţii (către profesorii de latină). Pe urmă, nu ştiu din ce s-a ţesut amiciţia noastră. Am avut două discuţii mai lungi, una la Muzeul Callatis, când mi-a citit inscripţii greceşti şi mi-a vorbit cu nebănuită pasiune, febril, despre coloniile greceşti (de fapt ale Miletului ionian, un amesterc parto-grec) de la Pontul Euxin, mai ales despre stilul doric (normal ar fi fost să vorbească despre cel ionic, milesienii erau ionieni, dorienii aveau și o fibră pelasgică) şi mi-a dezvăluit descoperirea unui sarcofag la Tomis, în care se afla un învăţat cu un papirus în mână. „Şi unde e?" am zis eu, intrigată." „Păi, mi-a spus cu regret, nu trebuia expus în aer liber. Dar, pe de o parte, după ce l-au dezgropat şi au anunţat forurile, un tovarăş de la partidul local a zis să-l ţină acolo, să-l vadă şi el... Ei, până a venit, s-a descompus. Iar pe de altă parte îl acoperiseră cu nişte coceni de porumb şi a căzut rouă pe ei..." Doamne, Dumnezeule! Şi aţi apucat să-l vedeţi?" „Eu, da, dar n-am apucat să văd ce scria pe papirus..." Bănuia că ar fi fost un geograf din Callatis, pomenit de Strabo în *Geografia* lui. Acum, ce să zic... Homer scria în *Iliada* că Achille e îngropat pe Insula Șerpilor (Leuke, zicea el, adică Albă). În plus, Nasta e fiul lui Marius Nasta, profesor la Medicină, ftiziolog, se știa cu familia Vianu. Am și povestit despre Vianu. El însuși e însurat cu o belgiancă de viță nobilă, care ar vrea să plece din țară, dar după ce termină fiică-sa facultatea. El ar sfârși-o cu istoria definitiv, așa că mai încearcă s-o întindă puțin… M-a întrebat dacă n-aș vrea să cumpăr eu apartamentul lui, dar nu, noi n-avem bani pentru ceva atât de elegant după cum l-a descris…

Adrian Rădulescu[110], arheolog ca formație, directorul Muzeului din Constanţa, a dat o agapă congresiştilor. E un personaj interesant, cu acoperire culturală mare, dar filtrează totul prin perdeaua clasicităţii. Se descoperă greu, dar tot mi-a spus că în ziua de azi e foarte greu să faci ştiinţă. Fireşte, o să-i ajut cu ce pot, dar nu pot prea mult... Incearcă şi ei, în fond, să păstreze o mişcare culturală în sensul identităţii noastre măcar parţiale cu trecutul dinspre care venim...

Cât despre Danielewicz, contactul s-a stabilit numai pe bazele simpatiei, ale „afinităţilor elective". Fiindcă ne despărţea totul: formaţia, limbile pe care le vorbim. Nu ştiu cât ştie franţuzeşte, dar când am început comunicarea prin a-mi cere scuze pentru emoţia firească în faţa atâtor specialişti reputaţi, mi-au căzut ochii întâmplător pe figura lui şi era evident că pricepuse despre ce e vorba. Avea o figură rezervată, de om sensibil. Blond, cu ochii vioi, albaştri, ascunşi în dosul unor lentile groase, îmi zâmbea cumva pe furiş de câte ori ne vedeam. Până când, într-o seară, înainte de vizita la Murfatlar (de miercuri) s-a apropiat şi m-a întrebat dacă vorbesc englezeşte. „No so bene, ma il mio marito parla bene". Înţelegea italiana cum înţelegeam şi eu engleza, dar se jena să se exprime. Prefera s-o dea pe latină.... Fireşte, amiciţia s-a legat mai bine la Murfatlar. A fost foarte deschis. Era îngrijorat pentru Polonia lui. Acolo grevele încinseseră spiritele, o parte din guvern se schimbase. „S-a şi legiferat dreptul la grevă", ne-a spus. Ceea ce însemna, de fapt, am înţeles mai apoi, recunoaşterea sindicatelor libere (Solidarnosč) care aveau să răstoarne ordinea socialistă. Dar Iurek era omeneşte îngrijorat pentru fetele lui, nu se pricepea la politică. Nu ştiu cum a venit vorba despre Conferinţa de pace de la Madrid şi n-auzise nimic. Îl interesa cât costă carnea la noi şi ce lefuri au oamenii. Fără discuţie, la ei e mai rău ca la noi. Voia să cumpere şi să ducă acasă piersici şi salam de Sibiu!! L-am dus la delfinariu şi pe faleză. A fost încântat. Spunea că e prima lui plimbare de când a venit la Constanţa. Că a dormit mult, fiindcă înainte de a pleca s-a grăbit să predea o carte. A fost ales, ca și mine, vicepreşedinte al Asociaţiei Ovidianum. Am văzut o modestie reală pe faţa lui. Ne-a invitat să-i cunoaştem familia şi oraşul. E din Poznań. Poate o să ne ducem. La plecare ne-am sărutat de trei ori, în stil slav, cu efuziune deloc jucată şi i se umeziseră ochii de emoţie. Nici nu ştiu din ce poate veni o simpatie atât de bruscă şi de profundă. La ultima plimbare, pe faleză, am întâlnit un grup de tineri care cânta în cor romanţe românești vechi. Era lună plină, erau valuri ample, argintate, un pustiu de ape, iar în spate puțin era

[110] În anul 2002, pe când făceam filmările pentru ciclul de documentare *Orașe românești* (SRTV, Canalul 1), am ajuns la Constanța și pentru un interviu cu directorul Muzeului de Arheologie. Adrian Rădulescu se așezase, colegul meu, Sorin Chivulescu, directorul de imagine, pregătea cadrul. Deodată s-a deschis larg ușa încăperii în care ne aflam, a intrat furios un om pe care nu-l cunoșteam, l-a apucat de guler pe Adrian Rădulescu și l-a scos afară din sală în pumni. Apoi a strigat la noi: „Eu sunt directorul, nu e el!!" Se numea Gheorghe Papuc și lui i-am luat interviul pe care l-am publicat apoi în volumul *Viața în jurul Mediteranei și proiectul România*, din 2019.

statuia lui Eminescu. A fost impresionat. „La noi, a spus, oamenii nu mai cântă decât când se îmbată.” Am văzut cum culegea impresiile fărâmă cu fărâmă ca să le păstreze cu scumpătate în muzeul lui imaginar. S-a uitat la dalele caldarâmului care aveau în intarsie căluţi de mare şi peşti şi a clipit de parcă ar fi spus: „Iată, ce bine e, mă plimb, sunt cu prieteni, nu mă grăbesc, sunt liber, mă bucur, mă destind. Trebuie să ţin minte clipele astea şi peştişorii, şi căluţii de mare...” Asta eram noi pentru el: reprezentarea unor clipe de normalitate...

În rest, celelalte contacte pe care le-am stabilit au fost cu totul fugare. Un italian, din Sicilia de fel, acum ziarist și editor la Roma, pe nume Antonio Barone, mare guraliv, m-a sărutat la Murfatlar la *Perinița*, spre furia nevestei, mi-a luat adresa, dar n-o să-mi scrie... La întâlnirea festivă cu primarul i-a dăruit o sticlă de vin sicilian, învelită în catifea albastră. Înainte de a o înmâna, a mângâiat catifeaua albastră a sticlei pântecoase ca pe o femeie, a zis „dal mio paesse, Sișilia” și a întins-o către primar. Cum s-ar zice, nu Italia, ci Sicilia era țara lui… După terminologie e și el comunist. Iurek mi-a spus că lui i-a povestit că vrea să meargă prin toate ţările socialiste, să „ia temperatura” locului, fiindcă se întâmplă „ceva”.

În sfârşit, a treia secţiune a impresiilor se referă la atmosfera generală. A fost un congres mai puţin reuşit decât cel precedent (organizat de Grigore Tănăsescu, originar chiar din Constanţa). Acum disputa Nicolae Barbu – Mihai Nasta a fost în dauna participării unor nume de prestigiu. Tănăsescu, omul lui Barbu, a adus nişte italieni gălăgioşi, care vorbeau în superlative fără să spună nimic. Un anume Francisco Gligora, presidente dell Asociazione Internazionale del Umanesimo (!!), de fel „giuristo e letterato”, a tronat de departe. Probabil erau comunişti, toţi vorbeau cu „compagno”. Şeful regiunii Lazio era democrat-creştin, dar cu toţii fuseseră în coaliţia antifascistă.

*

*   *

Am pălăvrăgit suficient despre congres. După sejurul la Constanţa, unde n-am reuşit să ies pe plajă decât de vreo trei ori, a trebuit să merg în deplasare la Iaşi. Luni, la serviciu, am aflat că, între timp, o delegaţie de scriitori din „grupul Barbu”, dar fără Eugen Barbu, fusese – la cerere expresă – primit de Şeful cel Mare. A fost de faţă şi George Macovescu. L-au acuzat în faţă pe Mac că este „agent al Europei Libere” şi că-i mituieşte pe scriitori şi caută să-şi extindă influenţa pentru a se realege preşedintele Uniunii Scriitorilor (era interimar, după moartea lui Zaharia Stancu şi fiindcă îndrăznise să-l apere pe Ceauşescu de discursul lui Pârvulescu la Congres – în fapt credea că apărase unitatea Partidului – dar Ceauşescu nu voia să fie dator nimănui...). I-au acuzat pe Suzana Gâdea, ministrul Culturii (dar în bune relaţii cu Elena Ceauşescu, ceea ce ei nu par să ştie) şi pe Cristea Chelaru, vicepreşedinte al CCES, că nu sunt buni de nimic: ea e „un Bulă, el un curier.”

În urma acestei întâlniri şi a situaţiei mai general încordate din cauza Poloniei (dar şi la noi începe destabilizarea), Ilie Rădulescu, şeful Propagandei, a făcut un instructaj

cu noi toți. Pentru transmiterea directivelor lui m-au trimis la Iaşi. Azi am vorbit la „Cronica” şi mâine mă duc la „Convorbiri literare”. Un câştig net ar fi: să se publice mai multă literatură, chiar şi separat de corpul revistei, în fascicole. Să se dea traduceri în străinătate, chiar şi folosind relaţiile personale (ietetee... cum ar fi zis Marin Preda). Acum, ce-a câştigat fiecare partidă: a lui Eugen Barbu – ca valorile „noastre” (vezi Odobleja) să fie prezentate unitar în afară (adică să spunem cu toţii că Odobleja a fost primul şi Norbert Wiener al doilea); anumite cărţi să nu mai fie negate prin tăcere (nota bene: ale lui Ion Lăncrănjan și Barbu însuși). Ce-a câștigat conducerea Uniunii Scriitorilor: creaţia, inclusiv cea patriotică, să fie cât mai diversă ca gen literar; viaţa de partid să ia amploare printre scriitori; pentru viitoarea conferinţă de alegeri, Uniunea va redacta nişte „teze” care vor fi amplu dezbătute în prealalbil; pentru greşeli de orientare răspund în solidar conducerea publicaţiei unde s-au produs şi forul ei tutelar. Cu alte cuvinte, se înăspreşte controlul de partid...

8 septembrie

Doamne, când o fi trecut atâta din luna septembrie?! Şi ce multe voiam să scriu! Mai întâi despre talent. E un cuvânt încărcat de atâtea nelinişti, încât, de fiecare dată când îl rostesc, am insomnie şi-mi piere pofta de mâncare. Mizez pe zilele pe care le traversăm. Tot timpul am un sentiment de neodihnă, trebuie să fac ceva... Aş fi în stare să ratez totul, numai să pot scrie. În sfârşit... Luna asta am de făcut:

- materialul pentru „Transilvania” (social-teoretic pe problemele culturii);
- ineditele Vianu pentru „Manuscriptum”;
- recenzia pentru „România literară”;
- să încep capitolul despre filosofie la monografia despre Vianu.;
- să termin odată cu reparatul canapelei, cu pus un lac nou pe masa din sufragerie şi curăţenia de toamnă.

Probabil n-o să le reuşesc pe toate... Numărul de săptămâna trecută al „Săptămânii” are un editorial cam naţionalist (scris de Corneliu Vadim Tudor). Sunt elogiaţi Iuliu Maniu şi Aurel C. Popovici, e făcută o declaraţie de credinţă naţionalistă, antisemită şi anti-celelalte minorități conlocuitoare din România. Probabil revista va fi sancţionată cumva. Ion Lotreanu, care ştia de indicaţiile lui Ilie Rădulescu, spune că responsabil de număr a fost chiar Eugen Barbu, care a şi lăudat articolul lui Vadim în şedinţa de redacţie. Fapt e că noi am fost admonestaţi de la Dumitru Popescu (zis Dumnezeu, șeful Propagandei) în jos. Cumpănaşu, directorul AGERPRES, a fost chemat la Secţia de Propagandă fiindcă Vadim lucrează la el, iar Nicolescu (șeful meu) a redactat o notă foarte dură pentru liniştirea CC al PCR. În chestiunea asta sunt mai multe necunoscute:

- dacă, în mod real, Nicolescu a ştiut sau nu de articol. Mircea Deac, care a citit şpaltul, zice că i-a semnalat totul; cei care citesc la municipiu acelaşi şpalt n-au făcut nici o observaţie. Ştiau de instructajul lui Ilie Rădulescu? Bănuiesc că da. A

forțat Eugen Barbu mâna tuturor, ori a bătut la uşi deschise, inclusiv a lui Ilie Rădulescu? Să vedem dacă de data asta pocneşte ceva... Dar n-aș crede. Cele două tabere sunt deopotrivă împinse în prim-planul scenei românești, iar vinovații – eterni – vom fi noi, de la partid. Întrebarea e: cât de departe se va merge ? Și cine-i împinge? Ăsta e modelul Solidarnosč. Și dacă e să pricep ce-a zis Iurek Daniełewicz, atunci modelul ăsta e unic și folosit la prăbușirea întregului sistem… Nu e un model format în lagărul socialist, ci indus din afara lui. Securiștii noștri dragi vor prăbuși cu bucuie partidul, după ce l-au săpat la temelie. Dar și partidul ăsta, nu prea pare să fie chiar partid…

12 septembrie

Ieri mi-au apărut în „România literară” trei poezii. Singurul care m-a chemat şi a discutat serios cu mine a fost Vasile Nicolescu. Cel mai mult i-a plăcut *Insule de poezie*. Mi-a spus că trebuie să mai lucrez pe texte, astfel încât coeziunea internă a fiecărei poezii să fie mai bună.

Am venit acasă să pun murăturile şi gogoşarii. Vladi s-a învârtit pe la magazine după oţet, dar n-a găsit la kilogram, doar la trei sferturi. Mi-a spus că scopul meu e să-l umilesc pe el şi să-l transform în „omul bun la toate, să-l umilesc!” Dar şi eu sunt „omul bun la toate”, de umilințe nu mai zic şi nu mă mai plâng...

În sfârşit, să trecem la alt capitol. Luni trebuie să predau recenzia la Nicolae Ciobanu (care e critic literar și lucrează la „Luceafărul” ca secretar general de redacție). Am terminat de citit cartea, aşa că va fi gata. În cursul săptămânii viitoare vreau să editez şi textele pentru „Manuscriptum”. Nu ştiu ce să fac cu cei de la „Transilvania”. Şi se apropie călătoria în Polonia...

13 septembrie

Ieri am terminat de pregătit conservele de toamnă (gogoșarii și zacusca). Când a venit (pe la 7 seara) de la seminar, Vladi mi-a spus că suntem invitaţi la Mirică, iar duminică scriu recenzia la Nicolae Ciobanu. În rest, nimic nou.

19 septembrie

Am fost la MLR şi am început să copiez ineditele lui Vianu. Cam dogmatic. „Contemporanul”, prin Vasile Nicolescu, mi-a cerut o cronică la o carte a Luciei Negoiţă de la TVR, soţia poetului George Chirilă, fostul meu coleg de la Minerva. În rest, plonjez orbeşte în tensiunea acestor momente, de adevărată şi aspră cenzură, cel puţin în ce priveşte revistele.

4 octombrie

Au trecut două săptămâni de când n-am mai scris nimic. Nici nu ştiu de unde să încep. A, da! Mai întâi cele două proiecte de lege care mă interesează: declararea

bunurilor, unde se prevede limitarea drepturilor de autor la trei salarii de încadrare; limitarea spaţiului de locuit pentru proprietăţi. Eu aş avea dreptul la trei camere. Nu-mi dau seama cât de profundă e reacţia de masă şi cât de multe categorii sunt implicate. Dar pe fondul general de teamă şi de criză, cred că nu pică bine oricum. În Polonia sunt greve în continuare, se aude că americanii au ocupat poziţii strategice în Golful Persic în conflictul Iran-Irak, ceea ce barează complet importul nostru de petrol din zona respectivă. Până una-alta, piaţa e destul de bogată, se cumpără cu frenezie, se fac cozi infernale la zahăr, care se vinde vărsat, numai câte 2 kg, în provincie nu e unt şi carne, s-au scumpit băuturile, nu mai e cafea. Dar astea sunt încă lucruri obişnuite. Se poate şi mai rău.

În altă ordine de idei, pe Vianu o să-l termin oricum. Mi-au apărut versuri în „România literară" nr. 37, recenzia la cartea Luciei Negoiţă în „Contemporanul" (şi urmează o cronică la cartea lui Dumitru Micu – *Scriitori, cărţi, reviste* şi o recenzie la cartea Violei Vancea despre Hortensia Papadat Bengescu). Pentru „Manuscriptum" nr. 1 am de descifrat 28 de pagini de manusrcis ale lui Vianu, iar pentru nr. 2 încă 6 pagini. Radu Cârneci m-a rugat să-i recenzez cartea *Un spaţiu de dor* (la „Ramuri"). Cum să fac totul într-o săptămână, plus slujba şi gospodăria? În „România literară" urmează să apară cronica la cartea lui Nicolae Ciobanu, dată mai demult. În „Transilvania" nr. 9 portretul literar al lui Petru Anghel. Tot pentru Sibiu vreau să termin în seara asta articolul despre cultură şi literatură. La „Cronica" urmează să trimit (plicul e închis) *Mihail Sadoveanu – semnificaţia dublului reflex în Nopțile de Sânziene*, pentru numărul dedicat centenarului. Am făcut corectura la *Enciclopaedia Britannica*, partea mea – e o colaborate cu Editura Științifică și Enciclopedică (capitolul meu e referitor la presă şi am impresia că va fi pe gratis, fiindcă am predat materialul şi nu se aude nimic de vreo plată). Ar mai trebui să-i fac o vizită lui Theodor Vârgolici şi să mă interesez de stadiul propunerii de traducere a lui Lamartine împreună cu C. Popescu-Ulmu. Să vedem ce reuşesc să fac din toate astea. Acum mă grăbesc să trec la articolul despre Radu Cârneci.

*

*   *

În octombrie am plecat la Varșovia, unde soțul meu are o invitație pentru două săptămâni la Centrul Banach al Academiei. Ca de obicei, eu urma să fac, în principal, turism. Ne-am dus cu trenul, era mijlocul cel mai ieftin de a călători în țările socialiste. Un bilet costă cam 800 de lei dus-întors. Când am ajuns am constatat că era mult mai frig decât la noi, ceață și un vânt tăios, de parcă te-ai fi așteptat să ningă. Știam unde urma să locuim, la o familie care închiria prin contract cu Academia una dintre camere, cu acces la baie și bucătărie. Erau tineri, cam de vârsta noastră. Camera era mică, dar toate apartamentele din blocurile Varșoviei aveau spații mai mici decât acelea din București. Numele lor era Kałinowski (un fel de Călinescu) și aveau doi hamsteri haioși care alergau pe hol

după noi. Nu știam pe nimeni care să fi avut așa ceva la București. Ne-au spus unde e magazinul alimentar cel mai apropiat, unde e piața și unde e târgul clandestin de mărfuri. Cum s-ar zice, clandestin era ceva la lumina zilei și foarte util… Astfel, în vreme ce Vladi s-a dus la Centrul Bannah să se prezinte, eu am dat o raită prin oraș după mâncare. La magazinul alimentar, unul mai mare decât cele de pe la noi, n-am găsit legume sau fructe proaspete. Tot ce era, era congelat. La fel peștele. Alt fel de carne nici nu exista. Mai erau ouă. Am luat 6 ouă și, în vreme ce mă învârteam să cumpăr și ceva legume, a venit o femeie tânără, însărcinată, blondă, cu doi ochi albaștri spre violet, splendizi. Era destul de înfofolită, și-a scos o mănușă și a pipăit morcovii înghețați. Mi s-a făcut deodată milă de ea. A luat două legături și pe urmă s-a dus să ia cartofi, care se vindeau cu săculețul, ca pe la noi. Am luat și eu un săculeț de cartofi, o sticlă cu lapte și o jumătate de pâine. Unt nu era, am luat margarină. M-am hotărât să mă duc și la târgul clandestin, să văd dacă nu cumva găsesc ceva în plus.

Pe drum am văzut că erau afișe mari, cam cât o foaie A3, scrise destul de mărunt. M-am apropiat să văd ce e și, instantaneu, în spatele meu s-au proptit doi tipi solizi și cam nerași, cu mâinile în buzunare, cu burta înainte și cu picioarele desfăcute în formă de V. M-am întos către ei și mi-au rânjit amenințător. Eram convinsă că sunt bătăuși, i-am ocolit și am plecat. Oricum, textul era în polonă, n-aș fi înțeles mare lucru. Citisem doar titlul: Solidarność.

Târgul clandestin (poate cu mărfuri aduse clandestin, în fine…) s-ar putea zice că se afla pe un maidan înconjurat de un gard de sârmă. Mulți vindeau de pe jos marfa așezată pe ziare ori pe niște bucăți de pânză. Erau tot felul de vechituri mărunte, scoase de prin case, dar și altele unde recunoșteam ciupeli de prin fabrici: baterii, becuri, lanterne, pahare. Începeau să facă praf socialismul, cum s-ar zice. Mai încolo era și o secțiune cu tarabe adevărate, în jurul cărora se învârteau oameni bine înfofoliți și care vindeau piei (inclusiv de bou, argăsite), dar și blănuri mici, frumoase, de hermină. Aveam să mă sfătuiesc cu Vladi, poate luam câteva. Pe urmă se vindeau tot felul de mobile, oglinzi, ceasuri de perete, mașini. Totul era la mâna a doua. Dar mâncare nu se găsea, cu excepția merelor. Mă întrebam ce mănâncă polonezii de fapt. Am început să înțeleg ce ne spusese profesorul Daniełewicz, specialist în greacă și latină (care venise la Constanța, la Congresele Ovidianum - unde îl și cunoscusem ca invitat, ca și mine de altfel, al istoricului Mihai Nasta) despre cât de rău e la ei.

M-am întors spre casă, apartamentul era într-un fel de vilă mai mare, care da spre o piațetă pietruită, goală și curată. Am intrat și i-am spus tinerei doamne Kałinowski ce făcusem. Când am ajuns cu istoria la cei doi bătăuși, mi-a spus că da, erau de la Solidarność, o nouă organizație, cu mulți membri, care protestează împotriva a tot și toate. Totul începuse la Gdansk, în port, dar se întinsese în toată Polonia, se organizau greve și trebuia să fiu atentă să nu ni se încrucișeze drumurile.

Când s-a întors Vladi de la Bannah am mâncat câte un ou fiert și ne-am dus la gară să-i întâmpinăm pe ai noștri. Erau trei matematicieni, Morozan, Vîrsan și Ștefan Mirică. Morozan venise cu o bască și un fâș sub care tremura de frig, Ștefan avea o șapcă, iar Vîrsan își pusese căciula de blană. De cum au coborât, Morozan a întrebat zâmbind cu speranță în ochi și frecîndu-și mâinile: „Ei, o fripturică, ceva?" Spre uluirea lui, noi am izbucnit în râs. Când i-am spus că un ou costa 10 zloți, s-a albit.

*

*   *

A doua zi de dimineață m-am gândit să mă duc prin orașul vechi (Stare Miasto) și la Muzeul Național de Artă. Am trecut prin centrul vechi, care data din secolul al XIII-lea. Erau case solide, doar cu două etaje, ca la noi la Brașov și străzi înguste, pe unde puteai umbla doar cu piciorul. Trebuie că existau și aici urme ale primului creștinism, cu bisercici tip rotunda, semn al ortodoxiei aduse de Chiril și Metodiu din Bizanț. Am văzut prima primărie a cetății, care data din veacul al XV-lea și arăta ca o fortificație. De altfel, nu departe se aflau și zidurile de incintă ale fostei cetăți, care păstrau contraforți puternici, după modelul zidului Bizanțului, dar nu chiar ca la Brașov sau Timișoara. Se spune că, în această arie a Europei, triburile de slavi Lech (de unde leși la noi) s-au așezat peste o locuire celtă (gali) mai veche. Dacă mă gândesc că a existat un șef de oști renumit, Brennus după latini, Brener după nemți, iar la noi a dat Bran, atunci trebuie să fi fost cu adevărat ceva care punea alături întreg spațiul țărilor Europei Centrale, ca să nu zic chiar al Europei în sens larg. Mă așteptam să dau și de o pulberărie. Prin asta, Praga și Varșovia mi se înfățișau ca două surori.

*

*   *

Muzeul de Artă, după cum am văzut din pliantul lui, a apărut odată cu ideea Europei Națiunilor, în veacul al XIX-lea, acela care a dus și la apariția României ca stat după 1859. Mă gândeam deci că nu poate cuprinde opere de artă extrem de vechi. Așa și era. Cele mai vechi exponate erau icoane în stil bizantin din veacul al XII-lea, bucăți de altar. Ortodoxe adică. Iisus pe cruce avea când înfățișarea scheletică a eremitului creștin, când aceea a Renașterii italiene de început. Odată cu dinastia Jagellonă și așezarea Poloniei alături de Lituania în ceea ce s-a numit Uniunea Lituano-Polonă, care atingea, la sud, granița Moldovei, începea să se vadă reflexul în artă al unei lumi îmbogățite din comerț. Liga Hanseatică atinsese și Vistula. Apăruseră colecții princiare, nobiliare, se construiseră palate pline de tapiserii și tablouri, de fresce. Modelul Italiei (mai ales de nord) și al Franței (mai ales de sud) se vedea pretutindeni. Pesemne chiar și maeștrii olandezi din galeriile muzeului erau un semn că modelul acestui muzeu fusese Luvrul. Am văzut alegorii și picturi istorice cu teme pe care nu le mai întâlnisem, ca – de pildă – Sf. Mercurius ucigându-l pe împăraul Iulian Apostatul, ultimul din dinastia Constantiniană, acela

care voise să ducă Bizanțul înapoi, de la creștinismul inițiat de Constantin cel Mare, la credința antică în zei, ceea ce i-ar fi făcut, credea el, mult mai toleranți pe oameni. Dar socoteala sa fusese greșită. Calea creștinismului, presărată de cruciade, de arderi pe rug, de uciderea albigensilor nu mai putea fi blocată, ci el avea să fie ucis. În măsura în care Uniunea Lituano-Polonă adăpostea atât de numeroși ruteni, care țineau să rămână ortodocși chiar și în pofida cruciadelor teutone contra lor, aceste locuri trebuie să fi cunoscut și ele scrâșnetul armelor în numeroase bătălii. Tot așa, Polonia trebuie să fi avut mulți evrei, ca și Maramureșul la noi, care proveneau din Regatul Khazar și se refugiaseră spre nord după 1204, când Bizanțul (cetatea) căzuse în mâna Cruciaților creștini din Europa de vest (care pretinseseră că vin să-l apere). Khazarii, în general blonzi cu ochi albaștri, erau neamuri turcice trecute la semitism ca să se poată apăra mai bine, printr-o religie unitară, contra perșilor. Zidurile Varșoviei spuneau și ele ceva. Catolicismul nu intrase cu pâine și sare printre slavi, ci fusese impus prin Cruciadele Teutone, iar arhitectura, care mărturisea trecerea de la stilul romanic la cel gotic, ilustra și ea traversarea spinoasă de la un creștinism la altul.

*

*   *

Seara i-am dat telefon lui Daniełewicz. Poznanul, unde locuia el, se află la sud de Cracovia, prima și cea mai veche capitală a Poloniei. Evident, ne-a invitat să-i facem o vizită. Pentru asta trebuia așteptat sfârșitul săptămânii. În ziua următoare m-am gândit să mă duc la Wiłanow, să văd palatul Wawel, al familiei Potočki, făcut încă de un Sobieski în veacul al XVIII-lea și stăpânit apoi de familiile Czartoryski, Potočki și altele. Czartoryski fuseseră ruteni, ei erau celebra FAMILIA (ca Medici în Italia), cu rădăcini lituano-polone care mergeau în trecut până la Gediminas. Pe stema lor se vedea un Sf. Gheorghe cu armură și sabia ridicată, călărind - asemenea Cavalerului Trac - colinele nord-estului Europei. Iar Potočki veneau din sud, dinspre Cracovia. Zeci de Potočki fuseseră hatmani și staroști, iar crucile din mausoleele și de pe stemele lor semănau cu vechea cruce a ortodoxiei rusești.

Palatul Wilanow e un simbol istoric prin el însuși, legat de benedictinii din Polonia. Pentru că, altfel, Goering și armatele lui Hitler furaseră cam tot ce se putea fura din tablourle, mobilierul și bijuteriile palatului. Aveau acolo un inventar al pierderilor nerecuperate. După 1944 pur și simplu fusese reconstruit. Deasupra și pe laturile împunătoare ale ușilor în basorelief, i-am văzut pe Ammon Ra, pe Romulus și Remus, pe Rhea Sylvia, pe Alexandru Macedon, Cleopatra, Didona. Toate erau umbre ale unui trecut identitar (peste care nimeni n-a putut trece niciodată) la care ne raportam și noi, românii. Grădina palatului era în stilul barocului italian, care fermecase și pe grădinarii regilor Franței. Mi-am amintit de *Sobieski și românii*, scrisă de Negruzzi (care fusese, ca și Vasile Alecsandri, român sud-dunărean la origini, iar unchiul lui scrisese prima *Constituție* a Greciei

eliberate de otomani). Sobieski atacase Cetatea Nemțului, având în subordine și un Potočki. Dar n-o putuseră cuceri.

M-am dus apoi să văd Podul Poniatowski, așa cum mă dusesem la Kiev să văd Podul Paton, peste Nipru. Și acesta peste Vistula fusese făcut la 1914 tot cu nituri, pe când Polonia ținea încă de Imperiul Rus. A fost dărâmat chiar de ruși, curând după asta, când a început revoluția lui Lenin, apoi refăcut de polonezi în perioada interbelică (ei și-au obținut îndependența în 1918), distrus din nou de germani în al doilea război mondial, chiar în 1944, în timpul insurecției din Varșovia și refăcut iarăși de polonezi în perioada socialistă. Nu mai avea de mult nituri, era un pod sudat, pe care se aflau o cale de rulare pentru mașini și una pentru tramvai. Vladi aflase că merită văzută statuia lui Adam Mickiewicz, un adevărat Eminescu pentru trei culturi: Bielorusia, Lituania și Polonia. Statui ale marelui scriitor romantic și identitar se află în toate cele trei capitale : Minsk, Vilnius și Varșovia. Dar istoria cea mai edificatoare pentru începuturile Europei Națiunilor o are statuia din Varșovia. Pentru această statuie Varșovia a lansat un concurs, pe care sculptorul Godebski nu l-a câștigat. Dar subiectul îi plăcuse, așa că a găsit finanțatori polonezi și a continuat să lucreze la sculptura sa în Pistoia (în Toscana, al cărei nume vine de la tusci – etrusci, la origini traci migrați din insula Lemnos), unde a și terminat-o. Fusese o lucrare de suflet. Godebski însuși se născuse într-un sat din centrul Franței (pe Loara), studiase la Paris, lucrase la Viena, în Polonia și la Sankt Petersburg. Mickiewicz fusese, ca și el, apartenent al mai multor culturi, deși identitar era polonez. Ca urmare, într-un final, statua lui Mickiewicz făcută de Godebski a fost așezată acolo unde îi era locul: în Varșovia. Dar marii distrugători identitari ai Europei, care au fost germanii conduși de Hitler, au făcut-o bucăți în retragerea lor către Berlin din 1944. A fost reconstituită în 1950, după capul care se păstrase întreg și după o bucată de tors. Soclul statuii mi s-a părut și el interesant: sub picioarele poetului se vede capul zeului Apollo, al artelor, sub el un cap de lup, iar sub capul de lup din nou un cap al lui Apollo, din care țâșnesc razele Soarelui. La origini, Apollo și Artemis, născuți de Leto pe muntele Sipylus din Phrigia, fuseseră zei ai tracilor, preluați de grecii antici. Nu era nimic conștient, evident, ci era vorba chiar de identitatea substanței umane a începuturilor care țâșnea când și unde nu te așteptai.

Pe urmă am fost să văd Palatul Culturii, un fel de Casa Scânteii la proporții mai mari. Am urcat cu liftul pe acoperiș și am văzut, de acolo, panorama Varșoviei și, mai ales, a Târgului Internațional, care mi-a amintit prin proporții (ca la Leipzig) și mulțimea de camioane că, odinioară, Varșovia fusese un mare nod comercial, parte a Ligii Hanseatice.

*

* *

La sfârșitul săptămânii am plecat, împreună cu Vladi, la Cracovia, adică mult la sud față de Varșovia. Trenul a străbătut peisaje cvasi-montane, cu luminișuri de pădure îngălbente și pustii, sate cu acoperișuri de șiță ca pe la noi, inclusiv case cu pridvor. Cracovia e un oraș vechi, venerat ca atare chiar de polonezi. Are cel puțin două centre de interes : Piața Veche (Sukienice), care datează din Renaștere (secolul al XIV-lea și are stilul Renașterii italiene, care-l moștenește pe acela al antichității greco-latine), cu șiruri de prăvălii lipite una de alta, sub arcade rotunde fiecare, ca în Italia de nord, mai ales Alto Adige, unde li se spune truli. Primăria Veche amintește deopotrivă de Praga și de Brașov. Mai e și Biserica Sf. Maria.

La Cracovia legendele trecutului profund (adică identitar) circulă libere pe străzi, oricare trecător le știe și ți le povestește bucuros, arătîndu-ți cu degetul clădirea la al cărei trecut se referă. Noi ne-am dus țintă mai întâi la Palatul Wawel (adică Babel, B/V au foat totdeauna pereche în trecerea de la alfabetul grecesc la cel latin). E construit deasupra unei grote preistorice, unde legendele locului spun că trăia un balaur uriaș care stăpânea satele din jur. Nu există urmele lui arheologice, dar în oraș mai e o statuie care scoate flăcări pe nări, după cum peștera adăpostește și stalagmite prelucrate de mâna omului ca să arate precum niște grupuri de falusuri îndreptate îndrăzneț spre cer. Balaurul a fost ucis de mărunții oameni de la suprafață, care și-au instaurat puterea lor asupra colinei. Situată la granița dintre Paleolitic și Neolitic, dintre ultima glaciațiune și perioada pe care o continuăm până azi, Grota Balaurului înfrățește legenda Poloniei de Sud (Silezia de Jos, zonă minieră și valahă cândva) cu balaurii și Neanderthalienii din Retezat, dar și cu ceea ce occitanii din sudul Franței numesc „la légende du Balaruc”.

În turla catedralei Wawel stă clopotul uriaș al lui Zygmund (Sigismund I-ul), care are 13 tone de bronz și este inscripționat în latină, avînd insemnele polono-lituaniene din vremea Uniunii Lituano-Polone. A fost turnat la începutul veacului al XVI-lea. Mi-am amintit de clopotul de la Putna, al lui Ștefan cel Mare, care trebuie că era dator, ca tip de demers, acestui gen de clopote uriașe. Clopotnița catedralei Wawel, unde se află clopotul, este înconjurată de alte trei turnuri, care toate, împreună, prin poziția lor, închipuie o cruce, așa cum se întâmplă la toate bisericile creștine ortodoxe care moștenesc – identitar vorbind – semnele extrem de vechi ale credințelor pre-creștine, unde templul aflat la capătul Viei Sacra avea forma zeului suprem căruia te rugai: la traci fusese cercul (simbolul Soarelui – vizibil încă la Templul Marilor Zei din insula Samothrace), iar la fenicieni templele aveau forma Zeiței Mame, Tanit, aveau deci conturul unui trup de femeie așezat pe pământ (așa cum se vede până azi în Malta, la Mnjandra). În plus, turnurile Catedralei Wawel au formă hexagonală, ca la Trei Ierarhi ori Sf. Nicolae Domnesc din Iași sau, și mai exact, ca la bisericile armenești vechi, ale creștinismului din veacul al IV-lea, de dinaintea Marii Schisme.

Pe urmă ne oprim la biserica Sf. Maria, fondată în 1221, neîndoielnic ortodoxă la origini. Distrusă de invazia mongolilor, a fost reconstruită în stilul gotic, dar după tipicul creștin catolic al Italiei de nord, fiindcă are două turnuri de formă pătrată, înalte ca niște cule, unde ferestrele sunt mai degrabă fante de scos plinta decât frumoase vitralii prin care să intre mirul luminii. Amintește de Pisa. Înăuntru totul e gotic, semn al îndelungatei stăpâniri germanice asupra unui popor jumătate sarmat și jumătate slav prin origini. De altfel, perioada lui Sigismund I chiar asta a și fost: prima trezire identitară a nației care-și re-orienta antenele profunde după apele subterane și vii ale propriului său început. Cât privește hramul bisericii, Sfânta Maria, motivația era aceeași ca la toate Sfintele Marii ale slavilor europeni din nord: acolo – și doar acolo – s-ar afla chiar mormântul Sfintei Maria, adus de la Ierusalim de cruciați mai întâi în Italia (la Loreta), iar de acolo în toate Sfintele Marii ale nordului… Mai exista așa ceva și la Timișoara, unde Patriarhia Sârbească avea un lăcaș în interiorul căruia se afla un mic mormânt simbolic, unde se zicea că e depus trupul lui Iisus însuși. În locul acela credincioșii sârbi, de rit vechi ca și rușii, făceau adevărate pelerinaje. Între altele, a și fost invocat ca motiv al rămânerii trupelor sârbești în Timișoara după primul război mondial, pe parcursul anului 1919… Credința este o chestiune de fundament identitar și, în fața ei, pentru credincioșii respectivi, nu rezistă nici un fel de argumente.

Ne-am învârtit prin curtea largă a palatului unde existau Collegium Maius, Collegium Minus și Collegium Novum, toate foarte vechi (dar nu atât de vechi ca la Coimbra, în Portugalia, unde Universitatea data din veacul al XI-lea) și am intrat la Muzeul Czartoryski, fondat de Sofia Czartoryska. Familia era ruteană. Căderea Marelui Regat al Ruteniei (Albă și Roșie – adică de Nord, unde e Bielorusia și de Apus, unde atingea Maramureșul de Nord, Bucovina de Nord și Volânia din Ucraina de azi – slavii defineau în Evul Mediu punctele cardinale după culori) a antrenat o migrație uriașă a rutenilor spre spațiul de azi al Poloniei, dar și până la noi, cu precădere în Moldova și Transilvania, fenomen vizibil și azi în registrul onomastic. La origini, familia Czartoryski, princiară în Polonia, era de la Gediminas, lituaniano - polonă, iar stema lor era Sf. Gheorghe călare, ca un cavaler trac cu armură. Trebuie spus că Sf. Gheorghe a preluat, în perioada creștină, atributele Zeului Soare. Și că lituanienii se consideră dacii de nord, iar pe noi ne consideră dacii de sud, în virtutea originilor sarmate comune (Herodot spunea sauromates, din cauza armurii cu solzi ca de șopârlă a sarmaților). Izabela Czartoryska a făcut acest muzeu cu un scop neîndoielnic identitar: pentru a prezerva valorile civilizației unei părți de lume care se identifica prin origini neîndoielnic mai vechi decât ale cuceritorilor lor temporari, aceia care le-au indus ideea că sunt un popor inferior și care trebuie educat doar în limba stăpânilor (germana, ca și la cehi). Cumva, asta îmi amintește și ce i s-a întâmplat Indiei (căreia i s-au indus rădăcini de civlilizație britanice, deși propriile ei rădăcini sunt infinit mai vechi). Nici nu mă mai mir de prețuirea uriașă pe care

polonezii o dau standardelor lor nobiliare, ca și fenomenului greco-latin din istoria umanității și din istoria lor.

Prima sa formă, ca Muzeu al Memoriei, fusese rotundă, ca Templul Sybilei din Tivoli, Italia. Tivoli se află în Lazio, pe pământul foștilor etrusci. Mai mult, în veacul al VI-lea, generalul Belisarie, care era și el trac, ca și etruscii, fortificase cetatea tiburtină (după numele lui Tibur, fondatorul ei și cel care a dat numele Tibrului – și azi, când orașul se numește Tivoli, locuitorii își spun încă tiburtini) pentru a lupta cu goții. Sibile însăși era considerată o vestală tiburtină și ea îi spusese faimosului Caesar Augustus că se va naște Iisus, iar tot ce existase înainte se va prăbuși în țărână. Legătura dintre Templul Memoriei de la Cracovia și Templul din Tivoli nu mi se părea deloc întâmplătoare din perspectiva legendei lor fondatoare. Vestala tiburtină se numise Albunea, cuvânt din seria Alburnus, Alba, Albi, Albona, Albena, Alba Longa, Alba Iulia, Albița etc, date de primii locuitori tuturor locurilor și așezărilor care aveau vreo semnificație identitară pentru ei. Caesar însuși se născuse nu departe de Alba Longa și era volsc prin originile familiei. Ca și în jurul Templului din Tivoli (fortificat de Belisarie) și la Cracovia, în jurul Templului Sibilei sau Memoriei fusese ridicată o fortificație: zidul de incintă al cetății contra năvălitorilor de orice fel (mongoli, germanici etc.). În muzeu se aflau tablourile multor artiști ai Renașterii italiene timpurii, ca și maeștri olandezi, dar și nordici în sens larg. Acolo am văzut *Doamna cu hermina* a lui Leonardo da Vinci, dar și multe tablouri ale lui Mantegna, Lucas Cranah (tatăl și fiul), Hans Holbein, Van Eych, Jacob Jordaens, Rembrandt… Obiecte vechi din porțelan, sfinți ierarhi al căror cap era înconjurat de aureola ca un cerc de aur, pictați în stil absolut bizantin, întregeau imaginea despre lume și cultura locului a colecționarilor familiei.

Ieșind de la muzeu am trecut pe lângă zidul fortificat al fostei cetăți Cracovia și ne-am dus să căutăm un hotel pentru următoarea noapte, fiindcă în ziua următoare voiam să ne ducem la mina de sare Wiełiczka, acum muzeu, aflată aproape de Cracovia și să plecăm apoi la Poznan, unde ne invitase Daniełewicz.

*

*   *

Fiind atât de târziu spre toamnă, la Wiełiczka nu prea erau vizitatori. Dar noi voiam s-o vedem, fiindcă extragerea sării, ca și transportul ei, fuseseră și la noi una din cele mai vechi preocupări. Așa că am făcut grup doar cu noi înșine, iar ghidul ne-a preluat de la intrare și ne-a condus înăuntru pe un pod de lemn, de vreo 20 m lungime, așezat deasupra unui hău uriaș, de unde se extrăsese cândva sare. Ne-a spus că sarea se scotea, cel mai rapid, nu prin forare, ci prin introducerea apei, care, odată ajunsă la saturație, era pompată la suprafață (deși pompele corodau repede) și apoi prelucrată ca și sarea marină, prin fierbere și evaporarea apei, ceea ce avea avanajul că impuritățile rămase încă de la cristalizare erau asftfel eliminate. Pe urmă ne-a dus pe o scară îngustă, tot de lemn, mai jos, la

orizontul următor. Acolo am văzut ramuri uscate, rupte – după cum ne-a spus – chiar de ghid de prin copacii de deasupra și în lungul cărora se formaseră uriașe cristale cubice din sare, transparente la lumina becurilor, cam de 3 cm o latură a cubului. Ne-a spus că, în mod normal, cristalele erau exponate și nu se luau. Dar el, care sugea un astfel de cristal cu religiozitate, ca pe o bomboană magică, aflînd că eram din România, celebră și ea pentru minele de sare, ne-a oferit un astfel de cristal și ne-a asigurat că, dacă-l păstrăm într-un loc uscat, o să țină ani întregi. Credea, cum s-ar zice, ca miner ce fusese, în magia mineritului și a sării. Solin, salină, Salonic, Salonta, Salona arătau că foarte mulți oameni credeau în această magie, la noi ca și la sud de Dunăre. Sarea fusese un mod de viață al trecutului. Mie îmi povestise o cunoștință[111], care se dusese cu mașina lui și cu soția într-o excursie la Salonic, câ întâlnise, aproape de oraș, un cioban cu turma de oi. Unele lingeau sare, tot terenul de lângă oraș era o sărătură, altele erau adăpate. Ciobanul îl întrebase fără sfială : „Ți-ai luat și muliarea cu tine ?” *Mulier, mulieris* a fost latinescul pentru femeie, nevastă. Omul fusese uluit de faptul că se înțelegea cu ciobanul… Când i-am spus că Salonic se află în Trakia, a rămas perplex. La Wiełiczka, la al treilea nivel, minerii sculptaseră în sare adevărate biserici, cu altare și sfinți, precum și săli ca de dans, cu bănci pe margini, pentru tratamentul astmului. Așa ceva există și la noi, în minele de sare, ba chiar de cărbuni, în Oltenia (fosta Valahia Veche).

*

* *

La Poznań familia Daniełewicz ne-a așteptat la gară. Am mers pe jos prin oraș, n-am văzut prea multe, doar piața veche a orașului, unde trona stema pe care se aflau Soarele și Luna, ca și la noi pe stema medievală a Moldovei sau ca în epopeea *Miorița*, unde “Soarele și Luna îi țineau cununa“ ciobanului la hotarul dintre Lumea aceasta și Lumea de Dincolo. Simbolul orașului înfățișa doi țapi, o specie care venea la origini din Asia, dinspre Tibet, aveau coarnele extrem de lungi și întoarse spre spate. Și ilirii avuseseră țapul acesta (a cărui analiză ADNmc arătase că e diferit de specia europeană) drept totem tribal. Daniełewicz, care era specialist în greacă și latină, unul foarte bun, de la Universitatea Adam Mickiewicz, ședea la bloc și avea o fată care cânta la pian, participase la un concurs Chopin, unde luase un premiu. Ne-a cântat două nocturne, era subțire și fină, semăna mai mult cu tatăl. Spunea că avea să plece în Marea Britanie, la studii. Am discutat cu Daniełewicz multe și de toate, despre ce se întâmpla la ei, despre ce se întâmpla la noi și despre ce avea să urmeze în viitorul apropiat. De la ei ne-am dus direct la gară și ne-am îmbarcat pentru Varșovia. Iar de acolo urma să ne întoarcem la București cu trenul, prin Cehoslovacia și Ungaria.

[111] Prof. univ. ing. dr. Napoleon Antonescu.

5 noiembrie

Iar e miercuri... M-am întors din concediu de câteva zile şi impresiile sunt încă amestecate, dar mă grăbesc să scriu pentru că o să intru în criză de timp. Sejurul în Polonia a fost plăcut, în ciuda vremii urâte şi a crizei accentuate prin care trec ei. Am constatat că, deşi preţurile sunt incredibil de mari (10 zloţi un ou fiert, 330 de zloţi pe noapte, de persoană, chiria într-o cameră la bloc, la particulari), totuşi ei, ca oameni, n-o duc foarte rău, cel puţin după ceea ce se poate vedea pe stradă. Tot căutam explicaţia până când am descoperit existenţa Bazarului. Un trafic uriaș de mărfuri „la negru”, lucruri veritabile alături de falsuri impresionante. Faptul că eşti oprit pe stradă şi ţi se oferă 30 de zloţi pentru o sută de lei, cu condiţia ca tranzacţia să meargă de la 10 de lei în sus, îmi spune ceva despre proporţiile lui „la negru”. Vama nu controlează nicăieri pe nimeni. Probabil trec şi mărfuri mai importante decât alimentele. Mă gândesc la arme. RDG-ul a închis graniţa pentru polonezi (cu excepţia grupurilor turistice organizate) şi mi se pare înţelept, dar nu cred c-o să ţină figura prea mult. Dincolo de scumpete, în Polonia poţi găsi mărfuri de oriunde, dar lipsesc alimentele, mai ales carnea şi legumele proaspete. În ce priveşte noile sindicate, Solidaritatea, ele au fost înregistrate ca legale, aducîndu-li-se însă o modificare de statut: în loc de „recunosc Constituţia Poloniei”, „recunosc rolul conducător al partidului”. Făcuseră pentru această modificare apel la Curtea Supremă de Justiţie şi făgăduiau noi greve. Adică nu recunosc statul, ci partidul… Norocul lor e că sunt foarte uniţi, de la intelectuali la muncitori. Se pare că nici sovieticii nu vor intra. Cel puţin aşa susţinea un universitar din Krasnoiarsk aflat la Institutul Banach: dacă Polonia nu abdică de la idealul socialismului, deci echilibrul european nu e stricat, restul nu priveşte URSS. Iar muncitorii polonezi au tot dreptul s-o ducă mai bine. Pe de altă parte, oricum Polonia e între URSS şi RDG, trec mereu trupe peste ea, iar un aviator cu care ne-am împrietenit în tren, călătorind în același compartiment, Zubinski, ne-a arătat un bloc în Varşovia unde locuiesc numai ofiţeri sovietici. Deduc deci că sovieticii au negociat cu patronii reali ai Solidarnisč. În Cehoslovacia e mult mai linişte. Se pregătea, ca şi în Ungaria, aniversarea lui 7 noiembrie (izbucnirea Marii Revoluţii Socialiste din Rusia, din 1917). Doar că, într-o cofetărie din Praga am văzut două femei foarte agitate, care completau nişte tabele nesfârşite. Am interesat ce e şi am aflat că fiecare cetăţean are de completat un asemenea formular şi el cuprinde o declarare integrală a bunurilor aflate în proprietate, începînd cu spaţiul locuinţei şi mergînd până la reşou şi fier de călcat (!). În Ungaria n-am putut vorbi cu nimeni, limba lor e o piedică, ei vorbesc mai ales germana ca limbă străină, dar eu nu. Însă am văzut atâta carne în vitrine, expusă pe sorturi, atâtea mărfuri de tot felul, încât m-am simţit nu doar invidioasă, ci şi înjosită. Preţurile erau tot mari, dar nu chiar ca în Polonia.

*

* *

Când am ajuns la Bucureşti, ningea. Duminică nu s-a găsit pâine. Nu se găsesc zahăr şi ouă. Carne numai de pui sau conservată.

La serviciu au început să curgă noutăţile. După întâlnirea scriitorilor cu Ceauşescu, grupul „României literare” a ieşit şifonat. Lăncrănjan a devenit deputat în MAN pe locul lăsat liber prin moartea lui Marin Preda, ca singur candidat. Au fost desfiinţate, prin hotărârea Secretariatului CC al PCR, organizaţiile de partid ale Uniunilor de creaţie. În ce priveşte Uniunea Scriitorilor, se vor înfiinţa organizaţii pe reviste şi scriitorii pot opta, când sunt liber-profesionişti, pentru o organizaţie sau alta. Nu-mi dau seama ce se va întâmpla cu celelalte Uniuni. Vreau să spun cu membrii lor de partid. Înţeleg însă mişcarea pe ansamblul ei: cine e la putere poate face ordine atunci când se vorbeşte în front. Numai că de vorbit se va vorbi în continuare, pentru că oamenii continuă să existe. Iar ei vorbesc din cauza stării de lucruri. Şi dacă nu acţionezi acolo unde sunt de fapt problemele, restul e zadarnic. Vorba unui polonez bătrân, fiindcă ei nu se feresc să discute cu necunoscuţi, ca ai noştri, fie ei şi străini: „Gomulka a fost un om modest. Nu şi-a făcut, ca Gerek, case peste case şi nu şi-a ridicat zid în jurul fiecărei case. Gomulka locuia ca noi, la bloc. Asta e!” Cele două legi care s-au votat la noi, cu declararea bunurilor şi cu normarea spaţiului de locuit, au fost şi ele o mişcare de eliberare pe această cale a nemulţumirilor adunate din cauze mult mai adânci. În fond însă, totul a rămas ca mai înainte. Cine are, are. Cine nu, nu. Fiindcă, la urma urmei, cine cui declară bunurile? Şi cine controlează dacă-i adevărat? Şi ce se întâmplă ca urmare a declaraţiilor şi controlului? Principiul radical şi aflat în funcţiune este acela al rotaţiei rapide a cadrelor, de sus şi până jos. Cu excepţia punctelor de control. Dar care sunt ele oare? Dacă e unul singur s-a terminat cu democraţia şi cu republica. E legea bunului plac, un fel de regat... Istoria are nenumărate astfel de exemple.

12 noiembrie

M-au trimis într-o brigadă a CC al PCR pentru analiza activității complete a județului Iași. Acum stau şi scriu toate acestea la Hotelul Partidului din Iași, după ce drumul cu trenul părea că nu se mai sfârșește, iar Vasile Vâlcu, cel care coordonează toată analiza, m-a asasinat cu complimentele lui desuete. I se zice, mai pe la spate, moș Vîlcu (are o vârstă, trebuie să fi fost ilegalist...)

14 noiembrie

Aşadar, despre brigada de control a Secţiei de Presă şi Propagandă a CC al PCR la Iaşi... Am sosit luni seara, era trecut de ora 11. Moş Vîlcu spunea că n-a mai fost la Iaşi din 1940. Ne aşteptau la gară două maşini, cu redactorul şef al ziarului „Flacăra Iaşului”, Alice Ouatu. La Hotelul Partidului, în hol, era Ion Ţăranu, redactorul şef al „Cronicii”. Am trecut direct la masă. S-a stat până la unu noaptea. Mă uitam la fata care servea. Venise la muncă de dimineaţă şi aveam s-o văd şi în dimineaţa următoare. Avea un zâmbet încremenit pe faţă. A doua zi am fost, cu Petre Ispas (de

la Secţie), la „Cronica”, unde am avut discuţii individuale până la ora 14 (de la 10). Până la 10 am fost la ziar pentru o cafea şi un coniac. La ora 14 am revenit la ziar pentru nişte gustări şi un pahar cu vin. Apoi m-am închis în cameră şi am tras la material până la 9 seara. A fost partea cea mai grea. Seara mi-am mâncat conserva de fasole cu carne adusă de-acasă. Fără pâine. Miercuri dimineaţa am mâncat la bufet şi am încheiat materialul. De la 10 la 14 am fost la „Convorbiri literare” pentru analiza individuală a redactorilor. Am mâncat apoi la bufet, împreună cu Ispas, cu Spălăţelu şi Carol Roman, câte o ciorbă, fasole cu cârnaţi şi o plăcintă cu brânză (7 lei totul). Miercuri după amiază am definitivat materialul referitor la „Convorbiri literare” şi m-am uitat la revistele studenţeşti „Dialog”, „Opinia studenţească”, „Viaţa Politehnicii”. Miercuri seara, din iniţiativa aceleiaşi Alice Ouatu, am mers la Bucium, un IAS unde se produc o Fetească şi un Otonel de bună calitate. S-au adus farfurii cu friptură de porc şi ficat prăjit, murături, între care pepeni verzi muraţi, mici dar copţi, mere, tort, cafea, vin şi o esenţă distilată din Otonel, foarte parfumată, excepţională, se foloseşte la obţinerea coniacului. I-am tăiat felii de pepene murat lui moş Vîlcu şi i le-am pus pe farfurie. Joi de dimineaţă nici nu m-am mai dus la bufet. De la 10 am fost în biroul lui Floareş (secretarul cu Propaganda de la judeţ) împreună cu Ispas, am discutat cu studenţii de la revistele studenţeşti şi am definitivat materialul pentru brigadă referitor la aceste reviste. L-am tratat pe Ispas cu plăcintă caldă cu brânză. Apoi am mers la ziar şi am bătut materialele la maşină.

15 noiembrie

Seara de joi am fost la teatru cu Ispas. Sala e foarte frumoasă. Vineri dimineaţa a venit de la Bucureşti Eugen Florescu.

16 noiembrie, duminică

Ieri a trebuit să întrerup din nou. Am fost să schimb biletul de avion cu unul de tren. Deci: am stat dimineaţa la masă lângă Marinescu (Gh. Marinescu, fost prim secretar la Ilfov), un tip cumsecade, fost ilegalist, tatăl comunist din 1924. A venit Floareş, secretarul cu Propaganda al judeţului Iaşi. La prânz am fost aşezată lângă Eugen Florescu. La un moment dat, Marinescu a spus ceva surprinzător (pentru mine): „L-am întrebat pe Ispas unde a fost aseară şi ce credeţi că mi-a spus: la curve!” Fusese la noi în cameră, unde doamna Ionescu, colega mea de cameră (şi vecină de bloc la Bucureşti), venită să facă pe linia agriculturii acelaşi gen de analiză pe care o facem noi, încântată că fusese luată la teatru, l-a tratat cu zacuscă făcută de ea. M-am uitat urât la Ispas, care s-a făcut roşu ca focul şi, până la sfârşitul mesei n-a mai isprăvit cu scuzele... După amiază a fost analiza revistelor, care a ieşit bine. Seara, la Casa Vânătorilor, am fost împinsă – pur şi simplu – de tovarăşa Ouatu să stau lângă Florescu. Apucasem să-i spun că am publicat o proză în „Convorbiri literare”. Când să plecăm, seara, Sturzu mi-a spus: „Ecaterina, nu mergem pe jos?” Dar n-am avut timp să răspund. M-au umflat şi m-au aruncat în maşină cu Floareş şi

cu Florescu. Floareş s-a oprit pe drum. Florescu mi-a cerut, la hotel, să-i dau „Convorbirile”, dar era un pretext, m-a tras să mă sărute. L-am împins şi i-am spus că stau în cameră cu vecina mea de bloc din București. Ceea ce e adevărat. Şi-a dat imediat labele jos. De fapt, cred că şi el fusese împins spre mine, nenorociţii de la ziar ar face orice să iasă bine cu analiza... Sâmbătă pe la 10 m-am întâlnit cu Ispas, care cerceta fişele de cadre ale celor de la Radio Iaşi (18 fii de legionari, era îngrozit) şi apoi am mers la reviste ca să luăm dactilogramele. L-am lăsat la „Convorbiri literare” să discute cu Sturzu o piesă proprie şi m-am scuzat spunînd că merg să-mi văd rudele, pentru că iar urma să ne vedem la o masă „tovărăşească”. M-am dus la Casa Cărţii şi am cumpărat un exemplar din cartea mea, am scris pe ea „Tovarăşului Petre Ispas simpatia deferentă a Ecaterinei Ţarălungă” şi am pus în carte un bileţel: „Tovarăşe Ispas, vă rog să nu mă aşteptaţi, mai rămân la Iaşi o zi. Vă rog mult să mă scuzaţi faţă de colectiv şi să transmiteţi tuturor cele mai bune urări. Ecaterina Ţarălungă.” Mi-am luat valiza şi cele patru kilograme de Cotnari dăruite de ieșeni şi am plecat la gară. Am ajuns cu personalul la Paşcani, unde am reîntâlnit-o pe doamna Ionescu, am luat acceleratul şi am ajuns la Bucureşti la zece şi jumătate seara.

Azi e duminică şi vreau să mă apuc de engleză pentru că m-am înscris la cursurile intensive şi am pierdut deja şase lecţii.

18 noiembrie

Din nou mă grăbesc foarte tare. Cursul intensiv de engleză îmi răpeşte foarte mult timp. Sper să fie asta acum, la început, până mă familiarizez şi mă obişnuiesc cu pronunţia şi structurile gramaticale. La slujbă s-a făcut o rocadă a revistelor. Am scăpat de „Săptămâna”, care i-a revenit lui Nicolae Ioana, nu mă mai ocup nici de „Transilvania”, nici de Iaşi. Oricum relaţiile cu oamenii de acolo nu cred să se piardă. Nicolescu m-a întrebat: „Arătaţi schimbată. Ce s-a întâmplat la Iaşi?”

1 decembrie

S-au întâmplat lucruri multe şi mărunte. Sâmbăta trecută am fost chemaţi la Secţia de Presă şi Propagandă a CC, la Eugen Florescu, tot sectorul de Presă din CCES. Nu s-au spus lucruri deosebite. Florescu mi-a zâmbit, e felul în care-mi mulţumeşte că n-am făcut deloc valuri apropo de incidentul de la Iaşi. Am aflat astfel că din partea Secţiei de „Luceafărul” (pe care l-am preluat după rocadă) răspunde Petre Ispas. Şi la ei a fost o rocadă, Ispas a preluat judeţul Iaşi. Mihai Ungheanu, de la „Luceafărul”, e un tip arţăgos şi se comunică foarte greu cu el, mereu te toarnă pe la spate şi, din telefoane încrucişate ca şi din turnătorii, încearcă să-şi treacă tot felul de parti-priuri. Dacă se hotărăşte să înlocuiască ceva, nu că nu trimite materialul, dar nici măcar nu-mi spune...

Profesorul cu care fac engleza se numeşte Nicolae Dascălu. E și el un tip ciudat, dar nu ştiu să spun de ce...

Între timp am dat Editurii Minerva un studiu de 13 pagini despre *Arta prozatorilor români* a lui Vianu, care să intre într-un volum de studii scos de Mihai Dascal (coleg de editură).

Am terminat, în sfârșit, curățenia casei și sâmbătă urmează să primesc musafiri. Nici nu ies bine din una și dau în alta. Aș vrea să lucrez în continuare la Vianu, fiindcă engleza, de bine, de rău, merge.

M-am certat cu poetul Nicolae Ioana pentru că fumează în birou. E singurul care-o face, deși suntem șase, iar el înghite mai mult de un pachet pe zi.

Altminteri lucrurile nu merg deloc bine. Alimentele se găsesc sporadic, în cantități mici și după cozi interminabile: ouă, margarină, unt, zahăr, măsline, carne, brânză, cartofi, fiecare e o problemă. Rația de pâine nu ajunge de dimineața până seara. Ministrul iugoslav de Externe a cerut înarmarea pentru apărare colectivă a CAER. Îl arată cu degetul pe Reagen. Peesemne CIA ar fi mai corect. Acum se desfășoară întâlnirile la nivel înalt pentru Acordul de la Madrid.

9 decembrie

Se aude că iar ne vom reorganiza. Asta înseamnă încă o reducere de personal. Și încă o creștere de prețuri.

Săptămâna trecută am fost pe la verișoara mea de-al doilea, Viorica. După soț se numește acum Vlase. Era ziua lui, Sf. Nicolae. S-au aranjat bine, au două camere, el e inginer, lucrează într-o centrală, ceva legat de armament, fiindcă zicea că pleacă la Cugir. Fata asta a avut până la urmă noroc. Primul soț era homosexual și ea s-a operat ca să nu poată face copii cu el. Al doilea a divorțat de ea pentru că nu mai putea avea copii. Să vedem ce face acum. Zicea că vor înfia un copil. E bine... Fata asta a crescut fără tată – și maică-sa era divorțată – într-o cocioabă de lut pe care mi-o amintesc, într-un sat peste pod de apa Râmnicului. Acum e proiectantă, e drăguță și foarte harnică. Invățătura de carte, obligatorie în socialism, a scos-o și pe ea la lumină. Bunicile noastre au fost surori și fugiseră de turci, din Epir (Souli).

20 decembrie

Nu știu dacă folosind cuvintele (adică scrisul) ca formă de exprimare, am făcut cea mai potrivită alegere. Nu există nici un om care să creadă că nu se pricepe la cuvinte. Deci fiecare te judecă după el însuși, ceea ce pulverizează adesea sensul autorului. E însă un risc planetar. Din asta se face comunicarea. Și nu mai vorbesc de traduceri... Dar mă uitam aseară la o emisiune despre Corot. Din pânzele lui se desprinde limpede sensul unei vieți, afirmarea unui crez, fără ca omul să fie trădat de culorile și pensulele lui. Dar Shakespeare? Nici până azi nu se știe cine-i “doamna din sonete”, adică ce fel de iubire a avut. În fine, zarurile fiind aruncate, nu pot decât să încerc să perfecționez exactitatea mesajului scris.

Citeam zilele trecute – și ieri de asemenea – o carte, un roman scurt al unui autor clujean mai tânăr – Mircea Vaida – (nepotul lui Vaida Voievod) – *Zile în cuibul păsării*. În contextul prozei contemporane, atât de plină de referiri grave (Augustin Buzura, tot clujean, Sălcudeanu, ca să nu mai vorbim de Marin Preda), Vaida e simptomatic pentru că face un lucru pe care vrea să-l nege și pentru care-și acuză personajul. Nu spune ceea ce are de spus, ci disimulează. Se preface că vrea să spună altceva. Măcar Buzura e sincer în răutatea lui neagră. Nu-ți lasă nici o speranță și știi că se referă, întru totul, la prezent. Vaida însă transcrie stări prezente punîndu-le pe seama unor momente trecute. Se crede mai isteț ca tine, cititorul. Ori poate îi e frică să fie direct. Oricum, ceea ce face e simptomatic tot pentru prezentul acestei literaturi. Cred că o să recenzez cartea asta. Demersul lui n-are cum fi singular. De asemenea, am da gând să recenzez cartea lui Ion Lotreanu despre Mircea Eliade. Lotreanu[112] scrie mai mult versuri, nu rele, dar e din cercul lui Eugen Barbu, nu-l mai publică nimeni din acest motiv, omul ar face orice ca să sară peste propria lui umbră. Chestiunea este că eu una nu prea am afinități cu Eliade. Văd și la Lotreanu frica și frica de frică în privința carierei lui de scriitor și a vieții lui de om. Nu știu dacă am apucat să notez, cred că nu: nu mă mai ocup de Iași, de Sibiu, de „Săptămâna”, ci de Timișoara,Oradea, de Constanța, de Pitești, Craiova, Brașov și de Uniunea Scriitorilor cu «Secolul XX», „Luceafărul” și Muzeul Literaturii Române din București. E o arie mai grea. Timișoara,Oradea, Constanța sunt zone de graniță românească, au lume (și artistică) mai amestecată, majorități și minorități puternice ca intelectuali. Cât despre Uniunea Scriitorilor, ce să mai zic… Evident, Ungheanu (”Luceafărul”) m-a turnat la Florescu din primele zile… Dar n-a avut succces și am și aflat totul. Urmează alegeri la Ununea Scriitorilor în primăvară. Asta se va vedea și după turnura revistelor. „Luceafărul” a și dat o pagină despre Paul Anghel, care face parte din grupul lor literar. Ispas era ușor șocat. Nu i-am spus: înflorește protocronismul, dar amândoi știm despre ce e vorba. Pompiliu Marcea[113], profesor la Universitate, invitat să vorbească la CCES despre istoria literaturii, a făcut și el elogiul aceluiași protocronism. Avea aerul că se apără de ceva. A spus până și că Tudor Vianu avusese idei protocroniste… Nu vreau s-o mai lungesc nici cu disputele ideatice ale sfârșitului de veac literar românesc, nici cu Marcea. În tot acest aer al momentului, Vasile Nicolescu e cel puțin duplicitar și regula lui de bază în ce privește lumea literară este «divide et impera». A dat drumul în “Săptămâna” unor informați false despre Manolescu pe ideea că și el trebuie ținut cu capul la fund. (O făcea în

[112]Ion Lotreanu (1940-1985), numele de scriitor al lui Ion Lăbușcă, născut în Gorj. Ofițer de carieră, absolvise Academia Militară (a Forțelor Terestre) din Sibiu.

[113] Pompiliu Marcea (1928-1985), născut în Gorj, absolvent al Facultății de Filologie din București, director al Editurii de Literatură Universală, profesor la Facultatea de Filologie a Universității din București. A murit în același an cu Ion Lotreanu. A fost găsit înecat în Herăstrău, ceasul i se oprise la mână la ora decesului, 15,30. S-a presupus că s-a sinucis, dar, de fapt, nici o informație reală n-a mai apărut apoi pe nicăieri.

numele meu, care mă ocupam de revistă!!) Regula funcționase și pe vremea lui Julius Caesar. Dar acum mi se părea că ghețarul pe care-l vedeam înconjurat de luptători are rădăcinile în altă parte decât pe vremea lui Caesar...

23 decembrie

Ieri, în „Scânteia tineretului", a apărut prima parte a anchetei contra lui Corneliu Leu[114]. Un montaj de toată frumusețea. Nistorescu[115], furnizorul materialelor incriminatoare, chiar mi-a spus că avea materialele extrase de la „Flacăra" lui Adrian Păunescu, unde lucra și că le-a pus bine undeva (nu acasă!), pentru vremuri mai grele (pentru el). După rețeta lui Dandanache, personaj încă de succes pe plaiurile mioritice… Imediat după publicare veștile au și început să circule. Că scandalul mai stătuse să izbucnească o dată, dar îl stinsese Ștefan Andrei, de la Secție, deoarece pe Andrei nu-l prea simpatizează cei de sus… În fine, vorbe… Nu prea mai poți alege grâul de neghină. Toată înlănțuirea mergea spre Dumitru Popescu, zis Dumnezeu, iar articolul a apărut pe când el era plecat în Cuba. Evident, dacă era Duimtru Popescu, lumea zice că e mâna rușilor, care publicaseră o recenzie de o pagină, în „Literaturnaia gazeta", violentă, la adresa cărții *Pumnul și palma*, pro-ceaușistă, a lui Dumitru Popescu. Dincolo de scriitori, toate firele duceau către vârful partidului. Ei, și dincolo de toate astea, Corneliu Leu tocmai a luat Premiul Uniunii Scriitorilor.

25 decembrie

E Crăciunul, dar nimănui nu pare să-i pese. "Săptămâna" continuă atacul la adresa lui Leu, în subsidiar fiind vorba și de George Macovescu, fiindcă el îl apărase (ca președinte al Uniunii Scriitorilor). Iată însă ce mi s-a întâmplat ieri. Am ieșit de la serviciu, era cinci fără un sfert, burnița și m-am aruncat în 31R bucuroasă, cu ochii

---

[114] Corneliu Leu (1932-2015), fiu de avocat din Medgidia, scriitor. Fără studii superrioare. În 1949 a participat la înființarea, la Constanța, a Filialei Uniunii Scriitorilor. În 1967 a înființat postul de radio Radiovacanța, iar în 1970 studioul de filme al Televiziunii Române, pentru care a regizat seriale (notabil: *Dracula*). O vreme a lucrat și colaborat la revista „Flacăra", condusă de Adrian Păunescu, unde lucra și Cornel Nistorescu. În 2013 ne-am întâlnit, întâmplător, în metrou. Mi-a spus că înființase de curând o publicație, „Creșterea limbii românești" și m-a invitat să public acolo.

[115] Cornel Nistorescu (n. 1948, Mărtinești, lângă Orăștie), publicist. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității din Cluj. A fost redactor la „Viața studențească" (unde a publicat Ana Blandiana cunoscutele versuri despre Motanul Arpagic), „Scânteia Tineretului", „Flacăra". După 1989 s-a ascociat cu Mihai Cârciog, secretar general de redacție la „Viața românească" și, cu banii ascestuia, primiți de la unchiul său din Marea Britanie (drept contravaloare a desenelor lui Florin Pucă (1932-1990), propuse „Almanahului literar" al „Vieții românești" (și scoase din volum la cererea Secției de Propagandă). Împreună cu Mihai Cârciog au fondat trustul de presă Expres, la care s-a asociat și Ion Cristoiu, care lucrase la „Scânteia Tineretului". Mi-au propus să fac parte din această afacere, dar n-am fost de acord. După demisia lui Ion Cristoiu de la „Evenimentul zilei", Nistorescu a preluat conducerea lui. În anul 2000 a fondat postul de radio privat Europa FM.

după un loc liber. Un om vesel, între 40 și 50 de ani, cu o căciulă neagră de miel cam pe o ureche, cu nasul cam roșu, cu o față lată, dar altminteri plăcută, mi-a făcut semn să mă așez pe locul liber de lângă el. Am mulțumit și m-am așezat.

“Mda, izbucni omul vesel. Stați doamnă, că pe unde te uiți, vezi numai țigani! Toți sunt șefi! Am dat 50 de lei (făcu semnul număratului cu degetele și se scărpină după ureche – dăduse ciubuc!) ca să iau 15 kile de mălai. Și țiganul mi-a luat banii, dar nu m-ia dat mălaiul! Cică nu-i voie așa mult! Da’ mă duc eu mâine să i-l iau ! Nu mă las! Io îs ialomițean, mi-ar părea rău să nu fac ceva, dacă zic că fac! Să mă duc și eu cu ceva la nevastă și la copii!” “Păi - zic eu - are haz să te duci la nevastă și la copii, de Crăciun, cu mălai?” “Ce să fac?” oftă omul. Apoi mă privi bănuitor și arătă cu capul îndărăt, spre Casa Scânteii. “Lucrați acolo?” Se uită înapoi și mai bănuitor, apoi la umbrela mea roșie și zise, cu jumătate de gură: “Oți fi de-alde ăștia, comuniștii?” I-am zâmbit și i-am spus: “Poți să știi ce-o fi în capul oamenilor… Aicea lucrează un oraș întreg…” A părut satisfăcut și a zis: “Mie-mi place să vorbesc! Am aicea un vin! De azi dimineață îl am! Îl împuținez mereu!” “Se cunoaște”, i-am spus. “Păi da, și tot vorbesc! Ehee… M-am lăsat de geodezie! Ce planuri, ce măsurători făceam! A venit odată unul de la AGERPRES și mi-a făcut o poză pentru gazeta de perete. Nu-l știi?” Am dat din umeri. “Da’ m-am lăsat, continuă omul. M-am luat de teologie. Eeee, și ce fată am cunoscut la Timișești! Fata popii... De unde avea ea dulceața aia... N-am uitat... Sunt însurat, da’ n-am uitat!” Am zâmbit. „Nu vă gândiți la prostii, replică omul. Apoi râse și el: V-aș da din vinul ăsta!” Și mă privi deodată cu ochii larg deschiși, ca pe fata popii de la Timișești. “Nu se poate, i-am spus. Mâine e Crăciunul și am treabă.“ “Și eu, oftă omul. Da’ măcar un coniac, ceva... Până unde mergeți?“ Până la Eva, zic. “Să fiu al dracu’“, zice omul, “cobor și eu!“ “N-are rost, zic, eu am dat tot ce-aveam de dat!“ “Ăăă ... zice, aveți bărbat! “ Dau din cap că da. “Să nu vă pară rău, continuă el, sunt șeful cimitirelor pe București. Inspector! Poate o să aveți nevoie. Păi de unde am vinul? Că omul, la nevoie, dă!“ “Ce nevoie? Zic. Când oi avea nevoie de cimitir, nu mai e problema mea!“ Omul clipi înveselit și puse mâna pe sacoșa cu sticle: “Poate ne-om mai vedea, zise, în mașina asta! “ Și coborî înainte de Eva. M-am gândit pe urmă, până acasă, la toată întâmplarea. Una dintre posibilități era să mi se fi făcut o tatonare. Toți eram extrem de încordați, era ceva în aer, nu știam ce... Dar poate mi se păruse și el era chiar de la Cimitire... Deși între geodezie și cimitire mi se părea o prăpastie de netrecut...

Când i-am povestit lui Vladi istoria, a dat din umeri ușor întunecat, dar n-a comentat. I se aprobaseră actele de conferențiar la Universitatea din Craiova, avea altele pe cap.

1981

9 ianuarie

Au trecut și sărbătorile astea. Am început să scriu capitolul referitor la filosofie pentru monografia *Tudor Vianu*. Nu-i deloc simplu, dar sper să iasă. Au reînceput și lecțiile de engleză. Acest Nicolae Dascălu, ce-o fi cu el? Știe bine englezește, dar umblă îmbrăcat ca vai de lume, n-are nici măcar ceas. I-am dat un exemplar din cartea mea și părea viu impresionat. La lecția trecută chiar m-a condus până la autobuz și m-a întrebat ce cred despre proza lui Marin Preda. Se poartă prevenitor cu fiecare, are un mod direct și franc de a vorbi, cu o reținere care-l distanțează foarte mult de toți. De-asta și pare grosolan. Ce să fie?!

Se anunță o iarnă grea.

16 ianuarie

Ispas mi-a făcut o vizită la serviciu. Afișa înțelegere față de "Luceafărul". Totuși nu s-a întâmpat să avem vreun diferend, deși eu nu tratam cu larghețe revista. Ion Rotaru are programată în numărul viitor o recenzie la o carte a lui despre Eminescu, apărută la Paris. În carte sunt multe date extrase din publicistica lui Eminescu, cea xenofobă. Amândoi, Ispas și cu mine, o să punem articolul cumva pe linia de plutire și o să apară.

Mariana Ionecu și-a susținut doctoratul și am fost invitată și eu.

Constantin Popescu-Ulmu mi-a împrumutat *Le livre jaune de la diplomatie française (1938-1939)*. Se anunță interesantă. O s-o fișez.

22 februarie

E o lună și ceva de când n-am mai notat nimic. Și iată ce lucruri se pot întâmpla într-un timp atât de scurt. Azi, când scriu, e duminică. Trebuie să încep povestea cu lunea aceea din a treia săptămână a lui ianuarie, când la engleză (la Universitatea Populară) a venit o profesoară tânără și drăguță, lector chiar la Facultatea de Engleză, specializată pe engleza americană, care ne-a anunțat că Nicolae Dascălu nu va mai veni, iar ea ține locul provizoriu, până va fi angajat cineva. Lumea de prin bănci a început să se agite. Unii credeau că se simțise jignit fiindcă îl reclamaseră la conducere pentru mai multe absențe. Miercuri seara, moșul cu care stau în bancă, inginerul Gheorghe Vladimirescu[116] (are doi copii în SUA, vrea să plece mai ales de

---

[116] Frații Vladimirescu au făcut regularizarea debitului pentru salba de lacuri a Herăstrăului, puțin înainte de al doilea război mondial și, la finalul lucrărilor s-a organizat o festivitate la care venise regele Mihai. Fratele său fusese căsătorit cu pictorița Wanda Vladimirescu Mihuleac (ruteancă la origini). Și cunoștința mea picta, înainte de plecarea din țară mi-a dăruit o icoană pe lemn a Sf. Gheorghe.

dorul nepoților) mi-a sugerat să mă duc la ușa lui Dascălu – ședea vizavi de părinții mei – și să văd ce-o fi.

M-am dus într-o sâmbătă dimineața, fiindcă nu fusesem la serviciu. Am sunat, dar nu răspundea nimeni. Mi se părea că aud ecoul sunetului, ca într-o casă goală. Alături, unde se auzea un copil jucîndu-se, cel mai probabil cu bunica lui, s-a făcut brusc liniște când am sunat acolo ca să întreb ce se întâmplă. Am revenit pe la ora 11 și mi-a deschis o duduie blondă, foarte tânără, cu ochii căprui, cu o bluză cenușie și pantaloni bej. Am întrebat de profesorul Dascălu și i-am explicat cine sunt. "Nu știu când vine, mi-a spus. Lăsați un număr de telefon și o să vă sune." M-a sunat pe la două și jumătate. Părea emoționat, după respirația pe care i-o auzeam în telefon. "M-au chemat tovarășii", mi-a spus oarecum cu năduf. Am stabilit să ne vedem în aceeași seară, pe la 7.

A venit aproape punctual, îmbrăcat așa cum îl știam dintotdeauna: cu un pulover de melană maro, pe gât, pus direct pe piele, cu o haină de velur bej pe deasupra, roasă la buzunare, cu pantaloni maro, cu genunchii scoși și fermoarul din față prost cusut (aș paria că nu era o mână de femeie), cu ghete sport, maro-roșcat, dintr-o piele parcă tot timpul umflată de apă. L-am invitat în bibliotecă, după ce am făcut prezentările, iar Vladi a rămas în sufragerie să se uite la televizor.

Ei, și astfel a început o poveste incredibilă. Omul a plecat a doua zi, la 7,30 dimineața. A vorbit mult și fără șir. Pe scurt, am aflat că era de fel dintr-un sat din Oltenia, cel mai mic dintre șapte frați, că făcuse liceul militar la Breaza și apoi intrase la Facultatea de Engleză. Lucrase ca ghid ONT încă de student. Mai făcea bișniță măruntă și dădea meditații. A întrerupt facultatea după trei ani, în 1967. A predat vreo câțiva ani în Dobrogea, unde avea un frate. (Care ce făcea? În ce sat era?) Apoi a venit la București ca profesor la Liceul Industrial nr. 4 (nu credeam că se primesc la București, la licee, profesori cu facultatea neterminată). S-a căsătorit cu o cântăreață de la Operetă. Și-au luat mașină. Nu se înțelegea cu directorul (un fost legionar, zicea). A fost reclamat că propagă idei anti-socialiste și dat afară. Aici povestea îmbrăca un aspect tenebros, ca în romanele englezești. "Am făgăduit să nu spun", zicea. Dar ce, cui, de ce? "Unor colonei de Securitate. Cred că toți erau ruși, îi ziceau nevesti-mi (asta era a doua) Mihaiela. Acuma am ajuns o primejdie pentru stat. Așa că ne-am gândit să emigrăm." Mă ruga să nu se afle c-a fost pe la mine. Pe la trei noaptea a părut să aibă o sincopă. I s-au închis ochii și s-a făcut palid. Dar pesemne că era de foame. M-am dus la bucătărie și am pregătit niște felii de șuncă. Vladi se culcase demult. Le-a înghițit pe toate, aproape instantaneu. M-a întrebat dacă fusesm pusă să-l verific. Mi-a mai spus că fusese în 1978 în RFG și în Anglia (în condițiile în care nici eu n-aș fi putut pleca acolo). La Londra ar fi revăzut (dar unde o văzuse mai întâi?) pe o contesă Moratovska, poloneză la origini. Zicea că o cunoscuse la noi, la mare, pe când era ghid turistic și ea avea o fiică măritată cu un englez. Dar de când se duceau străinii la noi la mare cu un ghid?! La un picnic i

se spusese că ar fi spion român, deci indezirabil. Care picnic?! Ginerele Moratovskăi se uitase în dicționar ca să afle ceva despre România. Mă credea proastă și eu îl credeam pe jumătate nebun și pe jumătate spion, vorba englezilor. Dar, ca ființă stricto sensu, trebuie că nu-i era deloc moale.

În săptămâna următoare l–am căuat pe profesorul Ștefan Stoenescu de la Facultatea de engleză. Știa de numele lui Dascălu. Mi-a spus că în 1967 se însurase (el nu știa cu cine), i se născuse un copil retardat și divorțase. Îl auzise vorbind, mai de curând, la postul Europa Liberă. În RFG fusese trimis de noi, ca să nu se mai întoarcă, dar se întorsese...

În sâmbăta următoare le-am pus în cutia poștală două bilete de teatru, pentru duminică dimineață. Ei, și-a trimis nevasta cu soacra. Și ele păreau destul de speriate și s-au ferit cât au putut să dea semne că ne cunoaștem. Marți Vladi mi-a pus că se întâlnise cu Dascălu pe Calea Victoriei, îl salutase, dar acela nu-i răspunsese, ci doar îl privise speriat. M-am dus la Petre Ispas și i-am povestit totul. Prima lui reacție a fost "nu te amesteca!" Bine că n-a zis și "Proasto!" După două zile Dascălu m-a sunat și mi-a spus la telefon: "Nu mă mai pot întoarce... "

În altă ordine de idei, trebuie să consemnez aici o întâmplare care s-a petrecut tot în acest interval de timp și-l are ca subiect pe fostul meu coleg de an, criticul Alex Ștefănescu. I-am scris, în înțelegere cu Vasile Nicolescu, o recenzie pentru "Contemporanul" la volumul lui *Jurnal de critic*. După ce a citit-o, Nicolescu mi-a dat-o înapoi sub pretext că a mai primit două. Acum, când mă uit, văd că a pus un semn cu creionul în dreptul numelui lui Nicolae Manolescu apropo de - și ele - controversatele *Teme.* Iată, în principal despre ce cred că e vorba. Manolescu a recenzat, laudativ, cartea lui Ștefănescu, iar Vlentin F. Mihăescu a înjurat-o în "Luceafărul". L-am chemat pe Ștefănescu însuși să citească ce scrisesem. "Te rog să mă scuzi, mi-a spus, sunt mai rece față de tine din cauza a ceea ce s-a întâmplat în facultate. Dar te urmăresc și am pentu tine o simpatie intelectuală reală. "Păcat! " i-am spus. Cred că se aștepta la un fel de mea culpa. Dar n-am motive deloc. Pentru sancționarea lui n-am fost turnător, n-am fost inițiator și n-am fost decident. Nu mă întrebase nimeni nimic, ba chiar, în seara ședinței, aveam bilete la Operă și nici n-am fost prezentă. Singurul lucru pe care l-am făcut a fost ca, la șase luni după sancționarea lui (termen minim după statut) să-l întreb ce fusese, fiindcă voiam să cer absolvirea de păcat. Voiam să-i cer de la Centrul UTC pe Universitate, prietenei mele din tabără, Roxi Rășcanu, devenită secretară adjunctă pe Universitate, un formular de anulare a votului de blam. Mi-a spus că scrisese niște versuri în care înjura partidul sau cam așa ceva. Deci știa că nu aveam nici o legătură cu ceea ce se întâmplase… I-am pus în mână formularul, era cam între două uși, la intrarea în holul facultății și asta a fost tot. Mi se pare că nici n-avea de ce să mă intereseze mai mult. A venit totuși atunci și a citit recenzia mea. A zis: "Ar trebui să fim uniți, noi, cei din generația noastră, chiar dacă nu public"... "Cred că chiar suntem", i-am spus.

Amândoi simțim cumva existența unor forțe care vor să ne scindeze așa ca să ne trezim pe neașteptate dușmani. Divide et impera, cum s-ar zice.

Am comandat vreo 11 cărți franțuzești, le voi avea săptămâna viitoare. E și pe dreptul valutar al lui Al. Simion și Mircea Herivan, ei nu vor cărți… În martie am programată o deplasare la Timișoara.

3 martie

Nu luni, cum credeam, ci marțea trecută am fost chemați la Dumitru Popescu. Nu cunoșteam personajul decât de prin prezidiile adunărilor generale pe minister, când părea un sfinx trist și orb. Ei bine, a fost destins, a pus întrebări și a vorbit cu volubilitate. Un om care dă din mâini în felul ăsta și-și urmărește interlocutorii cu privirea nu e o natură rece. A fost foarte surprins când am cerut să vorbesc. Nu se obișnuia, toate ședințele erau scenete gata montate dinainte, se știau vorbitorii, ce aveau să zică și, evident, ce avea să se răspundă. A zâmbit și s-a uitat în jur de parcă ar fi zis: “Ce părere aveți? Are curaj! Hai, că-i bună!“ Am vorbit despre valorificarea trecutului cultural, despre cum e abordată ea în așa numitul “obsedantul deceniu“ și am sfârșit-o cam așa: “Nu cred că discuțiile trebuie blocate în acest punct. Ele vor izbucni din altă parte, tocmai ca un reflex al crizei.“ În răspunsul pe care l-a dat tuturor întrebărilor, a punctat cam așa: “Și despre ce criză vorbea tovarășa Țărălungă în literatură? “ L-am întrerupt stârnind rumoare în sală: “Am spus reflexul unei crize.“ M-a încuviințat cu privirea, dar a continuat: “Poate că nu-i decât o pseudo-criză? “ Ce să zic... Le era teamă până și să facă o evaluare de fond, ori chiar credeau că sunt numai valuri de suprafață.... O, la, la!!!

În ziua următoare m-a căutat Barac de la Secție (Propagandă, nota bene) și mi-a spus că Dumitru Popescu citește personal toate materialele care vor apare și vrea să le trimitem cu observații critice despre mișcarea ideilor. Dar n-a ținut mult...

Aseară m-am întâlnit cu Nistorescu. Acum e la “Scânteia tineretului“ împreună cu Ion Cristoiu. Se ocupă de sectorul moravuri. Îmi amintesc că înainte de asta a lucrat la “Amfiteatru“ (revistă studențească, a UASCR). El e cel care a scris ancheta despre Corneliu Leu. Mi-a spus că are toate materialele incriminatoare puse la loc sigur, că sunt zdrobitoare până la nivel de secretar al CC. Aș fi în stare să pariez că e mâna lui Eugen Florescu, iar cel vizat e Dumitru Popescu. Iar onorabilul Emil Marinache, nepotul lui Vladimir Streinu și curtezanul meu din studenție de la Izvorul Mureșului, care e adjunct la “Scânteia tineretului“, nu e străin, ca procuror de meserie, nici de moravuri și nici de subiectul Corneliu Leu.

28 martie

Azi e duminică. Săptămâna trecută am avut la slujbă un incident cu Radu Constantinescu, adjunctul lui Vasile Nicolescu. Mi-a dat să rezolv o hârtie de-a lui Nicolae Ioana, poetul, deși el era prezent și nu refuza să și-o rezolve singur. N-am

fost de acord, dar am reținut hârtia și i-am dat-o lui Ioana. A doua zi după incident a venit în birou Radu Constantinescu, i-a luat lui Ioana hârtia de pe birou și a spus că mă sancționează pentru neîndeplinire de sarcină. A făcut propunere de mustrare, Nicolescu a contrasemnat-o fără să mă întrebe nimic și pe mine, iar secretara mi-a spus că a trimis-o la Organizatoric. Aveam de gând să fac plângre, am consultat legea muncii și i-am spus secretarei că mă duc la Comisia de judecată a ministerului. Atunci Nicolescu m-a chemat la el să mă muștruluiască și a rupt hârtia în fața mea. Hmmm... Pesemne vor să ne lucreze și pe unii și pe alții cu materiale provenite chiar de la noi…

Am rescris complet capitolul despre filosofie din monografia *Tudor Vianu*. Îl încep pe cel de stilistică.

În perioada 2-4 aprilie o să fiu la Sibiu pentru Colocviile de critică literară ale revistei “Transilvania“. Sunt colocvii pe țară, comunicările vor fi tipărite[117]. La sfârșitul lunii, de Paște, voi fi la Timișoara ori Herculane pentru Colocviile naționale de semiotică. Nu știu cum să mai iau legătura cu Paul Banciu, de la revista “Orizont“, ca să mergem la vară la Cheile Nerei și în Munții Făgăraș. E amatoare și madam Petringenaru, nevasta regizorului.

5 aprilie

Azi e duminică. Ieri dimineața, când m-am întors de la Sibiu, am aflat că Vladi i-a spus mamei că mă căutase cineva de la engleză. Fusese moș Vladimirescu, inginerul. Voia să-și ia rămas bun pentru că pleacă în America, la nepoții lui.

În cursul săptămânii trecute am fost la Sibiu. A fost o ediție interesantă a Colocviilor de critică literară. Au venit Romul Munteanu (invitat de Tomuș să prezideze, amândoi au absolvit facultatea la Cluj), Mircea Zaciu, Ion Ianoși, Mircea Anghelescu, Mircea Martin, Gellu Ionescu, Laurențiu Ulici, Mihai Zamfir, Dolores și Radu Toma, Victor Ivanovici, Irina Bădescu, Constantin Crișan, Dan Cristea, Ion Cucu, Ion Vartic, Marian Papahagi, Ioan Pop, Irina Petraș Poantă, Veres Zoltan, Bogdan Ghiu, Daniel Dimitriu, Ioan Holban, Nicolae Barbu, Smaranda Vultur, Dan Culcer, Radu Ciobanu, Anton Cosma, Ana Selejan, George Nistor, Ilie Guțan, Andrei Dorin. S-a discutat despre problemle lecturii astăzi și am aniversat centenarul lui Octavian Goga. Urmează să se editeze volumul comunicărilor și discuțiilor.

Azi o să scriu o recenzie referitoare la cartea lui Fănuș Băileșteanu, *Refracții*, pentru “România literară“ și o să mai bat la mașină ceva din *Tudor Vianu*. Mâine încep să mă ocup de colaborarea cu Editura Enciclopedică. Mie îmi revine istoria presei românești (istoria titlurilor) pentru *Encyclopaedia Britannica*.

Președintele SUA, Ronald Reagen a suferit un atentat în urma căruia i s-a scos un glonț din plămâni. În Polonia a fost o grevă de avertisment a Solidarnosč din

[117] Au fost, în total, 11 colocvii de critică literară ale revistei „Transilvania", toate de nivel național și toate textele au fost publicate anual.

motive economice, după care, la Plenara partidului lor, Stanislav Kania a spus că țara se află în pragul dezastrului și polonezii trebuie să se apuce de muncă, dacă vor să aibă ce mânca. Greva generală care fusese anunțată n-a mai avut loc.

28 aprilie

Am fost la două ședințe ale noului Cenaclu al CC al UTC, numit Confluențe. E făcut de băieții de la "Scânteia tineretului" (Marinache, Ion Cristoiu, Nistorescu). I-am mai văzut acolo pe Ioan Adam, Victor Atanasiu (fost coleg de an la facultate, care m-a și invitat), Alex Ștefănescu, iar în sală erau și Grete Tartler, Doina Uricaru, Traian T. Coșovei, Mircea Cărtărescu, Radu Mareș, Daniela Crăsnaru, Florin Mugur, Patrel Berceanu și mulți alții. Au citit pentru prima oară poezie Ion Mircea (de la Sibiu – revista "Transilvania") și Carolina Ilica, prezentați de Dinu Flămând și Ioan Adam. A doua oară au citit Brahaș și Marta Petreu, prezentați de Alexandru Paleologu și Victor Atanasiu. În a doua ședință am vorbit și eu. E interesant de urmărit cam ce vrea să facă o generație. Deocamdată văd mult manierism și teribilism, dar și vreo câteva capete limpezi. In fine, cred că despre criticii generației noastre se pot spune lucruri mai bune decât despre poeți. Sunt, de asemenea, convinsă că se încearcă, prin noi toți, să se coaguleze un front cultural unitar în fața diverselor tendințe de dispersie. Dar îmi pare mai mult o încercare disperată, decât una cu sorți de izbândă.

Aseară au fost la noi în vizită Gheorghe Vladimirescu (aflu și că a fost inginer șef al ICAB) și Constantin Popescu Ulmu (traducător din franceză). Vladimirescu a povestit lucruri foarte interesante deaspre începuturile lui inginerești la Uzinele Comunale București, unde a introdus un sistem de filtre pntru apa care intra în rețeaua orașului venind din Argeș. A participat în 1938 la un concurs pentru proiectarea unei hidrocentrale pe Dunăre (!!), care să aibă și ecluze pentru transportul unor șlepuri cu sarcină de până la 2000 de tone. E foarte mândru de ceea ce a făcut și n-ar vrea să plece din țară la San Francisco, mai ales că îi trimite aproape lunar cărți românești fiului său, Andrei, ca și nepoțelului. Ambii moși s-au bucurat de vizită. Le-am dăruit fiecăruia câte un cozonac cu nucă și cred că au plecat prieteni.

Vladi se pregătește să plece în Polonia, iar eu mă pregătesc să finalizez monografia despre Vianu. Nu mă mai duc la engleză. O să mă înscriu la toamnă la Universitatea București, pentru un curs intensiv de patru luni, contra 3000 de lei (m-am interesat și ministerul mi-ar da banii ăștia). Vine un profesor de lingvistică de la Oxford. Un englez adevărat[118]. Totul se face la căști, folosind texte cu pasaje lipsă (și trebuie să spui ce lipsește în timp real, ca să se imprime pe bandă) și cu filme.

---

118 Mult după acest moment temporal, am văzut un serial polițist englezesc despre Oxford, numit *Endeavour*. Într-unul din episoade, desfășurat într-un sat la 2 km de Oxford, am văzut cu surprindere cum, de Echnocțiu, sătenii, îmbrăcați cu sarici mițoase de oaie și cu măști, dansau *Călușul*. La finalul dansului apare și capul lupului totemic, iar urletul lui identitar se

15 mai

Ieri s-au întâmplat mai multe lucruri. Am intrat pentru prima oară în clădirea Televiziunii (în blocul turn) unde am avut o discuție cu Romulus Brădeanu, șeful secției de Programe și cu Tică Popescu, adjunctul lui, apoi cu Gheorghe Atanasiu, director general adjunct al Radioteleviziunii. Mă dusesem să mă pun de acord cu ei în ce privește un discurs pe care ministreasa noastră, Suzana Gâdea, trebuie să-l țină în fața redacției culturale a Televiziunii. Nu mai pun la socoteală că una vor ei și alta mi-a cerut președinta CCES. Nu știu cât de bun negociator o să fiu. Merită să fie precizat "aerul" special al Televiziunii ca instituție. Rigoarea de la intrare spune ceva despre importanța instituției: pază armată, bon de intrare, controlul poșetei. De cum am intrat, am aflat că de dimineață se transmisese lansarea în cosmos, de la Baikonur, a primului astronaut român, Dumitru Prunariu[119]. În plus, aveau un mod rapid de-a o "vira" cu știrea după tipul de ascultător. Fiecare și tot timpul vorbește de parcă ar fi intervievat și se află în fața camerei de filmat.

Vladi s-a întors din Polonia pe 13. Dar scrisoarea în care-mi spunea că a ajuns cu bine a fost livrată abia ieri. În seara când a venit Vladi am auzit la Radio că a fost un atentat la adresa Papei de la Roma. Vladi are din Japonia o propunere de bursă pentru matematici aplicate de 10 luni. Nu cred să i se probe. A mai avut și o bursă Humboldt de 4 ani, pentru care nu i s-a aprobat plecarea de la partid. Cum o să văd curând, pentru așa ceva sunt buni doar dizidenții (nu toți, doar cei susținuți din afară): Liiceanu, Pleșu. Sau copiii securiștilor. Ieri i-a venit de la Leningrad corectura cărții lui, traducerea.

30 mai

I-am dat lui Ianoși la citit monografia despre Vianu. Nu toată, fără capitolul despre sociologie.

În curând va fi Conferința Uniunii Scriitorilor. De alegeri. La Asociația pe București e mare bătălie. Au loc reconcilieri spectaculoase: Macovescu – Nicolescu, "România literară" – Paul Anghel, "Luceafărul" – Mircea Cărtărescu și Traian T. Coșovei. La Iași n-a ieșit la alegeri nimeni de la "Convorbiri literare". Corneliu Sturzu e furios. La Cluj n-a ieșit nici un echinoxist.

Ieri a avut loc un incident amuzant, dacă te gândești retrospectiv. Și nu lipsit de învățăminte. Nu prea aveam observații la număr. Dar Ispas mi-a dat telefon ca să-

---

aude clar. Dacă stau să mă gândesc, Oxford înseamnă Vadul Boului, iar Bactriana antică (Balckh) aparținea civilizației Oxus.

[119] Brașovean prin naștere, pilot și inginer de aerospațiale ca meserie de bază. După 1989, cu prilejul ciclului de emisiuni *Café Corso*, dedicat aderării României la Uniunea Europeană, a fost unul dintre invitați. În 2021 l-am revăzut. Fusese între timp ambasadorul României la Moscova și era președintele Comitetului Național UNESCO pentru Cosmos. M-a întrebat dacă sunt rudă cu fostul lui coleg, pilot și pictor, Ion Țarălungă. Nu sunt.

mi spună să scot un articol al lui Cezar Ivănescu (Secția lucrează cu mâna și numele meu) care cerea o revistă de poezie. M-am dus la Radu Constantinescu (adjunctul pentru presă al lui Vasile Nicolescu, cel pentru edituri fiind Lenuța Doxănescu, mutată aici de la cenzură, cu toți oamenii ei, după desființarea acesteia ca entitate separată) și i-am spus că nu sunt de părere că e bine. A fost imediat de partea mea și voia să se ducă la Găleteanu (secretar de stat la minister) să-i spună să-l sune pe Ispas. N-am fost de acord, l-am sunat chiar eu pe Ispas și l-am citat pe Găleteanu cum că n-ar fi de acord. Mi-a spus că fusese indicația lui Dumitru Popescu. M-am dus la revistă și i-am spus lui Ungheanu că articolul lui Cezar I. trebuie scos, deși eu nu sunt de părere, fiindcă va ieși scandal la ședința Asociației pe București. După ce am plecat de la el, Ungheanu l-a sunat pe Ispas să protesteze. Când l-am sunat și eu mai apoi pe Ispas, să-i spun că fusesem la revistă, vorbisem cu Ungheanu și e în regulă, am aflat ce făcuse Ungheanu. Atunci Nicolescu a intrat la președintă (care se afla într-o ședință de Birou Executiv), Radu Constantinescu l-a sunat pe Ispas ca să ceară revizuirea părerii și să fie rugat Stroia să intre la Dumitru Popescu. Acesta a spus că n-a avut succes, iar articolul se scoate. Radu Constantinescu mi-a spus să fac o notă scrisă în care să precizez că articolul a fost scos din cauza presiunilor Secției. Atunci m-am dus și l-am scos pe Nicolescu din ședința de Birou Executiv de la președintă și l-am rugat să-l sune pe Dumitru Popescu, deoarece noi nu știm de fapt dacă chiar așa sunase indicația acestuia. L-a sunat. După zece minute a venit Radu Constantinescu și mi-a spus că l-au sunat de la secție și articolul apare. Am comunicat asta revistei și i-am rugat ca, în final, să pună o notă că ăsta e un punct de vedere al autorului. Ei, și azi dimineață a venit Nicolescu la noi în birou să se laude și să ne spună că l-a lăudat George Macovescu personal (atunci președinte interimar al Uniunii Scriitorilor), dar nu pentru articolul lui Cezar Ivănescu, ci pentru calitățile de traducător ale lui Nicolescu însuși (diplomatul tot diplomat!). Ei și așa, pe un drum plin de cotituri, s-a făcut lumină pretutindeni.

5 iunie

Ieri s-au terminat alegerile la Asociația Scriitorilor din București. E un fel de a spune. La secțiile de proză și de poezie nu s-a întrunit numărul de participanți pentru ca ședința să fie legal constituită și a rămas să se reia totul marți și respectiv joi. La proză a ieșit Constantin Țoiu de la „România literară". În Biroul secției mai sunt Nicolae Manolescu, Mircea Iorgulescu, Dan Hăulică. La secția de critică a rămas secretar Ion Ianoși, iar din Biroul secției fac parte Eugen Simion, Gellu Ionescu. Am vorbit azi cu Dan Fruntelată, care conduce „Luceafărul". Nu părea afectat. Ispas a luat un perdaf de la Dumitru Popescu pentru articolul lui Cezar Ivănescu, dar pariez că nu știe de unde i s-a tras. Ori știe, dar s-a lăsat lovit... M-a invitat la el la Secție, la o cafea. Mai exact la un ness. Și, când mi-a pus în mână ceașca unde erau nessul și

zahărul, mi-a zis : „Dacă știi s-o freci, freac-o! Fiindcă pe urmă o să te frec eu pe tine!”

15 iunie

E multă vreme de când n-am mai scris și aproape am uitat ce s-a mai întâmplat. Deci: la Secția de poezie s-a ales președinte Dan Deșliu (care este exclus din partid), iar din Birou fac parte Geo Bogza, Nina Cassian și nu mai știu cine. La proză s-a ales Bujor Nedelcovici (care, nota bene, venise mai demult la BPT în redacție ca să spună că el pleacă definitiv din țară), iar din birou fac parte Mircea Ciobanu, Sorin Titel. Lăncrănjan și Adrian Păunescu n-au ieșit nici măcar delegați la ședință. Paul Anghel s-a ales șef la dramaturgie, iar Fănuș Neagu este ales candidat pentru Consiliul Uniunii. Unele voci spun că amânarea Conferinței nu e din cauza Congresului Consiliilor Oamenilor Muncii, ci a cererii „marilor absenți” de a se face o Adunare generală (cu toți membrii, nu doar cu delegații). Sunt voci care spun că Adunarea Generală va fi la toamnă, după Congresul Culturii. Oricum, mie toți aleșii îmi par „aranjați” din altă parte.

Am fost la Ispas și am vorbit despre alegerile de la Uniune. „Asta e echipa obsedantului deceniu”, mi-a spus. Îl vede în subsidiar, la butoane, pe Eugen Simion. Și eu la fel. Era destul de încordat. Ce naiba se întîmpla, de fapt, de nu-mi dădeam seama? Mi-a arătat ultimul număr din „Vatra”, unde Atanasie Popa publică un articol furios la adresa Ambasadei Marii Britanii de la noi, care nu-i dăduse viză de călătorie să se ducă la meciul Anglia-România. În articol cerea despăgubiri bănești. Despre „Luceafărul” i-am spus că nu am încă numărul. Dar, dincolo de citit, aș vrea să fac o întâlnire inter-cenacluri, cel la la „Luceafărul” și cel de la „Scânteia tineretului” (de care, din partea secției, se ocupă tot Ispas). Părea să fie de acord. Dar, cel mai probabil, o să „uite”.

Am fost la ultima ședință, de dinainte de vacanță, a cenaclului Confluențe. Au citit Traian T. Coșovei (mai slab decât Cărtărescu și mai infatuat) și Cornel Nistorescu (mai timid decât o lăsa să se vadă reportajul despre Corneliu Leu). Generația despre care vorbesc ei e o gașcă manolesciană (adică estetizantă, fără priză la real, dar pusă pe mari nerecunoașteri ale valorii altora și pe mari răsturnări cu orice preț). Suținută bine însă, nu mi-e clar de cine… în rezumat, tot ce econtra e susținut, tot ce e pr e blamat violent.

În altă ordine de idei, polonezii au primit din partea lui Brejnev o scrisoare în care își exprimă îngrijorarea pentru slăbiciunea partidului în termeni destul de duri (”se poate ajunge la pierderea independenței țării”), iar Kania a vorbit despre „revizioniști” și elementele anti-socialiste din Solidarnosć. În „Scânteia” de ieri era un articol pe trei coloane – o luare de atitudine a PCR – despre situația din Polonia. Se punea un accent foarte mare pe rolul presei și propagandei. Vom deveni

primadone ale cenzurii și paratrăznete pentru ciocniri stratosferice de care habar n-avem.

Sâmbătă Vasile Nicolescu mi-a făcut scandal, în plenul colectivului de îndrumare, că nu l-am informat despre cum a rămas cu revista „Luceafărul” la care fuseseră observații din partea Secției și a noastră (asta punea de la el, ca gest de solidaritate cu Secția) la o poezie a lui Adrian Păunescu – *Procesul lui Eminescu*, din care reieșea că el însuși și Ion Gheorghe sunt Emineștii cărora cenzura le mutilează marile creații care vor rămâne în inima nației. De fapt, redacția însăși (Dan Fruntelată) scosese poezia sub pretext că autorul nu fusese de găsit ca să mai modifice câte ceva pe ici, pe colo, prin punctele esențiale. Nici n-o văzusem. Nicolescu mi-a spus că am o mentalitate burgheză. Asta era totdeauna autocritica inclulpatului prin ședințele de partid de după război. De vină pentru ce făcea el era educația mic-burgheză din famile. Dar acum erau alte vremuri. Așa că m-am ridicat în ședință și am spus că eu nu sunt proprietatea directorului și că, dacă mi s-a dat să răspund pentru o publicație, normal este să fiu lăsată s-o fac și nu s-o facă altcineva folosind numele meu. Admit să fiu sancționată mai apoi, dacă cineva de mai de sus poate dovedi că n-a fost bine. Azi Nicolescu a venit să se împace cu mine și m-a tras de părul din creștet la noi în birou, amical, ca pe un băiat.

Sunt pe sfârșite cu *Tudor Vianu*. Am ajuns la capitolul despre gândirea socială și mai urmează comparatismul. Trebuie să recitesc apoi totul în perspectiva concluziei. În *Anexe* aș vrea să pun o critică a edițiilor și un dicționar al surselor lui Vianu. Asta nu s-a mai făcut.

18 iunie

Aseară m-a anuțat Vladi că l-a sunat profesorul Belea de la Craiova ca să-i spună că pe 15 septembrie trece propunea de a fi numit membru în Consiilul Universiății (în calitate de conferențiar la Facultatea de Automatică). Pe urmă se așteaptă aprobarea ministrului Învățământului. Eu nu vreau să plec la Craiova, nici măcar la universitate, așa că Vladi va deveni și navetist.

Azi am terminat capitolul despre gândirea sociologică a lui Vianu. A mers cel mai repede. Care o fi mecanismul ăsta secret din cauza căruia nu poți mânca și nu te poți distra fără griji, ci trebuie să scrii mereu și mereu? Ce mult mi-ar place să fiu o femeie ca toate celelalte, să cos, să cresc copilul, să mă duc la coafor.

În altă ordine de idei, trebuie menționate câteva evenimente: după rănirea Papei într-un atentat, a murit episcopul Wîșinski (polonez). Brejnev a trimis o scrisoare de avertisment către polonezi apropo de Solidaritatea. Haig a promis să furnizeze armament chinezilor. Israelul a atacat complexul atomic din Siria. Nodul acestor întâmplări încă nu e de dezlegat. Poziția României se apropie, evident, de a sovieticilor. Totuși, lui Ion Prunariu, primul nostru cosmonaut și care a plecat de la

Baikonur, nu i s-a făcut presă prea mare, deși evenimentul e legat de sovietici. Sau poate chiar de asta.

Nicolescu iar mă pisează cu tot felul de materiale, fiindcă vede că lucrez la Vianu.

La sfârșitul lui august, irevocabil, plecăm la Bratislava.

23 iunie

Sâmbătă (azi e marți) am fost și l-am tatonat pe Hegedüs (e secretar de stat la CCES) pentru un post la Craiova. A rezultat că n-ar fi nici o problemă. Voia să-l las o săptămână să vorbească cu Miu Dobrescu, prim secretar la Craiova și fost ministru al Culturii. Se gândea la Comitetul Județean de Cultură, eu mă gândeam la revista „Ramuri", fiindcă Marin Sorescu mi-a spus că se mută la București. În sfârșit, am lăsat discuția la nivel de tatonare pentru că vreau mai întâi să văd ce mai află Vladi despre starea de lucruri de la Craiova. În plus, moșii mei s-au turtit foarte tare.

Am început să-mi întocmesc dosarul pentru obținerea legitimației de ziarist profesionist. Am recomandarea "României literare", am bătut la mașină lista de lucrări, mai trebuie să fac un memoriu de activitate și să obțin acordul Direcției (al lui Vasile Nicolescu). Dosarul se depune la Eugen Florescu. Mai trebuie trecute o probă dactilo, una foto și una de limbi străine (pentru care se dă certificat de traducător). Și când te gândești că o astfel de legitimație nu-i bună decât pentru a intra gratuit prin muzeele din străinătate. Asta fiindcă organizația e recunosută internațional.

28 iunie

Nicolescu a venit să se sfătuiască cu mine despre tema pe care s-o ia fiul lui, Daniel, la absolvirea Filologiei. Oscila între Mircea Eliade, Thomas Mann și Tudor Vianu. I-am spus că lucrarea de diplomă nu are semnificația unei opțiuni fundamentale. După asta, ca și când ar fi regretat ce făcuse, a început să mă încarce cu tot felul de materiale și referate. O să mă uit, proporțional, ce fac ceilalți din birou. Nu de alta, dar aș protesta la viitoarea ședință.

Vineri seara "Luceafărul" a serbat apariția numărului o mie. M-am dus. Ca oficialități erau Laurențiu Fulga (de la Uniunea Scriitorilor) și cu mine, iar printre invitați i-am văzut pe Edgar Papu, Ion Dodu Bălan, Ion Lăncrănjan, Niculae Stoian, Fănuș Neagu, Ioan Horea, Simion Pop, Emil Marinache, Ion Cristoiu, Cornel Nistorescu, Doina Uricariu, soții Buluță (ea semnează Sultana Craia), Grigore Arbore, Traian Iancu și mulți alții pe care nu-i știu. Nici din redacție n-au fost toți. Erau Sânziana Pop, Dan Fruntelată, Mihai Ungheanu, Ion Gheorghe, Matei Gavril, Cezar Ivănescu, Mircea Croitoru (secretar tehnic), Ioan Cucu (fotograful). Fănuș Neagu și Ion Gheorghe au ținut să se fotografieze cu mine pe criteriul că suntem cu toții născuți în localități apropiate una de alta. Eugen Barbu și Ioan Alexandru n-au venit. Luările de cuvânt au fost calme, a fost elogiat Mihu Dragomir. Am plecat seara, pe la 9,30. Sper să mă pot sprijini pe Dan Fruntelată, așa cum s-a întâmplat și în studenție.

Adineauri a sunat telefonul. Era un moșulică. Mi s-a recomandat general Atanasiu, pensionar. Cred că ne cunoscusem când mi-am susținut doctoratul. Mi-a spus că citește cartea mea, că e interesantă, un adevărat studiu științific, cum nu se mai fac azi și că-l interesează în mod deosebit pentru că vrea să scrie și el un studiu de sociologia criticii. Mi s-a părut ceva cam în linia lui Basil Munteanu, dar nu i-am spus. Basil Munteanu, hegelian, fugit la Paris, a scris în siajul lui Paul Hazard. Generalul Atanasiu mi-a spus că vrea să ne vedem și să-mi arate ce lucrează. Dar eu nu cred în admiratori spontani și, mai ales, nu știu de unde a aflat numărul meu de telefon.

5 iulie

Azi e duminică. Între 1 și 3 iulie s-a desfășurat Conferința Națională a Scriitorilor. Au circulat o mulțime de zvonuri pe seama ei și a faptului că acolo avea să fie "notre petite révolution". Încă de la ședințele de alegeri ale Asociațiilor se observaseră asemenea accente, mai ales la Iași și la București. La Iași de pildă, n-a intrat în Biroul secției nimeni de la "Convorbiri literare" (revistă a Uniunii Scriitorilor), dar a intrat Mihai Ursachi, poet, liber-profesionist, fără partid, arestat acum ceva vreme fiindcă fusese prins pe când voia să fugă din țară pe la sârbi (Timișoara), trecînd Dunărea înot. La București, după ce Șt. Augustin Doinaș s-a recuzat (și bine a făcut, el a stat la pușcărie ca fost membru al Cercului literar de la Sibiu, alături de Cornel Regman, Radu Enescu ș.a.) conducerea secției de poezie i-a revenit lui Dan Deșliu, de curând (și suspect) exclus din partid, susținător înfocat al lui Mircea Dinescu (nota bene, cu socri ruși). În sfârșit, Conferința a fost precedată cu o zi de întâlnirea scriitorilor membri de partid (pe 30 iunie dimineața cei din București, iar după-amiaza cei din provincie) cu Ilie Rădulescu și Dumitru Popescu. În ședința de dimineață Ilie Rădulesu ar fi îndemnat lumea la pace și armonie și a spus că scriitorii din MAN n-ar trebui excluși de pe listele de candidați. A și citat nume: Ion Dodu Bălan, Ion Lăncrănjan... Cum era și firesc, a fost rumoare în sală. Atunci Dumitru Popescu, în cuvântul lui, a spus că n-ar strica dacă Uniunea ar face curat în "grajdurile" sale. În sfârșit, s-a ridicat Constantin Țoiu, noul secretar al secției de proză al Asociației București, recent tradus în franceză și tipărit la Nagel, Paris și a zis că este nepermis să se vorbească în acești termeni despre scriitorii români, iar cel care a făcut-o trebuie să-și ceară scuze neîntârziat. Nu știu dacă scuzele au fost cerute, dar la ședința de după amiază Ilie Rădulescu n-a mai sugerat nume, iar Dumitru Popescu n-a mai vorbit deloc. A doua zi de dimineață, la Conferință, Dumitru Popescu n-a fost, ci s-a dus la lucrările MAN, iar mesajul lui a fost citit de Dăscălescu. Lui Țoiu i-a crescut popularitatea, ca și rata de amiciție cu Nicolae Manolescu.

Trebuie să mai amintesc de o întâmplare mai veche și care, bănuiesc, a avut un rol în asta. Într-o discuție cu Nicolae Manolescu[120], Eugen Florescu de la secție i-a

120 Născut (1939) la Râmnicu Vâlcea, din părinți profesori de liceu și ardeleni (de la Apoldul de Jos) a absolvit Filologia la București, într-o perioadă când a avut nevoie de protecția

spus că nu doar scriitorii și artiștii fac cultura, cât mai ales inginerii, fără de care țara n-ar avea standardele pe care le are. Manolescu a povestit la Uniune discuția, cu distorsiunile de rigoare, astfel încât "ticălosul" de Florescu să fie cât de bine încondeiat se putea. Și partidul implicit. Acum venise la rând Dumitru Popescu.

Una peste alta, trebuie spus că discuțiile de la Conferința Uniunii au fost cât se poate de dure. Temele au fost: nu e hârtie pentru reviste și cărți! Tirajele sunt mici! Banii de colaborări sunt puțini! Învățământul umanist e de râs! Nu avem burse pentru străinătate! Literatura română nu e bine promovată nici măcar în CAER! Joi la prânz a vorbit Dan Deșliu. El a spus, între altele, că, înainte de al doilea război mondial, s-a dus la niște grajduri de curse. Acolo fiecare cal avea boxa lui și totul era curat lună. Bine ar fi dacă și azi i-am da Pegasului ce-i al lui și lui Dumnezeu (era porecla lui Dumitru Popescu) ce-i al lui Dumnezeu. Și a mai zis că, dacă Macovescu nu va fi reales președinte, el o să-și dea demisia din Uniune. Joi după amiază m-am dus și eu la Conferință să văd despre ce-i vorba. La masa de prânz Macovescu mi-a zâmbit și mi-a făcut cu ochiul (!) și, după prânz, el m-a introdus în sală. Se făceau controale destul de severe: bombe, arme, casetofoane). Primul care a vorbit a fost chiar Macovescu. El s-a referit la cuvântul lui Dan Deșliu și a spus că a vrut, cu adevărat, să părăsească Uniunea, dar a fost aspru criticat la partid. Și-a însușit critica și este de acord să rămână membru al Uniunii Scriitorilor. Apoi Laurențiu Ulici a făcut un elogiu al scriitorului român, a spus că fiecare membru al obștii se poate recunoaște în acest portret, iar el nu va da decât un exemplu: pe George Macovescu. Aplauzele au fost puternice. Ana Blandiana și Sânziana Pop l-au rugat în genunchi să fie președinte. Și Alexandru Balaci a spus că ar fi cel mai bun președinte pe care și l-ar putea dori scriitorii. A doua zi dimineața, când am povestit ce fusese, Dumitru Matală, colegul meu, a zis: "să vezi că n-o să iasă el, o să iasă ăia de dreapta!" El judeca deci (în mod fals) în termeni de stânga și dreapta... În redacție la "Luceafărul" l-am găsit pe Ion Gheorghe înjurînd de mama focului: „i-au cazat la Continental pe delegații din provincie, ca să-i impresioneze!" Ceea ce nu era adevărat, mă văzusem cu Eugen Banciu de la Timișoara, care ședea într-un hotel destul de prăpădit. L-am invitat la noi joi seara. Era amărât, ajunsese într-un punct critic cu artista de nevastă-sa (absolventă de Arte Plastice), care-și închipuia că el are o amantă la București

---

profesorilor, deoarece mama sa fusese profesoara de franceză a lui Virgil Ierunca (soțul Monicăi Lovinescu). Și-a luat doctoratul în 1974 și a devenit titular de Catedră la Filologie în 1990. A înființat și coodonat Cenaclul de Luni al facultății, unde s-au afirmat literați tineri, între alții Mircea Cărtărescu și generația '80 (numită astfel de Laurențiu Ulici, devenit după 1989 președinte al Uniunii Scriitorilor). A fost susțint de Mircea Ivașcu pentru a deveni cronicarul literar oficial al „României literare", al cărei director a fost după 1989. A înființat și condus, tot după 1989, Partidul Alianței Civice, fuzionat apoi cu PNL. A fost ambasador UNESCO, președinte al Uniunii Scriitorilor (în mandatul său Eugen Simion a fost exclus din Uniune), membru al Academiei Române (sub președinția lui Eugen Simion). A fost amic cu Dana Dumitriu, și eu eram amica ei, așa că s-a întîmplat să avem relații mai normale, în toată atmosfera aceea extrem de tensionată.

fiindcă s-a apucat de scenarii de film și vine destul de des la Casele de Film. Ion Gheorghe mai zicea și că toți dizidenții noștri sunt oamenii Europei Libere, plătiți cumva. Că și în perioada stalinistă tot ce lăudau la Europa Liberă era arestat aici.

La Conferința Uniunii au mai fost propuși din sală, ca membri în Consiliu, Ion Dodu Bălan (care a ieșit pe liste cu 50%+2 voturi), Lăncrănjan n-a reușit, a avut doar 40 de voturi din 500 de votanți). Nici fostul meu coleg, Alex Ștefănescu, n-a ieșit. Fapt este că, din cei 95 de membri noi ai Consiliului Uniunii, doar 40 s-au ales cu jumătate plus unu din voturi. Ceilalți au intrat în ordinea numărului de voturi, până la 160. Nicolescu mi-a spus că el avusese 100 de voturi. "N-a intrat nici un om de partid", mi-a spus. "A fost o dezlănțuire de furie". Am aflat totuși că D. R. Popescu s-a ales, iar Ion Brad nu. Președintele și Biroul Uniunii se aleg azi, dintre cei ieșiți la vot.

11 iulie

Azi e sâmbătă. Ieri s-a terminat cu alegerile de la Uniune și cei aleși au primit acordul CC al PCR. Lucrurile au decurs după previziunile lui Mircea Deac, care a fost de față, astfel: a venit Ilie Rădulescu cu lista și a citit-o. D. R. Popescu – președinte, Bălăiță, Balaci, Chiriță, Dómokos, Fulga, Țoiu – vicepreședinți, Berwanger, Hobana, Letay Lajos – secretari, Geo Bogza, Constanța Buzea, Mircea Ciobanu, Crohmălniceanu, Doinaș, Dumbrăveanu, Geo Dumitrescu, Everac, Iorgulescu, Jebeleanu, Paler, Eugen Simion, Petre Sălcudeanu, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Sütö Andras, Ion Vlad – membri. Apoi a întrebat dacă există obiecții la vreun nume. Geo Bogza a obiectat la Constantin Chiriță, Ileana Mălăncioiu a protestat zicînd că voturile cele mai multe le-a avut George Macovescu și nici măcar nu e pe listă. Atunci Ilie Rădulescu l-a interpelat chiar pe Macovescu: "Aveți ceva de spus? „ Iar Macovescu a spus: "Mă recuz." Funcțiile s-au votat individual, iar Biroul în bloc. Ieri am auzit de la Teodor Balș că Dorin Tudoran și-a dat demisia (care nu i-a fost primită) din Consiliul Uniunii pentru imixtiune în treburile ei. Ion Gheorghe zicea că formula asta n-o să reziste mai mult de un an și jumătate.

Ieri a fost centenarul "Contemporanului", serbat prin mai multe conferințe și fără șampanie. Au vorbit Ilie Rădulescu, Vasile Nicolescu, Suzana Gâdea, Ion Cumpănașu, Ștefan Voicu, George Ivașcu, Ion Țăranu, după care eu am plecat.

Am ratat ocazia de a da proba de traducător (în vederea carnetului de ziarist profesionist), deoarece Telceanu, coleg de minister, care se ocupă de Centrul respectiv, a uitat să mă anunțe care e ziua probei. M-am dus la el cu tot dosarul de aprobări și mi-a cerut și certificatuld e căsătorie, ceea ce legal nu este, fiindcă poate traduce și cineva necăsătorit! Pur și simplu vor să-i facă și fișa lui Vladi... Putrefacție la cub!!

18 iulie

E din nou sâmbătă. Trei zile la rând am lucrat la Uniunea Scriitorilor la fișele de cadre. M-a timis Nicolescu, mama lui de șef! Sunt 1400 de scriitori, dintre care unii n-au nici un volum, doar vreo câteva articole în presă. Există fișe neactualizate de

20 de ani, morți trecuți la vii și pentru care se încasează sume de completare a pensiilor. Rubricația fișelor este: numele, anul și locul nașterii, profesia actuală, profesia de bază, secția Uniunii la care e înscris, vechimea în partid, vechimea în funcții de răspundere, vechimea în funcția actuală (dacă e cazul), școli de partid (dacă e cazul), studii de stat, ce limbi străine cunoaște, naționalitatea (aici Vasile Mihai de la Secția de Propagandă și Șteț de la municipiu au făcut modificări din memorie față de ceea ce trecuseră oamenii în fișe, punând de multe ori "evreu" (adică etnia) în loc de român (adică cetățenia), cum trecuse respectivul, observații. Categoriile cele mai numeroase de scriitori lucrează în învățământ, la edituri, la reviste și în alte instituții, unii sunt liber profesioniști și alții pensionari pe caz de boală sau de vârstă. Situația a cerut-o Ilie Rădulescu.

În timp ce 8 oameni făceau această situație, D. R. Popescu, Biroul Uniunii Scriitorilor și șefii de publicații discutau despre rentabilizarea revistelor. Nu am auzit, ca zvon, decât că "Secolul XX" s-ar scumpi și s-ar face 24 de lei. Traian Iancu tot zicea: "dacă am avea două milioane și jumătate la începutul anului viitor"... Scriitori diverși erau îngrijorați. Se învârteau pe la bufetul de la Casa Scriitorilor și comentau ce-ar putea să se întâmple, după ceea ce li se părea că se și întâmplă. Eu însă credeam că se va înăspri mult controlul de partid, mai ales în zonele cu spirite nedisciplinate, adică artistice. Adică se va înăspri cenzura. Asta era, evident, pe fondul întâmplărilor și nemulțumirilor care ieșeau la suprafață în tot lagărul socialist, mai ales pe fondul crizei economice mondiale (nu doar sistemice, a CAER). Și cum Uniunea Scriitorilor practic nu mai avea organizație de partid, atunci partidul, de acolo de unde era el, se pregătea să facă ordine. Observ că D. R. Popescu încă nu se amestecă în nimic. E destul de speriat, dar numește asta prudență. Încearcă să afle în ce-a nimerit venind de la Cluj.

Am aflat de la contabila Uniunii că Macovescu știa din octombrie anul trecut că n-o să mai fie șef la Uniune și, de Anul Nou, își luase rămas bun de la salariați lăsînd fiecăruia pe birou câte o hârtie pe care scrisese "Adio, veselă pușcărie! „ Mie nu mi-a venit să cred: cum, el, diplomatul, să fi făcut asta? Dar dacă mă gândesc și că mie îmi făcuse cu ochiul... Mi-am amintit ce-mi povestise, pe când eram doctoranda lui, despre anii interbelici, când fusese gazetar. Și concluzia pentru acea activitate a fost: "un ziar trăiește o zi. Pe urmă vine altul, altă zi..." Pesemne acum, când își contabiliza traseul, generalizase astfel: "un om trăiește o viață. Pe urmă vine alt om, altă viață..." Poate mă înșel, cine știe...

Propunerea mea de a traduce *Nucii din Altenburg* a lui Malraux (scriere autobiografică) la Univers a căzut din cauza unei clauze testamentare a autorului: această carte nu va avea o a doua ediție și nu va fi tradusă. Cel puțin așa mi-au spus mie.

Am terminat monografia despre Vianu și am făcut fotografiile. Aș mai avea două-trei clișee.

Luni plecăm la mare pentru două săptămâni.

4 august

E marți. Ne-am întors aseară, s-a terminat vacanța la mare. Am stat la baraca de teste marine a Institutului lui Vladi, aflată între Constanța și Mamaia și am gătit mai tot timpul pește proaspăt, luat direct de la cherhana.

Când ne-am întors, Zdenek Josefik de la Praga era la noi de o zi. L-am cunoscut întâmplător, în trenul cu care veneam de la Dresda la Praga, după excursia din RDG din 1977. Am discutat, ne-am simpatizat, apoi am corespondat... E redactor muzical la Casa de discuri cehoslovacă. Mi-a adus un medalion cu agat și acum a plecat într-o excursie în Bucegi. E un om singur, mai în vârstă ca noi, nici n-a fost însurat, dar are *savoir vivre* și e bine cultivat, citește mult, ascultă muzică, evident. Se întoarce la noi joi sau vineri și duminică pleacă în Bulgaria. Ne-a și invitat la casa lui din stațiunea Marienbad. Asta pe când ne plimbam cu barca pe lac, în Herăstrău, moment când și-a scos brusc tricoul, s-a aruncat peste marginea bărcii și a înotat pe lângă ea. Nu apucasem să-i spunem că înotatul în Herăstrău e interzis...

Azi e aici unchiul Marin, care a luat viza pentru o excursie în Grecia și bazinul Mediteranei de Est. Asta e vocea strămoșilor din noi... În seara asta sosesc și vărul meu Anghel cu nevastă-sa, Viorica și cu fiică-sa, Nicoleta. El e inginer chimist la Târgoviște (a absolvit la Iași), ea e tot ingineră, textilistă. Tanti Tinca s-a întors de la Râmnicu Sărat, pe tata încă nu l-am văzut, mama e supra-ocupată cu șiruri lungi de delicatețuri culinare.

Ei, și acestea fiind zise, se cheamă că am 34 de ani bătuți pe muche și nu zăresc nimic de culoare roz în fața ochilor mei.

18 august

Azi e marți. Am rămas acasă pentru două zile, ca să scriu un material – *Contribuția criticii literare prin presă la orientarea spre actualitate a literaturii (iulie 1980 – iulie 1981).* Dogmatic, așa mi l-au cerut. Sâmbătă a fost Ziua Presei (50 de ani de la apariția „Scânteii"). Luni plecăm în Cehoslovacia. Așa că ieri m-am dus, împreună cu Vladi, în audiență pentru deblocarea plecării. Adevărul e că pierduseră hârtiile deoarece fuseseră scrise pe formulare tip vest. Dădeau din colț în colț să scape, deoarece Comisia de aprobări se întrunise de sâmbătă. Colonelul care ne-a primit voia să scape cu fața curată și încerca un motiv de respingere. Dar n-avea nimic împotrivă să scăpăm și noi pe lângă el, adică să-i oferim un motiv de acceptare. M-am prins de asta imediat și am insistat până mi-a sugerat ce trebuie să facem: o cerere explicativă, cu o „motivare" din care să reiasă că, deși am mai călătorit în străinătate anul acesta, Vladi avînd comunicări de specialitate, solicită încă o plecare, pe banii lui. Am obținut ce ne doream. Vladi nici măcar nu s-a prins de ce voia omul ceea ce voia și era dispus să cedeze fără luptă. Adică n-ar fi insistat deloc.

*

*   *

În ultimele zile ale lui august am fost la Bratislava, în Cehoslovacia (de fapt capitala Slovaciei), la un EQUADIFF unde soțul meu avea o comunicare. Am plecat din București cu Pannonia Expres, locuri la clasa I, dar nu vagon de dormit. Cum însă trenul era aproape gol, am dormit fiecare pe câte o banchetă. Vagonul era de fabricație germană și scaunele se depliau spre centrul compartimentului, așa că totul devenea un pat. Insă noaptea a fost neașteptat de frig. Pe la Florești se mai urcase o fată, era violonistă, avea un contract la Dresda pentru niște concerte. Ea era dotată cu o păturică. Ne-a spus că se duce al patrulea an la rând la Dresda, spera să se mărite și să nu se mai întoarcă în țară. La un moment dat, pe la Oradea, în vagon s-a urcat un grup de români care făcea o excursie turistică în RDG. S-au așezat în comparimentul de alături și au început să joace cărți. Nu mai era așa mult până la graniță. Când a venit conductorul, ardelean serios, l-au rugat să lumineze bine vagonul, fiindcă nu văd cărțile. Le-a făcut pe plac, a aprins toate luminile, așa că nu mai puteai stinge nimic și trebuia să dormi sub becul aprins. L-am rugat să le stingă, dar n-a mai putut, ceva se blocase. La Copșa Mică, unde trenul ședea mai mult, a reușit să remedieze defecul și a stins luminile. La graniță, pe la Episcopia Bihorului, aveau loc preluarea trenului și vama. Au venit niște feroviari, au numărat osiile, au ciocănit roțile, au numărat scaunele, în fine. M-am uitat pe fereastră și i-am văzut pe grăniceri. Cel din dreptul geamnului nostru era tânăr, părea militar în termen. „Parcă aici e mai cald ca la Brașov", i-am zis deschizînd geamul. „Îi bini", a spus omul fără să se întoarcă. Mi s-a spovedit, din poziția în care se afla (pesemne avea consemn să nu discute cu pasagerii). Era din județul Galați, trebuia să facă armată doi ani, mai avea de făcut cinci luni. Noroc că la unitate e televizor, fiindcă la cinema n-au voie. Deși la Oradea merg 15 trenuri pe zi, ei n-au putut pleca niciodată. Și cu scrisorile acasă e greu. Fata pe care o iubea se dusese după altul. Nici ai lui nu veniseră atâta drum până la el, doar îi trimiteau pachete. Dar nu și vin. Și aveau acasă o vie! Se mai aranja cu feroviarii să-i lase pepeni și porumb de fiert pe câmp, uneori chiar sticle de bere. I-am spus că și eu am neamuri în Moldova, dar eu stau la București, unde e foarte cald vara. Când s-a urnit trenul i-am urat slujbă ușoară. A întors capul pe jumătate și m-a privit. Avea doi ochi albaștri, intenși, o față rotundă, naivă, ușor bronzată, tânără de tot, încât m-am simțit ca o bunică. Ne-am zâmbit. Iată, fraternizasem cu omul acela, aparțineam cu toții aceleiași lumi.

La Bratislava în gară nu ne-a așteptat nimeni. Era frig bine, am luat tramvaiul și ne-am dus la hotel, de fapt un cămin studențesc în perimetrul universitar al orașului. Vladi continua să se bucure de valiza lui pe roți. În holul căminului am dat de Ștefan Mirică (ajuns profesor la Facultatea de Matematică a Universității din București) și Victorița, olteanca de nevastă-sa. Am făcut schimbul valutar la Recepție, ne-am cazat și apoi ne-am văzut cu Brunovski, cu Milan Tvrdi, cu japonezul pe care-l știam de la Praga, dar fără soția lui (care studiase la Budapesta) și apoi l-am recunoscut cu bucurie pe reprezentantul Băncii, un bătrânel care știe românește, fiind valah morav

de fel. Pe urmă ne-am dus în cameră, am mâncat ce mai aveam prin sacoșă și ne-am culcat, frânți de oboseală.

Nu-mi mai amintesc exact ce-am făcut zi de zi. În general umblam prin oraș cu Victorița. Dar pot să fixez momentele cele mai importante. Aprovizionarea și prețurile erau la ei mai bune ca la noi. Pe 28 august fusese sărbătorirea revoluției slovace, așa că nu-mi du seama dacă ceea ce vedeam nu era cumva un efect al acelei zile. Totuși, existau cel puțin două indicii care arătau că le mergea mai bine: în oraș nu erau cozi, nici la alimente și nici la altceva. Am văzut carne de mai multe sorturi, între 34 și 40 de coroane kilogramul, se vindea și tranșată în porții, ceea ce la noi nu exista. Pe urmă, vedeam la tot pasul bufete express, curate și ieftine. Cu 10 coroane se mânca binișor, tot fără coadă. Iar lumea părea obișnuită cu asta. Am văzut mai multe sorturi de brânză și de șuncă de Praga (63 de coroane kilogramul).

Comparativ cu excursia din Polonia, unde era cam ca la noi, în Slovacia era evident mai bine. Am aflat și că țara nu are datorii externe. Polonezii și noi alergam prin magazine după lapte praf, după detergenți și conserve de carne, chiar după pastă de dinți și săpun.

Mi-am cumpărat o brățară și o pereche de cercei de 14 K, în rest fleacuri. Un alt moment important a fost acela când am vizitat obiectivele culturale. Am văzut Hradul de pe colină, două catedrale gotice, palatul franciscanilor, o expoziție a Dikobrazului și am ascutat un concert de muzică veche (Telemann și niște slovaci), un concert de muzică religioasă la orgă (pentru pomenirea morților). Hradul a fost restaurat foarte frumos (spre deosebire de acum patru ani), iar muzeul din el e ultramodern, cu săli de conferințe și de proiecție luminoase, foarte bine întreținute. Nu duc lipsă de personal în servicii ca la noi. Chiar și toaletele sunt extrem de curate, au apă curentă (inclusiv caldă la chiuvete), săpun, prosop. Menționez asta pentru că atestă un standard de civilizație de care noi n-avem parte. În România individul e o cantitate absolut neglijabilă. Pentru el nu se face nimic, doar pentru producție. Am văzut la Bratislava tot felul de lucruri mici și utile pentru bucătărie, unelte pentru casă și grădină.

Apropo de Bratislava, al cărei nume pare să însemne Frăția Slavă, aflu că, în fapt, e numele dat de germani pe vremea Imperiului Austro-Ungar: Presslav. Dar, după istoricii cehi, în secolele 9-10, pe când umblau în zonă Chiril și Metodiu, cei doi frați călugări de la Salonic, să creștineze lumea, numele așezării era Bojan, după numele celui care stăpânea Hradul. Iar stema era corbul, ca și la Corvini. Dominanta valahă (și conștiința identitară) s-au păstrat până târziu (și noi avem Bojan, Boian), când Matei Corvin însuși (Basarab după tată) a trimis acolo drept guvernator șe Ștefan Illesházy, pe a cărui stemă se afla de asemenea corbul. Ungurii au numit locul Pojonyi. Iar acum, umblând pe străzi, aveam un sentiment de *déjà vu*, așa cum îmi povestise mie că are un tânăr diplomat de la Ambasada Franței, occitan prin naștere, uluit de ceea ce i se întâmpla lui la București. Ce să zic… În antichitate aici

a fost o fortificație numită Gerulata, cucerită de romani, care i-au păstrat numele. Păi și în Dacia fusese o Gerula.

Hradul din lumea slavilor de nord sau palatul nobilului, aflat pe o înălțime, era echivalentul Acropolei din lumea greacă antică. Hradul e acum un muzeu de istorie interesant, dar nu deosebit. Muzeul de artă se află într-o anexă, o clădire nouă, modernă, albă, cu profil de navă, aflată pe malul Dunării (vechiul Istros trac), alături de podul cel nou. Partea cea mai interesantă a muzeului e goticul. Încolo e prezentă doar artă slovacă, de influență franceză ori germană. N-am avut voie să fotografiez, dar am luat multe pliante. Într-una dintre catedralele Hradului se afla tot o expoziție dedicată goticului, interesantă prin sculpturile în lemn, pictate, ca și prin vitralii și detalii de arhitectură (un gotic târziu, cu tot felul de zorzoane baroce).

Partea veche a orașului este iarăși interesantă, cu străduțe medievale, late de numai un metru, cu multe prăvălioare, dar nu atât de frumoase ca la Varșovia. Al treilea – și poate cel mai important moment – a fost dat de contactele umane. Marți seara am fost la petrecerea de bun venit: 400 de participanți, mulți cu nevestele. N-am vorbit decât cu Satkovski, de-a dreptul speriat de situația din Polonia. Spunea că se teme să mai plece de acasă. Am făcut fotografii, iar la plecare ne-a abordat Švabik, venit de la Praga, uimit și bucuros c-o rup pe englezește, fiindcă el nu știe deloc franceză. Cred că și el e un timid, ca și Ivo Vrkoč, Pe urmă ne-am dus în vizită la Brunovski (o vilă foarte frumoasă, cu ferestre până la pământ, nu mare, pe un delușor plin de copaci) și l-am revăzut pe Mawhin (de la Universitatea Catolică din Louvain la Neuve, Belgia) și pe Chou (chinez din America) care mi-a povestit cum a plecat din China în 1949 și despre ruele lui din China, foarte sărace. Am mai cunoscut doi americani, soț și soție, o familie mai în vârstă, oameni așezați și la locul lor, un ceh din Brno (Vosmanski) care susține că mă cunoscuse cu șapte ani în urmă la Bruxelles (unde n-am fost!), încă un belgian.

La petrecerea finală a simpozionului am cunoscut mai bine grupul de ruși. După chef, pe la două noaptea, unul dintre ei, Tolstonogov (siberian de la Baikal, din Irkuțk) ne-a dus la el în cameră să ne înfrățim bînd votkă și mirosind doar o bucățică de pâine de secară, pe care era un peștișor mic, afumat. Au venit și alți ruși, s-a cântat în cor. Noi am plecat în zori, dar ei au continuat să se înfrățească până târziu, cântînd cântece de pe Volga. Tolstonogov ne-a povestit despre băile de abur unde te băteai pe piele cu nuielușe, ca să ți se deschidă porii, despre borșul acru de pește, despre fiul lui. Îmi amintesc de un cântec unde refrenul începea cu versul : „Singura mea bogăție sunt anii”… Ultima cunoștință a fost Ezeilho, vicepreședinte al Academiei nigeriene, bun matemaician, școlit în Belgia și care lupta, după cum ne-a spus Halanay, să obțină (de la ruși!) o tipografie cu semne matematice.

La finalul Congresului am făcut o excursie pe munte. Orașul Bratislava, deși e pe Dunăre, se află într-o zonă montană, în plină Moravie, cândva Moravia Mare,

imperiu (unde intrau și o parte din Slovacia, dar și o parte din Silezia, azi poloneză), cu reminiscențe bizantine, fiindcă aici a colonizat, în veacul al IX-lea, împăratul Bizanțului, Vasile Bulgaroctonul, pe moravi (mai există și azi o Morava în Iugoslavia) ca să-i țină liniștiți pe slavii de nord, în vreme ce el lupta cu bulgarii. Mare parte dintre coloniști au venit însă din Epir. Și azi există o regiune administrativă numită Valahia Moravă. Au și legende care conectează acest spațiu la mitologia Mării Adriatice. Astfel, lacul glaciar Morskie Oklo (Ochiul Mării) se zice că ar comunica, prin canale subterane, cu Marea Adriatică (unde se află Epirul)! Și Lacul Roșu de la noi are o astfel de legendă, care-l conectează însă cu Marea de Marmara, cândva un lac tracic. Există toponime care sunt și astăzi asemănătoare la ei și la noi Lomnicki – Lomnița, Lom; Crivaní – Crivina; Gherlachovski – Gherla; Gerulata - Gerula și datează, ca vechime, de dinaintea apariției slavilor). Peisajul muntos e absolut fantastic, exact ca la noi în Munții Rodnei. De altfel Tatra Mică sunt parte a lanțului carpatin după orogeneză, au și ei pante pe unde au trecut ghețarii, lacuri glaciare, ravine și grohotișuri, falii înguste printre stânci, peșteri. Nu pot să nu-mi amintesc că tata a luptat pe aici în al doilea război mondial.

Ultimul episod al călătoriei a fost invitația la Brunovski. Au venit majoritatea participanților la EQUADIFF cu nevestele. Brunocvski ședea pe o colină mică, într-o casă adevărată, numai parter, cu geamuri extrem de mari și cu o curte plină de vegetație. Avea o colecție impresionantă de farfurii decorative puse pe pereții salonului, așa că am nimerit-o bine cu farfuria mea oltenească decorată cu spirala vieții. Nevastă-sa se bucura ca un copil. Nu aveau nimic românesc în colecția lor.

*

* *

De la Bratislava mulți s-au dus direct la un congres la Kiev (o săptămână), iar de acolo veneau la București, unde a început un congres de lunea asta.

La EQUADIFF-ul de la București (din 7 septembrie), la noi acasă au venit apoi (pe 8 septembrie) în vizită Brunovski, Ivo Vrkoč și Kurzweil din Cehoslovacia, Zapcik și Iakubcik din Polonia, Andrea Bacciotti din Italia, Jacques Willems din Belgia (fratele lui Jan din Olanda, de la Gand), Kang, decanul Facultății de Matematică din Saigon, Paretti din Italia. Cu excepția lui Paretti și Kurzweil, ceilalți, alături de Ștefan Mirică și Victorița, olteanca lui, de Vârsan, Morozan, Valeriu Prepeliță și Făgețeanu, erau cunoștințe mai vechi. S-a stat până spre ziuă, s-au discutat fleacuri, dar și matematică, destul de puțin despre starea generală. Eu am vorbit mai mult cu Zapcik, mare amator de artă și literatură și cu Willems, inginer serios și altminteri tăcut, despre care am aflat că locuiește într-un sat, la 20 de km de Gand, unde soția lui e învățătoare. Foametea din Polonia nu e un banc, bietul Iakubcik s-a dus la mine în birou și înfuleca prăjituri pe întuneric, iar Zapcik voia să cumpere și să ducă acasă salam și fructe. Bacciotti e comunist din Calabria (la origini Calabria a fost locuită de o migrație iliro-dardană, și azi subzistă toponime care par românești). E un

ochelarist timid și singuratic, care trăiește împreună cu motanul lui negru, pe care mi-l laudă pentru deșteptăciunea (!) sa. A doua zi după vizita asta Vladii și amicii lui matematicieni au fost în excursie la Cheia.

20 septembrie

Sunt la partea finală (dar migăloasă) a monografiei despre Vianu: dicționarul surselor folosite de el. Socot că merită, va furniza informații interesante despre formația unui om care a făcut traversarea de la perioada interbelică la cea postbelică.

În altă ordine de idei, s-au întâmplat tot felul de lucruri interesante. Am avut o ședință la „Luceafărul" cu luări de cuvânt eretice după normele de partid, ori foarte dure, inclusiv la adresa lui Ilie Rădulescu. Ion Gheorghe și Aurel Dragoș Munteanu[121] au fost cei mai duri, Gh. Suciu ușor mistic, Cezar Ivănescu amestecat, Ungheanu rău, Dan Fruntelată și cu mine prudenți, Petre Ispas și D. R. Popescu circumspecți. Totul a durat patru ore. Concluzia mea este că starea de nemulțumire e în parte justificată din cauza barierelor care există între grupurile din interiorul frontului literar. Mircea Dinescu, deși lucrează la „Luceafărul", n-a fost văzut la redacție de trei luni și totuși a primit leafa în fiecare lună. Foarte rău a fost atacat Vasile Nicolescu pentru duplicitate (de Ion Gheorghe) și degradarea climatului literar (pro-evreiesc, anti-românesc, una peste alta anti-național, ceea ce indică din ce e compus după unii aspectul național). Asta s-a întâmplat joi. Vineri, când i-am povestit lui Vasile Nicolescu ce fusese, a fost descumpănit, dar n-a zis nimic. Sâmbătă am aflat că Ilie Rădulescu fusese mutat șef la TVR în locul lui Alexandru Ionescu, Dumitru Popescu fusese mutat de la Secție șef la Academia Ștefan Gheorghiu în locul lui Leonte Răutu (lucru neconfirmat de presă, dar dat ca real de Vasile Nicolescu), Petru Enache preia atribuțiile celor doi șefi de Secție. Nicolescu era plouat, Dumitru Popescu fiind susținătorul lui.

Luni a fost Plenara CCES și D. R. Popescu m-a întrebat ce cred despre ședința de la „Luceafărul". Încerca să facă niște mișcări de calibrare pentru el însuși, ca să priceapă în ce-a intrat și ce e de făcut. Părea chiar speriat.

A apărut un supliment literar săptămânal (cu începere de azi, duminică) al „Scânteii tineretului", numit chiar „Suplimentul literar al Scânteii tineretului". Din echipa suplimentului fac parte Ion Cristoiu, Alex Ștefănescu, Ion Adam, Victor Atanasiu. Ieri Al. Simion era foarte excitat pe chestia suplimentului. „Scot o nouă revistă fără să fi informat pe nimeni!" În fond, CC al UTC nu trebuie să ceară voie CCES sau Ununii Scriitorilor pentru propriile lui publicații. Dar fapt e că Simion a

---

[121] Aurel Dragoș Munteanu (1942, Basarabia, generația lui Paul Goma – 2005, Washington DC), scriitor (romancier și eseist). A absolvit Filologia la Universitatea din Cluj. A participat la evenimentele din decembrie 1989 la Televiziunea Română, alături de Ion Iliescu și a fost primul președinte post-decembrist al Televiziunii, de unde a demisionat în februarie 1990. Ambasador al României la Națiunile Unite, președinte al Consiliului de Securitate al ONU în timpul războiului din Golf. George Bush (cel care a vizitat România) a vorbit elogios la moartea lui, numindu-l „un adevărat patriot" (pentru cine?). A murit în condiții neclare.

devenit părtinitor și, în afara „României literare”, de care se ocupă chiar el, nu mai vede nimic altceva. Pesemne că mișcarea cea mai bună ar fi să i se ia revista și lui Ivașcu (marele susținător al Anei Blandiana și Paul Goma) și lui Al. Simion.

Ediția de anul ăsta a Festivalului Enescu e una de centenar. N-am văzut nume sau formații deosebite, cu vreo câteva excepții. Aseară am fost la un spectacol al Balșoi Teatr, un recital de arii de operă, muzică de cameră și muzică simfonică. Marți ne ducem la un recital al unei companii de balet americane, Teatrul afro-american Alvin Ailey. Personal aștept cu bucurie concertul lui Aldo Ciccoligni din festival.

27 septembrie

În cursul săptămînii Vladi a fost chemat la Centrala Industrială, la Organizatoric și au început să-i pregătească dosarul (cu care va intra în concurs, dar nu e deloc sigur că va și reuși) pentru expert CAER, 4 ani la Moscova, profil Energie. Firește, va trebui să plece cu nevasta, drept care am completat și eu tot felul de chestionare cuprinzînd întrebări de la **a** la **x** despre noi și rudele noastre (frații mamei și tatălui, ai soacrei și socrului). Am fost sfătuită să cer și eu o slujbă, fiindcă altfel pierd vechimea în muncă și dreptul de a reveni pe același post. La început n-am fost deloc încântată să mă despart de o lume literară care, cu toate defectele ei, mi-e simpatică. Pe deasupra, orientarea mea culturală e mai mult occidentală. Pe urmă însă mi-am făcut socoteala că, dacă se va adeveri acest lucru, aș putea să-mi trec docența, ceea ce la noi în țară nu se poate. M-am și gândit la două subiecte: Dimitrie Cantemir ar fi unul (arhivele lui din Rusia sunt complet virgine), iar altul ar fi de comparatism în filosofia culturii. Ei au avut nume celebre în formalism. Pe deasupra, în toată Europa interferența Kant-Hegel a produs răsturnări valorice de fundament. Ar fi interesant de văzut și unghiul de variație și originalitatea de receptare, ce efecte rezultă etc. Acest al doilea subiect mi-ar cere o muncă enormă, pe care însă n-aș ezita s-o fac.

Aldo Ciccoligni n-a mai venit. Ne-au dat banii înapoi pentru bilete. Și ăsta e Centenarul George Enescu.

6 octombrie

Azi e ziua mamei. Face 66 de ani. Ne ducem la ei a masă. Aseară am călcat și mi-am terminat de lucrat o fustă. Duminică am gospodărit. Sâmbătă seara a fost la mine în vizită generalul Atanasiu. Pe scurt, iată ce-am aflat: are 85 de ani, nu prea aude bine și vede cam prost, dar merge fără baston și se ține perfect drept. A făcut ambele războaie mondiale. În primul a luptat la Mărășești ca sublocotenent, în al doilea era deja colonel. În perioada interbelică a fost ofițer de Stat Major și și-a suținut un doctorat în Germania. I-a cunoscut pe Constantin Rădulescu Motru și Lucian Blaga și a scos pe banii lui două reviste: „Spirit militar modern” (1937-1938) și „Estul” (1940). A fost – și bănuiesc că a rămas – filogerman. În al doilea război mondial a lupat la Stalingrad și a mers cu frontul și după întoarcerea armelor contra lui Hitler, până în Cehoslovacia, la Piștiani. Acolo a vrut să fugă la nemți cu un avion

de corespondență, a fost prins de ruși înainte de decolare. După război și-a dat demisia din armată (care se reorganiza oricum), a divorțat de soție pentru ca să poată fi primiți la facultate copiii lui și s-a angajat muncitor necalificat pe un șantier la Caracal. A avansat până la dispecer și a lucrat pe acest post 15 ani. Acum e general de artilerie în rezervă și a scris peste 30 de cărți de specialitate. Mi-a dăruit una cu prilejul vizitei, despre entropie și viața militară. Vrea să scrie o carte despre socio-psiho-critică, mi-a spus cam cum. Are scris, dar nepublicat, un studiu despre Blaga. Are vitalitatea care precede ramolismentul, fiindcă judecă doar suprafețele lucrurilor, fără să pătrundă deloc în adâncime. L-a citit pe Piaget și vrea să-i folosească metodologia. În felul lui, cred că a fost un tip viu și interesant, care a reușit să pășească peste multe hăuri ca să ajungă acum aici, adică la noi în vizită, în fața unor oameni receptivi, din altă generație.

Îmi amintesc bine cum l-am cunoscut. Venea în vizită la gazda mea din Balta Albă, unde ședeam după absolvire, ca tânără salariată. Soțul gazdei a fost la un moment dat internat cu preinfarct și m-am dus să-l vizitez la spital. În patul de alături se afla Nichifor Crainic, pe care moșul la care locuiam, oltean și cârciumar, îl cunoscuse din tinerețe. Legionari amândoi... Crainic m-a întrebat cu ce mă ocup. Am făcut Filologia, i-am spus. Secundar Franceza. A zâmbit. Ideea cu franceza îi plăcea. M-a întrebat ce critic îmi place. Lovinescu, am spus. „Noi nu-l agream." Și a apăsat pe „noi"... Asta însemna noi, legionarii. Pesemne voia să știe ce lume lasă în urmă. Iar în celălalt pat, dincolo de al gazdei mele, era generalul Atanasiu. Una peste alta, nu pot să nu constat revirimentul acțiunii pro-legionare și naționaliste interbelice, pesemne că și în restul lagărului socialist. E și ăsta un semn clar de criză sistemică. Ori poate e ceva mai mult și de la asta o să ni se tragă totul?

Vineri seara au fost la noi în vizită prodecanul Automaticii din Craiova, profesorul Dan Nicolae împreună cu un profesor de la Catedra de Mașini Electrice, Aurel Câmpeanu. S-a discutat despre multe și de toate, despre crearea unui seminar de matematici aplicate la Craiova. Oricum, o școală bună de automatică s-ar putea pune pe picioare. Joi, la Institut, Vladi a obținut acordul sindicatului pentru plecarea la Craiova. Am aflat că Universitatea din Craiova a scos la concurs 4 posturi și sunt câte trei dosare pentru fiecare post. Tot joi, Teică m–a chemat în secret la BPT ca să-mi spună că va sabota traducerea la Gaboriau, propusă de mine împreună cu Popescu-Ulmu și mi-a oferit să fac singură o traducere a lui Fauchereau, critic literar. Oricum, fiecare dintre cei doi francezi, îmi pare de doi lei.

Săptămâna trecută am primit de la Antonino Barone, editor sicilian cunoscut la Ovidanum, la Constanța, două cărți, una despre Ceaușescu (cel mai probabil plătită chiar de România) și una tradusă în engleză și publicată la Londra de Michael Titus în aprilie 1981, iar în italiană în iunie (și ea, cel mai probabil, plătită tot de noi), *Romania under pression*. În a doua era vorba de încercarea de a crea și la București sindicate libere după modelul Poloniei. Dincolo de orice, astea îmi seamănă a acțiuni ale Secretariatului de Stat al SUA ori ale CIA, după model latino-

american. Va fi o cursă lungă prin Europa... Ei, după faptul că în a doua carte toate numele persoanelor sunt date corect, în afară de al lui Nicolae Dascălu, care figurează ca Nicolae Gugu, pot să deduc că la mijloc, apropo de expedierea cărților, e chiar mâna lui, nu a lui Barone ori Michel Titus.... Mie pachetul mi-a fost trimis în august (după ștampila poștei din Roma) și l-am primit în octombrie, într-un plic de hârtie de sac ferfenițită, pe care cineva scrisese cu creionul TOPIT. Apoi totul fusese pus într-o pungă transparentă de plastic, desfăcută la un capăt și apoi legată din nou cu sfoară. Barone îl trimisese pe adresa mea de la CCES (pe care nici n-avea cum s-o știe!) și am fost chemată să-mi predea coletul portarul instituției! Cartea despre Ceaușescu fusese scrisă în 1979 și eu o primisem tradusă în italiană.

27 octombrie

În intervalul în care n-am mai scris, Corneliu Leu, redactor șef adjunct la „Contemporanul", a fost dat afară (de către CCES) și numit publicist comentator la „Albina". După o săptămână a fost reinstalat la „Contempornul" pe același post, dar a refuzat să vină la discuție la CCES și s-a dus la Secție, la Florescu. Eu am amintirea faptului că, fiind în delegație la Timișoara, unde era și Florescu, acesta mi-a spus cu gura lui că Leu e un escroc și, când a venit să vorbească cu el, la Secție, l-a dat afară din birou. Radu Constantinescu a comentat astfel: „Să așteptăm până în 26 octombrie, când o să vină din America Nicușor Ceaușescu." Iar Vasile Nicolescu a zis: „Da, dar de data asta are pe numire chiar semnătura șefului satului." Leu însuși, cu gura lui, a spus că s-a dus la Enache și el i-a făcut dreptate. Colegul meu, Poiană, a zis: „Am auzit că tovarășa Ceaușescu e dusă la un tratament. Deci nu știe că Leu a fost adus înapoi." Per total, așa s-a finaizat acțiunea de turnător a lui Nistorescu. Dar n-am aflat în ce anume constase ea. Cum s-ar zice, totul se stabilea discreționar între membrii familiei care ne conducea. Era ca pe vremea lui Julius Caesar. Alice, secretara lui Nicolescu, știa și ea ceva: că Zoe, fiica Ceaușeștilor, a fugit cu soțul în Canada. Și: „Să-l vedem pe tovarășul cum se auto-dă afară din partid și din funcție!" Ei, iar astea toate se vorbeau la CCES...

În altă ordine de idei, poetul Ion Caraion a rămas în Franța. Chestiunea e că nici măcar n-ar fi putut pleca în Franța, dacă nu semna în prealabil un acord cu Securitatea. La București s-au raționalizat zahărul și uleiul (un kg de zahăr și ½ kg de ulei pe lună de persoană), dar nu prin cartele, ci prin arondare la centre de distribuție (ca în timpul războiului). Brânza, laptele și untul, rămase la liber, aproape nu mai ajung în magazine, ci se dau pe sub mână, mai scump. Margarină n-am văzut din martie, cacao de peste un an, carne doar de pasăre, niște pui mici, doi la kg, într-o pungă. Li se zice „Frații Petreuș", după numele unor cântăreți de muzică populară, slabi și mici și ei. Bine că nu prea bem cafea, pentru că nu se găsește deloc.

La minele Motru au fost mișcări de protest pentru întârzierea plății salariilor, în județul Ilfov a fost ucis un primar dintr-un sat, iar primul secretar al județului, Mușat, a fost destituit. La Timișoara, pe 23 august, un grup de tineri (negricioși) proaspăt

eliberați din închisoare (înainte de termen) au atacat un post de miliție, au luat armele de acolo, au capturat un autobuz plin de cetățeni veseli care se duceau în Hațeg la o nuntă și i-au cerut statului 50.000 de dolari pentru eliberarea ostaticilor, precum și un avion ca să ajungă la Viena. Cum tratativele se întindeau, respectivii au împușcat vreo câțiva ostatici, ca să arate că nu glumesc. În total am înțeles că au murit 14 ostatici. Ceaușescu a refuzat orice negocieri și atunci milițienii au atacat autobuzul, omorînd și ei vreo câțiva ostatici, înainte de a-i ucide pe toți băieții ieșiți din pușcărie cu asemenea idei, ca semn că România respectă acordurile de la Madrid în privința drepturilor omului. Paul Banciu mi-a spus că din Timișoara se fuge pe rupte, către Iugoslavia și de acolo mai departe. Costă 10.000 de lei trecerea graniței, 30.000 de lei trecerea cu acte și pașaport fals, iar de la 40.000 în sus trece și grănicerul cu tine, ca să nu pățești ceva când ajungi dincolo (lăsînd astfel descoperită pentru alții porțiunea lui de graniță). Virgil Poiană mi-a spus că există două milioane de cereri legale de plecare definitivă din țară. Cam atât despre subiecul ăsta.

Am aflat de la socru-meu cum poate fi luată tensiunea când n-ai aparat (fiindcă așa făceau medicii militari pe front): afli unde ai pulsul la încheietura mâinii stângi și fixezi deasupra capătul metalic al unui metru de croitorie, pe care îl întinzi apoi, de la cifra unu în plus, în lungul antebrațului (sprijinit pe masă) până la cot, pe partea interioară, acolo unde se vede vena. Apoi pui o verighetă de aur prin care ai trecut un fir de ață lung de vreo 10-12 cm (de fapt dublu, el vine pus în două, pe ambele părți ale cercului verighetei) să se plimbe în lungul cifrelor metrului de croitorie către partea interioară a încheieturii cotului. Verighea se va legăna cu putere la minima și la maxima tensiunii arteriale, așa cum o citești de pe metru. E absolut real! Am comparat cu ceea ce dă aparatul de tensiune.

8 noiembrie

Ultima expresie a crizei este lipsa de benzină. La Cluj s-a raționalizat carnea: 250 de gr. de vită, 500 de gr. de porc și 750 de gr de pasăre pe lună de persoană. Vasile Nicolescu începe să-și iasă din pepeni. La ultima ședință cu tot colectivul am auzit cuvintele: t*ârlă, înecăm, neghiobie, decent, explodează, calomniați, balamuc general, ăla e la pământ cu capul, amici, estropiat, mă-njură, citesc pe burtă, vă mulțumesc.* Pe urmă, socotind că nu ne-a spus destul, a venit la noi în birou și ne-a mai spus: *să fiu bălăcărit, bâzdâganie invizibilă, cucoana* (asta era ori Suzana Gâdea, ministrul culturii, ori Elena Ceaușescu), t*răznit, spăimos dă tot, l-a făcut praf Gicu* (Gogu Rădulescu). Pe urmă a plecat. Esența vorbelor lui era că Secția CC e cu ochii pe noi apropo de aparițiile din presă, inclusiv că e gata să facă din noi „acarii Păun” pentru ceea ce făceau chiar ei. Îi era frică...

1982

12 ianuarie

Nu prea mai am chef de ținut un jurnal. Au intervenit diverse evenimente în serii compacte și m-au depășit. În primul rând au fost cele legate de Solidarnosč din Polonia. La noi, la telejurnalul de seară, s-a spus „stare de război", iar la jurnalul de noapte „stare de asediu". Asediul și războiul presupun un dușman extern. Dimineața, în ziarele noastre, scria „stare de urgență". De la BBC am aflat că granițele și regiunile sunt izolate între ele cu armată, prin parașutare de ostași, iar Solidaritatea e liniștită. Concluzia BBC a fost: cine vrea să continue experiența Poloniei, să se uite mai întâi la harta proprie. Sovieticii au vorbit pe larg despre acțiunea PCUP și ajută țara cu alimente, în vreme ce Occidentul și SUA îi boicotează. Deduc că ei sunt asediatorii.

De la amicii noștri polonezi nu avem nci un semn. Nici măcar felicitări de anul nou. Ca urmare a acestei situații, România nu s-a putut pronunța în sprijinul Cehoslovaciei, apropo de intervenția armatei sovietice acolo. Dar, în clar spus, lucrurile stau cam așa: pe de o parte se afirmă că în cultura română (începînd cu cea interbelică) există o tendință xenofilă (pro-evreiască în principal) și una xenofobă (antisemită). Din prima direcție ar face parte azi „România literară" și „Secolul XX", tendință aflată în legătură cu Europa liberă (adică Noel Bernard, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca), iar din a doua tendință naționalisto-antisemită, în aria interbelică au fost publicații de tipul „Porunca vremii", iar acum „Săptămâna" și „Luceafărul". Celelalte reviste ar avea afinități mai mari cu una din aceste două tendințe. Al. Simion, care se ocupă la noi de „România literară", a fost anunțat că va fi mutat la secția CCES care se ocupă de cinematografie, iar Romulus Zaharia, care lucrază la Cinematografie și a fost zece ani redactor șef la „Luceafărul", în perioada Eugen Barbu, a fost anunțat că va veni la noi. Eu am fost tatonată dacă vreau să iau „România literară", urmînd ca Nicolae Ioana să preia „Luceafărul". În cazul când se vor face aceste mutări (fiindcă Al. Simion nu e dispus să plece), pentru mine există mai multe posibilități:

- Să mă scufund (cel mai probabil) împreună cu barca „României literare".
- Să denunț motivele reale ale acestor mutări (aproape imposibil) și să nu mă bucur de creditul necesar pentru a face lumină (plauzibil).
- Să reușesc să stabilesc un echilibru (utopie).

De cine aș avea nevoie dacă o să mă ocup de acestă revistă: Florescu și instructorul Secției (acum e Spălățelu, complet opac), D. R. Popescu, Laurențiu Fulga, Mihai Ungheanu, Ion Lotreanu, Emil Marinache sau Ion Cristoiu, G. Dimisianu și Roger Cîmpeanu, Vasile Nicolescu, Radu Constantinescu. În mod real mă pot bizui cam pe un sfert din ei. Din lumea literară nu prea pot veni vești, pentru că eu sunt o „oficială" pentru literați și una inexistentă pentru filiera Internelor (care

funcționează separat și discreționar) și pentru Secția CC, ca și pentru CCES. Echilibrul va fi extrem de greu de ținut în tot acest peisaj care se năruie de la o zi la alta.

*

*   *

Pe 8 ianuarie, la ora 12 fără zece noaptea, a murit bunica mea dinspre mamă. Avea 96 de ani, la origini familia ei (ca și a bunicului) venise pe la 1700 și ceva, de la Souli, din Epir. S-a întâmplat după uciderea guvernatorului otoman de către localnicii creștini, care au migrat apoi în masă. Ai noștri au trecut Dunărea, după ce unii își luaseră neveste niște valahe zdravene de la Vidin, traversaseră Bărăganul (Câmpia română) și fuseseră împroprietăriți de fiica domnitorului Mihai Racoviță cu un teren pe care ridicaseră satul Racovița, nu departe de Brăila. Porecla lor a fost Bărăgan. Prima cruce din sat e datată 1718 și e scrisă în grecește. Bunica mea a umblat tot timpul îmbrăcată ca meglenoromânii sud-dunăreni, adică purta o rochie neagră până la pământ, deasupra un șorț negru, o basma neagră înnodată sub bărbie, cu un colț acoperind gura. A avut 10 copii și au ajuns maturi 7. Dăruise demult copiilor tot ce avea și, la bătânețe, avea grijă de ea mama mea. Într-o zi, pe când începuse să bolească, m-am dus să vorbesc cu ea. „Ce ți-a fost dat să trăiești!" i-am spus. A zis doar „Ehee! Dac-aș putea, așa aș fugi..." „De unde?" am întrebat. „Din mine", mi-a răspuns..."M-aș pierde..." I-am spus: „Nu tuși, nu scoate sufletul pe gură, trage-l pe nas! Respiră rar și adânc. Am insistat să fie dusă la spital. Mama a dus-o, dar căzuse de pe un scaun (înainte de Crăciun) și se lovise rău la plămâni. Mama n-a vrut s-o lase să moară la București, ci, cu 10 ore înainte de moarte, a urcat-o în mașină și a dus-o la Râmnic, la Sofia, sora mamei. A murit aproape de cum a ajuns, nespovedită. Era perfect lucidă, ținea dinții strânși și respira foarte greu și adânc. M-am urcat în tren și m-am dus la înmormântare.

19 ianuarie

Cu începere de ieri am preluat „România literară" și revista „Ateneu" de la Bacău, probabil pentru că și acolo urmează să se facă o analiză a Secției. Radu Constantinescu însuși se va ocupa de „Secolul XX".

24 ianuarie

Am avut discuții cu Dan Fruntelată și Ion Lotreanu. Urmează să vorbesc cu Constanțin Țoiu, Mircea Iorgulescu și Eugen Florescu. Cam așa văd situația:
Legată-s de catarg precum Ulysse/ De noaptea apelor întunecat, / Alunecînd prin vămile speranței, / În cântecul sirenei încrustat...

31 ianuarie

E duminică. În săptămâna care a trecut n-am reușit să vorbesc cu Țoiu (pesemne că mă evită), nici cu Iorgulescu. Dar am vorbit cu Emil Marinache și cu Vasile

Nicolescu. A rămas ca „România literară” să publice poezii de Păunescu (pe care ei îl detestă) și eu să discut cu George Ivașcu (nu cred că va accepta să publice).

7 februarie

Am avut următoarele discuții:
Eugen Florescu – adjunct de șef de Secție (presă) la CC al PCR
Petre Ispas – instructor la CC al PCR - Propagandă
D. R. Popescu – președinte al Uniunii Scriitorilor
Laurențiu Fulga – vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor
Constantin Țoiu – vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor
Gabriel Dimisianu – redactor șef adjunct la „România iterară”.
Geta Dimisianu – redactor la Editura Cartea Românească, a Uniunii Scriitorilor
George Ivașcu – director la „România literară”
Mircea Iorgulescu – redactor la „România literară”
Emil Marinache – redactor șef la „Scînteia tineretului”
Alex Ștefănescu – redactor (cultural) la „Scânteia tineretului”
Nicolae Dan Fruntelată – redactor șef la „Luceafărul”
Mihai Ungheanu – redactor șef adjunct la „Luceafărul”
Ion Lotreanu – secretar de redacție la „Săptămâna”
Nicolae Ciobanu – redactor la „Luceafărul”
Aurel Dragoș Munteanu – redacor la „Luceafărul”
Ioan Horea – șeful secției de poezie la „România literară”
Ion Gheorghe - șeful secției de poezie la „Luceafărul”
Vasile Nicolescu – Director al Direcției edituri și publicații a CCES
Radu Constantinescu – adjunct pentru presă al Direcției edituri și publicații a CCES
Virgil Poiană – instructor publicații CCES
Nicolae Ioana – instructor publicații CCES
Dumitru Matală – instructor publicații CCES
Al Simion – instructor publicații CCES
Vasile Barac – instructor la Secția CC al PCR.

Concluziile mele (la care nu se va uita nimeni) sunt următoarele:

- Chestiunea nu poate fi tranșată decât în interiorul familiei Ceaușescu, unde el, ea și fiul lor, Nicușor, au păreri divergente despre situația de fapt și despre ce e de făcut. Mai există conexiuni care să privească România ca parte a lagărului socialist, asupra căruia se exercită presiuni incalculablie în primul rând din partea Uniunii Europene, probabil pilotată mai din umbră de foști adepți (ori părtași) ai Imperiului Austro-Ungar (care a ținut frâiele Europei din 1278 până în 1918, când pentru noi a fost Marea Unire, dar pentru ei a fost un dezastru. Ne vor înjura mereu dacă vom încerca să serbăm unirea românilor) și ai SUA (NATO, CIA). Asta ar fi linia

germanică. Pentru a compensa, linia franco-britanică merge pe creditarea rolului SUA în modificarea registrelor de putere în Europa. Asta de la William Churcill citire. Dar e vizibilă și tentativa de a izola România inclusiv în cadrul lagărului politic de care ține, de a o rupe, ca pe polonezi, de lagărusl socialiast. Nici nu mai sunt de discutat divergențele scriitoricești care țin de orgolii rănite. Aici, la crearea de disensiuni s-a lucrat cel mai mult. E masa de manevră cel mai ușor de pilotat. După Eugen Florescu, ar fi suficiente niște rocade între diverși actanți. Aș, nu mi se pare deloc... Polonia și România ar urma să fie capete de pod în lungul străvechii Bariere intercontinentale dintre Baltica și Marea Neagră. Ținta: bogățiile Asiei.

9 februarie

Azi Nicolescu mi-a cerut să-i copez de mână scrisoarea reprodusă mai jos și scrisă chiar de nevastă-sa, către doamna Boulanger, președinta Uniunii Scriitorilor din Elveția. Voia s-o și iscălesc cu numele meu! I-am spus că există o diferență între copist și falsificator, iar aceste scrisori trec printr-o expertiză la graniță, înainte de a ieși din țară. El mi-a și spus că limbajul scrisorii nu vrea să însemne exact ceea ce văd ca text! Și tot el povestise, cu alt prilej, că doamna respectivă îl ajutase atunci când a fugit Caraion în Elveția. Nu cred că sunt capabilă să fiu fraierită sau cooptată de securiști astfel... Iată scrisoarea (unde Nicolescu însuși mai corectase din greșelile de limbă ale soției, dar nu pe toate):

Chère amie,

Vous êtes restée non pas seulement dans nos coeurs, mais physiquement, par l'intermède de meilleures fleurs de l'automne – vos crysanthèmes – qui ont survécu jusqu'au jour de 26 novembre – quand nous avons reçu votre message. C'etait, vraiment, un miracle. Elles regnent au milieu de notre bibliothèque, vivantes comme des êtres, pleines de joie et d'audace. Comme c'était étonnant de passer près d'elles plusieurs fois par jour. Pour nous c'était en plus une occasion de parler de vous, de vôtre finesse d'esprit, de vôtre génerosité. Vous savez, nous avons inventé un petit jeu et alors nous sommes très heureux d'avoir des hôtes, de récevoir des amis et nous en avons beaucoup. Tout de même, jamais ne c'est passé une pareille coup de foudre, ne c'est établi une liaison tellement profonde, tellement chaleureuse. Nous avons tout le temps l'impression que vous êtes une proche amie à nous, qui habite près de nous et peut venir nous voir n'importe quand… C'est, probablement, à cause de ça que la nouvelle que vous nous avez donné à propos de la visite de Gregoire ne nous a pas même surpris. Nous sommes très heureux de l'avoir vu, en plus est possible et de lui de priser toute nôtre amitié envers vous et toute notre cordialité…

Până la urmă a semnat-o el însuși, indescifrabil.

14 februarie

„România literară" de săptămâna asta publică un grupaj de versuri de Mircea Dinescu. Am cerut ceva modificări, pentru că Ivașcu însuși mi-a spus, în discuția referitoare la număr, că e ceva interpretabil în ele. Dimisianu n-a vrut, Spălățelu de la Secție a fost de acord cu mine, ca și Radu Constantinescu. A venit aici Fulga, să salveze poeziile, apoi a venit Dinescu însuși. Spunea că o să meargă pe Calea Victoriei cu o placardă agățată de gât: „CCES cenzurează un poet român." Nicolescu a cedat după discuția cu Fulga, iar Eugen Florescu a făcut scandal. În informarea mea finală asupra numărului am scris că textele au apărut la insistența editorului (care e Uniunea Scriitorilor). Cine îl susține atât de putenic pe Mircea Dinescu, poet care n-a reușit să facă nici măcar o facultate ?!

De mâine încep cursul intensiv de engleză (împreună cu echipa care va pleca în Canada pentru a cumpăra echipamentele Centralei noastre nucleare), iar Vladi începe cursurile de automatică la Universitatea din Craiova.

20 februarie

Azi Nicolescu a afirmat, iar Poiană l-a susținut spunînd că știa și el de la Lotreanu că articolul din „Săptămâna" cu privire la Ion Caraion (reproducînd descrierea făcută de Monica Lovinescu și Virgil Ierunca) și la *Jurnalul* lui încă nepublicat, ar avea ca proveniență informații de la Securitate. Dar nu ne-a spus și care sunt informațiile pe baza cărora Mircea Dinescu se bucură de susținerea de care se bucură. Au mai spus și că aseară, la Europa Liberă, fusese reprodusă o intervenție de susținere a Monicăi Lovinescu pentru un oarecare Paraschiv din Ploiești, conectat cu sindicatele libere românești (despre care nu mi-e limpede cine sunt și unde se află, dar modelul lor clar e Solidarnosč). A venit vorba și despre popa Calciu și de un ziarist francez bătut de țigani (numiți de Monica Lovinescu securiști) la Ploiești. Ziaristul ar fi venit în numele unui comitet „de salvare" a numitului Paraschiv. Nu e prima oară când observ că țiganii sunt intens folosiți de securitate (poate nu toată, dar partea protestatară față de regim a ei, cu siguranță) pentru a modela prezentul și viitorul nostru, al tuturor. Adică o minoritate e aruncată contra restului lumii și creditată ca avînd dreptate. Azi am aflat de la Petre Sălcudeanu[122] (e amic cu Al Simion, mai vine pe la noi prin birou)

---

[122] Petre Sălcudeanu (1930-2005) – prozator, născut lângă Cluj. A absolvit Filosofia la Cluj și Școala de Literatură la Moscova, unde a fost coleg cu Al. Simion. A scris romane și scenarii de film. A fost președinte al Studioului Cinematografic București. În 1993 a fost, pentru câteva luni, ministru al Culturii (lui i-a urmat Marin Sorescu). Din câte-mi amintesc, era de trei săptămâni ministru, probabil fusese la un chef și nu s-a dus acasă, ci a venit la minister, unde exista, ca o anexă a biroului, o mică garsonieră. Acolo s-a culcat. Pe la 10 seara i-a sunat la ușă (deci trecînd de paza minsterului fgără ca el să fie anunțat, așa cum era obiceiul) o echipă de la „România liberă", condusă de o tânără (măritată din câte-mi amintesc), al cărei nume nu-l mai știu, dar trecuse pe la BPT și se oferise să facă o traducere din engleză. Ministrul a descuiat și a ieșit încheindu-se la pantaloni. Înainte cu o săptămână de a muri, mi-a dat telefon și mi-a citit o poezie proprie. Bănuiesc că s-a sinucis.

că primul nostru ministru (Nicolae Dăscălescu) a fost jefuit de bijuterii astă noapte, de țigani. Straniu, nu-i așa?? Ce căutau, de fapt?! În ce scenetă jucau ?

În afara articolului despre Caraion, în „Săptâmâna" mai e unul, cu privire la Z. Ornea, iar în „Luceafărul" de mâine va fi publicat unul cu privire la Ov. S. Crohmălniceanu. Ambele conțin ideea că ei susțin în cultura română pe nativii evrei (și nu se spune, dar toți știm, că și cei doi sunt evrei). Acest gen de antisemitism exista în perioada antebelică, pe când se prefigura legionarismul, dar nu și în socialism. Reapare fiind și el, probabil, susținut de o parte a securității (în dosul căreia este cine?). Ar trebui văzut în ce scop sunt manipulate toate aceste lesturi identitare ale nației. Vreau să sper că n-o să avem parte de un nou fascism pentru care ne pregătim să fim un nou model continental.

25 februarie

„Săptămâna" de vinerea viitoare conține o urmare a *Jurnalului* lui Caraion. Nu comentez textul. Dar, pentru că Nicolescu mi-a cerut să tragem un xerox (nu știe că orice xerox memorează tot ce copiază) în două exemplare (absolut confidențial, deoarece eu nu răspund de aceasă revistă), consemnez aici faptul. Îl pun în legătură cu scrisoarea pe care ar fi trebuit s-o copiez ca să-i fie trimisă doamnei Mousse Boulanger în Elveția. Trebuie că Nicolescu îi ceruse (anterior acelei scrisori) ajutorul pentru ca Ion Caraion să nu dea un interviu la Europa Liberă. (Apropo, Caraion, din câte știu a făcut mai apoi pușcărie[123]. Dar încurcate sunt căile Domnului! Azi, discutînd despre „România literară", Nicolescu mi-a spus: „Am intrat în cel mai fantastic con de umbră al existenței mele! Orice-aș face, toți spun: - Răspunde Vasile Nicolescu!" Am predat monografia *Tudor Vianu* la Cartea Românească și Cornel Popescu mi-a zis râzînd: „Dacă ți-o citește Geta, ți-o public!" E vorba de Geta Dimisianu, nevasta lui Gabriel Dimisianu de la „România literară". Ea mi-a spus că e sârboaică după mamă și că e mai mare cu șase ani ca el... Va încerca să să nu mă publice.

4 martie

De ieri Ion Voicu nu mai e directorul Filarmonicii, iar Codreanu nu mai e directorul Operei. Cu asta se pare că au început modificările de structuri. Pe 10 martie este anunțată Plenara dedicată ideologiei și probabil că în urma ei vor fi antrenate schimbări în lanț.

---

[123] Pe vremea când era parlamentar țărănist, după 1989, Șt. Aug. Doinaș mi-a arătat manuscrisul *Jurnalului* lui Ion Caraion. Îl avea acasă la el și mi-a spus că-l scosese din arhivele Securității. Cum Doinaș (care a făcut și el pușcărie) a murit nu mult după asta, iar soția lui s-a sinucis în aceeași zi cu moartea lui, trebuie că respectivul *Jurnal* a revenit în aceleași arhive.

Dincolo de toate aceste lucruri aflate deasupra noastră, viața e cea care e. Acum vreo câteva seri, Vladi mi-a dat un mărțișor și înainte de a ne culca, l-am trimis să ducă gunoiul. Când s-a întors, mi-a spus: „M-am săturat! Trăim într-o mahala. Erau gunoaie împrăștiate peste tot și o mulțime de câini vagabonzi. Ducem o viață vai de capul nostru!”

7 martie

Nu pun aici decât o poezie, fiindcă mâine e 8 martie:
Galera norilor vâslește/ Prin anotimpul așteptat/ Cu petice de fericire/ Tot mai murdare pe catarg.../ Iar lemnu-i lustruit de sclavi / Ucide greu în sine viața,/ În timp ce mugurii devin/ Reci picături de diamant./ In depărtare, prin furtuni, / Doar țintele strălucitoare/ Închipuie imagini de corăbii/ În ochii unor Chriști uitați,/ Scurgîndu-se din trunchiul crucii/ De rădăcina albelor sirene/ Încleștați....

14 martie

Ieri „Viața studențească” a primit o medalie pentru 25 de ani de la apariție și am fost invitată la eveniment. A venit Petru Enache (secrear cu Propaganda) și i-a dat lui Stelian Moțiu (redactor șef) medalia și o diplomă. Moțiu aud că trăiește cu fosta mea colegă de an de la facultate, Ileana Danciu, care a fost măritată Coman (cu fiul unui ministru adjunct de la Sănătate), dar a divorțat după ce au avut împreună o fată[124] și un băiat.

M-am văzut cu Petrică Ispas, care mi-a spus despre ședința de la Uniune: iar s-au făcut fasciști unii pe alții!” Iar despre paginile publicate din *Jurnalul* lui Caraion: „Și să vezi ce mai are! Abia de-acum încolo începe!” La festivitate m-am văzut și cu Dan Fruntelată, foarte circumspect. Numărul de săptămâna trecută al „Luceafărului” continuă cronicile la *Aer cu diamante* (volum al generației ’80 unde publică Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei, Florin Iaru, Ion Stratan), serie începută de Alex Ștefănescu la „România literară”. Am aflat că Ungheanu e bolnav. M-am văzut și cu Emil Marinache. Am aflat că Lorin Vasilovici nu mai e la CC al UTC, ci este secretar de redacție la „Viața studențească”. Aproape toți redactorii publicației aniversate au primit diplome, cu excepția lui Dinu Flămând, care contează probabil ca scriitor din gruparea „României literare”. Din afara redacției (în calitate de colaborator) a primit o diplomă Cornel Nistorescu. Cap de afiș a fost Nicolae Dragoș, care nici n-a avut scaun în prezidiu, ci a înghesuit două studente, reprezentante ale sexului „proaspăt promovat”.

31 martie

„România literară” se pare că s-a lămurit ce are de făcut. De vreo lună nu mai am absolut nici o observație, la nici un număr. Iar în numărul de azi mi-a fost dat să

---

[124] Ileana Coman de la postul TV Antena 3.

văd un articol despre ajutorul pe care Ceaușescu însuși îl dă mișcării comuniste în ansamblul ei.

20 mai

Între timp s-au tăiat fondurile valutare ale editurilor, așa că nu se mai pot plăti drepturi de autor și se va traduce mult mai puțin. Cartea mea despre Vianu e tot la referat (la Ianoși). Cu engleza a început să meargă foarte bine chiar acum, când se termină cursul. Am avut un profesor (de fapt lector) de la un colegiu din Oxford, care nu știa nici un cuvânt românesc, evident, iar pe deasupra umbla cu un sacou cu buzunarele căzute de parcă ar fi cărat pietre în ele. Dar știa să-și conducă învățăceii doar cu privirea, ca un câine ciobănesc turma de mioare. S-a spus că, în realitate, cursul e tot o acțiune a CIA contra României, folosindu-i intelectulii și că lectorul n-ar fi tocmai lector. Eu nu cred ! Avea doi ochi albaștri, intenși, ale căror luminițe alergau de colo-colo, cumva pe deasupra noastră. Aveam coleg de bancă pe un tip cam de vârsta mea, care lucra la I(nsitutul) N(ațional) de CRE(ație) S(tiințifică) și T(ehnică), pe partea de aviație. Singura lui caracteristică limpede era aceea că avea un ochi albastru și unul verde, ceea ce da o impresie de straniu. Încolo era un tip deferent și, împreună cu el, am și organizat petrecerea de final a cursului, la un restaurant mic de pe lângă Academia Militară, cu englezul nostru cu tot, căruia i-am dăruit un exemplar din *Enciclopedia* lui Lucian Predescu. Pot spune că acum înțeleg orice text în engleză, chiar engleza americană din sud, dacă e vorbită ceava mai rar.

La muncă persistă încă o stare de încordare după descoperirea activității unei așa zise entități botezată (de cine?) Meditația transcendentală, la care ar fi participat o mulțime de personalități de vârf ale culturii române (nu doar umaniste). S-a soldat cu un val de ură din partea Securității, mai ales la adresa intelectualilor. S-a spus că, în realitate, e vorba – și în acest caz – de o acțiune a CIA contra României. Asta pentru a beneficia de scurgeri de informații, dar și pentru a modifica toată harta lagărului socialist. Nu-mi dau seama, din aceste spuse neoficiale, cât de gravă e chestiunea și ce urmări (sistemice) poate avea. Trebuie să menționez cazul lui Marin Sorescu pentru ciudățenia lui. N-a fost exclus din partid (organizația „României literare”), nici din serviciu (redactor șef la revista „Ramuri” din Craiova, de care, cu onor, mă ocup), dar i s-a dat interdicție de publicare (ceea ce, după legislație, e ilegal, dar după partid, nu e). M-am ocupat, în absența colegilor, de acest număr la „Luceafărului”. Pompiliu Marcea figura cu un articol de aproape o pagină de revistă despre fondul principal al culturii române. Nimeni n-a vrut să-l publice, cu excepția lui Ungheanu (care și-a luat răspunderea) și a mea. Amândoi am mai umblat pe text, eu cu pixul, el cu o carioca neagră. Dan Fruntelată și Vasile Nicolescu au acceptat publicarea păstrînd tăcerea.

21 mai

Azi Vasile Nicolescu ne-a anunțat oficial că s-au normalizat lucrurile în ce-l privește pe Marin Sorescu. Mă bucur pentru el. Îmi amintesc de momentul când nu avea nici o slujbă, orice ar fi cerut sau găsit îi era refuzat și a venit la mine să ne sfătuim. Eu i-am propus „Ramuri”, știam că oltenii îl vor fiindcă era de-al lor, dar și așa a căpătat postul fără salariu (ceea ce a acceptat!). În amintirea acelui moment mi-a făcut un portret[125] și am rămas în foarte bune relații.

Azi a fost Plenara CC pe probleme organizatorice și mâine e MAN. Se așteaptă schimbări mari. Mâine avem invitați, fiindcă e ziua lui Vladi.

L-am sunat pe Mircea Iorgulescu să-l anunț despre Sorescu. Știa, dar s-a bucurat că aude și oficial și mi-a spus: „Permiteți să vă sărut mai mult decât mâna!”

24 mai

Azi a fost ședință de partid la „România literară”. Au vorbit și Marin Sorescu, apoi Mircea Iorgulescu. Apropo, Geta Dimisianu mi-a spus că lui Iorgulescu i-ar fi dat la referat cartea mea despre Vianu. Cum, și Ianoși, care mi-a confirmat că e la el ? Cel venit de la municipiul de partid a vorbit aproape urât despre „România literară”.

1 iunie

Am ascultat la Telejurnal fragmente din discursul lui Ceaușescu de la Plenara ideologică. E doar o accentuare a pozițiilor cunoscute, nu o schimbare sau ceva mai tare.

11 iunie

Cultul personalității devine insuportabil. Azi Nicușor, celebrul fiu, era să treacă cu mașina (de fapt șoferul lui, securistul!) peste niște tipi care traversau la Casa Scânteii, în porțiunea dintre clădire și statuie. Avea o viteză de speriat. Ceea ce a rezultat după Plenară este rata uriașă a investițiilor pentru industrie, apoi pentru agricultură (în principal irigații). Pe de altă parte, chestiunea minorităților etnice din România e pusă și ea pe tapet, cu scurt-circuite evidente. Dacă publici cartea despre Transilvania a lui Lăncrănjan, unde sunt citate trunchiat bucățele din Meliusz Jószef (prietenul lui Eugen Jebeleanu, ambii anti-fasciști) și susții, public, că toate minoritățile au drepturi egale cu majoritatea, atunci rămâne de văzut dacă vor fi

---

[125] Pe care-l mai am și l-am publicat în volumul meu de poezii, *Limite*, 2003 - spre deosebire de portretul pe care l-a făăcut și mi l-a dat Veronica Porumbacu, furat de la BPT din redacție și publicat în „Săptămâna". După 1989, pe când era ministrul Culturii (i-a urmat lui Petre Sălcudeanu), iar eu eram șefa colecției Biblioteca pentru ToțiȘorescu m-a invitat să-i fac o vizită acasă, să-i văd biblioteca, dar mai ales picturile proprii. Casa avea un luminator mare deasupra holului, iar biroul lui nici o fereastră. Biblioteca era cu totul impersionantă. Mi s-a părut de atunci (1994) slăbit și obosit.

urmate vorbele ori faptele. Oricum, cine vrea să lucreze în profunzimea societății românești, o poate face cu materialul furnizat chiar de noi. Meliusz a dorit să dea o replică în presă, dar Secția i-a interzis acest lucru. Atunci Mircea Iorgulescu a încercat să publice în „România literaă" o recenzie la cartea lui Meliusz, prin care să poată echilibra balanța. După ce materialul i-a fost amânat de către Secție cu o săptămână, i s-au tăiat exact referințele la poziția antifascistă, unde autorul vorbea despre Europa de Est față de cea de Vest, iar interpretarea Secției (una de fațadă!) a fost că vorbește despre Basarabia (aflată la est de noi) și România (la vest de Basarabia). Nu cumva ne iau pe toți de proști ! Dar cine? Și de ce?!

Un alt exemplu din aceeași serie mi se pare disputa care e pe cale să se deschidă între Mircea Zaciu și Pavel Țugui, fost șef al Secției de Presă (ca parte a Propagandei) din anii '50. Zaciu l-a acuzat, fără să-l numească, pe Țugui de ținerea sub obroc a lui Lucian Blaga (în cartea *Lancea lui Achille*). Țugui a vrut să publice în „Săptămâna" de azi o pagină cu citarea unor documente din perioada respectivă în care să arate cum au fost reintegrați Blaga, Arghezi, Bacovia în circuitul cultural postbelic. Zaciu scrie că, în acel proces, Crohmălniceau și Tertulian i-au sprijinit pe scriitori, iar Roller a fost contra lor. Dar nu oferă nici un fel de argumente. Eugen Barbu era dispus să publice materialul lui Țugui, dar Vasile Nicolescu l-a oprit sub pretext că n-are avizul istoricilor. L-a făcut pe Țugui legionar și cred că nici nu l-a informat pe Ion Traian Ștefănescu (vicepreședinte CCES) despre ceea ce-a făcut. Nicolae Ioana și Radu Constantinescu înclinau să dea drumul materialului, cu mici retușuri apropo de Răutu. Ei, în ce-l privește pe Adrian Păunescu (crescut printre olteni), citesc în „România liberă" trei sferturi de pagină semnate de el și dedicate unei cărți a lui Norman Manea (nota bene, evreu). Iar Darie Novăceanu mi-a spus și că îi trimesese lui Ceaușescu (prin Nicușor) o scrisoare de 8 pagini în apărarea lui Marin Sorescu (legat, se zicea, de Meditația Transcendentală). În fine, ieri seara, la *Viața culturală*, emisiune a TVR, am ascultat un interviu dat de Eugen Barbu (care-l turnase pe Marin Sorescu la Secție apropo de aceeași Meditație Transcendentală). S-a auto-denumit „autor angajat, revoluționar" și a exemplificat cu *Șoseaua Nordului* și *Facerea lumii,* autor „patriot în sens larg", orientat spre tradiție în *Princepele* și *Săptămâna nebunilor.* Dacă această tentativă a lui Barbu - o contracarare a efecului turnătoriei la adresa lui Marin Sorescu - reușește și acum, va fi a treia lui schimbare de piele după episodul susținerii Licăi Gheorghiu și după ideile promovate de revista „Săptămâna".

23 iunie

Mâine începe Congresul Culturii. „România literară" vrea să ofere spre publicare un interviu luat lui Petre Săcudeanu, în principal despre climatul literar, dar și cultural în sens larg, el fiind șeful Cinematografiei. Nicolescu înclină să-i dea drumul. L-am sfătuit să se asigure de susținerea lui D. R. Popescu, președintele

Uniunii, care aparține altui val decât Sălcudeanu. D. R. Popescu n-a fost deloc de acord cu publicarea articolului. Petre Sălcudeanu a venit să discute cu mine, pentru deblocare. Pe urmă a venit Andrițoiu să-mi spună că ideea nepublicării vine de la „Suplimentul literar al Scânteii Tineretului"! Al. Simion, care e amic cu Sălcudeanu, a venit să vadă și el materialul. Pe urmă l-am văzut pe D. R. Popescu ieșind de la Traian Ștefănescu.... Interviul n-a mai apărut.

Nu cred că după Congresul Culturii se va schimba orientarea actuală, deși cred că în privința oamenilor se vor face modificări de structură.

Azi s-au anuțat iar scumpiri la energie electrică și se va impune reducerea consumului casnic cu 20% (adică se va tăia curentul!), dar nu și a celui industrial.

19 iulie

S-a publicat un regulament de alimentație rațională a populației. Pe scurt, de raționalizare a a hranei! E ca la război...

Aș vrea să dau un volum de proză la Editura Albatros, unde e șef Mircea Sântimbreanu.

Vladi e la Craiova, consemnat pentru examenele de admitere. A primit o bursă de cercetare pentru 10 luni la Hiroșima (pentru că scrie și studii de fizică matematică nucleară). Ca și în cazurile precedente, n-au să-i dea drumul. Una peste alta, prostia și invidia merg totdeauna mână în mână și găsesc susținere la partid.

Ne pregătim și de vacanță. Vom merge în Maramureș, să-l colindăm umblînd pe jos, cu rucsacul în spinare, apoi să ne ducem la mare.

23 iulie

Ion Traian Ștefănecu și Suzana Gâdea sunt la Neptun, la Ceaușescu, pentru a trece noua schemă de funcționare a CCES de după Plenara ideologică.

1 august

E ziua mea... De fapt e în 29 iulie, dar actele sunt ba pe 1 august, ba pe 8 august... In fine... Mă aflu, cum zicea Dante, „nel mezzo del camin".... Mâine plecăm în Maramureș.

*

*   *

Am plecat spre Oaș și Maramureș pe 2 august. Mai întâi am ajuns în Țara Oașului. Am coborât din tren la Negrești. Ne-am îndreptat spre cârciumă, să mâncăm. Acolo am dat de doi pădurari care ne-au sfătuit să urcăm Pietrosul Rodnei (ei oferindu-se să fie ghizii noștri) și să ne oprim pe la borhuturi (izvoare naturale cu apă minerală). Dar până la borhut, cârciumarul, care nu prea avea ce ne da de

mâncare și avea nasul roșu fiindcă-și bea propria lui marfă (răchie de afine), ne-a oferit și nouă, pe gratis, de bun venit, marfa lui. Ne-a povestit ce se mai întîmplă prin Negrești. Eu văzusem în trecere o casă foarte frumoasă (după normele locului) și am întrebat a cui e. Casa avea două etaje, un brâu de marmură neagră înalt de doi metri înconjura fundația. Parterul era la înălțime de 8 trepte de la sol, făcute din marmură roșie (pe care călcai) și albă (care separa o treaptă de alta), iar toată casa era tencuită în ciment alb, așezat sub formă de fagure de albine și în mijlocul fiecărui hexagon se afla înfipt un ciob de oglindă. Acoperișul era conceput după modelul unui castel sau unei biserici, iar tabla era alb strălucitoare. Am aflat că era casa lui baci Andor, un tip de vreo 34-35 de ani, care-și omorâse a doua nevastă (nu știu ce făcuse cu prima) la o beție, nu fusese trimis la pușcărie probabil fiindcă mijlocea afaceri de milioane de lei cu oi (el însuși avea cam 2000 de oi și cam 400 de vaci, cu angajații respectivi), cu piatră de construcție și marmură, evident și cu lemn de construcție. Zona nu fusese niciodată colectivizată, ceea ce vedeam era continuarea directă a perioadei interbelice. Cârciumarul, Berinde, era extrem de furios când spunea „echitate" și se referea la amenzile aplicate celor ce șterpeleau din pădure surcele pentru foc, căzute de la gaterul milionarilor din vecini. In fine, după un păhărel-două ne-am hotărît să ne ducem să căutăm de mâncare pe la alte prăvălii. Dar mâncarea nu prisosea nicăieri. Prin dosul Alimentarei de unde am cumpărat două bucăți de salam vedeam femei care beau cot la cot cu bărbații, de obicei în grupuri de câte trei, după metoda rusească a sticlei de trei sferturi.

Am ciocănit la poarta casei-palat a baciului Andor. A coborât să ne deschidă un fel de slujitor care avea pantaloni negri ca la oraș, dar cămașă țărănească pe dinafară, prinsă cu un brâu roșu de lână și o pălărie neagră cu boruri normale pe cap. Ne-a dus într-o odaie uriașă de la parter (după ce am trecut printr-un hol absolut gol). Acolo erau pe jos preșuri de lână, lungi, vărgate și în capătul celălalt o masă și niște scaune de brad, făcute cam din topor. A apărut să ne întâmpine o femeie destul de tânără și de ștearsă, cu iia maramureșeană brodată, dar cu o fustă plisată bleumarin și cu o basma înflorată pe cap, legată la ceafă. I-am spus că am venit de la București în excursie, că vrem și noi să cunoaștem locurile. Ne-a spus că bărbaul ei, copiii și ciobanii sunt la stână, putem să urcăm dacă vrem, omul care ne deschisese ușa avea să ne conducă.

Am urcat preț de vreo jumătate de oră, erau multe luminișuri mici de pădure și am dat de un cort uriaș din fâș, portocaliu (stâna!) Înăuntru erau o fată și un băiat, cam de 12-14 ani, care se chinuiau să facă să meargă un tranzistor. Omul care ne adusese a întrebat de ciobani. Copiii ne-au spus că erau 4 ciobani, aflați pe dealuri cu turmele. În fața cortului trona un cazan uriaș, din fontă, plin cu apă cam murdară, în care pluteau cotoare de ardei gras și de măr. Am înțeles că acolo se spălau și străchinile. De la izvorul aflat mai în vale se aducea apă de băut, pentru oameni și pentru turme. Patru câini albi complet, cu blana deasă, se învârteau curioși pe lângă

noi. A apărut și stăpânul locului, care a fost uluit să ne vadă și, din prima ocheadă, a zărit binoclul de la gâtul meu și s-a oferit să-l cumpere, contra lemnăria pentru o casă. Avea mare nevoie, mi l-a cerut să-l verifice cât de departe vede, fiindcă, era aproape sigur, ciobanii lui îi furau din miei. El personal însemnase câte oi stau să fete și cam o treime din miei nu mai apăruseră ca fătați. I-am spus că nu-i al meu, e al tatălui meu și nu l-ar da pentru nimic în lume, l-a adus din război. Omul ne-a chemat apoi să mâncăm. Un cioban a pus într-un ceaun mare cam 5 kg de smântână de oi, peste care a început să toarne mălai. M-am speriat. Grăsimea se ridicase de patru degete deasupra mălaiului. Omul a observat și ne-a dat să tragem pe gât câte o pălincă de afine. Apoi am mâncat balmoșul cu diverse soiuri de brânză aflate pe o policioară în cort, ajutîndu-ne cu zer fierbinte când ni se făcea greață. Pe acolo apa nu prea era pentru oameni. Stăpânul turmelor ne-a spus că vrea să-și cumpere un avion, l-ar învăța pe băiatul lui să-l conducă, pentru ca să ducă la ucraineni brânză bună, ceva lemne de construcții, ceva marmură frumoasă. Dar de la Sfatul Popular i-au spus că nu se poate decât dacă vrea să-l ia cu pilot cu tot. Ori el nu vrea așa, știe el de ce. Voia să afle dacă-l putem ajuta pe undeva.

Ne-am despărțit în termeni buni și am hotărât să coborâm spre Borșa, ca să găsim complexul turistic unde să dormim. Omul care venise cu noi s-a ridicat și el. Bine a făcut, ne cam cherchelism, am râs tot drumul, nu știu de ce. Seara Vladi și-a dat seama că se stricase la stomac de la atâta grăsime. Am alergat prin Borșa să găsesc niște leacuri. Erau patru farmacii, dar în nici una nu era nimic. Am găsit doar ceai de mentă și apă minerală. Din cauza asta am stat la hotelul acela 3 nopți și am mâncat doar cârnați.

Altminteri, lumea era colorată, am văzut bărbați cu pălăriuțe mici, pline de mărgeluțe multicolore și de cioburi de oglindă așezate în motive geometrice, femei cu fuste plisate ori crețe, înflorate cu roșu și verde, scurte, bluze albe cu mâneci ample brodate numai cu alb. Înainte de plecare am mâncat totuși altceva: ouă și brânză de oi cu mămăligă. Apoi ne-am dus la Vama, la un cuptor de oale, unde un bătrân meșter neamț pe nume Frey ne-a vândut niște vase frumoase, cu intarsii geometrice, din ceramică neagră. Cuptorul lui, care arăta ca o movilă de lut ars înaltă cam de un metru și jumătate și cam de doi metri în diametru, avea guri de aerisire prin care vedeam flacăra întreținută bine cu lemn de brad și oalele așezate în piramidă, cu gura în jos. Moșul continua să lucreze la roata olarului străchini și ulcele, iar nepotul lui le picta și apoi le dădea cu lac, unele doar pe dinafară, altele – ca să fie mai rezistente, ne-a spus – și pe dinăuntru. De acolo ne-am dus la Sighet, unde aveam să și dormim. A doua zi am plecat să vedem Săpânța, inclusiv Cimitirul Vesel și bisericile de lemn (cu turle ca niște săgeți) de pe Valea Izei.

*

*   *

Cimitirul din Săpânța e construit de meșteri țărani, care i-au pus pe ai lor, cei duși în Lumea de Dincolo, în Marele Univers, așa cum strămoșii lor îndepărtați făceau constelații din eroii lor. Gardul cimitirului, din stinghii de brad, are o portiță cu ambii stâlpi pictați. Pe fondul albastru (al Cerului) se văd, ca două fețe omenești vesele și rotunde, Soarele și Luna. Sub ele, ca niște trupuri omenești dolofane, câte un spic de grâu, iar sub el, la întâlnirea cu pământul, flori mici, multicolore. Deasupra celor două capete stă câte o pasăre, semn al Sufletului care-și ia zborul. Iar deasupra păsărilor se văd stelele, așezate la rând, o Via Sacra pe unde Lumea Aceasta se leagă de Lumea Cealaltă. Sus de tot, pe stâlpul din drepta e un țăran în veșmânt popular cu pălăria pe cap și mâna la obraz, jelind. Cel mai probabil e Petraș, pictorul și inițiatorul cimitirului. Iar pe stâlpul din dreapta se văd două personaje, o femeie și un bărbat, înveșmântate tot în portul popular, care beau în cinstea celor duși. Toate crucile (numai din lemn de brad, fiindcă bradul și stejarul erau arbori sacri la noi încă dinainte de creștinism) din cimitirul de la Săpânța au deasupra acoperișe de scândură, ca niște porți maramușene din lemn. Fiindcă acolo, înăuntru, e Casa Sufletelor celor duși, privitori tăcuți, dar parte a lumii celor rămași. Ei toți, împreună, fac Lumea satului. Pe scurt, Lumea. În primul rând de cruci am văzut-o pe aceea a lui Petraș. Autoportretul lui, cu pălărie albă și cămașă albă, umple tot stâlpul crucii (gros cât stâlpii porții de la intrare). Crucea însăși este, ca la bisericile domnești medievale, mai complicată, amintește puțin de crucea coptă, așa cum tot cimitirul amintește puțin de cultul atât de complex al morților din Egiptul vechi. Mai țin minte crucea popii din sat, pictat în strai bisericesc de gală, cu potcapul pe cap, șezînd între stîlpii de la intrarea în biserică. Iar stâlpii arată ca și cei bizantini. Pesemne că ușa bisericii însăși era, de fapt, ușa unei unități creștine mai profunde, făcea și ea o legătură între Lumi.

De la Săpânța am mers apoi până aproape de granița nordică, la malul Tisei. Acolo am dat de un așa zis pictor, de fapt un tip care se localizase într-un cort, nu departe de gară, pândind mișcarea vameșilor aflați mai la nord, cu ideea (fixă) de a fugi din țară (chit că în Ucraina). Când a văzut binoclul de la gâtul meu a vrut și el să mi-l cumpere ca să-i poată urmări mai bine pe vameși. Oferea o mie de lei. Am avut și al treilea cumpărător pentru binoclu, un maramureșean vârtos, cu barbă înspicată cu alb, venit la târg în căruță, să vândă brânză. S-a uitat cu jind la binoclu, dar n-am mai ajuns la tocmeală.

De acolo la Ieud ne-a dus un șofer tânăr, bărbos și cu ochi albaștri, cu un ARO albastru. Era în drum spre Țara Lăpușului, mergea în aceeași direcție. Să fi avut de vreo 20 de ani, ne-a vorbit mult despre mânăstirea Rohia și chiar ne-a dat un pliant turistic despre ea. I-am povestit și noi despre mânăstirile din Bucovina. Trebuie că ne-a crezut o pereche care umblă verile să vadă mânăstirile patriei. Seara, cercetînd pliantul, am văzut și poza lui printre celelalte și am dedus că e șoferul mânăstirii Rohia. Deși nu avea studii, era de o civilitate perfectă, n-a vrut să ne ia bani, ci ne-a

rugat doar să-i trimitem o poză în care el se vedea lângă mașina lui, iar în spate era săgeata înaltă a unei biserici maramureșene din lemn. Părea un tip meditativ, în orice caz unul care-și fasona interiorul, dar necunoscător în ale vieții. Ne-a invitat să facem un sejur la Rohia și mă întreb dacă n-ar merita să ne ducem. Poate e bine, într-o lume agitată de conflicte, să te ferești de stress alegînd mânăstirea… Știu că Ion Alexandru e foarte legat de Rohia. Dar sunt aproape sigură că, pentru mine, agitația înseamnă viața, iar pista retragerii de după un zid, fie și de mânăstire, îmi pare o fugă chiar din calea vieții…

*

*   *

După acest interludiu am luat-o pe jos pe Valea Vișeului, mergînd cumva paralel cu granița (Câmpulung pe Tisa) cu gândul de a ajunge înapoi la Borșa, la o cameră din complexul turistic și apoi ne-am dus la Baia Borșa, la mină. Era o decopertare de cupru în căutarea, mai la adâncime, a zăcămîntului de aur.

Mina Toroioaga era destul de veche, în tuneluri erau trunchiuri de brad pentru susținerea tavanelor, pe care curgea apă din belșug și te strecurai anevoie. Noroc că directorul minei, la care ne prezentasem mai întâi, fiindcă nu intri într-o mină ca într-o cârciumă, dăduse ordin să fim bine echipați și însoțiți de un maistru. Am aflat că directorul era nou și era maghiar. De altfel, înainte de război mina se numise Emerich. Mai înaintea maghiarului fusese director un oltean care-i obliga pe mineri să lucreze al doilea schimb, pe gratis, la el, ca să-i facă o casă (un palat) pe un colț de munte. Minerii se uniseră și aduseseră producția minei la zero. Fusese anchetă, inclusiv de la partid de la București, iar olteanul fusese destituit. Maghiarul care venise în loc, un fel de urs foarte solid înfipt în pământ (la propriu) mi-a strâns mâna de mi-au trosnit oasele. El credea, pesemne, că suntem un fel de supracontrol de la București. Ne-a dat echipamente de ploaie și pe maistrul Oros (de fel din Zalău, venise aici să facă bani pentru o casă) să ne arate mina (și producția). Am coborât cu liftul la cota 1800 (fiecare orizont are cam 100 de metri pe verticală) și ne-am oprit într-un abataj plin de praf. Acolo nu e grizu, doar în minele de cărbuni. Oros ne-a spus că avea 11.000 de lei pe lună salariu. Cum s-ar zice, Toroioaga era America lui. Minerul pe care l-am găsit mâncând slănină în subteran mi-a dat o floare de mină, niște superbe cristale de hematit. Apoi, ca să ne întoarcem la lift, am trecut pe burtă, contorsionați, printre trei trunchiuri de brad peste care curgea apa ca de la ploaie. În lift, maistrul Oros ne-a mai spus că băiatul lui cel mare, care avea talent la matematică, ar fi bine să se facă popă!

De la mină ne-am dus să vedem și Ocna Șugatag. E un oraș minier fără nimic deosebit. Doar că, în centru, într-un parc mic, am văzut mai multe – să le zicem – statui din trunchiuri de brad. În fapt erau doar capete de oameni de prin partea locului, puse direct pe pământ, făcă soclu sau inscripții cu numele. Toți aveau barbă și mustăți, semănau cu niște daci. Mi-au amintit de capetele statuilor din Anatolia,

tot așa, doar capete, aflate pe un munte și privind co ochii orbi spre răsărit. Iar trupurile lor, așezate cu fața către apus, pe mari tronuri de piatră, spuneau lumii chiar povestea de sfârșit a vechiului regat Comagene, dispărut odată cu năvala perșilor.

*

*   *

După ce ne-am întors la Borșa, i-am căutat din nou (tot la cârciumă) pe cei doi pădurari. Erau acolo, cu pălăriile lor cu pană de păun înfipte zdravăn pe cap. Le-am spus că vrem să ajungem pe Pietrosul Rodnei, dacă ei se încumetă să ne ducă. Ei ne-au spus că ne pot duce în sus atâta cât ține pădurea, dar pe urmă e marcaj, trebuie să ajungem la un Punct Meteo și de acolo ne spun meteorologii ce să mai facem. Zis și făcut.

În dimineața următoare, cu rucsacii în spinare, i-am așteptat pe pădurari la ieșirea din complexul turistic. Amândoi aveau ciomege solide, de parcă urmau să se bată cu lupii. Am mers în linie dreaptă până la ieșirea din oraș. Urcușul n-a început abrupt, erau cărări și denivelări relativ mici, pădurea era încă rară. Probabil erau multe izvoare, tot timpul percepeam zgomot de apă curgătoare. Ne-au spus că sunt ape minerale, numite borhuturi în partea locului. De altfel, mi-am amintit la un moment dat, nici Borșa nu e un toponim întâmplător. În Lituania există Orșa, locul unei celebre bătălii. Ca să nu mai spun că și noi avem Orșova. Partea nordică a Carpaților, care provine din Cuaternar, e formată din șisturi cristaline netezite de ghețari, are lacuri glaciare ca și Retezatul și este, de asemenea, rezervație naturală, atât pentru partea de geologie, cât și pentru floră (cu multe specii endemice, extrem de vechi) și pentru faună. Primele cercetări s-au făcut în 1932, după cum scria în ghidul lui Cicio-Pop pe care ni-l împrumutase Constantin Popescu Ulmu. Nu știu de ce, dam mi-am amintit de profesorul Marcian Bleahu.

Cam după vreo trei ceasuri de urcuș am ajuns la o cabană bine ascunsă printre copaci. Pădurarii ne-au spus că acolo e un canton unde „vin tovarășii” de la județ la vânătoare toamna, iar uneori vin și „tovarăși mai de sus”. Dar că, acuma, locul e doar al nostru. Au scos de prin cămările lor palincă de afine, iar noi am dat la iveală un salam întreg și o pită rotundă luată de la complex. Pădurarul mai solid l-a privit în ochi pe cel mai slab, care a dispărut într-o altă odae, de unde s-a întors cu niște ziare vechi. S-au apucat, pe tăcute, să înfășoare salamul în ziare. Pe urmă am ieșit în fața cabanei, unde am văzut o groapă destul de bine arsă pe dinăuntru. Au pus salamaul în ea și deasupra, cam de două palme lățime, au pus pământ. Separat s-au apucat să facă un foc din lemne de brad, aveau o stivă întreagă sub streașină. După ce lemnele s-au făcut cărbuni și licăreau roșiatic, le-au pus peste pământul din groapă. Apoi, deasupra, au aștenut alt pământ. „Și, am întrebat uluită, cum știți când e gata ?!” „Pocnește !” ne-a spus convins pădurarul slab. „Așa se coc oile sau caprele puse la fript haiducește. Când pocnește pielea de pe ele, e gata friptura.” Nu mi se părea deloc că salamul ar fi avut pielea la fel de groasă ca a caprelor. Dar pădurarii

ne-au îndemnat să culegem ceva afine până e gata resul. Ne-am conformat și, când ne-au strigat înapoi, am văzut pe masă salamul care se făcuse bucăți de la foc, scoțînd aburi. Aduseseră și niște ciuperci murate. Am pus și noi afinele noastre. Ne-am despărțit acolo de cei doi, Mihaiu și Mihali, care ne-au arătat marcajul albastru ca să ajungem la Punctul Meteo. Pădurea a dispărut curând, am dat de rododendroni, iar mai sus s-a făcut chiar frig. Când am ajuns la Punctul Meteo fulguia. Acolo locuia un meteorolog cu nevastă-sa, tot meteorolog și ea. Era pustietate absolută, iar regulile lor de viață trebuie că erau absolut dacice. Se însera, aveam să dormim la ei și apoi, de dimineață, în funcție de vreme, să urcăm sau nu pe vârful Pietrosul Rodnei. Femeia a scos un borcan mare, de vreo 10-12 kg cu brânză de oi și m-a trimis pe mine să iau direct în ceaun niște mălai din sacul cu mălai. De băut am băut lapte de oi covăsit. M-a impresionat că în odăița unde aveam să dormim, cu ferestrele cât palma, erau două rafturi de cărți, toate din colecția Biblioteca Pentru Toți. Ne luminam cu o gazorniță mică, trebuie că sticla de lampă era nr. 5 și aveam să ne învelim cu niște pături groase și mițoase din lână de oaie…

Dimineața vântul se potolise și era senin, dar frig. Noroc că aveam la noi rucsacii cu tot echipamentul. Femeia ne-a dus și ne-a arătat instrumentele pe care măsurau viteza vântului, presiunea atmosferică, pluviometrele. Și ea și soțul ei absolviseră la București, amândoi erau de fel ploieșteni, își doriseră să ajungă aici, se bucurau că reușiseră… Ne-a arătat cărarea care avea să ne scoată la vârf și ne-a spus că marcajele sunt movilițe de pietre, aveam să le găsim, mai ales că puteam vedea vârful și, de acolo, zicea ea, o să vedem în jos Punctul Meteo. Ne-a arătat lacul Iezer, era întins, destul de aproape de Punctul Meteo, dar nu aveam de gând să ne ducem spre el. Ținta noastră era Pietrosul, cel mai înalt vârf din Carpații Orientali de Nord.

*

* *

După ce am coborât tot pe la Punctul Meteo, am lăsat în urmă munții, ne-am dus la Borșa să luăm un autobuz prin Pasul Prislop, ca să ieșim la Suceava.

De acolo voiam să ajungem la Putna, să vedem mormântul Domnului Ștefan cel Mare și marele clopot de pe vremea Moldovei istorice (am trecut prin Rădăuți). Semăna cu clopotul lui Sigismund I de la Wawel, din Polonia și clopotul țar al lui Petru I. Pe urmă am ajuns și la Dragomirna. Mare noroc am avut de *Ghidul turistic al României*, scris de Cicio Pop în 1939 și pe care mi-l împrumutase Popescu Ulmu. De la Suceava ne-am urcat într-un tren care urma să ne lase direct la mare. Iar de la Constanța – fiindcă aveam bilet în circuit, mai ieftin cu 25%, am luat trenul direct pentru Neptun, unde aveam de stat zece zile și unde trimisesem bagajul încă de la București, dinainte de vacanță. Aveam să-l găsim la camera de bagaje a gării. Abia apoi, după ce am lăsat acolo rucsacii de munte, ne-am dus la hotel. Vorba e că am mers, tot drumul ăsta, cu vazele din ceramică neagră luate direct de la cuptorul de olărit sub șale, ca să le protejez de șocuri. Astfel încât până la mare mă umplusem de vânătăi.

28 august

Când m-am întors ieri la serviciu am aflat că Ana Crocoș, din biroul de alături, a murit de cancer, că Virgil Poiană, colegul meu de birou, a făcut infarct, că Vasile Nicolescu a stat trei săptămâni în spital fiindcă avea niște ganglioni umflați în zona tiroidei și că Deciu, de la Centrala Cărții, a paralizat.

M-am dus la „România literară” să văd ce-i cu recenzia mea la *Pânza de păianjen* a Ioanei Postelnicu (au preferat-o pe a lui George Muntenu, mult mai laudativă ca a mea) și am aflat de la Vasile Băran (dacă o fi adevărat), care mi-a spus că știe de la un amic din Comerțul Exterior că acolo au fost zburați din serviciu 700 de oameni (cu pretextul că n-aveau familii, adică soții legale, sau ce?), că e arestat Cornel Burtică, turnat fiind de Triță (care Triță?!), arestat și el, fiindcă n-a respectat nu știu ce normativ de contractare externă (contextul fiind că Burtică s-a justificat chiar cu semnătura șefului lui. Care șef?!)

Când am ajuns acasă, spre seară, Vladi mi-a spus și ce aflase el de la Institutul de Automatică unde lucrase și se dusese în vizită: că iar e interzis să-ți închizi balconul contra frigului (amendă 3000 de lei plus desfacerea lui) și că s-a făcut o comisie în frunte cu Iosif Banc care cercetează dosarele de cadre ale tuturor muritorilor din subordine și-i destituie pe cei necorespunzători (care au rude în străinătate). Vladi a fost și pe la părinții lui și a venit cu 300 de gr. de cafea, parte dintr-un kg primit din Franța.

29 septembrie

Mâine plec la Sibiu pentru Colocviile de critică ale revistei „Transilvania”. Mircea Tomuș e în SUA pentru două luni, iar Vasile Barbu (secretarul de redacție) se pare că a rămas în RFG (fugind prin Iugoslavia). Înainte deci de a nota impresiile „critice”, o scurtă rememorare:

Romanul meu, *Conul de umbră*, propus la Albatros (la Mircea Sântimbreanu) va să fie programat pentru 1984. Am dat examen de traducător pentru limba engleză în specialitatea științe sociale. Rezultatele se dau în ianuarie. Nu mai sunt colegă cu poetul Nicolae Ioana, care se duce redactor la Editura Enciclopedică și nici cu Dumitru Matală, care se duce director la Casa de Film nr. 3.

În septembrie am citit de-a valma toate revistele posibile și am avut primul contact direct cu Ion Traian Ștefănescu, vicepreședinte al instituției. Este, fără îndoială, un tip deștept și se poate orienta rapid într-o problemă nouă. Dau pilda revistei „Săptămâna”, care cuprindea al doilea fragment din *Jurnalul* lui Ion Caraion. Ștefănescu a trimis textul la aprobare la secție, lui Enache și el a fost de acord aproape fără modificări. Cum cei de la municipiu (de care ține revista) nu mai erau la serviciu la 8 seara, i-am comunicat modificările direct Ilenei Lucaciu, la revistă. Abia atunci mi-a spus că articolul mai are o coloană de comentarii semnate de Eugen Barbu și netrimise. Mi le-a citit la telefon. Era un punct devedere față de postul

Europa Liberă și față de transfugii care se manifestă acolo (dar ignora că unii dintre ei erau trimiși chiar de Securitatea noastră). Barbu scria și că Europa Liberă are informatori la Uniunea Scriitorilor. I-am sunat acasă pe Vasile Nicolescu și pe Petre Ispas și le-am semnalat totul. Nicolescu mi-a cerut un xerox după șpaltul pe care-l aveam (și i l-am trimis prin șofer) spunând că i-l cer „ăia” (?!) – presupun că erau chiar de la Securitate. Alice, secretara lui, mi-a confirmat că îl vizitase tovarășul Vavernia. Ispas mi-a spus despre unul din pasajele *Jurnalului*: „asta înseamnă că respectiva convorbire telefonică (a lui Caraion cu Europa Liberă) a fost ascultată”.

În șpaltul de azi, în continuarea *Jurnalului*, am dat de acest fragment scris de Barbu: „Mi s-a spus că vreau să surp literatura pe la spate publicînd aceste pagini ale lui Caraion (despre Marin Preda). Cel care afirmă aceste lucruri tremură la gândul că poate apare și el în acest jurnal. Să fie liniștit. A scăpat! Și știe de ce! Bănuiesc că era vorba despre Eugen Simion, mare susținător al lui Preda, care fusese plecat ca lector de română la Sorbona. Atât despre mistere. Nu le comentez, dar îmi aduc amine de vorbele lui Lenin de prin 1920: ‘Nimeni nu le va putea lua puterea comuniștilor, afară de cazul când vor pierde-o singuri’.”

20 octombrie

Scriu cu un stilou de 15 lei pe care l-am cumpărat chiar acum. Am talentul să pierd toate stilourile (și fularele) bune.

Am colaborat cu o prefață la BPT (cerută de Cornel Siminescu). Au venit să lucreze la noi Romulus Zaharia și Doru Moarcăș (fostul prim soț al fetei lui Petre Roman). L-am întrebat pe Hegëdüs, care mi-a fost coleg, iar acum e secretar de stat, dacă nu mi s-ar putea mări leafa și să fiu trecută la gradul doi, dar m-a sfătuit să stau în banca mea. Poate după 15 noiembrie, când se termină reorganizarea.

Ieri s-au scumpit laptele (s-a făcut 4,5 lei kg) și pâinea. E vorba să se scumpească în plus ouăle și făina. Adică hrana săracului... Nu se găsește deloc săpun. Mama și-a reamintit că știe să facă – și a făcut – săpun de casă, așa cum făceau strămoșii ei ciobani când umblau cu oile pe munte. Detergneții de orice fel și hârtia igienică sunt rarități absolute. O să încep să valorific șpalturile de la birou.

21 octombrie

În seara asta m–am dus la Muzeul Literaturii Române, care aniversează 25 de ani de existență. Cuvântarea pe care am scris-o cu mâna mea, a fost citită de Lenuța Doxănescu, director adjunct pentru edituri la noi. Ioana Postelnicu a plecat pe tăcute, probabil jignită că nu are un loc în prezidiu. Edgar Papu a luat cuvântul. El e în linia lui Tudor Vianu, așa că pe mine mă apreciază mult. A venit și Laurențiu Fulga, foarte emoționat și mi-a sărutat mâna în stil oarecum desuet. Corul Madrigal a cântat vechi cântece românești.

Ar trebui să consemnez că săptămîna asta au fost scoase articolul lui Nicolae Manolescu din „România literară” și al lui Corneliu Vadim Tudor din „Săptămâna”. Manolescu dădea o replică în bloc celor care pretind că dialogul literar trebuie să fie critic până la rădăcină, blocînd astfel orice interlocutor. Și-i cita pe Constantin Sorescu, Vadim Tudor, Eugen Barbu care-și justifică plagiatul de care e acuzat cu acuza tot de plagiat, adresată adeversarilor săi. Vadim Tudor l-a atacat pe Octavian Paler. Nu mai citesc „Săptămâna”, a preluat-o Romulus Zaharia (fost secretar general de redație la „Luceafărul”, pe când era redacor șef Eugen Barbu).

22 octombrie

Aseară, în timp ce mă întorceam de la Muzeul Literaturii, niște fete de școală (încă nu erau la liceu), îmbrăcate în uniforme de gărzi pariotice, cu capetele lipite una de alta, ascultau versurile pe care una din ele le citea cu voce destul de tare. Am perceput cuvintele: „cifre”, „roboți”, „zgomot de fiare” și „sufletele noastre de care n-are nimeni grijă”. La distanță de decenii, parcă vedeam grupul revistei „Vraja”, antebelic. Am întros capul. Una din ele a zis: „Mai încet!”, dar cea care citea a zis: „Las-s-audă toată lumea!”. Am reținut exact ultimele versuri ale poeziei: *„Veniți, voi, zori/ și munți înalți,/veniți la noi!/ Căci oamenii s-au înfundat/ între atomii/ prevestitori/ai unui nou război!*”

5 noiembrie

Săptămâna trecută, și anume vineri, a fost ședință de Consiliu la Uniunea Scriitorilor. După obiceiul lui, Vasile Nicolescu l-a așteptat pe Ion Traian Ștefănescu pentru ca să vadă scriitorii că descind din aceeași mașină. Când Ștefănescu a sunat din biroul lui, a răspuns direct Nicolescu. Și (relatarea lui Al. Simion) mirat, ar fi întrebat: „ce, acum ești secretara mea? Nu trebuia să fii la o ședință?” În fine, Nicolescu a plecat cu autobuzul, iar Ștefănescu nici nu s-a dus.

Sâmbătă am aflat că Nicolescu fusese internat la Spitalul Elias cu o hemoragie nazală puternică, declanșată de un puseu de tensiune. Oare ce fusese? M-am dus la „România literară” ca să aflu. Roger Câmpeanu zicea că nu știe (deși știa). Dimisianu avea capsa pusă, mi-a spus să scriu doar trei pagini pentru *Le Fait culturel* a lui Montassier. S-o creadă el! Am scris, pentru „Ateneu”, o prezentare de vreo șase pagini despre Radu Cârneci, pentru că e râmnicean și a fost diretorul fondator al „Ateneului”.

Ieri a venit Al. Simion ca să-mi povestească (aflase de la Petrică Sălcudeanu) ce fusese la Uniune. Se ridicase Octavian Paler și spusese că revista „Săptămâna” e o publicație politică și nu culturală, așa cum scria pe frontispiciu. Este o revistă neofascistă, care o celebrează pe Elena Bacaloglu, scriitoarea care a introdus mussolinismul în România. Că venise în primăvară la el Corneliu Vadim Tudor și-l întrebase cum de un român poate fi contra „Săptămânii”. Și Paler ar fi răspuns:

„Tocmai pentru că sunt român, mi-e rușine cu ce faceți voi: o revistă naționalistă și antisemită pe frontispiciul căreia scrie „Proletari din toate țările uniți-vă!" La care Vadim ar fi răspuns (și Simion a accentuat): „Noi știm că asta e o lozincă iudaică!" Al. Simion a încheiat: „Barbu e nebun. Dar asta nu înseamnă nimic. Și Hitler a fost nebun." Pe urmă ar fi luat cuvântul Mircea Iorgulescu și s-a referit la felul cum polemizează „Săptămâna". Pe el însuși îl acuzaseră (!) că are o nevastă evreică (și nici măcar nu era adevărat) și că este homosexual (la fel de neadevărat). Asemănător cu al lui Iorgulescu a fost și discursul lui Eugen Simion, care s-a plâns și de acuzația „Săptămânii" cum că ar avea legături cu Europa Liberă.

Adevărul este că, în vreme ce Nicolescu era la ședința de Consiliu, a venit la mine Mircea Deac, proaspăt trimis la noi (fost director al Centrului Național de Expoziții, elev al lui Tudur Vianu la estetică și al lui Camil Ressu la pictură), ca să mă întrebe dacă am aflat ceva. Că înainte de ședință s-ar fi întâlnit pe coridor cu Nicolescu și el îi spusese: „Cum să mă duc eu la Uniune și să-l apostrofez pe Eugen Simion că în vara asta s-a dus în RFG (adică în Occident, ceea ce însemna că are un acord cu Securitatea) și a luat legătura cu 'Deutsche Welle'?" De unde Deac trăgea concluzia că V.N. fusese prelucrat de Secție, deoarece fusese chemat acolo cu o zi în urmă. În sfârșit, tot Al. Simion mi-a spus că luase cuvântul Domokòs, care a acuzat „Săptămâna" de dezbinarea minorităților din România. S-a referit și la cartea lui Ion Lăncrănjan despre Transilvania, susținută elogios de „Săptămâna". N-am reușit să aflu ce spusese Vasile Nicolescu decât de la Alice, secretara lui, care vorbise cu nevastă-sa, furioasă și ea (dar nu uimită) de acuzația scriitorilor că el sprijină „Săptămâna". În plus, a primit din sală un bilețel nesemnat în care i se spunea că în „presa noastră" pe octombrie tocmai îl înjurase Eugen Barbu. M-am uitat, am găsit numărul și pasajul cu pricina. Era în cadrul unei dezbateri despre ținuta polemicii, la care mai participaseră Șerban Cioculescu, Edgar Papu, Mircea Iorgulescu, Ion Cristoiu. Barbu nu-l numea pe Nicolescu, dar scria următoarele: „De ce-om fi noi noua dreaptă? Pentru că nu ne-a fost niciodată rușine să spunem cuvintele România și român, deși există careva care se chinuie să le scoată din paginile revistei pe care o conduc. Altfel, e un poet distins, controlează presa și editurile, scrie și el poezii patriotice la ocazii mari, dar tare i-ar place să nu stea cot la cot cu noi! Îl obligă postul, îl obligă prietenii mai vechi, care și-au uitat adresa din România." L-am întrebat chiar pe Nicolescu, după ce a revenit de la Elias: „De ce vă e atât de frică de Barbu?" Nu mi-a răspuns, doar m-a privit ciudat, așa că mi-am amintit brusc de *Jurnalul* lui Caraion și de scrisoarea în franțuzește pe care voia s-o transcriu și s-o semnez cu numele meu.

Mai rămân de relatat două fapte în legătură cu tot acest context. Miercuri, înainte de ședința de la Uniune, am scos din „România literară", de la rubrica *Revista revistelor*, un pasaj în care era citat articolul *Omisiuni*, publicat în „Viața studențească" cu unul sau două numere mai înainte. Articolul se referea la pro-

fascismul interbelic al Elenei Bacaloglu (idee pe care o vehiculează curent Octavian Paler), de curând lăudată de „Săptămâna”. Mă miram eu de calificarea literară a lui Fulga, care vorbise despre asta la ședința Consiliului Uniunii... Ion Traian Ștefănescu a cerut sâmbătă șpaltul „Vieții studențești” (care nu vine la noi la citit) și șpaltul „României literare”, care „se pierduse” la Vasile Nicolescu în birou. A cerut de asemenea ultimul număr al revistei „Cronica” de la Iași, despre care am aflat că a publicat un interviu cu Eugen Barbu pe tema climatului literar de la noi. Când m-am dus în biroul lui Nicolescu (el nu era acolo), am dat înăuntru de Ion Traian Ștefănescu și el tocmai vorbea la telefon cu Romulus Guga la Târgu Mureș, la „Vatra”, ca să blocheze difuzarea articolului *Arhanghelii neamului*, despre masacrele hortiste la adresa românilor, doar că titlul era legionar. Mi-a spus că avea ordin de la Petru Enache. Fapt e că nu vorbea de la numărul lui de telefon, ci de la al lui Nicolescu… Pe de altă parte, ducîndu-mă cu Radu Constantinescu spre centru cu mașina lui, mi-a spus că el fusese cel care încercase să vorbească cu Enache despre „Vatra”, dar nu reușise, vorbise cu Eugen Florescu. În fine... Ștefănescu s-a uitat foarte atent la mine, pe când vorbea la telefon cu Guga. Am priceput că mă ținuse minte dintr-o ședință în care spusesem că nu avem informare suficientă, că ar trebui să avem și noi acces la buletinele AGERPRES, care-i veneau doar lui. Pe urmă chiar mi le-a trimis pe ale lui de câteva ori. Al doilea fapt pe care vreau să-l menționez se leagă de ultimul număr al revistei „Săptămâna”. Acolo se propunea un nou episod din *Jurnalul* lui Caraion, unde era înjurat George Ivașcu în bloc cu „România literară” pe care o conducea. Acel fragment, după cum mi-a spus colegul meu, Romulus Zaharia, care citea revista și era și amic cu Barbu, fusese scos din șpalt la trei ore după ce Eugen Florescu venise la Traian Ștefănescu (se temea că telefoanele sunt ascultate!). Între timp, Vavernia (securistul instituției), îl căutase pe Zaharia ca să-i ceară modificări la paginile lui Caraion. Deci cerea modificările direct! Avea ordin de la șefii lui! Zaharia s-a speriat, a căutat-o pe Lenuța Doxănescu, fiindcă Radu Constantinescu era la secție. Nu știu ce se va fi discutat, dar Vavernia l-a căutat pe Zaharia și în ziua următoare. Nu știu ce i-a mai spus, dar lui Zaharia (care semnase și el că toarnă la Securitate) i-a fost frică să mai și vorbească.

Ieri a venit și Nicolescu, proaspăt ieșit din spital. Are o privire de parcă ar fi văzut o stafie. Încolo, fizic, nu e prea schimbat. Joia viitoare ne-a chemat la o ședință. Acum mă ocup de următoarele reviste: „România literară”, „Viața românească”, „Manuscriptum”, „Convorbiri literare”, „Cronica”, „Tribuna”, „Steaua” (Cluj), „Ateneu” (Bacău).

Cu două săptămâni în urmă am fost la vernisajul expoziției lui Sabin Bălașa, foarte prețuit de Eugen Barbu. Împlinea 50 de ani, m-a invitat Mircea Deac, care îl prezenta. Cele două săli de la parterul Muzeului de Artă (pe Calea Victoriei) erau arhipline. Barbu nu și-a strâns mâna cu Marin Sorescu, Fănuș Neagu, Dinu Săraru. Fiecare defila singur și bine dispus, era mult cuconet aristic ori cuconet pur și simplu,

care afișa toalete elegante, dar fanate din punctul de vedere al modei. A doua zi după vernisaj am aflat de la Mircea Deac că se duce la expoziție și Ion Cetățeanu (de fel din Doj), șef de cabinet (!) chiar al lui Ceaușescu. Deac spunea că el e principalul susținător al grupului barbist.

12 noiembrie

Alaltăieri dimineața a murit Brejnev. Dar comunicatul TASS s-a dat abia ieri dimineață, iar ieri seara bulgarii au dat la TV diverse femei bătrâne și muncitori (din URSS) care plângeau și vorbeau despre Leonid Ilici. La noi s-a difuzat muzică simfonică, iar la telejurnalele de noapte s-au anunțat patru zile de doliu național și participarea lui Ceaușescu la înmormântare. Nu s-au făcut nici un fel de speculații sau comentarii cu privire la activitatea răposatului ori succesinea în funcțiile lui. BBC și alte posturi vorbesc despre Andropov și Cernenko, dar îl dau mai sigur pe primul.

De o săptămână datează la noi indicația fermă de a termina cu orice fel de polemici. Se pare că „Săptămâna" nici nu se va mai citi la noi, ci la municipiu (unde, am amintirea a doi instructori, pe unul îl chema Șteț, veniți la verificarea fișelor de cadre ale tuturor membrilor Uniunii Scriitorilor, iar acolo unde era scrisă cetățenia română, au șters și au scris evreu (ceea ce nu indică cetățenia, ci etnia), rezultînd deci că România n-ar fi o țară formată din români, ci una multi-cetățenească. În fine...

L-am văzut de două ori pe Gellu Ionescu de la Facultatea de Română și a evitat să mă salute, cu o privire de câine bătut. Deoarece face ediția de *Opere* Tudor Vianu, știam că avem o comunicare mai bună. La fel se întâmplă cu Mircea Iorgulescu, un tip extrem de deschis... N-am fost eu stânjenită, ci ei. Nu peste mult timp am aflat că amândoi au plecat în străinătate și au rămas în Franța. Ei, ce să vezi! Ambii, Gellu Ionescu și Mircea Iorgulescu, au emigrat, brusc și neclar ca motivație, în Franța. Pesemne semnaseră și ei vreo învoială cu Serviciile. Ce mai agitație!

18 noiembrie

Anexez aici, pentru completarea peisajului politic al momentului, Buletinul AGERPRES (primit de la Ion Traian Ștefănescu), fila 6492/„18.11.1982), cu titlul Războiul iraniano-irakian într-o nouă fază, care reproduce comentariul Agenției DPA (RFG) cu privire la războiul iraniano-irakian (Irak e fosta Mesopotamia, iar Iran fosta Persia. Nu sunt arabi sa neam, ci semiți unii și perși alții, doar au fost islamizați în timp):

Prin invazia lor în Irak, trupele iraniene au pus capăt situației de „nici pace, nici război" ce dura de mai multe luni. Nu mai există nici o îndoială că Teheranul dorește să impună, prin mijloace militare, principala sa revendicare pentru a pune capăt războiului ce durează de 25 de luni: înlăturarea președintelui irakian Sadam Hussein. Din declarațiile conducătorilor politici irakieni rezultă însă clar că nimeni nu se așteaptă la o victorie rapidă.

Speranțele în succesul unei mari ofensive s-au spulberat în luna iunie a acestui an, odată cu eșuarea acțiunii declanșate în vasta câmpie dintre portul iranian Khorramshar și portul irakian Basra. Cei 150.000 de voluntari, gardieni ai revoluției și soldați ai armatei regulate, s-au aflat deodată în fața câmpurilor de mine și instalațiilor de apărare construite după un război de poziție de 20 de luni și după înfrângerile catastrofale din provinincia irakiană Kuzistan. Au luptat – de data aceasta – pentru apărarea patriei lor irakiene.

Întrucât nici apelul adresat de Khomeiny irakienilor de a se ridica la luptă împotriva Partidului Baas din țara lor nu a fost urmat, în rândurile luptătorilor islamici a început un proces de spulberare a iluziilor. Lozincile despre un marș rapid spre Ierusalim, care să străbată orașul sfânt al șiiților – Karbala din Irak – au căpătat un caracter mai mult simbolic.

După această înfrângere, până în toamnă, pe frontul lung de 800 km nu au mai fost întreprinse decât atacuri limitate, soldate cu mici succese. În august și septembrie războiul din provinciile kurde irakiene căpătase chiar o importanță mai mare decât lupta împotriva Irakului. La 1 octombrie, la est de orașul de graniță irakian Mandali, s-au dat din nou, pentru prima dată în ultimele trei luni, lupte înverșunate, ce au durat mai multe zile și în cursul cărora trupele iraniene au recucerit un teritoriu de 150 km^2 ocupat până atunci de irakieni.

Respingerea trupelor inamicului de pe propriul teritoriu a fost caracterizată și drept obiectiv al atacului început săptămâna trecută. Căci, în pofida afirmațiilor Bagdadului că trupele sale s-au retras complet de pe teritoriul iranian, armata irakiană ocupa, ca și până acum, teritorii iraniene din apropierea orașului vest-iranian Naftshahr și o fâșie de graniță la 100 km la vest de orașul Dezful.

Prin tactica atacurilor limitate se urmărește ca armata irakiană, inferioară din punct de vedere numeric, dar superioară din punct de vedere al tehnicii de luptă, să fie hărțuită și făcută inofensivă pe toată lungimea frontului.

Într-un asemenea război de durată, Irakul trebuie să fie ruinat complet din punct de vedere economic, căci, economic și financiar, Irakul are mult mai mult de suferit de pe urma războiului decât Republica Islamică.

Dacă rezervele valutare al Bagdadului atingeau la începutul războiului 30 de miliarde dolari, ele se reduseseră – în pofida ajutoarelor financiare saudite în valoare de circa 10 miliarde de dolari – cu peste 10 miliarde de dolari la începutul toamnei. În timp ce Teheranul exportă zilnic circa două milioane de barili petrol, Bagdadul exportă, ca și până acum, doar 600.000 de barili. Un avantaj pe care Irakul î ncearcă mereu să-l neutralzeze prin bombardarea portului inamic Kharg.

Invazia recentă din Irak nu constituie un atac de amploare, ci doar continuarea consecventă a tacticii din lunile trecute. În pofida lozincilor scandate la slujbele religioase: „Război, război până la victorie", o mare ofensivă nu va avea loc datorită faptului că liderii militari iranieni și-au dat seama din propriia experiență de forțele

armatei irakiene (ce operează, potrivit tacticii sovietice, în trei linii), care nu pot fi lovite pe propriul teritoriu decât prin împingerea înainte a unor mase de oameni și deci asemenea acțiuni s-ar solda cu pierderi mari (ce ar pune în pericol continuarea războiului).

„Înaintăm numai atât cât trebuie", a declarat ministrul iranian de Externe, Valayati, la o conferință de presă. În același timp, șeful armatei, Sayyad Shirazi, a subliniat însă că, în caz de nevoie, trupele vor înainta până la Bagdad pentru a-l pedepsi pe agresor.

Prin urmare, o soluționare pașnică în războiul Golfului pare aproape exclusă. În pofida rezoluției ONU de la 22 octombrie, aprobată de 119 state, prin care se cerea încetarea imediată a luptelor și în pofida continuării eforturilor de mediere ale Conferinței islamice, Teheranul se încăpățânează să pretindă în continuare efectuarea de schimbări politice în Irak ca o condiție prealabilă a păcii. Și această atitudine a Teheranului nu se poate modifica decât în cazul unei schimbări în conducerea Republicii Islamice. Astfel, războiul Golfului nu numai că a ajuns să constituie problema cea mai fierbinte din Orientul Mijlociu, dar – pe termen lung – va duce la schimbări dramatice în regiune.

27 noiembrie

Azi sunt singură la lucru. Ceilalți au sâmbăta liberă (s-a introdus așa ceva, prin rotație, jumătate din salariați au libere prima și a treia sâmbătă a lunii, iar cealaltă jumătate a doua și a patra. În România, ca să nu stăm prea mult pe-acasă și să ne gândim la prostii, s-a hotărât ca poporul muncitor să meargă prin rotație la serviciu (neplătit) în weekend, o săptămână jumătate și cealaltă săptămână a doua jumătate. Tot așa e și cu mașinile pariculare, pentru economie de benzină și nepoluare: jumătate circulă un weekend și jumătate celălalt. Rememorez ultimele două săptămâni.

Era luni, acum două săptămâni, dimineața, pe la nouă, când m-am întâlnit pe coridor cu Vasile Nicolescu. Îl salut și se uită la mine cu o privire fixă, după ceva timp zice „Sărut mâna”. Pe la nouă și ceva mă cheamă la el în birou și mă anunță că marți dimineața trebuie să fiu la Craiova cu D. R. Popescu, Nicolae Dragoș, Elena Ene, C. Stănescu ș.a. pentru Consfătuirea pe țară a Cercurilor și Cenaclurilor literare din cadrul UGSR.

Plec odată cu Vladi, navetist de Craiova, cu trenul, uitînd acasă mâncarea pentru tren a amândurora. Fac scandal în Gara de Nord, unde cumpăr un pachet de biscuiți ros de șoareci pe la colțuri, înghit cu eroism frigul din tren și, după vreo trei ceasuri, ajungem. Sunt luată în primire din gară de mașina cuiva și vărsată la Clubul Electroputere. Acolo toți delegații înfulecă șuncă și cașcaval și beau pepsi. E frig și acolo și în sala unde ne așteaptă zgribuliți vreo două sute de cenacliști. A venit Televiziunea, reflectoarele mai încălzesc locul. Se citesc referatele. D. R. Popescu se abține, pe al lui îl citește Hinoveanu, directorul editurii din Craiova. La prânz se

mănâncă în Biblioteca Municipală (adică printre rafturi !) șnițel vienez, pui la grătar cu cartofi pai și castaveciori murați, bem vin negru (de Segarcea) și coniac, mere la desert. Parcă-mi mai trece frigul, ne înoarcem la discuții. Toți păreau bine orientați, cu excepția unuia din Bacău, de la Clubul Oamenilor de Știință și Artă, care o dă pe-alături și zice: „Poți să scrii despre o crimă și fără să fii criminal. Agatha Cristie ce-a făcut?!" Asta era ca replică la vorbele altcuiva, care zisese că scriitorii care scriu despre muncitori, ar trebui să fie chiar muncitori. Ei, și atunci Nicolae Dragoș țâșnește din prezidiu și strigă: „Dar nu poți să scrii despre patrie, dacă nu ești patriot!" Incidentul însă n-a mai avut alte urmări. D. R. Popescu ține să mă așez lângă el în timpul recitalului membrilor Cenaclului Electroputere și-mi spune la ureche, arătînd cu ochii către scenă: „Uită-te la ăștia. Arată ca-n anii '50. Sunt desincronizați". „Pardon, sunt re-sincronizați", zic. Pe urmă n-am mai comentat nici unul nimic. Când să ne întoarcem în prezidiu, D. R. Popescu zice: „Știi englezește?" „Da", zic. Dar n-a vrut să-mi spună de ce mă întreabă. Pe urmă m-a rugat să scriu pentru „Contemporanul" despre întâlnire și am scris, dar Herivan, fost coleg de birou, a avut grijă de articol, așa că n-a apărut.

La două zile după ce m-am întors de a Craiova, mă cheamă Vasile Nicolescu la el în birou și zice: „Știți că figurați pe o anumită listă. Sunt și alți oameni de bază care figurează..." Nu spune nici un nume. Eu mai auzisem de Ileasă, directorul de la Relații Externe. „Dar, zice el, cred că tovarășii au dubii. Mi s-au cerut referințe despre dumneavoastră. Le-am spus că sunteți un om bine pregătit, vă pregătiți în sensul muncii la Consiliu. Aveți rude în străinătate?" „Eu n-am, zic. Dar soțul meu are un unchi rămas în Franța de pe vremea Războiului Civil din Spania. A luptat în Rezistență." „Da, da, zice Vasile. Dar trebuie redus numărul de oameni. Pe cine să dai afară?" Eu dau din umeri. „Oricum, zice Vasile, eu cred că la o editură ați fi mult mai liniștită." „A, zic eu, am plecat de acolo fiindcă nu-mi plăcea să citesc de patru ori o carte, până apărea. Cel mult la o revistă, zic. Accept și la corectură." „Zău?!" zice Vasile contrariat. „Da, zău, zic. Dar să știți că povestea cu unchiul soțului e scrisă în autobiografia pe baza căreia am fost angajată aici. Și nici socrului meu nu i-a prejudiciat. A fost directorul spitalului Grigore Alexandrescu și medicul pentru copii al CC al PCR vreme de douăzeci de ani." Vasile a zâmbit acrișor.

În sfârșit, ultima chestie este că Nicolescu m-a propus pentru o brigadă la Iași condusă de Suzana Gâdea și de el însuși. Am văzut protocolul și figurez a treia, după ei doi. În fine. Vladi crede că tot răul e spre bine. Poate găsesc să cumpăr niște Cotnari, fiindcă vin curând sărbătorile.

2 decembrie

Reproduc fila AGERPRES 6803/02.12.1982 cu titlul <u>Centrul de informare în domeniul Apărării de la Washington despre unele inadvertențe din discursul lui Reagan privind „amplasarea compactă" a rachetelor balistice interconinentale MX (UPI)</u>:

Referindu-se la discursul lui Reagan în care acesta a făcut propunerea privind „amplasarea compactă" a noilor rachete balistice intercontinentale MX, Centrul de Informare în domeniul Apărării de la Washington a întocmit o listă cu unele erori, omisiuni și inadvertențe care apar în remarcile președintelui.

- <u>Focoase nucleare.</u> „SUA au avut întotdeauna mai multe arme nucleare decât sovieticii", declară Centrul, citînd cifre ale Pentagonului care demonstrează că sovieticii dispun de aproximativ 8.000 de focoase nucleare la bordul rachetelor și bombardierelor, în timp ce SUA dispun de aproape 10.000.

- <u>Cheltuieli militare</u>. Când se compară cheltuielile militare ale URSS plus cele ale Tratatului de la Varșovia cu cele ale SUA plus NATO în perioada 1971-1980, se constată că bugetele militare occidentale au depășit bugetele Blocului de Est cu aproximativ 300 miliarde dolari, iar superioritatea occidentală se menține.

- <u>Bombardiere cu echipaj</u>. Studiul efectuat de Centru arată că afirmația președintelui potrivit căreia SUA „nu au desfășurat bombardiere strategice" timp de 20 de ani nu este reală; sunt menționate cele 76 de bombardiere strategice avînd comandă aeriană, FB-111, construite între 1966-1976. Studiul afirmă că avioanele au rază intercontinentală și sunt comparabile cu bombardierul sovietic Backfire prin „încărcătura, viteza și performanța lor." Bombardierele Backfire nu au rază intercontinetală și nici nu se pot alimenta în timpul zborului ca bombardierele FB-111.

-<u>Rachete cu rază medie de acțiune</u>. Reagan a menționat cifra de 600 de rachete sovietice de acest gen în Europa. Dar studiul arată că aproape jumătate din ele sunt rachete SS-4S și SS-5S, demodate, în curs de demontare, iar aproape o treime din cele 340 de rachete SS-20 care mai rămân staționate în URSS sunt îndreptate împotriva unor obiective din China. „SUA și aliații lor au peste 2000 de arme nucleare la bordul avioanelor cu rază mare de acțiune și al rachetelor din Europa și la bordul submarinelor staționate în larg, îndreptate împotriva Europei de Est și a URSS", a declarat Centrul. Directorul său adjunct, contraamiralul în rezervă Eugene Carroll, a spus: „Mă miră că președintele SUA continuă să facă afirmații inexacte. Pur și simplu nu se potrivesc cu faptele."

Fila AGERPRES 6747/02.12.1982 – <u>Poziția SUA față de problema retragerii trupelor siriene și israeliene din Liban (AFP)</u>

- SUAși chiar alte țări nu mai sunt atât de grăbite să vadă trupele israeliene și siriene părăsind Libanul, din cauza reapariției ciocnirilor sângeroase dintre facțiunile libaneze și pentru că se îndoiesc de capacitatea noului guvern libanez și a armatei sale de a menține cu forțe proprii ordinea și stabilitatea pe întreg teritoriul țării, cred cercuri oficiale de la Washington.

- Singurul mijloc – opinează ele – de a împiedica reluarea războiului civil după plecarea sirienilor și a israelienilor, care ocupă o mare parte a Libanului – ar fi acela de a spori de zece ori efectivele forțelor multinaționale alcătuite din americani, francezi și italieni, lucru pe care țările respective nu par dispuse să-l întreprindă.

Cercurile oficiale de la Washington cred că Statele Unite nu mai sunt atât de grăbite să vadă trupele israeliene și siriene părăsind Libanul și ele nu sunt singura țară care apreciază astfel situația. În timp ce emisarul american al președintelui Reagan în Orientul Mijlociu, Philip Habib, își continuă misiunea care are ca obiectiv tocmai retragerea forțelor străine din Liban, guvernul președintelui Ronald Reagan este din ce în ce mai neliniștit de reapariția ciocnirilor sângeroase dintre facțiunile libaneze. Numeroși specialiști de la Deparamentul de Stat își exprimă deschis îndoielile în legătură cu capacitatea noului guvern libanez și a armatei sale de a menține cu forțe proprii ordinea și stabilitatea pe întreg teritoriul țării.

Singurul mijloc de a împiedica reluarea războiului civil după plecarea sirienilor și israelienilor, ar fi acela de a spori de 10 ori, dacă nu de 20 de ori efectivele forțelor multinaționale, care numără acum puțin peste 4000 de oameni aflați la Beirut din luna septembrie.

Dar la Washington se evidențiază faptul că Reagan, care are destule probleme cu Congresul, nu are deloc de gând să ceară trimiterea a zeci de mii de soldați americani într-o operațiune care ar reaminti prea mult de conflictul din Vietnam.

Potrivit unor surse diplomatice, ceilalți doi participanți la forța multinațională nu sunt nici ei grăbiți să-și sporească substanțial angajarea, iar discuțiile, mai degrabă vagi, cu alți eventuali participanți nu sunt pe punctul de a da vreun rezultat.

Când, în septembrie, președintele Reagan a explicat misiunea infanteriștilor marini, a avut în vedere că trupele israeliene și siriene vor evacua Libanul până la sfârșitul anului. Acum, conducerea americană nu mai vorbește decât despre necesitatea de a se obține până la sfârșitul anului un „calendar" al retragerii forțelor străine. [...]

Cei aproximativ 10.000 de luptători palestinieni și cele câteva sute de voluntari șiiți iranieni din regiunea Libanului, controlată de 30.000 de soldați sirieni, aparținînd „forței arabe de descurajare", sunt alte două elemente care complică negocierile.

A devenit evident faptul că obiectivul retragerii forțelor străine până la sfârșitul anului era o „iluzie", releva recent „Washington Post". „Libanezii și-au pierdut simțul moderației și, pentru ca ei să nu revină nestingheriți la metodele lor sângeroase, forțele străine trebuie să fie înlocuite cu unități de menținere a păcii mult mai numeroase și mai puternice, sprijinite de un mare număr de țări."

3 decembrie

AGERPRES fila 6845/03.12/1982 titlul: Obiectivele campaniei antibulgare lansate în Occident (Agenția bulgară BTA):

Campania antibulgară și arestarea la Roma a unui cetățean bulgar în legătură cu atentatul împotriva Papei, se subliniază în comentariu, urmărește să denigreze Bulgaria în ochii opiniei publice mondiale, să discrediteze țările socialismului real, să abată atenția de la criza economică, politică și morală a sistemului capitalist, să demonstreze că terorismul din Occident este opera comuniștilor și este dirijat de țările socialiste.

- Campania este îndreptată împotriva păcii și destinderii, coincide cu momentul în care a început să se vorbească din nou despre o posibilă reluare a procesului destinderii, afirmă comentatorul.

- Obiectivul campaniei – se apreciază în comentariu – este de a ațâța din nou complotul contrarevoluționar, care începe să se liniștească, avînd ca țintă Polonia socialistă, Papa fiind de origine polonez, spre a destabiliza întreg sistemul.

Scopul campaniei antibulgare declanșate de SUA și Europa Occidentală, precum și al arestării cetățeanului bulgar Serghei Antonov la Roma este de a demonstra că terorismul, care a inundat țările occidentale, este opera ... comuniștilor și este dirijat de țările socialiste – scrie comentatorul politic al BIA, D. Șișmanov.

Unele cercuri din Italia încearcă să facă răspunzător pentru atentatul împotriva papei – săvârșit de un terorist prins la locul faptei – și pe un cetățean al Bulgariei socialiste, țară care a contribuit oficial la combaterea terorismului internațional.

Organizatorii acestei josnice acțiuni provocatoare și propagandistice și inspiratorii ei fac totul pentru a abate atenția de la sursa terorismului, de la cei care, pe alt plan, poartă răspunderea și pentru acest caz. Ei ignoră și dovezile aduse de Tribunalul italian la proces anul trecut și speculează fapte inexitente, născocite, scrie Șișmanov.

Comentatorul citează o serie de fapte, dovedite de tribunalul italian și confirmate oficial de o serie de țări occidentale, care atestă totala lipsă de temei a afirmațiilor cu privire la complicitatea Bulgariei la atentat.

Mehmet Agca, care a tras în Papă, este membru al mișcării naționaliste neofasciste din Turcia și al detașamentelor ei teroriste înarmate, „Lupii cenușii", care nu au și nici nu pot să aibă nimic comun cu Bulgaria socialistă și nici cu altă țară socialistă. Este bine știut că aceste formațiuni sunt folosite de seviciul de spionaj american pentru lupta împotriva comunismului, împotriva mișcărilor democratice și progresiste.

Presa turcă a scris că un fost agent CIA a vândut arme unei organizații teroriste de extremă dreapta din Turcia, care l-a instruit pe teroristul Agca.

Teroristul pănuia să-l asasineze pe Papă încă pe vremea când se afla în detenție într-o închisoare din Ankara pentru asasinarea ziaristului turc Abdi Ipekei, directorl ziarului „Millyet". Până atunci, teroristul nu fusese niciodată într-o țară socialistă și nu se întâlnise niciodată cu vreun cetățean al vreunei astfel de țări.

Inspiratorii și organizatorii campaniei întreabă de ce Agca nu a fost arestat în Bulgaria dacă portretul său fusese publicat în presa turcă. Dar teroristul plecase din Turcia cu un pașaport fals și nu a putut fi descoperit nici de autoritățile turcești.

De ce nu a fost el recunoscut și arestat în RFG, în Italia, în Spania, în cele șapte țări ale NATO, în care a petrecut mai multe luni? În plus, autoritățile turcești informaseră autoritățile vest-germane și italiene că periculosul terorist se află pe teritoriile lor.

Șișmanov subliniază că născocirea despre „complicitatea bulgară" este rodul fanteziei bolnave a unei ziariste americane și se bazează numai pe faptul că Agca a traversat teritoriul Bulgariei.

În continuare, el scrie că semnalul atât pentru declanșarea, cât și pentru reluarea campaniei a venit de peste ocean. Prin arestarea samavolnică a cetățeanului bulgar s-a dat semnalul declanșării unei incredibile campanii de răspândire a unor născociri absurde, extrem de contradictorii, dezmințite și apoi reluate. Prin această campanie tendențioasă se urmărește ponegrirea Bulgariei socialiste în fața opiniei publice mondiale.

Bulgaria nu poate tolera denigrarea ei de către organizatorii, responsabili și iresponsabili, de diversiuni și provocări, de către autorii de calomnii ce pot aduce prejudicii relațiilor ei, în mod tradițional bune cu Italia. Firește că partea bulgară nu poartă răspunderea pentru consecințele ce pot decurge din toate acestea – scrie Șișmanov. […]

6 decembrie

Sâmbătă m-am întors din brigada de la Iași. E brigada de final de an a CCES pentru ca să nu se piardă din bugetul pe anii viitori banii pentru deplasări și, nedeclarat, să se facă, în mod subtil, de către cei ajunși la Iași, aprovizionarea cu unele lucruri de bază pentru sărbători. În ce mă privește n-am reușit să fac nici o aprovizionare și, în plus, vreme de patru zile am muncit ca un câine ca să scriu opt materiale: tematica brigăzii de control pentru sectorul creație; analizele Asociației de Scriitori, Filialei UAP și Uniunii Compoztorilor, ale Editurii Junimea, revistelor „Cronica" și „Convorbiri literare" și, în sfârșit, sinteza pe marginea tuturor. Am fost și la Răducăneni, târgușor cu statut de comună, unde am aflat o istorie aiuritoare despre ciobanii contemporani. Anul trecut, spre toamnă (în noiembrie), deși au văzut ciorile rotindu-se de vreme rea, au lăsat oile (900) în perdele, fără hrană, de și-au mâncat lâna unele altora. Când a dat viscolul au scăpat din împrejmuire și au luat-o după axa vântului, înecîndu-se într-un pârâu căruia i s-a spart gheața de deasupra. Cei de la Sfatul Popular au văzut că ajung în sat vreo 40 de oi care scăpaseră, fără blană, iar cele moarte făcuseră punte cu trupurile lor peste pârâul din deal. Au mai găsit unele adăpostite într-o lizieră de pădure, în total cam 300 de oi, paguble fiind de 800.000 de lei. Banii se împărțeau pentru recuperare între inginerul șef și cei șapte ciobani absenți, căci numai al VIII-lea, un bătrânel, a fost găsit chinuindu-se să aducă oile în sat, mergînd în direcția contrară vântului.

Sâmbătă la prânz am plecat de la Iași, refuzînd să rămân la cheful care se organiza la Hârlău după amiaza. Vladi spune că rău am făcut, mai socializam cu tovarășii, plus că acolo trebuie să fi fost înmânate darurile pentru sărbători. Dar el nu știa că la hotel fusese frig, nu mergea deloc încălzirea, iar apa curgea două ore din 24 (doar rece). Piața însă era ceva mai bună decât la București și lumea părea mai liniștită. M-am dus într-o după amiază pe la Biblioteca Asachi, mai puțin grozavă decât îmi fusese lăudată și am vorbit cu Mircea Radu Iacoban, un tip politicos, dar

plin de morgă, ca ginere de prim ministru ce este. El e acum director la Tetrul Național din Iași și secretarul Asociației Scriitorilor din Iași. E un tip deștept, dar nu-și folosește mintea la toată capacitatea, cum ar putea. Corneliu Sturzu de la „Cronica" încă mai tremură de frică să nu fie dat afară. A circulat de curând zvonul ăsta din cauza bețiilor lui și a faptului că, pe deasupra, s-a înamorat de o juna fără slujbă, pe care vrea s-o aducă mai aproape, adică în redacție. În seara zilei de vineri am fost la o bere cu Paul Balahur. Aflu că a fost în Cuba ca membru al CC al UTC. E simpatic, destul de tăcut, absolvent de filosofie. Poet și eseist. Discutăm despre creativitate, despre Vianu, despre poezie, vărs un pahar cu bere pe masă și pe fustă și pe urmă mă abțin să mai beau până la plecare. La „Convorbiri literare" Horia Zilieru mi-a cerut un articol despre Vianu și un fragment de proză.

8 decembrie

AGERPRES fila 1658/08.12.1982 Cuvântarea lui Dmitri Ustinov, ministrul Apărării al URSS, la Consfătuirea activului de partid al Regiunii Militare Moscova (Agenția TASS)

"Ar fi o gravă greșeală să se ignore faptul că țările imperialiste dispun de un imens potențial economic și militar, de forțe armate puternice, bine instruite și bine dotate cu armament modern. Pericolul de război, pericolul unei agresiuni din partea lor […] reclamă din partea noastră vigilență sporită, o activitate cotidiană neobosită în vederea întăririi capacității de apărare a țării, a creșterii capacității de luptă a forțelor noastre armate."

"Noi nu am făcut și nu facem un secret din faptul că forța militară a Uniunii Sovietice este corespunzătoare, că forțele sale armate sunt dotate cu armament și tehnică mlitară dintre cele mai moderne și sunt capabile să îndeplinească orice misiune. […] Forța noastră este destinată exclusiv apărării."

În prezent politica SUA și a celor care le urmează linia capătă un caracter tot mai periculos – a subliniat mareșalul Uniunii Sovietice Dmitri Ustinov, membru al Biroului Politic al CC al PCUS, ministrul Apărării al URSS.

În pofida realităților obiective și a rațiunii, Washingtonul continuă să facă totul pentru a depăși sub raport militar Uniunea Sovietică și a avea mână liberă în a-și asigura dominația mondială. Acestui obiectiv îi servește intensificarea fără precedent a pregătirilor militare ale imperialismului.

În cele trei decenii și jumătate postbelice, SUA au cheltuit în scopuri militare două miliarde de dolari. Iar acum, pentru următorii cinci ani (1983-1987), se prevede să se aloce în aceste scopuri peste 1.6 miliarde dolari, partea leului din aceste mijloace uriașe revenind dezvoltării forțelor strategice ofensive, armamentelor nucleare de diverse tipuri.

Recent, președintele american a hotărât să desfășoare încă 100 de rachete balistice nucleare intercontinentale MX.

Paralel, se dezvoltă producția noilor rachete eurostrategice Pershing 2 și a rachetelor de croazieră cu rază medie de acțiune cu bază avansată. În prezent au loc pregătiri în vederea amplasării lor în țările vest-europene ale NATO. Se elaborează sisteme militare cosmice, se înnoiește și sporește în mod simțitor arsenalul de armament chimic. Crește substanțial eficiența armelor clasice, este perfecționată rețeaua de baze și obiective militare orientate împotriva URSS, a întregii comunități socialiste. Și doctrinele militare care decurg din strategia „confruntării directe", proclamate de Washington, sunt orientate spre asigurarea superiorității militare asupra Uniunii Sovietice și instaurarea dominației mondiale a SUA. Aceste doctrine înglobează un larg cerc de obiective agresive, începînd cu prima lovitură nucleară și terminînd cu desfășurarea unor războaie „limitate" sau „de lungă durată". Esența acestor doctrine, după cum rezultă și din directivele date publicității în SUA, rezidă în „distrugerea socialismului ca sistem social-politic".

Marile manevre militare ale trupelor și flotelor SUA și NATO sunt adevărate repetiții privind declanșarea și desfășurarea războiului nuclear împotriva URSS și a Tratatului de la Varșovia. În sfârșit, obiectivului dobândirii dominației mondiale de către Statele Unite îi servește și noua „cruciadă" anunțată de președintele Reagan împotriva comunismului. Sensul ei rezidă în izolarea politică și slăbirea economică a URSS și a prietenilor acesteia. În acest scop s-a pus la cale ofensiva economică, politică și ideologică împotriva țării noastre și a altor țări ale comunității socialiste.

Și doctrinele militare care decurg din strategia „confruntării directe" proclamate la Washington sunt orientate spre asigurarea superiorității militare asupra Uniunii Sovietice și instaurarea dominației mondiale a SUA. Aceste doctrine înglobează un larg cerc de obiective agresive, începînd cu prima lovitură nucleară și terminînd cu desfășurarea unor războaie"limitate" sau „de lungă durată". Esența acestor doctrine, după cum rezultă și din directivele date publicității în SUA, rezidă în „distrugerea socialismului ca sistem social-politic".

Desigur, sub aspect istoric, încercările pretendenților la dominație mondială ssunt total lipsite de perspecivă. Trebuie desigur să suferi de amnezie totală pentru a uita cum s-au terminat ele întotdeauna în trecut. Asemenea pretenții sunt cu atât mai absurde astăzi, când forțele păcii de pe planeta noastră dispun de un sprijin atât de puternic cum sunt Uniunea Sovietică și alte state socialiste.

Dar ar fi o gravă greșeală să se ignore faptul că țările imperialiste dispun de un imens potențial economic și militar, de forțe armate puternice, bine instruite și dotate cu armament modern. Pericolul de război, pericolul unei agresiuni din partea lor reprezintă o crudă realitate a zilelor noastre. Ele reclamă din partea noastră o vigilență sporită, o activitate cotidiană neobosită în vederea întăririi capacității de apărare a țării, a creșterii capacității de luptă a forțelor noastre armate.

Noi – a subliniat Ustinov - n-am făcut și nu facem un secret din faptul că forța militară a Uniunii Sovietice este corespunzătoare, că forțele sale armate sunt dotate cu armament și tehnică militară dintre cele mai moderne și sunt capabile să îndeplinească

orice misiune. Totodată – așa cum s-a reafirmat cu toată claritatea la plenara din noiembrie a CC al PCUS – forța noastră este subordonată exclusiv apărării muncii pașnice a poporului sovietic, apărării suveranității și integrității teritoriale a statului.

Un caracter prin excelență defensiv are și doctrina noastră militară. O mărturie elocventă în acest sens este și angajamentul Uniunii Sovietice de a nu folosi prima arma nucleară. Iar în cadrul tratativelor cu Statele Unite în problemele militare, noi militãm consecvent pentru reducerea nivelului confruntării miliare pe baza principiului egalității și securității egale a părților.

Toate acestea constituie o dovadă a aspirației de pace care caracterizează în mod organic statul nostru socialist. Dar nimeni nu trebuie să considere dorința noastră de pace drept slăbiciune și să nu încerce să discute cu noi într-un limbaj de amenințări și diktat. Nouă nu ne trebuie nici teritorii străine, nici bogățiile altora. Dar niciodată nu vom ceda ceea ce avem mai sfânt, ceea ce prețuim nemărginit.

11 decembrie

Săptămâna asta – și anume joi – a fost ședința de Consiliu a Asociației Ovidianum, din conducerea căreia cu onoare fac parte. Am ajuns târziu, pentru că am primit târziu invitația. Am dat de Mihai Nasta slab și gălbejit. Mi-a cerut comunicarea în formă definitivă pentru volumul lucrărilor Congresului și plata cotizației pentru un an. Pe urmă mi-a spus că e disperat și este într-o situație fără ieșire. Soția lui, bolnavă de cancer osos la coloana vertebrală, e în Belgia (e chiar belgiancă) la tratament. Plecase cu băiatul lor, iar el a rămas cu fata, studentă în ultimul an la spaniolă. Nu mai avea cu ce să plătească tratamentul, iar ca să-l poată plăti rudele soției, trebuia să divorțeze mai întâi (după 27 de ani și fără alt temei). Mi-a spus că trebuie să părăsească apartamentul de cinci camere în care locuia (tatăl lui fusese profesor la Facultatea de Medicină) și m-a întrebat dacă n-aș vrea să-l cumpăr eu. Mi-a spus că nu vrea să emigreze, că a rugat-o pe nevastă-sa să păstreze dublă cetățenie, că are două cărți în lucru, contractate la edituri din București. Pe lângă toate, mi-a spus și că ambii lui frați sunt în RFG. Pentru mine e clar drumul pe care va apuca-o. Cred că și pentru el. Mihai Nasta, care vorbește greaca, latina, engleza, franceza, germana și italiana e prieten cu profesorul Irimescu, socrul lui Tudor Vianu, coleg la Medicină cu tatăl lui Nasta. Mi-a istorisit lucruri neștiute despre familia lui Tudor Vianu. Cu ocazia logodnei de pildă, Irimescu i-a dăruit lui Vianu un frumos ceas de aur, relicvă de familie (tatăl lui Vianu era tot medic), spunîndu-i: „E un lucru de preț. Ai putea să i-l dăruiești soției (adică fiică-si!) de ziua ei!” Mi-a mai spus despre episodul de amor dintre doamna Vianu și Al. Rosetii, despre care Vianu nu știa, dar, ducîndu-se la președintele Academiei să ceară o subvenție editorială, acela l-a refuzat și l-a apostrofat spunîndu-i să se ocupe mai puțin de ediții și mai mult de nevastă-sa. I-a explicat și de ce! Vianu a făcut infarct, iar la spital a refuzat s-o primească în vizită pe Elena Vianu. În sfârșit, Nasta mi-a mai spus că-l invidiază pe Sorin Alexandrescu pentru că are statut de rezident,

deci poate veni în țară oricând. M-a rugat încă o dată să-i găsesc un amator pentru apartament, pentru că Mircea Martin, care-l voia, nu avea dreptul la el, numărul de persoane al familiei fiind prea mic.

În altă ordine de idei, mă văd azi pe stradă cu Nicolae Manolescu. Eu veneam dinspre Piața Unirii, el se ducea spre ea. Aveam o mutră dezamăgită, mi-am dat seama de asta numai când am simțit că mă privește. Iar el avea un chip dur, colțuros, cum nu i-l știam. Parcă îmbătrânise subit. Ne-am salutat dînd din cap. Orașul e plin de cozi imense. Săptămâna trecută au apărut în „Contemporanul" articolele lui Manolescu și al meu despre conferința cu cenaclurile. Manolescu însuși are la Facultate Cenaclul de luni, al optzeciștilor.

14 decembrie

AGERPRES fila 7066/14.12.1982 – Ședința Comisiei Seimului polonez pentru Afaceri Interne (Agenția Poloneză PAP):

Înfrângerea adversarului, a spus B. Stachura, prim-adjunct al ministrului de Interne, nu înseamnă că elementele contrarevoluționare au depus armele. Protectorii de dincolo de ocean nu le vor permite.

Nu trebuie exclusă posibilitatea ca vizita Papei în Polonia să fie folosită drept „provocare politică" a spus Stachura. El a mai declarat că adversarul intenționează să creeze structuri clandestine, planificîndu-și activitatea pe mai mulți ani.

Datorită activității Ministerului de Interne, au fost lichidate structurile clandestine de la Varșovia, Wrocław, Szczecin și Bielsko Biała; a fost curmată activitatea a 677 grupuri ilegale, au fost lichidate 360 puncte pentru producerea de materiale ilegale, au fost confiscate 1.196 aparate de multiplicat, 468 mașini de dactilografiat, 730.000 afișe, 340.000 broșuri, peste 4000 pancarte. Au fost lichidate 11 posturi de emisie ale „Solidarității".

În total au fost internate 10.131 persoane (la 8 decembrie, în centrele de internare se mai aflau 317 persoane), iar numărul persoanelor ucise în timpul tulburărilor este de 15.

B. Stachura a subliniat „sprijinul infim" acordat de clasa muncitoare subversiunii antisocialiste vizînd acțiuni de protest în întreprinderi.

El a caracterizat drept „extrem de complicată" situația din cercurile culturale și de creație, afirmînd că, datorită influenței acestora asupra formării opiniei publice, autoritățile nu-și pot permite „să privească indifererent la uneltirile dușmănoase".

Arătînd că „unii preoți au sprijinit deschis inițiativele subversiunii extremiste" (prin slujbe religioase cu participare de masă și predici instigatoare), Stachura a relevat și „mutațiile pozitive din poziția Bisericii" (creșterea înțelegerii față de realitățile politice, a faptului că Biserica nu poate fi un paravan în lupta împotriva Puterii).

În cadrul ședinței Seimului pentru Afaceri Interne, generalul de Divizie Boguslaw Stachura, prim adjunct al ministrului de Interne, a prezentat o informare asupra stării de securitate și ordinii publice din Polonia. El a arătat că în perioada care a

trecut au fost înfăptuite obiectivele principale ale stării de asediu, dar mai există încă multe probleme care așteaptă a fi soluționate.

Înfrângerea adversarului nu înseamnă că elementele contrarevoluționare au depus armele: protectorii de dincolo de Ocean nu le-o vor permite. Continuă să fie elaborate concepții de luptă împotriva Puterii, nu a fost anulată greva generală stabilită pentru primăvara anului 1983. Adversarul amenință cu demonstrații în zilele de 13-16 decembrie 1982. Nu trebuie exclusă posibilitatea ca vizita Papei să fie folosită drept provocare politică.

Potrivit datelor Ministerului de Interne reiese că adversarul intenționează să creeze structuri clandestine planificîndu-și activitatea pe mulți ani. Datorită imposibilității de a desfășura greve și demonstrații, adversarul se concentrează asupra răspândirii de afișe. [...]

Organele de miliție au prezentat 2822 dosare de infracțiuni săvârșite din convingeri politice. Ca urmare au fost arestate 3616 persoane.

B. Stachura a spus că rândurile miliției au fost întărite cu militari de rezervă. El a subliniat spiritul de sacrificiu al membrilor din forțele de rezervă de voluntari ai miliției civile, din care mulți au participat cu întreaga răspundere la acțiunile de restabilire a ordinii publice, au exercitat funcțiile lucrătorilor miliției trimiși în alte sectoare de activitate.

Forțele rezervelor de voluntari ai miliției participă pe larg la operațiunile antispeculă și la acțiunile de asigurare a ordinii pe căile rutiere. B. Stachura a subliniat de asemenea că țelurile propuse nu ar fi fost atinse fără sprijinul multilateral din partea armatei, aparatului și activului de partid, organelor centrale și locale ale administrației.

Este regretabil faptul că acțiunile extremiste ale Soidarității au provocat victime inutile de ambele părți. Forțele de ocrotire a ordinii publice, acționînd numai în autoapărare, au fost nevoite să recurgă, în câteva cazuri, la arme de foc. Mai ales din cauza ricoșeurilor au fost ucise 15 persoane din rândul participanților la acțiuni împotriva forțelor ordinii publice, iar 178 participanți la tulburări au fost grav răniți. Ca urmare a acțiunilor mulțimii agresive, 813 lucrători ai miliției și militari au fost răniți, între care 26 persoane în mod grav. Multe din aceste persoane vor rămâne invalide pe viață. La Varșovia a fost comis un asasinat: sergentul de miliție Zdislaw Karos a fost ucis. B. Stachura și-a exprimat speranța că această listă nu va mai continua, că perioada confruntărilor de stradă este de domeniul trecutului și că nu vor mai exista victime inutile.

B. Stachura a atras atenția asupra faptului că din cele 12 milioane de angajați în sectorul socialist al economiei naționale, la acțiunile de protest din întreprinderi în perioada stării de asediu nu au participat niciodată mai mult de 21.000 persoane. Din câteva zeci de mii de întreprinderi ale sectorului socialistt, la aceste acțiuni nu au participat niciodată mai mult de 150. Aceasta atestă între altele sprijinul infim acordat de clasa muncitoare acțiunilor subversiunii antisocialiste. Adversarul

mizează acum pe provocarea de proteste economice și nu politice. Unul din principalii factori care neutralizează activitatea adversarului este de a câștiga sprijinul clasei muncitoare față de puterea populară. Adversarul înțelege și el această problemă și se teme de măsuri politice mai severe. De aici eforturile sale care urmăresc să semene neîncredere în noile sindicate și apelurile la boicot.

B. Stachura a atras atenția asupra situației extrem de complicate din cercurile reprezentanților culturii și creației, unde au avut loc cazuri în care extremiștii de dreapta au încercat să-și impună concepțiile. Mulți lucrători din această sferă au nutrit ostilitate evidentă – sau aproape evidentă – față de puterea populară. Datorită influenței lor asupra formării opiniei publice – și în ultimă instanță asupra conștiinței poporului – autoritățile nu-și pot permite să-i piardă din vedere pe reprezentanții cercurilor de creație, să privească indferent uneltirle dușmănoase.

O influență similară asupra formării unui profil corespunzător, mai ales al tineretului, este exercitată de cadrele didactice din instituțiile de învățământ superior și școlile medii. Nu se poate permite ca tânăra generație să fie pierdută pentru socialism.

Un rol substanțial în stimularea stărilor sociale de spirit îl poate juca Biserica Romano-Catolică. Trebuie, din păcate, arătat că adesea unii preoți au sprijinit deschis inițiativele subversunii extremiste – între altele organizînd slujbe religioase cu participare de masă știind că ele vor constitui începutul dezordinelor de stradă. Au fost rostite numeroase predici instigatoare. Însă merită să subliniem că și în poziția Bisericii au intervenit, cu timpul, mutații pzitive: a sporit înțelegerea față de realitățile politice, s-a concretizat tot mai mult părerea despre iresponsabilitatea extremiștilor din Solidaritatea, despre inspirarea din străinătate a acestei subversiuni, despre lipsa unui program politic și, în fine, părerea că Biserica nu poate fi un paravan în lupta împotriva Puterii.

Stachura a spus că imediat după introducerea stării de asediu s-a redus vizibil numărul delictelor penale, însă, după trecerea unui anumit timp, mai ales datorită atenuării regimului stării de asediu, infracționalismul a început să crească pentru ca, apoi, după atingerea unui anumit nivel, să se stabilizeze și să nu manifeste o tendință de creștere.

Ne exprimăm convingerea că miliția, nemaifiind angajată în ciocnirile de stradă, va putea să-și perfecționeze în continuare activitatea de descoperire a delictelor. Ea va desfășura activitatea de prevenire a fenomenelor infracționiste, mai ales de parazitism și de descompunere morală a tinerilor.

Datorită situației foarte ccomplexe interne cît și condiționărilor externe este greu să se facă prgnoze. Nu știm cum vor reacționa în continuare țările NATO la procesul progresiv de normalizare dacă ele vor ceda – și în ce măsură – diktatului și presiunii SUA. Duă toate probabilitățile, de însemnătate hotărâtoare asupra evoluției situației din țara noastră va fiorientarea de lungă durată a SUA spre agravarea situației mondiale (pentru care le va fi maincesară prelungirea greutăților

din Polonia și adoptarea de măsuri și mai dure în scopul destabilizării situației social-politice, vizînd scindarea societății noastre și jucînd în continuare cartea poloneză). Pe de altă parte, un rol important îl va juca și situația economică internă care influențează nemijlocit stările de spirit și aspirațiile poporului, ritmul de lichidare a greutăților și a ieșirii din criză.

În pofida hotărârii privind starea de asediu, îndatoririle și sfera de activitate a departamentului Afacerilor Externe vor rămâne neschimbate, a spus Stachura, dînd asigurări deputaților că aceste îndatoriri vor fi și pe viitor îndeplinite cu întregul devotament.

16 decembrie

Se aude din ce în ce mai mult că vom fi puși să plătim din salariu participația la unitatea productivă de care ținem, deși noi, CCES, nu suntem așa ceva. Asta ar însemna să ți se salte între 10.000 și 40.000 de lei (mult!) pe an. Plata ar trebui să fie, după lege, benevolă. Dar asta nu la noi... Adică nu la noi, în România. Vladi a auzit că și universitățile vor plăti. Nici ele nu sunt unități productive. E, de fapt, o reducere drastică a salariilor. Azi a început Conferința PCR și nu mai e pe-aici aproape nimeni.

Am dat la Editura Univers câteva volume să-și aleagă ei pe care le-ar conveni să-l traduc: Philippe Sollers – *Une vraie solitude;* Apollinaire – *Hérésiarque et C-nie;* El. Barbier - *Les Gens de Mogador; *** - Dictionnaire des symboles et des thèmes littéraires; *** - Dictionnaire des types et des caractères littéraires.* Alexe, fostul meu coleg de la Editura Minerva, devenit redactor șef la Univers, crede că dicționarele au cea mai mare șansă, dacă editurile unde au apărut nu cer prea mulți bani.

21 decembrie

AGERPRES, fila 7234/21.12.1982 – Agenția iugoslavă TANIUG - poziția vietnameză legată de Kampukia și Conferința la nivel înalt de la New Delhi:

Vietnamul se pronunță pentru aplicarea formulei de la Havana, ca locul Kampukiei la Conferința la nivel înalt a țărilor nealiniate să rămână vacant, a declarat Nguyen Co Thach, ministrul de Externe vietnamez, într-un interviu acordat postului de Radio indian.

Arătînd că cea de-a VII-a reuniune la nivel înalt a țărilor nealiniate – care va avea loc la începutul lunii martie la New Delhi – nu trebuie să examineze criza din Kampukia, șeful diplomației vietnameze a exprimat chiar părerea că mișcarea de nealiniere nu constituie un forum adecvat pentru dezbaterea acestei probleme serioase, care trebuie reglementată de țările din regiune.

Ministrul vietnamez a formulat din nou acuzațiile țării sale la adresa Chinei și SUA, subliniind că Hanoiul nu va accepta niciodată o „soluție impusă cu forța".

Nguyen Co Thach a spulberat iluziile cu privire la posibilitatea retragerii în curând a circa 200.000 militari vietnamezi din Kampuchia (Cambodgia), unde se află de aproape patru ani. În context el a declarat că Vietnamul începuse retragerea parțială a trupelor sale din Kampuchia, dar că, ulterior, a fost nevoit să „reexamineze" această hotărâre, deoarece odată cu plecarea trupelor vietnameze populația din Kampuchia a început să fugă de la sate. Trupele vietnameze vor rămâne în Kampuchia atâta timp cât „dorește poporul acestei țări", a subliniat el.

AGERPRES fila 7277/24.12.1982 (comentariu AFP): SUA – CEE: Planează tot mai mult amenințarea unui război comercial și recurgerea la protecționism

CEE ar fi cu atât mai vulnerabilă cu cât reapariția protecționismului amenință să se extindă nu numai în afara CEE, ci, de asemenea, în interiorul ei – afirmă agenția. Europenii nu vor să renunțe la posibilitatea apărării unor industrii amenințate și nici la mijloacele de presiune pentru a-i determina pe ceilalți parteneri (Japonia) să-și deschidă piețele, susține AFP.

SUA amenință CEE că vor arunca pe piața mondială, la prețuri subvenționate, enormele lor excedente de produse agricole, dacă CEE nu va renunța la subvenționarea agriculturii comunitare, datorită căreia comunitatea deține un rol din ce în ce mai mare pe piața mondială a produselor agricole.

Înrăutățirea situației economice internaționale și ratele șomajului în SUA și Europa occidentală – fără preceent de la marea depresiune din anii '30 fac să planeze tot mai mult amenințarea unui război comercial și recurgerea la protecționism.

CEE, care realizează aproape un sfert din comerțul mondial și se situează astfel înaintea SUA (cu 15%) și Japoniei (cu 9%), ar fi cu atât mai vulnerabilă cu cât reapariția protecționismului amenință să se extindă nu numai în afara CEE, ci, de asemenea, în interiorul ei.

La reuniunea GATT din noiembrie, de la Geneva, 88 de țări și-au reafirmat atașamentul față de principiul schimburilor libere – motorul dezvoltării economice în anii '60, înainte de primul șoc petrolier din 1973. Rezultatul acestei reuniuni, prima de acest gen din 1973, nu a fost la înălțimea speranțelor unor țări, îndeosebi SUA. CEE a refuzat să subscrie la angajamente „nerealiste și ipocrite" în ce privește liberalizarea comerțului mondial, care, după părerea sa, nu ar fi respectate.

Oricare ar fi interpretarea atitudinii CEE, puternic influențată de pozițiile franceze, ea a relevat în orice caz că în încercarea dificilă de a găsi o soluție pentru o creștere economică, europenii nu doresc să se priveze de apărarea unor industrii amenințate și nici de mijloacele de presiune pentru a-i determina pe celalți parteneri, cum este Japonia, să-și deschidă piețele.

În interiorul CEE, dezbaterea privind protecționismul a fost relansată după anunțarea de către Franța a unor măsur spectaculoase, cum este desființarea taxelor vamale la magnetscoape la Poitiers, oraș de provincie care se află departe de principalele porturi și aeroporturi.

Dacă taxele vamale au fost desființate în cadrul CEE, își face apariția tot mai frecvent un neo-protecționism mai perfecționat (norme naționale, reglementări sanitare ș.a.). Guvernele își afirmă dorința de a rezista presiunilor protecționste și de a suprima aceste obstacole. La acest nivel, miza este și mai importantă.

De fapt, țări ca Franța, Italia și Germania Federală realizează aproximativ 45% din importurile lor și aproape 50% din exporturi cu partenerii din CEE. Aceste cifre depășesc 70% în ce privește țările Benelux și Irlanda.

Anul 1982 a arătat că CEE trebuie să se bată pentru a-și menține exporturile. Ea a trebuit astfel să negocieze din greu, timp de 11 luni, cu SUA pentru a evita taxe vamale prohibitive, care amenințau lichidarea exporturilor de oțel peste Atlantic. SUA au obținut în final o reducere cu 10% a exporturilor europene, care nu trebuie să depășească 4,5% din piața americană.

La fel, în ce privește contractele cu URSS privind construirea conductei siberiene de gaz, europenii au trebuit să reziste presiunilor americane pentru menținerea unor comenzi în valoare de aproimativ 5 miliarde dolari. Președintele Reagan a acceptat în final, după mai multe luni de încordare între SUA și principalii săi aliați europeni, să ridice sancțiunile impuse firmelor care au încălcat embargoul american.

Dacă deznodământul favorabil al acestor două probleme a fost salutat pe cele două țărmuri ale Atlanticului, riscul unui război comercial între CEE și SUA nu este definitiv înlăturat. Situația dificilă a agricultorilor americani împinge Administrația Reagan să obțină din partea CEE suprimarea subvențiilor pentru exportatorii de produse agricole. Washingtonul consideră că, datorită acestor subvenții, CEE deține un rol tot mai mare pe piața mondială a produselor agricole în detrimentul fermierilor americani.

În pofida eșecurilor înregistrate la reuniunea GATT, unde s-au izbit de solidaritatea în bloc a țărilor europene, care și-au apărat politica agricolă comună, SUA nu a renunțat să încerce să obțină câștig de cază și amenință CEE că vor arunca pe piața mondială, la prețuri subvenționate, excedentele lor enorme de produse agricole. SUA dispun de fapt de stocuri suficient de importante pentru a determina prăbușirea cursurilor mondiale.

În afară de diferendul agricol, SUA și vest-europenii nu au găsit încă mijloacele de a stabiliza fluctuațiile ratei de șomaj și ratei dobânzilor, considerate de europeni ca obstacole majore pentru redresarea economică.

În sfârșit, atenuată în 1982 de disputele transatlantice, problema comercială dintre CEE și Japonia – 14 miliarde deficit – ar putea să revină în 1983. „Cei 10" par hotărâți să adopte o poziție mai fermă pentru ca japonezii să-și deschidă piața și să reducă exporturile de produse sensibile în Europa.

Reuniunea la nivel înalt a CEE de la Copenhaga a însărcinat pe miniștrii de Externe să rezolve problema. La Bruxelles experții caută mijloacele de limitare efectivă a importurilor de automobile, magnetoscoape, televizoare, aparate Hi-Fi și mașini unelte.

29 decembrie

AGERPRES fila 7376/29.12.1982 – Răspunsul meu la cei ce se opun rachetei Pershing – de Henry Kissiger, în săptămânalul francez „Paris Match", nr. 1751/1982:

Prezentînd stategia de apărare a Occidentului, Kissinger consideră că „încă o perioadă de timp armele nucleare vor fi mijloacele care vor împiedica orice agresiune în Europa". Dar – arată el – armele nucleare strategice nu vor putea compensa superioritatea geografică sovietică decât dacă forța nucleară americană va fi net superioară celei sovietice."

Pe măsură ce Uniunea Sovietică dobândește capacitatea de a amenința SUA printr-o ripostă nucleară directă – se subliniază – angajamentul american de declanșare a unui război nuclear pentru apărarea Europei devine mai pțin credibil, „ceea ce atrage după sine posibilitatea unui șantaj sovietic asupra Europei. Acest pericol – conchide Kissinger – este mult limitat prin instalarea, care se are în vedere, a armelor americane cu rază medie de acțiune în Europa, ea constituind pe de o parte un răspuns inevitabil și automat la orice amenințare, pe de altă parte – o reducere a riscului unui atac sovietic asupra Europei cu arme convenționale, care ar atrage după sine o ripostă americană."

În acest context - arată Kissinger - „rachetele cu rază medie de acțiune odată instalate în Europa, în loc de a separa apărarea nucleară europeană de cea a SUA, vor lega cele două apărări."

Kissinger se opune propunerii ca NATO să renunțe prima la utilizarea armelor nucleare pentru a adopta exclusiv armamentul convențional pentru apărarea Europei. Argumentle sale: ar fi nevoie de cel puțin cinci ani până la restabilirea echilibrului pe planul armelor convenționale; dacă sovieticii se vor convinge că Occidentul se teme de un război în Europa nu se poate limita numai la armele convenționale. Atunci singura ieșire ar fi războiul nuclear total.

Cu toate acestea – arată în final Kissinger – apărătorii tezei nedeclanșării unui conflict nuclear ne fac un mare serviciu", deoarece stimulează schimbarea politicii noastre orientată spre un război în mod fatal nuclear, pentru a dezvolta în măsura posiblităților noi mijloace de a face față unei agresiuni."

1983

12 ianuarie

În cursul săptămânii trecute Nicolescu mi-a spus din nou că dosarul meu a fost pus în discuție ca să fiu dată afară. A sugerat că ar fi „cineva" care culege informații de la mine.

Geo Șerban m-a rugat să fac o prezentare și o traducere (vreo 30 de pagini) din Jean Rousset pentru „Secolul XX", număr dedicat Elveției. Am acceptat, deși o să-mi ia ceva timp.

Concluziile brigăzii de la Iași se sintetizeză în ianuarie. Sunt foarte dure cu privire la presă. Vladi lucrează și el pe rupte ca să-și termine cartea. Aproape n-am văzut cum s-au terminat sărbătorile.

13 ianuarie

Am de făcut o rectificare, deși – trebuie să mărturisesc – recunoașterea faptului de a fi greșit astfel mă costă destul din orgoliul meu. Ieri am aflat de la Romulus Zaharia că Nicolescu și-a apărat oamenii (în problema reorganizării) cât a putut. L-am bănuit că n-o s-o facă și în ce mă privește. Neica Zaharia pretinde că nu știe cine sunt oamenii, dar mie a venit să-mi spună. Ei, începînd de azi mi-a luat „România literară", ceea ce mă bucură foarte mult.

Ieri, la capătul unei ședințe, cineva m-a întrebat de câte zile e concediul meu. „Șaptesprezece", am spus. „Așa puțin? Ce mică ești!" Și am surprins privirea plină de milă a lui Nicolescu. Toată ziua a fost nervos din cauza indicațiilor care vin în serii și se contrazic unele pe altele, mai ales legat de aniversarea lui Ceaușescu. Nicolescu e cel care îngrijește volumul omagial al scriitorilor, el le-a cerut textele, iar Ion Traian Ștefănescu i-a spus că plătește cu capul neapariția volumului. M-am dus jos, la poartă, cu un bon de intrare. Nicolescu era cu paltonul pe umeri și suna de la telefonul portarului. Era cenușiu, slăbit, cu privirea obosită și cu un basc vechi pus pe cap cam strâmb. Ni s-au încrucișat privirile și a avut aceiași ochi ca în ziua când a ieșit din spital după puseul de tensiune (era vișiniu la față, eu l-am trimis la spital și i-au găsit tensiunea 24). În ziua aceea a fost foarte blând, a venit pe la noi prin birou, i-am dat ciocolată și am discutat fleacuri. A povestit, printre altele, cum a semnat pentru topirea volumuui omagial de la Editura Sport-Turism, în valoare de trei milioane și jumătate de lei. Când a plecat din birou a avut gestul, repede reprimat, de a mă mângâia pe creștet. Ieri și azi am mai asistat la câteva scene în care Vasile Nicolescu n-a îndeplinit „indicațiile". Așa se face că „România literară" a apărut cu un număr dedicat lui Eminescu. Romulus Zaharia mi-a dat să citesc cartea lui Traian Filip (securist după mine), secretarul lui Iosif Constantin Drăgan, apărută

la Nagard (editura lui Drăgan) despre mișcarea critică de la noi din ultimul deceniu (numit de Eugen Simion obsedant). Are mai multe planuri de receptare, de la Mihai Ralea (pe care nu-l înghite), care i-ar împărți pe critici în „conștienți" și „inconștienți", până la falsificări de perspectivă spre a demonstra că există o grupare de opoziție care deturnează literatura în sens politic. Mie-mi pare că sunt mai multe grupări care deturnează în sens politic (politic diferit). Cartea e făcută din articole apărute în „Săptămîna" și „Luceafărul", mai ales înainte ca eu să mă fi ocupat de aceste reviste. Totul e scris cu îndemânare, iar titlul cărții este *Falsificatorii de imagini*, fiind vizat mai ales grupul „României literare".

22 martie

N-am mai notat nimic demult și s-au întâmplat o mulțime de lucruri. Am terminat de scris romanul, dar Alice, secretara lui Nicolescu, după ce l-a citit, mi-a spus că nu crede să poată apare. Alice are oarece expertiză (mai ales la tras sfori. E și nevasta lui Tudor Gânju, ziarist la „Scânteia", e aromâncă, nu e proastă deloc). Vladi e mai optimist, crede că poate să apară. Geta Dimisianu a blocat și apariția monografiei despre Tudor Vianu. Problema cred că sunt eu, nu cartea. Am vorbit cu Ion Ianoși, unul din referenți și era destul de sceptic, pentru că Janinei, nevastă-sa, tocmai i s-a oprit o traducere la Editura Univers. De prin planurile editoriale s-au tăiat până și reeditările. Cu chiu cu vai au rămas Shakespeare și Platon, care sunt serii aflate în curs de apariție. Geta mi-a spus în clar că „puterea e perfidă" și datoria mea ar fi fost să apăr „România literară" de „Putere". Dar chestia e că nu s-a ferit să mi-o spună în clar. Sâmbăta asta Ion Traian Ștefănescu a ținut o ședință despre „apolitismul" „României literare" și revistei „Arta"! Corneliu Sturzu, de la Iași, s-a internat în spital fiindcă nu mai rezistă presiunilor de tot felul. Și a început să tragă la măsea. Băiatul ăsta o să dea în primire...

Luna trecută am fost la simpozionul „Cronicii", care s-a terminat foarte frumos, la mânăstirea Cetățuia, unde am fost invitații starețului, pe nume Teoctist Arăpașu (profesorul Constantin Ciopraga, Mircea Martin, eu, Nicolae Florescu, Ion Țăranu – redactorul șef al revistei, Edgar Papu și încă doi băieți de la „Cronica", pe care nu-i știu: Ștefan Oprea și Vasile Constantinescu). După creștinismul Biserici Ortodoxe Române, starețul de la Cetățuia îl dă întotdeauna pe Patriarhul României. S-a stat până spre ziuă. S-a discutat filosofie, istorie, literatură și s-a pălăvrăgit (inclusiv despre repararea mașinilor). Trebuie că noi toți, invitații (și eram singua femeie), l-am făcut cumva pe Arăpașu să treacă un test de capacitate pentru calitatea de viitor patriarh. Și să înțeleagă puțin pulsul lucrurilor. Ne-a spus că-i place numele Teoctist. Mi-au venit în minte mai mulți monahi cu acest nume, de la unul din Sicilia, din veacul al V-lea, la un mitropolit medieval al Moldovei. Dar, cel mai important mi s-a părut unul care nu fusese monah, ci luptăror: Teoctistus Briennios, general bizantin, trac. De altfel numele cred că are o descendență tracică destul de clară.

După bucate, mai toată noaptea am mâncat mieji de nucă și am băut un vin alb, ușor, demisec, făcut la mânăstire. Două călugărițe se strecurau, precum umbrele, aducînd și ducînd farfurii.

Am predat „Secolului XX” traducerea din Jean Rousset, peste 30 pp A4.

20 mai

Eugen Florescu a fost schimbat și, după spusa lui Nicolescu, va fi șeful secției Cultură la Timișoara, adică va lucra sub coordonarea secretarului cu propaganda.

Pe 12 mai s-a publicat în „România literară” răspunsul semnat de Pompiliu Marcea – *Cu foarfecele împotriva adevărului*, la cronica din „Literaturnaia Gazeta” (Moscova) apărută pe 4 mai, cu titlul *Cu pumnii împotriva istoriei*, recenzie la cartea lui Dumitru Popescu (Dumnezeu) – *Pumnul și palma* (o odă ceaușistă). La noi s-a tradus și ni s-a difuzat cronica sovietică. Se zice că din ea lipsesc două pasaje care se referă la poziția lui Dumitrru Popescu, a literaturii lui și poziția partidului nostru față de sovietici. Deduc asta, deoarece am primit indicația să informăm despre aceste două lucruri orice mișcare din presă pe membrii CC.

Săptămâna trecută am fost la Craiova. Am văzut o secetă cumplită. Toate câmpurile erau parcă arse la flacără. Iar noi, la banchetul de absolvire al anului al V-lea de la Automatică din Craiova, invitați la un motel, am dansat ca nebunii. I-am cunoscut pe profesorii Constantin Belea și Corneliu Ambrozie. Apartamentul (la bloc) în care stă Vladi împreună cu un sportiv (care se ocupă de bob) era într-un hal fără de hal, am muncit pe rupte ca să-l mai scot la lumină. Bobistul era la un campionat.

Vinerea viitoare se face o întâlnire la Biblioteca Sadoveanu cu toți foștii colegi de an care au mai scris câte ceva la viața lor. Organizatoarea, care e și ea o fostă colegă de an, bibliotecara Delia Ionescu, măritată Nistor, o face sub forma unei întâlniri cu cititorii. Se intitulează pompos *Scriitori și editori ai Promoției 1970*. Au venit unii de care nici nu-mi aminteam. Flori, pupături... Au fost prezenți: Gabi Negreanu, Gabi Danțiș, Mariana Ionescu, Mariana și Gigi Chivu, Mariana Ploae Hanganu, Mirela Roznoveanu, George Arion, Alex. Ștefănescu, Fănuș Băileșteanu, Marilena Rotaru, Aura Matei Săvulescu și încă vreao 10-15 figuranți despre care n-am aflat nimic, dar am ințees că lucrau prin mari biblioteci din București. A fost plăcut, am citit trei poezii. Ca să vezi...

27 mai

Vasile Nicolescu a intrat în comă aseară, în urma unei comoții cerebrale. După un consult de medici azi la ora 12 (Proca, Arsene și Vlad Voiculescu), s-a spus că șansele de scăpare sunt minime. Ion Traian Ștefănescu a fost azi noapte la 1 la Nadia, nevastă-sa și a făcut tot ce era omenește posibil ca s-o liniștească. Ieri Nicolescu a avut ultima discuție cu Geta Dimisianu. După care a plecat de la serviciu la ora 18. A ajuns acasă la 9 seara, a pus mâna la cap și a căzut jos. Ieri pe la două a

intrat la mine în birou, mi-a luat o floare din vază, m-a privit lung și a plecat. Părea destins. Acum două zile a reușit să-mi pună cartea despre Vianu în planul ferm al editurii pe 1984. Mi-a confirmat Tiberiu Avramescu.

Aseară la 10, la încă un consult pentru Nicolescu, a venit și directorul Spitalului Elias, Gheorghiu.

31 mai

Azi la 15,30 a fost operat pe creier Vasile Nicolescu de către profesorul Dănăilă de la Spitalul Central de Boli Nervoase (Spitalul 9), după ce i s-a făcut tomografia și s-a văzut că are un hematom. Ion Traian Ștefănescu s-a dus și a văzut operația pe un ecran. Din păcate, la acest nivel, postoperatoriu, spitalul are atribuiți doar 30 de lei de pacient pentru fiecare 24 de ore.... Nici pentru piramidoane...

1 iunie

Vasile Nicolescu, am aflat de la colegi, are, la câteva ore, treziri din comă de vreo câteva minute. Uneori vorbește. Azi m-am dus și eu la spital la Nicolescu. Nu și-a revenit toată ziua, nu vin la el medici și nici măcar surori, iar igiena e cu totul precară. Am aflat chiar de la Dănăilă, pe care l-am căutat, că este afectată partea stângă și centrii intelectuali. Vorba lui: „Dacă aș fi operat un tăietor de lemne, era în regulă. Dar cu un poet, nu e...” Nevastă-sa nu s-a dezlipit de patul lui, e într-un hal fără de hal de oboseală. O să-i gătesc ceva mai consistent, fiindcă mâncarea de spital e cum e...

15 iunie

Alaltăieri am alergat cu Micaela Slăvescu după medicamente pentru Nicolescu, pentru că Eliasul și Institutul Cantacuzino nu au. Nu știu de unde îl știe ea. Le-am obținut abia pe la trei după amiază din cauză că erau scumpe și a trebuit să facem chetă pentru bani. M-am și speriat când am semnat factura. În fine, am auzit că ieri a deschis ochii, a cerut apă și să fie ras. O să fie mutat din nou la Elias. I-am dus Nadiei o ciorbă bună și o friptură de pui. Înfuleca printre lacrimi.

Îmi apare săptămâna asta în „Contemporanul” o recenzie la cartea lui Petru Creția[126], *Poezia*. E specialist în limba greacă, un tip extrem de fin, l-a tradus pe Platon, dar, în forul lui interior, deloc pliabil după vremuri.

Acum câteva zile am fost (pe post de nevastă) la Intercontinental, la recepția finală a Conferinței de Automatică organizată de Politehnica din București, decan

---

[126] Petru Creția (1927-1997), specialist în greacă și latină. A făcut parte din echipa lui Dimitrie Vatamaniuc la ediția de *Opere* Mihai Eminescu. Vorbeam, în general, despre lumea antică, știa că îl cunosc pe Jerzy Danielewicz. Îmi dăduse cu dedicație volumul lui de versuri, *Norii* (1979). După 1989 a nimerit (ăsta e cuvântul) între sörosișii lui Gabriel Liiceanu, care l-au publicat la Editura Humanitas, dar a rămas în continuare un tip discret și cu mintea limpede.

Simion Florea, dar, în fapt, de Ion Dumitrache, prodecanul. Am cunoscut un profesor universitar polonez, fost conte, cu rude în Franța din veacul al XV-lea, cu o fiică și doi nepoți la Londra. Vorbea o engleză impecabilă și mi-a făcut plăcere să exersez pe teme neutre.

Vineri am plecat la Craiova pentru aniversarea zilei de naștere a unui profesor de la Universitate, Titi (Constantin) Marin, amic cu Vladi. Am uitat cadoul la București, dar am luat cu mine pisica, fiindcă ai mei erau la Râmnic și n-avea cine o hrăni. A fost extrem de speriată și a și refuzat să mănânce. Dacă știam o lăsam acasă.

22 iunie

Alaltăieri am auzit că Vasile Nicolescu s-a trezit, a întrebat ce i s-a întâmplat, unde e, de ce e tuns. Dar nu-și amintea nimic despre trecutul lui. Ieri m-am dus pe la spital în vizită. M-a recunoscut, mi-a sărutat mâna, apoi a adormit.

27 iunie

Azi Alice Gînju, secretara lui Nicolescu, a avut o tentativă de sinucidere (barbiturice, alcool, tăierea venelor). Se pare că bărbatu-său i-a spus, destul de brutal, că divorțează fiindcă s-a îndrăgostit de alta. Alice e la Spitalul de Urgență, în comă. Iar o luăm de la cap cu reflexul pupilar și celelalte. Are 33 de ani, e drăguță, are ceva neamuri în Grecia.

Până plec în vacanță am de scris trei cronici, una la „Contemporanul" și două la „România literară".

31 iunie

Alice e mai bine. I-am dus ceva de mâncare și o carte de citit.

3 iulie

Ieri l-am văzut pe Vasile Nicolescu. Mai erau la el Dan Hăulică și Octavian Ghibu (fiul lui Onisifor). Arăta mai bine, aproape lucid.

Alice a ieșit azi din spital. A telefonat să se ducă s-o ia un coleg cu mașina. Asta, deși fratele ei conduce o autobază. Dar nimănui de pe-acasă nu-i prea pasă de ea. Sâmbătă, când m-am dus s-o văd, iar n-avea nimic de mâncare. Aflu că ai ei vor să plece în Grecia, dar ea nu. Își iubea bărbatul... Cel care a lăsat-o…

14 iulie

Mâine plec la Bacău să citesc revista „Ateneu". Vladi a plecat adineauri către Craiova pentru admitere. Probabil va lipsi cam 10 zile. Eu mai fac ceva croitorie până la vacanță. Mai am de scris o singură cronică: la *Arca lui Noe* a lui Nicolae Manolescu.

16 iulie

M-am întors azi de la Bacău cu avionul de după amiază. La revistă și prin oraș era bine. Dar toată lumea îl înjură pe față pe Ceaușescu. Și e o stare de tensiune prevestitoare de rău. Mă apropii de capăt cu romanul. Poate nu era deloc rău dacă l-aș fi scris ca pe două confesiuni paralele, a lui Paul și a Irinei, una care începe din trecut către prezent (Irina) și alta din prezent către trecut (Paul). Oare n-ar complica prea mult lucrurile? Oare titlul *Misiunea de investigare* nu e prea departe de conținut?

31 iulie

Diseară plecăm în vacanță pentru o lună, două săptămâni la Borșa (doar să dormim mai la răcoare) și două la Ocna Sibiului.

Vladi mi-a dăruit de ziua mea un stilou, care să-l înlocuiască pe cel pierdut.

august

Ne-am dus la Borșa pentru un sejur de 12 zile. E mai rău ca anul trecut. La hotel nu se mai găsea mâncare la liber, ci existau trei meniuri (doar pentru locatarii hotelului): minim, mediu și lux. Lux era 72 de lei pe zi de persoană și am vrut să-l luăm (se dădeau bonuri pentru restaurantul hotelului), dar nu-l mai dădeau din lipsă de alimente. L-am luat pe cel mediu, 45 de lei pe zi. Am făcut foame cu el. Cei care pregăteau masa se gândeau la meniul pentru mineri, adică la numărul de calorii, fiindcă dădeau o bucată de slănină în supă și una la felul doi, de obicei alături de niște boabe de mazăre scoase din conservă. Nu era de rezistat. Ne-am dus la Alimentara din oraș și am cumpărat un borcan de gem de mure, de aproape un kilogram și o pâine mare, rotundă, făcută din grâu măcinat țărănește (cu tărâțe cu tot), foarte bună. Am compensat cu somn toate celelalte lipsuri.

De la Borșa am ieșit la Suceava prin Vatra Dornei. La trecerea dintre Transilvania și Moldova a fost control la biletele de călătorie. Pe câmp, într-o vâlcea, toți călătorii au fost dați jos și fiecăruia, cu bagajul la picior (ce-i drept, se făcea și un trafic turbat de mărfuri clandestine, înspre și dinspre Ucraina mai ales) și fiecăruia i se cerea biletul. Nici unul dintre țărani nu avea bilet. Au fost lăsați acolo, în drum…

Pe urmă ne-am dus la Sibiu, la rude, dar erau și ei plecați în vacanță, așa că ne-am cazat la hotelul partidului. De acolo plecam, dimineața, cu trenul, la Ocna Sibiului, să facem băi de sare. Drumul dura 20 de minute, localitatea era complet neamenajată, un fost gard de sârmă în jurul lacurilor saline se mai ținea ici și colo. Mâncam porumb fiert și pepeni, ne bălăceam în lacul sărat, unde apa avea o concentrație de sare de peste 70% și te ținea deasupra ca pe un ou. În fine, n-am stat prea mult, aveam întâlnire la Brașov cu un amic (și coleg de profesorat al soțului, de la Craiova), Aurel Câmpeanu, care se afla acolo cu soția și fiul, fiindcă aveau o casă pe

undeva, prin împrejurimi. Am mai stat trei zile cu ei, umblând de voie pe munte, doar ca să admirăm Bucegii văzuți dinspre Transilvania. Apoi ne-am întors acasă.

26 august

Azi mi se termină vacanța. Între timp a fost Consfătuirea cu ideologia de la Constanța. Va să aflu ce și cum, mai exact.

31 august

Sâmbătă am primit, printr-o colegă de serviciu, tot ce-a avut Nicolescu la spital de la mine (în principal vasele în care i-am dus mâncare Nadiei Nicolescu, nevastă-sa, care a stat cu el).

20 septembrie

Nadia a început să se poarte violent cu bărbatul ei, cred că s-a săturat de zilele de spital, o mai fi ceva și între ei, cine știe... Vasile Nicolescu refuză să mănânce, i s-a reintrodus sonda, cred că e o cădere psihică și încearcă să se sinucidă. În fine, e cazul să abandonez complet ideea ajutorului pentru Nicolescu. De acum colegii chiar nu mai au ce face. Dar am aflat, via Ion Traian Ștefănescu, și că Nadia va fi externată.

29 septembrie

Ieri și azi am fost la culesul porumbului. Am mâinile pline de răni și umflate, a trebuit să muncim contra cronometru, deși nu eram obișnuiți.

Am terminat de citit *Toamna patriarhului* de Marquez. Ce carte și ce dictatură! Mi-au apărut săptămâna trecută 7 poezii, cu fotografia mea, în „România literară” și am primit mai multe felicitări.

5 octombrie

A ieșit scandal mare cu o proză semnată de Mihai Grămescu (fiul lui Haralambie, fostul meu coleg de la Editura Minerva) în „Viața românească” nr. 6 și intitulată *Kati Rosenthal*. Numărul l-a citit Virgil Poiană în iulie, înainte de consfătuirea de la Mangalia. Chestiunea reprobabilă era că, pe patru rânduri, afirma existența Securității. Ei bine, „băieții care nu există” s-au supărat! Mâine avem ședință de partid, unde va să fim criticați pentru proza aceea.

Sâmbătă mă duc la Craiova, e ziua lui Dan Nicolae, decanul lui Vladi, face 45 de ani de viață și 20 de la căsătorie.

19 octombrie

Romulus Guga, de la Târgu Mureș (revista „Vatra”) a murit în noaptea de luni spre marți. S-a crezut că avea ciroză, iar la autopsie s-a descoperit că avea un virus

localizat la ficat și care i-a intoxicat tot sângele. Și se zice că medicii de la Târgu Mureș sunt buni! Ultima oară ne-am văzut în iunie. Cred că știa că e grav. Avea pielea galben-cenușie. S-a așezat la birou lângă mine, am vorbit despre lucruri obișnuite și despre importanța revistei pentru oraș. Ne-am luat rămas bun în mod normal, deși simțeam un fior rece pe spate.

Anul ăsta a fost record la morți în lumea literar-artistică. Vorbeam și cu Petre Sălcudeanu, care mi-a spus că de patru ani n-a mai fost primit nimeni în Uniunea Scriitorilor și au murit peste 120 de membri. E o ură contra scriitorilor (foc încrucișat!) – și a intelectualilor în sens larg – greu de imaginat. Romulus Zaharia mi-a dat azi cu dedicație cartea lui, *Ademenirea* și mi-a spus cu nostalgie: „Ei, dacă ne-ar lăsa să scriem... Și fiecare să răspundă doar în fața istoriei.” Avea dreptate, strălucirea culturii ar putea da strălucire întregului, ba chiar l-ar putea susține. Dar o blocăm chiar noi, fără să ne dăm seama că se apropie sfârșitul mileniului și se pune problema traversării spre noul mileniu a tot ceea ce înseamnă civilizație românească. Generația interbelică, la care ne raportăm și azi ca la marile noastre valori și încă abia a reușit să sară peste axul schimbării de regim din România.

Mă bate gândul, în perspectivă, să scriu o carte despre circulația ideilor. Un studiu comparat care să urmărească mutațiile culturale plecînd de la modificări în acest strat al ideilor.

26 octombie

Cartea lui Romulus Zaharia a stârnit mare scandal. S-a deschis o anchetă. Conducerea de la „A Hét” a fost destituită „pentru indisciplină”, deoarece în pagina dedicată Marii Uniri clișeul pe care scria Alba Iulia a apărut cu susul în jos. La Uniunea Scriitorilor am auzit că s-a interzis întrunirea Consiliului. Mi-a venit ideea să scriu un articol mai mare cu titlul *Mileniul doi văzut de la sfârșit,* urmărind evoluția (și rupturile de echilibru mai ales de la Renaștere încoace) câtorva modele fundamentale: Timpul, Lumea, Simbolurile, Spiritul, Identitatea.

5 noiembrie

Ieri a murit Alexandru Oprea, directorul Muzeului Literaturii din București, iar azi am scris cuvântarea care va fi citită la adunarea de doliu (de Lenuța Doxănescu). Îmi era simpatic. După Romulus Guga, e al doilea șef de instituție culturală care moare în ultimele luni. Și s-au mai curățat vreo trei artiști plastici.

14 decembrie

Remeorez aici că au murit și actorul Amza Pellea și poetul Nichita Stănescu. M-am dus la Uniunea Scriitorilor, în curte și am văzut cum l-au scos pe Nichita Stănescu. A murit la Timișoara (de infarct), unde se întâlnise cu niște poeți de la Belgrad și

unde locuia sora fostului lui socru, de la Ploiești de fel, petrolist, tatăl profesorului Mircea Petrescu (el i-a fost asistent lui Vladi la Politehnică, iar sora lui a fost prima și singura soție a lui Nichita). Grete Tartler s-a uitat foart urât la mine. Crede că sunt vinovată pentru felul cum Lenuța Doxănescu și echipa ei venită de la cenzură i-au masacrat cartea. Nici nu știe că eu sunt de la presă. Dar, cu siguranță, cineva i-a spus că eu am cenzurat-o.

25 decembrie

Azi e Crăciunul. Mama și-a rupt mâna căzînd pe gheață chiar în ziua când l-au îngropat pe Nichita Stănescu. Cu o zi înainte fusese îngropat Amza Pellea. Nu mă mai ocup decât de două reviste: „Viața românească" și „Manuscriptum". Dar de la 1 ianuarie o s-o dublez pe Lenuța Doxănescu, cea care mă toarnă pe la scriitori în ce privește felul cum apar cărțile de critică literară în tot sistemul editorial. Asta după ce a încercat să-mi blocheze, împreună cu Geta Dimisianu, monografia despre Tudor Vianu de la Cartea Românească și romanul de la Editura Albatros. Ea și echipa ei adusă la noi după așa zisa desființare a cenzurii, fac pur și simplu gol în jur, pe de o parte ca să-și facă un nume bun, dînd drumul la tot felul de prostioare naive, iar pe de alta îi discreditează pe cei care, șiind carte, au și puțin simțul valoric... În fine, o ființă de doi lei… Așa crede ea că își face nume bun în lumea literară… Ori crede că va putea perpetua cenzura sine die, chiar dacă se vor schimba stăpânii și regimul politic...

1984

8 ianuarie

Am dat drumul „Caietelor critice” 1-2/1983, despre problemele romanului contemporan. Revista (scoasă de Eugen Simion, fostul coleg de facultate al Getei Dimisianu) nu are nici un fel de aprobare de apariție, ci se tipărește doar pentru că am strecurat-o ca anexă a „Vieții românești”, în siajul și din bugetul ei. Ce vremuri, Doamne!

Noi am fost la Sinaia, la vila Cumpătul, la sfârșitul săptămânii. E zăpadă și ger, dar soare. Am urcat la Cota 1400 cu telefericul, ne-am învârtit printre cei care veniseră cu schiuri și am făcut poze, apoi am urcat la Cota 2000. Acolo era tot soare, dar, culmea, începea să se topească zăpada. Ne-am scos hanoracele și le-am făcut sănii, am coborât la vale la fel ca și copiii care țipau de jur împrejurul nostru. N-am stat mai mult de un ceas și ne-am întors, tot cu telefericul. Când am ajuns înapoi, la Cota 1400, se înnorase și începea să viscolească. Nu vedeai la doi pași în față. Ne-am legănat cu toată cabina până am ajuns în Sinaia, a fost groaznic. Mai toți – inclusiv copiii – eram galbeni și speriați când am ieșit spre oraș.

24 ianuarie

Atașez aici ultimele AGERPRES-uri (Andropov și Reagan despre situația internațională). Am terminat de scris romanul *Misiunea de investigare*, care abordează perioada 1936-1965 din perspectiva vieții unei familii. M-am apucat să scriu articolul *Mileniul doi văzut de la sfârșit*.

AGERPRES - Fila 177/24.01.1984 – Un interviu cu președintele Reagan: „În prezent, pericolul este mai mic decât în urmă cu câțiva ani" (revista americană „Time" nr. 1/1984)

Una din concluziile președintelui Reagan, după trei ani de experiență în a trata cu sovieticii, este aceea că se poate totuși negocia cu ei, în ciuda faptului că sunt „ideologi devotați filosofiei care i-a adus la putere." Citînd personalități din terțe țări, R. Reagan opinează că și sovieticii par să aibă sentimentul că acum pot comunica mai bine cu Statele Unite, pe care le consideră un „interlocutor mai consecvent".

Explicînd poziția SUA în relațiile cu URSS, președintele Reagan sublinază că sovieticii trebuie să știe că America nu are de gând să revină la vulnerabilitatea de dinainte de a se reînarma. De asemenea, el dorește să-i convingă pe sovietici că nimeni în lume, deci nici SUA, nu are intenții agresive față de ei și că ar fi în propriul lor interes să se alăture acțiunii SUA în direcția reducerii armamentelor.

Strategia de bază a președintelui Reagan în ce privește negocierile cu URSS asupra controlului armamentelor, strategie pe care – a subliniat el în interviu – o va menține

și în viitor, constă în a continua amplasarea rachetelor americane cu rază medie de acțiune în Europa, așa cum s-a stabilit inițial, pornind de la ideea că numai în acest mod sovieticii vor fi determinați să revină la masa tratativelor.

R. Reagan este de părere că o întâlnire la nivel înalt americano-sovietică trebuie să aibă loc numai dacă există certitudinea că se va încheia cu unele rezultate. Altfel, ea ar fi „un eșec" și, a adăugat președintele, în momentul de față nu ar fi „nici sănătos, nici bine" să aibă loc un asemenea eșec. El a subliniat că, în pofida încordării existente în relațiile SUA cu URSS, în prezent „omenirea este totuși mai sigură și cu mult mai departe de un război decât în urmă cu vreo câțiva ani".

25 ianuarie

AGERPRES fila 276/25.01.1984 – Răspunsurile lui Iuri Andropov la întrebările ziarului „Pravda" din 25 ianuarie

Î. În cercurile conducătoare ale SUA și NATO circulă în ultimul timp afirmații că nu se întâmplă nimic îngrijorător în situația internațională și că, în general, în condițiile actuale „lumea, chipurile, a devenit mai sigură".

R. Nu există temeiuri pentru o asemenea concluzie. Cauzele principale ale periculoasei încordări din lume, despre care eu am mai vorbit, nu au fost eliminate. Oare Europa a dobândit mai multă securitate odată cu începerea amplasării rachetelor americane? Desigur că nu. Pericolul nuclear a sporit. Aceasta nu este numai aprecierea noastră. Acest lucru este demonstrat în mod clar de îngrijorarea serioasă a milionelor de oameni din Europa. Rachetele americane de pe continentul european nu au întărit nici securitatea Statelor Unite. Propunîndu-și să încline în favorea SUA echilibrul militar, ne-au obligat să luăm măsuri de răspuns.

Apariția rachetelor americane în Europa a accentuat nu numai încordarea militară, ci și pe cea politică. Au fost torpilate tratativele al căror scop era limitarea și reducerea substanțială a armamentelor nucleare. Relațiile interstatale au intrat într-un stadiu de încordare periculoasă.

Întreaga răspundere pentru această evoluție a evenimentelor o poartă conducătorii Statelor Unite, administrația americană. O poartă, de asemenea, guvernele țărilor NATO care, în ciuda voinței propriilor popoare, au acceptat rachetele americane pe teritoriul lor. [...]

Văd că despre serviciile secrete de pe nicăieri, nimeni nu scoate nici o vorbă…

30 ianuarie

Mamei i-au scos mâna din ghips acum câteva zile. Îi fac zilnic masaj.

Azi a fost ședință la Uniunea Scriitorilor cu privire la analiza revistelor literare. Se pare că Ion Traian Ștefănescu încearcă să controleze situația. Numărul din „Caiete critice” care e acum gata de apariție a fost făcut de Eugen Simion și Mircea

Iorgulescu (înainte de a fi plecat din țară). Mai urmează unul despre poezie și unul despre critică.

14 februarie

Azi a fost îngropat Iuri Andropov. A venit în loc Cernenko.

Romulus Zaharia a fost transferat de la noi la Centrala Editorială, serviciul Sinteze, după ce romanul lui, *Ademenirea*, a fost trimis la topit din librării, iar el însuși a dat telefon pe la Centrele de librării ca să anunțe asta. În cuprinsul cărții era abordată pe larg chestiunea ostașilor români din al doilea război mondial, care n-au avut parte, în țara lor proprie, de cenotafurile de care au avut parte ostașii sovietici căzuți pentru eliberarea ei de fascism. Exista și afirmația că în organizațiile partidului comunist din Transilvania s-au infiltrat hortiști care au reușit să orienteze politica întregului partid. Neica Zaharia mi-a povestit, încă de pe când mai lucra la romanul ăsta, că era la Cluj, avea 19 ani, era extrem de sărac, dar a văzut cu ochii lui ce se întâmpla. Oricum, neica Zaharia are susținerea lui Iosif Constantin Drăgan...

Acum nu mă mai ocup de nici o revistă, ci de Ununea Scriitorilor și Editura Cartea Românească.

19 februarie

Geta Dimisianu (nevasta lui Gabriel Dimisianu de la „România luiterară", redactor la editura Cartea Românească, director Marin Preda, redactor șef Cornel Popescu, fostul meu coleg de la Minerva) continuă să țină pe loc monografia mea despre Vianu. Nici nu știu ce să zic că e mai mult: contra mea, ori contra unei cărți al cărei subiect e Vianu...

Luni mă duc la Brașov la Serile „Astra", unde Daniel Drăgan a organizat o întâlnire cu Generația (de creație) '80. Termenul e o făcătură de-a lui Laurențiu Ulici, care crede că a dat astfel marea lui lovitură în cultura română, după ce n-a fost în stare nici să-și ia doctoratul. Iar în atmosfera asta de restricții cultural-artistice, fiecare se bucură să reușească fie și pentru că e arondat unui grup (era să zic unei găști). În fond, de ce nu... Au venit Angela Nache, Mircea Cărtărescu, Ion Bogdan Lefter (care a fost pe la mine nu de mult să mă roage să-l ajut cu o slujbă pentru nevastă-sa, Simona Popescu după semnătura de critic literar), vreo doi pe care nu-i știu. De la Brașov erau Viorica Mircea, bărbatu-său, care e medic chirurg, Daniel Drăgan și Ion Itu cu nevastă-sa. Ne-am cazat cu toții la hotelul Capitol și, după cenaclul unde s-a recitat și s-au lăudat cu toții unii pe alții, ne-am plimbat prin oraș. Se însera, era frig, dar nu ninsese. Am ajuns până spre primărie și ne-am întors la hotel, în restaurantul căruia Daniel Drăgan (adică „Astra") oferea o masă participanților la eveniment. Se bucura că revista lui devenise din trimestrială, lunară. Reușisem performanța asta după multe diligențe, inclusiv o serie de analize anuale ale Secției de Propagandă, cu „Astra" (Brașov), „Argeș" (Pitești), „Tomis" (Constanța) și „Ateneu" (Bacău). Fusese ultimul tren...

28 februarie

Definitivez articolul *Mileniul doi văzut de la sfârșit*. O introducere în problemă.

Am impresia că nu se vor mai plăti colaborările de critică literară de la reviste.

Mâine ne-a chemat la CC Constantin Mitea, pentru o informare.

Finalmente, Geta mi-a spus că s-a apucat de citit cartea mea despre Vianu.

La birou nu mai am aproape nimic de făcut. Nici nu știu dacă e semn bun sau rău. Dacă măcar e vreun semn.

13 martie

Evident, Geta tot n-a citit cartea mea. Doar a zis c-o face. Mi-a spus că ea e sârboaică după mamă și nu face ceea ce nu vrea să facă. Pesemne va trebui să fac plângere contra ei. O să las să treacă adunarea generală a editurii, care e mâine.

Gabi Negreanu a fost sancționată pe linie profesională pentru că a redactat și trimis la tipar *Saturnaliile* lui Corneliu Vadim Tudor.

16 martie

Ieri, în timpul ședinței de instructaj cu toată conducerea CCES, Valeriu Râpeanu mi-a spus râzînd că, la analiza Cărții Românești din Biroul Uniunii Scriitorilor, Octavian Paler[127] (Geta trăiește cu el) ar fi spus că am trecut de la „avangardiști" la „conservatori". Pe de ală parte, dacă nu-mi blocau cartea despre Vianu, mă tem că ar fi lăudat-o Europa liberă, unde Gellu Ionescu (specializat în Vianu) face recenzii. Plus că am lăsat în „Caiete critice" - făcea scandal Eugen Simion - un material lung despre Mircea Vulcănescu, pe care cei de la Europa liberă îl laudă de mult.

Azi m-am dus la Muzeul Literaturii să ascult banda discuției din 1977 pe problema diferențelor și asemănărilor dintre sincronism (actant Eugen Simion) și protocronism (actant Mihai Ungheanu). Dar, evident, magnetofonul nu mergea. Petru Creția, care lucrează la muzeu, a ținut să-mi mulțumească pentru recenzia la cartea lui, *Poezia*, din „Contemporanul". Mi-a spus cum stau lucrurile cu re-publicarea ediției princeps din Eminescu. Nu apare din cauza poeziei *Doina*. Oricum, mi-a spus Creția, dacă reușesc, e bine, iar dacă nu, au două dactilograme complete, una pentru Consiliul Culturii și una pentru Biblioteca Academiei, unde textul va fi

---

[127] Octavian Paler (1926-2007), prozator. Născut în zona Brașovului, a absolvit Filosofia și Dreptul la Universitatea din București. A fost membru al CC al PCR (din 1974) și membru al Marii Adunări Naționale din 1980. Are un fiu care a absolvit Comerțul Exterior și lucrează în domeniu. A făcut parte din echipa de comuniști care a contribuit la căderea regimului Ceaușescu și a rămas un apropiat al președintelui Ion Iliescu, precum și al lui Dan Voiculescu, provenit din Comerțul Exterior și care a fondat trustul Antena și Jurnalul Național. La Antena 3 director este Mihai Gâdea, născut în același sat cu Octavian Paler. A fost unul dintre fondatorii Grupului pentru Dialog Social (cu Ana Blandiana și Gabriel Liiceanu). Distins cu Ordinul Steaua Republicii Socialiste România (1971) și Ordinul Steaua României (2003).

accesibil cititorilor. Numai ei știu cât de greu vor fi descifrat scrisul de mână al lui Eminescu. La despărțire m-a condus și mi-a spus că-i pare bine că ne-am cunoscut...

Petru Creția (absolvent de greacă și latină) face parte din grupul lui Constantin Noica (vezi *Jurnalul de la Păltiniș* al lui Liiceanu), dar cred că păstrează o anume distanță față de tot restul grupului.

Am aflat că sancțiunea pe care a primit-o Gabi Negreanu e – din punctul de vedere al gravității – penultima înainte de desfacerea contractului de muncă. I-au dat-o pentru o poezie din volumul *Saturnalii* de Corneliu Vadim Tudor, în speță pentru o satiră la adresa lui Mozes Rozen, șeful cultului mozaic din România, care s-a dus și s-a plâns de antisemitism direct la Ceaușescu. Gabi însă crezuse că poezia a fost dedicată unui denigrator de la Europa Liberă. Oricum, autorul n-a pățit nimic, doar ea. Vrea să conteste decizia președintei CCES, dar nu prea cred c-o să aibă succes. Să nu mai vorbim și de faptul că juristul CCES este Iosif Chiuzbaian, omul „Săptămânii”, unde a apărut un articol prin care s-a cerut sancționarea ei.

26 martie

Săptămâna trecută am primit o vedere de la Dan Oprescu aflat la Păltiniș. Predă marxim la Politehnică și se duce la Noica... Ce să fie cu băiatul ăsta?

Mâine mă duc din nou la Muzeul Literaturii să copiez în continuare banda despre sincronism și protocronism. Nu mai am mult și termin articolul *Mileniul doi văzut de la sfârșit.*

29 aprilie

Gabi Negreanu a făcut contestație pentru sancțiune. Asta după ce, în prealabil, i-a scris rabinului că ea nu e antisemită, iar acela i-a răspuns și a publicat răspunsul în „Revista Cultului Mozaic”! Ion Traian Ștefănescu a chemat-o la el și a întrebat-o: „Cine ți-a spus dumitale de antisemitism?” „Directorul meu, când m-a sancționat”, nu s-a lăsat ea. Directorul e Mircea Sântimbreanu. Nu vorbea cu gura lui, ci cu gura securiștilor de la cadre, de la Centrala Editorială. În final, Ștefănescu a dus-o acasă pe Gabi cu mașina lui. Gabi a precizat în contestația ei că chestiunile care prezintă vicii de fond în sancțiunea pe care a primit-o sunt de competența Judecătoriei Sectorului 1. A făcut legături între Chiuzbaian și Eugen Barbu. Știu de la Radu Constaninescu, fiindcă a asistat la discuția de la Traian Ștefănescu.

Vineri și sâmbătă am fost la Muzeul Literaturii să copiez în continuare banda cu protocronismul. Mi-am dat seama că interimar pentru postul de director la MLR e o fostă colegă de an de la facultate a lui Radu Constantinescu. Drept care mă gândesc să-i spun lui Radu Constantinescu, poate și lui Traian Ștefănescu, despre faptul că și în contra Getei Dimisianu sunt numeroase plângeri, între altele a lui D. R. Popescu și a lui Paul Georgescu. Al. Simion, cu care am discutat, m-a asigurat că ea o să zboare de la editură, dar într-un context mai larg de reorganizare. Pe de altă parte,

Eugen Simion, a venit să mă roage să suplimentez fondurile „Caietelor critice" – și când i-am arătat că, practic, revista lui nici n-ar exista dacă n-aș fi trecut-o ca supliment al „Vieții românești" și din bugetul ei – m-a lăsat să înțeleg că nu mai e prieten cu soții Dimisianu. Iar Mircea Iorgulescu mi-a spus, chiar înainte de a pleca din țară, că, deși lucrează și el la „România literară", mă roagă să nu-l identific cu vreun Dimisianu. În fine, bănuiala mea este că toate manevrele de culise, direct la Secția de Cadre de la Centrala Editorială, erau ale Lenuței Doxănescu, șefa Direcției de Carte din CCES, venită de la Cenzură odată cu echipa ei, pe care nu reușea să și-o impună nici măcar printre cei din CCES, dar se gândește cum s-o permanentizeze în viitor, oricare ar fi el...

1 mai

Ne-am dus la Herculane, anticul Herculaneum. Localități al căror nume provenea de la Herakles au fost o mulțime pe continent. Hercules e varianta latină a numelui grecesc, de fapt pre-grecesc. Herakles fusese mai înainte de antichitatea greacă erou al tracilor, născut la Theba, în Beotia, ca și Pindar, cel care l-a impus în mitologie. Theba a fost fondată de fenicieni, acropolele ei se numea Cadmea, după Cadmus, fenicianul care a murit apoi în Epir. Mă așteptam să văd urmele mentalului antic și la noi la Herculane. Pur și simplu o promoție a Universității din Craiova dădea acolo banchetul de absolvire. Iar Vladi, care le fusese profesor de automatică, mă chemase ca să mă prezinte colegilor lui. Aveam însă de gând să colind prin oraș, fie și de una singură.

Am dat de o statuie a lui Hercule, cu un ciomag în mână și o piele de leu în spinare (după lupta cu Leul din Nemea, conform mitologiei. O statuie a lui Hecules – it. Ercole – se află și la Florența, în Piața Senioriei, dar stilul ei este renascentist, nu absolut vienez, ca aici). Și hotelurile, nu tocmai bine întreținute, au un aer cert de Art Nouveau ca parte din arhitectura fostului Imperiu Austro-Ungar. Nimic antic n-a rezistat imperiului, care făcuse din această stațiune una de ape minerale (miraculoase!), mai ales că Dunărea și granița nu sunt departe, iar toate vasele care intrau în țară nu plăteau vama către români, ci către imperiu. Mulțime de funcționari trebuie să se fi perindat pe aici în toate anotimpurile. Socialismul biruitor a mai construit câteva hoteluri, tip bloc de 10 etaje, unde confortul înseamnă inclusiv apă caldă și baie în cameră. Pe stradă am dat de o dugheană unde se coceau cozonaci cu mac, erau fierbinți și foarte buni, am luat doi.

Seara, la masă, am fost așezată lângă profesorul Constantin Bélea, care-i este șef de Catedră lui Vladi. A fost mai mult decât politicos. A fost atent și prevenitor și se uita din când în când pe la ceilalți profesori ca un păun înfoiat. Dar, când a fost vorba de dans, am dansat cu Matei Vânătoru, fost coleg de facultate al lui Vladi, cu Dan Nicolae, care e decan, cu Mircea Ivănescu și cu unii pe care nu-i știu...

5 mai

Azi ni s-au comunicat diverse schimbări în Direcția Presă. A venit de la Scenarii de Film Șerban Velescu și a primit pe loc „România literară", „Viața românească" și „Caiete critice", apoi „Transilvania", „Astra" de la Brașov, „Manuscriptum" și „Cărți românești".

Mâine mă duc la Breaza invitată de Radu Cârneci. Se pleacă din fața Radiodifuziunii, cu un autobuz. Cred că el mai e secretar la Uniunea Scriitorilor. Acolo va să avem o întâlnire a scriitorilor cu cititorii. Eu joc rolul criticului literar, Cârneci și Romulus Vulpescu pe al scriitorilor. A venit și actorul Ion Marinescu să citească texte din cărțile celor doi. Totul a fost ridicat la rang de spectacol de către cei de la Comitetul de Cultură din Breaza, fiindcă am beneficiat de scena Casei de Cultură și de un public destul de numeros, format mai ales din elevi. Romică Vulpescu a adus-o și fiică-sa, iar Cârneci i-a dat telefon lui Petre Ghelmez, care e și funcționar pe la Uniunea Scriitorilor (mă gândesc că se referea la decontarea banilor de călătorie), care a apărut și el, tocmai bine, când onorații scriitori se așezaseră la masă alături de primar.

Am aflat că peste câteva zile urmează o vizită la Moscova la cel mai înalt nivel. Se pare că avem mari necazuri economice și, prin urmare, mare nevoie de CAER. Iar agricultura n-are combustibil. Canalul Dunăre-Marea Neagră, făcut de români prin forțe proprii și declinînd ajutorul sovietic ori al lagărului socialist, va fi gata până la 23 August. Se construiește noul centru administrtiv al Bucureștiului, cu o Casă Albă în mijloc, dar făcută mai mult după model extrem oriental, decât occidental. După plan ar trebui să fie gata la roșu până anul viitor[128].

23 mai

Săptămâna trecută am fost la Râmnic cu Radu Cârneci - poet și Cornel Popescu - editor pentru ca să prezint, la Liceul Vlahuță, cartea lui de sonete. Mi-a făcut plăcere să-l revăd pe profesorul Stolojan, cel care m-a trimis, în clasa a V-ea, la cenaclul școlii. Mi-a spus: „Ecaterina, am chiulit de la ore ca să vin să te văd!" Am semnat în *Cartea de onoare* a liceului.

Am luat legătura cu Iulius Țundrea (redacor șef) pentru o colaborare lunară la Radiodifuziune. Încep prin a vorbi despre traducerea lui Vasko Popa - *Sare de lup*, făcută – evident – de Cârneci.

128 În 1996, pe când participam la un eveniment dedicat Marii Uniri (ziua națională a României), în calitate de consiler pentru Mass Media al președintelui Senatului României, eveniment care avea loc în sala de festivități a fostei Academii Ștefan Gheorghiu, s-a apropiat de mine un american care lucra la NATO și avea rang de general, după cum s-a prezentat. El m-a întrebat dacă, la finalizare, clădirea aceea n-ar putea fi închiriată pentru a deveni sediu NATO pentru toată aria Europei de Est și Balcanilor. I-am spus că nu știu nimic despre destinația clădirii și nu mă aflu în poziția de a interveni în vreun fel, dar n-am putut să nu mă gândesc la proiecția NATO în ce privește România: aveav să fie un cap de pod spre ce?

Corneliu Vadim Tudor are interdicție de publicare. I s-a tras de la volumul redactat de Gabi Negreanu.

Am referatul lui Ion Ianoși la monografia *Tudor Vianu*. Cartea o să apară până în toamnă. Sper.

16 iunie

M-am dus să mă plâng lui Ion Traian Ștefănescu – cu referatul lui Ianoși în mână - despre refuzul Getei Dimisianu de a publica monografia Vianu. I-a dat telefon Lenuței Doxănescu s-o roage să-mi transfere cartea dacă cei de la editură nu vor s-o publice. A avut efect, Geta i-a și trimis volumul lui Bălăiță. Deci femeile astea două comunică între ele cumva. Lenuța cenzorița e amică de protest contra regimului cu Getuța... Iar Ștefănescu se face că nu știe... Ce va să zică două dame aliate întru politici culturale românești...

Scriu articole pentru „Transilvania” și „Convorbiri literare”. Tocmai mi-au apărut unele în „Contemporanul” și „Ramuri”. Ar trebui să termin de transcris romanul, în sfârșit finalizat.

24 iunie

La revista „Transilvania” am scris despre George Macovescu, deja uitat, după tot ce a făcut pentru scriitori (era amic cu Zaharia Stancu și a venit ca interimar la conducerea Uniunii imediat după el). Înainte de a se prăpădi Stancu, i-am văzut pe amândoi plimbîndu-se pe jos prin fața Uniunii, pe Calea Victoriei și tăifăsuind. La „Familia” aș vrea să trimit un articol despre Promoția ’70 (a noastră), cum îi zice Laurențiu Ulici, veșnicul doctorand.

Geta Dimisianu a făcut porcăria pe care oricum ar fi făcut-o: a dat referat negativ la cartea despre Vianu, peste cel pozitiv, al lui Ianoși. Vineri, la simpozionul Panait Istrati de la Uniune, D. R. Popescu m-a întâmpinat râzînd. Pe scurt, în fața tuturor și ca răspuns la toate întrebările legate de volum, a condiționat apariția cărții de demisia mea de la CCES. Cornel Popescu mi-a spus că trebuie să fie o carte cu adevărat bună, fiindcă și eu sunt bună (și mi-a făcut cu ochiul). Hm... Nu credeam că Tudor Vianu poate deveni un caz, nici că eu sunt un un caz chiar așa însemnat.

Joi am avut prima recenzie la Radio (pe programul II).

Vladi lipsește a doua duminică la rând din cauza examenelor de final de an.

16 iulie

AGERPRES fila R/470/16.07/1984 – <u>Subiectivitate individuală și interes general</u> (articol semnat de Fékete Sándor în săptămânalul „Uj Tűkor" nr. 20/1984 – RPU)

Autorul articolului, prezentînd spectacolul cu piesa lui I.L. Caragiale, <u>D-ale carnavalului</u>, pusă în scenă de regizorul ungur Gothar Peter la Teatrul Pesti Szinhaz

din Budapesta, critică faptul că piesa a fost denaturată, textul nu a fost respectat, introducîndu-se expresii și scene vulgare, ba chiar obscene. Autorul arată:

De la început trebuie s spun că aici nu se joacă de fapt piesa lui Caragiale. Limbajul și situațiile create de scriitorul român, contemporan cu Mikszath, sunt comice, dar nu vulgare. Însă regia, aducîndu-le atât de aproape de prezent și introducînd acel stil obscen practicat uneori azi, a creat o „calitate" nouă sau, cum scrie un critic în „Nepszabadsag", piesa a fost puternic modernizată și lumea de aici „se deosebește foarte mult de lumea descrisă de Caragiale, dar este și asta plină de viață, ba așa este chiar vie." În urmă cu vreo câțiva ani – am mai discutat în această revistă despre moda prelucrărilor nespecificate, dar deoarece atunci, în afara unor bombăneli din partea conducătorilor teatrelor, propunerile mele nu au avut nici un alt ecou, de data aceasta voi fi mai dur: eu consider că cel mai elementar drept al unui scriitor, mai ales al unui scriitor clasic, este ca atunci când pe afiș este trecut numele lui, să fie jucat textul lui. Iar dacă acest text este prelucrat, modenizat, deformat, cum s-a întâmplat în cazul de față, cu toate că nu-mi vine să cred că piesa lui Caragiale este „cu adevărat vie", ci doar dramatizată în mod vulgar, suntem obligați să informăm publicul în mod corect, trebuie să se specifice pe afiș că textul scriitorlului (și al traducătorului) a fost prelucrat, a fost „refăcut", a fost modernizat. Nimeni nu are dreptul să creeze pentru mii de spectatori ai literaturii universale, impresia că I.L. Caragiale a fost în vremea lui un scriitor cu un limbaj vulgar și obscen, așa cum s-ar putea aprecia după „murdăria" prezentată azi.

Prezentarea piesei în acest stil vulgar ar putea avea și unele consecințe politice. Nu doresc să mă refer mai pe larg la așa ceva, mai ales pentru că regia a vizat nu elementele lumpen proletare ale unui anume grup etnic, ci mizeria declasării general-umane. Dar aș avea de transmis un „mesaj" criticii de teatru care s-a entuziasmat prea gălăgios de această modernizare. Dacă mâine, să zicem, directorul unui teatru din România nu se va mulțumi să-l prezinte pe Kossuth Lajos – într-un mod mincinos și cinic – drept un poitician care a angajat un criminal pentru asasinarea lui Avram Iancu (cum s-a întâmplat în 1978 în orașul unde s-a născut regele Matei Corvin, ci se decide să prezinte piesa Civilizatorul lui Madach în stilul Gothar Peter, iar piesa va începe cu scene în care nenea Istvan își face nevoile în mijlocul camerei dintr-un bloc... atunci să nu se mire criticii care au elogiat actuala punere în scenă a piesei D-ale carnavalului.

26 iulie

A doua emisiune pe care am avut-o la Radio a fost despre Tudor Vianu. Cum mă ocup și de Electrecord (partea de texte puse pe disc), fac și eu un disc cu texte citite de voci celebre din Panait Istrati. Vine centenarul lui. L-am cunoscut pe Bonea, redactorul de la Electrecord, absolvent al Conservatorului din Leningrad, bușit în mai multe rânduri, odată chiar arestat, fiind prins în podul Operei Române cu un tip

(e homosexual). Mie însă mi se pare absolut benign, i se zice Boneta, nu se supără. Cântă bine la pian.

Cartea despre Vianu e la tehnoredactat și va apare fără nici o modificare.

Luni plecăm în vacanță la Mamaia.

1 septembrie

Am făcut prima corectură a cărții.

Poimâine plec la Brăila pentru lansarea discului Panait Istrati și un simpozion care e dedicat centenarului său. Cred că încep să ies în față pe o cale pe care nu voiam s-o apuc. E cumva ca în cursa de șoareci. De fapt, cine era Istrati? Un trădător de sine...

De la CCES mai vine la Brăila doar Suzana Gâdea (președinta CCES, cu rang de ministru). Dar a și ajuns Constantin Țoiu (ca vicepreședinte al Uniunii), care și-a arătat deodată simpatia față de mine. Cei din Brăila ne-au dus într-o excursie la Baldovinești, unde a venit și el, a stat mai aproape de mine și, la un moment dat, m-a sărutat de față cu toată lumea, ca la *Perinița*. Tocmai i-am terminat de citit *Obligado,* pentru care Nicolae Manolescu l-a făcut cu ou și cu oțet într-o recenzie. E o carte tristă, ce-i drept. Încearcă să se elibereze de imaginea soției lui (aud că are cancer). Mi-a spus că a câștigat la Pronosport o mașină și acum s-a apucat de șoferie. De altfel, chiar venise cu mașina lui la Brăila. A plecat înapoi de vineri, i-am spus să conducă atent și a avut o mișcare de recunoștință. Și-a pus palma pe mâna cu care scriam, eu i-am apăsat-o cu cealaltă mână a mea și a plecat.

Am cumpărat, la întoarcerea de la Brăila, de la anticariatul din Curtea Veche, două acuarele mari de Maximilian, una din 1928 și una din 1940.

20 septembrie

Am cumpărat, de la un nepot al actorului Dinu Ianculescu (fost coleg de facultate cu Radu Constantinescu), colecția lui de discuri vechi. Nepotul pleacă de tot în Germania, unde se află (la Aachen) și unchiul lui (care e acolo tot actor, dar de limbă germană)[129]. Sunt scoase de casele de discuri Columbia, His Masters Voice, Odeon, Homocord și e muzică instrumental-vocală (Tita Ruffo, Carusso etc.) Cel mai vechi disc e din 1902. Greu, mare (cam 40 cm în diametru, are muzică doar pe una

---

[129] Pe când mă aflam la Paris și filmam pentru emsiunea *Café Corso*, care s-a difuzat apoi pe TVR 1, ca o captatio benevolentiae pentru integrarea României în Uniunea Europeană, am adus la filmări numeroși români aflați în Franța, dar și în Italia și Germania. A venit și Dinu Ianculescu la Paris și mi-a citit din poeziile lui, în parcul de lână Opera Garnier. Frumoase, triste, inedite. Mai târziu, pe când montam seria de documentare numită *Orașe românești*, l-am invitat, aflând că e la București, să citească el textul episodului dedicat Dobrogei (v. volumul meu *Viața în jurul Mediteranei și Proiectul România,* 2019). A acceptat. Vocea lui rămăsese în amintirea telespectatorilor deoarece comenta, sâmbăta seara, episoadele *Tele-Enciclopediei*.

din fețe și tot discul cuprinde două cântece. Mi-a dat, ca supliment, și vreo 20 de cărți.

L-am căutat la telefon pe Țoiu pentru o chestiune legată de „Almanahul” Asociației pe București a Scriitorilor. Părea trist, poate chiar era.

Comunicarea de la Brăila i-am dat-o lui Hanganu, președintele Societății de Studii Filologice, s-o publice în revista „Limbă și Literatură”. La „Almanahul Luceafărului”, al „Vieții românești” și „Ramurilor”, am dat fragmente de roman.

10 octombrie

Ion Traian Ștefănescu a fost mutat prim secretar la Sălaj. Totul în scurt: anunțat, plecat în trombă. Aud că nevastă-sa va fi cadru didactic (la Drept – au fost colegi de facultate) la Universitatea din Cluj. Navetistă...

Am primit de la Suzana Gâdea o decorație. E un fel de „mulțumesc” pentru discul Istrati, nu-mi fac iluzii. Doar că m-a văzut mai de aproape la Brăila.

În sfârșit, a început să se tragă tirajul la cartea despre Vianu. Are 21,7 coli de autor și apare în 3500 de exemplare. Voi primi 2300 de lei pe coală.

Ieri și azi am fost la cules de porumb. Ca să nu ni se urce la cap intelectualismul, că de cules nu culegem noi cât să se adune movilă... Dar am dat și de niște știuleți numai buni de fiert, i-am luat acasă. Am văzut în lan, alergînd, o vulpiță roșie ca focul.

Am reluat colaborarea cu Electrecordul. Acum fac un disc cu voci de actori mari citind din Vasile Alecsandri. De asemenea, mai am intervenții la radio. Am început să lucrez la un nou roman (scriu partiturile pe pesonaje). Trebuie să revin și să continui *Mileniul doi văzut de la sfârșit.*

31 octombrie

În sfârșit, cartea despre Vianu a intrat în librării. Am dat cu dedicație vreo cîteva zeci de exemplare, între altele unul lui Radu Constantinescu, cel care girează acum postul lui Vasile Nicolescu (îmi e șef). Iar a doua zi de dimineață m-a sunat acasă (dar de unde știa numărul?) soția lui și mi-a spus (a urlat) că „mă dau la bărbatul ei”.... Scrisesem „cu simpatie” pe dedicație, iar „bărbatul ei” e cu o jumătate de metru mai scurt ca mine... Nici nu mă gândisem vreodată la ceva... Când am ajuns la serviciu, „bărbatul ei” și-a cerut scuze, mi-a spus că asta e nevastă-sa, e bolnavă, operată de cancer genital și că, oricum, sunt în divorț, fiindcă face tot timpul astfel de lucruri... Iar acum abia caută motivații în avantajul ei… Că el a mai abandonat niște slujbe din cauza scandalurilor ei. După asta, nevastă-sa a venit cu cartea în mână la președintă și la secretarul de partid să se plângă. Pe scurt, Radu Constantinescu vrea să-și ceară transferul. Vladi râde – „rău mai e să fii femeie”, mi-a spus, „mai bine trimite-i o carte lui Ștefănescu”. Dar mie nu-mi vine să râd...

18 noiembrie

Acum câteva zile Gabriel Dimisianu a fost scos din funcția de redactor șef la „România literară”, a devenit redactor simplu și a fost numit (de Uniune) redactor șef poetul Ioan Horea.

Cartea despre Vianu s-a epuizat din librării și mi-a fost cerută o suplimentare de tiraj la Cluj. Am primit, în legătură cu ea, două scrisori de felicitare, una de a Edgar Papu (fost elev al lui Vianu) și alta de la George Macovescu (nu legată de Vianu, ci de un articol de-al meu despre el în „Transilvania” nr. 9). Iată textele:

„Stimată Doamnă Ecaterina Țărălungă,

Mi-ați făcut o mare bucurie expediindu-mi frumoasa Dv. Carte. Vă mulțumesc și Vă felicit din toată inima. Este cea mai completă lucrare ce i s-a consacrat marelui meu maestru. Admir atât informația uriașă, rezultat al unei munci dure duse până la sacrificiu, cât și frumusețea ordonării și redactării. Nu mai puțin m-a impresionat căldura și simpatia pe care i-o arătați lui Tudor Vianu, neieșind totuși din rigoarea obiectivității.

Primiți deci, odată cu mulțumirile și felicitările pe care Vi le-am mai exprimat și încredințarea celei mai alese stime pe care V-o port.

Edgar Papu”

„Stimată tovarășă Țărălungă,

Aseară poșta mi-a adus revista „Transilvania”, trimisă de D-ta. Îți mulțumesc. Cele scrise la p. 39 m-au interesat și m-au bucurat, mai cu seamă că ai pus accentul pe gazetar. Aceasta este o altă poveste, o altă întrebare. Întrebare – sau, mai bine zis, întrebări îți pui și dumneata când scrii despre generația ’70. Gândurile sunt pertinente. Să nu se grăbească acei ce vor să-ți decreteze promoția drept implozivă. Nu a sosit timpul pentru calificative date unei generații, nedevenită deocamdată „generație”, pentru că biologic este încă tânără. O generație nu se definește prin ani (deceniu X , deceniul Y), ci – așa cum bine spui – prin ceea ce crează. Ori, nu ați dat totul. Sunteți în plin proces.

Cu salutări colegiale,
G. Macovescu”

21 octombrie

Ieri m-am dus la înmormântarea lui Laurențiu Fulga. A fost un om minunat, a cărui căldură îți făcea bine. I-am scris cuvântul de rămas bun pe care l-a rostit Lenuța Doxănescu. La un moment dat am folosit cuvântul „romantic”. Ultimul care a vorbit, înainte de coborârea în groapă, a fost Țoiu. Pariez că făcuse repetiție ca să se țină tare. Ce să zic... Soția lui, Karin, a murit de cancer, ca și Fulga. Avea cu ea o relație absolut deosebită. Îmi amintesc că, pe vremea când abia aflase că ea e bolnavă (făcea scenografie), m-am întâlnit cu Țoiu în hol la Uniune. Încă nu știam nimic. Dar el avea o privire rătăcită, o imprecizie în mișcări și l-am întrebat: „Ce se întâmplă?

Nu vă e bine?" Atunci m-a rugat să vorbesc cu Eugen Florescu – pe atunci era șef de Secție la CC – și să-l rog să-l ajute cu plecarea lui și a soției în Franța, pentru operație. M-am dus la Florescu și i-am spus. Ședeam pe un scaun la măsuța lipită în fața biroului lui și am simțit vibrația, tremurul, prin lemn, al mâinilor lui Florescu. A clătinat din cap. Mi-a zis: „O să-l ajutăm pe maestrul Țoiu. Dar nu e nimic de făcut. În familia mea au murit de cancer trei oameni." Toate astea s-au întâmplat înainte de a fi scris *Obligado*, pe care a înjurat-o Nae Manolescu în „România literară".

Dumitru Micu mi-a mulțumit pentru cartea despre Vianu și adineauri mi-a dat telefon ca să-mi spună că mi-a trimis prin poștă o carte de-a lui.

28 noiembrie

Azi a venit Gabi Negreanu să-mi aducă o carte a ei de versuri, *Jurnal. Eul peregrin* și i-am spus, în legătură cu *Tudor Vianu*, că am primit mai multe semne și așa o să primească și ea.

Am primit cu dedicație *Modernismul românesc*, cartea lui Dumitru Micu și mă gândesc să-i dau un telefon ca să-i mulțumesc, mai ales că în „România literară" de mâine este o cronică în care e făcut praf de Manolescu. Se crede zeul criticii românești, ca și Eugen Simion. Și încă nu s-a apucat nimeni să vadă ce-au făcut ei doi, cu adevărat, în cărțile lor. Dar ambii – adică fiecare în parte – crede că el și numai el deține adevărul absolut în materie de valoare literară. Astea sunt deopotrivă tendințe de falsificare a parcursului unei culturi. Și abia se pregătesc să facă praf și pulbere pe unde vor vedea și cât vor vedea. Se închipuie constructori și nu sunt, de fapt, decât observatori... Din păcate Dumitru Micu s-a mutat și numărul de telefon pe care-l am de când a fost în comisia mea la doctorat, nu mai e bun...

14 decembrie

Sunt pe cale să perfectez înțelegera dintre Uniunea Scriitorilor și Electrecord pentru imprimarea pe disc a unor versuri, voci cunoscute de stocat pentru viitor etc. Evident, va trebui să începem cu D. R. Popescu, fiindcă altfel nu semnează contractul. Am vorbit cu Țoiu și mi-a spus că e de acord să-mi citească romanul pe care tocmai l-am terminat de scris.

Acum trei zile s-au înnoit la noi fișele de cadre.

Acum două săptămâni a fost arestată o corectoare de la Univers – fosta nevastă a lui Rusalin Mureșan (scrie cărți pentru copii), apoi amanta lui Geo Dumitrescu. Se zice că vina ei e că făcea trafic cu carnete de șofer (false și le și dădea pe bani) și cu valută. Fapt e că au venit după ea la editură doi civili și doi milițieni. Iar familia încă nu știe unde e. Are un băiat de la Mureșan.

Am dat la Editura Univers propunerea pentru volumul *Mileniul doi văzut de la sfârșit*. Alexe, care mi-a fost coleg la Editura Minerva și e acum redactor șef la

Univers, era încântat. Ceea ce nu cred că va fi valabil și pentru Romul Munteanu, fostul meu profesor de literaură universală contemporană, acum și director al Editurii Univers. Am început să public capitolul introductiv la „Viața românească”.

Mi s-au anunțat recenzii la Vianu în revistele „Familia” (Radu Enescu), „Transilvania” (Cubleșan), „Ramuri” (Beșteliu), „Astra” (Emil Brumaru), „Convorbiri literare” (Ion Husar), „România literară” (Hristu Cândroveanu).

Cu Ion Lotreanu s-a întâmplat ceva. A căpătat un sentiment exagerat al distanțelor dintre noi. Mi-a trimis cartea lui, *Cârtița albă*, prin poștă, cu o dedicație extrem de reverențioasă.

21 decembrie

Azi a fost Plenara CCES. Ieri a fost control la poartă, la venirea la program, iar celor întârziați li s-au ridicat legitimațiile. Se aude că iar se caută motive pentru dări afară. Ieri m-am dus la Radio (pe șest) și am făcut o imprimare. Mi-am luat banii pe monografia Vianu: 45.000 lei, din care 10.000 au fost impozite. Am luat banii și pe discul Istrati: 512 lei.

Am fugit de la Plenară la Sesiunea de Comparatism dedicată lui Vianu și organizată de Dan Grigorescu, mai exact cu alergătura lui Mircea Martin (de la care am și aflat). Totul a fost interesant. Au vorbit Silvian Iosifescu, George Gană, Nicolae Rață, Dan Grigorescu, Mihai Gramatopol, Alex. Paleologu, Mircea Martin – care au avut, toți, comunicări scrise. Apoi au luat cuvântul Marian Popa, Mihai Zamfir, Doina Curticeanu, Emil Boldan, eu, Dumitru Micu, Cornel Mihai Ionescu (CMI), Victor Ivanovici, Eugen Marinescu, Solomon Marcus. Mulți dintre vorbitori l-au cunoscut. Pe mine mă interesează însă felul cum a reușit el să sară în timp dincolo de contexul dramatic în care a trăit și să fie o contrapondere viabilă la demersul postbelic al lui George Călinescu. Ei, din toate, mă bucur să constat, că deși am lucrat în deplină singurătate, mi s-au confirmat multe din părerile pe care le afirm în carte. Oricum, Nicolae Gană, care face ediția de *Opere* Tudor Vianu, mi-a citat cartea ca pe o referință ce va rămâne în timp.

Am primit încă două scrisori de mulțumire și de recunoaștere a cărți: de la George Genoiu (Bacău) și Cornel Ungureanu (Timișoara).

Acum, când scriu aceste rânduri, în apartamentul de sub al meu se află un mort: proprietarul apartamentului, asfixiat cu gaze, pe care le-a aprins ca să se încălzească, a adormit (fiindcă era beat, încercase să se încălzească și cu niște țuică), focul s-a stins la o scurtă oprire a gazelor, dar gazele au repornit noaptea... Nevastă-sa e nemțoaică de la noi. Mi-a spus că are de gând să plece în RFG, la neamuri, să-și salveze copiii. Are o fată și un băiat.

1985

9 ianuarie

Sfârșitul de an a fost greu de închipuit dacă era să-l prevezi după elemente din trecut... Sâmbătă, 29 decembrie, președinta instituției, Suzana Gîdea, a stat în lift, la parter, cu ușa deschisă către hol, de la 8,15 la 15,30, așteptîndu-l pe Enache de la Secția de partid și nelăsînd pe nimeni să iasă. Ieri a fost în București un viscol strașnic, cu multă zăpadă. Luni, 31 decembrie, a fost o zi lungă, până la ora 17, seara era Revelionul, dar nu ni s-a acordat nici măcar o oră de reducere a programului, nici măcar femeilor. Ba, mai mult, am stat și o oră în plus, până la ora 18. Ultimele găselnițe pentru dări afară imediat după Anul Nou: divorțați (și Doina Tarhon care vrea să divorțeze fiindcă o bate bărbatul! Nu mai zic de Radu Constantinescu), necăsătoriți, recăsătoriți. În CCES se află în una din aceste situații 50 de oameni. Unii sunt recăsătoriți acum un sfert de veac... Din Direcția noastră au fost anunțați patru oameni (secretarele – una e Alice – și încă doi oameni că vor fi puși pe liber. Se aude că ne vin secretare de la CC (retrogradate de acolo!)

Aurel Martin, directorul Editurii Minerva (de care ține și colecția Biblioteca pentru Toți, unde am lucrat) și Constantin Mohanu, redactor la Minerva, au fost dați afară în urma unui memoriu al rabinului Moses Rosen, care i-a acuzat de antisemitism din cauza volumului lui Ioan Adam (scriitor interbelic), *Sibaris*, apărut în ediție de popularizare. Pentru că mai multe grupuri de scriitori au protestat, această hotărâre s-a suspendat. Radu Constantinescu speră ca, din asta, s-o încurce fie Enache, fie Suzana Gâdea.

Ieri a fost în București un viscol strașnic, cu multă zăpadă. Temperatura în interiorul casei este, constant, 10^0. Asta e ce furnizează termoficarea. Cine poate trăiește, cine nu, moare. E la care pe care. Curentul electric se întrerupe câteva ore pe zi (din ordin venit „de sus”) și încă de vreo câteva ori intempestiv, fiindcă se exportă atât de mult, încât ceea ce rămâne nu poate susține rețeaua. Cu mâncarea noi încă ne descurcăm. Dar nu toată lumea.

Vladi e la Craiova, de azi începe cursurile. Sunt doar cu pisica și stăm într-un sac de dormit amândouă. Am mănuși de lână pe mână, le-am tăiat vârfurile degetelor ca să pot dactilografia romanul. Am ajuns la pagina 170. Mai am de scris un articol despre poezie pentru „Transilvania” și partea de presă pentru „Year’s Book” (în colaborare cu Oxford University Press), de predat la Editura Enciclopedică.

A, să nu uit! Geta Dimisianu a făcut un memoriu de întâmpinare după apariția cărții mele despre Vianu. Ca urmare, a fost mutată de la Editura Cartea Românească, la Editura Enciclopedică, unde am auzit că mă bârfește tot timpul. Săraca, a făcut o fixație...

19 ianuarie

Azi am sâmbătă liberă. Am terminat de dacilografiat romanul *Conul de umbră* și o să mă apuc de corectura dactilogramei. În casă sunt doar 8 grade. A venit și Vladi de la Craiova și amândoi stăm vârâți în saci de dormit. Am putea încerca să stăm în bucătărie, cu gazele de la cuptor aprinse, dar ne e frică după ce vecinul din apartamentul de sub noi a murit asfixiat cu gaze. În plus, pereții se umezesc, apoi se cojesc și mă tem de igrasie. Toate mașinile mici (din București și din țară) au interdicție de circulație sub pretextul iernii grele. La Târgu Mureș au fost câteva zile la rând -30^0.

S-au desființat studiourile de radio teritoriale, cu excepția Clujului și Iașului.

Muzeele n-au mai primit decât o treime din bugetul anului trecut. Pentru Muzeul Literaturii Române am reușit, prin ISIAP (madam Șoimu) să găsesc o comandă de 800.000 de lei de la armată, pe care am antedatat-o, deoarece, după reglementările de acum n-ar mai avea dreptul decât la 20% din bani, iar restul s-ar duce înapoi la bugetul consolidat al statului. Cu banii ăștia sper să scoată niște reviste vandabile (de cuvinte încrucișate, pliante pentru concerte ori muzee, care să le dea bani pentru ceea ce fac. Cei de la „Manuscriptum" primesc din acești bani 35%, adică diferența până la completarea salariului de anul trecut.

Ana Blandiana a primit interdicție de publicare pentru versurile apărute în revista „Amfiteatru" nr. 10/1984, pe care le transcriu în continuare:

Cruciada Copiilor

Un întreg popor/ Nenăscut încă,/ Dar condamnt la naștere,/ Foetus lângă foetus,/ Un întreg popor Care nu vede, nu aude, nu înțelege,/ Dar înaintează/ Prin trupuri zvârcolite de femei/ Neîntrebate.

Totul

...frunze, cuvinte, lacrimi,/ cutii de conserve, pisici,/ tramvaie câteodată, cozi la făină,/ gărgărițe, sticle goale, discursuri,/ imagini lungite de televizor,/ gândaci de Colorado, benzină,/ stegulețe, cupa campionilor europeni,/ mașini cu butelii, portrete cunoscute,/ mere refuzate la export,/ ziare, franzele,/ ulei în amestec, garoafe,/ întâmpinări la aeroport, cico, batoane,/ salam București, iaurt dietetic,/ țigănci cu Kenturi, ouă de Crevedia,/ zvonuri,/ seriale de sâmbătă, cafea cu înlocuitori,/ lupta popoarelor pentru pace, coruri, producția la hectar,/ Gerovitalul, băieții de pe Calea Victoriei,/ Cântarea României, adidași,/ compot bulgăresc, bancuri, pește oceanic,/ totul...

Delimitări

Noi, plantele,/ Nu suntem ferite nici de boli,/ Nici de nebunie/ (N-ați văzut niciodată o plantă/ Pierzîndu-și mințile/ Și reintrînd cu mugurii în pământ?)/ Nici de foame,/ Nici de spaimă,/ Nici de închisori/ (N-ați văzut niciodată o tulpină/ Gălbuie, agățată de gratii?)/ Singurul lucru de care suntem ferite/ (Sau poate private) E fuga.

<u>Eu cred</u>

Eu cred că suntem un popor vegetal,/ De unde altfel liniștea/ În care așteptăm desfrunzirea?/ De unde curajul/ De a ne lăsa pe topoganul somnului/ Până aproape de moarte/ Cu siguranța/ Că nu vom mai fi în stare să ne naștem/ Din nou?/ Eu cred că suntem un popor vegetal – / Cine a văzut vreodată/ Un copac revoltîndu-se?

Săptămâna trecută a fost o recenzie a cărții mele despre Vianu în „România liberă". E bună. Semnează Tia Șerbănescu.

6 martie

Interdicția de publicare a Anei Blandiana (venită de a Secția de Propagandă) a durat două zile. Pariez că și George Ivașcu a făcut tot ce-a putut. Aud că s-a ajuns la Nicușor Ceaușescu (care răspunde de UTC, sub jurisdicția căruia se află și revista „Amfiteatru"). Informația a parvenit via Petru Enache, autor al deciziei inițiale. Nu s-a revenit doar în cazul unui reporter maghiar propus pentru Premiul Uniunii Scriitorilor și care a fost tăiat de pe listă.

Am debutat într-o activitate nouă, un hobby! Am făcut o copertă de disc la Carlo Goldoni – *Slugă la doi săpâni*. Am fost cooptată în COM-ul Electrecordului deoarece i-am ajutat să contracteze o colaborare permanentă (pe bani) cu Radiodifuziunea pentru *Voci celebre*.

Am de gând să colecționez discuri cu piese celebre de teatru în interpretarea actorilor români și să le donez Muzeului Teatrului Național, afiliat acum Muzeului Literaturii.

Am predat Editurii Albatros romanul *Conul de umbră*. Lui Țoiu i-a plăcut…

Au apărut încă niște recenzii despre *Tudor Vianu* în „Cronica", „Astra", „Transilvania", „Steaua", „România literară".

Mă gândesc să continui cu *Mileniul doi văzut de la sfârșit.*

Am citit „Caiete critice", al doilea număr, dublu, dedicat poeziei. E coordonat de Eugen Simion și va apare curând.

2 mai

Am început să-mi fac dosarul pentru primirea în Uniunea Scriitorilor, deși atât Țoiu, cât și D. R. Popescu, m-au asigurat că primirile sunt blocate. Văd și eu, cu ochiul liber, că lucrurile nu merg bine. Dorin Tudoran (de la „Luceafărul, dar arondat, în fond, ideilor „României literare") face greva foamei la domiciliu. N-am aflat motivul exact, dar, înainte de asta, a venit pe la noi prin birou și s-a plâns că presiunile la care e supus în redacție (cu ce publică și cu ce nu, cu ce trimte la tipar și ce nu, scris de alți autori pe care el îi editează și îi pune în pagină) au devenit insuportabile și se gândște chiar să emigreze[130]. Oricum, e membru în Consiliul Uniunii Scriitorilor. Iar

---

[130] Așa a și făcut.

Bujor Nedelcovici, alt membru al Consiliului, a scos clandestin din țară un manuscris care-i fusese refuzat de George Bălăiță la Editura Cartea Românească și l-a publicat la Paris, în franțuzește, la Editura Albin Michel. Cartea se numește *Al doilea mesager*, acțiunea are loc pe o insulă condusă de un tiran care și-a pus nevasta și fiul în posturi de conducere. Un scriitor autohton, de pe insulă, care-și câștigase gloria pe alte meridiane, se întoarce acasă. Găsește o situație dezastruoasă. Oamenii erau în faza în care, dacă simțeu că nu gândesc după regulile impuse, se duceau singuri la un Institut de spălare a creierelor, apoi deveneau fericiți. După vreo câteva tentative de a trezi lumea la realitate, scriitorul însuși se prezintă la respectivul Institut, devenind apoi unul dintre oamenii cei mai apropiați ai tiranului. Ce să zic... O cocea de mult. Am amintirea unei zile ploioase, de toamnă târzie, pe când lucram încă la BPT, în primii ani după absolvirea facultății. Eram singură în redacție, un demisol prăpădit, altminteri într-o vilă frumoasă de pe Bulevardul Ana Ipătescu. Era spre prânz, când a erupt în redcție Bujor Nedelcovici. Avea o pereche de bocanci mari, solizi și plini de noroi. Nu s-a așezt, ci a stat în picioare în fața mea, care citeam și a început să strige că nu mai poate, simte că s-a îmbolnăvit de cancer, are de gând să plece definitiv în Franța. Să nu se spună că el n-a făcut nimic pentru îndreptarea lucrurilor. Nu mă cunoștea deloc. Eram nou venită și știam extrem de puține despre viața literară, așa că esența mesajului lui mi-a scăpat. Dar acum, iată, mi-am adus brusc aminte de antecedente.

Anul ăsta ar trebui să fie Conferința Națională de alegeri la Uniunea Scriitorilor. Se pare însă că mulți evită întâlnirea multor oameni în acest context. Mircea Tomuș mi-a sugerat că ar fi bine să se aleagă un nou Consiliu din membrii proporțional propuși (și aleși) ai Asociațiilor de scriitori. Ei, nu mie trebuia să-mi spună asa. N-am nici o calitate să intervin ori să propun. Doar Tomuș a fost coleg la Cluj cu D. R. Popescu. Oricum, ceea ce spune el presupune schimbarea Statutului Uniunii, iar eu nu cred să se facă.

Mi-a apăut discul cu versuri de Vasile Alecsandri. O să începem în curând valorificarea fonotecii Muzeului Literaturii Române. Toți cei implicați în acest proces sunt foarte de acord. Ar mai rămâne de lucrat asupra proiectului de valorificare pe discuri a înregistrărilor de la Muzeul Teatrului Național. Silviu Stănculescu și Mircea Albulescu (el însuși e și poet), care amândoi mă simpatizează, sunt dispuși să facă voluntariat și să mă ajute. Ce încă nu merge deloc este imprimarea directă de către Electrectrecord a spectacolelor. Din lipsa aparaturii. Probabil va trebui să vorbesc la Radiodifuziune, ca să se ajute, să fi trei parteneri și nu doi. Dar ce beneficiu ar avea Radioul? Ion Caramitru, actor la Național, amic cu Chirata Iorgoveanu, fosta mea colegă de la Eitura Minerva, ambii aromâni (de fapt români macedoneni), spune că are nevoie de instalații de sunet performante, iar Petreanu (director la Electrecord) spune că l-ar costa prea mult instalarea lor, iar pentru plata actorilor nici măcar nu au tarife.

În „Viața românească” nr. 1 a apărut o traducere din Jaspers în care se află un citat din Toqueville (1875), dezastruos la adresa rușilor și americanilor. Stau cu teamă să nu vadă „cineva”, pentru că nu știu cum ar putea fi apărată chestiunea. Iar Ioanichie Olteanu, șeful revistei, a vârât dinamita și acum încrucișează brațele.

Începe reorganizarea personalului redacțional în tot sistemul Culturii. Este, evident, o încercare de luare în posesie a domeniului.

Sântimbreanu a pus în *Proiectul de plan* pe 1986 romanul meu, dar pare destul de îndoit...

În locul lui Ion Traian Ștefănescu ne-a venit Mihai Dulea. Se aude că e de fel din Brașov.

4 iunie 1985

În sfârșit, am pus pe roate și încep să apară discurile Electrecord cu voci de scriitori clasici (prin colaborare cu Muzeul Literaturii) și de actori celebri (prin colaborare cu Muzeul Teatrului Național). În principiu, Țundrea (redactor șef la Radio) e de acord și să scoată ediții pentru vânzare, prin Electrecord, cu vocile de aur ale Fonotecii Radiodifuziunii. Eu îmi amintesc că au vocea lui Titulescu, a lui Iorga...

Am terminat, pentru Radio, textul pentru emisiunea-concurs *Cine știe, câștigă* pe tema Tudor Vianu (întrebările și răspunsurile corecte). Aud că există deja un amator înscris la această temă: un inginer electronist de la Uzina Vulcan.

Pe 20 iunie e ședință de Consiliu la „Viața românească”, unde am arondat și „Caietele critice”, ele neprimind aprobare de existență independentă (filă de buget). D. R. Popescu a fost de acord să participe doar Ion Ianoși (din Consiliul „Vieții românești”) și Eugen Simion (pentru „Caiete critice”).

august

După ce am stat două săptămâni la Ocna Sibiului, iar eu m-am bucurat că, în sfârșit, pot pluti la suprafața apei (fiindcă salinitatea lacului e de 70% și, orice ai fi făcut, te împinge în sus ca pe un ou), ne-am pregătit să plecăm la EQUADIFF-ul care avea loc la Brno, în Cehoslovacia.

Urma să ne ducem cu trenul, fiindcă biletele erau în continuare ieftine în CAER. Ne-am gândit să stăm la Budapesta măcar o jumătate de zi, fiindcă orașul de pe Dunăre, fostă capitală imperială, merita văzut fie și doar la nivelul plimbării pe stradă și al intrării prin magazine. Viena era la o aruncătură de băț, dincolo de podul peste Dunăre. Zis și făcut.

Am plecat din București seara, cu vagon de dormit numai pe teritoriul României. Între graniță și Budapesta călătoream oricum ziua. Gara Budapestei e masivă și întunecată, imperială cum s-ar zice, dar călătorii făcuseră din ea ceva absolut suportabil. Am lăsat totul la Bagaje de mână și, de cum am ieșit din gară, în stânga,

am văzut un șopron scund, pe acoperișul căruia era întinsă cu fața în jos o puștoaică de vreo 16 ani, cu niște picioare absolut superbe, care ieșeau de sub fusta mini. Întinsese un băț în spațiul dintre zidul gării și cel al șopronului, destul de îngust și se chinuia să ridice cu un căuș improvizat un pui de pisică alunecat de pe șopron, unde, de altfel, și fusese crescut. Ne-am oprit să ne uităm la acțiunea în curs și puștoaica, pricepând în cele din urmă că nu știm ungurește, ne-a spus în germană (la cât înțelegeam noi germana) ce încerca să facă. Am scos câteva felii de salam și puțină pâine de la noi, am muiat pâinea în apă și i-am dat totul ca să arunce jos, pentru pisoi. Am sfătuit-o să anunțe pe cineva priceput pentru ridicat pisoiul, care cerea ajutor urlând ca din gură de șarpe.

Am luat-o apoi pe jos, in lungul străzii care mergea paralel cu calea ferată, exact ca și la București. Mai multe blocuri tipice făcute în socialism dădeau măsura globalizării socialiste pe care o trăiam. Am ajuns la Dunăre, la Podul cu Lanțuri, cotind de mai multe ori pe diverse „utca" (străzi, am dedus eu). Fluviul e maiestuos, mai îngust decât pe la noi și puteam vedea, dincolo de el, săgețile bisericilor protestante din Viena. La întoarcerea spre gară ne-am oprit într-un magazin alimentar. Acolo am văzut că puteai cumpăra ouă de pildă la mai multe prețuri, după mărime și după furnizor. După mărime, erau inclusiv ouă cu două gălbenușe, lucru precizat expres pe ambalaj. Nu mai văzusem așa ceva... Existau deci oameni la ferme care sortau marfa după acest criteriu... Am cumpărat câte ceva pentru noi, să mâncăm pe drum, iar casierița, care o rupea pe românește (fiindcă era române din Ungaria, acolo fusese cândva o zonă ciobănească valahă destul de importantă), ne-a spus că la ei lumea se descurcă incomparabil mai bine decât la noi fiindcă e permis să ai două sau mai multe servicii, după cum te țineau curelele și să câștigi în consecință. Era deci adevărat... Auzisem despre asta, dar nu-mi venea să cred...

Pe urmă ne-am dus să ne luăm bagajele de la Gara Kéleti (cea mare) și să ne urcăm mai întâi într-un tren care ne ducea până la Gara Nyugati, drum de vreo 10 minute, de unde abia urma să ne urcăm în trenul pentru Brno. Până la Sturovo, granița dintre Ungaria și Cehoslovacia, drumul nici n-a fost atât de lung.

La gară în Brno nu ne aștepta nimeni, dar aveam adresa căminului unde trebuia să ne cazăm și, cum în oraș exista doar o Politehnică și căminele ei aferente, am nimerit ușor, cotind printre blocuri (și ele păreu de pe vremea imperiului) de mai multe ori.

*

*　　*

A doua zi de dimineață, în timp ce Vladi s-a dus la Politehnică pentru Congres, eu am plecat să văd Dietrischstein, palatul guvernatorului (german) cu același nume, de la începutul seolului al XVII-lea. Acolo, după cum aflasem, erau și exponate foarte vechi, începînd cu cele de arheologie. Clădirea în sine era barocă, de tipul barocului nemțesc, adică părea o cazarmă cu ceva artificii arhitectonice în dreptul ușilor și ferestrelor. Avea parter și două etaje. Am făcut bine că am început cu acest muzeu.

Brno fusese capitala Moraviei (ca regat medieval Moravia Mare, în care se includeau și Silezia Cehă și o parte a Bohemiei, dar și Valahia Moravă. La granița de vest fusese Slovacia).

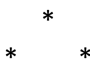
Geologic vorbind, Moravia cuprinsese o parte din Carpații Albi (Beskizii, care purtau numele triburilor de traci Bessi) și Sudeții (cuvânt de origine indo-europeană pentru mistreți, numele figurează în *Geografia* lui Ptolemeu; mistrețul a fost totemul tribal al calybilor, care locuiau în aria formativă de mai târziu a popoarelor indo-europene). Numele regiunii provine din cuvântul proto-indo-european (dravidian) mori (apă) și face parte din bazinul Dunării (Istrosul tracic), cel mai lung fluviu al coninentului. Zona este bogată în peisaje carstice, ca și la noi în Retezat sau Apuseni, ori în Munții Romanija din sudul Dunării. Există peșteri a căror vechime de locuire se ridică la 800.000 de ani și unde se află, ca în multe alte peșteri ale Europei, stalagmite prelucrate în formă de falus (simbol al triburilor fondatoare, care au atins uscatul după Marele Potop și au trăit alături de Neanderthalieni). În afară de Moravia și Silezia Cehă, din regatul medieval (secolul al XIII-lea, prima formă de stat) al Moraviei, mai făcea parte Pardubice, locul unde Jaroslav Hašek situează acțiunea romanului său plin de umor despre soldatul Šveik. În afară de Brno, mai sunt orașe importante ale regiunii Jihlina (și noi avem o Jilina) și Ostrava (și noi avem Ostrov). De altfel, tipul de umor al lui Hašek este identic cu acela al valahilor de la sud de Dunăre, azi în Bulgaria, celebri prin umorul lor nativ, care au aparținut marelui regat trac al Odrisiei, numit de Jireček shopi[131].

Masaryk, primul președinte al Cehoslovaciei ca stat liber, era și el de fel din Moravia, ca și Comnenius înaintea lui, ca și Freud, Husserl și pictorul Alfred Mucha, a cărui statuie se află în Hradul din Praga, aproape de statuia lui Masaryk însuși. O parte distinctă a Moraviei este și astăzi regiunea numită Valahia Moravă, unde valahii – conștienți de identitatea lor – provin fie din Carpații Albi (foștii daci liberi), fie din Epir, de unde au fost colonizați în veacul al IX-lea de împăratul Bizanțului, Vasile Bulgaroctonul, care-și propusese să fixeze astfel populația slavă dinspre nord, pentru a putea avea liniște în vreme ce lupta cu migrațiile venite dinspre Asia și cu dușmanii din Balcani. Mai mult: primul arhiepiscop al Moraviei fusese chiar Metodiu, cel venit de la Salonic să aducă dreapta lumină a creștinismului, împreună cu fratele său, Chiril. Valahii moravi păstrează până azi legenda lacului Morske Oklo (Ochiul Mării), care spune că el comunică, prin canale subterane (și mitice) cu Marea Adriatică. Ca și la noi, în Moravia se prepară din prune fermentate și distilate o băutură pe care românii o numesc țuică, iar ei șliboviță.

Cât despre Brno, capitala Moraviei, numele orașului amintește de cuvântul *welsh* **brin** (noroios) și de **bria**- de pildă Mesem**bria**, Cala**bria**, Um**bria**, ținuturi inițial colonizate de tracii insulari din Marea Egee (Mare Carpathicum pentru latini).

---

131 Astăzi partea aceea din teritoriul Bulgariei formează euroregiunea Shop. În România se spunea Țara Șopilor. Anton Pann se născuse acolo.

La Palatul Dietrichstein trei secțiuni ale muzeului vin să confirme istoria extrem de veche a locului, așa cum stă scrisă în cărți: secțiunea de Preistorie a Moraviei, aceea despre Mineralele regiunii și aceea despre Moravia Mare. În secțiunea dedicată preistoriei am citit mai întîi legenda fondatoare, care povestește despre un balaur mâncător de oameni (ca și Minotaurul!), fiind biruit și ucis de oameni. Simbolul lui era hipopotamul, exact ca și pentru zeul Nilului în Egiptul antic, fiindcă, altfel, în Cehoslovacia n-au fost niciodată hipopotami. Dar numele balaurului fusese, ca și la iliro-dardani sau la noi, Draci. Și acum echipa de fotbal a orașului se numește Draci (în Albania vechiul nume pentru orașul Durres era Drač). Am văzut statuete mici, din ceramică, identice cu acelea din insula Cipru (și care se află astăzi la Medelhafsmuseet[132] din Stockholm). Cea mai veche are peste 25.000 de ani vechime și ilustrează un areal cultural comun al lui Homo Sapiens european de aici cu acela din Mediterana de Est. Istoria regatului medieval al Moraviei este plină-ochi de lupta cu triburile și apoi cu puterile germanice, în principal cu Habsburgii. Cât despre mineralele din Silezia și Moravia, am văzut cristale și pepite care mi-au amintit de muzeul de la Roșia Montană, localizat chiar la exploatarea minieră, dar și de excursia cu profesorul geolog Marcian Bleahu. Ceva extrem de vechi îi înfrățea pe toți acești oameni, ale căror nume originare, în diverse limbi ale continentului, însemna același lucru: munteni. Așa cum i se spusese și Țării Românești, care cuprindea Câmpia Română, Muntenia. Trebuie să fi existat conștiința unității identitare până târziu, fiindcă Matei Corvin, un Basarab după tată, a cucerit Moravia în veacul al XV-lea, iar tătarii și turcii, care luptaseră cu Bizanțul cel plin de valahi, au invadat Moravia în veacul al XVII-lea. Și acum, în fiecare vară, la Vsetin (capitala culturală a valahilor) se organizează un festival folcloric în august, de Sfânta Maria. Portul popular e numit kroi, exact cum, la români, croi este croiala, în principal pentru iie. Moravia este și principala producătoare de vinuri a Cehoslovaciei.

La ieșirea de la muzeu m-am plimbat prin centrul vechi al orașului, care-mi amintea, și el, de Brașov. Am dat de Teatrul Reduta, cel mai vechi teatru din Europa Centrală, fondat ca tavernă cu spectacole în veacul al XVII-lea, în plină Renaștere. Tot acolo, în centrul vechi, erau – ca și la Praga, Primăria veche, un fel de culă ca pe la noi, dar mai bine fortificată, precum și vechiul cimitir evreiesc, trebuie că la fel de vechi ca și cel de la Varșovia.

M-am dus apoi la cămin, seara urma să fie întâlnirea de bun venit a tuturor participanților la Congres, inclusiv pentru însoțitorii ca mine.

---

[132] Muzeul Național de Istorie a României a găzduit o expoziție a Medelhafsmuseet cu exponate antice din Cipru.

*
* *

În dimineața următoare m-am dus să văd castelul Spilberk, o fortificație legată de lupta moravilor contra mai multor amatori străini de a-i stăpâni. Fortificația, cu pereți foarte groși, cu niște contraforți puterrnici, data din veacul al XIII-lea, dar fusese refăcută în stilul barocului nemțesc în veacul al XVII-lea. Primele bătălii care lăsaseră urme asupra zidurilor sale de incintă datau din veacul al XV-lea, de pe vremea războaielor husite. Jan Hus, care fusese prelat catolic, începuse lupta contra Vaticanului și a Bisericii Catolice în sens larg la 1415, din pricina sărăcirii sistematice a enoriașilor de către Biserică. Este considerat până astăzi inițiatorul tuturur mișcărilor protestante ale Europei. Faptul că, după uciderea lui, războaiele husite au continuat o jumătate de veac, atestă cât de multe erau de re-echilibrat în lumea Evului Mediu între păturile sociale. Nu este de mirare că husiții au vrut și unificarea identitară, iar Moravia a fost inclusă în această mișcare. Dar nobilimea pe de o parte, dorința germanilor de a-și aronda acest spațiu, au ascuns o serie de alte mișcări subterane, dar nu mai puțin puternice. Spilberk n-a putut fi cucerit nici pe vremea războaielor de 30 de ani, când suedezii l-au avut în cătarea tunurilor lor. Un capitol însemnat al existenței fortăreței a fost lupta contra Habsburgilor. În subsolurile sale adânci a fost una din cele mai de temut închisori medievale. Pro-husiți, pro-Habsburgi, pro-suedezi și-au sfârșit deopotrivă zilele, neștiuți de nimeni, în acele tenebre. Nu departe de ea era Austerlitz, locul unde avea să ia sfârșit în 1805 cariera lui Napoleon Bonaparte, acela care se crezuse Caesar pentru Europa și Mediterana și chiar fusese pictat precum Caesar de către Ingres. Dar închisoarea Slilberk își dăduse cu adevărat măsura cu prilejul refugiului, la Brno, al carbonarilor care luptau pentru unificarea Italiei și fuseseră alungați de rege. Trebuie spus că, la fel ca și francmasonii, carbonarii erau o masonerie a lemnului care debutase pe Coasta Dalmată, unde valahii erau în principal cărvunari (făceau cărbune din lemn) și țineau (inclusiv prin fortificații pe țărmul Adriaticii) un spațiu identitar străvechi și continuu, din Raška, azi în Croația (fosta Rasna, o veche colonie etruscă aflată acolo de pe vremea Imperiului Roman) și Principatul Zeta (de unde Mircea cel Bătrân și-a luat soție) până la iliri, în Epirul grecesc de azi. Mișcarea cărvunarilor s-a extins în Italia, ceea ce nu era de mirare, majoritatea populațiilor de dinainte de venirea latinilor aveau origini pelasgo-valahe și luptaseră îndârjit cu romanii, veacuri la rând. Dacia a fost doar una dintre ultimele cuceriri romane ale vechiului areal identitar. Carbonarii au fost aruncați și ei la fundamentul Spilberkului, unde și-au și sfârșit viața, după cum scrie Silvio Pellico, chiar unul dintre ei care a reușit să scape. Cu greu, dar după 1848 s-a născut în sfârșit Europa Națiunilor. Evident, lângă fortăreață se afla Catedrala Sfinții Petru și Pavel, cei doi sfinți apărători ai fortăreței, exact ca și la Sankt Petersburg, cetatea lui Petru cel Mare, al cărui sfetnic (în spiritul apărării moștenirii bizantine) fusese Dimitrie

Cantemir. Și acolo Catedrala Sfinții Petru și Pavel, cea mai veche din oraș, fusese făcută de un italian și nu semăna cu nici una din bisericile rusești, ci semăna mai curând cu primele biserici bizantine din Epir, avînd în plus săgeata prelungă, precum a bisericilor maramureșene, dar și a bisericilor vechi de la Pisa ori Genova.

M-am dus să văd și vechiul cimitir evreiesc din Brno, cel mai mare din Moravia și din Cehoslovacia în general, activ și astăzi. Datează din veacul al XV-lea și păstrează, ca și la noi în Maramureș, urma khazarilor fugiți din calea cruciaților și a cuceririi otomane. La origini khazarii erau neamuri turcice, dar au optat pentru o religie monoteistă, cea a semiților, spre a rezista astfel mai bine valurilor de năvălitori care veneau dinspre Asia, în principal mezii, parții, perșii. De altfel creștinismul instaurat de bizantini (nota bene, Constantin cel Mare provenea dintr-o dinastie ea însăși de neam tracic, de la Sirmium) se bazase pe folosirea aceluiași monoteism, Iisus însuși, ca și sfinții apostoli ai creștinismului, fuseseră semiți.

*

*   *

Seara ne-am dus, un grup mai mare de congresiști de prin diverse țări socialiste, să vedem viața de noapte a orașului. Erau deschise o mulțime de cârciumi și cârciumioare, iar ospătarii cu șorțuri lungi aproape până la pământ alergau de colo-colo cu fripturi și sticle de vin. Nu mai știu cine a ales o vinărie făcută în pivnițele vechi ale unei clădiri uriașe. Erau mai multe încăperi boltite, cu ziduri extrem de groase și cu lumină destul de puțină. Singurul care se transmitea bine era sunetul, care se auzea ca un vuiet continuu de valuri, deasupra cărora izbucneau, ici-colo, sunete mai ascuțite, râsete de femei. Nu era voie să se fumeze, din pricina aerisirii deficitare, dar cred că asta nu-i împiedica pe consumatori s-o facă, fiindcă simțem, peste toate, și mirosul de fum de țigară. Am pus alături cam trei mese pătrate, făcute din lemn gros, de brad. Trebuia să strigi ca să fii auzit și, oricum, nu auzeai ce ți se răspunde. Îmi amintesc că am stat lângă un matematician rus pe nume Mîșkis, siberian cred, cunoscut la el acasă, care devenise moscovit și membru al Academiei de Științe. Era blond și cu nasul cârn, semăna teribil de bine cu un frate mai mic al mamei, care, în socialism, devenise șofer. Așa că numele de cod al lui Mîșkis a și fost pentru noi, de la început, Șoferul. Mă plăcea, înclina delicat capul către mine și spunea ceva, după care râdea. Râdeam și eu, fără să știu de ce. La Brno locuia și el la același cămin cu noi, ne-am întors spre trei dimineața și nu ne-am dus să ne culcăm, ci ne-a chemat în clădirea de alături cu a noastră, unde descoperise niște căministe (restanțiere probabil) rusoaice. Ele aveau o sticlă de votcă Limonnaia (una rară și, pe deasupra, leningrădeană) și au desfăcut-o în cinstea noastră, a tuturor. Se bea pe sec, fără mâncare și fără apă. Eu am dat în primire după primele înghițituri și am plecat la culcare, trasă de braț de Vladi.

Din pricina acelei nopți, n-am mai fost bună de prea multe în ziua următoare. Noroc că seara plecam spre București.

10 octombrie

La ședința de la „Viața Românească” am fost înjurată copios de Eugen Simion, care zicea că aș fi contra scriitorilor ca entitate și că n-o să fiu primită printre ei. (Evident, a fost coleg de an la facultate cu Geta Dimisianu). În locul lui Ianoși, la ședință a venit Zigu Ornea (din partea Biroului Secției de Critică Literară a Uniunii). Zigu însă e mai înțelept și știe cam ce se petrece la Uniune în registrul preluării puterii. Așa că, la vreo câteva zile după ședința cu pricina, m-a îmbrățișat în holul Casei Scânteii și mi-a spus că n-o să ne certăm noi pentru „boul de Simion”. „Boul” urmează să-mi aducă la citit următorul număr din „Caiete critice” și un număr dublu dedicat lui Sorin Titel. Valoarea lui Titel în sine e o făcătură gen familia Dimisianu. Eu văd ce scrie, îl văd și pe el, adesea la concertele de la Ateneu și vorbim. El însuși e departe de a crede că este cine scriu „Caietele” că ar fi.

În vară am organizat împreună cu Gigi Chivu și Ileana Danciu (măritată Coman, cu fiul unui ministru adjunct de la Sănătate) întâlnirea de 15 ani de la absolvirea facultății și m-am dus și la Râmnic la întâlnirea de 20 de ani de la absolvirea liceului. Ambele au fost plăcute. Ca pretutindeni, și în interiorul generației noastre lumea este împărțită în găști.

Tot în vară, romanul meu a fost scos din planul Editurii Albatros pe baza unui referat (nesemnat!) scris de cineva, zice Sântimbreanu, de la Centrala Editorială. Nu-mi vine să cred că sunt pe cale să devin „autor interzis”. Nu știu ce dedesubturi sunt, dar am de gând să mă duc la Lenuța Doxănescu și la Mihai Dulea. M-am dus la Dulea. Fricos și prost.

Când m-am dus la Lenuța Doxănescu, nu era în birou, dar pe masa ei trona referatul la romanul meu, scris de mână. L-am luat, l-am împăturit și am plecat.

În aceeași zi, la prânz, când m-am dus la bufetul Consiliului de la parter, s-a apropiat de mine Liviu Călin (poet cică) de la Centrala Editorială. Era foarte încurcat, și-a cerut scuze pentru referat și mi-a spus că așa i se ceruse să-l facă de la CCES (ori Lenuța, ori Radu Constantinescu). Mai întâi, nu știusem cine l-a făcut. Pe urmă, tot nu-mi era clar ce însemna „i se ceruse”. Poate nici n-aș fi aflat dacă, în aceeași zi, mai spre sfârșitul programului, n-aș fi dat de Radu Constantinescu pe coridor, cu o figură stânjenită și care mi-a spus că el nu poate tolera să fie publicată cartea, unde a recunoscut precis, dar precis, că e vorba de Vasile Nicolescu și de nevastă-sa, iar el stă acum chiar pe locul lui Nicolescu. Că așa a fost, totul este exact, dar nu, nu se poate! Pe de altă parte, în biroul nostru am aflat că Radu Constantinescu îl propusese pe Liviu Călin pentru o bursă în Italia, ideea (și banii) se acceptaseră, iar poetul-referent urma să plece. Cam asta e cu literatura... Am acceptat să nu mai fie publicat romanul, deși sper ca, într-un viitor când contextul o să fie altul, să-l public totuși.

Ne-am hotărât să ne luăm televizor color. E cu listă de așteptare, aceasta fiind prima serie de televizoare color care se va vinde în România.

25 octombrie

Aflu că au fost scoase din proiectele de planuri editoriale aproximativ 30 de titluri, aproape toate aparținând celor din generația mea (numită de Laurențiu Ulici, nu știu de ce sau la sugestia cui, Promoția ’70). Prin urmare menirea noastră este aceea de a deveni vinovații de serviciu ai tensiunilor din lumea românească. Suntem o generație-țintă, drept care nici nu merităm altceva decât numele de promoție... Și încă, eu puteam vedea asta doar la nivelul literaturii, dar cine știe ce se întâmplă și prin alte sectoare de activitate ale măiestrei civilizații românești, care a atins apogeul socialismului… Cum? Și nimeni altcineva nu e vinovat? Chiar nimeni nu mai e vinovat de nimic?

Cu o generație întreagă se încearcă producerea unei fracturi în continuumul cultural al țării Mi-am amintit de Ray Bradbury care scria, în *451^0 Fahrenheit,* că nu trebuie să arzi cărțile unei civilizații, cum au făcut naziștii, e suficient doar ca o singură generație să nu le poată citi pentru ca să începi un proces de distrugere. Neo-nazism pe față, deci… Eugen Simion ca actant principal... Pesemne că asta e proiecția la care se gândesc niște minți despre care încă nu știam cui aparțin. Ar trebui completat cu: o generație care să nu poată scrie cărți, să nu poată lăsa o mărturie despre ce se întâmplă și una care să nu le poată citi. Tiberiu Avramescu era de părere că e vorba de o turnătorie către Securitate care pleacă de la Direcția Literaturii din CCES. Se gândea la Lenuța Doxănescu și amica ei, Dimisianu. Dar nu, dincolo de asta bănuiam că exista un cap mult mai sus, extrem de ticălos. În cultura română au mai fost generații care au pățit așa ceva.

O carte a Gabrielei Negreanu a fost scoasă din plan tot atunci, din cauza „greșelilor” pe care le făcuse chipurile ea, ca redactor, neamendînd texte dintr-o carte de versuri a Ilenei Mălăncioiu. Dar Ileana Mălăncioiu însăși n-a pățit nimic. Gabi are dovezi că, peste capul ei, Lenuța Doxănescu și Liviu Călin au lăsat texte pe care ea le scosese. Deci cenzura îi apără pe anumiți autori și se apără pe ea însăși învinuindu-i pe redactori[133]... Gabi chiar a protestat cu dovezile ei în mână și n-au mai putut s-o sancționeze. Dar am mai avut două colege în aceeași situație, tot atunci: Mirela Roznoveanu și Marilena Rotaru. Mirela lucra la „Scânteia tineretului”, cartea ei era un eseu foarte frumos despre valorile culturii, ingenios scris, mi-a povestit plângînd conținutul cărții chiar acolo, în fața Casei Scânteii. Marilena lucra

133 La nivelul anului 2019, în plină pandemie de coronavirus, Google a început cenzurarea masivă a utilizatorilor. Mă refer la cei români, despre alții nu știu. Mi s-a întâmplat asta, pe site-ul meu de pe YouTube, unde postasem un filmuleț de 3,5 minute numit Scythia Minor (după numele antic al Dobrogei) și care prezenta (fără comentarii, doar cu muzică) piese din Muzeul de Arheologie de la Constanța. M-au înștiințat doar că au șters filmul, cu „No reply". Dar am dat reply, scriind pe românește și explicând semnificația filmului și protestînd pentru cenzură. Mi s-a răspuns (pe romanește!) și au reafișat filmul, cu unele restricții de categorie de vârstă. Deci, conchid, există cenzori de-ai noștri, doar arondați la alții și care, în plus, nu prea știu istorie. Pesemne nici multe altele...

la televiziune și am aflat doar din auzite că pățise la fel ca noi, dar nu știu despre ce carte era vorba. Nu, nu era o întâmplare, eram o țintă. Mă gândesc că sistemul socialist era împins voit la pieire, noi eram cezura, locul de întrerupere valorică. Iar cei de calibrul Lenuței și Getei Dimisianu erau "influenceri"… Fără să vreau m-am gândit la fibra anticomunistă a lui Churcill și la codicilul nescris din Carta Atlanticului (despre care Churcill însuși a vorbit într-o conferință de la Zűrich), care voia să facă din SUA și NATO protectorii Europei…

10 decembrie

În final, cei scoși de prin planurile editurilor au fost în jur de 50. Nici unul n-a fost reintrodus. Mirela Roznoveanu s-a dus în audiență la Radu Constaninescu și el i-a spus, cinic, că „o să intre în plan în ‘87, ’88, ’89, ce atâta zor! Nu faceți o problemă politică din faptul că vi s-a refuzat o carte!” Din toate, e interesant de observat că el, nu altcineva a pus chestiunea unei probleme politice și nu de gașcă avidă de putere... În ce mă privește, Radu Constantinescu însuși i-a spus lui Moldoveanu, șeful de cabinet (adică securist) al lui Petru Enache (după cum am aflat de la securistul CCES, el însuși autor de poezii pe care mi le dă la citit), că am scris o carte despre Vasile Nicolescu (!).

Un exemplar din roman e la Țoiu, mi l-a cerut chiar el să-l citească, după toată tevatura. D. R. Popescu mi-a spus, după ce i-am povestit toată tărășenia: „Să nu te lași!” Dar știe și el ce știu și eu: toată scriitorimea, de oriunde ar fi, e în colimator... Daniel Drăgan, de la „Astra” din Brașov, care-l știe pe Dulea de când era secretar cu propaganda la ei la județ, și-a amintit și mi-a spus și mie că Dulea, fiind încă la Brașov, i-a spus că breasla scriitoricească o să dispară din lipsă de hârtie și din lipsă de bani.

Pe 22 plecăm în vacanță de sărbători la Tușnad și ne întoarcem de Revelion.

1986

9 aprilie

N-am mai scris demult. Ei, între timp s-a mai întâmplat câte ceva prin lumea literară care să pună într-o lumină nouă propriile mele evenimente. Lenuța Doxănescu[134], principalul opozant în problema romanului meu, a fost dată afară pentru pactizare cu dușmanul de clasă (sună ca îmediat după al doilea război mondial!) Era venită de la Cenzură (care chipurile s-a desființat) cu echipa ei și devenită director pentru îndrumarea sectorului editorial, pe care l-a transformat în cenzură, după cum s-a întâmplat și cu secțiunea de presă. Radu Constantinescu[135], directorul Direcției Literaturii în totalitatea ei, a fost chemat la Secție de Petru Enache și făcut incapabil și neorientat. După ce s-a întors la serviciu, m-a chemat și m-a rugat, între patru ochi, să mă duc la D. R. Popescu (fiindcă mă ocup de Uniunea Scriitorilor) și să-l rog, din partea lui (că o mână spală pe alta!) să fie sprijinit printr-un scandal scriitoricesc pentru felul cum au fost blocate o serie de cărți – și s-a referit în mod deosebit la Ana Blandiana. D. R. Popescu (eu bănuiesc că el fusese deja la Petru Enache de când cu toate cărțile noastre interzise) a convocat Consiliul Uniunii Scriitorilor și l-a lăsat pe Octavian Paler să facă scandal, dar îi invitase și pe Enache și Dulea. Enache a făcut o criză de nervi, Dulea s-a cam speriat, dar de spus a spus că nimeni n-are nimic cu Paler (care e și el, de fel, de prin județul Brașov, de unde vine Dulea. Aflu și că madam Dimisianu, care e cu ceva ani mai mare ca soțul ei, Gabriel, l-a părăsit ca să se mute la Paler acasă și să-l îndoctrineze). D. R. Popescu a căpătat în schimb dreptul de a scoate almanahuri la sfârșit de an aproape pentru fiecare revistă a Uniunii. Mircea Sîntimbreanu, directorul Editurii Albatros, a fost și el dat afară, pentru mai multe cărți, unele fiindcă apăruseră, altele fiindcă nu apăruseră. Gabi Negreanu a fost și ea dată afară sub pretextul avansării la Centrala Editorială. Motivul, în ce-o privește, este publicarea unui volum de versuri al Ilenei Mălăncioiu (care însă n-a pățit nimic, deși mie îmi apare ca o instigatoare pentru prăbușirea generației care ar veni după ea! Mă gândesc tot la Ray Bradbury!) Pe Liviu Călin l-am scos cu mâna mea din proiectul de plan al Electrecordului, unde se gândea să-și imprime un disc.

Dorin Tudoran de la „Luceafărul” a venit la noi în birou, după ce zicea că o să facă și greva foamei, i-a înjurat copios pe cei de la „România literară” și ne-a spus, cu această ocazie, că el nu mai poate, s-a hotărât să emigreze.

---

[134] Am întâlnit-o la Biblioteca Academiei în 1999, pe când mă pregăteam să plec la Paris pentru o emisiune TV. Ne-am salutat, am întrebat-o ce face. A zâmbit, dar nu mi-a spus nimic. Lucra la o colaborare editorială, după cum am văzut.

[135] L-am revăzut la un concert din Festivalul Enescu, după 2000. Era recăsătorit, dar nu mi-a spus unde lucra.

A venit la noi pentru o ședință Emilia Sonea, adjunct de șef de Secție, care a început destul de dur, dar a sfârșit-o mai moale, zicînd că a găsit oameni serioși și care muncesc bine. Radu Constantinescu și-a exprimat, în grup restâns, părerea că toate presiunile nu vin de la Secție, ci de mai de sus, de la tovarășa Ceaușescu. La Muzeul Literaturii municipiul a schimbat conducerea și a venit în locul celei dinainte una formată chiar din oamenii de la municipiu. Mi se pare că trăim într-o derută continuă. Cred că ordinele, contra-ordinele și schimbările de personal reflectă o derută continuă și profundă. Pare o tentativă de pliere la impulsuri venite din afara țării și a lagărului socialist, în interiorul căruia nimeni nu mai apără pe nimeni.

august

La începutul lunii am plecat la Voineasa. Anul ăsta n-am mai fost decât, de 1 Mai, la Predeal. Eram frântă, mai ales că începusem să scriu cartea despre Cantemir și aveam nevoie de ceva liniște ca de aer. Voineasa e folosită ca loc de vacanță mai ales de craioveni, e și destul de aproape de ei. E o stațiune mai de calitatea a doua (nu prea elegantă), o sfoară de case între două cline de munte, pline de pădure de brad. Ne-am cazat la hotelul Vidruța, care are opt camere cu totul, parter și etaj. E de fapt o vilă. Am ales o cameră la etaj, cu balcon destul de mare, spre pădure. Ziua puteam sta acolo, la o masă, să scriu. În general e liniște, cu excepția orelor de prânz (vilele sunt arondate unui restaurant unic, cam ca la Borșa), când fetele de a bucătăria restaurantului dau drumul la muzică (în general jazz) de răsună valea și zăngăne geamurile. În restaurant nici nu se poate vorbi din cauza asta, îți trosnesc urechile de atâta zgomot. Am mâncat multe ciuperci, trebuie că le cumpărau de la localnici, după cum și noi am cumpărat zmeură cu găleata, e aproape gratis.

Tot acolo și tot atunci i-am cunoscut pe Oliviu Gherman[136] și pe soția lui, Rodica. Ambii erau profesori la Universitatea din Craiova, el la Fizică și ea la Matematică și ambii absolviseră Universitatea din Cluj. Erau mai mari ca noi, deveniseră profesori universitari înainte de a se fi interzis înaintările în grad în învățământ. Discutam multe și de toate, umblînd pe cărări de pădure, dar nu reușeam nicicum să ne dăm seama începînd din ce punct aveau loc toate schimbările de registru care ajungeau până la viața noastră de zi cu zi. Doar un lucru ni se părea cert: fenomenul depășea cu mult granițele României și, probabil, ale Europei.

---

[136] Oliviu Gherman (1930-2020) – fizician, profesor la Universitatea din Cluj, apoi la aceea din Craiova. După 1989 membru al FDSN, a făcut și carieră politică, fiind președintele Senatului României (1992-1996), în care calitate m-a adus la Senat pe postul de consilier pentru Mass Media (lucram la SRTV). A fost apoi ambasador al României la Paris, în perioada procesului de integrare a României în Uniunea Europeană, când am și produs emisiuni și documentare legate de relațiile româno-franceze.

9 decembrie

Prin urmare au trecut mai multe luni de când n-am mai notat nimic. Între timp Lenuța Doxănescu a fost pensionată în chip forțat. Locul ei e și azi liber. Liviu Călin a fost mutat de la Centrala Editorială la Editura Cartea Românească ca redactor principal I cu atribuții de redactor șef, în locul lui Cornel Popescu.

Romanul meu se află în planul pe 1986 tot la Editura Albatros, unde redactor de carte este Domnița Ștefănescu, o fostă colegă de an de la facultate, soția lui Alex Ștefănescu. A fost citită în prealabil de Mihela Vârtopeanu de la CCES și de Lucian Cursaru de la Centrala Editorială. Titlul cu care a intrat în plan și va apare este *Misiunea de investigare*. Gabi Negreanu a intrat și ea în planul pe 1986 cu versuri la Editura Cartea Românească, la fel Mariana Ionescu și Mirela Roznoveanu (ambele cu proză). Doar Marilena Rotaru a renunțat la bătălie. Gabi a fost în vară la Festivalul de Poezie de la Bruxelles, dar n-a reușit să plece de la Centrala Editorială înapoi la editură. Radu Constantinescu e ceva mai politicos cu mine și mi-a dat să mă ocup pe „România literară".

Mihai Dulea este extrem de dur cu Uniunea Scriitorilor. Pentru vreo două fotografii considerate necorespunzătoare în „Almanahul Vieții românești", ale lui Florin Pâcă (materialul *Dragostea și Universul*) a topit tot almanahul, cu toate că operația de refacere era în curs. Aud că ordinul vine, în fapt, de la Cabinetul 2. Lui Ioanichie Olteanu, redactorul șef și Gheorghe Pituț, responsabil pentru almanah (secretarul general al revistei) a cerut să li se desfacă de către Uniune contractele de muncă, deși colaborările la almanah s-au plătit (30.000 lei). Evident, Pituț, care știe ce se întâmplă, are și el partea lui. Aud că pentru almanah a luat el personal 19.500 de lei, iar Viorel Știrbu, responsabil cu mișcarea de cadre a Uniunii, a luat 12.500. O avea și Dulea dreptatea lui... Dulea a cerut recuperarea banilor din buzunarele împricinaților. Mai intră în discuție și secretarul general de redacție, Cârciog, care i-a trimis la Londra unchiului lui, contra cost, imaginile incriminate ale lui Pâcă. Să vedem ce reacție au D. R. Popescu și Consiliul Uniunii, fiindcă angajații sunt ai Uniunii, nu ai lui Dulea. L-am înștiințat pe D. R. Popescu din clipa când informarea a plecat de la Dulea la Secție (semnată și de Suzana Gâdea), la Enache. Iar D. R. Popescu m-a rugat să dau drumul „Almanahului" pe răspunderea mea și cu promisiunea lui că vor fi făcute toate modificările în ce-l privește pe Pâcă. Nici nu vreau să mă mai gândesc la Cârciog, secretarul tehnic al „Vieții românești", amic cu Pâcă și Pucă (porecle?), doi băutori vestiți de la bufetul Uniunii, unul poet și altul desenator. Dar nu știu dacă ne vom putea mișca peste hotărârea Secției. Am aflat – i-am spus lui D. R. Popescu și s-a speriat îngrozitor – că urmează o analiză a situației economice a Uniunii. Păi Fănuș Neagu de pildă, bețiv notoriu, din categoria lui Pâcă, susținut puternic de Eugen Simion, se împrumtă de ani buni de la Uniune pe ideea că urmează să-i apară o carte și o să dea banii înapoi din drepturile de autor. Deși cărțile lui sunt rare și mici, sunt plătite extrem de bine pentru ca Uniunea să mai

recupereze ceva din bani. Săraca Unuine! Vorba e că așa devine celebru scriitorul Fănuș Neagu. Uniunea e o vacă de muls pentru o gașcă (de obicei susținută tot de cineva din Uniune, care pretinde că apără literatura cu origini țărănești, fundamentul identitar al nației!)

*

* *

Lui Vladi trebuie să-i apară lunile astea o carte la Editura Enciclopedică. Redactora lui i-a spus că Geta Dimisianu, mutată acolo de la incidentele legate de cartea mea despre Tudor Vianu, nu pierde absolut nici o ocazie ca să mă bârfească în mod copios.

Nu putem pleca o săptămână la Sinaia, așa cum voiam, pentru că facultățile nu mai au vacanță de Crăciun, cum aveau, ci se țin cursuri până pe 28 decembrie.

Verișoara mea de la Sibiu, Adriana, care e studentă la japoneză, în București, stă tot la gazdă, deși le-am spus alor ei s-o mute la noi. S-a amorezat anul trecut de un politehnist (nativ din Iași) și ai ei nici nu vor să audă, fiindcă e băiat de popă! Nu i-a trecut nici anul ăsta, cred că s-au mutat amândoi pe undeva, fiindcă n-am mai dat de ea la gazdă. Taică-su mi-a dat telefon să anunț eu miliția s-o caute, dar nu cred că miliția rezolvă chestiunile de amor între doi tineri. Pe Adriana am văzut-o la un moment dat pe stradă, dar eram într-un autobuz. Părea bine. Am fost la ea la facultate, aud că are note mari și e prietenă cu fiica ambasadorului Egiptului la noi, colegă de facultate cu ea, la care înțeleg că se duce des. Dar acolo nu mă pot duce eu...

M-am apucat să fac serios documentarea pentru cartea despre Dimitrie Cantemir.

M-am împrietenit cu Al. George, îi place să vorbească, vine pe la noi de obicei cu o geantă mare în care are cartofi și cărți. Iar eu îi fac rost de la bufetul CCES de pui la pungă (două bucăți la pungă, poreclită Frații Petreuș, după numele unor interpreți de folclor, mici și slabi). Însă George e mulțumit. Mi-a spus că taie în patru fiecare pui și astfel își asigură toată săptămâna. Mai ia prânzul la Pascal Bentoiu[137], care stă într-un bloc aproape de al nostru și cafeaua la noi. George e fiul unui director interbelic de bancă, Georgescu pe nume și, avînd dosar prost, n-a putut să facă nici măcar facultatea. A fost desenator la un insitutut tehnic, apoi funcționar la Biblioteca Academiei. Dar scrie eseuri și critică literară, cărți bune, de om cultivat. Îmi povestește amintiri din copilărie…

Anul ăsta, în vacanța de la Voineasa, am lucrat și am dormit. În toamnă ne-a vizitat Švabik, prietenul lui Vladi de la Praga, vicepeședinte al Societății Cehe de Matematică și ginerele fostului director al Insitutului de Teorie Literară din

---

[137] Pascal Bentoiu (1927-2016), compozitor, elev al lui Mihail Jora. A scris simfonii și concerte pentru pian. Căsătorit cu Annie Bentoiu, elvețiancă după mamă (din partea franceză), traducătoare din limba franceză. După 1989 a fost primul președinte al Uniunii Compozitorilor.

Cehoslovacia (academician). Și el și socrul lui și-au depus carnetele de partid când au intrat sovieticii în Praga, așa că nu le merge prea bine. Anul trecut Švabik[138] a reușit să-și ia doctoratul și să se întoarcă în învățământul superior pe post de conferențiar. E prieten cu Jarnik, matematician și el la Universitatea Carolină, nepotul marelui lingvist Jan Urban Jarnik (prieten cu Nicolae Iorga). Prin Švabik l-am cunoscut și eu pe nepotul lui, Jiŕi Jarnik, rector al Universității Caroline.

10 decembrie

Azi mi s-a luat „România literară" și mi s-a dat în loc „Luceafărul". Nici nu mă mai uimește starea mea de stabilitate în schimbare. Nu mai am nici „Astra", dar încă nu știu cine a primit-o.

16 decembrie

Pe 12 decembrie am avut prima discuție cu Virgil Cândea în legătură cu Dimitrie Cantemir. Am fost pentru asta la Asociația România, unde e președinte, chiulind de la serviciu. Cândea stăpânește perfect chestiunea Cantemir, deoarece e pasiunea lui de-o viață, e istoric, face ediția de *Opere* Cantemir, a descoperiit în SUA și a adus în țară manuscrisul *Hronicului* lui Cantemir. A fost cu mine deferent-entuziast. Mi-a furnizat texte prețioase de-ale lui Cantemir, aflate în arhivele rusești (nu oriunde, în Arhivele lui Petru cel Mare): *De muro Caucaseo, Loca obscura, Panegyricum* și mi-a indicat o mulțime de surse pentru completarea informației aferente. E un om în vârstă de-acum, înalt, slab, distins à l'anglais (m-a și tratat cu un ceai englezesc bun) și cu doi ochi foarte curioși în dosul lentilelor groase ale ochelarilor. Un cărturar... Parfait courtois! Aflu că e de fel de la Focșani! Aproape de Râmnic, cum s-ar zice!

Al. George nu mi-a mai dat nici un semn de viață, deși mi-a luat două pixuri sub pretext că le repară, doar ca să aibă prilej să mă mai caute. Cum el se duce la Asociația Scriitorilor în fiecare marți, iar asociația e în aceeași clădire cu redacția „Vieții românești" (de care știe că mă ocup), presupun că s-a speriat de destituirea lui Ioanichie Olteanu și al lui Gheorghe Pituț pentru desenele lui Pâcă din almanah. Alexandru Balaci, care este vicepreședinte al Uniunii, va gira conducerea revistei în continuare.

Bonea vrea să ne vedem la Electrecord joi, pentru un disc cu vocea lui Amza Pellea, pentru care eu am ascultat banda brută imediat după ce s-a fonotecat banda Bălăiță – Țoiu. Să vedem dacă pot să mă duc înainte de vacanță.

---

[138] Stefan Švabik a fost profesor la Departamentul de Matematici Aplicate al Universității Caroline, unde Jiří Jarnik (nepot de frate al marelui romanist, prieten cu Nicolae Iorga, Jan Urban Jarnik) era decan și, pe când lucram la SRTV mi-a facilitat filmarea de documente ale unchiului său, aflate la Universitatea Carolină, precum și un intervviu despre prietenia dintre Masaryk și Jan Urban Jarnik, bazat pe documente de familie, pentru un documentar difuzat pe TVR2.

Țoiu, care e și el vicepreședinte al Uniunii, avertizat de mine despre necazurile cu almanahul „Vieții românești”, a dispărut la Sinaia pentru două săptămâni. Dar nu l-a lăsat inima și a venit o zi să mă întrebe ce să mai facă.

Azi am vorbit cu Mihai Dulea să-mi semneze o adresă către Biblioteca Academiei ca să pot împrumuta cele 8 volume ale lui Gr. Tocilescu – ediția de *Opere* Dimitrie Canemir[139], să le citesc acasă. De asemenea, aș vrea să-mi înnoiesc permisul la Fond Special (cărțile interzise).

E aproape miezul nopții și azi dimineață m-am trezit de la 4,30, când s-a sculat Vladi ca să se ducă la gară pentru trenul de Craiova (e marți).

19 decembrie

Am lucrat cu Alexandru Balaci la refacerea almanahului „Vieții românești”, mai exact la înlocuirea unei părți a ilustrației (am aflat că a trezit furia Elenei Ceaușescu, la ea s-a dus Enache!) Am lucrat în biroul lui Traian Iancu și au mai venit Gheorghe Pituț (retrogradat), Cezar Baltag[140] (poet și traducător, introvertit și simpatic, s-a oferit să-mi facă o diagramă a zodiei mele – Leul – bazată de *Efemerdele* pe care le primește de la Paris), Damian Necula (băiatul ăsta mi-a spus zilele trecute că el are de gând să rămână în străinătate. Asta dacă o să poată pleca). Țoiu era în biroul lui D. R. Popescu, dar nici unul din ei n-a dat semne că știe ce se întâmplă. Țoiu a venit de la Sinaia, a dat chiar el sfoară-n țară, doar pentru că e zi de leafă. Cineva dintre noi a zis: „Enache l-a oprit!” Iar Balaci: „N-avea el curajul ăsta!”

Am bătut la mașină oferta pentru Cantemir, deoarece Vârgolici (istoric lterar, fost coleg și amic cu Ion Dodu Bălan), redactor șef la Editura Minerva, a insistat să-i dau ceva editurii unde am lucrat. „Tera, mai am trei ani până la pensie, mi-a zis. Îți promit că apare!”

24 decembrie

Am să dau luni „României literare” un grupaj de articole (diverși autori) interzis în 1983 la „Caiete critice”, despre romanul politic. Am păstrat texele. Poate reușesc ei să le publice. Sunt articole semnate de Maria Luiza Cristescu, Laurențiu Fulga, Norman Manea, Alexandru Paleologu, Octavian Paler.

---

139 După 1989, prin 2007, o editură mi-a solicitat o ediție de texte Cantemir pentru elevi și m-am dus la Biblioteca Academiei ca să consult ediția lui Tocilescu. Din cele 8 volume rămăseseră 5, care fuseseră întregistrate la fișierul bibliotecii ca și când părțile unui volum ear fi fost volume separate. Oricum, trei volume lipseau, cineva și le însușise. Cred că nu era singurul titlu de carte dispărut în acest fel.

140 Cezar Baltag (1939-1997), poet și traducător. Basarabean născut lângă Hotin. Avusese un frate care a murit tânăr și i se părea că asta se întâmplase pentru că el îi făcuse astrograma și îi influențase astfel viața. Era extrem de serios și rezervat. Redactor la revista „Viața românească", a tradus în românește *Istoria credințelor religioase* de Mircea Eliade, pe care mi-a dat-o cu dedicație.

1987

4 ianuarie

Cu o zi, două înainte de Anul Nou Mihai Dulea[141] a ținut să-mi ureze succes în anul care vine. Aud că are și el o fată, trebuie să fi terminat facultatea (arhitectura cred). În orice caz, mi-a dat și numărul lui de telefon de acasă.

Am găsit în arhiva Direcției și am luat informarea (datată 23.10.1978) lui Vasile Nicolescu grație căreia au fost desființate Colocviile Uniunii Scriitorilor. Și asta cu motivarea că la Colocviile de Poezie Șt. Aug. Doinaș se referise la subiectivismul directorului Direcției Literaturii din CCES (adică Nicolescu însuși, tot poet). Informarea a fost trimisă lui Miu Dobrescu, șeful CCES și lui Virgil Cazacu (la Secție). O anexez:

<u>Informare asupra Colocviului Național de Poezie de la Iași</u>

În perioada 18-20 octombrie s-au desfășurat la Iași lucrările Colocviului Național de Poezie organizat de Uniunea Sccriitorilor, cu sprijinul organizatoric al Asociației Scriitorilor din Iași. Colocviul a avut ca obiectiv discutarea problemelor actuale ale poeziei, sarcinile acesteia în raport cu rolul educativ al artei și literaturii din țara noastră.

Obiectivele stabilite pentru acest colocviu nu au fost atinse decât într-o foarte mică măsură, datorită – în primul rând – unei defecțiuni de organizare. A lipsit un referat care să analizeze obiectiv problemele actuale ale creației poetice și care să exprime punctul de vedere autorizat al Secției de Poezie a Uniunii Scriitorilor. Scrierea referatului a fost încredințată tov. Șt. Aug. Doinaș[142], care a exprimat un punct de vedere strict personal, profund subiectivist. În al doilea rând, semnalăm faptul că nu au fost pregătite dezbaterile spre a se asigura participarea la cuvânt a

---

141 Mihai Dulea (n. 1929) s-a ocupat de economie politică (mai întâi la Editura Politică, devenită după 1989 Editura Humanitas, director și co-proprietar Gabriel Liiceanu), apoi la Universitatea de Partid. Din 1985, când a venit la CCES, a fost continuu (și uneori nemotivat, nefiind el decidentul) considerat zbir al cenzurii. Procedura de lucru cu el, ca și cu alți activiști, a fost aceea de a victimiza o echipă restrânsă, adesea pentru a-i face scăpați pe vinovații reali care au destabilizat țara acționînd, în principal, prin artiști (de orice profil). Acest lucru nu se putea face fără Serviciile de Informații și o parte a activului de partid însuși.

142 Șt. Aug. Doinaș (1922-2002), pe numele real Ștefan Popa (căsătorit cu balerina Irinel Liciu), atunci redactor la „Secolul XX", semnase, ca poet tânăr, înainte de al doilea război mondial, *Manifestul Crinului Alb* (Sibiu, 1943), o tentatăvă de apărare a valorilor și standardelor interbelice, ale României Mari, motiv pentru care fusese arestat după război. Prieten cu Ion Caraion (nume real Stelian Diaconescu). După 1989 s-a înscris în Partidul Național Țărănesc și a fost senator (1992-1996) în Parlamentul României. Am făcut în cinstea sa un documentar care era dedicat scriitorului. Am fost la el, mi-a arătat pagini manuscrise din *Jurnalul* antebelic al lui Caraion și mi-a citit, în Cișmigiu, versuri inedite (le-am publicat în cartea mea, *Viața în jurul Mediteranei și Proiectul România*). Când i-am dus, la Senat, o casetă cu documentarul său aniversar, a sărit peste două rânduri de scaune ca să vină să-l ia.

celor mai reprezentativi poeți care puteau exprima poziții realiste, angajate, militante, discuțiile fiind dominate de luările de cuvânt ale unor membri ai Uniunii Scriitorilor care nu reprezintă valori autentice în poezia contemporană.

În al treilea rând, menționăm că nu s-a asigurat o conducere corespunzătoare lucrărilor colocviului, prezidiul – alcătuit întâmplător – neintervenind pentru orientarea discuțiilor într-un spirit constructiv.

În referatul prezentat de Șt. Aug. Doinaș, care a stabilit cadrul general al dezbaterilor, s-au făcut aprecieri neargumentate, care au aruncat o lumină falsă asupra realizărilor și tendințelor actuale ale poeziei noastre, cât și asupra climaului literar. Lăsând impresia că se declară împotriva poeziei patriotarde, referatul a combătut în esență orientarea fermă a poeziei actuale spre problematica socială și politică de actualitate. Afirmînd că, după desființarea cenzurii atmosfera s-a înrăutățit prin instaurarea unei cenzuri personale la diverse nivele, Șt. Aug. Doinaș s-a ridicat în fapt împotriva îndrumării de partid în domeniul creației literar-artistice.

În cadrul discuțiilor, o serie de vorbitori au luat atitudine împotriva interpretărilor propuse în referat, pledînd pentru o poezie de puternică angajare socială și politică, pentru ridicarea continuă a calității ideologice și artistice a creației, pentru combaterea evazionismului și imposturii (Vasile Nicolescu, Ioan Alexandru, Edgar Papu, Alfred Kitner, Josef Bálogh). Cele mai multe luări de cuvânt însă – urmînd sugestiile referentului – au pledat pentru libertatea absolută a creației, căutînd să legitimeze dreptul la existență al literaturii neangajate, a stărilor depresive ale individului (Mihai Ursachi, Nora Iuga, Gh. Grigorescu, Florica Mitroi, Al. Paleologu, Dan Verona, Ion Iuga, Ion Drăgănoiu, Constantin Abăluță ș.a.). A fost susținută, de asemenea, ideea că literatura trebuie să se dezvolte spontan, potrivit înclinațiilor subiectiviste ale creatorilor, în afara comenzii sociale și sustrasă oricărei îndrumări.

S-a afirmat, de asemenea, că nu sunt create condiții materiale financiare și tipografice pentru valorificarea creației poetice, cerîndu-se înființarea și a unei reviste speciale pentru poezie.

S-au solicitat, de asemenea, mai multe burse și călătorii de sudii în străinătate, inițierea unui festival internațonal de poezie la București, asigurarea unor condiții materiale concrete pentru difuzarea poeziei noastre peste hotare.

În cadrul colocviului s-au manifestat și două poziții de iresponsabilitate cetățenească și politică totală: Ion Gheorghe (care a comentat calomnios persoana președintelui Uniunii Scriitorilor) și Dorin Tudoran (care a atacat, pe de o parte, poeții care cultivă poezia patriotică, vizîndu-l în special pe Adrian Păunescu, numit «licheaua necesară» a epocii noastre și pe de altă parte ideea de îndrumare reprezentată la noi de către «omul anti-artist».

În închierea lucrărilor a luat cuvântul tov. George Macovescu, care a precizat sarcinile actuale ale poeziei noastre în vederea intensificării funcției ei modelatoare și a combătut unele din pozițiile teoretice și din revendicările menționate mai sus.

Ținînd seama de faptul că multe dintre intervenții au avut un caracter puternic subiectivist și revendicativ, considerăm inoportună publicarea în presa noastră a lucrărilor colocviului.

Am mai găsit și hârtia prin care Radu Constantinescu cerea destituirea Georgetei Dimisianu de la editura Cartea Românească, dar n-am copiat decât capetele de acuzare:

- favorizarea unor cărți cu probleme: Georgeta Horodincă – Somnambulii Soarelui; Bujor Nedelcovici – Ereticul îmblânzit (neapărută); Augustin Buzura – Refugii; Petre Sălcudeanu – Cina cea de taină; Ion Caraion – Jurnal II (neapărut fiindcă autorul a plecat din țară, dar plătită pe o factură care purta o dată anterioară încheierii contractului);

- plângerile lui George Bălăiță, directorul editurii, că lucrează anarhic.

- sprijinul de care se bucură din partea redactorului șef, Cornel Popescu (astăzi și el dat afară).

În sfârșit, s-a dat drumul almanahului „Vieții românești”, versiunea refăcută, fără Pâcă.

George Ivașcu (!) mi-a cerut să-i dau pentru „România literară” un fragment de actualitate din roman. Prin gura lui a grăit de fapt Platon Pardău, care se ocupă la revistă de proză.

Al. George m-a sunat ca să-mi spună la mulți ani și ce nenorocit e el că avut de Crăciun doar 180 de lei. Dar nu-l cred, fiindcă i-a intrat o carte la tipar și poate lua 80% din drepturile de autor. Bănuiesc că n-a ratat ocazia.

Ieri am fost în vizită la Gigi Chivu. S-a lansat frumos în cercetare, cu specializarea limba română veche și cotrobăie prin tot felul de arhive, mai ales din Ungaria, în căutare de documente românești. El și Mariana au doi gemeni, o fată și un băiat. Stau ca noi, în patru camere la bloc.

6 februarie

M-aș apuca de scris *Dimitrie Cantemir* dac-aș ști că poate intra în planul pe 1988. Azi am vorbit cu Vasile Ileasă, directorul Editurii Minerva, care mi-a promis tot sprijinul.

Am început să studiez, la Biblioteca Academiei, secția manuscrise, arhiva lui Gr. Tocilescu despre Cantemir, recent ieșită de sub consemnul închiderii (conform voinței lui Tocilescu însuși). Îmi spusese despre ea chiar directorul bibliotecii, Gabriel Ștrempel. Este extrem de interesantă. Tocilescu a plecat la Arhivele din Moscova cu sprijinul primului ministru al României, după războiul de independență și a copiat textele lui Cantemir cu ajutorul a 10 basarabeni. A dormit chiar în arhive, deoarece directorul rus al arhivelor era prieten cu primul nostru ministru, Sturdza.

18 februarie

În mai bine de o lună am aflat, de pildă, că deși Mircea Ciobanu (poet și redactor de poezie la editura Cartea Românească) mi-a pus în plan volumul de versuri, Liviu

Călin l-a scos. Bălăiță dădea din umeri a neputință. I-am spus lui D. R. Popescu și mi-a promis solemn să se ocupe.

Acum vreo două săptămâni, pe o ninsoare deasă de tot, spre ora prânzului, mi-a dat prin cap să-l sun pe Constantin Țoiu ca să-i spun să nu mai vină la Uniune, unde s-ar fi întâlnit cu Eugen Simion și ar fi avut o discuție neplăcută legată de „Caiete critice" (tema numărului: postmodernismul). Mă gândeam să fie tranșată chestiunea între Balaci (care e tot vicepreședinte, ca Țoiu) și Simion. Dar când colo, dau de un Țoiu disperat. Îl durea foarte tare un genunchi, nici nu putea merge. „Nu se găsesc pastile Burow", zicea. „A fost o vecină să caute". „E reumatism", zic, „nu puneți comprese!". „Trebuie", zice, „e foarte umflat!" Îi găsesc pastile la cabinetul CCES, îi dau din nou telefon și-l întreb dacă să nu i le trimit prin Mirea Scarlat, cu care e în relații foarte apropiate. Se sperie și refuză. „Vi le aduc eu", zic. Se sperie și mai rău și-mi spune că la el e frig, a pus o pătură în ușă contra curentului. „Stați așa, hai să ne vedem în stația de la Universitate" (stă deasupra magazinului de pescărie, vizavi de Bucuria Copiilor). Stabilim ora și mă duc. Ce ins ciudat! M-a observat primul, dar s-a făcut că nu mă vede. Mă duc, zic „Bună ziua" și-i întind pilulele. Are o figură între râs și plâns, pot să deduc că mă mințise la telefon în legătură cu genunchiul, că se gândise și el singur să nu vină la Uniune. „Altceva ce vă mai doare?" îl întreb eu, bănuitoare. „Indicibil", zice. Îmi ia capul, îl apasă pe umărul lui, se răsucește și o ia spre casă. Totuși șchiopăta. M-a sunat după vreo câteva zile să-mi spună că a fost la doctor, că are reumatism infecțios și că aveam drepate: compresele sunt contraindicate. L-am văzut alaltăieri la Uniune. Tot mai șchiopăta. Trebuia să-i țină locul și lui Balaci, care pleca la Moscova invitat de Gorbaciov însuși. Țoiu mi-a spus că merită să facă efortul, că și lui i s-a aprobat să plece la Milano pe 4 martie.

Am rămas singurul suflet din CCES în COM-ul Electrecordului. Normal era să fie cineva de la Direcția Muzicală. Asta și datorită fostei mele colege de liceu de la Râmnic, Adriana Ionescu (fostă Crintea), ajunsă secretara de partid a Electrecordului.

M-am dus la Ileasă și am înregistrat o ofertă pentru monografia *Dimitrie Cantemir*.

Am dat la revista „Manuscriptum" (pentru nr. 2/1987) un articol despre conținutul Arhivei Gr. Tocilescu și câteva fragmente din manuscrisele lui Tocilescu. Apropo de cercetarea mea: în sala de manuscrise mai e, constant, doar un singur om, înalt, chel complet (ca bila). M-am interesat, aud că e cercetător la Institutl de Istoria Artei, dar observ că se ocupă de istorie… Și el e intrigat din cauza mea, fiindcă a venit și m-a întrebat ce tot fac. Am aflat că îl cheamă Răzvan Theodorescu. În sală e frig, am un termos cu ceai fierbinte la mine tot timpul. Virgil Cândea nu știa de arhiva Tocilescu. Are aerul că mă invidiază. Cred că o să construiesc monografia ca pe un dialog peste timp cu cercetările lui Tocilescu (în principal arheolog, știu că a făcut săpături pe insula Torcello, care aparține Veneției). Cândea m-a rugat să mă interesez de ce e blocată cartea lui, volumul al II-lea al *Chrestomației de literatură română veche*. Am aflat, am încercat să-l ajut și l-am rugat pe directorul editurii s-o

dea la referat lui Dan Horia Mazilu, la facultate. Dar tot nu i-au dat drumul, au tăiat-o din plan la Centrala Editorială.

Azi l-am cunoscut pe un urmaș al lui Mihail Kogălniceanu (strănepot de fiu, în linia lui Vasile Kogălniceanu) în legătură cu donația pe care vrea s-o facă (documente, corespondență, obiecte personale, mobilier, toate ale lui Mihail Kogălniceanu însuși). Ar vrea să le dea la BCS. Nu are urmași în linie bărbătească, iar fiica lui e în Maroc. Nepotul n-a fost, în țară, decât tehnician, ca și Al. George. Are 82 de ani și vrea să plece la fiica lui. M-a invitat la un moment dat la el. Are două camere, frumos arajate, stă singur. O să-l ajut, firește. E vorba de Kogălniceanu.

25 februarie

Azi, la puțin timp după prânz, Vasile Nicolescu a băut otravă de gândaci. N-a murit, ci a fost dus la spital, dar nu cred să scape. Nadia o să-l trimită la țară.

La 11,30 mă întâlnesc din nou cu moș Ion Kogălniceanu. Suzana Gâdea a aprobat donația în condițiile fixate de urmașul lui Mihail Kogălniceanu. Donația e către BCS. Moș Kogălniceanu a promis că-mi dă clișeul cu genealogia familiei Kogălniceanu. Aș vrea s-o public în „Manuscriptum”. Cred că putem constitui o arhivă și un depozit Kogălniceanu la Biblioteca V. A. Urechia din Galați.

M-a căutat în mod expres un prelat catolic de a Cluj, care are grijă de urmașul lui A. E. Baconski, recunoscut de tatăl poet și despre care aflu că ar fi catolic. E vorba de moștenirea lăsată fiului, Teodor Baconski, de tatăl său.

15 martie

Al. Simion e internat la Spitalul Elias după o alarmă falsă că ar avea cancer. S-a descoperit însă că avea glanda suprarenală blocată.

Am scris un articol despre *Hronicul* lui Cantemir pentru „Viața românească”. Cei de la „Manuscriptum” îmi cer să adaug o notă explicativă în legătură cu *Jurnalul* expediției caspice, despre el ca participant la războiul lui Petru cel Mare de la Marea Caspică (în urma căruia Cantemir, care avea diabet, a și murit).

Peste două zile încep să merg din nou la Biblioteca Academiei, la secția de manuscrise, ca să mai studiez arhivele lui Tocilescu.

Am predat Albatrosului versiunea finală a romanului.

Dau mai jos textul articolului semnat de Mihai Beniuc, intitulat *Vatra noastră.* Care va să apară în „Manuscriptum” nr. 1/1987. Eu credeam că așa ceva n-o să apară nicăieri, niciodată…

<u>*Vatra noastră*</u>

În cuvântările sale, tovarășul Ceaușescu, președintele Republicii noastre și secretarul general al PCR, nu o dată, ci aproape discurs de discurs, a accentuat că popoarele și statele de pe toată planeta pământească trebuie să conviețuiască în

bună înțelegere, colaborare, independență, libertate și neamestec din afară. Această idee, prin indestructibilitatea ei logică și multipla ei sugestivitate pozitivă – tradusă în fapte – constituie piatra unghiulară a existenței umane pe pământ.

Cine n-o înțelege și nu și-o însușește este străin nu numai de omenie, ci și de ideea de umanitate. Mai mult, nu numai că seamănă vrajba în lume, dar își riscă și existența – că-i persoană ori popor, că-i o țară, un continent – și dăunează întregii planete.

Și, totuși, sunt de aceștia și apar unde nu te aștepți. Cum e zisa: nu știi de unde iese șarpele. Și mare greșeală faci că nu-i strivești pe loc capul.

Dar nu vreau să fac pe istoricul, deși știu destulă istorie. Mi-aduc aminte, însă, de o întâmplare. Călătoream cu trenul spre Germania, unde mi s-au editat niște cărți. În același tren, către Ungaria, călătorea și poetul transilvănesn Szèmler Férenc. Pe drum scrisesem o poezie: Gelu și Tuhutum, în care primul, apărător al Transilvaniei, iar al doilea, comandant a nu de mult năvălitorilor unguri, pesemne, după o împăciuire, stăteau de vorbă la foc și frigeau slănină. Poezia a fost tradusă, atunci, de prietenul meu Szèmler, coleg la Uniunea Scriitorilor, apărînd apoi în „Gazeta literară" maghiară exact în ultimul său număr din pre-ziua cunoscutei contrarevoluții din Ungaria. Poezia era un simbol al necesarei prietenii dintre popoarele noastre, români și unguri. Nu mai știu unde există această poezie, ca și alta, Calul lui Gelu, unice, ca și poemul dramatic Horia, la care am lucrat 30 de ani.

În Germania am primit o invitație telegrafică să mă opresc la Budapesta. Aveam destui prieteni și pe-acolo.

Un prieten, profesor universitar, mi-a spus cu amărăciune că prevede o revoltă în Ungaria, de pe o zi pe alta.

Așa s-a și întâmplat. Am fost martor ocular al contrarevoluției despre care am și scris câte ceva, dar am și înregistrări detaliate ale evenimentelor. A trece prin oraș, întrr-o mașină cu marcă sovietică, era la fel de riscant ca a fi în linia de foc pe front. Ca români, vreo 25-30 de inși, am vrut să ne întoarcem acasă cu un avion ce adusese medicamente pentru unguri. Dar pe aeroport am fost reținuți tocmai după ce plecase din fața nostră un avion iugoslav. De altfel, pe insula Margareta, unde era hotelul, un sigur scriitor mă mai vizita. Al doilea, care care tocmai pornise spre Austria (cu granița liberă!), m-a prevenit că și noi trebuie să facem în România ca ungurii. Tot grupul de români stătea blocat într-o cameră pe aeroport, păzit de soldați înarmați, dotați și cu grenade de mână. Printre noi se afla, în aceleași condiții, și rabinul Moses Rozen.

Cu greu mi-am făcut drum spre comandamentul aeroportului, unde era o femeie, care mi-a spus: „Nu mai pleacă nici un avion din aeroport!" Rușii tocmai părăsiseră Budapesta (la cererea ungurilor), cu condiția ca ungurii să nu se dedea la bestialități împotriva comuniștilor. Dar se dăduseră deja. N-aveam de la cine cere

ajutor. M-am adresat comandantei: „Cum nu pleacă nici un avion? N-a plecat unul cu iugoslavi?" „E altceva", mi-a spus. „Cum adică? Dumneavoastră nu sunteți în stare să vă asigurați proprii cetățeni, îi lăsați să plece spre Austria și Cehoslovacia, iar pe noi nu ne lăsați să ne întoarcem acasă, în România?" Vorbea destul de răstit : „Trebuie să vorbesc cu comandantul revoluției". După o convorbire lungă mi-a spus: „Puteți pleca. Urcați în avion." Avionul care adusese medicamente era fără scaune și a zburat la înălțime așa de joasă, ca să nu fie înregistrat pe radare și să nu fie nimerit de gloanțe, că atingea aproape acoperișul caselor și vârful copacilor. În sfârșit, am respirat altfel după ce am trecut frontiera română.

Dar, ca martor ocular, aș putea scrie o carte despre zilele petrecute în așa-zisa năvală sovietică în Ungaria.

Peste un an m-am dus din nou la Budapesta, am stat la același hotel. Era liniște. Au venit la mine doi scriitori maghiari, prozatorul Véres Péter și poetul Ilyès Gyula, participanți la răscoală. Fiecare mă lămurea că el nu a vrut răscoală. Véres Péter zicea că în toate zilele acelea îl căutase pe Nàgy Imre, candidatul la preluarea puterii, dar nu l-a găsit.

Ce mi-a spus Ilyès Gyula nu mai știu, dar știu că-i un mare șovin, cu toată valoarea lui mare ca poet.

Oamenii, însă, majoritatea, doreau să mă convingă că ei n-au vrut să ajungă lucrurile așa departe, că – mai ales – tineretul și cadeții au fost aceia care au împins lucrurile până unde au ajuns.

Căci rușii le-au atras atenția de la început că ei înțeleg să-și retragă tancurile și armata din Budapesta, dar, cum am spus, cu condiția de a nu se trece la măsuri criminale împotriva comuniștilor.

E adevărat însă că ungurii trimiseseră o delegație la Tito ca să-l întrebe dacă e cazul să facă sau nu o demonstrație, de unde au primit răspuns pozitiv. Iar în afară de unguri, țara a fost năpădită de naziștii din străinătate, ca să instige populația să se lupte – și care atunci când au auzit revenind tancurile rusești, au luat-o la fugă spre locurile de unde veniseră. Dar, de acum, focul era în toi și până și copiii de 10-12 ani încercau să incendieze tancurile, care apoi le-au venit de hac.

Că lucrurile erau pregătite dinainte se vede, însă, și după faptul că umblau cucoanele cu tăvi de insigne speciale, pe care le împărțeau trecătorilor de când abia începuse demonstrația, erau scoase pe fereastră steaguri tricolor-maghiare, cu stema socialistă decupată, răsculații uitînd că ei au fost o țară pro-nazistă învinsă de sovietici și de români, în înaintarea lor spre vest, către Berlin, prin una din cele mai mari victorii militare, fără prezența aliaților care azi încearcă să-și atribuie toate meritele.

Dar ungurii nu puteau uita vechile ambiții și la ceva mai mult de 10 ani de la zdrobirea lui Hitler, citesc într-o revistă o recenzie în care se spunea că adevărații

străbuni ai lor nu sunt hunii lui Atilla, ci panonii, din al căror trecut, scufundat în istorie, nu se știe nimic, iar concluzia era că o carte scrisă în acest sens trebuie să fie ca o pernă sub capul fiecărui maghiar. Deci ei nu veniseră în țară când se știa, ci mult mai de mult. Iar românii cică apăruseră numai prin veacul al X-lea. Minciunile a sporit între timp până peste cele mai înalte vârfuri ale Carpaților.

Îmi pare rău, dar din motive independente de voința mea, în anul 1985, fiind invitat de ministrul Culturii, originar din Cluj, român pe jumătate, nu l-am putut vedea. Aflu acum că el este tutorele unor volume de istorie în care este fals prezentat, rușinos și mincinos, trecutul istoric al românilor și al marilor sale personalități. Dacă ne întâlneam, poate ne lămuream altfel cu domnul Kopeczi, a cărui mamă vorbește românește (chiar el a făcut o foarte bună antologie a poeziei noastre). I-o fi părînd și lui rău?

Nu știu, dar mie nu-mi pare rău că am tradus Josef Attila, român și acesta pe jumătate sau chiar mai mult. Nici că după 23 august 1944 am sărbătorit cu marele Petöfi la Sighișoara și că îi cinstesc pe Arany sau pe Ady Endre, bun prieten al lui Goga, despre care am vorbit în public la Budapesta.

Cărțile lui Ady, repet, bunul prieten al lui Goga – sunt și acum la mine pe masă.

Iubesc pe Goga și admir capodopera lui poetică Oltul, cu toate că ultima lui strofă -

Să verși păgân potop de apă / Pe șesul holdelor de aur;/ Să piară glia care poartă/ Înstrăinatul nost' tezaur;/ Țărâna trupurilor noastre/ S-o scurmi de unde ne-ngopară/ Și să-ți aduni apele toate,/ Să ne mutăm în altă țară! - mă pune în dezacord cu el și i-am răspuns prin poezia Nu ne mutăm, tipărită în revista „Pentru patrie", 1985 și recitată la Radio, din care rețin finalul:

Noi n-am plecat de-aici nicicând, niciunde,/ Ca un hârciog care fricos se-ascunde,/ Și de-am avut cu noi aici părtași,/ Au fost doar codrii uriași,/ Și de-au venit aici și venetici,/ Noi tot nu ne-am mutat deloc de-aici./ Cine ne-ar vrea de-aici în alte spații/ Să mute el întâi de-aici Carpații/ Și cursurile apei țării toate/ Și Marea Euxină, dacă poate." (1985)

Nu ne mutăm. Suntem români și stăpâni de două milenii. Ne îmbrățișează Carpații, ținînd Munții Apuseni în poală, iar Carpații sunt împrejmuiți de jur împrejur de ape. Și toate apele se adună în Marea Neagră, ca o vastă putere. N-am venit din miază-noapte, nici din vest, nici din miază-zi.

Aici ne este vatra străbună, vatra cu multple șesuri, văi și munți, vatra cu multele ei înțelesuri, preț de un dicționar.

Aici este casa pe care n-o părăsim și cununa Carpaților, cu brâul de ape. Nu ne căutați în altă parte: aici suntem pe această vatră și aici vom rămâne mereu. RĂMÂNE PURURI VATRA!

3 martie 1987
Mihai Beniuc

27 mai

Am făcut îmbunătățiri la izolația termică a apartamentului și totul a fost răsturnat vreme de două luni. Al. George, care a venit înainte de a se fi terminat lucrarea, a fost comic speriat numai la gândul că și el ar trebui să facă la fel în garsoniera lui plină de cărți.

Romică Vulpescu a ținut să-mi ofere discul lui de versuri cu dedicație, zicînd că mie mi se datorează faptul că vocea lui rămâne imprimată pe disc. În acest scop m-a invitat să le fac o vizită, lui și Ilenei, nevastă-sa, prozatoarea. Romică e după un infarct, a văzut moartea cu ochii, cam trage la măsea. Era foarte nervos, dar volubil. Ileana a tăcut cu tact tot timpul, deși el o bălăcărea cum se nimerea. Într-un chip savant, s-ar zice că acest mod jignitor de a pune distanță este felul cum cineva îți recunoaște, de fapt, nu doar calitățile, ci și superioritatea. În final, a zis: „Adu-i doamnei Țarălungă o carte de-a ta, ce stai!" Și ea s-a executat. Mi-a adus volumul *Candidații la fericire*, apărută mai demult, de proze scurte și, din câte am văzut, autobiografică. E despre familia lor. Coperta e făcută chiar de Romică. „Griul ăsta e balconul nostru", mi-a spus. „Iar ăsta e covorul de alături". „Deci personajele sunteți chiar dumneavoastră", am zis. Amândoi au avut câte o sclipire în privire și Romululs Vulpescu a zis: „Am făcut-o să fie cât mai țopească". Ileana părea să nu audă. Dar primul text al volumului, conceput ca o scrisoare, descrie cu mare finețe exact raportul dintre ei doi. Oare ăștia doi își joacă viața sau își trăiesc scrisul? Și, ca o rană deschisă, e faptul că au o fată retardată, făcută târziu. Mi-au arătat-o și mi-au arătat camera ei. Doarme pe o saltea direct pe podea, pentru că are probleme mari de coloană vertebrală. Romică m-a și rugat să-l ajut să-și găsească de lucru la o tipografie. Evident, o să-l ajut.

Domnița Ștefănescu încă nu mi-a citit romanul, deși cartea a obținut tiraj de 50.000 de exemplare la interogarea prin librării. Dar Domnița m-a și asigurat că nu va primi de la editură decât 30.000... E amică și ea cu Geta Dimisianu, Alex Ștefănescu, soțul ei, se învârte prin cercul „României literare". Doi invidioși...

Săptămâna viitoare mă duc la Râmnicu Sărat, unde va să devin „fiu de onoare al orașului", alături de Radu Cârneci, în cadrul unui spectacol la sala de teatru, unde chiar primarul urbei va să vorbească...

12 iulie

Între timp Domnița Ștefănescu a citit romanul, s-a citit și la Consiliu, trebuie să intre la tipar și a căpătat 50.000 de exemplare tiraj.

Până la Congresul Culturii (probabil și după aceea) nu vor fi alegeri. Proporția de delegare a scriitorilor la conferințele municipale și județene este de 1/25. Județele trimit între 300 și 600 de delegați. Bucureștiul 800 (care se aleg tot după regula 1/25). Totalul scriitorilor participanți la Congres este de 40-60 (dintr-un total de 1500). Secția a V-a a Congresului, de literatură, va cuprinde pe lângă scriitori profesioniști și amatori, ca și oameni ai muncii (cititori pasionați cum ar veni!)

Acum 40 de zile a murit verișoara mea Adriana Panait, cea mai mică dintre verișoare, fiica unchiului Marin, cel mai mic frate al mamei. Mai exact pe 1 iulie. Făcuse 20 de ani pe 11 ianuarie 1987. S-a sinucis la Iași, în apartamentul prietenului ei Dan Constantinescu, student la Construcții la București și băiat de popă din Iași, după ce a avut o discuție violentă cu tatăl ei, care s-a dus s-o ia acasă, fiindcă nici el, nici tanti Milica nu tolerau ca fata lor să se îndrăgostească de un băiat de popă... Mai era și însărcinată... Înmormântarea a avut loc la Sibiu, pe 4 iulie, fix la 10 ani după înmormântarea Doinei Lungu, cea mai mare verișoară a mea, doctoriță, și ea îndrăgostită de un tip pe care familia ei nu l-a vrut, Dan (tot Dan!) Bădilă, și ea însărcinată, doar că a murit într-un accident de mașină făcînd naveta din București spre satul din apropiere unde lucra. Doina, născută de un 10 ianuarie, avea 32 de ani.

Scriu tot felul de prostioare pentru reviste, Radio și almanahuri. Apare în „Manuscriptum” nr. 2/1987 *Jurnalul expediției persane* al lui Dimitrie Cantemir, găsit de mine în arhiva Tocilescu și scris chiar de autor, în română. Am început să scriu capitolul al II-lea al cărții despre Cantemir, *Universul formativ*. Aștept vacanța (Mamaia – Sinaia) ca să scriu mai cu spor.

4 august

Azi am fost la Râmnic ca să mi se acorde titlul de onoare, alături de Radu Cârneci. Tevatură. Radu s-a agitat mult, a obținut două pagini la revista „Contemporanul”, unde și eu am scris un articol. Radu, primul secretar, primarul, directorii școlilor din oraș, muzicieni, artiști, muzeografi și public (ales!) au venit în sala teatrului de la Casa de Cultură. A venit până și Ștefan Mirică, al cărui frate e director de bancă la Râmnic, iar el e conferențiar (și amic cu noi) la Facultatea de Matematică a Universității din București. Au fost profesorii mei din liceu.

Romanul a plecat la tipografie. Zilele trecute, seara, târziu, m-a sunat Țoiu. Era puțin încurcat, apoi și-a făcut curaj și mi-a spus că a scris un roman nou, despre iarna marelui viscol (aceea când îi dusesem pastilele de Burow fiindcă îl durea genunchiul). Mi-a spus că are mai multe titluri, nu s-a fixat, mi le-ar citi la telefon să mă hotărăsc eu la unul. Mi-a citit vreo opt titluri. Dintre toate, am ales *Căderea în lume* și așa a și apărut apoi cartea. În fond, toți eram îngeri căzuți pe pământ... Dar nu prea ne dădeam seama.

Înainte de a ajunge noi la Mamaia, am vorbit din nou cu Țoiu, care mă rugase să-l ajut în legătură cu publicarea romanului lui, *Căderea în lume*, aflat la Cartea Românească, fiindcă Liviu Călin, speriat de ce citise, trimisese cartea la viza istoricilor de la CC al PCR (Secția Propagandă) cu referat despre ținuta legionară a unor personaje. Țoiu era înnebunit. L-am rugat pe Ardeleanu (unul din istoricii de la CC) să-l primească pe Țoiu și să aibă amândoi o discuție lămuritoare. Ceea ce Ardeleanu a și făcut. Țoiu mă suna să-mi mulțumească și, aflînd că plec la Mamaia, mi-a zis să fiu cu grijă, el auzise că ar fi cazuri de holeră (!)

Între timp a fost adunare generală la Muzeul Literaturii și s-a hotărât să se alcătuiască (la fel ca la ediția Eminescu) o echipă de lucru pentru o ediție de *Opere* Sadoveanu. Cornel Simionescu și Fănuș Băileșteanu vor face parte din echipă, iar coordonator o să fie tot Dimitrie Vatamaniuc. I-am făcut o vizită lui Vatamaniuc, acasă. Credeam că e bucovinean, dar e rutean din Bucovina. Ca și nevastă-sa. Casa are un iz puternic de Bucovina, totul e așezat parcă pentru vecie, construit pe ideeea de lărgime și confort. Doar cărțile și hârtiile de tot felul, care umplu locul, contrazic proiectul inițial de casă și de familie.

Trebuie să-l caut pe Al. George și să-i spun că și cartea lui, *Dimineața devreme*, o să apară. Adevărul e că a trebuit să vorbesc despre ea cu Velescu, noul nostru coleg, care voia să radă o mulțime de pagini, mai mult din frică de orice, decât din alt motiv. În discuția pe care am avut-o cu el a trebuit să-i argumentez cu pasaje din cărțile altora, deja apărute și unde nu ieșise nici un fel de scandal. Velescu răspunde de Cartea Românească și face pereche cu Liviu Călin. Al. George mi-a dat să-i citesc, acasă, doar pentru o părere, pasaje din următorul volum de eseuri, *Seara târziu*, contraponderea la *Dimineața devreme*.

A murit soacră-mea, lunea trecută, la 16,30, la Elias. Avea 77 de ani. Socru-meu, care are cu 10 ani mai mult decât avea ea, e distrus. Mă mai duc și-i fac de mâncare.

D. R. Popescu m-a rugat să scriu repede, pentru „Contemporanul”, o recenzie la cartea lui Al. Căprariu (de la Cluj, au fost colegi), *Cicatricele penumbrei*. Omul are cancer și e pe ultima sută de metri. Am scris-o.

6 august

Azi a fost un vânt extrem de puternic și n-am putut sta la plajă. Am scris vreo 10 pagini pentru capitolul *Universul formativ* (*Dimitrie Cantemir*). Tot vorbind cu Vladi, mi-am amintit și că a intrat la tipografie volumul al II-lea al lui Virgil Cândea din *Chrestomatie de literatură română veche*. Dulea îl oprise susținând că e un volum religios, unde se citează până și din *Biblia* lui Șerban Cantacuzino de la 1688. A trebuit înlocuită de la responsabilitatea (CCES) a Editurii Dacia din Cluj, unde apărea cartea, Tita Dinulescu, venită de la cenzură la noi, cea care-i făcuse o informare lui Dulea. Fata a fost adusă la CCES ghici de cine! De Lenuța Doxănescu... În plus, cărții i s-a mai făcut un referat suplimentar de către un redactor de la Editura Minerva, specializat în literatură veche. Cei din echipa lui Cândea au fost toți (pe rând) în audiență la Dulea. Ei, și după toate astea, mai rămâne să vedem cum urnim publicarea *Istoriei Imperiului Otoman* a lui Cantemir, manuscris găsit de Cândea în SUA. El l-a predat la Editura Enciclopedică în fotocopie (1100 imagini) și ei vor s-o publice. Dar Dulea n-a vrut, pe ideea qui prodest, iar Marta Bittel, care răspunde de editură, n-a argumentat în nici un fel. Tot Marta a îngropat și lucrarea lui Gigi Chivu despre împrumuturi de cuvinte în limba română din limbile romanice în secolele 14-16. Ideea ei e că sunt prea multe și aflarea adevărului nu servește nimănui. Țoiu, cu

care am vorbit amical, mi-a spus că „Noi, oamenii mărunți, trebuie să ne strecurăm cumva.” Și zău că el chiar așa face. E născut la Urziceni, plafonul lui cultural, dincolo de orice, a fost strucurat *ab intio* de un oraș mic. De altfel, dimensiunea culturală a românilor ca identitate planetară e astfel circumscrisă, încât toți cei ajunși la vârful puterii nu fac decât să alerge pe la ușile altora, din alte țări, pe care le cred mai presus decât a lor și să lingă fiecare după puterea lui tocurile acelor uși. Asta e, în esență, politica internă și externă. Dacă e vreunul mai determinat în a fi independent (doar la olteni am văzut asta), e numit fie dictator, fie prost. Dincolo de paradigma asta e greu de trecut, chiar dacă folosești drept cale de trecere argumente ale paradigmei. Acum înțeleg de ce a scris Caragiale cum a scris și de ce a plecat să moară în altă parte. El avea ochiul câmpului, o privire laterală asupra întregului românesc, fiindcă venea din altă lume, era român macedonean. La fel Iorga, și el aromân. Gojdu, Goga și Șaguna, aromâni... Iar Cantemir n-a stat în Moldova decât până la 19 ani, apoi s-a format în fostul Bizanț și a fost toată viața un postbizantin. În fine, *nous y sommes*....

7 septembrie

După mare, ne-am dus la Cumpătu, la Sinaia. Acolo a venit, la vreo două zile după noi (când s-a terminat Congresul Culturii) și Constantin Țoiu. De altfel știam ce are de gând de când îi spusesem să se ducă la Ardeleanu pentru *Căderea în lume*. Cred că Vladi și Țoiu au fost o revelație fiecare pentru celălalt, cel puțin dacă e să mă iau după ce mi-au povestit separat. Bănuiesc că Vladi, deși pare naiv, nu e, vede că Țoiu e un tip singuratic și caută amiciția oamenilor. Mie Țoiu mi-e simpatic fiindcă are aerul unui papa charmant, cu tabieturile lui, singuratic și apărător al libertăților și credințelor lui.

La întoarcerea în București am nimerit exact pe tratativele româno-sovietice angajate între miniștii Culturii dintre cele două țări, Zaharov și Suzana Gâdea. S-a întâmplat să fiu de gardă la cabinetul președintei chiar în după-amiaza primei zile de tratative. Și seara, după închiderea discuțiilor, a intrat (nu mai eram decât eu) un tip care vorbea româna cu accent rusesc, a format un număr de telefon și a zis: „Să trăiți tovarășe ministru. Aici e Platona. Vă rog să-mi permiteți să vă informez: partea sovietică dorește extinderea relațiilor culturale la volumul cincinalelor anterioare, înființarea de case de cultură, legături directe între instituții de cultură și învățământ, între uniuni de creație, respectarea punctelor de program din comunicatul comun care a încheiat vizita tovarășului Gorbaciov la noi și asupra căruia s-a făcut de două ori revenire de către partea sovietică.” Pe urmă omul a mai spus câteva lucruri anodine, din care se putea deduce că respectiva comunicare era făcută ministrului nostru de Externe (Ioan Totu). Dacă mai și corelez aceste informații cu faptul că în cursul acelei după amiezi Suzana Gâdea a părăsit pentru o oră tratativele ducîndu-se la CC, cred că se conturează un posibil ansamblu de care

Elena Ceaușescu nu cred să fi fost străină. Deci asta a fost luni. Marți dimineața m-a chemat Mihai Dulea, care participase și el la tratative, ca vicepreședinte al instituției și mi-a comuicat o listă de 10 nume (el le-a zis „oameni de cultură") urmînd ca eu să-i sun și să-i anunț să fie prezenți miercuri la 12,30 în holul Sălii de marmură de la parter în vederea întâlnirii cu Zaharov însuși. Cei zece erau: Țoiu, Bălăiță, Hobana (de la Uniunea Scriitorilor), Valeriu Râpeanu (editor), George Ivașcu (de la „România literară"), Tiberiu Avramescu (fostul meu șef de la BPT) și Virgiliu Ene (ambii de la Centrala Editorială), Șerban Velescu, Bucur Chiriac și eu de la CCES. Pot să zic că toți erau din cercul meu de apropiați. Pe lângă aceștia, mai erau 10 (pe care nu eu urma să-i anunț), din care îmi amintesc de Dan Grigore (pianist), Dina Cocea și Silviu Stănculescu (actori), Sergiu Nicolaescu și Gigi Trif, directorul de la Direcția Artelor. De altfel, pentru mobilizare am răspuns în solidar cu Gigi Trif. Sala de marmură, care avea 90 de locuri, a fost umplută cu restul celor din CCES aflați miercuri la serviciu. Înainte de această întâlnire, Zaharov a avut o conferință de presă unde partea sovietică a avut 30 de oameni, iar românii dublu. Suzana Gâdea a fost prezentă la ambele manifestări. Toate cele patru întrebări care i s-au pus lui Zaharov au fost adresate de gazetari de la „Scânteia". Cea mai importană a fost aceasta:

- „Ați venit aici pentru tratative culturale. Care este rezultatul lor?" Iar Zaharov a răspuns: „Am venit pentru tratative concrete. Din păcate ele nu s-au încheiat. Partea românească urmează să se pregătească pentru runda a doua de convorbiri la Moscova."

La întâlnirea cu „oamenii de cultură" Zaharov a ținut un scurt expozeu în legătură cu principiile politicii culturale a URSS și și-a exprimat speranța că discuțiile vor fi mai vii decât la conferința de presă. În legătură cu ceea ce se întâmpla la ei, a spus: „Reorganizarea nu seamănă cu ceea ce s-a întâmplat în Ungaria, Cehoslovacia, Polonia pentru că se face sub conducerea partidului. Ne-am dat seama că spiritul, deci cultura, nu trebuie făcut dependent de problemele economice, deoarece el asigură perenitatea și identitatea națiunii. Suntem hotărâți să lăsăm cultura să se producă la nivelul creatorilor, relațiile între ei să fie cât mai directe, fără minister ca intermediar." Pe urmă Suzana Gâdea a întrebat: „Are cineva de pus întrebări?... N-are." Și, practic, n-a lăsat pe nimeni să vorbească. Pe urmă și-a citit propria ei expunere, vorbind despre principiile noastre culturale.

La întâlnirea respectivă am vorbit cu Țoiu. După ce a fost la Secție, Michi Barteș (fostă muncitoare, acum cenzoriță adusă de Lenuța Doxănescu) i-a blocat iar romanul lui Țoiu. Eu i-am spus lui Michi Barteș că Țoiu fusese la o discuție la Secție, cu Ardeleanu și făcuse modificările care-i fuseseră cerute. Nu mai știu cum a rămas, fiindcă am plecat la Sibiu pentru Colocviile de critică literară ale revistei „Transilvania", iar Țoiu a plecat și el la mare.

Romanul meu a intrat, în sfârșit, în tipografie.

Mihaela Vârtopeanu, de la secția de edituri a CCES, a fost detașată ca directoare (interimară) la Anima Film.

21 octombrie

Azi am pierdut (iar!) stiloul cel mai bun pe care-l aveam. L-am pierdut la film, la sala mică a CCES, unde m-am dus să văd un film american propus pentru cumpărare de drepturi de autor. Lucrasem cu stiloul la bunul de difuzare al propriului meu roman. S-a tras tot tirajul (50.000) și a ieșit bine.

A murit la început de octombrie Dana Dumitriu. Avea 44 de ani. Eram amice, mai ales de concert. Ea fiind singură și amatoare de muzică simfonică, își lua un loc lângă noi și mai vorbeam. Era împreună cu Nae (mi se pare că Nae Manolescu, fiindcă avea un băiat, trena, nu voia să divorțeze de nevasta lui, deși plecase de acasă, de prin Titan, unde ședea la bloc, iar vacanțele și le făcea cu Dana și cu fiu-său, pe care Dana îl prezenta drept „nepotul meu"). Ce face dragostea din om! Dana cea blondă și cu ochi albaștri era altminteri un om extrem de serios, scria critică literară și roman, se documenta cu o acribie greu de închipuit.... Se îngrășase mult, punea asta pe seama faptului că, de când se mutase Nae la ea (vizavi de magazinul Eva), gătea și mânca regulat. Dar probabil nu era deloc în regulă ce i se întâmpla. Am reușit, de vreo două ori, s-o aduc la Sibiu la Colocviile de critică. Iar când s-a prăpădit (nu spusese nimănui că are vreo suferință), m-am dus și eu la Bellu, la înmormântare. Nae Manolescu era complet dărâmat, plângea ca un copil, ținîndu-se de un pom, cu fruntea lipită de scoarța lui și mâinile atârnate, fără putere.

Azi Eugen Simion și-a luat inima în dinți și s-a dus în audiență la Dulea pentru „Caiete critice". Am vorbit cu el la cimitir, la înmormântarea Danei. Nu prea cred să aibă succes. Văd că îl ocolește cât poate pe D. R. Popescu. Tot acolo și tot atunci Țoiu mi-a spus că i-a venit corectura romanului *Căderea în lume.*

Trebuie să mă apuc serios de scris *Dimitrie Cantemir*. Am dat la „Magazin istoric" două articole despre el. Mi s-a programat și la „Viața românească" un articol despre *Hronicul* lui Cantemir. Iar Virgil Cândea mă consideră pupila lui, fiindcă săptămâna trecută m-a sunat și m-a întrebat cum stau cu cartea.

19 noiembrie

Ieri, la casieria Uniunii, unde ședeam ca să-mi iau banii pe roman (40.000 de lei, din care 10.000 lei impozit, adică autorul care scrie cartea câștigă pe ea sub un leu pe exemplar!), l-am văzut pe Țoiu agitîndu-se prin hol și prin birourile Editurii Cartea Românească. I-a apărut semnalul romanului. L-am felicitat și mi-a sărutat mâna. Pe urmă a început să vorbească cu Zigu Ornea despre un drum la Brașov. Asta în contextul mișcărilor de protest (anti-partid!) de dumininică, ziua alegerilor pentru Consiliile Populare de la Brașov.

Al. Simion m-a sunat duminică să-mi spună că a primit cartea mea. Avea o voce pierită, mi-a spus că e foarte bolnav (are boala bronzului, adică nu-i merge glanda suprarenală) și se teme că n-o să mai apuce primăvara. Cred că exagerează...

Azi mi-a dat telefon la serviciu George Macovescu să-mi mulțumească pentru carte și să-mi spună că i-a plăcut construcția, frazarea, informația bogată și exactă. I-am spus că am emoții din cauza criticii și mi-a spus că nu critica face o carte, cititorii o fac. Că am talent și trebuie să continui. Mie mi se păruse tot timpul un tip distant... Dar având în vedere că mi-a dat singurul titlu de doctor pe care l-a dat el vreodată cuiva... Petrică Sălcudeanu, în semn de reunoaștere colegială, a venit și mi-a adus *Judecata de apoi* cu dedicație.

I-am dat lui Virgil Cândea la citit primul capitol din *Cantemir.* Îl bat la mașină pe al doilea. Ileasă, de la Editura Minerva, mi-a spus că vrea toată cartea odată.

Săptămâna trecută mi s-au publicat în „România literară” patru poezii.

1988

Între timp au mai murit niște scriitori, între alții Mircea Scarlat, amicul lui Țoiu, care avea 36 de ani. În vară se operase de o excrescență pe un testicul. Chiar el mi-a spus, la noi în birou, prin septembrie, când mi-a adus cartea lui despre Bacovia cu dedicație. M-am speriat. Nu făcuse biopsie... Pe urmă, cu o zi înainte de a se interna din nou, m-a sunat (răspundea de nr. 11 din „Viața românească”) să-mi spună că e suspect de hepatită și că mă roagă să am eu grijă de Dora, nevastă-sa, fiindcă ea se teme mai rău ca el. S-a curățat la două săptămâni după asta și a fost înmormântat în preajma Crăciunului. Țoiu s-a agitat nespus, îl considera un fel de fiu spiritual. Și lui i-o lăsase pe Dora în grijă... Romică Vulpescu și cu mine am dat anunțul mortuar la „România liberă”.

Azi a fost pe la mine Dora Scarlat, i-am făcut rost de încă niște exemplare din *Antologia simbolismului românesc* scoasă de Mircea și mi-a spus cam ce-ar vrea să facă în continuare cu manuscrisele lui (am sfătuit-o să inventarieze tot): volumul al IV-lea din *Istoria poeziei românești* (care e acum la citit la Nicolae Manolescu) se află în planul editorial la Editura Minerva pe 1988. Mai are scrise pagini multe din volumul al V-lea (fișe de poeți), pe care Dora se gândește să le dea la publicat împreună cu alte articole, într-un volum separat de studii. Mai are scrisă o carte despre Ion Creangă (poate, după poezie, s-ar fi ocupat de proză), care nu e complet finalizată. M-a invitat pe la ea să-i văd casa, înainte de-a o vinde. A mai găsit un jurnal al anului petrecut de ei la Viena, pe bursa Herder (singurul scris de mână, restul fiind dactilografiat).

Țoiu ține un fel de doliu. E, în felul lui, un sălbăticit. Și când a murit nevastă-sa, Karin, tot de cancer, s-a considerat pe el vinovat.

În ce-l privește pe *Cantemir*, scriu capitolul despre istoriografie. Lui Cândea și lui Paul Cernovodeanu (de la Institutul Iorga) le-a plăcut ce-am scris. Urmează să discut și cu Ștefan Ștefănescu (directorul lui Paul Cernovodeanu). Vârgolici mi-a spus că pune lucrarea în plan pentru 20 de coli.

Tot joi aș vrea să vorbesc cu D. R. Popescu pentru vreun servicu la Uniune. În cursul săptămânii trecute Hristu Cândroveanu, redactor responsabil la „Cărți românești”, revista Centralei Editoriale, s-a pensionat și am vrut să mă mut acolo. Radu Constantinescu însă n-a vrut și i-a semnat lui Paul Dugneanu mutarea pe acest post. Dar ieri ni s-a cerut un tabel cu toate posturile, de la toate revistele de care ne ocupăm. Hegëdus m-a sfătuit să vorbesc cu D. R. Popescu pentru „Viața românească”, dar n-am de gând să-i urmez sfatul. Acolo e un viespar.

21 februarie

A trecut prima săptămână de când, împreună cu Romulus Vulpescu (reprezentantul Uniunii) și Rodica Ștefănescu (Reprezentanta Muzeului Literaturii) inventariez arhiva de manuscrise lăsată de Virgil Teodorescu. Am găsit foarte multă corespondență oficială, literară și particulară din pricină că a fost o vreme redactor șef la „Luceafărul”, apoi vicepreședinte și președinte al Uniunii Scriitorilor, membru al Marii Adunări Naționale. În afară de asta, am dat de copii ale documentelor de la ședințele de Consiliu ale Uniunii Scriitorilor, pe care le-a păstrat cu sfințenie. De pildă, un memoriu al lui Paul Goma în care acesta protesta că n-a fost și el exclus (!) din Uniune. Vulpescu a „împrumutat” acest material, bănuiesc că pentru Securitate, dar – și mai probabil – pentru D. R. Popescu – așa că n-o să-l mai vedem. Sunt cam 10 pagini dactilo. Tot Vulpescu a luat și o lucrare a lui Nicolae Iorga în care îi cerea lui Mussolini, prea plecat, să ajute poporul român contra bolșevicilor. De asemenea, a luat și n-a mai dat înapoi două documente aparținînd lui Lockman Salman (alias Gherasim Luca, emigrat la Paris, unde s-a sinucis): un certificat de bună purtare eliberat în 1936 de armata română pe baza mărturiei a doi ofițeri și hârtia eliberată de poliția pariziană la 7 ianuarie 1939 (ajunsese la Paris pe 4 ianuarie) pe baza mărturiei portăresei Huot (sau Hulot?) că Luca Gh. este înregistrat și liber să circule.

Pe lângă documente ale Uniunii, ale MAN, ale grupului suprarealist din care făcea parte la un moment dat, pe lângă iconografie și alte documente (reviste din străinătate, inclusiv din Honolulu, de la Ștefan Baciu și de la alții, mai puțin însemnați) sunt dactilogramele manuscrislor sale – pe unele a mai făcut corecturi, pe altele nu – ca și manuscrisele unor volume întregi de versuri. N-am inventariat nici jumătate. Ion Hobana, secretarul Uniunii, era de părere ca Uniunea să oprească ceea ce-o privește și să pună pe foc tot ceea ce e nevralgic. I-auzi !! Propunea să trimită MAN ceea ce-i privește pe ei, ca să le ardă ei. Nu are deloc simțul istoriei, al faptului că fiecare expresie a unuei vieți individuale este parte a vieții națiunii de la un moment dat, adică parte a istoriei ei, cu toate umbrele și luminile de care a avut parte. Așa că documentele nu aparțin nici Uniunii, nici MAN. Aparțin istoriei ca traseu identitar. De aceea mă gândesc că poate lucrurile (și lucrările) acum spinoase să intre în Fondul Special al Bibliotecii Academiei.

*

*   *

Monografia mea despre Dimitrie Cantemir a intrat în planul ferm al Editurii Minerva pentru 1989. Paul Cernovodeanu mi-a cerut, pentru „Revue Roumaine d’Histoire”, un articol de 20-30 de pagini, în franțuzește, despre Arhivele Tocilescu privitoare la Dimitrie Cantemir (care au peste 700 de pagini). În continuare, dacă și scrisorile venețiene ale lui Tocilescu (de când făcea săpături arheologice pe insula Torcello) se vor dovedi inedite, fiindcă am dat de ele, o să scriu un material pentru „Revista Arhivelor”, ba chiar să vedem dacă nu pot scoate un volum din ele. Am

vorbit cu Gigi Chivu, fostul meu coleg de an, acum cercetător la Institutul de Lingvistică, să vedem dacă mă poate pune în legătură cu vreun cercetător din Veneto-Friuli pentru constituirea unei baze de date comparată.

Pe tot acest fond avântat al cercetării, munca mea zilnică scârțâie groaznic. Am lăsat să treacă, în „Viața românească” 12/1987, niște poezii de-ale Anei Blandiana care au făcut la CC al PCR valuri cât casa. Se pare însă că autoarea nu e vinovată, ea tocmai pleacă într-o călătorie în Europa Occidentală cu viza CC obținută prin Gogu Rădulescu, fost membru în Biroul Poitic Executiv. În plus, în „Luceafărul” de acum două săptămâni, în cronica lui Mihai Ungheanu, partea a IV-a, făcută *Istoriei literaturii române* de Ion Rotaru, au apărut aprecieri pozitive (în trei locuri) la adresa lui Petru Dumitriu, fugit din țară din 1960. Petru Ispas m-a chemat ieri la Secție și m-a moralizat sever și tandru, punîndu-mi în față un ness tare și spunîndu-mi „Freac-o dacă poți! Că una e ce gândești și alta e slujba pe care-o ai!” Că nu se face să mă aleg eu însămi cu o interdicție de publicare din partea Cabinetelor 1 sau 2. Că de data asta incendiul fusese stins de Contantin Mitea. M-am dus și am vorbit cu Alexandru Balaci, care girează conducerea „Vieții românești”. „Iar o să mă înjure Europa Liberă”, mi-a zis. Ieri am primit de la Ileana Mălăncioiu, care e redactor la „Viața românească”, un articol semnat de Dan Petrescu de la Iași, iar joi s-a citit la Europa liberă un alt articol al respectivului, publicat pare-mi-se la o revistă englezească, unde sunt niște injurii groaznice la adresa stării de lucruri de la noi. Am hotărât, de acord cu Balaci, să convocăm Consiliul de conducere al revistei, să vedem cine va fi responsabil pentru fiecare număr anul ăsta și de la ce redactor s-a primit fiecare material.

Atât deocamdată. Am găsit o poezie a lui Virgil Teodorescu inedită, ascunsă într-un top de hârtie albă. Se cheamă *Repetiție*, dar n-am fost în stare să-i înțeleg scrisul...

I-am trimis lui Vidrașcu[143], redacor șef adjunct la „Новый Мир”, un exemplar din roman prin Daniel Drăgan de la „Astra”, Brașov, care a plect la Moscova ieri, prin Uniune, împreună cu Corneliu Ștefanache de la Iași.

23 februarie

N-am apucat să scriu nimic în legătură cu o mulțime de lucruri care s-au întâmpat după anul nou. Dora Scarlat mi-a spus că, probabil, va trebui să plece de la Ambasada Libanului, unde lucra ca translator, fiindcă guvernarea a fost pierdută de creștini în favoarea islamicilor, care au alte priorități, ba chiar vor să schimbe și sediul ambasadei. Mi-a dat un memoriu de activitate pe care i l-am dat lui Radu

143 Era rudă cu viitorul meu editor de la Chișinău, Anaol Vidrașcu, fondator al Editurii Litera (dar fost redactor șef, în socialism, al Editurii de Stat), acela pentru care aveam să fac un proiect editorial după modelul Bibliotecii pentru Toți, colecție numită de el Cartea pentru Toți. În prezent editura sa are o filială la București, condusă de Dan și Marin Vidrașcu, fiii săi.

Constantinescu și el a zis că ar putea să-i găsescă un post de redactor la o editură. N-aș crede să-i convină.

25 februarie

Romică Vulpescu zice că el n-a luat nimic din arhiva lui Virgil Teodorescu, deși a făcut-o sub ochii mei! Am mai găsit câteva lucruri interesante: dosarul procesului dintre Tiberiu (frate) și Puia (fiică adoptivă) Rebreanu pentru ascendentul asupra moștenirii copyrightului cărților lui Liviu Rebreanu; scrisori de protest ale rabinului Moses Rosen la adresa scrierilor lui Corneliu Vadim Tudor (de dinaintea volumului pentru care a zburat de la Editura Albatros Gabi Negreanu; un set de parodii semnate de Dumitru Popescu (Dumnezeu) scrise în timpul Congresului al X-lea al PCR; scrisori de la Dumitru Țepeneag, Ion Caraion ș.a., azi transfugi; un caiet manuscris cu desene, de când era elev, semnat de Matei Vișniec; o scrisoare a lui Eugen Barbu contra lui Geo Bogza și multe alte scrisori cu turnătorii scriitoricești; un set de fotografii de când a fost în Venezuela cu Zoe Dumitrescu Bușulenga; mai multe numere din revista „Bilete de papagal" pe 1929, cu un articol, între altele, despre Episcopia Buzăului și altul despre rolul comunismului în Rusia; corespondență particulară și literară interesantă. La fel, corespondență oficială, ca vicepreședinte al MAN. Azi m-a chemat Radu Constantinescu în legătură cu această arhivă, fiindcă au ajuns și la urechile lui (nu de la mine) zvonuri despre faptul că Hobana se gândește la arderea unor documente. Mi-a spus că trebuie să prezint lista de inventar la aprobat lui D. R. Popescu și lui Dulea și că nimic nu va fi ars sau aruncat.

Mi-a scris Cubleșan că a citit romanul meu și ar vrea să-l recenzeze în revista „Transilvania".

I-am trimis lui Nicolae Dabija la Chișinău un exemplar din „Manuscritum" 2/1987 în legătură cu *Jurnalul* lui Dimitrie Cantemir. Și el e cantemirist.

Am mai găsit o poezie de-a lui Virgil Teodorescu în topul de hârtie luat pentru folosire. În mare, aseară am terminat de inventariat toată arhiva lui și am făcut, împreună cu Romică Vulpescu, o ciornă pe care să i-o dăm la aprobat lui Dulea apropo de repartizarea a tot ceea ce am găsit. Anexez informarea asupra inventarului.

După cercetarea întreprinsă de comisie a rezultat că arhiva conține documente de următoarele tipuri:

1. manuscrise și dactilograme ale versurilor edite și inedite scrise de Virgil Teodorescu;

2. manuscrise și dactilograme literare ale altor autori;

3. iconografie;

4. numere disparate ale unor reviste literare românești și străine din perioada interbelică până azi;

5. acte oficiale și copii (contracte editoriale, legitimații etc.) aparținînd lui Virgil Teodorescu;

6. acte originale și copii în legătură cu diverse manifestări ale Uniunii Scriitorilor și Marii Adunări Naționale, manifestări în care Virgil Teodorescu a fost implicat (decizii ale sale, cuvântări etc.)

7. corespondență literară primită;

8. corespondență oficială primită;

9. corespondență particulară primită;

10.corespondență particulară (copii) trimisă.

În privința acestor documente propunem următoarea repartizare:

- Muzeul Literaturii Române să primească partea de arhivă indicată mai sus de la nr. 1 la 5 și de la 7 la 10, pentru fondul de manuscrise (special și cel cu circulație liberă);

- Biblioteca Academiei RSR să primească fondul indicat la nr. 6, precum și dubletele existente la toate celelalte categorii.

În afara acestor documente s-au mai găsit:

a. corespondența Lidiei Sava, soția regizorului Sava;

b. fișele unei teze de doctorat pe numele Ana Maria Cordescu (sora nevestei lui Eugen Jebeleanu), în specialitatea estetică;

c. corespondența oficială și particulară a Elenei Teodorescu, soția poetului, reprezentanta României la Federația Mondială a Sindicatelor.

În legătură cu acestea propunem:

- Depozitele a și b să fie repartizate Muzeului Literaturii, deoarece conțin documente literare (Muzeul Teatrului Național ține de Muzeul Literaturii). Depozitul c să fie repartizat Bibliotecii Academiei.

Vă rugăm să aprobați.

*
* *

Ieri am fost cu Mircea Deac la atelier la Ștefan Câlția. Mi-a arătat foarte multe tablouri, unele cu latura de 1,5 m, de parcă eu aș avea un palat, dar și multe potrivite pentru casa mea, o mulțime de litografii pe lemn și pe metal. Am ales patru tablouri din care urmează să cumpăr două, poate doar unul. A rămas să mai vorbim săptămâna viitoare. Mi-a dăruit o litografie făcută ca ilustrație de carte la *Golemul* lui Gustav Meyrink. În totul, fiind bănățean, Câlția împărtășește ceva din mitologia germanică a șvabilor (suabi din Baden Würtemberg; ca origine, au inclusiv ceva rădăcini sarmate; Hohenzollernii erau originari de acolo). Pictura lui îmi place, o urmăresc demult și, după ceea ce mi-a arătat, am văzut și o tentativă radicală de schimbare a stilului. Avea un tablou cu o superbă pădure roșie, apoi câteva naturi moarte, un copac singuratic și nemișcat, deasupra căruia aleargă furtuna...

Mâine Ion Cucu, fotograful revistei „Luceafărul", va să-mi facă niște fotografii mai artistice pentru cronica la romanul meu (nu știu a cui) din revistă.

Poimâine (vineri) plec la Sibiu pentru analiza anuală a „Transilvaniei”. Mircea Tomuș s-a întors de la Chișinău, unde a fost sărbăorirea lui Hasdeu. N-a apucat decât să-mi spună aseară la telefon că totul e bine (m-a găsit la Uniune, unde îl sunase de fapt pe Romică Vulpescu, aflase de la Ileana că e acolo). Decodificat, pot să cred că a vorbit cu Nicolae Dabija, fiindcă prin Tomuș i-am trimis „Manuscriptum” 2/1987 (despre Cantemir) și l-am rugat să-i ceară adresa. Sper să poată intra Dabija mai ușor prin arhivele rusești, noi nu prea avem acces, pentru documente cantemiriene.

Gigi Chivu mi-a adus flori. Presupun că e un fel de „mulțumesc” deoarece cartea lui a ajuns,în sfârșit, în planul Editurii Științifice și Enciclopedice. Iar Mariana Ploae (măritată Hanganu), bucuroasă că are și ea în plan la Editura Univers traducerea din Torga, mi-a adus versurile fiică-si și m-a rugat s-o ajut în continuare să publice la vreo revistă câteva poezii. Oricum, mi-a dat și traducerea ei din Torga, în dacilogramă, pentru o evaluare prealabilă.

Aseară pe la nouă, abia venisem de la Uniune, m-a sunat Ion Țăranu de la Iași să-mi ceară permisiunea de a folosi numele Bunelu pentru un personaj de-al lui. Și uitasem că apare în roman, e și substantiv comun în Moldova, mai ales în Basarabia, pentru bunic. Dar știu de unde i se trage. Consideră că l-am ajtat să schimbe formatul și periodicitatea revistei „Cronica”, unde e proaspăt redactor șef. Ceea ce nu e departe de adevăr...

S-a întors de la Moscova și Daniel Drăgan. N-a dat de F. Vidrașcu pentru ca să-i dea cartea mea, așa că i-a lăsat-o lui Valeriu Matei, reprezentantul pentru Moldova al Uniunii Scriitorilor Sovietici, care a vorbit, în fața lui, cu Vidrașcu de la „Новый Мир”.

Radu Constantinescu a vorbit în sfârșit cu Panciu, șeful Centrului de Librării să mai fac rost de ceva exemplare din roman, fiindcă la Iași și la Cluj nu se mai găsește.

Am găsit printre manuscrisele lui Virgil Teodorescu și ciorne ale *Imnului de stat al României*. Pesemne l-a supervizat.

9 martie

Azi a trecut de aprobarea lui Dulea planul editorial de la Minerva, inclusiv cu oferta mea pentru monografia *Dimitrie Cantemir*.

18 martie

Mâine mă duc la Câlția să cumpăr un tablou pe care l-a pictat special pentru mine. Mi-a spus că a făcut Artele Plastice la Timișoara. El îi spune *Satul*. E vorba se câteva case țărănești, un pom uscat, totul pus deasupra unui mare tort rotund, din pământ negru-cenușiu, pe care se văd petice de zăpadă. Totul pe un fond auriu spre porocaliu. Mi-a povestit și istoria de dincolo de tablou, adică mi-a dăruit-o odată cu el. A vrut să-și facă la țară o căsuță și să stea acolo verile, să picteze. A ales locul pe o coastă abruptă de deal, astfel încât, reparînd casa, a trebuit să care în spinare tocurile și sticlele pentru ferestre. Ei, și cînd a fost gata, i-au luat-o ca ilicită, deși

vânduse nici el nu mai știa câte tablouri și pusese ban pe ban... Mi-a mai dat un tablou, *Pasărea măiastră*, și el îmi plăcuse de prima oară, dar de atunci și până acum Câlția făcuse o modificare: îi pusese păsării în gheare un inel cu piatră albastră. Era o pasăre cenușie, aflată parcă în zbor, deși aripile ei erau strânse și purta în spinare o căsuță mică, țărănească, iar alături de ea era un pom uscat[144]... Pricepeam. Ăștia eram noi toți, cu toate visele noastre pe cale să se spulbere. Îi eram recunoscătoare pentru ce făcea... M-a invitat să vin odată la Fondul Plastic, unde era director, să văd ce se făcea acolo în legătură cu țesăturile.

*

* *

Am vorbit ieri cu Thomas Kleininger (din grupul Noica, alături de Liiceanu, Pleșu) în legătură cu unele adnotări și cu extinderea prezentării unei traduceri din Nietzsche (bine că n-a zis chiar din *Mein Kampf*!) în „Viața românescă", număr propus și pentru care răspunde Ileana Mălăcioiu. Halal viață românească! Heidegger (care a fost chiar nazist cu acte, adică în partid) și Nietzsche în cea mai veche revistă românească de literatură... Apărea neîntrerupt din 1906 și fusese totdeauna de stânga. Discuția a mers în direcția nu a amendării textului lui Nietzsche, așa cum a fost el, ci a aducerii în număr și a altor texte, pentru ca întregul să ilustreze o bucată de istorie și de ideologie care a făcut epocă în confruntarea celui de-al doilea război mondial. Să vedem ce se întîmpla atunci în cultura română, nu să aducem în discuție texte germane, azi, ca și când ele ar fi fost parte a trecutului nostru.

Va să zică asta e ce încercăm noi cu tot dinadinsul în cultura română: să reînviem gândirea nazistă și s-o punem în prim plan ca fiind și parte a culturii române. Noica e folosit de bursierii noștri în Germania, ai cui naiba bursieri, de fapt?... Ileana Mălăncioiu e doar manipulată, folosită ca ciocan de atac deoarece a absolvit filosofia. Kleininger s-a prins imediat ce spun. Dacă nu el e actantul manevelor de culise, cel puțin le înțelege. Kleininger cred că e singurul din acest grup care înțelege câte ceva. Eu am invocat pentru numărul respectiv și pe Mircea Vulcănescu (dreapta interbelică), de curând impus de Eugen Simion[145] pentru „Caiete critice". Dar nu,

[144] Acest tablou mi-a fost furat din locuința de pe strada Pafumului ziua în amiaza mare, în februarie 2011. Deși am reclamat furtul și le-am dat fotografia tabloului celor opt polițiști ajunși la noi cu un câine lup, deși ne-au spus că hoțul a întrat într-o casă din vecini, n-aveau voie, chipurile, după lege, să trecă de gard. Așa că nouă ne-au luat amprente și n-am mai primit niciodată nici o veste despre hoți, despre tablou sau despre faptul că s-ar cerceta cazul. Nu pot să nu-mi mintesc de istoria furtului din casa lui Constantin Dăscălescu (atunci prim ministru), iar după 1989 de jaful, asemănător cu acela de la noi, de la Hildegard Puwak, care fusese în guvernul lui Adrian Năstase, dar apoi se retrăsese din politică. Mă gândesc că exista cineva care folosea această metodă pentru a ține puțin mai mult în ascultare pe unii și pe alții...

[145] După 1989, fiind președintele Academiei Române, Eugen Simion a recompensat-o pe Ileana Mălăncioiu făcînd-o membru corespondent al Academiei Române și, dintre toate posibilitățile de a repatria, pe banii Academiei, manuscrisele vreunui scriitor român din emigrație, l-a ales doar pe Emil Cioran, pro-legionar.

n-a fost de acord. Mi-a spus că o să vorbească cu Ion Ianoși să facă o punere în ecuație marxistă a problemei. Pariez că reușește, iar Ianoși nici n-o să priceapă despre ce e vorba per total. L-am sunat pe Ianoși care, în clipa când a crezut că pricepe despre ce e vorba, mi-a spus că el nu e „marxistul 'lor' de serviciu", al noii mișcări extremiste... Deși Liiceanu e doctorandul lui. În încheiera discuției, Kleininger (născut în același an cu mine și care, de altfel, a dispărut destul de repede din prim planul culturii, așa cum și apăruse, a cam „făcut-o pe prostul") mi-a spus că circulă despre mine prin mediile universitaro-literare știrea că sunt „primejdios de deșteaptă" și că n-ar strica s-o fac „mai pe proasta" ca să nu devin „vârf le lance" (!!) Mai clar nici că se putea. A fost un neamț cinstit. Trebuie să înțeleg că traversăm momentul când se pregătește lancea... Îl număr și pe Eugen Simion printre cei care-o vor ridica, deoarece Kleininger mi-a spus la un moment dat: „E adevărat că suntem un grup, dar nu mi se pare nimic reprobabil în asta. Și cei care se ocupă de postmodernism, sunt un grup". Nu cred că mi-a vorbit întâmplător despre „grupul" lui Eugen Simion. Va trebui să mă uit mai atent, fiindcă ambele grupuri nu fac decât să falsifice, fiecare în favoarea lui, chiar standardele valorice reale al nației și să ridice, în locul lor, zidul propriilor lor standarde ca real... Pesemne pe Eugen Simion există de asemnea unii care-l au la mână... Vorba e, cu ce anume…

Țoiu a fost foarte afectat sâmbătă la parastasul de 3 luni al lui Mircea Scarlat. Îi dăduseră lacrimile și l-a rugat pe Bălăiță să-l lase cu mașina în capul bulevardului, fiindcă „dacă merge la cimitir face o criză". Pe urmă, mi-a spus Bălăiță, a dispărut de acasă trei zile. L-am sunat aseară și mi-a spus că s-a dus la Sinaia. L-am rugat să vină la ședința de miercuri a „Vieții românești".

Radu Constantinescu ezită să semneze (deși se poate prevala de semnătura lui Dulea) pentru împărțirea arhivei lui Virgil Teodorescu. E cam fricos.

29 martie

Radu Constantinescu a semnat în sfârșit adresele de împărțire a arhivei Virgil Teodorescu, dar acum hârtia zace la D. R. Popescu. Și lui îi e frică. Bănuiala mea e că nu vorbim despre frica pentru locul unde ajung documentele, ci de firica să nu fi rămas pe undeva vreun document care privește chiar alegerea lui, a lui D.R.P., în funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor. Pe atunci, Virgil Teodorescu era vicepreședinte și, cum avea obiceiul să oprească pentru el câte o copie a fiecărui document al Uniunii care-i trecea prin mână... Cred deci că D. R. Popescu o să dea drumul arhivelor după ce le mai perie puțin ca să găsească ceea ce caută. Fiindcă, de fapt, a fost mai mult numit de partid, decât ales de scriitori ca președinte. La voturi el ar fi fost primul sub linie, cu mai puțin de 50%. Tot un fel de a „ține în mână" pe cineva. Oricum, recomandarea mea a fost să predăm arhiva cu 25 de ani închidere pentru orice fel de cercetare.

Mâine mă duc la COM, la Electrecord.

Azi am fost la „Viața românească”, la ședință. Atașez, fără comentarii, informarea pe care am scris-o direct pentru Constantin Mitea.

Informare în legătură cu ședința Consiliului de conducere al „Vieții românești”
29 martie 1988

Prezenți: Constantin Țoiu – președinte al Consiliului; Alexandru Balaci – delegat din partea Uniunii Scriitorilor să conducă revista în absența unei conduceri operative; Mircea Malița; Mircea Horia Simionescu; Dan Oprescu; Cezar Baltag; Vasile Andru; Gheorghe Pituț; Ecaterina Țarălungă – membri ai Consiliului de conducere; invitați din partea „Caietelor critice”: Eugen Simion și Mircea Iorgulescu. Au venit în locul lor Ion Ianoși și Ovid Crohmălniceanu, membri ai Biroului Secției de critică a Uniunii, responsabili, alături de revistă, de apariția „Caietelor”. Învitați din partea redacției: Florența Albu, Nicolae Prelipceanu, Sânziana Pop, Petre Got, Ileana Mălăncioiu.

Primul a luat cuvântul Alexandru Balaci, care a prezentat, oral, realizările revistei în anul care a trecut. S-a referit la stilul cultural al publicației: dacă în trecut, în versiunea antebelică, era mai mult o revistă cu profil social, acum ea cultivă individualități creatoare, mai ales din domeniul literaturii, încearcă să afirme noul. De aceea, consideră că revista are un caracter mai deschis decât în trecut. A avut numere speciale dedicate marilor aniversări politice și culturale, a încercat să permanentizeze rubricația. A deschis rubrici noi: Revista revistelor străine *și* Revista revistelor românești. *În ceea ce privește rubrica de* Texte, *ea conține traduceri din filosofia și estetica universală. E adevărat că pentru început au fost propuse mai mult texte metafizice, dar sfera lor va fi lărgită, solicitîndu-se și texte ale raționaliștilor.*

În continare a luat cuvântul Constantin Țoiu, care a vorbit în calitate de mesager al conducerii Uniunii Scriitorilor (unde e vicepreședinte). El s-a referit la faptul că în general revista e bună, tratează probleme importante și a ieșit din punctul critic în care se afla cu câțiva ani în urmă. Cât privește însă „Caietele critice”, dorința Uniunii Scriitorilor ar fi ca ele să se ocupe de marile aniversări ale clasicilor. A citat exemplul centenarului Rebreanu, ratat în favoarea unui număr dublu despre Sorin Titel. A propus ca numerele următoare să se ocupe de centenarele Eminecu și Creangă, ambele în 1989.

A urmat la cuvânt Ecaterina Țarălungă, care a menționat faptul că în ansamblul presei românești de cultură de azi „Viața românească” se remarcă prin faptul că este singura care apare fără întrerupere din 1906 până acum, avînd, întotdeauna, o înaltă ținută culturală și o ideologie de stânga. „Viața românească” de azi întrunește caracteristicile „a două reviste antebelice: „Viața românească” și „Convorbiri literare” a lui Titu Maiorescu. În acest sens remarcă inclusiv tendința publicației de a da cititorilor flosofie, rubrică începută nu acum, ci în 1983, cu intermitențe, iar din

1987 permanent. În cursul anului 1987 s-au publicat mai ales texte ale fenomenologilor germani, ale Școlii de la Frankfurt și aparținînd formalismului (filosofia limbajului). În ce privește valorificarea filosofiei românești, singurul filosof prezent în revistă (numelele 1, 4, 7, 9) a fost Constantin Noica. Nici unul dintre filosofii români raționaliști, din perioada interblică – Mircea Florian, D.D. Roșca n-a avut parte de vreo menționare măcar. De asemenea, n-au fost prezenți autori materialiști, începînd cu Darwin și sfârșind cu Radu Florian. În plus, prezentarea autorilor oferiți cititorilor la rubrica de filosofie a revistei n-au avut parte de o prezentare către cititor, de o așezare într-un context mai larg, astfel încât s-a creat impresia falsă că aceasta este singura mare filosofie contemporană la care (trebuie să) ne raportăm. Cât privește „Caietele critice", din 1983, de când apar în noua formulă, au publicat următoarele teme: Poezia română de azi; Romanul românesc de azi; Critica românească de azi, Sorin Titel; Literatura ca istorie (cu referire în special la postmodernism); Panait Israti; Postmodernismul; Jurnalul ca literatură. Se află în lucru un număr dublu (1-2/1987) despre literatura memorialistică, din nou cu o largă secțiune despre postmodernism. La rubrica Document *suplimentul revistei „Viața românească" (deci „Caiete critice") a prezentat texte de Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran (nr. 1-2/1985), Constantin Noica (3-4/1984), Mircea Vulcănescu (profesorul lui Constantin Noica – nr. 1-2/1983) și din nou Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran (nr. 3-4/1983). Este vizibilă tendința de a introduce printre colaboratori autori din străinătate, uneori nevalidați de propriile lor culturi, cu texte inedite. Se află pregătit un număr dublu al „Caietelor" dedicat lui Mircea Eliade. Rubrica de poezie a „Vieții românești" este în general îngrijit alcătuită, cu nume de rezonanță. Ar fi necesară mai multă poezie angajată. Rubrica de proză încearcă să promoveze și tinere valori, din care pricină registrul este mai variat, dar mai instabil sub aspect valoric. Partea de actualitate a publicației se resimte din cauza caracterului său intermitent. Fenomenul cultural – și în special literar – ar trebui să fie prezent prin marile probleme ale societății românești de azi. Lipsesc materiale de sinteză, revista rezumîndu-se la cronici și recenzii de volume. Sectorul critic este slab prezentat. Nu se vede o linie de atac a revistei fie abordînd chestiunea curentelor literare prezente azi la noi, fie genuri, stiluri de creație. Plastica, muzica, teatrul, filmul lipsesc ca abordare cu desăvârșire, deși toate aceste domenii au constituit și constituie și azi puncte de plecare pentru literatură, au conexini culturale cu ea.*

S-a înscris la cuvânt Ion Ianoși, care a menționat faptul că, din unghiul interdisciplinar care-i este familiar – filosofie-literatură – se simte obligat să remarce că revista nu face, în linia filosofică a textelor, decât să urmeze o modă, un curent mai larg. Astfel, este iminentă apariția în volum a lui Emil Cioran la Editura Cartea Românescă și care va fi un boom de genul Heidegger publicat de Editura Politică. Cât despre Mircea Florian, este adevărat că și el s-a publicat, dar nimeni n-a remarcat acest lucru. Este de acord că revista ar trebui să prezinte filosofia

interbelică, cel puțin românească, în toate orientările ei mari, pentru că moda poate fi și o urmare a prezentării unilaterale. Câît despre „Caiete critice”, este informat că are în pregătire două numere duble; unul dedicat lui Mircea Eliade și unul lui Marin Preda.

În continuare a luat cuvântul leana Mălăncioiu care a spus că, în privința rubricii de <u>Texte</u>, de care se ocupă, e greu să ceară texte în avans, deoarece nu știe dacă ele vor fi acceptate sau nu de foruri. Consideră că textele apărute sunt bune și frumoase și e o rușine să considerăm că s-a publicat prea mult Noica.

I s-a replicat de către Ecaterina Țarălungă: în legătură cu cererea de texte, ne putem sfătui chiar în ședințele de Consiliu ale revistei sau în cele de colegiu redacțional. În legătură cu faptul că un autor e prea mult, prea puțin ori deloc publicat, consideră că nu putem educa tinerele generații de cititori de la sfârșitul secolului XX cu textele filosofice care au fost temeiul ideatic pentru cel de-al doilea război mondial.

S-a înscris la cuvânt Ov. S. Crohmălniceanu, care s-a referit în exclusivitate la „Caiete critice”, apărîndu-le de „acuzația” de unilateralitate a prezentării sub aspectul circulației ideilor. A menționat texte de Camil Petesccu, Mihai Ralea.

Ecaterina Țarălungă a precizat că ea s-a referit doar la rubrica <u>Document</u> *a „Caietelor critice”. Cea care dă greutate revistei și nu la diverse articole tematice.*

Sânziana Pop, înscrisă la cuvânt în continuare, a susținut ideea că actualitatea literară și culturală ar trebui să fie mult mai prezentă în paginile „Vieții românești”, care ar trebui să onoreze titlul pe care-l poartă. A exemplificat cu interviul luat lui Anton Dumitriu și Marin Sorescu, Mircea Cărtărescu și Traian T. Coșovei. A spus că toți membrii redacției, în numele cărora vorbește, sunt de acord că revista are stringentă nevoie cel puțin de un secretar general de redacție, care să coordoneze activitatea ei. A propus o serie de materiale legate de centenarul Eminescu. A sugerat Biroului Secției de Critică a Uniunii Scriitorilor să fie mai deschis către activitatea revistei atunci când alcătuiește sumarele „Caitelor critice”, deoarece membrii redacției „Vieții românești”, al cărei supliment sunt „Caietele”, ar avea și ei sugestii de făcut.

În continuare, Petre Got a vorbit despre faptul că revista este obligată, în bună măsură, să se supună modei culturale din dorința de a câștiga cititori, deoarece tirajul este foarte mic. A sugerat, ca și Sânziana Pop, să fie folosiți mai mulți critici moderați și obiectivi. Partea de istorie literară și critica edițiilor ar trebui să beneficieze de mai multe pagini.

Mircea Malița, care a vorbit în continuare, a precizat că printre intelectualii români majoritari – ingineri, profesori, medici, artiști, studenți – revista e chiar mai puțin cunoscută decât aceea a Institutului G. Călinescu. Firește că asta provine din lipsa de tiraj. Dar nu cumva lipsa de tiraj provine din lipsa de interes pentru cititori a materialelor publicate?

I-a replicat Alexandru Balaci, care a spus că revista e perfect pliată pe gusturile cititorilor, dar difuzarea se face foarte defectuos, se returnează numere care nici n-au apărut la vânzare, deoarece Difuzarea Presei câștigă prin returnare procente în plus.

S-a înscris la cuvânt Gheorghe Pituț, care a făcut două propuneri: să se ceară aprobare ca revista să aibă o coală tipografică în plus pentru două rubrici: una de lingvistică și una de sociologie. Să fie rugate Ministerul Învățământului și CCES să sprijine cu abonamente revista.

Ultimul înscris la cuvânt, Dan Oprescu, s-a arătat de acord cu faptul că, într-adevăr, revista prezintă o serie de filosofi în dauna altora și a sugerat mai multe nume de filosofi marxiști care ar face cinste publicației.

Alexandru Balaci a tras concluzii sumare în legătură cu faptul că mai sunt multe de făcut, că revista trebuie să-și organizeze activitatea.

10 aprilie

Azi e Paștele. Mama trebăluiește de dimineață. Eu scriu un referat pentru propunerea lui Nicolae Florescu făcută „Revistei de istorie și teorie literară”, care poate edita și cărți: un volum *Vasile Băncilă*, editat de fiica lui, Ileana Băncilă. Asta pentru că Radu Constantinescu (se poartă de parcă n-ar fi absolvit filologia) a oprit volumul despre Vasile Băncilă[146] și eu încerc să-l fac să apară. Radu susține că a fost o ședință furtunoasă de Birou Executiv al CC al PCR, unde chiar Nicolae Ceaușescu a tunat și a fulgerat că planurile editoriale au prea puține subiecte de actualitate și prea multă istorie romanțată tendențios.

Săptămâna trecută am fost cu Petru Anghel, director adjunt (pe probleme de presă) al Direcției literaturii și secretar de partid, pentru a lămuri problemele numărului 4/1988 din „Viața românească”, număr de care a răspuns Ileana Mălăncioiu. Pe lângă faptul că iar avem parte de Noica, Liiceanu, Kleininger, ea însăși avea un text despre cartea lui Alvaro Cunqueiro, roman parabolic, unde Oreste este răzbunătorul care așteaptă momentul să-l ucidă pe Egist, regele uzurpator. Autoarea articolului făcea parabolă la parabolă, actualizînd chestiunea pentru acum și aici, unde postmodernismul (promovat de Eugen Simion) ar trebui să se ocupe de „sabia cuvântului” și nu de texualiști. Petru Anghel a citit articolul și a ras din el o mulțime de cuvinte și fraze. Aveam indicația de la CCES să discut numărul numai cu Alexandru Balaci, dar el n-a vrut cu nici un chip. Îi e frică de Ileana Mălăncioiu, recte fascistoizii de Liiceanu și Kleininger (adică de curentul creat în spatele lor). În fine, a adus-o chiar pe Ileana Mălăncioiu. Eu n-am iertat nimic și i-am făcut toate

---

[146]Vasile Băncilă (1897-1979) - absolvent al Facultății de Filosofie din București, coleg și prieten cu Bazil Munteanu, elev al lui Ramiro Ortiz. Ca filosof a fost în linia lui Rădulescu Motru. A continuat să corespondeze cu Bazil Munteanu (rămas la Paris) și în perioada socialistă, pe când era profesor la Brăila.

observațiile numărului. Ea mi-a spus că nimeni n-ar fi auzit de mine dacă nu lucram la cenzură. Iar eu i-am spus că nimeni n-ar fi auzit de ea dacă nu lucra la „Viața românească". Mi-a zis că ea tot mai are „trei cititori". Și i-am răspuns că îi știu și eu pe cei trei. Per total însă, Balaci a scos din număr tot ce era de scos. Țoiu a șters-o din biroul lui D. R. Popescu în timpul discuției la care mă dusesem împreună cu Balaci, despre respectivul număr de revistă. Tot atunci D. R. Popescu mi-a spus că voi primi „Caietele critice" nu de la Eugen Simion, ci de la Balaci. Adevărul e că mi-au fost trimise prin Bogdan Lefter, care n-a ratat ocazia să mă roage să-l ajut cu un post pentru nevastă-sa, Simona Popescu, și ea o tânără speranță a criticii literare.

Mi-a dat ieri telefon Mircea Iorgulescu (deși numărul dedicat memorialisticii e al lui Eugen Simion, care însă își amintește că m-a înjurat în ședința „Vieții românești") și i-am spus că aștept o adresă semnată de Al. Balaci care să însoțească numărul, fiindcă banii pentru „Caiete" vin de la „Viața românească". Iorgulescu s-a referit la D. R. Popescu nu tocmai reverențios. Mi-a spus că a refuzat să finanțeze Colocviile de critică ale revistei „Ramuri", prima ediție, după modelul „Transilvaniei", dar avîndu-l actant pe Eugen Simion, nu tot pe Romul Munteanu (fiindcă Simion e amic cu Marin Sorescu, aflat acum în fruntea revistei, unde a trebuit să-l ajut să ajungă, vorbind la Secție, la început fără salariu, de probă). Tot după Mircea Iorgulescu, „cineva" (citește D. R. Popescu) i-a tăiat de pe lista invitaților la acele colocvii neaprobate, pe Gabriel Dimisianu și Nicolae Manolescu, dar l-a lăsat pe Crohmălniceanu. Eu nu cred să fi fost vorba de D. R. Popescu. Crohmălniceanu e mai de stânga în vechea tradiție, fiindcă la observația mea legată de articoul lui din „Viața românească" nr. 4/1988 (de care răspundea Ileana Mălăncioiu, număr care a provocat marea ședință), observații legate de Henri Barbusse, Bela Kun și Stelescu, n-a avut nici o reținere în a face modificările ceute, spre nemulțmirea Ilenei Mălăncioiu.

Pot să zic că încă mă simpatizează, nu eram decât în anul al II-lea, studentă, când m-a invitat, împreună cu un coleg, al cărui tată era ambasadorul nostru în Canada, să-i fac o vizită și m-a prezentat pe președintelui Televiziunii Elvețiene, aflat la el. S-a discutat despre Caragiale, un lucru extrem de fin: că în formarea numelor de personaje Caragiale ar folosi metoda romanșă de derivare. Nu știu dacă nu cumva elvețianul era chiar romanș ca origine. Poate fi așa, dar asta fiindcă derivarea la valahii sud-dunăreni, de unde venea și familia Caragiale, se făcea în același fel ca în aria romanșă, străvalahă și ea. Crohmălniceanu chiar m-a curtat cu decență o vreme, înainte de a se căsători cu o femeie mult mai potrivită cu vârsta lui.

13 mai

O lună înseamnă totuși mult prin evenimentele pe care le conține. Între timp a apărut volumul lui Vasile Băncilă cu titlul *Pe răspunderea lor*.

În sfârșit rușii (Institutul de Balcanistică din Moscova) și-au dat acordul (după doi ani și jumătate) pentru un schimb științific inter-academii în cadrul căruia să plec cu o bursă pentru studierea arhivelor lui Dimitrie Cantemir, inclusiv a documentelor lui aflate în Cabinetul lui Petru cel Mare. Au cerut în prealabil un plan detaliat după care să mă conduc, de parcă aș ști dinainte ce găsesc și ce nu. Noroc că mai fusese prin acele arhive Paul Cernvodeanu, de la Institutul Iorga, pentru altceva, dar văzuse, pe fugă, și documente Cantemir. După ce am luat cele trei semnături ale șefilor din CCES, m-am dus cu hârtia la Radu Voinea, președintele Academiei. Inginer, oltean, un personaj cu totul amabil, n-a pierdut ocazia să-mi spună niște bancuri. Între altele, mi-a spus cam așa: „Pe când eram student credeam că, dacă x=0 și y=0, atunci x+y=0. Acum am evoluat și cred că între 0 și nimic e o mare diferență.” Se referea la lipsurile de tot felul (”nimic”) și la zerourile care sunt eroii zilei. După ce mi-a citit hârtia a chemat-o pe doamna de la relații Externe și i-a spus: „Vezi ce poți face... E o cauză foarte importantă...” Iar doamna Matache (soția directorului de la CNȘT) mi-a spus să mă duc și la Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene (Institutul Iorga) să iau o aprobare. Ștefănescu a făcut chiar mai mult: l-a sunat pe Ghibernea, omul de la Relații Externe al Academiei care se ocupă de institut și i-a spus de unde să ia finanțarea: „Vezi s-o treci la tema *Relații româno-ruse în secolul al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea*. În fond, ea poate lucra oriunde, ceea ce ne unește e tema. Ștefănescu știa că lucrez cu Virgil Cândea și Paul Cernovodeanu. Am fost să vorbesc și cu Virgil Cândea, care mi-a făcut cu ochiul, iar pe gură mi-a zis: „E foarte bine, dar nu scrie în planul de cercetare pentru ruși Dimitrie Cantemir, scrie Petru I, fiindcă altfel nu mai ajung documentele tale la Ștefănescu...” Zicea să nu scriu nici „relații”. In fine, trebuie să fac o recapitulare a limbii ruse (a gramaticii și vocabularului). Luni mă duc la doamna Matache să completez formularele finale pentru ruși.

Între timp a fost aici Grigore Vieru de la Chișinău. M-a recomandat la el Marin Sorescu și am trecut într-o dimineață pe la hotel ca să-i las 3 exemplare din roman: pentru el, pentru Valerică Matei și pentru Nicolae Dabija, din generația noastră, care mi-a trimis (și le-am recenzat prin reviste) cărțile lui de versuri încă scrise cu alfabet chirilic... Vieru m-a întrebat de unde sunt de fel și i-am spus că de la Râmnicu Sărat, că am rude și pe la Iași. A zâmbit. Zicea că numele e foarte răspândit în Bucovina, inclusiv la ei. I-am spus că urmează să plec la ruși pentru arhivele lui Cantemir, pe urmele lăsate de Grigore Tocilescu și, dacă nu reușesc să-l văd, o să le dau și lor cotele de bibliotecă, în Basarabia, fiindcă au și alte căi de pătrundere. A priceput.

Între timp am vorit cu Mircea Tomuș să public în „Transilvania” tot inventarul arhivei Tocilescu referitor la Cantemir, pagină cu pagină, să rămână undeva consemnat conținutul pentru eventualii amatori din viitor. Am vorbit cu Virgil Cândea să-i dau și lui o copie, atât pentru programul Cantemir, cât și pentru *Catalogul tuturor bunurilor românești aflate în străinătate*, de 4000 de pagini, aflat

în planul de anul ăsta la Editura Enciclopedică. Vrea să obțină întâi avizele de la partid și apoi de la CCES, de teamă că Marta Bittel, colega mea de direcție de la edituri iar o să-i facă o figură, așa cum i-a făcut și cu *Istoria Imperiului Otoman* a lui Cantemir, manuscris descoperit de Cândea în America și despre care ea crede că nu mai folosește nimănui.

În ce privește problemele de serviciu, care sunt atât literare cât și politice, trebuie să ne raportăm ca la un far la expunerea șefului statului, publicată pe 4 mai în „Scânteia". Ni s-a trasat sarcina ca toate publicațiile și editurile să facă planuri de apariții în legătură du dezbaterea acelei expuneri. Balaci nu părea deloc încântat. El e italienist, e foarte comod. Între timp și revista „Săptămâna", prin pana lui Corneliu Vadim Tudor, a înjurat rubrica de poezie a „Vieții românești" nr. 1 și faptul că nu-și respectă marea tradiție din care provine.

Acum tocmai a venit și Vladi de la Craiova. Mi-a spus că i-a ieșit plecarea de la vară în Ungaria la simpozionul de matematică. Tot prin Academie. De altfel, a lui a fost ideea să încerc și eu tot pe calea asta.

A! Mai trebuie să atașez aici scrisoarea lui Paul Eugen Banciu de la Timișoara, secretarul de redacție al revistei „Orizont", amicul nostru de mers pe munte (Retezatul l-am făcut împreună) și, ca urmare, să vorbesc cu Eugen Florescu, secretar cu propaganda la Timișoara, să-l ajute cu publicarea unei anchete în revistă, oprită de colega mea de CCES, adusă de la cenzură de Lenuța Doxănescu... Paul și-a capacitat inclusiv nevasta, profesoară la Liceul de Artă din Timișoara, să-l ajute. Să vedem... Camil Petrescu, după 1918, n-a considerat Timișoara un loc provincial, ci a plecat de la București la Timișoara, unde a făcut două reviste de cultură, special pentru corectarea limbii române a bănățenilor, de unde armata sârbească nu plecase în 1918, ci în 1919. Mai jos, scrisoarea lui Banciu, nepotul lui Axente Banciu din Sibiu, unul din fondatorii ASTRA:

Dragă Ecaterina,

Iartă-mă că apelez în acest mod „în direct" apropo de doamna Ciocârlie, dar mă simt mai sigur așa, apelînd la prieteni. Pe direct: e vorba de acestă Anchetă „Orizont" *la care au participat mai mulți dascăli universitari din Timișoara și nu numai, ai Liceului de la Institutul de Artă și alte licee de specialitate din țară. S-a scos (s-a zis amânat) până la o supraevaluare (dacă va fi) din partea șefilor din Consiliul Culturii, pe motiv că revista noastră e „de provincie" și nu ar avea căderea să se ocupe de probleme „de interes național". Cei anchetați – mai bine zis participanții la masa rotndă – mi-au spus niște păsuri, au venit cu propunerile lor din interiorul subiectului.*

Rugămintea mea (a noastră) e să știm până unde merge provincialismul și cum putem să nu ne întindem peste marginile noastre firești, iar a doua, dacă e ceva publicabil în „ce se vede" în șpaltul pe care ți-l trimit, să ne iasă, ori dacă nu, să ne astâmpărăm.

Iartă-mă că n-am ajuns să ne vedem. Am trecut într-o goană, ca de fiecare dată, prin București. Îmi fac mea culpa și îți promit că la prima ieșire vin până pe Aleea Parva la o tacla și un ceai de mentă...

Te îmbrățișez cu toată dragostea, Paul

Paul Banciu venise la București fiindcă făcuse un scenariu de film după romanul lui, *Ursa Mare* și se dusese să-l predea.

19 mai

După toată tevatura cu hârtiile de plecare la Moscova – te vor ori nu te vor rușii – a rezultat, mi-a spus azi doamna Matache de la Relațiile Externe ale Academiei – că pașaportul trebuie să-l fac tot prin CCES (să fie de serviciu). De zece zile, de când a fost pe-aici Gromâko, toate plecările se aprobă la Cabinetul 2 (tovarășa Ceaușescu). Ce ar vrea conducerea noastră de partid este să fie antisovietică (pe ideea că apără identitatea neamului) și să nu fie pro-nazistă prin naționalism, cum făcea și Hitler. Vorba lui Caragiale, „Grea misie, misia de polițai…" O să încerc să iau aprobarea prin Suzana Gâdea, să vedem...

În ce privește arhiva lui Virgil Teodorescu, am aflat pentru ce anume a fost violată noaptea, în chip banditesc, ori de securiști, ori chiar de D. R. Popescu, încăperea unde se afla. Pe 16 mai m-am dus special ca să finalizăm predarea documentelor și se încuiaseră în biroul lui Hobana, unde era arhiva, doi inși: Traian Iancu și Romulus Vulpescu. L-am sunat pe Dulea la Consiliu și el a sunat la Uniune, dar tot nu mi-au deschis. Când am intrat cu toată comisia (de la Biblioteca Academiei, Muzeul Literaturii) am găsit mai multe pachete fără sfori și fără sigiliu. Romică i-a spus doamnei de la Biblioteca Academiei, care îi e rudă, că au fost extrase procesele verbale ale Uniunii din perioada când se pregătea Conferința de alegeri a scriitorilor (unde D R Popescu a fost impus președinte de secția de partid, fiincă la vot ieșise cu sub 50%). Nici măcar Biroul Uniunii Scriitorilor nu fusese de acord cu alegerea lui. Țolescu, șeful de cadre al CCES, desemnat de Dulea să ancheteze cazul, a aflat același lucru de la Traian Iancu. Se va stabili la ce nivel să se discute cu D R Popescu. Sau cu cine, de fapt...

22 iunie 1988

Azi noapte a murit George Ivașcu. S-a întors din Polonia acum 10 zile cu o viroză care s-a localizat la plămâni. Cum și inima era slabă, fiindcă avusese un preinfarct, și cum a refuzat să se interneze, s-a prăpădit. În august ar fi împlinit 77 de ani. Se anunță lupte crâncene pentru preluarea revistei între D. R. Popescu și Valeriu Râpeanu. Nici unul nu e dorit de cei din redacție.

Atașez mai jos un material (dar nu înțeleg de ce mi-a fost cerut) despre cum s-au serbat centenarele unor mari personalități românești literar-artistice cu începere din 1950. Poate fiindcă anul viitor e și centenar Eminescu și Ion Creangă.

Informare în legătură cu aniversarea sau comemorarea unor mari personalități ale culturii române

Centenarul nașterii lui Mihai Eminescu, *15 ianuarie 1950, a fost precedat de formarea unui Comitet Național Jubiliar care a alcătuit, organizat și desfășurat următorul plan: manifestări culturale prezidate de personalități (care au loc în fabrici, cămine culturale, case de cultură, teatre), conferințe omagiale (la Iași și București), festivaluri de poezie ale amatorilor dedicate lui Eminescu (în principal din zona sindicatelor), șezători literare, expoziții de documente; Radiodifuziunea transmite cântece pe versuri de Eminescu; presa culturală publică articole semnate de mari personalități și dedicate semnificației identitare majore pentru România a operei lui Eminescu.*

În 1964, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la moartea lui Eminescu, UAP a organizat un concurs de pictură și sculptură pe tema Eminescu. Ion Jalea, Ovidiu Maitec, Ion Vlad, Ligia Macovei s-au evidențiat prin creațiile lor pe acest subiect. Academia Română Uniunea Scriitorilor au organizat împreună o sesiune științifică la care au participat oameni de cultură din alte țări (Albania, Austria, Bulgaria, Belgia, Australia, Cuba, Cehoslovacia, Anglia, Finlanda, Grecia, Italia, Iugoslavia, Franța, RDG, Olanda, Suedia, Ungaria, Uruguay, URSS). S-au publicat în presă extrase din cuvântul participanților, iar textele integrale s-au publicat în volum. Presa culturală a publicat numere omagiale (dedicate în totalitate poetului), s-a instituit Premiul Mihai Eminescu al Academiei Române (10.000 lei), s-au tipărit opere ale poetului.

Centenarul nașterii lui I.L. Caragiale, *din ianuarie 1952, a fost precedat de alcătuirea unui Comitet Național Jubiliar prezidat de Mihail Sadoveanu, președintele Uniunii Scriitorilor, care a organzat următoarele manifestări: editarea operei lui I. L. Caragiale în ediții de masă, ședințe de comunicări (în universități, institute de cercetare), traduceri din creația sa în limbile naționalităților conlocuitoare, un ciclu de emisiuni festive la Radiodifuziune, transmiterea la Radio a pieselor sale și a unor dramatizări după* Momente și schițe*, montarea pieselor sale la teatrele din București și din țară, realizarea a trei filme documentare despre Caragiale și a mai multor filme artistice după piesele sale, după* Momente și schițe. *Uniunea Artiștilor Plastici a organizat trei concursuri cu premii (sculptură, pictură, grafică, decoruri de teatru la piesele sale). CCA și Uniunea Scriitorilor au alcătuit expoziții de fotografii, documente și afișe dedicate lui Caragiale. S-au organizat în toată țara șezători literare conduse de personalități literare (în fabrici, CAP-uri, case de cultură). S-au organizat adunări populare, conferințe și spectacole de amatori. Consiliul General al Muncii a organizat concursuri de creație pe tema Caragiale. La Haimanale, satul natal, s-au desfășurat festivaluri de creație, iar satul a primit numele I.L. Caragiale. Au avut loc șezători festive la Teatrul Giulești, Palatul*

Pionierilor. Uniunea Scriitorilor, universătățile și Academia Română au organizat sesiuni festive de comunicări. Un liceu din București a primit numele I.L. Caragiale. O sesiune omagială a avut loc la Ateneul Român. S-a organizat un pelerinaj la mormântul scriitorului, mai ales pentru elevi.

În 1966 a fost centenarul George Coșbuc. *Pe 4 setembrie, sub auspiciile CCA, Academiei și Uniunii Scriitorilor s-a format Comitetul Național Jubiliar alcătuit din 100 de personalități ale căror nume s-au publicat în „România liberă" din 4 septembrie 1966. Manifestările s-au desfășurat între 15 și 20 septembrie. Ele au debutat prin sesiunea de comunicări științifice de la Academia Română, prezidată de președintele Academiei. În aceeași zi (15 septembrie) s-a organizat un pelerinaj la mormântul poetului. Între 16 și 19 septembrie Societatea de Științe Filologice a organizat la Năsăud o sesiune științifică. Ea a avut loc la Liceul Coșbuc. Institutul Român de Relații Culturale cu Străinătatea a organizat 32 de expoziții cu fotografii însoțite de o broșură tipărită în franceză, engleză, rusă, spaniolă, expoziții care au fost itinerate în peste 25 de țări. Cotidienele centrale au publicat zilnic, începând cu 3 septembrie și până la închiderea manifestărilor, articole despre Coșbuc și despre evenimentele aniversare, semnate de personalități culturale. La manifestări au fost invitate personalități din 40 de țări: Belgia (președintele PEN Clubului), Anglia, Franța (președintele Societății Scriitorilor), Japonia, Polonia, URSS etc. Muzeul Literaturii Române a organizat o expoziție de documente la Sala Mică a Palatului. „Gazeta literară" organizat colocviul* Coșbuc citit astăzi. *Studioul Al. Sahia a produs un film documentar* Coșbuc*, recenzat și în presa din srăinătate. S-au scos serii de timbre cu ștampila Hordou, 20 septembrie. Opera Română a prezentat un spectacol omagial. Arhivele Satului au organizat o expoziție de documente Coșbuc.*

În 1981 a fost organizat centenarul George Enescu *de către Academia Română, CCES și Uniunea Compozitorilor.*

Uniunea Compozitorilor a organizat o sesiune omagială. CCES a organizat, în perioada 16-26 septembrie 1981, ediția a IX-a, festivă, a Festivalului Internațional George Enescu. CCES, împreună cu Uniunea Artiștilor Plastici și Consiliul Popular al județului Botoșani au dezvelit o statuie a lui Enescu în orașul Dorohoi. Comisia Națională UNESCO a înscris centenarul nașterii marelui compozitor în lista marilor aniversări UNESCO. La Paris, la sediul UNESCO, a avut loc un concert festiv susținut de artiștii Valentin Gheorghiu, cvintetul Voces *și solista Viorica Cortez Guguianu. CCES și Studiourile de film Al. Sahia au realizat un film documentar despre viața și activitatea marelui compozitor. Electrecord a scos mai multe discuri cuprinzînd piese muzicale ale lui George Enescu. S-au organizat concerte, recitaluri, emisiuni Radio și de televiziune dedicate lui Enescu în peste 40 de țări ale lumii. În acest cadru Opera Română din București a prezentat la Lucerna, în Elveția, opera* Oedip *de George Enescu. În instituțiile de învățământ cu profil muzical (licee, universități) s-au organizat concerte și discuții închinate creației muzicale enesciene inspirate din*

folclorul românesc. CCES și Uniunea Compozitorilor au organizat un simpozion cu participare internațională dedicat creației lui Enescu și au editat un album dedicat marii lui personalități. Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor a emis un timbru jubiliar. Presa centrală și Radiodifuziunea au consemnat ecouri ale manifestărilor dedcate lui Enescu din țară și din străinătate.

După acest material am fost desemnată comisar pentru organizarea ambelor centenare, Eminescu și Ion Creangă, de anul viitor. M-am dus cu materialul la Radu Constantinescu și el a refuzat să-i dea curs cu vorbele: „Dacă arunci o piatră în sus, tot ție îți cade în cap”. Pe baza acestei înțelepciuni milenare a neamului, a vârât hîrtiile în sertar. Trebuie să recunosc că a avut dreptate.

Actele mele de plecare în URSS au fost depuse la Pașapoarte. Fac o recapitulare la limba rusă, care e o limbă veche și grea. Am început să scriu capitolul de literatură din monografia *Cantemir*.

La „Magazin istoric” mi s-a amânat serialul despre Cantemir în favoarea articolului lui Răzvan Theodorescu despre Constantin Brâncoveanu.

În „Transilvania” nr. 6 apare partea I a inventarului Arhivei Tocilescu. Va avea 3 părți, care apar în trei numere consecutive.

9 iulie

Azi e duminică. La câteva zile după moartea lui George Ivașcu au murit pe rând Mihai Beniuc și Șerban Cioculescu. La înmormântarea lui Beniuc n-am fost, dar la a lui Cioculescu da, fiindcă mi-a fost profesor și mă simpatiza în mod deosebit. A fost la Bellu. Acolo Balaci mi-a spus că Beniuc ceruse să fie îngropat la Bellu Evanghelic, pentru ca cenușa nevesti-sii, Ema, să poată fi pusă în sicriul lui, deoarece ea fusese evreică, de rit mozaic. Ioan Horea a zis că acela e un cimitir „democratic”. In timp ce coborau sicriul în groapă, Sahini, directorul Bibliotecii Academiei, căruia m-a prezentat Balaci, a zis că numărul membrilor Academiei s-a redus la jumătate și nu se fac primiri. Iar Balaci a completat: „Se pregătesc să se ducă Al. Rosetti și Alexandru Graur”.

Ieri însă a murit Mihai Cruceanu, al cărui centenar a fost mai în primăvară.

Tot la înmormântarea lui Cioculescu m-a reperat Zoe Dumitrescu Bușulenga, doar ne-am salutat, fiindcă n-a rămas atât de departe în timp lansarea suplimentului de literatură universală al revistei „Astra”, făcut de Viorica Mircea, unde ne-am întâlnit apoi acasă la Viorica, soție de medic chirurg, cu doamna Bușulenga, foasta mea profesoară de la facultate, care-mi spune Cati... M-am întors de la Brașov la București cu Laurențiu Ulici și Sergiu Selian, armean de la noi, căruia i-am povestit că Dimitrie Cantemir investigase în Armenia *De Muro Caucaseo* (Zidul Caucazian), pe care-l credea făcut de Alexandru Macedon.

Virgil Cândea a terminat de citit capitolul despre istoriografia lui Cantemir și zice că de la P. P. Panaitescu nu s-a mai scris ceva atât de bun. Că va fi o carte foarte

cittă. Dulea m-a întrebat cum stau cu plecarea în Uniune. I-am spus că actele sunt la Pașapoarte și se așteaptă răspunsul sovieticilor. Că ar fi o minune să mă plătească ei ca să cercetez Cantemir. A râs și a zis: „O adevărată perestroikă! Dar cartea vă iese." „Iese sigur", i-am zis. „Și are multe lucruri inedite."

De la 1 ianuarie 1989 România a aderat la numerotarea mondială a producției editoriale prin ISBN, folosind identificatorul de țară atribuit RSR și Stasul nr. 10301/1975 stabilit de Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie de la Institutul Român de Standardizare.

26 iulie

Peste câteva zile plecăm la Mamaia. Mai am de scris la *Cantemir* capitolul despre muzică, artă plastică și concluziile.

Ieri m-am dus pe la D. R. Popescu. Era singur în birou. A avut o privire jenat-espectativ-zâmbitoare. Nu ne-am mai văzut de la povestea cu arhiva Virgil Teodorescu. Se grăbea să mă expedieze. Pe Țoiu nu l-am mai văzut demult, dar nici n-am reușit să fac nimic cu mutarea Dorei Scarlat la o editură.

Radu Constantinescu mi-a cerut să-i scriu o fișă bio-bibliografică pentru cartea lui Modest Morariu (decedat de puțină vreme, era redactor șef la Editura Meridiane, însurat cu o colegă de Direcție, Olguța Mărculescu, sora actriței Adela Mărculescu de la Teatrul Național). Referatul lui Liviu Călin, redactorul de carte, e favorabil. Cartea e despre Emil Cioran, susținută de Eugen Simion. Fișa mea e următoarea:

(n. 1911, Rășinari, jud. Sibiu). A absolvit liceul la Sibiu, ca și Noica, Facultatea de Filosofie la București, ca student al lui Nae Ionescu, după care a predat la liceele din Brașov și Sibiu.

Cu începere din 1937 până în 1941 informațiile oferite de sursele românești și franceze diferă. Astfel, în 1941, după Micul dicționar enciclopedic, Cioran se afla încă în țară, plecînd chiar în acel an. De altfel, în 1941 a tipărit la Editura Vremea a lui E. Lovinescu volumul Schimbarea la față a României, care se află la BCS, Fond Special. În schimb, Dictionnaire de littérature contemporaine, Editions Universitaires, 1963, coordonat de Pierre de Boisdeffre, menționează ca dată a plecării definitive din România anul 1937, când a primit o bursă oferită de Institutul Francez din București. Sursa informației e chiar Cioran. Fișa lui Emil Cioran din acest dicționar, ca și extrasele din opera sa, au fost executate de MD (Manuel de Dièguez), despre care citim la sfârșitul aceluiași dicționar: a debutat în 1948 printr-un eseu de politică și morală, La barbarie commence seulement. A mai scris De l'absurde, 1948; *Dieu est-il americain?, 1957; câte o monografie despre* Rabelais, *1960;* Chateaubriand, *1963. Cum putea coordona așa ceva înainte de debut, nu mi-e clar. Lucrează la revista „Combat" (de stânga, un redactor al ei a vizitat România în 1956, s-a văzut cu Petru Dumitriu), cea care i–a oferit lui Emil Cioran premiul revistei pntru lucrarea Histoire de l'Utopie. Același an 1937 ca dată a plecării autorului îl menționează și referatul*

de carte semnat de Liviu Călin la volumul propus de Modest Morariu. Îmi pare un fals menit să ascundă scandalul de afiliere la legionarism de care a avut parte Cioran în Franța.

Titlurile publicate de Emil Cioran sunt: Cartea amăgirilor, 1930; Pe culmile disperării, 1934; Locuri și Sfinți, 1937; Schimbarea la față a României, 1941, Sillogismes d'amertume, 1952; La Tentation d'exister, *1956; Histoire et Utopie, 1960; La Chute dans le Temps, 1964; Eccartèlements, 1979*, Les mauvais démiurges, *1979 ; De l'inconvenient d'être né, 1974*; *Exercices d'admiration. Essais et portraits, 1986; Aveux, anathèmes de décomposition, 1987. În perioada primelor apariții ale lui Cioran la Gallimard acolo lucra și tânărul Mihai Șora, alt fost elev al lui Nae Ionescu, în vreme ce Monica Lovinescu, fiica adoptivă a lui E. Lovinescu, făcea cronici la Europa Liberă. (...)*

Ca răspuns la acest text, Radu Constantinescu mi-a trimis un bilețel pe care scria: „Tov. Țarălungă, nu asta v-am cerut”. I-am retrimis o notă ce care i-o cerusem Alinei Ledeanu, de la revista „Secolul XX”, din care aflam istoria familiei de la Rășinari și câte ceva despre începuturile lui filosofico-eseistice: fusese bursier Humboldt la Berlin (1933-1935). Ca Liiceanu și Pleșumai târziu... Menționa că, în vreme ce în Franța refuza să acorde interviuri, în Germania (unde era sediul Europei libere și unde se ridica la orizont fascismul) acorda. Tot ea menționa că în 1987, în „Figaro Magazine” se scrisese (Gabriel Matzneff) că „Cioran este cel mai clandestin dintre filosofi” și-l numea „celebrul necunoscut”. Toată tevatura cu volumul lui Modest Morariu are un subtext pe care l-am aflat de la Lazăr, directorul CCES pentru Relații Externe. Se aude (la noi, nu în Franța, de la unii de pe la noi...) că Cioran va fi propus pentru Premiul Nobel, vorbe spuse de Marin Sorescu după ce s-a întors de la Paris, unde a ajuns cu ajutorul lui Eugen Simion, special ca să-l contacteze pe Cioran și să-i spună că e iubit și susținut aici (e și asta o filieră a Securității, Simion a fost doi ani lector de română la Paris, ceva a semnat el ca să poată pleca). In final, Radu Constntinescu a avut parte, pentru demersul lui, de o discuție cu scântei la BOB...

30 august

Vladi e plecat la Budapesta și Szeged. Vine mâine. Am scris la Moscova Mariei Egorova Semionova de la Institutul de Slavistică și Balcanistică rugînd-o să se intereseze de hîrtiile mele de la Academia de Științe a URSS, pe baza cărora cei de la Pașapoarte de la noi ar trebui să-mi dea verde. I-am trimis și aparițiile din „revistele „Transilvania” și „Manuscriptum”, cu precizarea că vin pe urmele lui Gr. Tocilescu, de ale cărui arhive am dat și care a făcut ediția de *Opere* Cantemir pe baza cercetării arhivelor rusești.

Pe 29 august s-au terminat tratativele bilaterale inter-academii între sovietici și noi. Delegația sovietică a fost condusă de acad. Prohorov (are un Nobel pentru fizică - laseri). Silvia Matache, de la Relații Externe din Academia Română, a promis că o

să le amintească și ea delegaților sovietici de lista cercetătorilor români care urmează să cerceteze în Uniune. Am rugat-o și să menționeze că în septembrie urmează să vină o rusoaică de la Institutul de Slavistică din Moscova la noi, la Institutul Iorga, același institut cu recomandarea căruia urma să plec eu la Moscova. Paul Cernovodeanu o știe, mi-a promis că o să mi-o prezinte.

Cândea mi-a oferit niște informații în legătură cu existența, la Muzeul Literaturii Române, a unor documnete Dimitrie Cantemir microfilmate și trimise lui Scarlat Callimachi pe când era director la Muzeul Româno-Rus (care, la desființare, lăsase arhivele sale, ca și sediul, Muzeului Literaturii). Azi am obținut o trimitere pentru muzeu și mâine mă și duc să văd despre ce e vorba.

Cartea despre Cantemir e aproape gata, mai am *Concluziile* și *Cuvântul către cititor*. O dactilografiez. Dar, dacă iese călătoria la Moscova și Leningrad, o public după întoarcere și după ce fac adaosurile și corecțiile rezultate din călătorie.

La mjlocul săptămânii viitoare plec la Sibiu pentru Colocviile de Critică ale revistei „Transilvania”.

George Macovescu mi-a trimis cu dedicație cartea lui de versuri *Trecînde anotimpuri*. I-am telefonat ca să-i mulțumesc și i-am spus că, dincolo de „mulțumesc” și „felicitări” înțeleg ce a generat cartea, că e frumoasă și mi-a plăcut. A fost stânjneit, emoționat, mi-a spus că-și scrie memoriile, i-am spus că scriu despre Cantemir. Mi-a pus o întrebare diplomatică: „Pe când?” I-am spus că plec să văd arhivele de la Moscova și Leningrad și, în rest, cartea e scrisă.

Azi am trecut pe la Uniune. Țoiu și Balaci erau la post. Țoiu mi-a strîns mâna ferm, Balaci e genul bunic galant. L-am rugat s-o întrebe pe Anca Balaci, soția lui, care mi-a fost profesoară de latină la facultate, dacă n-ar vrea să traducă pentru „Manuscriptum” *Collectanea Orientalia* a lui Cantemir.

Al. George a fost la noi de două ori de când ne-am întors din vacanță, mi-a adus *Seara târziu* și, firește, o să i-o recenzez.

La serviciu începe tevatura în vederea Plenarei cu ideologia din toamnă. Pe 8 septembrie încep Colocviile „Transilvaniei”.

4 septembrie

Virgil Cândea a aflat, dintr-un album editat de Scarlat Callimachi și Elena Ionescu Georgescu (de la Institutul de Istorie Militară), de faptul că fostul Muzeu Româno-Rus a deținut copii fotografice după *Collectanea Orientalia* și că, la desființare, ele s-au predat Muzeului de Istorie Națională. Am fost acolo și am văzut inventarele de predare-primire. Referitor la Cantemir Muzeul Național[147] deține următoarele piese

[147] Există însă o notă de transfer de a MLR la Muzeul național de Istorie, cu următorul text: În patrimoniul Muzeului de Istorie al R.S.România nu există documente originale de la Dimitrie Cantemir; În patimoniu Muzeului nostru se află: Documente apropiate ca datare de epoca respectivă, dar care nu se referă la Dimitrie Cantemir, documente care sunt majoritatea copii

aduse în 1976 (1970?) de la Muzeul Literaturii Române (înființat în 1967), la care se aflau inițial fondurile Muzeului Româno-Rus:

1. Nr. 108.059 (al MNI) – fragment de scrisoare iscălită de capii reacțiunii, 2 august 1711, Iași (fotocopii) – în Mapa mare 1, cu nr. 4147 . 139 . 10 – nr. al MLR) ;

2. OE (obiect expoziție – fără număr dat de MN – portret Dimitrie Cantemir (fotocopie) cu nr. 4139 . 140 . 20 din Mapa mare venită de la MLR) ;

3. 108.204 – nr. dat de MNI – stampă cu Elena Trubețkaia (a doua soție a lui Cantemir) – numerotarea din Mapa mare P.V. 15/79, poziția 1047, iar numărul de evaluare și atestare de la MLR a fost 4657 . 160 . 100) ;

4. Nr. 108.206 (al MNI) – album Petru I editat în Rusia în 1872, cu prilejul bicentenarului nașterii împăratului ;

5. Nr. 108.314 – 108.315 – 108.316 ale MNI – trei medalii: Feodor Alex. Golovin, Ecaterina Golițîna, Anastasia Trubețkaia;

6. OP (obiect patrimoniu, fără număr dat de MNI), cu nr. 4140 . 187 . 20 dat de MLR (Mapa mare) stampă D. Cantemir (portret, fotocopie) ;

7. Nr. 108.433 (număr MNI) – și 230 (15.360) . 180 . 60 (număr din Mapa mare) – Tratatul de la Luțk (fragment) – fotocopie (placă negativ) ;

8. Nr. 108.453 al MNI – Harta Imperiului Otoman – stampă color;

9. Nr. 108.502 al MNI și 233 . 193 . 155 . 30 – document cu semnătura lui Gh. Castriot și a lui Toma Cantacuzino – an 1711 ;

10. Nr. 108.300 al MNI și nr. 4166 . 208 . 30 al MLR din Mapa mare cu Harta Moldovei de F. G. Bauer din 1789 – fotocopie formată din 8 bucăți ;

11. Nr. 108.664 al MNI și 4681 (dublat la evaluare d nr. 15.394) . 210 . 660 al MLR (din Mapa Mare) – microfilm – corespondență D. Cantemir.

Am cerut obiectele de la nr. 3, 4, 6, 8, 10, 11 de mai sus și n-am găsit decât ceea ce e menționat la nr. 3, 4, 8. Restul lipsesc sau se află la alt număr pe care nu l-am găsit. La nr. 11 am găsit 9 microfilme, 7 din ele cu indicarea numărului de la Fondul rus de proveniență, două rupte, după cum urmează:

A. ЦГАДА (Arhiva pentru Acte Vechi a Ministerului Rus de Externe) φ 3ex 8 лл 1 – 490 об- Extras (în franceză) din raportul funcționarului moldovean trimis la Galați (martie-mai 1831) în legătură cu Ipsilanti, avînd titlul *Nouvelles reçues des Principautés.*

---

fotografice sau manuscrise; fotocopie după tratatul încheiat la Luțk între Dimitrie Cantemir și Petru I la 1711; Un album istoric, Petru I, tipărit la Petersburg în 1872, cuprinzînd imagini ale nobililor ruși contemporani cu Petru I; Gravuri in secolul XIX: Ecaterina Golițîna, n. Cantemir; Dimitrie Cantemir; Hartă din 1771, care are și planul luptei de la Stănilești, 1711; copie în ulei după tabloul de la Muzeul de Artă din Rouen, executată în 1923 (din 1973 muzeul nostru posedă și pictura originală); Fotocopii după gravuri reprezentîndu-i pe Petru I și Dimitrie Cantemir; Trei medalii cu imaginile lui Feodor Alexandrovici Golițîn, Ecterina Golițîna (n. Cantemir) și Anastasia Trubețkaia (a doua soție a lui Cantemir). Întocmită de Sectorul Patrimoniu-Gestiune, Secția istorie Medie, muzeograf principal Bulacu Aurora.

B. Заказ 785 φ 958 опис 1 дело 382 – ЦГАДА – 47 pp fotocopiate – corespondența între arhiepiscopul Neofit și contele Kisseleff din 1837-1844, în franceză.

C. fragment de film – lăcașuri de cult din Moldova dedicate Athosului – document în franceză anexat, 11 file.

D. ЦГАДА, заказ 785, φ 958, опис 1, дело 623 și 624 – cuprinde 230 pp fotocopiate după note și rapoarte deiplomatice (de ex. între ambasadorul Rusiei și Kisseleff) din intervalul 1830-1834 (sub formă de tabel, în franceză, cu următorul cap: Numéro de cette liste; Date de la dépeche reçue; Contenu; Observations. Cel care a executat fotocopia notează 238 pp – копического кадров: 238). Dosarul 624 cuprinde ciornele scrisorilor (deci fotocopia ciornelor, eșantioane din intervalul 1830-1834, 11 file).

E. ЦГАДА – fragment de film, doar cu un indiciu – φ канцелариа1828 год, g (дело?) 859.

F. ЦГАДА, заказ 785, φ 958, опис 1, g. 625 – copii filmate în limba franceză.

G. Центральный Государственный военно-историчский ахив – φ 438, опис № – Ед хр. 117 1009 – операторШараскина (în limba rusă, anii 1833-1839).

H. ЦГАДА – заказ 785 φ 958, g. 633 – document Alexandru Filipescu (1840, limba franceză).

Doamna Ionescu-Georgescu mi-a spus că Muzeul Româno-Rus și-a împărțit arhivele între mai multe muzee, fiecare și-a ales ce-a vrut. N-a prea fost amabilă. Cert e că în 1974 ea însăși a publicat în revista „Muzeul Național" o descriere a Fondului 248, dosar 58, căsuța de păstrare 8 de la ЦГАДА, Moscova, cuprinzând documente cantemiriene referitoare la intervalul 1712-1718. Citează pagini și menționează că fondul s-a trimis la noi (la Muzeul Național de Istorie). E vorba, probabil, tot despre un microfilm. Dar unde e înregistrat? Dacă anul 1963 ca an al desfiinâării MRR e real (clădirea fiindu-i preluată de MLR), atunci am găsit în arhiva CCES, fost CSCA, la anul 1963, următoarele indicii: în 1963 au fost verificate de către CSCA două entități: MRR și MLR, procesele verbale fiind înregistrate astfel:

- Indicator după nomenclatorul general IV D 31 – Oficiul control financiar intern;
- 30. XIII/308 – Proces verbal de verificare a MRR nr. 1/VII – 22247 din 20.07.1963 ;
- 29. XIII/308 – Proces verbal de verificare a MLR nr. 23.213/03.08 – perioada verificată 01.09.1962 – 30.06.1963.

Aceste procese verbale au fost preluate de Arhivele Satului, după cum urmează:

- Nr. 28 – XIII/308 – Proces verbal de verificare a MLR nr. 23.213/03.08.1963 (perioada 01.09.1962 – 30.06.1963); date externe ale dosarului și registrului: 30.08.1963 – 10.02.1964, nr. De file 20 (433) ;
- Nr. 29 XIII/308 – Procs verbal de verificare Amrr 01.07.1962 NR. 22.247/20.07.1963 (pentru perioada 01.07.1962-30.06.1963).; date externe ale dosarului: 03.07.1963-07.04.1964, număr de file 37.

Funcționarul de la Arhivele Statului care a primit toate materialele se numea Vieru. Director în CSCA, Direcția Artelor, era Mircea Deac.

Cei responsabili azi de Arhivele Statului neagă că ar fi primit așa ceva. MLR nu deține nici o copie a proceselor verbale și nici un număr de inventar, dar mi s-a făcut mențiunea că totul a fost preluat de CSCA. Tot ce am găsit a fost o adresă financiară, nr. 630/29.05.1970, conform căreia valoarea preluată de ei de la MRR se ridica la 668,062 lei, conform anexelor 1-56 ale procesului verbal (dar anexele și procesul verbal lipsesc). Ceea ce posedă acum MLR ca fond MRR se ridică la o sută și ceva de mii de lei (perdele, mobilier, fond de carte veche). Unde e restul?

La întoarcerea din Ungaria, Vladi mi-a spus că a citit, în „Daily News", buletinul Agenției de Știri ungare, un interviu al lui Grosz după întâlnirea de la Arad cu Nicolae Ceaușescu. Principalele diferende au fost pe problema libertății presei și libertăților individuale. S-a hotărât ca o comisie de ziariști unguri să vadă ce se întâmplă cu minoritatea maghiară din Transilvania, mai ales din locurile istorice (e vorba de sate istorice care dispar). La proxima cuvântare, avînd ca subiect agricultura, Ceaușescu a protestat (nenominalizînd) contra amestecului altora în treburile interne ale României, mai ales pe fondul procesului de acum, de transformare a satelor în orașe.

22 septembrie

Azi a fost o zi mai deosebită. I-am predat lui Vasile Ileasă, la Editura Minerva, cartea despre Cantemir. Terminată, dar fără note. Notele o să le fac după ce mă întorc de la arhivele rusești. Fiindcă, în sfârșit, partea sovietică a răspuns favorabil Academiei Române, pentru luna noiembrie.

M-aș urca în tren pe 13 (duminică), după ce trec serbările de 7 noiembrie. Planul călătoriei mi-a fost aprobat la milimetru. Mă duc la Institutul de Slavistică și Balcanistică din Moscova, la Biblioteca Lenin și la БАН (Biblioteca Academiei de Științe) și Saltâkov Scedrin -care e publică- la Leningrad). Paul Cernovodeanu m-a rugat, la Cândea în birou, să aduc, dacă pot, fotografia hărții inedite a lui Cantemir asupra Caucazului, o fotografie a planului de luptă, probabil desenat tot de Cantemir, pentru campania de toamnă a lui Petru I din 1722, când a luat Baku și fotografia hărții Constantinopolului a lui Cantemir, făcută pentru Rusia, gravată de Zubov (placa e la Muzeul Ermitaj) cu un desen în plus față de cea făcută la Constantinopol și anume al portului Constantinopolului, cu tipurile de corăbii de luptă otomane. M-am apucat să fac un desfășurător al călătoriei. Cândea a și plecat la Moscova, i-a scris în prealabil lui V. A. Vinogradov, directorul de la Institutul de Informații în Științele Sociale (ИНОН, e fel din Kazan, unde s-ar afla (în fondul bibliotecii – dar care ? - cărțile personale ale lui Cantemir) și se vor vedea, pentru un sprijin suplimentar legat de călătoria mea în URSS.

Între timp, vorbind cu Mircea Deac din nou, fiindcă el era director la CSCA pe vremea desființării Muzeului Româno Rus, am aflat că arhivele lui ar fi ajuns, în cele

din urmă, la Muzeul de Istorie a Partidului, unde e director Ion Ardeleanu. O să vorbesc cu el să vedem ce se poate face. Cândea e dispus să se bată cu dinții pentru *Collectanea orientalia*.

La serviciu se întâmplă tot felul de mizerii. Constantin Olteanu, secretar cu propaganda la CC al PCR, a convocat, pentru plenara cu ideologia, o întâlnire cu toți redactorii șefi de publicații. Drept care noi toți scriem o analiză a publicațiilor, pe care el o va citi. Mie mi-a revenit partea de critică literară și artele. Până acum Radu Constantinescu mi-a dat-o înapoi de trei ori. Nu pricep deloc ce vrea de fapt. Până la urmă mi-a spus: „Propozițiile să fie simple și să sune ca la armată: unu, doi, unu, doi". Am aflat că Olteanu era, de fapt, general, fusese ministrul Apărării.

Azi am primit o invitație de la Ion Kogălniceanu, strănepotul lui Mihail Kogălniceanu, fost coleg de liceu militar la Târgoviște cu Ștefănescu, să particip la o conferință a lui Ștefan Ștefănescu despre Mihail Kogălniceanu la ceea ce el numește Fundația Kogălniceanu. Asta în amintirea faptului că l-am ajutat s-o înființeze. O să mă duc, fiindcă vreau să vorbesc și cu Ștefănescu despre plecarea în URSS.

29 septembrie

La conferința lui Ștefan Ștefănescu am aflat că fusese coleg de liceu (la diferență de ani, dar la același liceu) la Mânăstirea Dealu cu Ion Kogălniceanu. Cu prilejul acelei discuții mi-a spus și că la tratativele culturale bilaterale de la București, româno-sovietice, amânate de la 25 august la 15 septembrie, delegația condusă de Prohorov (ministrul Culturii al URSS, fizician atomist) a avut și un istoric. Acesta a propus ca temă de cercetare Dimitrie Cantemir – produs a două culturi. Ai noștri însă refuzaseră. Tocmai acum, când rușii încep să deschidă arhivele…

Eu îmi văd de calea mea. Am înnoit semnăturile lui Dulea și a CNȘT-ului pentru plecarea în URSS în trimestrul al IV-lea.

Ieri am fost la Secția de propagandă a CC pentru ca Petrică Ispas să-mi faciliteze o întâlnire cu Ion Ardeleanu. Toată Secția se uita la televizor, pe Programul 1 de la bulgari, la jocurile olimpice de la Seul. Singurul care a părut să se simtă stânjenit, dar n-a plecat, a fost Gigi Sprințeroiu, adjunct de șef de secție.

Am vorbit cu Ion Ardeleanu, care mi-a spus că Muzeul de Istorie al Partidului nu deține absolut nimic din arhiva fostului Muzeu Româno-Rus și că Muzeul Național de Istorie n-a preluat de nicăieri nici un document înainte de 1970, ci doar din 1972, inclusiv de la Muzeul Literaturii Române - documente ale MRR. Știa precis fiindcă el fusese în perioada 1970-1972 director al Muzeului Național de Istorie. Mi-a spus că, cel mai probabil, arhiva e chiar la CCES, care moștenea tot ce avusese CSCA. Ar fi trebuit să vorbesc cu Maria Iacob, care se ocupase de aceste arhive, lucrase la CCES, dar se pensionase. În legătură cu călătoria mea în URSS, el știa că rușii deschiseseră arhivele Ministerului de Externe – ЦГАДА și ale Kominternului. „Dar ale scriitorilor ?" zice el că l-ar fi întrebat pe Prohorov, dar n-a primit răspuns. M-a rugat

să mă interesez acolo și de asta. Mi-a spus că la Kazan (dar la ce bibliotecă, unde?) ar exista o parte însemnată a bibliotecilor personale ale lui Dimitrie și Antioh Cantemir. Antioh, din câte știu, a participat la un complot contra țarinei. Să fie vorba, de fapt, de arhivele ei ? În orice caz, Ardeleanu mi-a spus că a văzut chiar el dulapul plin de cărți, erau și câteva manuscrise, dar n-a putut umbla la ele. În rest, mi-a povestit despre ce făcuse el în Uniune, unde fusese pentru Dobrogeanu Gherea. Mi-a recomandat să mă duc neapărat la Biblioteca publică Saltâkov Scedrin din Leningrad și acolo să caut *Opisul Universității din Kazan* pe zece ani.

În legătură cu monografia mea s-a arătat dispus să citească pe la jumătatea lui octombrie. Mi-a spus că trebuie să fiu foarte atentă, fiindcă rușii dau replici dure și au documente despre care noi nu știm. Mi-a mai spus că până la 1711 Dimitrie Cantemir a fost unul, iar după Luțk, altul. În sfârșit, concluzia mea e că taurul trebuie luat de coarne, Cantemir a fost și a rămas un post-bizantin toată viața. Aici sunt de aceeași părere cu Virgil Cândea.

În seara asta am vorbit cu profesorul Emilian Popescu, decan la Institutul Teologic. Mă văd mâine cu el la Biblioteca de Arheologie pentru ca să mă ajute cu *Dicționarul surselor științifice* ale lui Cantemir, pe care vreau să-l pun în *Anexa* monografiei.

N-am vorbit cu Paul Cernovodeanu, și el a fost în arhivele rusești, deși pentru altă temă (călători străini în țările române), dar șeful lui, Ștefan Ștefănescu mi-a spus că se pregătește să plece în Anglia.

Petrică Ispas i-a spus lui Petru Anghel, care e și secretarul de partid al Direcției, să-și dea demisia dacă nu-i în stare să conducă sectorul de presă și să facă o analiză. I-a spus asta ieri, la telefon, iar Anghel ne-a adunat la o ședință și a repetat zisele lui Ispas, completate cu răspunsul lui cum că nu-și dă demisia, că asta nu se practică în socialism și că așteaptă să fie dat afară. Pe urmă, către noi, a zis că în 34 de ani de muncă nimeni nu i-a mai vorbit în acești termeni. Ispas însă, când m-am dus la el să mă prezinte lui Ardeleanu, mi-a oferit și motivația actului său: „Mi-a spus chiar Olteanu : 'De ce-i tot aperi pe ăștia ?! Nu vezi ce tâmpenii fac ?' „. Oricum, la secțiunea de critică, de care m-am ocupat eu, n-a avut observații. Radu Constantinescu a avut dreptate : „Fă propoziții scurte, să sune ca la armată : unu, doi, unu, doi". Ei, Petru Anghel e poet…

Am văzut la Electrecord noul model al fișelor de cadre. Arată ca pentru plecările definitive din țară: ce rude ți-au plecat, cu cine din străinătate corespondezi, ce prieteni ai în afara granițelor, unde ai învățat (începînd cu școala primară), în ce partide politice au fost părinții și frații părinților, socrii și frații socrilor etc.

13 octombrie

Ieri s-a discutat (cu Petru Anghel și Radu Constantinescu) despre textul lui Cioran propus spre publicare de almanahul estival „Luceafărul" (*Istorii neelucidate*,

1988). Eu l-am semnalat pentru că nu eram de acord cu publicarea lui. În volum, cu o prefață unde filosofia lui să fie încadrată într-un curent, circumscrisă ca aparținînd unui moment și unui individ, era altceva. Dar într-un almanah care apare în 150.000 de exemplare tiraj, aruncat printre povești polițiste, nu mi se părea bine. Petrică Ispas și Radu Constantinescu însă nu aveau obiecții, ei știau, via Uniunea Scriitorilor (adică via Eugen Simion, nu pe cale oficială) că Cioran e un candidat la premiul Nobel… Ce mai mânăreală!! Degeaba aș fi precizat eu că nu e, ba chiar, pentru Franța, al cărei cetățean devenise, erau unii care știau despre înclinațiile lui pro-legionare și refuzaseră să-i dea un premiu francez și doar editorial… Simion exprimă și el părerile unor securiști "de bine"… Iar semnalul cu 150.000 de exemplare tiraj al almanahului e clar… „Noi" virăm în direcția asta… „Noi" însemna o parte a Securității, care credea că e pro-națională, anti-sovietică oricum, dar nu se gândea că e și pro-legionară. Ca să mă consoleze, Radu Constantinescu mi-a spus: „Din fericire în curând apare volumul" (lui Modest Morariu la Cartea Românească, despre Cioran). „Din fericire pentru cine ?" am întrebat eu și a pălit…

Azi mă văd cu Cernovodeanu ca să punem la punct plecarea în Uniune. Pe urmă mă duc cu Mircea Deac să văd tablourile lui Sorin Ifoveanu.

23 octombrie

Între timp am fost la Ilfoveanu. Are multe desene după Panait Istrati, dacă știam îl chemam să facă o expoziție la Brăila, cu prilejul centenarului Istrati. Iar modelul lui e omul de la țară, unde are chiar el o casă. Pictează în tonuri pale ori culori puternice, dar reci (ca Pallady), cu un fel de laviu ori ce e, inventat de el (l-am întrebat și mi-a spus că ar combina albuș de ou, ulei, apă, vopsea italienească de apă). Mi-au plăcut mai mult uleiurile lui, mici peisaje unde recunosc copaci tip Câlția și, ici-colo, câte un chip după același inspirator țăran. Ceea ce are interesant este alăturarea natură moartă – peisaj în același tablou. Poate o să cumpăr ceva. Să vedem…

În cursul acestei săptămâni m-am văzut cu Ion Popescu Gopo (are rădăcini basarabene) pe care l-am rugat să transmită la Moscova, lui Valeriu Matei, cele trei exemplare din „Transilvania", 6,7,8/1988 cuprinzînd inventarierea arhivei Tocilescu referitoare la Dimitrie Cantemir. În cazul când nu reușește cu el (care e absolvent de istorie, dar poet și Gopo îl crede absolut neserios), atunci să i le dea lui Grigore Vieru. Gopo mi-a și dat numerele de telefon de acasă ale lui Vieru și Eugeniu Doga, compozitor foarte cunoscut, se mișcă prin toată Uniunea, e și deputat în Sovietul Suprem al URSS). Gopo și Doga lucrează împreună la un film muzical. Mi-a luat și mie numărul de telefon de acasă și a rămas că ne vom anunța reciproc despre noutățile survenite. Mi-a sugerat ca, dacă s-o putea, să plec cu trenul prin Chișinău și să-l anunț pe Grigore Vieru, măcar să vină la gară să vorbim. Cât despre Cantemir, mi-a spus că scenograful Constantin Stănescu a fotografiat monumente ale istoriei Moldovei din Istanbul.

Învăț în continuare rusește. E o limbă veche și grea. Trebuie să repet și ceva engleză. Probabil franceza și engleza, nu rusa, vor fi limbile mele de referință. Aș vrea să scriu în avans Bibliotecii Lenin la Moscova și Bibliotecii Academiei de Științe din Leningrad ca să găsesc permisele pregătite. Deși, probabil, asta e o utopie.

„Almanahul Asociației Scriitorilor" s-a blocat. L-a făcut Nicolae Manolescu, aproape în întregime cu Bucureștiul vechi (amintiri ale unor scriitori, case unde au locuit scriitori). Eu știam de el din primăvară. Mi-a spus Traian Stoica și i-am spus că n-o să meargă. El i-a telefonat lui Țoiu, care i-a spus să-mi transmită să-i telefonez. Dar n-am făcut-o, nu vreau să interfer deloc cu acest almanah. Nae mi-e simpatic. L-au blocat Radu Constantinescu (deși a vorbit cu el chiar Țoiu) și Mihai Dulea (cu care a vorbit D. R. Popescu). O să-l refacă. M-a sunat ieri Țoiu să-mi spună să mă sfătuiesc cu el și numai cu el, nu cu Nae Manolescu. Adică eu mă sfătuiesc cu el, nu el cu mine… Mi-a spus că despre Bucureștiul contemporan, unde s-a construit imens, aveau de gând să scrie anul viitor, când se fac 800 de ani de la fondare.

Când i-am povestit, acasă, Vladi a început să râdă… A zis: „Pungașul! Te crede proastă!" Eu îl înțeleg pe Țoiu în alți parametri. După ce a murit Mircea Scarlat, a rămas fără suportul unei amiciții mai apropiate. Și sorții au căzut pe Nae Manolescu. Prevăd că n-o să se mai dezlipească de el… Pe urmă, lui Țoiu i-a murit nevasta, iar lui Nae, Dana Dumitriu. El chiar trăiește intens toate astea, e aproape surd din cauza tensiunii nervoase.

28 octombrie

L-am văzut în cursul săptămânii pe Țoiu și i-am spus că nimeni nu are nimic cu el, dar încă din vară, pentru albumul *București*, trei redactori de la Editura Sport-Turism, în frunte cu redactorul șef, fuseseră sancționați. Lipseau din album imagini cu metroul și regularizarea cursului Dâmboviței. Țoiu a făcut ochii mari, dar Balaci, care era de față, a confirmat că știa. Chiar lui i se ceruse o nouă prefață pentru album.

Sunt pe cale să obțin de la Academie noi adrese pentru hărțile color ale lui Cantemir.

Radu Constantinescu m-a trimis la Biblioteca Academiei să identific lucrările aflate la cotele I 109624 ; II 142469 ; P I,II,III 14.352. Primele două sunt volume în ungurește (în traducere : *Maghiarimea din Transilvania și revizionismul,* Oradea, f. ed., f.a, 16 pp (ediția a II-a); și *Femeia morții*, Nagyvárad, f. ed., 1932, 96 pp (ediția I). A treia cotă este a publicației „Kimondom" (din 1940 sau 1941 cu numele „Transilvania", fără legătură cu actuala revistă de la Sibiu), care a apărut în perioada 1933-1942. Citez în traducere titluri din revistă : *Durerea maghiarilor, românilor și slavilor este înrudită de ani de zile* (2/1933) ; *Ave Hitler* (2/1933) ; *Nu este creștin acela care-l aplaudă pe Hitler și călăii săi în cămăși brune* (6-7/1933) ; *Șezătorile culturale româno-maghiare din Ardeal în 1934*; *Cu avionul între viață și moarte –*

mai 1934; Sunt ungur: „Universul"-Markonitz Jakob Rodion și eu" (16.10.1934) ; *Conte și țăran* (23.11.1„934) ; *Unguri, ăsta-i adevărul!* (23/1934) ; *Nu, nu, niciodată ! Gyrias Elemér și ungurimea din România. Nu mergem la Geneva* (3/1935); aricolele *Maiestatea Sași armata noastră. Scrisoaredeschisă. Țeluri noi, sarcini noi. Două milioane de kilometri în 14 luni. Întrebări sincere domnului Scheffer, director general al publicației „Magyar Lapok", Câteva cuvinte sincere despre cartea lui E. Bianu* – (oct. 1938), *Convorbire intimă întreOctavian Goga și dr. Lupaș, ministrul Cultelor, despre înțelegerea reciprocă* (ianuarie 1939), iar în română, în acea revistă „Transilvania" *Conte și țăran* (nr. 1, din mai 1941)*; Împrumutul reintegrării și minoritățile* (nr. 3/1941). Documentarea și traducerea în română pentru toate textele aparține Mariei Bojin de la BCS, serviciul Referințe științifice. Tot atunci și tot trimisă de Radu Constantinescu am văzut volumul *Păcat*, despre demersul pro-românesc al basarabenilor. Ieri, la televiziunea sovietică (Moscova), pe programul 1, Grigore Vieru a recitat versuri (pentru copii). Constantin Olteanu, șeful Secției de Propagandă, a vizionat emisiunea.

În revista „Luceafărul", la ultima pagină, în locul lui Bulgakov a intrat un interviu luat de Mircea Vaida de la Cluj (nepotul lui Vaida Voievod) primarului Stutgartului. În particular, Dan Fruntelată, șeful publicației, mi-a spus că acel primar era fiul lui Rommel, Manfred. Rommel tatăl fusese amic cu Goebels și s-a sinucis, se zice fiidcă a conspirat contra lui Hitler. Mi-a spus asta după ce Mihai Ungheanu, redactorul șef al „Luceafărului", din grupul Eugen Barbu ca mental, îmi spusese că e „un interviu cu un neamț de stânga". Întrebarea mea către Ispas a fost: „Pot să las interviul ăsta în revistă acum, când cancelarul RFG e în vizită în URSS ?" Iar răspunsul a fost: „Poți." Deci, dinspre URSS, mesajul e acesta: Bulgakov nu, fiul lui Rommel, da. Cred deci că tot ceea ce se întâmplă (inclusiv României) e o mișcare a serviciilor (unei părți din ele) întregului lagăr socialist, care crede că poate netezi asperitățile trecutului prin astfel de cedări, dar, în fond, construiește căi foarte serioase care produc rupturi ce vor duce, în final, chiar la prăbușirea sitemului socialist, ca parte a echilibrului politic global.

În cadrul săptămânii filmului sovietic – gala de deschidere este cu *Viitorul a început ieri*, nu știu al cui – care denunță perioada stalinistă. Deși sovieicii ni l-au dăruit și filmul se va depune la arhivă, nici măcar noi, cei din CCES n-am avut voie să-l vedem. Așa ne-a transmis Dulea din partea Secției. Atunci, oare cine, eventual de la Secție, erau cei din sala de proiecție? Și de ce ne-a fost trimis filmul ? Probabil de niște gorbacioviști…

8 noiembrie

Am pașaportul pentru URSS de câteva zile. Am făcut cerere la Ministerul de Finanțe (înregistrată cu nr. 216.148/04.11.1988) să-mi schimbe în ruble 1000 de lei pentru xeroxuri și fotocopii. Am o adresă de la Biblioteca Academiei pentru harta color a Caucazului făcută de Cantemir în timpul campamiei lui Petru I din 1722.

Mâine mă duc cu o adresă și la Institutul Iorga s-o semneze Șt. Ștefănescu. E pentru ЦГАДА, pentru perioada Harkov din existența lui D. Cantemir, perioadă când și-a organizat resturile armatei Moldovei rămasă cu el (Ion Neculce, hatmanul, plecase la Bar) și a fost inclusiv arhitect pentru o biserică românească din Dimitrovka. Va să discut.

Anexez mai jos următorele :

1. Materialul scris cu care m–am dus la Ștefan Ștefănescu;
2. Adresa prin care Academia Română mă împuternicea să solicit o copie în culori a hărților Caucazului ale lui Cantemir, înregistrate la ЦГАДА (cu numerele obținute de Paul Cernovodenau, care călătorise în Uniune înaintea mea);
3. Adresa prin care Institutul Iorga cerea la ЦГАДА o copie color a stemei personale a lui Cantemir aflată la începutul *Hronicii Vechimii a Romåno-Moldo-Vlahilor* și desenată de el însuși.

1. *<u>În spiritul colaborării</u>*

La începutul anului 1878, acum 110 ani, Societatea Academică Română l-a delegat pe cunoscutul istoric și epigrafist Grigore G. Tocilescu să descopere și să copieze manuscrisele învățatului domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir, în vederea alcătuirii ediției complete a operelor sale. Refugiat în Rusia în urma înfrângerii din războiul ruso-turc din 1711, Dimitrie Cantemir, un post-bizantin (în aceeași linie punea și Moldova, de fapt toată fosta Dacie) care miza pe Rusia pentru a ține bariera creștină a ortodoxiei orientale (prima î ordinea istorică a creștinismelor) în fața oricărui fel de atacuri. A fost sfetnicul lui Petru I (care a căpătat titlul de Caesar – țar – pe când Cantemir i-a fost sfetnic, după modelul antic latin, preluat de la greci, unde Augustus era trimisul zeilor pe pământ, iar Caesar era șeful oastei care punea în act directivele lui Augustus (nenumit în Rusia, fiindcă el continua să fie împăratul Bizanțului). În acest spirit, Cantemir a raportat contextul istoric al popoarelor unele la altele și a scris Istoria Imperiului Otoman, Descrierea Moldovei, Hronicul a vechimei romåno-moldo-vlahilor, Sistemul religiei muhammedane, Monarchiarum Phisica Examinatio *ș.a. A desfășurat o acivitate prodigioasă ca senator și sfetnic intim pe probleme orientale al țarului Petru I, mai ales în timpul războiului ruso-persan (1721-1722). Schițele de lucru în vederea coordonării atacurilor ruse formează un capitol însemnat al activității marelui renascentist moldovean, ceea ce dezvăluie, pe de o parte, latura sa practică, mai puțin vizibilă din alte lucrări, pe de alta unitatea profundă a concepției sale despre istorie, cultură, politică și civilizație în sens larg.*

Format vreme de douăzeci de ani la Constantinopol (devenit Istanbul, cândva capitala regatului tracic dardan (fondator a fost șeful de trib Byzie), de către învățați greci, venețieni și musulmani deopotrivă, el a ilustrat, prin întreaga sa creație, ideea

că poporul de pe teritoriul vechii Dacii merita, prin vechimea sa atestată în timp, să fie parte egală a popoarelor Europei. În Tratatul de la Luțk *(pe care l-a publicat el însuși la Leipzig, a menționat expres independența teriorială a țării Moldovei și conținutul moldovenesc al armatei sale.*

Afirmațiile lui Cantemir despre existența, la gurile Dunării, a unui popor care păstra, în Balcani și în Europa, spiritul vechiului Bizanț, au o valoare fundamentală mai ales datorită faptului că au fost făcute într-o perioadă care precede chiar formarea Europei Națiunilor.

Documentele descoperite și copiate de Grigore Tocilescu au fost, în cea mai mare parte, valorificate prin ediția de Opere *Dimitrie Cantemir în opt volume, care s-a încheiat în 1901. Dar unele din cercetările sale au rămas necunoscute cititorilor până acum, la mai mult de un veac după ce au fost făcute. Identificarea manuscriselor lui în fondurile Bibliotecii Academiei poate da un nou impuls cercetării. Sprijinul deosebit pe care l-a căpătat Grigore Tocilescu din partea primului ministru al României, a lui Alexandru Odobescu, precum și din partea contelui Uvarov, a istoricului Soloviev, a baronilor Bühler, Ghirs ș.a. revelă aspecte noi ale colaborării dintre cel două țări.*

Astăzi, odată cu descoperirea fondului de manuscrise ale lui Grigore Tocilescu, pentru prima oară abordat de cercetarea istoriografică, afirmăm că chestiunile referitoare la importanta moștenire culturală lăsată posterității de Dimitrie Cantemir poate fi pusă în discuție într-o lumină identitară nouă.

Actuala ediție de Opere *a Editurii Academiei, coordonată de profesorul Virgil Cândea, își propune o sinteză optimă asupra lui Dimitrie Cantemir. Ultimul volum apărut,* Sistemul religiei muhammedane *(tradus din rusă), ilustrează temeinic unul din marile conflicte religioase ale lumii contemporane, prezent la nivel planetar.*

Dr. Ecaterina Țarălungă
București/07.11.1988

2.*Biblioteca Academiei RSR*

Calea Victoriei nr. 125
București
Vers la Bibliothèque de l'Académie des Sciences
Birgevaia Linija 1
Leningrad 199164

Monsieur le Directeur,

Nous vous prions de nous remettre les copies en couleurs des cartes enregistrées dans votre Bibliothèque au numéros F 266 t 3 pl. et F 266 t. 3 pl. 42 dessin 168.

Nous vous prions de veuillez agréer, Monsieur le Directeur, l'expression de nôtre considération.

Directeur,

3.*Institutul de Istorie Nicolae Iorga*

Bd. Aviatorilor nr. 1 București
Vers les Archives d' État pour les Anciens Documents
Bolșaia Pirogovskaia Ul., 17, Moscou

Monsieur le Directeur,

Nous vous prions de nous remettre une photocopie en couleurs des armoires de Démètre Cantemir figurées au commencement de son œuvre La Cronique de la viellesse des roumano-moldo-valaques (Hronicul a vechimei romano-moldo-vlahilor) enregistrée au F 181 t 1420 et aussi une copie du fond F 248 t 58-8, pages 67-1005, spécialement du Journal de V. Makulov.

Nous vous prions de veuillez agréer, Monsieur le Directeur, l'expression de nôtre grande considération.

Directeur

În vederea călătoriei – și ca să dăruiesc mici cadouri românești, Radu Constantinescu mi-a dat următoarea adresă către Electrecord :

CCES – Direcția Literaturii și Publicațiilor

Tovarășe Director,

Vă rugăm să eliberați tovarășei Ecaterina Țarălungă Răsvan, instructor în Direcția Literaturii și Publicațiilor, care urmează a pleca în Uniunea Sovietică în calitate de delegat al Academiei Române, discurile: Mihai Eminescu – *nr. 02477 (două exemplare*), Șt. Aug. Doinaș, *nr. 02129 (două exemplare)*, Tudor Arghezi, *nr. 01661 (două exemplare)*, Tudor Vianu *nr. 01050 (un exemplar),* Lucian Blaga *nr. 0620 (un exemplar)* și Enescu – Lipatti *nr. 0766 (două exemplare).*

Aceste discuri îi sunt necesare spre a fi oferite în cadrul relațiilor de colaborare cu partea sovietică.

Director,
Radu Constantinescu

Ieri l-am cunoscut, grație recomandării lui Ion Popescu Gopo, pe Eugen(iu) Doga, compozitor din RSS Moldovenească, membru în Sovietul Suprem și președinte al Uniunii Compozitorilor, venit la București. A fost cu totul receptiv și

mi-a dat numărul de telefon personal al șefului Orchestriei Televiziunii din Leningrad, Anatoli Semionovici Bahtin (din familia semioticianului) și al Raiei, secretara directorului Televiziunii din Leningrad, „o fată care trece prin orice zid." I-am dat reperele Bakariovei, șefa Departamentului de la БАН și mi-a făgăduit că va scrie și el celor trei. I-am dat niște discuri și cărți. Mi-a cerut ediția fără tăieturi (cum a apărut în Moldova) a *Descrierii Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir. Trebuie s-o găsesc, la noi nu s-a tăiat nimic din carte, dar i-am dat, pe loc, *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus* și *Historia Moldo-Vlahica*. M-a întrebat dacă în aceste texte se află argumentele despre care am scris și care susțin faptul că limba română trebuie scrisă cu alfabet latin. Mi-a spus că la ei și Ion Neculce e amputat. O să-i dau exemplarul meu, care are și *O samă de cuvinte*. Doga pleacă mâine, iar *Descrierea Moldovei*, ediția completă din 1973, pe care o primesc tot mâine, o să i-o trimit prin Leonida Lari, care trece joi prin București.

Constantin Simionescu, scenograful lui Gopo, care era și el de față la discuția cu Doga, mi-a spus că are fotografii făcute de el la Istanbul (inclusiv ce-a rămas din palatul lui Cantemir din cartierul Arnăut Chioi). Am schimbat numerele noastre de telefon. Pentru orice eventualitate, dacă nu reușesc să obțin cartea prin Radu Constantinescu, o să i-o cer lui Virgil Cândea (el știe că Andrei Pippidi o are). Oricum, am cerut cu împrumut un exemplar de la Biblioteca Academiei și – la nevoie – o să xeroxez capitolul despre limba Moldovei.

Am primit discurile de luat în călătorie. Am, tradus în rusă, textul articolului pe care urmează să-l public în revista „Юности" din Leningrad, unde redactor șef e Kiril Kovalgi (de fel din Basarabia, mai exact din Bugeac). În avans, am dat și eu, în traducere românească, trei poezii de-ale lui pentru „România literară" (dintr-un volum pe care-l avea Al. Simion, cu care e prieten). Al Simion, care a studiat în Uniune, mi-a dat și el o scrisoare către Boris Nikolski, redactor șef la revista „Neva" din Leningrad. Am auzit că micile daruri (pixuri, eșarfe sintetice) sunt de mare folos oriunde.

Plec sâmbătă, 12 noiembrie și ajung luni, 14 noiembrie la Moscova.

Letopisețul Țării Moldovei de Ion Neculce, pe care i l-am dat lui Doga, e cel editat de Iorgu Iordan în 1955 la ESPLA, pe când director era Petru Dumitriu[148].

---

[148] Petru Dumitriu (1924-2002), prozator român, cel mai solid al secolului XX. A fugit din România în primul val al emigrației din țările socialiste, în 1960, pe când Zidul Berlinului încă nu se construise. A vrut să ajungă la Paris, dar Mircea Eliade, trimis de Monica Lovinescu la Gallimard, i-a spus că acesta vine din partea comuniștilor să fragmenteze emigrația românească. După doi ani, francezii, care verificaseră aceste afirmații, i-au spus, pe de o parte, lui Petru Dumitriu, care publica la Gallimard, că, dacă vrea, poate deveni cetățean francez (dar el căpătase între timp cetățenia germană), iar lui Mircea Eliade i-au spus că n-a avut dreptate. Soția sa, Cristinel Eliade, considera (fapt relatat de Nicolae Balotă în *Jurnalul* său) că acesta fusese motivul real pentru care soțul ei părăsise Franța și se exilase în SUA. Eugen Simion n-a fost niciodată un susținător al lui Petru Dumitriu, mie mi-a dat (mă considera

13 noiembrie

Era 13 noiembrie și mă aflam într-un vagon de dormit. Ni s-a bătut la ușă la ora 3 noaptea și ni s-a spus să ne pregătim, fiindcă vin grănicerii. Au venit însă după aproape o oră, ne-au scos pe toți pe coridor, au fost ridicate paturile în care dormisem. Au controlat compartimentul cu lanternele. S-au uitat la pașapoarte și la noi, apoi au plecat. Intram în Moldova socialistă, parte a URSS. Apoi au venit doi vameși (români). Unul din ei mi-a oprit toate documentele aflate în plic închis și sigilat și însoțite de adresa Direcției Literaturii din CCES semnată de Radu Constantinescu. Pretextul era că pe plic scria „În atenția Direcției Generale a Vămilor", ceea ce era adevărat și n-am ștampilă de BDS (Biroul Documente Secrete) ca să transport ceva în afara controlului vamal. Cum în plic se aflau adresele către biblioteci, de la Academie și Institutul Iorga, pentru БАН și ЦГАДА, am început să miorlăi. Al doilea vameș i-a spus primului să-mi dea hârtiile înapoi. Mi le-a dat, dar m-a moralizat și mi-a spus că el e om bun. Moldoveni, români cum s-ar zice! Adevărul e că voiau ceva șpagă și că eu am fost pretextul ca să nu mai controleze deloc restul vagonului (de la majoritatea luaseră șpagă). O femeie care cobora la Chișinău mi-a spus. „Nu vă dădeau chitanță că vă iau ceva! Ca și când n-ar fi luat nimic." Avea dreptate…

În gara Chișinău nu m-am întâlnit cu nimeni, deși mi s-a părut că-l văd pe peron pe Aurel Țurcanu, care venise o dată la București cu Leonida Lari. E cercetător la Institutul de Limbă și Literatură din Chișinău, specialitatea literatură contemporană și coleg cu Tamara Ursu, cantemiristă. Dar, cum era echipat cu un pardesiu maxi și o pălărie de cowboi, l-am lăsat pe el să mă recunoască. Ceea ce n-a făcut. Am văzut precis cum i se lungește fața. Probabil era chiar el.

În tren l-am cunoscut pe un director de la Comerț Exterior care mi l-a prezentat pe colegul lui de delegație, Dunăreanu, director general în Ministerul Industriei Ușoare, specialitatea lemn. Primul din ei era libidinos cu măsură, al doilea distant-amabil. Primul studiase la Leningrad, fusese cinci ani căsătorit cu o rusoaică, divorțase, acum se recăsătorise, călătorise în Africa și în Occident (RFG, Danemarca, Olanda), adusese un trening și câteva pulovere să le vândă și să le facă bani. Sunt cinci inși în delegație, se duc la Krasnodar să perfecteze contractarea exploatării unei păduri de stejar (pentru furnir) în virtutea unui acord guvernamental și a aprobării lui Ceaușescu însuși. Pe care, de altfel, l-a înjurat cât a putut. Pe urmă mi-a povestit filme porno (cum se face amor cu animale).

De la Ungheni a mai urcat în compartiment un bărbat. De la Chișinău încă două rusoaice plecate din Tiraspol. Bărbatul era după un chef monstruos, beat criță, se

---

de stânga, adică de la „dușmani") să fac ediția de *Opere* (3 vol, 6000 pp), după un plan pe care l-am lucrat chiar cu autorul și care cuprinde doar scrieile de dinainte de emigrare. N-a susținut repatrierea arhivelor sale (proză, teatru, eseuri, filosofie) în română, franceză, engleză și germană aflate la Universitatea din Boston, ci a arhivelor lui Emil Cioran.

ținea cu mâinile de abdomen și abia spre seară și-a mai revenit. Ne-a spus că el și nevastă-sa (moldoveni) au fost dați afară din gospodăria colectivă (după trei zile de neprezentare la muncă). Îl înjura e Gorbaciov cu „zakoanele" lui. Se ducea la un frate, la Gorki, să se angajeze la fabrică.

Cele două rusoaice (nora și soacra) fac bișniță. Au părăsit gospodăria colectivă. Iar ieri au alegat toată ziua să cumpere prosoape, servicii de sticlă colorată, scrumiere și hanorace. Eu, fraieră, nu le-am putut da nimic, nu mă gândisem la bișniță, deși mi-ar mai trebui ceva bani. M-au privit cu dispreț, măsurîndu-mă lung, împreună cu cartea din care citeam. Eram un pic neliniștită, fiindcă tot timpul le alunecau ochii pe hainele celor din jur. Am depistat-o în compartimentul de alături și pe colega mea de delegație, o cercetătoare de la Biologie, din Cluj. Ne vom aștepta una pe alta în gara Kievskaia, din Moscova. Se pare că ea are ceva bani.

*
* *

Dimineața am predat așternutul, am primit ultima vizită a directorului de la Comerț Exterior și mi-am luat rămas bun de la moldoveanul care pleca spre Gorki ca să lucreze la fabrică. De fapt, era moldovean după tată și ucrainean după mamă, amesteca într-o propoziție cuvinte din mai multe limbi și nu se simțea fundamental legat de nici o naționalitate. Avea 43 de ani. La un moment dat mi-a spus că făcuse armata la granița cu Mongolia, îi era urât și atunci scrisese o scrisoare la un unchi, frate al tatălui, aflat la Ploiești, încercînd chiar să scrie cu alfabet latin (fiindcă făcuse ceva franceză la școală). Dar nu primise niciodată răspuns și părerea mea e că scrisoarea lui, de neînțeles pentru cenzura militară, nici nu plecase de la unitate. M-a rugat să-i scriu alfabetul latin, pronunția fiecărei litere și echivalentul ei rusesc. Am uitat însă să-I scriu de ge, gi, che, chi, ghe, ghi. In fine… La coborâre a vrut să mă ajute cu bagajul, dar mă și văzuse reprezentanta Institutului de Balcanistică, Natașa Kalașnikova, care mai aștepta pe cineva de la Institutul Timiriazev. Natașa terminase istoria la Moscova, în 1978 și făcuse 6 luni specializare la București. O rupe binișor pe românește. M-a dus cu metroul la hotelul Akademiceskaia, deși – chiar ea mi-a spus – primise bani de taxi. De la stația Kievskaia am mers până la Bieloruskaia, unde am schimbat linia și am coborît la Oktiabrskaia, unde e hotelul. Stau în corpul 1 la etajul 13, camera 4 (de două locuri), cu baia și toaleta pe hol, comună pentru două camere. Sunt singură în cameră. Natașa a stabilit să ne vedem la ora 15 și mi-a avansat 3 ruble. E ora 11. L-am sunat pe Kiril Kovalgi să-mi dea numărul de telefon al lui Iuri Kojevnikov, traducător din română și, după ce l-am sunat și pe el, m-am dus să-l văd. Mi-a dat cu dedicație volumul lui, *Высокий диалог.* I-am spus că am o adresă pentru ЦГАДА și m-a pus să dau telefon acolo (l-am adus de la București). L-am întrebat cum ajung și mi-a spus să iau metroul până la stația Parcul de Cultură (cu una înainte de Oktiabrskaia) sau troleibuzul 10 până în piața Zubovskaia (6 stații lungi). Am ales autobuzul. Din piață am cotit la stânga, pe Pirogovskaia și de acolo

am mai mers 3 stații cu troleibuzul 5 până peste drum de nr. 17, unde e arhiva. Acolo n-am reușit să înregistrez hârtia, fiindcă era pauza de prânz. Dar o fată dinăuntru a vrut să-mi dea permis la sala de lectură, iar șeful ei a certat-o că nu mi-a cerut pașaportul (care rămâne la hotel până mâine). M-am întors la hotel la 2,30, cât să mănânc ceva, să-mi spăl cizmele (era o zăpadă care se topea de cum ajungea jos) și să mă întâlnesc cu Natașa.

Am mers la Institut la Relații Externe unde am vorbit cu Mihail Friedman (din Basarabia, vorbește perfect românește, conduce un grup care scrie *Istoria literaturii române* de la 1945 încoace, lucrează cu Institutul G. Călinescu, speră să-i apară în 1989 la Cartea Românească un volum în românește. I-am luat adresa să-i trimit un exemplar din monografia despre Vianu. Am mai vorbit cu Lidia Egorova Semionova (aere de șefă, înfățișare de gospodină, între 50-55 de ani, altfel amabilă și plăcută, ca toate rusoaicele). Am primit acreditările pe baza cărora pot intra de mâine la Biblioteca Lenin și la Biblioteca ИНИОН (Institutul de Informații Științifice în Probleme Sociale – în legătură cu asta, Virgil Cândea, venit la Moscova înaintea mea, vorbise chiar cu V. A. Vinogradov, directorul Institutului. Fiindcă, altminteri, eu nu cerusem acces la acea bibliotecă. Dar Cândea știe că toate cărțile personale ale lui Cantemir ar fi la Kazan, de unde este Vinogradov). Ceea ce ar însemna să vorbesc cu Vinogradov însuși. Plecarea la Leningrad nu este anunțată de Academia de Științe din Moscova și abia azi mi-au trimis datele. Noroc că aveam la mine un xerox după textul trimis de Academia de Științe la Academia Română, unde Leningradul e menționat. Au răspuns aproape imediat că mă primesc de lunea viitoare, nu de sâmbătă, cum voiam eu. Mâine Natașa o să rezolve și cu intrarea în Leningrad, fiindcă aici e ca pe vremea lui Ion Neculce, fiecare nou venit se declară și e înregistrat la miliție. Tot mâine se rezolvă și chestiunea biletelor de tren (dus-întors) cu Săgeata Albastră, până la Leningrad. Drept care pașaportul meu o să stea la Natașa și n-o să am parte de permis la ЦГАДА, deși l-am cerut încă de la București. I-am dat Semionovei o sticlă de coniac, cartea lui Cândea (ediția la *Sistema religiei muhammedane* a lui Cantemir) și articolul meu despre *Cantemir în arhivele Tocilescu*, pe care a rămas să-l propună la „Доклады". Mi-a spus unde să caut la Biblioteca Lenin ceea ce mi-ar trebui. Ea însăși lucrase ca bibliotecară la ЦГАДА în tinerețe. Mi-a spus că mai e la Institut până miercuri, apoi pleacă și ea într-o călătorie.

I-am dat Emei Geaparidze, de la Institut, scrisoarea colegei mele Maria Duță Marin, fostă colegă cu ea la studii, la Moscova, pe care deci o știe de la 19 ani. Și Ema știa ceva românește, din amintirile perioadei când locuise la cămin cu Maria Duță.

Am plecat cu metroul împreună cu Natașa, ea a coborât la Краснопресннeнская (Fusul Roșu, după fosta fabrică numită așa), între Kievskaia și Bieloruskaia, iar eu m-am dus încă două stații (Смолнская, Арбатская) să văd Vechiul Arbat, partea cea mai veche (și centrală) a Moscovei. Am mers pe jos până aproape de Piața Roșie și am intrat pe Arbat. Pesemne că nu arătam deloc diferit de lumea din oraș, fiindcă cineva

m-a oprit să mă întrebe unde e strada Arbat, altcineva unde e stația de troleibuz, am întâlnit chiar și cu un grup de români care pleca seara spre Alma Ata (o excursie de 12 zile, 7000 de lei de persoană). În pasajul pietonal pe unde am trecut de la metrou spre Arbat, vreo trei inși cântau și țopăiau în jurul unei singure sticle de votcă, împiedicînd trecerea. Am dat apoi de alți vreo douăzeci, care îți făceau pe loc portretul în creion. Erau o mulțime de japonezi, filipinezi, nemți și ceva americani. Se vindeau în prăvălii minuscule gravuri colorate și tablouri în ulei, ca la Praga sau la noi pe Lipscani. Cele mai numeroase erau restaurantele, care vindeau inclusiv pentru acasă. Am luat doi cârnați calzi cu pâine, un suc și o cafea, o rublă. Pe Arbat se mânca mai ieftin și mai bine ca la București. Pe stradă se mai vindeau mure, lămâi și grepfruturi, dar nu erau deloc amatori. Am văzut că grepfrutul era 1,80 ruble kilogramul. Am văzut o mașină de ras electrică, Harkov (între 17 și 23 de ruble), cercei de aur (de la 127 de ruble în sus), de argint (de la 25 de ruble în sus), ceasuri de perete (de la 40 de ruble în sus), miniaturi color cu Arbatul (ulei pe carton, de la 10 ruble în sus), carne, brânză, unt și smântână la discreție, mai multe sorturi. Am cumpărat două supe la plic și două cutii de ceai gruzin. Am cumpărat și o gravură color, gata înrămată, mare, cu o imagine chiar a Arbatului, plin de case de lemn rusești. Se însera când am gluat-o spre hotel și lumea începea să intre pe la discoteci, mai ales pentru video, unde puteau veda filme străine pe bani buni. Am mers pe Prospectul Kalinin până în Piața Roșie, unde am găsit Banca Inturist și am mai schimbat niște bani. Mâine la 8,30 o să vin din nou aici, să văd dacă nu pot schimba direct. Cu Natașa mă văd la 10,30 să-i dau pașaportul.

Când m-am întors la hotel aveam deja o colegă de cameră în persoana unei poloneze care nu știe, în afara limbii materne, decât limbajul semnelor. Luase cheia camerei cu ea la plecarea în oraș și am insistat la poartă, ca și pe etaj, până am obținut dubletul.

În sfârșit, mi-am făcut duș și o să mă culc.

*

* *

M-am trezit pe la 9, poloneza plecase. Nici măcar nu știu cum o cheamă. A venit Natașa, care mi-a spus că a lăsat la miliție pașaportul meu pentru viza de Leningrad, joi ia locul (rezervat) la Săgeata Albastră. Mi-a dat biletul de tren de întoarcere la București, la finalul sejurului, pe care l-a putut cumpăra. A rămas s-o sun joi seara pe la 11.

Kojevnikov a plecat, ca și Valeriu Matei, la Chișinău la aniversarea lui Ion Druță.

M-am dus la Biblioteca Lenin. Intrarea e impresionantă, sunt niște trepte ample, cam de 8-10 m lărgime, din marmură, după cum și balustradele sunt din marmură masivă, sculptată. Un hol uriaș la intrare, unde poți să fii ghidat cumva de un portar, mai urci niște trepte, spre dreapta, și de acolo abia afli în ce sală ai să intri. Cu adresa mea am căpătat permisul imediat, sala era absolut uriașă, marginile se pierdeau în

penumbră, am văzut o cititoare cu capul plin de codițe subțiri, împletite strîns și care făceau din capul ei un fel de hățiș neregulat și un tip cu ochii înguști, cu două mustăți negre, ca de morsă, care păstra pe cap o căciulă făcută din două oi, deși înăuntru era cald și bine. La capătul de vizavi de mesele de studiu erau aparatele pentru citit microfilme. Fiecare cititor avea pupitru cu veioză, rafturi pentru cărți și două sertare, unul pentru lucrurile cu care veneai, altul pentru mâncare. Ambele aveau chei. Puteai depozita acolo cărțile de pe o zi pe alta, nu trebuia să le predai seara, la plecare, ci rămâneau în custodia ta până terminai de citit.

Cataloagele bibliotecii ocupă două etaje complete, deasupra sălilor de lectură, cât toată suprafața bibliotecii, cu dulapuri vechi, din lemn masiv, un etaj pentru cărți rusești și altul pentru cărți străine. E praf și nu prea vine lume. Oricum, te poți pierde ușor printre rafturi și n-ai cu cine te sfătui. Cataloagele sunt numai ale fondului comun, nu știu unde sunt fișierele pentru fonduri speciale. Probabil pe holuri, lângă sălile de lectură. Am văzut și acolo dulapuri cu uși de sticlă. Am descoperit că la subsol e un bufet foarte bun, folosit intens, după figurile excedate ale vânzătoarelor. Poți mânca mâncare gătită sau sandviciuri, orice ai mânca e sub o rublă. Am văzut o țeavă ruginită și fierbinte care trecea prin mijlocul încăperii, iar din loc în loc avea mici robinete. Dacă deschideai unul, țâșnea în sus apă fierbinte, pentru ceai. Am plecat de la bibliotecă pe 10 seara și, când am ajuns la hotel, am mâncat supă de fasole de la pachet și pâine cu brânză și șuncă.

*

* *

Dimineața am plecat pe la 8.30 cu troleibuzul 33, dar l-am luat în sens opus! Și mă tot uitam să trec râul. Așa am ajuns până la cap de linie, dincolo de Prospektul Lomonosov. M-am întors cu același troleibuz și am intrat la bibliotecă, după ce mă oprisem să fac două fotografii cu Zidul Kremlinului. Era cam 10,30. Am aflat că am acces, cu permisul de la Sala 3 (Științe Umaniste) și la sălile 1 – cadre didactice universitare, 2 – diverse științe și 4 – tehnică). E cam ca la noi la Biblioteca Academiei. De fapt, cred că la noi e ca la ei. Pot să mă mai duc la secția de microfilme și la Carte Rară (unde e și fondul în latină, cum a scris Cantemir). De asemenea, pot intra la camera 210 (periodice rusești și străine), sala de achizții noi, sala de cartografie, sala de dicționare și informații bibliografice, sala de biblioteconomie. Contra cost pot solicita fotocopii pe care să le iau cu mine și să le citesc acasă, electrografii sau microfilme după cărți ori periodice la serviciul care primește comenzi zilnic, între 9,30 și 14,30 și eliberează ceea ce ai cerut între aceleași ore (dar nu în aceeași zi. Ți se lasă un bon valabil o săptămână, deoarece serviciul lucrează la altă adresă decât biblioteca). Serviciul Manuscrise e închis până după Anul Nou.

Pe la 3 d.a. am plecat la Institutul de Slavistică hotărâtă să obțin de la ei o adresă grație căreia să pot intra la БАН. Am sunat-o pe Natașa să-mi dea numărul de telefon de la БАН, pe care nu-l avea nici Dan Ghibernea de la Relații Externe de la Academia

Română. Numărul e 250.29.59. M-am dus din nou la ЦГАДА, ningea des, unde am dat de un milițian, ca și luni la Serviciul Expediții (din sediul Arhivei Sovietului de Miniștri). Am sunat la numărul de telefon pe care-l aveam și mi-a răspuns un oarecare Valeri Borisovici. A și venit. E un om tânăr, plăcut, vorbește franceza și engleza. M-a rugat să trec pe trimiterea mea și adresa Institutului Iorga și a trecut-o și pe a mea de la Casa Scânteii. Mi-a spus să-l sun mâine dimineață pentru numărul de înregistrare, fiindcă acum, la ora 5, nu mai e nimeni la registratură. Am descoperit că troleibuzul 5 leagă ЦГАДА de Biblioteca Lenin, iar troleibuzul 10, care-l intersectează pe 5 în Piața Zubovnaia, duce în Piața Maiakovskaia, de unde pot lua o legătură până la hotel.

M-am întors la Biblioteca Lenin pentru sala specială, să citesc cartea lui Ion Madan despre Cantemir. Dar mi-au spus că n-au găsit-o. Mi-au păstrat fișa și mi-au zis să întreb de ea și mâine.

În continuare, mai în amănunt despre Biblioteca Lenin. După holul deschis unde se află Biroul de permise (separat printr-un geam și o ușă de hol), dai de alt hol, lung. In dreapta lui e un automat pentru informații (despre cum să folosești biblioteca). Apoi, pe stânga și pe dreapta, pe o lungime de vreo 10 m, sunt vestiarele și depozitele de bagaje. Urmează, de o parte și de alta a holului, ghișee de unde primești, pe baza permisului, o fișă de control. Urci vreo 30 de trepte de marmură neagră și ai sus, deasupra vestiarelor, fișierul sistematic pe stânga și cel alfabetic pe dreapta. La mai multe măsuțe stau fete drăguțe (și dispuse să te îndrume), care-ți dau fișe. Poți completa și 10-15 odată. Intri apoi în alt hol de la parter, rotund și deschis până la etaj unde, după tipul permisului și numărul sălii, mergi la una din mese, ți se iau fișele și ți se spune la ce oră primești cărțile. Pe fișa ta de control se pune o semnătură. La ora indicată te duci spre dreapta holului (spre intrarea în Sala 3) și cauți la raft cărțile tale (fiecare număr de fișă are trecut pe ea locul unde stai în sală). Iei cărțile cu fișa în ele și vii la altă măsuță, unde ți se opresc fișele, se trece numărul de volume în fișa de control și poți să te duci în sală, la locul tău, rezervat din prima zi, de dimineață, fiindcă acolo e coada cea mai mare. Sala 3 are 12 rânduri de mese cu un coridor de trecere la mijloc, câte 5 mese duble (lipite spate la spate) sunt de fiecare parte a coridorului. Pe marginile sălii sunt rafturi cu acces liber, cu dicționare și enciclopedii, ca și la sala 1 sau la 210 (aflată în spatele fișerului sistematic și avînd propriul ei fișier). Aparatele pentru citit microfilme sunte în capătul sălii 3, urci pe o scăriță ca să ajungi la ele. Muzeul Cărții e în corpul Г al bibliotecii, la etajul 3. Cum cobori din nou pe scara principală, înainte de a trece de cele două ghișee, dacă o iei la dreapta, ajungi la un lift care duce la sala 4, cu propriul ei catalog. Acolo, la subsol, sunt toaletele, automate de alimente și bufetul, aflat deasupra holului de la Sala 2, adică în partea opusă Sălii 1.

Iar am plecat de la bibliotecă pe la 10 seara. La hotel, în camera de alături, s-au cazat doi japonezi. Când am trecut, ușa lor era deschisă, dar ei au salutat, cu o plecăciune.

*

* *

Azi a fost o zi interesantă prin neașteptatul ei. De dimineață m-am dus la Muzeul Cărții. Se află în corpul G al bibliotecii, care e ceva mai mic, dar e foarte elegant, îmbrăcat în marmură albă. Lași bagajul la parter (inclusiv haina și poșeta, totul la același număr) și urci pe scări (nu există lift) la etajul al III-lea și ultimul. Acolo chiar treci prin muzeul cărții, poți vedea incunabule, artă fotografică, dar puțini vizitatori. Ți se cere fișa de control (luată de jos) de către un milițian. În capătul sălii dreptunghiulare care constituie muzeul se află ușa sălii de lectură, care are 80 de locuri și există lumină de zi. Am primit trei din cărțile cerute și am mai identificat și altele de cerut. Dar fata n-a vrut să mi le aducă și pe ele decât contra un pix și un ruj.

Mâine trebuie să mă văd cu Natașa și Kojevnikov (ca să-i dau cartea lui Al. Simion). N-am mai dat de Valeri Borisovici de la ЦГАДА (așa cum bănuiam, de altfel). E păcat, pentru că acolo se află arhiva lui Ivan Ilinski (cel care i-a ținut *Jurnalul* lui Cantemir), precum și o serie de alte manuscrise cantemiriene, lăsate de Bantâș-Kamenski, nepotul lui dinspre mamă, care a lucrat în Ministerul rus de Externe.

M-am întors la Biblioteca Lenin, la Sala 3 și am descoperit unde se află *Monarchiarum Phisica Examinatio* a lui Cantemir, precum și o mulțime de alte manuscrise latinești de-ale lui.

Azi am mâncat pe săturate la bufetul bibliotecii. Zacuscă și ceapă verde, o felie de șuncă de mărimea unei felii de krakauer de la noi, un pahar de cremă cu brânză și smântână, trei felii de pâine de secară, budincă de griș cu ou și smântână și două pahare de cafea fierbinte cu lapte, totul pentru o rublă și 20 de copeici (cam cât 10 lei la noi!). Cred că diseară beau doar o supă de fasole. Am ieșit din sala de lectură pe la 9 seara și am mai căutat la catalogul alfabetic opisul de manuscrise latinești al Bibliotecii Lenin. Trebuie să fac ordine printre toate cotele acumulate: cărți de o parte, manuscrise de alta.

Doamne, nu apuc să văd deloc orașul !

Am vorbit la telefon cu Natașa, să ne vedem mâine la prânz la bibliotecă și cu Mihail Friedman, care mi-a dat adresa (și telefonul) lui ca să-i mai trimit cărți românești.

*

* *

După ce m-am văzut cu Natașa, am plecat de la bibliotecă și m-am dus să văd puțin orașul. M-am dus spre râul Moscova și de acolo am fotografiat Kremlinul. Fusesem în Kremlin cu prilejul primei excursii (turistice) la Moscova. Dar acum o să mă duc să văd colecția de diamante. I-am cumpărat lui Vladi o mașină de ras electrică marca Harkov.

Pe urmă m-am dus la bibliotecă. Din nou n-am primit una dintre cărțile cerute. Dar, de data asta, am aflat că depozitul se află în oraș și vine cu mașina, de pe o zi pe alta. Pe la 11 am terminat de văzut *Opisul Bibliotecii Șeremetiev,* și ea provenită din Cabinetul lui Petru I. M-am dus la bufet să-mi fac un ceai (care e gratis !) Pe urmă am ieșit puțin și m-am dus la ДОМ КНИГИ (Casa Cărții, ca la noi la Iași!). E cam între spatele Bibliotecii Lenin și Arbat. Are parter și etaj. La parter sunt cam 20 de secții (una are creioane și caiete, celelalte au cărți pe domenii. La etaj e anticariat, inclusiv sunt discuri, hărți, monede. Tot acolo am remarcat secția: *Din limbile popoarelor URSS*, unde aveau și cărți din țările socialiste, dar românește nimic. Am cumpărat broșurile lui Gorbaciov, ca să mă lămuresc mai bine despre ce e vorba și încotro o apucă. Atât la parter, cât și la etaj, sunt și serii de cărți în limbi străine, mai ales în germană și engleză, dar și în franceză, italiană, spaniolă, portugheză ș.a. La secția de dicționare erau și unele arabe, turcești, japoneze, chinezești, indiene, limba urdu, popoarele altaice și africane, dar nici un dicționar român-rus sau rus-român. Literatură din RSSM exista, dar numai autori de acolo cu nume rusești sau ucrainene. La secția de artă am văzut albume Skira. La literatură universală nu era depășit nivelul Malraux (*La corde et les souris*) și Nadine Gordimer. Mai noi erau ceva cărți de science-fiction în engleză și japoneză. La ieșire am făcut pe fugă încă vreo câteva diapozitive și m-am întors la bibliotecă să mă văd cu Natașa. Mi-a dat viza miliției pentru Leningrad, biletul de tren dus-întors și rezervarea de loc de la Moscova la București. Mi-a spus că la gara din Leningrad o să mă aștepte cineva de la Academia de Științe. I-am dat Natașei două discuri Electrecord și o carte. Pe urmă m-am dus să văd celelalte opisuri și am urcat la etajul al III-lea, unde se află sala marelui catalog sistematic al întregii biblioteci. Acolo RSSM ocupă 6 cutii cu fișe. Din domeniul istoriei sunt, în aceste cutii, mai ales manuale de școală. Perioada antebelică este epurată și probabil cărțile sunt la fondul special. Au rămas doar câteva titluri, de până în 1930, scrise cu alfabet latin. România lipsește complet. Probabil, dacă e ceva, e la fondul special. Limba urdu e însă prezentă. Pentru popoarele Asiei (din afara URSS) și Africii există o sală adiacentă a cataloagelor. Tot din sala catalogului sistematic se intră la Sala 4, două încăperi, fiecare cu 6-8 rânduri de mese duble, despărțite de un coridor de trecere. La capătul acestei săli, aflată deci deasupra sălilor 1 și 3, se află coridorul cu birourile administrației: director, organizația de partid, sala de conferințe și alte vreo trei săli de lectură mai mici, probabil cele cu fonduri speciale, deoarece fiecare din ele are la ușă propriul catalog. La etajul 3, al catalogului sistematic, se află și periodicele.

Închei cu Biblioteca Lenin și, fiindcă mai am ceva timp, mă duc din nou la ЦГАДА. Am pașaportul la mine și sper să obțin permis măcar pentru o zi, ca să văd catalogul sistematic. La Biroul de permise dau din nou de individul cu care avusesem un schimb de replici la început, pe când pașaportul meu era încă la hotel, ca și de fata simpatică de la permise, care voia să-mi dea permis și fără pașaport. Cred că ei

numesc pașaport inclusiv ceea ce noi numim buletin. Cetățeanul însă m-a trimis din nou la intrarea cealaltă, a Consiliului de Miniștri. Acolo am dat de același milițian, care a început să râdă de cum m-a văzut și l-a chemat pe Valeri Borisovici. Tot el ? am zis. Da, prietenul dumneavoastră… Iar Valeri Borisovici a venit cu hârtia mea, cu numărul de înregistrare 15/4688/17.11.1988. I-am spus că vreau permisul chiar de acum, pentru ca să văd cataloagele. Uite-l pe șeful de la Relații internaționale, zice, stați puțin! Și s-a dus după el. Valeri e simpatic, cred că suntem cam de aceeași generație. Respectivul șef i-a spus lui Valeri Borisovici cu cine să vorbească. Și atunci m-a pus în legătură cu o femeie care avea hârtia Institutului Iorga cu traducerea ei în rusă. Ea mi-a spus că totul ar fi în regulă, dar Lidia Egorovna Semionova, de la Institutul de Slavistică, nu-și dă acordul, deoarece ЦГАДА n-ar figura în planul meu de lucru. Că voiam să xeroxez o mie de pagini, ceea ce nu e posibil. I-am spus că o mie de pagini avea toată arhiva, dar nu știam unde anume în ea e *Jurnalul* lui Ilinski, pe acela l-aș fi vrut. Mi-a spus să vorbesc din nou cu Lidia Egorovna, care lucrase în aceste arhive și voia chiar ea să scrie o carte despre Cantemir (iar, ca urmare, își rezerva dreptul de a accesa doar ea acest fond!).

Pe urmă am rătăcit prin oraș. Am fost la magazinul universal ГУМ. Are proporții uriešești, respiră forță și energie, ca și străzile orașului. Are parter și etaj, casierie la fiecare boxă de mărfuri, trei alei ca de parc, paralele, străbat marea incintă acoperită, o fântână arteziană în mijloc aruncă și acum apă în sus, deoarece toată incinta este încălzită. Deși pare un fel de suk oriental, intrarea la ГУМ se face printr-o amplă anfiladă, ca și la Biblioteca Lenin. În lungul aleilor sunt, din loc în loc, cinci pasaje suspendate, destul de late, adevărate poduri de trecere dintr-o parte în alta, fiecare cam de o sută de metri lungime. În multe boxe mărfurile se repetă. Totul e gândit ca și cum foarte numeroși cumpărători ar vrea să ia lucruri de același tip, în același timp. Cele mai multe prăvălii vând mâncare, îmbrăcăminte, încălțăminte, electrocasnice, material sportiv sau tot felul de lucruri necesare în casă. I-am luat mamei un șal rusesc din lână de angora. Tatei încă nu i-am găsit nimic. Am mâncat la ГУМ, la o cafenea, două ouă ochiuri, un pahar cu smântână (am crezut că e brânză de vaci cu smîntână, dar nu, era smântână foarte grasă) și două felii de pâine de secară, calde. O rublă și douăzeci de copeici, mai scump ca la bibliotecă. M-am dus apoi la ЦУМ, care e ceva mai mic, cam de patru ori cât magazinul Unirea de la noi. Am cumpărat 6 creme de ras (la noi nu se găsesc deloc), iar casierița mi-a dat rest o rublă. M-am întors apoi la hotel, unde am găsit pe pat un bilet scris românește : „Vă rog să veniți la camera 1306, unde suntem două românce dornice să vă cunoască. Maria și Monica Banciu." M-am dus. Erau surori, sociologe din București. Se vor vedea și ele cu Kalașnikova. Una din ele mai știe de o româncă din hotel, stă la etajul 7 și se ocupă tot de istorie. Am rugat-o să ne pună în legătură. Pe urmă m-am întors în cameră, era trecut de 11 noaptea, am mai băut o supă caldă de fasole și m-am culcat.

Mâine trebuie să opisez materialele citite la Biblioteca Lenin, inclusiv xeroxurile și să mă mai duc pe la muzee: la Kremlin pentru colecția de diamante și la Muzeul de Artă. Vreau să văd și Universitatea Lomonosov.

De poimâine voi locui la Hotelul Gării Maritime din Leningrad, iar la Petrodvoreț se poate merge cu trenul de la gara Pribaltiiskaia. Drumul durează o jumătate de oră. Gara e automată complet, trebuie să-ți alegi ruta de pe un panou și să comanzi bilet pentru acea rută, punînd banii într-un orificiu.

*

*   *

Azi dimineață m-am sculat aproape de 9, am mâncat și mi-am luat și la mine un sandvici, iar după ce am cumpărat „Pravda" (Gorbaciov e în India), „Moring Star" și „L'Humanité" m-am dus să iau bilete pentru Kremlin. Am luat 6 bilete, cu totul o rublă și jumătate. Asta însemna Arhanghelskii Sobor, Blagovescenskii Sobor, Bîstavka și Muzeul de Artă. M-am lipit de un grup de englezi și astfel am intrat și la Pavilionul de Stat al Armurăriei. Am observat că grupurile de străini aveau prioritate în fața celor de ruși (probabil din provincie), care erau mai puține. M-am lipit și de un grup de ruși veniți mai de departe, ghidat de o femeie cu un steguleț în mână. M-am dus la ea și i-am spus că eu sunt din România, dar știu rusește. S-a uitat în stânga și-n dreapta, m-a întrebat dacă sunt singură și m-a lăsat. Am intrat astfel la colecția de bjuterii, căreia i se adăugase și o expoziție cu obiecte de valoare aduse de prin țară și care se ocupa de scolele XIV-XX. Erau obiecte rusești, orientale (din Extremul Orient), în general de cult, dar și bijuterii, tabachere, ceasuri, îmbrăcăminte (laică și de cult), harnașament, armuri, armament, trăsuri (berline, carete etc.). Cred că am văzut sute de kilograme de aur și pietre prețioase. La loc de cinste se aflau colecțiile țarilor, inclusiv ale tronurilor. Epoca lui Petru I, când Rusia devenise împărăție, mi s-a părut cea mai somptuoasă și plină de modificări semnificative. Erau acolo și celebrele cizme ale lui Petru I, lucrate de el însuși, ambele pe picorul drept, dar pe măsura lui urieșească. Aveau bot pătrat, erau din piele neagră, foarte înalte. Ceea ce am văzut nu poate fi descris global, ține de registrul experiențelor și cred că o să-mi folosească oricum la definirea în sens istoric a perimetrului rus. De pildă o trăsură, dăruită de regele Franței Ecaterinei a II-a, era pictată pe dinafară de Boucher și aurită în întregime, iar pernele erau din catifea grena venețiană. Un tron iranian (sassanid) era din fildeș sculptat, altul, al unui țar, cântărea 300 de kg de aur. Perlele erau covor, peste tot. Cu adevărat Moscova fusese al doilea Bizanț și a treia Romă. După ce am văzut acest muzeu, la care au acces doar grupuri de străini sau persoane oficiale, am încercat și la fondul de diamante, dar nu mi-a mai mers. Trebuia să ai o trimitere (nu știu de la cine), iar fiecare om era cu biletul în mână. Am întrebat de unde aș putea lua o trimitere și mi-au spus că de la Institutul la care venisem. „Єта систима". Știam că acolo se află și al doilea rubin ca mărime din lume, așezat pe coroana țarinei și adus de Milescu Spătarul din China.

Când am ieșit de la muzeu ningea des și era frig. Câteva vânzătoare de flori purtau în mâini un fel de tuburi lungi, din plastic transparent, cu diametrul cam de 30 cm, în interiorul cărora erau vase cu trandafiri roșii, iar de jur împrejur lumânări scurte, aprinse, care să țină temperatura ridicată. Era 12,30, am mâncat sandviciul cu zăpada așezîndu-mi-se moviliță pe căciulă și pe urmă m-am dus la muzeele (bisericile din Kremlin) pentru care luasem bilete. Arhanghelsk e din secolul al XVI-lea și în interior poți admira pictura murală. Blagovescenski e de la începutul veacului al XV-lea și pictura ei e bizantină. De alfel, Bizanțul și-a trimis iconari în spațiul rus încă de pe când Imperiul Bizantin nu dispăruse ca entitate. Rispolojenia e de la finele veacului al XV-lea. Uspenski e o adevărată expoziție de icoane în stil rusesc, unele sunt de la începutul veacului al XII-lea, deși ea însăși a fost construită la sfârșitul secolului al XV-lea și acolo sunt îngropate fețe bisericești de seamă. Ca spațiu, ea e cea mai mare din Kremlin. Înăuntru,în stânga, e un fel de cușcă uriașă din lemn frumos sculptat, plină de coloane meșteșigite, deschisă către altar. Acela era locul unde asista la slujbă Ivan cel Groaznic. În dreapta, vizavi de asta, există ceva asemănător, pentru țarină. La mijloc, făcută din zid, dar tot ca o cușcă, se află locul unde ședea Patriarhul Nifon (îngropat chiar în biserică).

Muzeul de Artă are, în mic, ceea ce am văzut, cu mai multe exponate, la Pavilion. Am văzut în plus doar niște vase mari din argint aurit, fiecare avea capac și în ele se făcuse aghiasma.

Când am terminat, era cam două după amiază și viscolea. Am mai făcut câteva fotografii și m-am mai învârtit prin jurul bisericii Vasili Blajenîi din Piața Roșie. Vizitarea ei, ca și a Palatului Parlamentului, presupun bilete luate de la altă casă, de pe Prospektul Kalinin, dar nu m-am mai dus. Dar m-am dus, cum mă sfătuise Natașa, să caut Muzeul de Artă Rusă (Galeriile Tretiakov), la o stație după Biblioteca Lenin, cu autobuzul 330. Dar n-am dat de el. Zăpada era extrem de deasă. Am luat un bilet la cinematograful УДАРНИК (o rublă și 40 de copeici, 2 serii) ca să mă mai încălzesc. Filmul era *Micuța Vera*. În pauza dintre filme n-am mai ieșit afară, am stat în hol și m-am uitat la un televizor color, apoi m-am dus să văd în continuare *Чёрный монах* după Cehov. Primul film era o dramă făcută în stil comedie despre doi tineri care se iubesc. A doilea avea reminiscențe din Antonioni, dar și din Tarkovski. În general lumea din sală n-a priceput, vorbeau despre trădarea lui Cehov. Totuși, la sfârșitul filmului după Cehov, s-a aplaudat. Cehov are o cotă uriașă a ruși, cam la fel cu I. L. Caragiale la noi. Încinematografele rusești nu există stilul de la noi, al jurnalelor de actualități. S-a dat totuși, la început, ceva despre profilaxia gripei, apoi al doilea jurnal, satiric, despre starea deplorabilă a locuințelor din Batumi (ceva de speriat! Am văzut blocuri înclinate, cu găuri în ele și unde locuiau oameni!), apoi despre pescuitul în Kamciatka. La ieșire am cumpărat înghețată Plombir, toată lumea lua... Am intrat într-o librărie,

dar era aproape nouă seara. Aveau însă un fișier ca de bibliotecă, unde erau trecute toate cărțile din librărie. N-am găsit nimic deosebit.

La hotel m-am văzut cu una din româncele de la 1304, Maria Banciu, de la Cluj. Am mâncat ceva, am făcut o baie fierbinte și m-am culcat. Mâine dimineață mă duc să văd Universitatea, mă întorc și-mi fac bagajul pentru Leningrad.

*

*   *

Dimineța m-am dus la metrou și am luat-o spre Universitatea Lomonosov. Nu e o linie directă. De la Oktiabrskaia mergi o stație până la Parcul Culturii, schimbi peronul și mai mergi patru stații până la Universitate. Scările pe care te duci de la suprafață la peroane sunt extrem de lungi și de abrupte, stațiile sunt decorate ca în basmele rusești, cu auriu și malakit, nimeni nu se uită pe unde merge, toți se lasă duși de flux cu nasul în câte o carte din care citesc. Nu știu exact unde cobor pentru Universitate, fiindcă, de ieri, toată linia aferentă a intrat în revizie. Ne-au încărcat deci în autobuze (indicativ C) urmând să ne depună pe trotuar, peste drum de universitate. E și zona sportivă a orașului. Absolut uriașă: stadioane, bazine, pădure, chioșcuri nenumărate unde lumea mănâncă și bea, apoi alte săli de sport. Autobuzul merge îndesat 10 minute, trece râul Moscova (precedat și urmat de treceri pe sub poduri, care sunt, în fapt, pasajele ariene de peste râu și, odată debarcat, constați că Universitatea e un întreg complex de clădiri noi, aflate într-un perimetru înconjurat de un gard din fier forjat între stâlpi de zid. Sunt multe clădiri noi, pe lângă vechea clădire centrală, sub formă de turn, ca la Kremlin, rămasă în centru. Facultățile de istorie, filologie, filosofie și economie se află în aceeași clădire, pe strada Академика Хохлова. E închis. Fiind duminică, nu funcționează nici bibliotecile. Am mers până la poarta următoare, unde m-au întrebat de „пропуск", adică permis, fiindcă de acolo încep căminele studențești.

M-am întors la stația Sportivnaia cu autobuzul C (adică S după alfabetul latin) și de acolo m-am dus pe jos spre Piața Roșie, la stația Bibliotecii Lenin. M-am intersat unde sunt Galeriile Tretiakov (Muzeul de Artă Rusă). Trebuia să merg o stație cu autobuzul 1. E o clădire din cărămidă roșie. Adresa exactă este Лавриский nr. 3. La poartă dai de un afiș din care afli că muzeul e în reconstrucție până în decembrie 1990. Am întrebat o femeie care curăța zăpada dacă chiar nu e nimic deschis și mi-a spus că e ceva, cu intrare din strada Gorki. Am găsit locul, m-am învârtit vreun sfert de ceas, dar era tot închis. Așa că am luat autobuzul 33 și m-am dus la ЦУМ. I-am luat tatei o mapă frumoasă, pentru hârtiile casei, iar doamnei Matache de la Academie un fleac. De acolo am venit pe jos până la hotel, fotografiind biserica aflată peste drum de Ambasada Franței. Când ajung la hotel o să mă mai uit și să pun în ordine informația adunată la Biblioteca Lenin și pe urmă mă pregătesc să plec la gară. N-o să mă conducă nimeni. Sunt, cumva, „de-a casei, mă descurc".

*
*   *

Aseară am ajuns cu bine la gară. În oraș erau focuri de artificii, dar nu știu pentru ce. Am stricat trei cadre ca să le fotografiez. În compartiment (vagon de dormit, dar la ruși nu se face diferența de sex în compartimentele de dormit) am nimerit cu un indian, folclorist, școlit la Pennsylvania University și care m-a amețit până după miezul nopții cu preocupările lui. Era îmbrăcat cu o cămașă albă peste pantaloni, stânsă cu brâu (ar trebui zis ițari albi, de aba), era mic, slab, negricios și purta un fel de turban. Peste toate astea avea un cojoc. Venise să facă cercetări etnografice de teren, mi-a arătat magnetofonul lui. Mi-a dat și adresa: Dilip Kumar Lahiri, St. Edmund's College, University Department, Post Box № 17 – Laitmukhrah, Shillong, 793003 Meghalaya – India. După numele lui, mi-am amintit de Kumari Kandam, țara originară a dravidienilor, aflată pe un continent dispărut cam la 11.000-10.000 îH, acolo unde acum e Indonezia. Dar n-am îndrăznit să-l întreb despre originile lui. A mai fost în compartiment, dar pentru puțin timp, o familie de ruși care a coborât nu știu unde și când, noaptea. În tren era frig, am dormit îmbrăcați și cu două pături puse în două deasupra. Când am ajuns la Leningrad, dimineața, erau -10^0. În vagon nu se făcuse ceai, ca de obicei, fiindcă însoțitoarea de vagon și conductorul aveau de furcă cu un grup de vreo 20 de turiști americani cărora li se săltaseră bagajele chiar din gara Moscova. Ei crezuseră (toți!) că trebuie să le aducă cineva în tren, nu să și le aducă singuri. Așa că le lăsaseră pe peron.

Dimineața la gară nu mă aștepta nimeni. Am cumpărat de la o babușka înfofolită două bâline (plăcințele cu brânză) calde. M-am dus singură cu metroul la hotel. Aici, spre deosebire de Moscova, dacă schimbi stația aflată în același loc cu încă una, se schimbă și numele, în vreme ce la Moscova e ca la noi: stația Unirii e tot Unirii indiferent de direcția și trenul luat. M-am dus până la capătul liniei de metrou, la stația Primorskaia și de acolo am luat autobuzul 10. Am mers până la hotelul Gara Maritimă. Pe fereastră văd Neva și vapoarele trase în port. Aici am găsit-o plângând pe Nina Sergheevna, care întârziase la gară. E asistentă la Universitate, la facultatea de Limba franceză. Mai câștigă un ban în plus. E cam de vârsta mea, are doi băieți. E genul aiurit, dar mi-a adus permisele pntru bibliotecă.

Pot să intru în cameră abia de la prânz. Am lăsat bagajul la hotel, la camera de bagaje, i-am telefonat profesorului Vladimir Iakubovici (matematici aplicate, grupul lui i-a tradus lui Vladi o carte care a apărut chiar la Leningrad. Oricum, profesorul e academician, e celebru). La fel, l-am sunat pe Boris Nikolski, redactorul șef al revistei „Neva", al cărui număr de telefon îl am de la Al. Simion. Cu Iakubovici am stabilit să mă văd la el acasă, seara. Locuiește în Starâi Peterhof, unde au fost mutate și Universitatea, și locuințele profesorilor. E zăpadă peste tot, cam de trei sferturi de metru.

M-am dus la БАН (Biblioteca Academiei de Științe), la Cabinetul lui Petru I și am scos peste 40 de cote. Cantemir pare să fie prețuit aici mult mai mult decât la

Moscova. Cu Nikolski trebuia să mă văd la redacție, între 14 și 18, dar m-am înfundat în bibliotecă și nu m-am mai dus. Redacția e tocmai pe Nevskii Porspekt. La bibliotecă lumea e mai caldă decât la Moscova. Custodele Cabinetului Petru I e o babușka, umblă cu o broboadă înnodată sub bărbie. Singura limbă străină pe care o vorbește ca apa, e latina. Am văzut harta inedită a lui Cantemir de la Marea Caspică și două manuscrise tot inedite, unul grecesc și unul latinesc. Pe primul i l-a citit țarului, de ziua lui, fiul lui Cantemir, Șerban, care avea 7 ani. Pe cel latinesc m-am chinuit să-l descifrez, e scris chiar de mâna lui Cantemir, care-l scria pe a ca pe o. A trebuit să copiez litere pe o hârtie subțire, de pergament și să le tot compar. Mâine va trebui să mă văd cu Lebedeva, care se ocupă de opisul manuscriselor latinești de la БАН, din veacul al XVIII-lea. Sper să obțin acces și la Biblioteca Saltîkov Scedrin, care e bibliotecă publică, mie mi se pare a doua ca mărime din Rusia, după Biblioteca Lenin. Pe la 4 după masă am plecat de la bibliotecă spre gară, să mă duc la Iakubovici. Aici se întunecă devreme.

Am la mine cadoul pentru Iakubovici, inclusiv niște articole date de Vladi pentru el. M-am dus la gara Starîi Peterhof cu autobuzul 359, două stații. Mi-e bun trenul care pleacă din Leningrad pe direcțiile Oranienbaum – Flota Roșie – Kalișce. Gara e automată. Pentru Peterhof, zona a IV-a, costă 25 de copeici.

Am plecat din gară la 17,11. In tren e ca în autobuz. Ți se spune la difuzor ce stație urmează, ce magazine găsești acolo dacă te dai jos, încotro s-o apuci pentru un loc de dormit și de mâncat. Între stații era muzică. Când am ajuns, nu ningea, dar era o zăpadă și mai mare decât în oraș. Am coborât crezînd că o să dau de un peron sub picioare. Dar nu, nu era nimic. Așa că m-am rostogolit în zăpadă și căciula mi-a venit pe ochi. M-am sculat repede, m-am scuturat și m-am uitat împrejur. Nu vedeam nici o gară, afară doar de o baracă de scândură, în dreptul căreia ședeau trei oameni înfofoliți. Unul dintre ei ținea în mână o carte, am bănuit că este Iakubovici, fiindcă așa stabilisem: cartea să fie semn de recunoaștere. Am înotat prin zăpadă până acolo și l-am întrebat dacă el e profesorul Iakubovici. S-a fâstâcit, a uitat să-mi răspundă englezește și am început să vorbim rusește. Mi-a arătat mai departe blocul în care ședea el. Când am ajuns, n-am folosit intrarea blocului, complet înzăpezită, pesemne n-o folosea nimeni, ci am pătruns printre două uși de fier, pesemne ale garajului comun. Acolo era mult mai puțină zăpadă, dar trebuia să urci pe o scară de lemn, ale cărei trepte erau depărtate de zid cu vreo 15 cm. Mi-a fost cam teamă. Și pe trepte era zăpadă. Toată familia lui e formată din matematicieni. Apartamentul e frumos, are parchet (drept care toți am umblat cu papuci ca la muzeu), patru camere mai mari ca ale noastre din București. Se strânseseră toți cu prilejul acestei vizite. Soția, tot Ekaterina, profesoară de matematică la liceu, fiul cel mare, cercetător la Institutul de matematică și cel mic, în clasa a X-ea, la real. Babușka era mama ei, la origini provenea dintr-o familie de aristocrați, avuseseră destule de îndurat. Nu existau covoare, fețe de masă, perdele.

Dar babușka se întrecuse pe ea însăși: făcuse șnițele cu cartofi copți, budincă de brânză de vaci și tort de biscuiți cu ceai. Șampania o luasem de cum am intrat, pe masa mare, rotundă, lustruită, unde Vladimir Iakubovici însuși a adus o conservă de pește și un șiș, cu care a deschis cutia dintr-o singură mișcare circulară și a pus câte puțin pește pe câte o bucățică de pâine de secară. Apoi a deschis șampania (gruzină), a pus-o în pahare înalte (zestrea babușkăi) și am ciocnit pentru toate Ekaterinele și toți Vladimirii. Mi s-au plâns că nu prea au băutură, la ei în casă nu se obișnuia. Și eu care le dusesem discuri! Voiau neapărat să dorm la ei, era întuneric și frig, dar eu nu-mi rezolvasem încă toată cazarea (cu pașaportul, evident). Am vorbit despre ce-i la ei și ce-i la noi, absolut deschis, babușka l-a pomenit pe Stalin și s-a plâns de vremurile acelea. Credea că la noi e un fel de neostalinism. Am discutat despre situația din diverse țări socialiste comparativ cu restul lumii. Despre nivelul de trai de la ei și de la noi. Se întrebau dacă ceea ce întâmpla la ei (perioada Gorbaciov) are sau nu șanse de izbândă. Le-am povestit despre căile noastre de informare foarte reduse, mai ales în ce privește televiziunea. Despre câtă mâncare și alte bunuri de zi cu zi poți găsi la ei și la noi. Despre agricultură, dacă a fost ori nu bună colectivizarea. Despre învățământul superior din Leningrad. Despre Halanay, profesor la noi la Facultatea de matematică a Universității din București, care studiase în Uniune, acum Vladi lucrează cu el, despre alte cunoștințe comune. Când m-am ridicat să plec, Iakubovici s-a îmbrăcat și el și m-a condus la tren.

La hotel a mers destul de repede, am primit înapoi pașaportul și biletul de tren spre Moscova, lăsat de Nina Sergheevna.

Vreau să fac o baie și să dorm. E 1 noaptea.

*
* *

Le-am scris lui Grigore Vieru și lui Eugeniu Doga câte o scrisoare, rugîndu-l pe primul să mă scuze față de Aurel Țurcanu de la Institutul de Limbă și Literaură din Chișinău și mulțumindu-i lui Doga pentru recomandarea la A. S. Bahtin, șeful Orchestrei RTVdin Leningrad, care probabil și-a pus secretara să vorbească la БАН cu doamna Bakariova de la Expediții, fiindcă azi, când i-am dat adresa Bibliotecii Academiei noastre, a fost extrem de receptivă. Mai rămâne să-i sun pe Halipovici Vadim Abramovici la БАН și pe Bahtin însuși (fiul formalistului!), ca să le mulțumesc. Pentru Halipovici am o scrisoare de la poeta Nelia Treiger, aflată la Moscova și cunoscută în biroul lui Kiril Kovalgi, dar care lucrează tot la БАН.

Pe la 9 mi-am luat un sandvici și m-am dus direct la bibliotecă, la Fondul Cabinetului lui Petru I. Azi am dat și de harta mare a Derbentului, făcută de Cantemir cu toponimele scrise în latină, cu nordul sus, metoda Mercator. Cred că Paul Cernovodeanu nu are dreptate întru totul. Cantemir însuși a făcut cartografierea. Dar scrisul de pe margini e al unui neamț, Miller, organizator al Cabineului lui Petru I la 1722-1723, după războiul ruso-persan, fiindcă scrisul de mână, din colțurile

hărții, nu seamănă cu scrisul lui Cantemir, nici cu al lui Bayer, cum crede Cernovodeanu. Acolo văd scris Perzien în loc de Persien (pe nemțește, ei confundă surdele cu sonorele în acest fel). Acest scris l-am mai văzut și în albumele cu planuri de bătălii ale lui Petru I. Am luat la rând toate cele 8 albume cu hărțile, schițele, planurile (arhitectonice de la edificarea Petersburgului de către Rastrelli; de luptă, unde informația vine din 8 limbi, prin compararea planurilor găsite în locurile de origine ale acelor limbi, desene de armament, arme, fortificații defensive și ofensive, costume militare etc.) A fost cât se poate de instructiv și de edificator pentru efortul Rusiei de a se așeza în prim planul istoriei. Informația a fost colectată din Europa în limbile franceză, engleză, spaniolă, portugheză, italiană, daneză, germană. Majoritatea textelor sunt traduse în rusă, pe marginile fiecărei pagini de album. Există și multe inițiative rusești, în principal la bătălii (strategia de așezare a fronturilor, înaintarea, învăluirile). Albumele conțin informații de la 1700-1703 (pe când Cantemir scria *Istoria ieroglifică*), după călătoria lui Petru I în Franța, dar cuprind informații încă de la 1640, când e vorba de luptele cu otomanii, de războaiele din Europa ori de Habsburgi. Pe la ora 16 am ieșit moartă de foame, după ce văzusem și cele două manuscrise ale lui Cantemir, *Panegiricum* și *Monarchiarum Phisica Examinatio*. Trebuia să ajung și la Boris Nikolski, la revista „Neva". Am luat-o pe Neva în sus, pe Nevski Prospekt. Viscolea și am intrat prin diverse magazine (mai mici ca la Moscova). Pescăria e foarte bună. Am văzut filé de calmar presat cu 2.8 ruble kilogramul. Era cel mai scump produs. Conservele de pește sunt între 0,35 și 0,75 ruble cutia. Într-un magazin universal, unde ședeam la coadă fiindcă se aduseseră căciuli rusești de blană, mi s-a furat portofelul cu tot ce aveam, minus 5 copeici, ceea ce însemna fie un bilet de metrou, fie un telefon de la automat. Am ales metroul și, de la hotel, am sunat-o pe Nina Sergheevna. „Cât ți-au luat?" m-a întrebat. Nu se mira. Îmi luaseră o sută și ceva de ruble, ceea ce i-am spus. Dimineața a venit cu toți banii și nici măcar nu m-a pus să semnez. Acte nu mi se luaseră. Hoți deștepți... Lângă mine, la coadă, fuseseră trei inși, un bărbat și două femei, pe care-i considerasem suspecți, fiindcă el întrebase, în portugheză: „ei, ați terminat?" după care părăsiseră coada și plecaseră. Nu mi-au luat banii românești pe care-i aveam.

N-am apucat să scriu nimic despre hotel. E făcut în stil american, cu sală de conferințe, restaurant, diverse alte servicii, totul în jurul unei scări gen Guggenheim (în spirală), din marmură cenușie. Camerele sunt dispuse de jur împrejurul acestui turn doar de 6 etaje (ei spun parterului etaj, ca englezii, deci numără 7). Am o cameră luxoasă, cu televizor color, fără frigider. Dar balconul e cel mai bun frigider. E o cameră cu un loc, stau singură. Tot orașul este elegant ca arhitectură. Am descoperit că hotelul Morskoe Vakzal e pe insulele Kirov și anume pe Krestovski, iar portul orașului e spre Primorskoe, unde se întâlnesc Neva Mare și Nevka Mică. Biblioteca e pe insula Vasilievski și Muzeul Ermitaj e dincolo de Neva, pe „terra ferma". Pe

Nevski Prospekt majoritatea clădirilor, bildinguri mari, sunt din secolul al XVIII-lea. Acolo era (și mai este) palatul lui Dimitrie Cantemir (construit tot de Rastrelli, dar după proiectul lui Cantemir însuși), fost apoi sediu al Ministerului de Externe. Și acum Leningradul e considerat de sovietici a doua capitală a țării, așa cum aveau în Evul Mediu timpuriu marile imperii ale Asiei (Persan, Mongol). După moartea lui Alexandru Macedon și imperiul lui s-a împărțit în două și a avut două capitale. Tot așa a fost cu Imperiul Roman, partea lui de răsărit separîndu-se apoi complet, cu numele de Imperiul Bizantin. Cumva, și la noi, a fost valabilă ideea asta, Bucureștiul fiind capitala, iar Iașul (după numele iazigilor, care erau alani și au făcut prima fortificație pe acel loc) fiind capitala culturală. Asta s-a decis a Mica Unire, de la 1859.

*

* *

Azi dimineață m-a sunat Nina și mi-a spus să iau legătura la prânz cu Tatiana Vasilievna de la Academia de Științe, fiidcă ea o să-mi obțină un permis și pentru Biblioteca Saltîkov Scedrin.

Azi am văzut și *Harta Constantinopolului* a lui Cantemir, versiunea pentru Rusia. Înclin să cred că tot el – și nu Zubov – a făcut desenul corăbiilor de luptă din port. A fost un desenator extrem de bun, există și un autoportret al lui, la 19 ani, alături de Jean Baptiste van Helmont, autorul unei *Fizici*, pe care-l considera mentor întru științele naturii. Umbrele sunt puse la fel, hașurile etc. precum în *Harta Constantinopolului.* Cernovodeanu mi-a spus că Zubov e semnat pe acest desen. Dar m-am uitat cu lupa și semnăturile se referă la execuția gravurii pe metal, din 1720, nu la hartă. De altfel, harta în totul seamănă ca mod de a desena cu alte desene – sigur ale lui Cantemir – făcute pentru *Divanul sau Gâlceava*... Seamănă și cu stilul desenelor lui Milescu Spătarul, care studiase tot la Academia Patriarhiei din Constantinopol.

Pe la trei și jumătate m-am dus la revista „Neva" să mă văd cu Boris Nikolski. Dar el plecase, așa că i-am lăsat secretarei scrisoarea de la Al. Simion, fostul lui coleg de studii, precum și coniacul de la mine, primind în schimb ultimul număr al revistei: 11/1988. Apoi m-am dus să văd Ermitajul.

E vremea să notez câte ceva despre bibliotecă, universitate și muzeu. Biblioteca Academiei de Ștințe are sălile dispuse pe două aripi, de o parte și de alta a axului liftului. Sunt patru etaje (fără parter). La parter se află garderoba și camera de bagaje. Nu ai voie să intri în sala de lectură cu materiale aduse din altă parte. Funcționezi cu o listă de control, la fel ca la Biblioteca Lenin. La ultimul etaj se află *Catalogul alfabetic*, ca și *Catalogul sistematic*. El cuprinde două săli, fiecare de mărimea sălii catalogului de la Biblioteca Academiei nostre. Acolo am văzut ce cărți actuale au despre Dimitrie Cantemir. Tot ce am văzut se referă la RSS Moldovenească. *Catalogul hărților*, tot de la ultimul etaj, ar trebui să cuprindă și *Harta Zidului Caucazian* comentată de Bayer. În rest, ca și la Biblioteca Lenin, fiecare

sală are la ușă propriul ei catalog sistematic. Doar că sălile sunt mici, intime și fondul de carte care le e destinat se află chiar în încăperea de alături. În săli e mai frig ca la Moscova (la hotel e însă bine).

Universitatea are și ea o clădire veche, în roșul specific al clădirilor rusești. Am intrat la Facultatea de Fiziologie (unde e și Muzeul Mendeleev). Interiorul e spațios, dar plafoanele sunt joase. Îmi amintește de Universitatea din Cracovia (Jaghelonă).

Ermitajul (unde am intrat pe blat, observînd, la ieșire, că m-ar fi costat o rublă) are la parter sălile de artă veche (Egiptul, Grecia antică, Imperiul Roman) și medievală (perimetrul secolelor I î.e.n. – XIV e.n.). Cred că, neghidată de nimeni, am luat-o invers decât trebuia. N-am văzut arta foarte veche a Asiei (sciții, sarmații etc.) La etaj am văzut artă europeană din secolele XI-XV (flamanzi – Hugo van der Goes, 1482; Jan Mandyx – sec. XVI; o pictură gen Bosh, Lucas van Leyden, din secolul al XVI-lea; Jan van Hauessen, același secol, un Sf. Ieronim superb; Pieter Breugel II – *Generația lupilor*, apoi de la începutul secolului al XVI-lea: Jan Breughel – o sală întreagă; Rubens, o sală Van Dyck, una J. Jordaens și Frans Snyders, altă sală Fr. Hals și alți olandezi: Salomon van Ruysdael (cel cu florile), Paul Potter ș.a. Apoi am văzut artă spaniolă. Mi-au sărit în ochi Murillo, apoi arta venețiană din secolul 17-18 și arta italiană în general (Sebastiano Ricci – secolul al XVIII-lea, Lucca Giordano – scolul al XIX-lea, Guido Reni, Tintoretto, Caravaggio cu celebra *Tânărăcu lăută*, Guercino). Am văzut și două săli de armuri medievale. M-am întors spre părțile încă nevăzute și am dat de artă italiană din secolele 17-18 (o frescă uriașă a lui Giulio Romano și Rafaelo Santi), apoi spaniolă și olandeză din aceeași perioadă, ceramică venețiană din veacul al XVI-lea, o sală Michelangelo, apoi Tiepolo, El Greco și Luis Morales, o sală Rembrandt (destul de prost luminată față de mărimea redusă a tablourilor). Am văzut apoi colecții florentine din secolul al XIX-lea (feronerie și intarsii pe lemn) și am ajuns de unde trebuia să încep, de la Italia secolelor 13-15 – ceramică, Giovanni și Luca della Robbia – pictură, sala Boticelli, Perugino, două *Madona cu pruncul* de Leonardo da Vinci, sala Caravaggio, Andrea del Sarto, Bronzino ș.a., apoi Paolo Veronese, Tintoretto, Tizian cu *Sf. Sebastian, Danae, Maria Magdalena căindu-se*, o sală cu basoreliefuri în marmură de Antonio Lombardi, apoi Girolamo Romano – secolul al XVI-lea, o sală Giorgione. N-am dat nici de arta germană și engleză. Dar n-am mai văzut o altă scară pe care să urc. Sălile pe care le-am văzut merg toate circular în jurul puțului scării.

La ieșire, pe Nevski Prospekt, am văzut de departe locul nefericirii mele, unde am fost jefuită. E magazinul universal Gostinîi Dvor. E cam ca magazinul Unirea de la noi. Nu m-am mai dus acolo, ci am intrat, pe partea opusă a străzii, în câteva anticariate și librării. La rafturile anticariatelor nu e permis să intre mai mult de trei oameni odată. Am găsit un dicționar român-rus editat în 1980 de editurile Nauka și Științifică și Enciclopedică (de la noi). Librăriile sunt mai mici decât la Moscova, au săli speciale pentru cei abonați la ediții, serii de opere, au fișier ca la biblioteci. Accesul direct la o

carte e posibil doar când ai pus-o în coș să o cumperi. În magazinele de orice alt tip, sunt aceleași feluri de mărfuri ca și la Moscova. Pe unul din poduri am văzut statuile a doi cai, datau din 1945 și erau dedicate blocadei Leningradului. Felinarele de pe Nevski Prospekt sunt în același stil ca și cele de pe Arbat.

Aici zilele sunt extrem de scurte. La 9 dimineața încă n-a dispărut Luna, iar la 4 d.a. e întuneric.

A, aseară troleibuzul 10 fiind cu geamurile înghețate, n-am coborât în stație, ci m-am dus până la capăt și m-am întors. La margine e zona nouă a orașului, ca și la Moscova, cu blocuri de 13-15 etaje.

*

* *

Azi dimineață Tatiana Vasilievna mi-a spus că s-a aprobat o suplimentare de bani de 25 de ruble (în final am primit 28), dar nu în schimbul banilor mei românești, ci așa, pur și simplu, ca să pot fotocopia documente. Trebuie să mă duc la ora 15 la АНСССР (adică la Academie) să-i iau. Mi-a obținut și un permis pentru Saltâkov Scedrin.

M-am dus apoi la БАН. Acolo am citit o mulțime de repertoare informative ale unor arhive (a Senatului, a Cabinetului lui Petru I, a Sfatului de taină, a Ministerului de Externe din Moscova, a Ministerului de Război din Petersburg, al Arhivei Speranski - în fapt sunt Cantacuzino-Speranski, ramura din Rusia a Cantacuzinilor, la origini – atât la noi cât și în Rusia, proveniți dintr-o dinastie de împărați bizantini; în Rusia au plecat din Țările Române), Uvarov ș.a. Am găsit informații prețioase despre Cantemir. Dar n-am dat de fișierele de la cartografie. Am indicația exactă a ceea ce îmi trebuie: *Tractus orientalis Caucasi cum vestigiis muri veteris in eo ducti, descriptus a Celissimo Principe Demetrio Cantemiro* – 21x16,5 cm cu *De muro Caucaseo Commentarii* a lui Th. S Bayer. El este indicat în В. Ф.Гнучева- *Географический департамент АН - XVIII-века* la Изд. АИСССР, л, 1946, la pagina 253, cota 2073, cu nr. de ordine 165. Dar n-am dat de el, de-a lungul anilor au existat reașezări de arhive. După părerea Lebedevei, ar trebui să caut *Collectanea orientalia* la fișierul alfabetic, la Cantemir și la Bayer, iar la cel tematic la Derbent, Caucaz, Caspica Orientală (pesemne trebuie să caut și la cea Occidentală). Lebedeva consideră că e vorba de o lucrare tipărită. Poate de la Tocilescu încoace. Fiindcă, din câte-mi amintesc, *Collectanea Orientalia* e numele pe care el l-a dat unui grup de desene de mână din expediția caspică de la 1722. Tot în arhivele Tocilescu am găsit că nu era nimic tipărit, sunt manuscrise și desene proprii, ale lui Cantemir. Gnuceva, în cartea ei, indică paginile de arhivă (din bibliotecă) 425-463. Ca număr de pagini ar fi vorba doar despre textul lui Bayer. În sfârșit, asta e.

*

* *

Mi-am luat banii în plus și m-am dus la Saltâkov Scedrin. Acolo am căpătat permis și m-am dus la Catalogul de manuscrise, unde am găsit câteva manuscrise cantemiriene. Dar n-am putut să le cer, fiindcă biblioteca se închide la ora 17 și, în plus, pentru manuscrise biblioteca trebuie să ceară – ca să le dea unui cititor – permisiunea de la Academia de Științe (бумага для библиотеку). Nici nu mai pun la socoteală faptul că numele fiecărui cititor care a văzut vreodată acel document rămâne pe vecie în caseta documentului, pentru a se putea vedea cum a fost folosit, în ce context și cu ce conexiuni. Rușii sunt o nație care merge pe planeta Pământ cu ochii deschiși. Noi nu.

Mâine dimineață mi-am programat să mă duc la Petrodvoreț (Starîi Peterhof). Am sunat-o pe Nina și am rugat-o să țină ea în mână problema aprobării de la Academie. Iar ea, promptă, m-a sunat și mi-a spus să vorbesc mâine cu Vladimirovna Nebogatikova, care știe despre ce e vorba. Programul Bibliotecii Saltâkov Scedrin e următorul: la manuscrise – luni, miercuri, vineri 14-22, marți și joi 9-17, sâmbătă 11-19. De mâine e deschis și după amiaza, adică pot face Peterhoful dimineața. Dar, înainte de a pleca, mă duc să vorbesc cu doamna Vladimirovna.

După orele de bibliotecă m-am dus și am târguit câteva fleacuri (hărți ale orașului, portocale, untură de pește) și, orgie, am luat o chiflă de 18 copeici (mare cam cât două treimi din împletita noastră de 4 lei), dulce și caldă, mi-a făcut sete, am mâncat o portocală și apoi m-am plimbat pe cheiul Nevei de la Coloanele Rostrale până dincolo de podul care se deface în două când trec navele. Apa era înghețată, numeroase rățuște sălbacice aveau picioarele prinse în gheață. Conform hărții orașului, am mers de la Muzeul Naval Central până la Grădina de Vară.

Apoi m-am întors la hotel și mi-am făcut bagajul pentru Peterhof. Am descoperit pe pervazul geamului cana cu laptele pe care uitasem să-l beau de dimineață, când am auzit că mai primesc niște bani.

Nu pot face opisarea materialelor culese la bibliotecă decât după ce văd ce mai pot găsi la Saltâkov Scedrin.

La etajul doi al hotelului e o încăpere cu jocuri americane (zic ei). Am descoperit-o de ieri, căscînd gura la mișcarea ecranelor de supraveghere din hol. M-am dus acolo și am dat cu pumnul în câteva aparate cu care mă jucasem, în speranța că mi se vor elibera prețioasele copeici. Dar n-a fost să fie.

În seara asta am văzut la televizor *Să trăim până luni*, cu Viaceslav Tihonov. Un actor complex! Și încă ăsta e un film mai de tinerețe, alb/negru. Apoi am ascultat un fragment din *Simfonia a X-a* (!) de Beethoven cu Orchestra din Londra. E refăcută după schițe de lucru, era premieră absolută. Apoi l-am văzut pe Leonard Bernstein cu Orchestra studenților din R.F.G. numită Holstein, interpretând, la Moscova, Șostakovici – *Anna Pavlova*, episodul III (pe progamul II al Televiziunii Centrale).

*

*   *

Azi dimineață am descurcat afacerea cu Biblioteca Saltâkov Scedrin. N-a fost ușor, deoarece Tatiana Vladimirovna Nebogatikova nu era la serviciu. Am sunat-o pe Tatiana Vasilievna, care m-a ajutat și de data asta. Peste o oră intrasem în sala de manuscrise. Și le-am avut pe masă pe cele două a căror fișă am scris-o de ieri, am ținut la mine formularele și le-am dat femeii de la pupitru de cum am intrat. Am mai căutat și alte cote, dar n-au vrut să-mi aducă opisul de manuscrise latinești al bibliotecii (trebuie „puțin unse rotițele"), dar mi-au adus, fără să-l fi cerut, originalul *Diplomei lui Petru I* pentru Cantemir (*Acordul de la Luțk* dintre Rusia și Moldova), cu peceți de ceară roșie și semnătura țarului, cu traducerea contelui Golovin în latină. Acolo se prevede integritatea teritorială a Moldovei și păstrarea tuturor capacităților armatei Moldovei. E interesant de observat că Golovin este felul în care au auzit și interpretat urechile rusești pe Khovra, adică pronunția tătară a numelui Gavras, ultima dinastie a regatului Pontului (Bithynia tracică inclusiv) ca entitate bizantină liberă de otomani. Ultimul membru al dinastiei fugise în Rusia ca păstrător al tezaurului. Maria de Mangop, soția lui Ștefan cel Mare, fusese din această dinastie, iar Mangop era numele capitalei regatului, care acoperea și Peninsula Crimeea (odinioară Taurida, după tribul tracic al taurilor, condus de Spartakos). Și azi există acolo o localitate numită Alupkii (a Lupoaicei). Prin urmare, doi post-bizantini care au devenit prieteni: Cantemir și Golovin. Cred că mai trrăiește și azi un Gavras, regizor de film, Kosta Gavras.

Postbizantinii – aceasta a fost linia care l-a propulsat pe Petru I și a făcut din Rusia un imperiu. Cantemir a și descris, în *Monarchiarum Phisica examinatio*, procedurile de lucru. Am făcut descrierea diplomei de la Luțk. Mi-au adus, dar nu în franceză, ci doar în traducere rusă, scrisoarea lui Compiniano către M. M. Speranski (un Cantacuzin). În ea se vorbește despre ultimul Cantemir care a trăit în Rusia și se numea tot Dimitrie. A murit nebun și tânăr, crezîndu-se domnul Moldovei. Cât despre Fondul Maikov, am dat acolo de o scrisoare a lui Kneajevici, din 1771, unde se afirmă că un manuscris latin al *Hronicului a vechimei romano-moldo-vlahilor* s-ar fi pierdut în naufragiul de pe Marea Caspică, în 1722. E o scrisoare în rusă, de două pagini. M-au lăsat să lucrez încă de dimineață, deși programul bibliotecii e azi de la ora 14... Nebunii sacri... Asta e categoria la care mă pun ei pe mine, dar și eu pe ei... Șeful secției e armean, cred că armenii au mare respect pentru cărți și cărturari, iar cel care răspunde de fonduri e un istoric rus mai tânăr. El mi-a făcut surpriza cu *Diploma* lui Petru I.

Am găsit opisuri de manuscrise slavone, inclusiv din Moldova și Țara Românească. Biblioteca Saltîkov Scedrin are multe, inclusiv așa numitul *Opis al Arhivelor Polone*, care cuprinde titlurile luate de ruși după războaiele cu polonii, din bibliotecile poloneze, unde se aflau depuse documente românești, mai ales moldovenești, ale boierilor fugiți în Polonia. Așa am dat de opisul actelor de hotărnicie ale Moldovei, duse în Polonia probabil de Movilești. Mai sunt și acte bisericești ale Moldovei, unele foarte vechi, scrise

pe pergament. Daca ma gândesc că pergamentul se folosea prin veacul al XI-lea… Nimeni nu le-a cercetat... Am ieșit de la bibliotecă aproape de ora două și m-am dus la gară ca să plec la Petrodvoreț. Am un ghid al Petrodvorețului.

Biblioteca Saltâkov Scedrin e și ea veche. Se află pe Nevskii Prospekt, vizavi de Gostinîi Dvor (unde mi-au furat banii) și, dacă n-ar fi atât de mult în reparații, inclusiv pe dinăuntru, ar fi frumoasă. Pe pereți, săpate în piatră, sunt inscripții vechi în limbi orietale, ca la Agra, la Taj Mahal. Pereții sunt lambrisați până sus cu lemn aurit și negru, ca la casetele lăcuite făcute pe Volga și pline de vitrine cu uși de cristal și cărți vechi. Fișierul alfabetic e la etajul I, ocupă două încăperi și e cam o dată și jumătate cât al Bibliotecii Academiei de la noi. Sala Lenin, care e publică, adică pentru oricine, e cam cât sala 2 de la Biblioteca Academiei din București. Are mese supraetajate pe ambele laturi ale sălii, unde s-a practicat un fel de podea falsă. Sistemul de lucru e cu fișă de control, ca la toate celelalte biblioteci. Deși adresa de fapt este Sadovaia 1, se intră acum prin Ostrovskaia 1, unde lași totul la garderobă. La ieșire ești controlat dacă nu cumva ai rupt foi de prin ceea ce ai cerut la citit. Nu știu câte etaje are biblioteca. Fișierul manuscriselor ocupă trei dulapuri ca ale noastre de mari. Fiind bibliotecă publică, organizează în fiecare decadă expoziții ale noilor achiziții de carte. Fișierul de noutăți, aflat pe hol, în fața sălii Lenin, e adus la zi.

La Starîi Peterhof am ajuns la ora 16 (cu metroul de la Gostinîi Dvor la Maiakovskaia, am schimbat stația, m-am dus la Vosstanaia și am mers 4 stații, până la Baltiiskaia). De a Gara Baltică trenul face o jumătate de oră până la Starîi Peterhof, localitatea – un fel de sat – numită astfel. De acolo am luat autobuzul 351 (unul foarte rar) până peste drum de grădina imperială. Localitatea de unde am luat autobuzul era formată din câteva izbe fără garduri sau accesorii gospodărești, nu ieșeau nici măcar ceva câni, lipite cu lut, ca pe la noi la țară, dar erau locuite, fiindcă vedeam fumul ridicîndu-se din horn. Autobuzul abia mergea strecurându-se prin nămeți, mă temeam să nu cadă în pană și m-am mutat mai aproape de burjuica pusă înăuntru, pe la mijlocul lui, din care se strecura afară un horn subțire.

La Peterhof am văzut muzeul din Palatul Imperial al lui Petru I. Aproape totul este restaurat, nimic original, nu are nici pe jumătate fastul Kremlinului. Fusese probabil reședință de vară. Îmi aminteam că văzusem planurile lui Rastrelli, care, știind că ridică totul pe o mlaștină, fixase inclusiv poziția mobilierului în camere. Ansamblul arhitectonic a fost doar inițiat de Rastrelli, dar i s-au adăugat construcții noi până în secolul al XIX-lea. Totul merită văzut, fiindcă e superb. Prin parc nu m-am putut plimba fiindcă zăpada nu fusese curățată și era și întuneric. M-am întors cu un tren de 17,31, am ajuns pe Nevski Prospekt unde am mai cumpărat niște cutiuțe cu untură de pește, m-am urcat în troleibuzul 10 și m-am dus la hotel.

Am găsit în sfârșit camera pusă în ordine. Deduc că femeile fac curat de două ori pe săptămână. Oricum, o s-o predau în seara asta, fiindcă mă întorc la Moscova. Am sunat-o pe Nina, dar e la cursuri. Poate vine totuși la gară, să vedem.

Nina a ajuns la gară cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului și mi-a spus că mă căutase la hotel (în cameră, pe etaj, la recepție), că mereu o șterg de sub nasul ei. Că ar fi venit să mă ia un autobuz. Aiurea! N-o cred ! E doar politicoasă…

*

*   *

Am nimerit în compartiment tot cu un bărbat, deși eram la clasa I. Avea cam 50 de ani, era genul sportiv mi-a spus că merge la ski, de obicei pe Elbrus, în Caucaz. Mi-a dat adresa lui și a stațiunii: Дудра. Îl chema Vladimir Beleaev, era fizician atomist, lucra la Объединённый Институт Ядерных Иследваaииии, Moscova, of. poștal 79. Academician. S-a mirat că am cărți de vizită, fiindcă la ei nu exista obiceiul. Spunîndu-i eu că și soțul meu face matematici aplicate și cunoaște un profesor din Leningrad, mi-a spus că venea de la susținerea unei teze de doctorat la profesorul Ludwig Fadeev de la Universitatea din Leningrad. Că acest Fadeev tocmai a fost numit și directorul unui Institut Internațional Matematic numit Leonard Euler. Că el însuși a lucrat și la Dubna, unde România e singura țară participantă la proiecte care nu și-a mai plătit contribuția de ani de zile. A fost uluit când a auzit că în România nu se mai acordă titlul de docent. Mi-a spus că ar fi interesat să afle ce lucrează Vladi, mai ales dacă s-a publicat (ceea ce tocmai se întâmplase) o carte chiar la Leningrad. I-am povestit despre Dimitrie Cantemir și părea interesat și de subiectul ăsta. I-am arătat un extras de la profesorul Iakubovici care era dedicat chiar unui fizician de la Dubna, iar vecinul meu de compartiment a exclamat că lumea e mică, mai ales că fizicianul căruia îi dedicase Iakubocici articolul era născut la Dnepropetrovsk, ca și Beleaev! Vecinul meu călătorise mult, fusese în Anglia, RFG, Iugoslavia, Cehoslovacia. Vorbea curent engleza și am și făcut-o amândoi, de dragul conversației. Mi-a spus până și ce costume și ce bocanci sunt mai buni pentru ski. A atins problema raporturilor dintre România și Ungaria apropo de Transilvania. Știa despre IFA și manifestările organizate de acest institut la Poana Brașov. În legătură cu perestroika și noul proiect de constituție al URSS, care promovează categorii fără de partid, mi-a spus că ăsta e un expriment care trebuie privit cu circumspecție, ca orice experiment. Era membru al Academiei , ca Iakubovici. Și ministrul Culturii era fizician atomist.

Din pricina unui ceai foarte tare, făcut la samovarul din capătul vagonului, am dormit prost. Când am ajuns la Moscova, Beleaev a ținut să mă ducă la hotelul Akademiceskaia cu taxiul, ocolind destul, ca s-mi arate diverse instituții. Fiindcă vorbeam englezește în taxi, șoferul ne-a replicat, tot în engleză, că știe și el foarte bine, deoarece e geolog și a lucrat în Anglia. Ca să vezi... Nici nu știam ce țară muntoasă e Anglia... În final, Beleaev mi-a desenat locul unde se aștepta să ajung, pe muntele Elbrus, pentru ski și m-a și scris așa: iei avionul de la Moscova până la Миеральные Воды (călătorie de 2 ore), apoi de acolo iei autobuzul pentru Терскол (4 ore), aflat chiar la poalele Elbrusului. Hotelurile cele mai bune sunt: Азай, Иткол

și Челед. Poți să obții viza pe loc, chiar cu pașaportul, ocolind astfel Inturistul. Eu nu prea cred. E un romantic… Se gândea să mă salte cumva de pe-acasă…

*

*   *

La Akademiceskaia a mers ușor, deși, evident, Institutul de Slavistică nu adusese hârtiile necesare, dar m-am înțeles cu femeia de la Recepție, care mi-a luat pașaportul și mi-a spus să i-l cer pe la prânz.

M-am dus pe jos până la ЦУМ să-i iau lui Al. George un termometru, așa cum mă rugase. Am mai cumpărat ceva fleacuri, mâncare pentru drumul spre casă și m-am întors la hotel. Femeia de la recepție mă lasă să stau în cameră până la 10 seara, fiindcă nu e prea aglomerat. Fac o baie și-i trag un somn bun. Am cumpărat presa de azi, să-i duc și lui Vladi ceva gazete. O să-i dau tlefon Ninei să-i las ei discurile pentru Kojevnikov, fiindcă el însuși nu mi-a răspuns. În cameră se mai află o poloneză. Ce noroc am de poloneze! Care, la fel ca cealaltă, nu vorbește nici o limbă străină.

*

*   *

Am plecat spre gară ceva mai devreme, pe la 9 seara. Și bine am făcut, fiiindcă trenul nu era, cum credeam, la 23,30, ci la 22,50. Fiind doar două stații de metrou de la hotel la gara Kievskaia, am ajuns repede. Ternul fusese garat, se numea România Expres. Am nimerit în compartiment cu un băietan din Chișinău, pe care-l chema Dimitrii Ilici Brăescu și era din Moleștiul Nou. E de meserie șofer, făcuse armata în Extremul Orient, la granița cu China. Fusese la un frate însurat cu o rusoaică la Saratov, mai avea acasă patru surori. Ar vrea să vadă și el România. I-am promis să-i trimit invitație, dacă-mi scrie. De la Kiev s-a urcat în vagon un grup mare de excursioniști din Tg. Mureș. Făcuseră o excursie comercială, adică pentru cumpărături diverse. Vânduseră fâșuri, treninguri, canadiene și cumpăraseră cafea, aur, cărucioare pentru copii și pentru marfă. Unul, urcat la Chișinău, moldovean de la noi care fusese la rude, ducea cu el 15 kg. de brânză, ½ de sac de făină, mălai, 10 cartușe de țigări, 13 săpunuri, un aparat de radio portabil, un acumulator de mașină. Neamurile lui aflaseră că la noi e criză alimentară. Unul dintre excursioniști cumpărase o drujbă. Și așa mai departe. Vameșii au închis ochii, și ai lor și ai noștri, pesemne unși pe măsură. Totuși, vama a durat patru ore, până când toți vameșii și-au luat dreptul lor. Eu n-am interesat pe nimeni, xeroxurile nu le spuneau nimic. Vladi mă aștepta la gară. Mâine mă duc să predau pașaportul și mă apuc să scriu raportul pentru Institutul Iorga și pentru Academia Română. De poimâine mă duc la serviciu normal. Atunci o să predau „României literare" un articol (pe care l-am scris, doar să-l dactilografiez) despre impresii de călătorie, cu titlul *Orașe, biblioteci, oameni*.

1989

19 aprilie

Cartea mea despre Cantemir, la care am adăugat *Note și comentarii* după călătoria la arhivele rusești, a căpătat avizul Secției și Paul Cernovodeanu i-a făcut un referat ca specialist. Urmează să fie, în toamnă, Congresul Internațional de Studii Sud-Est Europene la Sofia. Virgil Cândea, care e secretarul general al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, a și început să se agite. Chiar el mi-a dus la Sofia rezumatul comunicării pe care o s-o țin. Comunicarea se referă la punctul de vedere al lui Cantemir apropo de rolul Mediteranei (de Est) pentru Balcani și pentru spațiul românesc. Congresul va avea loc în perioada 29 august – 5 septembrie. Să vedem dacă-mi semnează Suzana Gădea plecarea. Aseară mi-a dat telefon acasă femeia de la Pașapoarte și mi-a spus că pentru cei din cercetare semnează Ursu de la CNȘT, dar eu sunt la Cultură. Dacă ea nu semnează, o să plec turistic. Bulgaria nu e chiar capătul Lumii.

*

*　　*

La Uniunea Scriitorilor situația e și mai deteriorată decât era. S-au ales cu interdicții de publicare (pe lângă Ana Blandiana) și Mircea Dinescu, Șt. Aug. Doinaș, Dan Hăulică, Andrei Pleșu, Mihai Șora, Alex. Paleologu, Oct. Paler, dar a scăpat de interdicție Geo Bogza, semnatar – împreună cu precedenții – al scrisorii către D. R. Popescu prin care se cerea un serviciu pentru Mircea Dinescu[149] (dat afară din partid și de la revistă din cauza unui interviu dat în URSS (soacră-sa e rusoaică), unde lăuda perestroika și spunea că și la noi ar fi nevoie de așa ceva. Nr. 2/1989 al revistei „Viața românească" s-a anulat. Discuția finală a fost cu următorii: Mihai Dulea, Petru Anghel, eu, D. R. Popescu, Alexandru Balaci. Numărul e făcut – evident – de Ileana Mălăncioiu. Mărul discordiei – bineînțeles – Constantin Noica. De la Secție s-a cerut amânarea numărului. D. R. Popescu s-a dus, la rugămintea lui Balaci, să discute cu Mitea, fiindcă, în semn de solidaritate, Petru Creția, Răzvan Theodorescu, Ileana Mălăncioiu, Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu amenințau că își retrag și ei materialele din număr. Între timp, cum nu vorbise nimeni cu tipografia, s-a tras tirajul. Andrei Pleșu s-a ales cu interdicție de publicare și mutarea la Bacău ca muzeograf, pentru

---

[149] Cu timpul, am realizat în ce măsură Mircea Dinescu și o parte din veteranii PCR au fost condiționațit să devină actanți în răsturnarea de sistem din decembrie 1989. Când am ajuns la Paris pentru mai multă vreme și am putut consulta la BNF arhiva ziarului „Libération", am văzut ce se întâmplase. Menționez numerele din 13;17;25-26.03.1989 (la mai puțin de două luni de la vizita lui François Mittérand la Sofia), 18.05.1989, 01;22;24.06.1989, 31.08.1989, 01.09.1989, 13;17;18-19;20;25-26;29;30.11.1989, apoi din 13;19;20;21;22;23-24;25;26;27;28;29;30-31.12.1989 (inclusiv cu o hartă a centrului Bucureștiului).

că, în plină discuție, a primit vizita ambasadorilor Angliei și Olandei și n-a anunțat pe nimeni, decât după ce vizitele avuseseră loc. Eu am cerut blocarea doar a materialelor lui Noica, Pleșu, Liiceanu, dar Balaci a cerut blocarea întregului număr și avansarea numărului 3 pe post de numărul 2. D. R. Popescu a cerut să fie numit secretar general de redacție Gheorhe Pituț (care a mai fost, dar îl scosesră în urma poveștii cu ilustrația almanhului (Pituț și Pucă sunt amici). Am auzit că în anticamera lui D. R. Popescu e o mașină de scris care bate singură ceea ce se vorbește la el în birou, unde sunt interogați diverși membri ai Uniunii, fie în legătură cu Dan Deșliu (brusc devenit amic cu Mircea Dinescu și brusc decis să facă greva foamei, îmi scapă pentru ce motiv). Pesemne e un banc cu „mașina care bate singură", dar unul semnificativ. A fost adus și un calculator pentru a se verifica toate conturile scriitorilor. Și câți datornici sunt! În plus, Biroul Secției de Critică a Uniunii Scriitorilor (Eugen Simion) se pregătește să facă un memoriu la partid pentru că, din 1988, s-au anulat aparițiile „Caietelor critice", care – altminteri – sunt un supliment al „Vieții românești". Venise să mă ia la rost Zigu Ornea, trimis de Simion însuși. Dar când i-am arătat documentele, conform cărora nu are prevăzut buget propriu și nici cotă de hîrtie (ceea ce Simion știe de la mine, dar nu mă crede), s-a potolit și a promis că o să vorbească el cu Ion Ianoși, cu Crohmălniceanu și cu Eugen Simion. Fiindcă, oricum ai lua-o, am strecurat publicația printre altele, dar, de apărut a apărut. Și cum am lipsit ceva vreme, cum a și dispărut…

Lui Vladi i se pare că n-o să-i iasă plecarea prin Academie în Cehoslovacia din pricina aceleiași semnături (a lui Ursu în cazul lui) pentru pașapoarte. Și mai are și o invitație la Irkuțk, dar ea ar fi în timpul anului universitar, așa că Ministerul Învățământului e sigur că n-o să-i aprobe.

11 mai

Vladi e disperat că nu poate pleca în Cehoslovacia la Congresul de Matematică. Se pare că Ursu de la CNȘT n-a semnat. I-am promis că-i dau hârtia lui, semnată de Bondrea, șeful Direcției de Cadre la la Ministerul Învățământului, Suzanei Gâdea și o rog pe ea să-i trimită materialul lui Ursu. Deși, cine știe ce instrucțiuni are și el... Se pregătește ceva foarte amplu și nu de bun augur, dar nu-mi dau seama ce. Dar Suzana Gâdea mi-a spus că „Tovarășul Ursu știe cum să procedeze". Ce nu știam era că în acel moment și hârtia mea era respinsă chiar de Suzana Gâdea. Eu m-am hotărât să plec turistic și i-am spus lui Vladi să facă la fel. Femeia de la pașapoarte a făgăduit să facă tot ce poate. La fel și cea de la Turism. Deci mie, semnătura lui Mihai Florescu de la CNȘT mi-a ajutat doar ca să obțin banii de la Smeu (de la Turism și el să-i obțină de la Finanțe). Pe urmă, din aproape în aproape, am aflat mai multe explicații plauzibile.

Din 11 martie data indicația Cabinetului 2 (Elena Ceaușescu) de a nu se da semnături de plecare din țară decât de către Ursu. Se temeau de rămâneri masive

peste granițe. Din 15 martie sovieticii au anuțat (la noi nu s-a comunicat nimic) că nu-i mai returnează pe românii care cer azil la ei. Daca mă duceam la ski cum zicea Vladimir Beleaev, aici eram... În aprilie trebuia să se întrunească Piața Comună[150] și să hotărască boicotarea României din cauza politicii ei interne (înfometarea, distrugerea satelor au fost invocate în principal). Dar n-au mai apucat să se întrunească, pentru că România a anuțat lichidarea datoriilor externe (prin cuvântarea lui Ceaușescu de la Plenara din 12-14 aprilie), ceea e însemna că nu mai aveau ce boicota, comerțul românesc se făcea în principal prin CAER). România a dat și o lege care interzicea comerțul pe bază de credit. Povestea cu oamenii de Litere (în principal din cauza relațiilor lor mai libere cu străinii, deoarece, de revelion, Mircea Dinescu invitase la el acasă prieteni de pe la diverse ambasade. Mă întreb cum deveniseră prieteni, fiindcă el nu vorbește nici o limbă străină...) a debutat cu excluderea lui Mircea Dinescu din partid și darea afară de la „România literară", ceea ce a atras două tipuri de reacții: Geo Bogza, Dan Hăulică, Andrei Pleșu, Al. Paleologu, Mihai Șora și Octavian Paler i-au scris o scrisoare de protest lui D. R. Popescu (despre care am vorbit mai sus). Scrisoarea a ajuns la D. R. Popescu în copie, originalul s-a citit la Europa Liberă. Asta după ce o scrisoare de protest a lui Mircea Dinescu însuși s-a publicat în „Libération" la Paris[151]. Al. Călinescu, de la Iași, i-a scris și el o scrisoare lui D. R. Popescu și s-a ales cu interdicție de publicare. În schimb, Ana Blandiana a publicat la BPT un volum de versuri și i se ridică interdicția de publicare căpătată după versurile apărute în „Amfiteatru". În tot acest context, mi-a spus Romică Vulpescu azi, Mircea Dinescu a căpătat drept serviciu calitatea de trimis al ziarului „Izvestia" la București, deci protecția Ambasadei URSS. Nici rusește nu știe. Dar îmi vine în minte solidaritatea lui Dan Deșliu cu el...

Acum câteva zile m-a sunat Ion Popescu Gopo ca să-mi spună că i s-a aprobat să facă un film de animație la Chișinău, după *Stan Pățitul* de Ion Creangă. I-m dat două scrisori, una pentru Eugeniu Doga și alta pentru Grigore Vieru, ca și mai multe discuri cu voci de scriitori și volumele VII și VIII din ediția de *Opere* Mihai Eminescu în coordonarea lui Vatamaniuc. L-am rugat să mă ajute să intru în legătură cu cei de la Institutul de Limbă și Literatură ca să aflu ce lucrează ei pe subiectul Dimitrie

---

150 Adică viitoarea Uniune Europeană.

151 În 1999, fiind la Paris pentru o emisiune dedicată intrării României în UE, realizată în perspectiva intrării țării în UE, pe canalul 1 al TVR (*Café Corso*), m-am dus la Biblioteca Națională și, între altele, am citit colecția „Libération", căutînd mai ales referiri la România și la 1989. Astfel, am observat că toate mișcările de ruptură din țară în registrul politic s-au declanșat după vizita președintelui Mitterand în Bulgaria, din ianuarie 1989. De asemenea, am observat că, în sistemul de arhivare al BNF, numele lui Mircea Dinescu era mult mai bine protejat decât al lui Ion Iliescu, actant direct și el în decembrie 1989, dar intrat, oarecum, „peste rândul dinainte calculat" și care credea că face o revoluție democrată, deși, în sens istoric, revoluția este ceea ce împinge societatea de la dreapta la stânga, iar contrarevoluția este ceea ce o împinge de la stânga la dreapta.

Cantemir. Poate văd pe careva de acolo la Sofia, la Congresul de Studii Sud-Est Europene. De asemenea, aș vrea să-l ajut pe Doga să scoată la noi, la Electrecord, un disc cu propria lui muzică ori concerte dirijate de el. Gopo s-a oferit, cu acest prilej, să facă și el discuri cu piese după cărțile de copii. În sfârșit, în contextul în care Daniela Caraman Fotea (aromâncă) a fost zburată din postul de redactor șef al Electrecordului cu motivația luare de mită, a putut fi înscris în plan și un disc cu dialogul dintre istoricul Giurescu (bătrânul) și Virgil Cândea pe probleme de istorie și de istoria culturii române.

Ultimul lucru pe care l-am aflat chiar azi: CCES a căpătat 10 apartamnente (de închiriat) în noul Centru Civic. Au voie să le ocupe doar cadre cu funcții de conducere. Apartamentele sunt gata mobilate (pesemne și cu instalațiile audio puse la punct). E cam ca în Coreea democrată. Numai că nu s-a găsit nici un amator. Așa se face că blocurile din noul Centru Civic stau goale de mai bine de un an. Dincolo de asta însă, se spune că și CCES-ul însuși se va muta în noul Centru Civic. Drept care serviciul nostru de Cadre a și început să lucreze la o nouă schemă de funcțiuni. Se aude că se va construi un fel de mamut, unde se vor reuni CCES, CNȘT și Ministerul Învățământului. Un fel de „minister al valorilor" pus sub controlul partidului (de fapt, al Securității). Nu știu de ce spun „ne vom muta", fiindcă eu s-ar putea să nici nu mai fac parte din noua schemă, fiind foarte prost văzută după zilele de 30 aprilie (duminică) și 2 mai (sărbătoare legală) când am fost aduși la serviciu în program normal (8-17), deși nu apar reviste în această perioadă. Am făcut scandal că asta e ilegal și am spus tot ce se putea spune mai rău despre maniera „coreeană" și faptul că nu partidul ar trebui să încalce legile pe care le-a făcut.

Azi i-am predat cartea despre Cantemir lui Zigu Ornea, cu *Note și comentarii* care cuprind baza de date consolidată după călătoria la arhivele rusești. A promis s-o citească repede, chiar el. Cernovodeanu și Cândea au citit monografia și am făcut corecții după observațiile lor.

Săptămâna viitoare pleacă la Moscova și Leningrad cineva de la Insitutul Iorga și Cernovodeanu m-a rugat să-i dau informațiile pe care le am în legătură cu *Collectanea orientalia* și alte texte pe care le-am găsit, dar nu le-am putut aduce în țară. O să trimit prin cel care pleacă și traducerile poeziilor lui Kiril Kovalgi care mi-au apărut în „Ramuri" nr. 4 (și am mai publicat 3 în „România literară”).

3 iunie

Sunt pur și simplu dusă de valul timpului și al întâmplărilor. Nici nu am timp să înregistrez toate șrapnelele care îmi trec pe la urechi.

Azi m-am urcat pe acoperișul Casei Scânteii, unde – am aflat din birou – ar fi un xerox cu totul special. Într-adevăr, acolo, în bătaia vântului, fusese construită o încăpere mică și fără ferestre, cu uși duble de fier, iar înăuntru era un aparat cam de un metru pe 70-80 de cm. Omul care-l manevra era grăsuliu și cam neras, buhăit

la față, mărunțel și lucra pe tăcute. I-am spus că am adus de la arhivele rusești o serie de clișee al cărților lui Dimitrie Cantemir, unele necunoscute și că aș vrea să-mi execute câte o copie mărimea 1/1 după fiecare, pe hârtie fotografică. Aveam notate dimensiunile reale pentru fiecare clișeu. Omul a luat bilețelul și eu i-am dat clișeele în ordinea de pe bilețel. Mașinăria mergea greu și suflând ca un om, dar mi-a scos absolut toate hârțile. Aveam de gând să le înrămez și mă gândeam să ofer liceului Dimitrie Cantemir două din ele, cu prilejul unei festivități aniversare a școlii despre care îmi spusese actorul George Mihăiță, președintele comitetului de părinți, fiindcă acolo este elev fiul lui. Iar pe celelalte să le dau Muzeului Literaturii Române. Originalele pe film erau pentru Biblioteca Academiei Române.

*

* *

Mă ocup în prezent de Expoziția Centenar Mihai Eminescu, al cărei comisar sunt (ca și pentru centenarul Ion Creangă, din decembrie anul ăsta), ceea ce nu e deloc ușor. Va ocupa ambele etaje ale Sălii Dalles. Sunt atât de multe de făcut, încât nici nu știu de unde să încep. Am ales materialele pentru expoziție de la Biblioteca Academiei (manuscrisul *Luceafărului* va fi la loc de cinste, dar aș vrea să aduc de la Arhivele Statului și manuscrise de-ale lui Titu Maiorescu despre Eminescu etc.), de la BCS și de la muzeul Literaturii. Urmează să merg la Arhivele Statului pentru acte și imagini. Am văzut depozitele Muzeului Teatrului Național pentru mobilier de epocă și pentru afișele trupei de teatru Tardini, unde era Eminescu sufleur. Am bătut culisele Naționalului pentru vitrine de expunere și pentru muncitori. La fel, m-am dus la subsolurile Muzeului de Artă și ale Televiziunii. Am căutat fotografii și documente originale. Am căutat carte veche românească și străină, din acel perimetru de timp, în tentativa de a reface ambientul cultural al vremii. Am asistat la machearea Sălii Dalles: la etaj o expoziție cronologică – viața și opera, iar la parter câteva enclave ale creației (*Luceafărul, Memento Mori*, poezia socială, exegeza eminesciană - expoziție de carte, pe fondul mai larg al fenomenului de receptare și de consolidare a ideii că el este poetul fanion al românilor: ediții princeps din Eminescu, tablouri, statui, creații muzicale, tăblițe de străzi și instituții din toată țara care-i poartă numele (am una de la Cernăuți!), piese din tipografiile vremii care editau carte – inclusiv Romică Vulpescu are o presă tipografică veche și litere de zețărie etc.) pe care s-a oferit s-o dea pentru expoziție. Am de gând să aduc exponate și de la Ipotești. Am rezervat una din sălile mici de la parter pentru scriitorii care recită ori citesc texte dedicate lui Eminescu, precum și pentru mici concerte pe versuri de Eminescu sau pentru discuții unde vin profesori și elevi. Mai mult ca oricând cred că trebuie să vorbim despre noi, din România, ca identitate a istoriei. Am plănuit ca expoziția să dureze măcar o săptămână, dacă nu mai mult. Trebuie să mă ocup și de paza sălilor și a exponatelor bucată cu bucată. În plus, o să inventariez absolut tot ce se expune și o să public întreg inventarul cu dispoziția lui pe săli, în

„Revista Muzeelor și Monumentelor", ca să rămână undeva ceva scris despre ceea ce s-a întâmplat la centenar. Tot așa o să fac și cu privire la Centenarul Ion Creangă.

*

*   *

Gopo se ambiționează – nu știu cât în mod real și cât aparent – să mă ajute să obțin lucrările lui Cantemir de la sovietici, prin moldoveni. E vorba de *Collectanea Orientalia* și de *Evenimentele Cantacuzinilor și ale Brâncovenilor*. I-am dat o listă (primejdios de clară, dar, treacă de la mine!) pentru Poiată, ministrul adjunct de la Cultură și scenaristul la filmul lui de animație (pe muzica lui Doga) după Ion Creangă. Poiată vine luni aici și stă până în 20 iunie. Va fi prezent la deschiderea manifestărilor dedicate centenarului Eminescu.

Nici nu vreau să-mi amintesc ce timp mi-a luat obținerea aprobărilor pentru expunerea pieselor de patrimoniu la centenar și, culmea, pentru toată pânza care tapisează pereții (și despre care le-am spus că va fi folosită și în decembrie, la Centenarul Creangă.

Ileana Manole de la CCES (care se ocupă de Editura Minerva) mi-a citit cartea despre Cantemir (manuscrisul). Mi-a spus că e o nebunie prin exactitatea informației și că n-a citit niciodată în cariera ei ceva mai dur. Astfel, Ornea a dat drumul cărții la tipar, deși Ileana Manole crede că, de fapt, el personal nici n-a citit-o.

16 iunie

Vernisajul expoziției a fost luni, 12 iunie. Au venit Suzana Gâdea, Teoreanu (ministrul Sănătății), Radu Voinea (președintele Academiei), Ion Drăgan (de la UNESCO), Croitoru (secretar cu propaganda la municipiu), Ghiță Florea (adjunct de șef de secție la CC – Propagandă), Dulea și Hëgedűs (adjuncți la CCES). Pe Poiată și Gopo i-am adus chiar eu, cu puțin înainte de vernisaj și le-am arătat expoziția în avans. Poiată mi-a spus că n-a mai văzut niciodată fotografia originală a lui Ion Creangă. Nici nu credea că există. Umbla aiurit prin expoziție. I l-am prezentat lui Țoiu, care și-a spus numele tare și clar, ca la armată. În continare, nu aude bine.

Am plătit la Banca Națională contravaloarea taxei de participare la al VI-lea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene (Sofia, 30 august – 5 septembrie 1989).

L-am cunoscut „de visu", în seara spectacolului omagial Eminescu de la Ateneul Român pe Nicolae Dabija, redactorul șef al revistei „Literatura și arta" de la Chișinău și mi-a spus că și el a scris o carte dnumită *Cantemir în Turcia* (s-a dus pentru documentare la Istanbul), dar nu mai are decât un exemplar. A primit revistele de la mine. Am vorbit însă pe fugă și ar trebui să mai vorbim. Suntem din aceeași generație.

Ieri seară am fost la premiera piesei lui Petre Ispas – *Fără aviz* – de la Teatrul Mic și l-am văzut din nou pe Poiată. Erau și Ghiță Florea și alții de la Secție.

Cu ocazia Simpozionului internațional Mihai Eminescu m-am văzut la televizor de 13 ori și am primit aplauze la scenă deschisă. În mare măsură nemeritate, orice astfel de muncă e una de echipă.

Romulus Diaconescu și Bedros Horasangian mi-au trimis cu dedicație ultimile lor cărți (*Sacrificiul* și, respectiv, *In larg*).

Paul Cernovodeanu s-a oferit să-mi recenzeze monografia despre Cantemir când o să apară (și pentru care mi s-au aprobat 8 coli în plus după călătoria la arhivele rusești).

19 iunie

Azi am vorbit mai pe larg cu Nicolae Dabija, care mi-a dat reperele lui de acasă. Mi-a dat și o insignă cu un desen înfățișându-l pe Eminescu, același profil care se află și pe antetul revistei „Literatura și Arta". Am aflat că îl interesează literatura veche în general, nu doar Cantemir. Mi-a spus că îmi dă mâine o antologie cu texte ale cronicarilor moldoveni mărunți (deci nu prea cunoscuți sau publicați) și o să-mi trimită și bibliografia Cantemir pe care o are el din Turcia. I-am dat și eu un exemplar din romanul meu, un exemplar din „Secolul XX" cu articolul și traducerea din Jean Rousset, un exemplar din „Manuscriptum" (2/1987), un exemplar din „Revista Muzelor și Monumentelor" (10/1988), un exemplar din „Revista de istorie și teorie literară" cu articolul despre Vianu esteticianul, un exemplar din „Caiete critice" – numărul dedicat lui Marin Preda.

Am stabilit azi la editură să dau pentru monografia Cantemir 8 planșe pe hârtie cretată. Am ales imaginile și rămâne să scriu legendele lor. Am reușit s-o scot în afara colecției Universitas (care are preț fix), cum voia Ornea, ca să pot jongla cu prețul, cu tipul de hârtie și coperta și să nu ies în pierdere.

14 iulie

Să vedem cum pun în ordine toate lucrurile cu scrierea cărora am rămas în restanță.

Expoziția centenar Mihai Eminescu de la sala Dalles a fost închisă brusc și nemotivat. S-a vernisat pe 12 iunie și, inițial, s-a anunțat că va sta deschisă până pe 15 iulie, apoi doar până pe 30 iunie. Brusc, pe 26 iunie am fost somați s-o închidem în aceeași zi. La ora 8,30 m-am dus la Dalles și până la ora 11 am desfăcut aproape tot fondul de carte. Atunci am primit telefon să montăm totul la loc fiindcă expoziția mai rămâne deschisă până la sfârșitul săptămânii. Evident, nu mai aveam vitrinieră și le-am așezat repede la loc, cam din memorie. Luni însă expoziția a stat închisă. Veneau elevi (clase întregi) conduși de profesorii de română și se rugau să fie lăsați să intre. Erau oameni din provincie, unii bătuseră drumul tocmai de la Timișoara, o noapte cu trenul, cu copiii, fără vagon de dormit. Unii înjurau Consiliul Culturii. Lumea abia începuse să afle de expoziție, fiindcă nu i se făcuse nici o popularizare,

cu excepția televiziunii. Bănuiesc că motivul de bază al acestor manevre contradictorii era faptul că la sfârșitul săptămânii avea loc la București întâlnirea tuturor membrilor Tratatului de la Varșovia, iar printre literații noștri fuseseră mulți care scriseseră în presă că centenarul Eminescu înseamnă celebrarea naționalismului pro-fascist românesc. Expoziția a mai stat deschisă până miercuri, când iar am primit dispoziție s-o închidem. Am mai lăsat-o deschisă cu de la mine putere o jumătate de zi, lăsându-i să intre fără bilet pe toți cei care au mai venit. Pe urmă, am auzit proteste, înjurături, rugăminți. Elevii abia luaseră vacanță, Ministreul Învățământului avea o listă de programări pentru olimpici. Toți cei de la Secția CC cu care am încercat să iau legătura - peste capul Suzanei Gâdea - erau în Plenară (unde se hotăra realegerea lui Ceaușescu în funcția de secretar general al partidului) nici măcar n-au răspuns la telefon.

*

* *

Cartea despre Cantemir e la Tipografia 13 Decembrie. Pierderea ei calculată e de 99.400 de lei, în condițiile în care cărțile cu pierdere de peste 100.000 de lei obțin aprobare de publicare de la Biroul Executiv al CCES. Așa, a fost de ajuns doar semnătura lu Dulea. Toată tevatura a fost declanșată de faptul că de la 1 septembrie se abolește actualul decret cu privire la drepturile de autor valabil din 1956, de pe vremea lui Sadoveanu. De fapt, știi de unde începe orice tevatură, dar nu poți ști unde se sfârșește și cum.

Gopo e acum în Basarabia și mi-a promis că îmi aduce el de la Dabija cele legate de Cantemir.

Scriu un text pentru Virgil Cândea despre microfilmul *Hronicului* lui Cantemir găsit de mine în sertarul secretarei Muzeului Literaturii Române, neînregistrat nicăieri, provenit de la Muzeul Româno-Rus și adus în țară, din arhivele rusești, de Scarlat Callimachi. Am găsit o pagină ruptă în text (despre Dacia) și ștersături cu tuș negru pe alte pagini. Va trebui să se ocupe cineva de lucrare, eventual să mai intre odată în arhive, poate cineva de la Chișinău, fiindcă nu e de lăsat așa. Poate Svetlana Toma[152], aud că face o teză de doctorat despre Cantemir.

Comisia literară a Electrecord, din care cu onoare fac parte, și-a încheiat revizia catalogului de noi apariții. Cel mai ortodox a fost Ion Hobana. M-a prins că am lăsat în catalog discuri cu vocile unor actori fugiți și a cerut nu doar scoaterea lor din catalogul tipărit, ci și distrugerea discurilor, ceea ce e un sacrilegiu. Bănuiesc că, una peste alta, vrea să aibă și el parte de un disc. Dar nu prea cred.

A luat sfârșit „Operațiunea Maricica." E vorba de fosta mea colegă de bancă din liceu, munteancă de la Nehoiu, fată frumoasă, blondă cu ochi albaștri, acum

---

[152] Svetlana Toma și-a făcut teza de doctorat (și a publicat-o) cu referire la prezența manuscriselor lui Cantemir în arhivele rusești. A făcut analiza cernelurilor, a menționat pagina ruptă din *Hronic*, fapt descoperit și de mine. Mi-a trimis un exemplar din carte.

profesoară de română loco (a făcut Filologia la Iași), a cărei fiică, Olivia, a dat admiterea la filologie la București, picînd pe capul meu două săptămâni (casă, masă, meditații). Maricica vrea s-o lase la Catedră în locul ei. Făceam cu ea câte 4 ore pe zi, dar avea goluri istorice. Nu citise *Moromeții, Frații Jderi, Patul lui Procust, Șoseaua Nordului*, la franceză nu știa să conjuge la perfect compus nici măcar un verb de conjugarea I, la gramatică mai mișca. A picat de la oral (probă eliminatorie). Nu auzise de schimbarea categoriei gramaticale. Olivia a venit de la examen, s-a aruncat pe pat cu fața în jos și a început să plângă în hohote. Am sfătuit-o să citească și să tocească serios și să mai încerce și anul viitor. I-am dăruit mătase chiezească pentru o rochie. Maricica s-a achitat regește, mi-a adus o jumătate de căprioară vânată (deși e absolut interzis) chiar de bărbatul ei, șef la Ocolul Silvic și o blană de vulpe roșie ca focul.

14 iulie

Am ajuns la Eforie. Stațiunea asta se degradează văzînd cu ochii. Mai întâi am avut probleme la cazare. Au vrut să ne cazeze separat, pe mine și pe soțul meu, sub pretext că nu au nici o cameră de două locuri. În fine, pe aici ciubucurile către servicul de cazare trebuie să se fi ridicat la niște sume foarte mari. În principiu, e de spus că ne aflăm într-o lume paralelă, cu propriile ei căi de acțiune, care funcționează alături și în detrimentul celei legale. Asta poate duce extrem de departe. În cele din urmă, după ce ne-am cazat, am ieșit prin oraș. Era după amiază. Lacul de unde se ia nămol era plin de mizerii de jur-împrejur și cvasi-părăsit, deși niște puști slabi vindeau pungi de plastic pline cu nămol negru, cam de un kg fiecare, numai bune să le iei pe plajă, să te ungi și să te speli în mare, fiindcă în lac nu se mai putea intra. Spre seară, în căutarea unui loc unde să mâncăm, am dat de Dan Nicolae, decanul lui Vladi de la Universitatea din Craiova, cu Elvira, nevastă-sa. Se plimbau și ei destul de derutați pe străzi. În cele din urmă ne-am așezat la o masă pusă pe trotuar, a unui restaurant pescăresc. Dinăuntru se auzea vocea unei cântărețe care cânta turcește. Într-o pauză, când a ieșit afară, ne-a spus chiar ea că e turcoaică din Dobrogea (eu cred că, de fapt, e tătăroaică, dar asta s-a pierdut undeva, în trecut).

Dan e ceva mai mic de ani ca noi, dar nu cu mult. E chiar craiovean, ochii și mintea lui au ceva primejdios de ascuțit. Altfel, ca orice oltean, când îți dăruiește prietenia, ea rămâne dăruită. Dan Nicolae a fost acela care venise la noi acasă, cu ani în urmă, împreună cu Aurel Câmpeanu, ca să-l ceară pe Vladi nevestei să se ducă și să muncească la Universitatea din Craiova. Și de atunci rămăsesem amici. Iar acum am discutat, nici mai mult, nici mai puțin, despre senzația de sfârșit de lume pe care o aveam cu toții. Eu le-am spus că văzusem asta cu ani în urmă, în Apuseni, dar nu mă așteptasem ca fenomenul să se propage atât de rapid până la țărmul mării, iar nimeni și nimic să nu-i poată face față.

27 august

Azi vine Vladi de la Praga, iar eu plec mâine la Sofia. Istoricul acestor două călătorii merită să fie menționat.

Eu am depus actele la Oficiul de pașapoarte în martie, după ce Dulea, vicepreședintele CCES, mi le ținuse o lună. Aveam și aprobarea lui Mihai Florescu, adjunctul de la CNȘT. Pe baza acestor aprobări obținusem banii de la Smeu, ministrul adjunct de la Turism (la care m-am dus în audiență) și banii pentru taxa de participare la Congres de la Ministerul de Finanțe. Începînd cu luna iunie n-a mai fost valabilă semnătura lui Mihai Florescu pentru cei de la Pașapoarte și aprobarea lui mi-a fost înapoiată, urmînd să plec turistic. La sfârșit de iulie a devenit din nou valabilă și am depus-o iar (n-o aruncasem!) Dar nu mi-a mai fost luată în considerație, cei de la Pașapoarte chiar mi-au recomandat să plec turistic, asta se poate doar din doi în doi ani, deci, dacă o fi ceva anul viitor, o să ratez ocazia. Vladi însă și-a depus actele cu aprobarea CNȘT, după ce s-a deblocat semnătura lui Florescu de la CNȘT, așa că el nu pleacă turistic, ci cu pașaport de serviciu. Dar, chiar și așa, a primit pașaporul pe 22 august seara, la 8,30 (i-au telefonat acasă să se ducă), pentru o manifestare la Praga, care începe pe 21 august. A plecat cu trenul pe 23 august dimineața. În principiu, eu trebuia să primesc pașaportul pentru Bulgaria pe 25 august. Dar mi s-a spus că nu pot fi plecați ambii soți în același timp, chiar dacă în țări diferite și ambele socialiste. Trebuia ca, mai întâi, pașaportul lui să fie depus înapoi la Pașapoarte pentru ca eu să-l pot primi pe al meu. În această situație, i-am dat telefon la Praga lui Swabik, organizatorul Conferinței Internaționale de Ecuații Diferențiale și i-am spus că e nevoie ca Vladi, care și așa ajunsese mai târziu, să se și întoarcă mai devreme, fiindcă nu pot lua pașaportul, fără el nu pot face rezervare de bilet etc. Vladi m-a sunat înapoi sâmbătă pe la cinci după amiază (își ținuse comunicarea) și mi-a spus că va fi acasă duminică seara. Stătea la Praga două zile și jumătate. Ce figură o fi făcut Swabik, care ne mai e și amic! Oricum, femeia de la pașapoarte (Cornelia Zamfirescu) făcuse tot ce se putea. A ei fusese ideea ca unul din noi să meargă turistic, pentru ca actele să intre pe filiere diferite. Îmi amintesc că la Oficiul Pașapoarte, când m-am dus să-l ridic, mai era doar Corina Chiriac, foarte elegană, parfumată și nervoasă, care voia să se ducă să cânte în Polonia. Nu pricepea nimic (ori poate pricepea ea ceva) despre ce se întâmplă. Ne-am consolat reciproc pe coridorul pustiu și întunecat.

*

* *

Și acum, în legătură cu plecarea mea la acest al VI-lea Congres de Studii Sud-Est Europene. Sâmbătă la prânz ne-au instruit patru inși: Radu Voinea (președintele Academiei), Virgil Cândea (președintele AISEE și secretarul general al Congresului), Răzvan Theodorescu (președintele Asociației Române de Studii Sud-Est Europene) și Ștefan Ștefănescu (directorul Institutului Iorga și șeful delegației românești). În

anul ăsta e și aniversarea de 200 de ani (bicentenar) a Revoluției Franceze, eveniment a cărui serbare a fost interzisă la București, iar delegația Franței, cu ambasadorul în cap, vine și ea la Sofia. Am cunoscut-o cu acest prilej și pe soția ambasadorului, o femeie rotunjoară, care se îmbracă destul de otova și, pe deasupra, își poartă părul împletit într-o coadă groasă pe spate, ca femeile de la noi de la țară. Nu m-am mai mirat așa de mult când am aflat că provenea din Occitania. Celții de acolo au migrat, la origini, din interiorul arcului carpatic. Există chiar și un râu numit Olt... Ambasadorul Franței se numește Le Breton.

Instruirea a fost legată mai ales de eventualele probleme care s-ar fi ridicat apropo de situația din România, mai ales de către turiștii care intrau în sălile conferinței. Puțin probabil... Dar dacă mă gândesc că și eu eram turistă... Și la CCES am fost instruită în legătură cu plecarea, deși, cu un an în urmă, pentru arhivele rusești, nu mă chemase nimeni... Șeful de la Protocol, pe nume Stârcea, mi-a pus în mână o hârtie pe care scria că n-am voie să transport arme și să mă las trasă de limbă de imperialiști, mi-a spus prin viu grai să vorbesc cu cine pot, să trag de limbă pe cine pot și, când mă întorc să-i spun și lui ce se spune despre România. Ce zic polonezii, rușii, americanii, cehii, bulgarii etc, etc. Nu i-am mai spus că Răzvan Theodorescu ne spusese să scoatem din țară comunicările fără avizul instituțiilor, doar cu aprobarea Asociației Române de Studii Sud-Este Europene (adică a lui). Turcia a anunțat că nu trimite pe nimeni, în semn de protest față de traamenul de care aveau parte turcii din Bulgaria (expulzați în Turcia, mulți erau valahi trecuți cu forța la islamism cu veacuri în urmă, în principal meglenoromâni pe care Țările Române refuzaseră să-i primească). Câțiva din Germania Federală, unde trăiau mulți turci, s-au solidarizat public cu Turcia.

Se zice că chiar Jivkov ar deschide Congresul. Și despre el știu că are rădăcini valahe. În numele acestor rădăcini cred că nimeni din Balcani nu-i privea cu ochi buni pe nemți. Încercaseră să ia Dacia încă de pe când se numeau goți.

Pe când eram copil, iar Jivkov era prieten cu Gheorghiu Dej, se făceau schimburi de elevi în vacanțe, din zonele valahilor bulgari la noi (cu predilecție în locurile unde fuseseră adăpostiți cândva valahii sudici fugiți din calea otomanilor) și de la noi la ei. Astfel, eu, care sunt după mamă din Epir, de la Souli (fugiseră toți, unii și-au luat neveste pe drum, mai ales de la Vidin și ea o arie tracică veche, locuită de tribul diilor, care era al peonilor - aliații troienilor în războiul Troiei). Și azi locuitorii îi spun Vidinului, Diiu. Prima cruce a strămoșilor mamei pe pământ românesc e din 1718 și e scrisă în grecește, cu pomelnicul nevestelor aduse de la Vidin cu tot. Dar pe atunci încă nu știam nimic. Cineva însă știa, așa că am avut parte de două săptămâni la Plovdiv, care are o atestare arheologică de la 6000 î.e.n., ca fortificație tracică numită Eumolpias. Pe urmă acolo a fost marele regat tracic al Odrisiei. Împăratul Traian, care a venit în Dacia dinspre sudul Dunării, a numit cetatea Plotin, după nevasta lui, Plotina, iar slavii, veniți în secolul al VI-lea e.n., i-au zis Plovdiv. Fata la

care m-am dus la Plovdiv se numea Zlatka Gheorhieva (adică Aurica Gheorghe!) și am amintirea maică-si, o femeie măruntică, iute și negricioasă, care îmi dădea să mănânc atât de mult că, întoarsă acasă, n-am mai vrut nimic o săptămână. Și Zlatka a stat la noi tot două săptămâni. Am urmărit-o mai apoi, eram de aceeași vârstă, a devenit realizator de televiziune la Sofia.

Din Moldova sovietică a venit la congres un singur participant: V. Grosul. Apropo de ceea ce se întâmplă acolo, Gopo mi-a spus că lucrurile nu sunt deloc roze. Aseară sovieticii au dat un comunicat al CC al PCUS în legătură cu țările baltice, a cărui esență era că ei sunt contra separatismului, naționalismului etc. și pentru internaționalism. Cam ăștia trebuie că sunt și parametrii Moldovei.

Mi-a venit în corectură cartea despre Cantemir.

28 august

Am ieșit din țară pe la Giurgiu, spre Bulgaria, la miezul nopții. Vameșii nici măcar nu s-au uitat la noi. M-am nimerit în același compartiment cu o pereche de dansatori pe frânghie din Varna, tatăl cu fiica, circari care mergeau la Burgas, unde aveau un contract pentru 6 luni la un local. Mai erau și trei domnișoare drăguțe care se urcaseră tot la București. Făceau o excursie prin BTT, dar voiau, de fapt, să asiste la lucrările Congresului. Am ajuns la Sofia punctual și fără vreao peripeție, iar la gară ne aștepta Rumiana Stanceva de la Institutul de Balcanistică, lectoră de bulgară la București, la Facultatea de Limbi Slave a Universității. E o fată simpatică, preocupată de istorie și de literatură. Ea a avut grija mea până la instalarea în hotel (altul decât al celorlalți, Ștefan Ștefănescu, Al. Duțu, Cr. Popișteanu etc.) care stau la Europa. Eu stau la Slavija, împreună cu cei veniți din provincie (nouă banii pentru masă ni s-au dat în mână, celorlalți nu; am primit 180 de leva), iar Virgil Cândea și Răzvan Theodorescu stau la hotelul Sofia.

Am fost la Muzeul de Istorie Națională, unde am văzut că, pe toate hărțile medievale și de până la 1877 ale Bulgariei, Dobrogea figurează în întregime la Bulgaria (ca pe vremea țaratului fraților Petru și Asan), iar uneori împreună cu Bugeacul (care e în actuala Basarabie), românii neavînd deloc ieșire la mare. Atunci mi-am spus că avea dreptate istoricul american Sanders, care spunea că nu există nici o țară în Balcani care să nu aibă revendicări teritoriale măcar de la unul din vecini. Asta ar fi o miză pentru scandal, dar – în fond – atestă unitatea de origine a întregului areal. Cred că la traci și pelasgi nu se mai gândește nimeni. Nimeni nu se mai întreabă de ce se zice Basarabia... Oare nu pentru că teritoriul era condus de dinastia Basarabilor munteni? Am încercat, fiind cu un grup de turiști italieni în dreptul unei hărți, s-o întreb pe ghidă ceva în legătură cu asta și s-a albit, apoi n-a mai oprit grupul în dreptul nici unei hărți. Când am ieșit era întuneric, lumea ședea la cofetării și cafenele cu măsuțele pe troturar. Adevărat, pentru bulgari Bucureștiul era, ca și pentru basarabeni, aproape Paris. Apoi m-am dus la ЦУМ-ul din Sofia și

am cheltuit cu totul cam 20 de leva. Am cumpărat două reșouri mici, de voiaj, un album cu vechea Bulgarie și câteva pachete de cafea măcinată, fiindcă la noi nu se găsește nimic.

Comunicarea o s-o susțin vineri după amiază, la o secție condusă de președintele Comitetului bulgar de organizare, Todorov și de Vinogradov, de la Institutul de Balcanistică din Moscova (unde fusesem). La istorie medie, unde mă aflam inițial, l-aș fi avut pe Ștefan Ștefănescu. Aici e un alt român, Dan Berindei. După cele patru instruiri de vineri de la prânz la București (Radu Voinea, Ștefan Ștefănescu, Virgil Cândea, Răzvan Theodorescu), omul nostru de la Protocol mi-a spus ceva de fostul atașat pentru Cultură al Bulgariei la București. I-am spus apoi lui Ștefănescu, știa despre această chestiune, dar mi-a spus că instruirea cea mai importană e chiar cea de la AISEE. Mi-a vorbit mai mult despre a 200-a aniversare a Revoluției Franceze, fiindcă Ambasada Franței venea in corpore cu noi, la Sofia.

Aici s-a făcut foarte frig, e zonă muntoasă, plouă. Mâine va fi deschiderea oficială a Congresului, pe care, după program, ar face-o chiar președintele Bulgariei, Todor Jivkov, la Palatul Culturii. În fapt, a venit Iordanov, vicepreședintele Consiliului de Miniștri. În timp ce el vorbea, Rumiana Stanceva mi-a șoptit că turcii au refuzat să trimită o delegație la Congres. În schimb, a cotinuat Rumiana, a venit René Maheu, președintele UNESCO și a citit un mesaj domnul înalt și cu chelie pe nume Thomas Keller, care ședea lângă Vinogradov (de la Moscova), vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (schimbat din postul de director al Institutului de Balcanistică de la Moscova în martie. În locul lui venise un director nou, specialist în istorie contemporană, Volkov, jurnalist de meserie, aflat și el la Congres). Au vorbit apoi Iani Karayanopoulos, din Grecia și Virgil Cândea, secretarul general al Asociației Internaționale, care au anunțat secțiile și sălile unde aveau să funcționeze.

„Cu vântul în pânze!” exclamă trecând pe lângă mine mărunțelul domn Stolnicu, îndreptîndu-se către etajul al III-lea al Centrului Jivkova, unde urma să fie un cocktail.

*

* *

Prima mea participare a fost la o masă rotundă dedicată problemelor Mediteranei (în principal Mediterana de Est), unde am constatat cu surpriză că eram singura română. Am aflat că specialiștii occidentali în geopolitică împart Mediterana nu în două, ci în trei: Orientală (Marea Egee în principal), Balcanică (ceea ce e incorect, deoarece în sudul Greciei se află Egiptul, iar la răsărit Levantul) și Centrală, adică spațiul dintre Grecia și Italia (cu Marea Adriatică), care, după mine, ține în mod cert prin rădăcini, de Mediterana de Est. Oricum, specialiștii occidentali considerau, fără excepție, că în Mediterana Balcanică și Orientală există, in nuce, toate tipurile de conflict posibile, ceea ce se reflectă, ca o dâră de foc, în mișcările

de integrare europeană ale acestei părți de lume. Un englez, Allcock, susține că e vorba despre o zonă marginală a Europei, care așa și trebuie tratată. Că și în România și Bulgaria se tipăresc vederi cu oameni în costume naționale, ca în toate celelalte țări balcanice. Oricum, în România cultura e profundă și reală, nu e de tip balcanic, tot după Allcock. Domnul Kostallari, un albanez care conducea masa rotundă a întrebat dacă e prezent și cineva din România. Și ce poziție are România? Am spus că sunt doar eu, că sunt medievistă și că pot spune ce părere am: că țările balcanice au, toate, un trecut extrem de vechi, cu multe contacte și piste de comunicare, că primul și al doilea război mondial le aduseseră nu odată împărțiri aleatorii de granițe și că domnul Allcock ar trebui să ia în considerare toate aceste lucruri atunci când se referă la costumele naționale. Pe urmă a vorbit un rus pe nume Novopașin, care a deplasat centrul de greutate al discuției spre poziția sovietică legată de Mediterana de Est. „Cunoașteți cu toții, începu bărbatul acela înalt și osos, tuns perie, cu maxilarul proeminent și ochii de culoarea oțelului, *teoria fratelui mai mare*, care a făcut din URSS nu numai un fel de centru de comandă poiltică și economică în lagărul socialist, ci a și adus rușilor o povară devenită azi de nesuportat: susținerea financiară a acestei teorii. Propaganda, economia URSS sunt direcționate spre susținerea sistemului bazat pe *țări frățești*. Așa se face că socialismul actual nu e popular la noi, ci e un socialism de cazarmă." „Drace!" a spus lângă mine în cea mai curată limbă română Iani Karayanopoulos din Grecia. Mai departe Novopașin spuse: „Neostalinismul Estului este o formă de europenizare a dogmatismului etatizat de la noi. Eu cred însă că epoca centralismului internaționalist s-a dus, iar statele din Balcani trebuie să-și rezolve singure, fiecare la nivel național, prin partidele lor comuniste, problemele economice și politice. Mai ales în condițiile în care îi înjură și îi blamează pe sovietici. Noi pledăm pentru federalizare și vreau să citez pilda României, care s-a opus globalizării. Vă amintiți, desigur, și de tezele lui Hrușciov din *Comunismul și Statul*.

M-am gândit unde ducea politica lui Gorbaciov: vom fi cu toții lăsați în plutire liberă, fiecare pe cont propriu. „Perestroika", șopti același Karayanopoulos. Pe urmă m-am interesat: Novopașin era noul director adjunct al Institutului d Slavistică și Balcanistică din Moscova, unde fusesem cu aproape un an în urmă. Pe urmă țâșni ca împins de un arc alt rus, pe nume Kravcenko și spuse că în URSS multele minorități etnice n-au fost asimilate, ci conviețuiesc exact după modelul Pieței Comune, care e unul european.

După masa rotundă am aflat și cine urma să conducă secția unde aveam să-mi țin comunicarea: Vinogradov, pe care-l știam de la Moscova și Djordjevici, un istoric sârb care trăia la Chicago. Un italian de la Veneția, care a vorbit chiar înainte de comunicarea mea, s-a ocupat tot de Imperiul Otoman, dar și de faptul că Țările Române folosiseră Veneția – mai ales sistemul ei bancar – ca intermediar pentru plata datoriilor către Înalta Poartă. Profesorul Gjordjevici a profitat de subiect ca să

spună că chestiunea otomană trebuie privită și prin prisma faptului că a implicat Europa în aria balcanică, ceea ce a dus la modernizarea Balcanilor.

Azi, tot înainte de a citi eu comunicarea, am aflat din discuțiile în secție că România a fost atacată în septembrie de Germania. A spus asta cineva care avea o comunicare despre al doilea război mondial, se analiza avansul Germaniei, lună de lună, spre est. La discuții, cineva pe nume Bernard Fisher a menționat și atacul Germaniei asupra Albaniei. Kamen Viciov a avut o comunicare despre poziția țărilor socialiste din Balcani apropo de cooperarea cu CEE. Discuțiile s-au extins la poziția divergentă a SUA și URSS în problemma plasării armelor și rachetelor nucleare care vizează Irakul în zona noastră. S-a discutat și despre poziția Israelului în această chestiune. O cercetătoare din URSS, Ivanova, a vorbit despre politica NATO în regiunea balcanică apropo de conflictul Grecia/Turcia legat de Cipru. A terminat vorbind despre perestroka. A avut parte de replica lui Iani Karacostanoglu, care consideră că în Marea Egee conflictul greo-turc are un substrat economic: exploatarea unilaterală a petrolului. Concluzia lui a fost că insulele din Marea Egee sunt grecești, iar Turcia are nevoie de permis pentru a putea naviga pe această mare. De aceea n-ar trebui ca insulele să fie supravegheate aerian de Turcia, mai ales că militarizarea insulelor grecești este o invenție turcească din 1974. Ba chiar, nivelul fortificațiilor insulare poate fi redus, dacă acest lucru e convenit prin acorduri bilaterale cu Turcia. În fine, eu cred că în Marea Egee există componente identitare extrem, extrem de vechi, nici turcești și nici grecești… Un rus, Anatoli Hazanov, a spus că punctul de vedere sovietic, în lumina perestroikăi, este acela de a se da prioritate pozițiilor naționale fără a se pune în primejdie echilibrul internațional sau regional. În fond însă, americanii, direct, dar și prin NATO pretind supremația asupra zonei și rușii nu fac altceva decât să încerce menținerea unui *statu quo.* A extins discuția și la chestiunea arabă, vorbind despre balanța de interese în zonă. Profesorul Peev (bulgar) a insistat asupra situației de acum din Peninsula Balcanică, unde mulți cercetăori afirmă că fiecare entitate are naționalismul ei și fiecare are conflict măcar cu un vecin direct (ceea ce a spus și Allcock la masa rotundă). Întâlnirea de la Belgrad în chestiunea etnopolitică n-a dus la concluzia unui impuls integrator. Ideea e susținută și de cercetătorul grec Stavropoulos. O bulgăroiacă a întrebat dacă integrarea Europei Occidentale poate funcționa ca model și pentru Balcani. Stavropoulos crede că nu la nivel poltic, ci doar economic, după modelul de acum al Greciei.

Seara, înainte de cocktail, m-a strigat prin mulțime un arabist de la noi și mi-a spus că a auzit că am avut o intervenție cam neortodoxă la masa rotundă pe problemele Mediteranei. „Credeam, i-am spus, că acolo nu-i nici un turnător”. „Nu era, mi-a zis arabistul, v-a lăudat chiar profesorul Peev”.

*

*   *

La plenul de deschidere festivă a lucrărilor am făcut câteva fotografii, prilej să mă remarce Cândea și alții din delegația noastră. Pe urmă am și comandat două fotografii, una cu prezidiul și una cu sala (unde mă văd și eu).

Seara, la cocktail, Cândea m-a prezentat lui Jean Marie Le Breton și soției sale (el e ambasadorul Franței la București) și mi-a spus, în particular, că venirea francezilor la acest Congres e urmarea unei discuții cu el, Cândea. Ambasadorul e un tip mai curând în vârstă, cu o înfățișare austeră, de alsacian. L-am felicitat pe ambasador pentru comunicarea lui plină de patos dspre Revoluția Franceză. Austeritatea a căzut de pe fața lui ca o mască de carton prost lipită. A povestit cu un zîmbet destins istorii amuzante de când era el mai tânăr, cercetător la Institutul Pasteur. M-am mirat de cariera diplomatică a unui medicinist, dar mi-a spus că e un vechi socialist și e firesc ca un guvern socialist să-l trimită în această misiune. Doamna Le Breton spunea că, deși Bulgaria s-a modernizat la suprafață, nația a rămas una „des paysans", spre deosebire de români, care sunt cultivați în profunzime. L-am cunoscut și pe Nestor Vornicescu și am discutat cu el și cu Ștefan Ștefănescu despre problemele din RSS Moldova, mai ales că Vornicescu e de fel basarabean. Asta a fost după o discuție cu patru istorici din Chișinău, dintre care cu doi, un istoric de artă și un medievist, am vorbit să-mi trimită o carte a profesorului Eșanu. Tot la cocktail l-am cunoscut și pe Viorel Roman, un român de la Universitatea din Bremen (fugit, după cum zicea, în urmă cu opt ani), care m-a invitat „un etaj mai jos”, adică la restaurant, unde puteam bea un pahar de șampanie fără toată înghesuiala congresiștilor. Dar acolo am avut parte de altceva.

*

*   *

Dinspre intrarea în restaurant se auzea un scandal crescînd. Am văzut o pereche insolită. Bărbatul, mic și slab, cu ochelarii cu ramă groasă,neagră, alunecați pe vârful nasului, chel, cu o geacă neagră, șifonată, dădea din mâini congestionat și striga ceva, vorbind jumătate italienește și jumătate englezește. Femeia, vopsită blond, cu trăsături mult mai îmbătrânite decât ale bărbatului, cu buzele adunate pungă, îmbrăcată cu o bluză de un roșu violent, striga și ea ceva, amestecînd cuvinte grecești și englezeși. Insolitul era dat de faptul că ambii, bărbatul și femeia, aveau blugii uzi și ridicați până la genunchi, după cum tot uzi erau și adidașii lor. Ospătarul îi împingea ușurel spre ieșire, când Viorel Roman s-a ridicat și s-a dus la ei. Amândoi s-au luminat de cum l-au zărit și au întins brațele către el, de parcă ar fi fost salvarea divină. Am văzut cum domnul Roman le spune ceva, arătînd în sus. Cei doi s-au întors brusc și au luat-o către scară. Întors la masă, mi-a spus: Ăla cu ochelari e profesorul Domenico Morioni de la Universitatea din Padova. Friulan. Grecoaica e nevastă-sa. El e dintr-o familie de aristocrați, dar e comunist și studenții lui i-au pus o bombă sub catedră. Acum vrea să se mute la Genova, în Liguria. Ea e fată de diplomat. Amândoi se ocupă de istoria antică, și-au făcut doctoratele la Oxford,

unde s-au cunoscut. Au venit prin munți cu mașina și i-au surprins niște inundații. Ea și-a pus picioarele pe banchetă, dar degeaba. Se duc de fapt la Salonic, la părinții ei, dar s-au gândit să treacă și pe la Congres. Credeau că aici se dă cocktailul. Sunt morți de foame. Credeau și că e ultima zi a Congresului. După șampania (gruzină), ne-am întors la recepție, unde era mult mai puțină lume.

M-au condus la hotel profesorul Buzatu (care se ocupă mai ales de al doilea război mondial), de fel din Râmnicu Sărat și un cercetător de la Iași pe nume Axinte. Am aflat că Nestor Vornicescu și Plămădeală, care se întrețineau cu vreo câțiva basarabeni, sunt veri primari.

*

*   *

M-am dus de dimineață să-l ascult pe V. Grosul vorbind despre monarhia bulgărească din veacul al XIX-lea. Susține că, sub influența valului revoluționar a cărui origine este Revoluția Franceză, liberalii și socialiștii, care au alternat la Putere, au impus deopotrivă (fiind masoni) forme instituționale supradimensionate și care-și depășeau cu mult atribuțiile reale. Eu însă cred că, în toate aceste situații, e mai degrabă vorba despre atât de puternica moștenire a administrației bizantine. În concluzie, Grosul a afirmat că în România, Bulgaria, Muntenegru, Albania există deopotrivă conflicte și modificări de legi datorită acestei supradimensionări. Efectul este că se produc descentralizări de nedorit pentru niște state centralizate. Stefanaq Pollo din Albania s-a ocupat de mișcarea națională albaneză și de impactul ei asupra independenței țării, mai ales în privința luptei anti-otomane. Maria Chatzioannou din Grecia (suspectez că și ea e valahă) a vorbit despre importanța familiei ca modul de bază pentru stabilirea relațiilor umane în statul grec național. Una peste alta, toți invocă Europa Națiunilor și felul cum funcționează ea în aria balcanică.

Am fost să mai ascult comunicări și de pe la alte secții, ca să-mi dau seama de „foaia de temperatură" a istoriei locului. Un american, J. Allen, ne-a prezentat indexul făcut de el pentru autori ai literaturii bizantine. Ceea e, dincolo de toate, vădește o intuiție bună asupra fondului istoric al spațiului balcanic. De altfel, și comunicarea lui Kravcenko, din URSS, o comparație între asimilarea etniilor din URSS și asimilarea din Imperiul Bizantin îmi spune lucruri interesante despre marja de acceptare a specialiștilor ruși legată de faptul că e vorba despre continuatorii Bizanțului. Alți doi cercetători ruși, Nedeva și Iuvopașin, au prezentat un studiu comparativ al sistemelor de securitate în Balcani și în țările scandinave (la vikingi!) și au conchis că aici, în zona balcanică, moștenim pe de o parte standardele bizantine, pe de alta pe cele rezultate din lupta anti-otomană. Analiza a mers până la impunerea fascismului în zonă. Ei consideră că pluralitatea relgioasă a Balcanilor (mai ales creștini ortodocși, dar și musulmani) a creat diferențele de tip ale sistemelor de securitate. Concluzia a fost că, în ansmblul său continental, Europa nu poate fi – din acest punct de vedere – cât de cât unitară. Iar în măsura în care

Balcanii fac hotarul ariei continentale, aceasta rămâne o chestiune deschisă, care explică și rămânera în urmă din punctul de vedere al integrării, cooperării regionale și chiar al civilizației. Directorul adjunct al Institutului de Slavistică și Balcanistică din Moscova, Novopașin, al cărui text mi-l aminteam de la masa rotundă despre problemele Mediteranei, a avut o comunicare despre Internaționala a III-a și momentul revoluției mondiale (după doctrina leninistă) care propunea așezarea împreună, într-o federație, a popoarelor (din ce în ce mai multe). El consideră că ăsta e modul optim de integrare a civilizațiilor. L-a comparat pe Lenin cu Troțki (a cărui Internațională, a IV-a, încă există). Troțki propunea o Anglie socialistă, ceea ce ar fi rezolvat problema imperialismului în Europa. Ne-a adus aminte tuturor că, în preajma celui de-al doilea război mondial, Kominternul a militat pentru o Germanie, o Franță și o Anglie socialiste, ceea ce ar fi rezolvat chestiunea continentală a înfrângerii Reichului. Tot el a avut și considerații legate de actualitatea imediată din URSS: socialismul actual nu este popular, e o formulă de stat, totalitară și de cazarmă. Pentru tot sistemul socialist acesta este modelul de bază. Sistemul este stalinist și dogmatic. Cu timpul s-a mai europenizat, devenind neo-stalinism (cel puțin în privința funcției puterii, a poziției de comandă a administrției). Dar, per total, URSS se află la antipodul dezvoltării libere a fiecărei națiuni. Asta i se pare (citează chiar din Constituția URSS) că reflectă în fond poziția imperiului rus de dinainte. Îl citează și pe Racovski[153], susținător al centralismului autoritarist indiferent de naționalitate și de state. De asemenea, menționează că, la nivel contemporan, țările din Balcani sunt încă afectate de atitudinea de comandă prin felul cum se administrează. Citează explicit Albania și România. Atitudinea lui Brejnev de „frate mai mare" înseamnă voința de a impune pentru toate țările socialiste un model unic. Citează ce-a pățit Dubcek. Opțiunea lui Novopașin este pentru o cooperare economică realistă. Cât despre Balcani, e rolul țărilor din regiune să se ocupe de descentralizarea ori de centralizarea lor. Criza lor e problema lor. Partidele lor trebuie să elaboreze proiecte eliberate de practica unei „cazarme socialiste". URSS nu mai are resurse pentru a susține teoria „fratelui mai mare", permanent înjurat de „frații mai mici”. Gorbaciov afirmă că, fără fundament

---

[153] Racovski (Rakovski), Cristian (1873-1941), nume la naștere Krăstio Gheorghiev Stancev, om politic, valah din Bulgaria, născut la Sliven (ca Anton Pann!), pe teritoriul fostului mare regat tracic al Odrisiei, în zona Sapaei (ca populație) numită Shopi de istoricul ceh Constantin Jireček, iar la noi Țara Șopilor. A venit în România în 1880. A studiat Medicina la Geneva (arie romanșă), unde s-a alăturat mișcării lui Gheorghi Plehanov și a continuat studiile la Berlin, unde a devenit adept al lui Wlhelm Liebnecht, apoi s-a dus la Zűrich (tot arie romanșă, în limba locului Tűrich, adică Turnișor, ca și Turin - Torino) și în Occitania (la Montpellier). L-a cunoscut pe Jean Jaurés. Militant socialist și comunist. A activat în Bulgaria, Elveția, Germania, Franța, Rusia, România. În 1913 l-a găzduit la Mangalia pe Leon Troțki. În 1918 a semnat – din partea Rusiei – un acord cu România pentru retragerea trupelor sovietice din Basarabia. El l-a invitat pe Panait Istrati să viziteze URSS (1935). Arestat de Stalin în 1936, în cadrul marii epurări, a fost împușcat la Oriol.

democratic real, nu poate exista internaționalism real. Un britanic, John Allcock, care e și președintele secției, a vorbit despre rolul femeilor scriitoare din Balcani în formarea identității naționale a popoarelor. Principala sursă științifică a acestei comnicări este cartea unui scriitor israelian, Eduard Said, despre rolul scriitorilor din Orientul Apropiat pentru menținerea coeziunii regiunii. Allcock susține însă că regiunea nu poate fi unitară, fiindcă exită cel puțin 3-4 direcții ale pozițiilor scriitorilor cu privire la căile de dezvoltare ale țărilor lor. Rolul femeilor este în creștere la nivel formator de identitate, pentru că acționează asupra imaginii de sine a conștiinței naționale. Exemplifcă prin faptul că în zona balcanică s-a tradus masiv *Rebecca*. Nu-mi vine să cred! Cum, doar atât? Chiar așa?! La discuții s-a ridicat Lucy Granet, care a spus că, odată cu decăderea Imperiului Otoman, pur și țimplu țările care fuseseră subjugate și-au amintit de marele lor trecut și de marea lor civilizație. Doar că fuseseră obligate să reziste printr-un „primitivism folcloric." Cineva din sală a întrebat dacă punctul de vedere al comunicării n-ar trebui formulat și pe baza experienței bizantine comune din Balcani, fiindcă doar viitorul (și nu trecutul) ar putea aduce diferențieri. Allcock a răspuns că problema viitorului e dificilă în privința afirmării de modele de comportament. Deși în al doilea război mondial Marea Britanie a fost mai aproape de Franța decât de Germania, acum, în chestiunea balcanică, e mai aproape de Germania, decât de Franța. Balcanii sunt parte a Europei, dar una marginală. Iar Turcia, o mare civilizație, nu face parte din Europa și, în plus, e ținută pe loc de religia ei foarte restrictivă. Oricum, Allcock nu include România în Balcani, ci în Europa de SE. În ce privește mișcarea comunistă din Balcani, Allcock spune că aceia care urmează poziția americană (de după încheierea acordului SUA-URSS) au mare influență și în politica engleză a momentului, probabil din cauza presiunilor diplomatice. Dar asta i se pare a fi romantism și n-avea să reziste în timp.

*

* *

Ei bine, azi de dimineață am ascultat comunicarea Nadiei Danova din Bulgaria, despre trecerea de la iluminism la romantism la ei. Avea păreri absolut opuse față de Allcock[154] și credea că romantismul a fost ceea ce a modernizat țara. Și chiar a citat instituțiile de stat și obștești care au apărut sub influența romantismului. Un grec din SUA, Gherasimos Augustinos, a completat ideea adăugînd pe listă și instituțiile apărute sub influența comunității religioase, care a creat inclusiv școli și a avut extensii la grecii din Anatolia, astfel încît, pur și simplu, au definit veacul al XIX-lea al culturii grecești în sens restrâns, dar și al culturii balcanice în sens larg. M. Frolova, pe care o cunoșteam de la Moscova, a vorbit despre relațiile religioase ale

---

[154] John Allcock, istoric, lucra la South East European Studies Institute, University of Bradford, Marea Britanie. Era originar din Manchester (arie originar welshă).

Rusiei cu popoarele creștine din Imperiul Otoman în a doua parte a secolului al XIX-lea. Punea, în prim plan, pe sârbi, pe bulgari și pe greci. O bulgăroaică pe nume Iordanka Bibina s-a ocupat de Turcia de după Imperiul Otoman și s-a referit mai ales la principiile culturii politice sub Ataturc, precizînd că ea n-a fost un monolit, ci a avut atât principii religioase, cât și laice, cu intenția clară de a-i integra pe turci printre popoarele Europei, mai curând decât ale Asiei. A spus și că Atatuk era de fel din Salonic, valah după mamă. Un armean din Bulgaria, Agon Garabedian, a tratat chestiunea cu vădit apetit pentru dicotomia creștin/musulman, care mi-a amintit de genocidul otoman contra armenilor din imperiu. Pe urmă au fost mai multe schimburi de replici în bulgărește, din care n-am dedus nimic. Concluziile lui John Allcock la adesa comunicărilor din această secție au mers într-o singură direcție: cum își aduc ele contribuția la procesul de democratizare (în viziunea istoricilor) a regiunii balcanice. Spunea că orice regim politic poate avea două soluții: una legitimă și alta ca intenții. A dat exemplul Iugoslaviei, a cărei politică e focalizată asupra chestiunilor regionale, mai ales asupra etniilor din componența sa. Problemele politice sunt tratate pe o verticală care vizează toată federația, pentru a produce o mai bună comunicare între etnii. Dar pe orizontală nu există o comunicare reală între interesele politice. Și a exemplificat în principal cu învățământul, care e integrator, dar nu și diferențiat.

*

*   *

Astăzi, pe 1 septembrie, a fost aniversarea Revoluției Franceze. A venit Decaux, ministrul Francofonei, care a adus salutul guvernului francez (deși franofonia e a tuturor țărilor unde se vorbește limba franceză, dar nu e tocmai Franța) și ne-a vorbit despre locurile unde Revoluția Franceză a fost aniversată în acest an: Vietnam (Hochimin Ville), SUA, Dakkar, Senegal – unde s-a plantat un arbore al libertății. La Paris, pe 4 mai, au defilat la Versailles „stările generale", Marie Antoinete, Louis XVI (reconstituire în costume de epocă – de ce îmi seamănă asta cu scenele noastre istorice din festivalul Cântarea României?). A subliniat că asta a fost marea sărbătoare a generației sale. La Jeux de Paumme a fost refăcut, printr-un spectacol, momentul adoptării Constituției. În completare, a fost și o sărbătoare a „drepturilor omului". În finalul discursului său, Decaux a spus: „Istoria se rezumă la un singur cuvânt: libertate". Eu îmi amintesc că era: libertate, egalitate, fraternitate. Dar, în fine...

Un istoric francez, pe nume Vovelle, spune că a fost la Moscova și Shangai pentru evenimentele legate de bicentenarul Revoluției Franceze. Apoi Castellau (ăsta e nume catalan, probabil din Cataluña franceză), care prezidează secțiunea dedicată Revoluției Franceze, ne spune că a fost în SUA pentru evenimentele legate de bicentenar. Vorbește despre semnificația modernizatoare a revoluției pentru

popoarele din Europa de SE, dar nu și despre modernizarea Franței însăși! O grecoaică, Evghenia Kefallineou, se referă la impactul ideilor revoluției asupra literaturii grecești și luptei antiotomane a grecilor. O bulgăroaică, Virginia Paskaleva, se referă la impactul ideilor Revoluției Franceze asupra Imperiului Otoman din veacul al XVIII-lea. În fine, Al. Duțu se referă la cercetările din arhivele românești (inclusiv foile volante ale rușilor și austriecilor pentru Principatele Române) care se difuzau pe fondul evenimentelor revoluționare din Franța. Cam asta a fost. Dar nimeni nu s-a referit la valurile revoluționare din 1830 și 1848 (după căderea lui Napoleon), declanșate în fapt de Revoluția Franceză și a căror concluzie finală a fost apariția Europei Națiunilor. Pe care se pare că UE o neagă, în favoarea unui nou imperiu european cu Franța în centru.

Mâine susțin comunicarea mea despre punctul de vedere timpuriu, dar extrem de corect, exprimat de Dimitrie Cantemir, conform căruia Poarta de Fier (el a numit-o așa) a Caucazului are un rol la fel de important ca și Porțile de Fier al Dunării în păstrarea echilibrului de forțe în Mediterana de Est. De altfel, războiul ruso-turc pe care noi îl numim Războiul de Independență (1877-1878) s-a desfășurat în jurul ambelor porți continentale la care se referea Cantemir.

*

*   *

Azi dimineață mai funcționează doar o singură secțiune: a slaviștilor. Mâine e o masă rotundă și sesiunea dedicată concluziilor.

Doar două puncte de vedere s-au detașat net în cadrul discuțiilor de la masa rotundă. Angela Ivanova (Bulgaria) a susținut, argumentat, că toate culturile balcanice au o rădăcină comună, iar ea vine la origini din India (a exemplificat cu motive din *Cărțile populare*). Rumiana Stanceva (Bulgaria) a spus că toată poezia balcanică are drept fundament folclorul, asemănător pentru toată zona balcanică (includea aici și România și Grecia). A făcut și o paralelă de motive între poezia bulgărească și cea românească. Ideea – pe care comunicarea ei n-o afirmă clar – e totuși aceea că întregul istoric e datorat unui areal identitar comun la origini.

La sesiunea de concluzii delegația sovietică a propus ca temă pentru viitorul congres - Rusia, Balcanii și problema Orientului. Dar conducerea AIESEE a strigat că nu vor fi finanțe pentru ceva atât de amplu. Dan Berindei a propus să se discute despre țările sud-est europene și rolul lor în evoluția situației internaționale, iar Al. Duțu, evident, a propus ca temă schimbările de mentalitate așa cum se văd în cultura scrisă din secolele XIX-XX, fapt considerat ca limitativ de mai multe voci, care i-au replicat. Djordjevič a propus să fie abordată chestiunea țărănimii balcanice de-a lungul vremii, mai ales rolul ei în mișcările de revoltă care au modificat aspectul vieții din Balcani. Todorov a precizat că va prezenta toate propunerile Comitetului Internațional. Inclusiv faptul că delegația sovietică a propus ca următorul congres să aibă loc la Moscova.

S-a spus și că acest congres ar fi trebuit să aibă loc la București, în urmă cu un an și jumătate, dar a întâmpinat atât de multe piedici, încât, în cele din urmă, s-a desfășurat la Sofia.

*

*   *

La finalul congresului am ales excursia la mânăstirea Rila, un loc de referință al ortodoxiei bulgare, aflat în Munții Rodopi și datînd din plin Bizanț (secolul al X-lea). N-au fost prea mulți amatori, drumul cu autobuzul a fost greu și accidentat, dar peisajul e absolut spectaculos. Pe vremea tracilor acești munți se numeau Hemus, zeul lor tutelar era Hem. Numele s-a schimbat după o migrație dinspre zona Margiana-Bactriana. Numele local al Bactrianei, pentru migratori, era Balkh, ceea ce a dat Balcani, Balc, Bălcești ș.a. Imperiul fraților Petru și Asan a fost centat pe aria acestei migrații. Dar și dinspre Munții Hemus a existat o migrație spre Alpii Pontici. Erau creștini, au rămas și azi creștini și sunt numiți hemshin. Păstrează vorbe românești, iar portul este izbitor de asemănător, mai ales la femei, cu acela din zona Vidinului. Președintele fondator al Armeniei moderne (Andranik Ozanian) a fost hemshin, a și locuit o vreme la Vidin și a luptat în războaiele balcanice.

Rila mi s-a părut chiar mai frumoasă decât Patriarhia bulgărească. Și neatinsă de trecerea timpului. La mânăstire ni se pregătise o gustare bulgărească și eu am ales zacusca. Ne-am întors noaptea, m-am aruncat direct în pat. Mâine plec, fiindcă am de gând să fac o oprire, măcar de o jumătate de zi, la Târnovo Vechi, fosta capitală a regatului Asăneștilor și capitala primului stat bulgar. O să rămân cu ce-am apucat să cumpăr: prosoape de bumbac adevărat și un kg de cafea.

*

*   *

Numele Târnovo are aceeași rădăcină de cuvânt ca și Târnave, Târnăveni, Tarnoviceanu la noi sau Tarn în Occitania. Numai terminația e slavă, rădăcina ei nu. Ca origine, Târnovo e preistoric, iar slavii au venit în Balcani abia în secolul al VI-lea en. Precum toate vechile cetăți (Plovdiv are atestare arheologică și menționare la Herodot ca Eumolpias tracic, la 6000 îen), a apărut ca fortificație pentru protejarea Istrosului (Dunărea). Eu am văzut doar partea numită Trapezița, unde se află și vestigiile rămase de pe vremea Asăneșilor (nu pot să nu evoc aici Trapezuntul, și el o trapeziță numită așa de bizantini, dar care exista ca așezare pe locul acela de pe țărmul sudic al Mării Negre de pe vremea hittiților). Zona Târnovo e înconjurată de râul Yantra, drumurile devin cărări prin iarbă cu cât de apropii mai mult de râu, uneori am impresia că merg spre mânăstirile din nordul Bucovinei. E umbră deasă, liniște, se aud bondarii zburînd, broscuțe mici și verzi îți țâșnesc de sub picioare. Orașul păstrează încă tipologia arhitecturii vechi, ca la noi (case cu un etaj, cu pridvoare pe stâlpi de lemn sculptat. Văd statuia impunătoare a Asăneștilor, călare, cu sabia între ei, având la rădăcină mama cu pruncul.

Mă urc în tren spre seară și ajung la granița românească pe la miezul nopții. Nici n-aș fi știut dacă trenul n-ar fi oprit brusc pe câmp, legănâdu-se și scârțâind din încheieturi. Am crezut că urmează vreun control de vamă. Dar nu, trecusem vama, eram pe un câmp, în niște lanuri de porumb. În dreptul geamului meu ședeau trei tipi cu bicicletele ținute de coarne. Cineva, de undeva din tren, arunca saci cu alimente. Pesemne mai ales cafea și țigări. Bicicliștii le-au încărcat cu mare dexteritate, au încălecat apoi și ei pe bicicletele lor și au dispărut pe o cărare care trecea prin porumbiște. M-am culcat la loc și nu m-am mai trezit până aproape de București, unde am ajuns în zori, pe un frig de rău augur.

25 noiembrie

Pentru Congresul de Studii Sud Est Europene de la Sofia mi s-au luat zile din concediu. În absența mea s-au întâmplat mai multe lucruri: cartea despre Cantemir a trecut de corecturi și sunt în faza când trebuie să fac rost de hârtie pentru tipărirea tirajului de 50.000 de exemplare. La alegerile de partid Radu Constantinescu a devenit secretar de partid pe CCES și de atunci este, cu toată lumea, mai ceremonios. Tata s-a operat de adenom de prostată, a ieșit cu bine din asta. L-a operat la Panduri profesorul Cezar Vlad, mare amator de muzică. Nici n-aș fi crezut, cu o meserie ca a lui. E și mare amator de cărți. Ne-a făcut o vizită, cu soția. Era t rist, după o operație pe care i-o făcuse chiar el, i-a murit cel mai bun amic din liceu, de la Iași. Înțeleg ce mult trebuie să compenseze cu muzica. I-am dăruit niște discuri scoase după ultimul Festival Enescu.

S-a terminat Congresul al XIV-lea al partidului și Ceaușescu a fost reales. În celelalte țări socialiste (RDG, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria, Ungaria) s-au schimbat conducerile de partid și s-a făcut separarea puterii între partid și administrațiaa de stat. În RSS Moldova au fost incidente între miliție și populație între 7 și 10 noiembrie. Prim secretarul Grosu s-a schimbat cu un rus venit din Tadjikistan, Piotr Lucinski. La noi revista „Literatura și arta", de la Chișinău, făcută de Nicolae Dabija, a devenit interzisă. România este complet izolată în Europa.

Mai nou se dau numai pe cartelă: carnea, brânza, untul. Pe lângă ulei, zahăr și pâine, care sunt cartelate mai de mult. Asta în București, unde se folosește și sistemul arondării clienților la cea mai apropiată alimentară. Sunt însă alimentare unde nu e arondat nimeni și nu se vinde nimic, pentru ca produsele să poată fi văzute în vitrine. E o stare de revoltă de neînchipuit. În provincie se dau pe cartelă și mai multe produse.

28 noiembrie

Notez doar faptul că o parte dintre autorii care s-au solidarizat printr-o scrisoare de protest cu Mircea Dinescu vor fi scoși din biblioteci. Lista care ne-a venit de la Secție îi cuprinde pe Dan Deșliu, Șt. Aug. Doinaș, Al. Paleologu, Andrei Pleșu. Nu sunt toți semnatarii scrisorii, nu mi-e clar ce criterii în plus au funcționat.

Am fost desemnată să fac, tot în calitate de comisar, la sala Dalles, Expoziția de centenar Ion Creangă. Ea va fi comparabilă cu aceea dedicată lui Eminescu. Se deschide la sfârșit de decembrie.

20 decembrie

Acum câteva zile, când m-am dus la Arhivele Statului pentru ca să iau niște documente originale (corespondență Titu Maiorescu – Ion Creangă), pentru care obținusem toate aprobările, am aflat, de cum am intrat pe ușa Arhivelor, unde mă aștepta o doamnă de la Depozit, că la Timișoara ar fi izbucnit pe 16 decembrie o revoluție care vizează înlăturarea lui Ceaușescu, iar prin el tot sistemul socialist al țării. Doamna respectivă mi-a spus că ei au un xerox color extrem de performant și o să-mi dea copii xerox ale scrisorilor, nimeni n-o să observe că sunt copii. Dar originalele trebuie protejate. Am priceput, dar m-am îngrozit. Adusesem (și se afla la Dalles) manuscrisul *Amintirilor din copilărie* (de la Academie), ca și cărți din bibiloteca lui Creangă de la Casa Memorială din Humulești. Am acceptat xeroxurile și m-am dus repede la Consiliu să spun ce aflasem, fiindcă deschiderea oficială a expoziției era de 31 decembrie, ziua când s-a născut Creangă, dar vizionarea era chiar pe 20 decembrie după amiaza. Acolo, toți, până la nivel de ministru adjunct, dădeau din colț în colț. M-am întors la Dalles și am dat de milițianul care trebuia să păzească sala ascuns într-o anexă mică și fără ferestre. Tremura de frică și mi-a spus că li se luaseră (de către șefii lor) armele din dotare. Le-am cerut celor care montau expoziția să strângă absolut totul, să împacheteze și, în formații de câte patru oameni, să ducă exponatele la Sala ¾ a Teatrului Național, unde vorbisem și erau de acord să le țină în siguranță, fiindcă sala se închidea cu pereți de oțel. Ba chiar mi-au spus că, dacă e nevoie, vor muta ei totul în buncărul de la subsol. Aveam inventarele, am dat totul pe semnătură lui Radu Beligan, directorul Teatrului. Pe când ne întorceam după unul din ultimele transporturi, am aflat de pe stradă că la Timișoara sunt morți și răniți, iar la București s-a declarat stare de urgență. Am văzut, înainte de a da colțul bulevardului spre Dalles, trei inși care duceau pe brațe un al patrulea, rănit. Pe bulevard apăruseră TAB-uri. Am încuiat totul, de altfel în sala mare, cu ferestrele spre stradă, nu mai era nimic, doar un sticlar care primise un premiu în Japonia își abandonase acolo exponatele și fugise. Voiam să ajung la serviciu și să spun cuiva ce întreprinsesem. Din fericire mergeau autobuze în direcția Casei Scânteii. Acolo, la poartă, am dat de 6 inși (nu știu de unde erau) care verificau legitimațiile. Pe străzi vedeam militari care umblau câte doi, echipați cu puști și căști. De cum am intrat în birou, am aflat că 24 de scriitori semnaseră o scrisoare (se citise la Europa Liberă) către președintele Uniunii, de solidarizare cu aceia care rămăseseră fără drept de semnătură. Lista rămăsese deschisă.

Ceaușescu a rostit la televiziune, înainte de începerea programului (care dura cu totul două ore), un *Apel către națiune*, cerînd să se colaboreze cu forțelede de

ordine contra „fasciștilor" instigați de „spionajul străin, imperialiști" etc. Posturile de radio din URSS, Ungaria, Belgrad, ca și Europa Liberă și Vocea Americii au luat atitudine față de represaliile contra manifestanților. Prin urmare, la noi, nu regimul legal era apărat, ci aceia care voiau să-l răstoarne. La manifestația organizată chiar de Ceaușescu în Piața Palatului s-a reprodus o bandă cu zgomot de helicoptere, de puști mitralieră și voci care strigau „sunt români ca noi" și „ne e foame", ceea ce a produs o panică uriașă, iar oamenii au început să fugă. Nu știu de unde erau înregistrările, la București nu mai asistasem niciodată la așa ceva. Semăna teribil a desant.

La CCES toate secretarele fugiseră. La fel colegii mei de birou. M-am gândit să mă duc și eu acasă și m-am dus la tramvaiul 41, care ocolea centrul orașului.

23 decembrie

Fac o scurtă rememorare a ceea ce am trăit ca martor ocular, cu începere de joi (20 decembrie).

Joi dimineața, în timp ce eram la Sala Dalles pentru montarea expoziției Centenar Ion Creangă, am văzut pe fereastră cum încep să curgă, spre Piața Palatului, colonane de manifestanți. Era vorba despre o demonstrație oficială, cu drapele roșii și tricolore și cu lozinicle cunoscute. Manifestanții înaintau vreo câtiva metri, apoi se opreau, din nou câtiva metri și tot așa. Trecerea lor a durat cam două ore. Trebuie să fi fost foarte mulți, adunați din fabricile orașului. Majoritatea erau tineri. La sfârșiul coloanei au trecut măturătorii și tulumbele cu apă. După ce s-a eliberat strada, pe la 11,30, am ieșit și am luat-o spre Universitate. Voiam să intru în pasaj, unde era un chioșc și să cumpăr felicitări pentru trimis de sărbători. La Universitatea propriu-zisă erau, la ușile exterioare, portarii care legitimau pe toată lumea și nu-i lăsau înăuntru decât pe cei care lucrau acolo. Am cumpărat din pasaj cinci felicitări. Apoi am luat-o către magazinul Unirea, de unde voiam să iau un anumit abajur de veioză, fiindcă mi se spărsese. N-am găsit așa ceva și am luat-o înapoi, spre Sala Dalles. Îndreptul spitalului Colțea, era 12,20, am văzut întorcîndu-se în dezordine, pe toată lățimea bulevardului (inclusiv trotuarele) manifestanții care se duseseră mai devreme către Piața Palatului. Nu mai aveau lozinci și nici drapele. Când am ajuns la pasajul de la Universitate, am ezitat dacă s-o iau pe trotuar sau prin pasajul subteran. Am observat că pe peluza dintre Intercontinental și Teatrul Național se aflau oameni în așteptare. Pe jos zăcea sfâșiat un drapel roșu. La doi metri după locul unde se afla am văzut un bărbat tânăr, cu pardesiu de stofă sintetică țesut în două nuanțe de gri, din acelea de 800 de ei, care-și făcuse ciomag din coada de lemn a drapelului. M-am oprit la o distanță bună de el. Lângă mine s-a mai oprit un bărbat între două vârste și m-a întrebat: „Ce fac ăștia? Se întorc?" Pe rondul de flori din centrul Pieței Universității se adunase o mulțime compactă, parcă pregătită dinainte. N-au stat acolo mai mult de cinci minute și au luat-o toți,

ordonați în două șiruri (cam la o jumătate de metru un șir după altul), cu mâinile ținîndu-se pe la spate, ca la horă. Pe trouare, în spatele lor, erau și alții, care rămăseseră pe loc. Toți erau tineri, sărăcuț îmbrăcați. Afară era soare și destul de cald: 18^0 C. Când au ajuns în dreptul meu cele două șiruri, deci cam la jumătatea distanței dintre pasaj și Intercontinental, au început să strige „Timișoara, Timișoara!" Până atunci doar huiduiseră și fluieraseră. Am mers în continuare pe trotuar, paralel cu cele două șiruri. Când am ajuns în dreptul clădirii de la colț, unde e o intrare la metrou, am văzut că în fața lor mergea de-a-ndăratelea un tip care le dădea ritmul. Atunci au strigat prima oară „Jos Ceaușescu!" Îșiaruncau căciulile în sus. Am mers în ritmul demonstranților până la coloanele Sălii Dalles. Intrată înăuntru, m-am apucat, împreună cu toți ceilalți, să strâng tot ceea ce etalasem din expoziție și am dus totul în sanctuarul Teatrului Național: 3 dosare cu autografe ale lui Creangă, tablouri, acuarele și stampe semnate de Grigorescu, Petrașcu, Luchian etc. etc. (de la Muzeul Național de Artă), două aparate de filmat. A fost încuiat și sigilat sanctuarul și am plecat prin spate, pe Dionisie Lupu. Pe stradă am văzut un tip rănit (leșinat ori mort) cărat de alți patru. Nu auzisem focuri de armă, dar am auzit un zgomot de petardă venind dinspre Piața Palatului. Odată ajunsă la Piața Cosmonauților, am văzut lozincile celor care se duseseră la miting, trecând nu știu unde, încărcate de-a valma în două camioane. Am încercat să traversez pe la magazinul Eva, dar bulevardul și Calea Victoriei erau blocate de militari complet echipați, inclusiv căști, scuturi, puști și taburi. Am ieșit pe la Popa Tatu, spre Televiziune. De la spitalul municipal am luat troleibuzul 90 pentru Drumul Taberei. Când ajunsesem deja în Drumul Taberei, s-a deschis brusc o fereastră la un bloc și cineva, excitat, a urlat: „A fugiit, a fugiit!"

Vineri dimineața am încercat să ajung la Dalles, dar n-am mai reușit. Militarii blocaseră toate trecerile, nu se mai putea ieși nici din Drumul Taberei pe la Academia Militară. Am mers pe jos în perimetrul Academiei Militare, unde soldații ședeau înșirați pe trotuare, în lungul gardului Academiei și se plângeau că li se ordonase să iasă fără arme. Am ieșit pe jos pe la Adam, Casata, Piața Romană, am cumpărat prăjituri și cozonac, fiindcă venea totuși Crăciunul. Le-am găsit doar la Cofetăria București. Când m-am întors acasă mi s-a spus că fusesem căutată de la serviciu. M-am urcat în tramvai să mă duc la Piața Scânteii. Pe Podul Grand era o mulțime uriașă, care se întindea de la pod până la gară. Aveau steaguri tricolore cu stema decupată (deci cu o gaură la mijloc). La serviciu mi s-a spus că aceia erau cei 15.000 de muncitori de la Grivița, cu directorii lor în frunte, că au mai ieșit și cei de la Uzinele 23 August, IOR, IMGB, Vulcan. La serviciu am văzut o mulțime de inși care fugeau ca șoarecii. L-am văzut pe Valeriu Râpeanu trist spre disperat. N-am aflat cine de la serviciu mă căutase. Am luat-o spre casă cam după o jumătate de oră. Secretarele fugiseră de peste tot. Când am ajuns înpoi în Drumul Taberei, am văzut un puști alergând în lungul străzii și urlând cât îl ținea gura: A fugiit, a fugiit canalia!"

Oamenii de prin blocuri scoteau capetele pe la ferestre, strigau și făceau cu degetele V-ul victoriei. „Ce mai e?" Am strigat spre o fată de la o ferestră. „S-a dat la televizor, mi-a spus. Se reia la ora 4!" Când am ajuns acasă am dat drumul la radio. Era 14,30. Era adevărat. Abdicase. Revoluția durase 24 de ore. Radiodifuziunea și Televiziunea au fost atacate de comandouri organizate. La televiziune au încercat să spargă ușile de fier de la studiourile de emisie și de la Controlul General. Armata, fără arme, a pactizat cu demonstranții. Generalul Milea s-a spus și că a fost ucis și că s-a sinucis de vineri la prânz, inaintea abdicării, pentru că a refuzat să execute ordinul de a trage în mulțime. Nicușor Ceaușescu s-a predat vineri.

Sâmbătă dimineața m-am dus, împreună cu Vladi, la Tipografia 13 Decembrie cu gândul să-mi iau semnalul cărții despre Cantemir și să văd ce mai e pe la Sala Dalles. Am ieșit din metrou la stația Ștefan cel Mare. Dinspre Televiziune se auzeau mitraliere, iar străzile erau blocate cu betoniere și camioane. Pe un bloc din dreptul bulevardului Ioan de Hunedoara, unde e și tipografia, trăgea, foc cu foc, un terorist. Cel puțin așa ziceau despre el cei pe lângă care trecusem. I-am sfătuit pe cei din tipografie să-și dea jos firma și să tragă obloanele. M-au ascultat și așa, la lumina becurilor, am stat o vreme să mă uit cum se trăgea tirajul cărții. Nu găsisem decât hârtie de ziar, ultimele două suluri aduse de la fabrica din Bacău. Pe urmă am luat-o pe jos spre Piața Cosmonauților, ocolind ASE-ul, pe acoperișul căreia se aflau vreo câțiva teroriști (sau ce-or fi fost ei) care trăgeau spre Piața Romană. Am luat-o spre Dionisie Lupu și am traversat aproape în patru labe printre mașinile oprite, deoarece, în dreptul Ambasadei Americane era un lunetist care trăgea. Nici nu știu dacă erau teroriști sau comandouri. Miroseau mai curând a comandouri. Am ajuns în dreptul unui moșulică prăbușit pe trotuar și care se văita că l-a lovit un glonț în picior. L-am tras la adăpostul unui zid. Ne-am stecurat până la Dalles printre cei care aprindeau lumânări înfipte în bucăți de pâine și puneau flori pe locurile unde unii fuseseră victime, iar alții fuseseră săltați și duși la Jilava (de unde au fost eliberați peste 24 de ore). La Dalles toate ferstrele de la parter erau sparte, iar în locul lor cineva pusese placaj. Pe el scria, în mai multe locuri, cu roșu: „Aici s-a tras în noi", „Libertate!", „Jos analfabeta!", „Jos tiranul!", „Jos dictatorul!" și „Cine-i mic și dă din mână și-are 4 la română?" În blocul Capșa era cineva la un etaj care trăgea cu o armă semiautomată către bulevard. Am cotit-o spre Calea Victoriei, către Miliția Capitalei. Acolo se aflau 4 milițieni, doi ostași și doi civili cu arme, care țineau sub control bulevardul. Unul cu binoclu privea de pe clădirea Miliției spre cheiul Dâmboviței. Am traversat în fugă, vrînd să ajung la Palatul Universul ca să mă înscriu în Sindicatul Ziariștilor Liberi. Acolo însă am văzut că ardea chiar Palatul. Veniseră niște pompieri care se chinuiau să-l stingă. Mai jos, în curtea Aulei Universității de la Facultatea de Drept fuseseră puse pe foc cărțile lui Ceaușescu și, probabil, manualele de marxism, socialism etc. Am ieșit la Stația Eroilor, de la Spitalul Universitar și am auzit trăgându-se la Radiodifuziune. Pe drum, doi inși ne spuseseră că au fost chemate în

ajutor trupe sovietice de comando, deorece teroriștii păreau să fie ei înșiși trupe de comando americane. Erau nu numai români, ci și arabi și libieni, deoarece în România socialistă funcționase un centru de instruire legat de terorismul internațional. Cu o seară în urmă, când Radioul ceruse sprijin populației pentru prinderea celor ascunși în subsolurile CC-ului, Vladi a dat telefon și le-a spus că trebuie tăiat aerajul. Iar eu am sunat să cer să fie apărat Dallesul. Sâmbătă de dimineață am constatat că nu fusese nevoie să vină rușii, fiindcă teroriștii, sau ce erau ei, începuseră să se retragă singuri către ieșirile din oraș. Ion Iliescu, în numele unui Comitet al Salvării Naționale, a anunțat că puterea e în mâinile noastre (ale românilor), iar Ceaușescu și consoarta au fost prinși și sunt deținuți de armată. Azi dimineață s-a tras cu tunul la Ministerul Apărării (care e în Drumul Taberei|)[155]. Iar mama a venit speriată să-mi spună că la ușa blocului nostru a fost prins un terorist cu o mitralieră în mână, care nu știe românește. Blocul e aproape de ieșirea din oraș, cred că el însuși avea consemn s-o șteargă, dar greșise calea.

În ziua următoare a revoluției s-au văzut tentative de normalizate a vieții, dar bănuiesc că lupta politică abia începea. Vorel Roman, venit și el în grabă la București, să vadă ce se întîmplă, mi-a spus: „să nu cumva să te apropii de Intercontinental! Sunt niște figuri pe-acolo…" Dar el însuși tot la Interontinental ședea. Am aflat că venise Sorös însuși, să organizeze „revoluția română".

30 decembrie

Luni, în 24 decembrie, am încercat să ajung la Dalles. Era blocaj de armată și tancuri la Palat (spre magazinul Adam) și la Casata. Nu mi-au permis să trec spre Sală. M-am dus la serviciu, unde Radu Constantinescu convocase ședință cu tot Consiliul (probabil în virtutea faptului că era secretar de partid) pentru a înființa un Comitet al Salvării Naționale. Am aflat că Suzana Gâdea venise și ea la serviciu, dar fusese trimisă accasă. De cine?! Dulea însă era prezent și avusese o convorbire cu Radu în biroul acestuia. La ieșire mi-a strâns mâna și mi-a spus: „Eram îngrijorat pentru dumneavoastră." Pesemne nu se referea la mine, ci la expoziția de centenar Ion Creangă de la Sala Dalles.

La ședința de partid mai că nu m-au dat afară. Nu s-a aprobat vot secret, nu s-a aprobat ca fiecare om să poată propune pe oricare dintre colegii săi, nu s-a aprobat

---

[155] Pe trotuarul de vizavi de Ministerul Apărării, în Drumul Taberei, a zăcut zile la rând, mort și parțial ars, un ostaș (român după uniformă) despre care circula zvonul că venise de la aeroport, din formațiunile de apărare și pază, să apere minsterul de teroriști. Alături, lumea cumpăra, de la un magazin, portocale pentru Crăciun. Am văzut că purta bocanci înalți, cu glezna foarte bine apărată, ca să nu mai zic că ei înșiși, după cum se vedea pe unul parțial ars, aveau la interior, între straturile de piele, o rețea foarte fină de oțel. Nu erau bocanci românești și nici unii care țineau în vreun fel de echipamentul vreunei unități militare din România. Alături de ostaș se afla tabul, din dotarea armatei române, sfărâmat în urma unei explozii. În plus, în apropierea acelui loc fusese ucis un ziarist britanic, probabil prea curios.

o reprezentare proporțională a tuturor sectoarelor Culturii și Radu a făcut tot ce a putut ca să iasă el (cu personalul venit de la fosta cenzură) șeful acestui nou Comitet. Reprezentantul presei în acest nou comitet ar fi Virgil Poiană, fost șef al cenzurii Radioteleviziunii. După această alegere, totuși nimeni n-a dat curs telefoanelor lui Radu Constantinescu. Se pregăteau să rămână la putere. La luările de cuvânt m-au lăsat să-mi citesc propunerile de modificare a structurilor, dar nimeni n-a ținut seama de ele și n-au fost discuții pe marginea lor. Ar fi rămas, zicea Radu Constantinescu, să deschidem expoziția Ion Creangă în ianuarie, tot la sala Dalles. Naiv!

Ieri a fost numit ministru al Culturii Andrei Pleșu. E istoric de artă, școala lui Noica, pro-german. A publicat *Minima moralia*, mai întâi în serial în „Viața românească" (în numerele îngrijite de Ileana Mălăncioiu). CCES se desființează și se face Ministerul Culturii pe structura lui. M-a vizitat Dan Oprescu. Era destul de dezamăgit de ceea ce se întâmplă și e clar că nu se așteptase la acest deznodământ, în fond și al propriei lui opțiuni, fiindcă se consideră și el din școala lui Noica. Mi-a apărut monografia despre Cantemir. Îmi vine să zic că și asta se întâmplă pe fondul unei „lupte de la Stănilești"...

Joi a fost ședință de Consiliu la Uniunea Scriitorilor, iar Bălăiță și Mircea Ciobanu mi-au spus, fiecare separat, că în sală fuseseră tipi care nu erau scriitori și pe care nu-i mai văzuseră niciodată. Așa ceva văzusem și eu, cu două săptămâni în urmă, la o ședință cu întregul activ de partid din Consiliul Culturii. Poiană a venit să mă întrebe ce fusese la ședința de la Uniune, dar n-a prea aflat mare lucru.

1990

19 ianuarie

Am dăruit o parte din semnalele monografiei despre Cantemir fără să am ecouri de vreun fel. Umblînd din această pricină prin diverse medii, nu puteam să nu înregistrez începutul unei separări a activităților instituționale. Universitatea nu știe ce se întâmplă la Cultură sau Învățământ, Uniunea Scriitorilor afirmă că nu-i interesată de edituri ori de presa de cultură care nu-i a ei. Totuși mișcările care s-au făcut în acest sens n-au fost foarte bruște.

Dincolo de incertitudinile mele legate de serviciu – și agravate de faptul că Tomiță, motanul meu de trei ani, iubitor și telepat, a fugit de-acasă – e o stare mai profundă de incertitudine, a orașului și a țării. S-au și înființat 13 partide, a fost interzis PCR (dar asta nu înseamnă implicit și că s-a desființat, ci numai că a devenit clandestin), apar tot felul de grupări sindicale, nimeni nu mai muncește, toată lumea își dă cu părerea, se fac greve spontane, mitinguri, se pun afișe, cine vrea cheamă la uciderea unuia sau altuia, mai sunt încă prinși teroriști, se mai trage cu pușca, la intrarea în instituții se face control militar, apar (întorși de pe unde erau) diverși dizidenți, inclusiv foști legionari care strigă prin autobuze că, în sfârșit, e normal și cer înapoi Basarabia, răsar „oameni de afaceri" (străini, dar și români), ziariști străini. Nimic nu e închegat, ferm, se dau decrete-legi în general in-inteligibile, interviuri de tot felul, ale căror mesaje se bat cap în cap.

Ordinea și viața sigură sunt încă departe. Azi am fost pe la Electrecord, unde mai sunt consultant științific și Bonea zicea să facem pentru vară un grup turistic și să vedem și noi Viena. Fiindcă acum pașaportul e la purtător... Bonea, care e „fetiță", a și făcut pușcărie pentru asta, are un amic ("băiat") strungar și vor să plece împreună, ca un cuplu, dar le e frică să se ducă singuri. Se gândesc să aducă ceva „mărfuri". Se cunosc cu Ioan Hollender[156], directorul Operei din Viena, și el homo, care și-a amintit că și el e din România și e dispus să ajute cumva, pe cineva, dar încă nu-și dă seama încotro s-o apuce.

15 februarie

Avem vreo 35 de partide, plus diverse asociații cu scop politic declarat, cum ar fi aceea a foștilor deținuți politici, unde foștii legionari ocupă un loc însemnat. Și ei fac parte din Consiliul Frontului de Uniune Națională, au un membru chiar în Biroul lor Executiv și-i anchetează pe foștii comuniști, care nu mai fac parte din nimic, deși în România au fost cam 4 milioane. Practic nu e zi fără manifestații în Piața Victoriei sau în

---

[156] A absolvit Politehnica din Timișoara ca inginer mecanic. A plecat din 1966 la Klagenfurt, apoi a ajuns la Viena, unde a fost mulți ani directorul Operei. El a promovat-o ca prim balerină a Operei din Viena pe Simona Noja, care, după cum mi-a spus tatăl ei, poetul Ioan Noja din Cluj, își începuse antrenamentele ca gimnastă, în echipa antrenată de Béla Károlyi la Deva.

fața Televiziunii. Aș vrea să-l văd acum pe țăcănitul de Novopașin, cel de la congresul de la Sofia, ce-ar maI zice! Mai nou și Armata cere dreptate și apar tot felul de zvonuri legate de acest fapt. Rezultă că armata a tras totuși în manifestanți, cel puțin la Timișoara. Se aude și că Ion Iliescu s-a aflat în interiorul unui complot organizat cu mult timp înainte contra lui Ceaușescu, chiar de către unii dintre membrii marcanți ai partidului comunist, nota bene, gorbaciovişti. Ceea ce mărește cu o unitate în plus antipatia contra lui. PNȚ e violent contra Frontului. În seara asta am văzut la TVR un țărănist căruia i-au găsit în buzunar 10 dolari, un topor, un cuțit de înjunghiat porcii și două șurubelnițe lungi. Cum de i-au încăput toate în buzunar?! S-a spus că se afla la un miting al celor de la Fabrica de Avioane. Ieri, alt țărănist arătat la televizor, ar fi condus chiar mitingul din fața Televiziunii. Moș Ion Kogălniceanu, 82 de ani, proaspăt militant înscris la liberali, mi-a spus că au cam o sută de mii de membri și organizații în toată țara, iar țărăniștii (care pe vremuri au fost de centru stânga) ar fi, după informația liberalilor, cam 300.000. Nici n-au nevoie de bani de la guvern, zicea Kogălniceanu. Nu mi-a spus de unde aveau, totuși, bani... Pentru liberali se aude că una din surse ar fi Ion Rațiu, pe cale de a se întoarce din Marea Britanie. Nu știu dacă nu cumva Rațiu e o figură de stil pentru fonduri britanice propriu-zise. Cred că vorbim, pe de o parte, de partide care vor să pună mâna pe putere în numele unei continuități istorice (își imaginează ei), folosiți fiind, în fapt, de nu mi-e clar cine, iar Frontul vrea să păstreze linia socialistă, măcar în mare, mai ales de teama unei „vânători de vrăjioare". Totul se destabilizează continuu. Economic, în februarie e și mai prost ca în ianuarie.

În sfârșit, nici nu știu despre ce să scriu mai întâi. La serviciu este, evident, incert. Pleșu, care spunea luna trecută că o să dea afară pe toată lumea, n-a făcut nimic, deoarece, vrînd să impună la teatre niște modificări de spectacole, a avut parte de mitinguri de protest și de greve pe toată lungimea frontului actoricesc. Pesemne că Ion Caramitru nu era străin de toate astea.

20 februarie

Am primit de la Biblioteca Academiei Române, căreia i-am trimis un exemplar din monografia Cantemir, precum și clișeele zidului caucazian, o scrisoare de confirmare. E vorba de zidul lăsat de Alexandru Macedon – identificat prin cercetare proprie de Cantemir și fiind singura cartografiere a acelui zid, pentru care a ridicat relevee. Situl a fost cartografiat de Cantemir în sistem Mercator, de pe un deal opus lui, cu toponimele scrise în latină și se află în Fondul Petru cel Mare de la Leningrad (la БАН), fiind urmarea participării lui Cantemir la războiul ruso-otoman din 1722-1723(pe-acolo a și murit). Harta a fost folosită apoi de ruși într-o hartă mai mare a zonei Baku (atunci cucerită și cartografiată ca urmare a procesului mai larg de cartografiere a întregii Rusii, declanșat de Petru I) – unde transcrierea toponimelor scrise de Cantemir în latină se face fără menționarea autorului inițial al cartografierii, ci prin translarea alfabetului din latin în slavon. Iată scrisoarea:

Către Ecaterina Țarălungă,

Aleea Parva nr. 4, București

Stimată doamnă,

Biblioteca Academiei Române vă mulțumește călduros pentru amablitatea de a contribui la îmbogățirea patrimoniului nostru cutural cu 4 clișee negativ ale unor hărți existente la Biblioteca Academiei de Științe din Leningrad, hărți de interes pentru istoria patriei noastre.

Vă confirmăm totodată primirea lucrării dumneavoastră: Dimitrie Cantemir, Buc., 1989.

Vă rugăm să primiți expresia stimei și recunoștinței noastre,

Director adjunct,
Dr. G. Strempel

21 februarie

După ce am trimis monografia despre Cantemir pe la diverse biblioteci mari din străinătate, încep să primesc mesaje de recepționare a coletelor. Primul răspuns a fost de la Oxford - Bodleian Library, Secția Est-Europeană a Departamentului de Tipărituri:

Dear Mrs. Țarălungă,

It is very kind of you to send us a copy of a new book: Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret.

It is a new experience for us to receive a book from Romania so soon after publication. Its value is enhanced by your dedication written during the Romanian revolution.

Thank you very much indeed for your gift to the Bodleyan Library.

Yours sincerly,
John Wall

1 martie

Am primit de la British Library, Secția de Limbi Slave și S-E Europene, departamentul de Tipărituri, o scrisoare:

Dear Madam,

On behalf of the British Library Board I have pleasure in thanking you for the gift mentioned below, wich you have presented to the Library.

This is very much appreciated!

For the Department of Printed Books,
S. de Winter

Dimitrie Cantemir – Contribuții documentare la un portret

3 martie

Am primit de la profesorul Milan Vanku, specialist în istoria diplomației din Belgrad și membru fondator al Asociației Nicolae Titulescu de pe lângă Ministerul român de Externe, român după mamă (transilvănean) și sârb după tată, care a predat la Belgrad, Pristina și Viena istoria balcanică a veacului XX, prieten bun cu romanistul Momćilo Savić, următoarea scrisoare:

Stimată colegă,

Am primit cartea D-voastră pe care în prezent o citesc cu mare plăcere. Felicitările mele. Mult succes și pe viitor, să mai scoateți cărți bune!

Cu stimă,
Prof. Univ. Dr. Milan Vanku.

7 martie

Am primit de la Biblioteca Lenin, din Moscova, locul unde am făcut și eu ceva cercetare, Departamentul de Completarea Colecțiilor de Carte Străină și Schimburi Internaționale, următoarea scrisoare:

Уважаеая госпожа Царалунга,

Государственная библиотека СССР имени В. И. Ленина выржает Вам благодарность за любезно переданную в дар книгу Dimitrie *Cantemir – contribuții documentare la un portret, București, 1989. Книга включена в деиствующие фонды ГБЛ под регистратионным номером и 6276-90. Зав. Отделом*
З. П. Сорокина

16 martie

Am primit de la Biblioteca Universității Cambridge din Marea Britanie:

Madam,

It gives me very great pleasure to thank you for the donation mentiond below which you have been kind enough to make to the Libary. I have been asked to convey to you on behalf of the Library Syndicate the best thanks of the University for this addition to our collections.

Yours truly,
Librarian A. Blake

20 aprilie

Am primit de la Houghton Library – Universitatea Harvard, Cambridge, Massachusets, o scrisoare de confirmare a primirii monografiei despre Cantemir, trimisă acolo de mine la început de inuarie 1990. O reproduc:

Dear Friend,

Your recently-published book on Dimitrie Cantemir has reached us safely. We congratulate you on its publications and we thank you for placing this inscribed copy in the Harvard Library.

Yours sincerly,
Roger E. Stoddard,
Curator of Rare Books

24 aprilie

Am primit de la Eugen Lozovan, din Danemarca, o scrisoare de mulțumire pentru cartea despre Cantemir (expediată în primele zile ale lui ianuarie):

Skodsborgparken 58/4

Stimată Doamnă Colegă,

Am primit acum câteva zile volumul Dv.despre D. Cantemir, iar ieri scrisoarea din 12 aprilie. Vă mulțumesc sincer pentru aambele. Pentru prezentare, referirea la bunul meu prieten Năsturel e suficientă. Asemenea și frumoasa Dv. monografie care, după o primă explorare, îmi pare a înlocui în mod fericit cercetarea anterioară a lui P.P. Panaitescu.

Constat – și nu vă fac din aceasta nici un reproș că nu cunoașteți toate lucrările mele despre D. Cantemir. Sunt multe, răspândite și greu accesibile Dv. îmi permit să vi le trimit neapărat. Sunt sigur că le veți judeca cu spiritul de obiectivitate ce vă caracterizează și, totodată, onorează.

Un lucru m-a întristat în scrisoarea Dv. Anume știrea că numele meu ar mai fi tabú la București. Sper că este vorba despre un trecut pe care eu îl credeam exorcizat. Altfel, intenția mea de a reveni în vizită în țară, nu are sens. Mai mult: continuarea țăcerii în ce mă privește ar însemna respingerea clară a strădaniei mele de 40 de ani printre străini, în luptă cu multe adversități, călăuzit fiind doar de dragostea față de istoria românească și marile ei valori. N-aș dori – acum, când pășesc spre amurgul vieții – să regret că nu m-am ocupat de Hotentoți. Ar fi fost poate mai recunoscători. Ori trebuie să împărtășesc eu însumi destinul zeilor mei

tutelari (Cantemir și Hasdeu): ignorarea de către contemporani. Mă resemnez senin: posteritatea va decide ce merit, la necrolog și mai apoi.

V-aș ruga să-mi confirmați primirea lucrărilor și a acestor rânduri.

Rămân al Dv., cu sentimente de profundă stimă,
E. Lozovan.

15 iunie

Prima călătorie în afara granițelor pe care am făcut-o la jumătatea lui iunie 1990, după schimbarea de sistem social din decembrie 1989, a fost în Basarabia. Urma să fie la Chișinău un simpozion dedicat comemorării lui Mihai Eminescu (101 ani), apoi o călătorie pe urmele lui, la Cernăuți. Apăruse la noi o asociație numită Liga Culturală a Românilor de Pretutindeni, apolitică, nu voia să se asocieze cu Pro Basarabia și Bucovina (care era condusă de Ion Puiu, mai de curând președinte al Partidului Național Democrat și Creștin - asta după ce domnul Puiu fusese exclus din Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat - și el proaspăt refăcut după 1990). Președintele acestei Ligi era Victor Crăciun, el însuși basarabean prin origini. Eu o cunoșteam mai demult pe nevstă-sa, o femeie foarte plăcută și primitoare, cam rotunjoară, fusese redactor la o revistă pentru copii, iar acum (Crăciun fiind pentru ea al doilea soț) încerca să scoată publicțiile Ligi și ținea casă deschisă pentru basarabenii care se perindau continuu pe acoloi. Auzisem că, dincolo de orice, Liga primea subvenții de la Ministerul de Externe, unde se făcuse un Departament al Românilor de Pretutindeni.

Ne-am dus la Chișinău cu autobuzul. Am plecat din București pe 12 iunie, la 8 dimineața. Era lume de adunătură (ori poate că nu!), baza de adunare fusese inclusiv entuziasmul nostru pentru noua deschidere a României către Basarabia. Unii veniseră de la Iași să ni se alăture, auzisem că acolo se refac structurile vechii ASTRA transilvane, care avusese cândva filiale în toată țara (în preajma Marii Uniri), alții veneau de la Craiova. Pictorița Lucia Armașu se lipise de mine în ideea că vom sta la hotel împreună și o să mâncăm tot împreună ce aveam prin sacoșe. Dar pe drum ne-am oprit să mâncăm la Hanu' Ancuței (pe banii Ligii), întâlnit pe drum, care arăta chiar ca un han medieval, doar că înăuntru am găsit mici și bere. Dincolo de nume nu era nici o legătură cu Mihail Sadoveanu. Am trecut ușor granița, pe la Albița. Acolo, ceata noastră numeroasă – erau Radu Cârneci cu soția, Octavian Ghibu (fiul lui Onisifor Ghibu), pe care-l cunoscusem la spital cu prilejul vizitelor la fostul meu șef, poetul Vasile Nicolescu, un profesor de pictură religioasă de la Academia de Arte Plastice pe nume Achițenie (el e cel care a pictat fresca monumentului de la Mărășești), o bibliotecară de la Iași (doamna Agachi), câțiva editori, Marin Constantin - dirijorul Corului Madrigal (fără cor, acela venea cu alt autobuz), Dan Iordăchescu, bariton cunoscut de la Opera din București, Tudor Gheorghe (venit cu vioara), fostul meu profesor de la Filologie, George Munteanu,

dar și bucovineanul George Muntean, scriitorul Alecu Ivan Ghilia, Coman Șova cu nevastă-sa, pictorul Morărescu (amic cu Radu Cârneci), regizorul Alexandru Croitoru, născut, ca și mine, la Râmnicu Sărat, membru al Accademia di Arte da Roma, Lazăr Băciucu, amicul lui Cârneci, fost activist de partid și co-organizator, alături de Victor Crăciun, al întregii manifestări, Dimitrie Vatamaniuc, cooronatorul ediției de *Opere* Mihai Eminescu, bucovinean de fel, profesorii Constantin Ciopraga și Alexandru Husar de la Universitatea din Iași, poetul Dumitru M. Ion însurat cu Chirata Iorgoveanu, colega mea de la Editura Minerva și Ioan Adam, critic literar, însurat cu fosta mea colegă de an de la facultate, Geta (dar ambii veniți fără neveste), niște babe și un fotograf care s-au urcat la Focșani și pe care nu-i știu. L-am mai văzut pe Ioan Alexandru, cu care m-am pupat creștinește în numele lui Eminescu, apoi el s-a urcat, la graniță, într-o mașină de Austria, precedată de una a miliției, cu girofar și au demarat în trombă. Mai erau câteva balerine de la Opera din București, câțiva filateliști de la Asociația Filateliștilor. Erau și de la televiziune vreo câțiva entuziaști, printre care Mariana Buruiană (actriță), Marilena Rotaru, fosta mea colegă de an de la facultate, devenită mai nou regalistă. L-am văzut pe Ohanezian, dar venise fără pașaport și l-au oprit la graniță. Urmează să vină cu mașinile lor Ion Caramitru și Dan Grigore. Dincolo de Albița (care e în graniță la noi), la Leușeni (care e la ei), ne așteptau Grigore Vieru (aflu că e după un infarct), Nicolae Dabija, un om din generația mea, care e și el pasionat de Dimitrie Cantemir, scrie versuri și conduce revista „Literatura și Arta”, corespondez cu el de ceva ani și Mihai Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, care e critic literar. Dabija m-a întrebat dacă nu vin și Mircea Dinescu și Ana Blandiana, dar eu nu știu nimic. Circulă ideea (de la Victor Crăciun citire) că noi și basarabenii am pus astfel, între unii și alții, „un pod de flori”. De altfel, e de remarcat că am și primit la graniță multe flori. Atâta vreme cât a existat, Liga a cultivat ideea „podului de flori” de peste Prut, care nu avea nici o finalitate precisă. Mă lipisem, în autobuz, de Harry Maiorovici, compozitor din Cluj, fost deținut la Auschwitz, de fel de la Sighet (coleg de școală, în copilărie, cu Wiesel, vânătorul de fasciști), care voia să facă un film pe versuri de Vieru. Mai era și Vasile Blendea (fotograf de artă), venit cu nevastă-sa, mult mai tânără ca el, subțire, simpatică și brunetă.

Când am ajuns la Albița (eram trei autobuze) ne aștepta o mulțime de lume. Erau și de la noi, veniți mai devreme și basarabeni. De la noi mai erau părintele Galeriu, pe care-l știam de la înmormântarea lui Mircea Scarlat (istoric literar, amic cu Țoiu, mult mai tânăr ca el). Era, de asemenea, părintele Bartolomeu Anania, oltean de fel, din Vâlcea, pe care-l știam de la BPT, fiindcă era și scriitor, ba chiar tradusese *Biblia* (*Vulgata*) din grecește, în versuri (cam artistic, Patriarhia ezita s-o tipărească). Pe urmă, veniți cu alt autobuz, i-am înâlnit la Albița pe părintele Vasile Țepordei, pe Leopoldina Bălănuță, actrița, soția lui Mitică Popescu, pe Gheorghe Cozorici, Ion Pudescu – șeful secției literare a TVR. Dintre basarabeni mai erau șefa Centrului de

Librării, Ecaterina Ghindă (dar la ei i se spunea Centrului, ca în rusă, Cartea), apoi Ion Ciocanu, tot poet, dar altfel cercetător și specialist în gramatică românească la Chișinău, Serafim Saka, bucovinean de fel, dar scriitor la Chișinău, unde se mutase, Pavel Balmuș, istoric specializat în familia Hasdeu, pe care-l cunoscusem la Muzeul Literaturii din București (unde Cătălina Velcescu, bibliotecara - la care găsisem filmele din arhivele rusești al lucrărilor lui Cantemir, recuperate de la Muzeul Româno-Rus și ținute cu grijă în sertarul propriu - era și ea basarabeancă și se știau demult). Per total, se pare că din România eram aproape 300.

După tot drumul gălăgios și obositor, la două și jumătate noaptea mă culcam într-o odaie de oaspeți a Consiliului de Miniștri, aflată la 2 km sud de Chișinău. Seara, la masă, Tudor Gheorghe ne cântase tuturor cu vocea, acompaniat de mandolină, *Basarabie, Basarabie/ Dorul meu de dincolo de Prut/ Basarabie, nici o sabie/ N-o să taie/ Tot ce-am început.* Câțiva actori au recitat versuri de Eminescu, apoi au recitat și părintele Țepordei, Ioan Alexandru, Victor Crăciun însuși.

A doua zi ne-am trezit târziu, pierdusem micul dejun de la hotel și am fost invitați la Uniunea Scriitorilor pentru o gustare. Era cam 9,30. Acolo am dat de un scandal uriaș. O parte dintre noi fuseseră cazați la un cămin de surdo-muți, plin de gândaci și nu mai voiau să se întoarcă acolo. Plimbând un pahar cu vin roșu, am vorbit mai mult cu Serafim Saka. Temerile lui – dar zicea că nu doar ale lui – erau ca nu cumva să se iște vreun război cu Rusia pe tema Transnistriei. Mi-a spus că se făcuseră arestări printre români (Ilie Ilașcu, Andrei Ivanțoc). Totul semăna – zicea el – cu Nagorno Karabach și începuse cam din 1989. Pe urmă ne-am dus cu toții să-i cazăm la o casă de oaspeți a Uniunii Scriitorilor, aflată la 30 de km de Chișinău, pe protestatari. Pe drum, Vieru și Cimpoi au cumpărat ceva de mâncare fiindcă plecam spre Orhei. Dar, de fapt, eram prea flămânzi și totul s-a mâncat de la Casa de creație. Când am luat-o spre Orhei era patru după amiază.

*

*   *

Locul cetății e foarte frumos. O mânăstire săpată în lutul dealului, iar deasupra am cules scoici din mezozoic. Am fost prin casele țăranilor și le-am împărțit copiilor cărțile aduse de la BPT. Băbuța la care am intrat avea cinci copii și paisprezece nepoți, toți duși pe la oraș. La ei câștigul pe zi-muncă era de 5-6 ruble, nu li se dau de la colectiv produse, au dreptul la 20 de ari pe lângă casă. Spunea că îi e foarte greu, fiindcă totul se scumpește continuu. Ne-am întors la 8 seara și scriitorii au fost invitați la Uniune la o masă. M-am văzut din nou cu Valentin Saka, dar și cu Andrei Burac. Cel din urmă m-a condus la hotel și pe drum mi-a spus: „Voi vă plângeți tot timpul că e greu. Nu vă dați seama că asta e șansa voastră de deschidere? Eu mă duc mâine la Tiraspol, cu încă patru inși, să mijlocesc o împăcare. Sunt lupte de stradă. Rușii au organizat gărzi muncitorești, inclusiv cu români și nu recunosc guvernul Moldovei”.

După ce am ajuns la hotel am vorbit la telefon cu Pavel Balmuș și Ecaterina Ghindă. În ziua următoare urma să mă duc la Institutul de Limbă și Literatură, unde lucra Balmuș, precum și în vizită acasă la doamna Ghindă, șefa Centrului de Librării.

*
* *

Pavel Balmuș m-a așteptat, așa cum promisese, la ora 9, în stația troleibuzului 12 de la Casa Presei. Pe drum mi-a spus că Tamara Ursu (care e fată de profesor universitar) refuză o discuție cu mine. La institut am cunoscut mai mulți cercetători, inclusiv pe fratele lui Ion Ciocanu, care era atunci directorul institutului. Le-am făcut pe scurt o prezentare a orientărilor momentului în literatura română de la noi și am vorbit despre editarea clasicilor români la Editura Minerva. M-am dus de acolo, tot cu Balmuș, la Editura Hyperion, unde am vorbit cu domnul Palladi, șef de secție pentru Clasici moldoveni. Mi-au spus că vor să editeze autorii români clasici și că aș putea să-i ajut trimițînd cărțile. Ne-am înțeles ca, în perspectiva venirii lui Dumitru Micu (momentan și director al Editurii Minerva) la Chișinău, cele două edituri să pună la punct un sistem de schimburi de carte. Am avansat ipoteza tipăririi lui Cantemir, dar nu s-au angajat prea ferm.

I-am telefonat doamnei Ghindă (de la Casa Scriitorilor, la bufetul căreia m-am dus să mănînc). A rămas să ne vedem la ora 15, chiar acolo. Am cunoscut o cercetătoare de la Muzeul Literaturii, pe nume Iulia Brânză. Ea făcuse investigații la mânăstirea Nicolski din Moscova, unde a fost inițial îngropat Cantemir, ca și la Dimitrovka, unde e pe cale să se organizeze un Muzeu Cantemir. Mi-a spus că Răileanu (de la Chișinău) are fotografii de la Dimitrovka, inclusiv ale bisericii făcute după proiectul arhitectonic al lui Cantemir și pictată cu vopsele pe care tot el le obținuse din minerale naturale.

Doamna Ghindă m-a invitat la ea acasă, să-i cunosc fiica și nepoții (care veneau special, fiindcă locuiesc separat). Pe soțul ei îl cheamă Lăcustă și e inginer. I-am schimbat 700 de lei moldovenești în lei românești și a rămas să ne vedem când vine la București. Seara, la televizor, am văzut ce jale era la București. Veniseră minerii, devastaseră Televiziunea și-i alungaseră pe cei din Piața Universității. Blamuș și Burac mi-au spus că doamna Ghindă nu e bine văzută printre scriitori, fiind o fostă stalinistă.

*
* *

Dimineața am fost la sfințirea monumentului (un bust) ridicat lui Eminescu în parcul orașului. Au slujit Buburuz (basarabean), Anania, Galeriu ș.a. Ioan Alexandru, care e religios, era în extaz. Au venit Mircea Snegur, președintele republicii, părăsind ședința Sovietului Suprem, apoi Mircea Druc, președintele Parlamentului, Ion Ungureanu, ministrul Culturii, Vieru, Cimpoi și toți ai noștri. Unora dintre noi li s-au decernat premii sau medalii ale Academiei de Științe a Moldovei. Eu am avut parte

de Medalia Dimitrie Cantemir, ceea ce era semnul că frații noștri de peste Prut ne urmăreau activitatea. Apoi a fost simpozionul dedicat lui Mihai Eminescu la sala Patria. Comunicările au fost: Stelian Dumistrăcel (Iași) – *Publicistica eminesciană*; Octavian Ghibu – *Două texte inedite ale lui Onisifor Ghibu despre Eminescu*; Vasile Dima – *Note despre Gheorghe Eminescu*; Vasile Țepordei – *Gonirea intelectualilor din Basarabia pe 28 iunie 1940*; Constantin Galeriu – *Spiritul religios al lui Mihai Eminescu*; Mihai Cimpoi – *Ce așteaptă Eminescu de la noi?*; Constantin Ciopraga – *Universalitatea lui Eminescu*; Grigore Bostan – *Eminescu la Cernăuți*; George Munteanu – *Eminescu despre firea românească*; Al. Husar – *Legăturile dintre Eminescu și generația pașoptistă*; Anania – *Drama sacră a lui Hyperion*; Dimitrie Vatamaniuc – *Despre munca la Ediția Eminescu – Opere complete*; Radu Cârneci – poemul *Basarabia* (al lui); Radu Negru (Iași) – *Fragmente dintr-o ontologie eminesciană.*

Pe când intram la simpozion, Nicolae Dabija mi-a pus în mână un plic cu o sută de ruble (rusești!), în contul colaborărilor trecute și viitoare. Așa că, după simpozion, am dat o raită pe la diverse magazine, dar pretutindeni poți cumpăra numai pe bază de buletin, deci numai dacă locuiești în Moldova. Și ei sunt arondați, ca și noi…

După amiază a fost la teatru spectacolul omagial Eminescu, dat de artiștii veniți de la București, împreună cu artiștii din Chișinău. După spectacol am avut parte de un cocktail unde am discutat mai mult cu Ion Ungureanu, ministru al Culturii de la ei, care vrea să facă o casă de Discuri compact împreună cu Electrecordul. Apoi am vorbit cu Vieru, care-mi zice „sora noastră”, pentru unificarea manualelor școlare și pentru un sistem de burse pentru învățători și elevi. Poate și pentru preoți. La plecarea de la petrecre Leopoldina Bălănuță a căzut pe scări, fiind destul de întuneric și și-a fracturat mâna dreaptă. Eu i-am găsit și i-am dus pantofii, iar Grigore Vieru și Mihai Cimpoi au dus-o la spital.

*
*   *

Azi am fost la Strășeni, într-un grup condus de Mihai Cimpoi. Am văzut un spectacol mediocru, dedicat tot lui Eminescu. Acolo am făcut în sfârșit cumpărturi, nu se cerea buletinul. Pe urmă am avut parte de o petrecere la iarbă verde, în timpul căreia, șezând pe un trunchi de arbore căzut, alături de Cimpoi, am vorbit despre critica literară, mai ales despre metode, iar el mi-a oferit o colaborare la revista „Nistru”, un studiu de o coală de autor, pe un subiect la alegerea mea. Pe drumul de întoarcere, doi scriitori de la noi, Alexandru Lungu și Vasile Vetișanu, cred că – mai nou – țărăniști, mi-au spus (trebuie că se afumaseră, din câte-mi amintesc amândoi fuseseră cercetători pe la un institut) că mă iubesc, deși înainte de ’89 am lucrat la CCES.

*
*   *

Am plecat din Chișinău la 7,30, fără să mâncăm, spre Cernăuți. Ne-am oprit la Casa Scriitorilor ca să ne întâlnim cu celelalte autobuze. Am văzut-o pe Leonida Lari trecînd în fugă ca să ne spună că ea vine în ziua următoare (dar n-a venit, credea că e urmărită de KGB). Am mâncat de prânz la Leoveni, sat bucovinean foarte frumos, plin de români, locul de baștină al poetului Liviu Damian (care a trăit și a murit la Chișinău). S-a citit o slujbă de pomenire la mormânt și tatăl poetului ne-a dat tuturor de pomană (a avut ceva sprijin financiar din partea Uniunii Scriiorilor din Moldova) la sala de nunți a comunei. Se strânsese lumea la gard ca la circ, să-i vadă pe românii din România. Erau înșirați, ca mărgelele pe ață, toți locuitorii satului: femei cu basmale înflorate și bundițe de miel așa cum văzusem în fotografiile echipelor lui Dimitrie Gusti făcute la Fundu' Moldovei. Bărbații purtau căciuli înalte și ciubote rezistente la noroi. Unii mîncau floricele și se uitau la noi fără să piardă nici un amănunt. Sub aceste focuri încrucișate ale privirilor ne-am așezat la mesele lungi, de scândură, pe care se răsfățau multe farfurii cu plăcinte din care ieșeau aburi. Ulcele de lut, cum avusesem și la Hanu' Ancuței înainte de a ieși din țară, așteptau să turnăm direct din butelcile de câte trei litri înșirate și ele direct pe masă. La început am închinat pentru pomenirea poetului, vărsând pe jos câte o picătură, iar Ion Alexandru a recitat o poezie de-a lui Liviu Damian și una de-a lui. Un lăutar local a început să cânte la scripcă doine de jale. Nu mult după ce am început să mâncăm, s-a ridicat și Tudor Gheorghe, care venise cu vioara lui, s-a apropiat de scripcar și au început să cânte împreună hore. Amândoi știau aceleași melodii. Lumea s-a luminat la față, s-au auzit voci mai vesele și clinchet de ulcele care se ciocneau. Tudor Gheorghe i-a făcut ceva corecții lăutarului din sat apropo de poziția arcușului și pe urmă l-a învățat o melodie oltenească. Eu am apucat una din farfuriile pline cu plăcinte și m-am dus la gard, unde le-am împărțit-o sătenilor, care se închinau și ziceau bogdaprosti! O femeie mai tinerică m-a zis: „Voi sunteți ca noi!" Ceea ce mi se părea evident și mie. Dar, la urma urmelor, cum crezuseră că eram?!

*

* *

Am ajuns la Cernăuți pe ploaie. În curtea casei lui Aron Pumnul s-a dezvelit un bust al lui Eminescu făcut de Ion Georgescu. Victor Crăciun ceruse aprobare de la Primărie să-l pună în fața liceului unde învățase poetul, dar n-a primit (Cernăuți e în Ucraina), fiindcă acum liceul e de limbă ucraineană. Anania, Galeriu, Țepordei și doi popi locali, români, au citit o slujbă în curtea casei. Vieru și Cimpoi au tremurat, ca noi toți, în ploaie. La urmă am cântat cu toții *Hora Unirii*. Românii din Cernăuți cântau cam cu frică, dar cântau!

Ne-am dus apoi să vedem liceul unde fusese elev Eminescu. Autobuzele noastre au fost precedate de echipaje de miliție. Am intrat în clasa unde stătuse cândva Eminescu. Pe perete, în spatele catedrei, era un portret mare al lui Lenin, iar profesoara, care era rusoaică și se afla la oră, nu pricepea ce căutăm. La Cancelarie

însă era amenajat un mic muzeu cu ediții românești și basarabene ale operelor lui Eminescu. Vatamaniuc a lăsat o ediție de *Opere Complete*, pentru care bibliotecara școlii ne-a mulțumit.

Inițial Victor Crăciun ceruse să stăm două zile la Cernăuți, dar nu obținuse aprobare decât pentru una. Ni s-au permis două ore de plimbare liberă prin oraș. Toate clădirile pe care le-am văzut fuseseră extrem de solide, în stilul austro-ungar al finalului de secol XIX, dar acum erau nereparate, unora le lipseau colțuri, ori stucatura exterioară. Totul era însă curat și ținut, pe cât se putea, în picioare. Pe străzi vedeam drapelul Ucrainei. Am dat de o piață mare, cu acoperiș deasupra și am intrat în ea. Prețurile erau mai mici decât la Chișinău. M-am uitat roată la tarabele aflate de jur împrejurul meu și m-am îndreptat – să zici că nu există telepatie! – către una în dreptul căreia ședea un țăran destul de în vârstă, în fața unei movile de mere roșii. L-am întrebat direct în românește: „De unde ești?” iar el mi-a răspuns: „din Bănila pe Ceremuș”. Bănila și Banlieux sunt toponime cu aceeași rădăcină lingvistică, proiectează două margini de areal care fusese cândva tracic. Nu știam unde vine Bănila, el mi-a spus că e chiar pe granița cu România și că mai are neamuri în Bucovina românească. Până prin 1950 îi lăsaseră, de Paște și de Crăciun, să se vadă toți cu toți. Dar pe urmă, nu. Însă îi vedea pe ai lui când ieșeau la cosit fânul și, era sigur, și ei îi vedeau pe ceilalți, de la Bănila. Uneori își făceau semne cu pălăriile. Așa e viața. Omul părea împăcat cu ceea ce li se întâmplase. Vorbea românește foarte curat, fără nici un fel de accent. I-am spus și eu cum am ajuns acolo, de unde vin. A roșit. Nu se așteptase. Credea că sunt de pe undeva, din satele românești de-acolo. De emoție, mi-a dat patru mere mari, trebuie că erau peste kilogram. Eu i-am dat o insignă românească scoasă pentru Centenarul Eminescu.

La București am aflat că era încă destul de rău. Se dăduse foc Televiziunii și sediului Poliției Capitalei, iar minerii veniți din Valea Jiului încercaseră să-i oprească pe incendiatori. Oricum, totul a fost oprit cu un desant de parașutiști (de-a noștri).

Am mâncat la 10 km de Cernăuți, la un han (cam ca al Ancuței) și s-a anunțat constituirea Societății Literare Mihai Eminescu de către Ilie Zegrea de la Cernăuți, care devenea președintele ei. Am aflat însă că sufletul societății fusese profesorul Levițchi de la Cernăuți. M-am gândit că ar fi bine ca asociația să primească o donație de cărți de la Editura Minerva și i-am luat adresa și telefonul.

*

* *

Seara, la restaurantul hotelului, ne-au dat friptură de porc (multă) și cartofi prăjiți, vin roșu și apoi plăcinte cu brânză. Evident, nu se putea mânca tot. Am întrebat-o pe fata care ne servea de ce nu dau seara ceva mai ușor, un cașcaval pané, un scrob de ouă. I s-au lărgit ochii. N-auzise. Pesemne nu știa cuvintele românești. Dar mi-a spus că bine-ar fi să le dau eu lor ceva rețete românești, ca astea două, fiindcă vor și ele să știe... M-am dus la bucătărie, erau patru fete, le-am

spus despre supa de pasăre cu găluște, despre supa de ciuperci, despre sufleul de fasole galbenă și despre cașcaval (la capac și pané). A trebuit să amestec româna cu rusa, una din ele, care-și lua și notițe, nu prea pricepea românește. Le-am dat cantitățile pentru câte o porție. Se bucurau!

*

* *

A doua zi dimineața, pe la 9, ne-am încărcat cu toții în autobuze și am plecat spre țară. Vameșul român ne-a povestit ce mai știa despre întâmplările de la București. Am dormit o noapte la Suceava, la hotelul Arcașul, unde eu m-am ilustrat, la cină, dansînd Kalinka împreună cu pictorul Achițenie.

Odată cu întoarcerea la București am văzut în ziarul „Cuvântul", al Partidului Țărănesc (nota bene, fosta „Viața studențească"), condus de Radu Țeposu[157], din 2-8 octombrie, o notiță în care se spunea că excursia noastră a fost o călătorie „de bișniță" făcută de Pro Basarabia și Bucovina. Identică,notița a apărut și în nr. 2 din „Dreptatea literară", sub semnătura lui Barbu Cioculescu (fiul lui Șerban C.), Gh. Grigurcu și Petre Stoica (poeți, deveniți țărăniști). Dar ceea ce scriau era limita superioară a țărănismului lor. Limita mai de jos era pur și simplu înjurătura grosolană și fără perdea. Nu mi se părea că vor avea succes, per total, ca partid, cu asemenea adepți.

21 iulie

Am primit o scrisoare de la P. Ș. Năsturel, mare specialist în bizantinologie, aflat la Paris, a lucrat la Institutul Bizantin, care ține de Université Sorbonne IV. Locuiește pe Malakoff. A primit pe 7 iulie cartea mea despre Cantemir. L-am cunoscut grație lui Paul Cernovodeanu, reputat medievist, devenit director al Institutului Iorga după 1989 și cred că mai ales a fratelui lui, Dan Cernovodeanu, heraldist, care trăiește tot la Paris, dar eu l-am cunosut aici, la institut (și el mi-a făcut genealogia numelui după tată). Tatăl fraților Cernovodeanu a fost din cercul regelui Mihai. Năsturel e din familia marelui Udriște Năsturel, în principal diplomat al Țării Românești, a cărui soră, Elina, a fost soția lui Matei Basarab. Ucraina, la care se referă P. Ș. Năsturel, era în fapt Bucovina de Nord, Tâmpescu era G. Călinescu:

Dragă doamnă Țarălungă,

Cum m-am uitat alatăieri la filosofia dumneavoastră, v-am identificat pe loc, înainte de a vă citi scrisoarea din 7 iulie (care a venit doar să întărească ce citisem!)

---

157 Radu G. Țeposu (1954-1999), critic literar, născut lângă Brașov. A absolvit Filologia la Universitatea din Cluj. Echinoxist, optzecist. A fost redactor la revistele „Viața studențească", „Flacăra" și „Amfiteatru", iar după 1989 a fost director al revistei „Cuvântul", de orientare țărănistă. A părăsit Bucureștiul pentru Baia Mare, oarecum inexplicabil și a murit, tot inexplicabil, la 45 de ani.

Cred că simpatia și prietenia ce s-au înfiripat între noi în lunile din urmă lămuresc această ghicire!

Am primit, să fie o lună de zile, cartea poștală din Chișinău, pe lângă itinerarul dumneavoastră mi-ați scris așa de frumos că m-ați dus și pe mine în Basarabia și Ucraina, visam noaptea, cu gândul, chiar cu gândul, căci niciodată nu am ajuns acolo. Dar într-un text despre Piatra, m-am referit parcă la nedreptul hotar, iar altădată, călătorind pe Durău, am privit revărsarea Prutului, malul de dincolo și orașul Reni. Nu-mi vine a crede că aș putea muri înainte de a fi pășit pe pământurile noastre care, cu ajutorul Celui de Sus, vor fi curând restabilite!

Eu sunt un păcătos, v-am făgăduit din lucrările mele, fiți sigură că luni îmi voi îndeplini făgăduiala. Pricina zăbovirii o ghiciți: tot ce s-a petrecut în lunile din urmă. Din ce am și aflat la sediul Comisiei Franceze, mi-a apărut în țară, tot luna aceasta, un articol despre etimologia cuvântului cuțovlah, dar mie mi-e rșine să vă trimit lucrarea deoarece am avut, cu acest prilej, și unele aprecieri dușmănoase la adresa grecilor față de români, cu multe lucruri „repudiate" (e puțin zis) și din toponimia veche românească. Publicația în care s-a tipărit întâi are toate calitățile folclorului și s-a socotit că rușine nu-i a se vorbi pe șleau! Și numai în urmă am încheiat lucrarea (în octombrie), dedicată profesorului meu, Elan, pe care poate îl cunoașteți... Am trimis la câțiva, și prietenului Paul Cernovodeanu. Poate vi-o arată dânsul, iar dacă nu vă veți rușina prea mult – știința e știință – o să-mi spuneți ca să v-o trimit și Dv.!!!! Toate acestea vi le spun (deocamdată îndrăznind) pentru că doriți, lucru firesc, să mă cunoașteți mai bine.

Precum v-ați dat prea bine seama, m-am amuzat cu gândul la călătorii, sine die... Socot însă lucrul trist: face parte din cusururile mele! Tare am râs de romanele lui ... Tâmpescu... Ce nu fac oamenii pentru a se pune în lumină și a se cățăra cât mai sus! Bine că nu s-a ocupat și de mine! Că cine știe ce profeții aș avut și eu... Așa cum sunt, nu risc nimic pentru mine, dar pot să fiu încă de folos pe tărâmul științific. „Tornada" o să treacă și peste cei care bat „câmpii" și va rămânea, istovită de toate, dar însănătoșită, întremată, România noastră de totdeauna, cea a moșilor strămoși.

Șase luni încă, un an, hai doi și vă voi vizita la București. Trebuie însă lichidate urmele comuniste și uite că neghina e încăpățânată.

Ieri, cu soția mea, ne-am bucurat de „tinericii" noștri. Fetița s-a întors de la mare, unde stătuse cu cealaltă bunică și apoi cu mama ei, iar fiul nostru s-a dus și el câteva zile acolo, ca să le aducă înapoi la Paris. Trenul a avut o mare întârziere: se stricase locomotiva. Nepoțica s-a arătat nespus de fericită că o așteptam la gară! I-a sărit de gât Tamarei (soția mea) și s-a agățat tare, nemaivrînd să se dea jos. Drept care a trebuit s-o ducă în brațe până afară. Împlinește 3 anișori luna viitoare.

O întrebare îmi vine: cum oare vă descurcați cu scrisul meu necitet? Ce clar este al Dv.! Ar trebui, mi-o spun toți, să bat la mașină. Bat prost însă, literele se încalecă, mai sar cuvinte la scris sau scriu împreună câte două-trei. Se vede că nu am cântat

la pian!!! Pe când scrisul de mână îmi este mai firesc, plăcut chiar (deși stiu ce ce chinuri îi așteaptă pe cei ce se vor căzni să mă deslușească). Tot ce pot face este să vă cer iertare! (Pentru paleografia mea vă poate ajuta domnul Cernovodeanu, că s-a învățat de 20 de ani de când îi tot scriu!)

O rugăminte: ce credeți că aș putea face pentru basarabenii noștri? Aș dori să le trimit lor din lucrările mele. Dar nici nu cunosc adresa Academiei sau a Institutului de Istorie. Acolo însă n-or fi cumva ruși care le-ar arunca la gunoi? Treaba e să ajungă în mâini de români. Ajuați-mă, vă rog, să-mi împlinesc dorința. Merită, dar s-au amestecat, deși sunt acum foarte activi pentru Unire.

Vă las. E foarte cald și mai am scrisori de făcut. Aș vrea să și rânduiesc masa de lucru încărcată de toate hârtiile pe care le-am răspândit.

Soțului Dv. complimente, vă rog.

Cu sărutări de mâini de la bătrânul Dv. proaspăt prieten,
P. Ș. Năsturel

3 septembrie

Sper să-mi fi câștigat în suficientă măsură echilibrul interior, să mă fi detașat de cotidian atât cât să pot începe să scriu sine ira et odio.

Mai întâi, după decembrie 1989, am resimțit o mare pressiune, Pleșu fiind numit ministru al Culturii. Mă știa bine, via „Viața românească”. Dar și eu pe el. E unul din preferații Germaniei Federale. El, Liiceanu și toți ceilalți care-și spun „școala lui Noica” și au avut burse Humboldt. Am fost deci trimisă înapoi la Editura Minerva, la colecția Biblioteca Pentru Toți, unde în aprilie am devenit șefa colecției. Acum, în ordine:

- Ministerul pe care l-am lăsat în urmă a păstrat în bună parte structurile și oamenii dinainte, inclusiv cei veniți cu șefa lor, Lenuța Doxănescu de la Cenzură (Direcția Presei). Au fost dați afară doar cei cu mintea mai clară, nu și cei care pot fi manipulați și nici măcar nu pricep ce (li) se întâmplă. Precis eu va trebui să fiu victimizată foarte serios, de tot felul de licheluțe și cariericști literari, inclusiv Ileana Mălăncioiu, nu mai zic de Eugen Simion, care își vor face astfel o viață de glorie (intelectuală, evident!). O, Brave New World... Și în cartea lui Huxley tot Serviciile îi conduceau… Ea însăși, această Lume Nouă a noastră, nu va putea înainta prin timp prea mult cu astfel de falsuri... Și tare mă tem că, după ce am asistat la o prăbușire sistemică, o să mai asist la una…

La editură director e profesorul Dumitru Micu, cel care mi-a dat un referat la teza de doctorat. Dar editor nu e, luminătorul va fi Tiberiu Avramescu, redactor șef în locul lui Vârgolici și fostul meu șef de la BPT din primul an de serviciu. Omul lui Mihai Șora, adică al lui Söros. Dar ce repede merg lucrurile! Gândite cu mult înainte, cum s-ar zice… E de menționat că Tiberiu a fost detașat până la 1 septembrie la Ministerul Culturii, la recomandarea lui Mihai Șora (despre care se spune că ar fi

luptat în Războiul Civil din Spania de partea stângii, a fost ministru al Culturii în socialism, pe vremea lui Gheorghiu Dej, nevastă-sa și fiică-sa trăiesc în Germania Federală)...

Nici nu credeam că o să mai ajung vreodată la BPT. Locul mi-a fost simpatic de la început... Pesemne, ca și în cazul revoltei de la Budapesta, din 1956, și aici situația post-revoluționară a fost negociată între părți, iar rușii au pus drept condiție a retragerii faptul că aceia care fuseseră implicați în viața țării în socialism să nu pățească nimic. Parcă ce, Pleșu și școala lui Noica, pățiseră ceva înainte de 1989? La editură am fost bine primită, dar, evident, Ileana Mălăncioiu – uite că ajunseră și poeții la preț (Dinescu a devenit președintele Uniunii Scriitorilor și nici n-a trecut prin învățământul superior, are doar liceul) – mi-a dedicat un număr mizerabil din „Viața românească", 2/1989... Vorba lui Ilie Verdeț care fusese la partid înainte de 1989, iar pe când se făcea primul guvern provizoriu post-decembrist, la care el participa cu credința că, în fond, venise și peste noi gorbaciovismul, a protestat cu vorbele: „Păi dacă o să-i lăsăm pe poeți să conducă totul, o să mâncăm poezii!" A, a mai fost ceva. Fosta mea colegă, Adriana Bittel, poetă și ea, mi-a spus că ar trebui să nu mai public, ca semn că mă rușinez pentru viața mea trecută... Ea, care e comnata Martei Bittel, fosta mea colegă de serviciu de la CCES, n-a sfătuit-o pe cumnată-sa același lucru... Noroc că noii veniți au tupeu, că altceva nici nu prea au. Ce ți-e și cu fierea din om... Cred însă că, așa cum n-a fost în stare să publice până acum, n-o să fie în stare s-o facă nici de acum înainte. Pe mine mă uimește doar că, unde n-au făcut nimic toată viața, acum li se pare că sunt valorile supreme ale nației... Chestia asta cu „rușinea" vine de la Grupul pentru Dialog Social, vezi Liiceanu, pilotat de Monica Lovinescu de la Europa Liberă. Și când colo, ei sunt doar niște hoți care au făcut pe numele lor (personal!) tot patrimoniul (socialist) al Editurii Politice. N-ar trebui să zică cineva, față de ei, cuvântul Rușine! După insuccesul din mai, când Liiceanu s-a autopropus președintele țării, au mai tăcut. Dar altfel, au o impertinență… La fel și Octavian Paler, fost membru al CC al PCR, cel pentru care Geta Dimisianu și-a părăsit bărbatul, zburat de la „România liberă" pentru extremism de tip țărănist. Ziarul „Dimineața" l-a numit agent CIA, în vreme ce adepții lui Noica ar fi agenți germani. Se reorientează, cum s-ar zice… Atât despre reacții.

*

* *

La BPT, care face anul acesta 95 de ani de existență, am inițiat un program pe literaturi (din 36 de țări) și un catalog nou. Am trimis la tipar primele titluri ale colecției pe anul acesta. O să scriu despre cărți pe măsura aparițiilor. Am luat legătura inclusiv cu oameni din emigrație (Sorin Alexandrescu, P. Ș. Năsturel, Eugen Lozovan, Viorel Roman). Apoi cu basarabeni. Aș vrea să-l public pe Ion Druță și să scot o antologie de proză basarabeană contemporană. De asemenea, l-am adus la

Editura Minerva pe directorul Editurii Hyperion din Chișinău și sper să putem, în ciuda blocajelor oficialităților, să scoatem cărți după un plan comun, în beneficiul ambelor părți. M-am înscris în Uniunea Ziariștilor Profesioniști (post-revoluționară, cum crede Ion Iliescu) în calitate de membru fondator. În iunie am fost la Chișinău și Cernăuți, cu Liga de Prietenie a Românilor de Pretutindeni (afiliată MAE).

Vladi a devenit decan al Facultății de Automatică (pe care a înființat-o) de la Universitatea din Craiova și a fost plecat câte două săptămâni în Belgia și Italia, în schimburi de experiență.

Nici unul dintre noi nu s-a înscris în vreun un partid și cred că nici n-o s-o facem.

Am fost în vacanță în iulie în Munții Semenicului, la Poiana Mărului. Dar n-am făcut decât să dormim.

Am făcut Editurii Enciclopedice o ofertă pentru o antologie de texte pe problema integrării europene a Balcanilor și a României. Nu mi-au răspuns, cred că nu prea le mai arde de scos cărți, redactorii încearcă sa facă bucăți editura și să împartă bucățile între ei, ca persoane fizice.

*

*   *

Am făcut cu Radu Cârneci și Magda Cârneci (care semnează Magdalena Ghica) o editură nouă, numită Orion. A mea a fost ideea, eu i-am desenat sigla (un arcaș stilizat - săgetătorul Orion) și i-am făcut primul proiect de plan. Toți trei am pus banii în mod egal, eu – în principal – pe cei primiți pentru publicarea monografiei despre Cantemir. Primul titlu apărut a fost al meu: Am scris un mic roman științifico-fantastic, *Intâlnire de gradul X* (inițial îi spusesem *Planeta cenușie*) și l-am semnat cu pseudonimul Koster del Rey. Nici Cârneci nu s-a prins. A trebuit să-i spun. Poeți! Și el și fiică-sa...

Continui să fiu în comisia literară a Electrecordului.

*

*   *

Săptămâna viitoare plecăm, eu și Vladi, într-o excursie la Istanbul. In fond, este fostul Bizanț și locul unde Cantemir a trăit 22 de ani.

Cartea despre Cantemir am început s-o trimit din primele zile ale lui ianuarie. Am dat 80 de exemplare. Am avut feed back din străinătate în martie și aprilie (mai sus am pus câteva scrisori, care au pe ele data trimiterii). Din țară absolut nimic. Toți se ocupă de politică: înjură ce-a fost, ca și pe toți cei din afara propriei formațiuni și consideră că asta e suficient pentru a se promova fiecare pe sine.

10 septembrie

Am fost la Istanbul cu o firmă de turism proaspăt înființată, Diana Holydays. Plecarea a fost cu autobuzul (nr. 31 – B – 995), din fața hotelului Negoiul (de două stele), nu departe de Facultatea de Arhitectură. Era o mulțime pestriță, e cert că nu

făceau o călătorie turistică, ci una de negoț mărunt. Mai toți erau nerași și negricioși și târau după ei nenumărate papornițe. La vamă am dat de Edi Rădăceanu cu fiul lui, mergea tot la Istanbul, dar prin altă agenție.

Am avut dreptate în ce-i privește pe călătorii din autobuz. Majoritatea au râs de noi toată săptămâna fiindcă nu ne-am dus să „facem bani", ci să-i cheltuim. Iar din „văzut" n-ai cu ce să te alegi... Cred că intrăm (am și intrat) într-o lume care va disprețui profund cultura. Majoritatea nici nu par să știe carte. Iar faptul că împotriva oricărui actant cultural (cât de cât cultural) e îndreptată o mulțime de analfabeți negricioși, spune ceva despre bătălia identitară care va urma și despre faptul că vor fi produse și manipulate faliile între categoriile nu sociale, ci mai degrabă profesionale și identitare. Noii comercianți (oameni de afaceri) de azi sunt (foarte mulți) hoții de buzunare de ieri.

Astfel, de la prima oră a călătoriei, o tipă grasă cu fustă lungă a cerut fiecăruia din autocar câte 200 de lei, chipurile „pentru șofer și ghid". Pe noi, care am refuzat să dăm, ne-a privit strâmb. În Bulgaria ar fi trebuit să oprim o jumătate de zi la Burgas, conform pliantului și ne gândisem să luăm un taxi ca să facem turul orașului. Dar nu, s-a renunțat la acest itinerar ca să ajungem la Razgrad, în piața orașului, unde au fost cumpărate de către cei cam 20 de „afaceriști" tot felul de mărfuri ieftine (Vladi le zice „mardale") ca să fie vândute la turci. Era vorba, în principal, despre țigări Marlboro falsificate (cam fiecare om a luat 50 de cartușe, cam 20 de sticle de whisky, falsificat și el). Noi am cumpărat două iaurturi bulgărești, două cornuri, o pâine, ½ kg de brânză topită și 100 gr de alune, ca și două ciocolate, totul în disprețul colectiv. Le-am cumpărat pe leva, fiindcă schimbasem în vama Giurgiu 100 de lei pe leva.

La granița turcească era noapte demult, vameșii au taxat cu bani în plus pe cei cu mărfuri mai multe. Poate aveau și ei „dreptul lor", cine știe. Tipa care părea să coordoneze grupul de cam 20 de „negustori", am aflat că o chema Ioana Mihai, ne-a pretins să fim taxați (5 dolari de fiecare) în rând cu ceilalți, ceea ce am refuzat din nou. Ne-au amenințat (afaceriștii cei negricioși) că ne dau jos din autocar, dar n-au îndrăznit să treacă de amenințări.

În sfârșit, pornim din nou la drum spre Istanbul fără să fi dat (noi doi) bacșiș. Ne-au verificat bagajul, nu aveam mărfuri și nimic altceva interzis. Drumul, de când am intrat în Turcia și până la Istambul, a fost lung de 300 km. Am trecut prin orășele pitorești, în stil absolut oriental, cu prăvălioare dese și viu colorate, doar că noi moțăiam. Abia când am întâlnit, în dreapta, Marea de Marmara, albastră și cu valuri mici, ne-am mai trezit. Stațiunile se țineau lanț. Aici fusese cândva Bithynia tracică, mare putere după căderea Imperiului Hittit. Theodor T. Burada, care a vizitat locul, îi numește pe valahii de aici pisticoși... Pistacchio este, în italiană, miezul din sâmbure. Între altele, am trecut pe lângă Silivri (Sylibria). Am ajuns la hotelul Meridyen, în Aksarai, în partea veche a orașului – fostă bizantină – pe la 3 d.a. Am

mâncat și ne-am dus să facem o scurtă recunoaștere a locurilor de vizitat. Am văzut bazarul de covoare (toate cu motive geometrice, ca la noi, dar asta li se trage de la istoria locului, în principal de la civilizația frigiană – tot tracică în substanță – care avea o artă fabuloasă, geometrizantă. Îmi amintesc că Ataturk, cel care a făcut să dispară Imperiul Otoman și a instaurat republica, valah din Salonic după mamă, a ras marele cimitir otoman al Istambulului și a edificat pe locul lui um mare muzeu de covoare (ca acestea). Am mai văzut un bazar de haine și unul de cărți (noi și vechi, adică librării și anticariate).

Seara am chemat în cameră un telal pe care-l văzusem în holul hotelului (chiar voise să-mi ia din mână hanoracul cu gând să-l cumpere) și i-am vândut o fustă, un pulover și o vestă de lână, toate tricotate de mine, cu 20.000 de lire turcești.

*

* *

Azi dimineață ne-am dus la bazar (o mare piață acoperită, unde se vinde și se cumpără orice, dar cele mai spectaculoase sunt magazinele de bijuterii din aur și argint) și am vândut, cu 10 mărci, serviciul nostru de tort, absolut nefolosit, din cristal de Bohemia turnat, fără vreun model. Toată țigănimea din București era acolo și vorbea românește...

Apoi ne-am dus să mâncăm și să vedem moscheea lui Ahmed I (numită și Moscheea Albastră). Se află aproape de fostul Hipodrom bizantin, unde am văzut un stâlp din bronz, făcut din trei șerpi încolăciți, despre care știu că a fost adus de la Atena, unde era un simbol mitologic al triburilor de pelasgi care se uniseră într-o ligă. Moscheea e concepută ca o replică la Sf. Sofia, semn indubitabil al puterii otomane de imitație, deoarece Catedrala Sf. Sofia era bizantină, fusese ridicată de împăraul Justinian, zis Legiuitorul (după *Pandectele* lui s-au făcut și codurile medievale românești) din tribul tracic al taúrilor. În interiorul moscheii albastre predomină culoarea azurie, atât la faianță, cât și la vitralii. E o invocare tăcută, dar clară a Islamului, cel care se bazează pe calendarul lunar (cornul Lunii e și simbolul lui Allah).

Pe urmă ne-am dus la Sf. Sofia. Am intrat și mi-au sărit în ochi, de departe, cele câteva mozaicuri creștine (Fecioara Maria cu pruncul mai ales) rămase neacoperite. Aya Sofia e muzeu, nu lăcaș de cult musulman. Am văzut, undeva în stânga, pe la jumătatea sălii mari, o ușă de fier, ghintuită și deschisă. Am intrat, ferestrele care dădeau afară aveau obloane groase, de lemn, printre scânduri se strecura lumina soarelui și dansau firicele de praf. După ce mi s-au obișnuit ochii cu penumbra, am văzut, rezemate de pereti, mozaicurile vechii catedrale bizantine, decupate fiecare, asemenea unui covor, dar întregi. Fiecare mozaic avea cel puțin opt chenare cu arabescuri diferite (nu erau două la fel), iar personajele (sfinții) aveau musculatura vechilor modele antice grecești. Doar fețele lor erau hieratice, nemișcate, așa cum sunt până azi în iconografia bizantină. Pietrele mozicurilor aveau culorile lor naturale, bazate pe oxizi, nu era nimic vopsit: alb, galben, roșu, negru, verde, maro.

Pentru icoane bucățile de piatră erau de mărimea unei jumătăți de unghie, iar pentru mozaicurile de podea mărimea fiecărei bucățele de piatră era de 2-4 cm. Pentru podea mozaicurile, și ele cu câte opt chenare, dar florale, nu aveau sfinți, ci animale simbolice, cum avusese și Poarta Babilonului. Era ca și când toate fostele religii ale Asiei Mici, care ți se așterneau la picioare cu toate simbolurile lor, s-ar fi supus noii religii creștine ridicată pe verticală. Întregul trebuie să fi fost o minune a creștinismului timpuriu. În interiorul moscheii s-au păstrat coloanele originare de marmură de Prokonessos (în Marmara) ale Sfintei Sofia, cu basoreliefurile care mărgineau chenarele fiecărui mozaic cu sfinți văzut de mine în anexa de alături. Basoreliefurile continuă chenarele mozaicurilor, culorile marmurei sunt alb-cenușiu sau alb-roșiatic (nu degeaba Marea de alături, fost lac tracic, se numește de Marmara – adică de marmură – acolo sunt numeroase cariere și azi). Centrarea sfinților în atât de multe chenare este un indiciu al concepției de fond asupra primului creștinism: de la Dumnezeu și sfinți (vorba lui Ion Barbu din *Isarlîk*: „de foarte sus, din polul plus”, ca în vechile mitologii indo-asiatice) mereu mai departe, către mulțimile de oriunde, de la vocea propovăduitorului, mereu mai departe, până devine un ecou abia perceptibil, în piatra care ni-l transmite înghețat prin timp. Față de fostul altar, muezinul de azi predică într-un loc diferit, fiindcă el nu se ghidează după Soare răsare (zeul de început al umanității și locul de unde se ivește Dumnezeu), ci după Mecca. Îmi amintesc că Dimitrie Cantmir a mai văzut Aya Sofia în întregul gloriei sale, mozaicurile încă nu fuseseră acoperite, deoarece Ahmed al III-lea era cretan (și creștin) după mamă. Cantemir descrie acest interior în *Istoria Imperiului Otoman*.

Ne-am dus apoi la Suleymnaie, făcută chiar de Ahmed al III-lea, născut dintr-o mamă cretană, cumva amicul lui Cantemir, cretan fiind și Ieremia Cacavelas, primul dascăl al moldoveanului. Acolo au fost aduse și așezate la intrare cele patru coloane de porfir monolit aduse de la palatul lui Constantin cel Mare (descrise de Cantemir în *Istoria Imperiului Otoman*), fiecare cu o nervură centrală în mijlocul pietrei roșii, translucide. Porfirul este piatra cel mai greu de sulptat și de șlefuit. Vitruviu scria, în tratatul său, *De Architectura*, că lumea cunoștea o singură metodă de prelucrare a porfirului: cu dălți de fier călite în sânge de capră. E de știut că, pentru antici, capra a fost un animal totemic, al originilor identiare, coarnele ei lungi aminteau de capra din Himalaia. Cât despre Constantin cel Mare, familia lui era originară de la Sirmium, cândva în Dacia Ripensis (azi Banatul Sârbesc).

Am apucat să vedem și Topkapî, absolut considerabil prin proporții și prin adâncimea proiecției pe care o realizează asupra civilizației otomane. În interior (intra muros!) se află mai multe muzee. Când intri, treci pe lângă dispozitivul de pază al eunucilor, care-și desfășurau activitatea în dosul unor mari vitrine de sticlă, fiecare într-un fel de chilie dotată cu perne pe care ședeau și măsuțe joase, pentru cafea și dulciuri. Văd pe perete iataganul din dotare. Dar oare cum ieșeau? Pe unde?

Vedem muzeul de covoare, cel de porțelanuri (în principal chinezești, dar și cu motive turcești, mai exact persane). Civilizația otomană a avut-o mereu în fundal pe cea persană. De altfel, limba administrației otomane n-a fost turca, ci, după cum scria Cantemir, persana.

O secțiune aparte a muzeului de porțelanuri e dedicată vaselor de bucătărie, în principal din bronz sau aramă, extrem de fin incizate și elegante ca niște amfore. Există și un muzeu al costumelor otomane, cu o secțiune de costume pentru copii și alta pentru veșminte de Curte. Moda era extrem de rafinată, mătasea chinezească și catifeaua se aflau la mare cinste, dar și pânza topită, care avea origini locale, de pe vremea Bithyniei. Mai era un muzeu al ceasurilor (de influență europeană), unul al armelor otomane (de notat că săbiile erau curbate, nu drepte, ca acelea europene), unul de manuscrise (ale sultanilor, care, mai toți – model bizantin – au făcut studii în stil antic și au scris cărți) și cărți rare (modelul achiziționării cărților rare e persan, Biblioteca dinastiei Samanizilor, care a intrat apoi în fondurile Bibliotecii din Alexandria, a cuprins manuscrise și documente aproape de la începuturile apariției scrierii pe Pământ, inclusiv dravidiene).

Mai erau un muzeu al bijuteriilor de Curte și unul de sticlărie și cristaluri. Am vizitat apoi haremul, ca să pricep tot ceea ce însemna el ca mentalitate și stil de viață. Mama sultanului (Sultana Validé) coordona toate femeile din harem, judeca diferendele dintre ele, o alegea pe aceea care să fie prima preferată a sultanului – cea care-l dădea pe urmașul la tron și avea grijă de garderoba, coafura, bijuteriile tuturor. Ea locuia în ceea ce s-ar putea numi azi – ca suprafață – un apartament de 3 camere la bloc. Surorile sultanului aveau și ele astfel de apartamente, dar puteri cu mult mai mici, fiind ajutoarele Sultanei Validé, după cum considera ea. Nici una din încăperi nu poate fi vizitată de turiști (creștini în principal), ci doar văzute din prag, deoarece asta ar încălca flagrant codul musulman de conduită, care ferește femeia (și tot ce are ea) de ochi străini. La neamurile turcice, în general migratoare, femeile trebuie să fi fost foarte rare. Abia dupa stabilirea în Asia Mică s-a format o balanță normală, datorită localnicelor. Am văzut bucătăria și sala cu oglinzi (care nu e de dans, ci de mese!), salonul unde venea cadâna care fusese chemată la sultan, ca și curtea interioară, în pantă, pavată cu bolovani de râu, ca niște sfere mici. Cadânele aveau fiecare o singură cameră, cam de 3 pe 4 m, cu baia la capătul șirului de odăi (baie turcească – apa caldă și cea rece veneau pe conducte separate și se amestecau în vană; în Bizanț și în Imperiul Roman fusese la fel; doar că aici era un vas special pentru baia de picioare – ca la sciți – și altul pentru baia de șezut, obligatorie de 5 ori pe zi la musulmani. Aveau săli de masaj dotate cu uleiuri parfumate). Odăile aveau două uși: una da spre coridor și una spre galeria cu stâlpi de lemn (ca la noi la țară), unde cadânele trebuiau să iasă – fiecare în dreptul stâlpului său, pentru identificare, ori de câte ori trecea sultanul prin curte (haremul

fiind la etajul 1, galeria da spre curtea interioară). Tot în harem existau, pentru lecțiile cadânelor, o sală de dans și una de muzică.

După Topkapî, pe o stradă și ea în pantă, destul de ascunsă de trecătorii grăbiți, am dat de Muzeul Național de Arheologie. Acolo am înțeles cu adevărat ce însemnase cu adevărat imperiul. Nu doar cel otoman, ci preluarea de către otomani a fostului Bizanț, ca și preluarea de către bizantini a perimetrului hittit. Acolo erau prezente toate fostele glorii imperiale. Am văzut stema cu vulturul bicefal, ale cărei origini erau hittite, fiindcă imperiul avusese două mari componente umane : hatti și hittiții (nesili, în limba proprie). Erau sacofage nenumărate, săli întregi, inclusiv din perioada romană a Egiptului. Dar, mai presus de orice, am văzut sarcofagul lui Alexandru Macedon, din marmură albă, sculptată, tronînd singur într-o sală, ca și cum mitul lui ar fi fost înconjurat de tăcere. Pe sarcofag erau scene de bătălie, personaje contorsionate precum Laokoon, stilul era cel antic, grecesc, am zărit inclusiv câțiva frigieni căzuți, purtînd pe cap căciulile lor mithraice (ca și căciulile de tarabostes daci, ca și căciulile portului popular de azi de la noi, din Sicilia ori din Cataluña). Înăuntru, dar și afară, în curtea muzeului, erau basoreliefuri, statui și coloane, care te copleșeau prin mulțimea și masivitatea lor. Unele păreau venite direct din Babilon. De altfel, chiar pe strada care duce la muzeu (ceea ce a fost pentru mine un îndemn de a merge pe ea) sunt capiteluri de coloane și de frontoane de foste clădiri, cu basoreliefuri figurând zei, statui, totul așezat în chip decorativ. Nu, aici nimeni nu s-a eliberat de prezența trecutului. N-a vrut s-o facă. Persistă până și vechiul zid al Bizanțului (hexamilion), așezat acolo contra năvălitorilor. Uneori, mărunții locuitori de azi ai Istanbului au folosit zidul pentru a face din el unul din cei patru pereți ai caselor lor mici. Sic transit gloria mundi. Am văzut, în lungul acestui zid temerar, și închisoarea Ediculé, locul teribil unde și-au sfârșit viața Vasile Lupu și toți Brâncovenii noștri, ultimii descendenți ai dinastiei de împărați bizantini Cantacuzino (Kantakuzenos), de altfel aceia care i-au și adus pe otomani în Europa.

M-am dus să văd vechea universitate, care fusese a Patriarhiei Ortodoxe și unde învățaseră carte Nicolae Milescu Spătarul și Dimitrie Cantemir, inclusiv cu profesori de la Padova (de pildă Meletie de Arta, geograful). După perioada bizantină universitatea a devenit, o vreme, un mare harem (în veacul al XV-lea). Atunci i s-a construit un zid de incintă, cu o portiță foarte îngustă, pe unde, de altfel, am intrat și noi. Un portar cu fes se uită bănuitor la fiecare, deși dincolo de poartă se află doar un imens parc cu pini și mai multe clădiri ale facultăților. Am înțeles că aici sunt filologia și istoria. Nu erau cursuri, totul părea pustiu. Doar doi puști mergeau de colo-colo cu niște vase cilindrice și lungi de alamă, cu un pahar și un ibric în mână. Vindeau apă de băut, dar nu știu cui. Mai există trei universități, una nouă, în partea europeană și două universități tehnice dincolo de podul Galata, în al doilea tărâm european al orașului.

În sfârșit, ne-am dus să vedem Muzeul Civilizațiilor Orientale. Totul începe de la Çatal Hȫyuk, mileniul X îen, un vestigiu dravidian, preluat de sciți (care, în mileniul al VIII-lea îen, au ars tot ce puteau arde, dar nu și basoreliefurile în piatră, foarte fin incizate, cu animale totemice). Exponatele continuă cu vestigii din Ur, Ebla și Sumer, cu teracote babiloniene, cu vestigii hittite, cu animalele ciudate ale semiților, cu o bibliotecă din tăblițe de lut (inclusiv *Ghilgamesh*, unde se află scrisă și Legenda Potopului).

N-am apucat să vedem partea ortodoxă a orașului, fiindcă e concentrată în Fanar, aflat mai departe. N-am văzut nici palatul Dolmabahçe, din veacul al XIX-lea, cel mai mare din Turcia, locuit de ultimul sultan, acela sub care s-a prăbușit imperiul. Ataturk l-a preluat ca locuință personală, dar a mutat capitala la Ankara.

Am mâncat pe drumul de întoarcere către hotel, fiindcă după amiaza aveam programat turul orașului cu autobuzul. Cu el am și trecut podul Galata (numele îi vine de la gali, nu mai știu care împărat bizantin a adus și colonizat 10.000 de gali ca să-l ajute în războaie) și podul suspendat de peste Bosfor - Podul Bogazici). Marea de Marmara, Cornul de Aur împreună cu orașul arată splendid. Pe când ne întorceam a început să plouă. Vedeam freamătul stropilor pe suprafața Mării de Marmara, ca și când ar fi fost ciupită de vărsat, iahturile albe legănate de vânt, dunga încă roșie a orizontului undeva, departe, spre Trapezunt.

Când ajungem la hotel, mâncăm friptură de oaie cu lipie și bem iaurt. Doar a doua zi, în plimbarea pe care am făcut-o noi singuri, cu vaporul pe Bosfor, am coborât în partea asiatică a orașului, în dreptul vilei Bosphorus. Acolo, în fața ei și aproape de Bosfor (anticul Bosfor Cimmeric, al cimmerienilor, vechi triburi pre-indo-europene care controlau Drumul Mătăsii), ședea un turc bătrân în fața unei tarabe plină de fructe de tot felul. Nu vânduse nimic demult, pielița strugurilor se încrețise, începeau să se stafidească. În ochii omului se vedea o disperare tăcută. Nici noi n-am cumpărat nimic, ci am mers în lungul străzii, era una cu blocuri de locuit, până am găsit pe cineva care vindea înghețată. Am cerut două cornete. La turci înghețata nu se face ca la noi, compoziția se fierbe precum șerbetul, apoi se pune la congelator. Am dedus asta, dar l-am și întrebat pe vânzător, care vorbea franțuzește surprinzător de bine. Mi-am amintit atunci ce-mi spusese cineva întâlnit în curtea vechii universități. Istanbulul nu e nici azi turcesc. Bizanțul însuși e mai vechi decât perioada bizantină. Avea dreptate. Bizanțul fusese fondat de un șef de trib dardan (trac) numit Bizye, care dăduse cetății numele lui, Bizantion, preluat întocmai de greci. Inițial a fost o fortificație la Marea de Marmara (atunci un lac tracic), după modelul Eumolpiasului la Istros (azi Plovdivul), de pază între Regatul Odrisiei și Bithynia. Iar mai sus, unde e acum Crimeea (Taurida Cimmerică – purta numele tribului trac al Taùrilor), fusese regatul dinastiei Spartakos.

Când ne-am întors la hotel era înnorat și vânt, dar nu mai ploua. Bișnițarii nu fuseseră spre Bosfor, ci mai făcuseră ceva „afaceri” în hotel. Nu predaseră camerele,

ci doar înșiraseră în hol papornițe noi din rafie artficială. Totuși, după amiază ne-am încărcat cu toții din nou în autobuz. Am trecut ușor de vama turco-bulgară. Pe teritoriul Bulgariei am dormit, oprindu-se autobuzul cam două ore la adăpostul unor copaci, fiindcă era prea devreme ca să intrăm în oraș. Prea devreme pentru afaceriștii noștri, ai căror parteneri bulgari veneau mai târziu la locul unde se făcea schimbul de mărfuri.

I-am arătat și lui Vladi Veliko Târnovo așa cum îl știam din anul trecut. Am cumpărat niște plăcinte fierbinți, cu brânză de oi și apoi autobuzul nostru a luat-o spre țară pe la 11 dimineața. Bișnițarii cumpăraseră din Târnovo lăzi cu vin și saci cu țigări.

La granița bulgaro-română am trecut ușor de vameșii bulgari, care și-au luat pe tăcute „dreptul lor”, dar cei români nu erau dispuși să cedeze prea ușor, fiindcă îi știau prea bine pe cei din autobuz. Mai exact, din fiecare autobuz. Se ședea în medie cam 10-12 ore pentru vămuit produsele. „Șefa” bișnițarilor noștri mi-a spus că mai era de negociat cu vameșii, deoarece le ceruseră prea mult: 15.000 de lei. Noi însă, care nu aduceam decât diapozitive, nu prea voiam să pierdem atâta timp. Am vorbit cu ceilalți ca noi, vreo 10 cu totul, de prin alte autobuze, să ne luăm valijoara în mână și să trecem granița pe jos. Ne-am dus la vameși și le-am spus asta. Nu s-au mirat deloc, uzanța era cunoscută. Mai existau și fraieri pe lume. Ne-au arătat un microbuz, cursă locală, care ducea la gara din Giurgiu. Am traversat micul pod curbat al lui Anghel Saligny și la 8,30 seara eram în trenul de București. Dimineața am trecut pe la hotelul Negoiu, din fața căruia plecasem în excursie și l-am căutat pe șeful agenției Diana Holidays, ca să ne plângem de bișnițari. Dar totul era încuiat. Am aflat de la cei care aveau agenții în camerele învecinate că proprietarul de fapt al agenției cu care fusesem noi era Dumitru Mazilu[158], iar șoferul autobuzului lucrase la Gospodăria de Partid. De unde oare provenea autobuzul și pe ce bani? Ca să vezi ce mică e lumea...

12 octombrie

Între timp am primit o scrisoare de la P. Ș. Năsturel (a IV-a), în care își exprimă acordul de a publica un volum în colecția Biblioteca pentru Toți. Mihai Cimpoi, la rândul lui, mi-a trimis romanul lui Ion Druță, *Povara bunătății noastre*, ca să-l publicăm în BPT, iar el însuși se oferă să scrie *Prefața* și *Tabelul cronologic*. Mă întreabă dacă nu vreau să public și alți autori. Aș vrea, dar nu-l mai știu decât pe Nicolae Dabija.

Am primit o scrisoare de la Moscova, de la L. Diomin (Institutul de Istorie, l-am cunoscut la bufetul Bibliotecii Lenin, voia să scrie o carte despre Milescu Spătarul și

---

[158] Dumitru Mazilu (n. 1934), absolvent al unei școli tehnice de maiștri la Bacău, a început să protesteze din 1985 pentru nerespectarea drepturilor omului în România. Din 1974 a fost directorul de securitate al Aeroportului Băneasa, director de studii la Academia de Studii Politice Ștefan Gheorghiu. Membru al Frontului Salvării Naționale din 1989. A deținut apoi mai multe poziții vizibile, dar nu de decizie, care țineau de Minsterul de Externe, după care a dispărut pe nesimțite din lumina reflectoarelor.

m-a rugat să-i trimit și eu ceva documentație despre perioada lui moldovenească, ceea ce făcusem aproape imediat după întoarcerea la București). Scrisoarea lui însoțește un xerox al lucrării lui Cantemir – *Istoria Cantacuzinilor și a Brâncovenilor*, scris în rusește, pe care l-a scos de la ЦГАДА. Am lăsat câte o copie la Muzeul Literaturii Române și la Biblioteca Academiei, iar un exemplar i-l dau lui Paul Cernovodeanu, ca să fie tradus (de Dumitru Lazea) și publicat la Institutul Iorga. Anexez scrisorile lui Mihai Cimpoi (cu alfabet latin!) și Diomin:

Stimată colegă,

Vă expediez volumul II al Scrierilor lui Ion Druță, în care este inclus romanul Povara bunătății noastre. Îmi scrieți, vă rog, de ce mai aveți nevoie.

Cu sentimente colegiale,
Mihai Cimpoi
18.09.1990, Chișinău

Глубокоуважаемая профессор Царалунга,

Выполняю часть вашей просбы и послаю вам ксеркопю работы Д. Кантемира из ЦГАДА.

К сожалению другой йнтересующей Вас работы – Collectanea orientalia – в Ленинградском отделении Института Востоковедния не оказалось. Об єтом я получил ответ на мой запрос. Краие того я послал запрос в Ленинградский Архив Академии Наук. Но оттуда ответа пока нет.

С уважением, Лев
Диомин 27.06.90 г.

(Stimată profesor Tzaralunga,

Vă aduc la indeplinire o parte a rugăminții Dv. și vă trimit xerocopia lucrării lui D. Cantemir de la ЦГАДА. Din păcate cealaltă lucrare care vă interesează - Collectanea Orientalia - nu se aflǎ la secția din Leningrad a Institutului de Orientalistică. Este răspunsul primit la cererea mea. În afară de asta, am trimis cererea și la arhiva din Leningrad a Academiei de Științe. Dar deocamdată nu am nici un răspuns. Cu stimă ...)

Scrisoarea lui Diomin făcuse până la mine două luni și ceva. Nici nu credeam s-o mai primesc, după cum nici xeroxul.

14 octombrie

Am început agitația pentru organizarea unei expoziții BPT – 95 de ani. Va fi la Muzeul Literaturii Române, folosind și fondul de carte (BPT) din depozitul Bibliotecii Sadoveanu și Muzeului Literaturii. În acest scop am lucrat, împreună cu toți redactorii de la BPT, un *Catalog* al colecției. Bat la mașină catalogul seriei noi, iar *Catalogul*

general aș vrea să-l public la centenar. Tiberiu Avramescu a venit la mine și m-a rugat să-l fac pe Mihai Șora (care era la Ministerul Culturii în anul când Tiberiu Avramescu însuși a ajuns la editură) consilier al colecției. Mărturisesc că nu simt deloc nevoia, i-am spus-o și lui Tiberiu. A plecat cu un aer jumătate amuzat și jumătate jignit. Nu pot să nu pun asta în legătură cu demersul de curând al lui Zigu Ornea, care mi-a spus că ar fi nevoie de un referat la o traducere din franceză pentru cei de la Fundația Söros, nou înființată la București. Mi-a și dat traducerea, are doar 50 de pp și nu e semnat nici autorul, nici traducătorul. Dar îl bănuiesc pe Dan Oprescu, după aglomerările lingvistice care-l caracterizează și când vorbește. M-au plătit regește pentru aproape nimic. Mi-au dat 700 de lei. Mie mi-a și sunat un clopoțel în cap, n-o să mai dau pe-acolo. Tot așa și cu Șora, care, brusc, simte nevoia să mă consilieze.

Gabi Negreanu, rămasă pe dinafara editurii Albatros încă din ultimele luni ale socialismului, pentru că dăduse publicării versurile nu știu cărui poet considerate subversive (totul devenise subversiv, mai ales după volumul cu motanul Arpagic al Anei Blandiana), se agită ca să ajungă la Ministerul Culturii. S-a și așezat, două săptămâni la rând, pe un scaun din Direcția Literaturii, dar n-a plătit-o nimeni, nici n-au vorbit cu ea, așa că a plecat, furioasă. Până una, alta, i-am sugerat să traducă pentru Editura Univers din Paul Valéry și să scrie în fața traducerii și un studiu. Apoi, folosind volumul ca recomandare, să se ducă la Centrala Cărții cu un memoriu scris și să ceară să fie reangajată.

Aștept să se întoarcă din Spania mâine Virgil Cândea, ca să mă sfătuiesc cu el în legătură cu numeroasele adrese ale unor intelectuali din emigrația de la Paris pe care P. Ș. Năsturel tocmai mi le-a trimis.

21 octombrie

În cele din urmă am acceptat pentru expoziția de 95 de ani a BPT-ului holul Bibliotecii Sadoveanu, spațiu mai generos, mai unitar și mai frecventat decât holul Muzeului Literaturii. Edgar Papu și Tiberiu Avramescu mi-au dat fiecare câte un text, ca un motto al expoziției, pentru pliantul pe care l-am tipărit și unde am pus (ca ilustrație) și coperta catalogului tipărit de Universala Alcalay cu prilejul a 40 de ani de la înființarea colecției.

Aprecierea lui Edgar Papu era aceasta:

(...) Colecția, chiar din primele două decenii, adică până la cel dintâi război mondial, îi ilustra nu numai pe clasici, ci și pe unii scriitori contemporani, încă foarte tineri pe atunci, bunăoară pe Gorki sau Andreev. Mai târziu, în ultimele decenii, Biblioteca Pentru Toți și-a schimbat nu numai formatul, ci și exigențele. A căpătat un nivel cu adevărat științific, neprimind decât lucrări bine scrise și de o valoare evidentă. (...)

Edgar Papu,
5.X.1990

Iar Tiberiu Avramescu scria:

(...) Primul număr al seriei noi a colecției, apărut pe 9 ianuarie 1960 (Mihai Eminescu – Poezii) s-a bucurat de o primire excepțională din partea cititorilor, Biblioteca Pentru Toți impunîndu-se, mai ales în anii 1965-1970, ca prima și cea mai prețuită dintre colecțiile românești de literatură (în 1969, anul de apogeu din întreaga sa existență, au fost editate 94 de volume în 8.963.000 de exemplare).

Noul director al Institutului Iorga, Șerban Papacostea, a fost de acord să scriem direct la ЦГАДА pentru a ni se trimte fișierele bibliografiei Dimitrie Cantemir. Ceea ce am și făcut, dar încă nu avem nici un răspuns.

Am primit de la Radiodifuziune, de la Nicolae Breb-Popescu, un telefon să scriu un senariu pentru un concurs *Cine știe, câștigă* pe tema Titu Maiorescu. Am experimentat rar genul ăsta de scriere, în care eu întreb și eu răspund.

A venit de la Chișinău Pavel Balmuș. E istoric literar, un om serios și bun în meserie, se ocupă mai ales de Hasdeu (tatăl și fiul). L-am pus în legătură cu Tiberiu Avramescu și cu Ornea. Peste câteva zile Petre Sălcudeanu pleacă la Chișinău pentru un film (el e și scenarist). I-am dat o scrisoare pentru Mihai Cimpoi (legată de publicarea lui Druță în BPT) și telefonul lui Nicolae Dabija. Atâț.

30 octombrie

Am încercat să comunic cu Mihai Cimpoi prin intermediul unor scriitori de la noi care fac drumuri la Chișinău. Dar nu s-a putut. Au luat scrisorile, dar nu le-au dat destinatarului. Reproduc mai jos o scrisoare primită de la Mihai Cimpoi și care mi-a parvenit prin Ion Văcaru, senator, fost editor la Editura Științifică și Enciclopedică. Inginer ca profesie, ne știm bine și demult.

Stimată colegă,

Îmi pare foarte rău că cele trei scrisori ale mele trimise prin colegii scriitori n-au ajuns la destinație. Singura mea consolare e că ați primit exemplarul cărții lui Druță pe care Vi l-am trimis printr-un parlamentar român. Este un prea serios motiv să cred în Parlamentul român, nu în Uniunea Scriitorilor români.

Bineînțeles că accept cu plăcere propunerea editurii Minerva de a scrie o Prefață la volumul lui Ion Druță și de a întocmi și un Tabel cronologic. Deci, v-o spun în mod răspicat; da! Sunt din fire un om corect și sper să vă prezint aceste două materiale până la sfârșitul lunii noiembrie. Studiul introductiv este aproape gata. Tabelul îl pregătesc cu mai multă minuțiozitate, fiindcă, dincolo de datele propriu-zise referitoare la Druță și la opera lui, țin să conturez măcar sumar atmosfera social-politică din Basarabia, care a fost mereu ostilă creației și intelectualilor. Voi lucra repede, după cum mă îndemnați.

Este măgulitoare și tentantă și cea de-a doua propunere a editurii: de a scrie o istorie a literaturii moldovenești. Sunt prins, însă, de alte proiecte: definitivez o carte

de „dialoguri cu eminescologii lumii”, parte din care a fost publicată în revista „Basarabia”, fostă „Nistru”. Îmi adun de asemenea în volum noile eseuri despre Eminescu (cu o privire specială asupra conștiinței dacice și conștiinței romanice în secolul XIX românesc).

Aștept și apariția, prea mult întârziată, a volumului meu Narcis și Hyperion la Junimea.

Vă mulțumesc frumos pentru scrisori și pentru toate propunerile făcute din partea Minervei și vă doresc sănătate și succese.

Al Dvs,
Mihai Cimpoi

P.S. Pachetele de cărți le-am trimis directorului editurii Hyperion, domnului Ion Ciocanu.

12 noiembrie

Mi-a trimis o scrisoare fosta mea colegă de an, Mariana Ploae (măritată Hanganu), care s-a specialzat în limba portugheză în calitatea ei de cercetător la Institutul de Lingvistică din București. E romanistă, cum s-ar zice. Mi-a spus mai demult că ar vrea să traducă pentru Univers un roman al lui Miguel Torga, considerat unul dintre cei mai mari scriitori ai secolului XX pentru Portugalia. Am fost de acord, sub rezerva obținerii drepturilor de autor, care nu li se acordă prea ușor românilor, fiindcă nu prea plătesc (neavînd bani) după normele europene (și internaționale). Deși, ca limbi romanice, româna și portugheza sunt foarte apropiate între ele, fiind margini ale arealului latinității, care păstrează deopotrivă forme arhaice, în vreme ce inovațiile apar în principal în centrul ariei (teoria lui Giliéron). Dar, vorba e că Mariana a reușit să obțină copyrightul, a tradus cartea și se pregătește s-o trimită. E la Lisabona, cu o bursă de specializare pentru obținerea căreia a ajutat-o fosta noastră profesoară de lingvistică structurală, Mara Manoliu, plecată mai demult în Portugalia. Iată scrisoarea:

Dragă Tita,

Un călduros „abraço” portughez îți trimit deocamdată pe această cale. Aici vara, ca și mine, a uitat să mai plece. Lucrez în continuare la ceea ce am vorbit. Am acordul autorului, dar mai sunt și altele de făcut, las revizia finală pentru a o face acasă. Așa că voi fi gaa la sfârșitul lui ’91.

Te sărut cu drag și-ți urez numai bine.
Mariana

PS Dacă îți pot fi cu ceva de folos, adresa mea este:
Urbanizaçao de Portela72, 1D, 2685, Sacavem – Lisboa.

19 noiembrie

Mi-a adus Petre Sălcudeanu o scrisoare de la Mihai Cimpoi, precum și *Prefața* și *Tabelul cronologic* pentru cartea lui Ion Druță. Totul scris de mână, fiindcă la Chișinău, deși s-a trecut la alfabetul latin, nu prea au mașini de scris cu caractere latine și nici dactilografe pricepute în a scrie pe românește în acest fel. De mână scrie foarte corect, doar că pentru elizini nu folosește liniuță, ci apostrof, ca în perioada interbelică. Scrie *deaceea*, nu *de aceea*, *presint* nu *prezint* etc. Au folosit texte românești de atunci ca să-și țină limba română și n-au urmărit modernizările de grafie din româna standard de la noi. Va trebui să le trimit (eventual la Institutul de Lingvistică), *Gramatica Academiei* în două volume, făcută de Mioara Avram, pentru corectarea și unificarea (dacă se poate academică) limbii române, fiindcă limba folosită este principalul vector identitar al unei nații. Iată scrisoarea lui:

Stimată colegă,

Îndemnul Domniei Voastre de a face repede prefața și tabelul cronologic m-a determinat să vi le trimit repede, fără a-l mai dactilografia la Chișinău; operația aceasta ar mai cere foarte mut timp. De aceea, m-am decis să le prezint manu propria, rugîndu-vă să găsiți o dactilografă și s-o remunerați pentru osteneală din contul onorariului meu. Din partea mea promit să citesc dactilograma cu ocazia primei mele vizite la București. Firește, ați putea să mi-o trimiteți și la Chișinău, printr-o persoană de nădejde.

Am socotit de cuviință să dau denumirile tuturor instituțiilor sovietice așa cum sună la noi, însoțindu-le de echivalentul românesc (sovietul sătesc=sfatul popular); să respect nuanțele basarabene ale stilului lui Druță și chiar unele decalcuri din rusește; să fac uz de epitetul „druțian" acolo unde caracterizez felul lui de a fi, în special poetica; să mă refer mai pe larg, în Tabelul cronologic, la unele documente oficiale și la unele mărturisiri proprii ale scriitorului, spre a da în vileag realitățile basarabene postbelice.

N-am încălcat tipicul și n-am depășit spațiul ce mi s-a rezervat.

Aștept confirmarea ajungerii normale la destinație.

Cu drag,
Mihai Cimpoi.

PS Stimată colegă,

Vă rog să adăugați câteva date noi la Tabelul cronologic. Documentarea mea a întârziat din cauză că aceste informații le-a deținut numai autorul.

Cu alese sentimente,
Mihai Cimpoi

28 noiembrie

Vernisajul expoziției a fost un succes. Am dat două interviuri la Radio și unul la TVR. Profesorul Vanku mi-a scris de la Belgrad că mi-a recenzat cartea despre Cantemir în revista „Balkanika”, de la ei și că dorește neapărat să mă cunoască atunci când va veni la București. Că a vorbit la Viena cu un fost coleg, profesor la Universitate, romanist, s-o recenzeze și el, acolo.

O să-i scriu și lui Ion Druță, la Moscova, ca să afle că-l publicăm în BPT. Passionaria Stoicescu (amica mea din copilărie și acum colegă de redacție), măritată Ivanov, cu un rus lipovean de la noi, cadru universitar la Facultatea de Limbi Slave, chiar la Limba Rusă, pleacă luni la Moscova să-și vadă fiul, student acolo, la Relații Internaționale. P.Ș. Năsturel mi-a scris din nou, de la Paris, trimițându-mi și fotografia lui mai de demult. Dumitru Micu, acum directorul Editurii Minerva, și-a dat acordul pentru plecarea mea în primăvară, în Iugoslavia, la trienala internațională de cărți și periodice, unde Editura Mnerva participă cu 21 de titluri.

Duminică, 25 noiembrie, s-a transmis la Radio textul pentru concursul *Cine știe câștigă* cu tema Titu Maiorescu, pentru care făcusem întrebările (și răspunsurile, evident).

Ce mai am de făcut:

- Mâine mă duc la Buzău la o conferință despre Marea Unire.
- Trebuie să fac corectura la *Noaptea de Sânziene* de Mircea Eliade.
- Să fac Planul de Cultură generală pentru BPT.
- Să fac Planul de perspectivă pentru BPT.

Am depus banii pentru editura particulară pe care o fac împreună cu Radu Cârneci. Plătim și primele 10 ISBN-uri.

M-a sunat Constantin Țoiu și mi-a spus că a făcut Zona Zoster, o boală extrem de dureroasă.

Mi-a dat telefon în seara asta Viorel Roman, fugit de la Timișoara la Bremen încă din socialism, corespondent la „Vocea Americii” pentru Europa. Acum e la București și ar vrea să ne vedem. Ne-am cunoscut la Congresul de Studii Sud-Est Europene de la Sofia, unde avea și el o comunicare.

24 decembrie

Pe la jumătatea lui decembrie am fost la Bacău cu prilejul deschiderii Centrului Internațional de Cultură Gheorghe Apostu, aflat în fosta casă de oaspeți a partidului. Cei de la Bacău nu mă știau, ci m-au invitat la sugestia lui Laurențiu Ulici, care s-a ocupat de deschiderea acestui Centru (după cum mi-a spus Radu Cârneci, venit și el la eveniment). Am stat în cameră la hotel cu Irina Bădescu (de la Universitate). Mai erau acolo Radu Toma (care și-a făcut și el o editură împreună cu Irina Bădescu), Ani Bentoiu, Anca Martin (soția lui Mircea Martin), Ana Maria Tupan cu Marius Tupan (prozator), Dan C. Mihăilescu împreună cu nevastă-sa (Tania Radu), Nicolae Mareș

(traducător din polonă), Constantin Crișan, Kiril Kovalgi venit din URSS, Sergiu Adam, Vasile Sporici și Ovidiu Genaru (toți trei de la revista „Ateneu" din Bacău. Soții Mihăilescu aud că beneficiază de burse pentru Paris de la revista „22", finanțată de Söros.

Simpozionul a avut o secțiune dedicată chestiunilor tehnice ale traducerii dintr-o limbă în alta și una dedicată problemelor de copyright. Tania Filip a susținut că nu trebuie să existe nici un fel de planificare a traducerilor, fiindcă asta e ceva „ceaușist". Ele trebuie lăsate la voia celor care le propun. Tone de prostie! De unde crede ea că vin banii neplanificați la edituri? Tot de la Söros? În timpul simpozionului au mai venit de la Chișinău Iacob Burghiu (e ministru adjunct al Culturii, se ocupă de cinematografie), Grigore Vieru și Nicolae Dabija. Ne-am regăsit cu multă căldură, mi-au dat cărțile lor cu dedicație. Harry Maiorovici[159], compozitorul din Cluj, a fost în SUA și s-a revăzut cu amicul lui din copilărie, Elie Wiesel, care i-a dăruit aparatură de filmare. M-a sunat și mi-a spus că vrea să-mi facă o vizită la București.

Între timp, au mai fost ceva lucruri multe și mărunte. Au venit la noi în vizită Argentina Ciocanu, fata lui Ion Ciocanu de la Chișinău (acum directorul Editurii Hyperion, cu amicul ei (sunt pe cale de a se căsători), Mihai Gribincea[160]. El e net mai dezghețat ca ea, care face un masterat la Filologie. Am schimbat păreri despre istoria Basarabiei, mi-a spus că teza lui ar vrea să fie despre deportările basarabenilor în Siberia, de după al doilea război mondial, care au prăbușit, practic, comunitățile sătești, fiind vorba mai ales de învățători și preoți.

I-am dat Passionariei, care a venit să împrumute de la mine o valiză mare, fiindcă pleacă la Moscova, la fiu-său, student acolo (la diplomație), o scrisoare să i-o dea lui Ion Druță.

Tot la Bacău, m-am dus împreună cu Radu Cârneci la Fabrica de hârtie Letea și la o tipografie în intenția de a începe să scoatem cărți pentru editura noastră. Costă foarte mult și prețurile nu sunt deloc stabile.

A fost pe aici Viorel Roman. Suferă de singurătatea exilatului. S-ar întoarce bucuros, dacă nu i-ar fi teamă, fiindcă, de curând, în „România literară" tocmai l-a înjurat Dorin Tudoran (emigrat în SUA) pentru că e social-democrat și pro-guvernamental (se referă la guvernul României). Dar adevărul e că Viorel Roman a

---

159 A venit într-o după amiază, de la Cluj, mărunțel și cu părul vâlvoi, mi-a povestit episoade de la Auschwitz, cum compunea cu furie, în minte, cântece și le tot repeta, iar când punea mâna pe un creion și o hârtie le transcria și le ascundea în tocul pantofului. Acum voia să facă un studio cinematografic, Elie Wiesel îi dăruise aparatura și îmi propunea să intru în „afacere". Numai că eu rămăssem fidelă cărților.

160 Mihai Gribincea (n. 1963), voia să-și susțină doctoratul în istorie la București și am vorbit cu Dinu C. Giurescu în acest sens. S-a căsătorit cu Argentina Ciocanu, a fost reprezentantul Moldovei la Moscova, unde a divorțat de Argentina (pe când tatăl ei, Ion Ciocanu, devenea șeful Direcției pentru promovarea Limbii Române la Chișinău). A fost apoi ambasadorul Moldovei la București, trimis al Moldovei la OSCE, ambasador al Moldovei la Bruxelles.

depus la Editura Albatros, unde Geta Dimisianu a devenit redactor șef, o broșură social-democrată (în Germania el e șef cu organizatoricul la social-democrați pe tot landul Bremen), iar la „România literară” e redactor șef Gabriel Dimisianu, bărbatul Getei. Nici nu mai pun la socoteală că directorul „României literare” e Nicolae Manolescu, de la Alianța Civică (alături de Ana Blandiana, Mihai Șora, Marian Munteanu ș.a. care-și spun „de dreapta”), cea finanțată de Söros. N-o să-l publice.

La redacție plictiseli multe și mărunte, dar a început să se pună pe roate procesul de apariții. E inflație, așa că nu cred c-o să fie mult mai bine nici cu cei 750 de lei dați tuturor pentru inflație, nici cu cei 540 în plus dați mie pentru că acum conduc colecția Biblioteca Pentru Toți. Se aude că din ianuarie se indexează salariile.

*

* *

Am primit o invitație de la ambasadorii Oscar E. Torres Avalos (al Argentinei) și Domingo Schipani (al Uruguayului) la masa rotundă prilejuită de călătoria în cele două țări a lui Octavian Andronic (”Libertatea”), Viorel Sălăgean (”Adevărul”), Corneliu Vlad (”România liberă”), Aurel Perva (”Tineretul liber”), Mirela Petcu (TVR) și Alin Genescu (Radiodifuziune).

Asta proabil fiindcă sunt membru fondator al Casei Americii Latine, care s-a deschis cu o expoziție a BPT. Acolo l-am adus pe actorul Mircea Albulescu, bușit zdravăn de la Teatrul Național în 1990 (ca și Radu Beligan, pe care evenimentele din decembrie 1989 l-au prins chiar director). Albulescu m-a rugat să-l ajut cumva să revină în meserie. El a recitat versuri din poeții clasici români publicați în BPT.

1991

17 februarie

Plecând la Paris în ianuarie, Paul Cernovodeanu m-a întrebat dacă nu vreau să-i trimit vreun extras lui P. Ș. Năsturel. I-am trimis, împreună cu o scrisoare, iar la o săptămână după plecarea lui Cernovodeanu (care acum e directorul Institutului Iorga) am primit de la Năsturel o scrisoare duioasă și tragică despre faptul că operația de cataractă (curățarea cristalinului) nu i-a reușit. Că, după ce nu mai aude, acum nici nu mai vede.

Între timp mi-a scris Ion Ciocanu de la Editura Hyperion în legătură cu antologia de proză scurtă basarabeană contemporană. Are trac și e conștient de carențele fantastice de limba română. Chiar și Ciocanu le are. Sunt prozatori care scriu românește calchiind topica frazei rusești. Chit că sufletul li se vede pâlpâind pe deasupra. Dar limba vorbită e parte a idenității unei nații. Aici nu e de făcut nici un rabat. Ce păstrăm, păstrăm pentru cei care vin după noi. Și e nevoie de acuratețe. Tberiu Avramescu, acum redactor șef al Editurii Minerva, s-a speriat și de *Povara bunătății noastre* a lui Ion Druță și m-a întrebat dacă n-am putea da note explicative la unele cuvinte sau fraze. Și când te gândești că și el e din Basarabia și a venit aici copil, în 1940, cu părinții. Totuși Druță era să fie dat afară din Uniunea Scriitorilor pentru cartea asta. E parte a civilizației noastre.

Săptămâna trecută m-am văzut cu Griguță Vieru și am căzut de acord ca pe 4 martie să merg cu el la Electrecord și să-și înregistreze vocea pe un disc cu versuri proprii. Am vorbit și cu Darie Novăceanu în vederea lansării volumului lui de traduceri apărut la BPT - *** - *Valori eterne ale poeziei hispanice* și mi-a spus că o să-i primească în vizită la „Adevărul”, unde e director, pe 4 martie, pe Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi și Grigore Vieru, care pleacă pe 5 martie spre Ungaria.

Să nu uit să vorbesc cu Victor Crăciun când se întoarce de la Chișinău. Când a fost aici Mircea Snegur, președintele Moldovei, Crăciun i-a dăruit niște exemplare din albumul lui, *Mihai Eminescu* vol. 1, de care i-am făcut rost cu greu. Acum am mai obținut câteva, pentru lansarea lui la Librăria Sadoveanu, lansare alături de traducerea lui Novăceanu, de BPT-ul Mircea Eliade – *Noaptea de Sânziene* și de *Istoria literaturii române*, vol. 1, a lui Nae Manolescu. Am aflat că Manolescu s-a dus la Uzinele 23 August ca să le vorbească muncitorilor în numele Alianței Civice, cea finanțată de Söros. Mă aștept să facă o frumoasă carieră poitică.

M-a vizitat Petrică Sălcudeanu. E după o pneumonie. A lăsat-o ceva mai moale cu amorul pentru mine. În orice caz, a reușit un tur de forță: să determine Consiliul Uniunii Scriitorilor și pe Mircea Dinescu să meargă în Basarabia pentru semnarea unui acord bilateral între uniunile de creație. Majoritatea membrilor noului

Consiliu sunt de la Alianța Civică. De asta m-aș bucura să-i primescă în vizită Darie Novăceanu (care acum e șef la ziarul „Adevărul”, fost „Scânteia”) pe scriitorii de la Chișinău.

Cu Editura Orion merge bine. O s-o transformăm în societate comercială cu răspundere limitată.

Pregătesc pentru Editura Eminescu o ediție Mateiu Caragiale – *Craii de Curtea Veche*. Acum dactilografiez textul. Mai am de scris prefața. Alexandru George zice că vrea s-o vadă și el. Ar fi salutar, este as în materie de Mateiu Caragiale. De Caragiale în general. A venit pe la noi duminica trecută și am trăncănit. De la noi se ducea pe strada alăturată, la familia Bentoiu. L-am rugat s-o întrebe pe Ani Bentoiu dacă nu vrea să traducă din Ramuz. E e de fel elvețiancă.

Atașez scrisoarea pe care am primit-o de la Ion Ciocanu:

Multstimați colegi de la Minerva,

Bine v-am găsit în anul 1991! Să fiți sănătoși și să vă însoțească întotdeauna Binele și Frumosul! Recitind prefața (și scurtînd-o), v-o expediez și sper să nu vă displacă definitiv.

Dacă apare necesitatea venirii mele la București, dați-mi de știre și vin.

Până una-alta, îngăduiți-mi să recunosc cinstit că am lucrat la culegerea Copacul care ne unește (nădăjduiesc să vă placă acest titlu) cu oarecare teamă. Spun și în prefață că Ana Lupan, de exemplu, n-a putut fi prezentată din motivul scriiturii palide și groaznic de rusificate. Bine că și scriitoarea înțelege acest lucru, a zis ea însăși că pentru București ar trebui redactată serios etc. Odinioară toată lumea se temea să facă obiecții în acest sens. Dar eu continui să mă gândesc la faptul că și alți scriitori de la noi necesită o redactare suplimentară, pe care însă doar puțini au făcut-o, deși le-am cerut-o din capul locului tuturora. Oricum, culegerea (nu antologia!) este. Un timp credeam că pot ieși până la urmă 2 volume (unul de proză scurtă și altul de nuvele de proporții: Șalari, Vasilache, Lungu-Ploaie, Esinencu, Zbârciog, Vieru și Boris Druță). Zic asta, dar nu în sens de pretenție. Mai mult, dacă e nevoie și mai cu seamă dacă nivelul nu vă satisface, putem lăsa la o parte câte una din nuvelele autorilor prezentați cu 2 sau chiar 3 opere, începînd, bineînțeles, cu... alcătuitorul. Și numai dacă o să vă placă toate operele incluse cum îmi plac mie (noi, aici, altele – mai bune – n-avem!), și dacă o să doriți să ne popularizați mai bine și astfel să ne încurajați ostenelile, nici nu știi cum domnul Avramescu sau alt factor de decizie îmi mai cere câteva nuvele de ale lui Iacob Burghiu, Ioan Mînăscurtă, Serafim Saka ș.a., ca să facem totuși două volume.

Dar să nu-mi depășesc fantezia. Citiți prefața, aștept obiecțiile, în caz de necesitate vin la Dvs. Pentru a duce la capăt un proiect pe care noi, de aici, îl apreciem și rămânem în așteptarea aprecierilor Dvs. Încă o dată: la anaul și la mulți ani!

Ion Ciocanu,
Chișinău, 4 ianuarie 1991.

24 martie

Albumul Eminescu al lui Victor Crăciun s-a lansat la Piatra Neamț. Au fost ambele volume. A venit și pictorul Vasile Olac, ilustratorul de carte. S-a strâns lume multă, ca la urs, iar în final una dintre femei mi-a spus: „Nici nu știți ce nevoie aveam de așa ceva! Simțeam că mă duc la fund.” Adică să se mai ridice puțin deasupra mizeriei cotidiene. Ei, dacă motivația cititorilor e cultural-psihologică, atunci asta e!

Lansarea de la Librăria Sadoveanu a mers și ea foarte bine. Au fost transmise la Radio, trei săptămîni la rând - marțea și miercurea – interviuri cu participanții, iar TVR a dat imagini la buletinele de știri de la ora 20 în seara lansării și o emisiune de 20 de minute pe programul II în lunea următoare. La *Noaptea de Sânziene* a lui Mircea Eliade avem cerere de tiraj de încă 100.000 de exemplare. Frédéric Martel, de la Serviciile culturale franceze, a făcut-o pe modestul (și eu l-am cam neglijat) și a vorbit doar la Radio.

Apropo de Martel. E un tip tânăr și care umblă îmbrăct ca pe la noi, cu niște haine cenușii, din stofă groasă. Dar el mi-a spus, la un moment dat: „Știi, mă simt aici de parc-aș fi acasă. Fantastic, ce sentiment de *déja vu* am!” L-am întrebat de unde anume e de fel și mi-a spus că familia e de la Nisa. E occitan… Ce mai zace în oameni fără ca ei să știe... Nisa a fost o Nikea, colonie antică, iar Nike era zeița Victoriei de dinainte de greci, a tracilor (e foarte cunoscută statuia ei din insula Samothrace, adică Samosul Tracic, aflată la Luvru)... Tot Martel m-a invitat să intru în subsolul Institutului Francez, unde au cărți de dăruit (și eventual de tradus) și să-mi aleg după dorință, fără restricții. Am ales dicționare, enciclopedii, albume, atlase, ediții de opere și romane, cam o sută de titluri. Am chemat un taxi ca să le iau. Am stabilit ca să-i dau lui scrisorile pentru obținerea de copyright.

Între timp mi-au răspuns cei de la Bompiani, din Italia cedînd pentru trei ani drepturile de autor la Corrado Alvaro – *L’Età breve* (Scurta vară) și Alberto Moravia – *La cortigiana stanca* (Curtezana ostenită) și subvenționînd (Bompiani!) fiecare carte cu câte un milion de lei. Ambii sunt autori de stânga, Alvaro e din Aspromonte (muntean; casele de acolo sunt ca și cele din aria de formare a popoarelor indo-europene, dintre Caspica și Caucaz), iar Moravia l-a tradus pe Arghezi în italiană.

Sunt în corectură cu SF-ul meu de la Orion, *Întâlnire de gradul X*, prima carte a noii edituri, semnată cu pseudonimul Koster del Rey. Aud că ni s-ar fi virat banii în cont pentru *Profetul* lui Cârneci. Dar la bancă văd că n-au ajuns, ceea ce e suspect. Cârneci însă e poet. Vrea să semneze cecuri fără acoperire pentru continuarea producției, în virtutea faptului că i-ar fi intrat banii. Și face asta pentru traducerea lui din Baudelaire – *Florile Răului*, 20.000 de exemplare, care va fi sigur cu pierderi mari. N-are anchetă de tiraj. Cred însă că nația asta a depășit perioada Baudelaire și apetitul pentru versuri. Sper să finalizăm procedura de trecere a editurii la condiția de societate comercială și să angajăm un contabil. Probabil miercuri o să mă duc la Bacău la fabrica de hârtie.

Marți m-a invitat Paul Cernovodeanu la Institutul Iorga să-l ascult pe Silviu Brucan care, după spusele lui, va fi luat la întrebări. Mi-a predat pentru Editura Minerva cartea lui Cantemir, *Evenimentele Cantacuzinilor și ale Brâncovenilor*, traducerea românească (din rusă, a lui Lazea), avînd studiul lui masiv în față (unde îmi aduce mulțumiri pentru aducerea în țară a manuscrisului). Pe de altă parte, s-a primt răspuns, la Institutul Iorga, de la ЦГАДА. Scrisoarea mea către arhive am trimis-o prin Maiorov, șeful misiunii culturale a Ambasadei URSS la noi. Abia marți o să văd ce conține răspunsul. Ceream acces la Arhivele Suedeze (în principal referitoare la războiul lui Carol al XII-lea cu rușii), unde e cuprinsă informația cu privire la Cantemir din perioada 1711-1713. Probabil că hârtiile au rămas la a doua soție, Anastasia Trubețkaia, al cărei tată fusese ambasadorul Rusiei în Suedia după perioada Carol al XII-lea, apoi la fiica lui Cantemir cu ea. Tot marți, la ora 15, vine în vizită la editură Kiki Munshi, reprezentana Serviciilor Culturale Americane la București, pentru o discuție preliminară despre copyrighturi referitoare la un plan de traduceri din literatura americană. Să audă Tania Radu cuvântul „plan" de la americani!

Mai trebuie să finalizez, pentru ziarul „Adevărul", un articol despre poezie ca fenomen politic în Republica Moldova, exemplificînd în principal cu ceea ce face Nicolae Dabija.

Mai am încurcături și cu intrarea la tipar a romanului *Povara bunătății noastre*, al lui Druță, prefațat de Mihai Cimpoi, din pricina unuia Grădinaru, care a translat o ediție cu alfabet rusesc a cărții lui Druță pentru editura Cartea Românească, unde vor să apară fără nici un fel de prezentare. O să-i scriu chiar lui Druță, să aleagă el între noi. Asta deși am acceptul scris al lui Druță pentru ediția noastră, trimis de Mihai Cimpoi mie, prin Petre Sălcudeanu.

Când a venit la editură, Petre Sălcudeanu mi-a spus și că nu vrea să i se împartă în trei volume romanul propriu, *Cina cea de taină*, în curs de reeditare, așa cum propune Zigu Ornea (care e acum directorul editurii). Îl înțeleg, să vedem ce se poate face.

Săptămâna trecută mi-a dat telefon, de la Belgrad, profesorul Milan Vanku (istoric, specializat în secolul XX, a predat la Universitatea din Viena, apoi la Priștina). E român din Voivodina. Vine la București și m-a invitat să fiu și eu prezentă la Academia Română, unde va ține o conferință despre Nicolae Titulescu. Mi-a spus că ar vrea să mă cunoască și mi-a repetat că i-a plăcut mult cartea mea despre Cantemir.

Am fost la Academie, la conferința lui Vanku și ne-am cunoscut. A călătorit la noi, până acum, doar în Banat și s-a dus la Deva și Hunedoara, unde are, se pare, o parte din rădăcinile românești. După eveniment a venit la noi, zâmbitor, în timp ce vorbeam, Mihai Drăgănescu, președintele Academiei, să ciocnim un pahar de șampanie. A vorbit franțuzește cu noi, nici nu prea știa cine sunt. Nu m-am demascat

și i-am răspuns la fel. L-am invitat pe moș Vanku la Capșa, la restaurant și mi-a dat prin cap să-l invit și pe Virgil Cândea. Era beat criță, mi-a răspuns foarte țâfnos. Pe el nu-l invitaseră la Academie. Abia spre seară m-a sunat din nou, mai treaz, foarte încurcat și și-a cerut scuze. Nici nu vreau să-mi imaginez ce perioadă o fi traversînd...

7 iulie

Sunt câteva luni bune de când n-am mai consemnat nimic. Între timp mi-a apărut la Orion romanul SF – Întâlnire de gradul X, semnat cu pseudonimul Koster del Rey. Următorul, tot SF, pe care l-am scris pe jumătate, va fi semnat Raymond Anderson și se cheamă *Construcția Timpului*. Am avut la radio o emisiune despre acest gen de romane și voi avea și o întâlnire cu cititorii la Biblioteca județeană Buzău. Orionul merge bine. Publicarea *Damei cu camelii* sper să ne facă milionari și pe Cârneci, și pe mine. Acum pregătesc pentru tipar, toate la Orion, Ștefan Zweig – *Castellio contra Calvin*, Balzac – *Istoria celor treisprezece* și E. A. Poe – *Masca Morții Roșii.*

28 iulie

Începe vacanța! Am plecat din București spre Israel la ora 10 seara cu un avion TV 154, după ce, pe aeroport ni s-a oprit un un set de 6 pahare. Până la urmă am reușit să recuperez paharele. Am aflat astfel că nu ai voie să iei absolut nici un fel de cadou.

Călătoria a fost fără incidente, deși avionul s-a ridicat în aer pe o ploaie torențială, cu tunete și fulgere. Dar zborul a fost pe deasupra norilor, la 10.000 de m înălțime, cu o viteză de 950 km/h. Am traversat oblic Bulgaria și Marea Egee, fiindcă am ajuns nu departe de țărmul turcesc, unde n-am mai văzut fulgere sub noi, ci Luna plină deasupra noastră. Avionul a mers pe deasupra insulelor Mării Egee (Cicladele) și apoi ale Mediteranei de Est. Am ajuns pe aeroportul Ben Gurion după miezul nopții. Milena și Toni ne așteptau sprijiniți de un gard pe care publicul nu-l putea depăși. Nu prea ne mai era somn, poate și din cauza căldurii umede. Am băut câte ceva de bun venit. Când ne-am culcat era 3 dimineața.

A doua zi gazdele noastre s-au sculat la 6 dimineața, i-am auzit mișcîndu-se cu precauție prin casă (stau la bloc, exact ca și noi), și-au hrănit cei trei copii și au plecat la slujbă. Pe la 8 și ceva am făcut și noi ochi, am mâncat și am plecat să vedem orașul Ashdod. E mic, dar e port la Mediterana, ceea ce face prosperitatea lui. Pe străzi am văzut lume foarte amestecată, erau asiatici, africani cu codițe (mai ales din Etiopia și Egipt), din Europa (mai ales din țările de Est) și din Americi. Aud vorbindu-se ivrit, e o limbă cu multe aspirate, aud des h-uri, ca și în limbile arabe, cu care, de altfel, se înrudește, semiții fiind după *Biblie* fiii lui Sem, iar arabii fiii lui Ham (ambii fii ai lui Noe). Recunosc de la o poștă neologismele și limba din care provin, deoarece au fost preluate aproape fără modificări. Și era extrem de multă nevoie de ele,

fiindcă ivritul e o limbă veche... În familii se vorbește de obicei limba din țara de proveniență. Dacă e vorba de vârstnici, ei nici măcar nu mai pot învăța limba cea nouă. De aceea televiziunea și radioul au emisiuni în principalele limbi ale tuturor celor veniți. Ba chiar am văzut, pe la răscruci, scris „strada..." pe românește. Cei născuți chiar aici sunt încă puțini, statul a devenit independent în 1948. Populația se ridică la patru milioane și ceva de oameni, cu arabii din Teritorii cu tot, dar crește exponențial, fiindcă tot timpul descind noi veniți. Din acest motiv nici n-am observat ca lucrurile să fie așezate în tipare stabile, ca în țările „cu vechime". Nu există magazine unde să poți cumpăra materiale metraj (de orice fel), nici croitorii sau cizmării, ci totul de ia de-a gata. Dar nu chiar totul. De pildă nu poți găsi perdele, am căutat în mod expres, fiindcă n-am văzut pe la nici o fereastră. În schimb am văzut, scris cu bidineaua, cu vopsea roșie, pe românește, în susul unui perete alb: „Vând varză murată; tel...." Nu credeam că dorul de sarmale e atât de persistent într-o climă atât de caldă. Trebuie că sunt în jur de 40 de grade.

Marți am fost la Tel Aviv și am văzut două muzee: al Diasporei și Muzeul Național de Istorie. În ambele cazuri spațiul e folosit generos, al doilea muzeu e așezat într-un parc uriaș, împreună cu un Planetarium. Exponatele valoroase nu sunt însă prezente în muzee. Pretutindeni sunt afișate copii și facsimile. Dar muzeul e completat cu un mic teatru, cu video, filme și computere înglobate. Îmi explic asta prin nevoia de a proteja valorile într-o țară aflată în tensiuni care duc adesea la conflict deschis.

Deși aparent totul e normal, totuși mărimea prețurilor e și ea un indiciu despre felul în care se trăiește.

*

* *

Muzeul Național de Istorie înfățișează cu lux de amănunte istoria (mai ales veche): triburile, așezarea în teren, conflictele, genul de civilizație. Astfel se proiectează lumea de la intersecția dintre Paleolitic și Neolitic, de acum 10.000 – 9.000 de ani. Am văzut inclusiv mici reconstituiri arheologice, care au meritul de a te trimite direct la investigațiile de teren, la siturile care se pot vizita și ele.

Pe 3 august am mers cu mașina în lungul drumului de nord, până la ganița cu Libanul. Pe drum ne-am oprit într-un sat de druzi, Isgiya, la o cârciumă foarte curată, unde patronul și fiul lui ne-au servit gustări specifice: vinete cu sos de roșii, piuré de năut cu ulei de măsline și bob prăjit. Apoi ne-au dat sărmăluțe în foi de viță (nu știam că e mâncare tradițională și la druzi!), măsline verzi, salate de crudități (făcute nu știu din ce, am mâncat pe încredere, erau bune!) și baclavale la desert.

Cred că trebuie spus ce e cu druzii. La originea originilor populația provine din Asia, din zona Tadjikistanului (unde se vorbea persana) și a migrat, pe la începuturile Neoliticului, prin Poarta de Fier a Caucazului, în Asia Mică, apoi mai spre sud, în Levant. Confluența acelor triburi cu migrații provenite la origini din India (dravidieni

și, mai apoi, buddhiști) a dus la o formulă etno-religioasă unică. Druzii nu sunt nici creștini, nici islamici, nici semiți. Dar sunt monoteiști – Yahve a fost venerat de ei – și au pus într-un tot armonios elemente din toate marile religii (inclusiv a Egiptului antic). Cred în migrația sufletului și în reîncarnare, în Lumea de Dincolo, în faptul că Dumnezeu însuși s-a încarnat într-un om, Ali (Cantemir, care s-a ocupat de islamism, inclusiv de Ali, spune clar în ce măsură Ali și Muhammed au făcut diferența dintre șiiți și sunniți). Druzii au cinci învățați la fundamentul religiei lor: Pythagora (pe care-l aveau tracii), Platon, Aristotel (chiar născut în Trakia, la Stagira), Parmenide și Empedocles. Cifra 5 e, de altfel, magică și evocă muzica pentatonică religioasă din Extremul Orient. La alt palier istoric și în alt areal, druzii au făcut o sinteză cultural-religioasă de tipul celei mongolo-indiene, care a dus la crearea Taj Mahalului. Khorasanul, regatul existent pe vremea apariției druzilor, a fost el însuși o mare civilizație. Bukhara, capitala lui se afla pe Drumul Mătăsii. Ca și în cazul dizidenței islamice alevi, apărută odată cu preluarea Bizanțului de către neamurile turcice și fondată de un Comnen, conform căreia în vreme de restriște un alevi își poate face semnul crucii, druzii au o învățătură numită *Tagiyya*, conform căreia în vremuri de restriște se poate face diferența și da la o parte adaosul islamic al religiei druze, iar ei pot funcționa – în linie directă, prin esoterismul originar – cu Dumnezeu. În lumea antică erau numiți minieni, Homer folosește această denumire, iar regatul lor era Midian (Media!), pe locul Yemenului de azi. Cantemir a știut astfel de istorii, îi numea pe yemeniți „negrii galbeni" și îi considera diferiți de întregul ansamblu al populațiilor zonei. Ciprioții sunt, la origini, midianiți și au optat pentru aderența la civilizația greacă. Druzii locuiesc în Siria (fosta Mesopotamia), Liban și Israelul de nord (inclusiv pe Muntele Carmel).

După ce am mâncat, am trecut prin Caesarea și Haifa (unde am făcut și un tur al orașului. E port, cel mai mare oraș industrial al țării, total ateu, nu respectă legislația biblică a administrației generale, unde sâmbăta e zi sacră, iar duminica se muncește. La Haifa se socotește timpul în mod laic, după calendarul gregorian, al tuturor țărilor lumii). Am văzut la Haifa danele uriașe unde vin numeroare mărfuri și locul unde a debarcat cea mai mare parte a emigrației europene. Am văzut Universitatea Tehnion și orașul vechi de pe Carmel, cu sediile a numeroase culte (inclusiv o mânăstire ortodoxă) și secte religioase, cu viile celebre și cu Peștera lui Elias (Sf. Ilie). Am vizitat Muzeul Maritim, cu exponate care încep cu mileniul al II-lea îH (din Egipt, Tyr, de pe vremea regelui Solomon). Erau în principal vase, dar și țesături, inclusiv ale copților, primii creștini apăruți în zonă, în Etiopia. În ce privește perioada romană, erau exponate cu începere din secolul al IV-lea îH, iar perioada bizantină cuprinde basoreliefuri și statui din marmură și bronz. Chiar la Haifa fusese găsită și se afla la loc de cinste, o statuetă feniciană a zeiței Tanit. Ne-am oprit apoi, mergînd tot spre nord, la un kibutz numit *Luptătorii ghetoului,* fiindcă majoritatea fondatorilor veniseră din ghetoul de la Varșovia. Am văzut un mic muzeu, mai ales

cu fotografii, despre răscoala din ghetoul de la Varșovia (din al doilea război mondial) și despre alte ghetouri europene. În kibutz domnește un socialism desăvârșit, așa cum îl concepuse la noi Theodor Diamant, al cărui portret tronează, de altfel, pe perete, chiar la intrare.

*

* *

De acolo am plecat la Acra (numele roman), căreia aici i se spune Akko (numele grecesc, preluat după cel originar, fenician; legenda fondatoare îl invocă pe Herakles). Cetatea a fost locuită continuu din Neolitic. Semiții vechi le spuneau fenicienilor canaaniți, iar Canaanul era, pentru triburile lui Moise, Țara Făgăduinței. Acra e port comercial, ne ducem mai întâi să vedem zidul de apărare al cetății, ridicat de cruciați, care au cucerit-o după prima Cruciadă (la 1104). Înainte de ei însă, romanii au avut aici efectivele militare care au suprimat războiul semiților contra imperiului (66-70 dH), apoi au venit perșii, arabii. Genova și Pisa au lăsat urme notabile – aveau fiecare câte un mic port propriu în Golful Haifa, deoarece comerțul cu Acra era însemnat. Otomanii au cucerit-o la 1516, iar Napoleon n-a reușit să i-o ia marelui sultan. Din 1948 aparține Israelului. Majoritatea locuitorilor orașului e formată din arabi, apoi druzi. Din cauza trecutului său, Akko e plin de tuneluri, foste temnițe (unele devenite hoteluri, pentru că e mai răcoare), hrube de orice fel. Stăzile sunt pustii, doar ici-colo, la umbra zidurilor, văd câte un arab care vinde un fel de covrigi uriași, cu susan și-ți face pe loc un suc de portocale, storcând el însuși câte portocale vrei. Trecem pe lângă un șantier arheologic uriaș, nu văd gardul din cealaltă parte, dar observ că pe locul săpăturilor, de jur împrejur, e plin de cioburi de ceramică. Nu știu ce vechime să fi avut. Per total, atmosfera orașului e indicibilă. Am cumpărat o farfurie decorativă din ceramică pictată, modelul e cu totul persan.

Pe urmă am mers tot spre nord, până la Rosh Hanikra, la granița cu Libanul. Acolo era plin de grăniceri, cu toții foarte tineri. Pentru turiști singura amenajare era un ochean prin care puteai privi marea (dacă introduceai o fisă într-o fantă). De acolo ne-am întors prin Nahariya, unde, la o răscruce de drumuri, era un restaurant numit La Hanu' Ancuței (scris pe românește). De altfel, cei migrați din România, ca și cei din Rusia sunt printre cele mai mulți din țară, multe localități fiind chiar fondate de ei. Poate de aceea iia românească face parte din portul feminin israelian și, îmbrăcate astfel, am văzut fete dansînd hora. Alte formații au fota (sobră, cu dungi alb și negru), dar nu și iia. În Israel hora e dans național. Am văzut la un kibutz o formație de băieți care dansau hora cu niște cobilițe pe umeri și căciuli negre de miel pe cap. Insolit, aici nu sunt fântâni și nu e nevoie de căciuli... De acolo ne-am întors, mergînd numai în lungul țărmului, la Ashdod.

*

* *

A doua zi ne-am dus la Tel Aviv cu autobuzul. Aici aproape nimeni nu umblă pe străzi, din pricina căldurii teribile vara și din cauza ploilor iarna. Autobuzele au obligatoriu climatizare. Pe toate străzile sunt ceea ce noi numim trandafiri japonezi, ajunși la dimensiunea unor copaci. La o agenție de turism am văzut că se fac excursii în Egipt, cea mai scurtă e de trei zile, iar cea mai ieftină de 93 de dolari de persoană. Pe urmă am intrat la LEPAC, o librărie destul de mare, unde se vând inclusiv cărți românești și rusești. Am contractat direct cu ei vânzarea a câte 50 de exemplare din cărțile Editurii Orion, deși procentul librăriei e foarte mare (55%), iar dolarul este echivalat la 50 de lei.

Ne-am dus la Muzeul de Artă aflat într-o clădire nouă, foarte modernă și funcțională, cu statui (ori cam așa ceva) în față, una de H. Moore. Înăuntru se află tablouri începînd cu Renașterea și sfârșind cu ultimul val al picturii israeliene, unde cap de serie și fondator de școală a fost Marcel Iancu, plecat din România și care studiase Arhitectura la Zùrich. Valorile Renașterii italiene și ale școlii olandeze pe care le au aici, la Ashdod, nu sunt mari, dar, începînd cu impresionismul, pointilismul, expresionismul, toate –ismele interbelice, pictura abstactă și sfârșind cu americanii contemporani, sunt cele mai mari nume de care am auzit: Dali, Arp, Archipenko, Chagall, Kandinsky etc., etc... Tot la muzeu erau trei expoziții pe care de asemenea le-am văzut, una cu peisagistica lui Levitan, alta cu gravura lui Edward Munch și una cu cele mai recente achiziții ale muzeului în materie de artă fotografică (avînd ca apendice o expoziție de vechi aparate de fotografiat și de tehnici de fotografiere). Oricum, personalul muzeului e mult mai activ dacât pe la noi, mai interesat să facă expoziții și să aducă turiști. Pe urmă ne-am dus și la Pavilionul Helena Rubinstein al muzeului, aflat în altă locație. Ridicarea lui a fost finanțată chiar de ea. Acolo se află artă contemporană israeliană, cu multe aiureli – inclusiv două căzi de baie – dar și câteva lucruri pline de idei (de pildă *The Gold Island who's name I forgott it*). Tot acolo am văzut 17 modele arhitectonice (de case) miniaturale, coloroate, superbe, dăruite chiar de Hellena Rubinstein (care a locuit și a murit la Veneția).

Am mai vizitat Turnul Dizengoff, cel mai mare spațiu comercial al capitalei, care poartă numele primului său primar. Iar Tel Aviv înseamnă Orașul Primăverii. Aici, ca în toate limbile foarte vechi, numele proprii au semnificație, iar literele alfabetului sunt și cifre. Se scrie de la dreapta la stânga, iar cărțile se citesc de la coadă la cap. La Turn am văzut mărfuri multe și de tot felul, cafenele și restaurante, exact ca în Occident. E un interior elegant, dar, la piciorul unei scări, chircită cumva sub trepte, cânta la vioară ceva din Ceaikovski o femeie relativ tânără, îmbrăcată destul de ponosit. M-am oprit lângă ea, s-a roșit, se simțea jenată. Când a terminat de cântat am întrebat-o de unde e. Mi-a spus că fusese în Orchestra Radiodifuziunii din Leningrad.

Pe 7 august am venit din nou la Tel Aviv, la un Târg de Carte. E vorba de carte nouă, dar și de anticariat, de casete, videocasete și compact discuri. Spațiul e mare,

fără despărțituri, iar absolut toată marfa e întinsă pe podea. Am cumpărat pe 3 șekeli o carte de Carl Sagan despre întâlnirea viitoare a omului cu alte civilizații. Are un titlu în care apare cuvântul Eden. Altceva de seamă n-am mai făcut, afară doar de faptul că ne-am dus spre nordul orașului, în Jaffa (ei spun Jaffo), centrul arheologic și am umblat pe străzi. Prima mențiune a locului e cu hieroglife, în *Scrisorile de la Amarna* (Egiptul antic). În secolul al VI-lea îH Jaffa a fost invadată de regele Sennacherib al Babilonului, al cărui nume circulă și în literatura română în cartea despre *Archirie și Anadan*. Archirie a fost sfetnic al lui Sennacherib.

*

* *

Astăzi am fost, tot cu autobuzul, la Rehovot, la Institutul Weizmann, pentru că Vladi are întâlnire cu profesorul Zvi Artstein, decanul Facultății de Matematici Aplicate, în vederea unei conferințe pe care trebuie s-o țină marți. E un om din generația noastră, născut aici, ca și soția lui. Am aflat că amândoi avuseseră o tinerețe furtunoasă, când viețile lor se și întâlniseră, deoarece fuseseră implicați (de partea Stângii) în războiul din 1967. E un tip simpatic și deschis, are o judecată extrem de echilibrată în ce privește situația de la ei și din lume, dar și o deschidere culturală foarte bună. Cea mai importantă calitate pe care am observat-o e aceea că nu pornește, în judecarea nimănui, de la vreo idee preconcepută, ci judecă doar el însuși, pe loc, în urma discuției cu respectivul. Ne-a invitat la o plimbare prin parcul Institutului, neobișniut de umbros, am văzut inclusiv o livadă de portocali și am făcut fotografii. La Institut lucrează mulți cercetători migrați aici din diverse țări, dar și foarte mulți invitați. La automatul de cafea a fost o discuție cu mai mulți, din diverse generații, de la unii foarte credincioși și care purtau tichiuțe de recunoaștere, la alții absolut atei. Erau veniți de la capete de lume, unii din Rusia și alții din SUA. Și este absolut interesant să vezi că se pot înțelege unii cu alții, împingîndu-și bărbile alburii înainte, pe deasupra paharelor de cafea. Disting că unii au venit aici să facă pionierat, să creeze o lume nouă și mai bună, alții, pur și simplu, au fugit de o lume vache, dar au adus cu ei, aici, toate obiceiurile sub amprenta cărora se născuseră. Toate cateoriile apără însă cauza identitară, în principal față de palestinieni și de arabi în sens lagg. Noii veniți au mult mai puțină reținere decât cei născuți aici, cum ar fi Artstein.

Ne-am plimbat apoi și pe străzile din Rehovot. Am văzut și aici o firmă scrisă pe românește: *Ceasornice și bijuterii.* Iar pe lângă noi a trecut la un moment dat un microbuz pe care scria, tot pe românește, *Geamuri.*

Ieri am fost pur și simplu la plajă în Ashdod și am nimerit lângă un sit arheologic activ, în care se fac săpături. Nu se vizitează, dar am aflat că e un sit neolitic, 7000 îH. Pur și simplu era sub nisip, la câteva zeci de metri de blocuri. Apa Mediteranei e aici mult mai caldă decât cea din Marea Neagră, dar imediat ce intri în apă ești strigat de pe țărm. Ți se spune că valurile sunt foarte puternice – e adevărat, sunt

mai mari în Marea Neagră – dar eu cred că se tem de atacuri pe sub apă, or fi știind ei ceva, din moment ce plajele sunt păzite în acest fel. Oricum, apa scoate la țărm bucăți de marmură albă, lustruită și stălucitoare, din cine știe ce statui antice. Am luat și eu două bucățele.

După amiaza ne-am dus pe la magazine. În ele e un amestec orientalo-occidental. Mărfurile sunt multe și variate, în general de uz comun, nesofisticate. Am văzut și mulți telali, care vând lucruri aduse de emigranți (alia) din diverse direcții. Totuși, categoria telalilor e mult mai mică și mai puțin organizată decât aceea din Istanbul. Dar acolo orașul e mai mare decât tot Israelul: are peste 9 milioane de locuitori.

*
*   *

Am asistat la conferința lui Vladi de la Institutul Weizmann. Au fost prezente 14 persoane, din care trei erau venite din România, adică cei interesați de ecuații diferențiale. Am făcut schimb de adrese cu George Weiss, plecat de la Brașov, cu facultatea făcută la București. Acum lucrează la Weizmann și a primit o invitație în Marea Britanie. După conferință am mâncat în sala de oaspeți a Institutului, cu Zvi Artstein, cu Kogan (emigrat din URSS mai întâi aici, de aici în SUA, acum e venit în vizită) și cu George Weiss. Vadi a fost plătit (nu mult, dar pentru noi înseamnă ceva) pentru conferința lui. La întoarcerea în Ashdod ne-am oprit la o agenție turistică și am luat informații despre diverse rute: Marea Moartă, Ierusalim, Eilat, Haifa, Capernaum. Probabil n-o să le pot face pe toate, dar aflu ce-ar fi de văzut.

*
*   *

Două zile la rând am fost la Ierusalim. În prima zi autobuzul s-a stricat pe drum, am stat la garaj mâncînd smochine dintr-un smochin aproape două ore. Apoi am văzut zidul de apus al Ierusalimului (Zidul Plângerii), unde fiecare credincios (doar bărbații) poate ascunde un bilețel pe care a scris dorința lui cea mai mare, pentru ca Yahve însuși să citescă, să afle și să i-o împlinească. M-am dus apoi pe Via Dolorosa, pe unde a trecut Iisus purtîndu-și crucea, până la Poarta Damascului (de care n-am trecut, deci n-am văzut partea creștină și nici cea musulmană a orașului). M-am dus să văd Cardo, cea mai veche parte a Ierusalimului, de dinainte de cucerirea babiloniană și până în perioada bizantină inclusiv, am fotografiat de departe Grădina Ghetsimani și Muntele Scopus, parte a Muntelui Măslinilor și locul de unde romanii au atacat cetatea. El găzduiește acum Universitatea Ebraică și Spitalul Hadassa, cu vitraliile lui Chagall (fiecare dedicat unuia din triburile originare ale semiților). I se spune și Muntele Templului, fiindcă aici a fost al II-lea templu ridicat de Herod. Israelienii se tem destul de mult să circule pe jos prin acest perimetru, fiindcă în zona creștină sunt mulți arabi care folosesc cocteiluri Molotov și produc explozii când nu te gândești.

*

* *

A doua zi, în drum spre Ierusalim, am vizitat mai întâi moshavul Aseret. Și astăzi, în stil absolut antic, patru kibutzuri își vând producția unui moshav, care se ocupă de comercializare. Și la noi, valahii sudici, în principal aromânii, fac ciobănie după același principiu: patru stâne, cu proprietari diferiți, își vând producția unui staroste, care se ocupă de vânzare, umbînd în lungul căii muntoase dintre Marea Egee (Mare Carpathicum) și Marea Adriatică, de la Salonic la Salona (azi Split), drum care se numea în antichitate Via Egnatia. Ur și Urartu, în Sumer, aveau același sens: patru ur dădeau marfa la un urartu...

M-am dus la Muzeul Holocaustului (Yad Vashem), cu mai multe pavilioane, dintre care unul dedicat celor 1.500.000 de copii uciși în lagăre. Se intră pe întuneric – te ții de o sfoară care te ghidează – și nu se aude absolut nici un sunet. Apoi se aprind lumini mici, ca niște suflete plutind în ceață. Citesc că au fost uciși în lagărele hitleriste șase milioane de evrei europeni. România (mai ales din Transilvania, unde au fost hortiștii) figurează cu 295.000.

Am fost apoi la Muzeul de istorie al Israelului, care are o clădire specială, sub formă de clopot, dedicată *Manuscriselor de a Marea Moartă*, găsite în câteva peșteri din Qumran (un sat) de doi păstori de capre arabi. La intrarea în Muzeul de Istorie am văzut o expoziție etruscă adusă de la Roma. Mi s-a părut cu totul impresionantă. Etruscii provin (tusci, de unde Tusculanum, Toscana) dintr-o migrație de pe insula Lemnos (una din insulele sacre ale tracilor) și datează de la sfârșitul Epocii Bronzului și începutul Epocii Fierului, perioadă numită Marea Criză a Mediteranei de Est, atunci când s-a schimbat clima, s-a deșertificat nordul Saharei, au fost cutremure, un vulcan a rupt în două insula Therra (azi Santorini) și s-a format și Marea de Marmara. Etruscii au fondat Roma, căreia îi spuneau **Rum**, rădăcină lingvistică rămasă la valahii sudici, care își spun și azi **rum**-âni, după cum cei din Elveția, pe care noi îi numim romanși, își spun **rum**-anci. Deasupra centrului energetic al Romei Etrusce, unde se află încă o statuie a Cavalerului Trac, s-a edificat mai târziu Vaticanul. Etruria a rămas în istorie ca o mare confluență culturală a Mediteranei de Est (Egiptul vechi, fenicienii, țărmul Anatoliei). Baza latinei literare a fost etrusca, iar baza italienei literare a fost limba Toscanei (la origini triburile tusci – etruscii). De aici toate asemănările dintre română, latină și italiană. Am văzut apoi pavilioane diverse, cu obiecte ale Culturii Urartu, vechi tezaure de aur descoperite pe teritoriul Israelului, vechi tehnici de mumificare, asemănătoare celor africane (pielea feței celui decedat era decupată, argăsită și întinsă bine pe un disc de lut ars), sarcofage tot din lut ars, care aveau formă umană. Am văzut și un pavilion de artă modernă: Henri Moore, Epstein, Maillol, Archipenko, Rodin. Este interesant ce apetit pentru modernitate există aici, la un popor cu un trecut atât de vechi.

Am intrat la Hadassa, să vedem vitraliile lui Chagall și am cumpărat de acolo o casetă mică, ovală, din piatră roșiatică de pe Muntele Scopus. Tot acolo am cumpărat un set de diapozitive ale vitraliilor lui Chagall și un album cu vechiul Ierusalim, ca și planul Muzeului de Istorie.

*

* *

Pe 9 august am plecat să vedem Marea Moartă. În drum ne-am oprit la Massada, o fortificație antică (de pe vremea lui Irod) impresionantă din Deșertul Iudeii. Acolo, în 73 îH, au venit romanii, care au atacat cetatea. Înfrânți, cei aflați între ziduri s-au sinucis în masă, împreună cu femeile și copiii. Îmi amintesc că, în același perimetru de timp, Mithridates al VI-lea al Pontului, care avea printre cetăți și partea de sud-est a Tauridei tracice (azi Crimeea), unde domnise Spartakos, a fost atacat de romani. Nu întâmplător, în aceiași ani, Spartakos însuși (devenit sclav roman sub numele Spartacus) a provocat la Roma cunoscuta răscoală și a cerut ajutor bascilor pentru a asedia Roma latină. Săpăturile arheologice, făcute pe baza scrierilor lui Flavius Josephus, au dat la iveală, la fundamentul Massadei, cea mai veche versiune cunoscută a *Vechiului Testament*. Pe drum, în mașină, în timp ce mergeam spre deșertul Negev, am scris o poezie numită *Massada...*

*

* *

În deșertul Negev ne-am dus la Sde Bokor, un kibutz unde se află memorialul și mormântul lui Ben Gurion, fondator al statului. Este impresonant cum de reușesc să păstreze verde și viu un loc aflat în plin deșert. Ben Gurion, evreu european plecat din Polonia (care atunci se afla înglobată în Rusia), a fost unul dintre cei care a înțeles cât de amplă și de profundă era mișcarea Europei Națiunilor – de după războaiele napoleoniene – și ce șansă aveau popoarele Europei de a-și afirma identitatea proprie. Văd portretul lui la bătrânețe, de om înțelept și bonom, căruia viața îi dăduse, deopotrivă, încercări și șanse. La plecarea de la Sde Bokor ne oprim să bem apă și să mâncăm ceva chiar acolo, pe niște mese de piatră, în plin deșert. Aflu că venise aici Gheorghe Zamfir, să concerteze cu naiul lui, care producea ecouri multiple printe pereții de stâncă aflați acolo de la începuturile Lumii.

Am plecat apoi la Marea Moartă, într-o stațiune numită Ein Gedi, un sat după reperele noastre, care-și păstrează cu greu viața între sare și nisip. Nivelul Mării Moarte, care e o mare izolată, a scăzut mult în timp, iar dacă intri în ea ieși alb de sare și e foarte greu s-o cureți. Te arde imediat. Găsim cu greu câte un pahar de ceai și, când mă retrag lângă niște tufișuri țepoase ca să-l beau, dau e două pisici încurcate printre ghimpii lungi. Doi pui. Una avea limba umflată atât de tare, încât abia mai putea repira. Cealaltă ședea lângă ea ca s-o apere și s-o încurajeze. Le las acolo, deasupra ghimpilor, paharul meu cu ceai, singurul lichid de care pot avea parte. Dincolo de Marea Moartă am văzut granița iordaniană. La întoarcere am

văzut prin deșertul Negev beduini pe cămile. Erau îmbrăcați în imense veșminte albe, lungi până la pământ, capul și gura erau și ele acoperite, doar ochii nu. Aveau cu ei mici trazistoare și muzica se auzea frenetic, în vreme ce cămilele făceau pași rari și chibzuiți, nu se știe spre care țintă. Beduinii sunt, ca etnie originară, berberi, adică tot semiți, rămași în plutire liberă după ce nordul Africii s-a deșertificat, iar fostul lor mare imperiu, Garamantes, a dispărut în nisipuri.

Am ieșit către nord, în drumul Ierusalimului. Pe drum am văzut uriașe bazine metalice, bine închise, aproape complet îngropate în pământ, în plin deșert. Nu erau cu petrol, ci cu apă. Am ajuns înapoi către seară.

*

* *

Pe 11 august, duminică, am fost din nou la Ierusalim să vedem Muzeul orașului, cu exponate încă de la fondare. Se află în Turnul lui David de la Poarta Haifei (Poarta de Nord). Deține artefacte de dinaintea cuceririi babiloniene a Ierusalimului și până la 1948, când Israelul a devenit stat independent și apoi până la 1967, când patea arabă a orașului (vechi și nou) i-a revenit Israelului. Sugestive sunt perioadele primului și celui de-al doilea templu, fiindcă poți vedea figurată pe hărți răspândirea celor șapte triuburi semite originare. Dar cel mai bine reprezentate în muzeu sunt perioadele romană (aceea când a trăit Iisus, iar crucificarea era o pedeapsă uzuală, Spartacus fusese și el crucificat mai înainte), bizantină și otomană. Apoi am mers spre zona creștină, am intrat la Sfântul Mormânt, unde am văzut că perimetrul grecesc (aici sunt reprezentate toate cultele creștine) deține chiar mormântul propriu zis, deoarece creștinismul bizantin (de rit grecesc, limba Bizanțului fusese greaca) e considerat cel originar, al fondatorilor de religie. Am văzut Patriarhia Grecească, apoi Catholikonul armenesc, zona Patriarhiei Românești. Tot în Catedrala Sfântului Mormânt e îngropat și Iosif, soțul Mariei. Sunt numeroase mozaicuri, cel mai probabil bizantine, cu multe chenare florale împrejur și scene biblice, așa cum au fost și la Sfânta Sofia din Consatintinopol. Deasupra intrării împăratul Constantin cel Mare a pus faimosul mozaic al celor trei magi de la Răsărit care vin cu daruri să le închine pruncului Iisus. Magii sunt frigieni, au căciuli roșii, ițari cu motive rombice și cămașă pe deasupra, legată cu brâu. Mai multe replici ale mozaicului sunt la Ravenna, iar originalul, furat de Cruciați (ce mai creștini!) e în Germania. Pe urmă am mers pe jos pe Via Dolorosa, ocolind numeroase procesiuni și numărînd cu grijă stațiile unde se oprise și se odihnise Iisus purtînd crucea în spate. Am cumpărat niște cruciulițe din lemn de măslin și niște mătănii de chihlimbar libanez, roșu închis, ca acela de Buzău de la noi. Pe Via Dolorosa am văzut și inscripții scrise cu marker, probabil de evrei, ca de pildă: *USA go to the Gulf!* sau *Death to the Arabians!* Am ieșit prin Poarta Leilor și am văzut Muntele Măslinilor, cu grădina Ghetsimani. Tot acolo a fost și locul *Cinei cea de taină*. La Bethlehem nu ne-am dus, deși un bilet de autobuz e doar 3 șekeli, fiindcă e duminică, iar la creștini fiind sărbătoare, nu se poate vizita nimic. Sfântul Mormânt e o excepție.

*
* *

Azi am fost la Cesareea (Caesaria maritima), la origini colonie a Sidonului fenician, unde am văzut apeductul roman, foarte bine păstrat și cetatea din perioada Cruciaților. Pe urmă ne-am oprit la Zikhron Yakov, locul unde a trăit Aaron Aronsohn, plecat din Transilvania în 1882 și devenit erou național fiindcă a descoperit în zonă grâul sălbatic și l-a aclimatizat. A fost ucis de turci pentru spionaj pro-sionist, iar soția lui, Sara, s-a sinucis. Zikhron Yakov datează de la fondarea țării. Pe străzi mirosea, ca nicunde în alte părți, a ciorbă acrită cu borș și a vin roșu, de damigeană... Am văzut micul muzeu dedicat lui Aronsohn și am descoperit că portul popular al locului, care se păstrează și azi, e acela din zona Săliște de la noi, extrem de sobru, cu iie albă cu râuri negre și fotă neagră cu auriu, iar la bărbați au rezistat ițarii albi, cămașa prinsă cu brâu roșu, bundița și căciula (pe căldurile astea)!

*
* *

Pe 15 august am plecat la Haifa, pentru două zile, invitați de George Weiss. Soția lui e maronită, brunetă, simpatică, vorbește bine franțuzește, e însărcinată în luna a opta, dar este extrem de plină de energie. O cheamă Simi. Seara ne-au așteptat la gară. Pe 16 august ne-am dus singuri prin oraș (după ce, în seara precedentă, George ne dusese pe toți să mâncăm falafe la uriașul complex comercial, în stil american, de la Ceck Post, apoi la ei acasă, în Orașul de Sus.

În plimbarea noastră de a doua zi am luat-o pe Hehalutz Nordau și am văzut Turnul Profeților (care e o zonă a orașului) și Migdala Hanev'im, un complex comercial foarte modern, ca un turn de sticlă neagră cu nervuri de beton. Am urcat apoi pe Beit Shearim, o stradă făcută din trepte până la complexul Bahai (Centrul religios) și, peste drum de el, o incintă de rugăciune cu steaua în cinci colțuri (a lui Solomon), și nu în șase colțuri (a lui David). Am trecut pe lângă Grădinile Persane, am coborât aceleași trepte și am luat-o pe Hagefen spre Ben Gurion, Hamerginim – trecând pe lângă stația centrală de autobuze Egged Tours, apoi pe lângă Muzeul Maritim. Ne-am întors la Hadar cu un maxi taxi condus de un arab, pe care l-am schimbat cu autobuzul 18 A până pe strada Gedalyahu 3, unde stă Georgică.

Pe 17 august am fost pe Carmel cu George și Simi și am văzut priveliștea orașului spre portul plin de vase, ca și spre golful care se întinde până la Acra. Am urcat la Panorama Tower, un bloc de locuințe al celor foarte bogați, în stil american, cu portar și lifturi care se deschid direct în apartamente. Ne-am dus apoi la Panorama Hotel, unde magazinele de la parter sunt deschise și sâmbăta, acesta fiind un oraș laic, cu primar socialist. George a refuzat cu obstinație să fie fotografiat, fără să dea vreo explicație. Simi ne-a spus că n-au fotografii nici de la nuntă. Și la noi, în Oltenia, există superstiția conform căreia, dacă un copil s-a îmbolnăvit foarte tare, poți înșela moartea schimbându-i numele și nelăsând să mai fie văzută vreodată vreo imagine

a lui. Am trecut pe la Mânăstirea Carmelitelor și ne-am dus apoi să vedem capătul liniei de teleferic. Pe drum am trecut prin parcul mare al orașului (de mirare ce multă vegetație și ce copaci mari sunt!), unde se află și Grădina Zoologică.

Seara ne-am întors în parc numai cu Simi, să ascultăm un concert de muzică rock. Eu nu prea mai auzisem așa ceva, dar Simi, care fredona și aplauda ca mai toată lumea, ne-a spus că acela e orice, numai rock nu.

*
* *

Pe 18 august am luat trenul spre Tel Aviv, unde am stat toată ziua. Ne-am dus la Muzeul Diamantelor Oppenheimer (după numele finanțatorului construcției), aflat lângă clădirea Bursei de Diamante, una din cele mai mari din lume. Totul este în apropiere de Yaffo (Iaffa), un loc superb, care adăpostește Muzeul de Arheologie (unde am fost) și străzi din alte veacuri, care duc, toate, spre vechiul port, cu vechiul far, de dinaintea Evului Mediu. Vechiul Yaffo e locuit și acum, pe străzi pisicile umblă în rând cu pietonii, sunt prăvălii mici unde se vând gravuri și albume. După amiază ne-am odihnit în vechiul parc, sub palmieri (curmali) și am mâncat struguri cu pâine.

*
* *

La 12,30 noaptea ne-am dus la stația centrală de autobuze, ceva absolut uriaș, aici se umblă în principal cu autobuzul, nu cu trenul) și am plecat către Eilat, la Marea Roșie (unul din cele două „coarne" ale mării, celălalt fiind legat de Canalul de Suez), în sudul extrem al țării. Am ajuns la Eilat la 5,30 dimineața, după ce trecusem prin deșert, dar și prin Dimona, centrul nuclear al țării. Ne-am dus direct la plajă și ne-am culcat pe nisipul cald, pe prosoapele noastre de plajă. Nisipul este extrem de fin, apa are 26^0, țărmul e plin de schelete de corali și pietricele mici, lustruite și colorate. Eilatul se află între apă și deșertul Negev. Este o oază turistică de lux, bine întreținută, cu hoteluri și magazine foarte moderne. Dar o teroare fără nume domnește pretutindeni. Dacă-ți părăsești bagajul măcar un minut, vine poliția și ți-l detonează de teamă că ar fi o bombă. Dincolo de mare e o linie muntoasă, la granița cu Iordania. La sud se află enclava egipteană Taba.

Pe la 10, când începuse să se facă foarte cald, după ce am luat curmale direct din curmal, ca să le aduc la București, am plecat spre Muzeul Marin. Nu știam ce ne așteaptă. Plecasem pe jos. Erau 41^0 și un vânt tăios, uscat, care pur și simplu îți sabla pielea. I-am înțeles pe beduinii care umblau atât de bine ascunși sub pânzele lor albe. Șoseaua mergea în lungul țărmului (Plaja de Coral), adică se află între port și deșert. După 7 km ne-am oprit la o prăvie ½ oră ca să bem apă și să ne tragem sufletul. Numai ca să poți intra în prăvălie costa 22 de șekeli. Eu am putut intra gratis, după perorări destul de lungi, pe carnetul de ziarist, dar Vladi a plătit. În fine, de acolo am luat un autobuz până la muzeu. Șoferul ne-a înjurat în limba engleză, zicând că trebuie să fim nebuni ca să mergem atâta drum prin deșert, pe jos. Autobzul avea climatizare.

Muzeul Marin e foarte frumos, cu mari ferestre sub apă, unde poți vedea fauna marină, fiindcă tot felul de pești care circulă printre corali vii, vin și-și lipesc boturile de sticlă, extrem de curioși. Am văzut și mici submarine galbene (ca în cântecul *Yellow submarine*), pe care le poți închiria pe bani buni, ca să faci drumuri pe sub apă. Soarele se vede prin apa limpede ca printr-o lentilă. Muzeul e compus din două clădiri semicirculare, din câteva bazine cu uriașe broaște țestoase, o pisică de mare. La parter există câteva magazine. Mi-am cumpărat o bijuterie din sidef verde, foarte ciudată și pe urmă am văzut că era mexicană. Se vindeau puzderie de scoici, foarte frumoase și mărgele din pietre naturale, scoase din Marea Roșie. Am văzut că șiragurile de lapis lazuli care se vănd la București cu 800 de lei, la Eilat costă 10 șekeli.

Am plecat înapoi spre Tel Aviv la miezul nopții, după ce mai stătusem pe plajă până după amiaza târziu, fiindcă de la stația centrală de autobuze, unde ne dusesem să bem o cafea și să stăm la adăpost, ne-au dat afară deoarece tocmai începea procedura de detonare a unui bagaj uitat de cineva. De la Tel Aviv ne-am întors la Ashdod, am schimbat cei 15 dolari pe care-i mai aveam, am făcut ultimele cumpărături (mâncare și mici daruri) și am stat și pe plaja din Ashdod până pe la șase seara. Acolo am făcut câte un duș, ne-am dus să ne facem bagajele, iar la ora 7 am luat-o spre aeroportul aflat lngă Tel Aviv, la Lod. Asta după ce am stat la o coadă uriașă de mașini, care părea să treacă printr-un târg de vechituri organizat de noii emigranți. Ne-am urcat în al doilea din cele două avioane TAROM care făceau cursa spre București. Era 3,20 dimineața. Am apucat să cumpăr din aeroport două mici scrumiere de cristal roz, pictate manual. Am ajuns la București pe 21 august, la 5 dimineața. Vladi urma să se ducă la pașapoarte, fiindcă tot pe 21 august, după amiază, pleacă la Barcelona la o conferință de matematică. Eu m-am dus și m-am culcat.

22 august

BPT-ul merge destul de prost. Obținem tiraje mai mici decât ne-am fi așteptat. Asta pentru că a explodat pur și simplu registrul editorial. S-au înființat 2500 de noi edituri. Mâine vine în redacție o echipă de la TVR să facă o emisiune despre colecție. Să vedem ce poate fi spus despre starea dramatică în care ne aflăm.

Tot mâine vine și Ion Ciocanu, directorul editurii Hyperion de la Chișinău, să vorbim despre antologia prozei basarabene, oferta lui de la BPT. Mi-a răspuns și Ion Druță (stă la Moscova), care a optat să-i apară cartea la BPT și nu la editura Cartea Românească. Acum volumul lui e la corectură. Am mai obținut drepturile de autor pentru Georges Simenon, Octavio Paz, Alberto Moravia, Corrado Alvaro.

Lunea trecută ne-a vizitat la editură domnișoara Martine Heissat, de la Editions du Seuil, din Paris, împreună cu o redactoriță de la „Le Figaro”. S-au dus la director, Z. Ornea (care, apropo, l-a dat afară fără să-l anunțe pe profesorul Dumitru Micu din funcția de director și s-a pus pe el), birou unde s-a înființat și Tiberiu Avramescu.

Nici unul nu vorbește franțuzește ori vreo ată limbă străină, așa că au trimis după mine. Când am intrat în birou, Zigu și Tiberiu, dar și musafirii, se uitau la portretele de pe pereți, fiecare destul de stânjenit. Discuția a mers destul de bine cu mine ca translator. La plecare, Martine Heissat mi-a sugerat să scriu chiar eu un roman despre ce se întâmplase la noi în decembrie 1989 și, chiar dacă franceza mea nu era perfectă, subiectul făcea toate paralele și ea ar fi îndrăznit să publice așa ceva. I-am spus că aș fi onorată, dar nu sunt prea documentată asupra subiectului, nu fusesem actant în nimic din ceea ce se întâmplase.

Avramescu m-a anunțat că are de gând să ni-l pună consilier la BPT pe Mihai Șora, de la Alianța Civică (cea finanțată de Söros). Am protestat atât de violent și de urât, că s-a abținut. Mai spusese asta odată și în trecut, semn că e presat de undeva. I-am spus că, dacă ne obligă cineva (de la minister, unde e ministru Andrei Pleșu, de la Grupul pentru Dialog Social unit cu Alianța Civică) să ne luăm un consilier, atunci îl prefer pe Dan Grigorescu, cel care a stat ani buni în America și a constituit acolo o bibliotecă românescă foarte bogată. Pleșu pare să fie în siajul nemților, ca și Liiceanu (ambii au avut burse în Germania), care și-a însușit Editura Politică de parcă era cel mai firesc lucru din lume și a adus-o pe Monica Lovinescu (de la Europa Liberă) părtaș în această afacere. Vorba unei foste colege de editură: „Ăștia ne fură țara de sub fund, cu aerul lor de democrați!” Cred însă că e ceva mai complicat de-atât… Pe undeva, în subsolurile profunde, pare să fie deopotrivă umbra fostului Imperiu Austro-Ungar, ca și a NATO…

Azi am văzut la televizor că Nicolae Manolescu a devenit șeful Partidului Alianța Civică, iar Ana Blandiana (autoarea *Motanului Arpagic*, poem pentru copii interzis de cenzură pe vremea lui Ceaușescu) președinta Asociației Alianța Civică. Membrii ei au culori diferite, de la monarhism la țărănism (oricum, de dreapta cu toții, cel puțin declarativ), unii afișează idei extrem de moderniste și spun că sunt anti-comuniști, dar, în fapt, după cum vor să trăiască din banii de la guvern, sunt extrem de comuniști. Nu înțeleg ce-o să se aleagă din acest sâmbure politic. Manipularea e în desfășurare.

27 august

Azi Moldova de dincolo de Prut s-a declarat independentă, iar această zi devine Ziua Națională. Asta în condițiile în care economia ei era integrată în ansamblul URSS și, economic, nu poate trăi decât, probabil, cu sprijinul nostru foarte aplicat. Nici măcar nu se vor putea încălzi iarna, fiindcă URSS le dădea gaz mai ieftin, dar Rusia nu cred c-o va face. O să înceapă și migrația spre exterior. Unii vor veni la noi, dar alții o vor lua spre vest. Sunt și mulți care vor alege Rusia. România a recunoscut independența Moldovei imediat ce s-a încheiat ședința Parlamentului Moldovei. Văd la televizor Marea Adunare Națională din piață de la Chișinău. Tocmai au apărut președintele Snegur și parlamentarii, cu niște lăutari în frunte. Din partea României

a vorbit doar poetul Ioan Alexandru, ca vicepreședinte al PNȚCD. Iar a spus „Hristos a înviat!" ca anul trecut în decembrie, la Timișoara. A fost destul de incoerent, ca și Mircea Snegur de altfel. Păreau cu toții buimăciți, dar nu știu de ce. Singurul care a venit cu un text scris și a citit clar *Apelul către popoarele și statele lumii* a fost Valeriu Matei, fostul reprezentant al Uniunii Scriitorilor din Moldova la Uniunea Scriitorilor centrală, de la Moscova. Pentru ei era ca la 1918... Am văzut oameni în mulțime care-și ștergeau lacrimile. Valerică Matei a și spus că acesta e primul pas al unirii între granițele „dintre Tisa și până dincolo de Nistru".

Eu știu de la P. Ș. Năsturel de proiectul țărănist al Unirii, dar totul e învăluit într-un halou poetic, astfel încât presupun că, în viitor, România va fi aceea care va trebui să susțină bănește Moldova. Dar și la noi e mai rău, fiindcă nu mai aparținem CAER-ului (desființat, ca și Pactul de la Varșovia). A vorbit și președinta ligii Mihai Eminescu de la Cernăuți, care a cerut o reprezentanță a Moldovei la Cernăuți (care ține de Ucraina) pentru problemele românilor din Bucovina. Nu cred însă că va fi de acord conducerea Ucrainei, devenită și ea independentă. A mai vorbit un moldovean, reprezentant al Societății Culturale București – Chișinău, despre care nu știu cine este. Și el și-a exprimat speranța în „reîntregire". I-am văzut în mulțime, mai în față, pe Grigore Vieru și Ion Ungureanu, dar nu și pe Nicolae Dabija. Reprezentantul Societății București-Chișinău îl înjură pe Ion Iliescu ("servilism neocomunist" au spus - în presa noastră „de dreapta" - pentru *Tratatul de bună vecinătate dintre România și Rusia*, fiindcă semnarea lui este obligația României în cadrul procesului de aderare a ei la Uniunea Europeană.

*

*   *

La Editura Minerva e rău. În vara asta hârtia s-a scumpit de trei ori. Dar problema e că nici la prețul ăsta nu se găsește.

Vladi a plecat la Barcelona la EQUADIF și vine pe 3 septembrie. Pe 20 septembrie cine Viorel Roman de la Bremen la București.

Ieri a venit pe la editură Al. George, care voia să știe ce cred eu despre lovitura de stat din URSS (noi eram în avion în noaptea de 20 spre 21 august), care-l înlăturase pe Gorbaciov, despre interzicerea PCUS și despre sinuciderile unora dintre foștii lideri sovietici. Încă n-aveam nici o părere, dar semăna cu ceea ce fusese la noi și la polonezi, mai mult decât cu revenirea în forță a comuniștilor. Abia aflasem că Șevarnadze, ministrul de Externe al lui Gorbaciov, declarase unui ziarist american că loviura de stat era chiar mașinația lui Gorbaciov și că, intuind acest lucru, el, Șevarnadze, demisionase cu puțin înainte. Îl considera, cum s-ar zice, pe Gorbaciov omul americanilor…

Bat la mașină Șt. Zweig – *Castellio contra Calvin sau Conștiința contra Dictaturii* pentru Editura Orion și scriu în continuare la *Construcția Timpului* (cu pseudonimul Ray Anderson).

1992

februarie

Vladi a primit de la Universitatea din Torino, de la profesorul Luciano Pandolfi (nota bene, născut la Florența, numită și noua Atenă de dinastia Medici), invitația de a ține, pentru o lună, conferințe legate de sisteme cu întârziere. O să plec și eu, pe post de nevastă, ca să vizitez temeinic Italia. Cred că merită. Mi-am făcut o listă de trasee, pe unde s-a putut am plătit de aici cazarea și, de cum ajung, am de gând să cumpăr un ghid turistic bun. Am aflat că, dacă iau aprobare de la Ministerul italian al Culturii, pe baza Cărții de jurnalist, pot intra gratis la orice muzeu. Cum însă ministerul e la Roma, mi-e limpede că o să plătesc toate intrările. Firește, o să arăt Cartea de jurnalist la casele de bilete, dar nu cred în minuni. În Italia ajung extrem de mulți turiști.

Am plecat din București cu trenul, via Viena, unde n-o să ne oprim deloc, poate la întoarcere. Pe la sârbi nu mai e de trecut, acolo a început un fel de război surd între republicile componente ale Iugoslaviei. Trenul merge direct la Milano, unde schimbăm pentru Torino. Ne așteaptă încă o noapte și o zi lungă, în care va să trecem Alpii prin tuneluri.

*

*   *

Am coborât la Milano în Gara Centrale și tot de acolo ne-am urcat în trenul de Torino. Gara este impresionantă prin acoperișul de sticlă, în semicerc și lărgimea spațiului interior. Cerem repede ceva pliante pentru vizitarea orașului și, despre gară, aflu că a fost construită după unificarea statului, adică în veacul al XIX-lea, cam pe când, la noi, se uneau Moldova și Țara Românească. Nu-mi aminesc decât că am trecut prin Novara și că trenul a avut puține opriri.

La gară ne așteaptă Luciano Pandolfi cu mașina lui, un Fiat luxos, argintiu, ca să ne ducă la pensiunea Antonio Pigafetta, pe strada Marco Polo, colț cu Beniamino Segré. Antonio Pigafetta se născuse în zona Veneto, trăise la Vicenza și și-a plătit participarea la expediția lui Magellan, al cărei jurnal l-a scris. E primul din lume care a făcut harta insulei Borneo, a descris fauna și flora ei. Marco Polo era și el venețian, dar cu origini pe Coasta Dalmată (iliro-liburn). Nu doar că a ajuns, pe Drumul Mătăsii, până în China, pe calea de apă, dar a și revenit pe drumul de uscat, fiindcă chinezii îi arseseră flota. Când s-a întors, venețienii l-au trimis la închisoare la Genova, în Liguria. Acolo și-a scris notele de călătorie. E de amintit că migrația originară în zona Veneto Friuli provine din regatul Paphlagonia– (v)eneții – vecin cu Bithynia tracică, regat aliat al troienilor și pierzător al războiului ca și ei. Au migrat odată cu troienii, dar pe uscat, prin Munții Hemus (azi Balcani), pe drumurile ciobănești ale tracilor, spre Peninsula Italică. Mă aștept să găsesc acolo rezonanța încă vie a universului lor identitar de la origini și a frăției cu marea lume a tracilor.

Oricum, după câte știu, aproape toată migrația italiană din România provine din aria Veneto-Friuli. Poate nu întâmplător. Grigore Tocilescu s-a dus să facă săpături arheologice pe insula Torcello, care aparține Veneției și Nicolae Iorga a cumpărat, tot la Veneția, o proprietate pentru statul român.

Pensiunea Pigafetta e mică, are parter (unde se află bucătăria, sala de mese și recepția) și două nivele, câteva camere la primul nivel și doar una la al doilea. Acolo va să stăm noi. M-a surprins că, la intrarea în cameră, erau nu una, ci două uși, la distanță de doar trei sferturi de metru una de alta. Camera nu e mare, cam de 3 pe 4 m, dar are un pat dublu, un dulap solid, din lemn de brad, care se încuie cu cheia și o masă cu două scaune. Baia e pe coridorul mic din fața primei uși, cum vii pe scară. Despachetăm, facem un duș și ne culcăm. Scara în spirală era extrem de îngustă. Am urcat greu cu atâtea bagaje, unul după altul, gâfîind. Din câte am văzut, la etajul unu sunt doar două camere ocupate. Ni s-a spus că putem mânca la parter, dar n-am vrut din cauză că eu mă gândesc să umblu foarte mult prin Italia, iar Vladi poate mânca la cantina Universității, unde profesorii beneficiază de o mică încăpere, separată de a studenților.

Cândva, Torino a fost capitala Piemontului (cum ar veni, la piciorul muntelui, ceea ce e adevărat! Iar în piemonteză se zice Turin. E, adică, un Turnișor!) Acesta e și numele romanș al Zűrichului, Tűrich, adică tot Turnișor. Iar romanșii își spun lor înșile, în dialect, rumanci. La origini erau o colonie etruscă. Ei, și, fiindcă Umberto Eco, ale cărui scrieri îmi plac, a fost piemontez, ba chiar a copilărit la țară, m-am interesat mai mult de istoria Piemontului. Locuitorii se ocupau în general cu ciobănia, iar până în veacul al XIX-lea cel puțin, purtau un costum național foarte asemănător cu al nostru și cu al romanșilor din Elveția. Doar că nu aveau căciulă, ci pălărie. Dar bărbații purtau ițari, opinci, brâu lat, iar femeile iie, fotă, șorț și basma. Portul ăsta e și în Carinthia. Piemontul e așezat între Liguria, Emilia Romagna și Lombardia. Cristofor Columb era ligur, iar numele lui, în dialectul ligur, a fost Cristofa Curumbu. La origini, ligurii provin dintr-o migrație venită dinspre sud, din Calabria, unde locuitorii erau iliro-traci (dardani), iar Pyrrhus al Epirului (din familia căruia a fost Olimpia, mama lui Alexandru Macedon) a încercat să-i aducă înapoi, în albia iliră, ducînd războaie de cucerire în toată zona calabreză. Lombardia și Emilia Romagna au fost etrusce, iar etruscii au migrat din insula Lemnos, una din cele cinci insule sacre ale tracilor din Marea Egee (atunci Carpathicum) în timpul crizei de sfârșit a Epocii Bronzului și de început a Epocii Fierului, când clima s-a răcit drastic, au fost mari cutremure și a apărut Marea de Marmara. Eruscii au făcut Roma (Rum). E o zonă interesantă. Cel puțin, așa mă aștept să fie, fiindcă Piemontul controla (ca și Liguria, ca și Occitania, ca și valahii balcanici) pasurile montane. Drapelul provinciei e o cruce albă pe fond roșu (simbolul Sfântului Gheorghe). Crucea e așezată cu brațul mai lung pe orizontală, ca și la drapelul grec din vremea luptei cu otomanii ori ca la drapelul

minorității hemshin[161] din Turcia de azi. Iar stema regiunii înfățișează un taur, simbol solar al triburilor taurini, peste care au venit celții. Între Taurida (azi Crimeea), locuită de taúri (dardani) și Piemont, locuit de taurini, în lungul întregului lanț alpin (munți de încrețire formați odată cu deriva continentelor), se întindeau în principal ciobani și păzitori ai tuturor drumurilor montane.

Partea de nord a Italiei, unde e și Torino, formează, cu Genova și Milano, triunghiul industrial a țării, care dă cea mai mare parte a produsului intern brut al Italiei, exact cum se întâmplă în Cataluña (pentru Spania). Mă aștept să găsesc chiar și asemănări lingvistice cu româna și care să fie cu mii de ani mai vechi față de apariția latinității pe pământ.

*

*   *

A doua zi de dimineață fac un tur al orașului (prin partea centrală, evident, ca să nu mă rătăcesc). Clădirile sunt foarte frumoase și solide, se armonizează bine unele cu altele, în ciuda faptului că, după stil, unele par de renaștere, altele sunt baroce, rococo, puține gotice și multe neoclasice sau art nouveau. În timp ce casc ochii pe sus, pe la frontoane, mi se întâmpă două lucruri: trece pe lângă mine un bărbat destul de tânăr, e încă dimineață, mă gândesc că s-ar putea duce la serviciu, dar, când se apropie, constat că vorbește singur și destul de tare. Mă uit după el, se uită după mine... Nu dau bine colțul străzii și-mi apar în față trei copii. Cel mai mic avea cam trei sferturi de metru, cel mai mare cam un metru și un sfert... Cel mic ținea în mână un carton pătrat, cu latura cam de o jumătate de metru. Vin spre mine plini de curaj și se proptesc exact sub nasul meu. Cel mic pune cartonul la orizontală, sprijinit de mjlocul meu și toți încep, în cor, să cerșească. Mă dau repede înapoi și observ că puștiul cel mic îmi și băgase mâna în buzunar (unde nu era nimic), iar când a scos-o, a tras și căptușeala buzunarului în afară. I-am ocolit cu pași largi și, din fericire, nu s-au luat după mine. Mi se spusese încă de la București că în Italia se fură din plin. Dar nu credeam că e chiar așa... Iar despre cel care vorbea singur am aflat de la patroana pensiunii, o guralivă trecută de prima tinerețe, că era un fel de a vorbi la telefonul mobil numit hands free. Pe la noi încă n-au apărut telefoanele mobile și mai circulă bancurile cu securiștii care vorbesc sub haină.

În fine, am reușit să cumpăr, de la o librărie destul de mare și care are inclusiv cărți englezești, un ghid turistic al Italiei. Este scos de Touring Club Italiano și se numnește chiar *Italia*. E plin de trasee, hărți și poze color. Tipărit la Milano, 70.000 de lire. Va trebui să mă ocup de trasee cu ghidul în mână. Intru într-un magazin mic să cumpăr paste (e surprinzător ce multe sorturi sunt, unele mai portocalii, altele mai verzui, probabil cu legume în compoziție), bulion, suc de portocale. O iau apoi spre pensiune s-o rog pe guraliva proprietară să mă lase să fierb pastele în bucătăria ei.

---

[161] Hemshin trăiesc în Alpii Pontici, la granița Turciei cu Georgia și Amenia veche. Păstrează cuvinte valahe, sunt ciobani și au rămas creștini. Drapelul lor are culorile roșu, galben și albastru. Probabil Antim Ivireanul a fost hemshin.

În ziua următoare am descoperit, pe Corso Vittorio Emmanuele, că există un institut numit Galileo Galilei. Poate n-ar fi rău, dacă tot stau la Torino, să mă duc la Biblioteca Publică și să văd ceva lucrări despre Galileo Galilei sau chiar ale lui Galileo, dacă sunt. În fond, s-a născut nu departe de aici, la Pisa și era educat încă după normele antice, adică a fost deopotrivă astronom, inginer și fizician. Mintea lui deschisă a descoperit (de fapt a redescoperit, Erathostenes știuse asta) că Pământul se învârte în jurul Soarelui, ceea ce Vaticanul susținea (ghidîndu-se după Aristotel) că nu-i adevărat. Ba chiar, prin instituția pe care o făcuse, numită Inchiziție, îi ardea pe rug pe toți cei care spuneau altceva. Și atunci, cum de scăpase de rug? Abjurase, dar nu se îndoia de descoperirea lui... Și, în drumul de la închisoare spre libertate, spusese *E pur si muove!*

Am fost și am văzut unde e biblioteca municipală, pe Via della Citadela. E o clădire impunătoare și ea, poți face permis imediat, pe bani (dar nu mulți) și ai acces la toate serviciile. Observ că mai toate aceste clădiri publice sunt din veacul al XIX-lea, de după unificarea Italiei și din perioada micii noastre uniri, când, tot așa, s-a construit mult și în Principatele Române. Cele două universități, din Iași și din București, sunt, ca stil arhitectonic, la fel ca edificiile publice din Torino, fără să fie vorba de vreo influență directă. Pur și simplu Europa Națiunilor, în plină expansiune ca idee de pluralitate de state naționale, și-a pus amprenta asupra civilizației fiecăruia.

Văd că orașul are un Muzeu Egiptean, considerat important la scara muzeelor din Italia. Cea mai mare catedrală a orașului e Sfânta Zita. Nu știu cine a fost, dar numele aduce foarte tare cu Zița lui Caragiale. Mai există și un parc foarte mare, numit Mandria (adică Mândria!). Mă duc să vad stația centrală de metrou, care se cheamă Massaua (măseaua, cum ar veni). Astea, oricum ai lua-o, nu sunt cuvinte italienești în nici un fel... Și nu vin din latină. Mă opresc să mănânc la un restaurant mic, unde cer să-mi dea ceva tradițional. Primesc o farfurie mare, pătrată, cu diverse gustări. Chelnerița zice că “aperitivi” e mâncarea tradițională la Torino. Îmi dă și un pahar de vin roșu de Chianti, foarte popular oriunde în Italia. Chelnerița îmi spune că în oraș locuiesc foarte mulți români, majoritatea veniți (și rămași) după 1989, care lucrează mai ales în restaurante. Curios că eu n-am dat de nici unul... Ori am dat, dar vorbeau italienește... Cine știe...

Azi am fost la Muzeul Egiptean, pe Via Accademia delle Scienze și bine am făcut, fiindcă am nimerit o zi când se intră pe gratis. E plin ochi de sarcofage, bănuiesc că majoritatea nu sunt ale unor faraoni, ci ale unor nobili, poate chiar constructori ai piramidelor. Pe urmă, am văzut o colecție impresionantă de scarabei sacri din lapis lazuli, niște mumii mai mici, ale unor animale (câini, pisici), ceea ce în limbajul vechi înseamnă simboluri ale zeilor, reprezentările lor pământene. Sunt și multe statui cu trup uman și capete de animal. Mi l-am notat pe Sekshemet, care are capul de leu, simbol solar folosit până astăzi de civilizațiile omenești. Dar cel mai impresionant e papirusul despre uciderea faraonului Ramses al III-lea și pedepsirea complotiștilor. E folosită scrierea demotică, un fel de simplificare a hieroglifelor, care poate aminti

de un alfabet (încă neinventat atunci). Sălile sunt mari, dreptunghiulare și în razele de lumină văd plutind firicele de praf. Dincolo de asta însă, colecțiile sunt așezate și după locul de proveniență: Memphis (care a fost doar Cetatea celor Morți, a Lumii de Dincolo, aflată pe stânga Nilului, vizavi de Cairo, cetatea celor vii. Între ele circula o luntre, de la răsărit la apus ziua, iar noaptea de la apus la răsărit, făcând astfel legătura dintre Lumi) și Theba, capitală edificată în principiu de fenicieni (Cadmus). Îmi amintesc de faptul că egiptenii vechi, ca și fenicienii și tracii (de pelasgi nu mai zic, ei aparțin substratului uman al tuturor acestor locuri și sunt o combinație foarte rezistentă între Homo Sapiens și Neanderthalieni, Uriașii, după Homer și Herodot) sunt popoare fondatoare ale Lumii Noi de după Marepe Potop, iar comunicarea între ele a fost totdeauna extrem de activă. Iar Marele Potop a fost cam la limita dintre Paleolitic și Neolitic, la 11.000-10.000 îH, când a dispărut pe locul Indoneziei de azi un continent (Laurasia), ceea ce a dat migrație de cabotaj deopotrivă spre Marea Roșie (iar cei intrați pe Tigru și Eufrat au fondat Ur, Urartu, Sumerul) și spre arhipelagul Japoniei, unde mai există și azi un sit subacvatic lângă insula Ryukyu, numit Yonaguni, cu propria lui piramidă și propria lui scriere, mult mai vechi decât cele din Egipt. Dacă fațada muzeului e construită în stil romanic, interiorul e mult mai modern. Dar aflu că toate coloanele Pantheonului de la Roma, fiecare de peste 40 de tone, monolit (!), au fost aduse de romani pe nave, din Egipt. Și sunt 12... Au scos și fresce din interiorul piramidelor, cu scene de procesiune și texte scrise în hieroglife. O galerie aparte e dedicată Nubiei, marele regat antic care se numea Meroe, unde piramidele au drept laturi triunghiuri ascuțite și nu echilaterale. Meroe, care atingea țărmul Mării Roșii, a rămas în istorie mai ales pentru că nu pierduse legăturile cu civilizația originară, din sudul Chinei și exista un trafic comercial (pe apă) atestat. Iar Hatsepsut, faraoana Egiptului, avea în Meroe propria sa flotă comercială. Am remarcat apoi tabletele de la Tel al Amarna, scrise de hittiți în cuneiforme (Egiptul și Imperiul Hittit - aflat în Asia Mică, pe locul de mai târziu al Bizanțului, care i-a și preluat stema cu vulturul bicefal - au purtat războaie de cucerire teritorială), dar trebuie ca sunt copii aduse pentru cercetare, fiindcă originalele se află la Londra. Amarna a fost gândită și construită ca o nouă capitală a Egiptului de către singurul ei faraon semit, Amenhotep al IV-lea, care a domnit în mileniul al II-lea îH. Tot ceea ce a făcut a fost dedicat promovării credinței într-un zeu unic (monotheism), discul solar, care să înlocuiască numeroșii zei ai Egiptului, organizați în triade. În onoarea noii religii dedicată lui Athon (discul solar), faraonul și-a luat numele de Aken-athon. Trebuie că e ceva real în spusele *Bibliei* despre Moise și robia egipteană. Toți beduinii care umblă și azi prin deșert sunt, în fapt, semiți, urmașii berberilor.

Când ies din muzeu, mă uit mai bine la clădire. E roșcată, are un aer jumătate egiptean și jumătate romanic. Interesantă, armonioasă și plăcută.

Azi m-am dus la biblioteca municipală, la sediul central. O să am două zile de lectură, fiindcă în weekend plec cu Vladi la Milano, să vedem domul. Mă interesează

în mod deosebit Galileo Galilei. La fișier observ că n-a fost doar astronom, cum credeam, ci a scris un studiu despre *Divina commedia* a lui Dante și a scris el însuși proză. S-a născut la Pisa pe la jumătatea veacului al XVI-lea și la 25 de ani preda matematica chiar la Universitatea din Pisa, cred că e cea mai veche din Italia, dacă nu din lume. Considera, în linia anticilor greci, că Univesul e un mare continuum, pesemne că Erathostenes îl fermecase. În ce privește pământul ca planetă, s-a ocupat de magnetism, de polii magnetici, ca astronom a construit un telescop (cred chiar că el a inventat telescopul ca instrument) și a încercat să măsoare viteza luminii, pe care o considera, deci, de natură materială. A lăsat o lucrare capitală, unde compară teoria asupra sistemului solar la Ptolemeu și Copernic. Cam asta făcea el pe când, la noi, Mihai Viteazul se chinuia să unească țările române într-un singur stat, iar fratele lui, Petru Cercel, colinda lumea și ajunsese inclusiv în Italia și inclusiv la Pisa. Pe Galileo fizicienii îl consideră părinte fondator al domeniului. Faptul că un om de factura lui, care a schimbat Universitatea din Pisa cu aceea de la Padova, a ajuns în conflict direct și mortal cu Vaticanul (fondat de un Medici), indică foarte sigur în ce fel arăta structura Puterii în Peninsula Italică într-o perioadă pe care o numim, până astăzi, Renaștere. Dincolo de asta însă, nu sunt la Torino manuscrise ale lui Galilei, dar există ediția de *Opere complete* scoasă între 1929-1939 la Florența în douăzeci de volume. O cer să mă uit pe ea. Ei bine, ceea ce îmi sare în ochi este disputa cu Baldasare Capra, padovanul care susținea că Galileo Gallei l-a plagiat pe el în privința folosirii unui compas ca instrument de măsurare a distanței dintre astre pe cerul nocturn. A susținut asta, deși compasul respectiv a fost folosit de Galilei înaintea lui Capra. Îmi amintește de procesul de plagiat Caragiale – Caion. Ce dâră de invidie trebuie să fi târât omul asta după el... Care l-a și plasat, în final, în custodia Inchiziției. Galilei i-a răspuns și s-a apărat. Pe traseul ăsta de ură primară trebuie că s-a aflat și acțiunea Vaticanului contra științei. Găsesc însă, într-unul din ultimele volume ale ediției de *Opere complete* (care, nota bene, a continuat să apară și sub Mussolini, dar și după el, până în 1949), o lucrare despre natură, *Il libro della natura*, cumva în linia lui Lucretius, *De Rerum Natura,* dar și a lui Kepler sau Copernic. Mi-am notat aceste cuvinte sintetice: *„La filosofia e scritta in questo grandissimo libro che continuamente ci sta aperto innanzi a gli occhi (io dico l'universo), ma non si puo intendere se prima non s'impara a intender la lingua e conoscer i caratteri nel quali è scritto. Egli è scritto in lingua matematica e i caratteri son triangoli, cerchi ed altre figure geometriche, senza i quali mezzi è impossibile a intendere umanamente parola; senza questi è un aggirarsi vanamente per un oscuro laberinto*."[162] E aproape italiana literară de azi! Pricep din asta că a făcut o sinteză nu

---

[162] Filosofia e încrustată în această carte care-ți stă mereu deschisă în fața ochilor (mă refer la univers), dar nu poate fi înțeleasă dacă nu-ți dai silința, mai întâi, să-i înțelegi limba și să cunoști caracterele în care e scrisă. Folosește un limbaj matematic și caracterele ei sunt triunghiuri, cercuri și alte figuri geometrice, fără de care e imposibil pentru om să-i înțeleagă cuvintele. Fără toate astea mergi degeaba, fără țintă, printr-un labirint întunecos.

doar a domeniilor (astronmie, matematică), ci și una a învățăturilor antice, umaniste și rinascentiste. In astfel de personaje sintetice trebuie că a stat permanența și puterea de renaștere a nației. Oricât pare de ciudat, a renaște a însemnat o bună deschidere spre viitor a bazelor de date ale trecutului. Ca fenomen identitar, Renașterea a pregătit Europa Națiunilor. In nuce, suntem cu toții acolo. Nu pot să nu mă gândesc că, pentru noi, Galileo Galilei s-a numit Dimitrie Cantemir…

*

* *

Mâine dimineață plecăm la Milano cu trenul. În lumea antică i se spunea Mediolanum, dar cuvântul a fost împrumutat de romani. Celții erau cei care spuneau Lanon sanctuarului (Medio-lanon). Așa cum -dava însemna sanctuar pentru daci. Toată Dacia fusese partea sacră a lumii tracice, toate cetățile au fost dave, o reproducere pământeană a cetăților Cerului (după mitologia *Vedantei*). Substatul populației milaneze era însă ligur. A existat aici o faimoasă cultură din Epoca Fierului numită Golaseca. Milano a fost apoi capitală a părții apusene a Imperiului Roman înainte de scindarea lui, din 395, încă de pe vremea tetrarhiei împăraților traco-daci: Maximian (urmat de Constantius, tatăl lui Constantin cel Mare) a avut capitala la Mediolanum. Zidurile palatului său se văd și azi, iar Diocletian (Diokles, de la Dioklea, pe Coasta Dalmată, azi Split) avea capitala la Nicomedia, în regatul tracic al Bithyniei, la sud de Marea Neagră. Lombarzii, apoi Habsburgii, au atacat continuu și determinat Milano (ca și toată Italia) pentru a stăpâni mai degrabă spiritul sudului, mintea lui creativă, decât bogățiile sale. Au interzis cu desăvârșire orice referire la istoria etniilor din peninsulă și de oriunde din Europa, dar, cu prioritate, din sudul continentului (unde fuseseră pelasgii). Am văzut, dar n-aș putea spune unde, probabil la Palazzo della Ragione, un basorelief antic care reprezenta un mistreț. Mi-am amintit de legenda vânătorii mistrețului de pe vasele antice grecești. Originea legendei însă nu era deloc grecească. Mistrețul ca totem tribal fusese al calybilor, luptători extrem de duri (fiindcă atacau după principiul turmelor de mistreți) și care trăiau la nord de Imperiul Hittit, în viitoarea arie de formare a limbilor indo-europene, spre Poarta de Fier a Asiei. Pentru romani mistrețul a rămas un semn al luptei. El era simbol al Legiunilor și se afla imprimat pe fiecare cărămidă a castrelor. Aici dăduse împăratul Constantin cel Mare *Edictul din Mediolanum*, scris de Maximin Daia, co-împărat (originar din Dacia. Și azi în Câmpia Română mai circulă acest nume, există încă un sat numit Daia). Edictul s-a dat în 313, era vorba despre prigonirea creștinilor, iar Daia a murit în același an. Constantin cel Mare însă avea să oficializeze creștinismul în imperiu ca mijloc de rezistență (prin monotheism) contra marilor năvăliri care amenințau chiar existența Bizanțului. Așa se face că, deși și-a ucis prima soție și cei patru fii, a rămas sfânt fondator al tuturor Bisericilor creștine. În fine…

Domul din Milano este impresionant. O dantelă albă din piatră, cu săgeți care se avântă spre cer. Stilul lui este gotic, dincolo de asimilările romane, care dau

soliditatea propriu-zisă a construcției. N-am avut noroc să intrăm fiindcă e duminică, iar duminica lăcașul e închis pentru vizitatori. E închisă și Santa Maria delle Grazie și mă învârt în jur cu regretul de a nu fi văzut aici *Cina cea de Taină* a lui Leonardo da Vinci. Nu e nici sezon turistic... După lombarzi și vizigoți, după Habsburgi, a venit la Milano Napoleon I. Aici, în dom, a fost încoronat rege al Italiei în 1796. Numai că n-a fost să fie. În 1799 a sosit Suvorov și a desfăcut împletitura prin care Franța încercase să stăpânească Europa și să sfărâme puterea Habsburgilor (germanici), care începuse în veacul al XIII-lea. Țarul Rusiei, pe care o viza Napoleon, făcuse însă o înțelegere cu Habsburgii.

Tot aici, la Milano, s-au pus apoi fundamentele statului național italian. Cavour, Garibaldi și Mazzini erau milanezi. Rezonanța pașilor lor revoluționari s-a văzut bine și la noi, unde până și personajele lui Caragiale invocă lupta nordului italian, a cărvunarilor și se referă la aceste nume, ca să nu mai zic de participarea lui Caragiale însuși la revoluția republicană a lui Candiano Popescu de la Ploiești.

Am dat la Milano de o piață numită Loreto. Nu știu de ce, dar am o bănuială legată de acest nume. Loreto e un oraș mic, pe coasta Adriaticii, nu departe de Ancona (care a fost, la origini, colonie feniciană). La Loreto bazilica se numește Santa Casa și se crede că acolo ar fi fost depus sarcofagul Fecioaraei Maria. De altfel, Loreto are ca stemă pe Madona (pictată în stil ortodox) cu pruncul. Și bazilica din Loreto e în stil bizantin, cu o cupolă ca a Sfintei Sofia. Imi amintec și că la Praga am văzut mânăstirea Loreta, făcută după modelul bazilicii Santa Casa din Loreto și, se zice (fără vreo dovadă) că de la Loreto trupul Fecioarei Maria ar fi ajuns la Loreta. Mitologii identitare, în fond...

*

*   *

Ne-am hotărât să luăm trenul și să ne ducem la Piacenza. Schimbăm, cum s-ar zice, regiunea Lombardia cu Emilia Romangna. Ambele au fost locuite de etrusci cu mult înainte de a fi existat latinii. În această arie au venit, prin veacul al VII-lea en, bogomilii de la Philipopolis (mai înainte Eumolpias tracică, azi Plovdiv în Bugaria), expulzați inițial din Bizanț. Erau la origini traci ca etnie, din thema bizantină Trakia, creștini, dar gostici. În Italia li s-a spus albigensi, iar în sudul Franței cathari. Vaticanul i-a ucis în masă, oriunde s-ar fi aflat. Și când te gândești că migraseră spre arii umane și ele originar tracice...

Steagul Piacenzei e o lupoaică fără Romulus și Remus, adică e totemul originar al neamului (ca și la daci). La Piacenza a fost așa și în lumea veche. S-au păstrat mozaicuri cu lupul negru pe fond alb. Oricum, în dialectul emilian, cartierele Piacenzei sunt La Verza (Varza), Mucinasso (Mucosul), I Vacari (Văcarii), Mortizza etc. Trebuie să fi fost, cândva, un loc patriarhal, unde toponimele veneau din lumea mică a locului și erau date de oameni mucaliți. Titlul de glorie al cetății este că a luptat cu Hasdrubal, fratele lui Hannibal Barca, fenicianul din Cartagina. Piacenza era așezată pe ruta Milano-Bologna, unde transportul de mărfuri în ambele sensuri

să făcea din vremuri imemoriale. Ca urmare, împăratul Justinian al Bizanțului a încercat s-o păstreze în fața atacurilor lombarzilor, dar n-a reușit. El a fost cel mai determinat dintre împărații bizantini în a reface integritatea Imperiului Roman, ghidat de faptul, susținut și de Galerius, că imperiul, deși se numea roman, avea fundamente tracice. Justinian însuși, supranumit Legiuitorul de bizantini, provenea din tribul taúrilor (confederația dardanilor). Influența lui în lumea tracică a fost uriașă. Toate codurile de legi ale Evului Mediu sunt, inclusiv în Țările Române, traduceri din *Pandectele* lui Justinian. Ostrogoții și, mai târziu, austriecii, au încercat să cucerească Piacenza. Dar Habsburgii au luat-o abia în 1860, când unificarea Italiei era atât de aproape, încât nici n-a mai contat. Vedem (pe dinafară) domul, care e mai vechi decât cel din Milano, fiind romanesc după stilul arhitectonic, de la începutul veacului al XII-lea.

După acest periplu pot să spun că unificarea Italiei a făcut din peninsulă o țară consolidată identitar, cu o limbă literară unitară (a Toscanei, pe fundament etrusc), dar, dincolo de asta, fiecare loc, absolut fiecare, are până azi dialectul, graiul lui, diferit măcar prin ceva (de obicei în registrul semantic, dar și al toponimelor și onomasticii) de tot restul. Și asta se întâmplă la un veac și jumătate de la unificare, într-o țară ai cărei strămoși se zice că ne-ar fi schimbat nouă limba în cam două sute de ani (până la retragerea aureliană). Mă îndoiesc din ce în ce mai tare…

Săptămâna viitoare o să mă duc la Genova, capitala Liguriei. Am un tren direct din Torino.

*

*   *

Am plecat cu trenul foarte de dimineață, destul de plin din cauza navetiștilor. Nu sunt compartimente, dar totul pare mic, intim, e foarte curat. Mai fiecare stă cu nasul în telefonul mobil.

Genova (în italiană Genoa; la noi e folosit ca prenume: Genua) e capitala Liguriei, provincie aflată pe țărmul Mării Liguriei, practic un golf deschis către Mediterana. Dar Alpii și Piemontul nu sunt departe, așa că zona e muntoasă. În ligură este Kainua (adică Orașul Nou, o colonie a iliro-tracilor ajunși aici din Calabria). Pare destul de mic și, în plus, e cam ca Predealul de la noi, fiindcă străzile sunt, cel mai adesea, în pantă și destul de înguste. Dar e și port, cândva a rivalizat cu Veneția. La noi, în Constanța, acum rămas în plin oraș, se află un far genovez medieval.

Când am ieșit din gară, am fost uimită să văd, pe frontonul gării, doi grifoni, simbol tracic, rămas în timp încă de la începuturi. Cred că locuitorii Liguriei știu prea bine și azi ce identitate de fundament au. Dacă te plimbi pur și simplu ai, foarte vie, senzația că totul este extrem de vechi. Poate din pricina străzilor pietruite și nu asfaltate, dar și a clădirilor mai degrabă scunde, cele mai multe cu două etaje. Unele străzi sunt atât de înguste, încât, dacă întinzi ambele mâini, atingi pereții. Mi se pare că mă aflu într-un sanctuar. Dau de un palat al Sf. Gheorghe ridicat în veacul al XIII-lea, cu sfântul pictat în frescă deasupra intrării, călare, cu tunica scurtă fluturînd și

cămașa pe dinafară, legată cu brâu, ca un Cavaler Trac ucigând balaurul. Steagul ăsta, identic cu cel de aici, a fost folosit în prima Cruciadă de welshi (cu învoirea genovezilor)… Și ei credeau că au o rădăcină identitară comună. Nu mă mir, la origini welshii sunt celți plecați din interiorul arcului carpatic, iar rădăcina cuvântului welsh e aceeași ca și la valah, Velciu, Veleș, Velea… Până azi welshii au drept simbol grifonul roșu.

Am ajuns într-o piață numită Piazza dei Ferrari. Cum trebuie să fi fost orașul pe când aici se năștea Columb (în ligură Cristofa Curumbu)! Sau și mai înainte, pe vremea când aici fusese închis Marco Polo. Mă gândesc s-o iau spre port. Întreb pe cineva pe unde să merg și aflu că portul orașului e Portufinu în ligură - adică portu(l) de la capătul (finele) orașului, în italiană celebrul Portofino! Latinii însă credeau că aici e portul delfinilor. Trec pe sub o arcadă în pantă. Deasupra, ca și dedesubt, sunt linii de tramvai. Mă hotărăsc să merg doar în jos, fiindcă portul trebuie să fie partea cea mai coborâtă a orașului. Trec pe sub un pasaj larg și ajung în cele din urmă. E un golf adânc și destul de mic, aproape rotund, apa e albastră chiar și acum, în februarie, iar clădirile sunt colorate, fiecare vopsită de sus până jos în galben sau roșu, verde, albastru. Pare o jucărie mai mare, frumos colorată. Îmi amintește de Zlata Ulička din Praga. Sunt bloculețe de două, trei, cel mult patru etaje înghesuite unele peste altele, nici nu vreau să-mi închipui cum ajungi (mai ales cu mașina) printre ele. Nu-mi imaginez alt motiv pentru care Napoleon să fi vrut acest oraș, decât în virtutea istoriei sale. A făcut și el cum făcuseră Habsburgii, apoi Napoleon: să dețină identitățile altora în ideea că asta i-ar spori propria lui glorie. Dar Napoleon n-a avut Genova decât între 1796 și 1815 (când *Tatatul de la Viena* a pus capăt chiar existenței Imperiului Napoleonian).

Găsesc o cafenea și mă așez la o cafea italienească adevărată, foarte tare, dar mică și o felie de chec cu fructe, prăjitură tradițională la Genova (ca și în Alpii Pontici, unde fusese cândva Bithynia). Cel care mi-o dă e și ghid turistic. În orice caz, îmi spune că și Rapallo ține tot de Genova. Îmi arată un pliant, văd că stema Rapallo e tot cu doi grifoni înaripați, semn tracic clar, din Asia Mică până aici. Munții din jur au fost plini de partizani în timpul ambelor războaie mondiale. A fost o haiducie modernă, partizanii și haiducii au ceva comun, pe lângă datul identitar străvechi: sunt apărători ai celor mulți contra celor puțini și care voiau să stăpânească lumea. Aflu și că la Rapallo s-au descoperit niște ruine etrusce de la începutul mileniului I îH. Spiritul locului e plin-ochi de isoria sa identitară, pe care ți-o poate servi până și ultimul om de la o cafenea. Mai aflu și că între Genova și Geneva au existat certe asemănări de fundament, fiindcă, inițial, romanșii din Elveția de azi au fost o colonie etruscă (romanii o numeau Raetia Prima, iar Raetia Secunda era Carinthia de azi). Mă uit mai atent de jur împrejur și încerc să disting dacă am vreun sentiment de déjà vu. Mă uit pe ghidul meu turistic, luat la Torino și văd că portul popular ligur e, până azi, cu opincuțe și ițari, cămașa pe dinafară, prinsă cu brâu, pălărie. Femeile poartă iie și fotă. Ca și în Piemont. Cine știe… Îmi amintesc că primul film făcut la

Genova, unul mut, se numea *Cabiria*. Or cabirii țin de mitologia tracilor din Marea Egee (Carpathicum în antichitate), la origini frigienii îi credeau protectorii marinarilor (mai ales pirați) și sunt înfățișați, în insula Samothrace (Samosul tracic), ca paznici la porțile Lumii de Dincolo. Originea cabirilor e în insula Lemnos, locul de unde au migrat spre peninsula italică etruscii (tusci) la începutul Epocii Fierului, când clima Mediteranei de Est s-a schimbat dramatic și a apărut Marea de Marmara, un lac tracic, unde intrai prin strâmtoarea Dardanele, după numele triburilor de traci numite dardani.

În drumul de întoarcere spre gară dau de biserica San Martino și mă uit la numeroasele fotografii afișate la intrare, despre un eveniment care avusese loc de curând, pe 2 februarie : *Prezentarea la Templu*. Văd că procesiunea e formată din preoți îmbrăcați în negru, dar care au, pe deasupra, un veșmânt alb, destul de scurt, cu râuri cusute la poale și la mâneci, ca la noi pe iie, iar motivele, cu arnici roșu, nu numai că sunt cu punct în cruce (noi îi zicem punct românesc), ci reprezintă chiar șiruri de cruci cu brațe egale, ca într-un minuscul cimitir. Procesiunea a dat ocol bisericii așa cum se face la noi de Înviere, apoi a intrat înăuntru, unde incinta pare să fie și ea sub formă de cruce, ca la toate bisericile ortodoxe de la începuturile creștinismului. Asta e din veacul al XII-lea. În plus, înăuntru nu există frescă interioară, ci doar niște icoane mari, pe lemn, atârnate pe pereți, așa cum se pun la noi în bisericile de lemn (lemnul era sacru dintru începuturi la tot neamul) din Maramureș. Procesiunea s-a oprit în biserică în dreptul unor stâlpi împărătești din lemn sculptat (ca la noi în Argeș) sub formă de șerpi.

Am ajuns la gară destul de pătrunsă de impactul locului asupra mea. De jur împrejur, la intrarea în gară sunt coloane dorice. Ca impresie generală, m-a dus cu gândul la Gara de Nord din București. Poate și fiindcă e tot o gară terminus, dar și din cauza coloanelor. A fost arhitectura epocii. S-a construit cam odată cu Gara de Nord. Nu departe se află statuia lui Columb, pletos ca un dac și îmbrăcat în portul popular genovez, cu brâul care strânge cămașa pe dinfară și pantalonii strâmți. Pe soclu stă scris: *A Cristoforo Colombo, la Patria*. Pricep că patria e, în fapt, cea identitară, Genova. Am mâncat la restaurantul gării, mic și curat, paste alla carbonara, înainte de a mă urca în trenul de Torino. Acest carbonara pare un cuvânt italienesc, dar nu e. Este translarea cuvântului valah cărbunar. E o meserie foarte cunoscută și azi în munții Romanija și în lungul Coastei Dalmate, până în Peninsula Istria, unde trăiesc istroromânii. Numai valahii fac cărbune din lemn în toată această arie. În Peninsula Istria, la începutul desișurilor de pădure, sunt anunțuri mari, vopsite pe tablă, pe care scrie "I Romeni", adică „românii". Dar impactul cuvântului carbonar a fost mult mai întins. Valahii de pe coasta Adriaticii au fondat așa numita masonerie a lemnului (lemnul cel sfânt, așezat la hotarul dintre Lumi!), ordin secret de apărare identitară atât al ilirilor, cât și al liburnilor, strămoșii acelor valahi atât de greu cuceriți de romani. Îmi vine în minte, de pildă, faptul că vasele numite chiar

liburne, foarte ușor manevrabile pentru că prora și pupa aveau aceeași fromă și se putea vâsli în ambele sensuri, ajungeau în scop de pradă până în Sicilia. Romanii erau înnebuniți și au făcut tot ce puteau pentru a cuceri zona de rezistență, Liburnia. Mai mult chiar. Venind să cucerească Dacia, împăratul Traian a adus pe Dunăre (pe Istros), liburne și ele au rămas desenate până azi pe Columna lui Traian. De altfel, conștiința unității identitare a originilor s-a păstrat până târziu, fiindcă Mircea cel Bătrân a luat-o de soție pe fiica voievodului de Celje, din această zonă iliro-liburnă. Voievodul de Celje avea și el, pe scut, un cap de lup. Cărvunari li se zicea la noi, carbonari în Italia. A fost o foarte întinsă mișcare de unificre a Italiei ca stat din veacul al XIX-lea și care nu avea în vedere fostul Imperiu Roman, ci tot ceea ce cuceriseră vremelnicii romani cu marele lor imperiu cu tot. Caragiale îi pomenește, în schițele lui, pe cărvunari.

În tren stau cu nasul în ghidul turistic, ca să-mi programez viitoarea călătorie.

Ajung la Torino pe întuneric. Vladi mă așteaptă la gară ca să mă ducă la o trattoria pe Via degli Abruzzi (unde e și universitatea), recomandată lui de Pandolfi și unde vin mai ales studenți. De aceea e și mai ieftină. Înăuntru e zgomot, se aud crâmpeie de muzică, iar „la mamma", o patroană grasă și transpirată, stă înfiptă în centrul localului supraveghindu-i încruntată pe ospătari, probabil fiii ei, care duc de colo-colo farfurii pline. Ne strecurăm după două locuri pe care le găsim cu greu și cerem „due gran apperitivi", gustări reci adică, fel tradițional în Piemont, cu șuncă, salam cu usturoi și diverse brânzeturi, însoțite de Chianti roșu. Nimeni nu se miră, toți sunt foarte grăbiți să mănânce și să petreacă. Iar studenții, care glumesc și râd mult, mă fac să particip la o uriașă baie de energie.

Săptămâna viitoare mă gândesc să văd regiunea Emilia Romagna, și ea fost teritoriu al Etruriei antice.

*

*   *

Numele de Emilia (Aemilia pentru latini, după ginta constructorului) vine de la acela al marii căi de acces spre nord, inclusiv spre Gallia. Iar Romagna l-a căpătat pe vremea Bizanțului, când Imperiul Germanic (care chiar și-a spus romano-germanic fiindcă a cucerit părți ale fostului Imperiu Roman) numea astfel tot ceea ce ținea de Bizanț, în vreme ce Bizanțul însuși își spunea Imperiu Roman (de Răsărit), deși limba vorbită era greaca. Fosta Etruria și-a revendicat și ea numele de Romania, fiindcă, o bună bucată de timp, chiar a aparținut Bizanțului. De altfel, tot Romania a fost și Peninsula Balcanică, precum și Coasta Dalmată, Peninsula Istria. Nu mai zic de România. Scrierea etruscă însă este identică numai cu aceea a tracilor din insula Lemnos și atestă direcția de venire a migrației originare, fundamentul identitar și perioada de timp: marea criză de la sfârșitul Epocii Bronzului și începutul Epocii Fierului, când calea de apă a Marelui Rift African, rămas de la deriva continentelor, s-a modificat substanțial, ca și clima Mediteranei de Est (atunci a apărut și Marea

de Marmara). Ca urmare, au fost migrații masive spre apus, pe apele Mediteranei. Mă aștept deci ca tot acest palimpsest al civilizațiilor care este cultura, să fi păstrat urmele originilor, aici ca oriunde altundeva.

Prima oprire a fost la Parma. Gara seamănă pe deplin cu orice gară de mărime medie din România și probabil este, ca și la noi, creație a perioadei de avânt a Europei Națiunilor din veacul al XIX-lea, atunci când s-a unificat Italia. Văd drapelul orașului și mă frapează faptul că aceia care le-au făcut știau extrem de bine în ce linie de civilizație se așează perimetrul lor, pentru că nici unul nu este drapel tricolor de tip francmason, precum drapelele de țări, ci toate sunt drapele care pun împreună acest spațiu cu Grecia și zona hemshin din Alpii Pontici.

Iau din gară un mic ghid turistic al orașului și citesc despre Cultura Terramare, din Epoca Bronzului, care se numește, în dialectul emilian al locului, Terramarna, adică pământ gras. Și în română termenul geologic pentru acest tip de sol este marnă (pl. marne). Tot din ghid aflu că erau din partea locului, cum se zice pe la noi, Verdi, Paganini, Toscanini. Numele în –i, -ini par să fie o obișnuință a locului.

Au fost războaie întinse pe secole între romani și etrusci, iar regatul lor a fost cucerit pe bucăți. Aici s-a întâmplat abia în veacul al II-lea îH. Dar asta n–a însemnat deloc că fostul spațiu etrusc și-a pierdut brusc identitatea și a devenit latin. Justinian l-a cucerit în numele Bizanțului și l-a anexat Exarhatului de Ravenna. Iar în veacul al VIII-lea a fost cucerit de franci. A avut parte de istoria lui proprie, care i-a permis transferul vechii identități în lumea nouă. La începuturile Renașterii făcea parte din regatul (nordic și el) de Milano. Evident, Napoleon, care se credea reîntruparea lui Caesar, și-a dorit fosta Etrurie pentru Imperiul lui. Parma a făcut parte din el între 1802-1814, când Napoleon însuși și-a pierdut nu doar imperiul, ci și locul unde trăise. Aflu că domul din Parma, semnul major al cetății, e din veacul al XI-lea, a ars și un antipapă, Onoriu al II-lea, l-a reconstruit… E dedicat Fecioarei Maria, evident. Ideea e că s-a făcut astfel un transfer de identitate de la Artmeis la Maria și astfel s-a păstrat unitatea virtuală a întregului.

Ajung în piața domului și fațada lui romanică, turla înaltă a clopotniței, iar alături Baptisteriul, mă întâmpină ca un rebus uriaș prin combinațiile insolite de semnale ale Timpului pe care mi le trimite. Primul lucru care mă frapează, la intrarea în dom, este faptul că de o parte și alta a ușii de la intrare văd șezînd pe labe doi lei de piatră absolut hittiți prin înfățișare, cu niște capete pătrate și coama cu inele simetrice, exact ca la Poarta Leilor din Hattusha, dacă nu cumva leii aceia moșeneau, ca structură artistică, felul cum arătase cândva barba lui Assurbanipal din Babilon. Dacă mă gândesc că Phrygia a moștenit – și a continuat în bună măsură – tipologia artistică a Imperiului Hittit, atunci îmi explic de ce, probabil, leii din Parma seamănă atât de bine cu Poarta Leilor de la Hattusha, dar și cu perechile de lei de pe fațadele mormintelor frigiene, care vegheau la intrarea sufletului spre Lumea de Dincolo. Prin urmare, poarta pe care va să intru e, în felul ei, o poartă spre o altă lume, a

esențelor mitologice și sufletești. Mă uit la basorelieful arcadei de deasupra intrării și văd alte simboluri edificatoare, care îmi amintesc de un uriaș platou rotund, găsit de arheologi în Scythia Minor (Dobrogea), înfățișînd scene de vânătoare sarmată (și aflat la Muzeul de Arheologie din Constanța). Doar că aici nu era un motiv de vănătoare repetabil, cu un vânător, un câine și vânatul, ci scenele sunt descriptive de la stânga la dreapta și cuprind o bucată de istorie. În stânga vedeam un centaur, cel mai probabil înțeleptul Chiron de pe muntele Pelion, al originilor tracilor, cel care-l crescuse pe Achille (ucis în războiul troian și îngropat pe Insula Șerpilor de la gurile Istrosului, azi Dunărea). Iar Thetys, fiica lui Okeanos și mama lui Achille, nevasta lui Peleu, devenită sâncă (la fel ca muntele Sipylus, unde a murit Leto, mama lui Artemis și Apollo) stă pe veci de veghe asupra fiului ei și a fost numită de noi Peleaga. Centaurul Chiron, cel din basorelief, țintea cu arcul o căprioară, dincolo de care vedeam un trac cu o cămașă scurtă prinsă cu brâu lat, suflînd în cornul de vânătoare și îndemnîndu-și câinele să atace. În a doua jumătate a basoreliefului se află un leu înaripat, ca leul venețian, care privește înapoi, spre scena vânătorii. Iar dincolo de el sunt capete de lupi care ies din frunzișul în arabesc al basoreliefului, adică simboluri tribale ale seminției care purcede din Peleu și Achille. În întregul ei, catedrala este ca o cruce așezată pe pământ, cu o cupolă rotundă deasupra, în mijloc, precum la Sfânta Sofia din Constantinopol. O astfel de ușă din lemn de stejar ca aici, casetată, am mai văzut la Biblioteca Națională din Tbilisi, în Georgia. Probabil ambele sunt însă din veacul al XIX-lea.

Înăuntru dau de o încăpere dreptunghiulară, dacă nu adaug și spațiile laterale, aflate fiecare dincolo de câte un șir de coloane. Dincoace de coloane, pe stânga și pe dreapta, se află două amvoane. După cel din dreapta, e orga. Pictura e în stil bizantin, inclusiv aripile serafimilor și heruvimilor sau culorile (negru, roșu închis, auriu, maro, gri), care îmi amintesc de ortodoxia greacă. Toți sfinții au cunoscutele cercuri aurii în jurul capului, iar unii au chiar raze ale soarelui, simbol antic (Sol Invictus). Fresca domină absolut tot interiorul, scenele biblice sunt greu de urmărit, deși sunt separate unele de altele prin chenare sub formă de romburi cu roșu, galben și albastru, ca și pe covoarele românești. Pe capitelurile coloanelor se desfășoară scene cu animale mitice, văd din nou leul cu aripi, iar capul și coama în stil hittit, ca la Poarta Leilor din Hattusha. Deasupra multora dintre scenele biblice îl văd pe Pantocrator, făcînd cu mâna cunoscutul semn al binecuvântării. Deasupra fiecărei arcade cu scene biblice văd portrete de sfinți pe care nu-i pot identifica. Coloanele sunt din marmură roz-cenușie, unele arată precum cele de la Curtea de Argeș, cu șerpi care se încolăcesc pe lung, oblic, de la bază până la vârf. Dacă în adâncimea cupolelor mici care se află pe toată lungimea catedralei, între câte două coloane, sunt fresce pline de sfinți, în fața fiecăreia stă câte o statuie, probabil foarte veche, fiindcă stilul pătrățos al sfinților seamănă bine cu aspectul leilor de la intrare. În general, sfinții sunt îmbrăcați în stil antic greco-latin cu influențe gremanice, dar

am văzut și sfinți în cunoscutul costum popular (pe care noi îl numim românesc, deși e mult mai mult de-atât), adică au cămașa pe dinafară, brâu și pe dedesubt ițari. Văd un Iisus ridicîndu-se din mormânt, cu pielea galbenă și ochii încă închiși, plin de răni, cu brațele puse pe piept așa cum li se pun morților, iar cununa din jurul capului nu e plină de raze, ci auriul e întrerupt de brațele crucii aflată în spate. Chenarul din Piatră din jurul portretului e trilobat în partea de sus, așa cum sunt, la noi, arcadele palatului de la Mogoșoaia. În centrul fiecărei arcade trilobate văd un grifon alb, o fantomă a trecutului capabilă să treacă prin orice fel de porți. Dincolo de primul chenar al arcadei se mai află și altele. Următorul e format din romburi, apoi urmează unul din pătrate. Îmi amintesc de chenarele mozaicurilor scoase de pe podeaua Sfintei Sofia și pe care le-am văzut în aerul prăfos din anexele actualei geamii din Istanbul. Tavanul prelung, dreptunghiular, e împărțit în arce pictate, false și separate unele de altele prin motivul zvasticii. Acesta a fost un motiv pre-grecesc, vine din descendența indo-europeană de dinainte de 2000 îH. Doar ionienii l-au folosit în Milet. Însă ionienii nu erau pe deplin greci, ci aveau o componentă formativă pe pământul Asiei Minor. Jason a fost ionian, coloniile de la Marea Neagră au fost ioniene, Herodot a fost ionian. Motivul zvasticii, care înfățișa, stilizat, un om alergînd, se punea la baza coloanelor sau în mozaicul pardoselilor. Cele două amvoane însă, din lemn sculptat și aurit, au la bază motivul grecesc al apei. Masa din porfir unde se țin predicile e masivă, înconjurată de statui de sfinți tot din porfir, așezați perechi, de jur împrejur, iar la capăt trebuie că e antipapa Onoriu II însuși, făcînd gestul binecuvântării, desculț și îmbrăcat cu un fel de cămașă pe dinafară, strânsă și ea cu un brâu. Îl veghează un lup și un taur înaripat, simbolul celor doi profeți, Petru și Pavel, creștinătorii. Cineva care m-a văzut privind atât de îndelung și de atent înteriorul, îmbrăcat cu un anteriu alb și cu chenare roșii la poale și la mîneci, cusute cu punct în cruce, se apropie de mine și mă sfătuiește să mă duc să văd și baptisteriul care de află lângă dom, dar și să cobor să văd criptele din subsolul domului.

La subsol se fac slujbe, ca și sus. Doar că nu există nici un fel de frescă, ci numai arcele romane din piatră și coloanele de marmură avînd capiteluri corintice. Văd însă, înșirate lângă perete, mozaicuri făcute din pietre albe și desenul cu negru, ca acela ilire, din vechile biserici ale Epirului.

Baptisteriul e un turn octogonal cam de înălțimea unui bloc de vreo câteva etaje, în stil romano-gotic. E din veacul al XIII-lea, mai nou decât domul, dar e făcut cu mare grijă pentru armonia ansamblului. Pe dinafară văd doar câteva statui de sfinți. Se intră printr-o arcadă amplă și o ușă din lemn casetat, la fel ca a domului. Interiorul e însă circular, iar în centru, tot rotund, se află bazinul cu apă pentru botez. În mijlocul lui e un bazin și mai mic, sub formă de trifoi cu patru foi. Impresionant e însă plafonul, o semi-sferă străbătută, precum de niște oase străvechi, de 16 nervuri (ca Soarele de pe drapelul lui Alexandru Macedon) care susțin zidăria, coborînd spre capitelurile coloanelor și apoi către sol.

În centrul catapetesmei e Cosmosul profund, plin de stele mici, aurii pe fond roșu. Apoi, pe un brâu circular, albastru, sunt selele mai mari, aurii, acelea care fac Cerul pământenilor, adică planetele și constelațiile după care se orientează ciobanii. Fiecare dintre aceste stele strălucitoare e așezată în centrul unui romb. Urmează un chenar format din dreptunghiuri înlănțuite prin linii paralele. El separă Cerul cosmic și al esențelor mitologice de pantheonul sfinților creștini. Mi se pare că privesc Cerurile lui Dante din *Divina commedia*. În dreptul fiecărui sfânt pare să fie scris cine este, dar nu pot vedea până acolo. Urmează un alt chenar, în solzi, cu verde și auriu, apoi încă un rând de sfinți creștini și dedesubtul lor două rânduri paralele, de jur împrejurul cercului, cu scene biblice. Acolo unde se află îmbinarea dintre arcele bolții și coloanele baptisteriului, începe și povestea despre lumea creștină a oamenilor. Un brâu de statui din marmură albă spune istoria ocupațiilor cotidiene ale oamenilor, toți îmbrăcați cu niște cămăși scurte, pe dinafară, stânse cu brâu la mijloc, majoritatea bărboși și pletoși. Sub statui văd un adevărat bestiariu, toate păsările și animalele domestice, o statuie după alta. Împreună cu oamenii formează ceea ce s-ar putea numi viața cotidiană a Parmei din jurul veacului al X-lea și nu mult după el. Din loc în loc lumea animalelor e întreruptă de motive în frescă, adevărate garduri formate din romburi de cărămidă roșie cu punct la mijloc, la fel ca motivele de pe covoare. Urmează, de la începutul ultimului rând de coloane, imagini suprapuse pe două sau trei rânduri, cu scene din *Vechiul* și *Noul Testament*, dar și ilustrînd felul cum vechile simboluri mitologice au fost absorbite de creștinism. Văd, de pildă, pe Pantocrator făcând semnul binecuvântării (ca și fostul zeu Sabazios – al tuturor tracilor), așezat pe tronul lui și avînd de-a dreapta păunul frigian și Pegasul înaripat, iar de-a stânga un înger și leul înaripat. Mai văd, într-o nișă, un personaj cântînd la nai (instrumentul lui Dionysos), iar în stânga și în dreapta lui altele, cu vioara, cu muzicuța, cu drâmba. Din ceea ce scrie dedesubt înteleg că ar fi vorba despre catari, expulzați din Bizanț în timpul bătăliei religioase dintre iconodului și iconoclaști.

În Baptisteriu, ca și în dom, podeaua e făcută din dale mari de marmură roșie, probabil din carierele de lângă Verona.

*

* *

Se înserează, mă doare gâtul de atâta privit în sus și mi-e foame. O iau spre gară, unde am de gând să și mănânc ceva, apoi o să mă duc la Modena, care nu e așa de departe și sper, fiindcă e iarnă și nu e sezon turistic, să găsesc camere libere și mai ieftine pe la vreun hotel.

În tren văd cu stupoare cum două negrese și o femeie albă, toate tinere, ies ca la un semn pe coridorul vagonului, la vreun sfert de oră după plecare, cu niște sacoșe în mână și încep să se schimbe cu grăbire de haine. Dacă până atunci fuseseră îmbrăcate normal, cu haine de iarnă nu prea colorate, acum și-au pus rochii

decoltate, pline de paiete și s-au rujat din plin. În loc de pantofii închiși cu șiret și-au pus pantofi de lac cu tocuri. Au de gând să facă ce-or face chiar în tren, în timpul călătoriei! Una din ele începe să râdă, îmi face cu ochiul și-mi spune că încep să lucreze. Trag înapoi ușa compartimentului și mă uit din nou în ghidul turistic.

Nu văd mare lucru din gara de la Modena, sălile de așteptare sunt încuiate cu cheia, poți intra doar dacă pe biletul tău de călătorie scrie că ai tren peste cel mult o jumătate de oră. Când ies spre oraș constat că e mai rău ca la București. Niște tipi, probabil cerșetori, înșirați pe niște cartoane lângă peretele gării, culcați, neacoperiți cu nimic, se chinuie să adoarmă, se răsucesc și mormăie ceva. O iau repejor către luminile unei străzi și mă opresc în dreptul primei clădiri pe care scrie Hotel. Când deschid ușa înaltă, din lemn, cu vopseaua scorojită pe alocuri, nu dau de o Recepție, cum mi s-ar fi părut normal, ci de un șir de vreo 16-20 de trepte. Sus apare un negru solid și înalt cam de doi metri. Amândoi suntem puțin surprinși. Eu îi spun că vreau să mă cazez pentru o noapte, iar el rânjește și îmi spune că nu crede că vreau să stau acolo. Am brusc intuiția nu că am nimerit la un hotel cu ora, ci am nimerit la unul care satisface – cu ora – doar homosexuali. Fac o jumătate de pas înapoi și îl întreb dacă nu știe cumva un hotel obișnuit. Fața lui redevine normală și mă sfătuiește să mă opresc pe asceeași stradă, la al treilea hotel pe care îl văd. Îi mulțumesc, ies și oftez ușurată. Dau de o pensiune, cam ca aceea unde stăm la Torino. Camera e mică, are o chiuvetă înăuntru, restul e pe coridor. E cald și observ că am primit trei pături. Mă hotărăsc să mă culc, simt nevoia să rămân doar împreună cu bagajul meu.

Dimineața, când cobor la Recepție, dau de doi tipi veseli, arată ca un tată cu fiul lui, care tocmai își beau cafeaua. Vine să se frece de picioarele mele un uriaș motan tărcat. Când simte că i se dă atenție, sare dintr-un salt tejghea și începe să se rostogolească. Îl cheamă Gianino, e mângâiat de toți clienții, mă asigură tatăl. Îi spun că vreau să plătesc și îl întreb de un pliant al orașului (pe care mi-l dă) și de mâncarea tradițională la Modena. Îmi spune de cârnați cu fasole, ceea ce trezește în mintea mea repere certe. Când află că și la noi e la fel, mă întreabă de unde sunt. La cuvântul România se luminează și el și fiul și, vorbind amândoi odată, cu multe „e! eee!” printre cuvinte, mă asigură că, dacă ei ar vorbi în graiul modenez, eu aș înțelege, ca româncă, mult mai mult decât din italiană. Mutina spuneau latinii, dar cetatea a fost mult mai veche, etruscii o numeau Mutna. Pe acolo trecuseră calabrezii în drum pre Liguria și apoi veniseră boiii, care erau celți. Cicero, care se născuse la Arpinum, o cetate la origini pelasgică, a scris despre ea numind-o „Mutina splendissima”. A fost extrem de greu cucerită de romani, abia în secolul al II-lea îH, din cauza sistemului de alianțe cu cetățile etrusce mai de la nord, așa numita Ligă anti-romană a Etruriei. Mi se pare că pricep obsesia romanilor pentru cucerirea Daciei, care era spațiul sacru al întregii lumi tracice, ca Athosul acum pentru creștinii ortodocși. Probabil li se părea că Dacia conduce, din umbră, toate mișcările de protest contra romanilor.

Din pliant aflu că domul de aici datează din veacul al XI-lea, iar Universitatea din veacul al XII-lea. Aleg să mă duc la dom, fiindcă aș avea un termen de comparație cu cel de la Parma. Iau un espresso cu niște covrigei dulci, ca formă sunt exact ca aceia de la noi de la Brașov, doar că mai mici și vorbim despre ninsoarea căzută peste noapte. Mă uit pe geam, e un pospai de zăpadă, dar trebuie că e destul de ger după normele locului. Ajung cu autobuzul în Piața Veche, unde e domul. Remarc numaidecât că piața nu e asfaltată, ci sunt pietre de râu, bolovani mai mici cum s-ar zice, bătuți bine și probabil de foarte multă vreme, unul lângă altul. Vântul spulberă printre ei câteva fire de zăpadă. La dom e deschis, cel mai probabil pentru credincioși. Nu plătesc intrarea, nu e nimeni. Trec printre cei doi lei de la intrare. Nu seamănă cu leii de la domul din Parma, deși au o mare vechime. Doar coamele sunt ineltate ca ale patriarhilor. Creștinismul vremii era în principal arian, nu credeau în Sfânta Treime. De altfel Constantin cel Mare însuși, împăratul Bizanțului, fusese botezat de episcopul Nicomediei, capitala Bithyniei tracice, în rit arian[163]. Fațada domului e gotico-romanică, domul e construit sub formă de cruce așezată pe pământ, are patru turle micuțe, câte una la fiecare din cele patru capete ale acoperișului. Înăuntru forma e de asemenea dreptunghiulară, de-a stânga și de-a dreapta sunt coloane, iar dincolo de ele văd, în stânga, un amvon din piatră. Nu văd orga. Mă uit însă mai bine la coloane și observ că nici una din ele nu e canonică, în sensul clasic, al arhitecturii grecești, ci fiecare are un capitel deosebit de celelalte. Astfel, în loc de stilul ionic, care are coarne de berbec la capetele capitelului, aici coarnele sunt mai mici, iar între ele stă înfipt un cap de sfânt. Cele care ar putea fi corintice, au printre frunze Duhul Sfânt, sub formă de porumbel. Și așa mai departe. Cu cât mă apropii de partea din față a lăcașului, surpriza mea e mai mare. Fresca nișei înfățișează pe fecioara Maria (hramul catedralei) înveșmântată în negru, ca în pictura bizantină, alături de Pantocrator, pe tromul său. Stilul este în întregime bizantin, văd cunoscuta aură a sfinților. Cei patru evangheliști sunt înfățișați, fiecare, între doi „pomi ai vieții". În creștinismul ortodox, primul apărut în ordine cronologică, Pomul Vieții este un reper pre-creștin, vine direct din *Vedanta*, unde simboliza legătura indestructibilă dintre Cer, lumea pământeană și Lumea de Dincolo. Dar cea mai mare surpriză o constituie totuși coloanele. Nu doar capitelurile, ci și baza coloanelor afirmă un status al momentului edificării catedralei plin de lupte și neliniști. În fața locului unde stă predicatorul sunt două coloane așezate pe spinarea cîte unui om, distorsionat din cauza greutății și pe fața căruia se vede un strigăt de durere. Dincolo de aceste două coloane care sprijină un balcon rotund, mai sunt patru, sprijinite fiecare pe spinarea unui leu așezat cu toate patru

---

[163] Doctrină creștină conform căreia Iisus este chiar fiul lui Dumnezeu, iar omul n-a avut nici un amestec. A fost promovată în secolul al III-lea en de Arius din Alexandria (Egipt) și tranșată prin primul Conciliu de la Niceea (325 en), al lui Constantin cel Mare, acela care a dat *Crezul* valabil pentru toți creștinii.

ghearele pe trupul câte unui dușman ucis. Iar deasupra este un balcon semirotund, mic, cu cei patru evangheliști în basorelief pictați în culori. Toți sunt pletoși și bărboși și poartă cămașa tracică încinsă cu brâu. După balconul semirotund urmează unul dreptunghiular, unde văd, tot în basorelief pictat, *Cina cea de taină*, cu toți participanții în picioare, umăr la umăr. În stânga și în dreapta mesei văd alte scene biblice. Nu reușesc să-l disting pe San Geminiano, fostul episcop al Modenei din veacul al IV-lea, sanctificat. A fost contemporan sau urmaș apropiat al lui Iachint, episcopul de la Vicina, la Marea Neagră. Vicina fusese colonie genoveză, iar Iachint, după ce a fost episcopul Vicinei, a devenit mitropolitul întregii Ungrovlahii (în anii domniei lui Basarab I). Semnul unității bizantine a rămas prezent deopotrivă la Iachint și la Geminiano, ambii deveniți sfinți. Cobor în criptă, construcția e gotică, foarte severă și fără decorații. Dar și aici fiecare coloană explodează pur și simplu din cauza multitudinii de ființe contorsionate, păsări, animale, dar și oameni. Cai cu aripi, hipocampi, un om așezat sub formă de broască, un cap de grifon. Fără să vreau mă gândesc la Sagrada Familia din Barcelona. Aici e și mai rece decât în catedrală și mă hotărăsc să ies ca să văd repede Ghirlandaia, adică baptisteriul. Când îmi arunc ochii înapoi, către fațadă, văd sus, sub acoperiș, un brâu format din trei rânduri de incizii trunghiulare practicat direct în zidărie, așa cum se făcea la noi la gura oalelor neolitice de Vădastra. Iar deasupra celor trei rânduri de incizii șade statuia lui Priap, așezat și cu picioarele desfăcute. Falusul său lung mă înștiințează că aici, ca și oriunde pe lume, cei vechi, fondatorii de după Marele Potop, ne-au lăsat această reprezentare a puterii lor de a reface ciclul vieții pământnene. Dacii îl numeu Zalmoxis.

Mă duc să văd Ghirlandaia (ca și în română, cuvântul vine de la ghirlandă, adică împletitură de flori pentru gloria cuiva). Renașterea a lăsat și un nume de pictor, Ghirlandaio, dar era numele pe care și-l luase, nu era cel real. Construcția ei a început în veacul al XII-lea, dar s-a finalizat în al XIV-lea. Nu are aproape deloc frescă interioară, cu excepția plafonului cu stele aurii, în șase colțuri, pe un fond albastru, noptatic. În afara capitelurilor de coloane, care seamănă mult cu acelea ale domului, îmi atrage atenția o cruce roșie pe fond alb, simbol indubitabil al Sfântului Gheorghe, care a preluat și atributele Cavalerului Trac. De altfel, deasupra crucii văd chiar grifonul tracic, cu aripi de vultur și picioare de leu, cu ciocul ridicat către cer și purtând deasupra capului aura sfinților creștini.

La ieșire, în Piazza Grande, dau de un exponat insolit, pus în aer liber. Pe el scrie *Preda Ringadora* și citesc că este o fostă masă din veacul al X-lea, din mamură roșie de Verona, o placă foarte groasă, lungă de cam trei metri, pe care erau așezați, ca să-și ia rămas bun cei din cetate, eroii pieriți în bătălii. Tot acolo își țineau discursurile liderii politici. Preda însemna piatră în etruscă și încerc să înțeleg dacă nu cumva numele românesc Preda are legătură cu acest sens străvechi. Ringadora mie mi se pare că ar însemna inelul de aur, dar în modeneză se pare că se leagă mai

curând de cuvântul discurs, vorbire. Acum un anticar a pus pe piatră vreo câteva cărți și se învârte zgribulit pe lângă ele.

E aproape prânzul, mă hotorăsc să mânânc la o bottega (bodegă!) pe care am ochit-o încă de dimineață, fiindcă se cheamă *Mamma Puglia*. Din câte știu Puglia (sau Apulia) este o regiune a Italiei (tocul cismei italice, de unde și numele Pulia) care se deschide către Adriatica și a fost colonizară din Epoca Bronzului de iliro-dardani. Regiunea păstrează până astăzi specificul ciobănesc al strămoșilor. Se produc din lapte de oaie sorturi de brânză unice nu doar pentru italieni. Oricum, numai acolo, din toată Italia, se fac iaurt și telemea. Intru, văd un bar unde servesc doi inși și nu e nici o mamma propriu-zisă. Mă așez și întreb ce mi-ar putea da ca să fie tradițional și să țin minte numele localului. Se înveselesc imediat, cel mai în vârstă mă asigură că familia lor e chiar din centrul Pugliei, unde trăiseră peucetinii[164]. În fine, mi-au adus telemea de oaie, două ouă umplute cu brânză de vaci și verdeață, bucăți mici de friptură de oaie cu dulceață de afine, niște șuncă de porc pusă într-o imitație de hârtie de ziar (care era un plastic foarte fin), niște cașcaval și câțiva covrigei care la noi se numesc de Brașov. Paharul de iaurt și paharul de vin roșu mi le-au dat din partea lor, aflînd că vin din România. Am observat de mai multe ori cu ce deferență (de care noi nu prea ne dăm seama) tratează italienii de rând România. Vorbim de una, de alta. Cei doi au rude la Bari, în Puglia de azi, oraș așezat vizavi de Bar din Muntenegru, loc cu atestare arheologică din neolitic. Și dacă mă gândesc că a mai fost un Bar în Polonia medievală, acela unde studiau boierii Moldovei… Mă interesez ce autobuz m-ar duce mai repede la gară și plec încântată și plăcut încălzită de la bodega din Modena. Nu înainte de a citi pe un afiș la intrare: birr-banti, adică băutorii de bere. Pesemne de aici a făcut Eminescu pe „berbanți”… Nu exclud deloc…

*

* *

De dimineață iau trenul de Bologna. E departe. Acolo va trebui să stau destul de puțin dacă vreau să ajung înapoi la Torino în seara asta. Văd, în pliantul luat de la Modena, că tenorul (celebru!) Luciano Pavarotti e modenez!

Când ajung în gară la Bologna Centrale, primul lucru pe care-l înregistrez datorită unei plăci comemorative este că aici a avut loc în 1980 (!) un atac cu bombă, revendicat de neo-fasciști, soldat cu 85 de morți și 200 de răniți. Îmi amintesc că la noi am auzit la radio despre asta, era în vară. Știrea n-a fost asumată de România, ci s-a dat în acest context: la Moscova se deschisese Olimpiada și, imediat după

---

[164] Peuce era o insulă de mărimea Rhodosului, aflată la gurile Istrosului (Dunărea) și locuită de peucetini, care aparțineau triburilor triballilor. Îi ajutaseră pe troieni în războiul contra grecilor. Alexandru Macedon a încecat s-o ia, dar n-a reușit. În afară de ea, Homer menționează Leuke (Insula Albă), unde a fost îngropat eroul din războiul troian, Achille, fiul lui Thetys și nepotul lui Okeanos, insulă căreia azi îi spunem Insula Șerpilor.

atentat, participanții au organizat o manifestație de protest pentru neluarea nici unei măsuri (în Italia și la nivel european) legată de revigorarea fascismului. Dar la Bologna și acum primarul e comunist și probabil vor fi tot primari comuniști încă multă vreme. Și în al doiea război mondial acțiunile comuniștilor și partizanilor italieni au dus la raderea de către fasciștii care l-au bombardat, aproape a întregii infrastructuri a orașului. Nu pot să nu-mi amintesc, tot în acest context, că am primit, în 1991, două scrisori de la Giulio Carlo Argan, unul din liderii comuniști notorii ai Italiei. Se născuse la Torino (Turin în graiul locului, adică Turnișor, tot așa cum Zűrich este felul cum au auzit urechile germane pe Tűrich, de asemenea un Turnișor pentru romanși)! Iar acum Argan e primar al Romei. Faptul trebuie să mă fi marcat, fiindcă l-am sunat pe George Macovescu și i-am spus. Ilegalistul din el nu s-a mirat deloc, ceea ce m-a pus pe gânduri în legătură cu felul cum fucționau relațiile din interiorul stângii europene. Argan fondase și o editură, cred că se numea Il Saggiatore (Săgetătorul, adică Orion, așa cum, mai târziu, am numit și eu editura pe care am făcut-o împreună cu Radu Cârneci, la puțină vreme după decembrie 1989. Iar Săgetătorul a devenit chiar sigla editurii Orion).

Altfel, gara din Bologna e din 1859, anul când și Principatele Române se uneau într-un singur stat, numit România (adică Romania!) Mai fac rost de un pliant turistic din gară și aflu că locul unde trebuie să ajung este partea veche a orașului, care începe chiar de acolo. Ea e cuprinsă între zidurile vechii cetăți. Acolo se află catedrala catolică cea mai mare din Europa. O iau pe jos, nu e deloc zăpadă, dacă a fost ceva, s-a topit. E însă rece și umed. Clădirile par, toate, mai noi decât am văzut, de pildă, la Parma. Drapelul orașului însă e cel vechi al multor locuri din Emilia Romagna (în emiliană Emîlia Rumania – adică o Romania, în sensul în care se folosea acest termen și pentru Bizanț): o cruce roșie pe fond alb, adică simbolul Sfântului Gheorghe. La origini cetatea a fost fondată de etrusci cu numele Fels(i)na sau Vels(i)na (rădăcina cuvântului apare și în Velciu, Welsh, Velicu, Velea), cetate importantă a triburilor de volsci. Dar atestările arheologice împing și mai departe, în trecut, locuirea umană din acest perimetru. Aici, în mileniul al III-lea îH, locuiau oameni a căror amprentă de civilizație s-a păstrat în timp (cultura Villanova). După ce au cucerit-o, romanii i-au spus cetății Bon(on)a, adică „cea plină de calități", probabil o traducere a cuvântului Fels(i)na. Ajunși în Peninsula Italică, celții (triburile boiilor) au preluat cuvântul latin pentru cetatea cucerită de ei. În graiul bolognez i se spune, și azi, Bulania, cu sensul de „frumos" pentru o parte însemnată a trupului femeii. De altfel, i se mai spune și Grassa (ca pentru o femeie voluptoasă). E de menționat că fenicienii, vecinii și partenerii de comerț ai tracilor din Marea Egee, chiar își făceau templele precum un trup de femeie (Mama Zeiță Tanit) culcat pe pământ, după cum o atestă și azi templele de la Mnjandra, în Malta.

Aici, în vechea Bologna, a izbucnit și a atins apogeul lupta dintre guelfi și ghibelini, unii care susțineau pe împăratul Imperiului Romano-German, alții care

susțineau Papalitatea. Dar aceasta nu era decât partea vizibilă a unui aisberg ale cărui rădăcini se cufundau profund în apele trecutului. Bologna a făcut parte, ca întregul areal de nord al Peninsulei Italice, din marea acțiune a Bizanțului de recuperare a spațiului etrusc și veneto-friulan. Justinian în principal, ca și generalul lui, Belisarie, au purtat bătălii și au luat măsuri decisive în acest sens, mai ales că amândoi proveneau din triburile de traci, ca și etruscii (migrați, la origini, din insula Lemnos – Marea Egee). Mai apoi, veac după veac, Bologna a aparținut Statelor Papale. Nu-i vorbă, și mai târziu, pe când despre Bizanț nu se mai pomenea nimic, Bologna s-a unit cu Florența în tentativa de a înlătura jugul papal. Acela, din veacul al XIV-lea, a fost războiul celor opt sfinți, pe care însă l-au pierdut. Periodic apoi, până aproape de formarea statului italian unitar, în Bologna au fost lupte deschise contra Papei. Aici Napoleon a fost primit ca un eliberator, fiindcă orașul agoniza. Noii celți veniseră contra noilor latini!

Piața nu se numește Veche sau Centrală, ci se numește Maggiore. Văd o fântână cu statuia lui Neptun (numele latin al lui Okeanos) ținînd în mână tridentul. Mă uit după ceva informații despre ea, dar nu găsesc. Știu totuși că, la greci, Okeanos, stăpânul apelor, n-a fost zeu, ci titan, aparținea generației de fondatori ai vieții de după Marele Potop. Balaurul său, numit în basmele noastre și zmeu, apare ca „balaruc" în Occitania (sudul Franței) și zmei la ruși. Se află figurat inclusiv la baza Columnei lui Traian, fiindcă la origini tracii (și dacii ca parte a lor) au aparținut tot neamurilor fondatoare ale vieții din Mediterana de Est, de după Marele Potop. Ateneul Român are și el, pe boltă, balaurul lui Okeanos, simbol devenit șarpe în viața de pe uscat (de unde și numele Insulei Șerpilor). Prin urmare, deși nescris, cred că văd și aici simbolul identitar al originilor care-i apropie pe bolognezi de noi.

Catedrala se vizitează (fără vreo taxă de intrare), deși se țin slujbe, nu e doar monument istoric. Se cheamă Sf. Petroniu (nu Petru! Și în Peninsula Istria există o localitate numită Petrovia) și aflu că are peste 130 de m lungime la interior. Intru destul de zgribulită. E pustie. Petroniu e sfântul orașului, a fost aici episcop pe vremea lui Justinian. De altfel, a construit și el o catedrală, cu hramul Sf. Ștefan. Aceasta însă, care îi e dedicată, a fost ridicată pe fundamentul unui uriaș templu dreptunghiular dedicat zeiței Isis (cu origini egiptene, legată de mitologia lui Serapis, adică a șarpelui! Și populația vechiului Egipt - în *Biblie* Misr - aparținea stratului fodatorilor, de după descinderea lui Noe pe uscat). Construirea catedralei a început în veacul al VIII-lea și nici azi nu e terminată. Văd o mulțime de interferențe între mitologiile aglutinate în creștinismul de dinainte de orice schismă. Dar lucrul cel mai impresionant pe care-l văd, lângă un mare vitraliu de tip gotic, este o frescă uriașă, care prezintă, ca și la noi, la Agapia, Raiul și Iadul. Pictorul, care s-a născut la Modena, nu departe de aici, în aceeași arie de civilizație cândva etruscă, apoi pro-bizantină, a înfățișat cosmosul creștin al unei identități comune cu a noastră. Sus de tot văd Cerul, cu stele aurii, iar în centrul lor stau Sfântul Părinte și Fecioara cu

Pruncul. Sub linia Cosmosului se află, așezați cuminți în șiruri lungi de bănci, Sfinții, aceia pe care Dante i-a pus în Empireu. La poarta dintre lumea celor prea-fericiți și lumea păcătoșilor, trebuie că e Sfântul Petru (Petronius – piatra de hotar[165]) care-i împinge în jos, către iad, pe toți păcătoșii. Iadul e plin-ochi de draci negri, cenușii sau roșii, după cum au de-a face cu păcătoși mai mari sau mai mici, cărora le aplică pedepse. În centrul Iadului însă e așezat un drac uriaș, cu gura căscată, înghițind pe nimeni altul decât pe Mahomed, profetul Islamului. Nu credeam să văd aici, la Bologna, într-o catedrală, o mărturie pro-bizantină atât de fără tăgadă. Mergînd spre ieșire, mai apuc să văd un amvon din piatră, cu o formă ciudată, plin de basoreliefuri: un înger cu aripi, un leu cu aripi, un corb, un lup. Simboluri vechi, așa cum derivă în timp unele din altele, așezate împreună, frățește și indicîndu-i, pentru creștini, pe cei patru apostoli.

La ieșire fac un drum scurt până la cele două turnuri înclinate, unul mai înalt și unul mai scund, care fac și ele faima locului și sunt considerate un fel de siglă a orașului. Sunt turnuri de apărare, exact ca și culele de pe la noi. Unul are aproape de o sută de metri, călălalt e mai scund și ceva mai gros. Se află pe malul unui râușor îngust, numit Savena. Sunt de la începutul veacului al XII-lea. Se află așezate la intersecția tuturor porților din zidul de incintă al vechii cetăți. Așa ceva exista, din câte știu, și în Principatul de Zeta, pentru supravegherea Adriaticii. Cele două turnuri sunt pomenite de Dante în *Divina Commedia*, fiindcă el a învățat carte la universitatea de aici, le-a privit adesea. Prin umare exista încă, în veacul lui Dante, un continuum recunoscut și acceptat al neamului care trăise aici.

E aproape ora șase. Mă întorc și o iau repejor către Stazione Centrale ca să plec spre Torino. Mai am vreme să mănânc tortellini cu carne și brânză, felul tradițional la Bologna, ca și sosul de roșii pus deasupra. Patronul susține (chiar în meniu!) că bucătarul care a inventat acest fel a văzut-o pe zeița Venus adormită (care zeiță era și ea din Bologna!) și a făcut tăiețeii după moliciunea și frumusețea trupului ei.

În tren e cald și bine, iar eu mă chinui să nu adorm, fiindcă risc să trec de Torino.

*

* *

Săptămâna asta plecăm amândoi, de vineri, la Florența. Luciano Pandolfi, care e chiar florentin, ne-a sfătuit cum să facem să vedem cât mai multe și să cheltuim cât mai puțin. Ne urcăm în tren de la prima oră, după ce am încuiat bine camera de la pensiune (ambele uși), ușa șifonierului și valiza. Am acolo, abia cumpărate, două volume din lucrările lui Galileo Galilei (dar nu de astronomie) și două din cele trei brățări ale mele, luate la Praga, subțiri, dar frumoase, din aur. Peste tot unde ajung, torinezii în primul rând, îmi spun să ne ferim de hoți.

---

[165] La noi, numele istoric, de pe vremea Bizanțului, al pietrei de hotar venea de la lithos – în greacă piatră. Astfel, Litua(nia) și Lito(voi) au fost hotare ale influenței bizantine.

În Renaștere Florența - și ea cândva teritoriu etrusc, ca toată regiunea Toscana (de la triburile tusci – etruscii) – al cărei drapel este un pegas alb pe fond roșu (sublimare a cavalerului trac preluat de creștini ca Sfântul Gheorghe) a fost numită „noua Atena”, centrul cultural și identitar al lumii. Iar limba Toscanei, unde se află Florența, a devenit limba literară a Italiei - adică dialectul toscan, cu atât de multe cuvinte preluate încă de latini de la etrusci. De altfel, latinii au cucerit acest loc abia în veacul al II-lea îH.

În ce privește Atena antică, cea din Grecia, trebuie spus că, după toate sursele vechi (Homer, Herodot, Strabo), a fost cucerită de greci de la pelasgi, care au fost făcuți sclavi și puși să muncească pământul din jurul cetății. Iar pentru că l-au muncit foarte bine, din invidie, grecii i-au alungat din cetate. Apoi deasupra Pelargikonului[166] Atenei a fost ridicat Acropolele grec. Homer număra în epopeile lui 21 de triburi de traci și 4 de greci. Pelagos, care trebuie să fi dat pelasgic, însemna maritim în greaca veche, ioniană (a lui Herodot. Trebuie deci că pelasgii erau percepuți ca popoare ale mării care navigau în lungul Mării Egee și apoi pe Mediterana, până în Egipt (pe care, la un moment dat, l-au și cucerit, iar dinastia lor s-au numit a hyksoșilor). Mi se părea deci că noua Atena nu era – identitar vorbind – cea grecească, ci era cetatea nouă a celor alungați cândva de greci. Atena era pelasgo-tracică.

Aproape imediat ce am coborât din tren am dat de catedrala Santa Maria Novella, o reconfirmare – dacă mai era nevoie – a obsesiei italienilor pentru Fecioara Maria, fondatoare, prin nașterea lui Iisus, chiar a creștinismului. Și gara se cheamă tot Santa Maria Novella. E destulă animație, deși e februarie. Pesemne că sunt destul de mulți turiști. În fața catedralei se află două obeliscuri în stil egiptean, din marmură, purtînd în vârf crinul florentin. Arhitectura catedralei e romanico-gotică. Are formă de T (crucea egipteană, adică Ankch, simbolul Vieții) și e acoperită cu marmură albă și verde, casetată în întregime. În stânga și în dreapta, pe laturile frontonului triunghiular de deasupra, se află simbolul Soarelui (așa cum a fost preluat și folosit de dominicani încă de când sediul Papalității se afla la Avignon[167], iar finanțarea i-o asigura Banca din Firenze, a familiei Medici). Intrăm s-o vedem repede pe dinăuntru. E aproape la fel de mare ca aceea din Bologna. În ambele orașe au fost și foarte mulți liguri. Aceștia au ajuns în actuala Ligurie migrînd dinspre sud, din Calabria și erau iliro-traci ca triburi (dardani).

Cetatea Florenței a fost nod comercial al lumii vechi, a doua capitală a Imperiului Roman. Iulius Caesar și-a avut și aici o vilă de vacanță. Modelul cu două capitale a fost al imperiilor vechi din Asia. Florența era numită Faesule de latini (după etruscul Viesul/Fiesul, fondat în mileniul al II-lea îH) și se afla pe munte, iar aici, jos, fiesolanii

---

[166] În prezent Pelargikonul a fost investigat arheologic și există harta lui. Avea ziduri de tip neolitic, din bolovani uriași, iar templele aveau asemănări cu cele myceniene. După scrierile lui Thucidides (trac, numele real a fost Oloros) s-au făcut investigațiile care au dus la descoperiea Pelargikonului.

[167] Fundamentul cetății a fost pus de grecii antici. Numele este liguro-celtic. Se află în Occitania.

făcuseră o antrepriză pentru aprovizionarea cu apă în principal a turmelor, numită Firenze (după zeița latină a primăverii, Flora/Fiore, adică Floarea). De fapt etruscii spuneau Flosa (ca Frosa la noi; și în Italia există până azi un Frosinone) pentru floare, iar în limba oscă, tot de substrat, se spunea Fluusa. Pe aici trece râul Arno, care se varsă în Adriatica – o cale către iliri! Dar și cu mult înainte de asta, la poalele Apeninilor plini de peșteri carstice omul a viețuit continuu din Paleolitic. Fiesole a avut contacte cu civilizația minoică din insula Creta, rămase vizibile în timp și, evident, deoarece etruscii fuseseră traci din Lemnos, iar alfabetul lor era identic numai și numai cu acela din Lemnos, a avut contacte cu Civilizația Cicladelor din Marea Egee.

Înăuntru catedrala e plină de coloane cu frumoase capiteluri corintice. Pe brâul unui amvon plin de basoreliefuri aurite, il văd pe Dumnezeu așezat pe tronul lui, purtînd căciula frigiană pe cap, de-a stânga cu Fecioara Maria și pruncul, de-a dreapta cu Sf. Ioan Botezătorul. Toți au în jurul capului nu aura de influență bizantină, ci petale aurite de floare, așezate sub formă de coroană solară. Cum s-ar zice, chiar Dumnezeu fusese un tarabostes și creștinismul însuși se născuse din cauza tracilor. Ceea ce, în sens istoric, a fost chiar adevărat, dacă ne gândim că împăratul Constantin cel Mare fusese de asemenea trac. Îmi amintesc de imaginea extrem de frumoasă a unui mozaic care existase deasupra Catedralei din Ierusalim, unde erau înfățișați trei frigieni precum cei trei Magi de la Răsărit, veniți să se închine pruncului Iisus. Mozaicul, pe un fond verde sticlos și cu magii purtînd căciuli frigiene roșii, fusese pus la intrare chiar atunci când Constantin cel Mare reparase catedrala, dar apoi a fost furat de cruciați și a stat aici, la Florența (unde se păstrează cópii) până la cucerirea germanică, iar acum se află la Köln. Totuși, nici chiar Constantin cel Mare nu susținuse că Dumnezeu (adică monotheismul) fusese trac. Dar dacă te gâdești la substratul pelasgic, cine știe… Oricum, ideea că tracii fuseseră fondatorii creștinismului a rămas vie până la Michelangelo, în veacul al XVI-lea, care a sculptat chiar aici, la Florența, o *Pietà* unde un trac cu o glugă frigiană îl coboară de pe Cruce pe Iisus.

Văd afișate, cu mândrie, pe fresce, pe tablouri ori în detalii de arhitectură nume celebre, pe care le știu din albume: Filippino Lippi, Bruneleschi, Ghirlandaio, Michelangelo, Massaccio. Pe fresca altarului e semnătura lui Giorgio Vasari, marele arhitect al Florenței Renașterii, autorul unui tratat de arhitectură citat și azi ca lucrare de fundament. Marea cruce suspendată din interiorul catedralei, cu Iisus răstignit și pictat într-adevăr în stil bizantin, e opera timpurie a lui lui Giotto. Din toate, chiar la intrare găsim scris că frescele sunt inspirate de *Divina commedia* a lui Dante, care a trăit tot aici, ca și Petrarca, Boccaccio ori Machiavelli. Viața tuturor a fost străbătută de marele impact al luptei dintre ghibelini și guelfi, dintre Papă și împăratul romano-germanic, după cum dinastia ducatului se considera înrudită cu unul sau cu altul. Dante a fost expulzat din oraș ca urmare a acestei lupte, după ce,

vreme de luni de zile, s-a ascuns prin labirinturile subterane ale orașului, fiind protejat chiar de familia Medici. Banca Medicilor i-a finanțat, în timp, nu doar pe papii de la Avignon, ci și războiul de o sută de ani (dintre englezi și francezi). Ciuma a fost și ea personaj central al scrierilor Renașterii. Atunci cum, cum a reușit Florența să devină și să rămână, veacuri la rând, centrul financiar, economic, artistic al peninsulei, dar și al continentului european? Care a fost ingredientul invizibil, dar atât de puternic care a făcut să țâșnească la suprafața vieții și a lumii această Nouă Atenă a Renașterii?

În ghidul meu stă scris că Florența se află pe fundul unei foste căldări vulcanice, iar munții de alături, Albano (Alb) și Cagnano (Urlătorul – și noi avem Urlătoarea, Urlați) erau cândva vulcani. De undeva, dintr-un vicino (sat în limba latină) de pe muntele Albano era originară familia lui Iulius Caesar. De altfel, debutul vieții lui de politician, la 19 ani, s-a făcut prin trimiterea într-o misiune în Bithynia. Acolo, regele trac l-a reținut doi ani la Nicomedia și, se zice, ar fi profitat de nurii lui. Scăpat, în fine, a fost răpit de pirații traci din Marea Egee. A plătit răscumpararea și a jurat să pedepsească tot ceea ce i se întâmplase. Faptul că a devenit împărat, cuceritorul Galiei și zeu (mai întâi în Asia Mică) se leagă pesemne de tot acest context, după cum se leagă și bănuita conspirație ghidată de Burebista, regele Daciei. De altfel, se pare că fenomenul a fost reciproc: Caesar și Burebista au murit doar la trei luni distanță unul față de altul. Chianti, cu viile lui, se află tot pe aici, pe aproape, iar etruscii trebuie să fi folosit vinul la misterele orfice și dionisiace dedicate trecerii sufletului din lumea celor vii în lumea de dincolo.

Ne grăbim să ajungem la pensiunea despre care ne-a spus Luciano. E pentru perechi foarte tinere și e catolică. Fetele stau la etaj, iar băieții la parter, unde e și o sală de mese. Nu e nici o posibilitate să fii necuviincios (în sens catolic). Nu se servesc băuturi alcoolice. În schimb, prețul (de persoană) e foarte mic. Un îndemn la turism ieftin, cum s-ar zice. Nu ne așteptasem. Aveam o singură pastă de dinți și un singur prosop. Aflăm de la Recepție că putem cumpăra ceva chiar de alături, de lângă pensiune. Impărțim între noi tot ce avem de împărțit și ne ducem fiecare la locul indicat. Când ajung la etaj constat că dormitorul are cam 20 de paturi, dar puține sunt ocupate, iar toaleta și dușul se află pe coridor. Pesemne că tot așa ceva e și la parter. E un fel de cămin studențesc.

Spre prânz mă văd la parter cu Vladi, așa cum ne-am înțeles, ca să ne ducem să mâncăm și să facem o plimbare prin oraș. La „băieți” dormitorul are doar 12 paturi. Deduc că, inițial, călugărițele s-au gândit doar la turismul pentru fete.

Plecăm spre oraș și nimerim undeva, la marginea centrului vechi, într-o trattoria unde luăm pateu de iepure și apoi friptură de porc cu fasole boabe și multe ierburi amestecate cu sos de roșii. Bem Chianti. La desert cerem câte un espresso și mâncăm prăjitura tradițională, care e pandișpan. Este exact ca la noi ! Constat ca mâncăm la fel…

O luăm apoi agale spre Piața Seniorieі, unde e și acum primăria, în Palazzo Vecchio. În fața ei se află, în copie, statuia lui David de Michelangelo și statuia lui Herakles de Donatello, cu o bâtă în mână, ținînd de păr un învins (pe Cacus) sub picioarele căruia, striviți, se văd un lup și un mistreț, ambele simboluri tribale, al tracilor (lupul) și calybilor (mistrețul). Nu departe doi Lei veghează intarea în alt palat, ale cărui coloane amintesc, prin masivitatea lor, de Egiptul antic. Sub laba fiecărui leu se află chiar globul pământesc… Mitologia de dinaintea romanilor este aici la ea acasă, fiindcă leul era simbolul Soarelui (care soare a devenit simbol dominican după ce a fost tengriist și egiptean). Iar aproape de centrul pieței tocmai se fac săpături arheologice și s-a ajuns la stratul etrusc. Sunt multe bijuterii expuse într-o vitrină protejată de o mare umbrelă din pânză, dar vedem acolo, acoperită cu sticlă și suprafața propriu-zisă a sitului, unde s-a găsit un sarofag etrusc, din ceramică, avînd deasupra, pe capac, statuia defunctului, semi-întins, cu capul sprijinit în mână, zâmbitor s-ar zice, dacă asta n-ar fi din cauza aspectului feței, de cretan sau de fenician, avînd colțurile buzelor puțin arcuite în sus și ochii puțin oblici. Părul lui este tipic pentru ceea ce în Mediterana de Est erau cabirii, paznicii Lumii de Dincolo, adică e împletit în câte trei cozi lungi, care se răsfiră pe piept, de o parte și de alta a gâtului. Tot aici, în piață, se află placa de comemorare a arderii pe rug a lui Savonarola, dintr-o familie padovană la origini, călugăr dominican și apărător al celor săraci contra tiraniei. Mi-am amintit că Umberto Eco, piemontez prin naștere și bolognez prin adopție (așa cum și Savonarola a devenit călugăr tot la Bologna), în *Numele trandafirului*, se referă la misiunea dominicanilor și omagiază, prin Adso din Melk, demersul lor timpuriu și hotărât de echilibrare a vieților omenești în lumina opțiunii de fundament a fiecărui om. Arderea pe rug a lui Savonarola a fost totuși după ce Jan Hus, din Bohemia, apărase și el (la 1415!) drepturile celor năpăstuiți și inițiase marele proces al apariției protestantismelor în Europa.

La unul din colțurile Palatului Vechi se află Fântâna lui Neptun (la greci Poseidon), făcută în stil manierist. Văd un satyr cu picioare de țap străjuind, de jos, pe Neptun însuși. Satyrii erau pentru greci tovarășii zeului Dionysos, căruia tracii îi spuneau Zagreus (numele Zagrebului vine de acolo, ca și numele comunei Zagra, din Bistrița Năsăud). Mitologia greacă spune că Dionysos era fiul lui Zeus cu muritoarea Semele, iar cea tracică spune că era fiul lui Zeus cu Persefona, zeița Lumii de Dincolo. De altfel, di- din Dionysos, înseamnă chiar născut „de două ori”. Oricum, după ambele mitologii, a crescut pe un munte din Tracia și, odată devenit zeu, a vegheat misterele orfice de trecere dintr-o lume în alta. Aflu că ideea fântânii lui Neptun ar fi fost a lui Cosimo de Medici, a cărui statuie din bronz se află chiar în centrul pieței. Și, apropo, Umberto Eco a primit, pentru *Numele trandafirului*, Premiul numit Medici…

Ne ducem într-o scurtă inspecție spre Galeriile Ufizzi, pe care am vrea să le vizităm de dimineață, apoi ne cumpărăm șuncă și brânză, două chifle mari și ne

întoarcem la pensiune, unde va să mâncăm mai întâi la parter, apoi să ne despărțim pentru noapte.

Ajunsă la etaj, mă hotărăsc să citesc despre familia Medici din prezentarea pe care am luat-o de la biroul de informații al Galeriilor Ufizzi. Aflu că familia e veche, din secolul al XI-lea și nici nu se numea Medici, ci Potrone. Se pare că Medici e o poreclă venită din faptul că primul mai cunoscut a fost medic, ba chiar medicul satului numit Potrone sau Petrone (ca în Peninsula Istria, unde există o Petrovia sau ca la noi, unde e o Petrila, un Petrești). Strănepotul lui a făcut din poreclă nume de familie. Se întâmpla în veacul al XII-lea. Dar aveau să mai treacă șase generații și urmașii să se împartă în două ramuri, până când, în veacul al XIV-lea, un Medici avea să fondeze o bancă. Acela a fost tatăl lui Cosimo de Medici, primul politician al dinastiei, sprijinitorul financiar al papilor de la Avignon, al războiului de o sută de ani și stăpânul necontestat al Republicii Florența (independentă față de Milano, ca și față de Veneția), inițiatorul Renașterii italiene și finanțatorul marilor ei artiști: Dante, Giotto, Michelangelo, Vasari și câți alții. Lorenzo de Medici, supranumit Magnificul, a fost nepotul lui. Familia a avut legături, prin căsătorie, cu dinatiile din Franța, Sfântul Imperiu Romano-Germanic, Habsburgii (care au stăpânit Europa din 1278 pînă în 1918). Vittorio Emmanuele a considerat că Florența și nu Roma ar trebui să fie prima capitală a Italiei și chiar a făcut din ea rezidență regală. Mă aștept să văd cu ochii mâine, la muzeu, măcar o parte din toată această istorie florentină.

Dimineața, când ajungem în dreptul muzeului, vedem că deja e o coadă lungă, pe două rânduri, deși e februarie. Am stat mai bine de o oră… Dar, din fericire, am putut lua bilete nu doar pentru Galeriile Ufizzi, ci și pentru Palatul Pitti, al familiei Medici, inclusiv pentru pasajul lui Vasari din palat, cândva secret, care-l unește cu Ponte Vecchio și trece prin el. Cât am așteptat, m-am învârtit în jurul clădirii care I se datorează tot lui Giorgio Vasari, principalul arhitect al Medicilor. E plină de nișe cu statui în mărime naturală ale Medicilor (îmi amintesc de a lui Cosimo), dar și ale artiștilor: Dante, Michelangelo, Giotto. E ca și când ai descoperi astfel chiar fundamentul uman al clădirii: ideile care au stat la baza lui. Și nu spun asta întîmplător. Vasari gândea în acest fel și a fost primul care a scris o istorie a artiștilor Renașterii după modelul *Vieților paralele* ale lui Plutarh, doar că paralela nu era între un grec și un roman care s-ar asemăna, ci lucrarea merge prin adăugare continuă, prin creștere de la un artist la altul : *Viețile celor mai buni pictori, sculptori și arhitecți,* adică modelul de urmat – pentru lumea largă – al „noii Atene".

Am intrat întâi la Ufizzi, un indiciu senzațional al felului cum a izbucnit arta Renașterii și al iradierii ei în Italia și în Europa. Coperta ediției princeps a lui Vasari, reprodusă pe un afiș chiar la intrarea în muzeu, m-a izbit dintr-odată. Cartea apăruse la Florența. Semăna extraordinar de bine cu tipul de copertă al colecției Biblioteca pentru Toți de la noi, prima serie, aceea făcută de Műller în 1895. Numai că la Vasari era manierismul tipic de secol 16, iar la noi imitația. Dar și Bucureștiul, crezuse

probabil Műller, e o nouă Atenă și de la această colecție ar putea renaște o cultură întreagă. Între altele, Vasari a proiectat mormântul lui Michelangelo, florentin și el.

Luăm la intrare un ghid audio al parcursului prin Ufizzi și o pornim la drum. Muzeul are două etaje, cuprinde pictură, sculptură și piese de arhitectură începînd cu veacul al XIV-lea. Alături de arta florentină (de la Renaștere la manierism), există artă europeană, în principal flamanzi și germanici. De altfel, chiar Florența a fost cucerită de ostrogoți și arhitectura, ca și arta romanică e inflitrată de aceea gotică, de înțepeneală și hieratism, încât nu ți-e clar dacă influența e bizantină mai mult sau germanică mai mult. Picturile de care îmi amintesc erau de Giotto, Simone Martini, Piero della Francesca, Beato Angelico, Filippo Lippi, Botticelli, Mantegna, Correggio, Leonardo da Vinci, Raffael, Michelangelo, Caravaggio. Boticelli avea o *Venus* despre care am aflat că fusese iubita lui și că era din Liguria. O frumusețe blondă. Pe urmă, tot Boticelli are o pânză numită *Pallas și Centaurul*. Pallas e Atena, înțelepciunea, firește. Dar e interesant de obsevat ce apetit a avut arta Renașterii pentru centauri, în fond semnul civilizației scite a calului. Îmi mai amintesc de *Thebaida* lui Beato Angelico fiindcă seamănă extraordinar cu pictura interioară de la Curtea Domnească din Târgoviște. De fapt, Târgoviștea e ulterioară lui Angelico. Dar i se datorează, ca demers cultural și creștin, lui Petru Cercel, frate vitreg cu Mihai Viteazul, acela care a bătut Europa în lung și-n lat și, cu siguranță, nu numai că a fost fermecat de Renaștere, dar a și înțeles sensul ei profund, tentativele sale de remodelare a vechilor identități în lumina unor noi coordonate. La Târgoviște a vrut să înalțe ceva asemănător marii Renașteri a continentului. Pe urmă, îmi mai amintesc de *Flora* lui Tizian. La el coloritul în primul rând vorbește despre faptul că s-a născut la Veneția, într-o lume acvatică și plină de seve. De aceea e surprinzător să vezi un tablou unde soarele joacă rolul cel mai însemnat. Flora însăși (zeița florilor, apărută de la latini încoace, pentru greci fusese doar una din fiicele zeiței Niobe (ea însăși fiica lui Tantal, ai cărui urmași au fost Pelops, regele Pisei din Grecia și fondatorul Pisei din Italia, dar și Atrizii, despre care Euripide ne-a lăsat tragediile sale, una fiind *Iphigenia în Taurida* (pe pământul sfânt al tracilor dardani și al lui Spartakos, apoi al lui Justinian, devenit la finele epocii bizantine Regatul de Mangop, acela de unde Ștefan cel Mare și-a adus-o pe doamna sa, Maria). Lui Tizian Flora i se va fi părut simbolul femeilor florentine, flori ele însele, născute într-un oraș numit Floarea – Flōsā, spuseseră etruscii, Frosa spunem noi, Firenze spun italienii). Flora lui Tizian se detașează din peisajul însorit prin culoarea albă, ca a unui crin, a veșmântului ei și, de departe privind, seamănă izbitor cu *Venus* a lui Boticelli.

Sculptura mi se pare mai diversă. E multă artă romană și poți ghici din ce univers de fond apare sculptura Renașterii, cine i-a permis apariția și pe ce cale. Rețin statuia mistrețului, pe aceea numită *Scitul*, una a lui Cicero, apoi a lui Zeus (nu Jovis!), a lui Marcus Aurelius și un sarcofag de marmură pe care, în basorelief, sunt înșirate isprăvile lui Herakles. Deși mai puține decât în Spania, unde se află peste 500 de

statui antice ale mistrețului, nordul Italiei are de asemenea acest simbol străvechi. La origini era totemul triburilor de calybi. Locuiau exact la trecerea îngustă dintre Asia și Asia Mică – Poarta de Fier a Asiei, zicea Dimitrie Cantemir), iar hittiții credeau că acelea sunt triburi mult mai vechi decât ale lor. Deși puțini numeric, calybii erau extrem de duri cu dușmanii și își organizau atacurile după modelul turmelor de mistreți. Latinii, deși numeau acea regiune a amazoanelor, au avut totuși reprezentarea iconografică a mistrețului pe toate cărămizile folosite la construcția castrelor. Legenda vânătorii lui străbate toată antichitatea greacă. Și este surprinzător, dar și semnificativ, faptul că statuia mistrețului a traversat timpul până în Etruria și Iberia Nouă. Cât despre Cicero, el se născuse la Arpinum, pe care latinii înșiși o considerau o cetate pelasgică. Iar Marcus Aurelius, cel pe care Caragiale îl numește Marcu Aoleriu, a fost și el, ca și Traian, luat de Nerva Traian împăratul și crescut la Curte. I-a ucis pe creștini și a atacat Imperiul Part (unde se află una din rădăcinile identitare ale tracilor) și Mesopotamia (azi Siria), unde se aflau strămoșii armenilor și semiților. Istoria nu i-a păstrat o amintire prea bună. Porecla Aoleriu, găsită de Caragiale, e nu doar potrivită, ci și dată în cunoștință de cauză. Cât despre Hercule, el fusese la greci Herakles, fratele vitreg al lui Perseu, eroul care lichidase toți monștrii chtonici rămași, unii, încă de la Marele Potop și făcuse Lumea de Dincolo după măsura omului. Îl întâlnise pe Ulise, zice Homer. I se făcuseră temple din Egipt până în Peninsula Italică, cetăți fuseseră numite după el. Herculane de la noi a fost una dintre ele. El l-a scos din lanțuri, în Trakia, pe titanul Prometheu, binefăcătorul oamenilor și avea să fie veșnic venerat printre urmașii tuturor tracilor.

Pe urmă ne ducem la Palazzo Pitti. Supra-aglomerat și supra-manierist. În orice caz, când ajungem la apartamentele personale ale Medicilor vedem limpede ce gândeau despre ei înșiși. Astfel, Cosimo de Medici e înfățișat călare pe măgar, umblînd într-un peisaj biblic, ca și când Iisus, fondatorul de creștinism, ar fi chiar el. Dacă mă gândesc că la Santa Maria Novella l-am văzut pe Dumnezeu pe tron cu o căciulă frigiană (de tarabostes) pe cap, îmi dau seama că florentinii se credeau „cei vechi” și voiau să refacă Etruria (azi Toscana) după căderea Imperiului Roman (care fusese doar cuceritorul lor vremelnic). Cei veșnici însă erau ei. Numiseră Florența „noua Atena” și „Floarea”. Nu era vorba de Atena grecilor antici, ci de Atena pelasgică.

Și azi istoricii italieni consideră că au separat foarte bine pelasgii de alte triburi care trăiau în Peninsula Italică mult înainte de venira troienilor lui Eneas. Astfel, în centrul orașului Arpino se află până azi poarta pelasgilor care l-au fondat, o ogivă prelugă, în stil neolitic, de tip sumerian, ca și pavajul din bucăți de bazalt făcut pe vremea volscilor, care le-au urmat pelasgilor. ȘI ghidul nostru audio îi menționează pe pelasgi și indică o linie de migrație din Peloponez (regatul lui Pelops), prin Marea Adriatică, până spre nordul Peninsulei Italice. Și când te gândești ce-i făcuseră la noi istoricii (Iorga inclusiv!) nenorocitului de Ovid Densusianu după ce publicase *Getica*, unde susținuse istoriile despre pelasgi (nu intuitiv, ci su sursele științifice ale vremii)!

Românii, sub influența iluminismului ardelenesc greco-catolic (promovat deopotrivă de Habsburgii de la Viena și de Vatican), cel care făcuse Academia Română, susțineau cu toții, în cor și fără vreo cercetare, că noi suntem urmașii Romei latine. Și punct. Înainte de asta nu existase nimic. Ideea e în circulație și în prezent și de ea beneficiază organizarea muzeală din toată România.

Era absolut interzis să te și gândești la pelasgi. Devii imediat un nenorocit care nici carte nu știe prea bine. Noi vorbeam limba Romei și nu ei pe a noastră! Iar miza amândurora, a Habsburgilor ca și a Vaticanului, era să producă o mutație identitară la români, după modelul divide et impera, pe care-l aplicaseră, de altfel, și multora dintre protestanți. Mi se părea, cinstit și fără dubii, că tracii (de care țineau și dacii) existaseră cu mii de ani înainte de toate astea. Neoliticul nostru era la fel de vechi ca al Thessaliei. Eumolpias (azi Plovdiv) avea o atestare arheologică de la 6000 îH. Atunci exista ca cetate fortificată. Iar limba substratului influențase definitiv și fără tăgadă latina însăși. Asemănarea dintre italiană și română venea, în principal, din faptul că limba literară a Italiei avea ca fundament limba Toscanei, așa cum și limba latină literară avusese ca fundament limba etruscă.

Am văzut, tot la palatul Pitti, o himeră etruscă din bronz lustruit. Arăta astfel: un trup de leu (inclusiv capul, dar care avea în spatele urechilor două coarne de țap). La capătul cozii se afla un cap de șarpe, iar coada era astfel îndoită încât șarpele ținea în gură unul din coarnele de țap ale himerei. Lumea antică nu înfățișa animale, ci simboluri mitologice ale unor zei și totemuri tribale, conjuncția dintre ele, care atesta chiar identitatea neamului. Iată deci cum am „citit" himera etruscă: leul a fost în tengriismul asiatic și în Egiptul antic simbolul Soarelui, zeul suprem, părintele Vieții. Coarnele – mai exact țapul – a fost totem tribal al confederației tracice iliro-dardane. În muzeul de istorie din Tirana, la intrare, există o statuie în mărime naturală a lui Skanderbeg cu două coarne de țap pe creștet. La origini era simbolul migrației de „munteni dinspre Himalaia". Șarpele a fost, încă la egipteni și grecii antici, simbolul de pe uscat al balaurului lui Okeanos, din dinastia Titanilor care stăpâneau Lumea înainte de zei. Se leagă de renașterea vieții, iar farmaciile îl folosesc și ele, până azi, ca simbol, tot în acest sens. Acel balaur originar este figurat și la baza Columnei lui Traian. Se poate vedea până azi pe plafonul Ateneului Român, o catedrală păgână a nației (de formă rotundă, precum templul Marilor Zei din Samothrace), pe locul unde într-o biserică ar fi Pantocratorul. Insula Șerpilor de la gurile Dunării (Istrosul) are acest iz mitologic. După Homer, acolo a fost îngropat viteazul Achille, ucis la Troia, fiul titanesei Thetys (la noi Peleaga, nevasta regelui Peleu, cel de pe muntele Pelion, din Thessalia), nu alta decât fiica lui Okeanos. Cât despre Dunăre, fluviul era numit de traci Istros (nume preluat de greci) și se născuse, precum un om, din două izvoare: Breg și Brega. Ca și miticul fluviu Saraswati, din India, dispărut cam la 8000 îH, care ar fi ținut între gurile lui de vărsare (una în Golful Bengal și alta în Marea Arabiei), tot subcontinentul numit India, Istrosul ar fi avut

tot două brațe de vărsare, unul la Pontul Euxin și altul lângă Peninsula Istria, iar între ele se afla tot neamul tracilor, o idenitate de fundament a continentului. Despre ei Herodot din Caria a scris că erau cel mai numeros popor de pe pământ după indieni. Pesemne că n-a scris asta întâmplător. Faptul că, în numele originilor pelasgice, capul de șarpe de la vârful cozii himerei etrusce vrea să înghită totemul tribal iliro-dardan, mi se părea foarte exact țintit în registrul identitar. Florența era refacerea pământeană a Atenei pelasgice și în numele ei Banca Medicilor a finanțat construcția Europei: papii de a Avignon (în fosta Occitanie celtă) care au avut în jurisdicție exact pământul fostei Etrurii, războaiele de o sută de ani, a făcut alianțe matrimoniale cu Habsburgii (inclusiv cei din Spania). Mai mult: când Napoleon a ajuns în Italia, a refăcut Regatul Etruriei și a făcut din Florența capitala Italiei. A fost primit acolo ca Iulius Caesar. S-a și crezut noul Caesar. Hitler însuși a făcut din Florența un oraș deschis. Și el se credea un Caesar. Chiar I se dăduse de înțeles acest lucru.

Pasajul secret al lui Vasari, redescoperit în veacul XX, fiindcă fusese zidit, unea Palaul Pitti, prin Ponte Vecchio, cu orașul. Pe acolo se putea fugi din subteranele palatului Pitti în alte subterane, care ieșeau dincolo de Ponte Vecchio. Toată Florența e plină de astfel de treceri secrete (cum era și Bucureștiul medieval și nu doar el), unde se întâlneau conspiratorii. În lunile când s-a ascuns, înainte de a fi alungat din Florența, Dante însuși a trăit în astfel de pasaje secrete. Dar lui i se întâmpla din cauza luptelor dintre guelfi și ghibelini. Acum în pasajul lui Vasari sunt înșirate statui romane, iar din Renaștere câteva tablouri, dar nu-mi amintesc care. Sunt pur și simpu excedată de densitatea informației care mă izbește în plex clipă de clipă.

Pe urmă, pe drumul de întoarcere, ne-am dus la o bottega și am mâncat tortellini cu brânză de capră, iar la ceai câte o felie de pandișpan cu portocale. Ne-am întors apoi la pensiunea noastră catolică, fiecare la etajul lui. Mâine dimineață plecăm spre Pisa.

*

*　*

Trenul de dimineață e foarte simplu, cu bănci de lemn și fără compartimente, dar e foarte, foarte curat. Și văd că e destul de multă lume care merge la Pisa, ori prin localitățile de pe drum. Ajungem în gara Pisa Centrale cam într-o oră. Deasupra gării văd stema orașului: cruce albă pe fond roșu, amintind de a Cavalerilor de Malta, dar și de Sf. Gheorghe. O luăm pe jos către Piața Miracolelor, unde se află catedala cu domul (baptisteriul) și clopotnița ei, cunoscută drept turnul înclinat. Orașul are case de două etaje, văruite în culori pastelate, pavajul din pietre de bazalt (trebuie că e foarte vechi) și toate străzile sunt în pantă. Pe aici curge Arno, care se varsă mai departe, în golful Genovei. Piața e dreptunghiulară, un ghid le spune unor turiști, în engleză, că aici ar fi existat un cimitir medieval. Acum e o peluză îngălbenită. Intrăm din partea aflată spre catedrală, care nu e atât de mare ca la Bologna sau Florența, dar e și ea în Toscana, fostă etruscă, apoi aflată sub influența Bizanțului. De fapt,

mitologia greacă pomenește despre o Pisa, unde rege era un fiu al lui Ares, zeul războiului, numit Pelops și care ar fi fost frigian (trac deci). El a lăsat și numele Peloponezului. De altfel, după Homer, Trax, primul rege al tuturor tracilor, a fost el însuși din Peloponez. Pe vasele antice grecești figurează îmbrăcat cu o cămașă pe dinafară, brodată cu râuri pe mâneci și la poale și purtând o căciulă frigiană, dar nu așa cum s-a transmis la noi căciula pentru tarabostes (nobilii daci), ci având clapele pentru urechi ca la căciula florentină (Dante e pictat cu ea) și doar vârful din cea frigiană (mithraică). Pisa grecească făcea parte dintr-o ligă de cetăți unde se afla și Trifilia, pe care o pomensc doar pentru că și în spațiul dacic a existat o faimoasă cultură neolitică numită Tripolje (ucrainenii spun Tripilije). In ambele situații, Trifilia și Tripolje, semnificația este uniune de trei triburi. Și mai interesant de observat este că vasele neolitice de la Tripolje seamănă, ca formă și decorație, cu acelea din neoliticul sudului Greciei, de la Sesklo, din mileniul al VII-lea îH, pe când triburile antice de greci încă nu ajunseseră în Mediterana de Est. Civilizația trebuie să fi fost pelasgică (de substrat) sau tracică. Pelops se trăgea din Tantalus, cel născut pe muntele Sipylus, în Asia Mică, precum Apollo și Artemis. Tantalus a fost și fondatorul dinastiei Atrizilor, aceea despre care mărturisește nu doar Homer, ci povestește pe larg și Euripides. Tot Pelops ar fi fondat Jocurile Olimpice. Homer chiar scrie despre el că era de neam pelasgic. După pierderea războiului de către troieni, a migrat în nordul Peninsulei Italice și a fondat Pisa cea nouă în veacul al XIII-lea îH. Mă aștept deci să văd încă urmele identității de fundament a locului. Oricum, de la primii pași am o senzație puternică de *déjà vu*, ca și când aș mai fi umblat, demult, pe o astfel de stradă îngustă, pietruită și în pantă. Dar nu mă mir prea tare. Mama avea originile în Epir, la Souli și strămoșii ei veniseră acolo de pe muntele plin de ciobani, aflat la sud de Olimp și numit Panaitolikos.

Domul (ori catedrala propriu-zisă) nu primește turiști. Acum, iarna, probabil se mai fac reparații. Porțile sunt din bronz înverzit de vreme, cu scene din viața Sfântului Raineri (al călătorilor pe mare și pe uscat, care e sfântul orașului. Pisa a rivalizat, la începuturile Evului Mediu, cu Veneția și Genova. A întemeiat, în perioada Cruciadelor, colonii în Țara Sfântă (Acra, azi Akko, Jaffo). În veacul al XI-ea a luptat deopotrivă cu Liguria și Calabria, ambele teritorii cu populație originar tracică. De altfel, din Calabria a și fost adusă statuia unui grifon, aflat acum în muzeul catedralei, dar a cărui copie se află sus, deasupra frontonului triunghiular al catedralei, acolo unde ar fi, în plan arhitectonic, brațul scurt al crucii, vârful ei, deoarece catedrala are formă de cruce bizantină (ca bisericile de la noi) și hramul Sfânta Maria, pesemne cel mai răspândit hram în Italia. În afară de grifon, deasupra catedralei sunt cruci, exact la fel ca și crucile bisericilor domnești de la noi, evocând-o cumva pe cea coptă. La fiecare capăt al brațului se află încă o cruce mică, fiindcă la copți, primii creștini, de dinaintea oricărei schisme, crucea nu se înscrie într-un plan, ci într-o sferă. Ea e Universul. Clopotnița, de formă rotundă ca amprentă, are cam

înălțimea a șapte etaje. Ghidul povestește că s-a înclinat din cauza solului calcaros și că, de-a lungul veacurilor, fundația părții care se înclinase a fost consolidată, iar acum tocmai e în desfășurare un nou proiect de consolidare. Numărul celor care pot urca e limitat. Nu ne-am dus. Înăuntru era o scară în spirală care-mi amintea de Turnul Chindiei de la Târgoviște. Iar Turnul Chindiei însuși păstra modelul arhitectonic al culelor pe care noi le numim oltenești, turnuri de observație și de apărare pentru fortificațiile medievale timpurii. În fapt, tot spațiul dintre noi și Pisa a fost acoperit de astfel de constucții. Una veghea țărmul Adriaticii în fosta Liburnie antică, mai târziu voievodatul de Celje. Ce legată fusese lumea veche în numele identității …

Ieșim din nou pe drumul în pantă și facem o plimbare în lungul apei. În fața hotelurilor (tot cu două etaje), ca și a restaurantelor sau trattoriilor sunt înșirate măsuțe la care se află ceva turiști. Mănâncă îmbrăcați, evident. Prin mijlocul străzii nu prea trec mașini, în schimb vedem umblînd, ca și la Torino, perechi de vigili (polițiștii de proximitate). Ne așezăm la o măsuță la Trattoria Antica. Numai numele e antic. Mâncarea miroase a cald și a proaspăt. Pe mese sunt stegulețe, o cruce albă pe fond roșu. Cerem mâncarea tradițională și ni se aduce prosciutto (șuncă) crudo, felii extrem de subțiri, dar multe și câte o salată de legume cu ouă fierte, în câte un castron mare. Evident, nu lipsește un pahar de Chianti. Vladi însă nu gustă trecutul, ci înfulecă prezentul cât se poate de fericit. După ce luăm și câte o cafea (un espresso foarte tare), plecăm agale spre gară să luăm trenul de Torino.

„Bifat”, zice Vladi pe drum. „Unde te mai duci săptămâna viitoare ?” „Da, chiar… Să mă gândesc…”

*

*   *

M-am hotărât să merg spre sud. Pentru asta, mă duc de dimineață tare să iau un autobuz care merge de la Torino, în lungul țărmului vestic al Italiei, până la Siena. Siena este încă în Toscana. Drumul e lung, de aproape șase ore, dar cu pauze bine gândite, pentru câte un mic dejun sau o cafea, la vreo trattoria aflată pe drum. Mi-am luat și un pachețel. În autobuz e cald, iar eu am nimerit un loc la fereastră. Trecem prin Genova, recunosc locurile pe unde am fost, fiindcă e vorba de pasajul pe care l-am traversat mergînd pe jos, prin oraș. Pe urmă trecem prin Lucca, despre care nu știu mai nimic, dar facem o oprire la Pisa, unde coboară aproape jumătate de autobuz, dar se mai urcă vreo câțiva. Acolo, aproape de port, chiar în autogară, e o cafenea destul de mare. Porțiile sunt gata făcute pentru cei care vor să mânânce, intră în costul biletului de călătorie, autobuzul nu se stă decât 20 de minute. Eu iau doar niște covrigei dulci. Doi ospătari tineri, bruneți și slăbuți, cu ochii cârpiți de somn, își transmit cu voce tare comenzile, de la unul la altul. Călătorii n-au deloc chef de vorbă. Pe urmă, înainte de Perugia, care se află în Umbria, mai e o scurtă oprire la Florența, unde se golește aproape tot autobuzul. Bănuiec că e vorba și de navetiști.

E aproape ora unsprezece când autobuzul intră în Siena ca să ne descarce pe toți în Piazza del Campo. E destul de frig și suflă un vânt subțire și tăios. Cred că, mai întâi, o să mă duc să mă cazez pe undeva. O iau pe jos, spre Piazza del Campo, centrul vechi al orașului și caut din ochi vreun hostel. Dau de unul care mi se pare convenabil, nu prea departe de centru: Casa di Alfredo. Nu are decât patru camere duble, două la primul etaj și două la al doilea, dar cu baie proprie. La parter e o masă lungă cu șase scaune și două măsuțe înalte, de bar. Cer un pat într-o cameră dublă și primesc la primul etaj. Fereastra dă spre stradă, dar n-are a face, văd că nu e puzderie de oameni pe drum. La parter e și o mică bucătărie, unde poți să-ți gătești singur. Fac mai întâi un duș și mă hotărăsc să dorm măcar o oră.

E cam ora două când mă scol să plec în oraș, să văd celebrul dom și locul unde a început, de timpuriu, Renașterea. În fapt, toată fosta Etrurie a fost infiltrată de refugiații din Bizanț. Nu mai pun la socoteală că încă Justinian a vrut s-o adauge Imperiului Bizantin dar, după căderea Constantinopolului în mâinile otomanilor, inclusiv călugări de la Athos au ajuns aici, cu vechi manuscrise grecești, pe care le-au tradus mai întâi în latină. Pe primul loc a fost traducerea lui Aristotel, cel născut la Stagira, în Trakia, sfetnicul lui Alexandru Macedon. De aceea prima renaștere a civilizației din peninsulă a și fost numită Renașterea Grecească. Siena a excelat în acest punct. Dar să vedem ce fel de urme au mai rămas până azi chiar aici, la Perugia.

Ajung în Piazza del Campo, numită astfel pentru că era un hipodrom, inclusiv se vindeau și se cumpărau cai, dar tot aici se desfășurau, ca și la Constantinopol pe Hipodrom, competițiile unei rase de cai pentru lupte, creată chiar de sienezi. Erau însoțite, în fiecare vară, de festivaluri cu teatru popular, muzică, dans și mese pentru toată lumea, așa cum s-a obișnuit dintotdeauna și pe la noi. Piața e dreptunghiulară, are o peluză uriașă, verde chiar și acum, la unul din capete se află o fântână cu basoreliefuri pe subiecte biblice, dar probabil construită mai târziu, e manierism curat, iar la altul doi stâlpi și pe fiecare văd lupoaica simbolică, totem tribal în fond, cu Romulus și Remus copii. Tot aici, spre piață, dau de Primăria Veche (un palazzo) și de catedrala spre care mă îndrept. Tot așa e și la Florența. Fațada catedralei e romano-gotică, dar aflu că e construită în secolul al XI-lea pe locul unei biserici paleo-creștine din lemn, din secolul al IV-lea. Nu mă mir. La toți tracii lemnul a fost sfânt. Și primii noștri creștini făceau biserici din lemn, ba chiar, în Maramureș se fac și azi tot din lemn, ca să nu mai zic de regiunea Trakai din Lituania, unde grifonul și crucea își împart, ca și la Pisa, locul de pe acoperișul lăcașului sfânt. Lituania a fost obligată de cruciadele teutone să treacă la catolicism, precum Polonia, apoi opțiunea națiilor a mers spre protestantism, în vreme ce aici războaiele dintre guelfi și ghibelini au impus mai ales catolicismul. Totuși, deasupra frontonului triunghiular al intrării, văd, alături de Fecioara Maria (evident, hramul catedralei) un leu și un taur, ambii înaripați, iar mai sus un corb. Sunt simboluri precreștine absolut clare,

devenite apoi simbolurile sfinților apostoli și poziționarea lor la picioarele Madonei mi se pare o subordonare a vechilor rituri și credințe mai noului creștinism.

Forma catedralei pare să fie, ca de obicei, aceea de cruce culcată pe pământ. Dar clopotnița, cu o amprentă pătrată, se înalță nu separat, ci e așezată chiar pe structura catedralei, ca și cupola baptisteriului de altfel. Lipsă de spațiu, s-ar zice. Deasupra, în centru, veghează Soarele dominicanilor. Probail pentru că Ambrosio da Siena, sfântul orașului, a fost dominican.

Intru. Primul lucru care mă izbește e podeaua, cu numeroase „covoare" de marmură (îmbinare de culori pentru a obține imagini), pline de scene biblice și simboluri. Astfel, aflu dintr-unul, în jurul căruia e strânsă cea mai mare mulțime de turiști, că Siena se afla în poziția centrală a douăsprezece cetăți etrusce care se aliaseră în Liga Etruscă pentru ca să lupte cu romanii. Nu prea curgea lapte și miere în calea romanilor, cum afirmă mulți din istoricii români. Lupoaica și cei doi copii, Romulus și Remus se află în centru, unde scrie Siena. Cum s-ar zice, lupoaica etruscă i-a crescut pe copiii viitoarei Rome latine. De jur împrejur văd unicornul (Viterbo), iepurele (Pisa), leul (Florența), calul (Arezzo), rața (Velsna/Bologna), elefantul (Roma), pelicanul (Perugia), leopoardul (Lucca), iar în colțuri stau grifonul (Pistoia), vulturul (Volterra), pegasul (Vetluna), tot un leu cu trei coroane (stil germanic) sub care e scris Fatssa, un animal jumătate cal și jumătate grifon (Grosseto). Mai sunt și alte imagini încrustate în marmura pardoselei. Îl recunosc între ele pe profetul Mahommed, aflat nu în Infern, cum credea Dante și cum apare pe fresca din catedrala de la Florența, ci în Purgatoriu, așteptînd judecata divină pentru faptele sale. Podeaua însă, ca și amvonul și frescele interioare, sunt pline-ochi de scene din viața Mariei și de scene biblice cu multe personaje. De la stilul bizantin la Renaștere și manierism, totul e prezent. Dar există și ceva specific. Pe tavanul catedralei sunt doar stelele (cu opt raze!) și semiluna, adică cerul cosmic, nu Paradisul ori Pantocratorul. Coloanele sunt groase, fiecare cuprinde, s-ar zice, un adevărat mănunchi de coloane și toate au brâuri orizontale albe și cenușii (de altfel ca și clopotnița), o imitație a arhitecturii bizantine, unde bisericile erau făcute din brâuri orizontale de cărămidă și piatră, roșii și albe.

Când ies din catedrală, mă gândesc să fac o plimbare prin oraș, pe străduțele foarte înguste, aproape toate pietonale și să-mi caut ceva de mâncare ca să prepar la pensiune, unde aș vrea să mai vorbesc cu domnul Alfredo, proprietarul. Clădirile au un etaj, poate două, n-am văzut mai înalte, iar străzile se arcuesc continuu în jurul catedralei, care pare să fie punctul ei central. Probabil undeva o fi existat un zid de incintă al cetății vechi, dar eu n-am nimerit locul. Casele sunt din cărămidă, cu acoperș de țiglă, întregul are o tentă de roșu. M-am oprit la o prăvălie micuță, dacă avea doi metri pătrați și am cumpărat tagliatelli, patru roșii și niște parmezan. Inarmată astfel mă gândesc să mă întorc la pensiune. Și aici zilele sunt scurte și parcă e și mai frig ca de dimineață.

Când ajung înapoi, dau într-adevăr de domnul Alfredo, dar și de nevastă-sa, destul de rubicondă, dar plăcută. Au și o pisică alb cu negru, mare, bine hrănită. Le spun pe scurt ce am făcut și ce văzusem. Domnul Alfredo regretă că am plecat fără să-mi fi dat el pliantul turistic al orașului. Mi-l dă acum și constat, cu surprindere, că stema lui e un scut pe jumătate alb și jumătate negru. Nu mă înșel! Exact la fel era și stema Basarabilor de la noi! Mai e de meditat asupra acestui fapt, simbolic în sine. Mă apuc de fiert tăiețeii și de spălat roșiile. Sandra, nevasta lui Alfredo, îmi aduce un strugure roșu-brumăriu, cules parcă adineauri, cu bobițe cu pielița groasă, ca aceia din care se face la noi Căpșunica. Îi spun că și noi avem struguri ca ăștia, dar negri și că din ei se face mai ales vin. „Si, si!" sare doamna Sandra, „anche a noi di questi si fa Chianti!" Rămân perplexă. Nu știam că lumea e așa de mică, iar Chianti e o Căpșunică. Și, parcă pentru confirmare, Sandra vine cu o ulcică de lut, verde cu galben, cu niște spirale pe ea, exact ca pe la noi prin Oltenia, trilobată la gură, plină cu un Chianti nou, din toamna trecută. Aflu că e din via lor de sus, de pe deal… Strugurele și vinul mi le dau pe gratis, pentru frăția străveche. Nimeni nu spune asta, dar ne e limpede tuturor. De bucurie, îi dau pisicii o felie de șuncă. Toarce, o mănâncă și se freacă de picioarele mele. Le mai povestesc câte ceva de pe la noi, îmi spun și ei că fata lor, „da Arezzo", e măritată cu un român, „ingegnere da Pitesti"…. Eu îi spun că sunt venită cu soțul la Torino, pentru o lună…

Pe urmă plec sus, în cameră, să cercetez mai pe îndelete cum ajung mâine, tot cu autobuzul, de la Siena la Perugia, adică în Umbria. E drum de un ceas și ceva. O să mânânc de dimineață la domnul Alfredo, fiindcă autobuzele pleacă din oră în oră.

Breakfastul a fost în stil european, adică gem de vișine, un ou ochi, ceva cașcaval și cafea. Ne-am sărutat cu toții la plecare, iar pisica mieuna, cerînd atenție.

*

*   *

M-am urcat în trenul de Perugia și o să trec astfel din Toscana în Umbria. În Italia drumurile nu sunt prea lungi. Gara Perugiei seamănă foarte mult cu toate gările de pe la noi făcute după Mica Unire. Îmi vine să spun că sunt făcute după același proiect arhitectonic. Aici are două etaje, dar aduce cu Gara de Nord de la București. Cobor și mă duc la Biroul de informații pentru turiști să văd cam ce-ar fi de vizitat. Iau un pliant pe care văd grifonul roșu. Ăsta e drapelul Umbriei. Identic cu cel welsh. Totuși, din câte am citit, în Umbria n-au fost inițial etrusci (fiindcă ei au adus grifonul în peninsulă), ci pelasgi cuceriți de etrusci. Pelasgică, după sursele antice grecești, era populația de substrat a Mediteranei gonită din Atena odată cu venirea grecilor.

O iau către centrul turistic al orașului, unde se află Domul (catedrala San Lorenzo) și Palazzo dei Priori (Palatul Magistraților). Piața Veche (care se cheamă acum 4 Noiembrie) e fostul For Roman, iar înainte de el a fost agora etruscă, unde mai există încă piatra etruscă (Preda Ringadora), aceea pe care erau depuse, spre a fi omagiate, trupurile luptătorilor pieriți în războaie. Etruscii au fost cei care au făcut

canalizarea cetății, prin aducțiune din izvoare subterane aflate la distanță și adâncime destul de mare. În oraș există și azi puțul etrusc, adânc de 35 de metri. Pelasgii (și Arrezo a fost o cetate inițial pelasgică, în oraș mai există urma unei porți din zidul vechi, cu un arc de forma porților din Sumer) și etruscii s-au unit abia în fața primejdiei de a fi absorbiți de romani. Dar, într-un final, n-au reușit să se opună și până în veacul al II-lea îH au fost cuceriți.

Cât despre 4 Noiembrie, aceea a fost data bătăliei de la Castelfidardo prin care Umbria a devenit parte fondatoare a Regatului Italiei sub Vittorio Emmanuele (ligur) în 1860, ceea ce a însemnat începutul unificării întregii peninsule sub umbrela atotcuprinzătoare a Europei Națiunilor, care a favorizat și apariția României Mici la 1859.

Când ajung în piață constat cu surprindere că deasupra Palatului Magistraților se află două statui de bronz: grifonul și leul înaripat. Mă hotărăsc să intru întâi acolo, apoi la dom. Se vizitează Sala Notarilor și Sala de Audiențe a Colegiului Bursei. Ambele datează din veacul al XVI-lea și frescele au fost făcute de pictori rinascentiști locali, printre care marele Perugino. În Sala Notarilor nu pot să nu observ că plafonul e pur și simplu plin de grifoni zburători. Iar printre ei sunt stemele medievale și peisaje cu obiceiurile cotidiene ale zonei. Mi-a rămas în minte o femeie cu șorț, așezată pe un scăunel cu trei picioare, cu o furcă plină de lână, cu picioarele întinse în față și trăgînd firul pe un fus de lemn. Exact așa torcea și bunica mea… Asta în Sala Notarilor, fiindcă, în cealaltă, sunt numeroase scene biblice, toate pictate în veacul al XIX-lea, dar nimic nu-mi pare deosebit comparativ cu Renașterea italiană. Când ies mă opresc la Fontana Maggiore, mare și rotundă, cu numeroase statui de sfinți așezate direct pe trunchiul de marmură, în mijlocul apei.

Domul a fost făcut, inițial, pe fundamentul unui templu antic și are deci o formă dreptunghiulară. Catedrala inițială a dispărut, iar aceea gotică de acum datează din veacul al XI-lea. Fațada cel puțin. În interior văd imagini de Renaștere și Baroc, cu puține elemente gotice, cum ar fi profilul hexagonal și sever al coloanelor de marmură roz. Plafonul e plin de îngeri înaripați cu hainele fâlfâind și picioarele grațios dezgolite. Și, vorba lui George Călinescu, nu au sex. Pesemne, măcar în subconștient, tot îngerii de prin Italia i-a avut și el în minte, fiindcă, în tinerețe, a fost în Italia cu o bursă dată de Vasile Pârvan.

Mă gândesc să fac un drum până la Universitate. Aici, în Umbria, școala e un fenomen extrem de puternic și excede ideea de educație. Universitatea e un mediu formativ al omului, îi oferă accesul la identitatea de fond și ideea că el este parte nu doar a unui întreg, ci și a unui veșnic proces de susținere a acestui întreg. Când ajung, văd o mare înghesuială la intrare. Nu sunt doar studenți care se învârt de colo-colo, ci și camere de luat vederi. Se filmează ceva, e un eveniment în desfășurare. Mă apropii să văd ce e și dau de un afiș mare, lipit pe ușă, al cărui titlu apăsat este *Umbria siamo noi!,* iar dedesubt insemnele Partidului Comunist Italian. Este un

simpozion dedicat lui Giulio Carlo Argan, acum primar comunist al Romei și, în calitatea lui de istoric de artă, fondator al Institutului Național de Restaurare, ca și al editurii Il Saggiatore. La mine, la Consiliul Culturii, au ajuns două scrisori ale lui Argan. Mai exact spus ar fi că mie mi-a fost dată spre rezolvare prima din ele – prin care autorul oferea spre traducere și publicare în România una din cărțile lui. Imi amintesc că m-am dus la Modest Morariu (a cărui soție, Olga Mărculescu, sora actriței Adela Mărculescu, îmi era colegă) și că, pe urmă, Editura Meridiane, unde era el redactor șef, a și publicat o traducere din Argan (*Arta modernă*, 2 vol). A doua scrisoare era de mulțumire și a venit chiar pe numele meu. Am dedus că exista vreo cale de comunicare a Stângii europene, necunoscută mie, dar foarte funcțională, fiindcă Argan aflase totul… Ba chiar mă invita, fiind după 1989, să scriu pentru Il Saggiatore o carte despre decembrie 1989 la noi. Așa cum fusesem invitată și de Gallimard. Acum aflu că Argan e bolnav și Universitatea îi dedică un simpozion de mulțumire pentru întreaga activitate. În Umbria comuniștii sunt la putere de la sfârșitul războiului. Pesemne chiar asta și însemna *Umbria siamo noi!*

Nu stau la simpozion, ci mă duc să mânânc repede la o trattoria mică, are doar cinci mese, unde iau focaccia con carne (de porc, evident) și un espresso cu panforte (care e un chec cu mult cacao, cu vișine confiate și alune din belșug). Mă grăbesc apoi la gară să iau trenul spre Torino.

*
*   *

Pe drum, sub soarele palid, de iarnă, văd din tren, la un moment dat, dincolo de niște vii cu frunze rare și ruginite, o înălțime ca un fel de piramidă neregulată, un dinte preistoric, iar în vârf, strălucind, o construcție albă. Mi se pare o poveste. Întreb ce e și mi se spune că e Assisi. Cobor neîntârziat la prima oprire și o iau direct printre vii, pe jos, către ceea ce mi se pare a fi un fel de templu păgân. Apoi cățăratul pe stâncă e ușurat de treptele săpate direct în uriașul dinte de piatră. Mi se pare chiar că disting, pe sânga și pe dreapta, imaginile cvasi-disparente ale unor figuri – poate umane, poate animale, lustruite mult de timp, cam la fel cum sunt la noi Sfinxul sau Babele din Bucegi. Treptele în spirală dau ocol vârfului, sunt înguste și, pe o parte a lor, e un zid vechi, din blocuri de piatră. Pare și el preistoric, iar pe cealaltă parte sunt clădiri cu doar un etaj, cel mult două, mici și lipite toate una de alta. Uneori trec pe sub arcade de piatră, fiindcă treptele sunt săpate direct în munte. În fine, ajung într-o piațetă mică, aflată chiar în fața templului care se dovedește a fi Catedrala Sfântului Francisc. Niște meșteșugari - probabil populari - vând farfurii și ulcele de faianță, frumos pictate și întinse pe jos, pe niște ștergare din pânză groasă. Sunt producători locali și văd că-și vând marfa exact ca ai noștri. Iau pliantul de la ușă și intru. Catedrala are parter și etaj și este într-adevăr construită pe temelia unui templu roman din secolul I îH (al Minervei, numele roman al zeiței Atena), care, la rândul lui, a fost ridicat pe fundamentul unui templu

dedicat lui Sabazios, principalul zeu al etruscilor, ca și al întregii lumi tracice. De altfel, vârful din Apenini unde se aflã Assisi se numește și azi Subasio. El îi întruchipa deopotrivă pe zeul suprem (figurat și ca Taurul Ceresc, adică Soarele) și pe Dionysos. Era simbolizat prin Cavalerul Trac. În Bulgaria, la Perperikon, care a fost arie tracică, mai există până azi un sanctuar dedicat lui Sabazios. Iar basoreliefuri cu reprezentarea Cavalerului Trac sunt peste tot în muzeele românești, ca și din Turcia, Grecia, Macedonia, Bulgaria, Serbia, Croația. Nu mă îndoiesc că și în Italia ar trebui să fie. Ca să nu mai spunem că unele din atributele lui au fost preluate de zeul latin Jovis (versiunea latină a lui Zeus de a greci). Dacii îl numeau pe Sabazios, Zagreus. Și ei, ca toți ceilalți traci, organizau mistere orfice dedicate marelui zeu, când bărbații se închideau vreme de șapte zile în temple fără ferestre și, ajutați de Dionysos, cel care le dăruia vinul, reușeau să intre în contact cu sufetele strămoșilor, din Lumea de Dincolo și să priească sfaturi de la ei. Fiindcă cei de Dincolo și cei de aici formau, împreună, un întreg identitar etern. Cei vii purtau cu ei mâna lui Sabazios, care avea în vârful degetului mare un con de brad, semn al Arborelui sacru al Vieții pe care-l aduseseră din lumea de dinaintea Potopului toți cei care fondaseră Lumea Nouă, de după Marele Potop. De după degetul mijlociu își ițea capul un șarpe, simbolul de pe uscat al balaurului lui Okeanos, titanul apelor. În podul palmei lui Sabazios se vedea capul berbecului, semn al lumii neolitice, stabile, acela ale cărui coarne au dat modelul capitelurilor ionice ale colonalelor celor mai vechi temple. În creștinism acest simbol a devenit mielul lui Iisus. Arătătorul și degetul mijlociu îl sprijină pe zeul Mithra, al Focului (și fulgerelor, după hittiți, dar și după traci), purtînd pe cap căciula frigiană. Mâna lui Sabazios avea degetele arătător și mijlociu așezate în forma semnului, azi creștin, al binecuvântării. Cât despre Dionysos, el se născuse din Zeus și Semele (fiica fenicianului Cadmus) sau Persefona (de unde Di-, născut de două ori), iar zeița Hera i-a îndemnat pe titani să-l ucidă. A fost readus la viață, iar recunoștința lui pentru muritorii traci (unde crescuse) n-a fost mică.

Intru în bazilica Sfântului Francisc, care are două nivele și este dreptunghiulară ca arhitectură, după cum fusese și templul. Citesc repede din pliant și aflu că Assisi a fost, mai întâi, colonizat de ilirio-dardanii care veneau de dincolo de Adriatica – umbrii, iguvinii – și apoi cucerit de etrusci. Numele de azi al locului însă, după cum scrie Dante, ar fi dat mai târziu și vine de la *ascezi*. În sprijinul ideii pliantul pomenește despre Eremo delle Carcere, eremitul din peșteră, model creștin timpuriu, de dinaintea oricărei schisme. Arius, cel care a fondat arianismul creștin, fusese eremit. La noi a rămas cunoscut ca eremit Daniil Sihastrul, mentorul lui Ștefan cel Mare, care funcționa după aceleași norme creștine aflate în continuarea magilor antici ai triburilor. Parterul catedralei e pictat în frescă, imaginile sunt generoase, făcute de primii pictori renascentiști al Italiei: Simone Martini, Giotto, Cimabue. Pe stânga sunt scene din viața Sfântului Francisc, născut chiar aici. Am

prilejul să văd arhitectura locului, casele înghesuite, cu pridvor fiecare și peisajul muntos din spatele lor. Tatăl lui Francisc era negustător de mătase născut în Assisi, dar mama, Pica, era din Occitania. Ca om tânăr, Francisc a fost trubadur și compunea cântece dedicate munților și celor patru elemente primordiale ale lui Empedocles (*Canticum Fratris Solis or Laudes Creaturarum*). A luptat în Cruciade și a ajuns în Egipt. După asta impulsul interior de a-i face pe oameni să se înțeleagă unii cu alții l-a dus la opțiunea creștină. El a fost eremitul din Eremo delle Carcere care a umblat cu un veșmânt lung, încins cu sfoară la mijloc și a predicat mila pentru cei săraci. Assisi este un Athos al lumii catolice. Atunci, colindînd pădurea de stejari, Francisc a întâlnit un lup (ori o lupoaică) ce răpea oi. Era, pesemne, chiar lupul totemic, pre-creștin. L-a întâlnit lângă Gubbio, locuit de fostele triburi iguvine și l-a făcut să-și înțeleagă locul lui în raport cu noua credință și cu oamenii. La Gubbio, unde n-o să ajung, în muzeu, se află *Tabletele iguvine*, în număr de șapte (și nu se știe dacă sunt toate), cu reguli de funcționare a ceremoniilor dedicate zeilor, scrise cu alfabet latin, dar în limba umbrilor (tot așa cum în Mediterana de Est se scria cu alfabet grecesc, dar în toate limbile regatelor din zonă). Îmi vin în minte *Tabletele dacice*, despre care unii spun că există și alții că nu. Despre jaf nu pomenește nimeni nimic. Probabil tot la ceremonial se refereau și tabletele noastre, mai ales că davele, ca tip de cetate, erau locuri sacre (Suci-dava, Arge-dava etc.), de apărare a întregului neam tracic. Numai Dacia a avut -dave, adică reproduceri pământene ale Cetăților Cerului (conform *Vedantei*). Francisc s-a convertit cu prilejul unei călătorii la Roma, în fostul Borgo etrusc, devenit Vatican (*vatici* le spuneau etruscii augurilor), când a fost iluminat și a înțeles sensul profund al sacrificiului lui Iisus. Astfel s-a născut Ordinul Franciscan al catolicismului, iar astăzi Francisc (sanctificat 1228) e sfântul patron al Italiei, venerat însă în mai multe țări de pe pământ. La etaj se află lăcașul de cult propriu-zis, activ și azi și unde vin pelerini din toată lumea. Îl recunosc ca sfânt anglicanii, catolicii de rit vechi (arienii), lutheranii.

După ce ies din bazilică, mă plimb puțin pe străzile înguste și respir din plin aerul trecutului. Văd la un moment dat ieșind, dintr-o peșteră, câțiva turiști. Intru și eu și rămân uluită. Acolo, în străfundurile muntelui, piatra neagră și lustruită de vechime are cavități pe patru-cinci nivele, care comunică între ele. Locul are acum curent elecric, așa că se vede totul ca-n palmă. Unele dintre cavități sunt separate cu sticlă și conțin mici buticuri cu amintiri. Văd niște vederi de la Calendimaggio, un festival de aici cu spectacole, mâncare și băutură, cu dansuri și curse de cai. Ceva între mărțișor și Sfânta Maria Mare de la noi. Cumpăr și eu o serie mică de gravuri cu reproduceri arhitectonice și, la ieșire, după ce mă uit la ceas, mă hotărăsc s-o iau înapoi, spre gară. Tot printre vii, firește.

*

* *

Plec către Emilia Romagna, adică la Ferrara și Ravenna. E cinci dimineața, doamna de la pensiune mi-a făcut rost de un taxi, ca să nu intru, zicea ea, în mâinile bandiților (dei banditi!). O iau spre Milano, unde schimb pentru Ferrara. Iar de la Milano, merg aproape în linie dreaptă, paralel cu Apeninii. Acesta a fost drumul antic Aemilia, bucată a Drumului Chihlimbarului și care se întâlnea, spre nord, cu terminalul occitan al Drumului Mătăsii. Mă aștept deci ca pe aici să fi fost cetăți etrusce însemnate, iar urmele acelei civilizații să fi străbătut timpul până la noi. Pe la 10,30 sunt la Ferrara, după ce am mâncat în tren cele două sandviciuri, unul cu șuncă și altul cu o feliuță de cașcaval pregătite la pensiune.

Cobor într-o gară absolut obișnuită, o clădire paralelipipedică din cărămidă, cum sunt și gările de prin România. Nu pot să nu observ drapelul provinciei, jumătate alb și jumătate negru, exact cum l-a avut, la noi, dinastia Basarabilor. Iau repede un espresso chiar la restaurantul gării, mai iau un pliant turistic și o pornesc la drum spre centrul vechi al orașului, unde se află și bazilica. Pe drum aflu, tot din pliant, că orașul are o mulțime de cartiere, dar îmi sar în ochi unele care par să aibă cuvinte românești : Boara, Albarea, Focomorto, Codrea, Monestirolo… Codrea, dacă-mi amintesc bine, a fost, în Thessalia, unul dintre primii regi ai tracilor. Cât despre Monestirolo, sunt plini Balcanii de localități cu numele de Monastir, ca să nu mai vorbim de un Monastir în Tunisia de azi, colonie făcută de Justinian cu paioni, traci sud-dunăreni din lungul Istrosului. Cei din Tunisia sunt și azi blonzi, încă au covoare cu motive frigiene, ca pe la noi și au creat o rasă de câini și una de cai. Prin partea locului li se zice djebalia, se căsătoresc între ei și vorbesc o limbă secretă, pe care n-o înțelege nimeni. Mai există niște djebalia și pe lângă Sfânta Ecaterina din Sinai, la origini tot paioni (cei care le-au trimis troienilor arme ca să lupte cu grecii, după cum spunea Homer).

Văd în pliant că sfântul orașului e Sfântul Gheorghe, înfățișat ca un cavaler trac, poartă căciulă frigiană și cămașă încinsă cu brâu, e călare, iar la picioarele lui se află, mic și gata înfrânt, o părere de balaur. Mai văd că fondatorii numeau locul ăsta Fràra, adică Fierăria, un loc al lui Vulcan (la greci Hephaistos), zeul focului. Asta probabil din cauza zonei vulcanice a lanțului Apenin. Cât despre Romagna, numele este dat de bizantini, care-și spuneau lor înșile Romania, deși limba oficială era greaca. Toată Dalmația, tot sudul Dunării – până în Thessalia, ca și fosta Dacie au fost Romanii. De la ele vine și numele României. Roma eraa capitala unei Romanii. De aceea s-a și numit Roma. Nici nu mai zic despre faptul că Romaniile erau toate niște Valahii: Valahia Mare era Thessalia, Valahia Veche era Oltenia. Iar valah vine de la Blacherne/Vlacherne, cartier al Constantinopolului (V latin se scrie B în greacă) locuit de foștii traci. La origini, șeful de trib dardan Bizye făcuse Bizantionul, preluat apoi de greci cu nume cu tot… Sub otomani Blacherne a fost numit Fanar, după fânarele ciobanilor bogați din Balcani care-și trimiteau acolo copiii la studii. Din Fanar ne-au venit nouă fanarioții, care nu erau turci, ci valahi. În fine…

În veacul al VI-lea îH etruscii au cucerit Fràra și au numit-o Spina. Cu adevărat o spinare, o coloană dorsală care duce la povară, un nod comercial care lega Adriatica de Thessalia și de Occitania. Unul dintre catiere se numește până azi Spinazzina. Abia în secolul XX s-au descoperit urmele arheologice ale etruscilor, sub forma unor uriașe lucrări inginerești de drenare a mocirlelor Padului. Pentru că Ferrara și Ravenna erau asemănătoare cu Veneția, aflată ceva mai la nord. Unul dintre vechile canale mai e activ, drenează și acum. Rezistă încă uriașele trunchiuri de molid, impregnat cu bitum, exact ca la Veneția, care au păstrat la suprafața timpului vechile construcții. În plus, terenul recâștigat pentru agricultură, este azi cultivat mai ales cu porumb. Aici, de jur împrejur, e „porumbarul" Italiei. În oraș mai există, de asemenea, Palazzo Schifanoia (după noroiul care clefăia sub picioare) și asta îmi amintește, fără să vreau, de Bucureștiul de pe vremea lui Constantin Brâncoveanu, când actuala Cale a Victoriei se numea Podul Mogoșoaiei, pod fiindcă fusese podită cu bârne groase de brad, pentru ca noroiul să rămână dedesubt. Ferrara a devenit romană abia sub Augustus.

În fine, ajung în Piața Catedralei. În fața mea stă bazilica destul de austeră, gotico-romanescă. Funcționează de la începutul veacului al XII-lea, de pe când se băteau guelfii cu ghibelinii. Deasupra intrării, în basorelief, Sfântul Gheorghe continuă să lupte cu balaurul. Un brâu mai sus o văd pe Fecioara Maria cu Pruncul, iar și mai deasupra sunt scene din *Vechiul* și *Noul Testament*. Forma catedralei e dreptunghiulară, ca a unui templu antic. Dar clopotnița are pe deplin zidăria unei constucții bizantine, cu felii roșii și albe, iar forma este ca a culelor oltenești de la noi. Catedrala are, la toate nivelurile, coloane subțiri, cum sunt și la Curtea de Argeș, răsucite asemenea vrejului viței de vie. Intru, dar înăuntru am surpriza să văd un interior în întregime baroc, de veac 16-17.

Îmi fac socoteala că am vreme să văd Pallazo Comunale – primăria veche, aflată alături – adică fostul palat al familiei d'Este, care a condus orașul alături de familia Borgia (cu origini spaniole, din Borja). E fortificat, arată ca o construcție medievală timpurie, cu toate crenelurile întregi. E tot din veacul al XIII-lea, de pe vremea celui numit Ercole (Hercules) d'Este. Și azi primăria orașului se află tot acolo. Deși cetate de zonă mlăștinoasă, Ferrara păstrează încă mulți kilometri din zidul de incintă, făcut din uriașe îngrădituri de lut cu paie, uscate la soare (pe la noi se zice chirpici – așa a fost făcut și zidul de incintă al Timișoarei medievale, lat de trei metri). Văd repede, pe dinăuntru, palatul Schifanoia, acoperit în întregime de fresce din veacul al XV-lea, alegorii ale lunilor anului. Nenumărate personaje dau indicii clare despre aglomerația, moda, arhitectura și ocupațiile locuitorilor. E ca și când ai plonja într-o lume plină de savoare, deși complicată, dar ale cărei determinări le poți înțelege în virtutea unui nu știu ce care-ți spune că și tu, cel de azi, ai fi putut aparține celor din trecut și de aceea îi înțelegi. Când ies, dau ocol Palatului Diamantelor, numit astfel din cauza fațadei, fasonată în întregime cu mici piramide de marmură, ca și când ar

fi mici diamante. Nu știu de ce, dar asta mi-a amintit de casa unui cioban bogat de la noi, din Maramureș, care, ce-i drept, nu-și făcuse fațada cu mici piramide de marmură, ci cu mici adâncituri ca de fagure din ciment alb, iar în fiecare înfipsese un triunghi de oglindă… Palatul Diamantelor are basoreliefuri la fiecare colț, de sus până jos, cu motive antice. Îl văd clar pe Herakles cu ciomagul lui și având pe umăr pielea Leului din Nemeea, iar sub el grifonul tracic, cu ciocul spre cer, cu aripile întinse, cu labe de leu, dar coadă de balaur. Mi se pare că avem de-a face cu istoria mitico-identitară a locului. O iau pe o stradă care se numește Strada dei Vini și mă opresc la o osterie destul de mică, unde doar o masă e ocupată. Îl întreb pe patron ce-mi poate da de mâncare și el îmi spune că poate să-mi dea mămăligă cu friptură de porc. Îmi spune că face furori cu ea din pricina bucătăresei, care a ajuns aici din România. Vine și ea să mă vadă, e subțire și plăcută, de prin Argeș de fel. O întreb de desert și îmi zice că ăsta e chiar ferrarez, pampepato, de obicei se mănână la Crăciun, dar ea îl face tot timpul, fiindcă toți clienții îl iubesc. Cer și eu o cafea cu desertul minune. E un fel de chec, dar are și nuci, alune, feliuțe de portocală și lămâie însiropate, ceva cacao și, nu mă așteptam, ceva piper… Pe deasupra are un înveliș din ciocolată neagră. Plec lingîndu-mi degetele și aproape alerg ca să iau trenul de Ravenna. Pe drum zăresc statuia unui om slab, cu degetele lungi și contorsionate. E Savonarola, care s-a născut aici, așa cum, tot aici, s-au născut Tasso, Ariosto, Boiardo, Giorgio Bassani și Michelangelo Antonioni. Aici s-a și turnat filmul lui Antonioni, *Grădinile Finzi Contini*.

*

* *

Ajung la Ravenna, iau repede pliantul turistic din gară, o iau pe via Carducci și fac primul drum la mormântul lui Dante, refugiat aici de la Florența. A murit în 1321, iar la poarta mânăstirii Sf. Francisc, unde sunt osemintele lui, pe trotuar, se află un mic mausoleu, cu un con de brad în vârf (al lui Sabazios!). Călugării țin și azi bine ascuns trupul lui, considerîndu-l cel mai important autor identitar al neamului, un adevărat reprezentant al nordului. Toate lăcașurile de cult ale Italiei (cele pe care le-am văzut eu) spun povestea celor trei Lumi (ca în *Vedanta*: Lumea Cerurilor, Lumea Pământeană și Lumea de Dincolo, așezate pe verticala Pomului Vieții) după registrele lui Dante din *Divina Commedia*. Ravenna (al cărei nume vine de la ravină, la noi loc mlăștinos) a fost colonizată, la origini, de pelasgii din Thessalia și apoi au venit aici etruscii și umbrii. Lângă musoleu văd doar o singură femeie, cu o garoafă roșie în mână. Mausoleul e deschis, el e o Poartă spre Lumea de Dincolo și, deci, de află așezat sub un arbore sfânt, un platan. Mesajul în latină spune că patria îl cinstește. Patria identitară, evident.

De aici o iau pe via Negri înapoi, spre via di Roma, ca să ajung la Sant Apollinare Nuovo. Ca de obicei în Italia, centrele vechi ale orașelor au concentrate în ele aproape toate reperele turistice importante.

Sant Apollinare, deși este o construcție de formă romanică, trebuie să fi fost refăcută cu totul în vremurile moderne, fiindcă nu subzistă aproape nimic din ceea ce era. Sfântul Apolinario, numit astfel după Apollo, zeul cu origini pre-grecești (hittiții îl numeau Aplu, iar tracii Apulon) era născut în Antiohia Siriei (fosta Mesopotamie!) și a venit la Roma însoțindu-l pe Sfântul Petru, creștinătorul. De acolo a ajuns la Ravenna și a devenit primul ei episcop, în veacul I dH. Baptisteriul e un turn rotund, ca și la Pisa, iar în ce privește bazilica, deși văd la intrare coloane ca de templu păgân, totuși ele nu au nici un fel de capitel, iar pridvorul nu e deloc decorat. Ce-i drept, sunt din marmură de Prokonessos (insulă în Marea de Marmara), cu striații maro. Intru și abia acolo văd semnul deplin al creației ariene din veacul al șaselea. Bazilica a fost ridicată de regele ostrogot Theodoric cel Mare. Dreptunghiulară la interior, ea nu are Cerul plin de stele deasupra, pe plafon și nu Dante e cel care poate fi invocat pentru ansamblul de semnificații, ci ideea de sacrificiu creștin. Ravenna, în întregul ei, a devenit, sub Justinian, exarhat, ca și Aquilea, adică avea o conducere autocefală (model ortodox), independentă față de Vatican.

Lupta dintre guelfi și ghibelini, adică dintre susținătorii statului papal și ai împăratului romano-germanic, a fost acută și la Ravenna. Chiar aici, la San Apollinare Nuovo, Papa Grigore cel Mare a dispus ca toate aurele sfinților martiri să fie înnegrite, din aurii cum erau, iar pielea sfinților și părul la fel, semn al disprețului profund față de „țiganii" de traci (ori greci, valahi sau ce erau ei!), care fondaseră creștinismul însuși și încercau să le arate blonzilor arieni ce făcuseră. Acolo și în acel moment poate fi situată și afirmația disprețuitoare la adresa istoriei românilor, promovată de greco-catolici sub influența Austro-Ungariei, conform căreia Dacia s-ar fi format din scursurile Asiei Mici și ar fi fost majoritar „țigănească" (asta din cauza originilor pre-indo-europene). Tocmai de aceea și eram noi urmașii Romei și nu ai altcuiva. Pe stânga bazilicii e un șir lung de femei martire, iar pe dreapta, în oglindă, unul de martiri bărbați. Deasupra capului fiecăruia se află scris, în latină, numele. La ambele capete ale fiecărui șir sunt scene edificatoare pentru fixarea semnificației și a locului unde această semnificație trebuie percepută de credincioși.

Pe brâul de deasupra celor două șiruri se află alți martiri, bărbați și femei, de la începuturile creștinismului, fiecare dintre ei așezat alături de o scenă din *Vechiul Testament*. Iar deasupra acestor scene șed, doi câte doi, porumbei albi. Cum intri, pe stânga, înainte de a începe șirul femeilor, se află scene din portul Ravennei aflat la Adriatica și numit „in Classe". Trei corăbii genoveze (!) sunt ancorate în port, iar dincolo de zidurile cetății se văd acoperișurile și coloanele unor temple păgâne și unor construcții creștine, cel mai probabil din vremea lui Teodoric. La celălalt capăt al șirului de femei stă Fecioara Maria cu pruncul Iisus, flancată de cei patru apostoli, doi câte doi. Între femei și sfântă văd o copie după mozaicul cu cei trei magi de la Răsărit, înfățișați ca trei frigieni purtînd căciula mithraică roșie, ițari și togă, bruneți cu toții. Este aceeași imagine care există și pe veșmântul împărătesei Theodora de la San

Vitale, iar originalul a fost marele mozaic pus de Constantin cel Mare deasupra intrării în catedrala Sfântului Mormânt din Ierusalim (simbolic aflat în zona grecească a catedralei), furat de Cruciați și aflat acum la Köln. Și deaupra lor, ca și deasupra șirului de bărbați martiri, stau sfinții din vechime, iar deasupra lor sunt mozaicuri cu scene din *Vechiul Testament*, întrerupte una de alta de câte doi porumbei albi. Tot interiorul respectă legea simetriilor. Sub picioarele femeilor, între fiecare câte două coloane, văd portrete de episcopi. Dar ceea ce mi se pare semnificativ și de remarcat, este că absolut toate femeile sunt îmbrăcate cu fote (pe negru, verde sau roșu) cu motive florale și chenar de jur împrejur și toate sunt purtătoare de ofrande. Bărbații însă țin în mâini, fiecare, câte o coroană de lauri, iar veșmintele lor sunt albe, în stil antic, latin. În capătul de la intrarea în catedrală se află figurat palatul lui Theodoric însuși, iar la celălalt capăt în văd pe Isus așezat pe tronul ceresc, tânăr și bărbos, iar de-a stânga și de-a dreapta lui șed câte doi apostoli. Tavanul e din lemn aurit, casetat în pătrate. Coloanele și podeaua sunt din marmură de Prokonessos (insulă din Marea de Marmara). Capitelurile evocă stilul gotic.

Ies destul de amețită de ceea ce văzusem și mă îndrept spre Mausoleul Gallei Placidia, aflat nu departe. De fapt, nu Galla e îngropată aici, ci fiul ei, împăratul Valentinian al III-lea și probabil Constantius al III-lea, soțul ei. Dar Galla a fost sora lui Arcadius și Honorius, cei doi frați care au rupt în două părți Imperiul Roman: de Răsărit (Bizanțul) și de Apus. Capitala lui Honorius, de apus, a fost chiar Ravenna. Galla a fost capturată de vizigoți, care erau creștini arieni, aliați ai imperiului (foederati). Ea a refăcut bazilica Sfântului Mormânt din Ierusalm și a fost o creștină fervență (ca și soțul ei, tot de rit arian). A fost apoi soția regelui vizigot Ataulf, de rit creștin arian. Gustul ei rafinat și feminin se vede atât în construcția exterioară, cât, mai ales, în interiorul mausoleului. Nu e mare, e din cărămidă roșie, are formă de cruce așezată pe pământ și, în totul, e asemenea arhitecturii romane târzii. Pe dinăuntru însă, fantezia întrece orice mi-aș fi putut închipui. La intrare o boltă joasă, malachit și aur, te conduce spre incinta propriu-zisă, unde fantele înguste ale ferestrelor sunt acoperite cu o folie subțire de agat, care filtrează discret și trist lumina. Sus, pe boltă, e crucea, înconjurată de stele aurii, cu opt raze, pe un fond albastru închis. La fiecare din cele patru colțuri ale cortinei cerești stă semnul câte unui apostol : vulturul, leul, taurul și, al patrulea, chiar capul apostolului, cu toții înaripați, înotînd în apele Cerului Cosmic. Deasupra fiecăreia din cele patru ferestre, care multiplică și repetă brațele crucii, se află un mozaic înfățișîndu-i chiar pe apostoli, doi câte doi, așezați de o parte și de alta a câte unei ferestre. Numai deasupra ușii pe care am intrat este, în mozaic, o scenă cu Iisus înfățișat ca un cioban tânăr, sprijinit în cruce precum într-o bâtă, mângîind pe cap oaia preferată, în vreme ce toate celelalte pasc. Aceasta este, ca imagine, povestea *Mioriței* noastre și percep, dintr-odată, simbolistica în întregime creștină și a *Mioriței* românești: și ciobănașul nostru e un Iisus care află că va fi ucis de la oaia lui, inspirată chiar de Dumnezeu Tatăl, care va face din urmașii ei simbolul mieilor sfinți ai Paștelui.

Fenomenul românesc se așează astfel în peisajul bizantin și creștin al începuturilor identitare alături de acest loc din Ravenna. Toate mozaicurile și arcele mausoleui sunt mărginite de flori văzute ca niște stele cerești. Florile, simbolul Florenței ca o nouă Atenă, cu origini pelasgice și urmări creștine plutește în tot acest mic interior. Dinclo de flori și de stele, văd ramele zvasticilor *Vedantei,* simbolul originilor pre-indo-europene.

Ies din mausoleu și citesc că și Theodoric, rege al vizigoților și ostrogoților, patrician bizantin și creștin arian, își are mausoleul tot aici, la Ravenna. Dar n-o să apuc să-l văd. Caut stația de autobuz care mă scoate pe Via di Roma, destul de aproape de basilica San Vitale, unde vreau să ajung.

Mă uit tot timpul pe hartă și văd, la stânga fostului centru (un borgo etrusc, echivalentul acropolei grecești), Foro Boario, vechiul târg de vite. Trebuie că Evul Mediu era, pentru acest loc, cam la fel construit ca și vechile așezări românești medievale, unde întâlneai – adesea întâlnești și azi, mai spre margine – târguri de vite și străzi cu numele breslelor. Înainte de a ieși din nou spre Corso Garibaldi, dau de via San Vitale și de marea catedrală San Vitale. Sfântul a fost un creștin martir din veacul al III-lea, ucis de romani cu toată familia și cu medicul său, Ursicino din Liguria (un fel de Ursulețu!), pentru faptul că au refuzat să renunțe la credința creștină. Același tip de martiriu ca al Brâncovenilor: San Vitale a fost ucis și el cu sfetnicul lui. Bazilica San Vitale datează din veacul al VI-lea, când Belizarie, generalul lui Justinian I, ambii traci, a recucerit Ravenna în tentativa de a reîntregi Imperiul după măsura unității creștine a Estului. Odată înfrânți ostrogoții care o stăpâneau, Justinian a făcut o bazilică dedicată adevăratei și unicei credințe. Este în stil bizantin, forma ei e octogonală, așa cum opt raze avusese Soarele de pe flamura lui Alexandru Macedon. E încă plină de mozaicuri incredibile, dar sunt și fresce de la refacere, din veacul al XVIII-lea, mai ales baroce. Au rămas coloanele inițiale, din marmură plină de dungi de culoare, adusă din Prokonessos, insula din Marea de Marmara unde se aflau mormintele împăraților bizantini și unde, mai târziu, călugări credincioși de la Athos au îngropat și capul lui Constantin Brâncoveanu (fiindcă trupul fusese aruncat în mare). Marea de Marmara a apărut în mileniul al V-lea îH, cam atunci când au migrat din Lemnos triburile tusci, care au dat civilizația etruscă din Peninsula Italică. Marea de Marmara fost un lac tracic, iar Dardanele poartă și azi numele confederației de dardani care o stăpâneau și cărora a aparținut Justinian însuși. Folosea creștinismul pentru consolidarea unității identitare a ceea ce devenise, între timp, Imperiul Bizantin. Provincia Romagna are chiar această semnificație: romanitatea bizantină, adică un creștinism de început al imperiului, forța unității sale de viitor.

Când intru la San Vitale, văd mai întâi capitelurile coloanelor, care n-au nimic antic grecesc în ele, ci amintesc de Levant și Anatolia veche, după numeroșii păuni (care erau simbolul Phrygiei), tauri, frunze de viță de vie sau grifoni. Pe stânga se află un mozaic uriaș, unde împăratul Justinian însuși, cu aură de sfânt, e flancat de

Belizarie și de arhiepiscopul Maximian, acela care a supevizat chiar construirea bazilicii. Împăratul poartă un fel de cercei lungi, așa cum se purtau cândva la Troia, iar peste veșmântul cafeniu, de prelat, e o eșarfă aurie plină de păsări albastre. Belizarie poartă un veșmânt cusut cu râuri la mâneci, în romburi și pătrate, așa cum se și cuvine pentru recunoașterea lui identitară. Pe dreapta, în oglindă cum s-ar zice, văd mozaicul împărătesei Theodora, flancată și ea de domnițe și slujnice. Pe veșmântul ei, la poale, se află cusuți cu fir de aur cei trei magi de la răsărit, purtînd căciuli frigiene și alergînd cu daruri către ieslea unde se născuse pruncul Iisus. Despre ea, istoricii bizantini scriu fie că era originară din regatul Paphlagonia (care dăduse migrația [v]eneților spre Veneția de azi, fie că era originară din Cipru. Mult mai tânără decât Justinian, a rămas în istorie faptul că acesta a schimbat legislația imperiului pentru a o putea face împărăteasa lui. Confidenta ei a fost Antonina, soția lui Belisarie, aflată și ea pe mozaicul uriaș, de-a dreapta împărătesei și purtînd o fotă neagră, până la pământ, cu flori roșii. Mai văd două mozaicuri care-mi rămân în minte: unul e după *Vechiul Testament*, despre sacrificiul lui Iisac, despre Moise, Ieremia, Isaia, iar altul pe cupola înstelată, unde mielul, simbolul Mântuitorului, poartă cunună de sfânt, iar în fiecare din cele patru puncte cardinale se află câte unul din cei patru apostoli. Încolo, pretutindeni, bolta arcelor e subliniată de brâuri late din mozaic, unde văd portrete de sfinți, fecare într-o ramă rotundă, aurie, iar pe laturile arcelor văd chenare formate din zvastici, semn pre-indo-european timpuriu chiar și pentru Anatolia. În fine, într-o ramă uriașă, ca de tablou, îl văd pe Constantin cel Mare însuși, inițiatorul creștinismului ca mijloc identitar de unificare a imperiului în fața marilor migrații dinspre Asia, cu aură de sfânt, înconjurat de Curtea sa.

Trebuie neapărat să mă întorc la gară. Și așa cred că voi călători toată noaptea ca să ajung la Torino. Sunt frântă, e frig și umed, am plecat din Torino la 5 dimineața. Sper să apuc să mănânc ceva. Foarte aproape de gară, dau de un chioșc, la fel ca pe la noi, se cheamă Piadina Romagnola, unde poți să cumperi ceva de mâncare ca să iei cu tine. Mă apropii, un tip tânăr, destul de gros îmbrăcat și el, îmi spune că are ceva cald și îmi dă două lipii foarte subțiri, între care pune ceva ce aș numi zacuscă, dacă n-ar avea, în plus, cașcaval ras. Iau și o sticlă de apă minerală. Oricum, ceea ce văd, știu că se mănâncă bine și la noi. Îmi îpachetează totul, frumos și o s-o mănânc în tren. Până la Milano, unde schimb pentru Torino, e un drum lung.

*

*   *

Luciano Pandolfi a fost de acord ca soțul meu să-și susțină cursul final la Universitatea din Torino cu o zi mai devreme, pentru ca să putem pleca la Roma de joi, nu de vineri. Mai am timp să dorm două-trei nopți pe săturate. Fiindcă, altminteri și trenul de Roma pleacă din Torino tot la cinci dimineața și e tot cu schimbare la Milano. Cumpăr micile cadouri pentru acasă și mă mai interesez odată

la Carabinineri ce-i cu hoțul care mi-a furat lucruri din valiza încuiată, aflată în dulapul încuiat, iar dulapul în camera de hotel și ea încuiată (la două uși). Îmi spun că l-au găsit, dar nu mai avea nimic și că voi primi o compensație bănească de 300.000 de lire peste două săptămâni. Bine gândit! N-o să mai fiu aici! Să nu-ți vină să crezi că hoțul cotiza la poliție!! I vigili îmi spun că e un tip care se droghează, tot timpul fură, iar patroana noastră trebuie că știe ceva, fiindcă îl adăpostește mereu. Oricum, mi-a furat două brățări din aur și cărțile lui Galilei, frumos împachetate, probabil a crezut că e o cutie cu cine știe ce în ea.

Miercuri dau un telefon la Accademia di Romania din Roma, unde director e doamna Zoe Bușulenga, fosta mea profesoară, ca să anunț că venim. Clădirea academiei e proprietatea statului român, a fost cumpărată tot de Nicolae Iorga, la fel ca și cea de la Veneția și de la Fontenay aux Roses, din Franța. Îmi evoc minunata Europă a Națiunilor, care ne-a deschis și pe noi către lume! Nu de alta, dar am cumpărat de la București, pe lei, de la Ministerrul de Externe, locuri de cazare pentru două nopți la Roma și două la Veneția. Probabil cineva din minister ținea încă minte fie că mi-am făcut doctoratul cu George Macovescu, fie că am serbat la Externe centenarul colecției Biblioteca pentru Toți.

În fine, ajungem la Roma Termini pe la zece și jumătate și ne interesăm în gară ce pliant turistic mai complet au și cum ajungem la academie. Provincia din care face parte Roma se cheamă Lazio și, cândva, a aparținut Etruriei (care purta mereu războaie cu sabinii), iar înainte de Etruria, pelasgilor. Lângă Roma arheologii au descoperit însă și schelete de Neanderthalieni, de la finalul Paleoliticului.

La academie mă duc întâi s-o întâlnesc pe doamna Bușulenga, în vreme ce Vladi urcă să lase bagajele în cameră. O găsesc singură, într-un birou cam întunecos și cam baroc. Se bucură că ne vedem, până aici ajung puțini români acum, în anul de grație 1992, iar după ce-i spun pe unde am fost și ce-am văzut în Italia, se arată uluită. Ea știe cum era cu banii pe vremea socialismului și cam ce fel de turism puteai face. Nici ea n-a văzut, oricum, câte am vazut eu. O întreb dacă e aici și domnul Bușulenga. Este. O întreb dacă nu mă poate ajuta să obțin scutire de intrare la muzee, fiincă la Roma e și Ministerul Culturii, cel care dă scutiri. Îmi amintește de prietena ei, Rosa del Conte, de fel din Liguria, acum profesoară la Universitatea La Sapienza, din Roma, pe care vrea s-o roage să încerce ceva în acest sens. Când însă îi spun că stăm doar două zile, apoi plecăm spre Napoli, se dezumflă. In Italia totul durează mai mult decât ai crede. Și pe aici birocrația e în floare. In plus, vor să câștige din turism, nu să piardă la gratuități. În fine, îmi spune că ar fi bine să văd și Vila Borghese, care e destul de aproape de Academie. Iorga a știut unde să cumpere sediul: este în fostul Borgo etrusc. În mai multe locuri cuvântul s-a păstrat până târziu, sub numele Burg. Credeam că ăsta e un cuvânt germanic… Chiar și Vaticanul e tot în Borgo și, la origini, e tot cuvânt etrusc: vatici însemna în etruscă auguri, părinții cei sfinți (nemții zic și azi Father pentru tată, originile cuvântului trebuie că

sunt indo-ariene). Toată partea veche a orașului, preluată de romani de la etrusci, cu forumul și bazilicile imperiale, se află în Borgo.

Vorbesc cu Vladi să ne ducem azi să vedem ceea ce poate fi văzut din exterior, Forumul antic, unde e și Colosseumul, iar mâine să vedem Vaticanul (Capela Sixtină) și Vila Borghese (al cărei nume nu vine de la Borgo, ci de la Borja, echivalentul spaniol al locului de unde provenea familia care a construit-o).

Forumul se află pe una din cele șapte coline ale cetății. Toate colinele au origine vulcanică, zeul Vulcan a fost important pe aici, fiindcă, din adâncurile lor s-a scos atât tuf vulcanic pentru cărămizi, cât și cenușă vulcanică pentru cimentarea lor. Etruscii, veniți dinspre coasta Anatoliei, trebuie că aveau o fibră sarmată. Sarmații au fost, în Neolitic, inventatorii mineritului...

Ajungem relativ repede. Una dintre coline se numește a Cerului, alta Vatici, iar la poalele acesteia este Valle del Inferno, locul unde comunică lumea de aici cu aceea de dincolo. Încerc să mă orientez și mi se pare că disting mai multe straturi temporale în construcțiile antice pe care le văd. Dăm de arcul triumfal al împăratului Constantin cel Mare și de statuia colosală a lui Nero, pusă inițial lângă Colosseum (de unde și numele lui) după modelul, cel mai probabil, al Colosului din Rhodos. Pe urmă i-au luat capul și l-au pus în loc pe al lui Apollo (metaforic Sol Invictus, zeul Soarelui și al Fulgerelor, venit direct din mitologia hittită, unde se numise Aplu). În Borgo au fost apoi inserții în întregime romane, făcute de o parte și de alta a Templului Afroditei, echivalentul grecesc al zeiței feniciene Astarte sau hittite Ishtar, zeița fecundității. Probabil templul se află aici fiindcă Afrodita era, după mitologie, măritată cu Hephaistos, zeul Focului și mineritului (adică Vulcan la romani) și ne aflăm pe un teren vulcanic. Romanii i-au spus Afroditei, Venus, Venera. O Via Sacra duce de la templul Venerei la Umbilicus Romae, adică în buricul Romei, punctul energetic central al civilizației etrusce. Civilizațiile extrem de vechi funcționau după modelul confluențelor dintre energia umană și cea a planetei. Cetățile și locurile sacre erau și centre energetice. Acolo, în jurul ombilicului, a s-a ridicat Borgo, iar după cucerirea romană, acolo a fost Forumul. Dar mai este, la nord de templul Afroditei, o Via Sacra care duce spre Templul lui Jovis. Acesta e numele latin al unui Titan, fiul lui Cronos (Timpul, Cosmosul) și al Gaiei (Pământul), preluat încă de mitologia greacă de la predecesorii pelasgi. Relația lui Jovis cu pământenii se făcea prin auguri (vetii, după etrusci, care, cel mai probail, au fost primii pentru care Jovis a însemnat ceva. Dincolo de Templul lui Jovis erau Grădinile lui Adonis (Eminescu zicea Adonai), fiul Afroditei. Toate aceste temple au fost flancate, încă de pe vremea republicii romane, de edificii și spații noi. Ele sunt dispuse însă în virtutea aceleiași, acum nenumite, reguli după care din spațiul sacru pornește o Via Sacra, menită să unească lumea celor de Aici cu lumea celor de Dincolo. Palate, un forum înlocuiesc cu atribute noi schimbările pe care chiar timpul le-a adus în administrarea societății. De la fostul Templu al Venerei treci pe lângă palatul lui Caligula, diverse arcuri de

triumf (mi-l amintesc, chiar lângă Umbilicus, pe al lui Severus, fiindcă soacra lui a rămas în istorie cu numele Mamaea (mamaia, adică bunica!), Forumul lui Traian și Columna lui Traian. De acolo ajungi în Forumul republicii (locul unde și-a citit discursurile Cicero și a fost ucis Caesar) și apoi la Capitoliu. Fără să vreau îmi amintesc de ultimele clipe ale lui Julius Caesar, cel care trecuse Rubiconul nu departe de Ravenna, ajunsese până la Napoli, fusese împărat și zeu, dar capul său căzuse aici, unde trimișii lui Burebista, în frunte cu fratele lui, nu văzuseră în el decât pe uzurpatorul independenței Daciei, marele spațiu sacru al lumii tuturor tracilor. Nu departe de Capitoliu este vechiul târg de vite, Boarium. În apropiere a fost Cloaca Maxima, făcută de ultimul rege al Etruriei, Tarquinius Superbus, sistemul de canalizare subteran al Romei, o excelentă lucrare inginerească, la fel ca și desecarea teritoriului Ravennei. Acum văd o groapă uriașă, foarte adâncă (peste 50 de metri) și destul de largă, iar pe fundul ei sunt tufișuri printre care aleargă, în voie, nenumărate pisici. Observ că au și adăposturi, locuri pentru hrană. Prin urmare există ceva societăți caritabile care coboară acolo și au grija lor. Cel care condusese lucrările pentru canalizare în Etruria era din famiia (gens) Perpernia…. Nu pot să nu mă gândesc la marea cetate Perperikon din Trakia, pe pământul Bulgariei de azi. Oricum, numele nu e latin.

E destul de târziu, înainte de a o lua spre Colosseum trebuie să ne ducem să mâncăm ceva. Intrăm într-o bottega numită Piperno și cerem paste carbonara. E un fel foarte răspândit, gustos și care se pregătește repede. Pastele au bucățele de șuncă și cașcaval ras din belșug. Luăm câte un pahar de Chianti și câte un espresso.

Mă uit pe prospectul luat din gară și văd că în Roma antică (pe care etruscii o numiseră Rum, ca în rum-ân, rum-anci) Tibrul avea un afluent numit Avicene (ca și colina), iar lângă el se afla un vicus (sat) numit Anina… Și noi avem, pe Jiu, o Anina. Și nu departe de hotarul etruscilor, unde trăiau triburile sabinilor, curgea râul Nera… O Nera e și la noi… Vreau să văd dacă doamna Bușulenga a descoperit toate astea… Pesemne că nu. Dar eu am regăsesc la ea o fervoare religioasă pe care nu i-o știam pe când mi-a fost profesoară la facultate și pe care o pun exact pe seama infuziei profunde pe care identitatea trecutului o are asupra ființei noastre. Am mai găsit-o, într-o vară, retrasă la Agapia. Poate că n-a ajuns întâmplător nici la Roma.

E cam patru după amiază când poposim lângă Colloseum. E o ruină uriașă, a avut mai multe etaje. A fost un teatru de formă ovală, în aer liber, construit de dinastia Flavii. În prospect scrie că deasupra se putea acoperi, pe vreme rea, cu pânză de veliere, ca aceea pentru corăbii. S-au găsit nu departe atelierele antice care o fabricau. Nu putem vedea Colosseumul decât pe dinafară, înăuntru nu se vizitează. Totuși, nu cred că tracul Spartacus, fostul rege al Regatului Bosforului, din Taurida, a luptat aici. Abia se construia amfiteatrul. Plutarh scrie despre Spartacus că ținea de tribul Maedi, tribul sacerdoților, parte a triburilor de dardani.

Mergem apoi, în pas de voie, prin Roma actuală. Bulevardele sunt extrem de largi, piețele la fel, iar acum, fiindcă e iarnă și după amiază, sunt aproape pustii. Stăm puțin pe treptele aflate vizavi de Fontana di Trevi. Barocă. În apropierea ei ne face semne, comic de disperate, șoferul unei mașini. Ne apropiem și el ne spune că e reprezentantul unei firme de blănuri de lux de la Paris, că mai are o singură mostră și vrea să mi-o dea la un preț foarte mic. Îmi face semn să bag capul pe geam, în mașina lui. Nu știu de ce, dar miros o șmecherie și îi spun că, oricât ar fi prețul de mic, haina de blană nu e pentru noi, care venim din România și nu suntem bogați. Cuvântul România aprinde un beculeț în ochii „blănarului”, fiindcă își trage capul înapoi în mașină și ridică geamul. „Să știi că e un hoț!” conchide soțul meu. „O fi chiar român,” zic eu. O luăm spre Accademia di Romania, înfrigurați.

Bem ceai și mâncăm biscuiți, facem câte un duș și ne culcăm. Și mâine e o zi…

Ne sculăm destul de dimineață, inclusiv micul dejun trebuie să-l luăm în oraș, fiindcă la academie e doar cazare, nu e demi-pensiune. Ne hotărâm să mergem întâi la Vatican, mai exact Capela Sixtină și apoi la Vil
a Borghese. Zis și făcut. Totul e foarte aproape de academie. Intrăm în Vatican pe Poarta San Pelegrino, cea mai apropiată de reședința personală a Papei, bine păzită din câte îmi dau seama, nu doar de un gard din bare de fier forjat, ci și de Garda Elvețiană, al cărei model este pretorian, apoi bizantin, dar, la origini, modelul a fost Garda celor 300 a lui Alexandru Macedon. Drumul ne duce direct la Capela Sixtină, care este o clădire aparte, de formă dreptunghiulară, ca un fost templu păgân. Sentimentul ăsta îmi e întărit și de faptul că este orientată pe linia nord-sud, axa Nilului, ceea ce la creștinii ortodocși nu este de conceput. La noi, întotdeauna, altarul e spre răsărit. Altminteri, Capela dă senzația de fortificație, nici o decorație exterioară a clădirii nu contrazice acest fapt.

Am văzut pe urmă holul bibliotecii Capelei Sixtine, împărțit în trei de stâlpi solizi, de formă pătrată, pictați și ei în frescă și care susțin bolta. Stilul mi se pare în întregime florentin, fiindcă Michelangelo a casetat și aici plafonul, împărțindu-l, prin chenare florale, în cruci aparente, al căror fond este albastru. Acolo vezi instantanee din viața celor sfinți. Iar între chenare se văd îngeri plutind de colo colo. Oricum, și capela propriu zisă, dar și acest hol debordează de viață, peste tot sunt parcă florentini, personaje îmbrăcate ca ei, peisajul e al lor, adesea sunt reproduse chiar figurile unor Medici sau ale unor artiști (Leonardo da Vinci). Pe stâlpi sunt pictați de obicei Papii, în chip de sfinți. Modelul cel mai apropiat care îmi vine în minte este Florența. De altfel, familia Medici, care a ridicat Florența ca pe „noua Atena”, a inițiat și construcția Vaticanului (pe colina Vatici, cuvântul etrusc pentru auguri) ca instituție religioasă și a mijlocit mutarea papalității de la Avignon la Vatican. Familia Medici a dat nu doar papi, ci a făcut și Banca Vaticanului, numită acum Ambrosiana, pe care am văzut-o nu departe de Palatul Papal. De altfel, tot statul Vatican este extrem de mic ca suprafață, iar clădirile sunt de-a dreptul înghesuite. Pe pliant văd

că ar fi undeva și niște grădini, dar n-o să ajungem, nici nu-mi dau seama dacă se vizitează. Din holul Capelei Sixtine poți merge spre biblioteca ei, dar noi alegem să vedem frescele capelei propriu-zise. Construcția datează din veacul al XIV-lea, dar frescele se datorează marilor corifei ai Renașterii, în principal lui Michelangelo și apoi lui Rafael. Dar, dintre ei doi, este neîndoielnic că Michelangelo avea nu doar imaginea de ansamblu a mitologiei creștine, înțelegea accentul ei originar răsăritean, ci avea și o mare putere de a plăsmui contexte plauzibile, vii, care făceau să pară reală toată mitologia însoțitoare a creștinismului. Îmi explic asta prin faptul că era mai mult decât florentin. Se născuse la Arezzo, zonă pelasgică și care păstrează până astăzi vestigii de arhitectură din acele vremuri. La Arezzo ele se află în plin oraș, integrate printre clădirile noi. Mihelangelo avea o curiozitate artistică și umană deosebită, puterea de a face conexiuni între domenii depărtate al cunoașterii. A fost arhitect – el a construit bazilca Sf. Petru, a Vaticanului, a fost sculptor, pictor și poet. A desenat ceea ce înțelesese și a folosit totul aici, la Capela Sixtină. Pe scurt, a fost un Dante al artei plastice. Pășeam cu smerenie în acel loc și speram să am încă ochii suficient de limpezi ca să văd ce era de văzut.

Atunci când a fost chemat să picteze Capela Sixtină, în 1508, ea avea plafonul albastru închis, acoperit cu stele aurii, ca și în atâtea alte bazilici de inspirație bizantină din Italia. I s-au comandat subiecte religioase pentru plafon și pentru tot restul. Dar Michelangelo n-a cedat, ci și-a impus părerea: avea să picteze capela așa cum gândea el, fără nici o cenzură din partea Papei. Astfel, sus, în centru avea să pună chiar Creația Originară, apariția omului pe Pământ. Vedeam fulgerul viu alergând între degetul lui Dumnezeu și al lui Adam, trupul primului pământean pictat după normele anatomice ale clasicismului grecesc. Pe urmă, vedeam șarpele mitic, al cunoașterii, acela care a marcat coborârea lui Adam și a Evei pe pământul tuturor realităților. Scenă după scenă, Michelangelo spunea povestea biblică a parcursului umanității din *Vechiul Testament*, de până la apariția lui Iisus. Moise, cel care a primit *Tablele Legii* și și-a adus poporul în Canaan era și el acolo. La fel Fecioara Maria cu pruncul în brațe. Pereții laterali conțineau portretele Papilor, apărătorii și protectorii creștinătății. Ei fuseseră cei care marcau recunoașterea patimilor lui Iisus, a ideii de martiriu creștin în sine, fundamentul ideii că sfinții provin dintre oameni și aspirația lor către divinitate e atât puntea către Cerul primei creații, cât și semnul de apartenență continuă a umanității la Marele Univers vegheat de Creatorul lui. Michelangelo a pictat o cosmogonie cu personaje biblice. Altfel decât a lui Dante, dar cu aceeași vocație profundă de a uni începuturile cu prezentul, de a face din lumea în care trăia o păstrătoare și o transmițătoare a identității originare a neamului. Înțelegeam de ce tocmai Medici au fost aceia care-l aleseseră pe Michelangelo pentru Capela Sixtină, ca să nu mai zic de faptul că tot ei au construit bazilica Sf. Petru. În partea de jos a pereților Capelei Sixtine văd pictate draperii, aurii pe o parte și argintii pe cealaltă parte. Trebuie că aveau o

semnificație pe care nu i-o știu. Dar exact așa sunt pictate draperii și în bisericile domnești de la noi, tot în partea de jos – îmi vine în minte Târgoviștea – de obicei în pridvorul unde vezi chipul ctitorului ținînd în mână macheta bisericii. E semnul că puterea laică fortifică și susține credința, face lăcașurile care-l adăpostesc pe Dumnezeu.

Rafael este și el prezent în Capela Sixtină și îmi amintesc o frescă amplă, la care nu m-aș fi așteptat din partea lui, unde Iisus, ca un ciobănaș înconjurat de oile sale (dintre care una, favorită, îl urmează mai îndeaproape, exact la în balada *Miorița*) se înfățișeagă lui Dumnezeu pentru binecuvântare. Scena îmi amintește de Mausoleul Gallei Placidia și de rădăcinile bizantine ale fenomenului religios din Italia.

La ieșire ne ducem să vedem catedrala Sfântului Petru, fondatorul creșinismului în aceste locuri și piața ei amplă, rotundă, în mijlocul căreia se află un obelisc egiptean adevărat, adus, cred, pe vremea lui Nero. În vârful lui stă crucea creștină și, sub ea, crucea coptă, a primilor creștini, care are brațele înscrise într-o sferă, precum razele soarelui. Adică, în ordine, sunt semnele Lumii Noi, de după marele potop: egiptenii, etiopienii și tracii. Nu știu cât de conștient, dar raportarea continuă la Egipt a europenilor și creștinilor are un sens îndepărtat istoric. Cred că Flavius Josephus a scris o lucrare unde compară mitologiile tuturor popoarelor antice din Mediterana de Est și decelează cvasi-identitatea dintre Egipt (Misr, după *Biblie*), summerieni, hittiți, fenicieni, traci, greci… El nu scrie, cum se face astăzi, despre originile lor comune, bazate pe o migrație originară, cam de la 10.500 îH, dinspre continentul scufundat al Lemuriei, prin cabotaj, prin Marea Roșie și apoi, pe uscat, pe Tigru și Eufrat și de acolo spre Mediterana de Est. Dar se referă la predecesorul lui, Sunchoniathon, fenicianul, adevăratul fondator al istoriei, care a colindat templele vremii sale și a cules informații despre Marele Potop, menționat, de altfel, în *Epopeea lui Ghilgamesh*, găsită la Hattusha, pe tăblițe de lut, scrisă în cuneiforme. Subconștient ori nu, apetitul Italiei pentru Egipt a străbătut timpul ca o săgeată și este încă prezent. Mă gândesc și la Muzeul Egiptean din Torino, pe care l-am văzut de curând…

În vreme ce ne învârtim în jurul obeliscului, vine țintă spre mine o față bisericească de la Vatican. E mărunțel și tânăr. Îmi spune că e redactor la publicația Vaticanului și mă roagă să-i dau un interviu. Încerc să-i spun că eu sunt creștină de rit ortodox, răsăritean și că, prin urmare… Dar el susține, apăsat, că un creștin e un creștin și, de altfel, e iarnă, pentru numărul ăsta al revistei orice turist e bun… Mă gândesc să-i spun ceva despre unitatea originară a lumii creștine…

Mai avem de văzut Vila Borghese, care nu e prea departe de Vatican. Acolo sunt colecții particulare de artă plastică și sculptură. Ceea ce știu este că din această familie, Borgia, care deținea vila, era ducele care o luase de soție pe Paulina, sora lui Napoleon Bonaparte I, care, pur și simplu, a ridicat pe urmă din vilă absolut tot ce-i plăcea. Ulterior obietele respective trebuie să fi ajuns la Luvru. Clădirea nu e foarte mare, e în stil neoclasic și are două nivele. Prospectul scrie și despre grădini,

dar n-o să ne ducem, e iarnă, nu cred să fie ceva de văzut. Cum intri rămâi impresionat de barocul frescelor interioare și de aglomerația exponatelor, artă plastică și sculptură. Nu sunt așezate după vreun criteriu cronologic sau grupate după numele autorilor. Pentru mine e un secret felul cum sunt puse unele lângă altele. Oricum, nu doar fresca interioară e barocă, sunt și marmurele așezate pretutindeni, pe orice plintă. De la verde închis cu striații la roz și alb. Poate că ar trebui totul restaurat și, eventual, exponatele să fie prezentate în expoziții temporare, astfel încât să înțelegi ce vezi. Îmi amintesc bine de sculptura lui Bernini, *Apollo și Daphnae*. Ea era, după mitologie, fiica lui Peneus, regele lapiților din Thessalia. Peneus era zeul unui râu, ca și fiica lui. Cât despre Lapiți, ei nu erau greci, ci pelasgi, primii locuitori ai acelui spațiu, de dinainte de ajungerea grecilor antici pe acele meleaguri. Înțeleg ce s-a întâmplat cu tema pelasgică la Bernini, care a trăit în secolul al XVII-lea. S-a născut la Napoli, într-o arie ea însăși pelasgică la origini, dintr-un tată cu origini florentine și încă pictor manierist. Mai rețin un *David*, cu praștia lui, tot al lui Bernini și nu pot să nu-l compar, în gând, cu *David* al lui Michelangelo de la Florența. În ce privește pictura, pânzele preferate chiar de familia Borghese sunt ale lui Rafael. Sunt subiecte care pregăteau, probabil, lucrările sale de la Vatican, fiindcă văd o *Coborâre de pe cruce* cu același stil florentin ca al lui Michelangelo. De altfel, Rafael era de fel din regiunea Marche, spre Adriatica, a trăit și s-a școlit între Ravenna și Firenze cum s-ar zice. La Vatican a pictat *Școala de la Atena*, unde figurează, printre învățații greci, Platon. Totuși, dincolo de orice, umbra lui Michelangelo plutește cu mult pe deasupra tuturor. Mie așa mi se pare. În fine, Canova (venețian!) a sculptat-o pe Paulina Borghese ca Venus, iar statuia tronează pur și simplu în mijlocul unui salon. E încă lumină, ne hotărâm să intrăm și în grădinile vilei. Totul e desfrunzit, vedem un lac, nu prea mare și, dincolo de el, un templu mic, în stil antic grecesc, cu doar patru coloane în față, avînd capiteluri ionice. Îi este dedicat lui Esculap (Asklepios la greci), zeul Medicinei și fiul lui Apollo. N-a fost un zeu grec prin origini, cum n-a fost nici Apollo. De altfel, medicina tracică, bazată de derivate din țiței și plante, era celebră în toată lumea antică și numeroși scriitori antici se referă la ea ca la un vârf de lance al domeniului. Esculap era întodeauna înfățișat cu un șarpe la picior.

*

* *

Ne ducem să mâncăm și să ne luăm ceva pentru seară, ca și pentru mâine dimineață, când o să fim în trenul de Neapole. Trenul e mai ieftin în weekend și în afara sezonului turistic. Plecăm la 7,30 și vom fi acolo la 10,30. Mă uit pe ghidul meu turistic, destul de complet, după un loc de cazare pentru o noapte, fiindcă vrem să ajungem și la Pompei. Sudul spre care ne îndreptăm se numea în lumea antică Magna Grecia, latinii spuneau că aici a fost plin de colonii grecești. Pe mine mă intrigă povestea cu Magna… Normal ar fi fost ca Magna să fie chiar Grecia adevărată,

iar aici să fie o Grecie mai nouă și mai mică, Minor. Dar dacă pe asta o numesc Magna, iar cea mică e Grecia adevărată, atunci înseamnă că aici, în Calabria, se află fundamentul, aici au debarcat refugiații pelasgi alungați cândva din Atena, capitala lor, de venirea grecilor antici în Mediterana de Est. Va să caut aceste urme… Să vedem dacă e adevărată ori nu presupunerea mea.

Gara Neapole e mare după normele românești, modernă. Găsim pliante ale orașului la Informații și ni se recomandă să căutăm un hostel mai spre țărm, fiindcă acolo prețurile sunt mai mici. Ni se și spune de Hostel del Sole. Ar trebui să luăm un autobuz, chiar de lângă gară.

Ajungem în golf, mai e puțin de mers pe jos, dar mie îmi sare în ochi, pe aproape, un alt hostel, numit Torre Greco și mă hotărăsc pentru el. Nu e mare, are doar șase camere și numai una e ocupată. Ne înțelegem cu bruneta de la recepție, după o discuție scurtă presărată cu multe ee-uri, pentru o cămăruță la etajul întâi. De altfel, mare lucru nici n-avem la noi. Cartea mea despre Cantemir, adusă de la București, i-am lăsat-o doamnei Bușulenga la Roma. Am aflat de la recepție că Muzeul Arheologic, unde vrem să ajungem, e pe lângă Piața Cavour! Doar că Napoli e mare, trebuie, tot așa, să luăm un autobuz care leagă portul de Piața Cavour.

Dăm destul de ușor de clădirea muzeului, are doar parter și un etaj, dar e destul de întinsă. Trebuie că datează din veacul al XIX-lea, de după unificarea Italiei. La Biglieteria ni se spune că ar fi bine să ne lipim de un grup, aici se intră de obicei în grupuri de câte zece, cu ghidul muzeului, iar așa biletele sunt puțin mai ieftine. Ne învoim. Mai sunt șase inși care așteaptă pe trotuar. Trei sunt spanioli - o familie, unul e chiar grec, doi sunt irlandezi. După vreo douăzeci de minute mai apar doi tipi din Viena. Vine și ghidul, un om mai tânăr, care ne spune că, în mod normal, el lucrează la serviciul de restaurări, dar fiindcă unii colegi lipsesc...

Ne punem în mișcare. Muzeul are o secțiune de preistorie care cuprinde artefacte găsite chiar aici, în partea de sud a peninsulei. Cele mai multe sunt vase care aparțin Neoliticului. Lut ars, chiar foarte bine ars, multe sunt maronii spre negru, dar văd și vase aproape albe sau roșcate. Fără excepție sunt decorate cu linii paralele, negre, în grupuri de 6-7, care formează unghiuri, uneori romburi. Pe unul dintre vase, ne atrage atenția restauratorul, de jur împrejurul marginii de sus, liniile sunt foarte fin completate, fiecare, cu un cap de pasăre. Să fie rațe ? îl întreb. Nu e sigur… Mă gândeam că, fiind scoase în principal din morminte, adică vase votive, rața ar avea un sens. Ea era simbolul spiritului nopții, Lamia. în Frigia era înfățișată cu picioare de rață și apărea ca însoțitoare a procesiunii mortuare. Iar în Grecia apărea fără picioare, ci doar cu o coadă de balaur. La categoria opaițe am văzut unul extrem de interesant: nu avea decât două locuri pentru feștile (la noi, în Scythia Minor, s-a găsit unul care arăta ca o piramidă plină de feștile), dar erau puțin înclinate spre centru, unde se afla, sub ele, un recipient de colectare a surplusului de seu. Iar în chip de mânere erau doi cai cabrați, pe care îi ținea de căpăstru, aflat

între ei, un om cu picioarele desfăcute. Căpăstrul era de de fapt cârligul de agățat opaițul. Exista o întreagă filosofie a iluminatului, dar și a obiectului în sine, care-mi amintea de Cipru, unde Neoliticul a fost prezent la 8000-7000 îH, iar preocuparea pentru eleganță si folosirea minții în ușurarea vieții au fost mereu o condiție a produselor. Trebuie că civilizația minoică era de tip fenician, fiindcă atestă un punct terminus, de final, al unui tip de civilizație care traversase timpul lăsînd în urmă încercările, ajungând la tipare rafinate. Nu vedeam nicăieri experimente. Pe lângă vase am văzut și un basorelief care-l înfățișa pe Cavalerul Trac, în fapt Mithra ucigînd Leul. Purta căciula frigiană, iar în spate era vegheat de vultur și la picioare avea un câine, poate un lup, simboluri totemice amândouă și care veneau și ele din lumea traco-sarmată, existau cu mult înante de apariția latinilor pe pământ.

Ce era oare, la origini, acest sud al Italiei din punct de vedere istoric? Fiindcă, tot acolo am mai văzut statuia unei nereide, interesantă prin acumularea de simboluri: ea călărea o himeră cu un cap de lup, cu gura căscată și plină de dinți, dar un cap și un bot mai prelungi decât ar fi fost normal, avînd o grație interioară, ca de căprioară. Era lup doar până la jumătate, fiindcă partea din spate era a unui balaur acvatic, după cum se vedea și din faptul că, de sub coada balaurului se ițea un delfin care plutea printre valurile înfățișate ca niște spirale mici, în basorelief pe marmura albă, ca la artefactele neolitice de la Mnjandra, în Malta. Capul acestui lup îmi amintea și de Glykon, șarpele fantastic de la Muzeul de Istorie și Argeologie in Constanța, al cărui cap are și el o grație de căprioară. Și la Constanța există statuia unui Cavaler Trac. Cât despre delfini, văzusem doi, într-un basorelief antic depozitat în curtea Episcopiei din Alba Iulia (fostă cândva Apulon, o adevărată Apolonia). Nu pot să nu-l invoc pe Vasile Pârvan, autorul impunătoarei *Getica*, acela care avusese chiar ideea fondării muzeului de la Constanța, ca să nu mai spun de apetitul lui pentru Italia și pentru judecarea fenomenului identitar românesc în parametrii lui originari și pan-europeni deopotrivă. Mai văd, în această secțiune de artefacte, două statuete a căror prezență aici mi se pare absolut surprinzătoare: una este a zeiței Lahshmi, care era Erosul pentru indienii vechi, alta este Artemis, zeița fecundității, dar nu înfățișată în stilul antic grecesc, ci ca la ionieni, în Efes (capitala Arzawei sub numele Apasa), cu numeroși sâni și multe efigii de animale lipite de trupul ei. De fapt, înainte de ionieni acolo fuseseră hittiții din Arzawa (luwiți ca populație, proto-carieni și proto-lydieni). Artemis fusese o Ishtar. Iar la egipteni se numise Isis. Trebuie spus că, dintre toate triburile de greci, ionienii aveau, ca și tracii, o componentă partă absolut certă. Zvastica, simbolistica încărcată a zeităților (prezentă în înfățișarea lor), apetitul pentru călătorii (Jason și Herodot au fost ionieni) au făcut ca urma lor prin istorie să se proiecteze de atunci și până la noi fără întreruperi. Mă gândesc că pe aici, prin sudul Italiei, a trecut o cale de navigație însemnată a Mediteranei, veneau fenicieni, traci din Marea Egee (Carpathicum atunci), alte popoare ale mării, lycieni, lydieni, cartaginezi, iliri, liburni.

De altfel, în partea de muzeu dedicată Calabriei sunt obiecte din fostul Sybaris (azi Basilicata, unde a făcut săpături arheologul nostru, foarte cunoscut, Dinu Adameșteanu), de la fosta Baia, stațiune de ape termale extrem de elegantă, pentru nobilii latini, de la Pozzuoli (după numele, latin și el, al tufului vulcanic folosit ca mortar în construcții, de care e plină zona, fiindcă ne aflăm la poalele Vezuviului). Sybaris, în Lucania antică, era un fel de Armaghedon al sudului peninsulei, cetate celebră prin lux și desfrâu. Așa, cel puțin, o prezintă scriitorii antici latini. Dar dacă mă uit la cele două bucăți de mozaic aflate în muzeu, mi se pare că totul era plin de o severitate bine cântărită. Mozaicul are pietre mari, desene cu negru pe fond alb. Unul are câte două lame de topor cu două tăișuri (la noi se zicea baltag) înscrise în pătrat. Am văzut motivul ăsta și pe marele mozaic de la Tomis. Altul are niște portrete umane al căror trup devine lujer de floare, ca la poarta de intrare pictată a Cimitirului Vesel din Săpânța. Întregul ansamblu este chenăruit cu motivul antic numit „al apei”. Încă un mozaic înfățișează două zvastici albe pe fond negru, fiecare în chenar simplu, alb. Din câte îmi amintesc eu, genul ăsta de mozaic, alb cu negru, era practicat de iliri. Iar prezența zvasticilor nu mă duce nici ea la Grecia antică. Ghidul tocmai ne povestește că Sybarisul a fost fondat de ahei și cei din Troezen (urmașii lui Ajax). În ordine mitologico-istorică, Troezenul însuși a fost fondat, în Thessalia, de Troezen, fratele lui Atreus și fiul lui Pelops (fondatorul Peloponezului). Neamul Atrizilor e acela descris în tragediile lui Euripide. Iar Pelops fusese rege, fiul unui titan, neam pre-grecesc chiar după mitologie stricto-sensu. Cât despre ahei, numele lor vine de la Achille, pe care Homer îl considera minian, iar originea minenilor era un vechi regat, numit, tot de Homer, Midian (să fie Media?) Grecii considerau și că că ilirii provin din titani. De pildă, insulele Mării Ionice apar la Homer ca fiind dardane (dardanii erau traci), iar Zakinthtos, fiul lui Dardanus, chiar dăduse numele său – rămas până astăzi – unei insule. Nu mă mir că Homer face din Odisseus, din insula Ithaca, personajul central al unei călătorii în întegime identitare. După Homer, Aristotel și Strabo (nici unul grec la origini, aristotel se născuse la Stagira, în Trakia, nu departe de Athos, iar Strabo la Amaseia, în Bithynia), rădăcinile pelasgice ale populațiilor de pe țărmurile Mediteranei de Est erau evidente și scria asta absolut clar. Ei au colonizat Calabria venind într-un teritoriu locuit din Paleolitic, de Homo Erectus. Sunt asemănări cu Filitosa, cetate din Malta, unde există, puse împreună, influențe din nordul Africii și din Mediterana de Est. Aristotel se referă la vechea provincie Lucania ca Leukania (adică Albă, ca și Insula Șerpilor, căreia Homer îi spunea Leuke/Albă, locul unde e îngropat Achille, fiul lui Thetys și nepotul titanului Okeanos). Strabo însă derivă numele de la Lykus, adică de la totemul tribal al lupului. În ambele cazuri, aici n-au fost greci, ci, ca și alături, în (A)pulia, au fost iliri. Îl întreb pe ghid dacă și aici se mai vorbește în dialect, așa cum am văzut în restul Italiei. Da, se vorbește, zice el. E un dialect din familia iliră. Ne arată o tăbliță din aur, găsită la Basilicata, inscripționată cu alfabet grecesc, dar

unde cuvintele sunt ilire. Se crede că făcea parte dintr-o serie de tăblițe (ca acelea iguvine de la Gubbio, lângă Assisi ori cele dacice) pe care erau scrise, pentru a fi folosite și transmise urmașilor, codurile de funcționare le ritualurilor.

Chiar în privința templelor, ne spune ghidul, în sudul Italiei sunt de menționat acelea dedicate lui Serapis (Șarpele, ca în Egiptul Ptolemeilor, dinastie care s-a sfârșit odată cu Cleopatra, macedoneanca) și Isis, zeița mamă tot la egipteni. Pe urmă, fiindcă irlandezii din grup, care sunt foarte atenți la tot ceea ce văd, nu par tocmai convinși, ne arată, sub tăbliță, transcrierea ei cu alfabet latin, ca și traducerea în graiul vorbit aici, la Napoli. Mă apropii să citesc. Da, e un fel de albaneză, cineva ca mine, din România, vede imediat asemănările. Îl întreb pe ghid – și îl rog să nu se supere – de unde e el de fel. Îmi spune că din Crotone, adică tot de pe-aici. Crotone a cucerit, la un moment dat, Baia, celebra localitate din care romanii făcuseră stațiune termală de lux. În Grecia Magna a existat și un Herculaneum, distrus de lava Vezuviului precum Pompei. Hercules, preluat de latini după Herakles, era la originile sale un semizeu tracic adoptat de pantheonul grecesc. Și aici, la muzeu, în colecția Farnese, se află statuia antică a lui Hercules, cu pielea Leului din Nemea pe umăr.

*

* *

Muzeul din Napoli deține artefacte și de la Herculaneum, ca și de la Pompei, Baia, Sybaris. De la Herculaneum am ținut minte trei dintre artefacte: un satir din marmură purtând cornițe pe cap și ținînd între mâini o capră, cu ceva gingaș în ea și făcând sex împreună. Mitologic vorbind, capra[168] este animalul începutului de neolitic în Mediterana de Est, cu ea au venit migrațiile dinspre Himalaia și Taklamakan (posibil și dravidieni migrați dinspre India, urmînd în general linia munților (o cale de uscat a Drumului Mătăsii). Cetatea Aegina (Capra), din Golful Saronic, la cei vechi, de dinainte de greci, „nevăzuta zeiță", era în aceeași ligă cu Atena pre-grecească și Troezen. A făcut parte din mixtura care a încercat salvarea civilizației minoice în fața celei grecești. Aegina și coloniile ei păstrau limpede referința la acea capră care i-a produs (în sens mitologic) pe Dionysos și Silen, parte a misterelor orfice. Dar ceva atât de direct spus ca în această împreunare mitică n-am mai văzut. Alături, o frescă scoasă tot de la Hercuaneum, îl înfățișează pe Zamolxis însuși, din profil, gol și cu un sex cam cât trupul lui de mare. Mi-e limpede referința la popoarele fondatoare ale Lumii Noi, de după Marele Potop, a căror putere de reproducere avea să fie magică și să acopere lumea cu o nouă umanitate, perpetuînd valențele identitare ale trecutului. Și în Tracia, la Perperikon cred (azi în

---

[168]A existat un gen anume de capră, avînd coarnele lungi și orientate spre spate, care a intrat (venind dinspre Asia) mai întâi în Etiopia (Regatul Meroe). Analiza ADNmc (retroactivă pe oase scoase la săpături arhelogice) indică exact linia de migrație a tuturor triburilor de „munteni" neolitici împreună cu turmele lor de capre.

Bulgaria), s-a descoperit o frescă înfățișându-l pe Zamolxis în același fel. Zamolxis a fost și zeu al dacilor. Gânditorul de la Hamangia, care are un echivalent în civilizația neolitică de la sesklo (7000 îen) era un Zamolxis in nuce. Poate nu este întâmplător nici faptul că dacii îl considerau cel mai important filosof al lumii pe Pythagora, cel care a trăit aici, la Sybaris și l-a avut elev pe Zamolxis. De altfel Dinu Adameșteanu a scos la săpături, la Basilicta, o chivără antică de luptător identică uneia scoasă în Dacia. Atunci ce-a fost, la urma urmelor, Grecia Magna? Toate toponimele pe care le văd pe harta istorică a locului, precum Baia, Gauro, Mare Morto, Toian, Fusaro, numai latinești nu sunt. Cărei arii lingvistice și cărui fundament identitar aparțin? Și, după alte toate, această arie este vulcanică exact ca și aceea a Aeginei originare sau a Romei originare.

Cât despre vestigiile de la Pompei existente aici, în muzeu, abia că sunt impresionată. Ceea ce mi-a rămas mai ales în minte este mâna lui Sabazios, bronz foarte bine păstrat, cam de 15 cm înălțime, care are arătătorul și degetul mijlociu ridicate precum în gestul de binecuvântare sau de victorie. Degetele susțin efigia zeului Mithra. Degetul mare are la vârf conul de brad, simbol frigian falic, al triburilor care se trăgeau direct din Noe. În podul palmei lui Sabazios stă așezat ca pe scaun, pe un cap de capră, tot zeul Mithra, al focului, purtînd căciula frigiană și făcînd, cu mâna dreaptă, același semn al binecuvântării ca și Sabazios. La stânga lui Mithra stă corbul, totem tribal pre-latin, cred că și pre-grecesc. La încheietura mâinii văd, ca într-o ogivă de peșteră, capul unui uriaș, iar de jur împrejurul lui mai mulți oameni. Mă duce gândul la Homer și la *Odiseea,* la întâlnirile lui Ulisse cu uriașul Polifem.

Trei dintre frescele scoase de la Pompei și aflate aici au subiecte homerice clare: văd două bucăți de mozaic provenite de pe peretele vreunei vile, unde apar Achille, Agamemnon și scava Briseis. Personajele sunt personalizate, Agamemnon arată ca un nobil latin, Briseis e și ea îmbrăcată ca o romană, doar Achille are cămașa scurtă, pe dinafară, încinsă cu brâu. Într-o frescă îi văd pe Galateea și uriașul Polyphem, ținuta lor precede cu mult Renașterea, dar mă și face s-o înțeleg ca demers de fundamentare identitară și culturală. Cei doi se sărută. Trebuie amintit că Polyphem, fiul lui Poseidon, zeul oceanelor, a cărui linie mitologică urcă până la titanul Okeanos. Era din rasa cicloplor, după Homer, adică a uriașilor din peșteri, așa cum se defineau atunci, cel mai probabil o exprimare metaforică pentru neandethalienii de la finele Paleoliticului. În această frescă, la fel ca în altele, Polyphem are și cei doi ochi „omenești", dar și pe acela din centru, pe care medicina actuală îl recunoaște ca interfață telepatică de transmitere a informației direct de la creier la creier. Și despre care ai fi zis că anticii n-aveau habar. E ca atunci când te simți privit de cineva, deși nu vezi de cine. Acest ochi are și un al doilea corespondent, la ceafă, acolo unde se află bulbul rahidian. Prin urmare, ceea ce i-a distrus Ulise ciclopului a fost percepția extra-senzorială, legătura directă a individului cu lumile ascunse ale celorlați, continuumul dintre ființele vii – care face rezistența vieții planetare – și

nu vederea obișnuită. De aceea, pentru răzbunare, Polyphem apelează la ajutorul tatălui său ceresc, Poseidon. Euripides, în drama *Ciclopii,* se referă chiar la acest lucru.

La capătul sălilor dedicate Pompeiului e afișat un plan al fostului oraș (municipium) așa cum s-a descoperit la săpăturile arheologice, dar și cu adăugiri după reperele scrise lăsate de antici. E un plan color și văd roșul numit pompeian care acoperea, în general, fațadele mai tuturor clădirilor. Culoarea era obținută după procedeul fenician de scoatere a purpurei din anumite scoici marine, care făcuse cândva faima orașului Tyr. Bănuiesc că nimic din ceea ce a fost cu adevărat o cucerire a minții omenești nu s-a pierdut în timp.

Văd în Colecția Farnese, probabil cea mai mare și mai însemnată a muzeului, un bust al lui Homer. E o reproducere a celebrului bust antic grecesc. Înțeleg ce important era el încă pe vremea latinilor. Apropo de Homer, merită precizat că aceasta e o poreclă. În greacă Omiroi (cum i se și spune și azi în Grecia) înseamnă orb. Analize foarte atente ale *Iliadei* menționează faptul că autorul „văzuse” războiul Troiei, fiindcă așezarea în teren e descrisă avînd ca unghi de privire insula Samothrace (Samosul tracic), în vreme ce rugăciunea finală a lui Hector, înainte de a muri, care descrie Ilionul sacru (fosta Willusha hittită, în vreme ce Troia era cetatea oamenilor vii) ca fiind văzut dinspre insula Lemnos (una dincele cinci insule sacre ale tracilor). E un cod interior al *Iliadei* despre care s-a scris relativ mult. Cât despre insulele sacre ale tracilor, funcționalitatea lor a rămas vie până în perioada modernă. De pildă, după înfrângerea revoluției de la 1848, Ion Ghica a fugit să se adăpostească pe una dintre aceste insule și a devenit bei de Samos. Familia Ghica are rădăcini istroromâne, Dora d’Istria era o Ghica.

Din celebra Colecție Farnese îmi amintesc cel mi bine statuia lui Atlas, titanul care sprijină pe umeri globul pământesc. De fapt, asta credeam eu că sprijină. Dar când mă apropii să văd ce fel de hartă cunoșteau atunci, fiindcă nu știu de una mai veche decât a lui Strabo, văd că nu e vorba de globul pământesc. Ceea ce sprijină Atlas pe umeri e Universul, sfera identitară a cunoașterii omenești. Fiindcă văd Șarpele, un Centaur – cel mai probabil Chiron, înțeleptul și educatorul lui Achille, corabia – probabil a lui Ulise, dar oricum simbolul călătoriei inițiatice, o broască țestoasă, o sirenă. Nu exclud ca centaurul să fie Vesuvius, cel care a dat numele vulcanului de aici. Numai la Michelangelo am văzut musculatura atât de bine lucrată în încordarea de a susține greutatea de deasupra capului. Poate la fel de remarcabilă, dacă nu și mai și, e însă o statue a lui Apollo așezat, cu lira în mână. Este făcută din două culori de marmură: capul, mâinile, picioarele și lira sunt din marmură albă, iar veșmântul, care atinge cu faldurile lui marginea sandalei, din marmură cafenie. Fața lui are ceva efeminat, anticii credeau că fiecare ființă umană e făcută dintr-un amestec sufletesc – în proporții variabile – de animus (masculin) și anima (feminin). La zei, firește, proporțiile erau egale. Îmi amintesc că am mai văzut

la Florența, în palatul Medicilor, o sculptură făcută în acest gen, din două nuanțe de marmură, albă și roz, foarte meșteșugită. Dar acolo era vorba despre doi grifoni care-și înfipseseră ciocurile în spinarea unei căprioare. În fine, cele mai multe obiecte provin din Templul lui Serapis, al Șarpelui sacru (model egiptean de pe vremea când Egiptul era condus de Ptolemei - dinastie macedoneană) din fostul Napoli. Un plan al săpăturilor ne arată faptul că templul a fost circular, la fel ca Templul Marilor Zei ai tracilor din insula Samothrace. Văd niște imgini ale zidăriei templului, foarte solidă, toți pereții sunt curbați, toate arcele sunt romanice, toate coridoarele sunt luminate de sus. Încep să cred că fascinația Italiei de azi pentru Egiptul vechi are ași ea rădăcini antice.

Ieșim de la muzeu flămânzi și grăbiți. Soțul meu zice să mergem pe jos spre port, până la hotel, ca să vedem țărmul dinspre golful Pozzuoli, vulcanic. Străzile sunt înguste, cvasi-pustii, vântul aleargă gunoaie numeroase în lungul lor. Dar clădirile sunt solide, impunătoare. Chiar pe țărm, fundația Castelului Oului e udată de valurile destul de înalte. Îmi amintesc, apropo de nume, că mai există în Thessalia, în parcul Național al Greciei, un vârf muntos care se cheamă Ou, după cum există și Valea Kaldă (exact așa!). Ne întoarcem cu vântul în spate și intrăm într-o o trattoria de lângă hotel ca să mâncăm câte o pizza napoletana. Mâine dimineață pecăm la Pompei.

*

* *

Mai sunt cam douăzeci de minute până la venirea trenului de Pompei. La peroane (trenul vine la penultima linie), auzim din spate vocea unei femei care își cheamă motanul negru, ajuns pe șine. Îi strig să-l ademenească acasă cu ceva mâncare. Ne spune că în fiecare zi îi dă peștișori, când vine bărbatul ei, care e pescar, din port. Că nu e motanul lor, ci e unul rătăcit. Schimb câteva vorbe pe românește cu soțul meu și femeia mă întreabă dacă nu cumva noi suntem mai din nord. Pricepuse ceva cuvinte. Iar eu îi spun că suntem mult mai din nord, din România. Dă din cap a înțelegere. Nu i se pare nimic ciudat.

În tren apuc să văd, pe ghidul meu turistic, că Pompei vine de la pompe, din limba oscă, ceea ce însemna cinci (semnul degetelor mâinii). A fost complet acoperit de cenușa Vezuviului în 79 d.H. Mai aflu că samniții, mai de la mijlocul peninsulei, vorbeau și ei tot limba oscă. Avea influențe pe care le numeau grecești, dar erau, în cele mai multe cazuri, pelasgice. Ca și la Baia și aici a fost un loc al luxului. Pompei a luptat cu cetatea Cumae (dar în oscă era Comana!), pe care voia s-o integreze. Apropo de Comana. Cea mai veche Komana cunoscută a fost hittită și era numele generic pentru aria sacră a unei cetăți, despărțită de aceasta printr-o Via Sacra. Era teritoriul Lumii de Dincolo. Comnenii bizantini își luaseră numele după o Comana tracică, din Balcani. Și la noi sunt Comane, Comănițe, Comănești, Coman. Nu au nici o legătură cu migrația cumanilor, cum bănuiau unii istorici mai neștiutori de carte de pe la noi, așa cum nici dinastia Basarab nu are legătură cu vreo migrație, fiindcă

foarte de timpuriu boierii olteni s-au făcut Basarabi pe ei înșiși și au condus sudul fostei Dacii.

Coborâm în gara orașului Pompei (cel locuit azi) și întrebăm de situl arheologic, aflat cam cu 30-40 m mai jos decât nivelul actual al străzilor, cum ieși din bulevardul Mazzini. Chiar la intrare, unde se află Biglietteria, sunt înșirați vreo câțiva vânzători ambulanți, care vând reproduceri de statuete antice, fie din metal, fie din piatră, dar și tot felul de șiraguri de mărgele din scoici sau coral. Oricum, n-ar mai fi decât o oră pentru vizitare, fiincă e iarnă, zilele sunt scurte. Ne uităm unul la altul, eu aș vrea să intrăm, soțul meu nu vrea, ci preferă să dea banii pe un șirag de mărgele mici din coral. Mă învârt nedecisă în jurul gardului care separă situl arheologic de noi, îmi vine să plâng de necaz, dar asta e, până la urmă. Noroc că am văzut câte ceva la Muzeul de Arheologie din Napoli. Pe urmă ne ducem iar la gară să luăm un tren înapoi, la Napoli, de acolo unul pentru Milano și, de la Milano, la Torino. Lungile vacanțe s-au sfârșit. Iar o să facem o noapte în tren...

*

* *

Azi, cu toate bagajele la noi și după ce ne-am luat rămas bun de la proprietăreasa pensiunii la un espresso mic, iar Luciano Pandolfi ne-a dus la gară cu mașina lui ultraelegantă, o s-o luăm spre regiunea Veneto și, de acolo, către București, cu o scurtă oprire la Viena.

Primul oraș în care vreau să mă opresc e Verona, din cauza lui Shakespeare – *Doi tineri din Verona*, *Romeo și Julieta*. E surprinzător ce marcat e scrisul lui de farmecul Italiei (numai de nord!). Și asta e valabil pentru toți cei care au avut ori au vreo afinitate cu originea welshă sau irlandeză a Angliei. La Verona a existat o cultură, Terramare (Terramarna la etrusci ; marne la noi sunt solurile bogate, pământul negru), de început a Epocii Bronzului, care a aparținut, după arheologii italieni, triburilor euganei, de pelasgi. A fost cucerită de romani greu și târziu, pe la 300 îH. Dinastia care a condus-o se chema Cangrande (Câinele Mare, era o poerclă, probabil desemna, ca și la noi, Ursa Mare; există și pe la noi – Câineni, Cățelu, dar și pe locul fostei Bithynia: - munții Qan ori în Franța de sud - Cannes). În oraș am văzut o statuie a Leului venețian, care are ceva dintr-un grifon - inclusiv aripile. La gară am văzut harta Veronei. Un cartier se numește Poiano, altul Chiave (Cheia). Iau un pliant al orașului făcut chiar de primărie și aflu că românii constituie cea mai mare migrație din oraș și că Iulius Caesar, care aparținuse unei familii născută la Alba Longa, își avea la Verona o casă de vacanță. Ce lume mică se proiectează în interiorul lumii mari! Poate n-a fost întâmplător că Burebista și Caesar au avut o dispută majoră legată de soarta lumilor vechi în interiorul celor noi.

Ajung într-o piațetă mică, unde dau de biserica Sfântul Ștefan, făcută la începuturile secolului al V-lea, în stil bizantin, cu brâuri paralele alb și roșu, din cărămidă. Nu are nici un fel de turle, nu e prea mare și are doar o cruce mică pe

acoperișul ca al unei case obișnuite, în două ape. Albanezii au avut așa ceva, tot de la începuturile creștinismului, la Moscopole (care era în principal aromânesc). La noi acest tip de construcție religioasă a rezistat până târziu, în Evul Mediu, când se făcea distincția între bisericile domnești, cu turle puse în formă de cruce și cele boierești, care arătau ca niște case. Acest val de construcții paleocreștine din nordul Italiei a ținut de veacul în care Justinian a vrut să-l recucerească și să reunifice Imperiul sub cupola bizantină. Pe urmă însă locul a fost cucerit de longobarzi. În interior există și acum, separat cu un brâu de piatră de restul bisericii, un altar care n-ar avea ce căuta într-un lăcaș catolic.

Străzile au clădiri impunătoare, dar rămâi cu impresia fie că au fost făcute în aceeași perioadă de timp, fie de aceiași arhitecți, fiindcă, pe bulevarde întregi, clădirile seamănă între ele.

*

*   *

De la Verona ne ducem direct la Veneția, unde sperăm să găsim repede Accademia di Romania, pentru care am cumpărat, încă de la București, de la Ministerul de Externe, pe lei, la preț moderat, trei nopți de cazare. Acum, la Centrul Cultural de la Veneția e director domnul Coriolan Babeți, fostul soț al Adrianei Babeți (pe care o știu ca redactor la revista „Orizont” din Timișoara).

Despre triburile (v)eneților, venite aici din regatul antic Paphlagonia, aflat între Bithynia și Pont, în Asia Mică, aliate cu troienii în marele război despre care a scris Homer, memoria refugiului spune că au fost conduși către Peninsula Italică de troianul Anthenor. Până astăzi stema locului este capul Leului înaripat, purtând o aură bizantină, iar deasupra căciula frigiană, mai mică și roșie (cum roșie este până astăzi în portul popular din Sicilia și Cataluña). Pe insula venețiană Torcello a făcut săpături arheologice Grigore Tocilescu, mult înainte de a se fi dus să scoată din arhivele rusești documentele lăsate de Dimitrie Cantemir. În plus, la Padova s-au format marii umaniști români care se trăgeau din împărați bizantini. Cantacuzino Stolnicul se zice că are portretul de absolvent în Aula Magna a Universității din Padova.

Am găsit ușor Accademia di Romania, fiindcă nu e departe de Canal Grande, la care am ajuns venind pe jos de la gara Mestre – aflată pe uscat – și trecînd un pod feroviar. Ca și la Roma, casa de aici a fost cumpărată și mobilată de Iorga pentru România.

Înăuntru e semiîntuneric, fiindcă zilele de iarnă sunt mai scurte, dar am reușit să văd, în hol, un om chircit în dreptul unui birou uriaș, sculptat și negru, din lemn de stejar. Il vopsea (!) în alb. M-am apropiat și am întrebat unde dau de domnul Babeți, directorul. S-a ridicat dezdoindu-se cu greu și mi-a spus că chiar el e domnul Babeți! I-am întins chitanța de cazare. Știa, fusese anunțat. Camera unde am fost cazați nu e mare, dar e foarte plăcută, iar fereastra dă, evident, spre apă. Domnul Babeți s-a luminat la vederea sticlei de palincă și ne-a sfătuit să ne ducem, fiindcă

se însera, la gara maritimă de pe Canal Grande și să luăm orarul și traseele vaporașelor de cursă. I-am dat dreptate și ne-am dus, mergînd pe jos, pe o străduță (practic o cărare în lungul apei) care ne-a condus direct în portul turistic. Mi-am notat să fac un tur al Veneției, să mă opresc pe insula Murano, apoi să văd San Marco, piața din fața bazilicii cu cei doi lei venețieni, câteva palate, Opera, magazine, locul unde se făcea, anual, carnavalul. Pe Canal Grande exista un muzeu de artă modernă făcut de Peggy Guggenheim (care e chiar înmormântată acolo), unde m-aș fi dus. Ne-am cumpărat o pizza și ne-am întors la Casa di Romania, fiindcă se întunecase și era frig. Gondolierii continuau să cânte, cam zgribuliți, legănîndu-se pe bărcile lor cu perne roșii de catifea.

De dimineață ne hotărâm să vedem mai întâi San Marco, aflată destul de aproape de Accademia di Romania și să dăm ocol prin piața cu același nume, unde să și mâncăm ceva. Prețurile sunt mai mari la Veneția decât în oricare altă parte a Italiei, așa că ne rezumăm la un espresso și o prăjitură cu fructe la o măsuță aflată în Piața San Marco. Asfaltul e umed, bazilica se deschide la ora 9. În fața ei, între palatul ducal, a cărui suprafață de cărămizi roșcate pe fond alb, în romburi, amintește de Florența, se află doi lei înaripați, fiecare așezat în vârful unui obelisc de marmură. Coloanele au baza și capitelul sub formă de hexagon, așa cum făceau cândva ionienii în Milet și la Halicarnas. Nu e un model grecesc. Ionienii aveau în ei o componentă partă. Fețele leilor au ceva omenesc în ele, iar aripile par de înger. La celălalt capăt al pieței, opus bazilicii, văd pe o clădire cu un uriaș ceas astral, pe fond albastru-închis și înstelat. Deasupra ceasului se află, în basorelief, un leu venețian. Când vedem că s-au strâns cam 6-7 persoane în dreptul intrării, plătim cafeaua și ne ducem și noi, ca să facem parte din primul grup. Trecem pe lângă o pereche, un el și o ea, destul de mărunți, foarte eleganți – ambii sunt îmbrăcați în negru – și care par să fie iubiți. Iar el are o expresie de disperare, de părăsire, de capăt de lume, ceva care atrage atenția imediat. Am senzația că îl știu de undeva… Ii spun lui Vladi, se uită și zice că e actorul american Leonardo di Caprio! Halal american! Deasupra intrării bazilicii San Marco vedem cei patru cai din aramă – o cvadrigă triumfală – aduși aici din Hipodromul de la Constantinopol, unde ajunseseră după ce fuseseră luați de bizantini din insula Chios (civilizație cu atestare neolitică), din Marea Egee, unde existau din veacul al IV-lea îen. Execuția și veridicitatea lor sunt impecabile. Acestea sunt copii, originalele din Chios se află în interiorul bazilicii. În registrul mitologic, Chios a fost fiul lui Poseidon, zeu cu origini miceniene, acela care i-a pedepsit pe grecii din Atena pentru nerecunoașterea strămoșilor pelasgi și nerecunoașterea lui ca zeu. Cred că motivația pentru care au fost ei aduși aici din Bizanț e una simbolic identitară. Deasupra cailor stă statuia Leului venețian și sus, pe cupolă, o cruce care seamănă deopotrivă cu ceea ce se vede la noi pe bisericile domnești medievale, adică fiecare braț al crucii e trilobat, ca o cruce mai mică. De o parte și de alta a Leului venețian sunt câte trei sfinți, fiecare așezat în turnul lui gotic

(de altfel, de la bizantini zona a fost cucerită de Imperiul Habsburgic), dar cu o arcadă trilobată deasupra capului. Astfel de arcade sunt, din câte am văzut până acum, foarte multe la Veneția și bănuiesc că acesta a fost modelul Marthei Bibescu atunci când a refăcut Palatul Mogoșoaia, care are, în partea dinspre lac, un pridvor înalt cu astfel de arcade. Motivul capitelurilor e floral și amintește bine de Florența. Dincolo de catedrală, în partea opusă față de Canal Grande, e campanila (colopotnița mai pe românește). Are o amprentă pătrată, îngustă și înaltă, ca un turn de pază ori un far.

În fine, intrăm în marea bazilică. Primul lucru care-mi cade sub ochi e podeaua, în întregime mozaicată, din bucăți de marmură aduse, cel mai probabil, de pe insula sacră Prokonessos (unde se îngropau împărații Bizanțului, ca să apere și astfel, din Lumea de Dincolo, Lumea de aici, a tuturor tracilor), din mijlocul Mării de Marmara. Podeaua are porțiuni făcute din octogoane masive de marmură colorată (maroniu, gri, cu striații) îmbinate cu mici pătrate de marmură alb și negru, ca tabla de șah. Chenarele marginale folosesc motivul vechi numit „al apei”, care motiv e dublu, făcut din marmură albă, și între cele două rânduri sunt iarăși romburi mici, în mozaic, de pătrățele negre și albe. Dincolo de coloane văd alte motive: un trompe l'oeil repetabil, ca niște puțuri pătrate, din marmură roșie, gri și neagră, fiecare din ele mărginit de fâșii înguste de marmură albă, care are, la îmbinările lor sub formă de pătrat, alte mici pătrate negre. Un joc savant al geometriilor. In partea unde la noi ar fi altarul, podeaua infățișează un octogon uriaș, cu opt raze, fiecare din ele ca un uriaș triunghi format din triunghiuri mici, colorate diferit, cu vârful spre centrul poligonului. Văd și motive florale în mozaic, care-mi seamănă cu mozaicul nostru de la Tomis, unde însă nu apar, ca aici, mici table de șah alb și negru în interiorul volutelor florale. De altfel, de cum ridici ochii ești impresionat de faptul că toată bazilica e plină de mozaicuri. Nu există absolut nici o frescă. Pe semibolta din dreptul locului unde la noi sunt ușile împărătești, stă Pantocratorul, având coroana bizantină de aur pe cap, cu mâinile ridicate a rugăciune și ochii îndreptați în sus, spre Cer, adică spre Marele Univers. Un rând mai jos, pe tronul ei, stă Fecioara Maria cu pruncul, iar de fiecare parte, făcând semnul binecuvântării așa cum îl făcea Sabazios, sunt cei patru tetrarhi a Imperiului Roman (Diocletian/Diokles, Maximin Daia, pe aureul căruia scria Koson Maximini, ca la daci, Galerius, Constantius Chlorus - tatăl lui Constantin cel Mare. Cu toți au fost traci, iar Diocletian și Daia erau chiar daci). Statuile sunt săpate în porfir, iar ei apar aici precum cei patru evangheliști. De altfel, cu toții au plecat prin demisie, ceea ce nu se mai întâmplase, lăsându-i imperiul lui Constantin cel Mare. Fondul tuturor mozaicurilor e auriu. Această semicupolă, în întregul ei, are – de-a stânga și de-a dreapta, alte două semi-cupole, amprenta arhitectonică a bazilicii e de cruce ortodoxă (bizantină). Fiecare dintre ele are scene din *Vechiul Testament*, adică din perioada pe care *Biblia* însăși o consideră pre-creștină. Dincoace de aceste semicupole văd un balaur uriaș, cu mai multe capete, pe care Sfântul Gheorghe tocmai îl împunge cu

sabia. Fondul mozaicurilor e de asemenea auriu. Văd și o mulțime de serafimi, cu aripile strânse după modelul bizantin de la Sfânta Sofia din Constantinopol. Mai văd o cupolă avînd în mijloc cerul albastru-închis plin de stele, ca în mausoeul Gallei Placidia, iar în centrul ei o stea cu opt raze (atâtea avea și Soarele de pe stema lui Alexandru Macedon). De jur împrejur sunt scene din viața lui Iosif și a Mariei, sunt și apostolii, unii purtînd căciuli frigiene, iar un rând mai jos îl văd chiar pe Mohammed (sultanul!) cu niște prizonieri creștini – ai zice că sunt de pe la noi după cămășile albe încinse cu brâu lat și ițarii albi. Dincolo de asta însă, există și un mozaic întreg dedicat magilor. Fiecare dintre ei are pe cap o coroană exact ca celea pe care le-au purtat voievozii români în Evul Mediu timpuriu.

E de meditat cum, de ce și în ce condiții s-a făcut trecerea de la acele coroane la cuca domnească a voievozilor noștri. *Magi* au fost, la indo-iranici, tribul sacerdoților, primul din cele șase care existau. Massagetia era teritoriul magilor, iar Dahae al celorlalte triburi indo-iranice, toate înșirate în lungul marelui drum cimmerian care unea China cu Asia Mică, după cum afirmă sursele chineze antice. În ce măsură grecii antici i-au numit geți și daci pe aceia dintre ai care ajunseseră la Istros și Carpați, rămâne încă de cercetat. În insula Samothrace (Samosul tracic) ei au o incintă rotundă, din bolovani bine îmbinați, unde dăinuie sufletele celor duși. Se numește Templul Marilor Zei. Acolo, la baza coloanelor, se pot vedea, în basorelief, vestale dansînd hora. Și la Neapole există o astfel de incintă circulară și tot un templu a fost (al zeiței Isis!).

Pe dreapta bazilicii, cam la jumătatea distanței între intrare și locul predicatorului, se află fosa corului, iar în spatele ei este orga. Fosa e mărginită în față de statuile ucenicilor lui Iisus (fără Iuda), aceia care au luat parte la Cina cea de Taină. Ei stau îndurerați de o parte și de alta a Crucii pe care e răstignit Mântuitorul. Candele uriașe din argint filigranat atârnă din plafon ici și colo. Îmi amintesc de schitul Sihăstria de la noi, din Bucovina.

La ieșire, ne hotărâm să mergem pe jos, spre Ponte Rialto, celebru fiindcă e cel mai vechi pod, datează din veacul al XII-lea și seamănă cu Ponte Vecchio din Florența, doar că e sub formă de arc de cerc.

În ce privește podurile peste o apă, ele erau însoțite, în lumea veche, de o întreagă mitologie. Exista credința profundă că acela care construiește un pod solid face, de fapt, legătura dintre lumea aceasta și lumea strămoșilor (de Dincolo), cel mai probabil pentru că, la porțile Lumii de Dincolo se afla întotdeauna o apă. În Thessalia, în Parcul Național al Greciei, podurile vechi rămase până azi sunt chiar ca o jumătate de cerc. Cândva acolo era Valahia Mare. La fel există un pod arcuit, foarte vechi, în Turcia, peste Firtina, în fosta Bithynia.

Aici Ponte Rialto traversează Canal Grande. E plin de magazine mici și elegante, unde poți lua măști de carnaval, parfumuri (multe franțuzești) și bijuterii, mai ales italienești. Ne oprim și Vladi îmi ia o camee mică, dar frumoasă, pe un fond verde

sticlos, iar apoi un șirag de perle venețiene. Pe urmă ne hotărâm să ne ducem la pontonul de unde să luăm un vaporetto spre Murano. E o altă insulă a Veneției (care e compusă din peste 400 de insule, unele nelocuite), aceea unde se află celebrii sticlari care fabrică până azi sticlă venețiană.

Trebuie știut că sticla antică nu era suflată, ca acum, ci se trăgeau, ca din caer, fire de sticlă topită, care se lipeau unele de altele înainte de răcire. Apoi se făcea o semitopire nouă și, din masa sticlei astfel obținute se tăiau obiecte sau vase. Iar acum, în vremurile noastre, se alătură fire de culori diferite, astfel ca, prin tăierea în felii a conglomeratului să poți vedea, în mijloc, o floare, un portret…

Ajungem destul de repede pe insula Murano și, chiar la coborâre, constat cu surpriză că ne aflăm la intrarea nu într-o sticlărie, ci într-un atelier de fabricat gondole. Trei inși lucrează în el, cam la fel cum lucrau, în copilăria mea, rotarii din satul bunicilor. E miros de lemn proaspăt strujit, unul din ei subție scânduri lungi, de molid, cam de trei metri una, cu o rindea lungă de aproape trei sferturi de metru, pe care o împinge de ai zice că trece prin unt. Altul numără niște scânduri gata arcuite, după un procedeu care e același ca pentru doagele butoaielor de vin. Doar al treilea ridică ochii spre noi doi, singurii care am coborât aici și mijește o umbră de zâmbet. E destul de bătrân și de solid, cum sunt și țăranii de pe la noi. El smolește o gondolă nouă. Mă apropii foșnind prin maldărul de talaș și-l întreb unde dăm de un sticlar. Îmi arată cu mâna spre ieșirea din atelierul uriaș, el însuși făcut din lemn. Văd două porți ca de hangar, date de perete. Îi doresc o zi bună și plecăm. Era adevărat.

Dincolo de o cărare îngustă, asfaltată, văd ușile deschise ale unui sticlar, vatra de foc și pe el însuși muncind. Ne apropiem, ne face semn doar din ochi să intrăm și să așteptăm. Mă uit de jur împrejur și văd că aici se prelucrează sticla normal, prin suflare. Are un fel de carafe mici, din sticlă foarte subțire, subțiri și ele la gât, ca niște amfore. Sticlarul tocmai dă gata două pahare de vin, din sticlă vișinie. Sticla se răcește extrem de repede, astfel încât se grăbește să le taie cu un cuțit fierbinte, ca să arate la fel de înalte. Apoi cuțitul îl aruncă într-un vas de metal pe jumătate plin cu apă și vine zâmbind spre noi. Îi spun că voiam să știm și noi cum se face sticla de Murano, iar el ne propune să ne arate micul lui muzeu de obiecte vechi. De fapt, sunt două dulapuri pe care le descuie pe rând. Ne arată o cupă latină, din sticlă roz, groasă, cu un picior scurt. E foarte veche, lucrul cel mai vechi pe care-l are de la bunicul lui, fiindcă aici sunt sticlari din tată-n fiu. Apoi, sub un fel de lupă uriașă, ne lasă să privim o piesă de sticlă foarte mică, pare un nasture de cămașă bărbătească. Dar prin lentilele care măresc, descopăr în centrul obiectului, portretul lui Michelangelo. După ce închide cu grijă dulapurile cu minuni, nevastă-sa, care apăruse între timp, ne invită să cumpărăm de la ea o carafă mică. Mi-o arată, îmi spune că sticla este extrem de subțire, dar are mult plumb în ea, ca și cristalul, așa că e un lucru de bună calitate. Eu îi povestesc că suntem din România, avem drum lung de făcut și mă tem să nu ajung cu ea țăndări. Femeia are un zîmbet de mândrie, ia una dintre carafe și o lovește destul

de tare de unul din stâlpii de lemn care susțin tejgheaua cu vase de vânzare. Nu se sparge. Mă hotărăsc s-o iau și o rog s-o împacheteze bine. Mă asigură că da, așa va face. Ieșim de la sticlar și ne bucurăm că insula este, în sfârșit, o porțiune de pământ uscat. Văd un fel de străduță îngustă și fără trotuare, iar de o parte și de alta sunt case mici, cu două-trei camere, ca pe la noi la țară. Lângă una din ele, care nu are gard, dar ghicești cam care e perimetrul, șed două femei, una cu o căciulă de lână pe cap și alta cu un șal gros. Văd o masă de grădină rotundă și două scaune, totul mi se pare miniatural și pictural și le salut instinctiv. Nu se miră deloc, îmi răspund firesc, dînd din cap, ghicesc că și pe aici, ca și pe la noi, la țară, e obiceiul să saluți lumea, în semn de respect. Înaintăm pe strada îngustă și plină de pisici care nu se feresc de noi, ba chiar vin să ceară ceva de mâncare. Ne luăm după direcția lor de mers și nimerim la o mică trattoria, unde ne hotărâm să rămânem și să mâncăm, în ideea că prețurile sunt mici decât pe Rialto. Cerem două pizza cu mai multe sorturi de brânză și roșii, câte un suc de portocale și două cafele. Ne cam dădeam seama cât o să coste. Doar că, la sfârșit, chelnerul a venit cu o sumă sesizabil mai mare. A zis cuvântul „scoperto”, de părea că pretinde că ne-ar fi făcut nu știu ce servicii. Dar am aflat că el din așa ceva trăia, din serviciul de 10%. Nu avea alt salariu. În fine, noi veneam din socialism, nu existase nimic „scoperto”… Ba chiar i se zicea ciubuc, câștig necuvenit etc. Dar asta e… Ne îmbarcăm pe următorul vaporetto, care avea să străbată Canal Grande până aproape de Accademia di Romania.

Seara îl invităm pe domnul Babeți la pizza noastră, luată de la Murano într-o cutie mare, chiar elegantă, pe care figurează deopotrivă stema regiunii Veneto și a Veneției. Stema regiunii are pe ea un grifon roșu, exact ca acela al welshilor din Marea Britanie. El se află în interiorul drapelului propriu zis, care înfățișează o cruce albă pe fond albastru, cam ca a grecilor în timpul războiului de independență față de otomani. Dar domnul Babeți nu e impresionat nici de istorie, nici de pizza, se pare chiar că are musafiri mai aleși decât noi.

Citesc în marele meu ghid despre Italia că sticlarii de pe insulele Murano au venit aici la 1204, alungați de căderea Bizanțului în mâinile cruciaților, care – pur și simplu – jefuiseră orașul. Acolo, chiar pe locul Bizanțului, a fost cândva marele regat tracic al Bithyniei. Iar Imperiul Roman a cucerit zona după ce Bithynia, care aparținuse Imperiului Hittit, devenise de sine stătătoare. La origini, thynii și bithynii migraseră dinspre Epir, erau iliro-dardani.

A doua zi mă hotărăsc să văd Muzeul Guggenheim, făcut chiar în casa unde se retrăsese și a locuit Peggy Guggenheim, dintr-o familie de mari magnați americani. Ea a colecționat artă modernă de mare valoare, care este expusă în muzeu. N-am prea văzut așa ceva, prin orașele mai mult socialiste pe unde am umblat. Va să ne sculăm de dimineață, să ne ducem să mâncăm ceva, apoi să luăm un vaporetto de Canal Grande până la muzeu. În fapt, muzeul e numit, modest, Colecția Peggy Guggenheim. După ce intrăm, înțeleg și de ce. Clădirea, doar parter – și nu prea

mare – adăpostește tablourile cumpărate de proprietară după propriul ei gust. Ele sunt atârnate pe pereți (sau de tavan în cazul lucrărilor cinetice), ori așezate una lângă alta pe podea după criterii absconse pentru privitorul obișnuit, dar absconse și după criteriile muzeografiei. Indică doar gustul, ținta și opțiunile sale, criteriile artistice care o evidențiază ca om chiar pe Peggy Guggenheim. Mă uit uluită mai ales de faptul că a existat cineva care te lasă să-i intri astfel în suflet, fără nici o restricție și să descoperi cum arăta la interior o ființă umană care s-a născut la finele veacului al XIX-lea și a trăit până în 1979. În orice caz, am văzut două tablouri de Victor Brauner – soțul meu îmi aduce aminte că ne fusese prezentat la București fratele lui, Rudolf Brauner, profesor la Facultatea de Medicină din București, care ne spusese că fuseseră opt frați și două surori… Mi-am mai amintit că văzusem lucrări de Victor Brauner și în Casa Memorială Marcel Iancu de la Ein Hod, fondatorul modern și contemporan al mișcării artistice din Israel. Tot ceea ce a derivat din suprarealismul românesc a avut o tentă comună, se cunoșteau între ei, nici nu erau prea mulți. Am mai văzut o *Pasăre măiastră* de Brâncuși, din bronz lustruit. Felul cum sculpta el este extrem de asemănător culturii neolitice târzii a Cicladelor, arhipelag din Marea Egee, cultură foarte cunoscută prin capacitatea ei de abstractizare și de raportare a formelor la esența lor geometrică. Din Ciclade au plecat spre Mediterana de Vest numeroase migrații, în perioada de sfârșit a Epocii Bronzului și de început a Epocii Fierului, atunci când s-a schimbat drastic clima, iar nordul Africii s-a deșertificat. Brâncuși, la origini un țăran oltean, habar n-a avut de toate astea, evident. De altfel, nici Peggy Guggenheim. Dar în amândoi a țâșnit trecutul precum o undă tractoare. Faptul că în casa ei, pe care și-a făcut-o la Veneția, nu altundeva, se află o lucrare a lui și că el sculpta ca în Ciclade, îmi spune ceva despre condiția profundă, poate originară a civilizațiilor omenești din această parte de lume, care, în acest caz, scot jerbe de lumină. Mai văd lucrări de Henri Moore (*Trei figuri*, bronz, stilul lor îmi amintește de Giacometti, prezent și el aici), Fernand Léger, Salvador Dali, Picasso, Paul Klee, Vasili Kandinsky. Ieșim să ne uităm și prin curte, care nu e prea mare, fiindcă la Veneția – dar mai ales lângă Canal Grande – e pământ foarte puțin. Curtea este dreptunghiulară, are ceva pomi (ficuși) și văd, lângă perete, o placă memorială pe care scrie că aici e înmormântată chiar Peggy Guggenheim. Iar lângă ea, e o altă placă, pe care sunt înșirate numele a 14 pisici, îngropate alături, dintre care ulima a murit în același an cu ea. Peggy a găsit la Veneția suflete pereche, fiindcă nicăieri ca aici n-am văzut pe lângă ziduri atât de multe pisici. Poate doar la Roma, în fosta Cloaca Maxima.

Ieșim din nou în stația pentru vaporetto și eu mă hotărăsc să iau unul care, pur și simplu, face turul insulelor fără vreo coborâre. Nu suntem prea mulți amatori, vreo opt cu totul, dinspre cabina căpitanului se aud canzonete italienești. Mai sunt doi marinari, dar nici unul nu ne va explica ce vedem, ci trebuie să ne uităm noi, fiecare, la traseul indicat pe harta atârnată chiar în spatele cabinei căpitanului. Nu

plouă, dar e un vânt destul de puternic, venit dinspre larg, care leagănă ambarcațiunea. Deasupra capului avem o copertină, dar pe laturi suntem în voia vântului. Trecem pe lângă insulele Murano și Burano, ieșim spre larg, acolo unde e portul de mărfuri, apoi ne întoarcem și ajungem până la insula numită Cimitero, fiindcă acolo e și cimitirul orașului. E umed și sunt țânțari, canalele trebuie tot timpul curățate și miros a nămol. N-aș locui aici.

Totuși, așa cum e, Veneția a atins o mare epocă de glorie după căderea Bizanțului, când a cucerit poziții pe Coasta Dalmată și în Grecia (mai ales Thessalia), fiind și ea o republică a țărmurilor, cum fuseseră grecii antici și, înaintea lor, fenicienii. Dar creșterea Veneției în Mediterana de Est a fost sprijinită inclusiv de foștii bizantini (mulți migrați în aria venețiană după 1453), pe căi subterane ori nu, pentru că toată zona trebuia apărată, identitar vorbind, de avanasul forțelor venite dinspre apusul continentului, dinspre foștii vikingi, goții, dinspre Rusia, dar și dinspre tătari, Islam. Au fost bătălii deloc ușoare, iar modelul de cultură și de civilizație venețian a fost una dintre căile de susținere a întregului. Între altele, marea bibliotecă a Universității din Padova, universitatea Veneției, la doar 20 de minute de drum, prima universitate din lume (secoul al XI-lea) a avut drept model Biblioteca din Alexandria, a Ptolemeilor[169]. Iar aceea a avut ca model Biblioteca, tot din Alexandria, condusă de Erathostenes[170] și care a avut inclusiv manuscrise dravidiene[171] și persane, unele existente și în biblioteca Samanizilor[172]. De aceea în Italia de Nord au și apărut atât de timpuriu

---

169 Ptolemeii au fost o dinastie macedoneană, care a condus partea de apus a imperiului lăsat de Alexandru Macedon. Ultima descendentă, faraon al Egiptului, a fost Cleopatra (pe care au iubit-o Antoniu și Julius Caesar)pictată pe sarcofag cu iie și fotă. Ptolemeii au construit biblioteca din Alexandria, care fusese celebră în lumea antică și i-au adăugat, pentru prima oară în lume, o bibliotecă publică. Pe aceasta au numit-o Serapeion, în amintirea Olimpiei, mama lui Alexandru Macedon (Ptolemeii fuseseră generalii lui), preoteasă a cultului Șarpelui sacru (Serapis).

170 Erathostenes din Cyrene (secolul al III-lea îH, în Lybia), berber. Cyrene,locul unde s-a născut fusese însă fondat cu fugari din insula Thera (azi Santorin), scufundată pe jumătate din cauza unui vulcan. A condus Biblioteca din Alexandria. A fost primul om care a măsurat circumferința Pământului, l-a împărțit în paralele și i-a trasat ecuatorul și tropicul Cancerului. A măsurat distanța de la Pământ la Lună, a evaluat ponderea uscatului planetar față de apă și a dedus că omaenii nu cunoșteau o parte din uscat. A considerat că Pământul se învârte în jurul Soarelui. S-a numit pe sine Beta, recunoscând, implicit, că urma învățătura unui Alfa. După el, acea bibliotecă din Alexandria a ars.

171 Dravidienii au avut o civilizație care a început pe continentul dispărut în perioada 11.000-10.000 îen, pe locul unde acum sunt insulele Indoneziei. Specialiștii i-au spus Lemuria, dar scrierile dravidiene (cultura a avut gramatici scrise la 1700 îen) menționau trei regate – Chola, Kera, Pandya – a căror suprafață și influență mergeau până în Insula Paștelui și la Nan Madol, iar în India până în Kerala de azi. Astăzi se mai vorbesc limbi dravidiene, cea mai cunoscută fiind tamila. O migrație dravidiană de pe continentul dispărut a ajuns în Goful Persic, a intrat pe Tigru și Eufrat și a constituit civilizația Sumerului, de la care moștenim cu toții Legenda Potopului.

172 Samanizii (sec. 9-10 en) au fost prima dinastie persană din Asia Centrală. Harun al Rashid, califul din *O mie și una de nopți*, a fost Samanid.

universități, s-au scris și apoi s-au tipărit cărți. Aldo Manutio, editorul, a fost venețian, iar după modelul lui a apărut la Moscopole o editură și după modelul universității din Pisa, o academie proprie (în secolul al XVII-lea). Învățații greci fugiți din Bizanț după 1453 au adus de la Athos, la Ravenna și Veneția, manuscrise antice grecești despre științe, arte și filosofie și le-au tradus în latină. Aceea a fost Renașterea Grecească, fundamentul Renașterii italiene. Sofia Plaiologhina, refugiată aici din Bizanț, devenită catolică, s-a măritat apoi cu țarul Rusiei, a redevenit ortodoxă și astfel nu doar creștinismul, ci și ideea că identitatea unui popor trebuie fundamentată cultural, au ajuns în „cea de-a treia Romă". Aici, la Veneția, la Ravenna, la Aquilea fuseseră exarhatele de tip bizantin, autarhice față de Vatican (cum sunt și azi autarhice Bisericile ortodoxe). Lupta dintre guelfi și ghibelini a fost și ea o mare pagină de apărare identară în fața nordului germanic, cotropitor, dar și a universalismului catolic al Vaticanului. Tot de aici a plecat Marco Polo, care a restabilit ruta pe apă și pe uscat (la întoarcere) a marelui Drum al Mătăsii.

Încep să simt că mi se leagănă capul de atâta legănat pe apă. Și mai am de stat pe vaporetto aproape două ore. Mi-e și foarte foame, am uitat să-mi iau ceva de mâncare când m-am urcat, iar aici nu e absolut nimic. Insă la coborâre o să mă aștepte soțul meu și mergem să mâncăm în sfârșit ceva. Când cobor, aud cântîndu-se *Ciao,Venezia*!

Mâine o să merg la Vicenza, doar o fugă, din considerație pentru Palladio.

*

* *

Citesc că Vicenza era un teritoriu locuit cu mult înainte ca veneții să fi ajuns aici, însoțindu-i pe troienii care pierduseră războiul cu grecii. La un moment dat, în perioada romană, în Peninsula Istria și zona venetă exista o identitate originară comună. Există până astăzi un grai venet specific, în vreme ce în Peninsula Istria există încă meglenoromâni. În graiul venet se spune și acum, ca și la noi: afar, ai (usturoi), albina, aurora, balega, coada, codro, descanta, fer (fier), ienaro (ianuarie), muci, nas, ubidi (obidi). Fără să vreau, îmi amintesc de mitul Istrosului (azi Dunărea), așa cum îl povestea Herodot, atotștiutorul. El ar fi izvorât (ca și azi) din două izvoare, Breg și Brega, un El și o Ea, ar fi străbătut tot continentul și s-ar fi vărsat, prin două guri de vărsare, una în Adriatica, lângă Peninsula Istria și una la Pontul Euxin, lângă cetatea Histria, ținând astfel, între brațele sale, toate neamurile de traci. Istoria e paralelă cu aceea a miticului fluviu Saraswati, din India, al civilizației Harappa de mai târziu, care ar fi izvorât din Himalaia și s-ar fi vărsat, după 8000 de km, cu un braț în Marea Arabiei și altul în Golful Bengal, ținând între ele toate neamurile Indiei.

Ajung relativ repede. Gara e destul de nouă, aflu că datează din primele decenii ale veacului XX, dar e solidă, excelent echilibrată. Flamura Vicenzei e o cruce albă pe fond roșu. Paleo-veneții au venit aici peste triburile euganei, de pelasgi, care au atestare arheologică din neolitic. Și azi italienii numesc aria aceasta Maurovalacchia

(Morlacchia, adică Valahia Neagră). Maghiarii au luat-o din veacul al IX-lea, dar nu pentru multă vreme. Lucrul cel mai importnt – și pentru care am venit în oraș – este faptul că arhitectura ei, în principal renascentistă, este opera aproape a unui singur arhitect: Andrea Palladio, născut alături, la Padova, dintr-un tată morar, pe nume della Gondola. Pe la treisprezece ani a început să muncească la un tăietor în piatră, ca ucenic. Și numai misterul după care funcționează orice ființă omenească a făcut să țâșnească la suprafața veacului al XVI-lea forța și strălucirea unei vieți de arhitect. Avea treizeci de ani când a primit prima ofertă de a construi o vilă. Atunci și cu acel prilej a studiat atent tratatul latin al lui Vitruvius, *De Architectura*. Întâlnirea peste timp probabil n-a fost întâmplătoare, fiindcă Vitruvius se născuse nu departe, la Verona, iar numele lui fusese legat de al lui Julius Caesar și Octavian August. Vitruviu a fost și un excelent inginer militar și a participat la campaniile lui Caesar în Iliria, la Dyrrachium, azi Durres, dar în albaneză Draci (ca și la noi!), apoi în Grecia, la Pharsalus, în Pont, în Aquitania (contra galilor conduși de Vercingetorix). Primele lucrări ale lui Palladio au fost după modelul vilelor romane făcute de Vitruvius. Iar după ce a avut ocazia să vadă Roma, stilul vitruvian al lui Palladio a rămas un bun câștigat. Străzi întregi ale Vicenzei de azi sunt făcute de Palladio sau în stilul lui Palladio. Ici-colo, în câte un scuar, dai de un obelisc cu Leul venețian în vârf. Vicenza are, ca și Roma, un Borgo vechi, adică acropolele cetății, o piață de legume, una a Signoriei.

Merg pe Corso Palladio, cea mai importantă arteră a orașului, în lungul căreia se află un palazzo numit Pojano (Poiană) făcut de Palladio, iar la capătul bulevardului se află Teatro Olimpico, o construcție absolut impresionantă, tot a lui Palladio, care anunță manierismul. Văd și Micul Templu Barbar, numit astfel pentru că pe fronton e o scenă care-l omagiază pe Julius Caesar. Dar el este, în fapt, o mică bazilică ce se ridică în jurul unei cruci așezate pe pământ (o Rotonda, cum am văzut și la Praga), având trei turle rotunde deasupra, fiecare cu o cruce în vârf. In față sunt coloane ca la Ateneul Român.

Intru, nu departe, într-o librărie mare. Sunt cărți din toată Europa, o adevărată beție. Mă uit mai lung la cele italienești și îmi sare în ochi una a care, deși masivă, are o copertă în stilul BPT-ului nostru vechi, de pe vremea lui Műller. Dar este o reeditare a vechiului tratat de arhitectură scris chiar de Palladio (*Arhitectura*). O asemenea copertă am văzut și la Torino, la o ediție din Galileo Galilei. Mă întorc la gară, findcă aș vrea să mănânc totuși la Veneția, dacă se poate undeva unde se servește ceva tradițional.

Mă văd cu Vladi la gara Mestre, îmi spune că a descoperit, plimbîndu-se și el, o Osteria Veneziana pe undeva nu departe de Podul Suspinelor, pe care n-ar trebui să-l ratez. La fel, merită să fie văzută Opera Fenice, nu departe de pod, chiar dacă pe dinafară, fiindcă e un loc celebru.

Mergem mai întâi să mâncăm. Înăuntru e doar încă o pereche care vorbește nemțește. Cerem să ni se dea ceva tradițional, iar ospătarul, cu un șorț alb impecabil

în față, ne recomandă pescărie „à la veneziana”, cu un vin alb, evident. Pescăria se dovedește a fi un platou cu raci și scoici. Impresia mea e că o să coste destul. Vinul alb e adus în două bacarale, pahare din sticlă extrem de subțire, care provin, cel mai probabil, de la Murano. Nu sunt însă făcute pentru vin alb, ci roșu, fiind pântecoase și mari. Ne uităm unul la altul, ca și la cei doi nemți. Ei mănâncă paste. La desert luăm o prăjitură care, după cum aflu, se servește în fiecare casă cu prilejul Crăciunului. E un fel de chec cu multe caise confiate și alune. Evident, ca oriunde pe aici, cafeaua este excelentă. În noaptea asta vom părăsi și Veneția.

*

* *

Am ajuns de dimineață la Viena și am mâncat ceva în gară. Clădirea gării e foarte solidă, înaltă (cu două nivele, gara de la noi din Brașov este, în mic, după modelul ei) și are înăuntru tot felul de mici magazine, inclusiv de amintiri și cărți. Legătura spre București e după amiaza, așa că ne-am dus, chiar în gară, să luăm viză de tranzit. Absolut tot personalul gării, de la primul la ultimul om, a fost extrem de scârbos cu noi, fiindcă eram români, că alt reper nici n-aveau. Ne-am oprit la Biroul de informații, unde o ceată de țigani de pe la noi, jumătate drogați, aștepta să fie expulzată înapoi în România. Pesemne că austriecii se confruntau mai ales cu acest gen de români care operau pe la buzunarele localnicilor. Dar, când cel de la ghișeu a aflat că venim din Italia și am fi interesați să vedem ceva în trei sferuri de zi, până ne urcam în tren spre România, i-a mijit pe față un zâmbet de mulțumire și ne-a dat o hartă pe care a însemnat locurile de văzut și drumul cu metroul de la gară până acolo, la stația Museumskartier.

Metroul e unul obișnuit, nu diferă prin nimic de al nostru (care are vagoane franțuzești), decât prin colorit. Nu e lume prea multă și la stația muzeelor nu coboară aproape nimeni. Trecătorii sunt și ei îmbrăcați ca pe la noi și, în general, fiecare se grăbește pe câte undeva. Nici nu s-ar zice că aici a fost capitala Imperiului Habsburgic (Habsburgii sunt originari de la Aargau, în Suabia, adică sunt… șvabi…) din secolul al XIII-lea până după primul război mondial, când Austria și-a pierdut posesiunile și a devenit republică, ceea ce a pus capăt marelui imperiu mai întâi romanic, apoi austriac, apoi austro-ungar, păstrat în principal prin căsătorii între diverse case imperiale și care a cuprins o parte a Italiei, Spania, o parte a Germaniei, Bohemia (Cehoslovacia de azi), Coasta Dalmată, Bucovina de Nord și Peninsula Istria. Toate aceste teitorii se țineau împreună minimal, doar prin căsătorii între clanuri, nu prin vreo opțiune a vreunei populații. Același e, în fond, și principiul Uniunii Europen, unde hotărârile se iau, pentru toți, de către niște vârfuri minimale (și nici măcar valorice). Oricum, modelul Uniunii e imperial, piramidal, nu republican. În el mai sunt și acum apartenenți ai unor foste case regale și imperiale, inclusiv Habsburgi. Din câte îmi amintesc, Imperiul Habsburgic avea în subordine și eventualele posesiuni extra-europene ale respectivelor teritorii, astfel încât Mexicul

a fost și el condus, multă vreme, de Habsburgi! Cum Marea Britanie este în Uniunea Europeană, mă gândesc că și SUA, colonizată cânva, în principal, de englezi, ar fi cumva arondată Uniunii. De jur împrejurul nostru, în Piața Maria Theresa, sunt clădiri solide, adevărate palate, toate au ceva baroc în ele (barocul german, care nu e grațios, ci cazon). Sunt două muzee față în față, Muzeul de Istoria Artei și Muzeul de Istorie Naturală. Între ele, în plină glorie, se află statuia din bronz a Mariei Theresa, pe tron. Tot în piață, ceva mai departe, văd diverși tritoni și naiade din marmură, figuri jucăușe, dar palide, în mijlocul unor fântâni arteziene. Modelul orașului nu pare totuși să fie italian, aduce mai mult cu Praga... De fapt Praga aduce cu Viena. În fine...

Optăm, evident, pentru Kunsthistoriche Museum, inițiat de Franz Joseph cu propriile lui colecții (ca și muzeul din Sibiu cu propriile colecții ale baronului de Bruckenthal). Mă aștept să fie destul de eclectic, cam ca Muzeul Bruckenthal de la noi, de la Sibiu. Holul de la intrare, rotund și pe laturile căruia urcă două impunătoare scări de marmură, e foarte înalt, acoperă nu doar parterul, ci și etajele. Un mozaic abstract pe podea, alb cu negru, lucește de curățenie. Doar Vladi a luat bilet, eu folosesc legitimația de jurnalist.

Arta plastică e orientată mai mult spre maeștrii olandezi și germani, iar dintre italieni sunt prezență mai ales Rafael, Canaletto și Caravaggio. Rubens, Breughel (ambii, tatăl și fiul, cei mai mulți vizitatori ședeau și se uitau la *Turnul Babel*), Hans Holbein (ambii), Albrecht Dùrer și Rembrandt sunt mai în fiecare sală. Ceea ce mi s-a părut interesant, fiindcă n-am mai văzut (și nici nu-mi închipuiam că se poate face așa ceva) a fost Arcimboldo, care construiește figuri omenești din legume și fructe. Dacă de uiți de aroape le vezi pe fiecare, dar de departe, așa, iscusit așezate, par portrete... În plus, portretele au și o componentă simbolică. Când e vorba de capetele încoronate ghicesc ironia, ba chiar sarcasmul. Nu-i iubea. Arta engleză însă nu e prezentă aproape deloc, nici în galeriile cu pictori, nici la bijuterii sau sculptură. Cea franceză e, cum s-ar zice, slab reprezentată. Pe lângă tablouri sunt și săli întregi de bijuterii. E lumină puțină, nu vezi dintr-odată toate colțurile încăperii, ci doar fiecare exponat în parte. Pare cea mai bine reprezentată parte a muzeului. Am văzut și niște vechi bijuterii din aur (trebuie că erau dacice!) de la Sânnicolau Mare. Colecția e splendidă: de la cameele grecești și romane la bijuteriile baroce, totul este de văzut. Pesemne că împărătesa s-a ocupat în mod determinat de colecționarea bijuteriilor. În plus, în două săli mai mici, muzeul a adus din Mexic o expoziție de bijuterii precolumbiene, cel mai probabil extrase din piramidele lor. În privința istoriei, am văzut un mozaic uriaș, din veacul al IV-lea, adus din Salsburg, cu Minotaurul (nota bene, fiul Europei, sora lui Cadmus, fenicianul care a murit în Epir) în labirint și cu Theseu care a venit să-l ucidă condus de firul Ariadnei. Motivul labirintului a făcut școală până în Evul Mediu creștin și Renaștere. Chiar construirea subsolurilor multor mânăstiri, ca și a Vaticanului, a avut în vedere mitul labirintului.

Nu mai spun de parcuri, care au împrumutat și ele motivul – devenit de referință – al labirintului. Am văzut și câteva busturi antice grecești și romane, îmi amintesc de cel al lui Pericle și al lui Vespasian (care a inventat toaletele publice, la începuturi numite chiar vespasiene). Sunt însă uimită să văd artă etruscă (ceramică și bijuterii), cu atât mai mult cu cât etruscii au rămas în partea umbrită a istoriei, iar noi continuăm să clamăm în mod fals că ne tragem din romani, iar limba noastră e latină, când istoria ne spune limpede că refugiații de la Troia au venit în peninsulă mult mai târziu, au luptat sute de ani să-i cucerească pe etrusci și substratul limbii latine era el însuși sabino-etrusc.

De multe ori m-am întrebat când și de ce ni s-a întâmplat nouă asta. Cred că în veacul al XVIII-lea, când Viena și Vaticanul au implantat în Transilvania o religie nouă ca interfață de cucerire: greco-catolicismul. Pe vremea imperiului austro-ungar Siebenburgen, cele 7 orașe transilvane, erau considerate crema latinității orientale. Și nu mă mir de ce. Habsburgii susțineau că ne-au salvat ca entitate europeană. Dar de cine?! Nu cumva chiar de noi înșine? De fapt, după arta etruscă prezentă aici, îmi dau seama că știau ce neadevăr susțin. Dar presiunea asupra fenomenului românesc trebuie să fi fost mare și constantă, fiindcă, la 1600, Mihai Viteazul a ajuns la Viena, la Curtea imperială, ca să obțină sprijin pentru unirea românilor. Există o pictură a lui în fața împăratului, fără faimoasa cucă dumnească. Era chel. Când ieșim, dăm cu ochii de Muzeul de Istorie Naturală, aflat în fața celui de istoria artei, într-o clădire cvasi-identică (o replică). Dar dinosaurii nu sunt exact ceea ce am vrea să vedem în continuare, așa că optăm pentru căutarea unei cafenele unde să avem parte de celebra cafea vieneză (cu frișcă) și a unei prăjituri (și ea vieneză, cu dulceață de vișine și frișcă) apoi plecăm repede la metrou ca să ajungem la timp la gară, unde mai trebuie să ne scoatem bagajele de la casa de bagaje ca să luăm trenul pentru București. Cafeneaua are uși de stejar lăcuit, geamuri de cristal, mese cu marmură deasupra și e curată ca o farmacie.

17 martie

E multă vreme de când n-am mai scris nimic. Mi se pare că ideea însăși de jurnal ar trebui abandonată, deoarece fluxul vieții are modificări rapide și care se bat cap în cap unele cu altele, încât nu poate fi decelat un sens de mișcare bazat pe consemnarea lor. Totuși, poate că undeva, în viitor, e ascuns și acest sens pe care eu nu-l ghicesc. De aceea, deși mai rar, aștern pe hârtie un fel de rezumat al întâmplărilor măcar pentru mine notabile.

În toamna anului trecut m-am agitat mult pentru aniversarea de 95 de ani a BPT, care a avut loc la Biblioteca Sadoveanu. Cu această ocazie am făcut și un mic catalog al colecției, dar numai cu aparițiile din perioada socialistă. La expoziție a fost în vizită, ca persoană particulară, ambasadorul Venezuelei la București, Milos Alcalay (mai înainte, la expoziția din 1990, își trimisese cartea de vizită, motiv pentru care

i-am scris ca să-i mulțumesc. S-a dovedit a fi un urmaș al familiei Alcalay (sefardă) de la noi, care a tipărit, la fondare, Bibiliteca Pentru Toți. Această familie a fost extrem de numeroasă, a avut reprezentanți și la sud de Dunăre, în Croația. S-a făcut un film celebru, *Ultimul cerc al Infernului,* unde apare ca personaj o fată din familia Alcalay, apărată de croați spre a nu fi ucisă de fasciști. Nu știa despre film și despre întinderea familiei, s-a bucurat să afle.

La origini, sefarzii provin poate chiar din fenicieni sau din berberii (semiți și ei) aflați în nordul Africii și care au avut acolo, vreme de o mie de ani, un mare imperiu, numit Garamantes. Deșertificarea climei i-a alungat, triburile turcice i-au islamizat parțial, iar ceea ce se cheamă și astăzi în Spania de sud cultura arabă (vezi Alhambra) li se datorează. În principiu însă, diferența între sefarzi și ashkenazi nu e doar de origini ori așezare pe harta Europei, ci par să existe și deosebiri de doctrină religioasă, de limbă originară. Salvarea evreilor ajunși sub satârul Inchiziției catolice spaniole a fost făcută de otomani, care sperau să revigoreze cu ajutorul lor finanțele imperiului și contactele sale europene. Asta după ce, în vecul al V-lea, împăratul bizantin Justinian (trac din tribul Taúrilor), l-a trimis pe șeful armatei sale, Belisarie (și el trac prin naștere) să-i salveze pe evreii din acel perimetru hispanic. În *Suda*, enciclopedia bizantină din veacul al X-lea, scrie că au trimis cinci nave mari și zece mici. Recente analize ADN atestă originea semiților ca fiind în sudul Indiei (Kerala), unde s-au salvat dravidienii cu 10.000 de ani îH, când a pierit în acea zonă a Pacificului un întreg continent, numit de specialiști Lemuria. Prin navigație de cabotaj, unii dintre supraviețuitori au ajuns în Golful Persic, apoi pe Tigru și Eufrat și au fondat Sumerul. Mărturiile atât de vechi au fost consemnate de un istoric fenician, Sunchoniathon, ale cărui scrieri se păstrează doar în traducerea grecească a lui Flavius Josephus, evreu prin naștere. Milos Alcalay, ambasadorul Venezuelei la noi, e jurnalist ca meserie de bază, a lucrat multă vreme la Paris.

Iată ce a scris în *Cartea de impresii a BPT* (invenția mea pentru posteritate):

Es un gran honor haber podido compartir el testimonio de amistad latino-americana aprecido por la Editorial Minerva, heredera de la tradićion centenaria de la colecćion Biblioteca Para Todos, iniciada por Leon Alcalay. La contribućion de Minerva y de la amiga Țaralunga ha sido extraordinaria para los relaciones rumano-latino-americanas.

Con respecto,
Milos Alcalay

Este extrem de simpatic și deschis. M-a rugat să-i fac rost de ceva BPT-uri vechi (am găsit unul pe coperta căruia era un desen al Librăriei Alcalay din București) și de ceva informații despre familia lui și am trimis pe cineva din redacție la Cimtirul Sefard, unde a fotografiat pietrele funerare ale familiei. Mi-a permis, de comun

acord cu ceilalți ambasadori ai Casei Americii Latine la București, să organizez acolo o expoziție a BPT cu prilejul deschiderii festive a Casei Americii Latine la București. A venit și de la noi, din Ministerul de Externe, Mircea Geoană, ministrul adjunct al Externelor. A susținut un recital Mircea Albulescu, care măm rugase să-l ajut cumva să revină în meserie, fiindcă fusese dat afară de la Teatrul Național (ca și Radu Beligan, de altfel). Ambasadorii au oferit un cocktail și și-au scris impresiile în Cartea de impresii a BPT, pe care am de gând s-o predau Muzeului Literaturii Române.

Cu priejul zilei naționale a Venezuelei, Milos Alcalay m-a invitat la reședința lui personală și mi-a prezentat familia. E însurat cu o peruană, genul pieilor roșii ca înfățișare și au o fetiță și un băiat. Era extrem de bine dispus și, după ce a trecut partea oficială a evenimentului, m-a invitat în salon și a cântat el însuși la pian cântece populare din Venezuela, dar și cântece vechi evreiești, pe care probabil le moștenește din familie. Când i s-a terminat misiunea în România, mi-a trimis prin curier o scrisoare pusă în două plicuri (unul într-altul), în care își lua rămas bun și aflam că pleacă, încă nu știa spre ce zări, dar spera să devină ambasador în Israel.

De Revelion ne-am dus la Potângă, fostul nostru ambasador în Coreea de Nord, o achiziție mai recentă a lui Radu Cârneci pentru Editura Orion. Acolo am văzut garda nouă și pe cea veche pactizînd. Erau Petre Ninosu, ginerele lui Corneliu Mănescu, a cărui casă e gard în gard cu a lui Potângă. Mănescu a fost ministru de Externe, e cumva ca și Macovescu, al cărui urmaș a fost, doar că a lucrat și pentru Națiunile Unite. Amândoi au fost comuniști dinainte de război. Mănescu a fost și unul din semnatarii scrisorii celor 6, citită la Europa Liberă, care a declanșat evenimentele din decembrie 1989. O mare prostie, după părerea mea. O nouă Trădare a Generoșilor. Acum Ninosu e purtătorul de cuvânt al FSN, din aripa Ion Iliescu. Mai era Costică Vlad, fostul nostru ambasador în Japonia. Un tip interesant. Era și actualul ministru al Energiei, Dumitru Popescu împreună cu nevasta. Musafirii au povestit istorii cu haz din viața lor trecută. Potângă și-a amintit că misiunea românească din Coreea, fiind vorba tot de o țară socialistă, avea parte de acțiuni la care nu participau și ambasadorii din țările occidentale. Astfel, el însuși se dusese, cu ligheanul propriu (nou și albastru), la culesul orezului. Muncă voluntară.

Între timp Petre Ispas (care a stat încuiat de către revoluționari în decembrie ’89 în sediul CC 24 de ore, apoi a fost pus pe liber și trimis acasă) și-a făcut și el o editură, cu profil economic, Forum, unde vrea să publice, în principal pentru firme, legislația în materie, care se modifică extrem de des. M-a chemat să-l ajut din punct de vedere editorial cu panificarea pe colecții. El speră să poată contracta cu Baroul și câteva Tribunale difuzarea. I-am sugerat și un tronson de literatură polițistă, care – să sperăm – poate compensa bănește inflația galopantă de la noi. I-am oferit eu însămi un roman de Exbrayat, autorul are o serie întreagă (ca și Georges Simenon). Am de gând să-l pun și pe soțul meu la tadus. S-ar numi *Imogene și banda de spioni.* I-am obținut și copyrightul pentru toată seria Exbrayat (sunt 85 de romane). Ispas mi-a

oferit să stilizez toate traducerile seriei, ca să aibă ceva unitar și să corecteze traducerile făcute cam la repezeală, mai ales de nevestele unor foști activiști, care n-au lucrat niciodată nicăieri, se cred cucoane și sunt convinse că știu bine franțuzește. Pe gratis, evident.

În urma agitațiilor de tot felul cei de la Uniunea Scriitorilor au trimis o delegație la guvern să spună că se află în pragul falimentului și să ceară bani. Ce altceva! Acesta este motivul pentru care BPT-ul a primit subvenții pentru anul viitor, în ideea că „falimentarii" vor munci traducând cărți, sau publicîndu-le pe ale lor, astfel încât să câștige muncind și făcîndu-și viața după norma lor internă. Ei... Și acum Z. Ornea, directorul, mi-a scos din plan toate traducerile care ar fi de succes – și pentru care am obținut copyright – deoarece subvenția presupune să nu ai profit mai mare de 10%. Ca înainte de 1989. De fapt, el saltă profitul obținut de BPT ca să-i plătească gras pe preferații lui, din ce în ce mai mulți sörosiști: Ion Negoițescu – 160.000 lei, Nicolae Manolescu – 850.000 lei. Mihai Șora nu e în stare nici să scrie… Părerea mea – pe care i-am și spus-o lui Ornea, ar fi să-i trimită pe toți să colaboreze direct la Fundația Söros. Tiberiu Avramescu, acum redactor șef, dar a condus BPT-ul ani buni, e înnebunit. Eu i-am propus să facem scandal de presă, deoarece lucrurile pot merge extrem de departe și pot duce inclusiv la dispariția Editurii Minerva. Dar e fricos, m-a refuzat. Îl are și el în coaste pe Mihai Șora. Esența problemei, care se vede până și la acest nivel, este că n-ai voie să faci bani decât pentru ca să distrugi tot ce există și să sprijini așa zisa „dreapta", care nici măcar dreapta nu e, ci o rețea de jaf pe față. De mine se cam tem, nu din alt motiv, ci fiindcă am limba mai lungă... Inclusiv Șora îmi dă ocol. El, fost ministru comunist al Culturii, devenit mare sörosist... Nu mă mir că lasă ochii în jos când dă de mine… Să lingi unde ai scuipat... Un nenorocit de oportunist… O jale pe deplin românească...

În acest interval de timp mi-a scris Milan Vanku de la Belgrad ca să mă roage să-l ajut cu publicarea a două articole despre diplomația balcanică interbelică. Am vorbit cu Virgil Cândea și vor apare la AISEE (publicația Asociației de Studii Sud-Est Europene). În articol Vanku înjură în clar starea de lucruri de la ei și, implicit, intervenția occidentală. Dar nu știu de ce credea el că s-ar putea baza pe mine ori pe Cândea, după tot ceea ce se întâmpă aici.

Reproduc mai jos scrisoarea lui Milan Vanku din 26 februarie 1992:

Mult stimată colega,

Am primit scrisoarea voastră din 6 februarie a.c., care m-a bucurat foarte mult, dar cu părere de rău că nu ați putut trece prin Beograd în drum spre Italia. În primul rând, doresc ca să vă mulțumesc pentru truda voastră pentru mine, ca să se publice lucrările trimise. Sper că d-voastră aveți atâta autoritate ca să apară aceste lucrări.

De altfel, ce mai faceți și cu ce vă ocupați? Eu, după cum știți, lucrez mult. Acum mă voi ocupa și de cartea despre care v-am vorbit, adică Relațiile sârbo-române în secolele XVI-XVIII, ca să v-o prezint cât mai repede.

Când voi veni la București nu pot ști, măcar că în martie este deja un an, dar dorința mea este de a veni cât mai curând. Poate va fi o invitație în curând?

Despre situația de la noi ce pot să vă spun... Inflația este enorm de mare. Multe articole nu mai sunt pe piață, în special medicamente. Acum se plătesc toate medicamentele, ca și spitalizarea și consultațiile medicale, ceea e este dezastru pentru pensionari și cei cu salarii mici. Și impozitele sunt ca în Apus. Dar omul trăiește cu speranțe. Și noi la fel, avem speranțe spre vremuri mai bune.

Doresc cât mai degrabă ca să schimbăm multe păreri comune.

Acum pe soțul dumneavoastră și pe dumneavoastră vă las numai cu bine și sănătate.

Milan Vanku

În Basarabia continuă să fie război (rușii vor Transnistria), iar Cârneci s-a dus la Chișinău. Din păcate, aservirea Editurii Orion problemei basarabene amenință să pună capac echilibrului financiar al editurii, și așa precar. Cred că o să vând partea mea de editură. Să vedem... Cârneci – poet, Băciucu – activist, Potângă – fost ambasador. Nici unul nu are fibră de editor, iar pentru ei cultura nu este o țintă, ci doar un mijloc de a câștiga din nou accesul la putere. Plutesc cu toții și au impresia că ei conduc! A venit în fine o contabilă, Anișoara Georgescu, foarte bună, mi-a spus că e disperată. De bine ce a venit, umblă să și plece. A aflat că se face o bancă nouă, pe scheletul Societé Générale (care are filială la noi din 1979) din Franța, cu numele B(anca) R(omână de) D(ezvoltare), care preia și activele Băncii noastre de Investiții... Vrea să se mute acolo. I-au spus chiar că o să fie directoare de filială. Dar asta ar însemna și finalul Editurii Orion…

26 martie

Am fost invitată la un seminar internațional care se organizează la București, sub jurisdicția miniștrilor Educației (Mihai Golu) și Culturii (Ludovic Spiess). Ambii au venit și au rostit câte un discurs de început cu tema *Producția de Carte* (și accent asupra României).

Lucrările au fost organizate de Centrala Industriei Poligrafice și au loc la fosta Fabrică de Chibrituri. Ce mai loc și fabrica asta! Cum de-o fi ajuns în mâna ziarului „Adevărul", fost „Scânteia"? Poate să vorbesc cu Darie Novăceanu, acum șeful ziarului, am bune relații cu el. Problema de fond este punerea în acord a fenomenului românesc de tipărire a cărții cu ceea ce se întâmplă în Europa. Sunt prezenți David Foster (British Council) și Tony Read (de la Banca Mondială, șeful Fondului Know-How), care conduc pe rând, câte o jumătate de zi, lucrările seminarului, alături de câte un partener român: Dinu Grama, directorul Editurii Științifice, Constantin Floricel, directorul Editurii Didactice și Pedagogice, Dumitru Constantinescu, directorul general de la Romlibri, Horia Matei, fost redactor la Editura Enciclopedică și Științifică și care

lucrează acum la Ministerul Culturii. Pentru mine este o deschidere asupra perspectivelor editării de carte în anii care urmează, fiindcă se abordează subiecte de integrare, precum rolul și formele ajutorului internațional, obiectivele sectorului de carte în ansamblul evoluției societății (și aici nu e vorba de cartea de literatură!), situația cărții școlare și a materialelor ajutătoare pentru școli, importanța cărții pentru învățământul superior, achiziția de carte în bibliotecile publice și comunitare (inclusiv școlile), traseul distibuției de carte, situația materialelor necesare tipăririi (hârtia, mașinile, inclusiv computerizarea). În final, Tony Read prezintă o serie de oferte și propuneri care să se constituie într-un început de drum. Seminarul a durat două zile. În final, Alexandru Irod, de la Centrala Industriei Poligrafice, mi-a spus că n-ar trebui luați bani din afară, pentru că își vor impune priorități culturale care nu sunt și ale noastre. Nu ne vor integra, ne vor absorbi. Și vor aduce personalul pe care cred ei de cuviință să-l aducă. Mi-am amintit ce-a zis David Foster în încheierea finală: „We look for how you work!" Ei, nu zău!... Dar n-o să pot face nimic. Cei care conduc acum România sunt pe dinafara problemelor ei…

În timp ce eram în Italia am primit – și am găsit-o la întoarcere – o inviație de la Casa Americii Latine, semnată de toți ambasadorii latino-amercani acreditați la București, legată de o acțiune comună pe care au avut-o împreună cu Muzeul Național de Istorie: vernisarea unei expoziții *1492-1992 – 500 de ani de la descoperirea Americii. Mărturii de civilizație din România în epoca Marilor Descoperiri Geografice, secolele XV-XVI*. Este evident că s-au gândit la Cristofor Columb mai mult decât la Americo Vespucci. Columb era ligur, născut la Genova, iar Liguria a fost, la origini, o colonie a Calabriei, ea însăși populată inițial de iliro-dardani, adică de traci. De altfel, numele real, în ligură, a fost Cristofa Curumbu, iar graiul ligur păstrează până astăzi mărturii ale originilor sale lingvistice și numeroase cuvinte care au, și azi, o rezonanță românească (și ne-latină).

M-am gândit să contracarez cumva dorința lui Z. Ornea de a vinde Editura Minerva. Crede că ori Söros, ori cineva din Basarabia i-ar oferi 250 de milioane de lei pe ea, iar el, ca director, ne-ar da fiecăruia 10-17 milioane și și-ar opri lui partea Leului. O vinde ca și când ar fi proprietatea lui, deși statul nu și-a reras dreptul de proprietate! Și asta în contextul în care în 1994 Editura Minerva ar face 25 de ani de existență. Am scris un proiect de Fundație on line pentru editură, care e deținătoare a foarte multe drepturi de autor ale culturii române și universale, astfel încât ar putea avea câștig fără investiții masive. Transcriu aici proiectul pentru E-Minerva, care sper să nu rămână doar un deziderat solitar. L-am prezentat la Minsterul Culturii, care a înregistrat la OSIM absolut totul. Dacă a înregistrat. Fiindcă secretarul general al ministerului, la care m-am dus, Ioan Hidegcuty, s-a dus să-i ceară părerea lui Ion Iliescu. Acolo am și dat de el, la un fel de consfătuire prezidată de Eugen Mihăescu (nota bene, adus pe bani buni de la „Time", unde era grafician, adică nu știa mai nimic din ce ar trebui să știe un consilier prezidențial în România),

care-mi tot aunca ocheade apreciative. Puteam deduce până la ce înălțime se ridica aprecierea lui pentru o femeie, inclusiv pentru mintea ei. Toți dansau pe melodia rolurilor politice pe care le aveau, dar totul era teribil de „jucat" și avea un incredibil aer de fals. În orice caz, Ioan Hidegcuty mi-a confirmat că a dus hârtiile la OSIM[173]. In această situație, măcar colecțiile nu vor putea fi însușite de nimeni (furate, vreau să zic). Includ aici Biblioteca pentru Toți.

I STRUCTURA DE FUNCȚIONARE

1. Director
2. Director economic și de marketing
3. Director de producție
4. Director aristic
5. Redactor șef
6. Secretar general de redacție
7. Redacții:
   A. Instrumente de lucru (dicționare, enciclopedii, manuale, cursuri, studii ș.a., precum atlase, colecții de legi, lucrări despre domenii diverse)
   B. Cultură generală (BPT, Cartea Elevului - cu materiale ajutătoare pentru școli, toate profilele)
   C. Lucrări fundamentale (Opere, Scriitori Români, Literatură Universală, tratate pe domenii, colecția Clasici)
   D. Valori contemporane (colecțiile Cadran și Vizor, valabile pentru autori din toate domeniile cunoașterii)
   E. Traduceri din română în limbile de circulație, în colaborare cu edituri cunoscute din străinătate.
   F. Internet (ediții on line și pe CD din cele mai căuate apariții ale editurii, la prețuri accesibile).
8. Servicii
   a. Editorial
   b. Indexare (stochează informația după criterii bibliografice, spre a fi utilă și în viitor)
   c. Traduceri (în și din alte limbi – pentru texte de producție, necesare redacțiilor)
   d. Revizie și corectură
   e. Grafică, ilustrație și hărți

---

[173] Mi-a trimis în copie, pe când lucram deja la Televiziunea Română, documentul înregistrat sub nr. 6902/21.03.2001, către Oficiul de Stat pentru Invenții și Mărci (director general Gabor Varga), prin care se înregistrau ca mărci: Editura Minerva (din 1969), Biblioteca Pentru Toți (din 1895), colecțiile Opere (din 1957), Scriitori români (din 1959), Clasici Români (din 1997), Restitutio (din 1972), Universitas (din 1970).

f. Analiza datelor informatizate
g. Secretariat editorial.
h. Administrație și contabilitate.

II. COLECȚII (fiecare cu sigla ei, înregistrată la OSIM)

A. Sinteze
B. BPT
C. Cartea Elevului
D. Opere
E. Scriitori Români
G Clasici (sau Universalia)
H. Cadran
I. Vizor
J. Mapamond (traduceri din română în limbi de circulație universală)
E-Minerva (CD-uri și On Line)

III. MOD DE FUNCȚIONARE

- În cadrul Fundației Editura Minerva are un buget propriu, provenit din sursele atrase de Fundație (conform hotărârilor Consiliului de Administrație)
- Angajarea se face prin concurs, conform fișelor de posturi elaborate în prealabil de Consiliul Fundației. Plata colaboratorilor și a drepturilor de autor va respecta legislația română în vigoare.
- Editura va prezenta Fundației rapoarte semestriale în legătură cu situația aparițiilor, a planurilor de viitor și a difuzării, a cheltuielilor și veniturilor.
- O grilă a relațiilor dintre conducerea editurii și angajați se stabilește odată cu definirea fișelor de post.
- Sigla editurii și siglele colecțiilor vor fi mărci înregistrate.

*
* *

Anul ăsta, din vară, am făcut o librărie pentru orașul meu natal, Râmnicu Sărat, pentru că vărul meu, care lucrase în industria confecțiilor și soția lui, care era informatician, rămăseseră fără serviciu. Ambele unități se închiseseră. Îmi amintesc că am dormit, noroc că era vară, pe o bancă de lemn vizavi de Camera de Comerț din București o noapte întreagă, fiindcă era o coadă uriașă la înființarea de SRL-uri. Am numit librăria Planeta ELCO (**E**ditură-**L**ibrărie-**CO**merț) și am închiriat pentru ea, cu acordul directorului Muzeului de Istorie și al primarului, care-mi fusese coleg de liceu, două încăperi într-o anexă a muzeului, cu ieșire către piața mare a orașului. În 1996, când m-am mutat la televiziune, am vândut vărului meu acțiunile și astfel mi-am cumpărat prima cameră de filmat. Librăria există și astăzi, în 2021 și, după site-ul ei, am constatat că a rămas cea mai veche din oraș.

1993

În 1993 n-am mai ținut un jurnal. Dar m-am apucat să scriu un roman exact despre ceea ce se întâmpla în viața cotidiană. Se numea *Intregul și partea* și era format din două volume, fiecare și cu un titlu al lui. Volumul I avea titlul *Ultima vară la marginea Lumii*, iar volumul al II-a se numea *Asaltul spre Centru*. Reproduc mai jos începutul capitolului I, volumul I:

Din luna mai nu se mai găseau bilete la mare până la sfârșitul anului. La nici o agenție. În nici o stațiune. „Ce te miri – zicea nevasta către bărbatul prăfuit după cele câteva ceasuri de alergat prin oraș – benzină nu se mai găsește de doi ani, iar apă caldă nu mai e din februarie. El zâmbea resemnat și o lua de la capăt în ziua următoare, pretinzînd că a mai aflat despre o agenție în cartierul Titan, care... poate... În cele din urmă femeia se enervă: „Uite ce e, zise. Lasă-te de chestii din astea. Nu cumva o faci dinadins ca s-o ștergi de-acasă până seara? Ori eu trebuie să stau și la coda tigăii și la coada măturii? Las-că vorbesc cu Doina, colega mea. Frate-său stă la Constanța. Ne găsește el ceva!”

Zis și făcut. La jumătatea lui iulie femeia începu să dea telefoane. Costel, fratele Doiniței, colega ei, îi dădu numele și numărul de telefon al directoarei de la Sera de flori din Eforie Nord. Ea era amică bună (o fostă iubită) cu șeful de la Cazări. Doar – vezi bine – de când lumea o mână spală pe alta. Așa că femeia și soțul ei își făcură bagajele și într-o de duminică seara se urcară de la București în rapidul de Constanța. Dimineața debarcară pe peronul gării din Eforie Nord. Era praf peste tot, ca și la București. Răsărise un soare roșu, aducînd cu el o căldură uscată, adică o nouă zi la fel ca toate celelalte din vara aceea.

Foamea fu repede potolită cu o felie de pâine și două feliuțe de salam, plus o cafea în amestec (cu orzoaică) la barul hotelului Bistrița. Hotelul era pe jumătate gol, dar juna de la Recepție pretindea că totul e rezevat, turiștii vor veni sigur la prânz. Vreo două-trei perechi trecură prin hol lipăind cu șlapii în drum spre plajă. Femeia se uită după telefon, zări cele două cabine de lângă intrarea în hotel – doar unul din telefoane funcționa – și începu s-o sune pe directoarea de la seră. Către ora 11 reuși să obțină legătura. Ea însă nu-și mai aminti de Costel. Avea altele pe cap. Așa că nevasta îl sună din nou pe Costel, el o sună iar pe directoare, apoi pe bucureșteanca insisentă. Acesta reveni cu un apel la seră și, către ora unu, află că se poate duce la șeful de la cazare să spună cine a trimis-o etc., etc...

Serviciul Cazare din Eforie era bine ascuns la etajul al III-lea al unui bloc dosnic de locuințe. Pe hol își mai așteptau rândul vreo douăzeci de inși, unii cu valiza la picior, sigur toți „cu pile” și care așteptau să fie cazați. Îi veni rândul pe la trei. Nici

ea, nici șeful Cazării nu aveau chef să lungească discuția. Așa că ea scoase fără o vorbă sticla de coniac pregătită special de-acasă, o trânti cu respect în mijlocul mesei plină de hârțoage și zise: „Vin din partea doamnei directoare de la Sera de flori." Omul răspunse nostalgic: „Ei, o floare e o floare..." După care înhăță delicat sticla de gâtul ei lung și o ascunse cu duioșie sub birou. „Unde să vă dau, domniță?" întrebă. „La Bistrița", zise femeia, fiindcă oricum lăsaseră acolo bagajele. Contra cost, firește... Omul dădu din cap, completă un formular și i-l înmână femeii. Nici unul din ei nu mai scoase un cuvânt. Dădură din cap în semn de salut, femeia își luă soțul de pe coridorul prăfuit al blocului și plecară spre hotel. Era aceeași Bistrița unde nu fuseseră locuri de dimineață. Fata de la recepție nu dădu nici un semn de recunoaștere ori de mirare. Dar ceva se petrecuse în străfundurile ei, fiindcă le dădu o cameră liniștită și cu fereastra către răsărit. Nevasta cea isteață îi arătă bărbatului ei valiza cea grea, iar ea o luă pe cea mai ușoară. În cameră era ceva mai răcoare decât pe-afară. Apa caldă, evident, nu mergea. Făcură repede câte un duș și desfăcură bucuroși puiul fript, adus de-acasă. Desfăcură apoi cu plăcere așternuturile, unul fără un colț și altul ars cu scrum de țigară și, după nici cinci minute, începură să sforăie ușurel, lăsînd în urmă după amiaza prăfuită de iulie.

*

*   *

Era devreme, în zori. Vântul încă nu începuse să bată, păsările încă nu cântau. În clipa aceea de neclintire de dinaintea răsăritului femeia se trezi și se îmbrăcă în grabă, pe tăcute, cu grijă să nu-și trezească bărbatul. Era hotărâtă să iasă pe plajă ca să vadă răsăritul. Îi plăcea să vadă marea într-o singurătate deplină, să stea pe nisip la linia abia bănuită dintre ape și uscat și să se spovedească sieși ca și când ar fi fost parte a Universului care o născuse și o acceptase.

Se așeză pe nisipul rece și umed și privi departe, în zare, valurile abia bănuite. Un zgomot uniform și profund venea de pe întinderea de ape. Simți cum o pătrunde o liniște fără nume, golind-o de spaime și de griji. Oftă ușurată de câteva ori și închise ochii. Niciodată nu se simțise, ca acum, în fața mării, atât de eliberată de gândurile rele față de ceilalți, de grijile pentru ai ei. Dantela de spumă a valurilor care se spărgeu îi mângâia tălpile împrăștiindu-i în tot trupul un fior plăcut, de răcoare. Simțea cum îi trece oboseala adunată în tot anul acela, ca și în cei de mai dinainte, cum apa și nisipul o vindecă, adunînd în trup puteri despre care nu știuse. Fața îi fu luminată de prima rază de soare. Deschise larg ochii. Iubea clipa aceea când încă putea privi soarele fără teamă. Discul lui roșu, reflectat în atmosfeă ca și în ape, părea un scut uriaș menit să apere aeastă planetă a oamenilor care nu se înțelegeau. Vechile statui din China și Mesopotamia, <u>Gânditorul</u> de la Hamangia și satuile din Insula Paștelui, erau toate ipostaze ale acestei rugăciuni fără nume a omului care cere apărarea Cerului.

De fapt, acum, ea pentru ce se ruga? Acum, în acel miez secetos de vară, una printre multe altele... Ei bine, se ruga la fel ca și atâția și atâția alții, din trecut și de azi:

„Soare uriaș și puternic, Soare etern, fă astfel încât în viețile noastre mereu cenușii să se aprindă, măcar pentru o clipă, flacăra credinței în ceva. Fă astfel încât să ne putem lumina și încălzi toată viața la acestă flacără și amintirea ei s-o lăsăm urmașilor noștri. Soare miraculos, învață-ne cum să aprindem focurile acestei vieți adevărate deasupra cuiburilor noastre pământene, uitate de Dumnezeu și de oameni. Soare viu, trezește în fiii acestei planete durerea și bucuria, pasiunile care curăță și vindecă, puterea care ne face să existăm mereu, asemenea ție, dincolo de clipa trecătorului apus al trupurilor noastre..."

*

* *

Am fost invitată de Milan Vanku la un simpozion organizat de Parlamentul Voivodinei de la Novi Sad. I-am cunoscut, cu prilejul ăsta, pe cei mai mulți dintre notabilii români ai Voivodinei, fiindcă am fost și la Vârșeț și Pancevo: Costa Roșu de la Editura Libertatea, din Pancevo, critic și istoric literar. Am fost și la liceul românesc din Vârșeț, unde elevii români au dat, în cinstea mea, un mic spectacol cu recitări de poezie (din clasicii români, dar și ale lor proprii) și mici recitaluri de vioară (Ciprian Porumbescu, Enescu). Adevărat că profesorul sfințește locul. Toate astea le făcea profesorul de română Ion Berlovan, un om din generația mea, căruia i-am mulțumit pentru toată munca lui de dascăl. M-a rugat, dacă pot, să-i trimit niște portrete (în ramă, ca să le pună pe pereți în școală) ale scriitorilor români, fiindcă nu au deloc și nici posibilitatea de a le face. Aveam așa ceva, portrete gata înrămate, de la expozițiile BPT. Am promis să-i trimit, ceea ce am și făcut aproape imediat după ce m-am întors la București. I le-am trimis chiar pe adresa școlii, iar Lucian Marina, directorul Societății de Limba Română, mai tânăr cu vreo câțiva ani decât noi, mi-a confirmat că le primise. Inclusiv la Societate, ca și la Trustul de Editură și Presă Libertata, am lăsat mai multe cărți românești, date mie de Eugen Simion în acest scop.

În ce privește BPT, am vorbit la Minsterul de Externe, cu Mircea Geoană, să organizăm în holul ministerului o expoziție de 99 de ani a colecției, unde să fie invitați și ambasadorii țărilor din culturile cărora s-au publicat traduceri în colecție. Nu sunt deloc puțini, iar Externele se bucură să aibă parte de un eveniment de prim plan, pentru care nu investește nimic – am înrămat inclusiv ilustrații de copertă, foarte frumoase, mai ales ale lui Done Stan (care lucrează acum și pentru Orion), dar și ale lui Mitică Verdeș, colegul nostru de editură, care a desenat și niște imagini-siglă special pentru acest eveniment. Ministerul doar aduce niște vitrine (le-am spus și de unde, știu locul de la expozițiile de centenar Eminescu și Creangă, de care, de asemenea, m-am ocupat). Dar ministerul, prin Direcția Culturală, s-a ocupat serios

de lista de invitați și printre participanți este anunțat inclusiv președintele Ion Iliescu.

Președintele României a fost în prezidiu și a vorbit la deschidere despre centenarul colecției. Atunci l-am cunoscut ceva mai bine și pe Mircea Geoană, ministrul adjunct și, cel mi probabil, acela care ținuse în mână tot evenimentul. Se învârtea fericit printre cărți. Și tot atunci a venit în trombă, din străinătate, Teodor Meleșcanu, ministrul nostru de Externe, aflînd că președintele țării se află (și vorbește) din sediul ministerului lui. Mă tot întreba obsesiv : „dar cine, cine s-a ocupat de toate astea ?!”

1994

La sfârșitul acestui an este aniversarea de un sfert de secol a Editurii Minerva (înființată în decembrie 1969), iar în 1995 este centenarul colecției Biblioteca Pentru Toți. Târgul de carte Gaudeamnus, care s-a deschis în vară la Galeria ¾ de la Teatrul Național, a avut acest dublu eveniment în programul special. A venit Ludovic Spiess însuși, ministru al Culturii. Au fost numeroși oaspeți din străinătate, mai ales francezi, dar și mulți britanici, iar colega noastră de la BPT, Angela Cismaș, anglistă, a tradus tot ceea ce s-a vorbit legat de acest eveniment al Minervei. Am văzut inclusiv figuri politice în asistență, de la mai multe partide, fiindcă edițiile Minervei transcend (încă, dar pentru cât timp?) bătăliile politice, ca și oameni de la Radio și de la Televiziune. Nu i-am văzut pe Șora, Liiceanu, Pleșu, pe nimeni de la revistele de cultură (vreau să zic „Viața românească”, „România literară”, „Luceafărul”, „22”)…

M-am apucat să lucrez la *Catalogul* pe 100 de ani al colecției. Mă duc destul de des la Biblioteca Academiei, unde m-au lăsat să caut singură, în mod direct, într-un pod prăfuit (ce prăfuit!), din fericire cu ferestre deasupra, scoțînd din rafturi BPT-urile așezate cronologic, cu începere din 1895, pe trei rânduri și notînd titlu cu titlu. Biblioteca Academiei are drept de depozit de la înființare, adică de dinainte de a fi existat Biblioteca pentru Toți. Logic ar fi ca aici să existe absolut toate numerele. Ba chiar sper să se fi făcut și cernerea necesară, fiindcă au mai existat BPT-uri pirat, care nu țineau de colecție, ci doar de dorința unora de a face bani folosind numele ei. Aș vrea să fie inventariate absolut toate seriile colecției, cu autor, titlu, traducător, editor, tipograf, reeditări. Le-aș așeza în ordine cronologică, iar la sfârșitul catalogului aș pune un *Indice de nume* (de autori și de traducători), menționând deci reeditările cu numărul la care au apărut, deoarece colecția a avut, zeci de ani, un număr dat pentru fiecare titlu apărut, de la 1 la cât o să găsesc. Au existat și perioade fără număr, doar că literatura română se tipărea cu o copertă roșie, iar literatura universală cu o copertă bleu. Asta la începuturile socialismului. Am de gând să fac un eveniment la 99 de ani și un spectacol la Teatrul Național la centenar, să dau o diplomă și o medalie jubiliară celor mai constanți colaboratori ai colecției. Aș face asta pentru că, la aniversarea Editurii Minerva, Zigu Ornea a pus să fie editată o broșurică de o coală editorială cu două prefețe: una a lui, semnată și una nesemnată. În cea semnată, Z. Ornea îl menționează pe Aurel Martin ca director fondator, apoi scrie:

Anii au trecut lăsîndu-ne amintiri și povețe. S-a dus, aici, la Minerva, o bătălie sistematică cu organismele cenzurii (și nu numai!) pentru publicarea clasicilor în ediții critice cu textul integral și a unor studii exegetice de ținută. De pe urma acestei bătălii n-a rămas, din fericire, numai fumul amintirii, ci cărți, ediții, colecții de

documente literare, un întreg tezaur de valori cu care nu numai noi, ci întreaga cultură românească are a se mândri.

În prefața nesemnată stă scris:

Rugăm societățile comerciale de difuzare a cărții din București și din județele țării, cu care am realizat până acum o colaborare frumoasă și, sperăm, reciproc avantajoasă, precum și pe difuzorii particulari care au înțeles necesitatea de a oferi cititorilor și literatură de bună calitate să chibzuiască asupra comenzilor pe care ni le vor comunica cu grija ca, totuși, lucrările reprezentative pentru cultura românească să ajungă, fie și într-un număr redus de exemplare, în fiecare județ al țării. Ne vom strădui, și cu ajutorul unor binevenite subvenții din partea Ministerului Culturii (îndeosebi „comenzi de stat”) precum și al Fundației Söros pentru o Societate Deschisă să oferim cărțile noastre la prețul cel mai scăzut cu putință, astfel încât ele să fie accesibile și atât de numeroșilor cititori cu venituri mai mult decât modeste.

După ton, cred că prefața nesemnată e a lui Tiberiu Avramescu, cel care-l prețuiește atât de mult pe Mihai Șora, dar și cel care a funcționat ca șef al BPT din 1964 până în 1989, devenind apoi, după 1989, redactorul șef al editurii în locul lui Teodor Vârgolici (care a fost alungat, deoarece fusese coleg de școală și amic cu Ion Dodu Bălan, ultimul ministru al Culturii din socialism și ultimul rector socialist al Universității București. Alungat și el, evident.)

august – septembrie

La sfârșitul lunii august, pe 27, pe când soțul meu pleca la Glasgow la o conferință de control în aplicații, eu m-am dus la Salonic, la Congresul de Studii Sud-Est Europene (al VII-lea). Se desfășura chiar în sediul Universității Aristoteles, cea mai mare din Grecia, care era nefolosită peste vară. Din București am luat o cursă turistică, de autobuz, care pleca seara și urma să ajungă pe la două - trei noaptea în Salonic. Mi se părea bine, fiindcă ziua era extrem de cald, cu orice ai fi călătorit, mai ales că mergeam spre sud. Salonicul e port la Marea Egee, în nordul ei. E capitala regiunii Macedonia și Trakia, al doilea oraș ca mărime al Greciei, după Atena. Stema este capul lui Cassander, considerat fondatorul, regele Macedoniei.

La origini, macedonenii n-au fost greci. Provin din triburile chaonienilor, molossienilor și thesproților, localizați la granița cu ilirii și amestecați cu dardanii (traci). În Imperiul Bizantin macedonenii au avut limbă și scriere proprie, diferită de greacă, până în veacul al VII-lea dH. În vremurile moderne (otomane) au dat migrație inclusiv spre România. Familia Caragiale provenea dintr-o localitate numită Caragiali, din Macedonia. De altfel, în onomastica română, numele care încep cu prefixul cara- sunt macedonene: Cara-giale, Cara-mitru, Cara-ion. Cara- însemna muntean, de la munte. Este pronunția adoptată în Balcani pentru kera (muntos în limba dravidienilor, în tamilă), probabil cel mai vechi și rezistent toponim din câte sunt pe lume : Ker-ala (în India), Ker-kinites (lac, în Trakia), Ker-ci (strîmtoare), Ker-

aunieni (munții din Albania, fosta Iliria), Ker-luan, Ker-lescan, Ker-mario (localitățile unde se află siturile arheologice paleolitice din sudul Franței), Ker-nwell (până în veacul al XVII-lea, azi Cornwall, în Marea Britanie, ca și numele englez Kerry) etc. În acest context mi se părea oarecum ciudat să derive numele și fondarea Salonicului de la numele surorii lui Alexandru Macedon, Thessaloniki. Adevărul adevărat este că Salonic, ca și Salona de pe Coasta Dalmată, ca și Salonta de la noi sunt margini de areal toponimic și se referă la sărătură, teren sărat, dar și la o arie lingvistică cvasi-unitară cândva. Mi-a povestit cineva de la noi că s-a dus în Grecia cu mașina proprie, cu soția și, lângă Salonic, au oprit la o fântână să ia apă. Acolo se aflau niște ciobani cu oile aduse să lingă sare și apoi să se adape. Sarea făcea pete albe pe câmp, de jur împrejur. Iar ciobanul l-a întrebat pe român: “da’ muliarea unde-ți e?” Adică nevasta, muierea – asta sună ca în latină, nu în greacă. Ciobanul era valah, român macedonean. De altfel, la Salonic a fost unul din capetele drumului de traversare a Balcanilor dintre Salonic și Salona, numit de latini Via Egnatia, terminal al marelui Drum al Mătăsii. Mai curând deci Thessaloniki a fost numită după loc (sărătură) și nu locul după ea. Și azi onomastica fucționează tot așa: zicem Mureșanu, adică de pe Mureș.

Îmi spuseseră Virgil Cândea și Răzvan Theodorescu să vin la acest congres. Cândea devenise vicepreședinte al Academiei Române, dincolo de toate mizeriile care i se făcuseră, legate de faptul că, ani de zile, condusese Asociația Culturală România și se ocupase de românii din diaspora. Înțelegeam toți că era vorba despre dorința – în principal a NATO – de a prelua controlul zonei, ca și asupra diasporei, o mare masă de manevră. Peste tot, unde te uitai, vedeai o bătălie legată de control. Iar controlul era legat de bani, de preluarea unor bunuri.

Voiam să prezint o comunicare despre rolul Porților de Fier continentale (a Dunării, dar și aceea din Caucaz) în întâmplările istorice legate de Mediterana de Est. Urmam astfel o cale pe care o proiectase Dimitrie Cantemir, care a avut în vedere un mod de a stăvili expansiunea otomană spre apusul Europei, dar și o cale folosită ulterior, de alte puteri europene (mă gândeam la Commonwealth), pentru a controla această arie formatoare de civilizații. Am trecut prin Bulgaria, care este aproape în întregime muntoasă. Nu-mi amintesc de vreun incident la granița dintre Bulgaria și Grecia, fiindcă acolo sunt macedoneni de ambele părți ale graniței. Dar de ajuns, am ajuns în Salonic pe la două și jumătate noaptea. Cursa mergea mai departe, la Atena, așa că eu am fost debarcată, călătoare singuratică, într-o stație de autobuz, cu valiza la picior. Simțeam destul de multă animație prin oraș, voci și muzică. Trebuie că erau ca nimic 30^0. Am luat valiza în mână și am mers cu ea în linie dreaptă, privind în sus după vreo firmă de hotel. După doar vreo câteva sute de metri am dat de hotelul Astoria, elegant - după cum mi se părea - dar aveam finanțare de la AISEE pentru participarea la Congres, așa că am intrat. Era de patru stele, am primit imediat o cameră la etajul al treilea, cu barul plin și cu televizor, cu aer condiționat și un balcon uriaș. M-am repezit să fac un duș, apoi m-am culcat.

A doua zi deschiderea festivă era la 9 dimineața, însoțită și de o gustare de bun venit. Iar Vladi, după cum stabilisem încă de la București, urma să ajungă la prânz, cu avionul de la Londra și să vină la Universitate, la intrarea principală, fiindcă era singurul loc fix pe care-l știam amândoi de la București. Oricine știe, la Salonic, unde e Universitatea Aristoteles, cea mai mare din Grecia. Mie mi se pare semnificativ că i s-a spus Aristoteles. E vorba de filosoful născut la Stagira, în Peninsula Chalcidică, nu departe de Athosul de azi, adică pe pământul Trakiei. Statuia lui Aristotel veghează și Universitatea. Lucrările Congresului se vor desfășura la cele două etaje ale Secției de istorie și arheologie a Facultății de Filosofie. Aici s-a păstrat ceva din sensul antic al conceptului de filosofie, aceea care îngloba masa principală a cunoștințelor omenești despre lume, inclusiv istoria. De altfel, așa a făcut și Aristotel. Trec de cele patru coloane ale intrării (ca la cele mai vechi temple), înăuntru ne întâmpină un șir de fete simpatice, de la înregistrare, care ne dau și materialele (rezumatele comunicărilor, trimise de fiecare cu mult înainte, sălile unde aveau să se susțină ele și la ce secții, șefii de secții pentru fiecare zi. Din fericire, eu va s-o susțin pe a mea chiar azi după amiază, la secția a IV-a.

Deschiderea festivă are loc într-un amfiteatru uriaș. Mă așez mai la un capăt de rând și constat că e atât de multă lume, încât nu văd nici un cunoscut, deși ar trebui să fie. În prezidiu, chiar în centru, e Virgil Cândea. Din partea gazdelor ne urează bun venit vicepreședintele Comitetului Elen, profesorul Andriotikos, care predă chiar aici, la Universitatea Aristoteles. Ne spune că e onorat de faptul că acest congres se va desfășura sub egida Salonicului, acela unde s-a și hotărât, în 1966, deschiderea seriilor de congrese repetate din patru în patru ani, în capitalele țărilor din această arie – pe care o numește post-bizantină. Ne urează tuturor succes, apoi îi dă cuvântul lui Virgil Cândea, care anunță secțiile congresului și conducătorii fiecărei secții. Constat că din Turcia a venit celebrul Halil Inalcik, care a scris, practic, despre toată aria pre- și post-bizantină din țara unde s-a aflat Bizanțul. E cunoscut sub porecla "un Iorga al Turciei". A venit cineva și de la Moscova, chiar de la Institutul de Balcanistică al Academiei de Științe, unde m-am dus și eu în 1988. Din Bulgaria au venit profesorii Georgiev (care trebuie că e de-o vârstă cu secolul!) și Nikolai Todorov, cu aceeași figură ascuțită pe care mi-o amintesc de la congresul de la Sofia. Constat – dar nu mă mir prea tare – că șeful delegației albaneze se numește Popa. În fine, creștinii din Liban au trimis și ei o delegație, Virgil Cândea mai ales are relații bune cu ei, a și scris despre icoanele melkite și le-a trimis lucrări creștinești, traduse și apărute la noi, special pentru ei. Congresul are secții dedicate artei bizantine, istoriei bizantine (aici intră și comunicarea mea), lingvisticii comparate, influențelor bizantine care merg până în veaul al XIX-lea. Diseară va fi un concert oferit de Comitetul Elen.

Mica recepție de bun venit e în holul Secției de arheologie și istorie, unde se află o copie a statuii antice a lui lui Poseidon (secolul al V-lea îH), una a zeiței Atena, mai

multe vase antice, cu pictură roșie pe fond negru și o reproducere color a statuii arcașului troian, originalul este expus la Aphaia (trac, fiindcă poartă căciulă frigiană, bundiță cu motive rombice pe margini și lei mici, roșii și negri cusuți pe ea, cămașă pe dinafară și ițari, de asemenea cu motive rombice, de diverse culori. De altfel, templul dedicat zeiței Aphaia e unic în peisajul grecesc antic. Se află pe insula Aegina (Capra) și era o întruchipare combinată a atributelor zeițelor Artemis (sora lui Apollo, născută în Asia Mică, adică printre traci) și Atena (care a dat numele cetății pelasgice, de dinainte de venirea grecilor în Mediterana de Est). Mă apropii de o grecoaică, impresia mea este că lucrează chiar acolo, la secția de istorie și îi spun ce cred. Cască ochii, mă întreabă de unde sunt, apoi se gândește câteva clipe și îmi spune că mi-ar arăta ceva. Mă duce într-un cabinet, pesemne de stampe sau de hărți, după ceea ce văd și scoate de undeva, de pe un raft plin cu exponate, ceva ce pare să fie o hartă trasată de mână. E un plan de săpături arheologice. Imi arată cu mândrie cercetarea, care nu e doar a ei, ci a unei echipe numeroase. Ceea ce văd, fiindcă nu știu greacă și totul e scris în greacă, zice ea, este Acropolele Atenei așa cum exista el înainte de venirea grecilor. L-au numit Pelargikon, fiindcă era pelasgic. Avea un zid de incintă, după model mycenian. S-au găsit scări intacte, fundația unui palat, baza unor coloane myceniene, ca și ceva din vechile Propilee. Locul nu se vizitează, încă se fac săpături, dar aproape sigur acolo s-au întâlnit fenicienii și pelasgii. Neamul tracic de atunci – dacă privim statuile celor doi curetes (tot reproduceri, de la intrarea în Secția de arheologie și istorie) – avea și componenta myceniană. Ochii puțin oblici îmi evocă foarte bine statuile funerare ale etruscilor, care au migrat de pe aici, din insula Lemnos, aflată destul de aproape.

Privesc uimită Pelargikonul și o întreb cum o cheamă. Vacaropoulos, zice. Îmi sună ca Văcaru de pe la noi. Ești valahă ? Da. Ne-am strâns mâna. Dincolo de orice, aveam ceva comun venit din trecutul îndepărtat: identitatea. Mai ales că originile mamei erau la Souli, în Epir, printre iliro-dardani, ai ei fugiseră de otomani, iar pe primele cruci din România ale familiei, de la 1718, aflate în satul pe care chiar ei îl făcuseră în Câmpia Română, inscripțiile au fost scrise în greacă. Nu ne mai întrebăm nimic una pe alta, ne întoarcem să mâncăm bougatsa (plăcintă din foetaj cu brânză) și să ciocnim câte un pahar cu șampanie. Cafeaua grecească nu e bună, e la ibric, imposibil să nu înghiți ceva zaț. Mă despart de arheoloagă și mă duc să văd sala unde o să țin comunicarea după amiază. Holul dreptunghiular e destul de întunecos, clădirea universității este relativ nouă, sălile sunt mici, probabil de seminar, au catedre înalte, puse pe un postament, ca la noi în școlile medii. Îl văd pe Răzvan Theodorescu agitîndu-se de la o sală la alta, cu o listă în mână. Mă strecor către ieșire și îmi fac socoteala că mai am vreme, până spre ora unu, când va să mă văd aici, pe trepte, cu soțul meu, să fac o plimbare de voie prin oraș.

Am totuși o țintă în acest drum prin oraș, de aproape două ore: să văd Arcul de Triumf al lui Galerius, împărat roman născut în Dacia Ripensis (pe locul Voivodinei

de azi), mare prigonitor al creștinilor, unul din cei patru împărați romani care au condus după formula tetrarhiei, fiecare luînd în jurisdicție un sfert din Imperiu. Atunci, la începutul veacului al IV-lea en, pe când Sassanizii (perșii) atacau dinspre răsărit Imperiul, s-a format la Roma o conducere colectivă a patru împărați traci – Diocletian (Diokles), născut la Dioklea (numită apoi Salona, pe Coasta Dalmată), Maximin Daia, născut la Sirmium (de altfel moneda lui, aureus, se și numea, ca la daci, Koson Maximini Daia), ca și Constantius Chlorus (apoi fiul lui, Constantin cel Mare, care i-a fost Caesar lui Maximin Daia, atunci pe post de Augustus) și Maxentius, ginerele lui Galerius. Caesar și Augustus au fost la romani titluri, nu nume proprii. Ele veneau în continuarea antichității grecești, unde perechea ca formulă de conducere era formată din doi frați (Castor și Pollux). Capitala părții de sud-est a imperiului, Salonicul, a avut parte de atenția deosebită a lui Galerius, care a trebuit să gestioneze și Iudeea de după moartea lui Irod împărat. În formula tetrarhiei, drept Caesar a intrat și Constantius Chlorus, tatăl lui Constantin cel Mare, apoi Constantin cel Mare însuși, căruia tetrarhii i-au și lăsat Imperiul, plecînd prin demisie, ceea ce nu se mai întâmplase niciodată. A fost surprinzător că toți patru conduseseră ca monarhi absoluți, iar Galerius a condus chiar și fără Senat, după ce – zice Plinius cel Bătrân – le-a spus senatorilor că imperiul ar trebui numit dacic, iar nu latin sau roman, fiindcă și conducătorii și populația aveau asemenea origini. Ei, în ce privește prigonirea creștinilor de către Galerius, acela a fost un demers de întoarcere la numeroșii zei antici, care țineau, credea împăratul, lumea în echilibru mai bine decât raportarea la un singur zeu. A ucis pretutindeni numeroși creștini și a făcut astfel din ei martiri și sfinți. Constantin cel Mare, devent împărat după el, n-a mai putut proceda altfel decât în consecință, admițînd monoteismul cel nou și dînd astfel cale liberă creștinismului. Aici, la Salonic, se află bustul din porfir al lui Galerius, după cum la Veneția, în bazilica San Marc, se află un grup statuar tot din porfir al celor patru împărați ai Tetrarhiei (înfățișați precum cei patru evangheliști) – vremea de cumpănă a romanității, care a fost chiar începutul sfârșitului ei.

Arcul lui Galerius din Salonic păstrează cam jumătate din basoreliefurile inițiale, inclusiv un portret în medalion al lui Galerius, care e tuns perie (și nu după moda romană), are mustăți și barbă, un maxilar extrem de puternic, împins în față. Văd, printre figurile care se agitau în acea lume a trecutului, mai multe căciuli frigiene... În drumul de întoarcere spre universitate dau de o stradă îngustă, animată, deși e foarte cald, fiind ziua la prânz. E plină de măsuțe aflate în plină stradă (nu există trotuare), doar cu niște cărări înguste printre ele. Nici nu poți să știi dacă te-ai așezat la terasa dommnului Vasilikis sau a lui Papadopoulos... E multă lume, dar sunt și locuri libere. Îmi propun să-l aduc aici diseară pe soțul meu, după ce-mi țin comunicarea.

Din fericire, nu are mult bagaj, la Glasgow a stat doar patru zile, tot la o conferință. Reușim să ne întâlnim, el se descurcă mai bine ca mine cu traversarea orașelor necunoscute. Și-a pus pantaloni scurți și un tricou. Îmi spune ce-a pățit cu

sandalele lui, din piele adevărată, luate anul trecut de la București. În vreme ce, la Moscova, anul trecut, i-au spus că astea sunt niște sandale occidentale, acum, la Glasgow, i-au spus că l-au recunoscut după sandale că vine din Est.

Mă întorc și caut sala unde trebuie să prezint comunicarea. Deși nu m-aș fi așteptat, a venit s-o asculte Răzvan Theodorescu.

Dau mai jos textul comunicării. Ea a fost în franceză, dar o traduc aici:

Politica echilibrului de forţe raportată la Porţile de Fier continentale

Pentru Dimitrie Cantemir politica n-a fost un hobby, ci calea reală, ultimă, pe care considera că se pot rezolva problemele ţării sale. Ideile mari ale istoriografiei lui, preluate de Şcoala Ardeleană şi, peste timp, de noi înşine, sunt:

- *Originea latină a neamului românesc;*
- *Unitatea lingvistică şi culturală a vechii Dacii;*
- *Rolul strategic al teritoriilor româneşti din punct de vedere geopolitic*
- *Rezolvarea problemei româneşti numai în context global, prin favorizarea, de către românii înşişi, a echilibrului european.*

Toate aceste aserţiuni ale întemeietorului istoriografiei ştiinţifice româneşti au rămas valabile până astăzi. Merită de aceea să aruncăm o scurtă privire asupra temeiurilor sale, spre a le compara cu propriile noastre temeiuri referitoare la locul şi rolul unui neam în lumea în care trăim.

Teoria politică a lui Cantemir se află expusă într-o lucrare filosofică, scrisă în jurul anului 1700, intitulată Monachiarum Phisica Examinatio (Examinarea fizică a monarhiilor). Las deoparte felul cum autorul lucrării, pe atunci încă tânăr, rămâne dator conceptelor filosofice ale vremii, în principal prin compararea unei monarhii cu un trup omenesc, care se naşte, creşte, îmbătrâneşte şi dispare. Dincolo de aceste „instrumente de expunere” mai mult decât „instrumente de lucru” se află intuiţia majoră a mişcării, a direcţiei pe care o luase politica europeană a începutului de veac 18. Cantemir consideră, pe baza cercetărilor proprii, care au inclus vechile civilizaţii, de la cea chaldeeană la cea persană, arabă şi turcică, faptul că monarhiile, mai exact marile centre de putere planetare, se deplasează în timp dinspre est spre vest şi dinspre sud spre nord. El citează marile năvăliri, pe grecii antici urmaţi de romani, pe romani urmaţi de Sfântul Imperiu Germanic şi de Suedia lui Carol al XII-lea, contemporanul său. În virtutea acestei premise, pe care o consideră exactă, Cantemir scrie Incrementa Atque Decrementa Aulae Othomanicae (Despre Creşterea şi Descreşterea Curţii Otomane), lucrare menită să atragă atenţia lumii europene asupra acestei „excrescenţe monstruoase” pe care-o reprezintă o putere sudică şi răsăriteană, urmare directă a marilor migraţii, în contextul dezvoltării Europei contemporane. El susţine că a venit vremea ca Europa să se pună în acord

cu evoluţia firească a lumii şi cu cerinţele momentului şi să înlăture această putere revolută. Istoria Imperiului Otoman chiar oferă soluţii practice în acest sens, iar Harta Constantinopolului este una strategică, indicând pulberăriile din Cornul de Aur, curenţii marini de pe Bosfor, locurile unde sultanul petrecea alături de haremul său însoţit fiind doar de 50 de eunuci. Mai mult, versiunea rusă a acestei hărţi, gravată de A. P. Zubov, şi ale cărei plăci se află la Ermitaj, cuprinde un desen în plus, acela al tipurilor de nave de luptă otomane, în condiţiile în care, chiar atunci, Petru cel Mare, după ce-şi asigurase graniţa spre Marea Baltică, dădea asaltul spre sud, la Caspica, adică la frontiera cu otomanii, constituindu-şi flota de pe mările interioare, după planuri şi informaţii care i-au venit – documentele Cabinetului său aflate la Petersburg, la Biblioteca Saltâkov Scedrin, o atestă – pe canalul a opt limbi europene. Dacă ţinta istoriografiei cantemiriene – mai mult, ţinta demersului cantemirian în întregul său, opţiunea vieţii lui – a fost una strategică, atunci nu este lipsit de importanţă să înţelegem căror imperative răspunde ea. După marile descoperiri geografice, după afirmarea flotei spaniole, britanice şi olandeze pe oceanul planetar, după definirea conturului viitoarelor colonii europene în Africa şi Americi, după arondarea strâmtorilor strategice, după stabilirea rutelor de apă care legau Extremul Orient de Occident, făcând să cadă în desuetudine marile drumuri de uscat dintre Indii şi Britania, puterile europene – mai cu deosebire Franţa – se vedeau puse în situaţia de a contrabalansa aceste avansuri care-i puneau în primejdie supremaţia, mai ales că nu excela ca putere navală. Astfel a fost inaugurată în Europa politica echilibrului de forţe şi Franţa, pe de o parte, a încercat să câştige pe căi culturale ceea ce pierdea pe căi strategice, iar pe de alta, a înclinat balanţa către otomani, încă putere navală, aliindu-se cu ei nu o dată, în defavoarea unor parteneri europeni. Prieten cu ambasadorul Franţei la Constantinopol, discutând despre originile latine ale ambelor popoare, despre rădăcina lor culturală comună – de altfel Cantemir a şi scris despre istoria trunchiurilor lingvistice şi a alcătuit dicţionare – el nu putea totuşi ignora faptul că era ostatic la otomani, iar ţara lui se afla în primejdie să dispară de pa harta lumii, deoarece unul din principiile fundamentale ale Coranului, afirmat chiar de Cantemir în Книга систима или мухаммеданского релгии (Sistemul sau religia mohamedană) este acela că avansul religiei musulmane se face odată cu şi prin cucerirea pământului necredincioşilor. Iar avansul Islamului era, în fond, un răspuns la marele sentiment de încercuire planetară pe care-l traversa această religie, pusă în situaţia de a ceda mereu mai mult din prerogativele sale teritoriale prin cucerirea Africii, a strâmtorilor Extremului Orient de către creştini, care dominau de asemenea şi nordul. Blocajul sudic, mai recent, nu făcea decât să împingă spre nord zona de conflict.

Prin urmare, în faţa lui Cantemir, aspirant la tronul Moldovei, ca şi aspirant la unirea Moldovei cu Ţara Românească prin asigurarea domniei de către el şi fratele său, Antioh, în cele două ţări române, în faţa lui deci, se aflau de rezolvat,

deopotrivă, o chestiune religioasă şi una politică, împletite una cu cealaltă. Asta pe de o parte. Pe de alta, problemele zonale trebuiau tratate la nivel macro-sistemic, adică Moldova trebuia „inserată” în problematica europeană pentru ca ajutorul scontat contra otomanilor să vină şi să fie eficient. După 22 de ani petrecuţi pe arena politicii otomane, la Constantinopol, după accesul la Ambasadele Olandei, Marii Britanii şi Franţei din această capitală imperială, Cantemir se afla în situaţia de a intui starea reală a raportului de forţe dintre aceste ţări şi Imperiul Otoman şi măsura în care, angajate în alte puncte fierbinţi ale planetei, acestea erau interesate de zona balcanică în întregul ei şi de ţările române mai cu deosebire.

Soluţia pentru care a optat atunci – Imperiul Rus – n-a fost una de conjunctură. Petru cel Mare avea interese în nord, ca şi în sudul continentului european, ţinuse piept lui Carol al XII-lea, otomanilor, îşi constituia administraţia, flota, armata de uscat şi, în general vorbind, abia scotea deasupra apelor planetare vârful unui aisberg uriaş, de deasupra căruia putea privi lateral, chiar dacă nu complet detaşat, conflictele dintre forţele vest-europene, ca şi dintre creştinismul occidental şi Islam. Cantemir, care considera Rusia noul Bizanț, iar pe Petru I un Caesar (țar), Augustus fiind încă dispărutul împărat al Bizanțului, ştia prea bine despre bătăliile lui Iancu de Hunedoara şi Ştefan cel Mare, despre impunerea lui Vlad Ţepeş la domnia Ţării Româneşti în urma unei înţelegeri exprese dintre Transilvania şi Moldova, îi erau cunoscute fortificaţiile dunărene de tip Vauban pe care le lăsase Eugeniu de Savoia, participase el însuşi, ca supus otoman, la bătălia de la Zenta, care anunţa asaltul asupra Vienei, după ce căzuseră de mult Nicopole şi Belgradul, adică cetăţile care apărau Porţile de Fier ale Dunării, marele punct de control al Europei spre nord, până la Baltica, precum şi spre sud, până la Mediterana. <u>Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor</u>, care a avut anterior două versiuni în latină, pierdute în naufragiul de pe Marea Caspică, atestă faptul că analizase atent căile folosite prin timp de români şi că se gândise el însuşi la soluţii viabile pentru începutul de veac 18.

Soluţiile lui Cantemir merg însă cu mult mai în profunzimea politicii europene a momentului. Nu doar opţiunea pentru Rusia – în care el vedea o întruchipare contemporană a ceea ce fusese Imperiul Bizantin – de altfel, în <u>Panegiricul</u> (în greacă) pe care fiul său Şerban i-l citeşte, la vârsta de şapte ani, ţarului, cu prilejul aniversării, acesta şi este numit, după protocolul roman preluat din Orient, „Imperatoribus Imperator”, „Cezar al Cezarilor”. Prin urmare, Cantemir – cel care-i scrisese textul fiului său, Şerban – avea în minte capacitatea monarhiei ruseşti de a oferi lumii o sinteză viabilă între Orient şi Occident, aşa cum fusese consfinţită de graniţele fostului Imperiu Roman de Răsărit. In calitate de senator şi consilier personal al ţarului pentru probleme orientale şi sudice, Cantemir a fost sfătuitorul direct al acestuia în privinţa declanşării conflictului caspic din 1722. Nu spun că Rusia a lucrat după ideile lui Cantemir. Ea avea de mult probleme de păstrare a controlului

continental la marea Poartă de Fier a Asiei, din Munţii Caucaz. Populaţii numeroase, musulmane, dar şi „cisite” (cecenii sunt cisiţi, după Cantemir – niște “negri galbeni“, cum le spune Cantemir, azi am spune că au origini berbere), luptau pentru păstrarea controlului singurei căi directe de trecere dinspre Asia spre Europa. Pe acolo trecuseră, spre Asia Mică, popoarele migatoare, fiind mezii şi parţii, ătarii și turcii, se formaseră indo-europenii, iar cisiţii colonizaseră spaţiul – odinioară sumerian şi hittit – rezistînd pe teritoriul pe care noi îl numim până astăzi Cis-iordania. În plus, ambiţiile imperiale ale Rusiei în faţa restului Europei, se concretizau printr-o mare vocaţie constructivă, şi ea parte a Renaşterii Nordului, influenţat de Sud. Cartografierea întregii ţări nu era decât unul din semnele acestui proces, iar faptul că toate hărţile caspice ale lui Cantemir au fost imediat preluate şi înglobate în hărţile provinciilor ruseşti, atestă ce paşi repezi făcea Rusia spre a câştiga un ascendent asupra lumii europene. De altfel, importanţa punctului de vedere cantemirian în politica rusească este până astăzi recunoscută de Rusia, din moment ce, dintre toate textele cantemiriene, aflate de-a lungul veacurilor sub incidenţa unui secret mai mare sau mai mic, mutate din arhive sau împreună cu arhivele după diverse războaie şi revoluţii, singurele care au încă un regim secret sunt textele lui Cantemir care conţin activitatea lui de senator şi consilier imperial. Acestea erau deţinute, în 1988, de Arhivele Flotei Baltice (la fondarea căreia Cantemir însuși a fost parte) şi nimeni nu ştiu să le fi cercetat vreodată.

Dar alte surse ale scrierilor cantemiriene compensează această lipsă şi putem intui importanţa pe care o acorda el Porţilor de Fier continentale în păstrarea echilibrului european. În Arhivele lui Petru cel Mare se află Collectanea Orientalia, ansamblu de texte şi hărţi cantemiriene care cuprind activitatea lui în zona Derbent, la Marea Caspică, prilejuită de campania rusă din 1722- 1723, pentru arondarea Porţii de Fier a Asiei. Dincolo de faptul că făcuse, cu mâna lui, o tipografie mobilă cu caractere persane, pentru a tipări materiale propagandistice destinate inamicului – între noi fie spus conţinutul nici unia dintre manifeste n-a fost publicat, deşi Emil Lozovan, care a descoperit la Oxford caracterele acestei tipografii, mi-a scris că a descoperit şi texte tipărite cu ele – a cartografiat apoi toată zona în sistem Mercator, făcând măsurători cu pasul şi cu instrumente optice, indicând zonele cu iarbă nouă toamna, anotimpul când începuse campania lui Petru cel Mare, ca şi vadurile de pe cursul râurilor pe unde se putea trece călare. Dar a făcut infinit mai mult decât atât. A făcut ceva ce nu era cuprins în nici una din obligaţiile lui de şef al propagandei creştine şi de cunoscător al limbilor orientale. A descoperit, la Poarta de Fier a Asiei, vestigiile zidului ridicat de Alexandru Macedon spre a se apăra de sciți, a făcut măsurători, a ridicat relevee, a copiat inscripţii, a alcătuit harta acestui zid în raport cu Marea Caspică şi Munţii Caucaz şi a tras concluzii scrise legate de toate aceste descoperiri. Textul a fost publicat o singură dată, în latină, în ediţia dedicată deTocilescu lui Cantemir, 1878-1883, a Societăţii Academice Române şi n-a fost

niciodată tradus. Consideraţiile lui Cantemir în legătură cu aceste vestigii sunt următoarele:

• Ele au fost plasate într-un însemnat punct strategic, pentru a permite deplasarea spre India a lui Macedon, asigurându-i spatele.

• Rezultă că zona nu aparţinuse otomanilor, nici perşilor, ci altor populaţii, pe care Alexandru Macedon le elibera.

• Primele inscripţii sunt făcute în pictograme (mai ales semne solare, ale închinătorilor focului, dar şi pictograma literei a de mai târziu!), apoi în hieroglife, apoi cu alfabet arab, de unde ideea că localnicii sau trecătorii aparţineu unor culturi diferite şi veneau din timpi diferiţi.

• Cele mai numeroase inscripţii şi desene indicau un conflict între şiiţi şi suniţi, pe zid fiind desenată, alături de sabia lui Mahomed, şi sabia cu două vârfuri a lui Ali. Situaţia conflictuală trebuia deci exploatată de creştini.

Concluzia sa este aceea că locul a fost dintotdeauna frecventat şi important, aşa cum şi rămăsese de altfel, fiind definit de Cantemir ca o poartă de control continental. Ce însemna cucerirea ei de către Rusia? Mai întâi un control creştin asupra unuia musulman. Apoi un control ortodox, fiindcă ortodoxia era moştenitoarea directă a Bizanţului, cel pe care-l luaseră Otomanii. Cantemir doreşte, în acest punct, să reînvie vechi tipare mentale ruseşti, ştiut fiind faptul că o expediţie rusă plecase către Bizanţ încă în veacul al IX-lea spre a-l cuceri. Cucerirea Porţii de Fier a Asiei, care i-ar fi asigurat Rusiei controlul continental, i-ar fi asigurat, întocmai ca lui Alexandru Macedon, spatele în viitoarea campanie de recucerire a Bizanţului, pentru care el, iată, alcătuise harta strategică şi scrisese Istoria Imperiului Otoman, a campaniilor şi obiceiurilor armatei otomane, a stării de decădere care şi începuse.

Cât despre Porţile de Fier ale Dunării, ele nu erau mai puţin importante în echilibrul european, fiind avanpostul Mediteranei, principalul teatru de luptă dintre otomani şi creştini.

Marea Mediterană şi celelalte zone menţionate mai sus îl interesează pe istoric ca frontiere ale Imperiului Otoman, dar şi ca puncte strategice importante pentru europenii care trebuiau să le deţină, dacă voiau să izbândească în lupta cu necreştinii. Numeroasele referinţe existente în Istoria Imperiului Otoman cu privire la popoarele mediteraneene, la bătăliile navale din Mediterana ori pentru ea, desfăşurate în Marea de Marmara, fostul lac tracic, referitoare la strâmtori, insule, peninsule ori arhipelaguri, la diverse conflicte teritoriale ori politice sunt continuu puse în relaţie cu istoria românilor.

Astfel, de pildă, luarea Moreii, cucerirea de către otomani a Bosniei şi a Croaţiei, a Egiptului şi Tunisiei, numeroasele bătălii duse spre a păstra Eubeea, Ciprul şi Corfu, dar mai ales Creta – acest pisc micenian devenit o colonie veneţiană care forma, în inima Mediteranei, un adevărat bastion bizantin – au avut un ecou adânc în spaţiul

românesc. Şerban Cantacuzino, cumnatul lui Dimitrie Cantemir însuşi, ar fi ridicat, după spusele istoriografului, o armată de sârbi, croaţi şi români gata să-i înfrunte pe otomani. Pe vremea lui Cantemir Mediterana era, pe harta Europei, o zonă fierbinte din punct de vedere strategic, care se adăuga valorii sale simbolice: după ce unise cele două părţi ale Imperiului Roman, constituia acum o linie de demarcaţie între două latinităţi şi două creştinătăţi: orientală (de limbă greacă) şi occidentală. Numele Mediteranei amintea de leagănul civilizaţiei europene, Grecia antică, precum şi de numele lui Alexandru Macedon şi Darius persanul, cei care atinseseră hotarul Sciţiei, limita vechilor daci romanizaţi mai târziu.

În acest context larg, referinţele lui Dimitrie Cantemir la Marea Neagră, la Dunăre şi la Porţile de Fier ale Carpaţilor sunt susceptibile de o interpretare integratoare. Cantemir menţionează ca importante şi zonele învecinate: Bugeacul, Dobrogea – fosta Scythia Minor – Cetatea Albă, Tulcea, Isaccea, atunci raia, Turnu Severin, aflată chiar la Porţile de Fier, unde împăratul Traian zidise o poartă şi un pod, ba chiar o cetate care s-ar fi numit Pontes, iar Bizanţul ridicase singura sa cetate fluvială pentru a controla, de acolo, Mediterana. Cantemir nu uită să evoce fortificaţia numită Valu' lui Traian, o întăritură de pământ mergând în lungul Dunării şi al ţărmului Mării Negre, paralel cu ele, prin Câmpia Română şi Dobrogea. Prin urmare, linia Dunării de la Porţile de Fier până la Marea Neagră, ca şi Marea Neagră însăşi, fuseseră considerate de romani strategice şi fortificate. Lithosuri – limesuri… Şi, aşa cum fuseseră strategice atunci, la întemeierea popoarelor de pe aceste locuri, erau strategice şi acum, la începutul veacului al XVIII-lea, momentul când începea formarea naţiunilor şi a statelor Europei Națiunilor. Acestea fiind spuse, românii trebuiau consideraţi – fiindcă trecutul era de partea lor – printre cele mai vechi popoare ale Europei din aria întregii romanităţi. Darius şi Alexandru Macedon ajunseseră aici fiindcă zona era strategică pentru apărarea imperiilor lor. O dovediseră ionienii ridicând colonii în lungul coastelor mării. Pe aceste meleaguri trăia deci un popor a cărui civilizaţie Bizanţul nu făcuse decât s-o continue.

În ce priveşte însă Marea Neagră, importanţa ei era dată nu doar de situaţia de frontieră a Imperiului Otoman spre nord, spre Rusia şi spre Europa. Nu întâmplător sultanul Selim al II-lea a început construirea unui canal între Volga şi Don, spre a deplasa flota din Marea Neagră în Marea Caspică, aşa cum făcuse biblica regină Sheba un canal spre a trece din Ţara Canaanului în Etiopia. Pe fondul acestei chestiuni Cantemir a făcut legătura între Poarta de Fier a Asiei şi Porţile de Fier ale Dunării, ambele având un rol însemnat în echilibrul continental. Şi a pus chiar problema unui canal între Dunăre şi Marea Neagră, chestiune care a persistat în mintea românilor veacuri întregi și chiar a fost făcut, iar acum există. Spre a menţine comerţul liber pe Mediterana, deci echilibrul între puterile europene şi Imperiul Otoman, trebuia apărată linia marcată de Marea Neagră, Dunăre şi Porţile de Fier ale Carpaţilor, aşa cum, pentru a apăra Asia, trebuia apărată linia marcată de

Marea Neagră, fluviile Volga şi Don şi Poarta de Fier a Asiei dintre Munţii Caucaz şi Marea Caspică. De fapt, Asia şi Europa erau împreună Eurasia, geologic vorbind, Europa estwe o peninsulă a Asiei, ele aveau deci acelaşi mare interes: păstrarea comerţului de uscat, a marilor drumuri comerciale ameninţate de deschiderea rutelor oceanice. Creştinătatea în întregul ei, orientală, ca şi occidentală, trebuia să se apere în faţa Islamului fortificând toată linia de apărare dintre cele două Porţi de Fier. Acest lucru era imperios cerut de principiul echilibrului de forţe dintre nordul şi sudul continetului, dintre otomani şi restul lumii. Era un moment când românii meritau să strălucească pe harta lumii civilizate, în numele aparteneţei lor originare la lumea Mediteranei de Est, leagăn al lumii romane însăşi (argument cultural), al deţinerii porţii de control continental (argument geopolitic).

Concluzia cea mai la îndemână în ce priveşte poziţia lui Cantemir este aceea că temeiul istoriografiei şi al vieţii sale, miza ei profundă, a fost una politică, chiar dacă n-a avut acces la ea decât pe căile mediate ale cuvântului scris, ori pe cele mai directe ale sfaturilor către cei puternici. Dar un fapt este cert: puterea lui de a fi văzut sensul global al politicii la nivel continental şi planetar – şi subliniez acest lucru – a făcut ca mesajul lui să fi ajuns până la noi. A trăit în epoca distribuirii punctelor de control planetar între marile puteri, şi-a spus cuvântul în legătură cu acest fapt, ne-a lăsat un mesaj clar despre cine suntem şi ce avem de făcut. Şcoala Ardeleană, Mica Unire, Marea Unire au fost coordonate stabilite de Cantemir.

Ce putem spune acum, după trei veacuri, despre acest mesaj? Samuel P. Huntington consideră, în Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale, care pleacă de la fapte a căror dimensiune planetară nu lasă loc de îndoieli, cum ar fi Renaşterea islamică din anii '70 ai veacului XX, că aceasta ar fi doar urmarea necesităţii de a echilibra tendinţele de globalizare prin păstrarea diferenţelor specifice ale ariei islamice. Aş vrea să folosesc această arie doar ca exemplu, deoarece cred că tendinţele sunt, în mod firesc, vizibile în orice arie definibilă prin caracteristici de civilizaţie care pun împreună o colectivitate umană, fie ele laice ori religioase. Esența tuturor problemelor este identitatea. Huntington şi-a construit modelul pe exemplul cel mai pregnant, ca urmare a sesizării unor mari presiuni şi în lumina tendinţei de respingere a lor. Dar aceste presiuni, la rândul lor, mi se pare că nu sunt pur şi simplu provenite din necesitatea de a sincroniza prin modernizare planeta, cum crede Huntington restrângînd chestiunea ciocnirii civilizaţiilor la o dimensiune culturală cu efecte sociale, ci întreg procesul este economic determinat. Globalizarea este un poces de redistribuire planetară a stăpânirii resurselor primare, cu toate consecinţele de rigoare, inclusiv culturale. Oamenii nu fac altfel decât comunităţile de primate mari care luptă pentru resurse. O fac doar cu alte mijloace. Distribuirea zonelor de control planetar, aşa cum se întâmpla acum trei veacuri, pe vremea lui Cantemir, continuă cu distribuirea resurselor planetare. Aici e diferenţa, dar şi apropierea de mesajul istoriografului român de la începutul veacului al XVIII-lea.

Dacă este adevărat că civilizaţiile contemporane avansate au la bază petrolul, tot ce urmează în întâmplările ultimilor ani trebuie căutat în registrul acestor căutări de identificare şi stăpânire a acestei resurse.

Dezacordurile faţă de globalizare ale lumii islamice deţinătoare a marilor resurse de petrol ale planetei se afirmă pe cale culturală, civilizaţională, religioasă, dar sunt dezacorduri de identitate şi de teritoriu. Pentru credinţa islamică, teritoriul şi credinţa sunt una. Imperiul Otoman a avansat în Europa, a observat-o Cantemir însuşi, nu doar prin cucerirea de adepţi, ci prin cucerirea adepţilor cu teritoriu cu tot. Ei au făcut paşalâcuri în zonele de influenţă. Prin urmare, în termenii lui Huntington, Islamul este îndreptăţit să vadă în procesele care au loc tentativa Occidentului de a-l ocupa inclusiv teritorial. Chestiunea faliilor dintre ariile de influenţă este citită diferit de la centrul spre marginea fiecărei arii, ceea ce măreşte riscul de conflict potenţial. Judecarea deci, aşa cum procedează Huntington, a lumii ca având un singur centru – Occidentul – şi mai multe arii marginale – pare să fie eronată ab initio din moment ce – folosesc doar exemplul resurselor de petrol – există alte arii planetare tot atât de importante (chiar pentru centrul numit de Huntington). Deşi suferă de centrism, în privinţa sensului de mişcare a lumii Huntington are dreptate: ne aflăm în faţa unor războaie de falie şi, după detectarea zonelor de conflict, chestiunea este, mai ales pentru cei ce le locuiesc, nu doar detectarea exactă a contextului global în care se află plasaţi, ci şi răspunsul corect ţinând seama de perspectivele de interpretare ale celor cu care intră în conflict. Abia apoi trebuie găsită soluţia corectă. Aşa judecând lucrurile, soluţia islamică, cea mai rapidă şi care virează spre terorism internaţional, nu face decât să blocheze renaşterea începută în anii ’70 şi întreg procesul de modernizare pe căi proprii, păcătuind prin izolare faţă de restul lumii. Pentru că, dacă este adevărată aserţiunea conform căreia identitatea culturală este ceea ce uneşte colectivităţile umane, face din ele naţiuni – şi timpul naţiunilor, care pe vremea lui Cantemir abia începea, iar acum apune, dar încă n-a trecut – atunci tot atât de adevărat este că ele pot exista numai prin interacţiune şi nu prin izolare. Toate problemele cunoscute şi subsumabile ideii de autodeterminare revin în actualitate şi în noul context al procesului de globalizare. Cum şi cât are de spus fiecare, este încă o carte aflată în joc. Politica globalizării însăşi se construieşte, după faza teoretică, din întâmplările şi fiinţa însăşi a celor care-o joacă. Condiţia fiind aceea de participant la joc, nu de opozant ab initio.

Nu greşesc afirmând că noi toți, din jurul Mediteranei de Est, ne aflăm într-o zonă de falie şi, deopotrivă, într-o zonă de control continental: aceea a celor două Porţil de Fier. Conflictele reale şi potenţiale ale acestei zone sunt similare cu acelea ale Porţii de Fier a Asiei, şi ea o poartă de control continental. Situată între Caucaz şi Marea Caspică, adică între Azerbaidjanul şi Cecenia islamice pe de o parte şi Rusia şi Georgia creştine pe de alta, Poarta de Fier a Asiei, care permite controlul Nordului

asupra Sudului (sau invers), nu suportă mai puţin rigorile conflictelor civilizaţionale, economice şi deci politice, decât zona Porţilor de Fier ale Dunării, care şi ele asigură controlul continental, fac din Dunăre, cel mai lung fluviu european, axul continentului, o cale liberă de acces între Atlantic (prin bazinele afluenților Dunării), Marea Neagră şi Marea Baltică, prin sistemul de canale existent. Tot ceea ce urmează este de dedus în acest perimetru al prezentului ariei geo-politice în care trăim. Şi n-ar fi decât o dovadă de înţelegere parţială – aşa cum se întâmplă cu Huntington – a problemei de fond să considerăm că ne aflăm în faţa unui conflict religios ori civilizaţional pur şi simplu. Nici pe departe. Ne aflăm în plin proces de redefinire a ariilor de influenţă, de reconsiderare a marilor falii de control şi de reproiectare a centrelor economice de comandă şi, în consecinţă, de afirmare a civilizaţiilor capabile să controleze şi să impună toate aceste procese. Nu rămâne decât să fim parte a acestui proces, parte activă, după rolul pe care ni-l considera potrivit înaintaşul nostru de acum trei veacuri.

Nu mă refer la nici un fel de alte comentarii și discuții cu privire la comunicare, arheoloaga Vacaropoulos venise și ea, mi-a și pus întrebări, ci doar la cuvintele lui Răzvan Theodorescu, ridicat în picioare și privindu-mă consternat, cu gâtul întins, cuvinte spuse pe românește și rămase pentru mine tot atâta un mister, cât un sunet prelung, ca de gong: «Dar cine ești dumneata, doamna Țarălungă?!» Ceea ce, pentru formula lui de om civilizat și reținut, spunea foarte mult…

M-am întors la hotel pe la șase și jumătate, iar soțul meu încă dormea. Am început să ne pregătim pentru recepția de bun venit, care se dădea la restaurantul hotelului ultra-lux Electra Palace, pe țărm. Imi făceam socoteala că toți participanții sunt ca noi, veniți din Est, fiindcă nu ne adusesem cine știe ce toalete. De altfel, cred că, pentru majoritatea, toaletele de gală nici nu contau. La recepție am văzut foarte numeroase fețe bisericești, nici nu credeam să fie atât de multă lume interesată de istorie. Dar, în fond, Salonicul e punctul de plecare către Athos. Pe străzi văzusem circulând grupuri mari de călugări.

După recepție, ne-am plimbat prin oraș. Era foarte cald, terasele erau pline de lume și muzică, mulți umblau pe străzi, ca și noi, iar magazinele erau deschise mai toate. Am văzut fosta Bancă a Salonicului, Stoa Malakopi, o adevărată turnantă a comerțului răsăritean, între otomani și eurpeni. Acum banca e monument istoric. Am trecut și pe lângă Hagia Sofia, o biserică paleo-creștină, din veacul al IV-lea, care era de formă dreptunghiulară și nu în cruce. În fața bisericii cineva vindea, la o tarabă, ghiduri turistice și albume cu bisericile din Salonic și din împrejurimi. Am luat un album, nu prea mare, dar de foarte bună calitate. Am ajuns apoi înapoi, la strada plină de terase. Ne-am așezat, mi se pare mie, la una din mesele domnului Vasilikis. La greci filoxenia (ospitalitatea) este, ca și la noi, o condiție de viață. Așa că un ospătar cu șorțul până la pământ vine repede cu o tavă pe care se află două boluri cu salată macedoneană și două pahare cu uzi, o băutură tradițională și ea. Eu

comand o vânătă umplută cu un fel de zacuscă și friptură de berbec, iar Vladi ia un platou de pește fript, cu salată și lămâie. Cerem câte o cafea, firește, pe aici noaptea se trăiește mai intens ca ziua, când e prea cald.

Am ajuns înapoi la hotel după miezul nopții, făcînd planuri pentru zilele următoare. Eu aveam să mă mai duc mâine doar la trei comunicări, toate dimineața, după care ne gândisem să plecăm la Kavala, în Trakia, aflată dincolo de Peninsula Chalcidică. Erau autobuze care cirulau regulat. Urma să facem cam trei sferturi de zi dus-întors, cu vizitare cu tot. Credeam că merită.

Înainte de culcare m-am uitat mai atentă la albumul cumpărat. Salonicul e plin-ochi de biserici, multe paleocreștine, construite începînd cu veacul al IV-lea en, în stil romanic (fiindcă teritoriul era al Imperiului Roman), dar din piatră așezată fie după modelul zidurilor antice, fie din cărămidă romană, fără nici un fel de decorații exterioare. Sobrietatea lor e de-a dreptul ascetică, iar grosimea zidurilor invocă fortărețele de apărare. Fiecare trebuie să fi fost făcută în amintirea unei mari bătălii de inițializare și răspândire a creștinismului. Prima care-mi rămâne în minte e o biserică dedicată Înălțării la Cer, cvasi-identică bisericilor din Etiopia sau Egipt, ale creștinismului copt (de dinainte de schismă), fiindcă se află sub nivelul solului, are un zid gros de incintă, nu are fereste, ci doar niște găuri rotunde și mici înșirate în dreptul lor, un fel de mucharabia, iar deasupra se află o cruce înscrisă în sferă, nu în plan. Besarion, eremitul din Etipia, a trăit în veacul al V-lea. Fără să vreau, îmi amintesc de lucrarea lui Flavius Josephus de comparație a mitologiilor popoarelor Mediteranei de Est, așa cum arătau la vremea lui. În interiorul bisericii, în centrul turlei, stă Pantocratorul, cu mâna așezată în semn de binecuvântare, precum mâna zeului Sabazios, al tracilor, iar de jur împrejur sunt opt ferestre cu genul de mucharabia (din găuri mici) descris mai sus. Cifra opt e o însușire și o continuare a ideii Soarelui cu opt raze folosit de Alexandru Macedon ca simbol al imperiului său, care se întinsese până la granița Indiei. Și astăzi aici, la Salonic, se află Ministerul Macedoniei de Est și Trakiei, regiuni care formează, în Grecia de acum, o singură unitate administrativă. La fel de solidă este și Hagia Sofia, de formă dreptunghiulară (ca un templu antic) și alături cu o clopotniță nu prea înaltă, de formă hexagonală, precum turlele bisericilor armenești (armenii au fost stat creștin din 310 dH). În interior Sfânta Sofia (Sofia, în greacă, înseamnă înțelepciune, este o evocare indirectă a veșnicei zeițe Atena, a înțelepciunii) aduce cu bazilica de la Ravenna, doar că aici nu sunt mozaicuri, ci, mai puțin fastuos, fresce. Oricum, această Hagia Sofia trebuie că seamănă cu Sfânta Sofia din Constantinopol așa cum era când s-a ridicat, și nu așa cum arată acum.

Într-un singur loc am văzut mozaic, în Rotunda lui Galerius, împăratul roman (provenit din Dacia) care i-a ucis în masă pe creștini, sperînd să poată întoarce lumea înapoi, la credința în numeroșii zei ai antichității. Mozaicul din Rotunda înfățișează, pe fond auriu, conturul albastru al unor frunze de trifoi cu patru foi, iar în interiorul fiecărei petale este câte o zvastică trasată cu vișiniu. Încă două biserici, cu hramul

Sf. Pavel și, respectiv, Sf. Nicolae, simbolizează, fiecare, o pagină de istorie. Sfântul Pavel a fost primul care a intrat în Europa, pe la Kavala (unde a fost arestat, închis și schingiuit pentru credința lui), iar biserica din Salonic care îi e dedicată, înaltă și solidă, în stil bizantin, ca Sfânta Sofia din Constantinopol, măsoară venerația celor care au urmat gestul lui și s-au creștinat. E o fortăreață a credinței creștine, unde recunoști fațada vechilor temple dedicate înțeleptei și veșnicei zeițe Atena, hramul cetății Atena, pelasgică înainte de a fi fost grecească. Cealaltă, dedicată Sfântului Nicolae, e zidită din pietre de râu așezate după metoda folosită încă din Neolitic pentru zidurile de apărare ale așezărilor. E prea veche pentru a se fi inventat cupola. Venerația față de sfânt îmi pare că este, în acest caz, venerația față de unul dintre ai tăi, neamul cel mai vechi al Mării Egee (cândva Carpathicum). Fiindcă Nicolae - Nikos (Nike era zeița Victoriei, în limbile latine ar fi fost Victor) se născuse în Phrygia. Iar frigienii erau, la origini, traci din triburile birgi, adică iliro-dardani migrați în Anatolia. A umblat mult, a ajuns la Roma și a fost, în felul lui, o forță care a împrăștiat creștinismul pe pământ. A umblat ca o apă repede curgătoare. Pietrele de râu sunt cele mai bune pentru a-i păstra amintirea. Mai văd, o bijuterie de arhitectură bisericească ortodoxă, dar modernă, biserica Chiril și Metodiu, în stil bizantin, cu toate crucile făcute în sferă, ca la copți și cu un arc sub formă de carte, cu portretele celor doi frați de la Salonic, din veacul al IX-lea, probabil valahi și ei, care s-au dus și i-au creștinat pe slavii din Moravia Mare, dar, înainte de asta, fuseseră printre khazari, la Poarta de Fier a Asiei și în Taurida, printre traci. Unul dintre frați e înfățișat cu o glugă neagră pe cap, exact cum sunt satuetele regatului neo-hittit Phrygia, din Asia Mică. O astfel de glugă am văzut că mai poartă, și azi unii țărani din Banat, ca accesoriu la portul popular. A fost și gluga unora dintre primii creștini, rămasă ca accesoriu al prelaților din Armenia sau al eremiților din Etiopia. Antim Ivireanul și-a făcut un autoportret cu o astfel de glugă, ca de katolikon armean. În fine, înainte de a mă opri mai îndelung cu privitul la biserica Sf. Dumitru, patronul orașului, mai văd câteva imagini cu biserica Trei Ierarhi, o biserică modernă, albă, impunătoare, care respectă canoanele arhitectonice bizantine. Și pe turla ei stă crucea coptă. Totuși, Thei Ierarhi de la Iași, făcută de meșteri armeni, în stil armenesc (turla e hexagonală, toată suprafața bisericii, din marmură albă, e plină de motive geometrice în basorelief) e mult mai elegantă. În privința celor trei ierarhi însă, trebuie amintit că unul, Ioan Chrisostomul Gură de Aur, era de-al nostru, născut la Comana, în Pont. Comana era nume dat de Comnenii care au făcut-o, migrați acolo din Comana tracică de la sud de Dunăre). Cât despre toate Comanele (și numele Coman de la noi), probabil moștenesc Komana hittită, numele pentru locul sacru al fiecărei cetăți și nu, cum zic unii istorici, pe cumanii trecuți pe aici mult mai târziu. De altfel, Comnenii înșiși, ca dinastie bizantină, au avut un parcurs cu totul aparte. La căderea Bizanțului în mâinile otomanilor unul dintre ei a trecut la islamism și a creat cea mai puternică, până azi, dizidență a acestei religii: alevismul.

Un alevi nu se roagă în moschee, ci într-o casă de rugăciune. La caz de primejdie își poate face semnul crucii, iar șeful comunității e ales de localnici și numit Baba (tată). Baba Ishak, sfânt alevi, e chiar acel Comnen fondator. Numeroșii valahi rămași în Imperiul Otoman au fost, aproape toți, alevi. În *Istoria Imperiului Otoman* Dimitrie Cantemir se ocupă in extenso de alevi și face analize ale textelor (inclusiv muzicale) ale dervișilor rotitori, care țin de această dizidență.

Împăratul bizantin Alexios I Komnenos a unificat datele aniversare ale celor trei ierarhi și azi îi serbăm pe toți pe 30 ianuarie. Vasile cel Mare și Grigore din Nazians au fost arieni. E poate inutil să mai spun că, pe tote icoanele, cei trei ierarhi sunt înfățișați cu mâna ridicată și făcînd semnul lu Sabazios, de binecuvântare. Cât despre felul cum au supraviețuit și și-au păstrat identitatea vlahii islamizați, nu trebuie decât să-l amintesc pe Ataturk, aromân chiar de aici, din Salonic după mamă, care a modernizat Turcia în felul în care a modernizat-o, după ce a luat puterea cu ajutorul minerilor din Alpii Pontici, aceia care formaseră cândva marele regat al Bithyniei tracice. De fosta Misie, unde era Troia, nici nu mai zic.

Cea mai mare biserică a Salonicului e Sf. Dumitru, construită în veacul al IV-lea, în stil paleocreștin, după modelul unui templu antic, cu același fel de fronton, dar combinat cu modelul arhitectonic armenesc al turlelor. Și ea este din piatră, iar coloanele au capiteluri ionice. E la fel de veche ca biserica Sf. Ecaterina, după modelul căreia s-a ridicat aceea din Sinai, pentru care Justinian a folosit constructori din tribul trac al Paionilor, de la sud de Dunăre, aceia care-i ajutaseră cândva și pe troieni în războiul cu grecii. Până azi ei formează în jurul Sfintei Ecaterina din Sinai o comunitate distinctă, numită djebalia. Călătorii străini prin Sinai, din veacul al XVIII-lea, au notat că vorbeau o limbă secretă, se căsătoreau doar între ei și erau mai ales ciobani. Un model de rezistență identitară. Biserica Sf. Dumitru a ars, nu întâmplător, în 1917 și a fost reconstruită exact la fel.

Sfântul Dumitru a fost un sfânt luptător, era venerat și la Sirmium, prefectura Illirium, unde împăratul Diocletian ucidea creștinii, ca și la Salonic. Sfântul Dumitru a rămas apărătorul orașului până azi, dar și al ciobanilor și al agriculturii. La Salonic festivalul recoltei (pe care-l avem și noi) e dedicat Sfântului Dumitru. Mă uit că biserica Sf. Dumitru e și ea fortificată: are catacombe așa cum numai la Roma am văzut, deasupra lor sunt cripte din piatră ca la Assisi, peste ele e biserica propriu-zisă, cu ziduri de fortificație, iar înăuntru e plină de coloane al căror model a ajuns și în nordul Italiei. Nu există fresce, doar icoane vechi pe lemn, puse în rame tot de lemn, lustruit și lucrat cu păsări și înflorituri. Văd și coloane subțiri, din lemn strujit sub formă de șarpe, sau pline de frunze de viță și struguri, ca la noi la Curtea de Argeș. Probabil în amintirea lui Dionysos. Capitelurile coloanelor din marmură sunt și ele pline de păsări, disting păunul frigian și porumbelul, care e semnul Duhului Sfânt. Dar există și un mozaic al Sf. Dumitru care ne arată nouă, credincioșilor, întocmai ca Sf. Francisc din Assisi, palma străpunsă de cuiele Răstignirii.

Închid albumul. Mi se lipesc ochii de somn. Trebuie să mă culc, soțul meu sforăie demult, fără nici o grijă…

Am aflat, de la Recepția hotelului, că spre Kavala pleacă 10 autobuze pe zi, drumul durează două ore, iar noi ar trebui să ne urcăm în stația de lângă gară. Sunt destui amatori, mulți călugări pletoși și desprinși de lume, care vor coborî undeva, pe drum, ca să urce apoi către Athos. E cald încă de dimineață, autobuzul are aer condiționat, iar drumul va fi exact în lungul falezei, care e foarte înaltă, abruptă, stâncoasă. Peisajul este absolut superb. După ce traversăm Peninsula Chalcidică (unul din cele trei brațe ale ei e Athosul), mergem în lungul țărmului Mării Trakiei.

Ajungem nu departe de un port mic, pescăresc, aflat într-un golf albastru. Nu departe de țărm se vede insula Thassos, pomenită de Homer, tracică de la origini. Pe aici, pe undeva, era proprietar de mine de aur Thucydides, care a fost istoric antic și conducător de oști în războiul peloponeziac (despre care a și scris). Acesta e numele său dat de greci, în fapt îl chema Oloros (un fel de Aurescu!). În Thassos sunt și acum mine de aur, de fier, cariere de marmură, iar arheologia a găsit vestigii de locuire din Paleolitic (10.000 îH), adică de pe vremea pelasgilor. De altfel, Homer și Herodot chiar au scris despre pelasgii care locuiau în lungul țărmurilor Mării Egee. Primii colonizatori în zonă au fost fenicienii din Tyr, cu mult înainte de a fi ajuns în Mediterana de Est triburile de greci. Imediat ce coborîm, primul drum îl facem pe țărm, să privim marea. Îmi cumpăr o pălărie de plajă, e încă vânt, n-o pun decât pentru o fotografie. Intrăm în vorbă cu niște pescari rămași să dreagă năvoadele. Au înșirat, în lungul promenadei (paralia), pustie acum, mai de dimineață, peștii mici, rămași în ochiurile plaselor, iar pisicile orașului, foarte multe, au coborât la acest festin, probabil așteptat zilnic.

Kavala veche era cândva Neapolis (Orașul Nou, colonie feniciană). În limba proprie ar fi fost Kart Hadasht, Orașul Nou, exact ca și Cartagina. Kavala însă e de bănuit că este cuvântul tracic. Și noi avem, azi, caval, pentru un instrument muzical, cavalul, care folosește aerul pentru obținerea sunetelor). La intrarea în Marea de Marmara mai era o colonie feniciană, Abydos. Tracii și fenicienii au fost Popoare ale Mării, extrem de buni navigatori, au cucerit împreună, cândva, Egiptul și au fost numiți acolo hyksoși. De la ei a moștenit Egiptul vechi arma cavaleriei). Kavala se ridică în pantă, pe un pinten muntos, un dinte preistoric, ca și la Assisi. Ne hotărâm să urcăm treptele înguste, printre căsuțe pescărești, mici și albe. Nici vorbă nu poate fi de străzi sau trotuare. Abia dacă au loc două trepte, ca să nu se cheme că intri de afară direct în casă. Dar mai există și cazul când, de afară cobori două trepte ca să intri. Când vezi un grup de șase-șapte trepte contorsionate, înseamnă că mergi de la un nivel al caselor la nivelul superior. Îmi amintesc, fără să vreau, și de Târnovo vechi, fost și el cândva un loc tracic, al paionilor. Oricum, ceea ce au în comun toate aceste locuri este aerul de comunicare, de intimitate deschisă chiar față de noii veniți, de ospitalitate la îndemâna oricui.

Dăm de o femeie în pragul unei uși. Stă pe un scăunel mic, de lemn, cu trei picioare – bunica mea avea unul la fel – și coase ceva. Dau să-i fac o poză, se cam încrețește,

dar mă lasă. O întrebăm ce-am putea vedea, fiindcă nu stăm prea mult. Ne întreabă de unde suntem și, când află, ne spune să ne ducem acolo unde a fost cândva închis Sfântul Pavel, venit la Kavala (primul loc din Europa) să aducă noul creștinism. Mi-am amintit de Capernaum, pe care-l văzusem, locul de baștină al sfântului (de altfel frate cu Sfântul Petru, creștinătorul, tot pescar). Nu era prea departe, după cum zicea ea. Doar că a trebuit să mai urcăm ceva. Închisoarea părea să fi fost o peșteră (ca la Assisi pentru Eremo delle Carcere), dar, de fapt, era ceva zidit cu pietre de râu pe dinafară, nu prea mare, dreptunghiulară și avea în față o deschidere îngustă. Nu eram decât noi amatori de văzut, nu se plătea bilet de intrare. Înăuntru era un perimetru dreptunghiular destul de mare și fără nimic în el. Dar avea ceva special: chiar dacă șopteai, se auzea perfect de la un capăt la celălalt. Acustica locului era ca pentru o sală de concerte. Nu existau ferestre, singura lumină venea de la intrare. Am ieșit, deasupra locului acela se aflau un măslin cu frunze înguste și ascuțite, argintii pe o parte, care se agitau sub vânt și o cruce care marca locul. După desenul de pe tabla de la intrare, aflăm că ar mai fi de vizitat câte ceva la Kavala, dar nimic nemaivăzut. Am dat însă de casa lui Mohammed Ali, fondatorul otoman al Egiptului independent. In fond, Ali era epirot, se născuse creștin și fusese luat ostatic de turci de copil. Ajunsese pașă, conducător de oști deci. Cu oștile de ieniceri (toți creștini la origini) din subordine a purtat bătălia care a separat Egiptul de Imperiul Otoman. Nu și-a trădat sufletul. Se născuse iliro-dardan. Casa lui de la Kavala, din Trakia, ne spune asta. Ne hotărâm să ajungem înapoi, la Paralia, unde găsisem o terasă îngustă, dar lungă, cu umbrele de paie și să mâncăm înainte de a lua atobuzul de întoarcere spre Salonic. Luăm sardine fripte și cu multă lămâie, măsline (kalamata) de Trakia, roz, doar pe jumătate coapte și deloc sărate, muiate în ulei de măsline și câte o salată macedoneană, cu tot felul de legume crude, tăiate în bucăți mari, acrite tot cu zeamă de lămâie. La cafea primim câte o gogoașă cu miere și nuci, aflăm că se făcea încă din antichitate, era dată ca pomană la trecerea ființei din lumea aceasta în Lumea de Dincolo. Se numea Loukumades în limba greacă, iar în Bithynia i se zicea Loukumes și tot așa a rămas și pentru turci. La întoarcere stau cu ochii lipiți de geam tot drumul, în speranța că o să văd, în zare, atârnată de o stâncă deasupra Mării Trakiei, faimoasa mânăstire de la Athos numită Meteora.

Ajunsă la Salonic, apuc să mă mai duc la Universitate și să ascult comunicarea unui cercetător de la Universitatea din Atena despre Misterele Eleusine. Au fost inventate de traci, erau metode de contactare a sufletelor de către curetes (Kouretes), aceia care aveau pe față misteriosul zâmbet fenician și, de o parte și de alta a obrajilor, atârnînd pe umeri, câte trei cozi pe fiecare parte. Exact așa cum se pot vedea și mult mai târziu la statuile mortuare de deasupra sarcofagelor etrusce. Absolut pe toate. Existau tăblițe scrise legate de parcursul religios al misterelor, care durau cam o săptămână. Probabil că asta sunt și tabletele iguvine de la Gubbio, din Italuia și tabletele dacice (mai ales că Dacia, cu davele ei, era spațiul sacru al tuturor triburilor de traci, marele refugiu), care apar și dispar tot timpul. Eleusin vine de la

Eleusis, locul de lângă Atena unde aveau loc, la solstițiu și la echinocțiu, festivalurile dedicate Zeiței Mame, Demeter (a roadelor), cea născută de Titani (atribute preluate de Sfântul Dumitru în creștinism). De altfel Eleusis însuși, fondatorul cetății, fusese fiul lui Okeanos (Ogyges după pelasgi), titan și el, de dinainte de greci, acela pe vremea căruia, printr-un potop local, se formase fabulosul lac Copais (Copaia), numit până azi „coșul de pâine” al Greciei. La Eleusis se afla cel mai important teatru dedicat lui Dionysos (zeul vinului), cel născut de două ori, o dată chiar de către Demeter. Locul, ne spunea comunicarea, a fost veacuri la rând extrem de important, deoarece, deși a fost distrus de năvala perșilor, a fost reconstruit chiar de faimosul Pericle. Acolo, la festivalurile de teatru, câștigase Euripides cele mai multe premii. Dintre toți tragicii antici el a fost singurul care a scris cam 100 de piese și, ca subiecte, a acoperit toate problemele Mediteranei de Est și Mării Egee. Nici nu se știe dacă era grec sau nu. Atrizii despre care a scris nu erau. Misterele eleusine aveau loc vreme de o săptămână, anual, odată cu vinul nou. Participau numai bărbații, care se zideau într-o încăpere fără contact cu lumina zilei și beau vinul lui Dionysos pentru a intra în transă și a comunica astfel cu străbunii, cărora le cereau sfaturi. Vedem imagini ale templelor și teatrului de la Eleusis, deși, la 395 en, odată cu separarea Bizanțului de Imperiul Roman de Apus, vizigoții distruseseră întreg Eleusisul. Totuși, până azi locul e considerat pan-hellenic și, zic eu, pan-tracic, fiindcă misterele făceau parte din cultura mitologică a tracilor. Iar despre limba greacă veche și nedescifrată până azi, numită greaca A, se spune că ar fi fost, în fond, limba de substrat, a pelasgilor.

Se înserează când ies de la universitate ca să mă văd cu Vladi și să ne ducem să mâncăm. Are încă chef de umblat, o luăm către Paralia (Promenada, care e în lungul plajei) și ne plimbăm. Numeroși vânzători ambulanți vând mărgele și mici amintiri sub formă de figurine din bronz (zei, oșteni, păsări etc.), mici amfore de ceramică lăcuite cu albastru și pictate cu auriu. Iau o bufniță, pasărea Atenei și mă hotărăsc să adun, de acum încolo, o colecție de bufnițe, poate fiindcă, deși era atât de prețuită în trecut, e atât de disprețuită, ba chiar piază-rea, astăzi. Iau și două amfore mici, o figurină de bronz a unui oștean de pe vremea lui Pericle. Găsim destul de greu un loc la o măsuță așezată în drum, e zgomot, muzică grecească, lumea vorbește tare, doar ospătarii trec repede, încordați, cu numeroase farfurii, printre scaunele atât de numeroase. Cerem un platou cu foarte multe gustări, cu bucățele mici de carne de porc și de pește, cu mai multe feluri de telemea, cu roșii și castraveți, cu jumătăți de lâmâie și nelipsitele măsline. Bem și noi vinul roșu al lui Dionysos și începem să privim cu alți ochi aglomerația din jur. Plecăm împăcați cu lumea și vremurile. Deși e aproape miezul nopții, toate magazinele sunt deschise. Intru într-unul care vinde icoane grecești pictate manual pe lemn, foarte frumoase. În prăvălie nu e nimeni. Aud un foșnet la subsol, probabil vânzătorul, care o fi și proprietar. Strig, dar nu răspunde. Atunci fac și eu ce-au mai făcut și alți cumpărători înaintea mea. Îmi aleg un diptic mic, înfățișînd Sfânta Familie și pun banii pe locul

unde fusese icoana. Înțeleg că aici, la Salonic, se fac afaceri pe încredere, iar mijlocitoare e chiar credința în Dumnezeu. Pe drumul de întoarcere spre hotel ne hotărîm destul de brusc să ne ducem la Atena două zile. Avem luate bilete de întoarcere spre București, tot cu autobuzul, din Salonic, unde trebuie deci să revenim. Așa că o să plecăm chiar în seara asta de la Salonic la Atena, cu trenul, o să ne întoarcem cu trenul tot aici și, ca urmare, lăsăm camera de hotel cum e, nu renunțăm la ea, ci doar ne luăm bagajele ca pentru o escapadă.

*

*   *

Plecarea este la nouă și jumătate seara și ajungem la Atena la șase dimineața. Va să dormim în tren sau, mai degrabă, cel puțin eu, o să încerc să zăresc câte ceva din coloana dorsală muntoasă a Greciei. Trenul e simplu, ca un personal de clasa a doua de la noi. Multe ferestre stau deschise, ca să se facă puțin curent. Uneori trenul se apropie mult de țărm, aud valurile mării fremătînd ritmic, ca și când ar cânta un caval al naturii ori ar respira un uriaș. Dar de văzut, nu e nimic de văzut, e prea întuneric. Deasupra noastră, sus de tot, sunt stelele ca niște gămălii de bold. E multă lume în tren, tuturor li se pare că noaptea e mai răcoare ca ziua. Va trebui să încercăm să dormim chiar pe locurile noastre, ceea ce e foarte greu. În fine, când ajungem la Atena, pe lumină, eu cel puțin sunt cât se poate de obosită. Din fericire dăm de un hotel chiar lângă gară, care ne ia doar 6 dolari de persoană pe noapte. Nu ne formalizăm, luăm camera, care are un pat dublu și, după ce ne spălăm, ne culcăm rugînd recepționera să ne scoale la ora 9.

Nu există, la prețul ăsta al camerei, nici un mic dejun la hotel, dar ni se spune că, după doar două cvartale, găsim o cafenea non-stop și putem să mâncăm acolo, nu prea scump. Din fericire hotelul are pliante turistice. Iau și eu cam tot ce-mi cade sub ochi. La cafenea observ că putem să vizităm Acropolele, se formează grupuri chiar în oraș, puțin mai departe de piața centrală, numită Sintagma. Locul este în fața unui oficiu turistic aflat jos, la baza colinei. Și plătești acolo, pe loc, pentru tot ceea ce urmează să vezi. O luăm la pas de voie prin oraș, ca să vedem cum arată Atena. E un oraș destul de înghesuit, poate nu atât de tare ca Salonicul, dar ăsta e semnul după care poți recunoaște vechimea unui loc. Când ajungem la agenția de turism constatăm că e un șir destul de lung de așteptare, pe două și trei rânduri. Merge însă destul de repede, fiindcă se fac grupuri de câte 50. Ghida noastră are un stegulet de hârtie, cu drapelul Greciei, pe care-l agită pe deasupra capului ori de câte ori vrea să ne spună ceva. Nu-mi dau sema de pe unde sunt turiștii, mulți par să fie americani, dar și ceva nemți. Toți par veniți, ca și noi, pe cont propriu. Pe drumul spre vârf dăm de diverse artefacte adăpostite - ca la noi, la mozaicul de la Tomis, acum Constanța - într-o clădire dreptunghiulară, destul de nouă. Intrăm și vedem multe metope înșirate pe pereți, pretutindeni semnul zeiței Atena este prezent. Dar există și statuia unui uriaș care s-ar fi aflat în templu. Stă sprijinit în

mâini și în picioare, în efortul de a se ridica la verticală. Cam așa arătau și uriașii de la baza coloanelor catedralei din Bologna.

Uriașii (de obicei ciclopi) sunt pomeniți de Homer, se intersectează cu lumea oamenilor, dar nu par să se afle în afara existenței terestre. Mitologiile tuturor popoarelor au uriași și există voci care susțin că ei ar transcrie o lume de la interferența dintre Neanderthalieni și Homo Sapiens, adică de la finalul Paleoliticului și începutul Neoliticului, cam cu 10.000 de ani îen. Analiza ADNmc (pe oase scoase la săpături) indică o asemenea vechime de civilizație. Iar analiza ADN a oamenilor de azi, în zona balcanică și la noi, în România, indică un procent de până la 20% de ADN al Neanderthalienilor prezent în acela al oamenilor actuali.

Aflăm că vizitarea Acropolei are o anumită ordine a obiectivelor, care trebuie respectată dacă vrei să înțelegi mai bine ce-a fost acolo și în ce scop erau făcute toate. Despina, ghida noastră, ne-a dus în primul rând la Propilee. Acestea au fost porțile de intrare în situl sacru al Atenei, locul unde se aflau concentrate puterile magice capabile să apere toată cetatea. N-a rămas mare lucru din aceste porți, dar ele au arătat ca și porțile de intrare în Hattusha, capitala hittiților, doar că modelul de construcție a fost mycenian, folosindu-se bucățile ciclopice ale zidurilor pelasgice, ale fostei incinte ateniene de dinainte de venirea grecilor. Din Propilee a rămas doar fundația. Erau doi stâlpi, probabil de o parte și de alta a porții, de forma unui trunchi de piramidă înalt cam de trei metri, cu baza pătrată. Așa arată reconstrucția desenată pe un panou înfipt chiar lângă fundație. Nu văd Leii, animale sacre, simboul Soarelui - Tatăl Ceresc, așa cum există încă la porțile Hattushei și cum au rămas până în creștinismul târziu. Bazilicile Italiei au adesea, la intrare, câte doi Lei. Dar propileele amintesc de interferența de civilizații între hittiți, mycenieni și Egiptul vechi.

Apoi, cum treci de porți, urci un pasaj de trepte și te afli în fața templului dedicat Atenei Polios, adică Atena în calitate de protectoare a cetății. Nu mai e nimic din templu, dar statuia o înfățișează pe Atena cu mâinile împinse în față, iar pe fiecare braț atârnă, ca simbol al puterilor sale venite chiar de la originile Lumii, șiruri de șerpi. Ei mărginesc un fel de acoperământ magic, aflat deasupra tuturor muritorilor cetății. Iar ea însăși arată ca un kuretes, adică are pe fiecare parte a obrazului, atârnînd în față, pe umeri, căte trei cozi împletite. Pe chip îi plutește, misterios, zâmbetul mycenian. În lumea antică, la greci, dar și la romani, i se putea dedica un templu fiecărei calități a aceluiași zeu, iar fiecare cetate avea zeul său protector, așa cum a rămas și în creștinism, unde fiecare oraș are sfântul său protector, ca și fiecare țară. La Muzeul din Constanța - fostul Tomis antic, făcut de ionieni - este expusă statuia zeiței Fortuna (a norocului) cu zeul Pontos copil alături (un zeu care a fost născut doar de de Gea, fără vreun tată, în Bithynia, dar crescut printre geți). Atena Polios, apărătoarea cetății Atena, avea și atributele zeiței Artemis, sora lui Apollo, ambii născuți de Leto pe Muntele Sipylus, în Asia Mică, printre frigieni. Această

Atena, născută și ea doar dintr-un părinte, din capul lui Zeus, avea deci rădăcini mult mai vechi și mireasma lumii tracice plutea de jur împrejurul ei, mai ales că pe Acropole mai exista un templu dedicat ei, mai exact Atenei Nike, adică războinicei care ținuse cetatea muritorilor la suprafața valurilor aduse ba de spartani, ba de perși. Amintea de Nike din Samothrace, înaripata Victorie. Ghida noastră, Despina, ne-a și arătat structurile circulare mai vechi decât lumea greacă, făcute în stil ciclopic, unde se vor fi adăpostit sufletele strămoșilor, deveniți Magi, spre a ne apăra, din Lumea de Dincolo, pe noi toți, cei de aici. Templul zeiței Atena Nike fusese uriaș, un dreptunghi cu 18 coloane pe lungime și opt pe lățime, orientat pe axa nord-sud, ca și piramidele egiptene, adică în sensul Nilului, care repeta pe Pământ sensul Căii Lactee de pe Cer. Toate capitelurile coloanelor de pe Acropole erau ioniene. Ceea ce vedem noi este doar cât a rămas din templul demolat de otomani în 1866. Dar o parte din frizele lui au rezistat și poate fi văzută zeița Atena alături de Zeus și Poseidon (unul dintre partenerii ei de viață). De altfel Erechteionul de alături este un templu dedicat ambilor zei, Atena și Poseidon. Ceea ce reținem cu toții este că Acropolele dedicat Atenei a rămas datorită epocii lui Pericle, care i-a cerut sculptorului Praxiteles să facă vizibil pentru cetățeni felul cum zeița apărase cetatea, mai ales în luptele cu perșii (dinastia Achemenizilor, dintre care Cyrus cel Mare a fost cel mai cunoscut). Uriașa statuie (de 12 m) făcută de Praxiteles era din aur, acolo folosiseră tot tezaurul cetății, astfel încât să nu poată fi furat de perși. Lupta de la Marathon, condusă de Kimon, altfel adversar politic al lui Pericles, i-a acoperit de glorie pe greci, mult mai puțin numeroși decât năvălitorii. Cei 300, după care și-a modelat garda Alexandru Macedon și, mai apoi, împărații Bizanțului (iar după ei sultanii otomani și azi Vaticanul) era formată din perechi de homosexuali care n-au cedat terenul până la moarte. Aveau stilul și disciplina spartană. Iar Propileele, care evocau gloria fostului Imperiu hittit, aminteau, deopotrivă, de intrarea în incinta lui Cyrus de la Pasargades.

Traseul democratului Pericles a fost serios marcat de ținte imperiale: a deturnat sensul Ligii de la Delos și a încercat, pe toate căile, să cucerească, în numele demosului grec, toată lumea tracilor. Thucidides, care era trac și strategikon al Atenei, a încercat în mod clar, aliindu-se cu Sparta și atacînd împreună Atena, să blocheze aceste tendințe. A fost ostracizat vreme de 10 ani din Atena și a descris în *Războiul peloponeziac* marja dublă a atacurilor lui Pericles: contra Achemenizilor și contra tracilor. Poate e de amintit și descrierea lui Homer legată de achei, care aveau o componentă spartană. Ca divinitate, Poseidon înfățișa oceanul, era un nou Okeanos, nu titan, ca acela, dar născut de titani. S-a însoțit cu Demeter, apărătoarea pământului plin de roade (la origini Artemis). Și nu este deloc întâmplător că sfântul Dumitru, apărătorul Salonicului, și el un sfânt al roadelor și al marinarilor, întrunește atribute ale lui Poseidon și ale zeiței Demeter. Templul de pe Acropole e mic, coloanele sunt înlocuite de cariatide, fiecare înveșmântată exact la fel ca și paznicele dintre lumi descoperite în elegantul mormânt trac de la Alexandroupolis, din fostul

regat al Odrisiei, cucerit de romani în secolul al II-lea îen (pe când îi cucereau și pe etruscii din Peninsula Italică).

În fine, vedem Parthenonul, adică palatul unde locuiau vestalele, fecioarele păzitoare ale templelor. Și eu, care crezusem că otomanii au inventat, ca fenomen religios, separarea femeilor de bărbați! Se pare însă că nu. Înainte de această versiune a Parthenonului a existat una arhaică, de Neolitic, făcută din blocuri ciclopice de piatră, în stil minoico-mycenian. Parthenonul pe care-l vedeam acum e dedicat zeiței Atena Parthenopis, adică Fecioarei Atena. Nu este de mirare că în veacul al V-lea en a fost folosit ca biserică de către creștini, cu hramul Fecioara Maria. Ba chiar cred că nu e întîmplător nici faptul că o fecioară l-a născut pe Iisus, fiindcă se continuă astfel standardul mitologic al trecutului, se înnoadă cum s-ar zice mitul pelasgic al zeiței Atena cu prezentul Fecioarei Maria. Îmi explic și de ce, în Italia, unde atenienii pelasgi au dat o migrație atât de mare, nu există nici un loc fără un lăcaș dedicat Fecioarei Maria.

La sfârșitul turului prin Acropole, Despina ne invită la cafeneaua unchiului ei. Mergem pe jos, fiindcă e lângă Acropole, în vechiul cartier Plaka (sensul e ca la noi, placa). Străzile sunt extrem de înguste, nu există trotuare (ca în Kavala), casele sunt scunde și foarte vechi, puține sunt renovate și au rezistat cu bine trecerii timpului. Unchiul Despinei e brunet, mustăcios, rotund cu măsură și poartă un șorț alb până la pământ. Ne invită la un pahar de vin roșu asezonat cu mai multe feluri de brânzeturi, dintre care eu recunosc foarte bine telemeaua și urda. Ascultăm cântece grecești, iar eu recunosc ritmurile horei. De altfel trei perechi, în costume naționale, izbitor de asemănătoare cu ale nastre, dansează hora pentru noi toți. Doar că o numesc zeybek și dansează în semicerc, primul din șir agită o batistă ca la noi la *Perinița*. La origini hora a fost un dans magic din Asia Centrală, a ajuns în Asia Mică, unde vestalele îl dansau în cinstea lui Dionysos, cu prilejul Misterelor Eleusine, dar și cu prilejul facerii vinului nou, sărbătoare a bucuriei, rămasă până astăzi. La Muzeul de Arheologie din Sibiu am văzut o coloană dacică de templu, din secolul 1 en, la baza căreia erau înșirate, de jur împrejur, vestale dansând hora. Iar capitelul era făcut din frunze de stejar.

Pe panta care coboară dinspre Acropole e și un uriaș teatru dedicat lui Dionysos. Acolo se desfășurau festivalurile de artă dramatică numite Dionysiae, acelea la care au primit premii și au fost validați ca valori toți marii tragici greci ai antichității, dar Euripides, care a scris despre neamul Atrizilor, mai cu deosebire.

Se înserase demult când plecăm în sfârșit, destul de obosiți, dar fericiți. Ne ducem pe jos la hotelul nostru de lângă gară, orașul e bine luminat și plin de rumoare, dar avem un mare deficit de somn, așa că facem tot posibilul să ajungem în dreptul unui pat în care să dormim neîntorși. Mâine am programat să vizităm Muzeul Național de Arheologie, înființat în 1892, aproape imediat după eliberearea Greciei de sub otomani.

*

* *

A doua zi am plecat de la hotel de dimineață, ca să intrăm printre primii la Muzeul de Arheologie. Prima care se vizitează este colecția de obiecte din Neolitic, care acolo a început cam în mileniul al VII-lea îH, la Sesklo. În Extremul Orient (la Banpo), a început și mai devreme, în mileniul al VIII-lea îen, în vreme ce în Britania a fost la 2500 îen.

Îmi sar în ochi o serie de vase identice (absolut identice!) cu acelea de la Cucuteni și văd, de asemnenea, un Gânditor, așezat exact în postura Gânditorului de la Hamangia. Din explicația de alături aflu că personajul ne era, în sens real, un Gânditor, ci un fel de Zamolxes. Din prima etapă a acestei civilizații, spre sfârșitul mileniului al IV-lea îH, mi-a rămas în minte un vas mare din piatră, de forma unei cutii cu patru picioare scurte, acoperită cu un capac și care probabil fusese un sarcofag. Pe toată suprafața obiectului erau gravate spirale, pe două rânduri și legate două câte două, alcătuind astfel un fel de pătrat format din două S-uri culcate. Era din insula Naxos, dar amintea extrem de bine de artefactele neolitice din insula Malta (civilizație feniciană, dar și nord-africană, guanches (mileniul al VI-lea îH). Amintea, de asemenea, de motivul hittit atât de frecvent folosit la Hattusha, dar și de motivul bijuteriilor cu acestă formă pe care le-a găsit Champollion la Troia. Am mai văzut, provenea din insula Lemnos, un ac de păr din aur, care avea gravate două păsări cu ciocurile, fiecare, spre exterior și sprijinindu-se, de asemenea, pe câte o spirală. După ciocul extrem de proeminent trebuie că erau corbi. Corbul a și rămas la noi, dar și la romani, un simbol identitar. Iancu de Hunedoara, care avea origini valahe, încă l-a avut pe stemă, după cum îl avea și toată Țara Românească. Matei Corvin chiar își luase numele de Corbu (Corvin). Lângă obiect, acolo unde am citit explicația pentru ceea ce vedeam, era și fotografia (din zilele noastre) a unor fete care dansau hora îmbrăcate în rochii lungi, albe, din borangic, cusute cu punct în cruce, din mătase tot albă, pe motive care mie îmi păreau românești: romburi, brăduți). Mai era acolo o amuletă din aur, din mileniul al IV-lea îH, rotundă (ca și una din tabletele noastre de la Tărtăria, cam la fel de veche) ca un inel. Din civilizația medie a Cycladelor am ținut minte două statuete abstracte: una înfățișa două personaje (doar conturul trupurilor, probabl un bărbat și o femeie), care țin, pe palmele împreunate ca un leagăn, un copil. Era o Sagrada Familia in nuce. Fețele erau la fel de abstracte ca și trupurile, frumos lustruite, din marmură albă: arătau ca două suprafețe de fier de călcat. Doar nasurile, triunghiuri prelungi, spărgeau uniformitatea lor. Brâncuși îți venea în minte imediat, cu *Domnișoara Pogany*. Din aceeași serie am văzut un personaj care cânta la un flaut cu două țevi, așa cum, mult mai târziu, i s-a pus în gură un astfel de instrument zeului Pan. Am văzut obiecte din insulele Thera (azi Santorini) și Antikithera. Din Thera era un vas uriaș pentru vin, din lut ars, de forma unei amfore prelungi, care avea pictați (dar și în basorelief), simetric, patru ciorchini de struguri, așezați în jurul gurii. Și, tot acolo, era un vas precum o pasăre-femeie, cu ciocul îndreptat în sus, a cântec și cu

două sfârcuri minuscule, maronii pe rotundul amforei. Gâtul vasului era îndoit, ca și cum o femeie vie și-ar fi ridicat capul spre Cer atunci când slobozea cântecul. Așa ceva se făcuse și la Troia.

Mi-am amintit că Jean Yves Cousteau, celebrul navigator francez, considera că insulele Thera și Antikithera adăpostiseră cu adevărat civilizația formidabilă a Atlantidei. Chiar făcuse scufundări în căutarea ei. Asta fiindcă se găsise, nu de către el, ci mai devreme cu mult, un mecanism care funcționase ca un computer antic, mecanic, bun pentru navigatori și care îi ghida noaptea, după constelații. Mecanismul din Antikithera, ca și un model refăcut al lui, erau expuse în muzeu. Se descifraseră pe el 2500 de litere grecești și data din secolul I îH. Era plin de îmbinări de roți dințate, de mărimi diferite, executate din bronz. Ei, în Europa roata dințată fusese descoperită abia în Evul Mediu... Cultura populară de la noi însă le-a folosit și ea cu mult înainte, s-au găsit astfel de obiecte datînd din veacul al XI-lea. Îmi părea destul de clar că sursa civilizației tehnologice fusese în Mediterana de Est și se răspândise apoi spre cea de Vest. În fine, îmi amintesc de o coloană funerară cu profil pătrat, din piatră, din veacul al VI-lea îen, care avea scrijelat pe una din laturi profilul Cavalerului Trac, călare, cu toga scurtă fluturînd în vânt. Mai exista o reproducere a coloanei formată din trei șerpi împletiți, cu trupurile rotite unul în jurul altuia, simbolul unității Ligii din Delos în lupta contra perșilor. Cât despre Liga din Delos, ea fusese, în fapt, distrusă chiar de marele Pericles, pan-hellenicul, al cărui demers era impunerea grecilor în Mediterana de Est, peste vechea istorie în care existaseră atâtea neamuri care acopereau zona (fenicieni, mycenieni, traci, hittiți și câți alții). Tot din apele de lângă Antikithera fusese scos capul din marmură, înnegrită de șederea în apă, al filosofului trac Bion Boristhenitul, care trăise în veacul al III-lea îen. Boristhenes era numele Bugului. Dar faptul că filosoful circulase pe apele Mării Egee, indică relațiile comerciale obișnuite dintre lumea tracilor și Egiptul vechi. De altfel, după *Biblie*, tracii, Egiptul (Misr) și semiții, adică neamurile provenite din fiii lui Noe - Sem, Ham și Jafet, s-au ținut aproape veacuri la rând, nu doar prin schimburi comerciale, ci și prin repere identitare paralele, religioase și mitologice. Prin astfel de origini îmi și explicam impactul atât de puternic pe care-l avusese Egiptul asupra Italiei vechi.

Am ieșit din muzeu copleșiți de descoperirile pe care le făcuserăm și ne-am dus să ne lipim puțin nasurile de vitrine, dar și să mâncăm câte ceva bun, fiindcă în seara aceea urma să luăm trenul înapoi, spre Salonic. Aveam să mai merg acolo la recepția finală și apoi să ne întoarcem cu autobuzul, prin Bulgaria, la București.

*

* *

Am început să lucrez, odată revenită la București, împreună cu toți redactorii BPT, la punerea în pagină a *Catalogului general al BPT, 1895-1995.* De partea veche m-am ocupat numai eu. M-am dus la Biblioteca Academiei și am inventariat seriile antebelice, înghițind praf cu nemiluita, fiindcă m-au lăsat direct în depozit, sub

acoperiș, iar acolo nu mai fusese nimeni probabil de zeci de ani. Praful așternut era gros de mai bine de o jumătate de centimetru. Era și extrem de cald. De perioada nouă a colecției s-au ocupat colegii de redacție. Am mai cerut (și am primit) fișele cărților apărute în BPT (toate seriile) existente la Biblioteca Județeană Buzău, iar fostul meu profesor de română din ultimile clase de liceu, Victor Possea (cu domiciliu forțat la Râmnicu Sărat după război, fiindcă soția lui fusese secretară la un Ministerul Culturii pe vremea lui Antonescu) mi-a cedat toate titlurile din BPT pe care le avea. Și nu erau deloc puține. Le-am găsit căutînd cu lanterna în pivnița casei lui. I-am pus catalogului în față un studiu introductiv legat de realizările și importanța formativă a colecției pentru standardele culturii române. Catalogul a apărut la nr. 1440 al seriei noi, fără nume de autor. Dar de muncit a muncit absolut toată redacția, cu o dăruire pentru care nici nu știu cum să le mulțumesc mai bine. Sunt colegii mei Radu Vlăduț, Radu Traian, Passionaria Stoicescu și Adriana Cismaș. Ulterior, pe Wikipedia, au fost șterse orice fel de referiri la acest titlu (* * * - *Biblioteca pentru Toți. Catalog general. 1895-1995*), iar la anticariatele on line cartea e foarte rară și foarte scumpă. Și să mai zici că a dispărut cenzura! Wikipedia înșiră într-un articol doar titlurile publicate de la 1960 încoace (menționînd *Catalogul* meu la nr. 1440, fiindcă nu aveau cum să-l sară, unde stă scris *Ecaterina Țarălungă* (fals!) – *Catalog general, enciclopedie* (fals, un catalog nu poate fi o enciclopedie) – pentru a ascunde faptul că există un catalog general al colecției și pentru a afirma că există doar un catalog al perioadei când i-a fost șef Tiberiu Avramescu. Deși, la 90 de ani ai colecției, tot eu am făcut catalogul perioadei socialiste. Ce mizerie! Uite așa, din una în alta, se falsifică baza de date a unei civilizații, pe care pari s-o recunoști prin înjumătățire și menționare superficială, dar, în fond, o înglobezi într-un ansamblu unde tu, inițiatorul procedurilor de globalizare și de falsificare, ești *primum inter pares*, tot restul lumii fiind format din derivațiile tale minore. Incultura de școlarizare a viitoarelor generații face restul, iar o cultură majoră poate fi astfel transformată în una minoră. Ce s-a folosit, de fapt, ca ingredient? Balonul de săpun al mândriei de sine a câte unuia sau altuia, nu pera creator, lipsa de educație produsă prin nivelare cu baza. Astfel, Wikipedia (și, dincolo de ea, Google) modifică adesea însăși esența identitară a națiilor pe care le atinge. Iar acesta e un demers foarte apăsat, zilnic și care se desfășoară de ani buni, oarecum pe neobsevate (cel puțin ca intenție). Apropo de identitate, ideea e că națiile vizate de acest proces n-or să mai știe nici cine au fost, nici cine sunt, ci vor rămâne doar sclave pe un teritoriu care a era al lor cândva (dar și asta va fi nesigur pentru cei din viitor). Aceasta este direcția pe care ne înscriem cu optimism... Asta îmi amintește de observația lui Ray Bradbury din *451^0 Fahrenheit*: „Ca sa distrugi o civilizație nu trebuie să-i arzi cărțile. Trebuie doar să existe o generație care să nu le citească.” Cel care a încercat cu metoda arderii cărților a fost Hitler.

1995

Două au fost obiectivele acestui an: centenarul colecției Biblioteca Pentru Toți și plecarea de la editură, prin concurs, la Televiziunea Română.

În ce privește evenimentul propriu-zis, am vorbit la Teatrul Național cu Fănuș Neagu, ajuns acolo director. Pentru mine fenomenul directoratului lui este absolut inexplicabil. Ne știm demult, de când am făcut la Râmnicu Sărat o librărie (Planeta) și am scos o publicație (”Reporter”, pentru aniversarea de 450 de ani a orașului, iar la București am făcut „Democrația socială” pentru PDSR). L-am invitat să lanseze acolo o carte la Librăria Planeta, avînd în vedere faptul că fusese legat de oraș ca om tânăr. Fănuș se născuse în aceeași comună cu părinții mei, la câteva sate distanță, iar preotul satului îl botezase și pe el, ca și pe maică-mea. Fănuș nu reușise să intre la liceu la Râmnic, căzuse la admitere și a trebit să plece la Brăila. Dar iubise pe cineva, o râmniceancă, fusese prima lui dragoste. A venit în 1993 la Râmnic, a lansat cartea la librăria mea și apoi primarul ne-a invitat pe toți la o masă de onoare chiar la Primărie. Fănuș a băut atât de mult, încât, debarcat în gară de mașina primarului, a trebuit să se țină de un stâlp al peronului ca să nu cadă. Noroc că plecau, cu același tren, la Buzău, niste antrenori de judo. L-au urcat pe sus în tren și l-au așezat ușurel pe un loc în primul compartiment al vagonului. Pe drum, Fănuș a continuat să bea din sticla dăruită lui de primar. La un moment dat a adormit. Odată ajunși pe peronul Gării de Nord, am fluierat niște CFR-iști care duceau poșta la tren cu un cărucior și i-am rugat să-l folosească și pentru transportul lui Fănuș de la tren la taxi. Au fost de acord, dar mi-au spus că ei n-au voie să scoată căruciorul în afara gării. M-am dus repede și am adus un taxi, care a tras chiar la intrarea laterală dinspre peronul 1. Am sunat acasă la Fănuș și nevastă-sa mi-a dat adresa exactă. Le-am dat ceva celor doi care-l transportaseră până la taxi ca să-l urce în mașină, am plătit și taxiul, iar după ce am ajuns și eu acasă am dat din nou telefon soției lui Fănuș. Ajunsese cu bine. Fănuș Neagu nu mi-a iertat episodul, de parcă eu i-aș fi băgat băutura pe gât cu de-a sila. Pun evoluția lui post-decembristă pe seama lui Eugen Simion, mare fan al literaturii țărănești (pe care credea că o apără, fiind regeneratoare de identitate. L-a făcut și membu al Academiei Române, în ședințele căreia continua să bea, iar președintele acelui for, chiar Eugen Simion, îi arăta obrazul și zicea, de la triună : „Băi nea Fane, se poate ?!” Eiusdem farinae, cum s-ar zice… Ei, fiecare om vede cât vede, poate cât poate și după el rămâne ce rămâne.

Așa și cu Fănuș Neagu, care m-a întâmpinat ca un nor de furtună în biroul lui de director, cam întunecos și prăfuit, de parcă fusese făcut cu mobilier pentru scenă luat din depozitul teatrului. Nu ne mai văzusem de atunci, așa că mai întâi mi-a reproșat că eu îl îmbătasem la Râmnic, apoi a semnat hârtia pentru organizarea Centenarului

la Sala Atelier, care e cea mai mică a Naționalului. Am sunat-o pe Olga Mărculescu să mă ajute și să-mi spună cam câtă lume aș putea invita. Era vorba de câteva sute. M-am hotărât să aduc din străinătate doar foști colaboratori ai colecției, nu și notabilități editoriale de acolo. Am chemat din emigrația aflată în Franța (care veneau pe banii lor), unde se aflau cei mai mulți români. Pentru asta Avramescu era cel mai bun interlocutor. Știa cam tot despre tot. Dintre colaboratorii din țară, mai ales traducători, i-am invitat pe toți aceia care făcuseră cel puțin două traduceri în BPT. Evident, i-am invitat pe scriitorii români ale căror lucrări proprii intraseră în colecție ca fiind valoroase. Mă gândeam că avea să fie o sărbătoare a culturii române.

L-am rugat pe colegul nostru, Mitică Verdeș, să facă macheta unei medalii și a unei diplome jubiliare. Nici nu vreau să-mi amintesc numeroasele aprobări de care am avut nevoie pentru ca Monetăria Statului să toarne respectivele medalii (300 de bucăți). Cam tot atâtea aprobări de câte fusese nevoie ca să obțin de la Ministerul Culturii o suplimentare de buget pentru serbarea centenarului (închirierea sălii teatrului, cazarea invitaților veniți din provincie, medaliile, tipărirea *Catalogului general 1895-1995* etc. Și nu mă puteam baza pentru toate astea decât pe munca (entuziastă, dar neplătită) celor patru colegi de redacție. Împreună cu Tiberiu Avramescu ne-am apucat să facem lungi liste de colaboratori constanți, care ar fi fost în drept să primească medalii. În fine, nu mi-a mai pomenit de Mihai Șora...

În ce privește catalogul de centenar al colecției, 1895-1995, cuprinzînd absolut toate titlurile publicate până la 1440 (numărul *Catalogului* însuși), el cuprindea toate seriile (unele fără număr), cu numele autorilor, traducătorilor, prefațatorilor, redactorilor. La finalul volumului existau indici pentru autori, traducători, prefațatori și redactori, cu trimitere la toate numerele unde apărea numele fiecăruia dintre ei. Când a fost gata dactilograma, m-am dus la Avramescu să citească și el ce-a ieșit. A fost extrem, extrem de furios. Mi-a reproșat că el trebuia să facă așa ceva, nu eu. De parcă-l împiedicasem eu să facă „așa ceva"! Pesemne voia să zică să-l trecem în fruntea listei de autori, deși nu facuse absolut nimic...

Eu nu sunt însă genul care muncește cu semnătura altora. Și nici colegii mei. Cred că fiecare trebuie să aducă ce aport poate, pentru cultura română. Și atât. Ca urmare, Avramescu nu s-a implicat nici în tipărirea volumului. M-am hotărât să economisesc pe cât s-o putea banii aferenți acelui volum, pentru ca să pot tipări cât mai multe exemplare. Am aflat, de la Ion Cristoiu, care se apucase de făcut și de condus reviste, că exista cineva, o cercetătoare care lucrase înainte de decembrie 1989 la CEPECA (Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere din Întreprinderi) în poziția de intermediere dintre institut și tipografie. Știa să digitalizeze, iar după 1989 își înregistrase o firmă proprie. Avea un calculator special, cu ecranul pus pe verticală, precum o pagină de ziar sau de carte. Știa să așeze în formatul pe care i-l cereai, să pagineze etc, etc. Era o tipografie digitală în miniatură. Câștiga bani de la o mulțime de reviste, inclusiv de la Ion Cristoiu. M-am dus la ea, i-am spus ce format vreau și câte

pagini A4 are textul (pe două coloane). I-am spus că vreau să introduc și o coală de ilustrații, cu exemplare ale colecției din diverse serii. Am căzut de acord asupra prețului, am încheiat un contract și s-a apucat de treabă. În două săptămâni am avut macheta pentru tipografie. M-am dus la tipografia de la Casa Scânteii, unde scosesem și cartea mea despre Cantemir. Tot numai hârtie de ziar aveau, ca în 1989. Când i-am arătat lui Avramescu semnalul, a înghițit în sec. Se afla în fața unui fapt împlinit. M-am hotărât ca, la intrarea în Sala Atelier, cu prilejul serbării centenarului, să pun și un stand unde să se vândă exemplare din catalog. Colegii mei de redacție erau fericiți. Intrau astfel, cu toții, în categoria colaboratorilor colecției la nr. 1440. Mitică Verdeș a imaginat și un afiș color, cu sigla BPT, pe care l-am pus în fața sălii Atelier cu o săptămînă înainte de festivitate.

Marele spectacol al centenarului a fost la începutul verii. L-am organizat la ora prânzului, fiindcă printre colaboratori erau foarte mulți oameni în vârstă și care n-ar fi venit seara. Apăruse și o echipă de la Televiziune, de la Cultural, trimisă de Iosif Sava și una de la Radio, trimisă de Țundrea. În prezidiu, pe scenă, au fost cei veniți de la Ministerul Culturii (care nu schimbaseră nici măcar numele Direcțiilor), de la Uniunea Scriitorilor, Z. Ornea (director), Tiberiu Avramescu (redacor șef al Editurii Minerva, de care ținea colecția Biblioteca Pentru Toți). Eu nu făceam decât oficiul de moderator și dădeam cuvântul celor care participau la eveniment. În finalul discursurilor aniversare, am întrebat – credeam că e pro forma – dacă e cineva din sală care vrea să spună ceva. M-am mirat să văd câte mâini de traducători s-au ridicat. Pe urmă am decernat medaliile jubiliare și diplomele colaboratorilor care aveau de la trei titluri în sus înscrise în catalog. După ce festivitatea a luat sfârșit, iar pe holul sălii lumea năvălise la un pahar de șampanie și ceva gustări (bufet organizat de redactorii BPT prin contribuție proprie și colectivă), a venit la mine Tiberiu Avramescu împreună cu Dan Amedeu Lăzărescu, un om extrem de cultivat și fin, avea o vârstă, mergea ușor aplecat în față și m-a rugat să-i dau și lui o medalie, dorea să aibă una, deși, ca poet, nu fusese un colaborator prea activ al colecției. Dar știam că scrie versuri în latină, cu metrica latină și că le recită cu patos, fără să le traducă, prin diverse cenacluri, inclusiv al Academiei. M-am înclinat și i-am oferit imediat o medalie, după cum i-am scris și numele pe o diplomă. Era fericit. A făcut-o sul, mi-a sărutat mâna și s-a dus să-și ia și el niște șampanie. În ziua următoare aveam să primesc, drept mulțumire, din partea lui, o poezie în latină, cu numele meu în acrostih.

*

* *

În toamnă, târziu, am aflat că Televiziunea a scos la concurs două posturi la redacția de Istorie, unul de redactor și unul de publicist comentator. M-am hotărât să concurez, oarecum în secret, fiindcă n-am spus nimic nici acasă, nici la editură. Într-un final s-au înscris 27 de inși pentru cele două posturi. Unii erau profesori sau învățători veniți din provincie, alții erau, ca mine, editori sau chiar gazetari (dintre care

unul de investigații). Concursul consta într-o probă scrisă, una video și un scenariu de emisiune. Proba scrisă s-adat din istoria României, secolele XVII-XIX. Mi se părea partea cea mai ușoară a concursului. Pentru scenariu am dat telefon chiar la redacția de Istorie și m-am interesat în ce constă și cum se face. Am vorbit cu cineva care era realizator și se numea Lili Lemnaru. Mi-a spus că trebuie să ne vedem. M-am dus și mi-a arătat că trebuie evidențiate trei câmpuri care funcționau în același timp: imaginile, comentariul și fundalul muzical. Că există formate de televiziune: 12, 24 de minute, iar eu trebuie să înscriu durata imaginilor pe module, după ideile pe care vreau să le transmit. Că trebuie că mă gândesc la un generic de început și unul de sfârșit, pentru care cel mai bine era să mă uit la niște emisiuni transmise la televizor de către redacția de Istorie. În fine, trebuia pus genericul de final, iar aici era obligatoriu să notez totul, în ordinea de importanță a participanților, ceea ce era de văzut chiar la televizor. În fine, bucățile muzicale trebuiau menționate (titlu, compozitor, orchestră, an etc.) în scenariu și era de preferat să fie fără drepturi de autor. Am muncit destul de mult, fiindcă nu știam cum să fac să potrivesc minutele imaginilor cu ale comentariului și ale muzicii. Am dat din nou telefon și Lili Lemnaru, de la redacția de istorie, mi-a spus că o jumătate de pagină A4 de text corespunde unui minut de emisie. Înarmată cu aceste cunoștințe preliminare, am pornit la treabă și m-am gândit să scriu un scenariu despre *Dimitrie Cantemir desenator*. Fusese talentat, aveam despre el imagini pe care le scosesem din arhivele lui Petru I, unele pe care nu le știam decât eu. Oricum, mizam și pe factorul surpriză asupra comisiei. A treia probă, video, era făcută ca să se vadă cum vorbești liber în fața camerei, dacă ai trac sau nu, dacă e corect și legat (sau nu) ceea ce spui. Pentru această probă trăgeai un bilet din care aflai ce subiect trebuie să comentezi. In fine, după o săptămână am primit rezultatul. Intrasem pe postul de publicist comentator și trebuia să mă prezint la Televiziune la începutul lui februarie 1996. Când m-am dus cu această veste la editură, Tiberiu Avramescu mi-a spus că el n-o să-mi dea transferul în vecii vecilor și că se duce să vorbească și la Ministerul Culturii în acest sens. Numai că salariul de la televiziune avea să fie sesizabil mai mare decât cel de la editură (câștigam șase trepte de salarizare), așa că nu se putea spune că aș fi pierdut ceva dacă nu primeam transferul. După ce i-am explicat lui Tiberiu Avramescu despre ce e vorba (fiindcă urma să am un salariu mai mare decât avea el ca redactor șef), n-a mai opus nici un fel de rezistență, ci s-a întristat cu adevărat. Mă considerase un obiect fabicat de el însuși și capabil să ducă mai departe chiar munca lui. Dar eu aveam îndoieli din ce în ce mai serioase legate de perimetrul editorial românesc, mai ales din cauza exploziei uriașe de edituri de după 1989: erau cam 2500....

De Revelion a aflat și soțul meu ce făcusem. M-a privit dintr-odată cu alți ochi, nu pridideа întrebînd cum, de ce, ce-o să fac pe viitor... Dar aspectul bănesc al noii mele munci părea să fi avut darul de a liniști lucrurile...

1996

N-am ținut un jurnal propriu-zis. Mutarea la televiziune a însemnat, practic, învățarea unei noi meserii, cu toate dedesubturile ei tehnice. Ba chiar mai mult: a însemnat înțelegerea felului cum imaginea și sunetul pot transmite un mesaj la fel de puternic, dar categoric mai tentant decât mesajul cărților.

Pe de altă parte, eu personal am rămas legată de viața și scrierea cărților, am continuat să urmăresc aparițiile și felul cum lumea celor care scriu se deschidea către noile probleme, răspundea (sau nu) imperativelor prezentului. În plus, la finalul lui 1997 am fost detașată pentru un an expert parlamentar pentru Mass Media pe lângă președintele Senatului României, unde am avut un bun punct de priveliște nu doar asupra ansamblului românesc, ci și asupra noilor tipuri de relații (unele se creau, iar altele dispăreau) în dinamica lor amețitoare și despre care nu puteai prevedea încotro va duce.

Voi încerca deci să punctez doar liniile generale care privesc activitatea mea prin ceea ce am arhivat în acel perimetru de timp.

La puțină vreme după ce am ajuns la Redacția Culturală a TVR, am încercat să obțin o emisiune pe care s-o pot realiza ritmic, astfel încât ea să informeze publicul, tot atâta cât să-l formeze în spiritul valorilor culturii române. Pe atunci exista un Serviciu de Programe căruia îți adresai oferta, iar el alegea (sau nu) ceva care să coreaspundă liniei majore de desfășurare a activităților postului. Fiind primul meu demers ca publicist comantator (și care, de fapt, nu avea în atribuție emisiuni proprii, ci doar comentarii în emisiunile altora), dau mai jos textul:

Propuneri de emisiuni pentru noua grilă de programe

Consider că lipsește redacției culturale o emisiune care să privească actul cultural nu doar ca pe un produs intern și momentan (dacă e vorba de un produs românesc) ori ca pe un produs extern venit dinspre centru spre margine (dinspre cultura europeană și universală spre cea română), ci să abordeze zona de interferențe culturale. Dacă există ceva competitiv în România de azi, este cultura ei. Ea oferă lumii tot atât cât primește. Ar merita deci ca Interferențe culturale să constituie obiectivul unei emisiuni. Aș trata problema acestor interferențe în chip regional (România și țările dunărene, țările din juyrul Mării Negre, ale Mediteranei; Occidentul și Sud-Estul Europei). Unul dintre obiective ar fi unitatea culturală și spiriuală a românilor. Când spun cultură mă gândesc nu

numai la arte, ci și la zone precum filosofia, lingvistica, teoria științelor, istoria civilizației. Avantajul unei emisiuni de acest tip ar fi acela că poate folosi deopotrivă argumentele trecutului și pe ale prezentului în sprijinul ideii că una din valorile constante ale afirmării românești în lume a fost și rămâne cultura ei. Propun ca emisiunea să aibă 30' săptămânal, de preferință duminica, chiar și dimineața, pe programul 1[174]*.*

Propun de asemenea reluarea unei idei mai vechi și anume emisiunea <u>*Filmoteca de Aur*</u>*. În vârtejul întâmplărilor prezentului adesea nu observăm că dispar valori fără ca televiziuna națională să fi înregistrat vreodată existența lor. Ar fi deci important ca, pe baza înregistrărilor alungate și secherstrate în depozitul cinematografiei de la Jilava, să se procedeze, pe de o parte, la recuperarea valorilor existente și la reiterarea lor în circuit (scriitori, case memoriale – ex. Camil Petrescu, G. Călinescu, Sadoveanu, casa lui Octavian Goga de la Rășinari, Minulescu etc.), pe de alta să se filmeze ceea ce există ș, merită, dar n-a fost filmat (nu doar scriitori, ci artiști de orice fel, istorici, lingviști, filosofi, oameni de știință din domenii de vârf). De asemenea, trebuie filmate casele lor moriale. De prisos să amintesc că nu există filme nici măcar despre muzee (ale iteraturii, dar și de istorie, tehnic), marile biblioteci etc. O asemenea emisiune, nouă, s-ar putea face o dată pe lună și s-ar putea da în reluare, pentru optimizare, în luna următoare.*

Propun, în sfârșit, fie cu titlu de rubrică într-o emisiubne mai cuprinzătoare, fie cu titlu de emisiune se sine stătătoare, <u>*Editurile de la A la Z*</u>*, utilă mai ales celor care achiziționează cărți. Propun pentru această demă 20' săptămânal, pe Programul 2.*

Îmi amintesc că, după ce l-am scris, m-am dus să discut, amical, cu Paul Șoloc, pe care-l știam de mult și aveam încredere în judecata lui. După ce-a citit, Șoloc mi-a spus că mă resimt teribil din pricina lipsei de experiență de televiziune, că propun lucruri foarte grele și pentru mine, care le-aș face, dar și pentru telespctatori, care iau imaginea mai mult ca pe o cale de relaxare și mai puțin ca pe una de educare. Pseseme că avea dreptate, fiindcă n-am avut succes cu ofertele mele, deși, à la longue și per totalul culturii române, timpul avea să-mi dea dreptate, iar eu aveam să recidivez, făcând pe bucăți și în ani lungi, ceea ce mi se părea că trebuie să fac ca să nu pierd timpul degeaba[175].

La începutul lui aprilie 1996 mi-a scris profesorul Milan Vanku de la Belgrad, specialist în istorie contemporană. Nu urmărisem mai îndeaproape evenimentele

---

[174] Televiziunea Română avea atunci trei Canale: 1, 2 și Internațional.

[175] Aproape totul a fost publicat (textele) în volumul *Viața în jurul Mediteranei și Proiectul România*, Editura Mistral, 2019.

din Serbia și Muntenegru, dar știam de Saraievo, unde fusese un masacru încă în urmă cu vreo câțiva ani. Iată scrisoarea lui:

Beograd, 8 IV 1996

Stimată colega,

Sper că ați primit ultima mea scrisoare. Ce mai faceți? Cum merge cu munca la noul serviciu ? Sper că bine. Sper că dumneavoastră și Vlad sunteți bine, sănătoși. Iarna a trecut. Noi cu toții suntem bine până în prezent. Noutăți nu prea avem.

Am citit în ziarul „Politica" din 7 aprilie ce scrie „Curierul Național" din 6 aprilie despre masacrul de la Sarajevo din 5 februarie 1994 la piața Marcale, (pe) care l-au provocat musulmanii (ceea ce a dovedit ziaristul francez Bernard Volcher, care – după aceea – și-a pierdut serviciul, dar, de curând, Tribunalul l-a absolvit de orice acuzație).

Boutros Gali i-a spus lui Mitterand[176] *că musulmanii au produs teroarea din piața Marcale. Eu vă trimit scrisoarea mea de protest către Boutros Gali în limba franceză, la care n-am primit răspuns, cu ocazia formării Tribunalului de crime de război, numai cu referire la Iugoslavia. Poate că va servi la vreo emisiune sau poate că veți avea ocazia să o publicați într-o revistă sau un ziar*[177]*. Dacă eventual o publicați, vă rog să-mi trimiteți și mie un exemplar pentru arhiva mea.*

Vă rog să mă înștiințați cum merge cu cartea mea[178]*. Se va publica în acest an ?*

---

[176]În perioada 1999-2000, pe când am stat mai multă vreme în Franța și am filmat pentru emisiunea *Café Corso*, dedicată procesului de integrare a României în UE, m-am dus și la Biblioteca Națională din Paris (BNF), unde am consultat inclusiv presa franceză din perioada 1989-1999, mai ales cu referire la ceea ce i se întâmplase României în această perioadă de timp. Am descoperit astfel că Mitterand, președintele Franței, vizitase Bulgaria la jumătatea lui ianuarie 1989, apoi se precipitaseră o serie de evenimente care avuseseră menirea să scoată în relief diverse personaje din Bulgaria, dar și de la noi. Pe urmă, am investigat mai departe fondurile bibliotecii cu privire la respectivele persoane. Am observat (și notat) astfel că mai tot ceea ce s-a scris despre Mircea Dinescu în Franța e mult mai bine protejat la arhivare decât ceea ce s-a scris despre Ion Iliescu. Tot în aceeași perioadă de timp, pe când transmiteam filmările la TVR, pe long play, de obicei noaptea, când satelitul era mai liber, am întrebat la TV5, de unde transmiteam către țară, care ar putea fi semnificația a ceea ce găsisem. Mi s-a spus că, probabil, nimic nu e întâmplător pe lume. Pesemne că avea dreptate redactorul rpsectiv, care se plângea, în 1999, că tot el trebuie să filmeze, alergând prin Paris cu mașina proprie, apoi să monteze știrile care intrau pe post. Eu remarcasem și alte lucruri: că permisul pentru bibliotecă l-am obținut pe baza unei fotografii retiniene (adică în el era un cip de recunoaștere a persoanei după retină), că puteai cerceta în bibliotecă doar copii electronice ale cărților, pe care le găseai căutând în terminalul PC de pe masa ta de lucru, dar puteai face singur copii xerox, că toată Franța era ținută sub control prin rețele conectate a satelit, care vedeau nu numai șoselele, ci și ceea ce era sub copaci, în clădiri etc.

[177] Scrisoarea are 8 pp A4 dactilo și n-a fost publicată.

[178] Despre Nicolae Titulescu, în sârbo-croată, pe care a încercat s-o publice în traducere românească la noi.

Cu Luci vă mai auziți la telefon ?

Acum vă las numai cu bine și sănătate pe dvs și pe Vlad, dorindu-vă totdeodată sărbători fericite. Al dvs. prieten,

Milan Vanku

În același an de grație 1996, după ce Ion Ianoși a publicat *Idei inoportune* la Editura Cartea Românească și mi-a trimis-o cu dedicație, în amintirea vremurilor trecute, dar și ale semnelor prezentului, m-am gândit să i-o recenzez pe fondul mai cuprinzător al problemelor care agitau societatea românească și care generaseră, în fond, chiar cartea. M-am dus cu recenzia la „Adevărul literar și artistic", condus pe atunci de Cristian Tudor Popescu. A ezitat destulă vreme să publice recenzia, mai ales că era vorba despre Ianoși, dar și despre mine. Totuși materialul a apărut în 3 martie 1996 și îl transcriu mai jos, fiindcă este un semn al momentului, a ceea ce credeam despre el, dar și al reacțiilor cititorilor ajunse până la mine. Astfel, Iosif Sava, șeful meu de la TVR, s-a oprit într-o bună dimineață în dreptul biroului meu și m-a întrebat uluit, dar și sâcâit : „Dar cine ești dumneata, doamna Țarălungă?! M-a sunat aseară Radu Cosașu și mi-a spus să citesc neapărat recenzia dumneavoastră!" Mai auzisem întrebarea asta din gura lui Răzvan Theodorescu, la Congresul de la Salonic, în 1994, după ce ascultase comunicarea mea. Iată deci textul recenziei:

Cultura și intelectualii între criză și globalism

A apărut, de puțină vreme, la Editura Cartea Românească, volumul profesorului Ion Ianoși – Idei inoportune, cuprinzînd eseuri cu privire la criza culturii, intelectualii ieri, azi și mâine – rolul lor în societate, nostalgii și perspective, problema miunorităților etnice, problema raportului cu vecinii României și cu alte națiuni, problema ideologiilor de dreapta și de stânga și – nu în ultimul rând – problema eticii în contextul actual. Această scurtă înșiruire tematică, rezumată de noi dincolo de meandrele, accentele și prioritățile cărții, e menită doar să stabilească premisele unei abordări la care te simți incitat. Fiindcă nu numai felul cum definește ariile problematice și nu doar soluțiile pe care le oferă Ion Ianoși constituie baza de receptare a cărții, ci și reverberația culturală pe care o trezește, ecoul pentru fiecare dintre receptorii care se confruntă cu astfel de probleme și care s-au gândit, nu o dată, la soluțiile de urmat.

În al doilea rând, cartea are meritul de a încerca să coaguleze un front intelectual, chiar dacă bazat pe soluții diverse, în fața unei resimțite invazii a civilizației de consum, care erodează, neîndoielnic, un fundament intelectual al individului, considerat până acum mândria europeanului de oriunde. Idei inoportune este deci, tot atâta text, cât pre-text de abordare, adică ne permite să confruntăm asertiunile autorului cu ceea ce văd ochii altor generații, intrate în cultură cu alt instrumentar de lucru și alte orizonturi de așteptare.

Exclud din capul locului, în ceea ce urmează, marja de îndoială și reproșurile pe care autorul și le face, ca orice intelectual, cu privire la limba textelor sale, cu locul pe care-l ocupă în cultura română ori cu situația sa de minoritar. Astfel de probleme sunt importante mai curând în măsura în care definesc o atitudine a contextului cultural, a majorității față de minorități și le vom subordona deci chestiunii mai cuprinzătoare a mentalității.

Axul problematic al cărții îl constituie criza culturii și, implicit, a intelectualilor care o traversează. Aceasta se definește prin cauze și efecte. Cauzele sunt: economice, sociale, politice, efectele sunt suportate de oamenii de cultură, dar și de consumatori, adică de societatea de azi, ca și de cea viitoare. Profesorul Ianoși consideră că trecerea la economia de piață, diversitatea de partide politice, ca și interesul – mult mai mic decât în trecut – pentru protecția socială – inclusiv pentru protecçția intelectualilor – constituie tot atâta factori de perturbare a procesuui cultural sau, mai exact, a culturii umaniste, fiindcă de cea tehnică profesorul Ianoși nu se ocupă. Toți acești factori de perturbare, consideră autorul, se repercutează asupra factorului uman implicat în actul cultural producînd virajele cele mai neașteptate: unii devin politicieni, alții afaceriști, alții abandonează pur și simplu, lăsîndu-se duși de curent și doar puțini încearcă să discearnă ce se întâmplă și se întreabă ce-i de făcut.

Nu putem să nu fim de acord cu un astfel de discurs. Ba chiar, după 1989, ni se pare că acesta este primul text lucid care deschide discuția despre statutul culturii și intelectualilor printr-un corpus închegat de puneri în ecuație și de soluții cu privire la toate aceste probleme. Ceea ce însă nu menționează nicăieri Ion Ianoși este marele șoc informațional pe care-l suportă intelectualii, cel puțin cei din generația de mijloc. Pentru că generațiile mai vechi, formate înainte de al doilea război mondial, cred a recunoaște acum posibilitatea revenirii la standardele democrației (inclusiv culturale), în bună parte fără a percepe acel „altceva" care constituie actualitatea. Generațiile noi se formează în contextul pe care-l oferă momentul contemporan, dar generațiile de mijloc au avut de absorbit tot acest șoc informațional care a produs unele răsuciri de 180^0, rupturi interioare, falii adesea dramatice între foști parteneri de idei. Reorientarea și readaptarea acestor generații sunt văzute de profesorul Ianoși în încărcătura lor dramatică, dar nu și prin prisma puterii de obiectivare pe care-o solicită indivizilor. În absența acestei puteri se produc acele viraje spre politic, sunt oferite peisajului cultural abandonuri notabile etc.

Un alt aspect legat de criza culturii și pe care profesorul Ianoși îl abordează doar fugitiv, este cel legat de standardul culturii în România comparativ cu standardul ei în lume. Din perspectiva generației mele, care este una de mijloc, integrarea europeană – și deci culturală – a României nu se referă doar la orizontul umanist. Revoluția tehnică, aceea care înlocuiește în bună măsură cartea cu imaginea, viteza de circulație a informației (de pildă rețelele internetului) care trebuie să caracterizeze lumea de azi, pun în fața acestei țări, retardată cu câteva zeci de ani

față de restul Europei și al lumii, sarcini atât de grele, iar bătălia trebuie în asemenea măsură câștigată, încât faptul că trecutul nu se mai reproduce în plan cultural la parametrii cunoscuți, situația fiind definită drept criză de către umaniști, este o problemă față de care intelectualii aflați în plin proces de asimilare a noilor tehnologii nici măcar n-o înțeleg. Și, probabil, dacă fiecare intelectual umanist din generația profesorului Ianoși ar avea acasă un computer branșat la internet, ar ajunge la concluzia că jumătate cel puțin din problema crizei ar fi rezolvată. Cealată jumătate, care poate fi concentrată în jurul chestiunii operei de creat, își are sorgintea în formația principial europeană a intelectualului român. Dacă este adevărată asertunea lui Thomas Mann că originea actualului bloc cultural european este cultura Greciei antice, trecută prin filtrul latinității și al Renașterii, atunci suntem cu toții tributari ideii de operă. Criza acestei idei apare la contactul cu oferta Americii, al cărei tip de cultură este bazat adesea pe soluții tehnice ingenioase, dar tot adesea pe soluții intelectual facile, resimțite de europeanul (și românul) mediu ca puerile, false ori manipulînd conștiința receptorului într-o direcție deloc spirituală. O altă sorginte a crizei culturii de tip european este contactul reîmprospătat cu vechile culturi ale Orientului bazate pe solicitarea mediului receptiv al receptorului. România, aflată încă o dată între Orient și Occident, între Europa și restul lumii, are de absorbit criza globalizării culturii. Mai exact spus, criza acestui moment cultural românesc este una de asimilare, de discernere și de opțiune în favoarea unei soluții, fără pierderea personalității proprii. Ion Ianoși percepe acut starea de criză, dar nu încearcă să descifreze cauzele și cred că, spre deosebire de generațiile mai noi, nu resimte această criză ca pe un moment de reorientare și asimilare. Unul dintre directorii Editurii Gallimard, venit de curând la București – și el om al generației de mijloc – mi-a explicat ce înseamnă azi, din punctul de vedere al intelectualului occidental, criza culturii și, implicit, criza operei. „Avem romane despre furtul de informații de pe rețeaua bancară de computere, zicea el, ori despre muzica pop. Nu vreți să le preluați?" Întrebarea e: câți cititori ar pricepe despre ce e vorba? Felul cum opera a integrat în Franța revoluția tehnică e necomunicabil încă la noi. Acest decalaj definește pentru generația de mijloc criza culturii române și nu abandonul, virajul etc., cum crede Ion Ianoși.

În sfârșit, încă un aspect care trebuie atins pe acest fond al globalizării culturii, văzut de mulți ca o criză: cum se poate păstra specificul cel atât de drag românului și europeanului, dintotdeauna mândru de a fi alcătuit și păstrat un leagăn al civilizației și culturii umane? Voi folosi un exempklu: la 1 Decembrie 1995, ziua națională a României, Maneken Pis din Bruxelles a fost îmbrăcat de Ambasada Română în ciobănaș valah, ca semn al identității românești. Să se definească România în fața Europei prin ciobănașul care cântă la fluieraș? Oare el n-a devenit de mult țăran cooperator, apoi fermier ori proletar industrial, chiar șomer și sclav pe plantațiile altora? Și-a pierdut prin asta specificul sau trebuie să ne întoarcem la

ciobănaș pentru ca să-l găsim? Mi se pare o soluție de minimă rezistență. Mai ales că lumea te consideră după cum te lași văzut. Atâtea națiuni nu mai au folclorul ca fenomen activ, dar continuă să-și păstreze specificul. De ce deci să punem semnul egal între folclor și specific, mai ales că toate motivele folclorice au o largă circulație dincolo de granițe, ca să nu mai vorbim de contrafacerile din care e alcătuit folclorul actual. Pe de altă parte, unde intră folclorul în valiza emigrantului, cel mai adesea intelectual?

Și pentru că tot am atins această problemă a emigrației românești, de ce oare nu există o bază de date pentru forțele intelectuale de care dispune această țară (aflate în afara granițelor) spre a se putea canaliza capacitățile lor în funcție de specializare, de felul cum își pot aduce aportul în mod real la opera culturii române? De ce Congresele spiritualității românești sunt doar întâlniri festive, sub pălăria Ministerului Afacerilor Externe, unde se bea și se mănâncă în stil, ce-i drept, românesc, se spun discursuri nostalgice ori fierbinți, dar cam atât? Ce se află dincolo de această atitudine?

Ne oprim aici cu asertiunile referitoare la criza culturii, fenomen resimțit atât de acut de profesorul Ianoși și căreia el îi oferă o soluție proprie - ***opera*** *- ca și o seamă de alte soluții, legate de condiția intelectualului creator de operă pe fondul unei crize mai largi: economice, de echilibru politic intern și extern, de criză a ideologiilor, cu stânga și dreapta nedefinite însă în funcție de coordonatele momentului.*

Dacă e să privim toate aceste probleme de pe palierul intelectualului din generația de mijloc, disting două aspecte: unul care privește opțiunea proprie a fiecăruia, altul care privește implicarea de către alții a intelectualului într-un proces. Ambele laturi ale problemei intră în conexiune deopotrivă cu problema ideologiilor, a politicului și, nu în ultimul rând, a economicului. În ce privește opțiunea proprie, Ion Ianoși dezbate, din perspectiva generației sale, problema ideologiilor de stânga și de dreapta, opțiunea proprie, fenomenul cunoscut al apropierii extremelor și caracteristicile de bază ale fiecărei ideologii, cu aportul adus la perpetuarea umnanității și umanismului. Dincolo de diagnosticul exact și de confuzia pe care fiecare ideologie o provoacă unor intelectuali între valorile-mijloc și valorile-scop, nu distingem însă și diagnosticul limpede pus asupra momentului prezent. Astfel, despre fostul PCR se spunea, în ultimii lui ani de existență, că stânga e de dreapta și dreapta e de stânga. Fiind un „partid umbrelă", el îngloba întregul eșichier, relevînd confuzii notabile în afirmațiile celor care susțineau că sunt de stânga și acționau ca și când ar fi fost de dreapta, ori invers. A fost, de altfel, unul din motivele mai profunde ale clacării partidului. Dar ar fi greșit să credeem că separarea fronturilor ideologice după decembrie 1989 a anulat și confuziile din mintea unor intelectuali. Cel puțin dacă privim comparativ atitudinea intelectualului român în raport cu intelectualii lumii. Pentru Camus, Sartre, Madariaga, Lundkvist, Marquez era o onoare să fie de stânga, ba chiar comuniști. Pentru Octavian Paler, Dan Grigore, Ion

Caramitru și alții ca ei, e o rușine. Motivele sunt mi adânci, țin de condiția stângii în România, dar sunt și motive cvasi-indiscernabile. Să fii democrat și monarhist, să fi fost fruntaș comunist și să înjuri comunismul, să pui semnul egal între PDSR (care abia acum își definește ideologia) și PCR, să crezi că totul poate fi luat mereu și mereu de la zero și să produci în tine însuți o ruptură totală cu propria ta formație ca om, iată o serie de constatări la care Ion Ianoși nu face apel, dar care se învârt toate în jurul ideii de caracter, mai curând decât al confuziilor ideologice. Personal, cred că motivația afirmării unor astfel de opțiuni se află în altă parte, și anume în felul cum sunt implicați de către alții (oameni politici în principal) intelectualii din toate generațiile în construcția României de azi și de mâine. Un lucru e sigur: dintre cei care s-au afirmat vreme de mai multe decenii în această cultură – și mă refer la valorile reale, nu la cei pe care valul noilor opțiuni politice ale țării i-au împins în vârf – foarte puțini mai strălucesc azi pe firmamentul culturii. Lucrul acesta este valabil atât pentru generațiile mai vârstnice, cât și pentru cele de mijloc. Regimul de protecție a elitelor odată dispărut, a intrat frontal în joc, mai mult ca în anii '50, deviza : „Cine nu e cu noi, e împotriva noastră." Înainte ca aceia etichetați astfel să se poată orienta în spațiul lumii post-revoluționare, deviza cu pricina și începuse să funcționeze, împărțind cultura – ca și tot restul – în benefic/malefic. Să fim mai exacți: lucrul acesta este valabil pentru fiecare „combatant", doar că ceea ce e benefic într-o parte a baricadei, e malefic în cealaltă. Să arunci la goapa de gunoi, în numele intoleranței, generații întregi și să fabrici instituții de rangul 1 în stat (dau exemplu postul tv Romînia Internațional), unde să te lauzi că media de vârstă e 27 de ani (adică experiența meseriei lipsește cu desăvârșire), echivalează cu refuzul de a pleca de la premisa de nevinovăție și cu vocația de a începe mereu de la zero construcția identitară a țării, refuzînd, din nou, să construiești plecînd de la experiența muncii, a domeniilor societății cu experiența lor acumulată în timp. Bănuiesc că negarea unui standard cutural pre-existent nu ne poate duce decât mult înapoi, la folclor. Înțelegerea fenomenului de respingere a dus o bună parte a intelectualilor noștri, care dorește cu adevărat democrația în România, de partea opoziției, în care însă nu este și politic înglobată, separîndu-se de aceasta tocmai prin felul cum vede problema democrației. Și acest tip de reacție mi se pare, nu mai puțin, de minimă rezistență.

Dacă este adevărat că opera este menirea intelectualuui, atunci el ar trebui să insiste în acest sens chiar dacă nu mai beneficiază ca în trecut de susținerea unui guvern și unui partid care-și plăteau astfel liniștea față de cei dispuși să i-o strice. Cât despre ceea ce Ion Ianoși numește „oportuniști" și „trădători", azi ca și ieri, nu văd nici o diferență și nici o necesitate ca intelectualul de reală vocație să-și schimbe atitudinea. Dacă este un intelectual adevărat el ar trebui să-i recunoască pe aceia asemenea lui și, dincolo de fronturile politice, să constituie, spre beneficiul spiritual și al specificului acestui popor, un nou front: acela al culturii. De ce numai actorii să

fi ieșit în stradă pentru drepturi salariale și protecție socială? Sunt mai favorizate de soartă alte categorii de intelectuali? Șomerii? Pensionarii? Categoric nu. Sunt doar mai neorganizați și, în urma experienței dramatice a ultimelor decenii, își spun: „fiecare pentru sine" și „să moară capra vecinului, nu a mea". Ar fi fost lăsați singuri pe străzi actorii în Franța sau Marea Britanie ? Actualul val de greve din Franța, ca și amintirea grevelor care au durat luni de zile ale minerilor din Anglia ne spun că nu. Solidaritatea între studenți, mineri, profesori, scriitori reflectă un alt tip de înțelegere a ideii de solidaritate socială a intelectualilor cu restul națiunii căreia îi aparțin. Trebuie să medităm și la acest lucru dacă este adevărat că optăm pentru integrare europeană. Pentru că una din cheile crizei intelectualului la noi este susținută de mentalitatea lui (dar și a întregii societăți). Aici se înglobează, cum spuneam la început, atitudinea majorității față de minorități (de orice fel), atitudinea față de viața socială, politică, economică. În acest punct, iarăși, mi se pare că stăruie confuzia dintre planul politicii și al culturii. Fiindcă interesul politic dictează, din partea unor partide, atitudini menite să stârnească reacții de masă care să le împingă astfel în vârful eșichierului, în vreme ce în planul culturii ar trebui să domine standardul valoric și contribuția tuturor la ridicarea acestui standard. Mi se pare axiomatic, pe de o parte, că selecția valorică este cu atât mai bună, cu cât înglobează mai mulți participanți, iar pe de altă parte că există valori ale spiritului care nu pot fi contestate și care împlinesc o cultură fie că exponenții ei vin din majoritate, fie că vin dintre minorități. Un minoritar, pe nume Carol Műller, a înființat acum o sută de ani colecția Biblioteca pentru Toți, care există și azi. El și-a pierdut averea pentru o cauză a culturii române și nu-i putem fi suficient de îndatorați pentru ceea ce a făcut, fără nici un sprijin de nicăieri. Oare să nu mai existe astăzi oameni asemenea lui Műller fără ca noi să-i vedem ? Și, pe urmă, de ce n-ar trebui să fie atenți intelectualii de certă valoare la ansamblul vieții românești, la felul cum ea se integrează în lume ? Ei din care viață fac parte și opera lor cui trebuie să folosească?

Între criză și globalism, atitudinea intelectualului român și, prin el, statutul culturii române de azi se află într-un punct al indeciziei. Ni se pare de aceea cu atât mai simbolică apariția cărții profesorului Ianoși, care ne propune deschiderea unor dezbateri pe această temă gravă. Cu atât mai gravă cu cât, dincolo de intelectuali și de cultură este vorba despre supraviețuirea spirituală a unui popor cu specificul și deschiderile lui, cu toate capacitățile lui de azi și de mâine. Aș vrea să nu fi spus doar cuvinte mari. Dar aș fi vrut și ca lucrurile în care credem, problemele pe care le ridică Ion Ianoși, cauzele pe care trebuie să le apărăm cu toții, să nu fi fost atât de mari…

iulie

Am fost detașată de la TVR în aparatul Senatului României, pe post de expert pentru Mass Media la Cabinetul președintelui Senatului. Detașarea a fost valabilă

tot anul 1997, la început pentru șase luni, apoi a fost prelungită încă șase luni. Pentru mine, personal, câștigul cel mare a fost faptul că am avut acces la presa internațională care venea la biblioteca Senatului. În plus, acest an este un an marcat, spre sfârșitul lui, de alegeri prezidențiale și parlamentare.

octombrie

Pe la începutul lunii, pe când mă dusesem la TVR ca să nu pierd complet legătura cu locul de muncă, am întâlnit-o pe Cleopatra Lorințiu, poetă ajunsă și ea la televiziune, fosta soție a poetului Gheorghe Tomozei (decedase), de la care avea doi băieți. Locuia și ea în Drumul Taberei, cam tot pe la capătul orașului. Doar că ea nu era, ca mine, la redacția culturală, ci era la TVR Internațional, șefa ei era doamna Meleșcanu, soția ministrului de Externe Theodor Meleșcanu. Ne-am dus la bufet să bem o cafea împreună și să mai vorbim. Și așa, din una în alta, ne-am gândit că ar merita să facem împreună o emisiune de o oră și să realizăm un tur de orizont despre starea culturii în anul de grație 1996. Fiindcă multe se întâmplaseră, dar ni se părea și că multe mai urmează încă să se întâmple. Eu, care avusesem prilejul să cunosc multă lume din cauza detașării la Senat, am făcut interviuri cu Ion Iliescu, Petre Roman, Marko Bela, Varujan Vosganian (la care îmi amintesc că am fost acasă, iar, în final, mi-a cântat la pian), Mona Muscă, Eugen Vasiliu (împreună cu el aveam să lucrez la un proiect nou al Legii Dreptului de Autor), Radu F. Alexandru, George Pruteanu (interesat încă de atunci de protejarea limbii române literare în contextul atâtor barbarisme care o asediau), Augustin Buzura (pe care-l știam de când era la Cluj, iar copiii lui erau mici), directorul Institutului Cultural Român. Cleo a vorbit cu Gabiel Țepelea, Ion Caramitru și Laurențiu Ulici (nota bene, născut la Buzău, era atunci președinte al Uniunii Scriitorilor). Am obținut astfel un set de puncte de vedere asupra culturii văzută din mai multe unghiuri (politice, etnice, ale profesiilor) care s-a bucurat de succes pe TVRI, astfel încât ne-am gândit că ar merita să repetăm, măcar la câțiva ani o dată, acest tip de investigare a mersului culturii (în fond, axul nostru identitar)[179].

Tot cam atunci l-am cunoscut pe Giuliano Donati, invitat la București de Institutul Francez, fiindcă începuseră mișcările de integrare europeană a României. Era director pentru Europa de Est al Consiliului Cultural (al UE) pentru Dezvoltarea Regiunilor Europei. El a susținut ideea – și mi se părea corectă – că nimic din

---

[179] Toate materialele le-am publicat în 2019, la Editura Mistral, din București, în volumul *Viața în jurul Mediteranei și Proiectul România*. Următoarea emisiune cu acest titlu aveam s-o fac singură, Cleo plecase din TVR la Externe. A fost în 2002 și am vorbit cu Augustin Buzura, Mihai Oroveanu (al căruit tată era râmnicean sărat), Eugen Uricau (președinte al Uniunii Scriitorilor), Șt. Aug. Doinaș (mi-a arătat, îl avea acasă, manuscrisul jurnalului lui Ion Caraion, recuperat de el de la Securitate, fiindcă Doinaș era atunci senator PNȚCD), Ion Miloș (am fost la Sărcia, în Voivodina, la el acasă) și Mircea Anghelescu, profesor la Facultatea de Fiologie, vicepreședinte al Institutului Cultural și director al editurii lui.

standardul cultural al unei țări nu trebuie atins, fiindcă el există grație ambientului regiunii geografice respective. Nu puteam să nu-i dau dreptate, mai ales după ce fusesem, în 1994, la Congresul de Studii Sud-Est Europene de la Salonic.

5 noiembrie

Transcriu mai jos materialul de evaluare pe care l-am scris după al doilea tur de scrutin la prezidențiale[180], mai exact chiar astăzi:

O lumină nepărtinitoare pusă asupra momentului politic actual atestă faptul că România se află la o răscruce. Ultimul guvern român care a pierdut alegerile pe care le-a organizat a fost în 1928. Acest fapt a determinat culoarea politică a deceniului al IV-lea al acestui veac, atât de plin de evenimente care au polarizat extremele (stânga/dreapta) și au acutizat conflictele dintre ele. Ca urmare, după cel de-al doilea război mondial, nu numai că dezechilibrul s-a accentuat (în favoarea stângii), dar România și-a pierdut dreptul la o imagine corectă văzută din exterior (fapt vizibil începînd cu tratatele de pace), și-a pierdut imaginea de entitate independentă în judecata țărilor europene, devenind parte a unui bloc suprastatal (politic, economic și militar), ca să nu mai vorbim de faptul că și-a pierdut integritatea teritorială.

Fenomenul care se întâmplă acum trebuie deci privit cu toată seriozitatea, prin prisma acestei experiențe a istoriei, deoarece contextul internațional nu este astăzi mai puțin complicat decât în deceniul ai IV-lea, împărțirea stânga/dreapta s-a acutizat și ea la scară planetară prin căderea întregului bloc socialist și favorizarea, în structurile UE, a PPE, fondat la origini cu forțe aflate în desendența (nu numai de dreapta, ci și pro-fascistă) lui Franco.

Situația prezentă are însă nu doar posibile asemănări cu aceea din 1928, ci și o deosebire esențială: viitorul n-a fost încă scris.

În acest moment este vizibilă tentativa externă (europeană – în principal franco-germană, dar și americană) de a face ca România post-revoluționară să balanseze de la stânga la dreapta. Acest scenariu face parte din procedeul aplicat întregului bloc fost socialist (azi se spune comunist). I-a revenit PDSR-ului, care, neîndoielnic, a colectat oameni foarte buni și doritori să ajute la depășirea de către țară a unor momente grele, onoarea de a forma o opoziție. Această opoziție, devenită acum capabilă să ajungă la putere, are nu numai chipul și asemănarea imprimate de PDSR prin dialogul și disputele cu el, ci și comandamente care răspund, cum a răspuns și mai înainte, unor stimuli ai țării proprii, mai mult decât externi. Stimulii proprii țin

[180] Cu două săptămîni înainte de turul întâi la parlamentare, Oliviu Gherman, președintele Senatului, m-a înștiințat, cu titlu personal, că PDSR-ul va pierde alegerile și la parlamentare și la prezidențiale. Acest lucru era, din câte am înțeles, convenit între actanții politici din România ca gest de supunere față de UE, care impunea apăsat acest curs spre dreapta. Despre secretul votului nici nu s-a pus problema. Cum s-ar zice, urma să evaluez ce-ar mai rămâne de făcut după alegeri.

de faptul că CDR este compusă din cinci partide și trei formațiuni, iar USD din două partide. Stimulii externi țin de condiționările în primul rând economice ale țării, dar și de situația (și strategia) ei geo-politică. Alte interese decât acestea (ca, de pildă, să faci dintr-un partid aflat în România sucursala unuia aflat în străinătate ori a unei Internaționale) nu sunt încă determinante, ci reflectă doar o postură de co-interesare mai mult economică, decât politică a unor persoane aflate în situația de actanți politici.

După parlamentarele din 3 noiembrie se observă, în compoziția viitoruui Parlament, dispariția stângii și dreptei de tip extrem (adică a flancurilor), adică PS, PSM, ANL. Rămân încă extremele naționale (PRM, PUNR, UDMR). Principalii actanți, CDR, PDSR, USD

vor trebui deci să-și dezvolte flancuri noi și este de așteptat ca, în viitorul Parlament, să aibă loc mișcări de acest tip. În cazul PDSR, care este un singur partid, acest lucru poate fi monitorizat mai bine. Procesul acesta trebuie început chiar de acum, din faza tatonărilor, când „zburătorii" se pregătesc să treacă în altă barcă. El va fi mai greu de monitorizat în cazul CDR și USD, care sunt alianțe de partide. În plus, CDR va avea și grija guvernării.

Principala problemă a PDSR în acest moment este că el a fost nu atât înfrânt – procentul votanților arată că și-a păstrat aderenții, cât izolat prin mijloace neelectorale. Acest lucru este deopotrivă punctul său slab, ca și punctul său forte. Punctul slab pentru că, denunțînd alianțele spre stânga, și-a pierdut capacitatea de aliere în această direcție și, ducînd numai o campanie negativă la adresa opoziției, e respins de la negocierile privid o nouă guvernare, deși, în ordinea voturilor, se află în fața USD. În ce privește forțele care vor negocia noua guvernare, trebuie remarcat faptul că CDR afișează o poziție mai lucidă și mai responsabilă decât USD, cutreierat în chip justițiar de dorința de răzbunare prientru pierdera guvernării și trecerea în opoziție (mă refer la PD-FSN).

Principalul merit al guvernării PDSR – și pe care noua guvernare ar trebui să-l fructifice – este acela de a fi păstrat stabilitatea într-o zonă ca aceea balcanică, despre care numai stabilă nu se poate spune că e. Faptul că astăzi multe conflicte au ajuns la finiș, iar în România abia acum se produce o balansare a puterii de la stânga la dreapta, atestă o forță diplomatică ale cărei valențe PDSR-ul trebuie încă să le folosească pentru a consolida calea noii guvernări. În plus, PDSR-ul trebuie să păstreze, pe cât posibil, prin opoziția lui, echilibrul de forțe politice al țării, ceea ce păstrează calitatea României de partener egal la discuții cu exteriorul și poate evita alte similitudini cu situația de după 1928. Acestea fiind zise, analiza parlamentarelor și primului tur de scrutin al prezidențialelor impune următoarele fapte :

- *După ziua de 04.11.1996, pe baza proceselor verbale ce descriu votul a 8.879.572 de cetățeni, Ion Iliescu deține majoritatea în 24 de județe concentrate în Moldova și Muntenia, iar Emil Constantinescu în 14 județe concentrate în*

Transivania și Banat. Petre Roman a avut majoritate în Prahova. La partide, CDR a avut majoritate în 23 de județe, iar PDSR în 15. Ceea ce înseamnă că, la prezidențiale, o parte din electoratul Convenției a votat cu Ion Iliescu. Procentual, Ion Iliescu are deocamdată 32,82% din voturi, iar Emil Constantinescu 27,55%. Problema turului doi în care se vor confrunta acești candidați este redistribuirea voturilor acordate lui Petre Roman (20,9%).

- *Situația migrației alegătorilor față de 1992 este următoarea: PDSR a pierdut 5,5% din alegători, CDR a câștigat 9,7%, iar USD a câștigat 2,4%. Migrația celor aproximativ 17% va continua în cazul în care promisiunile electorale nu vor fi ținute de către noii guvernanți. Din acest punct de vedere promisiunile foarte clar enunțate – pensiile în agricultură, cele 200 de zile etc.) sunt un punct defavorabil pentru CDR, deoarece nu pot fi respectate. PDSR-ul trebuie să exploateze aceste neajunsuri în primul rând pentru a ieși din izolarea în care se află și a câștiga teren pentru guvernare. Principalul candidat al CDR la fotoliul de prim ministru, Radu Vasile[181], a afirmat la TVR că s-ar putea ajunge la alegeri anticipate peste doi ani. Acest fapt atestă o secretă stare de derută în fața unei misiuni pe care vrea s-o îndeplinească (și consideră ne-negociabil fotoliul de prim ministru pentru CDR), dar pentru care nu se simte pregătit. În plus, CDR nu este dispus să acorde USR-ului foarte multe drepturi și privește destul de prudent spre viitor. Un cuvânt greu de spus în formarea guvernului va avea președintele.*

În cazul în care în turul al dolea se va alege Ion Iliescu, acesta poate avea mai multe posibilități :

- *Să negocieze o formulă cu „îmbunătățiri". Aceasta s-ar referi fie la acceptarea unor miniștri din setul avut în vedere de PDSR în cazul când ar fi câștigat, fie la acceptarea unor consilieri care au aparținut fostului guvern și care înțeleg în ce direcție merge România.*
- *Să încerce obținerea unui guvern de coaliție CDR-PDSR, ceea ce va fi foarte greu de obținut, în primul rând pentru că CDR este conștientă de nevoia unei opoziții puternice pentru propria sa limpezire și consolidare în interior. În primul rând CDR simte cât de fragilă este majoritatea pe care o poate forma și simte că, fără o bună „încercuire", s-ar desface în bucăți.*

În situația în care Ion Iliescu nu se realege președinte, optim pentru PDSR ar fi să rămână în opoziție, deoarece poate fi constructiv, pe de o parte pentru că știe în ce fel trebuie continuată guvernarea (guvernul ar putea aduce corecții optime pe baza experienței fostei guvernări), iar pe de altă parte poate beneficia de medierile președintelui în momente de cumpănă.

---

[181] L-am felicitat pe Radu Vasile (1942-2013) după alegeri, dar mi-a spus că el nu va fi primul, ci al doilea prim ministru de după alegeri. Zâmbea, era fericit, ținea brațele încrucișate peste piept, cu mâna stângă deasupra, iar degetul mic ridicat în aer. Și deodată am văzut unghia foarte lungă de la degetul mic, lăsată special pentru scobitul în urechi, care tremura feicită cu deget cu tot.

În situația în care președinte se alege Emil Constantinescu, el va fi un președinte-marionetă și trebuie văzut bine cine (ce grup de interese) stă cu adevărat în spatele lui. In această situație probabil Ion Iliescu se va înscrie în PDSR și va deveni liderul partidului, pe care l-ar putea construi din interior. Problema negocierilor pentru guvernare nu se mai pune din punctul de vedere al PDSR, el urmînd să accepte oferta care i se va face din partea CDR. Ion Iliescu va fi doar șeful grupului parlamentar PDSR din Senat, ca și principalul promotor al schimbărilor din interiorul partidului însuși, care trebuie remodelat.

Indiferent dacă Ion Iliescu reușește sau nu în turul al II-lea, în PDSR sunt necesare schimbări relativ mari. Astfel, este necesară o definire clară a opțiunilor de fond ale membrilor săi, dintre care unii doar se declară de stânga, dar funcționează ca și când ar fi de dreapta și sunt gata să plece la prima adiere de vânt. O altă categorie de membri ar trebui să opteze între afaceri și politică, deoarece folosesc politica pentru a achiziționa noi afaceri. Nu neg însă faptul că și întărirea bazei materiale a partidului trebuie să constituie o preocupare expresă, fiindcă are de construit o imagine proprie (pentru că acum s-a folosit de imaginea[182] pe care i-o oferă structurile administrației de stat). Nu doar problema unei tiopografii, unor publicații[183] și unei televiziuni proprii se pune acut, cât problema susținerii lor financiare și aceea a unor politici de formare a imaginii partidului astfel încât el să poată ieși din starea de izolare în care este împins de adversari, să fie acceptat de partenerii și de mediile internaționale. De notat că, după scrutinul din 3 noiembrie, Agenția Reuters și publicația „New Europe" au tatat în termeni neutri problema voturilor, remarcînd uzura guvernării PDSR fără vreo tentă de criticism, în vreme ce Republica Moldova a anunțat în emisiunea retransmisă de TVR că neocomuniștii conduși de Ion Iliescu pierd puterea (05.11.1996).

Paralel cu reorganizarea propriului partid și a preocupării pentru imagine, PDSR urmează să facă o opoziție activă în Parlament, ceea ce va contribui și la o mai bună rezolvare a celorlalte două probleme: a imaginii și a clarificării poziției membrilor săi. Numesc opoziție activă nu o atitudine distructivă față de orice propunere a CDR sau USD (în ipoteza că rămân împreună la guvernare), ci aplicarea acelor corecții care să permită României continuarea proceselor aflate în curs pe scena internațională (integrarea în NATO și UE), păstrarea rolului său de echilibru în Balcani, dar și continuarea axelor principale ale politicii interne. Cele mai mari

---

[182] În urma acestei idei mi s-a propus să preiau aparatura și studioul de televiziune al fostului CC al PCR (acum Parlamentul României) și mi s-a dat la semnat o listă a aparaturii și amplasamentului studioului. Numai că, atunci când m-am dus să văd cu ochii despre ce era vorba, n-am mai găsit nimic. Dacă aș fi semnat aș fi putut fi cosiderată, ulterior, hoața care furase totul.

[183] Pe când prim ministru era Adrian Năstase, partidul a inițiat apariția unei publicații proprii, cu numele „Democrația socială", pe care am construit-o (ca machetă) și am scos primele numere (în 2001). Dar n-a apărut decât pentru foarte scurtă vreme.

deosebiri sunt între PSDR și CDR în zona economicului (problemele privatizării, ale industriei grele și agriculturii, ale salarizării și prețurilor și – nu în ultimul rând – problema intelectualității, mai ales tehnice, ignorată de PDSR și aflată doar în postura de observator pentru numeroase din domeniile de activitate pentru care avem specialiști foarte buni, rămași acum fără domeniul lor de activitate). Din câte se poate vedea până la ora actuală – dar chestiunea trebuie încă tatonată – cel mai bun canal de comunicare între PDSR și guvernare va fi al PNȚCD.

În sfârșit, deși chestiunea nu este de primă oră, PDSR trebuie să aibă grijă la echipa proprie care ar putea guverna, pentru că există oameni de cursă lungă în acest partid și, în perioada guvernări țării de către opoziție, trebuie să se pună în situația de a folosi acest interval pentru a-și putea îmbogăți experiența în cazul revenirii la putere. Nu mă refer numai la experiența politică propriu-zisă, ci și la știința de a-ți asculta adversarii și de a discerne ceea ce este corect în afirmațiile lor. Fasonarea personalității politice trebuie astfel făcută încât să folosească nevoilor țării, dar și unui standard legat de personalitatea politică în Europa de azi. Mentalitatea curentă, cel puțin în ochii mass media, al cărei unic model funcțional este politicianul de tip comunist, trebuie corectată (fiindcă poate fi folosită chiar contra PSDR) și apropiată de conceptul occidental al politicianului (diferit de cel interbelic de la noi), flexibil dar impermeabil (foarte important), foarte bun negociator.

În bătălia pentru câștigarea de teren în această țară, dintre UE și SUA, România, despre care s-a afirmat că are o poziție marginală, poate totuși naviga cu folos pentru cucerirea unei poziții mai bune în condițiile în care are grijă să păstreze echilibrul dintre forțele de stânga și cele de dreapta, dintre partenerii externi cointeresați în abordarea României, deoarece toți actanții români pot conștientiza că deasupra partidelor, doctrinelor și guvernelor se află România însăși ca entitate.

În sfârșit, preluarea puterii la scrutinul următor trebuie avută și ea în vedere, mai ales în perspectiva pregătirii unui nou președinte, ceea ce condiționează o dată în plus tipul de opoziție pe care îl poate face PDSR în actualele condiții.

Oricum, o concluzie imediată este limpede: că PDSR poate transforma această pierdere de viteză într-o metodă de aprofundare a propriului său sens de existență și tip de demers în societatea românească de astăzi.

1997

Până la jumătatea anului am lucrat în continuare la Senatul României. În vacanța de vară am fost din nou în Israel, unde soțul meu era invitat al Institutului Weizmann pentru câteva luni de cercetare. Am profitat ca să călătoresc în Egipt și Iordania. De fapt, să călătorim adesea împreună, fiindcă vremurile erau ceva mai liniștite în zonă, deși am avut parte și de atacuri palestiniene. Singură însă m-am dus în nord, la Nazareth, dar și la Bethlehem (Casa Pâinii), nu departe de Ierusalim. Ambele sunt orașe locuite în principal de plestinienii israelieni.

Locuiam chiar la Rehovot, într-o pensiune a Institutului, nu departe de casa memorială a lui Weizmann însuși, într-o livadă de portocali. Cu ocazia asta am observat că fiecare portocal avea, în același timp, flori, fructe verzi și fructe coapte. Culegeam portocale cu ligheanul și făceam dulceață de portocale cu kilogramele, am dăruit multe din ele. Lângă apartamentul nostru de două camere ședea un portughez cu soția, terasa lor era la fel de mare ca a noastră, vreo 20 de metri pătrați, iar când te uitai la ea vedeai numeroase farfurioare cu mâncare pentru pisici. Toți pomii de jur împrejur erau plini de pisici, vedeam mereu un motan alb cu negru pe luminatorul băii noastre, iar o pisică cenușie s-a ascuns, fără să știm, într-o noptieră, unde avea de gând să facă pui.

Terasa o foloseam ca să invităm prieteni, era un obicei al institutului ca fiecare invitat să dea o petrecere la un moment dat, într-o seară. Nu mai țin minte nici un nume, evident, erau din lumea matematicii, unii profesori reputați din SUA, de prin America Latină. Dar țin minte că am făcut un tort din fructe, cu foarte multă frișcă și el a trezit ropote de aplauze. De asemenea, îmi amintesc că unul dintre invitați mi-a făcut o scurtă istorie a calendarelor și una a alfabetelor. Ambele m-au uluit și m-au pus pe gânduri. El privea, firește, chestiunea mai mult din punctul de vedere al logicii, dar eu am fost fermecată, pe dată, de istoria însăși. Am și căutat, am găsit și am cumpărat de la o librărie mică, o istorie a alfabetelor și una a calendarelor, ambele tipărite la Oxford University Press.

Am filmat relativ mult – ceea ce vedeam și înțelegeam – din activitatea institutului. Directorul lui de comunicare mi-a spus la un moment dat că se află în desfășurare un proiect foarte interesant, între cercetătorii de la Weizmann și cei din Japonia, legat de medicația necesară vindecări cancerelor de piele, foare violente mai ales în țările calde. După ce, întoarsă la televiziune, am făcut un documentar pe acest subiect, care s-a difuzat pe TVRI, am primit mai multe telefoane de la pacienți diverși, din diverse țări, care cereau să le spun numele medicamentului. Doar că proiectul nu fusese finalizat. Știam că plecaseră de la modul cum se apăra de soare

– grație proprietăților cojii sale – fructul citricelor, portocala mai mult ca lămâia. În măsura în care am putut urmări ce s-a întâmplat, cred că a mai durat câțiva ani până la finalizarea medicamentului, care astăzi există.

*

*   *

Ca să ajung la Nazareth am luat un tren până la Haifa. Ca și în Grecia, în Israel rețeaua feroviară este mult mai puțin dezvoltată decât cea rutieră. Gara era mică, dreptunghiulară, doar parter, făcută din pereți prefabricați. De la început, trenul mi s-a părut un trenuleț care alerga, fără terasament solid, întocmai ca acela din Munții Apuseni, pe câmpiile deșertice și prin localități al căror nume nu-l știam. Dar Haifa era pentru mine un reper, văzusem orașul din călătoria precedentă. În plus, nu există absolut nimeni care să nu vorbească bine englezește. De acolo am luat spre Nazareth o cursă de autobuz. Drumul durează mai puțin de o oră, zona este muntoasă, cu mai multă vegetație decât în restul țării. Nordul e locuit filistinii din *Biblie*, iar Nazarethul, deși capitala musulmană a nordului, mă aștept să aibă toate caracteristicile islamice: străduțe înguse și clădiri dincolo de fațada cărora nu poți vedea nimic. Cu excepția șukurilor, firește, târgurile acoperite unde se vinde absolut orice, într-un amestec năucitor. Știu că trebuie să ajung, aici – ca și oriunde altundeva – în partea veche și centrală a orașului, unde sunt concentrate principalele locuri turistice. Merg pe jos, pe străduțe pietruite și în pantă. Văd, în aerul încă limpede al dimineții, Muntele Tabor, al transfigurării lui Iisus. La o răscruce din care se fac trei drumuri, mă opresc lângă un telal bătrân, așezat pe un scăundel de lemn cu trei picioare, grăsuliu și negricios, ca să-l întreb încotro s-o apuc ca să ajung la marea bazilică, nouă, dedicată tuturor creștinilor (ecumenică deci) și unde se află mormântul (cel real) Fecioarei Maria. Înainte de a-mi răspunde, închide pe jumătate ochiul stâng și se uită la mine cu celălalt, cu o privire ascuțită, ca de uliu. Zâmbesc stânjenită. Zâmbește și el, oarecum edificat de investigația lui și mă întreabă de unde vin. Îi spun. El îmi spune că s-a refugiat aici din Liban, de la Beiruth, fiindcă și el e creștin și acolo musulmanii ucid creștini. E rândul meu să mă uit mai atent. Omul vinde câteva brichete de plastic, două ibrice mici, din aramă, o grămăjoară de smochine și vreo câteva cutii de plastic transparent pline de curmale mari, proaspete. Îl întreb dacă e mulțumit. „Măcar trăiesc", îmi spune. Și pe urmă, ca între creștini, îmi arată șukul aflat nu departe, drept în fața mea. „Iar acolo", zice, „în plin șuk, este templul – acum biserică, unde a predicat Iisus copil. Trebuie să mă duc". Încuviințez și ne despărțim. Trec prin șuk, printre găleți noi de tablă, haine (în general pentru femei, inclusiv pentru călugărițe), covrigi mari, cu susan, basmale colorate în fel și chip, mărgele, ibrice, genți, covoare (nu doar de rugăciune) și văd în dreapta și puțin în față, o biserică mică, a cărei intrare de află, cam o treime, sub nivelul actual al solului. Cum intru, văd crucea, înconjurată de lumânări electrice. Nu se slujește. E doar muzeu. Crucea e în dreptul intrării, pe peretele opus, la un capăt

al laturii lungi a dreptunghiului format de zidăria veche, clar pre-romană. Nu sunt ferestre, tot restul e în penumbră.

În drum spre Catedrala Buneivestiri fac un ocol și mă opresc la casa lui Iosif, soțul Mariei. Acolo e și înmormântat. Curtea îmi amintește destul de mult de aceea din Veneția, a lui Peggy Guggenheim. Mormântul lui Iosif e și el în curte, ca și al lui Peggy la Veneția. Capete de coloane și bucăți de statui romane evocă momentul nașterii și vieții lui Iosif, dar și a lui Iisus. O iau, tot pe jos, spre centrul vechi. In drum, mă opresc la un palestinian și cumpăr o falafă (el zice, cu duioșie, falafel), un fel de lipie mare, dublă și desfăcută pe jumătate o latură de alta, plină la mijloc de carne de oaie și apoi rulată ca o clătită.

Catedrala e absolut nouă, cu un gust pentru modernitate care e al locului, dar și cu repere creștine preluate de la toate riturile, cam ca la Gaudí, faimoasa catedrală din Barcelona. Ea a fost edificată pe un mare centru energetic creștin: Mormântul Fecioarei Maria, aflat într-o nișă deschisă sub nivelul parterului (ca și la Assisi, catedrala are două nivele), țâșnind parcă din fundație. Văd zidăria străveche (îmi pare mai mult decât veche, sunt blocuri mari, făcute după model neolitic), iar la colțuri au rămas urme de coloane care par grecești (dar, probabil sunt romane, Imperiul Roman a fost marele dușman al Levantului și nu doar al lui). Etajul este construit în spirit ecumenic, pe pereți nu este nimic, doar crucea mare, din lemn, suspendată, aflată spre răsărit, spune în ce direcție te poți închina, iar scaunele sunt puse în șiruri, ca în bisericile catolice. Dar nu văd pe nimeni care să predice.

*

*   *

La sfârșitul săptămânii viitoare mă duc la Bethlehem, fiindcă duminica trebuie să fie deschisă marea biserică ridicată pe locul nașterii Mântuitorului, de împărăteasa Elena, mama împăratului bizantin Constantin cel Mare (trac după naștere). Bethlehem s-ar traduce prin Casa Pâinii, dar pâinea însăși era, în Canaanul fenician, un zeu: Lehem. Amenhotep al IV-lea, faraonul semit al Egiptului, a lăsat scrisorile de la Amarna (Tel el Amarna, noua capitală făcută chiar de el și locul de unde spera să împrăștie monoteismul în Egipt), unde Bethlehemul e pomenit. Romanii au luat cetatea după perși (Ummayazii și Abbasizii).

De lângă zidul vechi al cetății Ierusalimului pleacă o dată pe oră un maxi-taxi către Bethlehem. Înainte de a intra în oraș traversez granița dintre Israel și Autoritatea Palestiniană, pentru care Bethlehemul ar fi capitală. Nu am parte de incidente. Când ajung în centrul orașului, în dreptul Ministerului Turismului, văd un palestinian slab, negricios, cu burnus alb călărind un cal arab alb, superb, ridicat în două picioare, cabrat. Strada e îngustă, în pantă ușoară, pavată cu pietre de râu. Urc un pasaj de trepte și mă duc întâi la minister, o clădire absolut nouă, să văd dacă nu pot obține, pe baza cărții de jurnalist, aprobări pentru vizite gratuite. Aș vrea și să aflu ce mai e de vizitat în afară de Catedrala Nașterii. Palestinienii duminica lucrează,

pentru ei vinerea este dumninică, iar pentru israelieni e sâmbăta. Totuși acolo, în afară de portar, sunt doar doi funcționari care nici măcar n-au auzit de fenomenul permiselor datorate cărții de jurnalist.

Ies și o iau pe jos spre catedrală. Călărețul a dispărut. Aud, la un moment dat, din stânga, vocea unui preot, ortodox după melopee, care desfășoară slujba de duminică. Intru, pun camera pe podea (e un VHS mare ca format), îmi fac o cruce și mă uit de jur împrejur. Icoanele sunt pictate pe lemn, culorile sunt vii, peisajul din spatele personajelor bibilice e al Levantului. Preotul, negricios și cu doi ochi sfredelitori, mă vede și face în așa fel încât să ajungă de la pronaos în dreptul meu, cădelnițînd. Se oprește în fața mea, întrerupe cântarea și mă întreabă încet, în engleză, de unde sunt. Îi spun că din România, zâmbește edificat, face asupra mea semnul crucii, cu degetele împreunate, apoi se depărtează continuînd să cânte și să cădelnițeze. Biserica e coptă.

Îmi reiau drumul către Catedrala Nașterii. Se află la capătul străzii. A fost, fără îndoială, un loc fortificat, zidurile sunt puternice, au contraforți din blocuri de piatră întărite la colțuri. Intrarea în catedrală se face chiar prin acest zid. Primul lucru pe care-l observ e ușa scundă și îngustă. Mă gândesc că n-a fost așa dintru începuturi, deasupra ei se vede încă arcada originară, acum îngropată în zidărie, așa cum a fost pe vremea primei construcții, a lui Constantin cel Mare, împăratul Bizanțului, trac de la Sirmium (una din capitalele Imperiului Roman pe vremea tetrarhiei tracice a împăraților care au pregătit ruperea lui) la origini, la 326 en (la doar un an după ce s-a dat, la Sinodul din 325, *Crezul* de la Nikea, în Bithynia, al tuturor creștinilor). Aici, la Behlehem, catedrala a fost arsă după două veacuri și refăcută de împăratul Justinian, trac dardan la origini și el, din Taurida, acela care a ridicat și catedralele Ravennei și Veneției. E de observat că, mai apoi, marii barbari care au distrus și furat de aici au fost cruciații creștini și catolici. Porobabil numeroasele jafuri întâmplate în timp au dus la soluția acestei intrări. În dreapta intrării, sub o scară laterală, stau înghesuite tot felul de vestigii bizantine: bucăți de coloane și de capiteluri, dantelării florale săpate în blocuri de marmură, fragmente de statui care fuseseră ceva mai mici decât statura normală a unui om. Văd falduri de veșminte, o mână parcă de femeie. Nimic din ce-i aici nu figurează ca exponat de muzeu și, cel mai probabil, totul e ignorat. Deduc că marea catedrală a avut o clopotniță care nu mai există. Acum e una absolut nouă, în stil catolic. Catedrala Nașteriii însă e doar ortodoxă, aparține fundamentelor lumii creștine, deși, în urma diverselor restaurări i s-au adăugat, mai nou, și capele catolice.

Mă întorc, intru pe ușa cea scundă și rămân aproape de prag. Înăuntru se află întreg fastul bizantin. Spațiul e dreptunghiular, cu vreo patru șiruri de colonane masive, pe stânga și pe dreapta, fiecare având capiteluri corintice, cu frunze așezate pe patru rânduri. Coloanele sunt din marmură de Prokonesos, adusă în Marea de Marmara, cu nuanțe de alb, galben și maro. În partea de sus a fiecărei coloane îmi

pare că e pictat câte un sfânt, dar totul este extrem de năclăit în straturi de funingine bine lipite de marmură. Podeaua trebuie să fi fost plină de mozaicuri fastuoase, încă în stil greco-roman (îmi vine în minte Pompei), dar acum doar două sunt decopertate, la o adâncime cam de trei sferturi de metru față de podeaua actuală (din cărămidă). Unele dintre chenarele mozaicurilor sunt identice cu acelea ale mozaicului de la Tomis, colonie a Miletului pre-creștin (din secolul al VII-lea îen; Miletul se afla pe țărmul Mării Egee, în Anatolia) sau cu acelea de la Sfânta Sofa, văzute de mine într-o anexxă a actualei moschei-muzeu. Dar văd lemnul sculptat pretutindeni, ca și în bisericile din Salonic sau de la noi din Bucovina, mai ales cu struguri, frunze și flori. În Frigia, în Caria lui Mausolos (al cărui mormânt numit mausoleu încă există, deși e în întregime din lemn) și Herodot, la noi, în Lituania, pretutindeni în vechea lume a tracilor, lemnul era sacru. Stejarul, bradul, cedrul sunt arborii care au făcut trecerea de la lumea pre-creștină la cea creștină păstrînd esența identitară a neamurilor. Ei păzeau, ca și în *Vedanta*, Porțile Lumii de Dincolo, una dintre cele trei lumi care comunicau în lungul Pomului Vieții : a Cerului, cea de Aici și cea de Dincolo. La Bethlehem lucrul acesta e mai vizibil decât oriunde, fiindcă nașterea Mântuitorului a fost clipa și locul unde cele trei lumi s-au întâlnit și au trimis mai departe, în timp, mesajul începuturilor, dincolo de orice fel de dorințe de blocare a accesului la izvoarele prime și dincolo de orice bătălii. Deasupra plintelor din lemn văd mozaicurile cu sfinți, aflați în picioare, unul lângă altul, exact ca la Ravenna, la San Apollinare. Pentru Justinian refacerea Imperiului Roman în numele Răsăritului a însemnat, cu siguranță, refacerea și luminarea deplină a izvoarelor lui identitare. Aici, în mozaicuri, predomină auriul și verdele, văd scânteieri de roșu, iar coroanele sunt bizantine, ca acelea purtate de voievozii români din Evul Mediu timpuriu. Intru, pe o ușă laterală, în altar. Acolo totul e din lemn sculptat în fel și chip, cădelnițe uriașe din argint măiestru filigranat atârnă de lanțuri groase, care-mi amintesc de schitul de la Sihăstria, în Bucovina, iar pe podea văd două sfeșnice mari, aurite, de vreo trei sferturi de metru fiecare, ale căror picioare închipuie grifoni, fiarele sacre ale lumii tracice. Pereții amvonului sunt placați, ca în mausoleul Gallei Placidia, cu plăci din pietre semiprețioase și marmură de Prokonesos (insula împăraților bizantini din Marea de Marmara).

Ies de la Bazilica Nașterii Mântuitorului după ce trec să văd locul unde a fost ieslea sfântă, podită acum cu o stea din argint și înconjurală de candele puse în semicerc. Mă uit după un loc unde aș putea mânca ceva, dar nu văd decât un șuk. Mă gândesc să mai schimb ceva bani, pentru călătoria în Iordania, fiindcă am auzit că aici, în Bethlehem, schimbul ar fi mult mai avantajos decât în altă parte. Întreb de o bancă, se pare că totul se află pe aceeași stradă. Când ajung, îmi dau seama că banca nici nu e tocmai o bancă. Nu există nici o firmă și nici o pază. Stau în cumpană dacă să intru sau nu. E pauza de masă, văd un oblon ca de garaj tras de trei sferturi. Mă hotărăsc brusc și mă aplec să trec pe sub oblon. Dincolo, în semiîntuneric, îmi

pare a fi chiar un garaj, cu o tejghea care împarte în două spațiul de la un capăt la altul. În dosul tejghelei sunt vreo cinci inși, mai toți destul de tineri, care beau ceai și sparg semințe de fistic. Mă apropii – la palestinieni, ca la toți musulmanii, femeia e doar puțin vizibilă, dar foarte respectată, iar afacerile sunt afaceri, oricine ar fi partenerul. Întreb despre un schimb valutar și da, e adevărat! Față de Rehovot, șekelul se schimbă mult mai bine în dinari iordanieni. Pentru palestinieni Iordania e țara bogăției și a libertății, mulți se duc să muncească acolo făcînd naveta în Siria, la exploatările petrolifere. Dau șekelii și primesc dinarii, mă înclin în semn de mulțumire și plec, ascunzînd bine totul în rucsac. Zăresc o sclipire de înțelegere în ochii „bancherilor" palestinieni.

Când ajung în stația de maxi taxi aflu că nu mai circulă nimic până la Ierusalim, pentru că a izbucnit un conflict spontan la graniță. «Și ?» întreb contrariată. «Trebuie s-o iei pe jos», îmi zice un ostaș palestinian mărunțel, cu o beretă vișinie pe cap. Mă uit la el îngrozită. «Sunt trei kilometri», mă asigură. «Toți turiștii din seara asta fac la fel». Mă uit și mai văd trei inși, par britanici. Mă apropii și aflu că vor face la fel, e o echipă de la BBC, vor să filmeze chiar conflictul. Mă prezint, spun că și eu sunt de la TVR și le arăt camera. O pornim curajoși spre graniță și, după ce ne oprim la o benzinărie unde se vând ceva portocale, trecem de punctul de control, unde ne oprim. Acolo a fost ridicată o baricadă din stabilopozi de beton. Încercăm să ne orientăm în spațiu, să vedem de unde se trage și în ce direcție. Din tufișurile de alături aud un «Psst! Psst!» speriat. Mă uit și văd alt soldat palestinian cu beretă vișinie care-mi șoptește: «Madam, it's gas!» Cei de la granița israeliană dăduseră cu gaze lacrimogene. Îi văd pe britanici că instalează camera pe stabilopozi ca să ia niște cadre largi. Fac și eu la fel, chit că n-o să am unde să difuzez așa ceva. Pe urmă ne strecurăm cu toții printre măslini și coborâm drumul în pantă care duce la Ierusalim. Am noroc! Mașina britanicilor e staționată destul de aproape și mă iau și pe mine.

*

* *

În vinerea următoare, luăm din Ierusalim autobuzul 333, cursa către Amman, în Iordania. Punctul de graniță e Beth Shean, fostul hotar al Canaanului cu Egiptul[184] (care ajunsese aici în mileniul ai II-lea îH, pe când triburile de greci abia intrau în

---

[184] În veacul al XIII-lea îH a avut loc celebra bătălie de la Kadesh, în Canaan, între Ramses al II-lea, faraonul Egiptului și Hatusili al III-lea, împăratul Imperiului Hittit. S-a soldat cu înfrângerea hittiților și încheierea primului Tratat de Pace al istoriei, consemnat pe sarcofagul lui Ramses al II-lea. Bătălia este menționată în *Biblie* și putem înțelege de ce evreii au visat la Canaan când au ieșit din robia egipteană conduși de Moise, cel care despicase Marea Roșie cu un șarpe (simbolic) prefăcut în toiag. Egiptenii, hittiții și semiții aparțineau trunchiului de fundament al lumii noi, de după Marele Potop, fiind fii ai lui Noe: egiptenii erau hamiți, evreii erau semiți, iar hittiții erau jafiți (după Sem, Ham și Jafet). Pe trunchiul acesta s-a construit mai apoi creștinismul, în fond o conservare în timp a identității de fundament a neamurilor din zonă, pomenite toate în *Vechiul Testament.*

Mediterana de Est). Acolo autobuzul se oprește și așteptăm să aflăm de la grăniceri dacă putem trece sau nu. Cu doar o săptămână în urmă un iordanian trăsese, cu o armă automată, de dincolo de graniță, chiar aici, la punctul de control, unde se afla un autobuz plin cu fete (eleve) care mergeau în excursie în Iordania. 10 dintre ele fuseseră ucise. Cred că încep să înțeleg cum e să-ți faci viața sub teroare. Și cât de bine este ea întreținută de ambele părți. Mai exact spus ar fi: de cineva care controlează ambele părți. În sfârșit, primim undă verde și intrăm în Iordania.

Șoseaua trece printr-un peisaj cvasi-arid, muntos, solul e mai ales negru, ca după foc, vegetația e rară. În spate și în stânga, curge Iordanul. De altfel, Beth Shean însuși este o așezare aflată pe vârful unei coline cvasi-rotunde, cam ca și Masssada. Pe drum întâlnim, ici-colo, panouri mari, albe, bine înfipte în pământ, de pe care figura zâmbitoare a regelui Hussein al Iordaniei ne urează bun venit. Regele este chiar nepotul fondatorului statului modern Iordania, în perioada când toate țările (ale Europei în orice caz) trăiau din plin efervescența formării și a creșterii statelor naționale moderne. A studiat la Oxford și, după ghid, aflu că Ammanul însuși, capitala regatului, a fost construit după modelul Londrei, din patru cercuri concentrice. Asta în ce privește orașul de azi. Fiindcă, altfel, Ammanul a fost o cetate a triburilor ammonite (semiți), numită Rabbat Amon. Rabbat însemna orașul regelui, capitala. Cetatea exista la 7000 îH (Neolitic), iar zidurile ei, din blocuri mari de piatră (cum aveau și dacii la Sarmisegetusa) există încă. Se afla în lungul marelui drum comercial care lega Egiptul de Mesopotamia și Anatolia. După ce Alexandru Macedon a cucerit zona, urmașii săi, Ptolemeii (din dinastia cărora a făcut parte și Cleopatra,ultimul faraon al Egiptului), au numit Ammanul Philadelphia, în amintirea lui Macedon însuși, care, ajuns faraon al Egiptului, se căsătorise, după moda faraonilor, simbolic, cu sora sa, Thessaloniki. Iar Philadelphus înseamnă, îm greacă, iubitorul de soră. În Catedrala Sfântului Mormânt din Ierusalim există, ca mozaic pe podea, cetățile lumii vechi, între care și Philadelphia. De asemenea, există în marea bazilică, tot ca mozaic pe podea, de la Madaba, în Iordania, o imagine a Philadelphiei ammonite la origini.

Intrăm în oraș după amiaza. E la fel de cald ca în Ierusalim, adică nu prea poți sta în aer liber. Autobuzul ne lasă la o răscruce de drumuri. Întrebăm degrabă pe un tip slab, negricios și cu mustăți, care se uită fix la cei coborâți din autobuz, unde am putea da de un hotel mai convenabil. Bănuiesc că ăsta era și sensul șederii lui în acel loc: să tragă clienți pentru hotelul care-l arvunise. Ni-l și arată cu degetul, imediat, e în fața noastră, aproape de răscruce și are mai multe etaje. Pare curat. De altfel, spre deosebire de orașele musulmane prin care am mai trecut, aici nu e nimic înghesuit și plin de miresme, ci ne aflăm în plin oraș european. Intrăm, înăuntru e o penumbră plăcută și răcoroasă. Primim o cameră la etajul al III-lea. Și camera e curată, dar mobila e la limită. Nu avem frigider, nici televizor. Lăsăm bagajele și ieșim să căutăm ceva de mâncare. La musulmani nu se fură. Poți lăsa și pe stradă ceva, găsești precis la întoarcere. În spatele hotelului, lipită de el, e o prăvălie, poate n-ar

fi rău s-o definesc drept o cafenea. Are două măsuțe pe trotuar, sub o umbrelă, iar în dosul unei tejghele un băietan transpirat, cu șorț în față, coace niște lipii mari, cam de 40 cm în diametru, aproape transparente, probabil din grâu. Asta e pâinea iordaniană. Cerem două și alegem din multele salate de pe tejghea unele care ni se par recognoscibile (vinete, bob, măsline, ceva brânză). Ni le pune pe această lipie, pe care o împăturește și ne-o dă direct în mână. O luăm la pas într-o scurtă recunoaștere, pe stradă în jos. Mai vedem un hotel, mult mai elegant ca al nostru, care are și aer condiționat. Apoi dăm de vitrina unei cofetării. Dulciurile sunt, toate, bazate pe făină, miere, nuci (sau fistic ori alune). Nu s-a auzit de lapte ori frișcă. În schimb vedem bucăți mari de rahat, umplut cu tot felul de fructe și semințe și având tot felul de culori. Nu există ciocolată. Luăm două baclavale cu câte un pahar de apă rece, de la gheață și ne întoarcem să ne facem socoteala ce avem de vizitat și în ce ordine.

La recepție găsim doar o hartă a Iordaniei, o luăm, amândoi vrem să știm cât mai bine unde ne aflăm. Cel mai ușor și mai repde de văzut ar fi Ammanul roman, aflat sus, pe o colină. Ca și Roma, Ammanul e un oraș așezat pe mai multe coline. Traversăm o intersecție în pantă, cu magazine luxoase, de unde cumpăr o scrumieră mică, din argint, cu o pisică zburlită pe margine. Ochi curioși (de bărbați, fiindcă din femei nu se zăresc nici măcar ochii) se uită la mine, care port blugi și am capul descoperit, iar camera de filmat și stativul sunt fiecare în câte o mână.

Văd expuse haine de damă, ultima modă probabil, formate din rochii lungi, otova, fără talie, dar cu broderii bogate la gât și la mâneci, însoțite de nelipsitele văluri pentru cap cu plase pentru ochi. Ne îndreptăm spre marele amfiteatru roman, bine conservat, deși rămas în plin oraș modern. E din secolul I îH (același în care și-a pierdut tronul și Mithidates al VI-lea al Pontului, iar Spartacus, al cărui regat era în sudul Tauridei, a dezlănțuit faimoasa răscoală anti-romană a sclavilor, pentu a împărți astfel forțele armate romane și a-și ajuta semenii de acasă, aflați la ananghie). Avem surpriza să constatăm că în perimetrul amfiteatrului roman își desfășura activitatea o benzinărie, care nu se atinsese, ce-i drept, chiar de amfiteatru, dar coloanele și capitelurile prăbușite de pe laturi erau printre butoaiele de benzină. M-am dus în spatele amfitetrului, locul unde se pregăteau de obicei actorii pentru spectacol și am avut surpriza să văd, în dosul unei uși cu sticlă în partea de sus, neîncuiată, mai multe bucăți de mozaic. Era făcut din pietre destul de mari, cam de 3-5 cm fiecare, doar albe și negre. Chenarul era simplu, doar o linie neagră de jur împrejur. Așa ceva făceau, mai aproape de noi, ilirii și, în măsura în care au colonizat Apulia, există și acolo astfel de mozaicuri. In orice caz, surpriza mea nu e deloc mică.

Îl întrebăm chiar pe benzinar încotro s-o luăm ca să ajungem la ruinele greco-romane de pe colină. Ne arată cu degetul colina și stația de autobuz de unde putem lua o cursă până la poalele ei. Îi mulțumim și-i urmăm sfatul.

Colina însă trebuie s-o urcăm pe jos. Deasupra e un platou cvasi-rotund, unde se văd urmele unui templu despre care știm din ghid că a fost dedicat lui Apollo (la hittiți se numise Aplu, la daci Apulon), numeroase bucăți de coloane de marmură avînd capiteluri corintice zac și aici împrăștiate prin iarbă. Nu văd însă, pe nicăieri, semnele Bizanțului.

Mă uit la panorama orașului, splendidă văzută de sus. Turlele minaretelor străpung cerul roșiatic, încep să se audă strigătele muezinilor. Blocurile și casele sunt extrem, extrem de înghesuite, nu zăresc pe nicăieri nici o curte și totuși aud cum zbiară undeva niște capre, iar un cocoș se încăpățânează să cânte ascuțit, pe deasupra tuturor zgomotelor.

*

* *

De dimineață ne urcăm într-un jet cu aer condiționat, fiindcă vom străbate toată lungimea țării, mergând paralel cu malul răsăritean al Iordanului, până la Petra, în deșertul muntos stăpânit cândva de nabateeni, popor biblic faimos în istorie. Pe drum vedem câteva turme de oi, cu picioarele mai lungi decât ale celor de pe la noi, care pășesc cu grijă prin nisip căutînd, probabil, fire de iarbă pe care nu le vedem nicăieri. Calea turmelor e presărată cu movilițe de pietre, pentru găsirea drumului de întoarcere la stână. Am dat și de vreo câteva ferme cu legume, unde culturile sunt în întregime acoperite cu folii pe plastic negre, puse chiar deaupra lor, iar alimentarea cu apă se face cu ajutorul unor țevi subțiri, perforate chiar în dreptul rădăcinii plantelor, unde apa curge cu picătura, la intervale bine calculate. Așa ceva am văzut și în Israel. Autobuzul se oprește la un moment dat în plin deșert, la un mic magazin cu de toate, mai ales pentru turiști. Nu-mi dau seama cum se poate supraviețui aici și, mai ales, de unde-și iau energia pentru frigider și pentru condiționor, apa de băut. Majoritatea obiectelor e din onix sau jad: statuete ale unor zei nabateeni, simboluri magice, mici piramide, ouă ca de păsări, chiar păsări minunat făcute, fiindcă în trupul păsării sunt practicate ferestre, prin care poți vedea altă pasăre, mai mică, după cum și în trupul celei de-a doua păsări sunt ferestre prin care o poți vedea pe a treia. Intreb din ce fel de piatră sunt făcute, dar aflu că sunt din oase de cămilă. Cumpăr o mică piramidă de jad, ne urcăm din nou în autobuz și plecăm mai departe.

Autobuzul ne descarcă chiar în fața Petrei. E o regiune muntoasă și suntem în la intrarea într-un defileu extrem de îngust, cam ca la noi la Cheile Bicazului. În fața defileului există un loc plat, nu prea mare, unde se află cămile și cai, cu echipamentul pregătit, gata să plimbe turiști. Autobuzul parchează cât să coborîm, apoi pleacă din nou la Amman, de unde va veni cu alți turiști. E plin sezon. Ne hotărâm să mergem pe jos, deși ni s-a spus că defileul ar avea 10 km lungime, fiindcă vrem să ne uităm bine inclusiv la drum. Peretele muntelui e aproape negru, ca și când aici ar fi fost un vulcan, dar vedem, din loc în loc, mici fante prin care ar putea

trece un om, iar deasupra lor sunt săpate, direct în piatra mutelui, cruci. Aflăm că aici se ascundeau primii creștini, care erau vânați și uciși pentru credința lor.

Găsim și două inscripții uriașe, în nabateană, pe un perete înalt, de stâncă (de fapt nu sunt chiar stânci, roca e poroasă, destul de ușor de lucrat). Deci aveau scriere și totuși, cultura și civlizația nabateenilor e considerată una dintre cele mi ascunse din câte au existat. Deși nu se cunoștea încă scripetele, totuși aveau depozite de apă potabilă la mare adâncime, iar arheologii nu știu cum o transportau la suprafață. De asemenea, aveau o cale de acces spre China (cu mult înainte de Marco Polo) și aduceau mărfuri pentru Mediterana de Est. Împăratul Traian, cunoscut pentru cucerirea Daciei, a cucerit și Nabateea, a ajuns inclusiv la Petra, în tentativa de a afla calea de acces a mărfurilor din China până la Petra. Câțiva călători latini ajunseseră în China, în 98 îen, pe vremea împăratului Nerva, tatăl adoptiv al lui Traian însuși, dar fuseseră duși și aduși, nu aveau hărți. De altfel Traian a și murit nu departe de locul acesta, în 116 dH, după ce Petra nabateană aproape fusese înlocuită cu o Petra romană. Ajungem și noi să vedem Trezoreria, primul edificiu de la capătul defileului. Fațada e sculptată direct în suprafața muntelui și arată ca un templu cu două nivele, plin de coloane zvelte, avînd capiteluri corintice. Înăuntru încăperea e foarte înaltă, dar lipsită de orice indiciu despre ceea ce va fi fost. Un ghid local ne arată o ușă mică, în dreapta și ne spune că acolo ar fi fost depozitul de metale prețioase. Un fel de peșteră a lui Aladin, fără ferestre și acum complet neluminată. Într-o altă peșteră se află un fel de bazar cu tot felul de mărfuri (mai puțin mâncare) bune de luat ca amintire de către turiști. În fața ei, chiar în drum, doi beduini vând covoare mici, de rugăciune. Ecoul vocilor se aude de departe, cu reverberații. Și, în liniștea împrejurimilor, aud dintr-odată, pe românește, o voce de fată tânără strigând : „Noi cât mai stăm?" O iau în direcția vocii și o găsesc. Aflu că are 19 ani și se angajase acum doi ani ca ajutor de bucătar pe o navă turistică grecească. Așa ajunsese și la Petra. Ne urăm noroc și ne despărțim. Se pare că mai mulți, din autobuzul cu care venisem și noi, descoperiseră un fel de bufet unde se putea mânca ceva. Mergem și noi într-acolo, pe vechiul pavaj roman, foarte bine păstrat. În stânga, după ce drumul cotește puțin, dăm de un amfiteatru uriaș, și el destul de bine păstrat. Găsim, pe suprafața muntelui, care seamănă cu un uriaș bolovan adus aici de cine știe ce uriași, un mormânt nabatean. Deasupra intrării mici și dreptunghiulare sunt săpate, în basorelief, trei piramide cu baza mai îngustă și vârful mai înalt. Cineva susține că ar fi mormântul regelui Rabel al III-lea, dar nu există nimic cert, n-am găsit nici un indiciu scris în legătură cu acest fapt. Cu puțin înainte de a ajuge la ceea ce turiștii numeau bufet, am văzut, pe suprafața muntelui, pe un drum puțin lateral, un adevărat ochi de culoare în masa negricioasă. Pete mari, concentrice, de alb, galben și roșu țâșneau parcă din interior. Nu știu ce fel de minerale să fi fost, dar totul era pe cât de frumos, pe atât de neliniștitor. La baza muntelui acela, câțiva oameni scormoneau în pământ, săpaseră cam 10-15 cm în adâncime. M-am

apropiat de ei și unul s-a ridicat, dezdoindu-se cu greu. Mi-a arătat, în palmă, câteva monede înnegrite de vechime. Păreau din aramă. Mi-a cerut 10 dinari pe una. Bine, i-am spus, dar nu trebuie să predați tot ce găsiți? Mi-a spus că regele Hussein, care era de fel din aceste triburi, le dăduse lor, celor de la Petra, dreptul de a trăi aici și de a folosi tot ceea ce găseau. Am cumpărat o monedă, deși nu puteam distinge pe ea mai nimic. Chiar numele Petra, care e roman, indică ceva din standardul originar al locului, legat de felul său pietros. Aici fusese Canaanul, unde venise Moise cu triburile, abia scăpat din robia egipteană. Și aici i se dăduseră Tablele legii, în fața unui tufiș în flăcări, de unde auzise chiar vocea lui Iahve. Ni s-a și spus că, doar la vreo câțiva kilometri de Petra, spre sud, este Wadi Musa, adică izvorul lui Moise, locul de intrare a semiților în Canaan. Petra devenise Petru sau Preda, piatră în ambele cazuri, semn al acestor origini și al acestei puteri a creștinismului care-i născuse pe marii martiri ai lumii, începînd chiar cu Iisus.

Bufetul era de fapt o împrejmuire cu un gard făcut din pânză și care, pe alocuri, flutura în vânt. La interior erau câteva mese lungi, din lemn. Nu se vindea decât ceai, mâncarea era a ta, cea adusă în rucsac. Așa că noi am mâncat falafele noastre și am cumpărat ceaiul. Unii se declarau mulțumiți cu ceea ce văzuseră.

Am observat că alături era o clădire mică și cubică, numită Muzeul Nabatean, în care aș fi vrut să intru. Avea pază, dar nu se plătea intrarea. Erau doar două încăperi, unde se aflau expuse vase din ceramică și capul unui zeu local, Dushara, făcut din lut ars. Avea o față aproape plată, îmi amintea de metoda vechilor semiți de conservare a feței celui mort: pielea feței era pusă în saramură, după ce fusese întinsă pe o suprafață de ceramică, mai mult rotundă decât ovală. Am văzut așa ceva la Muzeul de Arheologie din Ierusalim. Aici însă, în Muzeul Nabatean, am aflat că, pe lângă Petra, numită și Petra Mare, chiar în continuarea ei, mai era o Petra Mică, mult mai puțin somptuoasă, cu impactul roman mult mai puțin prezent, probabil locul unde vor fi continuat să trăiască nabateenii și pe vremea romanilor, ca și după aceea.

După ce ne mai odihnim vreo jumătate de oră, o luăm încet pe drumul Petrei Mici. Constatăm, în fața uneia dintre peșteri, că și acum trăiesc acolo oameni. Unul dintre ei, aflat la intrare, face câțiva pași și mă invită să mă uit la „grădina" lui. Are câteva plante mici, nu știu ce sunt, dar și un măslin cu frunzele pe jumătate galbene. Îl întreb uluită de unde le dă apă. Nu zice nimic, dar are în ochi un fel de sclipire ca de victorie. Știe el ce știe! Mai departe, la intrarea altei peșteri, dăm de un moș și o fetiță. Ea pare să aibă cam 10 ani, dar aici nu poți să știi cât de înalți cresc oamenii. E brunetă, simpatică. O întreb cum o cheamă și îmi spune că Asma. Bunicul ei îmi arată cu mândrie un șirag de mărgele, fiecare de forma unui trunchi de con lung cam de 3 cm. Mărgelele sunt făcute din vertebre de cămilă, după modelul cunoscut: în interiorul fiecăreia mai e una, iar în interiorul celei de-a doua e și o a treia. Sunt splendide, le iau cu amândouă mâinile, deși mă plâng că 30 de dinari e mult. Iar

Asma se oferă să ne dea, în banii ăștia, câte o cafea. Aprinde la un capăt un băț gros cam de 4 cm și lung de vreo 60. Nu știu cu ce e impregnat, dar arde cu o flacără albastră, abia dac-o vezi. Ține deasupra flăcarii un ibric extrem de mic, în care a turnat puțină apă și cafeaua. Apoi ne toarnă în două degetare. A fost exact câte o înghițitură pentru fiecare. Totuși, ceea ce-am băut trebuie că, deși se numea cafea, nu era. Fiindcă nu ne-a mai fost nici foame, nici sete și nici n-am mai fost obosiți până târziu, după ce revenisem cu autobuzul la Amman.

În dimineața următoare mă gândesc să mă duc la Banca Națională a Iordaniei și să cer o certificare pentru moneda mea nabateană. Mă duc pe jos, hotelul nostru e destul de central situat. Am cu mine și camera, poate mai trag niște cadre în oraș. Banca se află într-o clădire nouă, foarte solidă, din beton armat. Ușa e încuiată, trebuie să suni la sonerie. Ceea ce fac. Apare cineva, probabil de la unitatea de pază, fiindcă e îmbrăcat în negru. Îi spun cine sunt, ce am cumpărat și de ce am venit la bancă. Mă privește interzis, e clar că nu se aștepta și că metoda asta nu se practică. Pe deasupra, mai sunt și femeie. Mă întreabă de unde vin. Îi spun că vin din România. Fața lui se lățește într-un zâmbet și îmi spune, de la el, că da, știe, românii au făcut în țara lui cea mai mare rafinărie, precum și o platformă marină de exploatare a petrolului. Mă înclin, ca și când aș fi știut. Mă roagă să aștept, fiindcă voi fi anunțată. După care îmi închide ușa în nas. Dar, în mai puțin de cinci minute, apare un tip înalt, bine făcut, cu tenul măsliniu, dar și cu o tentă de galben. Îmi amintesc că Dimitrie Cantemir, care observase că aici populația are o identitate diferită de rest, i-a numit „negrii galbeni", ceea ce era extrem de exact, pentru că, la origini, berberii au fugit aici după deșertificarea nordului Africii, atunci când s-a prăbușit marele lor imperiu, numit Garamantes. Mă privește, doar nările îi temură ușor, dar nici un mușchi nu se clintește pe fața lui. Mă invită să intru, scara e largă, urcăm, îmi spune că ar vrea să-mi arate colecția de monede a Băncii. Ajungem într-o încăpere bine luminată, deși nu văd ferestre, cu vitrine așezate spate la spate, pe două rânduri. Înainte de a începe să mă uit la ele, scot moneda mea și i-o arăt. Da, încuviințează, e reală, nabateenii nu umblă cu nici un fel e contrafaceri. În țara lui nu se minte. Apoi mă însoțește la prima vitrină, ca și la toate celelalte. Nu-mi vine să cred că văd ceea ce văd! Sunt acolo monede din regatele neohittite, din Mediterana de Est, Egipt, Grecia, din China veche, Meroe (azi Etiopia), din Taurida, monede romane, evident (clasificate după împărați), ca și de la vikingi. Petra și Nabateea în general trebuie să fi fost o mare turnantă comercială a lumii vechi. Nimic n- fost pierdut. Nu prididesc scriind, fiindcă aici nu se poate lua nici o imagine, camera mea stă pe podea, în colțul încăperii (care are, în fiecare unghi, câte o cameră de luat vederi). La finalul vizitei, îi mulțumesc și îi strâng mâna. Îi vorbesc despre trecut și despre faptul că această colecție m-a ajutat să înțeleg ce înseamnă istoria profundă a Iordaniei și ce-a însemnat civilizația nabateeană pentru comerțul lumii vechi. O sclipire de mândrie se vede în ochii lui, îmi spune că el e președintele

Băncii și este onorat să primească o vizită din România, un excelent partener de afaceri. Apoi mă conduce înapoi, la ieșirea din bancă.

*

*   *

În cursul săptămânii aflu că la Ierusalim s-au deschis săpăturile arheologice pentru o așezare neolitică, din mileniul al VII-lea îH. Cam aceea a fost și perioada Neoliticului din țara noastră (Tripolje, Hamangia). N-aș vrea să ratez șantierul, mai ales că e în aer liber, într-un scuar. Ceea ce se poate vizita e un fel de cărare între două rânduri de colibe. Le-am putea spune chiar case, deși sunt extrem de scunde, fiindcă fiecare are câte două încăperi, din lut pus între rânduri de bețe. Nu au uși, nici ferestre, toată lumina vine de la intare. Câteva pietre, lângă ușă, închipuie poate o masă și niște scaune. Absolut toate colibele sunt identice, nu au înăuntru nici un fel de mobilă, dar fiecare are ceva ce s-ar putea numi curte, dacă n-ar fi minusculă, de cam 2x2 m. În fine, ăsta era standardul vremii. Trebuie că oamenii erau mult mai mărunți. Mă gândesc la lupta biblică dintre David și Goliat. Aflu de la o fată care se chinuie să scoată cu o pensulă firele de pământ de pe un ciob, unde se află ceea ce s-a găsit aici: la Muzeul de Arheologie, în curs de restaurare și datare, zice ea. Oricum, îmi amintesc că văzusem la Muzeul de Arheologie, ca și la Muzeul Țărilor Bibliei, exponate și mai vechi, de la limita dintre Paleolitic și Neolitic, găsite sub așa numitul Cardo bizantin făcut de Justinian și aflat nu departe de Poarta Damascului, între zidurile vechii cetăți. Oricum, unele personaje ședeau așezate. Aici, spre deosebire de Roma antică, scaunul era cunoscut și folosit.

*

*   *

Vineri luăm un maxi taxi care pleacă din Autogara nouă (impresionantă!) a Ierusalimului către Cairo. E aproape plin, deși cred că mai mulți se duc cu treburi, decât pentru turism. O să străbatem în lung Israelul până în sud, aproape paralel cu țărmul Mediteranei. Acolo, la doi kilometri de graniță, oprim la un kibutz foarte mare. Ni se arată crescătoria de curcani și cea de găini, paza computerizată, apoi recolta de morcovi (aflu cu surpriză că exportă și în România). Vacile de lapte au parte de un tratament special: fiecare stă în boxa ei, i se face duș înainte de fiecare mulgere, iar mulsul propriu zis se face electric și laptele ajunge direct în bidoane, care sunt sigilate imediat. Bidoanele de la patru kibutzuri merg pentru vânzare la aceași unitate de comercializare. Raportul de unu la patru a existat și la chaldeeni, patru ur dădeau producția la un urartu, e valabil azi la la aromânii sudici, unde patru stâne trimit produsele unui staroste cărvănar care le comercializează. În curte, orientate către graniță, văd două mitraliere aflate în poziție de tragere. Ni se mai arată spălătoria cu mașinile de spălat așezate în șir, bucătăria și sala de mese, fiindcă aici se trăiește în socialism, după preceptele lui Theodor Diamant. Fiecare familie are însă casa ei, nu în poprietate, ci în folosință. Pentru cei debarcați aici doar cu două valize, soluția este

optimă. Mâncăm și noi la kibutz, apoi o luăm spre granița cu Sinaiul. E liniște și traversăm fără incidente. Dar, odată ajunși în partea egipteană, apare o gardă înarmată, formată din ostași îmbrăcați în negru și cu arme automate, în mașini blindate, tot negre, care se așează în fața și în spatele microbuzului. Aflăm că se tem de formațiunea de luptă Frații Musulmani. Percep deodată că bătrânelului din fața mea, căruia nu-i zărisem, de la plecare, decât creștetul, i s-a ridicat părul în sus, ca electrizat, iar firele albe tremură nestăpânit. Eu însă nu percep primejdia în același fel.

Străbatem Sinaiul fără nici o oprire, paralel cu țărmul Mediteranei și nu departe de el. La capătul celălalt, muntos, al Sinaiului, a timis Justinian în veacul al V-lea, de la Salonic, călugări ortodocși și constructori paioni (traci de la sud de Dunăre, aceia care-i ajutaseră pe troieni în războiul contra grecilor) ca să edifice o mânăstire cu același hram ca și cunoscuta Sf. Ecaterina din Salonic. E și azi faimoasă, iar foștii paioni păstreză încă repere identitare clare, se căsătoresc doar între ei și vorbesc o limbă secretă, pe care n-o înțelege nimeni. Li se spune Djebalia. De cealaltă parte a microbuzului vedem Sahara, uneori o cămilă sau două cu un beduin înfășurat în burnus alb de sus până jos și cu un tranzistor la brâu, cântînd muzică de jazz. La un moment dat dăm de o îngrăditură ovală, din mărăcini, lungă de vreo trei metri și lată cam de unul și jumătate. Gardul are cam un metru înălțime, jumătate e acoperit cu mărăcini, iar în cealaltă stă cămila. Sunt beduini. Totuși, ceva amenajări există, fiindcă deșertul e străbătut de conducte de apă groase și solide. Doar că nu văd hidranți, robinete, nimic.

După vreo șapte ore ne apropiem de Canalul de Suez, pe care urmează să-l trecem cu bacul. Masa mare de apă verde-sticloasă, cu spuma albă fâșâind în spatele bacului, cei câțiva copii îmbrăcați extrem de colorat, care strigă și întind brațele către vânt, sunt imagini extrem de reconfortante. Când ajungem pe malul celălalt, în sfârșit, putem coborî pentru dezmorțire. Vom sta o jumătate de oră. Acolo e un nou punct de înregistrare a celor care continuă drumul. Clădirea vămii nu e mare. Văd câțiva bărbați, cu toții îmbăcați în alb, cu șalvari pe sub burnusul care flutură în vânt. Câțiva smochini și un leandru cu flori roz se răsfață în spatele clădirii de beton a vămii. Un musulman bătrân, cu mustățile albe și lungi, merge șchiopătînd prin curte, cu un singur crac al șalvarilor ridicat până la genunchi, iar veșmântul prins sus, în brâul șalvarilor. Piciorul pe care-l văd e subțire ca un vrej, negricios, cu multe vinișoare vineții aproape de suprafața pielii.

La toalete e un infern. Acolo nu curge apa, mizeria e întinsă pretutindeni și trece în sus de marginea sandalelor. Nu mă încumet să intru, ne ducem amândoi în spatele smochinilor, unde mai fuseseră și alții.

După ce microbuzul se pune din nou în mișcare, străbatem ore bune un peisaj deluros, cam ca în Iordania, pe alocuri există vegetație, dar nu-mi amintesc să fi întâlnit localități notabile până la Cairo. Intrarea în capitala Egiptului e marcată de străzi asfaltate, clădiri nu foarte impunătoare, dar solide. Chiar cum intri însă, am

dat de câțiva berberi care locuiesc în niște cutii mari din carton, acoperite deasupra cu bucăți mari de plastic, ferfeniță pe la margini și legate cu noduri în fel și chip. Cămilele dorm în fața cutiilor. Am văzut apoi o biserică. Era coptă după stil, iar crucea de pe vârful ei era înscrisă într-o sferă, nu în plan, astfel încât brațele crucii plecau toate din centrul sferei. Cupola era semisferică, precum la bisericile bizantine de mai târziu. Cred însă că, în ordine temporală, bizantinii au imitat arhitectua coptă și nu invers. Creștinismul copt, ca și cel armean, sunt de dinaintea schismei dintre ortodocși și catolici. Coborâm din maxi taxi la stația terminus, în Tahrir Square, chiar în centrul orașului. Arhitectura e modernă, Cairo este cel mai mare oraș al Africii, 17.000.000 de locuitori, sunt multe indicatoare în engleză legat de ceea ce poți vedea de jur împrejur: Muzeul Egiptean, Sheraton Hotel, aflat pe o insulă în mijlocul Nilului, Turnul Televiziunii și câteva bulevarde.

O luăm pe un bulevard spre stânga, cu rucsacii în spinare și restul de mâncare rămas într-o pungă de plastic și privim atent, pe ambele părți ale bulevardului, să vedem vreo firmă de hotel. Zăresc una pe partea de vizavi, nu-mi dau seama de câte stele să fie. În timp ce ne oprim derutați, auzim o voce subțirică venind de lângă noi. E un copil nu mai mare de opt ani, care zice în egleză: „First time in Egypt? Welcome!" Înțelegem că asta ar însemna să-i dăm ceva, cam 20-30 de piaștri. Băiatul ia repede mărunțișul și ne întreabă dacă nu cumva vrem să ajungem la un hotel. Îi spunem că am vrea, iar el se oferă să ne ducă la hotelul care-l arvunise pe el să tragă clienți. E la vreo 50 de metri de locul unde ne aflăm. Recepția nu e la parter, ci la un hoch parter destul de bine ascuns față de ochii străzii. Trebuie să urci pe o scară de lemn scârțâitoare, care se rotește în jurul unui pilon solid, tot din lemn. În interpretarea mea e o construcție interbelică. Hotelul e de trei stele cu indulgență. Ni se dă o cameră la etajul al doilea, cu fereastra în spate, nu spre axul bulevardului. Coridorul e destul de întunecos, odaia are pat dublu și un șifonier din lemn masiv. Pe pat văd o cuvertură frumoasă, pe roșu, un fel de covor din mătase cu motive geometrice.

Mâncăm ce mai avem prin sacoșe, apoi ne gândim să facem o plimbare prin oraș, mai mult de recunoaștere. Când trecem din nou prin dreptul Recepției, unul din cei doi bărbați ne strigă (îl strigă pe soțul meu, aici femeile sunt, ca și la Istanbul, anexe) și întreabă dacă nu cumva am venit pentru turism. Când află că da, ne lasă să discutăm cu cel mai tânăr. El ne spune că e student, în anul al treilea la medicină și strânge acum, pe vară, ceva bani. Are mașina hotelului și ne-ar putea ajuta să ajungem acolo unde dorim. Ne bucurăm, firește. Observ că aici totul e bine cântărit, în funcție de banii clientului, astfel încât ambele părți să fie mulțumite. Îi spunem că vom sta trei zie, că acum ne ducem să ne plimbăm, iar la întoarcere va să vedem, pe zile și pe bani, ce e de făcut și de văzut.

Ieșim din nou spre Tahrir Square și, după ce trecem de Muzeul Egiptean, aflat în dreapta, traversăm podul peste Nil pe insula Zamalek, pentru ca să vedem cum

arată aici un adevărat hotel de lux. E Sheraton, din lanțul de hoteluri Marriot. Holul e de-a dreptul somptuos. În chip de amintiri turistice se vând artefacte reale, scoase chiar din camerele mortuare ale piramidelor: mici statuete, scarabei sacri, bucăți de papirus. Cafenele, restaurante și cazinouri, la care au acces pesemne doar milionarii, au intrarea chiar din holul hotelului și ferestrele către Nil. Urcăm la hoch parter, unde se află toaletele. Și aici luxul e greu de imaginat. Spațiul unei singure toalete e cât al unei garsoniere, sunt covoare persane pe jos, locuri unde te poți așeza să-ți ștergi pantofii de praf cu perii încrustate în argint. Un dulap stil Renaissance cu prosoape de diverse mărimi e pus între două oglinzi din cristal. Spraiuri, parfumuri și diverse accesorii pentru machiaj stau așezate în ordine pe măsuțe mici, ovale, placate cu marmură verde și cu picioare subțiri, curbate. Mă gândesc la toaleta de la Suez și realizez cât de profundă e segregarea lumii egiptene de azi.

Ne întoarcem în Tahrir Square și o luăm către ceva care pare un pasaj pe deasupra axului bulevardului. Se află dincolo de niște blocuri mai noi. Când ne apropiem ne dăm seama că e vorba despre două șosele suspendate, care trec, una peste alta, pe deasupra bulevardului. E cu adevărat o realizare tehnică, aflată în plin oraș. Doar că jos, la baza zidului unui bloc, chiar aici, în plin centru, e un maldăr de gunoaie care putrezesc la soare, inclusiv leșul unui câine mort, care duhnește și se descompune. Ne întoarcem și ne hotărâm să vedem și metroul. Stația este aproape goală, mai mare decât stațiile noastre, placată cu ceramică albastră și plină de inscripții doar în limba locului (care e araba, Egiptul a fost islamizat cu veacuri în urmă). Ne așezăm pe o bancă și încercăm să ne dăm seama după harta metroului cum este făcut. Stația aceasta are două nivele, vin trenuri care merg pe direcții diverse, aici se face și transferul călătorilor. Când apare un tren observăm că e vorba de o garnitură de tip englezesc. Așa ceva circulă și la Londra, prin The Tube. Ieșim la suprafață și ne hotărâm să mergem către Turnul Televiziunii, foarte înalt, un simbol al orașului contemporan. Se află undeva în față și puțin spre dreapta.

Dar, înainte de a ajunge la el, ne oprim în dreptul unei statui a lui Mohammad Ali, considerat fondatorul Egiptului modern, independent față de otomani de copil. Îmi amintesc foarte bine personajul, am văzut la Kavala casa lui. Se născuse creștin, era iliro-dardan (trac) și fusese răpit de otomani. Educat ca spahiu (cavalerist), crescuse la seraiul Sultanului și ajunsese pașă, comandantul armatei care controla (din partea otomanilor) Egiptul. Așa stînd lucrurile, a rupt armata sa de restul efectivelor otomane și a luptat cu arma în mână pentru independența Egiptului. Mi s-a părut întotdeauna notabil faptul că din el a țâșnit, cu asemenea forță, simbolul identitar al lumilor străvechi, nu doar de dinaintea venirii otomanilor în Asia Mică, ci chiar de dinaintea venirii triburilor de greci. El a exprimat, în lumea modernă, unitatea identitară a Mediteranei de Est, a Popoarelor Mării, ba chiar a primelor migrații, pomenite de *Biblie* ca fiind acelea de după Marele Potop. Nu departe de statuie există și un muzeu care îi e dedicat. Intrăm în curtea plină și ea de exponate și

înțelegem măsura respectului egiptenilor pentru precursorul lor, care avea să constituie o dinastie celebră, al cărei ultim reprezentant fusese regele Farouk, acela care a condus Egiptul până după al doilea război mondial. Nu puteam să nu compar acțiunea lui Muhammad Ali de modernizare a Egiptului decât cu aceea a lui Ataturk, valah după mamă și el, născut la Salonic și care contribuise la chiar căderea Imperiului Otoman și la modernizara Turciei. Asta după ce un Comnen, la căderea Bizanțului în mâna otomanilor, crease cea mai mare (ori poate singura) dizidență religioasă a islamismului, alevismul (subiect atât de atent tratat de Dimitrie Cantemir), devenind unul dintre sfinții săi fondatori: Baba Ishak (cum ar veni, Tatăl Isak – precum fiul lui Abraham din *Vechiul Testament*). Toți, Comnen, Muhammad Ali și Ataturk ținuseră deasupra o flamură identitară a originilor și apăraseră valorile identității de fundament ale Mediteranei de Est, căreia, la Florența, familia Medici avea să-i pună culori noi și s-o ducă mult mai departe în timp și în Europa, odată cu Renașterea și cu Vaticanul.

Ieșim din curtea muzeului și ne continuăm drumul spre Turnul Televiziunii. Când ajungem, ne dăm seama că, exact ca și la noi, la București, nu oricine poate intra în curte, e un obiectiv bine păzit. Dar gardul e făcut dintr-o îngrăditură de sârmă împletită, putem vedea curtea, cam de trei ori mai mare decât a Televiziunii Române, în vreme ce, despre înălțimea și eleganța turnului nici nu se poate vorbi. Stilul său avântat înfățișează simbolic o mână a titanului Atlas, care întinde în sus nu globul pământesc, ci globul civilizației și culturilor originare. Din păcate nu avem televizor la hotel și n-o să-mi dau seama dacă intenția constructorului a fost înțeleasă de locuitorii de azi ai acestui turn.

În drumul spre hotel, încercăm să intrăm într-o cafenea mai mică, destul de înnegrită din cauza fumătorilor de narghilea. Dar nu, nu e posibil. Inăuntru au voie doar bărbații. Ne uităm unul la altul și ne luăm după o pereche de japonezi, care fuseseră refuzați și ei. Ii vedem intrînd într-un local de tip englezesc, așa că ne ducem și noi tot acolo și mâncăm ouă cu șuncă și două salate mari, macedonene. Am schimbat pe furiș zâmbete cu japonezii.

Ajunși înapoi, ne oprim la Recepția hotelului nostru numit Paradise să ne înțelegem cum facem cu mașina și drumurile de a doua zi. Am un ghid foarte bun al Egiptului, mi-am notat pe el ce-aș vrea să văd: piramidele, care sunt în afara orașului, dincolo de Nil, fiindcă în Egiptul antic cetățile celor vii erau pe partea răsăriteană a fluviului, iar cetățile celor morți pe malul celălalt, apusean. Noaptea, o barcă și un luntraș (luntrea lui Kharon la greci, Charun la etrusci) duceau sufletul celui mort spre înviere, traversînd apa către orașul celor vii. Aici i se spune Barca Soarelui (a lui Ra).

*

* *

În dimineața următoare băiatul de la Recepție ne așteaptă în hol. Ne urcăm într-un Buyk atât de vechi, că te aștepți să se desfacă din încheieturi, iar vopseaua să cadă în bucăți mari. Dar nu, merge. Străbatem orașul cu un mic ocol, pentru ca el să ne arate locul unde s-a născut și unde locuiește. Eu mă îngrozesc. E un ghetou adevărat. Nu se vede decât un gard foarte lung din tablă, dincolo de care nu poți zări nimic. Probabil locuințele sunt extrem de neîngrijite și mizeria locului distonează cu restul. Stau acolo o mulțime de oameni, care ies nu știu pe unde și aspiră să fie ca toți ceilalți. Pe urmă mergem întins, ca să ieșim din Cairo, fiindcă zona piramidelor e cam la 30 de kilometri, în deșert, unde se află și câteva sate. Chiar la marginea orașului ne oprim, iar Ali, băiatul care ne conduce, student la Medicină în anul al III-lea, ne roagă să vedem și o fabrică de covoare persane (din lână de oaie, din păr de cămilă sau din mătase) cu motive egiptene. Intrăm. Vedem două războaie de țesut la care stau două fetițe, nu cred să aibă mai mult de 11-12 ani fiecare. Privesc cu atenție un model în culori, desenat pe hârtie milimetrică, pe care trebuie să-l transpună în țesătura covorului, rând cu rând. Fiecare rând este altfel și ia timp să treci firul colorat printre firele de urzeală ca să țeși. Apoi patronul ne arată depozitul cu piesele de vânzare. Sunt minunate covoare subțiri, țesute cu mătase, care se folosesc drept fețe de masă decorative, covoare persane pentru podea, uriașe, rotunde, ovale, pătrate sau dreptunghiulare și alte covoare mai mici, pentru pus ici și colo. Eu aleg un covoraș mai mult lung decât lat (cam 75 de cm pe 40), făcut din păr de cămilă și care înfățișează cele trei piramide cunoscute, ca și doi beduini în burnus alb, lângă o cămilă, totul sub un cer portocaliu, aproape roșu, apăsător. Am de gând să înrămez acest covoraș. Plecăm apoi mai departe, dar nu mult, fiindcă ne oprim la ceea ce Ali ne spune că ar fi Muzeul Papirusului. După ce intrăm înțeleg că nu e chiar un muzeu, ci și asta este afacerea cuiva. E o făbricuță de papirus. Ni se prezintă metoda de facere a papirusului adevărat din tulpini de bambus, mai întâi macerate în bazine speciale, aflăm durata de preparare și vedem produsul final, foarte rezistent. Suntem avertizați și în legătură cu faptul că există, pentru turiști, un fel de papirus făcut din foi de porumb, pictat și înrămat apoi, care e un fals și se distruge singur, în contact cu aerul, în câțiva ani. Și aici se vând produse finite, gata pictate (sunt asigurată că e vorba de coloranți minerali obținuți din plante și din sol), pe bucăți mai mari sau mai mici de papirus adevărat. Cumpăr unul plin de hieroglife, mi se spune că ar fi un text sacru, din *Cartea Morților*. E interesant ce puternică este aici, până azi, evocarea Lumii de Dincolo, o tentativă mereu repetată de a reuni identitatea prezentului cu identitatea originară. În această privință Flavius Josephus a avut dreptate: toate mitologiile Mediteranei de Est sunt corespondene, doar numele personajelor mitologice (actanții identitari) diferă.

Ne îndreptăm apoi direct către piramidele cele mai mari, aflate pe platoul Giza. În fața lor sunt cămile așezate, cu valtrapul pus, ca să te poți urca între cele două

cocoașe. Mașina noastră a rămas mai departe, până aici am venit prin nisipul Saharei. Suntem în fața celor mai cunoscute piramide din lume, așezate una după alta: Keops, Kefren și Merikare. Chiar lângă piramide stau în așteptare doi tipi bărboși și negricioși, slabi, adevărați beduini cu burnus alb. Ni se prezintă drept ghizi, gata să ne spună unde ne aflăm și la ce trebuie să ne uităm. Avem însă propriul nostru ghid tipărit, firește, foarte clar și amănunțit. În mijloc se află cea mai înaltă piramidă (are 2,3 milioane de tone de piatră adusă de la Assuan, pe Nil, nici până azi nu se știe cum), e a lui Keops, bunicul, în stânga e Kefren, fiul, iar în dreapta Merikare, nepotul, cu cea mai scundă piramidă. E ca și când ar fi trimis prin timp un mesaj limpede: noi trei (triada puterii pământene, alături de triadele multor zei ai Egiptului, familii mitologice și ei), suntem Familia (tatăl, fiul și nepotul, înfățișînd cotinuitatea Puterii. Așa a fost și la chaldeeni (al căror sistem de numărare a fost în baza 6) și la creștini, Sfânta Treime. Lângă piramidele lor sunt alte trei piramide scunde, unde se află sarcofagele reginelor, soțiile lor. Toți, împreună, au fost Familia. În această privință nimic nu s-a schimbat în istorie până la ultimele imperii, dispărute după primul război mondial.

Piramidele sunt însă doar o parte a complexului funerar al fiecăruia dintre faraoni. Astfel, piramida lui Keops a avut, la capătul platoului Giza, spre Nil, un templu, acum distrus, către care ducea o cale sacră. Sufletul faraonului trecea Nilul noaptea, către viață, spre răsărit, într-o barcă a Soarelui (a lui Ra), aflată și ea în piramidă, nu departe de sarcofag. De altfel, nu departe de piramidă s-a constrit un muzeu special pentru barca lui Keops, găsită intactă. Intrăm s-o vedem. E impresionantă ca mărime, bine arcuită, mă gândesc la corăbiile lui Columb, față de care este net mai lungă. În orice caz, o astfel de barcă s-ar descurca pe ocean, făcând navigație de cabotaj, până departe, în răsărit, unde fusese țara originară, Lemuria. E și ea, în felul ei, semnul voinței de a păstra nestins întregul identitar originar, prin întoarcere, mereu și mereu, spre răsărit. De altfel și creștinii se raportază la răsărit ca la o înviere. Toți creștinii lumii se închină Răsăritului, se orientează după Soare. Semiții și otomanii, se uită după după Lună. Așa sunt făcute și calendarele. În ce privește Egiptul însă, piramidele au fost construite și după repere cerești: astfel, coridorul îngust care asigură aerisirea în interior, până în încăperea sarcofagului, e orientat spre steaua dublă Sirius, aceea care a determinat, dintotdeauna, mareele Pământului. Nu exclud să fie și aici o amintire a felului cum dispăruse sub ape Lemuria, aflată pe locul de azi al Indoneziei. Oricum, Sirius costituie baza calendarului egiptean vechi. Sirius a fost importantă și pentru zeița Isis, soția lui Osiris, pentru Egipt zeul lumii de Dincolo și al oricărei renașteri. El însuși renăscuse, se întorsese din morți, la traci devenise Artemis, la creștini a fost Fecioara Maria, iar de renăscut a renăscut Iisus, Fiul ei. Nu înțelesesem obsesia Greciei Magna, din sudul Italiei, pentru Isis, care avea acolo mai multe temple (inclusiv la Pompei). În plus, așezarea piramidelor Familiei, ca raportare geometrică una față de alta, reproduce pe Pământ configrația stelelor constelației

Orion, a ciobanului cosmic pentru chaldeeni și egipteni (primul lui desen în zonă datează din Paleolitic, 35.000 îH). Mă gândesc la mausoleul Gallei Placidia de la Ravenna, la ciobanul care-l înfățișează pe Iisus, aflat lângă miorița lui (ca la noi în balada *Miorița*) și mi se pare că încep să pricep apetitul civilizațiilor vechi din Italia pentru Egipt. Mă bucur că am numit editura mea Orion… A fost din instinct, fără să știu nimic… În fine, trebuie spus și că Nilul reproduce pe Pământ direcția Nord-Sud, aceeași cu a Căii Lactee de pe Cer. El era pentru lumea faraonilor o Cale Lactee pământeană, avea zeul lui, așa cum, și pentru greci, apele au avut, fiecare, zeul ei. Oricum, cunoștințele cosmogonice și geografice dale Egiptului vechi depășesc cu mult ceea ce credeam eu.

Piramida lui Kefren a avut, la capătul căii sacre, nu doar un templu, ci chiar Sphinxul, construcție impresionantă, un fel de grifon avant la lettre, cu trup de leu și cap de om, care privește și el, stăruitor, Cerul. Este reprezentarea pământeană a lui Horus, zeul Cerului. În Canaan i se spusese Hauron și era zeul Pământului ieșit de sub ape după marele Potop. La traci, apoi la greci, a fost Okeanos, titanul fratele lui Atlas. Ceea ce este impresionant la Sphinx e faptul că a fost săpat într-o singură piatră, e un monolit apărut prin ajustarea unei sculpturi pe care chiar vântul o făcuse să semene cu un leu avînd cap de om, asemnea Sfinxului nostru din Bucegi. Privindu-l, m-am gândit la geologul Marcian Bleahu, Cantacuzin după mamă și care înțelesese relația dintre geologie și mitologie într-un sens mult mai profund decât o fac de obicei geologii.

A treia piramidă, a lui Merikare, fusese legată de templul reînvierii printr-o cale sacră mărginită de 600 de sfincși, aflați câte 300 pe fiecare parte a drumului și având capete nu de leu, ci de berbec. 300 trebuie să fi fost numărul zilelor de parcurs de la moarte la reînviere. Cine știe… Iar berbecii înșirați unul lână altul, ca o turmă celestă, îmi amintesc de faptul că primul stil al capitelurilor de coloane ale templelor Greciei antice înfățișau coarne de berbec și se numeau ioniene… Oaia, berbecul și ciobanul au rămas simboluri până în creștinism. Iisus e chiar ciobanul de dinainte de sacrificiu. La nord de Giza se află Saqqara și Abusir.

Saqqara vine imediat după platoul Giza. Aflăm că numele ei vine de la tribul berber Beni Saqqar, acela care a dat, cel mai probabil și numele deșertului Sahara. Acolo se află multe piramide, care încep cu prima dinastie a faraonilor Egiptului, dar și mastaba, adică morminte simple, ale unor supuși sau constructori de piramide. Astfel, aici e înmormântat Imhotep, acela care a construit cea mai veche piramidă a Egiptului, în 6 trepte, a faraonului Djoser (primul faraon al dinastiei a III-ea din Egiptul de Jos, adică de Nord). În principal, Saqqara cuprinde piramidele regatului de nord al Egiptului, a cărui capitală sacră a fost Memphis. Îmi amintesc de faptul că și hurriții, unul din popoarele care făceau parte din Imperiul Hittit, au avut o capitală sacră, menționată în arhivele de la Hattusha, dar negăsită încă: Washukanni. Cu timpul hurriții au devenit imperiu independent sub numele Mitanni. Erau indo-

iranici. Homer îi pomenește. Ba mai mult, la nunta unui faraon (Amenhotep al III-lea), au venit și capetele încoronate din Mitanni. E de prisos să mai scriu că hittiții și egiptenii vechi foloseau deopotrivă hieroglife înscrise în cartușe ovale. Și Troia (cetatea celor vii), ne spune Homer, a fost legată printr-o cale sacră de Ilion (cetatea sacră a celor morți). Puțin în față și la dreapta, cum vii dinspre Giza, sunt vestigiile unei foarte vechi mânăstiri copte, cu hramul Apa Jeremias, despre care nu știu precis cine a fost. Dar locul cel mai cunoscut din Saqqara este Serapeumul, un vast spațiu subteran plin de sarcofage cu tauri sacri. Boul Apis a fost la egipteni simbolul zeului Ra, al Soarelui. Ne plimbăm mult printre ele, găsim, la un moment dat și sarcofage mai mici, cu mumiile unor câini și pisici, după capetele pictate deasupra. Toate sunt simboluri zeiești, rezultate din transmigrația sufletelor (ca în *Vedanta*: refaceri parțiale ale întregului Ceresc, așa cum au fost și –davele din Dacia). Luminatul e slab, mă gândesc la protecția exponatelor. Serapeumul datează de pe vremea Ptolemeilor, urmașii lui Alexandru Macedon și, ca tipar mitologic, sunt o combinație între zeii greci și cei egipteni.

Nu departe de complexul de la Saqqara este Memphis, loc absolut de neocolit pentru noi, capitala sacră a Lumii de Dincolo. La Memphis se află Ramasseumul, compexul dedicat lui Ramses al II-lea, cuceritorul hittiților, considerat cel mai însemnat faraon al Egiptului vechi. Ramasseumul are doar trei încăperi: un hol la intrare, nu prea mare, o încăpere în care se află, culcată, o statuie uriașă a lui Ramses, un monolit de peste 13 m lungime, ținînd un sul (tot din piatră) în mână. Pe fruntea lui stă Șarpele sacru, o cobră după cum mi se pare. Faraonul poartă o cămașă scurtă, pe dinafară, strânsă la brâu cu centură. Cămașa asta se purta deci cu mult înainte de daci și de romani. A treia încăpere e de trecere spre treptele care urcă la balconul în formă de careu aflat de jur împrejurul pereților, ca să poți privi statuia de sus. Aflăm că ar mai fi existat o statuie a lui Ramses, pereche cu aceasta, care a fost dusă la Cairo pentru a fi pusă în fața unui muzeu nou. Aceea îl înfățișează purtînd coif de luptător, ceva între coiful asirian și căciula unui tarabostes.

Memphisul a fost, prin excelență, locul monumentelor (mai ales sfincși). Aici dăm și de un sfinx din alabastru, nu prea mare, frumos șlefuit, care are trup de leu, ca și acela din Giza, dar un cap de om tânăr, adolescent s-ar zice, care privște exatic Cerul, probabil spre Soare, zeul suprem. Cineva de lângă noi spune că ar fi tot Ramses. Cine știe… Topată arta Egiptului a fost sacră și extatică, fixistă, nu dădea atenție personalității și sentimentlor umane. Cam ca și arta creștină. Doar Antichitatea greco-romană și Renașterea au spart aceste tipare.

Abusir e o localitate mică, aflată ceva mai la nord de Saqqara, dedicată zeului Osiris, pe care grecii și copții îl numeau Busiris. Între Giza și Abusir a fost un continuum sacru. La Abusir s-au descoperit arhive de papirusuri încă ale Regatului Vechi (din Sud), cuprinzînd, în principal, texte din *Cartea Morților*, despre modul de folosire a complicatelor ritualuri mortuare și a rugăciunilor către zei. La fel au fost

găsite, pentru o religie mai nouă, dar tot pre-creștină, *Tablele iguvine* de la Gubbio, lângă Assisi, ca și *Tablele dacice* care apar și dispar continuu, din interese diverse și la fel de absconse, fără să fi încercat cineva să le descifreze cu adevărat. Arheologii au constatat că perimetrul a fost folosit in vremuri străvechi, unele din cele 14 piramide fiind inițial construite în trepte, ca și a lui Djoser, apoi modificate mai târziu, pentru refolosire. Oaza Fayum e destul de aproape, între Abusir și Nil, acolo se află multe sarcofage romane (din perioada când Egiptul era cucerit de Imperiul Roman). La sud-est de aceste piramide ale Abusirului sunt resturile unui templu absolut uriaș, edificat probabil tot de Ramses al II-lea. Observ capete de coloane, uimitoare prin masivitatea lor. Au fost făcute din blocuri de piatră așezate unele deasupra altora, au capitelurile sub formă de frunze de lotus. De jur împrejurul templului a existat un zid din blocuri masive de piatră, în stil neolitic, adică potrivite unul peste altul fără nici un fel de liant. Împrejmuirea ducea la una dintre piramide. Totul a fost, ca întreg, un perimetru dedicat tot zeului Osiris, deopotrivă zeu al fertilității și al Lumii de Dincolo. Era, avant la lettre, un Titan, deoarece părinții lui fusesră Geb (Pământul) și Nut (Cerul). Perechea lui a fost zeița Isis, a întoarcerii la viață (și ea o Artemis avant la lettre). Frate cu zeul Set, Osiris prefigurează istoria lui Castor și Pollux, devenită apoi a lui Cain și Abel. Isis însă l-a readus la viață pe soțul ucis de frate, așa cum avea să fie readus și sufletul faraonului aflat în sarcofagul adânc îngropat în piramidă. Ceea ce mă uimește este să aflu că săpăturile arheologice cele mai aplicate din această arie au fost desfășurate de arheologii Universității Caroline din Praga. Au început în 1974, în plin socialism și mai continuă și acum.

Ne hotărâm să intrăm într-o piramidă, nu prea arătoasă pe dinafară, dar perfect amenajată pe dinăuntru pentru turiști ca noi. O scară nouă, din plăci de fier, cam de vreo 30 de trepte, începe la intrarea îngustă, dreptungiulară, practicată între blocurile de piatră (cam ca intrarea în catedrala Nașterii Mântuitorului de la Bethlehem) și sfârșește mai jos, într-un spațiu destul de bine luminat, plin și el de coloane mai scunde, în întregime pictate cu scene din viața defunctului și scrise cu hieroglife, ca și pereții de altfel. Aflăm că, dacă mai plătim pe loc un bilet, putem ajunge până la camera mortuară. Dar nu, nu mai plătim, e destul de stresant și așa. Apetitul pentru tuneluri și catacombe al lumii vechi, care s-a întins până în perioada medievală, mă face să cred că omul se credea, în comparație cu alte specii, slab și încerca să se apere astfel, trăind pe sub pământ.

E aproape de ora patru după amiază când ieșim din pramidă și mergem prin nisipul Saharei înapoi, către locul unde a rămas mașina care ne-a adus. Ne întoarcem cu ea direct în Tahrir Square, unde coborâm ca să căutăm ceva de mâncare, un loc unde să fie acceptate și femeile. Din fericire, de jur împrejur există astfel de locuri. Pe urmă ne ducem către Muzeul Egiptean să vedem orarul, fiindcă mâine e o zi dedicată muzeului.

*
* *

În dimineața următoare am fost printre primii care am ajuns la Muzeul Egiptean. În curtea sreptunghiulară din fața lui erau ceva exponate, pentru atragerea vizitatorilor. Țin minte un sfinx și statuia unui faraon, chiar la intrare, dar nici măcar nu aveau o inscripție ca să știi ce-ai văzut.

Când am intrat în hol, am văzut că el era absolut uriaș, înalt cât două nivele și jumătate ale unei clădiri, acoperișul cu luminator, de formă dreptunghiulară, era sprijinit, pe stânga și pe dreapta, de coloane masive, în stil egiptean, fără capiteluri. Așa au fost și coloanele celor mai vechi temple din Grecia (la Eleusis de pildă, templul zeiței Demeter, a roadelor, o Isis și ea, dar cu alt nume). Poate nu-i rău să amintesc faptul că Eleusis a dat numele Misterelor Eleusine, proceduri foosite de traci pntru a stabili relația cu Lumea de Dincolo. Și, fiindcă Orfeu a fost trac și el, s-a spus mai apoi și Mistere Orfice. Dincolo de dimensiuni, forma uriașului hol îmi evoca arhitectura unei catedrale creștine și cred că muzeul a fost ridicat sub influența dominației franceze și în stilul arhitecturii catolice, vizibilă inclusiv în contruirea muzeelor din Paris. Uriașul hol este al scribilor și constructorilor. Pe ambele lui părți sunt statui înalte de 7-12 m, din piatră. Chiar cum intri, în față, se află statuia lui Imhotep (constructorul piramidei în trepte a lu Djoser) cu soția, ambii așezați. Nu departe se află și statuia faraonului Djoser însuși, din piatră albă, strălucitoare, privind hieratic spre niciunde. Trebuie să observ că civilizația egipteană, ca și cea creștină de la începuturi (adică ortodoxă) nu cunoaște reprezentarea din profil, ci doar din față. În Egiptul antic, chiar când trupul unui om e pictat din profil, capul e pictat din față. În creștinismul ortodox nici măcar trupul nu poate fi pictat decât din față. În capătul opus intrării se află statuile colosale ale unui faraon cu soția lui, ambii așezați. Dar undeva, în fața lor, văd un sfinx absolut ciudat: trupul e ca de câine ori pisică, fiindcă ține labele din față îndoite și așezate sub trup. Și totul ar mai fi cum ar mai fi, dacă picioarele, în loc să se termine cu labe, nu s-ar tremina cu niște copite ca de cal. Totuși caii nu se așează și nu pot ține picioarele în acest fel. Dar lucrul cel mai ciudat dintre toate este capul uriaș, de broască și cei doi ochi globulari, privind fără expresie lumea din jur, care se uită la sfinx, ca și mine, uluită. Îmi amintesc că am văzut la Istanbul, la Muzeul de Arheologie, monede foarte vechi care aveau pe ele o broască și se foloseau pe unele insule în perioada civilizației Cicladelor (Marea Egge, mileniul al II-lea îH). Nici nu vreau să mă gândesc la apropierile care s-ar putea face. Dar Marea Egee (atunci Carpathicum) era o cale comercială care-i lega pe cimmerieni și sarmați de Egiptul vechi. La câțiva ani o dată venea la Alexandria Corabia Tarsică (din Tarsus, cetate neolitică din Cilicia), care aducea inclusiv pisici sacre (roșu cu alb) din munții numiți acum Caucaz.

Urcăm la etaj, unde exponatele sunt așezate tematic. Există una a mumiilor, una dedicată în mod expres lui Tutankhamon (adică Tut, care era numele, ankh, care

însemna sufletul și Amon - Amon Ra era zeul Soarelui) și una dedicată oazei Fayum. Apropo de ankh, se exprima printr-o hieroglifă care simboliza un om cu brațele întinse pe orizontală. Esta numită și crucea eipteană, moștenită apoi, simplificată, de creștinism.

Mumiile se aflǎ expuse într-un fel de cutii de sticlă, putem vedea inclusiv fazele înfășării de după mumificare, canopele uriașe, vase de obicei din alabastru, unde se aflau organele interne, conservate și ele, dar separat, de obicei în saramură. Pe urmă putem vedea, reprodus în mic, spațiul camerei mortuare propriu-zise din interiorul oricărei piramide, care cuprindea, în afară de sarcofag (de fapt erau de obicei trei, puse unul în altul, pe capacul celui de la mjloc fiid pictat, color, chipul faraonului, iar pe cel exterior, din piatră, fiind scrise texte din *Cartea morților*, unde sufletul își cerea iertare zeilor pentru viața lui trecută și le cerea permisiunea de a învia într-o viață următoare. Era deci cam ca migrația sufletului la traci, metempsichoza la greci sau, mai degrabă, ca la originea originilor, din *Vedanta* și de la dravidieni, migrația sufetelor (aceleași) în trupurile diverselor ființe, indiferent de specie. Această idee a fost distrusă de buddhism și de creștinism, religii mai noi, pentru care fiecare om se naște cu sufletul lui propriu, care trece în Lumea de Dincolo odată cu el.

Cea mai impresionantă dintre toate mumiile este a lui Tutankhamon , înfățișată într-o raclă de sticlă. Era foarte înalt față de măsura umană a vremii, trebuie să fi avut măcar 1,85 m. Pielea este uscată și înnegrită, dar se ține foarte bine pe oase. Vedem mâinile cu degete lungi și unghiile bombate, picioarele lungi și ele. Trebuie că arăta bine călare. În legătură cu Tutankhamon reprezentările sunt cvasi-complete. În camera lui mortuară au existat, și se află expuse, hainele bebelușului (scutecele care se prindeau cu un ac de siguranță din bronz, chiloțeii!!), ale copilului la diverse vârste, apoi ale omului matur. În ce privește palatul, obiectele zilnice sunt prezente, podoabele și insemnele de faraon de asemenea, parfumuri inclusiv, dar și reprezentările animalelor preferate și ale zeilor care-l însoțesc în avatarul renașterii. Dulapuri cu haine sunt așezate în aceeași încăpere, deoarece călătoria spre viață pare să fie lungă. Ce să mai zic... Eu îi credeam mai primiivi. În fine, în aceeași încăpere sunt reprezentările bărcii solare și vâslașilor care-l vor însoți la traversarea Nilului de la apus spre răsărit. Era o barcă bine arcuită, cu vâsle, patru plus unul (care dădea ritmul). La Tutankhamon sunt figurate două bărci. Pare să nu fi fost nimic uitat. Tot aici este și mumia propriu-zisă a lui Ramses al II-lea, cel mai cunoscut faraon al Egiptului vechi. Dar majoritatea turiștilor rămîn minute în șir tot la mumia lui Tutankhamon. Fiindcă numai camera lui mortuară a fost găsită intactă și s-a putut recupera învelișul din aur curat (capul și bustul), splendid pictat, în culori nemuriotare, al faraonului. Este expus nu departe de mumie. Se pare că, într-un sens neașteptat pentru cei vechi, el chiar a înviat și atât de mulți oameni îl pot privi ca pe o măsură valorică a civilizației trecutului.

Aici se află și sacofagul Cleopatrei, din dinastia Ptolemeilor, ultimul faraon al Egiptului de dinainte de cucerirea romană, pictată pe capac în costum macedonean, cu iie înflorată.

Oaza Fayum se bucură și ea de numeroase exponate recuperate în stare foarte bună. Acolo au fost depuse numai sarcofagele romanilor care au trăit în Egipt. Spre deosebire de cele egiptene, reprezentările pictate pa capac sunt infinit mai realiste. Fețele au maleabilitate, exprimă gânduri, sunt asemănătoare cu ale celor duși, femeile poartă bijuterii splendide, haine frumoase mulate pe corp. Am văzut înclusiv portretul unui copil, cu ceva naiv și ștrengăresc pe figură, bucălat și destul de blond. Îmi vine în minte Cimitirul de la Săpânța...

*

* *

După amiază va să mă duc singură în partea creștină a orașului, unde se află Muzeul Copt și Patriarhia coptă, locul până unde a ajuns împăratul Traian și a construit ceea ce el numea Noul Babilon, identificîndu-i pe egipteni cu niște asirieni mai noi. Trebuie să mă duc cu autobuzul 5, întreb mai multe persoane până să găsesc stația. Acolo am surpriza să constat că toul e scris doar în arăbește, nu pot înțelege nici măcar care e autobuzul 5. Intreb, mi-l arată cineva râzînd și scriu în palmă, cu pixul, cifra 5, care arată cam ca 0 în scrierea cu alfabet roman. Iau bilet și mă urc. Sunt asigurată că zona creștină e departe. Lângă mine stă un om între două vârste, din vorbă în vorbă, îmi spune că este inginer la o fabrică de unelte agricole. Eu mă mir că aici, spre deosebire de metrou și de taxi, unde femeile nu se pot așeza în rând cu bărbații, aici totul e liber. Mă întreabă de unde vin. Când află că sunt din România îmi spune bucuros că da, știe, noi le vindeam minunatele tractoare de la Brașov, mari și puternice, care puteau ara pământul lor extrem de uscat până la o adâncime de 35 de cm, în vreme ce acum nu mai pot cumpăra decât niște prăpădite de tractoare englezești, cu niște pluguri care nu se înfig în pământ mai mult de opt centimetri. Imi sugerează să mă duc, la înoarcere, să spun cuiva că ar trebuii reluată relația noastră comercială. Pe urmă îmi arată un bulevard întreg cu blocuri de zece etaje, sunt exact ca ale noastre, aflu că le-au făcut chiar constuctorii români. Și el locuiește într-unul. Au balcoane ca al meu, de la București, dar au un singur rând de geamuri, fiindcă aici nu e niciodată frig și plouă rar. La despărțire, după ce îmi arată direcția în care s-o apuc, împunge cu degetul și strada pe care s-o iau. Îi fac cu mâna în semn de mulțumire și de despărțire. Oricum, nu se purtase cu mine ca un musulman cu o femeie, ci ca un om față de altul.

Prima construcție coptă pe care o văd, după direcția din care vin, este Patiarhia Coptă, impresionantă prin soliditate și armonie. Deasupra are o semicupolă și în centrul ei văd crucea coptă, ale cărei brațe (trei) pleacă din centul unei sfere imaginare în care se înscriu. Nu știu dacă a fost ridicată în timpul bizantinilor sau, pur și simplu, arhitectura bizantină religioasă o moștenește pe cea coptă. Copții din

Etiopia (anticul Meroe, care avusese încă de atunci legături cu Egiptul) și armenii au fost creștini înainte de a fi existat Bizanțul ca entitate. Interiorul e dreptunghiular, câte șase coloane solide, pe stânga și pe dreapta, îl împart în trei. La parter nu există fresce sau mozaicuri, ci doar icoane pictate pe lemn. Nu există nici altar, ci doar sus, un șir de icoane ale Sfintei Familii, pictate pe lemn, ne spune că aceea e direcția în care trebuie să ne închinăm. Deasupra lor, la mijloc, o cruce simplă, din lemn, veghează tot interiorul. Există candelabre, ca și la noi. Patriarhia coptă aparține începuturilor creștinismului, dar nu știu de câte refaceri o fi avut parte. Ultima despre care aflu e a președintelui Mubarak. De aici și până dincolo de Muzeul Copt se întind zidurile vechi ale Babilonului, numit astfel de perși, în veacul al VI-lea îH, aceia care l-au și ridicat pentru prima oară, numindu-l după celebrul Babilon al Asiriei. Pe urmă, împăratul Traian, ultimul care a delimitat granița răsăriteană a Imperiului Roman, a edificat ceea ce el numea Noul Babilon, o fortificație de strajă lângă proaspăt cucerita deltă a Nilului (așa cum cucerise și Porțile de Fier ale Istrosului). Doar o bucață de zid solid, din cărămizi romane, se mai păstrează din acel Babilon. Fortificația care există acum e bizantină, făcută după perioada Ptolemeilor și a lui Traian, cel mai probabil de Justinian. Recunosc zidăria albă cu dungi roșii a Bizanțului. Nu departe de această fortăreață bizantină se vede Muzeul Copt.

Înăuntrul muzeului e un fel de peșteră a lui Ali Baba. Adevărate dantelării în lemn se ivesc în calea vizitatorului, oriunde s-ar uita. Asta dă un aer de eleganță severă, geometria se impune în fața dezechilibrelor emotive. Mă gândesc la musharabia, la influența berberă asupra locului și a acestui tip de creștinism. Plafoanele sunt pictate în frescă, tot cu motive geometrice, iar culorile sunt deschise, roșul, galbenul și albastrul predomină. Triunghiul, pătratul, crucea și soarele sunt principalele motive, în jurul cărora se învârte un întreg cosmos stelar. Mă gândesc la monumentele creștine lăsate de Justinian în Italia și cred că ghicesc intenția de a unifica începuturile și prezentul creștin sub semnul acelorași simboluri religioase (venite de dinaintea lui) și arhitectonice. Undeva, mai departe de muzeu, văd câteva mausolee copte, nu știu ale cui, dar ele amintesc surprinzător de bine de mormintele Lyciei, regat neohittit din Asia Mică, în sud-estul Turciei de azi, cu Rhodosul la nord și Ciprul la sud. Cronicarii noștri numeau Myra, cetatea creștină a Lyciei, „Mira Lichiei". De altfel, pe sarcofagele din piatră ale Lyciei se aflau, înaripați și în basorelief, sfincși.

Ies de la Muzeul Copt și o iau pe jos,măcar o stație de autobuz, să văd cum arată creștinii din Cairo. Nu-i pot deosebi de musulmani, toți sunt îmbrăcați în același fel. Ba chiar dau de un șuk asemănător cu acela din Iordania, din Amman. Mă hotărăsc să urc în autobuzul 5 și să mă întorc în Tahrir Square, iar de acolo la hotel. Vizita mea în Egipt se apropie de sfârșit. Mâine va să plecăm înapoi, spre Canalul de Suez, apoi spre Peninsula Sinai și de acolo la Ierusalim, apoi la Rehovot. Mi-am pierdut ceasul în nisipul Saharei, ar trebui să cumpăr unul nou.

*

* *

După ce, până la sfârșitul lui 1997, am văzut ce filmasem prin diverse călătorii și mi-am făcut o mulțime de socoteli despre ce emisiuni aș fi putut face, am vorbit cu Adelina Patrichi (verișoara actriței Gina Patrichi), care era realizatoarea emisiunii *Cultura în lume*, difuzată pe Canalul 2 al TVR, să fac, sub emblema emisiunii ei, un tronson separat, cu subtitlul *Viața în jurul Mediteranei*. A fost imediat de acord, pentru că emisiunea era săptămânală, avea mult spațiu de difuzare, ceea ce implica extrem de multă muncă pentru un singur om.

1998

De la începutul lui 1998 am intrat pe post cu documentare despre Egipt, Iordania, Israel, otomani (mai ales că a venit la București chiar Orchestra Otomană de la Istanbul, care a oferit un spectacol în Cișmigiu, în costume de epocă și cu dansuri de epocă), Italia pre-romană și romană care priveau chestiuni legate de vechile religii și vechile civilizații, conexiunile dintre ele și felul cum s-a transmis în timp informația fundamentală despre modul de viață, dar și despre perpetuarea tipului identitar al începuturilor în prezentul imediat al culturii române și al altor culturi europene, nota bene – rămas ca reper activ până azi în absolut în toate țările continentului.

Documentarele au avut succes, am primit scrisori de mulțumire de la diverși telespectatori, astfel încât am putut extinde acest gen de demisiuni și pe Canalul 1 al TVR, la emisiunea *Atlas*, care difuza doar flashuri de câteva minute, dar în Prime Time, despre ambientul universal al culturii române. Schimbam, ce-i drept, unghiul de abordare, dar putem să fac vizibilă conexiunea noastră cu lumea și sub aspectul culturii și civilizației. Ne îndreptam cu toții spre integrarea țării în Uniunea Europeană. Am prezentat acolo *Cetatea Ur, Manuscrisele de la Marea Moartă, Muzeul Țărilor Bibliei, Nazareth, Bethlehem, Creta, Cipru, Creștinismul din Etiopia* ș.a.

În privința activității de televiziune, trebuie să notez că am lucrat, în principal la Paris, în anii 1998 – 2000, emisiuni de conexiune culturală între noi și țările Uniunii Europene, folosind, în principal, diaspora românească din țările europene. Am fost la Strasbourg și Luxemburg, am făcut interviuri la Curtea Europeană a Drepturilor Omului și la evenimentul festiv legat de integrara României în Uniunea Europeană. Ceea ce am lucrat ca realizator de televiziune s-a integrat foarte bine în formația și interesul meu pentru istorie, privită mai ales din unghi identitar. Într-un final Televiziunea a păstrat ceea ce făcusem într-o arhivă care poartă numele meu. Am publicat multe din comentarii și interviuri în cartea *Viața în jurul Mediteranei și Proiectul România*, apărută în 2019 ala Editura Mistral din București.

Dar, cel mai important câștig al parcursului cultural, al prezenței mele printre ceilalți, în această bucată de timp plină de modificări majore (geo-strategice și, ca urmare, cu impicații în mentalul uman) a fost faptul că am perceput, adesea acut, cât de important continuă să fie, pentru specia umană, aspectul identitar. Acesta este cel mai de temut adversar al ideii de globalizare. Oamenii nu pot renunța la ei înșiși din nevoia globalizării (care nu-i atinge direct și imediat). Enciclopedia identității românești mi se profila la orizont ca un munte greu de urcat. Mi-am amintit de o discuție pe care am avut-o cu scriitorul Petru Dumitriu la Metz. M-a

rugat să-i povestesc ceea ce consideram că fusese cel mai important vis (chiar vis, în timpul somnului) al meu. I-am spus că m-am văzut mergând pe nisip, prin deșert, către un munte verde și care părea plin de răcoare. Simțeam fierbințeala nisipului la tălpi, dar mergeam după niște urme de pași, ale cuiva nevăzut, care se profilau cam până la veo trei metri în fața mea. Și, în același timp, mă vedeam pe mine însămi mergînd, din lateral stânga și puțin din spate. Nu s-a mirat. Știam că fusese, la fel ca Henriette Yvonne Stahl, care-l formase, implicat în tot felul de jocuri despre care, în anii celui de-al doilea război mondial, se credea că deschid calea omului de acum către eterna Lume de Dincolo. Fapt e că nu s-a mirat de povestea mea, ci mi-a spus că reprezentările din trei perspective sunt extrem de rare, cele mai obișnuite sunt din două perspective. Atunci mi-a spus că abia în viitor avea să fie lucrul cel mai important pe care-l voi scrie. Părea sigur de asta.

Așa se face că, după ce, vreme de un deceniu, am căutat o echipă de lucru, în următorul deceniu și în paralel cu toate celelalte activități, am scris parțial și am coordonat per total *Enciclopedia identității românești*, în două volume: *Repere* (identitare) – primul și *Personaltăți* (sub formă de dicționar) – al doilea (care a și apărut în trei ediții). Am folosit și informația provenită de la specialiștii din Voivodina și Republica Moldova, dar și de la alte comunități românești de peste graniță. Abordarea este deopotrivă diacronică și sincronă. În fine, aceasta este singura enciclopedie finalizată și publicată a civilizației românești și, cu toate că nu oficial, ea a avut parte de recunoașterea specialiștilor din multe țări, care mi-au scris și care o folosesc (Universitatea Ebraică din Ierusalim, aceea din Vilnius, un Centru de Cercetări Arheologice din Kerala - India, Univesitatea Oxford). Atât în Voivodina (Pompiliu Sfera, Lucian Marina), cât și în Moldova (Mihai Cimpoi), s-au publicat dicționare de personalități după modelul celui care face parte din această enciclopedie și care acoperă fenomenul identitar chiar mai complet decât dicționarul de personalități. Universitatea din Pitești a alcătuit, cu un număr impresionant de cadre didactice, *Enciclopedia Argeșului*, de la începuturi până acum, sub formă de dicționar, folosind modelul *Enciclopediei identității românești.* Fenomenul românesc însuși are deci globalitatea lui proprie, înțeleasă și însușită clar de toți acești actanți. În fine, Ministerul Român de Externe folosește baza de date a enciclopediei, lansată chiar la Institutul European din București (2011, vol. I), apoi la AGIR (2019, ambele volume), ca și baza de date a cărților *Viața în jurul Mediteranei și Proiectul România*, Editura Mistral, 2019 și a *Dicționarului de istoria civilizațiilor*, Editura AGIR, 2020. Cât despre *Enciclopedia literaturii române*, apărută în 2020 la Editura Mistral, ea este deja folosită de profesorii de liceu din România și Republica Moldova.

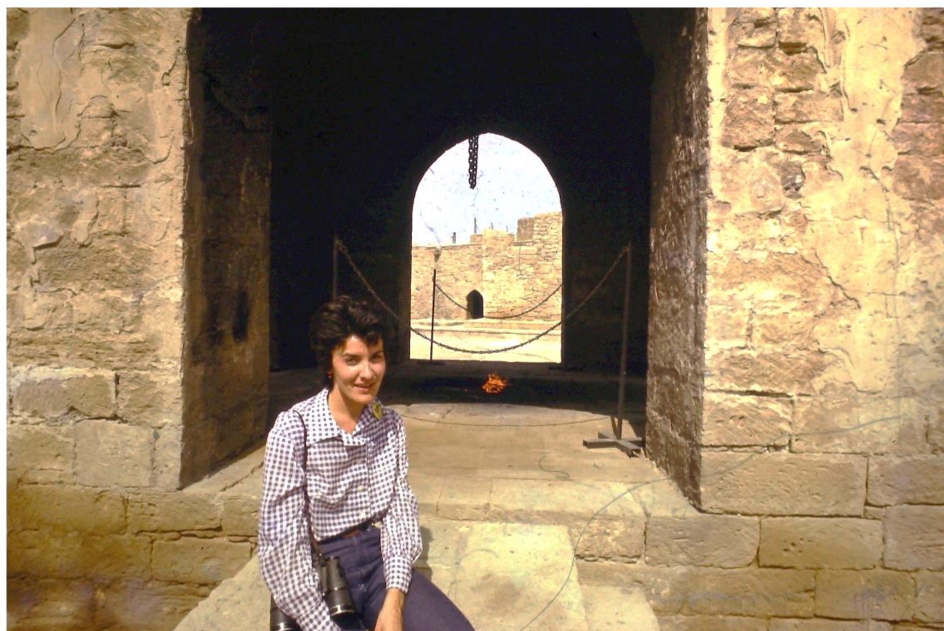
Album fotografic

1968 – București,
Facultatea de Filologie,
Amfiteatrul Odobescu,
prima din stânga

1975 – Ucraina, Kiev, pe Nipru, lângă Podul Paton

1975 – Azerbaidjan, Baku, la Templul Focului

1975 – Rusia, Soci, palmier înflorit

1975 – Georgia, de la Mțheta spre Tbilisi

1975 – Azerbaidjan, Baku, portul

1975 – Rusia, Moscova, în fața Universității Lomonosov

1976 – Prin Bucovina cu doi italieni din Trieste

1976 – Mânăstirea Arbore, în Bucovina

1976 – Mânăstirea Humor, Bucovina

1976 – Moldovița, Bucovina – frescă exterioară: Atacul Constantinopolului din 1453 și balaurul mitologic care apără zidurile.

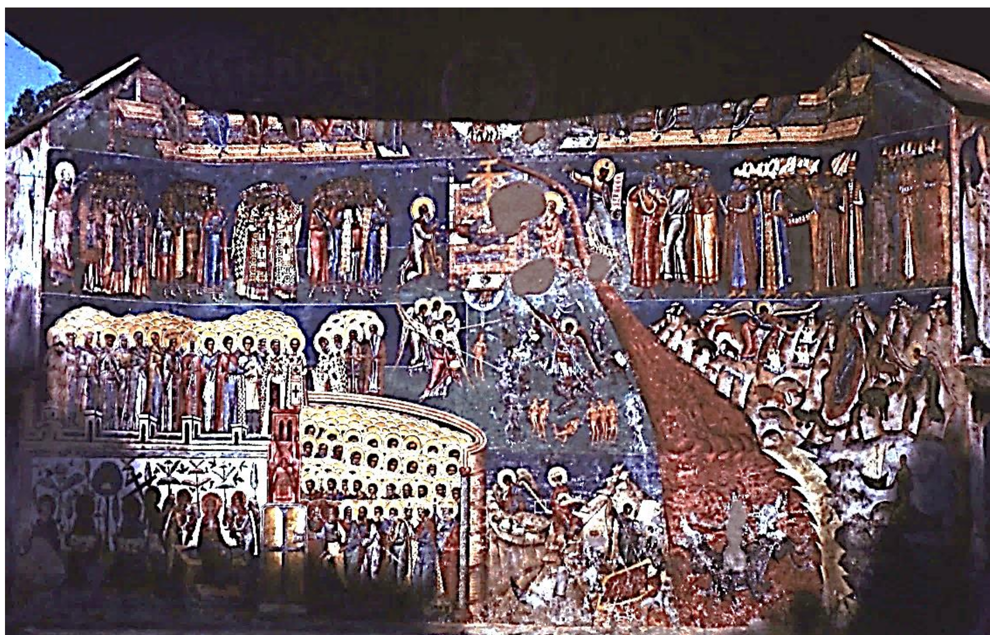
1976 – Bucovina, frescă la Mânăstirea Secu

1976 – Bucovina, Mânăstirea Sucevița, frescă exterioară - Atacul Constantinopolului, 1453

1976 – Sucevița, frescă interioară – Raiul și Iadul

1976 – Bucovina, Mânăstirea Voroneț, frescă exterioară: Raiul și Iadul

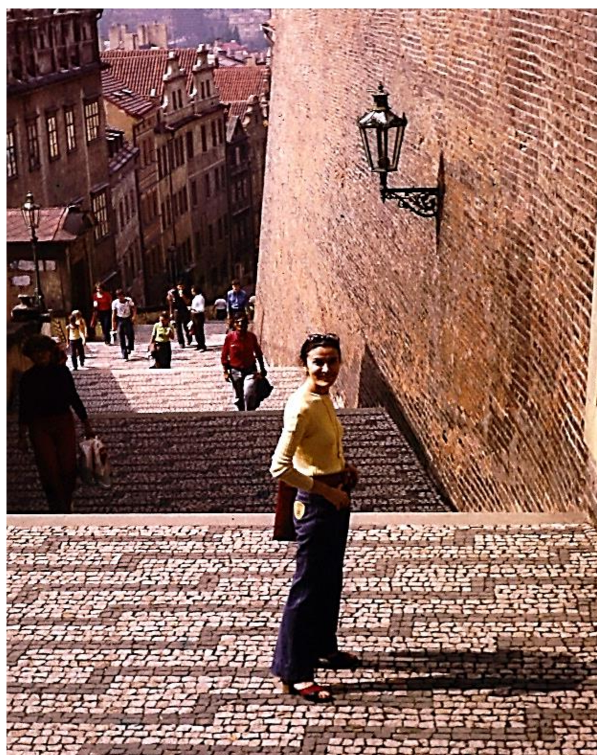
1976 – Bucovina, Mânăstirea Voroneț, Pantocratorul făcînd semnul binecuvântării ca zeul trac Sabazios

1977 – Germania Democrată – Wittenberg, Catedrala lui Martin Luther

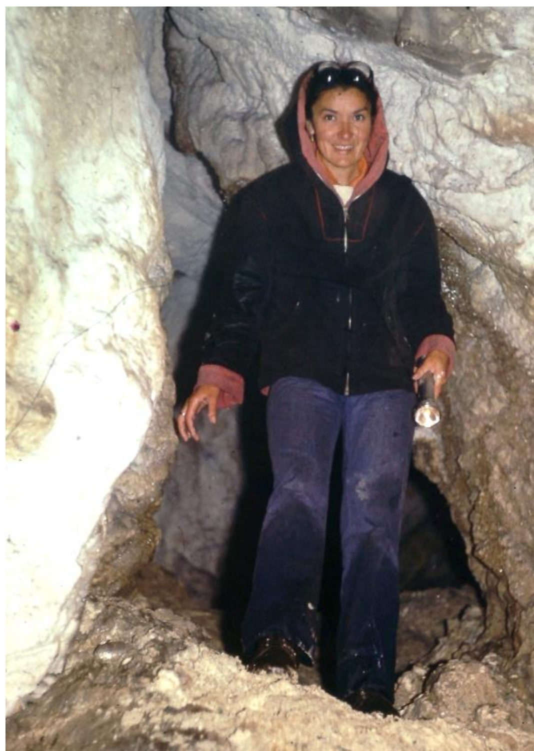
1977 – Germania Democrată, Weimar, Casa lui Goethe

1977 – Cehoslovacia, Praga – spre Hrad

1978, Munții Retezat – spre Peleaga

1979 – Munții Apuseni,
Peștera Șura Boghii

1979 – În Apuseni, la Abrud, cu primarul

1979 – Muzeul Roșia Montană,
șteamp canadian interbelic
cu 8 came

1980 – Polonia, mina de sare
de la Wiełiczka – minerul cu o căciulă valahă

1980 – Constanța,
cu Jerzy Daniełewicz (stânga) și soțul

1981 – Cehoslovacia, în Tatra Mică, lângă Bratislava

1981 – la Centenarul
George Enescu

1982 – Maramureș, poartă la Săpânța

1982 - Putna

1983 – La Borșa

1985 – Cehoslovacia, Brno, cu Pavel Brunovski

1985 – Biblioteca pentru Toți – echipa centenarului: de la stânga: Adriana Cismaș, Ecaterina Țarălungă, Passionaria Stoicescu, Radu Traian, Radu Vlăduț

1987 – Râmnicu Sărat, cu Radu Cârneci la Primărie, la decernarea titlului de cetățeni de onoare ai orașului

1988 – Brașov, cu Viorica Mircea și Zoe Dumitrescu Bușulenga

1989 – Bulgaria, Sofia, Congresul AISEE: de la stânga: Paul Cernvdeanu, Al. Duțu, Gelcu Maksutovici, Matilda Caragiu, Gheorghe Buzatu, N. Axinte, Rumiana Stanceva, Nikolai Todorov și eu

1990 – Republica Moldova, Albița – de la stânga: Constantin Ciopraga, eu, Mihai Cimpoi cu fiica, George Munteanu, Ion Alexandru, Grigore Vieru

1989, septembrie – București, Drumul Taberei (acasă)

1991 – Editura Orion, de la stânga: Constantin Potângă, soția lui Radu Cârneci, Radu Cârneci, eu, Lazăr Băciucu, Anișoara Georgescu

1992, Italia, Bologna

1993, Serbia, Belgrad – la Ambasada României: ambasadorul Glăvan, eu, Lucian Marina

1994 – Grecia,
Kavala, în Trakia

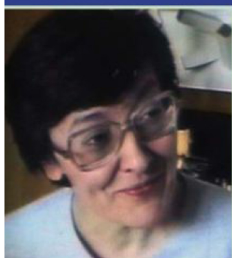
1997 – Israel, spre Bethlehem, prin livada de măslini a Fecioarei Maria

1997, Israel, Rehovot, cu Yael și Zvi Artstein, decan al Departamentului de Matematică Teoretică al Institutul Weizmann

1997 – Egipt, Sinai, caravana beduină

Merită să te întrebi ce se întâmplă, încotro mergi, ce se va alege de lumea pe care o știai, de tine ca om? Trecutul ne-a lăsat mărturia unor astfel de falii profunde? Ce-au făcut cei de dinaintea noastră pentru a le acoperi? Ce-au reușit și ce nu? Cum oare am putea păstra continuumul unei societăți, unei țări, unei lumi, unei ființe omenești?

Ecaterina Țarălungă,
octombrie 2021

BN 978-973-720-860-6